1938. — ANUL XXX Nr. 1 — IANUARIE

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI IDEOLOGIE
DIRECTORI: M. RALEA ȘI C. VIȘOIANU

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI PUBLICITATEA: STRADA AL. LAHOVARI Nr. 16

ADMINISTRAŢIA:
MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
BULEVARDUL ELISABETA, 29
BUCUREŞTI I
TELEFON 5-1820

Giranţi responsabili: M. RALEA C. VIŞOIANU şi D. I. SUCHIANU

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

DIRECTORI: M. RALEA ŞI C. VIŞOIANU

ANUL XXX
IANUARIE 1938

PREFAȚĂ[1]

. . . Eram în clasa a treia primară cînd am descoperit că pot să fac versuri. Ele mi s'au prezentat la început cu un aer de nevinovăție, ca o jucărie inofensivă — ca oricare alta. Nici nu bănuiam eu pe atunci peste ce pricopseală am dat. Nu știam că microbul literar, cînd găsește teren favorabil, e destul să-ți pătrundă o singură dată în organism ca să nu mai scapi de el o vieață întreagă, — pînă când te face statue. . .

Aveam pe atunci un coleg de clasă pe care-l chema Stănciuc, un băețel slab și cu urechile mari, puțin mai mic la statură decît mine — dacă se putea închipui așa ceva. Intr'o recreație, i-am zis lui Stănciuc:

— Vino să-ți spun o poezie, făcută de mine. . .

Și l-am tras după colțul școalei, într'un loc mai ferit, unde i-am debitat prima mea operă literară, alcătuită numai din două versuri:

Săriți cu toții, frați romîni,
Să dăm năvală în păgîni! . . .

Era o poezie patriotică. O făcusem într'un moment de inspirație, după modelul celor din Cartea de cetire. Și eram foarte mîndru.

Stănciuc însă nu s'a arătat entuziasmat de loc. El a ascultat versurile mele de vitejie cu un deget în nas și cu ochii după vrăbii. Și, cînd am isprăvit, a zis numai atît:

— Ce-mi dai, să nu te spun la domnul? . . .

Intrebarea asta mi s'a părut atunci, nu știu pentru ce, cu totul lipsită de delicatețǎ.

Ce era să-i dau? I-am dat, imediat, o palmă. Pe urmă, dacă nu mă'nșel, am impresia — că i-am mai dat una. Dar n'aș putea să afirm cu siguranță, pentrucă lucrurile de acest fel se petrec de obiceiu cam repede și, la vîrsta aceea, sunt prea obișnuite, ca să mai lase urme în amintire.

---

[1]) La volumul ce urmează a se tipări în editura „Cartea Românească", cuprinzînd o alegere din scrierile postume ale lui G. Topîrceanu.

In orice caz, aceasta mi se pare pînă astăzi singura cale mai civilizată pentru lichidarea unui diferend literar între un poet de talent şi un critic lipsit de bunăvoinţă. Cealaltă cale, a injuriilor prin gazete, mi se pare prea barbară.

Dar ambiţia de autor e mare lucru. A doua zi l-am invitat din nou pe Stănciuc, să-i mai citesc odată poezia cu fraţii romîni. Mai ştii? Poate că ieri n'a fost destul de atent, poate că omul era grăbit, ori n'a putut dintr'odată să-i pătrundă toate frumuseţile. . . Ia să-i mai citesc eu odată poezia!

— Ce-mi dai ca s'o ascult? m'a întrebat el din capul locului, privindu-mă cu oarecare neîncredere.

— Iţi dau o peniţă şi doi nasturi, — i-am promis eu, gata la orice sacrificiu pe altarul poeziei.

După cum vedeţi, amicul meu Stănciuc, care alcătuia pe atunci tot publicul meu cititor şi profita fără jenă de această situaţie, a emis în mod spontan o idee mare, o idee pe care Statul sau editorii ar trebui s'o pună negreşit în aplicare pentru promovarea literaturii noastre poetice de după războiu: anume, ideea că numai instituind cîte un premiu material pentru fiecare cititor de poezie modernistă, s'ar mai putea să creezi astăzi un public destul de binevoitor, care s'o digere. . .

Ispitit de mirajul obiectelor de preţ pe care i le făgăduisem, Stănciuc a uitat păţania din ajun şi s'a învoit să-mi asculte iar poezia.

A ascultat-o însă tot cu ochii pe pereţi şi frămîntînd din picioare. Iar cînd am isprăvit, n'a zis nimic — a întins doar mîna şi-a aşteptat aşa, în tăcere, ca un om care şi-a îndeplinit conştiincios obligaţia, să-i dau ce i-am promis.

E inutil să vă mai spun cît de tare m'a scîrbit gestul acesta. Şi cum niciun poet nu poate admite că e lipsit de talent, ci dă vina pe lipsa de gust şi de înţelegere a publicului dacă n'are succes, m'am consolat şi eu cu gîndul că sunt un poet prea mare ca să pot fi înţeles de contimporanul meu.

Totuşi, întîmplarea aceasta, petrecută chiar la începutul carierei mele literare, m'a descurajat şi m'a îndepărtat pentru multă vreme dela literatură.

A doua descurajare am suferit-o mai tîrziu, prin clasa a patra de liceu, după ce am luat contact pentru prima oară cu poezia lui Eminescu şi-am început din nou să scriu.

D-voastră ştiţi cum e poezia lui Eminescu. Peste tot, numai lună. Aproape că nu există poezie de-a lui, în care să nu fie vorba şi de lună. Cetind pe Eminescu, nu-i de mirare că, după cîtăva vreme, devenisem şi eu lunatic de-a binele şi mă ocupam în toate serile numai cu luna, în loc să-mi văd de carte.

Dar lună singură, fără dragoste, nu prea merge — nici în poezie, nici în vieaţă. Ca să-mi tihnească luna, m'am simţit aşa dar obligat să mă îndrăgostesc şi eu de vreo iubită cu păr de aur şi să regret dragostea pierdută, înainte de a fi început, suspinînd pe aceeaşi ulicioară, ca'n Eminescu. Dar n'am găsit la repezeală nicio fată de seama mea, care să fie blondă şi să prezinte destule garanţii de seriozitate pentru rolul ce vroiam să-i încredinţez.

Şi-a căzut păcatul tocmai pe o femee măritată, o cucoană serioasă şi cu trei copii, singura femee din anturajul meu care se brodise să aibă ochi albaştri şi părul oxigenat, ca să samene cu „copila'' din Luceafărul sau cu castelana din Scrisoarea a doua.

Şi numai decît am început să-mi înegresc toate caietele de şcoală, cu versuri pline de lună, dedicate acelei copile, cam majore, acelei fete de împărat (măritată cu unul dela poştă). Iar într'o bună zi, mi-am luat inima'n dinţi şi m'am dus să-i cetesc iubitei personal cîteva poezii... V'am spus că eram pe atunci o scîrbă mică de băiat, în clasa a patra de liceu. Nici prin minte nu putea să-i vie cucoanei cam unde vreau eu să bat, cu luna. Dar cînd în sfîrşit a înţeles despre ce-i vorba şi că *ea* este aleasa inimii mele, s'a indignat, săraca, aşa de tare, că m'a luat imediat de o ureche şi — m'a dat afară.

La asta nu mă aşteptam.

Purtarea asta inexplicabilă a iubitei nu se potrivea de loc cu felul în care credeam eu că se petrec lucrurile, după cele cetite în Eminescu.

Prin natura ei mai delicată decît a bărbatului, prin însăşi situaţia ei de idol adorat, femeia ar trebui să fie mai înţelegătoare pentru poezie.

Căci între femei şi poeţi a existat, de cînd lumea, un fel de înţelegere ocultă şi o mare simpatie.

Incă din Evul Mediu, cînd era atîta barbarie pe lume şi atîta întuneric, frumoasele castelane erau foarte iubitoare de poezie şi încurajau literatura.

Bărbaţii lor, ştiţi d-voastră, plecau la cruciadă. . . Cruciada I, cruciada a IIa, cruciada a III-a. . . Plecau să lupte împotriva păgînilor şi lipseau cu anii. Ce erau să facă ele în vremea asta? Incurajau trubadurii... Iar trubadurii cîntau isprăvile cruciaţilor şi-i ridicau în slăvi după fiecare expediţie — ca să le dea gust să mai facă una... Aşa se explică, după părerea mea, că s'au întîmplat pe vremea aceea atîtea cruciade şi atîtea fapte măreţe de vitejie.

A fost o vreme cum nu se poate mai favorabilă pentru poeţi.

Vremile moderne sunt mai prozaice, – după cum mi-a dovedit-o doamna despre care vorbeam adineaori. Purtarea ei faţă de mine m'a descurajat. Imi ziceam că dacă nici femeia iubită nu-mi apreciază versurile, ce era să mai aştept dela alţii? Şi m'am lăsat iar de literatură, — nu însă înainte de a-i fi dedicat o ultimă strofă, de despărţire:

Te-am iubit o lună'ntreagă,
Dar ca luna m'ai trădat.
Azi te las, adio dragă,
Eşti femeie, sunt bărbat. . .

Proaste versuri!

Şi să mai zici că un sentiment puternic poate să ţină loc de talent... şi de inspiraţie.

Dar ce este poezia, dacă nu sentiment?

Dela discuţiile stîrnite de un articol al abatelui Brémond, a rămas stabilit că poezia este fiorul inefabil pe care-l simte omul, în contact cu misterele realităţii înconjurătoare şi ale universului întreg.

Cu alte cuvinte poezia ar fi o stare sufletească.

Dar cuvîntul poezie mai are pentru noi, încă un înţeles, mai precis. Cînd zici: Am cetit o poezie şi mi s'a părut bună, — asta nu însemnează: Am cetit o stare sufletească şi mi s'a părut foarte reuşită...

Poezia, în înţelesul obişnuit şi clar al cuvîntului, este arta versurilor, — adică o artă specială, cum e pictura, muzica, arhitectura.

După această definiţie, nimeni nu te împiedecă să te înfiori şi să cazi în extaz în faţa universului; dar, ca să fii poet, trebue să scoţi din acei fiori ceva, o operă de artă concretă. Să n'ai cumva pretenţia să te admirăm numai fiindcă ai căzut în extaz, aşa, de unul singur. Iţi mai trebue şi darul de a ne face, cu ajutorul cuvintelor, să simţim şi noi ce ai simţit tu, să ne înfiorăm şi noi puţin. Dacă nu toţi, măcar ici-colo cîte unul, mai slab de înger. Abia atunci se chiamă că eşti poet, cînd ai realizat concret o poezie, adică o operă de artă literară propriu zisă, mai mult sau mai puţin interesantă, nu atita după subiectul ei înalt, cît după mijloacele tale.

Şi să nu uităm, cînd e vorba de o poezie de acest gen, oricît de isbutită, că nu se pot scoate din ea concluzii şi definiţii valabile pentru toată arta poeziei. Căci e vorba atunci numai de o ramură a artei poetice, — care mai are şi alte ramuri, deopotrivă de importante pentru omul lucid şi cultivat, care nu se complace în exerciţiul copilăresc al ierarhizării genurilor, după natura emoţiilor pe care le exprimă. In artă nu există gen superior şi gen inferior; există numai opere isbutite sau încercări avortate. Puterea de expresie e totul.

Fie că explorezi terenul tragicului, fie că-l explorezi pe acela al comicului, nu materialul de care te-ai folosit, ci numai calitatea realizării decide, singură, de valoarea artistului literar.

Să nu mă întrebaţi aşa dar, pe mine de fiori metafizici. V'aşi răspunde că-i simt, poate, mai adînc şi mai des decît specialiştii lor. Dar nu încerc să-i transmit nimănui. Mai întîiu pentrucă ei mă privesc numai pe mine, personal, şi cel mult pe amicii mei de aproape, ca orice sentiment intim; al doilea, pentrucă nu aceasta e specialitatea pe care mi-am ales-o în arta scrisului. Genul versurilor moderniste mi s'o fi părut un gen faţă de care cetitorul e

inclinat la indulgenţă sau la indiferenţă. Cînd ceteşte o poezie pe care n'o înţelege, el îşi zice:

— Aşa o fi simţit poetul...

Şi se culcă.

Eu mi-am ales un gen puţin mai spinos, în care cel din urmă cetitor te poate controla şi poate să-şi dea seama dacă ai izbutit ori nu.

Iar dacă unora nu le place genul, nu-i nicio pagubă. Rar om întreg, căruia să-i placă toate genurile de artă, cînd opera e bună. Unuia îi place numai poezia gravă şi drama sau melodrama; altul preferă strălucirea unei fantezii mai sclipitoare şi comedia sau farsa. Unuia îi plac lămîile, altuia mandarinele. De ce să ne sfădim pentru gusturi? Nimic nu mi se pare mai nepoliticos faţă cu aproapele, decît pretenţia, uneori aşa de răstită, a cîte unui cronicar literar de-ai noştri, care vrea să-ţi placă tot ce-i place lui — şi nimic altceva.

După cele două înfrîngeri, despre care v'am vorbit — prima cu Stănciuc, a doua cu luna — altul în locul meu s'ar fi lăsat pentru totdeauna de literatură.

Eu însă m'am încăpăţînat.

Va să zică, nu e bine să-ţi exprimi sentimentele prea de-adreptul în versuri, — mi-am zis eu, mai tîrziu; nu e bine să te dărueşti cu totul. Dacă sentimentele tale personale n'au nicio valoare pentru alţii, de ce să-ţi etalezi sufletul cu naivitate subt ochii semenilor tăi?

Din acel moment am început să fiu mai precaut, să mă ironizez, eu cel dintîiu, înainte de a mă ironiza alţii; să-mi iau în rîs propriile sentimente şi, puţin, pe ale altora.

Cu primele balade umoristice pe care le-am scris (căci Parodiile au venit mult mai tîrziu), am început în sfîrşit să am şi eu oarecare succes, în cercurile prietenilor.

Una din acele bucăţi — un răspuns la nişte versuri ale poeţilor, iluştri pe atunci, Anghel şi Iosif — a ajuns nu ştiu cum în mîna lui Anghel... şi de acolo, m'am trezit cu ea în paginile „Vieţii Romîneşti'', de unde am şi primit în curînd un onorar cît se poate de substanţial.

Acest din urmă amănunt, mai cu seamă, m'a încurajat din cale-afară!

Aşa am intrat în corespondenţă cu d-l Ibrăileanu, care, după una din acele balade, mi-a telegrafiat un singur cuvînt: Bravo!

Pot însă, să vă mărturisesc d-voastră acum, că d-l Ibrăileanu s'a înşelat. Balada aceea era cît se poate de proastă, căci eu nu cunoşteam aproape de loc meşteşugul scrisului.

Ce păcat că un scriitor trebue să-şi irosească cei mai frumoşi ani ai vieţii, ca să înveţe pe cont propriu meşteşugul, să reia d'a capo experienţa şi să redescopere cu trudă ceea ce a descoperit altul înaintea lui.

Ce păcat că un Caragiale moare, ducînd cu el în mormînt tainele incomparabilei lui arte, — ce păcat că n'avem o școală specială de artă literară!

Literatura e o artă specială. Și, cînd e vorba de specializare, toată lumea e de acord că ea cere și presupune o pregătire specială. Dar e de mirare că publicul admite pentru toate celelalte arte, fără excepție, necesitatea unei pregătiri serioase, — iar pentru arta literară, nu.

Și Statul însuși cade în această eroare curioasă.

El cheltuiește milioane cu întreținerea școlilor de Arte Frumoase, dar nu înființează nici măcar o catedră de tehnică literară, — ca și cum literatura ar fi o artă urîtă și n'ar merita nicio atenție din partea lui. Statul mai cheltuiește alte milioane cu întreținerea conservatoarelor de muzică și declamație — și nici prin minte nu-i trece cît de utilă ar fi o instituție similară pentru pregătirea scriitorilor de mîine, — ca și cum un actor sau o actriță cît de mare, care există în mod palpabil numai cît timp e tînără și frumoasă, dar de pe urma căreia nu rămîne nimic palpabil după moarte, ar însemna infinit mai mult decît un scriitor de aceeași talie, de pe urma căruia tot rămîne cîteceva în zestrea nepieritoare a neamului, chiar dacă moare omul înainte de vreme.

Imi veți obiecta, poate, că nicio școală din lume n'ar putea scoate poeți și prozatori de talent, din niște oameni fără talent. Așa e. Dar cel puțin i-ar învăța gramatica.

Așa, nici școlile de Arte Frumoase nu pot scoate un pictor de valoare dintr'un om fără aptitudini speciale. Dar asta nu înseamnă că trebue să le desființăm.

Și par'că, fără talent nu se poate? E bun și talentul, nu-i vorbă, că uneori te ajută la scris. Dar dacă Dumnezeu nu ți-a făcut această înlesnire, te mai ajuți și singur la nevoie.

Zic unii dintre confrații mei binevoitori că eu n'am talent... Apoi tocmai asta-i mîndria mea! Cu talent, cine nu știe să scrie? Dar ia să te văd fără talent, să faci ce-am făcut eu...

Confrații care vorbesc așa despre mine, nici n'au ideie ce elogiu imens îmi aduc, fără știrea lor. Ei lasă să se înțeleagă că natura m'ar fi înzestrat ca pe nimeni altul, dacă am putut eu să fac numai cu capul, ceea ce dumnealor nici cu talentul nu sunt în stare să facă.

Ca s'o dreagă, ar trebui acum să spună:

— E plin de talent, săracu' ....

In definitiv, nu prea are importanță cu ce scrii. Important mi se pare numai rezultatul ....

Am să vă povestesc cum am scris, pe vremuri, una dintre cele mai cunoscute balade ale mele.

Eram pe atunci la București, cînd primesc într'o zi o telegramă dela Viața Romînească: „Trimite versuri".

N'aveam nimic gata. Și tocmai în ziua aceea trebuia să-mi schimb și domiciliul. Prin urmare, încă de dimineață, a început să ploaie... Trebue să fi observat și d-voastră că niciodată nu plouă atîta, ca'n zilele cînd se mută oamenii.

Uneori, cînd hotărîrea de a mă muta mi-o luam brusc, cînd Dumnezeu nu prindea de veste la vreme ce am de gînd, ploaia începea atunci, pe loc. Iar dacă lucrul era hotărît mai de mult, atunci începea să ploaie, cu o săptămînă înainte. Și-o ținea așa, zi și noapte, ca să nu apuc eu a mă strecura cumva pe furiș, pintre picături ....

De data asta, stam cu bagajele în mijlocul odăii, așteptând — una din două: sau un moment de inspirație, ca să scriu versurile cerute, sau o clipă de acalmie în prăpădul de afară, ca să mă mut. In această cumpănă, doamna Schwartz, proprietăreasa mea, aștepta și ea cu destul interes, să vadă încotro se înclină balanța.

In sfîrșit, momentul de acalmie pe care-l pîndeam s'a produs. Ploaia s'a oprit ca prin farmec — nu se știe bine pentru cîtă vreme — înainte ca eu să fi apucat a scrie un singur vers. Trebuia să mă grăbesc.

Am zvîrlit condeiul cît colo și m'am repezit asupra bagajului.

— Da'ce, te duci? m'a întrebat madam Schwartz, cu regret.

— Da... Rămîi sănătoasă, cucoană, că-mi iau geamantanul și plec! i-am strigat eu din prag.

Și numaidecît am băgat de seamă că, fără voia mea știută, făcusem ca din greșală — două versuri...

Două versuri care se confundau cu expresia naturală, nemeșteșugită, pe care viața însăși mi-o adusese pe buze în acel moment culminant al despărțirii, și care rezumau toată situația, cu atmosfera și cu tonul ei afectiv exact, fără un cuvințel, fără o virgulă de prisos...

M'am dus la noua mea locuință și am isprăvit acolo *Balada chiriașului grăbit*, începută pe drum. Și parcă cineva din afară, un demon familiar, îmi dicta versurile la ureche, unul după altul. Dar să nu vă închipuiți că eu le transcriam așa, ca o dactilografă, fără să mă amestec. Din contra, mereu îl întrerupeam, îi făceam observații și-l corijam: Versul ăsta nu sună tocmai bine..., aici ar trebui parcă alt cuvînt..., nu vezi că imaginea asta e forțată?

Iar El ținea seamă de fiecare observație. Și dacă s'ar fi supărat, — atîta pagubă! Aș fi renunțat la colaborare și mi-aș fi văzut de treabă, singur.

Peste vreo trei săptămîni, balada mea era cunoscută în toată țara și mulți o știau pe din afară, ba unii chiar o și cîntau!

Și nu mult, după aceea, d. Ibrăileanu m'a chemat la Iași să fac parte din redacția Vieții Romînești.

Cînd am sosit la Iași, din volbura Capitalei, am găsit *Viața Romînească* instalată lîngă o tipografie, în fundul unei ogrăzi pline de gunoaie, de magazii dărăpănate și de guzgani. Ușa pe care

scria „Redacția", da într'o încăpere îngustă, lungă și întunecată, ocupată în toată lungimea ei de o masă și mai lungă decît ea. O masă monumentală, cît o estradă, pe care administrația patriarhală a conului Mihai Pastia își etala, în capătul dinspre ușă, două registre de abonați, cu socoteli pururea încurcate.

La capătul din fund al mesei, în semi-întuneric, sub un bec electric, cu abajur de sticlă verde, care ardea ziua și noaptea, apărea în depărtări fantastice figura palidă a unui om neobișnuit — numai ochi și barbă, numai umbre și lumini — ca viziunea stranie a unui rege asirian, rătăcit într'o speluncă de conspiratori. Alături, la dreapta și la stînga, alte obrazuri păroase, alți domni cu barbă... Cînd am deschis întâiaoară ușa redacției și am dat cu ochii de atîtea bărbi fioroase, — eu, care n'aveam nici un firicel, — am fost gata s'o rup la fugă îndărăt și să nu mă mai opresc pînă la gară.

Dar zîmbetul prietenos și tonul primelor cuvinte al d-lui Ibrăileanu, m'au asigurat. Aerul de fantomă cu care mă speriase de departe, se transforma de aproape într'o spirituală și caldă cordialitate, — acea însușire prin care d. Ibrăileanu a reușit să grupeze și să păstreze atîția oameni de valoare în jurul revistei. La atita se reducea vestitul spirit de organizație al conducătorilor Vieții Romînești.

Spirit de organizație? Pot să vă spun acum că cea mai occidentală dintre publicațiile noastre se zămislea într'un spirit de patriarhalism moldovenesc așa de cumplit, că pentru ochii unui străin din occident apariția ei în asemenea condiții ar fi însemnat un adevărat miracol. Cu saltarele pline de manuscrise și corespondență nerezolvată de săptămîni, într'o harababură neînchipuită de hîrtii redacționale, amestecate cu de cele administrative și editoriale, pe dulapuri, pe masă, pe scaune, cu „coșul" de lîngă el încărcat pînă la gură de scrisori rupte și de manuscrise nepublicabile, cu odaia plină, în fiecare seară, de prieteni și colaboratori sgomotoși, — d. Ibrăileanu, desperînd să mai pue vreodată ordine în acest haos, făcea mai mult taifas, teorii și glume, decît treabă de redacție.

Eforturile noastre se grămădeau toate la sfîrșitul lunii, cînd era prea târziu. Atunci toate bărbile se sbîrleau de spaimă... Și revista apărea regulat în numere duble și cu cel puțin o lună și trei săptămîni întîrziere.

... Prietenii își făceau, de obiceiu, apariția, în redacție, cam pe la ceasul 6 seara.

Venea domnul Iancu Botez, cu aspectul lui de englez civilizat și cu vr'un nou articol despre Shakespeare în limba noastră cuțovlahă; venea cuconul Calistrat Hogaș, cu figura lui jovială de faun, să ne mai citească un capitol homeric despre borșul de ghitici și călătoriile lui prin munții Moldovei; venea doctorul Mironescu, autorul lui Radu Tulie Teacă, cel mai mucalit povestitor dintre oamenii pe care i-am cunoscut; venea d. Octav Botez, despre

care eu unul îmi închipui că trebue să fi avut barbă și'n clasele primare, și care introducea în discuțiile noastre, dacă-l întrebai ceva, mimica expresivă a unui permanent dubiu filosofic; venea profesorii Mihai Carp, Constantin Botez și Mihai Jacotă, fiecare cu cîte o mișcare intelectuală din Europa la subsuoară — și filologii noștri, în frunte cu domnul Giorge Pascu, cu sacul plin de sufixe și cimilituri, și atît de mîndri, că parcă ei le-ar fi inventat; venea din cînd în cînd și un fel de lipovan uriaș, sub a cărui frunte cu proeminențe ciudate licăreau doi ochi albaștri și blînzi — să ne citească, cu glas potolit, încă o povestire de dragoste furtunoasă din trecutul Moldovei... Și cine mai venea? Se întîmpla să dea pe-acolo chiar și directorul revistei, d. Constantin Stere, a cărui voce tunătoare se înălța, formidabil și inofensiv, pentru a protesta împotriva vreunei greșeli de tipar, făcînd să apară în ferestruica dinspre tipografie mutra consternată a neuitatului Constantin Cubelca, șeful de atelier....

GH. TOPÎRCEANU

DIN CTITORII STRĂBUNE

VASILE VORNICUL CĂTRE CEI 12 PÎRGARI

Eu, Vasile, Vornic Mare,
Către voi, bărbați de soi,
Scriu cu mare supărare
Și rușine pentru voi.

Scris-a Mihnea din Buceag,
— Hoți sunteți voi, sau Pîrgari? —
Că v'a prins cu furtișag,
Mama voastră de coțcari.

Ție îți grăesc, Ioane,
Care-ai fost la mine slugă,
Că fiind în bune toane,
Facu-ți ție astăzi rugă:

Dă'napoi ce mi-ai smintit,
Cît mai ești printre cei vii,
Altfel, vin cu negreșit,
Și te tai. Așa, să știi.

ILIE POSTELNICUL CĂTRE MĂRIA SA

Ne'nchinăm, cu glas sfielnic,
Doamne, sărutînd pulpana,
Eu, Ilie, Vel-Postelnic,
Ot Țibana.

Știre dăm, cu multă jale,
Cruntă și înfricoșată,
Slugă a Măriei-Tale,
Prea plecată.

La moșia dumnealui,
A Hatmanului Tincoca,
Mai la vale de Vaslui,
Cioca-Boca,

S'a făcut o tulburare,
Hainindu-se tot satul,
Că umblau, cu mic cu mare,
Cu furatul.

De țigani fiind moșie,
Vornicul se încrunta,
Da-i erta, după cum scrie
Pravila.

Ci furînd ce-a mai rămas,
Și'nvățați numai să fure,
De olac, vreo trei s'au tras,
La pădure.

Stricau sate și fecioare,
Cu omor și furtișag,
Veșnic gata să omoare,
La harțag.

Sate cinci în zile șase,
Au trecut prin foc și pară,
C'ajunsese de băgase
Spaima'n țară.

Potere întemeiate,
Poruncit-am eu atunci,
Răscolind văile toate,
Stîni și lunci.

Și venindu-le sorocul,
Prinsu-i-am pe cîte-și trei,
La țiganca cu ghiocul,
In bordei.

I-am căznit cu cazne grele,
Și i-am foarte crunt bătut,
Cîte sute cinci nuele,
La șezut.

Tot așa vreo zile șapte,
Ii chemam în curte'n față,
Și-i snopeam de dimineață
Pînă noapte.

Și i-am spînzurat apoi,
Fiind buni de spînzurat,
De stejarul lui Deloi,
Să se știe,
Și să fie,
Pildă'n sat.

Iar pe babă-o am vîrît,
Intr'o țeapă mai departe,
Să le fie de urît,
După moarte.

Altfel nu-i, decît așa.
Și mă iscălesc mai giosu,
Și să fii, Măria-Ta,
Sănătosu.

POSTELNICESEI

Se arată'n vie toamna
Şi mă simt ca frunza'n vînt.
Fost-am Vornic-despre-Doamna,
Iar acuma nu mai sînt.

Am pierdut şi jupîneasa
Şi mai mare jalea mi-i,
Findcă ea mi-a fost aleasa,
Inimii.

Te-am văzut, Postelnicească
Ca o zînă din poveste,
Bună, blîndă şi frumoasă,
Precum alta nu mai este.

Cum şi eu sînt văduvoi
Indrăznesc a zice-aşa:
Ce-ar fi dacă amîndoi,
Ne-am iubi şi ne-am lua?

Fie-ţi traiul, cum ţi-e fapta,
Blînd, cinstit şi luminos.
Şi mă iscălesc mai jos,
Aşteptînd. Şi sărut dreapta.

CANTACUZIN LOGOFATUL

memoriei Grănicerului

Domnul, care toate'mparte,
Dee zile, Dumitale.
Şi ce facem, scrim în carte,
Cum urmează mai la vale.

Grele zile s'abătură,
Pe Moldova noastră iară.
Numai sînge la hotară,
Duşmănie, jaf şi ură.

Insuşi Vodă tras-a spaga
— Cel mai de temut Ghiaur —
Şi boeri, cu toată vlaga,
Mic şi mare, ciotcă'n jur.

Şi-au pierit la'nvălmăşală,
De Marţi noapte pînă ieri,
Mulţi ostaşi, a ţării falǎ
Şi mulţime de boieri.

Vieţi ce-s nouă scumpe foarte,
Secerat-a iataganul,
Prăbuşindu-se în moarte,
Patru vornici şi hatmanul.

Pîn-să iasă aurora,
— Se întunecă şi slova —
Stroici, Bour, Carp şi Jora,
Toţi căzuţi pentru Moldova.

Dar ne-a mîntuit credinţa
Ce ne scoate din nevoi,
Că se'ntoarse biruinţa,
Mai la urmă către noi.

Şi cu voia Celui care
Toate face şi desface
Fiv-a linişte sub soare,
Şi în biata ţară pace.

Cu credinţă, cu dreptate
Şi smerenie mă'nchin.
Al matale, ca un frate,
Logofăt Cantacuzin.

CU GHITARA [1]

LA CRAMA

Ard pe ceruri stele mii,
Ard şi ochii tăi, Despino
Tu, frumoasa mea, lumino!
Zi-i ţigane, zi-i!

Ochii numai să mi-i dai.
Stele nu-s ca ochii tăi.
Numai flăcări şi văpăi.
Hai, ţigane, hai!

Mijlocul aproape mi-i.
De ţi-l strîng, ce lucru mare?
Nu-i aşa că nu te doare?
Zi-i ţigane, zi-i!

Dac'am spart paharul, n'ai
Tu pahar? Şi ce, e rău,
De-oi goli paharul tău?
Hai, ţigane, hai!

Fruntea ta, de-a mea, ţi-apeşi,
Şi obrazu-ţi e de jar...
Dă-l la dracu de pahar!
Eşi, ţigane, eşi!

---

[1]) Din volumul: *Caiet*, care va apărea în editura „Fundaţia pentru literatură şi artă Regele Carol II".

A L E A N

Suav amurgu-şi lasă rugina în pahare,
Miresmele grădinii în noi se răspîndesc.
S'a desfundat clondirul cu vin moldovenesc:
Mai toarnă, cărciumare, mai cîntă, lăutare!

In cîntec îşi găseşte aleanul alinare,
In cîntec alinare, uitare în pahar!
De-om bea tot Uricaniul, tu, adă-ne Cotnar!
Mai cîntă lăutare, mai toarnă, cărciumare!

Cînd vinu-i bun şi struna mai dulce ne cuvîntă.
E sărbătoare astăzi, la Medeleni, în sat:
Despina se mărită. De ce s'a măritat?
Hai, cîntă lăutare, cîntă!

Să simt cum peste lume tot cerul se răstoarnă,
Vărsînd potop de flăcări, pe mine şi pe voi.
Cu Uricani doar para şi focul stinge-voi:
Hai, toarnă, cărciumare, toarnă!

C H E F

Isprăvitu-s'a bardaca,
Tocmai cînd e chefu'n toi,
Iu-iu-iu şi iaca-iaca:
Mai desfundă un butoi.

Beţi, băeţi, că-i sărbătoare,
Cît butoaiele mai curg.
Tot amurgu-i în pahare,
Curge vin şi bem amurg.

Zi-i, mă cioară-un cîntec ici,
Nu te da după dulap,
Că de nu mai poţi să zici,
Iţi arunc cu dibla'n cap.

PĂSTOREL

FOST-AU GRECII SENINI ?[*]

Mai stărue încă în unele cărţi şi printre unii oameni de cultură, insuficient informaţi, convingerea că vechii Greci au fost un popor fericit şi senin. Convingerea aceasta îşi are însă izvorul într'o iluzie care a cucerit spiritele încă din veacul al XVIII-lea, cînd erudiţi germani ca Winckelmann şi Lessing au făcut din ea o doctrină. Winckelmann, studiind arta greacă, rezuma într'o scriere din 1755 *(Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst*[1]*)* caracterele artei greceşti în formula rămasă celebră: „simplicitate nobilă şi măreţie calmă" („edele Einfalt und stille Grösse") şi găsea senină — lucru admis apoi şi de Lessing[2]) — chiar o operă atît de sguduitoare ca grupul Laocoon: „După cum adîncul mării, zicea el, rămîne liniştit chiar cînd suprafaţa ei se frămîntă cu furie, tot astfel figurile Grecilor exprimă pînă şi'n adîncul pasiunilor un suflet mare, stăpîn pe sine. Un astfel de suflet e zugrăvit pe faţa lui Laocoon şi în toate membrele sale în mijlocul celor mai grele suferinţe", iar Schiller, în poezia *Die Götter Griechenlands,* dădea cea mai puternică expresie acelei transfigurări optimiste prin care neoumaniştii germani au privit lumea vechilor Helleni ca pe o existenţă paradisiacă, asemănătoare cu a zeilor olimpieni.

Şi astfel erudiţii şi poeţii germani din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, dela Winckelmann, Lessing şi Herder, pînă la Schiller, Fried. Schlegel, Hölderlin şi Goethe, au construit mitul „seninătăţii greceşti" „griechische Heiterkeit"[3]) şi au afirmat acel clasicism idealizant care a prins în mirajul său pe cei mai de seamă istorici din Occident ai civilizaţiei greceşti. De exemplu, englezul

*) Lecţiune inaugurală ţinută la Facultatea de Filozofie şi Litere din Iaşi, la 13 Aprilie 1937.

1) Johann Joach'm Winckelmann's *Geschichte der Kunst des Alterthums nebst einer Auswahl seiner kleineren* Schriften. Mit einer Biographie Winckelmann's und einer Einleitung versehen von Dr. Julius Lessing. Berlin, Verlag von L. Heimann, 1870, pag. 291; cf. şi pag. 292.

2) Cf. şi Lessing, *Laokoon, oder über die Grenzen der Malerei und Poesie* (ed. I, Berlin, 1766), în *Lessings Werke*, herausgegeben von Prof. H. Blümner, Berlin-Stuttgart (Verlag v. Spemann), pag. 6—7.

3) Cf. G. Billeter, *Die Anschauungen vom Wesen des Griechentums*, Leipzig-Berlin, Teubner, 1911, p. 133—136; cf. şi W. Rehm, *Griechentum und Goethezeit*, Leipzig, Dieterich, 1936, pag. 24—58, 87—118, 119—199 şi 201—339.

George Grote[1]) în a sa *History of Greece* (1846—1855) vorbeşte despre o Grecie cu bărbaţi tineri, frumoşi şi generoşi, care trăiau în cultul frumuseţii şi visau visul celei mai frumoase vieţi, în timp ce deasupra lor rîdea cerul veşnic albastru. Ernst Curtius[2]) a scos în 1857 o *Griechische Geschichte* într'un ton de elegie şi de uşoară tristeţe după o frumuseţe pierdută, operă de mare succes (ed. a VI-a în 1887—88!) şi cu foarte mare influenţă chiar în afara Germaniei. După Ernest Renan[3]), Grecii, ca nişte adevăraţi copii, erau mereu voioşi, căci veselia a caracterizat întotdeauna pe adevăratul Hellen („en vrais enfants ils prenaient la vie d'une façon gaie; la gaieté a toujours caractérisé le véritable Hellène"), iar după Hippolyte Taine[4]), Grecia este „o ţară frumoasă care dispune sufletul la bucurie şi îndeamnă pe om să privească viaţa ca pe o sărbătoare".

Nu trebue să uităm însă că în stadiul în care se aflau descoperirile arheologice la mijlocul veacului al XVIII-lea, Winckelmann n'a putut cunoaşte decît puţine originale plastice greceşti: el n'a cunoscut bine nici pe Praxitel, nici pe Scopas[5]). Afară de aceasta, Winckelmann a introdus o mare greşală de metodă[6]), aceea de a-şi fi închipuit viaţa greacă după monumentele figurate din strălucita perioadă a lui Pericle[7]). Pornind dela considerarea artei plastice din perioada clasică, el a transpus imaginea aceea a măsurii şi a liniştii peste lumea helenică în general.

Dar visul clasic al lui Winckelmann, Schiller şi Goethe, marele mit al seninătăţii greceşti, a fost nimicit în veacul duşman al tuturor miturilor, în veacul al XIX-lea. Friedrich Nietzsche şi Jacob Burckhardt au risipit acest vis. Nietzsche în *Die Geburt der Tragödie oder Griechentum und Pessimismus*[8]*)*, carte apărută în 1872, sub influenţa filozofiei lui Schopenhauer, arată în cuvinte profe-

1) Cf. Robert von Pöhlmann, *Griechische Geschichte und Quellenkunde*, V-te Aufl., München, Beck, 1914, Einleitung, p. 4—7.

2) Cf. Pöhlmann, *ibidem*.

3) Ernest Renan, *Les Apôtres* (ed. I-a 1866), Paris, Calman Lévy, p. 339; cf. şi p. 324; „la belle humeur, la joie de vivre sont les choses grecques par excellence': Ernest Renan, *Saint Paul*[22], Paris, Calman Lévy, 1925, p. 204 (ed. I-a a apărut în 1869).

4) Taine, *Philosophie de l'art*, tome II[19], Paris, Hachette, 1928 (ed. I-a, 1869), p. 117; cf. şi p. 127.

5) Winckelman, *Geschichte der Kunst des Alterhums*, p. 220 şi 224, în ediţia citată mai sus.

6) Charles Andler, *Nietzsche et Jacob Burckhardt*, Extrait de la *Revue de synthèse historique*, Octobre 1907—Avril 1909, p. 17.

7) Desigur, nu se poate vorbi de seninătate decît despre arta greacă a secolului al V-lea, căci, începînd cu sec. IV, arta greacă înclină către realism şi caută efecte patetice: cf. A. De Ridder et W. Deonna, *L'Art en Grèce*, Paris, La Renaissance du Livre, 1924, p. 357.

8) Despre marea polemică stîrnită de această operă, vezi O. Crusius, *Erwin Rohde. Ein biographischer Versuch*. Tübingen und Leipzig, Mohr, 1902, p. 55—60, apoi Charles Andler, *Nietzsche, sa vie et sa pensée*, tome III: *Le Pessimisme esthétique de Nietzsche*, Paris, Gallimard (N. R. F.), 1921, p. 77—102; cf. şi Alfred Baeumler în *Nachwort* la Fried. Nietzsche, *Die Geburt der Tragödie*, Leipzig, Kröner, 1930, p. 365—373.

tice „cît de incomparabil de apt era Hellenul să simțească cea mai
ușoară sau cea mai crudă suferință'', cum „contemplase grozavele
cataclisme și recunoscuse cruzimea naturii'' și cum acest Hellen,
„expus la primejdia de a aspira la neantul budist al voinței, a fost
salvat numai prin puterea artei''.

In același timp, și tot la Basel, marele său prieten mult mai
în vîrstă, Jacob Burckhardt, după ce făcuse un control al doctri-
nei idealului clasic printr'o revizuire totală a documentelor de
orice dată și de orice proveniență, a început o serie de prelegeri des-
pre *Istoria culturii grecești*, în care arată că idealul clasic al lui
Schiller „este una din cele mai mari falsificări ale judecății istorice
din cîte au existat vreodată'' [1]), și că „Grecii au fost mai neferi-
ciți de cum cred cei mai mulți'' „Die Griechen waren unglücklicher
als die meisten glauben'' [2]). Prelegerile lui Burckhardt începute în
semestrul de vară al anului 1872 și repetate în 1885—1886, au apă-
rut după moartea lui (1897), în patru [3]) volume, între 1898 și 1902,
la Stuttgart, cu titlul *Griechische Kulturgeschichte:* cea mai mare
și mai adîncă expunere a spiritului grec [4]), una din cele mai mi-
nunate opere de istorie a culturii și totodată o înaltă operă de artă.

Jacob Burckhardt a fost „der grosse Geschichtsdenker'', cum
l-a numit Troeltsch [5]), și a scris ca un spirit contemplativ cu o pu-
tere genială [6]) de intuiție. In istorie el caută omul care, deși în
alt vestmînt, pentru el, admirator al lui Schopenhauer [7]), și adver-
sar al optimismului hegelian, a fost, este și va fi mereu același [8]).
Burckhardt pornind dela omul grec, dela viața lui reală, a desco-
perit pesimismul grec [9]). Ca și Nietzsche, el a arătat că arta greacă

---

[1]) Jacob Burckhardt, *Griechische Kulturgeschichte*, II, herausgg. von Rudolf Marx, Leipzig, Kröner, 1929, pag. 31.

[2]) Cf. și August Boeckh, *Die Staatshaushaltung der Athener*, II[1] (1817), p. 159, apud Billeter, *op. cit.*, p. 138.

[3]) Noi avem la îndemînă ediția citată mai sus, în *trei volume*, a lui R. Marx.

[4]) Rudolf Marx, în al său *Nachwort* la *Griech. Kulturgeschichte*, vol. III, p. 418, (vezi nota 1).

[5]) Ernst Troeltsch, *Das Wesen des modernen Geistes* in *Preussische Jahrbücher*, vol. 128 (1907), p. 40.

[6]) Cf. Pöhlmann, *Griechische Geschichte*, Einleitung, p. 10—11; cf. Heinrich Gelzer: „Ein glänzendes, teilweise geradezu geniales Werk mit vielfach völlig neuen und überraschenden Gesichtspunkten'' ... apud Rudolf Marx, *Nachwort*, p. 497 (vezi nota 4).

[7]) De notat următorul pasaj caracteristic din Schopenhauer *(Die Welt als Wille und Vorstellung*, II, cap. 38): „Die wahre Philosophie der Geschichte besteht in der Einsicht, dass man, bei allen diesen endlosen Veränderungen und ihrem Wirrwarr, doch stets nur dasselbe gleiche und unwandelbare Wesen vor sich hat, welches heute dasselbe treibt wie gestern und immerdar'' ...

[8]) Cf. Karl Joël, *Jakob Burckhardt als Geschichtsphilosoph*, Basel, Helbing und Lichtenhahn, 1918, p. 46 și p. 63 și urm.

[9]) Walter Rehm, *Jacob Burckhardt*, Leipzig, Huber, 1930, p. 202, 207 și urm.; *cf.* și Ch. Andler, *Nietzsche et Jacob Burckhardt (Leur philosophie de l'histoire)* în cap. *L'interprétation nouvelle de la vie des Grecs*, p. 17 și urm. din Extrait de la *Revue de synthèse historique* 1907—1909.

nu-i o copie a realității, ci o imagine luminoasă a existenței grecești, o imagine dorită, ideală, o minunată lume de vis a unui popor care a trăit și a suferit îngrozitor și pe care arta, mîngîiere a vieții, îl eliberează de chinuitoarea realitate. Arta Grecilor se născuse dintr'un prisos de suferință, crescuse din pesimism ca o forță opusă pentru a le mîngîia suferința [1]).

Burckhardt recunoaște că temperamentul grec era net optimist [2]), creator, plastic, îndreptat spre lumea din afară; după el, Grecii știau să prețuiască plăcerea momentului, iubirea de viață fiind în natura lor însăși, dar erau cu atît mai mult înzestrați să simțească suferințele existenței, mizeriile și nedreptățile ei.

In folklor, în mituri, în literatură și în misterele religioase, peste tot răsună ecoul tînguirilor lor universale.

Ceea ce-i foarte important e că pesimismul lor popular nu se arată ca o înțelepciune omenească, ci se întemeiază pe o revelație divină [3]). Iată, de pildă, ce povestește înțelepciunea populară a Grecilor despre viața omenească, înțelepciune care rezumă învățătura trasă de Greci din existență. Regele Midas a urmărit multă vreme în pădure pe bătrînul Silen, tovarășul lui Dionysos, iar cînd l-a prins, l-a întrebat ce lucru e mai bun și mai vrednic de dorit pentru om. Demonul, la început, a rămas mut, și, numai după ce a fost silit în toate chipurile să vorbească, a răspuns: „Neam trecător și vrednic de milă, de ce mă silești să-ți desvăluesc ceea ce mai bine ar fi să nu afli niciodată? Cel mai bun lucru pentru toți, dar cu neputință pentru tine, e acela de a nu te fi născut, iar al doilea și cel dintîiu din cîte sînt în puterea omului e de a muri îndată'' [4]).

Nu există mitologie mai tristă ca cea greacă. Mitologia greacă e crudă pentrucă traduce o străveche stare socială sîngeroasă. Ea strigă nedreptățile vieții prin căderea eroilor săi cei mai simpatici. Marele prieten al umanității, Prometeu, care, fără voia lui Zeus, a dat muritorilor focul, condiția oricărei culturi și prosperități, a fost legat de o stîncă a Caucazului pentru a fi ros de un vultur; Oedip, pentru marea sa înțelepciune, care l-a făcut să deslege enigma sfinxului, a fost dus într'un vîrtej de crime; Herakles, binefăcătorul întregii lumi, a suferit și a răbdat pe nedrept, pentru ca la urmă, înnebunit de Hera, să sfîrșească în groaznice chinuri pe rugul de pe muntele Oeta. Cel dintîi sculptor și arhitect, miticul Dedal, e cel mai vechiu exemplu al legendei răspîndite la toate

---

[1]) Walter Rehm, *op. cit.* p. 207, 228 și 244; cf. și Ch. Andler, *Nietzsche, sa vie et sa pensée*, tome III, p. 36.

[2]) Burckhardt, *Griechische Kulturgeschichte*, II, p. 47 (ed. Kröner).

[3]) W. Nestle, *Der Pessimismus und seine Überwindung bei den Griechen* in *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum*, 1921, vol. 47/48, fasc. 3, p. 86.

[4]) Aristotel, *Fragm.* 44 (ed. Rose).

popoarele despre meșterul care-și ucide tovarășul din pizmă [1]). Dar blstemul de crime care urmărește neamul Atrizilor, dar îndelung răbdătorul Odiseu, care din rege ajunge un cîrmaciu de barcă prin voia neînduratului și tristului destin?

Din literatura greacă, însă, putem culege toate ecourile acestei suferinți.

Chiar la seninul și optimistul Homer, cîntărețul fericitei nobilimi ioniene, al acelor ῥεῖα ζώοντες, oamenii se plîng de nestatornicia vieții pămîntești:

„Cum e cu frunzele așa-i și cu neamul bieților oameni".

(οἵη περ φύλλων γενεή, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν [2]).

(Murnu)

De cîte ori nu vorbește Homer despre „bieții muritori" (δειλοὶ βροτοί), iar în ultimul cîntec al *Iliadei*, în convorbirea dintre Priam și Achille, îl face pe acest cel mai viteaz dintre eroi să spună unui părinte care-și pierduse fiul că. viața-i o suferință:

„Asta e soarta ce zeii croiră sărmanilor oameni
Viață să ducă'n durere" [3]).

ὡς γὰρ ἐπεκλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσι
ζώειν ἀχνυμένοις·

(Murnu

In alt loc [4]), însuși zeul suprem, mișcat de moartea lui Patrocle și de caii nemuritori ai lui Achille care plîngeau și ei pe bunul prieten al stăpînului lor, spune:

„Doară din tot ce pe lume e viață, răsuflă și mișcă
Nu e nimic mai de plîns și mai necăjit decît omul".

(οὐ μὲν γάρ τί πού ἐστιν ὀϊζυρώτερον ἀνδρὸς
πάντων ὅσσα τε γαῖαν ἔπι πνείει τε καὶ ἕρπει).

(Murnu)

Și favoriți ai zeilor, cum e Amphiaraos, mor în plină tinerețe [5]). Cele cîteva accente de melancolică tînguire ale omului homeric nu pot întuneca însă viața fericită a regilor ahei. Poemele homerice, biblia helenică, au avut o enormă influență asupra lumii grecești, iar optimismul lor robust a trecut multă vreme drept expresie caracteristică a sufletului acestei lumi.

Timpurile epice s'au dus. Din cauza luptelor politice dintre

[1]) Burckhardt, *op. cit.*, II, p. 33.
[2]) *Iliada*, VI, 146.
[3]) *Iliada*, XXIV, 525.
[4]) *Iliada*, XVII, 446 și urm.; cf. și *Odiseia*, XVIII, 130 și urm.
[5]) *Odiseia*, XV, 245 și urm.

regi și aristocrați, regii decad mai ales din veacul al VIII-lea [1]). Pe cînd aristocrații acaparau pămîntul, cei mai curajoși dintre țărani, împinși de lipsuri și nevoi, au luat drumul mării. Colonizarea a transformat Grecia din țară patriarhală de păstori și agricultori, cum era pe vremea feudalilor cîntați de Homer, în țară industrială și comercială [2]). Apare moneta, populația se concentrează în orașe. Se înjghebă o burghezie, o clasă de oameni ridicați prin meritele lor. Alături de aristocrați, negustorii îmbogățiți, încep să cumpere pămînturi mai ales pe ale țăranilor datornici, căci economia nouă sărăcește tot mai mult pe țărani, care cîștigă puțin și cumpără scump. Astfel, micii agricultori, tot mai săraci, sînt amenințați să-și piardă și puținul pămînt ce-l au. In fața acestei hrăpărețe oligarhii agrare, bietul țăran duce o existență mizeră și tristă [3]), iar poetul acestei țărănimi apăsate este aedul beoțian Hesiod.

Hesiod e adânc pătruns de conștiința mizeriei din această viează pămîntească. Poemul său filozofic și didactic Ἔργα καὶ Ἡμέραι *Lucrări și zile*, e un întunecat protest împotriva puternicilor și lacomilor stăpînitori de pămînturi și totodată cea dintîi laudă a muncii. Intre asprele mustrări adresate ușuratecului său frate Perses, el introduce două mituri foarte caracteristice pentru atitudinea sa pesimistă: „mitul Pandorei" [4]), și „mitul celor cinci vîrste" [5]). Prin ele Hesiod caută să exemplifice cele două teme fundamentale ale poemului său: munca și justiția. Numai munca trebue să asigure viața omului. Așa a voit Zeus și nimeni nu se poate abate dela această lege. Exemplul lui Prometeu o dovedește. Prometeu a voit să-i îndepărteze pe oameni dela voința lui Zeus și i-a dus la nenorocire, căci a atras supărarea lui Zeus: acesta, pentru a se răzbuna, a creat pe Pandora, pe care a dat-o de soție lui Epimeteu, fratele lui Prometeu, făcându-i în același timp drept dar un urcior. Pandora, din curiozitate femeiască, a vărsat urciorul și a împrăștiat în lume toate nenorocirile. In fundul urciorului a rămas însă speranța, ἐλπίς [6]) Din acea zi, oamenii muncesc, se trudesc amar, „căci pămîntul e plin de nenorociri și-i plină și marea":

πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν, πλείη δὲ θάλασσα [7]).

Dar pesimismul lui Hesiod atinge punctul culminant în „mitul

[1]) Gustave Glotz et Robert Cohen, *Histoire Grecque*, Paris. Les Presses Universitaires. 1925 t. I, p. 138 și urm.; cf. și p. 151.
[2]) Glotz-Cohen, *op. cit.*, p. 222 și urm.
[3]) Glotz-Cohen, *op. cit.*, p. 233 și urm.
[4]) v. 42—105.
[5]) v. 106—201.
[6]) v. 96.
[7]) v. 101; în *Theogonia*, v. 600—601, Hesiod spune că Zeus a creat femeea spre marea nenorocire a oamenilor. Dar tot el, în v. 585, o numește „un rău bun" (καλὸν κακόν). Despre părerea Grecilor asupra femeii vezi sugestivul articol al d-lui L. Séchan, *Pandora, l'Eve grecque* în *Bulletin de l'Association Guillaume Budé*, avril 1929, p. 1—36.

celor cinci vîrste'', care ilustrează ideea de dreptate. Zeii au creat mai întîi o generaţie de aur, epoca ferice (ἄτερ πόνων) când Cronos conducea lumea şi oamenii trăiau fără griji (ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες), iar moartea se apropia de ei pe cînd aţipeau dulce [1]). Neamul acesta de oameni a pierit; ei supravieţuiesc doar ca genii păzitoare ai celor buni (δαίμονες ἐπιχθόνιοι)''[2]). După ei veni epoca de argint; oamenii din această epocă erau stăpîniţi de trufie (ὕβρις), şi nu mai cinsteau pe zei: au fost şterşi de pe faţa pămîntului şi-s respectaţi de oameni ca nişte fericite fiinţe subpămîntene (ὑποχθόνιοι μάκαρες [3]). Al treilea neam, cel din urmă, se trăgea din nimfele pădurilor de frasin: înarmaţi cu suliţe de frasin, cu platoşe şi alte arme de aramă, oamenii aceştia au pierit fără urmă, ucigîndu-se între ei. A patra generaţie a fost aceea a eroilor, a semizeilor: au pierit subt zidurile Tebei şi ale Troiei şi acuma trăiesc în Insulele Fericiţilor. Cea din urmă generaţie, aceea de fier, din care face parte şi poetul, e bîntuită de mari griji şi nevoi. Conştiinţa (Αἰδώς) şi Ruşinea [4]) (Νέμεσις) au părăsit neamul acesta de oameni; nu le vor rămînea muritorilor decît tristele suferinţe şi de rău nu vor avea niciun mijloc de scăpare:

....κακοῦ δ'οὐκ ἔσσεται ἀλκή [5]).

Ideea degenerării progresive a umanităţii, care la Homer e numai ici colo atinsă, apare la Hesiod, în vestmîntul mitic, un fel de primitivă filozofie pesimistă a istoriei [6]). Poetul nostru, însă, nu desperează, căci iată ce-i spune netrebnicului său frate, Perses: „Dar înaintea meritului zeii au pus osteneala; lungă şi grea este calea ce duce pînă acolo şi aspră e la început [7])...'', apoi:

„Munca nu-i nicio ruşine, o Perses, ruşine e lenea [8])'':

(ἔργον δ'οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ'ὄνειδος.)

Astfel poetul ţăran din Ascra e cel dintîi cîntăreţ al muncii în literatura greacă [9]).

Am amintit puţin mai înainte ce schimbări adînci a adus în societatea greacă marea expansiune colonială începută în secolul al VIII-lea. In trei secole (VIII—VI) lumea greacă patriarhală căpătase o înfăţişare de nerecunoscut. Sub loviturile aristocraţiei, mo-

[1]) v. 116.
[2]) v. 122—123.
[3]) v. 141.
[4]) Cf. Hésiode, éd. Mazon, p. 93, nota 2.
[5]) v. 201.
[6]) W. Nestle, *op. cit.*, p. 83; cf. şi L. Gernet et A. Boulanger, *Le Génie grec dans la Religion*, Paris, La Renaissance du Livre, 1932, p. 111.
[7]) v. 289—292.
[8]) v. 311.
[9]) Cf. W. Nestle, *Geschichte der griechischen Litteratur*, Berlin-Leipzig, W. de Gruyter (Göschen), 1923, v. I, p. 30—35.

narhia aproape dispăruse. Nobilii încovoaie sub dominaţia lor pe ţărani şi-i obligă să muncească pentru ei. Unii din cei mici, îmbogăţiţi în regiuni depărtate, se întorc acasă şi aici vor să ocupe un loc onorabil. Această burghezie tînără are ambiţia să smulgă din mîna nobilimii privilegiile ei ereditare. Lupte crîncene politice şi sociale, în care poporul îşi spune şi el cu îndîrjire cuvîntul [1]), fac să răsară personalităţi puternice. Vieaţa sufletească ajunge la o mare desvoltare: este epoca poeziei lirice greceşti.

Şi în corul marilor lirici pătrund glasurile celor mai tulburi şi mai întunecoase consideraţii asupra vieţii [2]).

Semonides din Amorgos, un contemporan al lui Arhiloh (pe la mijlocul secolului al VII-lea), inspirat de mitul Pandorei din Hesiod, compune, plin de amărăciune, un breviar al misoghiniei [3]), intitulat *„Oglinda femeilor''*. El vede în femeie cel mai mare rău dat de Zeus oamenilor: Semonides ia zece tipuri de femeie şi le explică printr'o genealogie animală şi nu găseşte decît un singur fel de femeie utilă, aceea care se trage din albina lucrătoare [4]). Meditînd asupra vieţii, Semonides deplînge condiţia mizeră a omului: Zeus cîrmueşte lumea după bunul lui plac, iar bieţii oameni, trăitori de azi pe mîine, ἐφήμεροι, sînt împresuraţi de toate nenorocirile: „Un prea frumos cuvînt ne-a spus Homer: Cum e cu frunza, aşa-i şi cu neamul de oameni. Dar vai, puţini l-au auzit.. Nădejdea însă încolţeşte'n sufletul celor tineri, căci atîta vreme cît ne împodobeşte fermecătoarea floare a tinereţei, visăm orice fără de grijă. Nebuni acei ce gîndesc astfel şi nu văd cît e de scurtă tinereţea şi vieaţa. Ci tu, aflînd acestea, gustă din bucuriile vieţii cît ţi-i dat să trăeşti [5])''. Aici tot speranţa (ἐλπίς) înşeală pe oameni; poetul însă, în faţa nenorocirilor inevitabile, îndeamnă la plăcere lecuind deci pesimismul prin hedonism [6]).

Şi Mimnermos din Kolophon (630—560 a. Chr.) deplînge nestatornicia vieţii: „Sîntem ca frunzele, zice el [7]), iar tinereţea trece repede ca un vis:

ὀλιγοχρόνιον γίγνεται ὥσπερ ὄναρ
ἥβη τιμήεσσα...

în timp ce ne aşteaptă bătrâneţea şi moartea''...

Dar pe nici unul din aceşti aristocraţi greci nu-l amărîse vieaţa pînă la disperare ca pe acel răzvrătit poet dela sfîrşitul secolului al

[1]) Glotz-Cohen, *op. cit.*, p. 217 şi urm.
[2]) Nestle, *op. cit.*, p. 84.
[3]) L. Séchan, *articolul citat*, p. 19.
[4]) Semonides, *Fragm.*, 1, 7 (Bergk).
[5]) Cf. Wilamowitz von Möllendorff, *Sappho und Simonides. Untersuchungen über griechische Lyriker*, Berlin, Weidmann, 1913, p. 24; cf. şi Lavagnini, *Nuova Antologia della Lirica Greaca*, Milano, Paravia, 1931, p. 21.
[6]) Hermann Diels, *Der antike Pessimismus*, Berlin, Mittler und Sohn, 1921, p. 9.
[7]) Cf. Lavagnini, *op. cit.*, p. 32, v. 1 şi urm.

VI-lea, Theognis, care a avut durerea să vadă cu ochii prăbușirea clasei sale. Mîndru om de partid, el s'a amestecat cu toată furia în luptele înverșunate dintre nobili și popor și a fost silit să-și părăsească patria, Megara, și să mănînce pînea amară a exilatului. Prin larga lui experiență, adînc desgustat de oameni, a devenit un mizantrop: „Chiar de-ai cerceta lumea toată, nu vei putea strînge o corabie de oameni buni și de treabă! [1])". In marea sa mîhnire, Theognis repeta vechile cuvinte ale înțelepciunii populare grecești: „A nu te fi născut, a nu fi văzut lumina soarelui, e cel mai bun lucru, iar odată ce te-ai născut, să treci cât mai repede pe poarta Hadesului [2])". Pe drept s'a spus [3]) că avem aici un strigăt amar de desnădejde cu care el își ușurează inima, nu o regulă de gîndire, căci acest poet nu respinge plăcerea [4]) și bucuriile tinereții. Altădată își pune o problemă profund umană, problema suferințelor celor drepți. Sînt pe pămînt nenorociri nemeritate, drepți care cad și răi care triumfă. Theognis se adresează răzvrătit lui Zeus însuși: „Cum îngădui să pui pe cei răi cu cei buni pe aceeași treaptă [5])" și „cum admiți ca cei buni să sufere?". Insfîrșit, întristat de trecerea în goană a tinereței (αἶψα γὰρ ὥστε νόημα παρέρχεται ἀγλαὸς ἥβη [6]) și de venirea prea timpurie a morții, poetul parcă se răzbună pe acest destin înșelător, gustînd cît i-i dat din bucuria fugară a vieții: „Bucură-te de tinerețe, suflete! In curînd vor trăi alți oameni, iar eu, mort, nu voiu mai fi decît un pumn de neagră țărînă [7])".

Dacă Theognis, îndurerat de nedreptățile vieții, se putea răzvrăti chiar împotriva divinității, Pindar (518—442 a. Chr.), nobilul Dorian amic al regulii, era un evlavios resemnat. Pentru el, Zeus fixează cursul fatal al tuturor întîmplărilor.

Τί θεός; τί δ'οὔ; τὸ πᾶν.

„Ce este Dumnezeu? Ce nu e? E totul [8])". Nimic nedemn de zei nu trebue să articuleze omul. In fața atotputerniciei zeilor, omul trebue să se plece fără crîcnire, căci voia lor e lege inviolabilă a vieții.

Ἐπάμεροι. τί δέ τις;
τί δ'οὔ τις; σκιᾶς ὄναρ
ἄνθρωπος.

„Ființe de-o zi, ce sînteți voi, ce nu sînteți? Visul unei umbre

[1]) Cf. Lavagnini, *op. cit.*, p. 96 (Esperienza) = v. 83—86, Bergk.

[2]) Cf. Lavagnini, *op. cit.*, p. 106 (Infelicità della vita) = v. 425—428, Bergk.

[3]) Alfred Croiset, Histoire de la littérature grecque[3], Paris, Fontemoing, 1914, t. III, p. 158.

[4]) Cf. Lavagnini, *op. cit.*, p. 110 = v. 567—570 Bergk.

[5]) Lavagnini, *op. cit.*, p. 104 (Domanda a Giove) = v. 373—380, Bergk.

[6]) Lavagnini, *op. cit.*, p. 120 (Quant'è bella giovinezza che si fugge tuttavia!) = v. 985, Bergk.

[7]) Lavagnini, *op. cit.*, p. 118 (Vivere!) = v. 877—878, Bergk.

[8]) *Fragm.* 117, Bergk.

este omul", zice el, ca un inițiat la mistere, în *Pythica* a VIII-a, care-i o tînguire asupra vieții [1]). In lume-i mai mult rău decît bine, căci „pentru o bucurie, zeii ne dau în schimb două nenorociri [2])". Vieața e deci trecătoare ca umbra unui vis, iar în lume răul întrece cu mult binele; poetul însă în melancolia sa se mîngîie cu gîndul că nu se termină totul aici: el știe bine că-l așteaptă o vieață mai bună dincolo [3]), în care ar dori să fie chemat cît mai curînd [4]).

Dar și peste unii din filozofii presocratici se lasă umbrele triste ale unei dureroase existențe. Cel mai adînc dintre ei toți, întunecosul Heraclit din Efes, manifestă un trufaș dispreț pentru oameni și lume: „Oamenii nu înțeleg adevărul chiar când l-au auzit. Ei sînt ca surzii; prezenți, ei sînt absenți [5])". „Cel mai înțelept om în fața lui Dumnezeu e o maimuță [6])". „Cea mai frumoasă orînduire a lumii este ca o grămadă de gunoi vărsată la întîmplare [7])".

Iar Empedocle, naturalist și filozof mistic totodată, în *Cîntecele de ispășire* (Καθαρμοί) pe care le trimete din exil elevilor săi, se tînguie amarnic pentru soarta omenirii păcătoase: „Vai ție, biet neam omenesc, jalnic de nefericit, din ce vrajbă și din ce suspine te-ai născut! [8])".

Nimeni însă, în literatura greacă, n'a privit mai adînc în abisul durerii umane decît poeții tragici ai Atenei.

La baza tragediei grecești este intuiția vieții ca ceva care poate fi distrus în orice clipă, prin capriciul întîmplării sau prin hotărîrea destinului. Grozăvia evenimentului tragic e cu atît mai mare pe cît de mare e contrastul între prosperitatea și siguranța încrezătoare a eroului pe deoparte și repeziciunea și violența loviturii pe de alta [9]).

Atitudinea diferiților poeți, față de problema fundamentală tragică nu-i totdeauna aceeași.

Eshyl arată că oamenii nu sînt deloc liberi în acțiunile lor, deoarece, adeseori, fără să-și dea seama, după sforțări și iluzii infinite, ajung la efectul contrar aceluia pe care și-l propuseseră (de exemplu Prometeu), apoi că ei sînt dominați de o putere superioară și misterioasă care adesea pare a se identifica cu ideea unui destin orb cu dreptatea divină. Prin decrete eterne, anterioare oricărei

[1]) *Pyth.*, VIII, v. 95—97.

[2]) *Pyth.*, III, v. 82—83.

[3]) *Fragm.*, 131; cf. și *Ol.*, II.

[4]) *Fragm.*, 2, 3.

[5]) *Fragm.*, 34, Diels, I[4], p. 85.

[6]) *Fragm.*, 83, Diels, I[4], p. 94.

[7]) *Fragm.*, 124, Diels, I[4], p. 101.

[8]) *Fragm.*, 124, Diels, I[4], p. 270.

[9]) Adriano Tilgher, *La visione greca della vita*, 2 ed., Roma, Libreria di Scienze e Lettre, 1926, p. 41. Cf. și André Bellessort, *Athènes et son théâtre*; Paris, Perrin, 1934, p. 101: „On ne s'étonnera pas du noir pessimisme qui s'exhale du fond même de presque tous ces drames. Eschyle, Sophocle, Euripide sont unanimes".

voințe divine și umane, blestemul pentru un păcat se întinde dealungul generațiilor.

Sophocle, religios și tradiționalist ca și Eshyl, deși mai puțin rigid decît acela, vede și recunoaște nedreptățile și grozăviile vieții. In adevăr, el nu le atribue, ca Eshyl, unei dreptăți divine superioare, dar convins de măreția și atotputernicia zeilor și de fragilitatea și nimicnicia oamenilor, se închină în fața puterii de nepătruns a zeilor. Sophocle e de părere că oamenii nu-s nimic decît fantome, o umbră zadarnică [1]), iar fericirea, cu totul precară. Doar el pune în gura corifeului care încheie tragedia *Oedip-Rege* [2]) aceste jalnice lamentări: „Nu trebue să spui că-i fericit un muritor, pînă ce nu-l vezi c'a ajuns în ultima zi, trecînd pragul vieții nelovit de vreo nenorocire".

Euripide, fire melancolică și meditativă de studios raționalist, se inspiră mai ales din ideea infirmității omului, rob al pasiunii, și dă tocmai prin aceasta personagiilor sale măreția indispensabilă figurilor tragice. Sentințele pesimiste sînt numeroase în dramele sale: „Nu-mi dau acum întiia oară seama că vieața omului i-o umbră..., căci niciun muritor nu-i fericit [3])". „Vieața nu-i în adevăr vieață, ci durere [4])...". „Nu știu cum aș putea să spun de un muritor că-i fericit... [5])", etc.

Nici printre sofiști n'au lipsit glasuri care să afirme o concepție tristă despre viează. Era și natural, de oarece obiectul cercetărilor și discuțiilor lor era omul în toată realitatea lui ca ființă socială.

Astfel, în dialogul pseudo-platonic *Axiochos*, compus multă vreme după moartea lui Platon, se află un capitol *„Ecouri ale sofistului Prodikos"* (Προδίκου τοῦ σοφοῦ ἀπηχήματα) [6]), în care Prodikos, sofistul originar din Keos, din insula aceea unde oamenii erau predispuși la melancolie și sinucidere, ne apare ca un pesimist. Intr'o scriere intitulată Ὧραι („*Vîrstele*") sau Περὶ φύσεως ἀνθρώπου *(„Despre natura omului")*, Prodikos arăta suferințele legate de fiecare vîrstă, Chiar și copilul, zicea el, intră în viează cu un țipăt plîngător. Chinuit de tot felul de neplăceri, el nu poate spune dacă îl doare ceva. Mai tîrziu, vin grijile mici și suferințele în legătură cu educația, apoi vin necazurile și suferințele mari, legate de diferitele profesiuni și vocații. Lucrătorii meseriași, care trebue să lucreze din zori și pînă'n noapte pentru a-și cîștiga pînea, marinarii amenințați de primejdiile mării, agricultorul chinuit de grija timpului bun pentru ogorul său. Cît despre politică, aceasta aduce orice, numai fericire nu, căci omul de Stat, minge de joc a poporului, azi e

[1]) *Aias*, v. 125.
[2]) *Oedip Rege*, v. 1528—1530.
[3]) *Medea*, v. 1224 și urm.; cf. și *Ion*, 381—383 și *Troades*, v. 1206.
[4]) *Alcestis*, v. 802.
[5]) *Hippolyt*, v. 981.
[6]) Ueberweg-Praechter, *Die Philosophie des Altertums* 12-te Aufl., Berlin, Mittler und Sohn, 1926, p. 124; cf. și Nestle, *artic. cit.*, p. 87

aplaudat, mîne însă poate fi trimes în exil sau condamnat la moarte, cum a fost Miltiade, Themistocle, Theramene și alții. In cele din urmă, cînd ar trebui să fii fericit, vine bătrînețea cu slăbiciunile ei, dacă nu ajungi în mintea copiilor [1]). Vieața oferă, prin urmare, perspective întunecoase. Dar tot în aceeași scriere se afla și mitul despre Heracles, care trebuia să aleagă între virtute și plăcere, Heracles la răspîntie (Ἡρακλῆς ἀπορῶν) [2]). Prodikos arăta tineretului modelul acestui erou, care își alesese drumul cel greu al ostenelilor, al muncii, al neîncetatelor lupte, pentru a ajunge în sfîrșit la recunoștința oamenilor, la glorie și chiar la apoteoză.

Alt sofist, Antiphon, avea cam aceleași idei ca și Prodikos. „Despre orice viează omenească, zicea el, chiar cînd a fost foarte fericită, se poate ușor dovedi că n'a avut nimic extraordinar, nimic mare, dar că totul a fost în ea mic, trecător și amestecat cu suferință" [3])... „Tocmai acolo unde locuește bucuria se află în vecinătate și suferința... Chiar o biruință la Olimpia și la Delphi, educația și bucuria de orice fel presupun un mare chin" [4])... „Vieața noastră e ca o strajă de noapte; cînd se văd zorile, ne retragem" [5]). Pentru a îmblînzi suferințele vieții, sofistul Antiphon scrisese chiar o carte intitulată: *„Știința lipsei de mîhniri"* (Τέχνη τῆς ἀλυπίας), iar în piața din Corint el avea o cameră în care dădea consultații de mîngîiere pentru cei obidiți [6]).

Dar, în secolul al V-lea și Herodot, prietenul lui Sophocle [7]), istoricul cu bogată experiență cîștigată din cercetarea atîtor locuri și neamuri, ne stă ca o mare mărturie pentru lipsa de valoare a vieții și pentru nestatornicia fericirii. El ne povestește [8]) despre vestita convorbire dintre Solon și Cresus. Aflîndu-se la Cresus, regele Lydiei, a cărui bogăție era proverbială, acesta porunci slujitorilor să-i arăte lui Solon toate odoarele scumpe din palat. După aceea, îl întrebă pe înțeleptul Atenian dacă a mai văzut undeva mai fericit om decît el. Solon i-a răspuns că a văzut pe Telos, un Atenian cu feciori și nepoți buni care și-a dat sfîrșitul înconjurat cu cinste de semenii lui. Intrebat a doua oară, Solon îi vorbi de Kleobis și Biton, cei doi frați care s'au înhămat la car și au dus-o pe mama lor la Argos, la sărbătoarea zeiței Hera; ajunși acolo ei, obosiți, s'au culcat, iar mama lor de bucurie s'a rugat zeilor să le dea feciorilor ei cel mai bun lucru în viează, acela de a nu se mai trezi. Cresus se supără că fericirea sa nu-i fu luată în seamă, iar Solon îi spuse atunci vorba plină de mîhnită înțelepciune, cuvîntul acela

[1]) *Axiochos*, 366 D—369 B.
[2]) Xenophon, *Mem.*, II, 1, 21 și urm.
[3]) *Fragm.* 51, Diels, II⁴, p. 301.
[4]) *Fragm.*, 49, Diels, II⁴, p. 300.
[5]) *Fragm.*, 50, Diels, II⁴, p. 300—301.
[6]) Pseudo-Plutarh, *Vit. X orat.*, 1, p. 833 C apud Diels II⁴, p. 291, 6.
[7]) Despre influența lui Herodot asupra lui Sophocle vezi în *Philol. Wochenschrift* Nr. 32 din 1937, col. 910—912, comunicarea lui Paul Keseling.
[8]) Herodot, I, 30—32.

care-i şi un suspin al umanităţii greceşti în faţa existenţei: ἄνθρωπος συμφορή, „omul e jucăria întîmplării" [1]), căci, zice Solon mai departe, „nu pot să fericesc pe cineva, pînă nu va muri". In alt loc [2]), Herodot ne povesteşte de Xerxes, regele Perşilor, că, privind Hellespontul plin de corăbiile sale, şi cîmpiile pline de ostaşi, la început se crezu fericit, iar pe urmă izbucni în plîns. Unchiul său Artaban, văzîndu-l cum plîngea, îi grăi: „O rege, cît e de deosebită fapta ta de acum de aceea de mai înainte. La început te credeai fericit, iar acum plîngi". Xerxes îi răspunse: „Da, mi-a venit să plîng cît e de scurtă vieaţa omului, fiindcă peste o sută de ani, nimeni din atîta lume nu va mai trăi". Artaban atunci adăugă: „Ştiu lucruri şi mai vrednice de jale. Intr'o vieaţă aşa de scurtă, nimeni nu-i atît de fericit, nici dintre aceşti oameni, nici dintre alţii, încît să nu-i vină în minte, nu odată, ci de mai multe ori, să dorească mai degrabă moartea decît vieaţa. Dau nenorociri peste el şi boli şi fac ca vieaţa aceasta scurtă să-i pară lungă. In chipul acesta, vieaţa fiindu-i o povară [3]), moartea-i, pentru om, mult dorita scăpare" sau cum zice vechea tălmăcire romînească dela Coşula [4]), „aşa dar iată moarte iaste scăparia prealiasă la om, decît viiaţă cu dureri".

In veacul următor lui Herodot ne îndreptăm dela început, în chip firesc, privirea spre Platon. De fostul său dascăl nu putea fi vorba în ordinea noastră de idei, deoarece Socrate, cu raţionalismul şi criticismul său, pusese bazele ştiinţifice ale optimismului [5]), grec. Desigur nu-i nicio întîmplare dacă găsim idei pesimiste la cel mai adînc filozof al Grecilor. Platon, zice Jacob Burckhardt, era pesimist [6]) în calitatea sa de pitagorician, iar în utopiile sale trebue înţeles ca optimist. Ca unul ce vede esenţa lumii în formele transcendente şi eterne, el nu poate găsi mulţumire în lumea pămîntească. Undeva în *Statul* [7]) său descrie pe oameni ca pe nişte bieţi prizonieri legaţi într'o peşteră întunecoasă, care nu pot vedea decît umbra lucrurilor proectată pe peretele din fundul peşterii de un foc aprins la spatele lor. Prin influenţa ideilor orfice şi pitagoriene asupra doctrinei sale dualiste, contrastul dintre suflet şi corp a devenit aşa de acut, încît, pentru Platon, orice zăbavă a sufletului în mormîntul materiei nu e decît prilej de nefericire. De aici acea

[1]) Max Pohlenz (în *Die griechische Tragödie*, Leipzig, Teubner, 1930, I, p. 156) traduce: „Alles in allem ist der Mensch, was ihm das Schicksal bringt".

[2]) Herodot, VII, 46.

[3]) Herodot, VII, 46, 4: *Οὕτω ὁ μὲν θάνατος μοχθηρῆς ἐούσης τῆς ζόης καταφυγὴ αἱρετωτάτη τῷ ἀνθρώπῳ γέγονε*

[4]) Herodot. Traducere romînească publicată după manuscrisul găsit în Mînăstirea Coşula, de N. Iorga, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 376.

[5]) Fr. Nietzsche, *Die Geburt der Tragödie*. Neue Ausgabe, Leipzig, Fritzsch, 1886, p. 66, p. 69 şi urm., 73 şi urm. şi mai ales p. 76 şi urm.

[6]) Burckhardt, *Griechische Kulturgeschichte*, II (Kröner Verlag), p. 46.

[7]) Platon, *De republ.*, VII, 514 a—517 b.

neistovită sete de moarte, de eliberare. „Cine concepe filozofia cum se cuvine, zice el în *Phaidon* [1]), acela nu se ocupă de altceva decît de a muri şi a fi mort". „Filozofii, spune el mai departe [2]), doresc moartea": οἱ φιλοσοφοῦντες θανατῶσι. E limpede că toată această concepţie de vieaţă este pesimistă în măsura în care intră în considerare preţuirea vieţii pămînteşti. Aşa se explică sinuciderile provocate de lectura lui *Phaidon*. De pildă un oarecare Kleombrotos [3]) din Ambrakia şi-a dat drumul de pe un zid, fiindcă, din dialogul lui Platon, înţelesese numai atîta că, pentru suflet, e mai bine să se despartă de corp, iar Cato din Utica [4]), înainte de a-şi pune capăt zilelor, citise dialogul platonic pentru a-şi întări curajul. Aceasta denotă însă o înţelegere unilaterală a scrierii platonice, deoarece Platon în acelaşi dialog [5]), respinge în mod hotărît sinuciderea. In *Theaitet*, Platon a făcut portretul unui filozof mizantrop [6]). „Trebue să cauţi, zice el, să fugi de aici cît mai repede acolo [7])". Aceasta însă nu se referă la moarte, căci el continuă în felul următor: „Fuga constă în a te asemăna cît mai mult cu putinţă lui Dumnezeu (φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν). Iar asemănarea cu Dumnezeu înseamnă a ajunge să fii drept şi cucernic cu deplină ştiinţă (ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι). Iată cum trebue să înţelegem adevărata pregătire pentru moarte de care vorbeşte Platon în *Phaidon*.

Aceleaşi tonuri de dureroasă şi tristă considerare a vieţii acesteia şi de dor după lumea cealaltă auzim şi în unele din scrierile din tinereţe ale lui Aristotel [8]), de exemplu în dialogurile *Protrepticos* şi *Eudemos*, despre care, deşi pierdute, ne putem face o idee din cele cîteva fragmente rămase cît şi mai ales din ecoul ce l-au găsit la scriitori de mai tîrziu ca Cicero [9]) şi Sf. Augustin.

Dar acela care a tras ultima consecinţă din premisele pesimismului a fost Hegesias din Cyrene [10]), un filozof din epoca helenistică, contemporan al lui Ptolemeu I (323—285 a. Chr.). Hegesias era un adept al şcolii hedoniste şi vedea în plăcere binele suprem. El arăta că în vieaţa omenească sînt mult mai multe dureri decît bucurii; omul, neputînd dobîndi fericirea, trebue să plece de bunăvoie

[1]) Platon, *Phaidon*, 64 A.

[2]) Platon, *ibidem*, 64 B.

[3]) Callimah, *Epigr.*, 23 (ed. Cahen).

[4]) Plutarh, *Cato Utic.*, 68.

[5]) *Phaidon*, 61 C—62 C.

[6]) Diels, *Der antike Pessimismus*, p. 23.

[7]) *Theaitet*, 176 a.

[8]) Diels, *Der antike Pessimismus*, p. 24; cf. şi Ueberweg-Praechter, *Die Philosophie des Altertums* [12], p. 361 şi I. Geffcken, *Griechische Literaturgeschichte*, Heidelberg, Winter, 1934, II, p. 195—196 şi notele dela p. 168 şi urm.

[9]) Cf. Schanz, *Geschichte der römischen Literatur*, I, 1[3], München, Beck, 1909, p. 377 şi 378; cf. şi vol. IV (1920), p. 404.

) W. Nestle, *artic. cit.*, p. 89 şi Diels, *op. cit.*, p. 24. Cititorul la curent cu izvoarele problemei care ne preocupă va observa desigur cît datorăm, în prelegerea de faţă, acestor doi erudiţi cercetători ai filozofiei antice.

din vieaţă. Aceste teorii le desvoltase într'o scriere cu titlul Ἀποκαρτερῶν [1]) *(Cel care nu mai poate suporta vieaţa)*. El a descris aici un om care, luînd hotărîrea de a se despărţi de bunăvoie de vieaţă prin foame, povesteşte prietenilor săi toate suferinţele vieţii. E de notat că Hegesias nu s'a mulţumit numai cu scrisul. El a ţinut la Alexandria şi un număr de conferinţe şi cu aşa de mare efect încît stîrnise printre auditorii săi o adevărată epidemie de sinucideri. De aceea a fost numit πεισιθάνατος „predicatorul sinuciderii''. Regele Ptolomeu i-a interzis însă această dezastruoasă propagandă.

Vom adăuga însă că toate marile şcoli filozofice din epoca helenistică şi romană s'au născut şi s'au desvoltat dintr'un sentiment profund de nemulţumire, de neîmpăcare cu realitatea înconjurătoare, dintr'un suprem efort al reflexiunii greceşti de a găsi un mod de a suporta grozăvia vieţii [2]), un refugiu în faţa mizeriei acestei vieţi. Hedonismul afirmă că totul e subiectiv şi înşelător; de aceea trebue să gustăm plăcerea momentului, căci numai această clipă ne aparţine. Această doctrină a plăcerii momentului, se întreabă Buckardt [3]), nu se poate oare explica printr'o completă desperare a Grecului în *polis?* Stoicismul, cu toată teoria sa despre „lumea perfectă'', este, prin indiferenţa sa totală faţă de lume, (ἀδιάφορα πάντα), prin setea sa de linişte, o doctrină pesimistă. Iar despre învăţătura lui Epicur, care concepea plăcerea numai ca pe o eliberare de durere şi care cerea înţeleptului retragerea din vieaţa publică, acel λάθε βιώσας, în căutarea liniştei depline a sufletului (ἀταραξία), nu se poate spune acelaşi lucru ? [4]). Dar cinicii, cu independenţa lor faţă de orice prejudecată şi cu indiferenţa faţă de valorile obişnuite ale vieţii, dar scepticii, care, pentru a dobîndi ἀταραξία, suspendă însăşi funcţiunea cunoaşterii, dar, în sfîrşit, neoplatonicii şi neopitagoricienii, obsedaţi de păcatul materiei [5]) şi de dorinţa arzătoare de mîntuire prin evadarea din această lume im-

---

[1]) Cf. Cicero, *Disput. Tusc.*, I, 34, 83; Diogenes Laertius, II, 86; *cf.* şi Emile Bréhier, *Histoire de la Philosophie*[II], tome I (L'Antiquité), Paris, Alcan, p. 365, care traduce acest titlu prin *l'Abstinent* („celui qui s'abstient de nourriture pour mourir de faim'').

[2]) Burkhardt, *Griechische Kulturgeschichte* II (Kröner), p. 46—47; cf. şi Ueberweg-Praechter *Die Philosophie des Altertums*[12], p. 407—409 şi L. Robin, *La Pensée Grecque*, Paris, La Renaissance du Livre, 1923, p. 375—376.

[3]) Burckhardt, *op. cit.* II, p. 46.

[4]) Cf. şi Paul Nizan, *Les matérialistes de l'antiquité*, Paris, Editions Sociales Internationales, 1936, p. 23: „Un profond pessimisme social domine la pensée d'Epicure: toute vie sociale implique lutte, vie de la foule, malheur, menaces''...

[5]) P. Wendland, *Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum*, 2-te und 3-te Aufl., Tübingen, Mohr p. 238; „Aber an der neuen Lehre, dass Pessimismus die allgemeine griechische Grundstimmung und volkstümliche Auffassung des Lebens gewesen sei, ist doch so viel wahr, dass die Bedeutung einer solchen starken Nebenströmmung für das griechische Geistesleben nicht zu unterschätzen ist. *Und darf man sagen, das sie in der Spätantike fast die vorherrschende Strömung wird*''. (Sublinierea îmi aparţine.)

pură şi unirea cu divinitatea? In perioada de după Aristotel, sufletul grec sacrifică din ce în ce mai mult lumea externă pentru cea interioară şi sfîrşeşte în cel mai rigid ascetism [1]). Are deci deplină dreptate filozoful italian Adriano Tigher [2]), cînd spune că toate şcolile mari postaristotelice concordă în substanţă în a reduce morala la cele două precepte ale lui Epictet: ἀνέχου καὶ ἀπέχου, „rabdă şi renunţă''.

Pînă acum am ascultat glasuri din lumea mare a aristocraţilor, şi am făcut o fugară cunoştinţă cu gîndurile triste sau resemnate ale unor mari poeţi şi filozofi. De aceea e firesc să ne întrebăm ce au simţit şi ce au gîndit oare despre vieaţă şi lume marile mulţimi anonime ale poporului grec.

Incă din secolul al VIII-lea bătea un vînt fierbinte dinspre Asia [3]) spre Europa, care şoptea că lumea aceasta e rea, că vieaţa e mizerabilă şi că mîntuirea e pe altă lume. Acest puternic val religios a trecut prin Thracia în Grecia şi a avut pe pămîntul grec ca punct de plecare cultul lui Dionysos [4]), zeul vieţii vegetative şi animalice. Misterele [5]) religiei lui Dionysos şi-au luat pe pământul Greciei numele de mistere orfice după numele cîntăreţului legendar Orpheu, care apare aici ca purtătorul unei revelaţii divine. După legendă, Orpheu s'a dus în Hades să-şi aducă logodnica răpită de moarte. Cît a stat acolo, Orpheu a cunoscut misterele lumii subpămîntene, pe care apoi, după ce s'a întors dincoace la lumină, le-a împărtăşit numai celor iniţiaţi.

Invăţămîntul [6]) orfismului cuprindea o cosmogonie, o etică şi o eshatologie. După cosmogonia orfică, Zeus, pentru a-şi purifica mînile de crima prin care căpătase domnia universului, se hotărăşte să renunţe la puterea sa în favoarea unui fiu străin de crima aceea. Persefona, regina împărăţiei subpămîntene, îi dă de fiu pe primul Dionysos-Zagreus. Titanii însă, voind să se răzbune, atrag la ei pe tînărul Zagreus, îl rup în bucăţi şi le înghit. Zeiţa Atena îi salvează inima şi o dă lui Zeus; acesta îi trăsneşte pe titani cu fulgerele sale, iar din cenuşa titanilor se naşte neamul omenesc. Zeus înghite apoi inima lui Zagreus, care, astfel salvat, se căsătoreşte cu Semele, şi are de fiu pe un al doilea Dionysos. Etica orfismului decurge din cosmogonia lui. Dacă omul e născut din titanii care înghi-

---

[1]) Adriano Tilgher, *La visione greca della vita*, p. 58; cf. şi P. Wendland, *op. cit.* p. 239.

[2]) Adriano Tilgher, *op. cit.* p. 59.

[3]) Cf. R. Reitzenstein, *Das iranische Erlösungsmysterium*, Bonn, 1921.

[4]) Erwin Rohde, *Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen*, 7-te und 8-te Aufl., Tübingen, Mohr, 1921, II, p. 1 şi urm., şi 103 şi urm.

[5]) Thaddée Zielinski, *La Religion de la Grèce antique*, Paris, Les Belles Lettres, 1926, p. 38 şi urm., p. 116 şi urm.; cf. şi mai ales Sam Wide, *Griechische Religion*, in Gercke-Norden, *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, 3-te Aufl., Leipzig-Berlin, Teubner, 1922, II, p. 226 şi L. Gernet et A. Boulanger, *Le Génie Grec dans la Religion*, Paris, La Renaissance du Livre, 1932, p. 137 şi urm.

[6]) Vezi bibliografia din nota precedentă.

ţiseră pe primul Dionysos, aceasta înseamnă că el cuprinde în natura sa spirituală două elemente: elementul dionisiac şi pe cel titanic. Elementul dionisiac îl împinge pe om să se unească cu Dionysos, îl mînă către tot ce-i divin şi înalt. Elementul titanic însă îl tîrăşte înspre ceea ce-i trupesc, pămîntesc şi josnic. Datoria morală a omului e de a înăbuşi titanismul din el şi de a slobozi scînteia divină a lui Dionysos. Calea pentru a ajunge acolo i se arată, dacă se iniţiază la misterele orfice. Vieaţa orfică a fost cea dintîi formă de ascetism cunoscută de Greci: se cerea între altele, celui care practica vieaţa orfică, să nu mănînce carne. Eshatologia orfică rezultă din etica orfismului: ea arată care-i soarta ce-l aşteaptă pe credincios după moarte. Sufletul e nemuritor, dar nu-i liber, ci e închis într'un cerc etern de naşteri şi morţi. Chiar vieaţa orfică nu-l liberează dintr'odată de „cercul dureros". Pentru a se libera de trup, sufletul trebue să trăiască mai multe reincarnaţiuni succesive în lumea aceasta. După moarte are loc o judecată: cei răi sînt pedepsiţi, iar cei buni răsplătiţi, fiecare pînă la noua sa reincarnaţie, afară de cei care s'au făcut vinovaţi de crime fără posibilitate de ispăşire: aceştia sînt supuşi la o pedeapsă veşnică. Numai suferind un şir de astfel de încercări, sufletul poate nădăjdui la o liberare definitivă de mormîntul său care e corpul (σῶμα-σῆμα), şi-şi poate găsi liniştea şi fericirea eternă în unirea cu Dionysos.

Prin urmare, religia orfică e dominată de o concepţie tristă despre vieaţă, conştiinţa adîncă a păcatului, şi de o mare nevoie de purificare şi de mîntuire. Prin păcat sufletul s'a prăbuşit din măreţia şi fericirea divină în impuritatea şi mizeria pămîntească. De aici jocul acela de cuvinte al orficilor, σῶμα-σῆμα, „trupul e mormînt al sufletului", cea mai întunecată formulare a pesimismului grec, de aici şi grija aceea mare de a fugi, de a scăpa cît mai curînd din grelele cătuşe ale existenţei pămînteşti.

Această mişcare religioasă s'a împrăştiat repede în Grecia centrală, ca şi în lumea greacă din Apus şi Răsărit. Vasta ei răspîndire, în secolul al VII-lea şi al VI-lea, în păturile de jos ale populaţiei, a fost ajutată de marile nevoi sociale şi economice ale acestor clase [1]. Se ştie cît de mult pătrunsese printre ţăranii din Atica şi cum, din motive politice, a fost favorizată de Pisistrat (560—528), tiranul sprijinitor al necăjitelor clase rurale [2]. In religia entuziastă a lui Dionysos, omul găsea o legătură personală mai intimă cu zeul care stătea mai aproape de inimile celor săraci şi umiliţi decît aristocraticii olimpieni, iar nădejdea că în vieaţa de dincolo va fi răsplătit, era o mîngîiere pentru nedreptăţile îndurate aici pe pămînt [3]).

Din expunerea noastră sumară, în care ne-am silit să mergem

[1]) Sam Wide, *Griechische Religion*, in *op. cit.*, p. 242. Dar doctrina orfică a exercitat şi o puternică influenţă asupra desvoltării spirituale a lumii culte din Grecia. Un suflu orfic străbate toată literatura greacă dela Anaximandru pînă la Platon.

[2]) Glotz-Cohen, *op. cit.*, p. 449—450.

[3]) P. Wendland, *op. cit.*, p. 99.

numai pe culmile lumii greceşti, şi să urmăm numai liniile marilor curente de simţiri şi de idei, am izbutit poate să arătăm cît de cu totul unilaterală a fost intuiţia aceea a vieţii greceşti, care a scos în evidenţă numai latura tinerească, veselă şi armonioasă a caracterului grec şi care încă nu presimţise nimic din abisurile acestui popor numit de gînditori serioşi poate poporul cel mai nefericit. Un uriaş tragism străbate toată lumea helenică. Grecii îşi simţeau în grad extrem suferinţele şi erau conştienţi de ele, în complet contrast cu resemnarea apriorică a marilor popoare asiatice şi cu quietismul lor contemplativ [1]). De aceea în gura atîtor poeţi şi gînditori greci răsună acel dureros aforism, căruia geniul lui Sophocle [2]) i-a dat cea mai frumoasă expresie:

Să nu te naşti, iată destinul
Din toate cel mai fericit;
Iar de-ai văzut lumina zilei,
Cu grabă 'ntoarce-te în lumea
Din care ai venit.

C. BALMUŞ

[1]) Burckhardt, op. cit., II, p. 43; cf. şi Thassilo von Scheffer, *Die Kultur der Griechen*, Wien, Phaidon Verlag, 1935, p. 16, 41, 72.

[2]) *Oed. la Col.*, v. 1224 şi urm.:

Μὴ φῦναι τὸν ἅπαντα νι-
κᾷ λόγον· τὸ δ' ἐπεὶ φανῇ,
βῆναι κεῖθεν ὅθεν περ ἥ-
κει, πολὺ δεύτερον, ὡς τάχιστα.

C. F. R.[1]

CARNET

O sirenă taie, în lung, fişii de soare,
Peste lucrători, peste lucrătoare.

Fabrica exală larg miros de fin,
Cu păcură iute: bun pentru plămîn.

Gongul — ora mesei, gata!: pîine, brînză,
Se îndestulează nesătula rînză.

Mustesc (pretutindeni) sub paşi, pentru ei,
Verzi şi uleioase lacrimi de ţiţei.

Flăcările forjei însă, au reacţii,
Vesele în parcul ăsta de distracţii.

Şi cuminţi soldaţii, pe la porţi, ca pruncii,
Reabilitează bucuria muncii.

...Seara, 'n fund, aruncă sălcii plîngătoare,
Peste lucrători, peste lucrătoare.

[1] Din ciclul „C. F. R." care va apărea în curînd.

FOAME

Lihnite, 'n burţi, cu muget de vite,
Huruie vii ţevării scorojite,
Ftizice jghiaburi
Arse de-acizi,
Mîncate de aburi,
Coclite de-oxizi.

Maşina poticneşte,
Oloagă.
Injectoarele nu mai vor
Să tragă.
O ţin ca în cleşte,
Nu mai e niciun spor.

Turnători, cazangii, fierari,
Montatori, modelori, strungari!
Menghina fălcilor scrişnească silă,
Mestecaţi lignit şi huilă,
Cocs şi fontă şi moarte.

Maşina trebue să meargă mai departe

A B U R U L

Astrele, crivăţ de focuri năuce,
Un abur gigant, dinăuntru, le duce,
Sgîlţiind bolţilor fierăria
Biciuind noaptea şi veşnicia.

Aici, unde jucăria bătrînă
Tot un abur o mînă,
Toiul nopţii se'ngroaşe, dă vrej
Şi dă seminţe roşii'n vîrtej:
Crivăţ de stele bate'n vijelia
Trenului, biciuind cu lumină cîmpia.

Nevăzut a trece pe lîngă noi
Fără întoarcere, fără apoi,
Mecanicul; însă locomotiva
Măcinînd mister între roţi,
Vesteşte călătorilor: că-i va
Aduce'napoi,
Odată, pe toţi.

... Ceasornic trufaş, injectoarele!
Dar nu ţine, magicul joc,
Mai mult decît aburul ţîşnit din soarele
Ascuns al cutiei de foc.

CICERONE TEODORESCU

UN SURÎS DE 5 MILIOANE

Taxiul lui André, gata să stopeze, primi un brînciu scurt din spate dela un alt animal cu patru roate, cîştigînd un metru pe care-l pierdea, din drumul ei viitor, celalaltă trăsură. Iar cei doi pasageri, în interiorul celor două vehicule, executară unul faţă de altul, un fel de cadril înaripat care ratifica schimbul de elanuri dintre motoare: André se lipi de fundul caroseriei, în timp ce domnul din maşina adversă îmbrăţişa spontan spinarea chauffeur-ului.

Big Ben bătu zece ceasuri noaptea. La ora aceea toate ministerele ar fi trebuit să fie închise, cuminte. Totuşi, casa cu larg şi luminat portal, în faţa căreia se opriseră cele două automobile, era un minister adevărat şi cît se poate de deschis: un val de fracuri şi rochii codate îi străbăteau, în sens unic, scara de onoare.

Domnul din trăsura retroactivă se coborîse, şi acum plătea cursa. André recunoscu numai decît pe Fred Corrigan. Asta îl făcu să considere situaţia cu acel surîs special şi absurd pe care ni-l dă surpiza de a găsi exact ceea ce ne aşteptam să găsim. Căci André vorbise dimineaţa, la telefon, cu Fred, amîndoi luaseră întîlnire pentru ora zece la balul Ministerului, şi, acum era zece, şi se aflau la poarta balului...... Dar omul, în nobila sa calitate de „roseau pensant", are prejudecata că-i anormal ca lucrurile să se întîmple chiar aşa cum ar fi normal să fie.... Iar cînd totuşi asta se produce, homo sapiens zîmbeşte amuzat şi superior, ca în faţa unui Deus ex machina, ca în faţa unei ironice sfidări a prezumatei imprevizibilităţi a Destinului....

Cei doi prieteni schimbară sincer un mic teanc de cordiale banalităţi (ca: „domnule pictor", „bătrînă canalie" şi alte asemenea), după care procedară scurt — şi chiar acolo în stradă, la un examen de verificare corporală reciprocă. De cinci ani nu se mai văzuseră; ceea ce le dete mutuala satisfacţie de a constata că ambii rămăseseră nealteraţi de ale timpului totdeauna posibile ultragii.

Continuînd a-şi spune cu un viu interes lucruri total neinteresante, intrară în miezul recepţiei.

Sub luminile lustrurilor de stil încă elizabetan, onorate doamne se revărsau în cărnuri debonare dealungul saloanelor fără huse,

în timp ce bărbații corespunzători, împietriți gata, anticipau asupra propriei lor statui.

Lui André, neobicinuit cu asemenea solemne cirede îngulerate, toată populația balului îi apărea ca o multiplicare trucată a unui singur cuplu originar: un singur domn și o singură cucoană umplînd, cu iuțeală și ubiquitate de coșmar, o sală întreagă, făcînd simultan și succesiv aceleași gesturi, spunînd aceleași cuvinte. Un tablou dement de o sută de exemplare identice: ale unui cioc unic și ale unui coc singular, înmulțite disperat cu ele-înșile.

Fred, din potrivă, era — ca reporter — foarte obicinuit cu asemenea fabricate de umanitate în serie. Deaceea, adunările de „personalități", el le percepea ca pe un stock amorf, ca pe un depozit de mărfuri. Ochiul lui vedea, global și spălăcit, o pată ștearsă ca o nebuloasă din care n'avea voie — nici nevoie — să privească „individual", decît pe acel cu care în seara aceea avea treabă.

Fred Corrigan își selectă omul din mulțime — cu acea silă cu care, într'un maldăr de rufe negre, am găsit cămașa în care ne uitasem butonii de manșetă și cărcia, după extracția unicului ei interes, îi dăm iarăși drumul în mulțimea murdară. Fred scoase dela omul căutat cîteva cuvinte, le băgă în buzunar cu carnet cu tot, și se precipită spre vestiar, trăgînd după dînsul pe André, care atîta aștepta. Ajunși în stradă, respirară amîndoi adînc aerul libertății, gustînd îndelung baia de umanitate autentică, pe care li-o dădea sloboda circulație a pietonilor.

André cu ochi de pictor, Fred cu ochelari de fotograf literar, contemplau frumusețea proaspătă a drumețului pur. Mersul bleg al cîte unui lungan fără gînduri, trapul fără spor al vreunui mărunțel aferat, apoi cîte un grup de doi domni inegali, unde personajul important privea drept înainte, tăcînd, în timp se celălalt, volubil, se deplasa de profil, pentru a putea vorbi cît mai perpendicular pe urechea celuilalt; sau cîte vreun funcționar întîrziat peste orele de serviciu, ducîndu-și combinate, spre casă, oboseala orelor suplimentare și bucuria libertății mărite de așteptare...

Pe toți acești oameni, care nu mințeau, care, în anonimatul odihnitor al străzii, se credeau fără martori și se arătau „așa cum sunt" —, Fred Corrigan și André Séverin îi cunoșteau bine și-i iubeau de multă vreme, de pe cînd studiau la Paris — unul pictura, celălalt literatura — și se vedeau în fiecare seară. Colaboraseră, patru ani, la o vastă operă comună, compusă din trăncăneli infinite asupra artelor frumoase și analize riguroase asupra deficitelor bugetare proprii. In scurtele răgazuri de vacanță îngăduite de aceste două absorbante ocupațiuni, marea lor distracție era să privească strada, cu pedestrimea ei sinceră și pestriță. Din fiecare trecător, André făcea, cu gîndul, o pînză anticipat celebră, iar Fred un roman — sau măcar un reportaj — senzațional.

Au urmat alți cinci ani, în care timp cei doi prieteni nu s'au mai văzut de loc. Lucruri grave se întîmplaseră de atunci. Tablourile lui André începură — nu se știe de ce — să se vîndă; proza d-lui Corrigan împodobea acum regulat „front-page"-ul marelui cotidian „Morning Post". Și Timpul, care îi trecuse pe amîndoi dincolo de hotarul de treizeci de ani, le adusese griji și preocupări nouă — care de altminteri, aveau să fuzioneze într'un interes comun, din seara aceasta, de cînd începe povestea de față.

*
* *

Agrementul pe care ni-l poate da societatea aproapelui, comportă trei grade. Gradul I: plăcerea de a vorbi cu el lucruri importante; gradul II: plăcerea de a tăcea împreună; gradul III: plăcerea de a vorbi lucruri cît mai neimportante posibil. Această a treia voluptate combină avantajele conversații cu acele ale tăcerii și prea puțini sunt companionii care să ni-o știe da.

Fred și André, parveniseră, prin îndelungă practică, grefată pe afinități naturale, la această treaptă superioară a Nirvanei-în-doi.

Despărțirea de cinci ani nu reușise a le slăbi antrenamentul. Așa că acum vorbeau exact ca altă dată, adică vorbeau într'una, fără interes precis și fără ca vreunuia să-i fi trecut prin minte de a-i lua celuilalt vreun interogatoriu, așa cum se face după o lungă nevedere. Nu simțeau nevoia să completeze, cu fapte, perioada lacunară și nici n'aveau, la dreptul vorbind, impresia de a se fi fost despărțit vreodată.

André opri un taxi și-i spuse să-i ducă în Soho — „indiferent unde"; apoi, adresîndu-se lui Fred, îi explică acestuia că avea acolo, în Soho, ceva care, la rigoare s'ar putea numi „treabă", dar o treabă destul de vagă, pentru ca să nu aibă nevoie să se despartă de el.

Prin străzile întorchiate ale cartierului interlop și nocturn, cei doi prieteni își continuau plimbarea și conversația. Din cînd în cînd, André devenea atent și se decidea brusc pentru o nouă uliță, la dreapta ori la stînga. Sau, se oprea, ezita, zicea: „stai nițel... mi se pare... da, pe aici...", și apoi relua firul nepăsării întrerupte.

André pășea în mers elastic, și, la lumina felinarelor, ochii lui foarte negri se făceau și mai umbroși. Era, în frumusețea lui de levantin, ceva și naiv și tragic; o privire timidă corectată de un surîs totuși triumfător, care parcă dregea la loc, cu o mică întîrziere, stăpînirea de sine a personajului.

Lîngă el, prin ceața care începuse timide agresiuni asupra trotuoarelor, Fred călca apăsat și ca mînat de o precisă convingere.

Era mai înalt ca André și mai zdravăn decît dînsul. Dar liniile lui erau rotunde, iar părul blond deschis, ochii mici și șireți, un ten curat și un obraz fără cute, toate acestea îi sabotau con-

strucția atletică și dădeau o tonalitate roz întregei lui făpturi. Părea
foarte sigur de el și-i plăcea să facă nițel pe „șeful“ cu contem-
poranii. Numai cu André nu-i mergea, căci acesta i-o lua totdeauna
înainte, strivindu-l sub invariabilul argument al superiorității gintei
latine asupra neamului anglosaxon.
Căci André, de multă vreme, fusese nevoit să se considere, în
mod vag, *latin*, din neputință de a hotărî dacă este mai mult romîn
decît francez, sau viceversa. Insuși numele lui: Andrei Severin,
așa de asemănător cu acela, mai nou, de André Séverin, contribuise
la această confuzie de genuri.
Se născuse la București. Liceul, dela paisprezece ani înainte, și-l
făcuse la Aix-en-Provence. De acolo, venise la Paris, unde locuia și
soră-sa, Adrienne, soția doctorului Duvernois, unica lui rudă pe în-
treg acest pămînt.
Romînia, el și-o reprezinta mult mai efectiv decît alții — ca o
„veselă grădină“ de stil carte-de-citire. Căci n'o cunoscuse decît cu
ochii mirați și optimiști ai copilăriei. La această imagine, adăuga o
a doua, mai filosofică. Se gîndea, instinctiv, la țara lui, ca la o mi-
siune de confiență, ca la o însărcinare gravă pe care și-o luase, năs-
cîndu-se; o obligație de a nu face nimic compromițător, de a-și supra-
veghea toate mișcările, ca nu cumva greșelile lui personale și
întîmplătoare, să fie luate drept cusururi permanente ale rasei.

Astfel, calitatea de metec, nu numai că exagerase vocația lui naturală către delicatețǎ și boerie morală, dar făcuse din el un involuntar propagandist patriotic, propagandist paradoxal și chiar absurd, căci rezultatul final era că oamenii uitau că André nu e francez......

In tot cazul, nu exista, pentru el, plăcere mai mare decît să vorbească, ceasuri întregi, romînește cu Adrienne, exilată, și ea, la Paris, ratione matrimonii. Și poate că intimitatea conversațiilor lor pornea tocmai din aceea că dispuneau, cum nu se întîmplă des altor oameni, de o întreagă limbă strict confidențială......

*

* *

In Soho, pietonii se tot împuținau la număr, ba chiar, datorită ceții, și la văz. O porție considerabilă de „fog“, negura națională britanică, coborîse acum pe ulițe, înghițind contururile lucrurilor. Un edificiu public bătu miezul nopții. Douăsprezece glasuri surde și ude. Fred, arătă cu degetul spre stînga. André se uită la dînsul mirat și-l corectă: „sunetul venea doară din dreapta, nu din stînga!“. Acustica vorbelor se defectă la rîndu-i, supunîndu-se și ea bizareriei rezonanțelor în ceață. Conversația, luă alura unei gălăgii circulare, cu crîmpee venite din toate părțile. Iar la un colț de stradă, cei doi tovarăși se și răsleţiră unul de altul. Acum se strigau pe nume, fiecare reauzindu-și apelul întors înapoi exact așa cum plecase.

Pe cînd André și Fred se căutau și nu se găseau, auziră amîndoi un hohot sinistru. Nu se știe de unde. Un răcnet care rupea piela și noaptea. Putea semăna cu o explozie de triumf, cu o rîcanare enormă și dementă, unde începuturi de vorbe stinse se topeau, îngroșînd volumul strigătului......

André, convins că i s'a întîmplat ceva lui Fred, și Fred, îngrijorat de soarta lui André, forfoteau prin văzduhul împînzit și astupat. De acolo de unde erau, amîndoi tresăriră iară. Un sgomot sec, ca o icnire de luptător greco-roman, strivit de burta brutei adverse. Toate astea, se petreceau în fond foarte aproape. Cu puțină șansă, André, Fred și autorul misteriosului țipăt, s'ar fi putut deodată găsi reuniți.

Și chiar într'adevăr, după cîteva momente de căutare, subt dublul ecleraj al unui felinar și al unei ferestre luminate, Fred descoperi în fine pe André. Ingenunchiase lîngă un om căzut pe trotuar, care avea sînge pe față și-și rotea ochii, obosit. Zărindu-l pe André, renunță un moment la oboseală și păru a-l recunoaște; o licărire inteligentă îi aprinse, scurt, privirea. Destul de absurd. Căci André nu mai văzuse, în viața lui pe acest om, care din nou îl fixa, de data asta, cu ochi speriați. Dar cei doi prieteni, fură încă mai mirați cînd necunoscutul, adresîndu-se iarăși lui André, îi spuse aceste incomprehensibile cuvinte:

— Dacă... d-ta... ești deja aici... îscamnă că... s'a isprăvit. că... eu... nu mai sunt... aici...

In mîna dreaptă ținea ghemuită o foaie mare de hîrtie. André și cu Fred se uitau la ea cu curiozitate. Acolo, trebue să fie sigur o lămurire... Dar, firește, cu tot melodramaticul situației, nu puteau să citească o hotărîre care nu-i privea...

Omul căzuse — sau fusese aruncat — de pe fereastra larg deschisă dela primul etaj. Inălțimea nu era mare, și nici rănile nu păreau grave. Totuși victima avea expresie de muribund. Incercă încă o sforțare penibilă și, adresîndu-se tot lui André (pe Fred parcă nici nu-l vedea) îi întinse hîrtia „care nu-i privea“ și spuse: „asta te privește pe d-ta.... citește“. Și liniștea care i se așternu pe trăsături, lămuri pe cei doi prieteni că nicio lămurire suplimentară nu mai puteau aștepta dela omul de pe trotuar.

Documentul înmînat de necunoscut se lumină brusc de cele două brichete pe care cei doi amici la scoaseră sincronic din buzunar. „Citește“ — le spusese muribundul. Dar cînd încercară să citească, cei doi prieteni fură de două ori surprinși; odată fiindcă nu era nimic de citit: documentul era un desen, un portret; și încă odată, fiindcă portretul era al lui André. „Al lui“ André — nu „de“ André. Era chipul lui André, nu foarte artistic lucrat, dar remarcabil de asemănător. Insfîrșit, ceva iarăși destul de straniu: această imagine, așa de asemănătoare, a lui André, nu semăna totuși de loc cu adevăratul André, căci îl reprezenta într'o postură, în care el însuși nu știa să se fi găsit vreodată. Asta observă numai decît și Fred. „Cînd oare ai

putut avea o asemenea expresie?" „O privire amară şi dezabuzată, un rictus de batjocură şi de superioritate, ca şi cînd i-ai face morală lui Dumnezeu în persoană!" Cineva se amuzase să şi-l închipue pe André aşa cum el, André, nu-şi amintea să fi fost vreodată; aşa cum nici chiar nu se ştia capabil să fie......

Dar, însfîrşit, omul acela murise, şi ei trebuiau în tot cazul să facă ceva....... Incepură prin a intra în casa de unde căzuse victima. Lucru uşor, căci parterul era şantan. Pe scenă o femee blondă şi pură, de o absurdă frumuseţe pentru situaţia ei de „dizeuză" de obscenităţi pentru clientelă de apaşi, cînta fără convingere.

Patronul localului nu cunoştea nici el pe omul de pe trotuar. Cît despre geamul de pe care căzuse, era al odăii de machiiaj al femeii care în momentul acela cînta în sală, şi care femee nu putea avea nici cel mai mic amestec cu crima, căci de mai bine de o jumătate de ceas nu se mişcase de pe scenă. Chiar şi acum cînta, şi după felul cum cînta, era limpede că nu bănuia nimic din ce se întîmplase. Insfîrşit, patronul la rîndu-i stătuse tot timpul la bar. Trebuia deci şi el scos din cauză, iar misterul căutat aiurea. Patronul, telefonă poliţiei, apoi conduse pe cei doi prieteni pe din dos în odaia crimei. Acolo, nimic propriu zis suspect. O sticlă plată de buzunar, pe jumătate plină cu wisky, pe masa de machiiaj; în perete, un tablou din care rămăsese numai rama, şi din care imaginea fusese zmulsă cu oarecare brutalitate. Pe „passe-partout"-ul tabloului se vedeau urme lichide încă proaspete, provenite probabil din paharul pe care-l descoperiseră jos, spart. Un pahar ordinar pentru apă şi în care, după miros, cei trei investigatori recunoscuseră că fusese turnat wisky.

Cam puţin. Niciо urmă de luptă. Singurul lucru totodată şi suspect era absenţa din cadru a portetrului. Dar despre această afacere, în care era direct implicat André, era inutil să mai fie informaţi şi alţii.

Toţi trei coborîseră în sală, unde îi aştepta o altă mare surpriză. Cînd André şi femeea cea blondă se văzură, amîndoi se precipitară romantic unul în braţele altuia; şi femeea zise patetic: „de un an te aştept!" — Ceea ce nu miră prea tare pe Fred; dar André, la rîndu-i, răspunse: „şi eu, de un an te caut!" ceea ce pe Fred îl miră foarte, fiind prea puţin obişnuit să-l vadă pe André dedîndu-se în public la asemenea shakespeare-iene uitări de sine.

Insfîrşit André, Fred, patronul, personalul şantanului, inclusiv poliţia venită între timp, toţi la olaltă avură de trăit o ultimă surpriză: omul căzut pe geam era Gregor Petrovici, bărbatul legitim al Feliciei Theodorovna, cea căutată şi regăsită de André. Numai ea ştia cine e recentul decedat, căci el nu fusese niciodată în localul unde cînta nevastă-sa (asta — explică Felicia Theodorovna — fusese convenit între ei). Şi nimeni nu înţelegea ce a putut să se fi întmplat.

De altfel Felicia nu părea de loc a lua în tragic moartea soţului său. Nu se sfiise a declara lui André, de faţă chiar cu policeman-ul, cît de agreabil această moarte îi simplificase existenţa. Gregor era escroc, beţiv, mojic, morfinoman, din această cauză cam ţicnit, şi numai ameninţarea că o va omorî dacă îl părăseşte, o obligase pe ea să mai locuiască cu dînsul.

Ofiţerul poliţienesc notă numele tuturora şi adresa lui Fred. Căci la el hotărîse André s'o culce pe Felicia, şi tot acolo urma să li se telefoneze rezultatul dat de medicul legist.

— Dragă Fred, îţi prezint pe Felicia Theodorovna, zise André cînd, rămaşi numai ei trei, reîmbrăcară un minimum de preocupări mondene. Nu trebue să te mire contrastul dintre ce ai văzut-o făcînd pe Felicia în localul acela sordid şi ce înseamnă ea pentru mine. Astea, de altfel, sunt subtilităţi pe care nu le poate pricepe decît un jurnalist adevărat, aşa cum ai să devii poate şi tu în vreo patruzeci-cincizeci de ani.....

In taxiul care îi ducea spre locuinţa viitorului mare jurnalist, André şi Felicia, elucidau misterul portretului. Gregor, pînă în seara aceea, nu ştiuse de existenţa lui. Căci Felicia nu ţinea niciodată tabloul acasă, ci în loja ei din cabaretul unde cînta. In mare parte de aceea îi interzisese lui Gregor să vină în local; cu atît mai mult cu cît Gregor ştia că între André şi dînsa fusese ceva....
André şi dînsa fusese ceva....

— Dar pentru Dumnezeu, cînd am putut eu avea capul ăsta?

— Este exact capul pe care îl purtai în seara cînd ne-am despărţit şi ai fost atît de aspru şi de nedrept cu mine....

— Ştiu, ştiu. Am fost idiot. Un oarecare domn Méline, un escroc foarte cum se cade, bun prieten cu decedatul tău soţ, mi-a povestit în detaliu toate dedesubturile povestii.... Adică, în fond, tu, probabil, nici n'o cunoşti, povestea.... care de altfel nici nu mai are azi importanţă....

Apartamentul lui Fred, era dezordonat şi încăpător. Amfitrionul gospodărea activ găzduirea tinerei văduve, care lunecase într'un fotoliu profund, lîngă o măsuţă acoperită cu mătase crème şi pe care se aflau şi ţigări. Deasupra fotoliului, o lampă cu picior şi cu abatjour mare, tot crème. André se aşezase „à l'amazone" pe braţul fotoliului unde stetea Felicia, şi amîndoi se uitau, amuzaţi, la mutra cruntă de pe hîrtia boţită şi murdară.

Telefonul. Fred era ocupat la bucătărie. André se duse să vorbească. Mesajul părea a-l interesa şi chiar a-l umple de fericire.

— Acum, zise el întorcîndu-se vesel, toată povestea, şi cea veche şi cea nouă, o putem arunca la coş... A telefonat dela poliţie că, în urma...

Ochii lui căzură iar pe portret...

— Dar înainte de orice, ai să-mi explici, stimată doamnă, cum, din toată bogata mea personalitate fizică şi morală, n'ai găsit să imortalizezi decît această unică şi regretabilă clipă de tîmpenie?

— He! Zise rizînd Felicia. Tu crezi că eu sunt autoarea? Nu-ţi aduci aminte?... Atunci, seara... printre mese, circula un

caricaturist din aceia anonimi și ambulanți, cu lavalieră și veston de catifea, care pentru doi poli creionează „à-la-minut" tot genul uman.... Pe tine te-a prins exact în flagrant delict... Stăteai în picioare, în fața mesei mele și personificai judecata-de-apoi...

André revăzu perfect scena... Felicia, atunci ca și acuma, la masă, în rochie de seară larg decoltată... El, atunci ca și acuma, în frac, în picioare, deasupra mesei Feliciei... De jurîmprejur, forfoteala localului... Fred care făcea paturile sgomotos și fără spor la drumuri, juca minunat rolul de „pînză de fund" a decorului... Il revăzu apoi pe pictorul montparnassian cum venea spre dînsul, cum găsea pe o masă părăsită o coală de hîrtie curată, și începea a desena uitîndu-se la el... Instinctiv, André acum încearcă să se auto-imite, să îmbrace un moment fizionomia lui din seara aceea. Se uită mai atent la portret ca să-și reîmprospăteze inspirația. Cum sta în picioare, aduse desenul mai subt lampă....

Și deodată tresări. Vîrî portretul foarte aproape, în lumină, direct subt becul electric, cu expresia încordată a omului care vrea să identifice o literă dubioasă într'un text indescifrabil... Făcu niște ochi mari, pe urmă alții foarte mici, ca și cînd i-ar fi întors spre înlăuntru, spre trecut... Se mai uită nițel la portret... zîmbi scurt.. și, spre adînca uimire a Feliciei și a lui Fred, începu deodată să răcnească:

— Am găsit! Am găsit!! Acum pricep tot! Cum am putut să spun că povestea asta nu mai are azi nicio importanță!! Fred! Fred!! (Acum urla deabinelea) Fred, bătrînă canalie, am onoarea să-ți anunț că ești cel mai mare bou din tot cuprinsul Imperiului Britanic... De douăzeci de ani te căsnești să devii gazetar... Și a fost deajuns ca subsemnatul, cu modestul său geniu latin, să descindă în mediocrele voastre cețuri normande, pentru ca tu să poți în fine scrie primul tău (ce zic? singurul tău, *ultimul* tău) reportaj...

Apoi ,pe un ton de comandă, dulce dar fără replică:

— Fred, drăguțule, lasă paturile, — deși recunoc că asta faci relativ corect —; așa; lasă paturile, așază-te aici la mașina de scris.... Nu. Acum, imediat... Așa... Și acum, scrie:

Titlu:

„Un surîs de cinci milioane". Bun. Chiar foarte bun.

Capitolul I:

„O invenție.....". Nu. „Un ceas cu.....". Nu. Lasă subtitlurile. Găsim noi la urmă. Dela linie:

„In Februarie 1936, un..., hm.... tînăr pictor romîn.....

— Un tînăr și ta-len-tat pictor romîn —, silabisi Fred cu acompaniamentul digital al mașinei de scris.... Mă rog, trebue să am și eu mica mea contribuție la reportaj. Tu aduci faptele, eu adaog talentul. Talentul tău, firește.... Vasăzică.... „romîn, André Séverin.....". Pe urmă?

Dar tînărul și talentatul pictor romîn se afundase, cu capul în mîni, în interiorul celui mai adînc dintre fotoliile lui Fred. De acolo, chema povestea spre dînsul. O poveste de o zi, de o singură zi, toată, și care de abia acum, după aproape un an, își articula toate piesele într'o dramă coerentă.

* * *

9 dimineața, la Gare de Lyon. André coboară din vagon. O singură valiză, pe care, împreună cu pardesiul, o dă hamalului. Un quasi-prieten, companion de compartiment, îl întreabă dacă n'are bagaje.

— Nu. Am venit la Paris în vacanță. Stau numai cîteva zile la soră-mea, Rue du Foubourg Saint Honoré; pe urmă mă 'ntorc la Antibes, să-mi isprăvesc expoziția.

— Perfect! Drumul meu trece prin Saint Honoré. Te depun..... Și chiar dacă n'ar fi fost în drum (explică amicul cînd fură în taxi), tot trebuia să trec pe acolo. Am două vorbe de spus lui Sacha Boulanger, care stă pe aceeași stradă....

— Bătrînul Boulanger?! He! El mi-a pus pensula în mînă, cînd aveam șaptesprezece ani...... Mă sui și eu să-i zic bună ziua....

Il găsiră pe maestru în mijlocul atelierului, în exercițiul funcțiunii, în fața inamicului și în poziție de atac, cu paleta scut și penelul lance. La vederea celor doi nou-veniți, „inamicul" fugi rușinat, prefăcîndu-se în simpla amintire rapidă a unei femei văzute din spate; modelul amintirii se ascunsese acum după un paravan. De altfel, explică maestrul:

— Nu e model de meserie.... Vine la mine pe furate.... Și e foarte păzită.....

Ecranul îndărătul căruia se refugiase foarte păzita doamnă emise un pseudopod, trăgînd, mai aproape, un scaun de pe care o blană de lutru dispăru progresiv.

Sacha Boulanger, cu fața lui rubicondă, dominată de o chică deasă, revărsată și de o splendidă culoare albă, privea cu mare satisfacție imaginea udă de pe chevalet.

— Cum se chiamă, întrebă André, gîndindu-se la model.

— *„Așteptare"*, răspunse Sacha, gîndindu-se la operă. Nici nu știi cît mă pasionează. In gura ei, în fruntea, în sprincenele, în — uite — în cuta asta de pe obrazul sting — este o încordare tulburătoare.... Și, vezi, o încordare nesilită, spontană, devenită ca o a doua natură, ca o așteptare de scadență nedefinită...., Sunt, așa, oameni, care așteaptă ceea ce nici ei nu știu că așteaptă....

Lunga frază a maestrului, începută tunător, trecuse progresiv dela *forte* la *pianissimo*, pe măsură ce considerațiile de artă obiectivă se prefăceau în confidențe involuntar indiscrete de intimități posibile ale unei persoane reale. Pentru a doua oară simți André

cum figura pictată devenea femee actuală, cu trei dimensiuni, cu biografie adevărată, necazuri și taine, suferinți dezirabile și promisiuni de fericire primejdioasă......

Și pe cînd ceilalți doi lichidau cu vorbe precise afaceri indiferente, André completa rezurecția femeii ascunse, îmbrăcînd-o într'un parfum curios ce plutea în odaie, și care nu putea fi decît al ei.... Un miros ce-l urmărise încă de cum intrase acolo, o aromă pătrunzătoare de violete amare........

Pe o mesuță, lîngă portret, ca niște iscălituri legitime ale necunoscutei, ședeau două obiecte: o tabacheră de argint rusesc și o batistă mică verde. Și una și alta purtau inițialele *F. Th.* De acolo, cu siguranță, pleca fluviul de violete amare. Sau și de acolo..... André nu se putu opri de a duce batista la gură și de a trage cîteva fumuri de „f. th."......

— Spuneai, în tren, că ești foarte erudit în parfumuri.... zise el, punînd, interogativ, batista verde sub nasul fostului său tovarăș de voiaj.

— Stai. Știu. Este ceva foarte bun. Și scump. Guerlain. Știi; merge și la domni......

Intre timp, amfitrionul se uita alarmat la ceas:

— Trebue să vă dau afară. *„Așteptare"* nu mai poate aștepta....

*
* *

— Avantajul nostru al artiștilor, își zicea lui-însuși André, pe peronul locuinței Doamnei Adrienne Duvernois, sora domniei-sale — avantajul nostru este că nu suntem niciodată în primejdie de a umbla după potcoave de cai morți..... Un cetățean oarecare ar merita disprețul public dacă s'ar fi apucat, ca mine acum, să cadă prostește pe gînduri și să nu-și mai poată scoate din minte pe femeea aceea pur imaginară și atît de...... (surîs strict intim) atît de „păzită"..... Dar noi, pictorii, făcînd așa, procedăm în fond foarte cuminte și.... chiar folositor.... Cine știe? Din orice obsesie poate ieși o capodoperă......

La vederea lui André, Adrienne — care nu fusese înștiințată de venirea lui, fu superlativ încîntată, și de altfel tot atît de mirată, cînd, la efuziunile ei meridionale, afectuosul frate o întrebă, grav:

— Adrienne, cunoști tu un parfum de violete Guerlain.... dar știi, nu așa, leșinat cum sunt violetele..... o aromă grea, amărue.....

*
* *

Locuința soților Duvernois, rue du Faubourg, Saint Honoré 37, conținea un singur obiect de prost gust. Unul singur, dar, acela,

dilatat într'o multitudine impresionantă de exemplare. Unde te'ntorceai, găseai cîte o fotografie a d-lui doctor Raymond Duvernois, în mijlocul eprubetelor și'n centrul unei mici armate de halate subalterne; cînd te așteptai mai puțin, răsărea, absurd și atîrnat pe perete, un original de brevet, cu nume, dată, număr de ordine și iscălitură a ministrului.... „Trebue, trebue să le pun aici.... zicea mereu doctorul; nu pot să-mi ofensez colaboratorii....".

Pentru Adrienne toate aceste tablouri echivalau cu tot atîtea portrete ale unei metrese, cu singura deosebire că nu putea să le „zboare" de acolo, ca pe o simplă rivală omenească. Chimia era, într'adevăr o redutabilă rivală pentru Adrienne, căci făcea din ea o soție neglijată și, pe deasupra, fără drept de a se plînge.

Raymond își iubea nevasta. Dar își adora meseria. Conducea, la o mare fabrică de medicamente, laboratorul de studii și cercetări. In cercurile științifice pariziene, unde era foarte stimat, celebritatea lui avea și o mică nuanță humoristică, fiindcă nu arareori i se întîmpla ca, urmărind găsirea unui nou medicament, să descopere, uimit, cîte vreun preparat total străin de orice medicină, utilizabil bunăoară în fotografie sau în artilerie, în industria coloranților sau în fabricarea automobilelor....

— Uite, ultima capodoperă a picturii moderne — zise Adrienne arătînd lui André o atroce vinietă sub sticlă. Raymond a născut de data asta pe *„Regele Inflamabilelor"*, o substanță care la 4 grade centigrade... ia foc!... și arde așa, cuminte, fără să frigă pe nimeni, cu o flacăre răcoroasă și, să fim drepți... absolut lipsită de orice întrebuințare practică... Sunt foarte mîndră de Raymond: e de ajuns ca el să se ocupe de cancer sau de malaria, pentru ca să găsească, fără niciun efort, ori un clei, ori un exploziv....

— He! Văd că și tu ai îmbogățit pinacoteca familiei, zise André, luînd de pe gheridonul din bibliotecă o fotografie de amator unde Adrienne, într'un decor alpin, zîmbea unui avantajos gentleman vădit mulțumit de costumul lui de munte.

— „P-hă! Asta e deja Istorie antică. Este ante-penultimul meu amant. Și mai e și tenor, nenorocitul!

— „Adrienne, cînd ai să renunți tu să-ți mai dai aere de Barbe-Bleue? Știi bine că ești cea mai cuminte femee din Franța!

— „Sigur că știu. Ca probă că-mi înșel bărbatul totdeauna foarte scurt și.... mai ales anonim. Crezi tu că domnul ăsta din fotografie o să afle vreodată cine sunt? Toate aventurile mele — care te rog să crezi că-s foarte complete — sfîrșesc aproape contimporan cu începutul. De altfel, nu-mi recunosc nicio vină. Latitudinea-Sud a nașterii mele și amorul exagerat a lui Raymond pentru științele fizico-chimice sunt adevărații responsabili ai modestelor mele neglijențe conjugale... Incolo, singurul bărbat pe care îl iubesc e Raymond. Și-l iubesc, mă rog, ca o proastă... De altfel, probabil că nici nu există o altă metodă....

Pe André îl amuza nespus să o audă pe Adrienne debitînd, cu vocea ei vibrantă de adevăr, lucruri din care el nu credea niciun cuvînt; era, în bravadele Adriennei, ceva de copil entuziast care se joacă, zîmbind, cu păcate de oameni mari...

*

* *

„De altfel, zise André, întrerupîndu-se — pe el însuşi din povestire „şi pe Fred din bătut la maşină''—de altfel asta n'ai nevoie să scrii în reportaj... Astea vi le spun doar vouă, fiindcă psihologia Adriennei explică prin ce emoţii am trecut *eu*.

„Adrienne nu minţea cînd pretindea că are micile ei metode de a corecta situaţia de soţie neglijată. La început credeam că se laudă. Pe urmă însă am căzut în păcatul invers, supra-estimînd gravitatea infracţiunilor sale.

„O fermecătoare femee, sora mea Adrienne. In ziua aceea mai ales, cînd retina mea păstra încă proaspătă imaginea lui *„Aşteptare''*, şi deci eram foarte pasionat după descifrări de fizionomie, mă uitam cu mare curiozitate la figura Adriennei, şi o comparam cu aceea a femeii blonde pictate de Boulanger. Există, şi la Adrienne, un parfum de regret, de aşteptare şi amărăciune de timp pierdut. Totuşi, parcă nu era aşteptare adevărată...

„Aşteptarea din portretul femeii blonde avea ceva tragic, făcut din aprigă speranţă de schimbare, şi chiar acea nefericire care totdeauna însoţeşte asemenea obligaţii de a dori aprig un lucru. Pe cînd la Adrienne era o aşteptare mai senină, pe care eu nu parveneam s'o desluşesc.

„Aşteptarea e sentimentul domestic prin excelenţă al tuturor categoriilor de femei. Fetele foarte tinere aşteaptă dela viaţă, indistinct, tot. Femeile de „dincolo de treizeci'' aşteaptă, cu un rictus rău, un fapt precis: *ultima* aventură, înainte de a trage oblonul. La Adrienne, care avea douăzeci şi cinci de ani, şi deci nu intra nici în „categoria 17'' nici în „categoria 30'', aşteptarea se raporta la o fericire *nouă* în locul fericirii existente. O stare curioasă şi ambiguă.

„Adrienne îşi iubea situaţia prezentă. Dar o socotea mai prejos de ce merita ea. Şi-şi promitea cu jumătate inimă, ceva mai bun pentru un viitor nedeterminat. Uitîndu-mă la ea, în ziua aceea, îmi reprezentam portretul ei pe care l-ar fi făcut Boulanger, ca un „pendant'' al portretului femeii blonde.

— Cum se chiamă? îl întrebam eu pe maestru.

— Nu ştiu nici eu bine. In tot cazul, simt că e ceva exact contrariu lui *„Aşteptare''*. I-aşi zice *„Făgăduială''*. Sunt femei care-şi promit lor-înselor o „altă fericire'' decît aceea, mediocră şi reală, pe care o au deja şi de care nu se'ndură să se despartă... Iar pînă la scadenţa fericirii celei nouă, ele pun făgăduiala frumos, de o

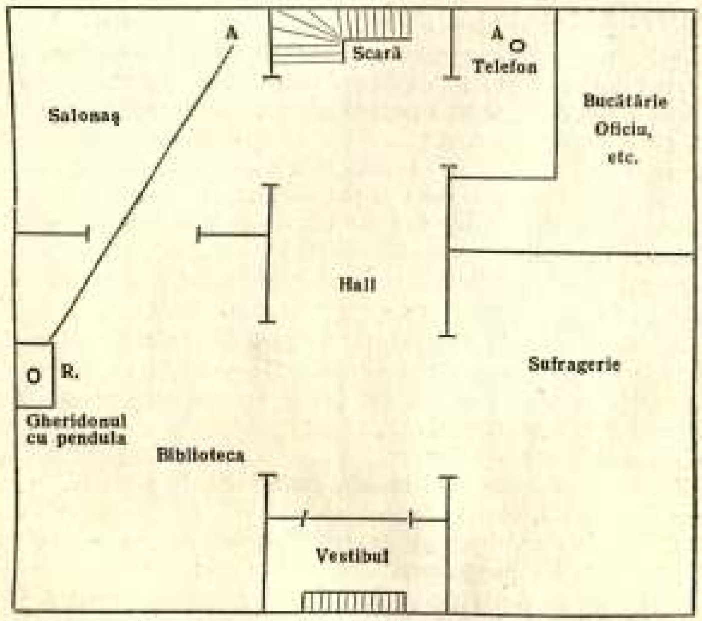
parte, ca într'un dulap încuiat, în care nu mai umblă niciodată, dar pe care îl văd, în casă, toată ziua..., şi... şi nu se mai gîndesc la asta. Este tocmai conduita omului care *„nu aşteaptă''*... Adevărata aşteptare se găseşte numai în cestălalt portret; aşteptare care confiscă toată atenţia, aşteptare a unui lucru, totodată vag şi precis, făcut din imaginea limpede a lucrurilor de care vrem să scăpăm, şi imaginea prăfoasă a unui eveniment — oricare, fără preferinţă — care ne-ar scăpa de ceea ce este...''.

*

* *

Pentru înţelegerea teribilelor întîmplări care se vor povesti acum, este indispensabil să avem o imagine exactă a topografiei apartamentului din Faubourg Saint Honoré, 37.

Se compunea din două etaje. La rez-de-chaussée, un hall, cu, în fund, o scară interioară, ce ducea la odăile de culcare. Pe stînga hall-ului două odăi: întîi, biblioteca lui Raymond şi, după ea, un salonaş al Adriennei. Salonaşul şi biblioteca comunicau între ele şi mai comunicau, amîndouă, cu hall-ul. La dreapta acestuia sufrageria şi o mică încăpere, unde era telefonul.

André şi Adrienne se aflau în salonaş cînd feciorul aduse dubla ştire a venirii lui Raymond şi a chemării la telefon a Adriennei.

— N'a vrut să spună din partea cui. Zicea că e ceva important şi urgent.

— Trebue să fie o foarte oarecare invitaţie mondenă din partea vreunei prietene, care vrea să-şi dea aere de mister... zise Adrienne lui André, şi ieşi din odaie să se ducă la telefon. In hall întîlni pe bărbatu-său, pe care-l întîmpină cu un rapid şi foarte voios „bonjour Raymond", grăbită să termine cu telefonul şi să se reîntoarcă în sinul familiei sporite şi reunite.

Doctorul, care nu ştia de sosirea lui André, intră în bibliotecă cu aere de conspirator şi priviri deliquente spre odăiţa telefonului, spionînd dispariţia completă a Adriennei. Apoi, văzînd că în bibliotecă nu e nimeni, păşi drept spre gheridonul pe care se afla o pendulă de Sèvres, deschise căpăcelul de porţelan al orologiului, opri balanţierul, învîrti cadranul, îl făcu să pivoteze şi băgă, iute, în gaura secretă a ceasului, o hîrtie albastră pe care o ţinuse tot timpul în mînă. Apoi repuse toate la loc cum fuseseră.

— Uite, iute, gîndi amuzat André, care din colţul de unde stetea în salonaş văzuse totul, — d-l chimist are mistere faţă de Adrienne.... Apoi, ruşinat de a se fi fost surprins surprinzînd secretele oamenilor, se duse în celălalt colţ al salonului, de unde nu exista vedere asupra bibliotecii. Şi se aşeză la piano, anunţînd printr'un succedanat mai muzical al „tusei discrete", prezenţa lui în casă.

Decît, în drum, dela colţul Nord-Est spre cel Sud-Vest al odăii, prin văzduhul pe care îl vînturase străbătînd camera, simţi iarăşi — nu ca o amintire, ci ca o percepţie reală — mirosul acela pătrunzător, grav, de violete amare.....

Adrienne isprăvise de vorbit. Şi mesajul telefonic părea a o fi tulburat foarte. Era ceva sigur schimbat în fizionomia ei. In locul veseliei şi vervei de pînă atunci, se instalase într'însa un mutism absolut. Se uita cu nedumerire la bărbatu-său, şi parcă cu ostilitate; apoi la André, interogativ şi reţinut, ca şi cînd ar fi dorit să fie singură cu el, pentru a-i cere un sfat.

André nu dedese imporatnţă fragmentelor de frază telefonică pe care le auzise rostite de Adrienne. De altfel, textul lor în aparenţă confirma presupunerea lui dintîi asupra caracterului anodin şi pur monden al mesajului:

— Nu se poate!

avea foarte mult aerul unei banale exclamaţii de politeţă.

— Va să zică, diseară...,

putuse fi spus de Adrienne, cu acel fals interes cu care precizăm data unei invitaţii plicticoase.

Dar: „nu se poate!" — putea să fie mirare efectivă în faţa unei informaţii importante; iar „va să zică.... diseară...." putea fi seadenţa tragică a unui grav eveniment...

Şi fizionomia ciudată a Adriennei făcea tot mai plauzibilă această a doua interpretare.

Feciorul veni să anunţe că s'a telefonat din partea d-lui ministru de războiu, care aşteaptă pe d-l doctor Duvernois a doua zi la ora douăsprezece, la minister.

— Perfect, zise Raymond soţiei sale şi lui André; sunt încîntat că mi-a fixat audienţa la douăsprezece. Tot aveam eu, în cursul dimineţii, să mai pun niţel chestia la punct....

Conversaţia lîncezea. Căci toţi trei păreau preocupaţi: doctorul, probabil de afacerile lui profesionale; André de schimbarea de umoare a soră-si, iar aceasta din urmă de evenimentele pe care nu le ştia André. Singur doctorul încerca să readucă puţină cordialitate.

— Aţi citit asta? zise el întinzînd jurnalul, unde, pe prima pagină, cu litere mari, scria:

CEL MAI LOCAL CUTREMUR DE PĂMÎNT

Articolul era ilustrat cu o ciudată fotografie, reprezentînd de două ori aceeaşi imagine, subt care scria: *„Inainte"* şi *„După"*. Un peisaj într'o grădină publică. Doi pomi, la distanţă de trei metri unul de altul, şi, între ei, o bancă. De unul din pomi, rezimat, un baston; în celălalt, agăţate, un pardesiu şi o pălărie. Banca, în imaginea Nr. 1, era intactă; în imaginea Nr. 2, era făcută praf. Cioburile ei zăceau împrăştiate pe un morman de pămînt înalt de un metru, ca un vulcan în miniatură.

— Nu-i curios, zise doctorul, ca pămîntul să se fi cutremurat just pe zona asta aşa de mică? Şi mai ales nu-i curios, ca un fotograf să se fi gîndit a fotografia cele două momente, ca pregătit printr'o preştiinţă quasi-divină?

— Da, zise André rîzînd; absurd şi amuzant ca o invenţie de doctorul Raymond Duvernois....

— Cine ştie? Poate chiar este o invenţie a Doctorului Duvernois, zise Raymond avînd aerul că este foarte flatat de ipoteza lui André.

Intre timp, Adrienne tăcea mai departe, vizibil enervată, avînd, ca singură scuză, faptul că era la masă, unde mînca meticulos şi în silă.

Raymond preveni pe fecior să-i pregătească, pentru seară, fracul. Adrienne ridică ochii de pe farfurie, se uită ţintă la bărbatu-său, ca pentru a-şi face curaj, şi zise, cu o voce mată şi fals vioaie:

— Raymond! Diseară, am hotărît cu André, să mergem la Operă. Tocmai findcă se joacă Tosca, pe care o găsese oribilă... Poţi veni şi tu cu noi? Văd că tot te îmbraci diseară. Poate scapi mai devreme de acolo unde ai treabă şi vii după noi la Operă?...

Doctorul păru un moment încurcat. Se gîndi mai bine... Apoi izbucni, încîntat:

— Sigur!... Perfect... Cred că pot lichida în cîteva minute afa-

cerile... Şi mă întorc imediat să stau cu voi. Da... Foarte, foarte bine — termină el cu o expresie radioasă.

André era din ce în ce mai intrigat. De ce minţise Adrienne? De ce îl pusese şi pe el în complicitate? Dorea ea să scape de Raymond în seara aceea? Atunci de ce nu părea de loc deranjată de faptul că Raymond promisese că va veni şi el? Avea Adrienne ceva să-şi reproşeze? După toate probabilităţile da, căci arborase acel aer de a adresa dînsa reproşuri altora. O tactică tipic femeiască, această inversare impudentă a vinovăţiilor...

Dejunul se termină în aceeaşi atmosferă de proastă dispoziţie. André se grăbi să plece în oraş. Avea o mulţime de curse de făcut. Şi rămaseră înţeleşi, toţi trei, să pornească de acasă, împreună, seara la opt şi jumătate.

MARGARETA POPESCU

(Va urma).

DIN CHARLES BAUDELAIRE

PARFUM EXOTIC

Cînd, într'o seară caldă de toamnă, lîngă tine,
Cu ochi închişi adulmec fierbintele tău sîn,
Văd cum se desfăşoară un fericit tărîm,
Iluminat de-un soare cu raze moi şi line:

Un ostrov molcom unde, ca nicăieri mai bine,
Natura pune arbori ciudaţi cu fructul fin,
Bărbaţi cu trup subţire şi de vigoare plin,
Femei uimind cu vraja privirii lor senine.

Mireazma ta mă poartă spre clime minunate,
Şi văd un port cu multe corăbii adunate
Ce-s încă ostenite de undele marine,

In vreme ce parfumul ce-l dau tamarinarii
Domol îmi umflă nara şi se îmbină 'n mine
Cu cîntecul pe care l-îngînă marinarii.

AL. PHILIPPIDE

ADÎNCIMEA FILOSOFICĂ

Intr'una din paginile sale cele mai pătrunzătoare, Paul Valéry a observat că „rostirile clare sunt ţesute din termeni obscuri". Cîte, în adevăr, din cuvintele pe care le întrebuinţăm în fiecare zi şi care înlesnesc schimbul impresiilor şi al sentimentelor, au un conţinut noţional bine precizat? Analiza arată că ceea ce înţelegem prin claritatea unui termen nu este altceva decît virtutea lui de a ne orienta într'un sens precis acţiunea. Funcţiunea esenţială a limbajului, ne spune Bergson, este de a transmite ordine sau avertismente. Primim ordinul sau avertismentul şi ne conformăm lui, dar isbutim în mult mai slabă măsură de a converti suma de impulsii şi sentimente, care se trezesc la auzirea lor, într'un cuprins logic de o desăvîrşită claritate. Din această pricină filosofii au revenit necontenit către sarcina constituirii unui limbaj logic ca la problema cea mai de căpetenie a filosofiei. La o astfel de temă mi se pare că lucrează şi fenomenologii actuali. Cine urmăreşte cercetările lor în domeniul logicei, al moralei, al filosofiei dreptului sau al esteticii, recunoaşte că rezultatele lor trebuesc apreciate după lumina pe care o aruncă asupra intenţiilor ascunse ale limbii, asupra nuanţelor fugitive cuprinse într'un cuvînt. Este dealtfel o metodă mai generală a speculaţiei filosofice, aceea de a te opri în faţa termenilor uzuali şi a expresiilor consacrate, pentru a investiga cu insistenţă cuprinsul lor noţional, ca şi cum în vorbirea de toate zilele a omului de rînd s'ar găsi implicată cunoştinţa limpede şi esenţială pe care o caută filosoful. De sigur, metoda aceasta nu se întemeiază pe o iluzie şi îndreptăţirea ei apare cu toată forţa aceluia care îşi spune că în cuvintele şi contextele limbii este depusă întreaga experienţă posibilă a omului. Preţioasele cunoştinţe pot lipsi din cuprinsul sufletesc explicit al celui care vorbeşte; ele se găsesc mai mult în spiritul limbii decît în actualitatea sufletească a vorbitorului. N'ar fi deci cu totul nepotrivită comparaţia omului care se exprimă întrebuinţînd cuvintele obişnuite ale limbii, cu nobilul sărăcit şi declasat, care păstrează în podul casei, printre lucruri vechi şi scoase din uz, cîteva obiecte de un preţ inestimabil şi necunoscut.

Am verificat încă odată adevărul acestor constatări, întrebîndu-mă ce înţeles are expresia care atribuie adîncime unora dintre

vederile teoretice ale filosofiei ca şi spiritului care le efectuează. Folosirea acestei expresii este dintre cele mai răspîndite; înţelesul ei nu este însă de loc limpede. Nici prilejurile în care este întrebuinţată nu sunt totdeauna potrivite. Putem oare citi în intenţia mai adîncă a cuvîntului ajutîndu-ne de ceea ce ştiinţa ne oferă? Este firesc să vedem care sunt cîştigurile mai vechi ale cercetării şi dela care punct putem începe propria noastră anchetă. Ceea ce ne oferă textele este însă destul de puţin. Multă vreme tipologia inteligenţii, atita cît se găsetşe în operele filosofilor clasici, a remarcat numai două forme ale inteligenţii cercetătoare şi anume aceea care observă deosebirile dintre lucruri, apoi aceea care este sensibilă la asemănările unora dintre ele. Abia mai tîrziu se vorbeşte şi despre tipul intelectual care recunoaşte asemănarea totală a tuturor lucrurilor sau, cel puţin, a lucrurilor cuprinse în largi categorii, adică identitatea lor substanţială. Astfel, Bacon distinge între *genia acuta* şi *genia discursiva*, cărora le atribuie funcţiunea respectivă de a surprinde deosebirile şi asemănările. Prilejul acestei distincţii îl oferă examenul iluziilor cuprinse în structura spiritului individual, aşa numitele *idola specus*, cum sunt de pildă gusturile, natura culturii şi aceste direcţii deosebite ale inteligenţii. Maximum et velut radicale discrimen ingeniarum, scrie Bacon *(Novum Organum*, 1620, I, 55), quoad philosophiam et scientias, illud est: quod alia ingenia sint fortiora et aptiora ad notandas rerum differentias; alia ad notandas rerum similitudines. Ingenia enim constantia et acuta figere contemplationes, et morari, et haerere in omni subtilitate differentiarum possunt; ingenia autem sublimia et discursiva etiam tenuissimas et catholicas rerum similitudines et agnoscunt et componunt.

Kant se opreşte şi el în faţa acestor două tipuri felurite ale inteligenţii, numind pe cel dintîiu *spirit* (Witz), pe cel de al doilea *judecată* (Urteilskraft). Forma *ascuţită* a inteligenţii, din care Bacon făcea una din cele două modalităţi posibile ale ei, este o însuşire pe care poate s'o posede şi spiritul şi judecata, atunci cînd se aplică la surprinderea unor asemănări sau deosebiri foarte mici. Antropologia lui Kant ne mai oferă dealtfel şi o altă sistematizare decît aceea amintită. Ocupîndu-se de aşa numitele „talente ale facultăţii de cunoaştere", Kant distinge între spirit sau ingeniositate (Witz), sagacitate şi geniu. „Spiritul, scrie Kant *(Anthropologie in pragmatischer Hinsicht)*, 1798, hgb. b. Karl Vorländer, Meiner, pg. 140), împerechează sau asimilează reprezentări eterogene, care după legea imaginaţiei sau asociaţiei de idei sunt foarte îndepărtate unele faţă de altele". Acest spirit, a cărui noţiune astfel definită de Kant, trebuia să joace un mare rol în tot timpul romantismului german, nu trebue confundat, după cum ni se atrage atenţia, cu zadarnicul şi golul joc de cuvinte. Sagacitatea ne este prezentată într'acestea drept talentul intelectual care constă în a descoperi lucruri ascunse în noi sau în afară de noi, noţiunea ei

apropiindu-se de aceea modernă a adîncimii [1]). In fine, geniul este talentul inventiv prin excelenţă, capabil să creeze lucruri noi şi exemplare, ca acele pe care le obţine artistul. Kant nu era deci cu totul străin de conceptul adîncimii, fără să-l denumească însă cu termenul propriu. Termenul există totuşi în Antropologia lui Kant. Este frumosul cuvînt *Tiefsinn*, pe care Kant îl rezervă pentru a desemna dispoziţia melancolică a spiritului, atitudinea lui întoarsă şi pierdută în sine, uneori chiar excesul maniac al acestei orientări *(op. cit.* pg. 130). Vorbirea curentă, care atribuie adîncime unui om de ştiinţă, de pildă unui matematician, i se pare lui Kant un simplu abuz linguistic.

Tipologia romantică a inteligenţii pune un puternic accent pe ingeniozitatea spiritului, al cărui dar de a surprinde apropieri între lucrurile cele mai îndepărtate era foarte apreciat de un gînditor atît de reprezentativ al curentului, cum este Fr. Schlegel. „Spiritul (der Witz), scrie Schlegel, este principiul şi organul filosofiei universale''. Şi în acelaşi loc: „Cele mai importante descoperiri ştiinţifice sunt *bons mots* ale speţei''. *(Athenaeumsfragmente,* 1798, Nr. 220, ed. nouă Fr. Baader). Noţiunea adîncimii lipseşte însă din tipologia pe care o schiţează fragmentele lui Fr. Schlegel. O găsim în schimb sub condeiul genialului Jean Paul Richter care distinge între *spirit, ascuţime* şi *adîncime*, ca facultăţile care se pricep a recunoaşte pe rînd asemănările, deosebirile sau identitatea funciară a lucrurilor. „Spiritul, scrie Jean Paul, găseşte raportul asemănării ascuns sub o deosebire mai mare decît ea; ascuţimea află deosebirea disimulată sub o asemănare superioară; adîncimea surprinde, în ciuda tuturor aparenţelor, identitatea totală a lucrurilor'' (Vorschule der Aesthetik), 1815, § 43, ed. Berend, pg. 152). Din astfel de sistematizări romantice, trece noţiunea adîncimii şi la psihologii mai noi, ca herbartianul W. Volkmann *(Lehrbuch der Psychologie vom Standpunkte des Realismus,* 1875—6, II, pg. 286), care definetşe adîncimea drept însuşirea spiritului de a pătrunde destul de departe în conţinutul reprezentărilor sau într'un cerc de reprezentări străine, pentru a găsi termenul mediu, greu de aflat şi care permite conexiunea unui raţionament. Noţiunea metafizică a adîncimii devine astfel o noţiune logică.

Tipologia spiritului filosofic, aşa cum o putem spicui din mărturiile de mai sus, nu numai că dă un loc destul de restrîns adîncimei, în care aprecierea curentă recunoaşte poate calitatea cea mai de seamă a înzestrării teoretice, dar nu face nicio menţiune de un alt tip intelectual, de ceea ce am putea numi înălţimea spiritului. Numai prin delimitare faţă de aceasta, noţiunea adîncimii obţine totuşi întregul ei relief. Căci, faţă de spiritul ingenios şi de

[1]) Leibnitz, *(Nouveaux Essais sur l'entendement humain,* 1765, IV, al. 3; Flammarion, p. 315), dădu-se *sagacităţii* un alt înţeles. Sagacitatea era, pentru el, dispoziţia spiritului de a găsi *dovezile într'un raţionament*, adică ideile intermediare care permit conexiunea mai multor cunoştinţe.

cel ascuţit, adîncimea nu operează pe acelaşi plan. Ingeniositatea şi ascuţimea au deaface cu suprafaţa lucrurilor; adîncimea şi înălţimea spiritului o părăsesc însă. Vom spune deci că adîncimea filosofică implică o direcţie precisă a cugetării şi că obiectul pe care ea este presupusă a-l atinge, este închipuit a aparţine unei zone determinate a realului. De sigur, oricine admite că spiritul adînc poate atinge regiuni care scapă consideraţiei comune, primeşte odată cu aceasta ipoteza că lumea este o structură de planuri, dintre care unele pot fi cunoscute imediat şi de oricine, în timp ce celelalte nu sunt accesibile decît cu oarecare greutate şi numai spiritelor care se bucură de o înzestrare specială. Este o împrejurare dintre cele mai instructive pentru cine urmăreşte o tipologie a spiritului filosofic, faptul că nu toţi gînditorii presupun că planurile mai îndepărtate ale realului sunt mai *adînci;* unii gînditori îşi reprezintă aceste planuri ca fiind mai *înalte*. Adîncimea gîndirii îşi găseşte compensaţia în înălţimea ei.

S'ar putea scrie o istorie a spiritului filosofic sistematizată după această distincţie şi care s'ar despica în două serii neîntrerupte. Una din ele ar cuprinde spiritele înalte, filosofii care au înţeles lumea drept o cădere sau o resfringere dintr'un focar superior şi care au socotit că peste iluzia percepţiei comune, adevărul mai îndepărtat poate fi atins prin ridicarea simbolică a privirilor către o regiune care ne depăşeşte în înălţime. Din această serie a spiritelor înalte fac parte Platon, Plotin, Părinţii Bisericii, Malebranche şi Berkeley etc. In seria spiritelor profunde putem număra pe toţi gînditorii care au înţeles lumea ca pe o construcţie sprijinită pe un fundament, ca pe realizarea unei latenţe sau ca pe desvoltarea unei rădăcini pînă la arborescenţe stufoase şi complicate. Această reprezentare justifică scormonirea în adîncime şi dă naştere filosofiilor substanţei şi devenirilor subjacente, adică cugetării Ionienilor şi a unui Heraclit, a lui Aristoteles, a lui Descartes şi Spinoza, a lui Hegel şi a mai tuturor romanticilor etc. Cele două tipuri nu sunt despărţite prin bariere de netrecut. Amestecul lor se produce uneori, deşi rezultatele nu sunt totdeauna fericite. Astfel, din punctul de vedere al tipologiei spiritului filosofic, un caz foarte interesant este acela al lui Schopenhauer, care primeşte în filosofia sa idei provenind din perspectiva deosebită a adîncimii şi a înălţimii. In adevăr, ideea schopenhauriană a voinţei de a trăi, care străbate şi susţine întreaga realitate, este o reprezentare de substrat, produsul unei scormoniri în adîncime. Ideile platonice însă, modelele invariabile ale lucrurilor, în care Schopenhauer recunoaşte primele obiectivări ale voinţii universale, aparţin, potrivit originii lor teoretice, regiunii înălţimii. In structura de planuri pe care figurează succesiv voinţa universală, ideile platonice şi aparenţa fenomenală a lucrurilor, termenul aşa zicînd „mediu'', aparţine de fapt înălţimii care depăşeşte aparenţa şi nu poate fi bine reprezentată în rolul de a mijloci între adîncime şi suprafaţă. Se poate deci spune că Schopenhauer a combinat cele două

perspective, obţinînd un întreg sistematic în care critica tipologică relevă o lipsă de unitate internă, o discrepanţă stilistică.

Cercetătorul care ar întreprinde o istorie a filosofiei sistematizată după criteriul arătat mai sus, ar putea să-şi încheie lucrarea punîndu-şi alte două întrebări, ale căror răspuns ar prezenta un mare interes pentru tipologia inteligenţii. El ar putea să se întrebe care dintre soluţiile tipice ale filosofiei prezintă afinităţi cu perspectiva adîncimii şi care dintre ele implică perspectiva opusă. In al doilea rînd, el ar putea să se întrebe dacă mişcarea mai nouă a ideilor manifestă vreo preferinţă pentru una sau alta din perspectivele amintite. Insăşi greutăţile care i-ar apărea în cale încercînd să găsească soluţia acestor chestiuni, l-ar face pe cercetător să descopere nuanţe care scapă de obiceiu. Astfel, în mod cu totul general şi aproximativ, se poate spune că metafizica materialistă este construită din unghiul adîncimii, în timp ce metafizica idealistă este obţinută de priviri orientate către regiunile înalte. Un examen mai atent al lucrărilor ne arată însă că există două tipuri ale idealismului, datorite celor două perspective antagoniste. Astfel, filosofia unui Platon sau Berkeley, reprezintă cazuri de idealism al înălţimei, pe cînd sistemul lui Hegel înfăţişează un exemplu de idealism al adîncimii. Evident, în cuprinsul marelui curent al metafizicei materialiste nu se pot găsi ambele tipuri. Deprinderea adînc înrădăcinată a spiritului de a valorifica sentimental spaţiul, indică regiunile înalte ca locul marilor valori, în timp ce regiunile joase şi cele adînci par a fi sediul valorilor inferioare sau al non-valorilor. Din această pricină, materia, care după tot modul nostru de a gîndi reprezintă sinteza non-valorii, este atribuită adîncimii. Aşa se face, că filosofii materialişti, urmărind procesele materiale care determină valorile spiritului individual şi ale societăţii, au conştiinţa că investighează un substrat, că străbat pînă la o adîncime. Nimeni n'a caracterizat mai plastic această situaţie tipică a cercetării ca Marx, cu vestita sa teorie a „suprastructurilor''. Dealtfel, întreaga ştiinţă modernă — şi cu aceasta atingem răspunsul celei de-a doua întrebări — în tendinţa ei de a arăta cum formele cele mai înalte ale vieţii şi spiritului se construesc din energiile simple şi inferioare ale naturii, este o ştiinţă a adâncimii [1]). Tipul cercetărilor modern este acela al fiinţei, care se apleacă asupra misterelor existenţei şi scrutează profunzimile. In această privinţă, el este moştenitorul filosofilor substanţialişti ai veacului al XVII-lea, din a căror metafizică s'a desprins de fapt o bună parte din ştiinţele moderne ale naturii şi ale spiritului. Dar ca o dovadă că cine caută în adîncime nu trebue să găsească neapărat materia şi că valorificările spaţiului, despre care am vorbit mai sus, rămîn relative, este însuşi exemplul lui Hegel, spirit în acelaşi timp adînc şi idealist.

Am spus că spiritul adînc poate atinge substratul, latenţele sau originele. Nici una din acestea n'au fost atributive vreodată înălţimii, ci totdeauna adîncimii. Spiritul îşi reprezintă în chip natural latenţele îngropate sub actualitate, după cum localizează originele în „adîncul timpului''. In înălţime aşezăm modelele, finalităţile, idealurile. Din această pricină, lumea este pentru filosofii adînci, fie manifestarea unui substrat, fie actualizarea unor latenţe, fie o desvoltare din origini îndepărtate. Pentru filosoful înalt, lumea este materialul din care se construeşte viitorul, un proces teologic neîntrerupt, un drum spre o ţintă inaccesibilă. Deosebirea atît de isbitoare a acestor două moduri de a-şi reprezenta lumea provine din aceea, că multe inteligenţe urmăresc cu preferinţă procesele, care se desvoltă din adîncime către suprafaţă, în timp ce altele sunt mai latente la desfăşurarea lor, dela suprafaţă către înălţime. Fără o tipologie a inteligenţii, ca aceea pe care o preconizăm aci, mai multe din particularităţile sistemelor filosofice rămîn inexplicabile.

Nu ne-am putea explica de pildă soluţia atît de deosebită pe care o primeşte problema idealului în filosofia unui Fichte şi a unui Hegel. Cînd studiem pe Hegel suntem surprinşi să vedem cît de îngust este spaţiul viitorului în filosofia sa. Procesul universal are, pentru Hegel, ţinta de a realiza esenţa spiritului, care este libertatea. Această realizare i se pare marelui gînditor foarte apropiată, ba chiar în curs de înfăptuire. Omenirea s'ar găsi în epoca libertăţii, propria filosofie hegeliană este unul din punctele în care omenirea ajunge la scopul ei, încît viziunea asupra viitorului rămîne în sistemul de care ne ocupăm destul de limitată. Altfel se înfăţişează însă problema idealului la Fichte, unde perspectiva viitorului rămîne neţărmurită, de oarece ţintele lui nu sunt decît expresia luptei pe care o dă omul cu lumea sensibilă şi care, după firea lucrurilor, nu poate avea sfîrşit. Această deosebire provine din faptul că Hegel acordă atenţia sa precumpănitoare desvoltării procesului universal din adîncimea timpului pînă în stadiul actualităţii, şi ca o urmare lasă oarecum nedesvoltată viziunea viitorului. Fichte este însă un filosof solicitat mai de grabă de persepectivele înălţimii şi de aceea filosofia sa dispune de un orizont incomparabil mai larg. Mai mult decît atît, idealul este pentru Hegel ceva care se găseşte latent în real, pe cînd pentru Fichte el înseamnă o cucerire, ceva nou pe care silinţa omenească trebue să-l introducă în realitate. Idealul urcă, în viziunea lui Hegel, din adîncimile realităţii şi prin simpla desfăşurare a procesului universal, în timp ce în sistemul lui Fichte, el este o culme care trebue ajunsă. Purtătorii idealului sunt pentru Hegel, oameni reprezentativi, apăruţi printr'o graţie a naturii, şi a căror voinţă poate rămîne nerăspunzătoare de rolul pe care îl îndeplinesc, de oarece raţiunea universală, printr'un fel de vicleníe, ştie să se slujească de motivele lor individuale şi egoiste. Indivizii istorici ai lui Hegel sunt duşi de valul din fund. Fichte preconizează însă tipul eroic al creatorului de ideal, care datoreşte totul voinţei şi faptei sale. Impulsia sa nu porneşte din ceea ce realul cuprinde în sine înainte de apariţia lui, ci din atracţia culmi-

[1]) Observaţii asemnătoare am făcut mai de mult în *Idealul clasic al omului*, 1934, p. 16—17.

lor, care trebuesc atinse. Toată diferența pe care o semnalăm între Hegel și Fichte decurge din împrejurarea că, cel puțin în aceste părți ale filosofiei lor, unul se manifestă ca un spirit adînc și celălalt ca un spirit înalt.

Să urmărim mai de aproape icoana despre lume a tipului adînc. Ea este de mai multe feluri. Sunt gînditori care își reprezintă profunzimea lumii ca un element imobil și simplu și suprafața ei ca o varietate mișcătoare. Alții își închipue adîncul ca mobilitate și variație și suprafața aparentă ca o coajă nemișcată. Oricine recunoaște aci străvechea opoziție între Zenon și Heraclit. Metafizica imobilității a triumfat în filosofiile dogmatice ale substanței și chiar în filosofia implicată în științele moderne ale naturii, a căror sforțare de adâncire duce către elementele fundamentale simple și către raporturile lor statice. Idealul cartesian al matematicei universale, este clădit pe sforțarea de adîncire până la rădăcina simplă și nemișcată a lucrurilor. Bergson a reprezentat din nou printre noi, conceptul antagonist al adîncimii ca al unei mobilități care se *solidifică* sau se *congelează* la suprafață. Astfel de termeni figurați revin adeseori în scrierile lui [1]). Știința modernă l-a urmat pe acelaș drum și astfel, chiar în fizica modernă, privirea adîncă crede a recunoaște, sub mobilitatea și simplitatea relativă a aparenței, sisteme complicate în mișcare, deveniri necurmate, „continuității melodice''. Este probabil că totdeauna se vor găsi capete care vor concepe mobilitatea mai adîncă decît imobilitatea, sau dimpotrivă. Pe noi ne interesează aceste soluții numai ca expresie a două varietăți ale tipului adîncimii. Existența lor alternantă dovedește insuficiența definiției lui Jean Paul Richter, care vedea în spiritul adînc facultatea de a surprinde identitatea funciară a tuturor lucrurilor. Adîncimea în conceptul lui Jean Paul, este de fapt una singură din modalitățile ei, și anume aceea care și-l reprezintă ca element unic și simplu. Pentru cealaltă modalitate, adîncimea este tocmai varietate și fluență. Spiritul adînc nu este totdeauna acela atent la asemănarea lucrurilor, ascunsă de varietatea lor. Uneori el este tocmai inteligența sensibilă la un fel de a fi al lucrurilor, mai bogat, mai nuanțat și mai viu decît acela pe care ne lasă să-l ghicim suprafața lor. Lucrurile nu-și pierd din atributele lor, și nu se apropie de unitatea nedeterminării, decît pentru unul singur din tipurile adîncimii. Pentru celălalt, ele se îmbogățesc în măsura exactă a străbaterii către fundamente.

Element simplu și imobil sau mobil și multiplu, adîncimea este pentru spiritul adînc substrat, virtualitate sau origine. A explica înseamnă, pentru teoreticianul adînc, a pune în legătură suprafața lucrurilor cu substratul, virtualitatea sau originea lor, a opera reducția aparenței la fondul ei substanțial, virtual sau originar. Oricare din explicațiile adînci ale lumii poate fi regăsită în una din

[1]) Vd. de pildă ***Introduction à la Métaphysique***, în volumul ***La Pensée et le Mouvant***, **p. 207.**

aceste clase. Combinația lor nu este într'acestea exclusă. Substratul poate fi în acelaș timp virtualitate. O astfel de îmbinare realizează conceptul materiei în filosofia lui Aristoteles. Foarte interesantă este și asimilarea virtualității cu originea în filosofiile inițiatice, al căror model l-a reprodus în urmă L. Klages. Pentru acest punct de vedere, adevărata cunoștință filosofică constă din actualizarea unor intuiții primitive ale omului, rămase ca virtualități în sufletul său. Am apropia acest mod de a vedea de *reminiscența* platonică, dacă isvorul cunoștinții n'ar decurge din înălțimile entuziasmului, și nu din adîncul latent al sufletului și al timpului. Omul care execută actul reminiscenții se avîntă pe culmi; el nu coboară mai adînc în sine și în vreme. Aceeași asimilare a virtualității cu originea stă la baza disciplinii creată de Freud și denumită de el „psihologia adîncului'' (Tiefenpsychologie). Ceea ce sufletul scoate din virtualitățile lui în timpul visului sau în stările de nevroză, spune Freud, sunt adeseori simboluri isbitor de asemănătoare cu acele care se regăsesc printre legendele cele mai vechi ale omului [1]). Arhaismul visului și al nevrozei alcătuesc obiectul uneia din teoriile cele mai curioase ale lui Freud, care a întrebuințat pentru a o dobândi metoda adîncirii pînă la virtualitățile originare.

Adîncimea spiritului are reputația obscurității. Heraclit, unul din cei mai tipici filosofi adînci, a fost poreclit de Greci *cel întunecat* (scoteinos), adeseori cu o nuanță de învinuire care revine oridecîteori deplîngem și astăzi faptul că rezultatele unora dintre gînditori nu sunt susținute de o desăvîrșită claritate. Obscuritatea în filosofie este însă un efect care poate decurge din mai multe cauze. Există o obscuritate, care nu apare decît oamenilor al căror regim de gîndire se opune aceluia al filosofiei. Nu vreun gînditor sau o contribuție specială, ci filosofia în sine apare obscură imaginativului aprins, care n'are afinitate decît pentru concret și particular. Impresia subiectivă a obscurității apare și atunci cînd avem de-a face cu probleme neformulate încă și cu un mod foarte nou de a resfrînge lucrurile. Sărăcia fondului aperceptiv determină adeseori impresia obscurității. Contimporanii au resimțit-o la apariția operelor lui Kant, care, judecînd după mai multe mărturii ale vremii, păreau a opune dificultăți de înțelegere greu de înlăturat. Există o obscuritate datorită unei atitudini voite și artificiale, unei *poze*, care minează adevărata adînceme. „Obscuritatea studiată, scrie Kant, *(op. cit.* pg. 26) este folosită cu efectul dorit, pentru a crea iluzia adîncimii și a temeiniciei, așa cum obiectele, care sunt văzute în amurg sau prin ceață, par mai mari decît în realitate''. Există, în fine, o obscuritate, care rezultă din mijloacele literare ale gîndito-

[1]) Împrejurarea a fost observată în urmă și de Thomas Mann *(Freud und die Zukunft*, 1936, p. 30), care scrie: „In legătura de cuvinte „psihologia adâncului'', adâncul are și un sens temporal: „străfundurile sufletului uman sunt în acelaș timp și originei (Urzeit), acele adîncimi izvorîtoare ale vremilor, unde mitul este la el acasă și care întemeiază normele și formele primare ale vieții''.

rului, din eliptismul notației sale sau din caracterul ei figurativ și enigmatic. In adevăr, veleitatea de a exprima o idee printr'o imagine sfîrșește în obscuritate, din pricină că ideea și imagina nu sunt termeni coextensivi. Generalitatea ideii nu se poate acoperi cu individualitatea imaginii, între ele rămîne o zonă pe care o stăpînește umbra. Ce obscuri gînditori sunt poeții, este o împrejurare care trece neobservată atunci cînd îi citim cu un interes literar, dar care ne isbește neapărat, dacă îi parcurgem ca pe filosofi.

Obscuritatea adîncimii filosofice nu trebue confundată cu niciuna din formele sau impresiile subiective pe care le-am enumărat. In procesul de coborîre pînă în adîncimea lucrurilor, realul pierde toate atributele lui aparente sau se îmbogățește cu atribute infinit mai variate decît ale suprafeței. Adîncimea este domeniul implicației universale, al coincidenții contrariilor, al unității multiplului. Indiferent dacă adîncimea se revelează ca identitate funciară a lucrurilor sau ca eterogeneitate nesecată, inteligența n'o poate concepe decît cu obscuritate. Perplexitatea inteligenții este nevoită în ultimul caz să accepte contradicția. „Dumnezeu este zi și noapte'', sună cunoscuta apoftegmă a lui Heraclit. El este „iarnă și vară, războiu și pace, sațiu și foame''. Nimeni nu poate concepe cu claritate, atribute atît de felurite afirmate despre același lucru. Zenon credea a putea elimina conceptul contradictoriu al multiplicității, pentru a reține pe acela al adîncimii ca unitate. Dar unitatea absolută și universală este ea însăși obscură. Lucrurile devin clare prin răsfrîngerile pe care și le trimet reciproc. Singura lumină care cade asupră-le, provine din interacțiunea lor, din relativismul universal care le conține în plasa lor. Lumina lucrurilor nu este solară, ci planetară. Ele nu emană lumină; ele o primesc. Pe măsură ce coborîm spre adîncimea identității, pe măsură ce lucrurile tind să se cufunde în unitatea nediferențiată a profunzimii, în proporția exactă în care individualitatea și relieful lucrurilor se atenuează, lumina lor pălește. Identitatea absolută, adică negația radicală a tuturor formelor determinării, nu poate fi decît întunecată. Cel mai mare efort de adîncire sfîrșește în obscuritate.

Nu este o simplă întîmplare faptul că în limba germană cuvîntul „Tiefsinn'' denumește în același timp adîncimea spiritului și dispoziția melancolică a inimii. Profundul instinct filosofic al limbii germane a creat aci o sinonimie dintre cele mai caracteristice, deși nu valabilă în toate cazurile. Se cuvine însă a observa că melancolia ca un afect întovărășitor al gîndirii ia forme deosebite, după cum este provocată de perspectiva adîncimii sau a înălțimii. Melancolia geniului, despre care vorbește Schopenhauer în pagini renumite, este aceea a morții care stăpînește lumea din înălțime. Forfota măruntă a vieții, încordarea nemăsurată a lumii noastre de pigmei, inspiră geniului care o consideră de pe culmi, sentimentul melancoliei ca o tristețe asociată cu compătimire. „Melancolia care însoțește pe omul de geniu, scrie Schopenhauer, rezultă din împrejurarea că cu cît este mai limpede inteligența care își răspîndește lumina asupra voinței de a trăi, cu atît această voință înțelege mai bine mizeria condiției sale''. Acest sentiment este de atîtea ori și acela al lui Eminescu. Melancolia adîncimii are un alt accent sentimental. Ea este mai întunecată și mai apăsătoare. Afectul propriu adîncimii este fiorul abisului și spaima neantului. Este sentimentul lui Hamlet cutreerînd domeniile care despart ființa de neființă. Este starea de spirit care îl va fi urmărit pe Heraclit. Este în tot cazul acea teroare a prăpastiei, pe care Pascal o resimțea deapururi căscată în preajma sa; cumplita obsesie înfățișată de un contimporan al filosofului drept „alarma unei imaginații istovite de studii abstracte și de metafizică'' [1]. Este acea neliniște profundă a spiritului, în care Kirkegaard și Heidegger recunosc o experiență metafizică fundamentală, starea afectivă în care neantul se revelă nu ca negație a ființei, ci ca o dată pozitivă, ca temelia însăși a realului.

Există poate un singur gînditor care a extras din cunoștința adîncului bucurie, nu tristețe și spaimă. Este Bergson căruia nesecata inventivitate a realului, devenirea lui neîncetată în care se poate insera libertatea și puterea noastră de creație îi inspiră prietenie față de real și încredere în destinul metafizic al omului. Dar pentru Bergson neantul n'are realitate; el este o simplă construcție a spiritului, o idee copiată după modelul acțiunii omenești, care este trecerea dela o lipsă la o îndeplinire. Nu există deci irealitate de cât în raport cu aspirațiile noastre. Fluxul creator al realului nu sfîrșește pentru Bergson nicăieri și spiritul său nu încearcă în niciun moment teroarea nimicului, ci numai jubilarea creației. O psihologie a inteligenții, mai completă de cât aceea a tratatelor, trebue să țină seama și de aceste experiențe afective ale spiritului adînc.

Iată cîte glasuri se împletesc în termenul de „adîncime'' și în expresia care o atribuie spiritului uman și operelor lui. Analiza poate să le identifice urmărind intențiile cuvîntului în toate direcțiile. Intre acestea, expresia de care ne ocupăm poate conține în unele din întrebuințările ei o nouanță reprobativă. Spiritul adînc are adversarii lui. Mai întâiu pe toți empiriștii consecvenți. Compte și Spencer sunt însă numai agnostici, nu negatori ai adîncimii. La scopul însuși al eliminării adîncimii din icoana lumii se află conșciențialismul lui E. Mach, pentru care realul se rezolvă în complexele de senzații ale conștiinței. Sub țesătura de senzații nu se află nimic. Adîncimea nu poate fi decât o umbră inconsistentă, obiectul unei aspirații teoretice zadarnice. S'a pus uneori în legătură conscienţialismul lui Mach, formulat întîia oară la 1885, cu impresionismul pictural care, la aceeași dată, afișa programul unei arte care nu voia să fie decît evocare a lumii ca pată de coloare și fixa artiștilor unica preocupare de a se transforma într'o „pură retină''.

[1] Explicația este a unui contimporan, Abatele Boileau, Vd. Sainte-Beuve, *Port-Royal* vol. III, p. 287.

Filosofi și artiști reprezentau, către acest sfîrșit al veacului al XIX-lea, o comună voință de laicitate, de expulsare a elementului adînc.

Tipul artistic al inteligenții a manifestat dealtfel totdeauna neîncredere și impaciență față de veleitatea filosofilor de a pătrunde în intimitatea profundă a lucrurilor. Goethe a exprimat de mai multe ori o astfel de stare de spirit. Nu este oare frumusețea sinteza aparenței cu ideea, a exteriorului cu interiorul? Deosebirea dintre aparență și profuziunea este absolut artificială pentru artist. „Natura n'are sîmbure și coajă. Ea este amîndouă dintr'odată", exclamă Goethe. Și în altă parte: „Nimic nu este înlăuntru și nimic nu este în afară; căci ceea ce este înlăuntru este și în afară". Transparența simbolică a realului, taina lui deschisă este împrejurarea care isbește mai puternic pe artist. Coborîrea în adîncime a filosofului, smulgerea pecetelor tainei este fapta pentru care artiștii au mai puțină înțelegere. Așa numita adîncime este pentru artist compuncțiune pedantă și sterilă.

Spiritele antiidealiste și anticreștine, afirmatorii amoraliști ai vieții au luat și ei poziție față de atitudinile spiritului adînc. Nu este idealismul și, în primul rînd, idealismul creștin doctrina care ne învață să prețuim vieața pentru ceea ce nu este ea, pentru ceea ce o depășește în toate direcțiile, pentru ce poate ea deveni? Lumea este pentru creștin opera unei Divinități care o produce în vederea unor scopuri morale. Fr. Nietzsche, care observă astfel de lucruri, întrevede în doctrina idealistă expresia unui suflet decadent, incapabil să iubească viața în ea însăși. Dimpotrivă, un suflet sănătos iubește lumea ca pură aparență, așa cum iubim o operă de artă. Un astfel de suflet impune concepția realului ca opera unui Dumnezeu-artist, care n'a făcut-o decît din entuziasm pentru frumusețe. Pentru îndrăgostitul de viață lumea nu se justifică decît ca fenomen estetic. „Ce bine se pricepeau Grecii să trăiască, exclamă Nietzsche [1]). Pentru aceasta nu este nevoie decît să rămînem la suprafață, să ne mărginim la epidermă, să adorăm aparența, să credem în forme, în sunete, în cuvinte, în tot Olympul arătării!". Dacă s'a putut spune că Mach a fost filosoful impresionismului, s'ar putea adăuga că Nietzsche a fost moralistul aceluiași curent. Oricum ar fi, este sigur că adoratorii vieții, amoraliștii estetizanți întocmesc a treia categorie a dușmanilor adîncimii.

Privită ca o formă permanentă a spiritului uman, adîncimea desarmează însă pe adversarii ei. Vor exista totdeauna inteligențe astfel construite încît, pentru privirile lor, adîncimea se va reface necontenit sub suprafața care o acopere. Pentru aceștia ceea ce se ascunde va fi totdeauna mai prețios decît ceea ce apare, mai demn de a fi cunoscut și mai vrednic de a fi slujit. Rațiunile idealismului sunt garantate de structurile statornice ale spiritului omenesc.

TUDOR VIANU

---

[1]) *Fröhliche Wissenschaft*, Prefață.

DIN HEINE

CARTEA CÎNTECELOR

Pe ochi-mi era noapte,
Și plumb pe gura mea.
Uscat și țeapăn, trupul,
In groapa lui dormea.

Cît am zăcut acolo,
Au cine poate ști?
M'am deșteptat, și'n raclă,
Un ciocnet auzii.

„Nu vrei să te scoli, Heinrich?
E ziua de apoi;
S'au deșteptat toți morții......
Ci vin și tu cu noi".

Iubito, n'o pot face,
Căci ploapele-mi s'au prins;
De-atîta plînset, ochi-mi,
De-apururi mi s'au stins.

„Din ochi-ți, Heinrich, noaptea,
Ți-oi lua c'un sărutat,
Să poți vedea toți sfinții,
Și cerul minunat".

Nu pot să vin, iubito,
Căci sîngerez cumplit;
S'a 'nfipt adînc în suflet,
Cuvîntu-ți ascuțit.

„Incet, pe pieptu-ți, Heinrich,
Ți-oi pune mîna mea,
Ți-oi alina durerea,
Și-apoi te-oi vindeca“.

Nu pot să vin, iubito,
Mi-i capul găurit;
M'am împușcat intrînsul,
Cînd m'ai fost părăsit.

„Cu păru-mi, Heinrich, rana,
Ți-oi astupa frumos,
Să nu-ți mai curgă sînge,
Să fi din nou voios......“.

Și mă ruga cu-atîta,
Nespus de mare dor,
Că vrui să plec din groapă,
Spre scumpul meu amor.

Dar rana-mi se deschise
Mai rău, și 'nfierbîntat,
Imi curse iară sînge,
Și vezi — m'am deșteptat.

LAZĂR ILIESCU

DIN M. GUYAU

PROBLEMA LUI HAMLET

Eram copil și'n jocu-mi, un vîrf luai, ascuțit.
Curios să văd ce este, pe pieptul desgolit
Am apăsat oțelul tăios, încet și rar
De cincisprezece ani eram, încă școlar.
Simțeam cum turburarea cu vraja ei mă'mbată
Iar inima subt vîrful de-oțel, bătea speriată.
Și îmi plăcea, mai tare s'apăs oțelul rupt,
Să știu c'aci e moartea, iar viața dedesubt.
Și mă gîndeam în mine: — „Ce'nseamnă a muri?
Inseamnă a cunoaște! Dar dacă aș voi?
Au infinitul tainic și lumile pierdute,
De-aș apăsa oțelul, mi-ar fi mai cunoscute?
Aș deslega eu taina? Dece-aș întîrzia
In loc să aflu totul acum, prin moartea mea?
Ce este viața noastră, decît o așteptare
A clipei cînd găsi-vom dorită deslegare
A tainelor din juru-i? Dece dar să nu cat
Să mai scurtez din vremea ce-avem de așteptat?“.

„Pe lîngă o prăpastie-adîncă ne tîrîm
Și ne petrecem viața, cătînd s'o cercetăm.
De-aș fi eu curagiosul și de-ar aluneca
Piciorul meu acolo și'n gol m'aș arunca?
Murind, găsi-voi cheia la tainele profunde
Pe care viața noastră, deapururi ni le-ascunde?
A ști și a fi sigur e tot!“ — Aceste gînduri
Ce-mi apăreau în minte, în încurcate rînduri,
De fericiri și teamă făceau ca să tresar
Și-un dor creștea în mine, atîta de amar,
Un dor de moarte care alungă șovăiala
Și taie într'o clipă cu mâna'i îndoiala
Și, sau ne spune taina, sau ne-o ascunde'n veci.
Ce sete-aveam de moarte; iubeam mînile-i reci.

Apoi, spusei de-odată: — „Au cine ştie oare
De ne desleagă moartea, problema arzătoare?
Cînd viaţa'i „cercetare", murind, au voi afla?
Şi taina cea de veacuri, nu este tot aşà
De mare pentru-aceia ce-au fost, sau mai trăesc?
Şi chiar murind, putea-voi secretul să'l găsesc?
Dar dacă „Adevărul" murind, nu l'aşi găsi
Şi dincolo „Natura", din nou mi-ar făuri
O altă'nchipuire, un infinit mai mare
Şi iar mi-ar pune'n faţă aceeaşi întrebare?
Au nimeni să nu poată pătrunde-adîncul său?
Să spună, iată: „Bine" şi „Adevăr" şi „Rău" ?
Ori suntem orbi? Şi dacă-e-un Dumnezeu în cer
Au poate să pătrundă, el, veşnicul mister?...".

Şi alergai în curte ca să mă joc, să pot
Să scutur gîndul negru şi ca să uit de tot.

LAZĂR ILIESCU

DIN CARNETUL UNEI INSTITUTRICE

Dela graniţa romînă spre Bucureşti, am călătorit în acelaşi compartiment cu un romîn. Un om încă tînăr, destul de frumos în felul lui cam bătător la ochi, cu privirea inteligentă, îmbrăcat într'un costum elegant care n'avea nimic a face cu trenul. O batistă de mătase colorată deborda din buzunarul vestonului acestui domn, care purta unul din cele două nume romîneşti: Ghica şi Ionescu, cunoscute chiar şi peste graniţele ţării.

D-l Ionescu, a fost, dela început, foarte amabil cu mine. Mi-a oferit ţigări excelente şi bomboane acidulate. Mi-a pus unele întrebări de ordin personal, apoi în faţa laconismului meu, a început să-mi vorbească despre vieaţa d-sale, ceea ce părea a-i procura o plăcere deosebită. Am aflat în acest chip că d-l Ionescu petrecuse cîteva săptămîni la Paris, unde se dusese cu ocaziunea Expoziţiei. Din Expoziţie n'a prea văzut mult, fiindcă dela început s'a încurcat cu o actriţă distinsă dela *Nouveautés*, Madeleine... (nu-mi amintesc numele de familie, deşi tovarăşul meu de călătorie mi l-a repetat cu insistenţă). Madeleine era fină, cultă, dezinteresată şi el ar fi putut să nu-i deie niciun ban. Madeleine avea cei mai frumoşi ochi din Paris (d-l Ionescu mi-a arătat, spre a mă convinge, cîteva fotografii în care Madeleine apărea în pielea goală).

Trebue să recunosc că d-l Ionescu cunoaşte mai bine istoria Angliei decît cu pe aceea a Romîniei. D-sa mi-a vorbit cu admiraţie despre Amiralul Nelson, Lady Hamilton, Disraeli şi Lloyd George. M'a întrebat stăruitor dacă Shakespeare şi Oscar Wilde au fost în adevăr pederaşti. S'a înflăcărat pe chestiunea procesului Janei d'Arc, întrebuinţînd expresiuni jignitoare şi răcnind la mine cu violenţă. Tocmai cînd mă întrebam, dacă d-sa urmărea să obţină un conflict personal cu mine, d-l Ionescu îşi întrerupse brusc rechizitoriul, repezindu-se la oglindă, în care cîtva timp îşi examină cu atenţie un coş de pe nas. Apoi îmi vorbi despre proprietatea sa dela ţară, unde mă invită să petrec cîteva zile. O invitaţie făcută din toată inima.

Noaptea trecu mai greu, pentrucă atît d-l Ionescu, cît şi ceilalţi pasageri se împotriviră cu hotărîre la ridicarea geamului din com-

partiment. Tentativele mele de a deschide măcar ferestrele coridorului, au fost unanim desaprobate de populație, care întîmpina aerul proaspăt cu strigăte de: „Curent! Curent!"

*
* *

București.

Azi dimineață, la hotel, am dat femeiei de serviciu, care își procurase nu știu de unde, un exemplar din „Times", o piesă de o sută de lei. Cu iuțeală s'a repezit la mîna mea și mai înainte de a-mi fi putut da seama de intențiunea ei, a dus-o la gură și a lins-o. Am fost atît de uluită încît n'am spus nimic. M'ași putea poate opri la următoarea explicație: Știu că pe continent se obișnuește ca bărbații să sărute mîna doamnelor. In Romînia, însă, probabil că această cutumă a trecut și la femei.

*
* *

Cumpărarea unui lucru oarecare într'un magazin, necesită un ritual ciudat. Intre vînzător și client începe o partidă complicată de propuneri, contra-propuneri, surîsuri, contra-surîsuri, refuzuri, reproșuri, false plecări din magazin... Este posibil ca unul din parteneri să realizeze, grație acestei comedii, un cîștig apreciabil. Sigur însă, că ambii pierd un timp prețios. In Orient însă, timpul nu costă foarte mult.

*
* *

Unele popoare presară pe suprafața pîinei semințe menite să excite apetitul sau să facă plăcere. Romînii lipesc pe pîine cîte o bucățică rectangulară de hîrtie; am degustat-o cu atenție, fără a-i găsi niciun gust deosebit. Mi-ar face plăcere să fiu asigurată că n'a fost lipită cu limba.

*
* *

In București, se scuipă pe stradă la tot pasul. La grija normală de a nu fi lovit de trecători sau vehicule, se adaugă aceea de a nu fi impușcat cu salivă. Este un obiceiu în care toate clasele sociale fraternizează, s'ar spune, cu plăcere. Deși e vorba de o practică veche și generală, Romînul nu scuipă în neștire, așa cum ar respira sau fredona. El scuipă cu violență, cu ostentație, și parcă cu mîndrie, ca și cum ar face un act de bravură și emancipare.

*
* *

Țară bogată, zic toți. La început crezusem că era vorba de cunoscutele bogății naturale ale țării. Mi-am dat însă, în curînd seama că romînii dau acestei expresiuni un înțeles mai vast. Ei au impresiunea că în Romînia se trăiește în mod larg și luxos. Au și n'au dreptate. Romînul este în general, un sărac risipitor. Cheltuiește mult pentru masă, îmbrăcăminte, petreceri. Adevăratul lux este însă, necunoscut aici. Bogătașii romîni nu au nici mobile de valoare, nici castele, nici galerii de artă, nici automobile adevărat scumpe.

Este greu de a ajunge la lux, fără a trece prin economie.

*
* *

Dacă luxul este prea puțin vizibil, în schimb însă, mizeria se prezintă la orice pas, sub variate aspecte pitorești. Pe calea Victoriei, întîlnești adesea oameni îmbrăcați în sdrențe. Unele cămăși sunt mozaicuri de petece desfoiate, roiuri de petale sburlite de vînt. Vînzătorii de ziare sunt desculți, într'un anotimp cînd nu căldura poate justifica această licență. Pe străzile principale se pot vedea cai jigăriți, fantomatici, trăgînd camioane supraîncărcate, loviți cu sălbăticie peste cap. Spectacolul acesta nu părea a revolta pe nimeni.

Țiganii circulă în grupuri, te urmăresc sub ochii agentului de poliție, nepăsător, te țin de haină pînă ce plătești; trebue să mă interesez dacă e vorba de perceperea unui impozit special.

Oamenii care-ți fac un serviciu profesional obligatoriu, cer o supra-taxă, denumită *„bacșiș"*. O reglementare a acestui supliment fiscal ar fi binevenită pentru a evita străinilor neajunsurile unei evaluări eronate.

*
* *

Pe străzile Capitalei am întîlnit adesea oameni stînd nemișcați în fața unui stîlp electric. Apropiindu-mă de ei — și de altfel depărtîndu-mă mai grăbită decît venisem — m'am întrebat de ce alegerea unui obiect perpendicular și foarte înalt putea înlesni o asemenea operație.

*
* *

In Romînia, de îndată ce aproapele ocupă o situație — publică sau privată — cîtuși de puțin superioară, i te adresezi cu un pronume personal enorm, cam ca „thou" al lui Dumnezeu și al poeților.

In schimb, dacă aproapele te simte cituși de puțin mai jos în ierarhia socială, îți rezervă un pronume personal infinitezimal, ca pentru slugi, copii și alte animale domestice.

*
* *

La fel ca în Madagascar sau Martinica, Romînii din societate vorbesc o franțuzească proprie, plină de întorsături neașteptate și de locuțiuni traduse, nu lipsite de pitoresc. Femeiele deși par a vorbi repede în limba lor natală, imprimă franceezei un ritm tărăgănat și languros: „...Ecouteeez ma chéèère... qu'est ce que vous diiites...". Această franțuzească *au ralenti*, te irită și te fură cu mlădierele ei de melopeie orientală.

*
* *

Pe d-l Ionescu l-am reîntîlnit pe calea Victoriei. M'a întrebat, firește, cum îmi place Capitala. I-am explicat că sunt prea multe lucruri de spus, ca să încapă într'un răspuns precis. Atunci, luă el inițiativa și-mi arătă, totodată interogativ și admirativ, micile block-hous-uri dimprejur. I-am declarat atunci, cu o naivitate pe care o regret, că ași dori să văd ceva propriu zis estetic. Sub impunsătură, d-l Ionescu deveni inteligent. Mă apucă de mînă cu un entuziasm a cărui familiaritate era deplin justificată de evenimentul menționat, mă traversă strada, și mă așeză la o masă, pe trotuar, la un local ce se numește „Corso". La nedumerirea mea, el îmi spuse: Stai. Ai să vezi.

Pe stradă, lumea se mișca alene. De departe, venea, cu pas măsurat, o femeie, păstrîndu-și admirabil echilibrul pe călcîiele sale înalte. Brună, frumoasă, îmbrăcată cu gust, bine proporționată, ea trecu pe lîngă noi bombîndu-și pieptul glorios sub bluza ușoară. Rostogoli spre masa noastră doi ochi ca doi bolovani negri. In urma ei veneau alte două femei, frumoase și ele. Apoi altele și altele.

La privirea de triumf a d-lui Ionescu, am capitulat. Avusese dreptate. Pentru prima oară eram de acord.

MISS PHILEAS FOG
Institutrice engleză
București

SCRISORI DIN LONDRA

OBSERVAȚII ASUPRA POLITICEI BRITANICE

S'ar zice că evenimentele din ultimul timp confirmă din nou părerea destul de veche cum că politica britanică oscilează necontenit și că e greu să se pună temeiu pe ea. Vechea legendă politică a „perfidului Albion" a fost șoptită iarăși cu prilejul hotărîrii — cam pripite, mai ales pentru că venea imediat după formarea Triplei Alianțe dictatoriale — pe care a luat-o guvernul britanic de a trimite pe Lordul Halifax în misiune de „explorare diplomatică" la Berlin, precum și de a trimite agenți comerciali în Spania ocupată de generalul Franco.

Vorbele din veacul al 18-lea rostite de Kaunitz: „Avec un si singulier gouvernement on ne peut réellement compter sur rien" exprimă bine exasperarea din acea vreme. Bismark a fost, de asemenea foarte sever față de „nehotărîrea și neonestitatea" politicei britanice care se servește în mod egoist de aliații săi pe care îi înșeală ca la o partidă de cărți. Insfîrșit, unul dintre cei mai vitriolici pamfletari ai Franței dela sfîrșitul veacului al 19-lea spunea:

„Dacă prinzi pe d. Gladstone cu o carte de joc ascunsă în manșetă, el își ridică ochii la cer și răspunde că Dumnezeu A-Tot-Puternicul i-a pus-o acolo".

Opoziția a atacat dăunăzi guvernul în Camera Comunelor pe chestiunea trimiterii agenților comerciali pe lîngă guvernul Franco, pe motivul că aceasta însemnează un fel de recunoaștere a acestui guvern, ceea ce ar face să încline balanța în favoarea lui.

Mai există și alte exemple recente de asemenea schimbări rapide în politica britanică și care au avut serioase influențe asupra politicei internaționale: semnarea pactului naval anglo-german în 1935 și acordul Hoare-Laval din Decemvrie 1935. Se știe ce revoltă adîncă a produs acest acord în opinia britanică, precum și în America, ducînd la înlăturarea ministrului de externe, Sir Samuel Hoare.

Cu toate acestea, politica britanică se orientează, în linii generale, aproape după aceleași principii care dăinuesc de mai bine de patru sute de ani, încă de pe vremea Cardinalului Wolsey. „Scopul de căpetenie al cardinalului — scrie un mare istoric — era să mențină echilibrul de forțe între Casele rivale ale Franței și Austriei. Politica schimbătoare a cabinetului englez urmărește acest scop cînd, mai întîiu, dezertează din partida lui Francisc I, pentru a susține pe Carol Quintul, iar apoi cînd — acesta căpătînd supremația — îl părăsește ca să înlăture nenorocirile căzute pe capul lui Francisc. Rezultatul a fost

că Wolsey atîta vreme cît a prezidat consiliul de Stat, era temut, prinți și pontifi căutînd să-i cîștige sprijinul, iar Regele păstrîndu-și situația specială de arbitru al Europei".

Fără a mai reaminti rolul jucat de Anglia în conflictele europene din trecut, e destul să punem în evidență cîteva fapte mai recente, pentru a vedea că politica britanică se menține pe aceleași linii seculare.

Se știe că în 1914, Grey, primind pe Ambasadorul german la Londra, cînd acesta părăsea Anglia, în urma declarării războiului, i-a dat a înțelege că va face tot ce va putea ca Germania să nu fie zdrobită. Rolul Marei-Britanii de a tempera și îndulci previziunile Tratatului de Versailles față de Germania este o dovadă că promisiunea lui Grey era conformă cu principiul fundamental al politicei britanice de a nu lăsa ca o putere oarecare să cîștige preponderanță și să domine continentul european. Franța, în cazul de față, trebuia reținută pentru a nu cîștiga o porție de supremație. Același rol și-l lua Castlereagh în favoarea Franței învinse.

In 1923, cînd Poincaré ocupă Ruhrul sfărîmînd astfel planul de refacere industrială germană, Marea Britanie profită din înlăturarea concurenței serioasă a industriei germane în Europa. Cînd însă Franța merge mai departe, încheind alianțe continentale și căutînd a domina Germania și implicit Continentul, Marea Britanie reacționează. Mai întîiu ajută reabilitarea financiară a Reichului care începea să devină o primejdie pentru comerțul internațional — în special pentru cel britanic — deprecierea monedei sporind puterea de concurență a mărfurilor germane — fără să mai vorbim de primejdiile privitoare la stabilitatea socială și politică. Reajustarea reparațiilor, la Londa în 1924, prin planul Dawes, lăsa totuși destule sarcini care constituiau o frînă în desvoltarea Germaniei, împiedecînd-o astfel să devină primejdioasă.

Pentru cetățeanul englez o astfel de politică apare cît se poate de naturală. Și în viața internă, arta de a menține echilibrul forțelor, reprimînd, suprimînd, armonizînd orice tendinți de preponderanță — chiar monarhice — este secretul stabilității ordinei politice și sociale engleze.

O altă considerație de o deosebită importanță pentru constelația politică a Europei, care face pe Marea Britanie să-și asume rolul de generos protector al Germaniei este și orientarea ei — în urma Tratatului dela Rapallo din 1922 — către Rusia Sovietică. Cooperarea germano-rusă care putea duce la o alianță, ar fi ridicat o forță care putea domina nu numai Europa, dar și Asia, determinînd profunde schimbări în politica mondială. Această apropiere este necontenit stînjenită de politica britanică, fie prin acorduri comerciale și reluarea relațiilor comerciale cu Rusia Sovietică, fie prin ajutorul necontenit oferit Germaniei, care este apoi înglobată în Pactul dela Locarno și apoi introdusă în Liga Națiunilor. Chiar Pactul Franco-Sovietic, pentru încheierea căruia Franța a fost îmboldită dela Londra, avea și are mereu rostul de a împiedeca formarea blocului germano-rus.

După instalarea regimului hitlerist în Germania, Marea Britanie face toate sforțările pentru a înfăptui un pact apusean în care să intre Germania. Aceasta nu dorește însă realizarea unui astfel de pact decît pe bazele Pactului celor patru — acum cu adaosul Japoniei — și cu condiția să i se lase libertate de acțiune în Europa Centrală și răsăriteană. Evenimentele care au urmat — cucerirea Abisiniei de către Italia, și ocuparea Renaniei — au dus la prăbușirea sistemului de securitate colectivă și la o oarecare eclipsă a Ligii Națiunilor. De aci încolo toate sforțările politicei britanice de a asocia Germania la o politică a Statelor apusene — și acum în urmă de a o împiedeca să se apropie de Italia — rămîn fără rezultat.

Inarmările britanice, fără precedent în Istoria Lumii, au convins pe Germani ca și pe Italieni că nu se mai pot impune concesii Marei Britanii, ba chiar că dacă ar intra într'un grup de State în care ar predomina Imperiul Britanic, ar trebui să adopte politica acestui grup, adică a Ligii Națiunilor. Axa Berlin-Roma apare, deci, ca o consecință naturală a politicei Statelor care urmăresc să stabilească o altă ordine internațională decît aceea pe care o susține forța britanică.

Trebue observat că în întreg jocul acesta al forțelor pentru menținerea echilibrului politicei internaționale, curentele din opinia britanică rămîn mereu supremul regulator. Cînd Grey încheia înțelegerea cu Rusia Tarilor, el se ferea de a merge prea departe pe calea angajamentelor, pentru căci se temea să fie repudiat de opinia publică, dar pe de altă parte se ferea și de angajamente insuficiente, capabile a lăsa posibilă vreo înțelegere franco-germano-rusă care ar fi însemnat izolarea Marei Britanii.

O anumită opinie britanică de astăzi — acel destul de puternic curent care își găsește expresie în ziarul *Times* — cere necontenit o înțelegere cu Germania. Campania dusă de *Times* mai ales pentru soluționarea chestiunii fostelor colonii germane creiază o situație destul de favorabilă tocmai în momentul cînd se produce semnarea pactului Triplei Alianțe dictatoriale la 6 Noemvrie, așa încît guvernul britanic nu mai poate amîna începerea discuțiilor cu tot regretul că lucrul acesta apărea puțin ca o cedare la amenințări. Primul ministru britanic, în discursul ținut la Edinburgh la 12 Noemvrie, se grăbește să declare că „înarmările vaste ne pun într'o poziție atît de tare încît putem discuta" tocmai pentru a înlătura impresia că trimeterea Lordului Halifax la Berlin ar însemna cedare în fața amenințării. Fără a se cunoaște discuțiile particulare care vor avea loc între Cancelarul Hitler și lordul Halifax, se poate totuși afirma că Germania s'a pus într'o situație din care nu poate ieși decît dacă va obține satisfacția deplină în chestiunea coloniilor și liberă influență în Europa Centrală și răsăriteană. Decît —, regimul actual din Germania n'ar mai putea dăinui, dacă ea ar ceda în aceste chestiuni. Tripla Alianță dictatorială, care fundează ordinea inetrnațională pe forță și ilegalitate, ridică un obstacol și mai mare în calea unei înțelegeri anglo-germane. Opinia britanică nu e de loc lămurită asupra efectului pe care l-ar avea libertatea Germaniei de a se întinde sub o formă sau alta, în centrul și răsăritul european, în sfera intereselor britanice. Această opinie încă nu pricepe de ce toți Germanii din Europa n'ar avea dreptul să beneficieze și ei de principiul fundamental al auto-determinării și să se unească, dacă situația geografică le e favorabilă. Ea este mai ales incapabilă să înțeleagă de ce minoritățile etnice și religioase ar fi stînjenite în desvoltarea lor dacă respectă legile fundamentale ale Statului căruia aparțin. Și această opinie publică poate silì guvernul britanic să ia o atitudine care ar primejdui ordinea actuală din Europa răsăriteană. Decît instinctul politic începe a se trezi, și cetățeanul englez începe a-și da seama că o Germanie care ar avea deplină libertatea în răsărit ar fi o primejdie pentru toate Statele din apus. Oficialitatea britanică înțelege deci, și urmărește politica de a nu se da preponderență Germaniei în răsăritul european.

Dorința unei înțelegeri cu Italia se manifestă mai slab între britanici și poporul italian. Acțiunea de provocare și mai ales declarațiile și manifestațiile publice ale Ducelui, care tindeau să demonstreze lumii întregi rolul preponderent al Italiei în războiul civil din Spania — acțiunea potrivnică intereselor britanice în Mediterana — au

determinat starea de spirit ostilă Italiei a Englezilor. De aceea primul ministru Neville Chamberlain a declarat, la Guildhall, la 9 Noemvrie: „Privitor la relațiile noastre cu cele două mari puteri, legate strîns acum prin ceea ce este cunoscut ca axa Berlin-Roma, voiu spune numai atît. Dorința guvernului este de a vedea aceste relații stabilite pe o bază de prietenie și înțelegere reciprocă și care, după părerea noastră, să nu fie influențată de diferența de metode în administrația internă. Credem că se poate ajunge la o asemenea înțelegere mai degrabă pe calea negocierilor decît *prin declarații publice*". Declarațiile Ducelui dela 29 Octomvrie au sporit, în special, iritația britanică, pentrucă se cerea pe un ton poruncitor restituirea coloniilor germane și revizuirea tratatelor „ridicule și nedrepte". De aceea Eden a răspuns în spiritul și pe tonul palmerstonian: „Dorim colaborarea cu toată lumea; nu primim să ne dicteze nimeni".

In tot cazul, formarea axei Berlin-Roma și apoi a Triplei Alianțe dictatoriale îngreuează manevrele politicei britanice și impun chiar o schimbare de metodă. Marea Britanie va fi nevoită, pentru a putea opune o forță superioară Triplei Alianțe, să se apropie și mai mult de Franța, iar amîndouă, împreună, să strîngă relațiile cu Statele Unite ale Americei. Ea mai trebue să-și calculeze fiecare mișcare în politica internațională după indicațiile pe care le va primi nu numai din partea opiniei publice din Regatul-Unit, ci și după acele ale opiniei din Dominioane. Astfel, ultima conferință imperială, ținută la Londra, a lăsat la o parte principiul „securității colective" și a cerut separarea Pactului Ligii Națiunilor de Tratatul dela Versailles.

Deci, reforma Ligii Națiunilor va fi susținută de Imperiul Britanic în sensul modificării sau eliminării art. 10 și 16 din Pact. Pe de altă parte opinia publică din întreaga lume anglo-saxonă cere ca Liga Națiunilor să devină o mașinărie prin care *să se poată modifica atunci cînd va fi nevoie tratatele și frontierele*. Discursul Primului Minitru, Neville Chamberlain, rostit la Edinburgh, la 12 Noemvrie, menționează modificările eventuale: „Ni se pare că a venit vremea să se facă o nouă sforțare pentru a se vedea dacă nu este cu putință să se elimine teama și bănuielile internaționale printr'o examinare mai de aproape a originei și naturei lor".

In tot cazul, un lucru nu trebue uitat niciodată: opinia britanică nu acceptă să se treacă la acțiune adică la războiu, pînă ce nu se va fi convins că s'au epuizat toate mijloacele posibile și chiar imposibile, pentru a se ajunge la o înțelegere pe cale pașnică. De aceea guvernul britanic trebue să trimeată pe lordul Halifax la Berlin, după cum în 1912 a trimes pe lordul Haldone să caute a evita conflictul. Să sperăm că misiunea de acum va fi premergătoare păcii și nu a unui conflict, cum fusese cea din trecut?

Acțiunea politicii britanice de a împiedeca, așa cum face de cîteva veacuri, ca o putere sau un grup de puteri să cîștige preponderența în Europa, este continuată zi de zi, deși devine din ce în ce mai complicată. Tripla Alianță dictatorială, deși reduce rolul Italiei, complică însă soluționarea problemei mediteraniene, legîndu-o de aceea a Oceanului Pacific, care privește Imperiul Britanic, Statele Unite, Japonia și China.

Pericolul galben, pe care Ducele îl denunța în termeni extrem de violenți în *Popolo d'Italia*, în 1934, așa încît guvernul japonez era silit să protesteze la Roma, devine astăzi pentru Italia „mîntuirea galbenă", întîrziind soluționarea problemei mediteraneene în loc s'o grăbească. Pe de altă parte, reluarea relațiunilor britanice cu guvernul Franco, vizează o soluție a problemei spaniole, în care factorul italian să aibă un rol foarte redus și mai ales să nu poată sili Marea

Britanie să facă însemnate concesiuni în Mediterană. Pe de altă parte situația Italiei, în urma cuceririi Abisiniei, și în special a necesității de a consolida „Imperiu", devine extrem de grea. Pe lîngă inconvenientul pierderii influenței sale în Europa Centrală, Italia îl mai are și pe acela de a trebui neapărat să cîștige o siguranță definitivă în Mediterana de Răsărit și în Marea Roșie. Ea are nevoie, pentru a-și consolida impeiriul african, de o stăpînire în Siria și de dominație în Arabia, pentru a-și putea ține comunicațiile deschise și a-și forma bazele navale indispensabile. Acestea toate implică o perfectă înțelegere cu Marea Britanie și cu Franța. Nu mai este nevoie să amintim situația economică și financiară în care se găsește Italia în momentul de față și care nu poate fi îndreptată decît cu ajutorul și cooperarea Franței și Engliterei.

Situația din Extremul Orient, deși momentan favorabilă Japoniei, este greu de soluționat în mod rapid, așa cum ar dori Italia și Germania, pentru care ori și ce prelungire a situației de azi poate deveni fatală. De aceea Tripla Alianță dictatorială *deservește interesele germano-italiene*, cu toată forța considerabilă a acestui bloc, forță valabilă însă mai ales în cazul unei politici de lungă durată.

Politica britanică rămîne, în aceste vremuri de adînci prefaceri în întreaga omenire, forța care trebue să exercite acțiunea de arbitru și în acelaș timp de inițiator. Deși nu este fixată prin texte scrise — cum ar fi testamentul lui Richelieu, această politică trebue să fie totdeauna corespunzătoare instinctului național; altfel nu are șanse de a fi susținută de massele populare.

O condiție esențială însă pentru ca politica britanică să corespundă instinctului național, este ca ea să aibă la bază principii umanitare, religioase, să fie liberală și tolerantă, și, mai presus de toate, să respecte ordinea și legalitatea. Un popor pentru care „*live and let live*", (trăește și lasă și pe alții să trăiască), este o normă principală în viață, nu se poate cîștiga în favoarea unei politici care să nu aibă la bază principii fără de care viața însăși nu poate fi concepută. Pentru că nu trebue pierdut din vedere o singură clipă că cetățeanul englez nu concepe rolul lui în politica internațională decît sub forma de îndeplinire a unei misiuni încredințate de Divinitate și care este așezarea împărăției cerești pe pămînt, și pace și bună învoire între oameni".

Această credință este atît de puternică, încît ea constitue cheia pentru a pătrunde în secretul ciudățeniilor politicei britanice. Dacă, de la Waterloo și pînă la Marna, puterea britanică a predominat asupra destinelor lumii, apoi aceasta nu s'a datorit numai puterii nelimitate a flotei care stăpînea apele pămîntului, ci și valorii etice a vieții poporului englez, care încurajează și ajută orice mișcare către libertate, în orice colț de lume, ridicîndu-se cu o vigoare de John Bull, împotriva oricărui opresor de ori și ce neam. Toate popoarele animate de dorința de libertate și de dreptate devin astfel aliații morali ai Angliei.

Azi, mai mult ca oricînd, poporul englez, în ciuda aparențelor, apare, față de neamurile care vor să trăiască sub regimul de libertate și legalitate, ca acela în jurul căruia trebue să se grupeze pentru a-și apăra și asigura existența.

D. N. CIOTORI

CRONICĂ LITERARĂ

ROMANE ENGLEZEŞTI 1934

THE WEATHER IN THE STREETS, *de Rosamond Lehmann*. Albatross.

este urmarea romanului „Invitation to the Waltz". O regăsim cu plăcere pe Olivia, în jurul căreia se ţes clipele acestei noi povestiri.

Atunci, ca şi acum, un episod din viaţa eroinei, dă prilej autoarei autoarei să-şi desfăşoare tot subtilul său talent.

Ca odinioară în „Invitation to the Waltz", ne aflăm la o cotitură hotărîtoare în viaţa eroinei; o treaptă importantă, oarecum un hop de trecut, prilej pentru ea de a-şi defini, în faţa noastră, personalitatea, precizîndu-i trăsăturile.

Atunci, în „Invitaţia la vals", trecusem, împreună cu adolescenta Olivia, prin toate emoţiile, nădejdile, ezitările primului bal. Acum o regăsim, după cîţiva ani, desamăgită după o căsătorie nepotrivită, trăind separată de bărbatul ei, pe care îl vom cunoaşte puţin şi întîmplător, atunci cînd o va ajuta pe Olivia să treacă un moment greu.

Criza la care asistăm de data aceasta, este aceea a primei mari pasiuni, cu tot cortegiul ei de intensă „bucurie de a trăi", de îndoeli şi de disperare.

Rollo, obiectul acestei pasiuni, este însurat şi nenorocit în căsnicie. In „Invitation to the Waltz", îl cunoscusem schimbînd numai cîteva vorbe cu Olivia, într'o epocă în care el era cu totul obsedat de viitoarea lui soţie.

Reîntîlnirea cu Olivia în trenul ce-o ducea spre tată-l ei, grav bolnav, este schiţată cu un admirabil realism. Imbinarea de simţăminte foarte diferite: îngrijorarea pentru părintele ei bolnav; curiozitatea şi plăcuta surprindere de a fi fost recunoscută, după atîţia ani, de un om care pe atunci, abia păruse că o remarcă, e redată cu măestrie neîntrecută şi discret umor.

Conflictul sufletesc rezultă din contrastul dintre sensibilitatea aproape bolnăvicioasă a eroinei, dispusă să dea o semnificaţie adîncă, hotărîtoare celui mai mic gest, pe de o parte,—pe de altă parte, indulgenţa leneşă şi uneori obtuză a lui Rollo.

El o iubeşte de sigur cu sinceritate, dar mai este preocupat şi de atîtea alte lucruri! Pe de altă parte nevoind totuşi să-şi jignească soţia, pentru care păstrează încă multă afecţiune, recurge uneori la scuze stîngace sau la amînări care fac disperarea Oliviei.

Specialitatea autoarei este de a reuşi să imprime unor fapte banale (o serată la părinţii lui Rollo, un week-end la ţară, o vacanţă în doi în Austria), etc., un dramatism intens şi totuşi niciodată exagerat.

Interesantă de asemenea e utilizarea stilului direct, pentru a reda cele mai intime simţăminte ale eroinei. Olivia ne vorbeşte deadreptul nouă, mărturisindu-ne tot ce simte. Aceste „aparte"-uri ar putea deveni supărătoare sau chiar comice prin necontenita lor întrebuinţare. Dar autoarea ştie să le dozeze astfel încît ele rămîn nişte pure valuri de sinceritate, care se îmbină perfect cu ritmul general al limbajului celorlalţi.

Observaţia aceasta este valabilă numai pentru originalul scris în limba engleză, căci în traducerea franceză intitulată „Intempéries", probabil din pricina facturii acesteia caracteristice, cartea pierde mult din sinceritatea şi spontaneitatea originară.

In orice caz este o poveste, care credem, îşi va lăsa pecetea în sufletul cetitorilor. Şi este o carte profund umană.

* * *

THE THINKING REED (Le roseau pensant) *de Rebecca West*. Editura Albatross.

Iată un volum care aliază în mod agreabil vioiciunea americană cu meticulozitate de spirit proustiană.

Toate peripeţiile acţiunii şi o sumă de personajii, ne sunt prezentate foarte viu, după ce mai înainte au trecut prin prizma sufletească a eroinei din poveste.

Văzute cu ochii Isabellei, — tînără văduvă americană, femee cu sufletul cam dezarticulat din princina morţii premature a soţului ei— evenimentele şi figurile ce se perindă capătă un interes nou şi o coloraţiune foarte originală.

Acţiunea se petrece la Paris şi pe Coasta de Azur. Graţie faptului că eroina se trage dintr'o veche familie orleanistă stabilită în America, e primită cu efuziune în cele mai exclusiviste saloane parisiene.

Ca să scape de o legătură care o chinuia, recurge la un gest de o mare vulgaritate, gest care îi repugnă, dar pe care totuşi se pretează să-l îndeplinească.

Printr'o coincidenţă hotărîtoare pentru dînsa — ea este văzută în acel moment tocmai de omul la a cărei opinie bună şi consideraţie ţinea mai presus de tot.

Odată acest om în care ea vedea quintesenţa subtilităţii sufleteşti şi cu care ar fi dorit atîta să se căsătorească, îi mărturiseşte că a fost îngrozit cînd a surprins'o făcînd acel gest vulgar de care am pomenit. Ea atunci, rănită şi descurajată consimte să ia de bărbat pe un om care îi fusese pînă atunci total indiferent. Astfel Marc Sallafranque, fabricant de automobile şi bogătaş, ajunge soţul Isabellei. Şi pînă la ultima pagină nu ne putem da seama ce va ieşi din această căsătorie.

Iată drama generală. Cu ocazia ei, ni se servesc tot timpul tablouri de un comic irezistibil. Lumea bogătaşilor fără ocupaţie şi a paraziţilor care se învîrtesc în jurul lor este satirizată fără milă de penelul ager al autoarei.

Totuşi nu găsim niciun efect prea dur, nimic de prost gust în ironia autoarei. Dela un capăt la celălalt al cărţii ne păstrăm buna dispoziţie, mai des surîzînd decît rîzînd.

Emigranţi ruşi debordînd de „spirit slav", vlăstari degeneraţi ai unei familii engleze celebre şi în fine o pleiadă de tineri blazaţi şi fără lucru, ne distrează prin caracterele lor admirabil prinse şi printr'o discreţie în punerea accentelor care le relevă şi mai bine absurditatea.

* * *

MR. LOVEDAY'S LITTLE OUTING. *Evelyn Wangh*. Albatross.

Evelyn Wangh este unul din cei mai reprezentativi dintre scriitorii tineri.

In 33 ani de viață plină de aventuri, a izbutit să acumuleze mai multă și mai variată experiență decît a ajunge altui om o vieață întreagă, spune editorul său.

Educat într'o vestită „public school" și apoi la Oxford, a cîștigat atît premii pentru literatură și istorie, cît și o reputație strălucită de artist, nuvelist și critic cinic al oamenilor și al faptelor.

După o serie întreagă de nuvele, foarte puțin cunoscute la noi, ca „Blank Mischief", „Decline And Fall", „A handful of dust", iată-l abordînd un gen nou cu același succes.

„Mr. Loveday's little outing" este o colecție de schițe pline de umor.

Acestea, spune editorul său, nu sunt istorii triste despre oamenii mari, ci mai degrabă comedii în care sublimul devine ridicol și tragicul absurd.

Iată cîteva incidente care dau prilej lui E. Wangh să-și desfășoare obișnuita vervă.

Un nebun care sugrumase din sadism o femee, răsturnînd-o de pe bicicletă, se află de treizeci și cinci de ani într'un ospiciu. Prin politeța și bonomia sa, el atrage luarea aminte a unei tinere fiice de lord, care, împinsă de un fals sentimentalism, face demersuri pentru a-l elibera.

In ziua liberării sale, bătrînul își satisface o dorință care de 35 ani îl obsedase—sugrumă o a doua femee ce-i iese în cale pe bicicletă și se reîntoarce radios să-și reia reședința în ospiciu!

O tînără englezoaică face o croazieră cu familia ei. Nimic mai adorabil și de o mai perfectă nulitate intelectuală ca jurnalul ei de bord. Iată ce găsește de spus despre Pompeii:

„In ziua următoare, iată Napoli. Am văzut cîteva biserici și puntea aceea care a fost aruncată în aer de un cutremur, și un biet cățel a fost omorît și i se păstrează mulajul în gips. Mama a cumpărat un șal și un animal făcut din lavă".

Admirabil prinsă este cucoana bătrînă amatoare de nuvele picante, care istorisește damei ei de companie reminiscențe pipărate și demodate, înainte de momentul mult așteptat al ceaiului.

Apoi nu poți să nu rîzi cu poftă de tot acel grotesc al șarjei împotriva metodelor culturale practicate în industria filmelor. Un tînăr scriitor plin de viitor, este angajat de un magnat al filmului ca să transpună tragedia Hamlet în limbaj modern, pentru un film. Incet, încet, Hamlet devine de nerecunoscut: întîiu să transforme acțiunea în Scoția, fustanelele și luptele între clanuri fiind mai fotogenice. Apoi, Ophelia devine sora lui Horațiu, pentru sporirea patetismului—i se mai încorporează și episodul celor trei vrăjitoare, admirabil material cinematografic. In fine i se schimbă titlul care devine „Doamna Albă din Dunsinane".

Toate acestea sunt de un comic de nedescris, redate în stilul concis și plin de umor al autorului.

Cine simte nevoia unei destinderi sufletești o capătă sigur, cetind acest volum.

* * *

THEY WALK IN THE CITY. Y *B. Priestley*. Tauchnitz edition.

Ceea ce ne miră la această carte e că, unui autor ca Priestley, care ne ținuse atenția încordată în cărți ca „The good companions" sau „Angel Pavement" îi putem reproșa unele lungimi obositoare.

Păcat că un minuitor atît de dibaciu al condeiului, cînd e vorba de viața trepidantă a saltimbancilor sau a aventurierilor să se împotmolească în considerațiuni generale de gen. Wells, care umplu pagini întregi, cînd abordează descrierea vieții unei tinere perechi de provinciali, la Londra.

Romanul rămîne totuși în esență interesant. Zbuciumul pentru existența a doi tineri naivi, debarcați dintr'un fund de țară, în plină metropolă, cuib de ispite și curse pentru naivi, este tratat cu mînă sigură.

Tema este aceasta: un oraș mare este supus aceleiași legi ca o junglă: un „Struggle forlife" în care forța brută primează. Păcat că demonstrarea tezei este atît de laborioasă. Un „essay" ar fi fost mai indicat. Bine înțeles că, la urmă, tinerețea și naivitatea triumfă peste corupția morală.

Rose și Edward sunt reuniți, ei plini de speranțe în viitor, iar noi plini de speranța că pe viitor asemenea reuniuni finale să fie ceva mai puțin tardive...

* * *

FLAMES COMINY ONT OF THE TOP. *Norman Collins*. Golkncz Ltd.

Este relatarea aventurii unui funcționar modest, trimes de firma lui din Londra în Bolivia, pentru investigarea unei vaste excrocherii comise de un reprezentant corect —Senor Muras.

Prima parte se petrece pe malul Tamisei, unde asistăm la o conferință de afaceri ale unei mari case de export, care se sfîrșește prin desemnarea, ca delegat inspector, a funcționarului Dunnet.—Acesta se vede din senin cu perspectiva unei călătorii de cinci luni, într'un ținut cu totul necunoscut, cu misiunea de a trage la răspundere pe un individ de asemenea necunoscut.

Dunnet e logodit—o logodnă din acelea englezești, care durează de cîțiva ani și amenință să se mai prelungească încă.

Odată ajuns la Americante, mic oraș imaginar pe care autorul și-l închipue undeva pe coasta Pacificului între Arica și Mollendo, Dunuet face sforțări lăudabile ca să descopere și să înregistreze falșurile comise.

Senor Muras, un fel de obsegnios și viclean sud-american, după ce caută prin orice mijloc să cumpere cinstea lui Dunuet, e omorît într'o criză politică, după ce vînduse un stoc important de arme armatei Boliviene, care duce în misteriosul Gran Checo o luptă crîncenă în contra Paraguay-ului.

Urmează o descriere colorată și poate palpitantă a fugii lui Dunuet, însoțit de Carmel, fiica lui Muras, prin ținutul pustiu și plin de primejdii al Gran Chaco-ului.

E poate singura parte mai demnă de reținut.

Ajuns înapoi la Americante, Dunuet, rănit grav, e îngrijit de fata hotelierului.

In corespondența sa găsește două scrisori, una de concediere din partea firmei sale care lucra, pentru neascultare de ordine și cealaltă de rupere a logodnei.

Desamăgit şi invalid, se căsătoreşte în cele din urmă cu infirmiera sa şi se stabileşte la Americante, adeverind vorba unui coleg al său: „Fereşte-te de tropice. Odată prins de ele nu vei mai scăpa!".

Ne-am oprit mai în detaliu asupra subiectului, pentrucă acest subiect şi un stil adequat lui constitue singurele merite ale acestui volum.

Remarcabil la această carte este că nu te plictiseşte, deşi nimic de remarcabil nu a fost de reţinut în tot cursul lecturii. Te miră faptul că ai ajuns pe nesimţite la ultima pagină, pînă să fi reţinut altceva decît o bună descriere a unui cutremur vulcanic din tropice şi o idee destul de înfricoşătoare, deşi cam neprecisă a regiunii Gran-Chaco.

A. M. TEODORESCU

CRONICA POLITICĂ

BILANŢ 1937

Insemnarea calendaristică a anilor nu corespunde totdeauna cu calendarul istoriei. Există ani care, adunaţi cu duiumul, abea dacă pot fi menţionaţi pe răbojul istoriei. Şi alţii, care în răstimpul unor fărîme numerabile în săptămîni sau zile, marchează răscruci epocale în viaţa de penibilă trudă a omenirii.

Anul 1937 n'a făcut parte nici dintr'o categorie, nici din cealaltă. El nu-i din seria anilor care trec şi se aseamănă, unii după alţii, timp de o generaţie de om. Căci anul 1937 e totuşi întru cîtva remarcabil prin lipsa lui de rînduială, prin dureroasele svîrcoliri sociale, politice şi internaţionale, pe care le-a semănat, oriunde şi-a îndreptat paşii.

Dar nici nu poate fi încorporat în familia vrednică de memorie a anilor eternizaţi de evenimente excepţionale.

A rămas el atunci încrustat într'o postură solitară? Nici de cum. 1937 n'a fost un an extraordinar. Dar sbuciumul, neastîmpărul, suflul întretăiat, ritmul sacadat al peripeţiilor sale l-au situat în preajma, oarecum „pe malul" unor evenimente de o extraordinară amploare, evenimente care poate vor decide într'un viitor apropiat de soarta lumii. Aceasta e veritabilul tilc al lui 1937.

Comparînd anul 1936 cu cel ce şi-a dat sfîrşitul, putem concretiza situaţia printr'un verb: verbul: „a spori". Au sporit neliniştea, agitaţia, poftele atît cele de dictatură cît şi cele de libertate; au sporit primejdiile de războiu şi războaiele însăşi; a sporit „wirwar"-ul Europei şi cel al lumii întregi.

Ce a moştenit 1937? Şi ce a lăsat el prezentului şi viitorului nostru?

A moştenit în primul rînd criza generală a unei orînduiri sociale, din profunziunile căreia, odinioară explodase teribilul războiu mondial. Să nu ne amăgim. Din acea criză generală, structurală, al cărei început a fost marcat de catastrofa însîngerării generale dintre 1914 şi 1918, lumea n'a isbutit să se deprindă încă. Revenirea timpurilor relativ paşnice ale capitalismului de stil antebelic, pe care unii credeau că o întrezăresc în perioada de semi-stabilizare postbelică dintre anii 1923—1929, s'a dovedit iluzorie. Prăbuşirea economică din anul 1929 a arătat cît de fragil fusese în fond calmul relativ de după războiu. S'au măcinat economiile naţionale ale diferitelor ţări, s'au şubrezit regimuri, s'au desfăşurat svîrcoliri sociale şi, în cascada lor a fost înghiţită „marea iluzie", aceea că războiul mondial ar fi fost primul şi ultimul de genul său.

Procesul deschis în 1929 continuă încă şi azi. An cu an, contradicţiile au mers crescînd. An de an, criza generală a lumii actuale a învestmîntat forme mai acute. N'a putut potoli apele turburi ale lumii

nici faptul că criza economică propiu zisă, cea ciclică a atins punctul ei culminant 1932 de cind economia mondială trecînd printr'o perioadă lungă de depresiune, a atins limitele unei anemice înviorări generale. Reînsufleţirea pulsaţiei economice în cursul anilor 1935—37 n'a atenuat nici antagonismele sociale şi politice, şi nici n'a spulberat primejdiile de războiu. Mai mult ca oricînd s'a încovoiat lumea pe prăpastia propriilor ei contradicţii, iar sarabanda războaielor a început din nou. In aceşti ani de relativă prosperitate conjucturală, a apărut deci mai evidentă ca oricînd cauza profundă a tuturor relelor. Ea nu constă atît din catastrofa economică întîmplată în 1929 şi surmontată în urmă, cît din criza generală, structurală, de care este ros întregul edificiu social şi politic postbelic.

S'a confirmat astfel un mare adevăr spus de puţini şi împărtăşit de puţini în 1914, anume că din marele războiu mondial n'a putut ieşi mai nimic bun; el n'a putut rezolva în mod fundamental nimic; el a conţinut în esenţa sa germenii unor viitoare războaie, leite lui şi încă mai teribile ca dînsul. Omenirea stă în prezent în faţa aceloraşi probleme ca şi în 1914, înzestrată cu o tehnică mai savantă, stăpînă pe o putere de distrugere superioară şi posedînd şi o conştiinţă mai luminată a realităţilor fundamentale inerente existenţei sale. Vor tolera iarăşi popoarele încercarea de a se „rezolva" printr'un nou cataclism mondial tot ce nu s'a putut rezolva prin măcelul anilor 1914—1918? Iată problema, pe care în ordinea internă o ridică lupta dintre democraţie şi reacţiunea fascistă, iar în ordinea internaţională rivalitatea dintre apărătorii securităţii colective generale şi acei ai vindictei războinice.

1937 a moştenit marea problematică a turmentatei noastre actualităţi fără ca sorţii rezolvirii într'un sens sau altul să se fi pronunţat.

In viaţa internă a popoarelor, anul 1937 a mascat în general tendinţe progresive reconfortante. Insemnătatea internaţională a evoluţiei politicii interne franceze este evidentă.

Anul 1937 a însemnat victoria definitivă contra curentelor fasciste. Toate încercările „celor 200 de familii", care domnesc asupra vieţii economice franceze, de a organiza contra-ofensiva grupuleţelor fasciste s'au terminat printr'un insucces deplin. Nici sabotarea producţiei industriale, nici atentatele îndreptate în contra francului francez, nici emigrarea masivă a capitalurilor şi sporirea intenţionată a costului vieţii, adică niciuna din armele folosite de reacţiunea franceză pentru a dezorienta opinia publică n'au putut sdruncina ataşamentul manifestat de poporul francez faţă de libertăţile democrate şi progresul social. Iar descoperirea afacerii cagularzilor a vărsat lumină deplină asupra „patriotismului" fascist. Depozite de arme germane descoperite în subteranele Parisului. Cine şi-ar fi putut imagina un asemenea sfîrşit al unei mişcări ce-şi zicea naţionalistă?

Alături de Franţa, o altă mare putere a lumii a înseninat cerul anului 1937 prin viguroasele sale manifestări democratice. Cu toate că 90% din presa americană, servind interesele magnaţilor finanţei, a fulminat în contra candidaturii democratice a lui Roosevelt, totuşi acesta din urmă a cucerit în mod triumfal scaunul prezidenţial. In 1929 Statele-Unite, cea mai desvoltată ţară industrială a lumii, prezenta sub raportul ideologiei politice, tabloul baroc al unei primitivităţi nediferenţiate, lipsite de brăzdările adînci ale unor curente diverse de ideologii puternice.

In înfăţişarea ei politică actuală marea republică transoceanică a devenit de nerecunoscut. Uluitoarea metamorfoză s'a petrecut în ultimii doi ani, şi mai ales în 1937. Au dispărut din atenţia opiniei publice americane tulburările gangsterilor. In schimb au ră-

sărit ca din pămînt organizaţii politice democratice care au luat în scurt timp proporţii impunătoare. Majoritatea populaţiei în Statele-Unite este formată din salariaţi. Din acest punct de vedere are o mare imporatnţă faptul că sindicatele americane au ajuns să numere azi 8 milioane de membri, 5 milioane recrutaţi în anul al cărui bilanţ îl schiţăm. In recentele alegeri comunale dela New-York, partidul de curînd format al lucrătorilor şi fermierilor a avut un succes răsunător. Acest partid constituind o formă de front popular american sui-generis tinde să ralieze toate forţele democratice ale Statelor-Unite şi să devie cea mai puternică organizaţie politică a Statului anglo-saxon din noul continent. America, ţara tuturor surprizelor, pare că va rezerva în viitor vechii Europi încă una, într'un domeniu, în care pînă acum s'a mulţumit să înveţe dela alţii. Această previziune este întărită de două consideraţii: ritmul vioiu al desvoltării mişcării muncitoreşti şi nivelul cultural şi material ridicat al populaţiei laborioase.

Dacă în Franţa şi în Statele-Unite, anul 1937 a însemnat un spor apreciabil al conştiinţei democratice, în Marea Britanie ataşamentul pentru libertăţi, fără să fi cedat cîtuşi de puţin teren ideilor fasciste, dimpotrivă sdrobind dela început orice tentativă de manifestare efectivă a acestora, n'a stîrnit totuşi valurile impunătoare de opinie publică pe care le cere momentul istoric. Dar poate că nu le-a stîrnit încă. Sunt multe indicii că şi în profunziunile conştiinţei poporului englez un curent irezistibil de protest se formează împotriva politicii externe a conservatorilor, al cărei curs nu îndestul de energic lasă să se adune norii plumburii de războiu pe orizontul european.

Pentru prima oară din 1933, anul isbînzii mişcării naţional-socialiste germane, curente fasciste *de masă* au suferit eşecuri răsunătoare. Astfel în anul 1937 s'au desumflat mişcarea rexistă din Belgia şi curentul ideologic asemănător din Olanda. De asemenea sistemele semi-dictatoriale din Polonia şi Iugoslavia au trosnit sgomotos din toate încheieturile.

Procesul de descompunere al lagărului pilsudskist a atins o etapă foarte avansată în cursul anului ce s'a încheiat. Organizaţii de studenţi, funcţionari, învăţători, profesori, foşti combatanţi, considerate ca stîlp de susţinere ai regimului polonez, au făcut declaraţii pro-democratice. Grevele muncitoreşti, dintre care unele au numărat peste o sută de mii de participanţi, şi ultima mişcare grevistă ţărănească, care proclamată fiind de partidul ţărănesc polonez a atras un milion şi cinci sute de mii de săteni într'o mare acţiune de protest contra dictaturii, au semnalat cu prisosinţă fierberea generală de care este cuprinsă societatea poloneză.

Situaţia dictaturii iugoslave a devenit şi mai precară în cursul anului scurs. Toate forţele opoziţioniste ale croaţilor şi ale slovenilor s'au îmmănunchiat într'un bloc unit al democraţiei. Starea de spirit a populaţiei croate este atît de agitată încît reprezentanţii regimului dictatorial nici nu pot îndrăzni să apară în întruniri publice, fără a risca proteste extrem de violente. Iar sosirea d-lui Yvon Delbos la Belgrad a fost salutată de şaizeci de mii de cetăţeni, în majoritatea lor studenţi, care au strigat: „Trăiască Franţa, Trăiască Democraţia, Trăiască Libertatea", manifestaţie cu atît mai meritorie, cu cît manifestanţii au fost mai tare şarjaţi de soldaţi, loviţi cu patul puştii şi răniţi (ziarele franceze semnalează chiar şi un mort).

In sfîrşit, în cadrul ţărilor al căror ritm de viaţă internă au dat o particularitate deosebită anului 1937, trebue aşezată şi Romînia. In clipele în care scriem rîndurile de faţă, lupta electorală e în toiu, iar ciocnirea dintre forţele reacţionare şi cele democratice capătă o intensitate tot mai mare.

Bilanțul anului socotit pînă în aceste momente, indică o serie de fapte foarte semnificative. Rămînerea la guvern a formației Tătărescu a învederat primejdia acută a instalării dictaturii. Ea a deslegat ochii partidului celui mai puternic al democrației, partidul național țărănesc. Și a stîrnit o viguroasă mișcare protestatară de mase, care conține într'însa germenii posibilității reînvierii democratice a României-Mari.

In rezumat, ideologiile fasciste au încetat aproape a mai face noi victime printre noroadele lumii.

Aceasta a constituit una din caracteristicele principale ale anului 1937, deși el a mai înregistrat trîmbițarea unei dictaturi proaspete, în Brazilia.

Dacă în Franța, Statele-Unite și Anglia libertățile democratice s'au afirmat cu mai multă tărie ca oricînd, dacă o serie de regimuri autoritare ca cele din Polonia și Iugoslavia mai rezistă asalturilor democrației, aceasta nu înseamnă că fascismul, ca entitate națională și internațională a bătut cale întoarsă în cursul anului 1937.

Agresivitatea internă contra poporului și agresivitatea externă contra altor popoare sunt cele două fețe deopotrivă de esențiale ale regimurilor dictatoriale. Democrația și pacea se condiționează reciproc în actuala perioadă istorică: trăiesc și mor împreună. Existența dictatorilor din Italia și Germania a însemnat deslănțuirea răsboaelor din Abisinia și Spania. Intărirea supremației militariste dela Tokio a zămislit măcelul din China. Dar niciunul din aceste războaie nu ar fi luat proporțiile știute—și chiar poate unele din ele nici n'ar fi isbucnit—dacă atacurile întreprinse ale dictatorilor nu li vor fi opus carența de acțiune a marilor guverne democratice.

Inceput la mijlocul anului 1936, răsboiul spaniol a durat în tot cursul anului 1937. Nimeni nu poate măcar afirma cu preciziune că el se va isprăvi în anul 1938. Ceea ce se poate însă zice cu certitudine este că politica așa numită de „neintervenție" a alimentat ostilitățile spaniole, în loc să fi contribuit la terminarea lor.

Războiul spaniol va decide nu numai soarta populației peninsulei iberice, ci și destinul păcii europene. Acest lucru este recunoscut de unanimitatea presei franceze, nu numai de stînga, dar și de dreapta. Impunitatea cu care dictaturile din Germania și Italia întrețin ostilitățile din Spania, impunitatea cu care militariștii dela Tokio au pătruns cu armele în solul Chinei — *s'au soldat deocamdată cu victorii de prestigiu* ale agresivității fasciste internaționale.

In cîmpul relațiilor internaționale năzuințele pacifice ale democrației au pierdut așa dar teren față de cutezanța războinică a dictaturilor.

Anul 1937 și-a dat sfîrșitul în îmbrățișarea rece a acestui grav paradox!

Războiul spaniol e departe de a se fi terminat. Conflictul din China, în pofida succeselor japoneze, capătă pe zi ce trece amploarea campaniei lui Napoleon în Rusia. Și totuși, triunghiul dictaturilor Berlin-Roma-Tokio rîvnește la noi prăzi, pe care conservatorii englezi par a fi dispuși a le oferi în schimbul unei nesincere și prin nimic garantate făgăduinți de pace.

Acțiunea diplomatică a lordului Halifax și a lorzilor germanofili seamănă furtună în Europa și în lume. Ideea de a se jertfi Austria și Cehoslovacia poftelor expansioniste ale Germaniei în speranța garantării păcii europene a stîrnit un val de indignare atît în opinia publică engleză cît și cea europeană. Iată la ce consecință duce politica tolerării agresiunilor; Conservatorii englezi se străduiesc din răsputeri să tăinuiască noul lor joc diplomatic în cabinetele capitonate ale

diplomației secrete. Dar ceea ce a transpirat deja în presa mondială e deja semnificativ. Acțiunea lordului Halifax e motivată cu argumentul răbdării și al epuizării tuturor încercărilor de mediațiune cu stăpînitorii Berlinului, pentru a se obține astfel prelungirea păcii.

Acest argument se bazează pe premise false. Sistemul securității colective, adică alianța tuturor puterilor doritoare de pace în vederea apărării comune și solidare în contra oricărei agresiuni neprovocate, ce ar lovi pe una din ele, *poate* în prezent garanta pacea. Căci frontul astfel format ar covîrși din punct de vedere economic, tehnic, financiar și militar pînă într'atît, tabăra agresiunilor, încît aceștia n'ar putea să mai atace. Intr'o lume în care forța primează, pacea nu se poate bizui decît pe o superioritate de forță atît de precumpănitoare, încît să anihileze dela început orice tentativă. Dacă forțele războiului sunt aproape egale cu cele pacifice, conflictul armat devine inevitabil. Și tocmai în această privință păcătuește argumentul „epuizării" tuturor posibilităților de conciliațiune cu agresorii.

Cum se face această „epuizare"? E foarte simplu: cedîndu-se mereu teren puterilor agresive. Așa s'a făcut în chestia spaniolă și tot așa în cea chineză; și iată că acum mijește intenția să se procedeze la fel și în chestia Europei Centrale. Dar dacă Italia și Germania ar învinge în Spania, dacă Japonia ar reuși să înghită o parte din China, dintr'odată constelația strategică și aceea a potențialurilor de războiu, ar indica un mare spor în favoarea forțelor războinice ale lumii. Omenirea ar evolua astfel spre un moment în care forțele agresoare ar începe să echivaleze eventuala coaliție pacifică și atunci conflictul armat ar fi de neinlăturat. *Politica celei mai consecvente aplicări a principiilor securității colective ar putea atunci să izbutească, cel mult să încline sorții isbînzii în partea dorită, n'ar mai fi însă în stare să înlăture* de plano *isbucnirea catastrofei.*

Oricine își poate închipui că în caz de aproximativă paritate de șanse, țările dictatoriale, cu firescul lor temperament de judecător la noroc, nu vor ezita să deslănțuie un nou războiu mondial.

Defectul capital al politicii conciliante față de actualele mari dictaturi războinice constă, așa dar, nu atît în condamnarea la moarte, cu sînge rece, a unor popoare întregi, cît în desființarea treptată a singurei posibilități, în baza căreia poate fi menținută pacea în cadrul actual, dominat de primatul forței.

Din acest punct de vedere, anul 1937 a avut un epilog extrem de îngrijorător. Acțiunea întreprinsă de lordul Halifax a urcat febra mondială. Intre voința manifestată de noroade de a spulbera coșmarul dominațiilor dictatoriale, păstrînd pacea pe calea alianței pacifice defensive generale și pe de altă parte carența guvernelor, mai ales a celui englez, față de veleitățile războinice ale blocului dictaturilor, s'a săpat pe zi ce trece o prăpastie tot mai mare.

Fi-va hărăzit anului 1938 să arunce o punte peste această prăpastie? Este urarea cea mai bună ce i s'ar putea face, urare îndreptățită de spiritul tot mai treaz al națiunilor. Să amintim totodată că șovăielilor politicei engleze s'a datorat isbucnirea precipitată a războiului în anul 1914.

Dar 1937 nu-i totuși 1914. Și poporul care ar apuca sfîrșitul acestui nou flagel n'ar mai avea docilitatea și conservatismul timid al celui din 1918.

N. D. CORBU

CRONICA LEGISLATIVĂ

DECRETELE-LEGI

Legislaturii, care a luat sfîrşit prin decretul de dizolvare din 20 Noemvrie 1937, i se vor recunoaşte meritele sau sublinia scăderile de către istoricii de mai tîrziu.

In ordinea juridică, însă, Parlamentul dizolvat la expirarea mandatului său constituţional, poate fi numit de pe acum, acel al decretelor-legi, aducîndu-se încă odată dovada că o mulţime de instituţii omeneşti sunt adeseori cunoscute, mai mult pentru ce nu au făcut, decît pentru ce au înfăptuit cu adevărat. Decretul-lege e înainte de toate un sistem de legiferare, în care Parlamentul are un rol, în cel mai bun caz, modest.

Sistemul — nu atîta „inaugurat", cît mai ales repus în vigoare şi perfecţionat în 1934 — e greu de situat şi de definit.

Decretului-lege i s'a contestat numele, Duguit, de pildă, propunînd ca el să fie rezervat numai actelor făcute de guvern fără niciun fel de intervenţie a Parlamentului. I s'a contestat de asemeni ortodoxismul său constituţional, apoi natura sa juridică, unii vorbind de delegaţie de puteri din partea Parlamentului, alţii de o simplă repartiţie de competenţă făcută pe cale legală.

Dar acordul a fost unanim pentru a proclama că întrebuinţarea masivă a sistemului decretelor-legi nu e făcută cu scopul de a mări influenţa şi rolul Parlamentului în mersul instituţiilor Statului.

Tot în afară de orice controversă, ni se pare că trebue să rămînă şi afirmaţia unei sociologii cu caracter eminamente *pesimist* care stă la baza legiferării prin decrete-legi. Justificarea clasică a sistemului decretelor-legi a fost totdeauna şi pretutindeni sprijinită pe argumentul întîrzierii ce ar rezulta din întrebuinţarea *în timpurile de criză* economică, a organelor normale de legiferare.

Răspunzînd unor întrebări în Camera Lorzilor, guvernul englez a subliniat că numai nevoia unei acţiuni rapide l-a determinat să ceară dreptul de a legifera personal pentru unele materii în timpul războiului.

De vreme ce, chiar în Parlamentul englez s'a admis axioma că sistemul de legiferare al Camerelor e prea lent şi că acel prin decrete e mai rapid, se cuvine deci ca discuţia asupra acestui punct să fie închisă.

De vreme ce timpurile de criză cer o legiferare rapidă, întrebuinţarea decretelor-legi ani de a rîndul, dovedeşte cu prisosinţă persistenţa crizei în decursul acestui timp.

Au fost ultimii trei ani ai legislaturii expirate, bîntuiţi de o criză generală?

Credem că rareori economiştii din toate ţările au fost mai de acord în recunoaşterea pentru perioada amintită, a unei conjuncturi mondiale de repriză şi de prosperitate. Fireşte, s'ar putea prea bine ca unanimitatea să se înşele. Oricare ar fi însă adevărul asupra acestei chestiuni, nu rămîne mai puţin dovedit că întrebuinţarea sistemului de decrete-legi presupune neapărat o concepţie eminamente pesimistă a situaţiei economice sau sociale.

Faţă de optimismul inerent unei opere de legiferare normală — ştiut fiind că legea, expresie liberă a voinţei naţionale — e o normă generală ce aduce neapărat satisfacţie tuturor celor supuşi ei, pesimismul dela baza decretului-lege oferă un izbitor contrast. Pe cînd legea suverană, imparţială şi isvorîtă — cum zice Montesquieu — din însăşi natura lucrurilor, armonizează contrariile şi reaşează societatea pentru multă vreme, decretul-lege e luat în grabă, cu energie şi cu hotărîre, pentrucă timpurile cer soluţii, poate efemere, dar urgente.

De unde urmează că, atunci cînd bîntue o criză, întrebuinţarea decretului-lege se impune şi că decretul-lege dovedeşte că o anumită ţară se află în stare de criză economică, socială sau monetară.

In ţara noastră această criză a luat chiar o formă deadreptul curioasă. Astfel articolul 7 al proiectului de lege din 1934, ce autoriza guvernul ca pe cale de decret să ia unele măsuri de ordin financiar, monetar şi administrativ, decidea că aceste măsuri nu vor putea fi luate decît în timpul vacanţei Adunărilor Legiuitoare şi în toate cazurile, cel mai tîrziu pînă la 15 Noemvrie 1934.

Proiectul de lege din 1934 a devenit lege şi a fost repetat aproape identic şi în cei doi ani următori.

Vedem astfel că în timpul unui an exista în ţara noastră două perioade de criză, una acută şi gravă ce se produce deobiceiu în timpul vacanţei Corpurilor Legiuitoare şi cel mai tîrziu pînă la 15 Noemvrie, alta, ce începea dela 15 Noemvrie şi ţinea pînă la 15 Aprilie, în care timp criza bîntuia cu mai puţină furie.

In prima perioadă numai remediile eroice au efect şi legiferarea trebue făcută în ritmul repede cerut de împrejurări. In cea de a doua perioadă sistemul legiferării obişnuite e suficient. Ori cît de încetă ar fi opera Parlamentului, ea vine totdeauna la timp pentru a remedia relele survenite în timp ce d-nii deputaţi sau senatori se află la băi, în excursie, sau alte asemenea.

Printre binefacerile sistemului de decrete-legi, nu va trebui să se omită şi acela de a fi adăugat încă o contribuţie la bogata teorie a crizelor economice!....

Pe lîngă crizele de structură şi crizele ciclice, vom avea şi crizele alternative în timpul aceluiaşi an, ce încep şi se sfîrşesc la date prevăzute dinainte, şi, în legătură cu cifra de afaceri a guvernului. Trebue mărturisit, de altă parte, că nicio critică de ordin naţionalist sau juridic nu a slăbit justa favoare şi autoritatea de care s'a bucurat — aproape pretutindeni — sistemul decretului-lege.

Decretul-lege a fost dispensat de prea multe justificări teoretice. Cea mai pretenţioasă doctrină — aceea a juriştilor francezi în deosebi ataşată la ideea unui *drept* aşezat pe deasupra *legii*, adică de simplă normă dictată de puterea politică — a ţinut seama numai de starea de *fapt*, şi anume de acea stare de fapt, numită criză.

Nicăeri nu s'a făcut apel la acea exegeză strîmtă a textelor constituţionale, ce au însemnat tot atîtea piedeci în calea legiuitorului ordinar, de cîte ori acesta s'a văzut nevoit să edicteze norme obligatorii pe vremuri mai puţin critice.

Dimpotrivă, pretutindeni s'a folosit o interpretare largă a principiilor şi adeziunea la sistemul legilor de extindere a competinţei guvernului a fost aproape unanimă.

Această „legalitate de circumstanţă", cum zicea Hauriou, a beneficiat de o favoare de care rareori s'a bucurat legalitatea banală şi cotidiană a Parlamentelor, adeseori învinuite de a contraveni — nu numai Constituţiei — dar şi acelor principii **superioare** de *drept*, numite aşa, pentrucă dela înălţimea la care sunt aşezate ele se confundă cu preceptele moralei însăşi. Dar mersul gîndirii juridice contimporane, fiind riguros şi înainte de toate logic, ea şi-a continuat drumul mai departe.

De vreme ce guvernul, susţin juriştii, înlăturînd Parlamentul, e autorizat să legifereze sub rezerva ratificării ulterioare a Parlamentului, pentru ce nu s'ar acorda guvernului o *ratificare prealabilă?*

In acest caz, Parlamentul nu ar mai aştepta ca decretele-legi să fie apreciate după efecte; guvernele nu s'ar mai teme de eventualitatea — puţin probabilă în unele ţări, dar totuşi posibilă — a unei discuţii publice urmate de refuzul ratificării; iar cetăţenii supuşi normelor edictate şi-ar vedea situaţiile juridice căpătate, graţie decretelor-legi, definitiv consolidate.

Dacă în principiu, competenţa acordată guvernului de a face decrete cu putere de lege, e o manifestare de încredere a Parlamentului, ce reprezintă voinţa naţiunii — dela care totul purcede — nimic nu se opune ca Parlamentul să acorde această încredere dela *început* şi pe *deaîntregul*.

Această teorie, susţinută de Leon Duguit, dovedeşte cît de fragile sunt poziţiile juridice ale acelora ce precupeţesc guvernelor dreptul de a face decrete-legi.

Aplicată întocmai la elaborarea legii din 1934, ea ar fi avut drept consecinţă de a face dela început inutilă orice descriminare între timpul în care Parlamentul e în vacanţă şi între acela în care Adunările Legiuitoare lucrează. Şi lipsite, prin urmare, de obiect, observaţiile prilejuite de această discriminare. Urmînd aceeaşi cale a raţionamentului, făcut de jurişti — ce s'au dovedit a fi mai îndrăzneţi decît oamenii politici în subordonarea juridicului faţă de politic — competenţa acordată guvernului de a legifera, nu poate fi decît extrem de largă.

Această nouă repartiţie de competenţe, un fel de „condominium", în care Parlamentul îşi împarte dreptul său de a legifera cu guvernul, e o manifestare a încrederii ce o are Parlamentul în actele legislative ce le va face guvernul. Insă o asemenea manifstare nu poate fi decît rezultatul unei mature gîndiri sau acela al unei intime convingeri prealabile oricărui act raţional.

Increderea e dată sau refuzată. Dacă e acordată, ea nu poate fi limitată sau condiţionată de vagi interpretări de texte sau de subtile exegeze.

Juriştii susţin cu drept cuvînt că adevăratul nume al acestei repartiţii de competenţe, e acela de *depline puteri*.

Depline puteri în îndoitul înţeles al cuvîntului: în acela că guvernul pe lîngă dreptul de a aplica legile, va avea şi pe acela de a le întocmi, precum şi în sensul că aceste măsuri legislative nu pot fi şi nu trebue să fie limitate în obiectul nici în forma lor.

Deplinele puteri nu şi-ar mai merita numele, dacă măsurile luate în exerciţiul lor ar fi stînjenite de existenţa nu numai a unui simplu regulament, dar chiar a unei legi.

Sau dacă dreptul de a legifera al guvernului ar fi limitat la anumite sectoare ale vieţei sociale şi ar lăsa altele în competenţa Parlamentului. Interdependenţa tuturor sectoarelor de vieaţă socială

e prea evidentă pentru a mai fi din nou demonstrată. Incît şi în această privinţă, legea din 1934 e prea timidă şi aproape retrogradă faţă de evoluţia doctrinei juridice.

Dar ceea ce a scăpat legiuitorului excepţional din 1934, a fost din fericire pe larg recîştigat de către legiuitorul ordinar—adică de guvern—care a legiferat pe baza legii deplinelor puteri.

Cele 140 de decrete-legi promulgate dela 1934 pînă la sfîrşitul legislaturii au edictat norme definitive şi obligatorii în toate domeniile activităţii Statului. Nimic nu le-a rămas străin, nici un sector de viaţă socială nu a fost uitat de solicitudinea guvernului. E prea de vreme pentru a aprecia rezultatele acestei legiferări. De altfel repercusiunile şi incidenţele unei legi nu pot fi observate decît după ce un anumit timp a trecut.

Astăzi o asemenea apreciere ar fi îngreuiată şi de faptul că o bună parte din aceste decrete-legi—ce au modificat—desigur numai atunci cînd a fost nevoie—o mulţime de legi—ocupă împreună cu legile votate de Parlament în 1937 peste 3.000 de pagini din Colecţia Oficială.

O asemenea critică, dar mai ales o asemenea muncă nu poate fi lăsată decît cercetătorilor ce vor veni, şi care vor aprecia cum se cuvine evoluţia dreptului nostru modern către recunoaşterea legalităţii constituţionale a acestui sistem.

Tot ei vor judeca dacă textul art. III din modificările îndeplinitoare ale Statutului lui Cuza-Vodă din 1864, ce prevăd „că în cazul cînd guvernul ar fi nevoit să ia măsuri de urgenţă care cer concursul Adunării elective şi ale Senatului, el le poate lua...." este şi astăzi —sub imperiul Constituţiei din 1923—în vigoare, cu o necesară prejudecată—favorabilă de vreme ce expunerea de motive a proiectului de lege din 1934 pomeneşte atît de acest Statut cît şi de părerile binevoitoare ale unor jurişti contimporani.

Insă nu numai criticii viitorului, dar chiar exegeţii zilelor de astăzi vor trebui să admită că decretele legi în marea lor majoritate sunt din punctul de vedere al tehnicei legislative, lucrări cu mult superioare legilor votate de Parlament.

Dacă un text de lege bun e o operă de artă—şi aşa trebue să fie după mărturia lui Stendhal ce-şi întreţinea stilul citind articole din codul Napoleon—decretele-legi sunt—în afară de altă consideraţie—încă şi mari opere de artă, de vreme ce ele mai au şi această calitate unanim recunoscută în manualele de estetică oricărei opere de artă, anume: de a fi o creaţie nu colectivă, ci individuală.

Pătrunşi de această justă idee, autorii decretelor-legi au renunţat cu o singură excepţie al cărei motiv ne scapă şi acum la colaborarea tehnică a însuşi Consiliului Legislativ, desigur numai în dorinţă de a păstra pînă la urmă caracterul individual şi deci artistic al creaţiei lor.

Dacă în ordinea juridică, argumentele aduse în sprijinul sistemului decretelor-legi au—la rigoare—un accent dubitativ, din punctul de vedere al frumosului, sistemul nu poate fi discutat. Cel puţin acela inaugurat în 1934—sistemul a fost aproape perfect. Ar urma pentru a-i face sinteza, ca el să fie apreciat şi în ordinea politică. Dar aci rămîne prea puţin de spus. Dacă însăşi juriştii susţin că principala şi singura justificare a sistemului e starea de *fapt*, realităţile economice sau sociale, ce putem aştepta dela un raţionament politic, cînd politica nu e decît adaptarea riguroasă la *fapte?* Dacă faptul e tot în drept, cu atît mai mult el se impune suveran în politică.

Incît celor ce afirmă că deplinele puteri ar însemna o abdicare a Parlamentului, li s'ar putea, citind cuvintele unui orator din Camera belgiană, da răspunsul cuvenit.

„Departe de a fi o abdicare, sistemul e dimpotrivă o aplicare nouă dar raţională a regimului parlamentar".

Adevăr sau eufemism? Chestiunea importă puţin. Dacă pe jurişti sistemul i-a mulţumit, de ce formula autorului belgian nu ar linişti pe politici, regimul parlamentar fiind înainte de toate o instituţie politică şi nicidecum una juridică.

E. A. POULOPOL

CRONICA ŞTIINŢIFICĂ

IDEILE ACTUALE ASUPRA CONSTITUŢIEI MATERIEI

In decursul ultimilor ani s'a realizat un progres important în domeniul fizicei, graţie unei serii de descoperiri, cu atît mai impresionante, cu cît erau mai neaşteptate. Sub influenţa lor putem azi afirma, fără exagerare, că o bună parte din opiniile teoretice, socotite definitive, au trebuit să fie revăzute. Corecţiunile însă cele mai radicale au fost suferite de concepţiile privitoare la ultimele părticele constitutive ale materiei.

Intr'adevăr, părerea pe care o au fizicienii în această privinţă azi este cu totul diferită de cea pe care au avut-o acum cîţiva ani. Avalanşa de detalii în legătură cu acele descoperiri senzaţionale de care vorbeam, a avut darul de a produce o oarecare dezorientare în spiritul acelora care citesc cărţi de popularizare şi cronici ştiinţifice. Dezorientare care se accentuează, datorată şi îndoielii filosofice care afectează azi principiul determinismului, şi chiar raţionalismul ştiinţific în genere, îndoială propagată de anumiţi cugetători contemporani, care au pretenţia de a face filosofie ştiinţifică.

Să încercăm deci o sistematizare a acestor idei nouă, pentru a scoate la iveală esenţialul durabil din progresul făcut, precum şi legătura acestor idei cu cele ce, generale şi bine cunoscute, ale fizicei clasice.

Pentru aceasta vom începe — cum zice celebrul fizician englez A. Eddington — prin a trece în revistă „personagiile misterioasei drame a universului", adică particulele mici şi ultime ale materiei, şi aceasta, pe cît posibil, fără prea multe detalii care ar îngreuia lectura. In chipul acesta, vom putea, la urmă, să tragem o concluzie generală asupra naturii şi importanţei reale a problemelor ce se pun în discuţie azi în lumea ştiinţifică. Poate spulbera-vom astfel impresia de provizoriu care se ghiceşte necontenit sub întrebările sceptice ale laicilor şi ale filosofilor.

1. Dacă gînditorii din antichitate au avut o oarecare intuiţie despre atomicitatea structurii materiei, desigur că ei au obţinut-o mai mult prin speculaţii filosofice pure, decît prin motivări experimentale. Pentru Democerit, atomul era elementul ultim al materiei, indivizibil prin definiţie, dincolo de care nu mai era nimic de cercetat. Abia desvoltarea chimiei, începînd dela 1800 (Dalton, Lavoisier, Avogadro etc.), a ajuns să impună ca o necesitate logică reprezentarea atomică a materiei. Analiza corpurilor în elemente a atras după ea ideea unor atomi elementari. Această concepţie chimică a atomului era sub de-

pendența a două ipoteze esențiale (care cu timpul ajung un fel de adevărate dogme): 1) *Echivalența perfectă* a tuturor atomilor unui *același* element chimic, presupuși toți de aceeași greutate, și 2) *Deosebirea radicală* dintre un anumit atom și altul aparținînd unui element chimic diferit. (Numărul acestor atomi diferiți era limitat la 92). Visul secular al alchimiștilor de a transforma un element într'un alt element, devenea deci o utopie.

Atomul chimiștilor n'avea nicio altă proprietate în afară de greutate și valență (adică posibilitate de a se lega pentru ca să formeze sistemul complex pe care-l numim moleculă). Primele modele atomice au fost date de fizicienii din secolul trecut, care s'au ocupat cu teoria cinetică a gazelor. Aceștia concepeau atomii ca niște sfere impenetrabile și elastice, a căror contabilitate statistică explică aproape toate proprietățile gazelor. Prin aceste metode statistice, s'a dedus (din fenomene de fluctuație) numărul atomilor conținuți într'un volum determinat de gaz. Iar mai tîrziu, Helmhotz și alții au ajuns la ideea extrem de importantă a atomului, conceput ca un *sistem mecanic* (idee izvorîtă din nevoia de a explica proprietățile propagării luminii). Cu toate că teoria atomică luase o minunată desvoltare, atomul continua să fie considerat de majoritatea oamenilor de știință ca o simplă imagine necesară intuiției noastre, ca un model util pentru a explica structura materiei. Existența *reală*, incontestabilă, a atomilor, a fost dovedită abia prin studiul experimental sistematic al mișcării browniene (agitația perpetuă a particulelor materiale ce stau în suspensie într'un lichid), de către savantul francez I. Perrin (1909), care a permis să se determine în mod direct numărul atomilor dintr'un volum determinat. Azi nimeni nu se mai poate îndoi de existența reală a atomilor, după ce li s'a determinat mărimea și greutatea prin atîtea metode diferite.

Intre timp studiul fenomenelor de electroliză de ionizare a gazelor, precum și descoperirea razelor catodice au condus la concluzia că și electricitatea are o structură atomică sau granulară, fiind compusă din electroni. Această descoperire inaugurează o nouă epocă în studiul atomului, căci de atunci încolo atomul nu mai e considerat ca ultima particulă indecomposabilă a materiei.

Astfel, descoperirea senzațională a radioactivității a făcut să se bănuiască că atomul trebue să aibă o structură complexă, dovedită de faptul că un atom radioactiv poate să emită diferite proectile microscopice. Imaginea clasică despre atom a trebuit să sufere corecțiuni importante. Fenomenele prezentate de substanțele radioactive au condus la concluzia surprinzătoare că cele două ipoteze esențiale de care era legată concepția clasică a atomului nu mai pot fi considerate ca fiind conforme realităților experimentale. Intr'adevăr, descoperirea radioactivității a pus la îndoială permanența esențială a atomilor, prin faptul că s'a constatat că anumiți atomi grei (de ex. cei de Uraniu), pot trece printr'o serie de metamorfoze pentru a se *transforma* la urmă în atomi de plumb. Insă atomii de plumb astfel obținuți au o greutate diferită de atomii plumbului obicinuit. De aci s'a dedus că pot exista atomi de *greutăți diferite*, dar care să aibă *aceleași proprietăți chimice*. Astfel de atomi, numiți *izotopi*, există aproape la toate elementele chimice. Cercetările fizicianului Aston au pus în evidență peste 200 feluri de atomi.

Pe de altă parte seria metamorfozelor prin care trece un atom de uraniu, din care face parte și atomul, bine cunoscut al radiului, arată că nu mai putem vorbi de o deosebire radicală între atomii diferitelor elemente.

Aceste constatări au condus la o concepție nouă despre atom, *atomul dinamic*. Se inaugurează astfel o nouă eră în studiul structurii materiei. Ea a fost datorită, în mare măsură, acelui mediu științific incomparabil care e laboratorul Cavendish din Cambridge, prin intuiția clară a genialului fizician englez Rutherford, a cărui moarte recentă, survenită în plină activitate, a îndoliat întreaga lume științifică. Originea acestor cercetări se află în studiul fenomenelor ce însoțesc trecerea prin materie, a particulelor repezi, emise de substanțele radioactive, fenomene studiate de Rutherford în colaborare cu Geiger și Marsden (1909). Aceste studii conduc la concluzia importantă că atomul e un *sistem complex*, format dintr'un nucleu greu, încărcat cu electricitate pozitivă și înconjurat de un nor de electroni. Sub influența acestei concluzii, folosind datele obținute prin descifrarea migăloasă a liniilor din spectrele gazelor, un tînăr fizician danez Nils Bohr (1912), deduce în mod genial un model atomic de o simplicitate uimitoare. Atomul e conceput ca un sistem planetar microscopic, în care electronii, ca niște sateliți minusculi, se mișcă în jurul nucleului greu. Cercetările făcute în ultimii 20 de ani, au verificat pe deplin utilitatea acestui model atomic, deși în studiul actual al cunoștințelor ivindu-se nevoia unor corecțiuni importante, a trebuit să fie înlocuit printr'un nou model mai puțin intuitiv, bazat pe calculele de natură statistică ale mecanicei ondulatorii.

Fizica atomică modernă se străduește să explice pe cît posibil, proprietățile fizice și chimice ale materiei prin jocul forțelor electrice și magnetice care se manifestă între particulele ce constituesc lumea microscopică a atomului. Această problemă a fost rezolvată în linii generale, căci s'a putut arăta că aproape toate aceste proprietăți depind de electronii atomului care formează un adevărat „înveliș extern perfect". Structura acestui înveliș electronic este determinată de mărimea sarcinii electrice, cantitatea electricizată *pozitivă* a nucleului. Massa atomului se poate considera identică cu massa nucleului său, învelișul cel compus din electroni avînd o massă neglijabilă. Putem zice, deci, că un atom se caracterizează pe deplin prin două numere: Sarcina Z și massa M a nucleului. Aceste două date se exprimă întotdeauna prin numere întregi, și depind de constituția nucleului. Complexitatea structurii nucleului atomic a fost încă de mult bănuită de Rutherford, în studiul său amănunțit asupra radioactivității. Atomii elementelor radioactive au proprietatea curioasă de a se dezintegra în mod spontan, printr'o veritabilă explozie a nucleelor lor. Aceste explozii nucleare se produc la întîmplare, în mod independent de condițiile fizice existente. „Mortalitatea" nucleelor are un procent constant pentru cutare specie de atomi. In ultimii ani fizicienii au reușit să provoace astfel de explozii nuclerare în mod artificial, grație cercetărilor făcute mai ales la Cambridge, sub conducerea lui Rutherford. Procedeul constă în a bombarda nucleii atomici ai unui element chimic cu particulele miscroscopice emise de o sursă oarecare (de ex. un element radioactiv), care sunt accelerate în prealabil cu ajutorul unui cîmp electric intens (sute de mii de volți). Aceste explozii nucleare, însoțite de manifestări energetice intense, consistă în niște expulsări de particule microscopice rapide, afară din interiorul nucleului. Nucleul se dezintegrează din cauza acestor pierderi, căpătînd valori diferite pentru Z și M (numerele care, cum am spus, îl caracterizează). Atomul cu nucleul care a suferit dezintegrarea va *fi diferit* de un atom cu nucleul rămas intact. Prin asemenea explozii nucleare provocate, se pot deci produce veritabile *transmutări individuale* ale atomilor. Visul alchimiștilor este azi, pe scară microscopică, realizat în laboratoarele de fizică.

Un aparat ingenios numit „camera lui Wilson", ne permite să urmărim traectoria pe care o parcurg aceste particule expulzate. După cum în nopțile instelate de vară meteoriții sau stele căzătoare își marchează drumul lor pe cer printr'o dîră de foc formată din mii de scîntei, la fel drumul acestor corpuscule microscopice se face vizibil prin mii de picățele de apă care se formează prin condensare în jurul conilor pe care aceste particule îi produc în timp ce traversează aerul umed. Prin observarea atentă a acestor particule ce rezultă din dezintegrările nucleale, fizicienii au ajuns la concluzia că nucleul atomic e în realitate un *sistem complex foarte compact*, care e format din împachetajul strîns, sub acțiunea unor forțe intense, a *două feluri* de particule microscopice, numite: proton și neutron.

Fizicianul Bohr semnalează (1937) o analogie structurală surprinzătoare între nucleul atomic și moleculele substanțelor organice; bine înțeles că forțele de legătură sunt în acest caz cu mult mai intense și energia distribuită între diferitele particule constitutive e cu mult mai importantă. Dezintegrarea se va produce atunci cînd printr'un accident extern, una din particulele constitutive cîștigă o energie potențială suficientă pentru ca să învingă forțele de legătură. Procesul e întru cîtva analog fenomenului de evaporare, a fenomenului de scăpare, afară din incinta vasului, a moleculelor de pe suprafața unui lichid diferit, însă se produce cu așa de mare intensitate, încît ia aspectul unei exploziuni.

In definitiv, putem spune că veritabilii atomi, în sensul anticilor, adică particulele indecompozabile considerate ca ultime constituente ale materiei, sunt numai corpusculele microscopice elementare. Putem deci să distingem azi trei feluri de particule materiale: *Molecula* cea mai mare, care e componenta elementară a proceselor fizice; *atomul*, componenta elementară a proceselor chimice și *particulele elementare propriu zise*, și anume: electronul, positonul, photonul, protonul și neutronul. Să le cercetăm pe rînd, făcîndu-le, oarecum, „biografia".

Electronul sau grăuntele de electricitate *negativă*, este cel mai în vîrstă și mai familiar dintre aceste particule microscopice elementare. Existența lui a fost postulată pentru întîia oară de fizicianul german Helmholtz (1881), care arăta că legile electrolizei permit să tragem concluzia că electricitatea are structură atomică, adică granuloasă, discontinuă. Această concluzie teoretică a căpătat o confirmare neașteptată prin descoperirea razelor catodice, care apar într'un gaz rarificat, supus la descărcări electrice. Celebrul fizician dela Cambridge, J. J. Tomson a arătat (1897) că aceste raze sunt deviate de un cîmp electric sau magnetic. Ele, așa dar, nu sunt de natură ondulatorie ca lumina. Studiul acestor raze i-a permis lui J. J. Tomson să afirme că ele sunt compuse din o mulțime de grăunțe de electricitate negativă în mișcare, cărora fizicianul Stoney le dăduse (în 1891) numele de electroni. Faptul că aceste granule de electricitate opun o anumită rezistență forțelor cîmpului electric, care le deviază din drumul lor, a condus la concluzia că putem să le atribuim și o massă inertă. Electronii sunt deci *veritabile crepuscule* microscopice.

In cîțiva ani, experiențele arătară că astfel de electroni se pot obține și prin încălzirea metalelor sau prin iluminarea metalelor alcaline cu raze ultraviolete, prezența lor fiind constatată și în emisiunile substanțelor radioactive. Aceasta permise fizicienilor să conchidă că electronul este un constituent fundamental al tuturor atomilor. Studiul proprietăților sale capătă atunci o importanță deosebită. Americanul Milikan (1917), prin experiențe deosebit de migăloase, a reușit să izoleze cîte un electron într'o picătură minusculă de uleiu și să-i măsoare astfel, cu o precizie extremă, sarcina sa electrică. Aceasta

s'a găsit foarte mică, și anume cantitatea de electricitate pe care o transportă un curent egal cu a zecea bilionime de amper într'o milionime de secundă! In interiorul unui bec electric normal, printr'o secțiune a firului incandescent, trec cîteva trilioane de electori într'o milime de secundă. Massa electronului este de două mii de ori mai mică decît massa atomului de hidrogen. Electronul a fost considerat, după teoria celebrului fizician Lorentz, ca o particulă sferică electrizată, de o sută de mii de ori mai mică decît un atom, în rotație în jurul axei sale și avînd și un moment magnetic. Insă fizicienii americani Davisson și Germer (1927) au reușit să arate că o rază de electroni ce trece printr'o forță metalică prezintă figuri de difracție analoage difracției razelor Röntgen prin cristale.

Faptul că electronii prezintă fenomene caracteriste mișcării ondulatorii, în contrazicere cu caracterul corpuscular care le-a fost atribuit pe baza altor experiențe, a condus la o „criză a intuiției" acestor grăunțe microscopice electricizate, despre care vom aminti la sfîrșitul acestei „treceri în revistă", deoarece ea se referă la toate particulele microscopice în general. Cu alte cuvinte, pentru a explica proprietățile electronilor, mecanica și electromagnetica clasică s'au arătat insuficiente, astfel că fizicienii au fost nevoiți să creeze o nouă mecanică mai adecuată acestor fapte experimentale, numită mecanică ondulatorie. Isvorită din speculațiile teoretice ale genialului fizician francez L. de Broglie (1927), ea explică cu succes proprietățile electronului prin raționamente abstracte de natură statică, fără să mai recurgă la vreo nouă intuiție.

Positonul sau grăuntele de electricitate *pozitivă* e cunoscut abia de cîțiva ani. Existența lui a fost dovedită de fizicianul american Anderson (1932) care a arătat că în anumite dezintegrări atomice, provocate prin descărcări intense de energie de către razele cosmice, raze de corpuscule ce vin din spațiul interstelar, apar niște particule cu totul analoage electronilor, cu deosebirea că poartă electricitate pozitivă. Experiențe făcute de soții Joliot (1934) au arătat că acești „electroni pozitivi" au o tendință netă de a dispărea atunci cînd pătrund în materie, producînd o radiație de mare frecvență foarte penetrantă.

Photonul sau grăuntele de lumină, a fost postulat pentru întîia oară de celebrul fizician Einstein (1905). Pînă la începutul secolului nostru pentru orice fizician era un fapt cert că lumina, sau mai general radiațiile (adică undele hertziene, razele vizibile, razele ultraviolete, razele Röntgen și razele X, emise de substanțele radioactive) sunt, toate vibrații electrice, doar că de diferite frecvențe. Acțiunea dintre diferitele agregate de molecule sau de atomi era explicată tocmai cu ajutorul acestor unde electromagnetice. Astfel se presupunea că un corp excitat termic sau electric emite o parte din energia sa, devenită superfluă, subt formă de radiații care transportă prin vid această energie, ca unde electromagnetice, pînă ce, absorbite de materie, ele cedează energia pe socoteala altor atomi sau molecule. Insă studiul amănunțit al acestui schimb de energie între materie și radiație a condus pe fizicianul german Planck (1900) la concluzia surprinzătoare că atomii nu pot să absorbă sau să emită energie decît în cantități finite și totdeauna egale, pe care le-a numit „quante de energie". Aceste cuante de energie radiantă au o valoare proporțională frecvenței radiației respective. Există însă și o altă formă de absorpție a radiației, mai radicală, numit efect fotoelectric, în care absorpția energiei radiante provoacă expulzarea unui electron din atom. Acest fenomen prezintă particularitatea că viteza, adică energia cinetică, a electronilor eliberați este absolut independentă de intensitatea radiației incidente și nu depinde decît de frecvența ei, adică de conținutul ei energetic. Analizînd acest fapt, Einstein a arătat că el nu se poate

explica decît dacă admitem că lumina are o *structură discontinuă*, granulară. O astfel de grăunţă de energie luminoasă numită photon, are o „cuantă" de energie, pe care o transportă cu mare vitesă prin vid. De atunci, numeroase experienţe au confirmat existenţa acestor photoni, arătînd că ei pot fi consideraţi ca o *particulă* microscopică, cu rotaţie proprie, care are şi inerţie—o massă foarte mică. In orice caz azi distincţia dintr'un corpuscul neutron de massă extrem de mică şi un foton, grăunţă de energie, a devenit *foarte subtilă*. Toţi fotonii sunt absolut identici, ei nu se deosebesc decît prin conţinutul lor energetic variabil. Cu cît cuanta de energie a fotonului e mai mare, cu atît are o mai mare putere de pătrundere prin materie. Fotonul a cărui cuantă depăşeşte dublul energiei absolute a massei electronului (deoarece, conform teoriei relativităţii, massa şi energia sunt *două forme de manifestare*, mutual convertibile, ale materiei), acest foton are proprietatea curioasă de a se transforma într'o pereche electron-pozitron, atunci cînd se află subt influenţa unui cîmp electric intens, ca acela al nucleului atomic (experienţă făcută de Joliot, 1933). Această transformare a condus pe profesorul Plăcinţeanu dela Universitatea din Iaşi să considere fotonul compus dintr'o pereche electron-pozitron, unde cele două elemente sunt foarte strîns legate.

In afară de aceste *particule microscopice „uşoare"*, care prezintă o legătură încă necunoscută între ele, şi care au proprietatea ciudată de a apărea şi dispărea în interiorul atomului atunci cînd atomul suferă anumite transformări energetice, mai există şi alte *particule microscopice „grele"* cu massă mult mai mare.

Protonul, sau nucleul atomului de hidrogen. Este o particulă care are o massă, de vreo două mii de ori mai mare decît massa electronului (aceasta din urmă se ia ca unitate de massă) şi o sarcină pozitivă unitate. Existenţa lui a fost demonstrată prin studiul descărcărilor electrice produse prin hidrogen la presiune redusă. Cu ocazia unor astfel de descărcări se produc aşa numitele „raze canale sau pozitive", descoperite de Goldstein (1886). După cum a arătat Wien (1898) aceste raze sunt un curent de particule grele încărcate cu electricitate pozitivă, pe care Rutherford le numise protoni. Rutherford emisese ipoteza, azi bine confirmată, că protonul este unul din constituenţii nucleului atomic.

Unii fizicieni discută acum existenţa, în razele cosmice, a unui *anti-proton* sau proton negativ, care ar fi perechea de sarcină contrară a protonului. Insă deocamdată nu există nicio confirmare experimentală a acestei existenţe.

Neutronul e o particulă electric neutră, cu o massă puţin diferită de aceea a protonului. Particulă neutră, neutronul are posibilitatea să traverseze cu mare uşurinţă sistemele atomice, al căror cîmp electric nu-i pot opune nicio rezistenţă. Existenţa lui a fost demonstrată destul de greu. Meritul revine fizicianului englez Chadwick (1932). El l-a semnalat prezenţa în anumite transmutări atomice, în care apărea ca un nou produs de dezintegrare. Proprietăţile sale au fost studiate mai ales de fizicianul italian Fermi, care împreună cu Heisenberg au arătat în mod teoretic că neutronul trebue considerat ca un constituent fundamental al nucleului atomic.

Cu aceasta am putea spune că am epuizat lista particulelor microscopice elementare, cunoscute azi drept componente ale oricărui sistem atomic. In afară de acestea însă, mai există o sumedenie de particule mai grele, compuse din protoni şi neutroni, sau nuclei atomici care apar uneori ca rezultate de dezintegrări atomice. Astfel sunt: *particulele X*, produse de substanţele radioactive: nuclei de heliu, formaţi din unirea strînsă a 2 protoni şi 2 electroni, apoi *deutronii:* nuclei de hidrogen greu, descoperiţi în 1933 de Urey, formaţi din unirea strînsă a unui proton cu un neutron.

In definitiv, azi putem spune că materia e compusă din vreo cinci feluri de corpuscule microscopice elementare. In faţa acestor rezultate experimentale foarte importante, fizicienii se străduesc să facă o sistematizare, anume să determine relaţiile ce există între aceste diferite particule. Avînd certitudinea experimentală a existenţei acestor corpuscule materiale, ar fi interesant să examinăm concepţia teoretică pe care şi-au format-o fizicienii asupra lor.

Experimentatorii şi-au reprezentat dela început aceşti constituenţi ai microcosmului atomic ca pe nişte particule materiale. Procedînd astfel, ei au urmat calea cea obişnuită care constă din a explica necunoscutul prin cunoscut, utilizînd noţiuni dovedite adecuate în domenii deja explorate ale fizicei. După cum observă fizicianul francez Langevin, acesta e singurul procedeu de urmat.

In ultimii treizeci de ani a trebuit să efectuăm trecerea bruscă dela *lumea macroscopică*, adică etajul normal în care ne-am format printr'o experienţă ancestrală noţiunile fundamentale cu ajutorul cărora ne reprezentăm lumea, la *lumea microscopică* al complexului atomic, care începe să fie explorat graţie perfecţionării continue a metodelor noastre experimentale. Deosebirea esenţială pe care o constatăm dela început între obiectele acestor două lumi, este următoarea: în lumea macroscopică nu putem găsi două obiecte perfect asemănătoare (imposibilitatea e datorită structurii complexe pe care o au în general obiectele macroscopice); pe cînd în lumea microscopică suntem constrînşi să admitem existenţa unor obiecte *perfect identice*, căci n'avem niciun mijloc prin care să deosebim între ei, de exemplu, doi electroni. Această afirmaţie, ce depinde natural de mijloacele noastre de observaţie, se poate spune că e valabilă între limite de precizie extraordinar de mici. Prin urmare particula microscopică ni se prezintă întotdeauna prin *intermediul statisticei* din datele experimentale pe care le obţinem asupra fenomenului global observat. Iar fizicianul german Heisenberg a arătat (1926) printr'o discuţie profundă a acestor observaţii experimentale, că natura lucrurilor ne impune o *nedeterminare esenţială* în privinţa stării fizice a acestor particule microscopice. Acest fapt, cunoscut în fizică sub numele de *principiul nedeterminării*, a provocat discuţii pasionate în lumea ştiinţifică. Putem zice că orice experienţă provoacă o perturbaţie incontrolabilă asupra stării particulei, astfel că nu putem să stabilim o relaţie cauzală exactă între starea anterioară şi cea posterioară observaţiei. Cîţiva fizicieni, în frunte cu A. Eddington, s'au şi grăbit să proclame aceasta ca un faliment al determinismului, adică ca indiciul unui indeterminism esenţial ce ar domina în microcosm. Aceste fantezii par însă să fie azi abandonate de fizicieni sub influenţa lucrărilor profunde ale lui Nils Bohr, marele savant, care a fost supranumit şi „Kopenhagischer Geist der modernen Physik". Sensul profund al acestui principiu, după Bohr, rezidă în faptul că în microcosm *starea dinamică* (vitesa, energia) şi *localizarea statică spatio-temporală* (poziţia unui corpuscul trebue considerate ca *două aspecte independente* şi *complimentare* ale realităţii fizice, şi nicidecum prima ca derivată din a doua, cum e cazul în macrocosm. Cu alte cuvinte, noţiunile ancestrale de spaţiu şi timp, dobîndite prin observaţia macrocosmului, se arată inadecuate pentru microcosmul atomic. Dar pe de altă parte putem să obiectăm că avem drept chezăşie confirmarea strălucită (descoperirea orto şi parahidrogenului, structura fină a spectrelor, etc.) a preziserilor de natură statistică ale noii mecanici cuantice sau ondulatorii, pentru a remarca că e vorba numai de o *modificare* sau mai

bine zis de o *adaptare a noţiunii de determinism*, care, prin experienţa noastră din macrocosm, a fost formulat prea *rigid*.

In fond, după profesorul Langevin, avem de a face cu o *criză a concepţiei de corpuscul*. Noţiunea aceasta se dovedeşte a fi inadecuată pentru extrapolări în microcosm. In fond e o criză de desvoltare a mecanicei. Un corp în lumea macroscopică are o individualitate permanentă, fiind o posibilitate continuă de senzaţii. In schimb experienţele ne arată că o particulă microscopică elementară nu ni se prezintă ca o posibilitate permanentă de senzaţii continue, ci numai ca un şir discret de fenomene discontinue, *cuantice*. Iar succesul aplicării calculelor statistice ne arată că e o greşeală să atribuim o individualitate unor particule care nu se pot distinge unul de altul. Şi, după cum a arătat Langevin, tocmai această introducere arbitrară a noţiunii de individ la particulele microscopice este cauza care a condus la consecinţe paradoxale de nedeterminism. In starea actuală putem zice că nu suntem în stare să ne formăm o intuiţie concretă despre aceste particule, căci a trebuit să renunţăm la noţiunea de obiect izolabil, atît de familiară în lumea noastră macroscopică încît ni se pare că nu mai putem să ne construim o reprezentare a lumii fără ea. Dar aceasta nu înseamnă să renunţăm la concepţia însăşi a acestor particule ca grăunţe elementare de materie, căci certitudinea existenţei lor ne este atestată pe cale experimentală.

Contrar părerii lui Pascal, care admisese că lumea are aceeaşi structură dela infinitul mare la infinitul mic, microcosmul ni se desvălue ca o lume diferită şi chiar cu mult mai bogată decît îşi închipuise cavalerul de Méré, atunci cînd discuta în contradictoriu această problemă cu Pascal. Diferenţa dintre cele două lumi, departe de a fi numai de scară, e chiar de natură, legile lor fiind deosebite. In faţa acestor deosebiri spiritul omenesc se opinteşte să creeze noţiuni noi mai potrivite. Caracterul abstract al acestor noţiuni noi va dispărea cu încetul atunci cînd ele se vor colora cu concret prin forţa obicinuinţei, care le îmbogăţeşte neîncetat prin asortaţii noi de idei. Rezultatele obţinute, într'un interval atît de scurt de acei se aventurează în această lume microscopică ne face să le admirăm ingeniozitatea şi răbdarea, mărindu-ne încrederea în facultăţile de adaptare la real ale spiritului uman.

DR. VALER NOVAC

CRONICA DRAMATICĂ

PIESA LUI CAMIL PETRESCU

Psihologul englez Bain definea gîndirea printr'o formulă rămasă celebră: „penser c'est se retenir d'agir". Publicul care asista dăunăzi la premiera piesei d-lui Camil Petrescu: „Suflete tari" nu avea aerul că împărtăşeşte o asemenea teorie. Mai întîi, ca să priceapă textul, adeseori foarte subtil, al dramei, acest public trebuia neapărat să tuşască. Dacă nu hîrîia pe gît şi nu se contorsiona pe scaun, nu mai pricepea absolut nimic. Iar cînd pricepea bine ceva, începea să aplaude frenetic la scenă deschisă, nu atît cu intenţia de a complimenta pe actor sau autor, cît cu aerul de a-şi zice lui-însuşi: „Bravo! Deştept băiat! Nimic nu-mi scapă!". Asta se întîmpla mai cu seamă la jocul d-lui Scarlătescu (care de altfel trebue să recunoaştem că era excelent). Personajul întruchipat de acest actor era acela al unui om de bun simţ „terre-à-terre", care combătea necontenit pe erou, om romantic şi cam extravagant, de o inteligenţă mult mai complexă decît a celuilalt, şi care dealtminteri avea *dreptate* asupra celuilalt, căci fiecare om trebue să-şi organizeze vieaţa, dorinţele, încercările şi isbînzile după psihologia lui, iar nu după a vecinului. Asta a simţit-o bine d. Camil Petrescu atunci cînd l-a făcut pe erou, în ciuda utopismului ambiţiilor sale, *să reuşască totuşi*, să obţină—şi deplin—ceea ce vroise. Cu alte cuvinte, personajul cellalt, în numele unui simţ comun şi unei cuminţenii de serie, nu face, tot timpul, decît să *nu înţeleagă*, fireşte repetînd, de o sută de ori, eroului: „nu vezi că nu înţelegi nimic?". Şi totuşi, niciun personaj din piesă n'a dat publicului de dăunăzi mai tare fiorii comprehensiunei ca acesta care tocmai încarna incomprensiunea, încuierea faţă de sufletul altuia, încuierea fudulă şi imperturbabilă.

La un moment dat, domnişoara Marieta Anca spunea, foarte frumos, cu voce mai scăzută, nişte lucruri care nu puteau fi spuse decît în surdină. Cîţiva spectatori, care se trezeau pe semne singuri în sală, au început să strige, ca la defunctul Cinema Terra: „Mai tare!". Şi felicităm pe d-ra Anca de a fi continuat să-şi debiteze partitura pe acelaşi ton încet pe care-l reclama psihologia momentului.

Piesa d-lui C. P. are nenumărate calităţi. Mai întîi e o tulburătoare evocare a atmosferii de dinainte de războiu, a acelui 1900, epocă de vieaţă uşoară şi de oameni fără probleme. Şi asta a fost realizat ca să zicem aşa prin contrast. Căci cele trei personagii, un boier habodnic, o fiică exaltată şi un bibliotecar sărac tocmai *îşi pun* probleme. Dar aceste probleme sunt oarecum probleme „de lux". Autorul mereu ştie strecura cîte un amănunt care dovedeşte că în realitate

nu există probleme de cele adevărate—„vitale“ ca să le zicem așa. Asta e mai cu seamă vizibil cu privire la erou, tînărul bibliotecar. Mereu aflăm cum oportunitățile de situație și carieră răsar necontenit înainte-i, spontan, fără ca el să le fi căutat, prin simplul fapt că are privilegiul de a trăi în acel 1900, unde competiția e mică și unde meritul găsește facil și instantaneu o mie de debușeuri. Dar eroul nostru le dă sistematic cu piciorul. Căci s'a îmbarcat într'o problemă sentimentală „de lux“: cucerirea unei fete de un snobism sumbru, plină de fumuri și de milioane, care nu numai că-l disprețuește, dar sincer nu-l vede, nu-i percepe existența.

Tot astfel și bătrînul boier care, cu averea lui imensă și cu firea lui blîndă, umanitară, s'ar putea înhăma la o acțiune socială democratică generoasă, care l-ar acoperi cu o glorie mult mai răsunătoare decît aceea a strămoșilor lui care „au stăpînit odată peste această țară“. D. Camil Petrescu ne lasă, de mai multe ori, să întrevedem asta: desgustul boierului nostru față de politicianismul practicat pe vremea sa, omenia lui față de cei pe care îi comandă, europeismul cu care nu vrea să împieteze asupra voinței fiică-si în materie de căsătorie, dragostea lui pentru munca de toate soiurile, etc. La început avem și o informație directă. Tînărul erou, ațipit în fotoliul lui de secretar particular, visează o scenă în care bătrînul face declarații nete în sensul teoriei nobleței de merit, cu accentul pus pe originea proletar-țărănească a unei asemenea aristocrații spirituale.

Dar, încă odată, toți acești oameni, capabili, prin mintea lor înaltă, să-și pună probleme reale, le dau acestora cu piciorul, își lichidează perplexitățile prin silă și leneșă renunțare, iar dacă au nevoie de probleme, se cramponează de unele imaginare. Astfel, bătrînul boier își pierde orele libere construind teorii sociologice aristocratizante, pe cît de fantasce pe atît de logice la prima vedere. Și este aci un alt prilej de a lăuda pe d. Camil Petrescu. Căci a știut ticlui, pentru uzul personagiului său, niște sisteme de doctrină nespus de savuroase. Astfel de pildă, boierul nostru explică fiicei sale care crede că era nobleței de naștere a apus—îi explică cum aristocrația a dominat mii de ani, și a fost răpusă de o altă clasă, burghezia, care după nici o sută de ani a și început să dea dovezi de incapacitate și să se clatine subt zguduiturile claselor muncitorești. E normal ca burghezia și proletariatul să se discrediteze, după venirea lor la putere, încă și mai iute decît clasa precedentă. Și cum alte clase, afară de cele trei, nu există, fatal o să vie iarăși aristocrația, să mai stăpînească vreun alt mileniu sau două.... O asemenea teorie care poate fi debitată cu acea simplitate de ton reclamată de cerințele teatrale, este o găsire ingenioasă, și perfect zugrăvitoare a psihologiei personajului. Fără să mai spunem că ea e și foarte nostimă în sine.

Am fost foarte plăcut impresionat de arta cu care d. C. P. a știut strecura idei și elemente de cultură în dialogurile personagiilor. Cu atît mai mult că d. C. P. are un fel de parti-pris periculos de a introduce asemenea elemente, chiar atunci cînd ele nu se potrivesc perfect și îngreunează ca tot atîția bolovani, curgerea acțiunii. Aici însă, idei externe și psihologie internă se îmbinau foarte bine. Și asta s'a mai întîmplat odată, într'o împrejurare încă și mai primejdioasă, căci era în joc întreaga economie a piesei.

Intr'adevăr, eroul are foarte multă asemănare cu Julien Sorel, din „Le rouge et le noir“. Asta se simte dela început. Și spectatorul devine foarte dispus să se indispună din această pricină. Mai tîrziu, tot în actul întîi, un alt personaj atrage atenția eroului asupra analogiei dintre el și eroul lui Stendhal (pe care eroul nostru nu-l cunoaștea). Asta mai normalizează nițel lucrurile, totuși, cu o „arrière-pensée“ că s'a recurs la un truc pentru a se face digerabilă intruziunea problemei stendhaliene. Dar toate aceste mici incoveniente provizorii se prefac în magnifice calități cu ocazia scenei principale din actul al II-lea, unde tînărul nostru îndrăsnește să vorbească inaccesibilei lui iubite. Aceasta, firește, îi aruncă în cap cu romanul lui Stendhal și-l face, batjocoritor, să citească un pasaj care era aproape stenograma unei hotărîri eroice a lui, prin care voia s'o dea gata. Și din această coincidență rezultă o cascadă de desvoltări de o mare valoare dramatică. Mai întîi, asta justifică din partea eroului, o fîsticire profundă dar nu pentrucă i-ar fi fost descoperit trucul, ci pentrucă această televiziune a genialului povestitor francez îi dă incontestabili fiori metapsihici. Tot de pe această coincidență dintre literatură și viață este motivată o altă atitudine a eroului. Căci asta îi permie să inverseze rolurile, și să devină, el, din pîrît, acuzator. Ii aruncă eroinei o învinuire foarte infamantă, anume că dînsa, în răceala ei incomprehensivă, în șmecheria ei ieftină și superficială, nu vede decît trucaj acolo unde în realitate e o coincidență tulburătoare (căci, încă odată, el nu citise cartea). Accentul de adevăr al acestui rechizitoriu, și înalta inteligență a eroinei o fac pe aceasta să-și recunoască greșala. Și o asemenea întîmplare — (să fi greșit, ea, Ea, să fi greșit așa de tare, așa de grav) — este ceva atît de neobicinuit în viața ei, încît faptul ia proporție de mare eveniment intim și o pune pe dînsa într'o dispoziție sufletească „festivă“, în care omul e dispus să cedeze orice și să acorde cele mai neverosimile lucruri. Și astfel e magistral motivată căderea ei în brațele eroului, cădere care, fără asta, ar fi fost total imposibilă.

Această scenă, ca și de altfel cele precedente, a fost bine jucată de domnișoara Marieta Anca—despre care vom mai vorbi mai la vale. Dacă totuși spectatorul a avut, în clipa cortinei, o mică senzație de fals, asta se datorește exclusiv partenerului ,a cărui interpretare a fost din toate punctele de vedere greșit compusă, începînd cu chiar persoana fizică a interpretului.

Actorul apropriat ar fi trebuit să fie, scuzați-mi expresiunea, căci nu există o alta mai adequată—să fie „drăguț“. Mă explic. Nu avea nevoie să fie frumos. Femeile nu se îndrăgostesc neapărat de oamenii frumoși, mai ales femeile „grele“, adică greu de cucerit, exigente în alegerea căderilor. Iar acea particularitate fizionomică dezignată prin cuvîntul „frumușel“ ar fi fost încă și mai nepotrivită. Dar „drăguț“ înseamnă cu totul altceva. In ideea de drăguț intră o mare doză de farmec copilăresc. Eroul nostru avea datoria să alterneze fîsticeala cu atitudini subit cezariene, pornite dintr'o înaltă supărare. Dar fîsticeala, ca să fie estetică, trebue să fie pe bază de naivitate candidă, ca la copii. Altfel ia alură de cîine bătut, ceea ce strică tot, căci să nu uităm că eroul nostru trebue să treacă necontenit, dela jenă, la tonul tunător al justițiarului și învingătorului. Și asta, acest amestec de triumf grefat pe jenă recentă, îl găsim maicusamă la copii. Un copil supărat, care strigă adulților care îl terorizaseră pînă atunci, că ei, ei sunt niște ticăloși, are, în ciuda răcnetelor justificat victorioase, ceva totuși înduioșător, o mică poantă tandru humoristică, de-ți vine nu numai să-i dai dreptate, dar și să-l săruți... In accentele lui vulcanice este un „prea mult“ care îi dă ceva drăguț comic, prin care regăsim urmele fîsticelii un moment dominată.

Iată de ce personajul d-lui Camil Petrescu a fost conceput de autor ca un mare și generos copil. Această nuanță de copil—nu copil de vîrstă, ci oarecum copil „honoris causa“—trebuia să existe și la actorul însărcinat cu rolul. Iacă, de pildă d. Manolescu, care nu e frumos, nici n'a fost vreodată, ar fi putut încarna, în tinerețea sa, un asemenea personagiu, căci cu făptura d-sale ar fi fost în stare să fabrice

această substanță fizionomică pe care, în lipsă de alt cuvînt, am exprimat-o prin adjectivul „drăguț".

In schimb, actorul care a jucat rolul, d. Mitru, avea o față patibulară de om care cere mereu milă, niște brațe și picioare căzute ca ale unui trăger la sfîrșitul zilei de muncă. Și, pentru Dumnezeu, pentru ce a fost el îmbrăcat intenționat jerpelit? Fiindcă era sărac? Dar nu era sărac de loc. Primea o mulțime de bani dela patron, și nu avea nicio cheltuială de frivolitate alta decît hainele. Pe de altă parte este în logica îndrăgostitului, mai ales cînd e în situația de a fi văzut de iubită tot timpul, să pună o cochetărie frenetică în îmbrăcăminte. Insuși Eminescu, care era prototipul omului visător și „mai presus" de toate asemenea fleacuri, omul care era renumit pentru neglijența sa vestimentară, apărea subit de o eleganță înmărmuritoare ori de cîte ori era amorezat. (Aceasta era chiar un fel de termometru pentru prietenii săi).

Iată de ce este fals costumul actorului din piesa d-lui Camil Petrescu. Un veston, sempitern acelaș, lustruit, cu niște pantaloni șurup în formă de cisme Chantilly, și care n'aveau alt merit decît pe acela de a anticipa, prin lăsarea lor în vine, proxima cădere a elanului eroului însuși, ale cărui cuvinte—juste retour des choses—se dezumflau și cădeau și ele în pantalonii vorbitorului.

Firește, trebue să recunoaștem că rolul era foarte greu. Pe lîngă o făptură fizică, în sensul explicat mai sus, se cerea și o supleță actoricească deosebită, pentru a executa acele treceri neîncetate dela tonul sfielii la acela al comenzii. Cu atît mai mult că textul d-lui Camil Petrescu nu precizează bine locurile exacte ale acestor treceri. Ceea ce-i un merit mai mult pentru autor, căci dacă ar fi decupat geometric momentele, ar fi rezultat o simetrie retorică de teatru prost. E mult mai artistică această fluiditate, unde e lăsată pe seama interpretului alegerea momentului schimbărilor de macaz psihologic.

Vorbeam de costume. Să nu se creadă că e exagerat a li se da atîta importanță. In filmele americane, alegerea celui mai mic detaliu vestimentar este o problemă sever tratată. La teatru se respectă, în materie de costume, concordanța lor cu epoca, și aproape de loc aceea cu caracterul personajului, actorul fiind lăsat slobod să îmbrace un profesor universitar în conte de Trombafiore sau viceversa. Ar fi bine să se disciplineze puțin asemenea fantezii.

Costumele femeilor au fost în schimb cu mult gust compuse, și de asemeni și decorurile, acestea din urmă nu subt raportul frumuseții lor intrinseci, ci al psihologiei proprietarilor. Biblioteca din actul I și III era exact așa cum convenea situației sociale și ideilor bătrînului boier, iar ietacul fetei se potrivea bine cu oarecare aplecare spre „toc" fastuos al eroinei.

Și ca să revenim la dînsa, repetăm că a jucat destul de nuanțat (mai ales „marea scenă") precum și cu o naturaleță puțin obicinuită actrițelor de teatru, care se cred profesional obligate să urle și fremiteze chiar atunci cînd se încheie la haină. De altfel, spre sfîrșitul actului al II-lea și tot actul al III-lea, d-ra Marieta Anca s'a lăsat vizibil pe panta facilității, adică a deprinderilor proaste ale „Naționalului" și conservatorului (nimic nu extenuează ca aproape două acte de sobrietate isbutită). In tot actul al III-lea, actrița noastră nu se mai mișca decît arcuindu-și felin spinarea și călcînd, cu o lungime de undă enormă și cu picioare aruncate înalt în formă de „pas espagnol". Iar în scena cu sinuciderea eroului, ea s'a lipit de zid, răstignită ca în cele mai desuete imagini din repertoriul Imperiului al doilea. Era totuși atît de simplu să se caute o înțepenire mai puțin teatrală!

In materie de înțepenire, notăm un detaliu picant. Cortina se ridică (Actul I, scena I) peste un vis al eroului, care somnolează cu cotul pe masă și capul pe palmă. Patru din personagiile viitoare vorbesc atunci așa cum ar fi vrut visătorul ca ele să vorbească și în realitate.

Singurul care a simțit cum trebue jucată această dificultuoasă scenă a fost d. Manolescu (care de altfel a fost perfect în toate scenele piesei). D. Manolescu stătea drept și țapăn ca un stilp, și vorbea fără să miște brațele și fără a permite mușchilor feței cea mai mică deplasare. Ceilalți însă își făceau de cap, și erau, bravii, de o naturaleță așa de vioaie, încît sunt sigur că publicul n'a înțeles de loc pentru ce se trece inopinat dela noapte la lumina zilei, de ce personagiile o șterg ca din pușcă pe ușe, pentru ce, în scenele următoare, ele manifestă cu totul alte sentimente; și sunt sigur că acest public, a cărui calitate am văzut-o, și-a închipuit că printr'o stranie amnezie a artiștilor, s'a început greșit cu actul al treilea.

E foarte simplu cum ar fi trebuit regisată această scenă a visului. Cei patru oameni trebuiau aliniați, ca niște soldați de plumb, în fața celui care, visînd, le poruncea, toți cei patru vorbind exact așa cum a înțeles d. Manolescu s'o facă. Pe lîngă aceste avantagii, am mai fi avut și pe acela al unui decalaj foarte „scenic" dintre ireal și real. Și nu-i oare desesperant că actorii noștri în rarele momente cînd, însfîrșit, au voie și ocazie să fie ireali, renunță tocmai atunci la această scumpă a lor înclinație personală?

Asta mă face să-mi reamintesc de rolul d-lui Ulmeni, care face pe un politician romînissim, și a cărui partitură a fost scrisă de d. Camil Petrescu cu o deosebită măestrie, cu demarcații nete (care aici nu strică, de oarece rolul frizează comicul, unde asemenea simplificări sunt esteticește ajutătoare). Interpretul acestui rol — poate cel mai strident fals din toți — avea o plăcere perversă de a fraza mereu în contratimp, de a schimba tonul prea tîrziu sau prea de vreme, dînd auditorului impresia ciudată a unui marș care pe care l-am cînta în ritm de vals, împietînd mereu cu accentul asupra unu timp din măsura vecină.

Un ultim cuvînt înainte de a termina.

In „marea scenă" a actului II, după ce eroul face un milion de confidențe în vreme ce eroina își acopere mereu jocul, — el spune:

— Sigur, sigur că mă simt rușinat... Sunt ca un om cu trupul gol în fața altuia îmbrăcat...

E foarte bine găsit asta; mai ales că justifică o schimbare bruscă de atitudine:

— Dar am să le rup, hainele astea de pe d-ta, am să le smulg una cîte una....

Nici că se putea o invenție teatrală mai ingenioasă pentru a realiza o mutare de conduită înlăuntrul aceleiași fraze. Decît, imediat după asta:

— Dar va veni o clipă cînd Eurile noastre vor fi față în față, ca la începutul începutului, asemănător de goale, etc., etc...

Această iedee a două euri în pielea goală am găsit cu cale să o semnalez aci pentrucă ea este singura stîngăcie — ușor remediabilă cu o simplă ștersătură de creion — din toată piesa d-lui Camil Petrescu, care e, fără nicio îndoială, de un nivel mult superior aceluia obicinuit în literatura noastră dramatică.

D. I. SUCHIANU

CRONICA PLASTICĂ

ASOCIAŢIA „ARTA" LA SALA DALLES

In societatea noastră modernă, expoziţiile au ajuns cele mai obişnuite manifestări în vieaţa artiştilor. De aceia, în judecarea evoluţiei acestora, sîntem de multe ori nevoiţi să ne raportăm la cele care aduceau elemente noi de apreciere, care însemnau un ultim jalon într'o fază atunci închiată, sau un punct de plecare pentru o perioadă de noi experienţe, de noi cercetări, de modificări de atitudine faţă de motivele din natură sau în felul de a le interpreta. Cînd expoziţia este o manifestare de grup şi cînd grupul ţine un loc de seamă în vieaţa unei şcoale, ea poate juca un rol şi mai mare; ea constituie pentru istoricul de artă un moment determinant din vieaţa însăşi a artei naţionale, luînd înfăţişarea unui tablou definitiv al ei într'o anume perioadă.

Niciodată nu ne-am dat mai clar seama de acest adevăr, decît examinînd lucrările cu care noua asociaţie „Arta" se prezenta înaintea publicului. Nu erau două sau trei tablouri, care oricît ar fi de reuşite şi oricare ar fi iscălitura pusă în josul lor, sînt menite să dispară înecate printre nenumărate altele, deosebite ca tendinţe şi ca valoare de realizare, cînd sînt trimese la Salonul oficial; era dela fiecare o selecţie bine făcută de opere recente, actuale, dîndu-ne ultimul cuvînt al celui care le efectuase. In aceste condiţii, pentru oricine ştie să vadă, cele cîteva zeci de bucăţi din sala Dalles constituiau imagina veridică a picturii noastre, în ce are ea mai propriu, mai solid, mai înalt, nu numai pentrucă mai toate tendinţele, care o animă azi, erau exprimate, ci mai ales pentrucă expresia şi concepţia, în mai toate, se îmbinau în chipul cel mai fericit. Propunîndu-ne spre apreciere suma preocupărilor de azi ale celor mai autentici şi mai dotaţi dintre artiştii noştri, expoziţia ne oferea în acelaşi timp exemple convingătoare de limitele la care s'a putut la noi ajunge; ea era punctul extrem din graficul drumului parcurs de şcoala romînă dela războiu încoace.

In adevăr, cu excepţia numai a retrospectivei organizate de Academia Romînă mai acum cîţiva ani şi care reunea pe Andreescu, pe Grigorescu şi pe Luchian, nu s'a văzut la noi, în ultimii douăzeci de ani, manifestaţie de artă de calitatea celei de acum. Astfel, în memoria noastră, imaginei celor mai mari reprezentanţi ai şcoalei noastre din trecut îi urmează imaginea urmaşilor lor demni şi adevăraţi de astăzi, artişti mari ei înşişi. Fără să renunţe la niciuna din cuceririle făcute de înaintaşi, ei se silesc să trăiască cu timpul lor, aşa cum aceia au trăit în epoca lor, cu toată pasiunea şi căldura, cu toate aspiraţiile sufletului lor. Asociaţia „Arta" numără şapte membri, dar numai şase s'au prezentat publicului. Pentru motive pe care nu le cunoaştem, presa n'a participat la expoziţie. Toţi cei care admiră pe acest viguros pic-

tor vor regreta, ca şi noi — şi, sperăm, ca şi artistul însuşi — această lipsă. La cei şapte, gîndul nostru uneşte şi pe Th. Pallady, ca pe un egal, nume fără de care azi nu se poate înţelege toată valoarea şcoalei romîne. Cu aceste opt temperamente, nu numai tînăra şi aşa de oropsita pictură romînă, ci oricare alta s'ar putea mîndri.

Ceea ce impresionează în primul rînd, intrînd în expoziţie, este mai ales cît de diferiţi sînt între ei Dărăscu, Iser, Petraşcu, Ştefan Popescu, Steriadi şi Stoenescu. Totuşi nimic mai armonios decît manifestarea lor comună. Atîtea note personale şi variate, tocmai pentrucă ele sînt sincere şi răspund unor nevoi lăuntrice, pentrucă ating în realizare un aşa de înalt nivel, se echilibrează, prin calitatea lor, se topesc ca timbrele instrumentelor unei orchestre, într'un pasagiu important de simfonie.

Scriam cronica mea din Florenţa, pe o zi ploioasă şi rece. Oraşul e trist, casele au ceva ruinat şi ostil. Nu se aude decît sgomotul Arnului, umflat de curente, şi al ploaiei, care bate de azi noapte, neîncetat, în geamuri. Tablourile, pe care am fost să le văd azi dimineaţă, abea se distingeau, ca printr'o ceaţă fumurie. Venisem să le admir, cu sentimentul cu care cineva face un pelerinagiu. Dar ceea ce mi-a apărut în vastele săli dela Uffizi nu erau imaginele nemuritoare, care se dau ca exemple în tratate şi se studiază ca ultime etape ale geniului omenesc, ci umbra lor palidă, ca într'o oglindă, care amestecă formele şi întunecă pînă la anihilare culorile. Era mai rău ca la Londra, pe o zi cu ceaţă. Hotărît n'am avut noroc. Dar, în acelaşi timp, nu mă simt turburat de amintirea lor, ca să mă transport la Bucureşti, să-mi amintesc bucuria, dublată de un puternic sentiment patriotic, produsă de expoziţia „Artei". Era în preziua vernisagiului cînd am văzut-o, însă totul era aşezat, cu excepţia contribuţiei lui Steriadi, pe care de altminteri o cunoşteam. Pot să-mi imaginez deci impresia publicului, uimirea lui în faţa atîtor lucrări de seamă, mulţumirea de a vedea împreună, de a-i putea compara, artişti, pe care considera că-i cunoaşte, dar care apar mai tineri şi mai plini de vigoare ca oricînd. Căci constatarea care se impune la o analiză cît de sumară, este că nu numai ţinuta generală a expoziţiei este cea de care vorbeam la începutul acestei cronici, ci încă, fenomen şi mai îmbucurător, că fiecare artist în parte se arată superior faţă de trecut. Gîndul de a apărea alături de confraţi al căror talent îl stimau, de a fi judecat alături de ei, în condiţiile de expunere cele mai prielnice, a stimulat pe fiecare artist în parte se arată superior faţă de trecut. Gîndul de a apărea autocritic. Expoziţia înseamnă deci, nu numai o etapă importantă în pictura noastră, ci un punct de plecare pentru fiecare din participanţi.

Dărăscu expune mai ales piesagii dela Balcic şi din călătoriile sale dobrogene. Niciodată n'a fost mai delicat şi mai nuanţat în compunerea paletei, în redarea valorilor, în exprimarea atmosferei particulare a acestor regiuni. Cerul este luminos şi adînc, terenul solid, formele prinse în cîteva trăsături de pensulă, însă juste şi sigure. Ce se desprinde din toate aceste pînze este o impresie de delicateţă, de voie bună, de gust. Dar nici elementele mai energice nu le lipsesc: dovadă acel buchet de flori, în care nota dominantă este un roşu, în jurul căruia, ca o fanfară, cîntă celelalte tonuri. Iser a trimis cîteva figuri în mărime naturală, un nud, interioare orientale, în care tot figura constitue elementul esenţial, vederi din Balcic şi din Turtucaia. Pentru cine a urmărit evoluţia rapidă şi progresele dela an la an ale acestui artist, contribuţia sa actuală nu numai întăreşte impresia lăsată de ultima sa expoziţie, ci ne obligă la un nou examen. Iser este mai ales un desenator. Aceasta se simte în tot ce întreprinde. Ca desenator, atenţia şi interesul său îl îndreaptă mai ales în spre studiul figurii umane, în primul rînd al femeei. Costumele orientale, spaniole ori

chiar naţionale, cu care o îmbracă, au rostul lor, pentru a pune în valoare formele, frăgezimea pielei, raporturile de tonuri şi pentru a crea un fel de atmosferă de voluptate misterioasă în jurul ei. Dela o vreme însă, cunoaşterea volumelor şi a raporturilor părţilor care constitue trupul omenesc, i-au devenit aşa de familiare, încît Iser nu mai are nevoe să recurgă la linie ca să le imagineze şi să ni le sugereze, el utilizează aproape exclusiv culoarea, pe care o pune, directă, pe pînză. El, desenatorul, nu mai vede figura sub formă de combinaţie de linii, ci sub formă de pete, care determină reliefuri şi mase. De aceia, poate, arta sa n'a fost niciodată mai plastică ca acum, mai vie, mai spontană. Faţa şi corpul modelelor sale sînt descompuse în planuri şi volume colorate, care sînt apoi redate cu o economie de mijloace uimitoare şi cu o savantă simplicitate. Este mersul evoluţiei, pe care au cunoscut-o cîţiva mari artişti în sec. al XIX-lea. Iser aparţine aceleiaşi importante familii spirituale.

Petraşcu ocupă un larg panou. Este mişcător să vedem cît de serios, în toate împrejurările vieţii, acest pictor şi-a făcut datoria faţă de sine şi faţă de societate. Departe de orice coterie şi conştient de talentul ce posedă, s'a simţit toideauna obligat să fie exemplu celor mai tineri. Atît mai rău pentru cine n'a priceput că un pictor este creat să producă tablouri şi nu să facă intrigi, sau să bată scările ministerelor, linguşind pe cei la putere. De aceea, nu e manifestare profesională la care Petraşcu să nu participe, iar participarea să nu fie demnă de ideia pe care şi-o face despre rolul său. Şi de data aceasta, partea sa este admirabilă. Aceeaşi dragoste sensuală pentru pastă şi culoare, acelaşi dar superior în descompunerea nuanţelor din natură şi recompunerea lor pe pînză, aceleaşi fericite armonii de tonuri, care se pun reciproc în valoare. Chiar atunci cînd o temă se repetă, îl simţim cu totul prins de vraja momentului, uitînd trecutul şi pasionat să redea ceea ce vede, ca şi cum ar fi făcut-o pentru prima oară. De aceia două pînze, reprezentînd acelaşi interior pe fond gri deschis, în realitate sînt două lucruri deosebite, pot fi expuse alături fără să-şi facă rău una alteia. Sînt printre tablourile lui Petraşcu din expoziţie cîteva din cele mai reuşite ale sale: cele două interioare de care vorbeam, alte două: unul fără persoane, celalt mic, cu o femeie în roş, pe primul plan, cîteva naturi moarte, printre care cea din mijloc, în lăţime, toate parcă aurite, în acea atmosferă caldă, în care a ştiut să le învălue artistul.

Ştefan Popescu ocupă peretele din faţă. Partea principală o formează peisagiile, însă, spre mulţumirea noastră, întîlnim şi două teme, mai rar tratate de artist pînă acum: figura şi floarea. Peisagiile dau aceeaşi notă nobilă şi armonioasă, prezintă aceeaşi impecabilă compoziţie, în care totul se ţine şi se echilibrează, aceeaşi observaţie exactă a succesiunii planurilor, a perspectivei luminii, care ne pun în măsură să ştim cu precizie ora la care au fost pictate. Este greu să imaginăm ceva mai decorativ şi mai precis în peisagiul romîn. Comparate cu lucrările trecute, cele de acum apar mai viguroase, mai larg tratate, mai libere. Cîteva sînt de-a-dreptul magistrale prin liniştea ce se desprinde din ele, prin eleganţa arabescului liniştitor, prin justeţa coloritului şi a luminii. Figura este în totul demnă de cele mai bune lucrări, are soliditatea de factură a operelor din muzee, iar florile constitue una din simfoniile cele mai calde din expoziţie. Pictate cu o vervă inimitabilă, în tonurile cele mai potrivite, care, violente fiecare în parte, se domolesc reciproc, ele constitue un exemplar unic în opera lui Ştefan Popescu.

Steriadi aduce nota spirituală şi de distincţie, pe care i-o cunoaştem. Ca un virtuoz, în largul său în orice gen, el se serveşte cînd de o pastă mai consistentă şi mai grasă, cînd de tonuri care au temperamente şi savoarea acuarelei. La un artist atît de sensibil şi de rafinat nu se poate ca Olanda să nu fi adus nimic nou. Ultima sa călătorie, contactul cu atmosfera aşa de particulară a acestei ţări, au făcut să vibreze anume coarde ale artei lui Steriadi. Sînt note în tradiţia impresionistă, pentru care pînă azi el a arătat o mare preferinţă.

D. Stoenescu are lucrări excelente, demne de artistul pe care toţi îl admirăm şi-l iubim. Printre ele, o pînză magistrală, înaintea cărea mulţi vor pronunţa epitetul de capodoperă: portretul contelui de la Forest-Dyvonne. Bătrînul, reprezentant al unei familii celebre, este analizat cu o putere de penetraţie, cu un dar de a scruta sufletului omului, cu un talent de a expune constatările acestei anchete, inimitabile. Modelul apare în faţa noastră trăind o vieaţă mai reală parcă decît cea adevărată, pentrucă ea este mai sintetică, strînsă pentru plăcerea noastră în cîteva pete de culoare. Desenul ochilor, gura, nasul, pielea roză care îmbracă forma oaselor ce se simt aşa de bine, gestul mîinilor, trupul strîns ca un ghem, nimic nu se poate uita din această apariţie. Naturile moarte, mai ales cea cu lampa, foarte personal tratate. Ele, împreună cu peisagiile, cu celelalte portrete şi cu studiile în vederea portretelor, ne lasă impresia unui puternic temperament de artist.

G. OPRESCU

MISCELLANEA

ELECTRIFICAREA RURALA

A apărut de curînd o lucrare a unui cunoscut și puternic inginer romîn, unul din acei care au organizat încă dinainte de războiu și care conduce în mare parte și azi industria noastră națională incipientă. Lucrarea cuprinde un plan industrial de o natură foarte particulară, căci este oarecum — dacă nu potrivnic — în tot cazul nițel alături de „linia generală" a doctrinei industrialismului romînesc. Ca să înțelegem despre ce este vorba, cîteva explicațiuni sunt necesare.

Regimul industrial care funcționează actualmente în Romînia — și al cărui inițiator a fost regretatul Ion Brătianu — se poate provizoriu defini o „industrializare cu orice preț", o industrializare care are această trăsătură originală că face aproape de tot abstracție de problema debușeurilor. O industrie națională — zic teoreticienii acestei concepții — nu are a se preocupa neapărat de clientela mondială, și nici chiar de cea mai mare parte a clientelii interne. Firește, o oarecare clientelă tot trebue. Ea se va obține în mod oarecum coercitiv, prin izolare într'o temniță de scumpete asigurată de un regim vamal apropriat. Clientela aceasta se compune exclusiv din burghezia orășenească: negustori, proprietari, chiar rurali, dar reșezînd la tîrg, funcționari și diferiți practicanți ai „profesiunilor liberale". Restul adică imensa majoritate a populației, nu cumpără nimic și de loc, cu excepția bumbăcăriei și a uneltelor agricole, unde nu are încotro. Cu alte cuvinte, în logica sistemului, este implicată o stare de sub-consumație cronică, menținerea, cuminte a țărănimii la un nivel de viață foarte scoborît. Acest standard inferior al locuitorilor dela sate nu este numai compatibil cu sistemul, dar e chiar reclamat de el ca o condiție sine qua non. Căci dacă s'ar naște, în clasele rurale, nevoi de civilizație mai mari, industria, așa cum este ea practicată, nu le-ar putea satisface, prețurile produselor industriale fiind de o scumpete inaccesibilă țăranului, chiar celui eventual chiabur. Cumpărătorul este și trebue să rămînă orășanul nu zicem bogat (căci această faună aproape nu există în foarte săraca noastră țară), dar orășanul cheltuitor, acela care trăiește din expedientele „profesiunilor liberale", cîștigă relativ mult dar nesigur și arborează, în vieață, o mentalitate de aventurier, de jucător la noroc, o mentalitate cheltuitoare de „après moi le déluge". El e singura categorie dispusă să plătească prețuri exorbitante, așa de mari încît, pentru unele articole, a te duce personal în Cekoslovakia — cu toate spezele de călătorie — pentru a cumpăra acolo articolul în chestiune, revine uneori mai ieftin decît a ți-l procura în țară.

Toți acești oameni au ferma convingere că duc o viață de lux, cînd ei în realitate au un buget egal — uneori chiar mai mic — de-

cît un lucrător american. Dar luxul, care e chestiune de psihologie, este, ca atare, fundat pe socoteli sociale comparative.

Față de un om „bogat" american sau englez, proletarul din acele țări se simte perfect proletar, cu tot standardul înalt al cheltuielilor sale. De asemenea, burghezul bucureștean se simte miliardar cumpărînd un Ford pentru el și ciorapi Kaiser pentru fiică-sa, căci el se compară cu cele 16 milioane de romîni cărora li se întîmplă să trăiască cu doi poli pe săptămînă. Astfel, mizeria rurală este principalul imbold al acelei minorități orășenești de a cumpăra, pe lîngă cele cîteva articole străine care nu se „fabrică" încă în Romînia, sutele de articole mai mărunte, furnizate pe prețuri enorme, de industria națională. Ei le cumpără nu numai din necesitatea de confort a omului evoluat, dar și ca o afirmare de rang social, ca pe tot atîtea simboluri de singularizare, ca pe niște „signs of respectability" cum numește economistul Carlisle asemenea mărfuri ornamentale, în analiza pătrunzătoare pe care o face asupra bunurilor economice în societățile primitive.

Așa dar, fundamentul psihologic al debușeurilor, adică al clientelii care face viabil sistemul foarte particular al industrialismului romîn, este dublu: o mentalitate de aventurier și un anumit snobism de clasă. Iar acesta din urmă se bazează la rîndu-i pe contrastul stimulant cu mizeria rurală.

După cum vedem, un nivel coborît, și menținut coborît, al nevoilor de traiu în sinul populației rurale este, în ultimă analiză, condiția sine qua non a funcționării eficace a regimului industrial din Romînia.

Iată de ce am fost profund surprinși cetind memoriul redactat de un vechiu și devotat partizan al sistemului nostru național de industrialism, și unde d-sa analiza nici mai mult nici mai puțin decît posibilitățile introducerii, la sate, a electricității. Proiectul apare ca direct absurd, știut fiind că o electrificare rurală constitue unul din cele mai sigure mijloace de luminare a țărănimii — la propriu și la figurat —, un izvor fecund de deschideri nouă a apetiturilor de confort și traiu mai omenesc. Explicația paradoxului se poate la rigoare găsi în psihologia particulară a autorului proiectului. El este unul din acei oameni foarte onești, a cărui onestitate ar rămîne valabilă chiar și în alte regimuri decît acela de „Staatskapitalismus" unde noțiunea aceasta este extrem de elastică și complexă. Și autorul e așa de sedus, în simțul lui de umanitate, de perspectiva unei înfrumusețări civilizatorii și culturale a țării, încît nu vede consecințele păgubitoare ale unei asemenea măsuri pentru regimul social-industrial al cărui apărător inteligent fusese el toată viața. In tot cazul, la această scăpare din vedere contribue și următoarele două fapte.

Proiectul, la prima vedere, apare ca ceva profitabil. In regimul de „Staatskapitalismus", orice inovație, orice investiție nouă, orice fundare de întreprinderi inedite este sursă de mari profituri, mai ales la început, în primele momente ale înființării.

Al doilea, proiectul de care vorbeam nu pretinde o electrificare generală, ci una mai modestă, în formă de mici încercări experimentale locale. Numai o electrificare generalizată ar putea apărea în mod evident ca subversivă. Așa însă, prin simple construcțiuni de mici insule, nu se turbură ordinea existentă, și profiturile, pentru acea duzină de fondatori, rămîn în tot cazul considerabile.

Decît, este aci un joc foarte periculos. Ricardo — cu ocazia celebrei sale teorii a rentei — a descris bine psihologia acestei auto-păcăliri izvorîtă din îngustime de orizont și grabă în lăcomie, inerentă capitalismului, care dă capitalistului curajul, pentru un cîștig personal, să comită o acțiune care folosește binelui obștesc și deci pägu-

beşte clasa lui. O păgubeşte cei drept puţin, aproape imperceptibil. Dar dacă toţi capitaliştii repetă aceeaşi socoteală, clasa lor, la urmă, se găseşte periclitată.....

Iată de ce avem credinţa că această măsură de electrificare nu va ieşi din sfera exiguă a planului de care ne ocupăm aci.

Un fenomen analog s'a mai întîmplat şi în alt domeniu, acela pur cultural al răspîndirii cinematografului la sate. Reprezentanţii economico-politici ai regimului capitalist-de-Stat au fost însă aci mai prudenţi. Deşi dispuneau de fonduri infinite pentru acest sfîrşit, ei s'au opus totuşi, totdeauna cu spaimă la ideea că, pe calea filmului, spectacolul contagios al unei vieţi decente, omeneşti, libere şi confortabile a proletariatului din marile state civilizate, să ajungă pînă la ochii ţăranului romîn şi să-i nască poftă de traiu mai bun.

Dar ceea ce e vizibil, în arta imaginilor ecranului, este de o evidenţă mai puţin aparentă în chestia introducerii electricităţii la sate. Ş'apoi beneficiile monetare laterale nu se pot compara în cele două cazuri. Iată de ce poate tot n'ar fi imposibil ca proiectul de electrificare rurală să se înfăptuiască, spre înmărmurirea, în faţa consecinţelor lor finale, a oamenilor care le-au înfăptuit. Căci înţeleptul dicton latin „quos vult Jupiter...." este şi va rămîne etern valabil.

UN LAPSUS FREUDIAN

In lucrarea de care vorbeam în rîndurile precedente se găseşte o foarte interesantă scăpare de limbagiu, una tocmai din acelea unde subconştientul face oficiul de pictor al unui portret pe care titularul îl ignorează sau în tot cazul îl neagă.

La pagina 15, unde, în loc de amănunte tehnice găsim o infinitate de amănunte legislative, referitoare la supravegherea şi împărţirea beneficiilor, autorul, fără voie, scrie aşa:

„Prin decretul-lege de constituire să se prevadă dreptul de a etc., etc....".

Decretul-lege! Pentru ce decret-lege? In momentul cînd memoriul acesta a fost redactat, era în ajunul deschiderii parlamentului. Sau dacă se presupunea că parlamentul nu va mai avea sesiune, atunci nici decretul-lege nu mai putea exista, căci el este, în cel mai bun caz, valabil numai dacă e ratificat de Corpurile legiuitoare. Decît, încet-încet se pierde această arhaică accepţiune juridică a decretului-lege, măsură provizorie şi în vigoare numai dacă e confirmat de o lege adevărată. Decretul-lege a început, cum se zice, să intre în sînge. Şi nu ne-ar surprinde dacă într'o bună zi, în scurtul interval dintre o venire dela băi şi o replecare, aceeaşi seară, la aceleaşi băi, să ne trezim cu un decret-lege prin care s'ar dispune de exemplu abrogarea articolului 5 al Constituţiei. Nu ne-ar surprinde, dar nici nu ne-ar putea împiedeca să ne gîndim că este un joc periculos. Căci dacă se abrogă aşa de uşor articolele 5, sau 25, sau 11 din Constituţie, contagiunea exemplului subversiv poate trezi apetituri neaşteptate şi credinţa că şi alte articole ar putea fi abrogate, bunăoară art. 17, ca să luăm unul cu totul la întîmplare.

DIN ANTOLOGIA SCRISULUI ROMIN

Dacă simplii cetăţenii, în Romînia, vorbesc prost şi scriu greşit este, între altele, pentrucă nici literatorii de meserie nu scriu mult mai bine. Am dat la această rubrică, în treacăt, cîteva citate din autori premiaţi, şi vom mai da şi altele în curînd. Vom analiza de asemeni

stilul cîtorva scriitori contemporani „clasici" — căci se poate fi contemporan şi în acelaşi timp clasic (adică, literal: „ales", pentru a figura în antologii şi cărţi de şcoală).

Aşa dar cetăţenii vorbesc prost fiindcă literatorii vorbesc prost şi ei. Iar aceştia din urmă scriu prost, fiindcă nici specialiştii de limbă romînă nu scriu mai bine. In numărul trecut al acestei reviste, tocmai ne ocupam de un asemenea specialist, profesor universitar de limbă şi filologie romînă, membru al Academiei etc. Dar asta încă nu-i aşa de grav. La universitate, romînul nu se duce să înveţe carte, ci pentru o treabă mult mai urgentă, anume pentru a se simţi daco-roman. Unde însă el e aproape obligat să studieze, este în liceu. Cu condiţia, bineînţeles, să aibă ce şi dela cine.

Ajungem astfel la caput malorum. Profesorii noştri de liceu, în marea lor majoritate, nu ştiu romîneşte (vorbesc de cei de limba romînă). De asemeni, cum e şi firesc, manualele didactice sunt redactate într'o romînească neverosimilă. In rîndurile ce urmează vom reproduce pasagii din cel mai „vîndut" dintre tratatele noastre şcolare de limbă şi literatură romînă.

Astfel, vorbind de Odobescu, autorul nostru zice:

„Ca formă, aceste nuvele ni-l arată pe Odobescu ca un stilist desăvîrşit, mînuind cu multă iscusinţă o frază periodică (!), bogată şi elegantă, smălţuită de (?) arhaisme, care-i dau mireasma trecutului".

Mireasma smalţului trebue să fie ceva care miroase foarte frumos.

Iată acum o paralelă între Negruzzi şi Odobescu (Chiajna şi Lăpuşneanu):

„*Amîndouă nuvelele zugrăvesc aceeaşi turburată epocă a veacului al XVI-lea*, cu *situaţii* identice, *personagii* corespunzătoare, *şi acelaş desnodămînt*".

Personagii corespunzătoare unor situaţii identice sunt şi ele identice.

Din redactarea pasagiului din manual rezultă deci că Lăpuşneanu şi Chiajna sunt unul şi acelaşi lucru.

In Doamna Chiajna găsim „*neîntrecute tablouri istorice şi impresionante zugrăviri ale* priveliştilor firii".

Firea cui? A Chiajnei? (Cred că autorul a vrut să zică „naturii").

In Pseudo-Kgnegetikos, Al. Odobescu „*ne pune dinaintea ochilor viziunea poetică a eruditiunei*".

Adică se putea pune o viziune dinaintea spatelui, sau dinaintea urechii? Odată ce-i viziune..... Ş'apoi cum o fi asta, viziunea poetică a eruditiunii?

In Pseudokynegeticos „*succesul lui Odobescu nu se datoreşte numai dibăciei cu care* a variat *gravele chestiuni de erudiţie prin povestiri recreative*". Autorul a vrut probabil să spună că Odobescu şi-a variat expunerea, făcînd să alterneze chestiunile de erudiţie cu povestirile recreative. Verbul a varia—ca dealtfel toate cuvintele unei limbi—au socoteala lor. Altminteri aş avea dreptul să spun: „mi-am variat nevasta printr'o metresă".

„*Aptitudinile de stilist ale lui Odobescu se* reliefează printr'o exprimare liniştită, *senină*..." ştiut fiind că nimic nu reliefează mai bine un lucru, decît cînd stai cuminte, sau taci, sau cel mai bine cînd nu faci absolut nimic......

„*Odobescu este stăpîn desăvîrşit pe* stilul imaginilor". Am putea şi noi să ştim ce e aceea „stilul imaginilor"?

„Marele merit *al lui Maiorescu este în primul rînd acela de* a fi afirmat locul de frunte pe care-l ocupă imaginile în expresia poetică".

Şi noi care credeam că în poezie locul de frunte îl ocupă cifra de afaceri şi situaţia politică a poetului?

In fond, d. profesor a vrut să spună că marele merit al lui Maiorescu este de a fi explicat rolul imaginilor, de a fi cercetat prin analize de psihologie, limpezi şi foarte meritoase pentru vremea lui, care este mecanismul mental ce prezidă la formarea şi eficacitatea poetică a imaginilor etc., etc. Aşa-i că-i greu, domnule profesor, cu afurisitul ăsta de limbaj articulat? Vrei să spui ceva, porneşti la drum, şi dacă o clipă nu bagi de seamă, te pomeneşti spunînd cine ştie ce....

Mai la vale, vorbind de Eminescu:

...„*ca un remediu împotriva singurătăţii în care se simţea izolat*".

Dar acesta nu-i singurul paradox din literatura romînă. Astfel:

La Eminescu „*fantezia vizuală, pornită să vadă tot*". Sau: „*Bogata frază a lui Odobescu, cu caracterul său popular neaoş romînesc*". Sau: „*Iubirea, la Coşbuc, este întotdeauna un sentiment puternic şi viguros*" (subliniat de autor el însuşi).

Vorbind de Neculce, autorul laudă la el „*stilul concentrat, pe care zadarnic l-am căuta în fraza necondensată a Muntenilor* etc.". Foarte curios cum nu poţi găsi stil necondensat nici chiar atunci cînd îl cauţi în fraze.... necondensate.....

La Creangă „*verva, care se revarsă din belşug, dintr'un temperament comunicativ şi veşnic tînăr* etc...".

Afară de pleonasmul vervă-belşug (verva nu poate fi ceva parcinomios), observaţi frumuseţea prudhommesque-ă a revărsării simultane din două surse: din belşug şi din temperament. Este ca şi cînd am zice: „A căzut pe vine şi pe gînduri"; sau: „A fost rănit la Plevna şi la piciorul sting".

Dar să revenim la lucruri mai serioase.

„*Un exemplu şi mai eloqvent de extraordinara putere de sensibilizare a ideilor ne-a dat-o Eminescu* etc.".

Iarăşi ştim ce a vrut să zică autorul: sensibilizarea *cetitorului* la cuprinsul poetic al ideilor; sau atunci: prefacerea *ideilor* din abstracte în sensibile. Dar iarăşi a ieşit cu totul altceva...

Ritmul poetic, în „Luceafărul", zice autorul nostru, „*aminteşte cadenţa doinelor, cadrul poeziei ne duce spre basme, iar vocabularul spre cel mai curat graiu romînesc. Aceste trei elemente populare poartă pe umerii lor adînca filosofie a fondului poeziei*".

Chestia cu umerii elementelor care poartă fondul pe ei, dovedeşte că „sensibilizarea", de odinieaori, e cam contagioasă. Şi ca să întrebuinţăm propriile expresii ale autorului (care vorbim de Odobescu, zicea că „Deşi *atins* de romantism, a ştiut să păstreze fondul romînesc al epocii, etc."), vom zice că d. profesor a fost serios „atins" de poezie.

„*Modest, dar conştient de propria sa valoare, Ion Roată exprimă tot ce gîndeşte în privinţa Unirii, pentru ca, în Divanul ad-hoc, să spuie dureroase adevăruri boierului care-şi permisese să-l jignească*".

D. profesor de limba romînă ignorează că în romîneşte *pentru ca* are două sensuri: cel obişnuit, care e cauzal-finalist (ex.: „critic pe agramaţi *pentru ca* ei să înveţe romîneşte", şi mai are şi un alt sens, mai special, împrumutat din limba franceză, cu nuanţă uşor adversativă (ex.: „Ion Roată tace şi înghite, *pentru ca*, atunci cînd simte că a venit ceasul potrivit, să-şi verse focul, spunînd tot ce are pe suflet". *Pentru ca* are aci o nuanţă de *însă, dar:* „I. R. tace şi înghite *dar* cînd simte că a venit ceasul etc.".

In pasajul din manualul d-lui profesor, *pentru ca* nu poate avea sens cauzalo-finalist. Căci e absurd a spune că moş Ion exprimă tot ce gîndeşte *pentru ca*, adică *în scopul* de a, cu *intenţia să* răspundă ţanţoş jignirii viitoare a boierului eventual. „Pentru ca" nu poate deci avea decît sensul Nr. 2, adversativ, dar cu adversaţia sabo-

tată. Căci fraza din text se poate traduce — cum am tradus-o pe aceea din exemplul nostru — aşa: „Modest, Ion Roată exprimă tot ce ştie; *însă*, el spune boerului adevăruri dureroase". Ceea ce nu mai are niciun sens.

„*Creangă şi-a pus talentul în slujba masei, în lumea căreia s'a simţit întotdeauna şi al cărei glas l-a făcut să răsune* etc., etc.".

Lăsînd deoparte frumuseţea în sine a expresiunii: „*lumea masei*", atragem atenţia asupra bizarului verb „a simţi". Creangă, cînd se afla în lumea masei, *se simţea*. Şi gata. Se simţea *ce?* Se simţea *cum?* Nu-i nevoie. Se simţea. Ne place nespus de mult acest soiu de verbe berci, care termină fraza în formă de coadă de fosterier.

Dar ne oprim aci.

Dacă am continua, n'am mai isprăvi niciodată, căci opera didactică a clientului nostru cuprinde nu mai puţin de patru manuale de cîte 500 pagini fiecare, şi pline, tuspatru, cu perle stilistice în felul celor reproduse mai sus.

Şi, cu acest prilej, trebue să facem o mărturisire, pentru a ne limpezi conştiinţa. Acest profesor de limba romînă este un excelent profesor, unul din cei mai buni dascăli ai corpului nostru didactic secundar. Ceva mai mult: manualele de care am vorbit sunt excelente. Dar tocmai fiindcă profesorul e bun şi cărţile bune, este întristător fenomenul semnalat de noi. Inseamnă că obiceiul de a vorbi romîneşte corect se pierde într'atîta încît nici floarea dăscălimii romîneşti nu mai e sensibilă la asta. Nu numai sintaxa este masacrată, dar chiar cuvintele sunt luate în sensuri false, ceea ce dă naştere la acuplări caraghioase de vorbe.

La această batjocură în care a ajuns sărmana — şi atît totuşi de frumoasa — noastră limbă, a contribuit de sigur şi inepta campanie împotriva neologismelor. Scriitorul este azi literalmente terorizat. Nu mai îndrăsneşte să întrebuinţeze cuvinte ca *natură*, căci patriotismul linguistic îi aminteşte pe un ton reprobator, că „avem doară cuvîntul „*fire*". Şi atunci se nasc combinaţii ilariante ca „dinţi fireşti", sau, ca în exemplul deja citat: „Zugrăviri ale priveliştilor firii. (Vă jur că „a picta peisaje după natură", e nu numai mai limpede, dar şi mult mai evocator). D. profesor de care ne-am ocupat este şi el terorizat de naţionalismul filologic. Astfel, se teme să spună: „constitue", sau „consistă din". Şi întrebuinţează verbul „a întocmi", care nu se potriveşte de loc.

In Luceafărul lui Eminescu: „Ideea eternităţii, care întocmeşte fondul poeziei, etc." Sau:

„Descrierea se îmbină atît de strîns cu povestirea (la Creangă), încît amîndouă întocmesc un tot organic".

A întocmi, înseamnă a institui, a aranja, a organiza, a rîndui, a înfiinţa. Incercaţi puţin să înlocuiţi cuvîntul a întocmi din frazele citate prin vreuna din nuanţele de sens înşirate mai sus, şi veţi vedea ce frumuseţe ar rezulta.

Să învăţăm gramatica. Să întrebăm pe cei ce ştiu. Să ne placă, d-le profesor, să citim *dicţionare*, aşa cum fac oamenii din ţările culte (Théophile Gauthier spunea că dintre toate cărţile, acestea constituiau („întocmeau...") lectura lui preferată. Altfel ajungem în ciudata situaţie de a fi profesor de limbă şi literatură romînă la cursul superior, ignorînd nu numai stilul şi sintaxa, dar însuşi sensul unor cuvinte curente, cum ar fi bunăoară cuvîntul *observaţie*. Căci autorul de cărţi didactice de care ne-am ocupat, nu ştie ce înseamnă „a observa". Vreţi dovada?

Autorul, vorbind de Neculcea, citează următorul pasaj, într'adevăr foarte pitoresc, unde este vorba de firea grecilor:

„Așa socotesc eu cu firea meu aceasta proastă: cînd o vrea Dumnezeu să facă să nu fie rugină de fier și Turci în Țarigrad să nu fie, și lupii să nu mănînce oile în lume, atunci, poate nu vor fi nici greci în Moldova și Țara Muntenească, nici or fi boieri, nici or putea mânca aceste două țări, cum le mănîncă; iar alt leac n'au rămas cu condeiul meu să mai pomenesc, ca să pot găci. Focul îl stingi; apa o iezești și o abați pe altă parte; vântul când bate, te dai în lături, într'un adăpost și te odihnești; soarele intră în nori; noaptea întunericul trece și se face iar lumină; iar la grec milă sau omenie sau dreptate, sau nevicleșug, nici unele de aceste nu sunt, sau frica lui Dumnezeu. Numai când nu poate să facă rău, se arată cu blândețe, iar inima și firea, tot cât ar putea este să facă rău''.

După care, imediat, urmează:

„*Indrumări analitice.*

„*Este o neîntrecută caracterizare, în care agerimea observației se unește cu puterea expresivă a unui stil plastic și colorat*".

Deja „caracterizarea" nu-i tocmai-tocmai cuvîntul propriu, căci firea Grecului apare aci cu totul indirect, din explozia și invectivele cronicarului. Dar „*observație*"? Unde a putut găsi *observație* d. comentator? Observația este, în tehnica literară, o metodă precisă, care consistă din a nota fapte, a consemna fenomene reale, obținute pe cale perceptivă. In pasajul de față, nu-i la Neculce nici pic de observație, ci numai hiperbolă fugoasă. Și dacă un profesor de artă poetică nu cunoaște înțelesul unor cuvinte care-s noțiunile elementare ale profesiunii sale, nu-i de mirare că d-sa poate vorbi de mirosul smalțului sau de sensibilizarea ideilor.

Și toate acestea laolaltă-s tare triste...

NOUTĂȚI DESPRE PATRUZECIOPTISM

Intr'o carte, de aproape 400 de pagini, intitulată „Domnia Regelui Carol I", găsim aceste înmărmuritoare lucruri:

„Regele Carol era și el un pașoptist".

Să fi vrut prin aceasta autorii să spună că viitorul Rege al Romîniei era în vieață la 1848? Suntem de acord, deși nu toți cei ce au trăit mișcarea pașoptistă sunt „pașoptiști", în înțelesul — care e un înțeles doctrinar — al cuvîntului. Am avea chiar cutezanța să afirmăm că la 1848, viitorul monarh avea exact 9 ani, vîrstă la care, cu toată precocitatea, o vocație de revoluționar se poate cu greu afirma.

Dar poate autorii noștri vor să dea cuvîntului tocmai acel sens doctrinar de care vorbeam. Astfel pusă chestiunea, se poate susține că da, se poate susține că nu. Dar cei doi autori ne înlesnesc sarcina. Nu avem nevoie să probăm nici pro, nici contra ipotezii, căci cei doi autori ne dau ei înșiși o frumoasă definiție a pașoptismului; într'adevăr, spun ei, Regele Carol:

„avea și el iluzia progresului, a științei, a tehnicei".

Și adaugă, numai decît, îngrijorați:

„A însemnat oare acest lucru un rău pentru țară?".

Pentru a ne relinişti, instantaneu, se grăbesc a răspunde, răspicat:

„Nu!".

Așa dar, în principiu e rău să fii patruzeciopist. Căci o mulțime de lucruri infamante decurg din asta. Mai întîi înseamnă a crede în progres, ceea ce la urma urmelor poate n'ar fi atît de grav, dar mai înseamnă a crede în știință și chiar — horribile dictu — în tehnică. Noi, cei de azi, nu mai suntem pașoptiști, fiindcă, slavă Domnului, nu mai credem nici în mașina cu aburi, nici în atomi, nici în gravitația universală (care este de un internaționalism subversiv), nici în razele ultraviolete sau alte asemenea bagatele. Noi azi, cum spun cei doi autori, știm să tratăm știința și tehnica, ca pe niște „iluzii" ordinare....

Regele Carol, el, credea în aceste absurdități. De aceea autorii noștri se simt datori a explica pentru ce, totuși, Carol I a scăpat de primejdia de a face rău țării prin știință și tehnică; pentrucă, spune savantul binom, domnia acestui monarh:

„a însemnat întîlnirea în spiritul timpului lor, (dar mai întîi ce însemna a te întîlni în spiritul timpului tău?), a unui mare Domn cu cea mai dezinteresată, mai gata de jertfă, mai nobilă, mai bine pregătită mai talentată generație a istoriei noastre".

Aflăm astfel că dezinteresarea, noblețea și talentul sunt singurele arme ca să combați cele două flagele: știința și tehnica, precum și pentru a pune la locul lor pe un Galileu, Bergson, Aristot, Newton, Einstein și alți asemenea jidovi subversivi și—mai e nevoie să adăogăm — cu toții perfect patruzecioptiști.

Astfel stînd lucrurile, cititorul s'a putut convinge că o asemenea carte nu trebue, numai așa, răsfoită, ci citită cu atenție, dela pagina 1.

Ii vom face deci și această plăcere.

Pagina 1. *Cuvînt înainte:*

„Am dat în acest prim volum o desvoltare foarte mare înfățișării Romîniei în clipa venirii lui Carol I. Celor ce li s'ar părea că această parte nu cadrează cu economia lucrării noastre, le amintim că această lucrare va cuprinde patru volume, și *că la sfîrșitul ei vor găsi un peisaj al Romîniei după Domnia lui Carol*".

Mai întîi nu știm cum să ne exprimăm fericirea intelectuală de a găsi, într'o severă lucrare de istorie, un ton de părinte care parcă spune copiilor lui: „aveți răbdare, că dacă sunteți cuminți, o să aveți la sfîrșit o friandiză bună: veți găsi ca un cadou afară din program, un peisaj, etc...".

Nu știu, dacă gustați și d-voastră ca noi, savoarea acestei fermecătoare stîngăcii în mînuirea uneltelor de intelectual. Ea ne dă, între altele, și voluptatea de a verifica încăodată o veche convingere, anume că nici bătrînețea, nici femeia, nici războiul, nici reumatismele nu-și pot bate joc de om așa de cumplit ca, cultura, cînd își pune gînd rău cu cineva.

Așa încît înțelegem perfect revolta autorilor noștri împotriva științei și tehnicei (inclusiv tehnica redactării), căci aceste două vipere sunt cu adevărat marile inamice ale geniului uman.

Și, ca să nu mai cităm alte pasaje, trimetem pe cititor la fraza deja citată, unde va găsi această interesantă cugetare:

„...*amintim* că această lucrare *va cuprinde* patru volume".

Cum însă în acest pasaj aflăm pentru întîia oară că autorii au de gînd să publice patru volume, asta înseamnă că acești autori, cînd previn pe cineva asupra unui *eveniment viitor*, numesc asta „*a aminti*" și că deci intenție și suvenir sunt doar mici nuanțe insezisabile ale unuia și aceluiași lucru.

Că e în fond un merit de a scrie cărți de istorie, chiar dacă în ele

„nu s'a folosit decît materialul publicat şi deci ele n'au pretenţia de a aduce elemente noi" — cum recunosc ei înşişi autorii, ceea ce-i un al doilea merit — toate acestea le recunoaştem şi noi bucuros. Dar ceea ce am dori ar fi ca oricine se încumetă a publica o carte, să ştie să vorbească — nu zic romîneşte corect, căci ar fi să cerem prea mult — dar măcar a şti să vorbească pur şi simplu.

Mai ales cînd se cotizează doi, pentru ca, împreună, să nască asemenea frumuseţi.

NICANOR & Co.

RECENZII

***AL. ROSETTI: Istoria limbii romîne. I. limba latină.* Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", Bucureşti, 1937, 219 pagini.**

Activitatea filologică a fost totdeauna foarte vie la Romîni. Se ştie că renaşterea noastră culturală, pornită din Ardeal, în urma unirii religioase cu Roma, a început tocmai cu studii asupra limbii (şi istoriei) naţionale. Trecînd vremea, numărul celor care şi-au închinat forţele întru cultivarea limbii moderne a crescut necontenit, şi, ceea ce-i cu adevărat îmbucurător, valoarea operelor create de ei a devenit încetul cu încetul atît de mare, încît s'a impus atenţiei specialiştilor de aiurea.

Dacă pînă la Unire manifestările Romînilor în acest domeniu de activitate ştiinţifică erau, cel puţin în parte, de pildă la Ardeleni şi Bucovineni, produsul unei refulări de ordin politic, un fel de protest deghizat împotriva dominaţiilor străine, după 1918 ele sînt dovada unui avînt cultural firesc şi necesar la un popor numeros şi stăpîn pe o ţară care trebue să conteze în lume. De altmintrelea dela războiu încoace filologia romînească a făcut progrese mari sub toate raporturile. Pe lîngă opere personale, specialiştii din cele patru centre universitare au dat şi continuă să dea la iveală publicaţii periodice la care colaborează ei înşişi, apoi savanţi străini şi, lucru vrednic de a fi relevat, elevi de ai lor, cei mai mulţi deabia ieşiţi din universitate sau, adesea, numai în ajun de a-şi termina studiile. Astfel avem, în ordinea vechimii, *Dacoromania* (Cluj; director S. Puşcariu), *Grai şi suflet* (Bucureşti; dir. Ov. Densuşianu), *Revista filologică* (Cernăuţi; director Al. Procopovici [1]). *Bulletin linguistique* (Bucureşti; dir. A. Rosetti). *Buletinul Institutului de Filologie Romînă „Alexandru Philippide*[1]) (Iaşi, dir. Iorgu Iordan).

Autorul cărţii pe care mi-am propus s'o recensez aici este bine cunoscut şi apreciat în cercurile filologice de pretutindeni. Incepînd cu anul 1920, imediat după luarea licenţei, d-l Rosetti a produs o serie de lucrări care au fost foarte favorabil primite de specialişti. Multe din ele prezintă marele avantaj de a fi scrise în franţuzeşte, căci autorul lor, fost elev al şcolilor superioare din Paris, posedă în chip desăvîrşit această limbă. De pildă: *„Etude sur le rotacisme en roumain*, Paris, 1924, cu care a obţinut titlul de „élève diplomé de l'Ecole pratique des Hautes Etudes", apoi *„Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926, şi *Lettres roumaines de la fin du*

[1]) A apărut numai 2 ani (1927—1928).

XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie), Bucureşti, 1926, teze de doctorat în litere la Sorbona.

Intors în ţară, d-sa îşi continuă activitatea, de astădată în condiţii şi mai prielnice, prin faptul că poate lucra independent, mai cu seamă după ce este numit conferenţiar şi în urmă profesor la Universitatea din Bucureşti. Afară de studii, articole şi recensii tipărite prin reviste de filologie, romîneşti şi străine, publică două cărţi, şi anume: *Curs de fonetică generală*, Bucureşti, 1930, şi *Limba romînă în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1932. In toate aceste lucrări se vede o serioasă pregătire lingvistică şi fonetică, un simţ desvoltat pentru limbă, o sobrietate şi o prudenţă de adevărat om de ştiinţă în tratarea problemelor şi enunţarea ipotezelor.

Cu o asemenea preparaţie, d. Rosetti era indicat să scrie o istorie a limbii romîne, din care ne dă acum primul volum. O operă similară există deja. Este *Historie de la langue roumaine* a d-lui Ov. Densuşianu, al cărei vol. I („ Originile"), are o vechime de 36 ani, iar vol. II, consacrat veacului al XVI-lea, se află în curs de publicare (fasc. I a apărut în 1914, a II-a în 1932). Era nevoie de o nouă istorie a limbii noastre? Evident că da. O probă oarecum directă o constitue împrejurarea că vol. I din lucrarea d-lui Densuşianu este de mult epuizată, aşa că, acum vreo zece ani, a trebuit să fie retipărit, din păcate fără nicio modificare, probabil pentrucă autorul era ocupat cu tipărirea volumului al II-lea şi cu pregătirea celorlalte. Afară de asta, opera d-lui Densuşianu, excelentă în atîtea privinţe, merge încet. Din informaţiile date chiar acum se vede că nici sec. XVI, care alcătueşte cuprinsul vol. II, n'a apărut în întregime. După el trebue să urmeze sec. XVII, XVIII şi XIX, dacă ne gîndim bunăoară, că celebra *Histoire de la langue francaise* a lui Ferdinand Brunot, care ne-ar putea servi ca model în acest domeniu, merge pînă la 1900, dată de care a început să se apropie simţitor.

La argumentele acestea de natură oarecum exterioară, se adaugă unul strict ştiinţific, mai important decît toate. Am spus că în lingvistică se munceşte intens şi cu spor. Dacă Romînii, care se găsesc în condiţii mai puţin favorabile, produc lucrări numeroase şi însemnate, ne putem închipui ce se întîmplă aiurea. Urmarea acestei activităţi este că mereu se descopere fapte noui, care zdruncină ori pot zdruncina părerile emise pe baza materialului cunoscut mai înainte. Dar progresul se referă şi la partea teoretică a lingvisticii, la doctrină şi metodă. Chiar şi fără fapte noui se poate ajunge la afirmaţii şi ipoteze menite să slăbească, adeseori să înlocuiască pe cele vechi.

O operă întru cîtva asemănătoare, de mari proporţii şi dovedind o putere de muncă uriaşe, este apoi *Originea Romînilor* a lui A. Philippide (vol. I, Iaşi, 1925, vol. II, Iaşi, 1928). Dar autorul ei n'a dat şi nici n'a înţeles să dea o istorie a limbii noastre. In partea I-a ni se prezintă împrejurările istorice şi etnologice în care s'au născut Romînii şi limba lor, iar partea a II-a conţine o fonetică comparată a dialectelor romîneşti (cea mai completă şi mai sistematică pe care o avem pînă astăzi), o schiţă a morfologiei, sintaxei şi lexicului graiurilor din afară de graniţele Romîniei actuale şi un studiu asupra limbii albaneze în comparaţie cu a noastră.

Vasăzică o istorie a limbii romîne era necesară în momentul de faţă, şi d. Rosetti merită felicitări că a luat asupra sa această sarcină, trebue să recunosc foarte grea şi plină de răspundere, pe care sunt sigur însă că o va duce la bun sfîrşit.

Acest prim volum se ocupă de limba latină, isvorul exclusiv al limbii noastre în ce priveşte morfologia, adică elementul hotărîtor cînd e vorba să se determine genealogia lingvistică, şi isvorul ei principal în ce priveşte fonetica, sintexa şi vocabularul. Asupra originii

latine a limbii romîneşti, se pare că e încă necesar să se stărue din cînd în cînd, fiindcă, indiferent pentru ce, se mai găsesc, chiar în publicaţii foarte recente, lucrări care nu corespund adevărului. Astfel în *Der neue Brockhaus*, vol. III, pag. 782, se repetă afirmaţia lui Cihac, mai mult sau mai puţin îndreptăţită pentru vremea lui, că lexicul romînesc conţine numai o cincime cuvinte latineşti. Lasă că şi numeric vorbind proporţia lor este mult mai mare, întru cît se apropie de 30 la sută, dar trebuia să se precizeze că cea mai mare parte a elementelor străine ocupă un loc atît de neînsemnat sub raportul întrebuinţării, cel puţin în limba populară, în cît existenţa lor abia se simte. Se pot forma fraze întregi fără niciun cuvînt nelatinesc. Prima strofă din poezia lui Eminescu *Somnoroase păsărele*, de ex., are numai cuvinte latineşti (şi-i clar că poetul n'a scris-o cu intenţie aşa).

După o bogată bibliografie (critică: autorul face scurte aprecieri asupra operelor citate), cu lucrări în majoritate noui sau foarte noui, ceea ce trebue remarcat pentru întărirea dezvoltărilor de mai sus, urmează prezentarea sumară, fiindcă altfel nu-i posibil şi nici necesar într'o astfel de carte, a împrejurărilor istorice care au dus la cucerirea şi colonizarea ţinuturilor unde avea să se nască poporul romînesc, iar apoi descrierea amănunţită a particularităţilor fonetice, morfologice, sintactice şi lexicole ale latinei, vorbite prin regiunile acestea şi din care a ieşit limba noastră. Descrierea se întemeiază pe isvoare, adică pe fapte, în general, sigure. Numai în lipsa atestărilor autorul recurge la ipoteze. Căci spune foarte just la pag. 44—5: „Limba latină ce stă la baza fiecărei limbi romanice, trebue căutată în textele ce ne-au fost transmise. Pornind dela texte, şi nu dela forme reconstruite prin comparaţia limbilor romanice, ce riscă să nu fi existat în limba vorbită, suntem siguri că ne aflăm pe un teren solid. Criteriul reconstrucţiei trebue întrebuinţat numai atunci cînd textele nu atestă un fonetism sau o formă, care există în cel puţin două limbi romanice. O formă reconstruită pe baza unei presupuneri, fără să existe un al doilea termen de comparaţie, este nesigură — afară de cazuri excepţionale — şi nu are şanse de a fi luată în consideraţie de cine vrea să urmeze o metodă riguros ştiinţifică".

Faţă de abuzul care s'a făcut cu deosebire într'o vreme, dar continuă să se facă pe o scară mai puţin întinsă şi astăzi, punctul de vedere susţinut de d. Rosetti trebue aplaudat. D-sa arată astfel că recunoaşte dreptatea acelora care au combătut energic aplicarea metodelor indoeuropeniştilor la studiul limbilor romanice. Limba indoeuropeană comună fiind recunoscută, trebuinţe de ordin practic au silit pe specialiştii respectivi să creeze, cu ajutorul corespondenţelor dela un idiom la altul, limba din care s'au născut limbile indeuropene. Romaniştii se găsesc într'o situaţie cu totul diferită şi foarte avantajoasă prin faptul că limba dela baza graiurilor romanice, adică latina, este cunoscută şi n'are, deci, nevoie să fie reconstruită.

Intr'o recenzie care se adresează oamenilor de cultură generală, nu pot da amănunte tehnice. La aprecierile făcute pînă aici, trebue să adaug alte cîteva, pentru ca cititorul să-şi dea seama de valoarea cărţii d-lui Rosetti. Cercetarea se face adesea comparativ: autorul ia în consideraţie şi celelalte limbi romanice, în primul rînd italiana, cu care a noastră prezintă numeroase şi importante asemănări. Capitolul final („Incheierea"), trece în revistă particularităţile lor comune, care au determinat, încă de multă vreme, pe romanişti să aşeze italiana şi romîna (mai tîrziu şi dalmata, care n'a fost cunoscută din capul locului), în grupul aşa numit oriental, spre deosebire de grupul occidental, care îmbrăţişează toate celelalte idiome romanice. D. Rosetti pune şi aceste două grupuri faţă în faţă, cu scopul de a

scoate în evidență trăsăturile caracteristice ale fiecăruia, dar mai ales pe ale limbii noastre (împreună cu italiana). Prin urmare, deși istorie a unui singur graiu romanic, lucrarea d-sale aplică metoda comparativă, la care niciun lingvist adevărat nu poate renunța astăzi.

Dar limba noastră, atît de asemănătoare în multe privințe cu italiana, se și deosebește de aceasta, între altele, prin caracterul popular al latinei vorbite în provinciile unde s'a născut poporul romînesc, ceea ce se datorește faptului că legăturile acestora cu Italia, centrul cultural și politic al imperiului roman, au slăbit de timpuriu, din cauza deselor și numeroaselor năvăliri barbare, iar dela o vreme au încetat cu desăvîrșire, așa că influențele care au început să se exercite asupra lor, aveau drept vechicul limbi străine (greaca întîiu și slava după aceea). In Apus, dimpotrivă, contactul cu limba latină scrisă nu s'a pierdut nicio clipă, de unde caracterul savant al influenței suferite de idiomele romanice din partea limbii lor de origine.

Deși se adresează în primul rînd specialiștilor, cartea d-lui Rosetti poate fi citită cu destulă ușurință și în orice caz cu mare profit de toți oamenii de cultură. Pentru aceasta o recomand cu atît mai călduros, cu cît în momentul de față, cînd se invoacă romînismul la tot pasul, apariția ei constitue o faptă cu adevărat romînească, și datoria tuturor compatrioților noștri cu veleități culturale, este să citească această lucrare, spre a se convinge științific de originea latină a limbii lor materne.

I.

C. MANOLACHE, *Catrinel*, roman, ed. „Cartea Romînească".

Ultimul volum al d-lui C. Manolache îl consacră printre cei mai viguroși prozatori contemporani ai noștri. Inzestrat cu o mare putere de evocare, păstrînd un contact nemijlocit cu realitatea căreia știe să-i dea însuflețire și contur dramatic, autorul a parvenit în cele peste trei sute de pagini ale volumului să desfășoare o acțiune cu multiple peripeții, cu zeci de personagii și nenumărate episoduri într'o înlănțuire plină de dinamism, ceea ce face pe cetitior să nu poată lăsa cartea din mînă pînă la ultima pagină.

Acțiunea romanului se mișcă pe două planuri deosebite: viața rurală, în care eroina—Catrinel—își începe existența și mediul orășenesc, unde este transplantată încă în plină tinerețǎ. Cele două planuri nu se vor suprapune sau îmbina, pentru a naște o formulă de compromis. Ele vor continua să-și afirme existența în toată desfășurarea romanului, dar pierzîndu-și materialitatea, vor fi reduse la elementele conflictului psihologic.

In adevăr, neputința de adaptare a eroinei—robust element rustic, dublat de toată gingășia unui suflet pur și plin de elanuri—pune în conflict cele două medii, care constituesc planurile de care vorbeam mai sus. Catrinel rămîne o inadaptabilă pînă la sfîrșit, refuzînd orice compromis neînțelegînd nicio cedare. Orașul, cu umbrele și luminile lui, nu o va învinge, căci retragerea ei la mînăstire nu înseamnă o renunțare care să mascheze o capitulare. Ea își va afirma viguroasa ei personalitate și va păstra permanent locul central al acțiunii și al interesului cetitorului, nu printr'un act de voință a autorului, dar pentru neșovăelnica ei atitudine în fața tuturor problemelor pe care i le pune înainte viața.

Cu toată puterea conflictului psihologic, cu toată bogăția de „documente omenești" care ilustrează tot atîtea stări sufletești, și o întreagă gamă de ciocniri de sentimente, romanul d-lui Manolache nu este pur psihologic. Elementul social — în parte chiar de satiră socială — se îmbină tot timpul în paginile cărții, cu problema centrală, care este fără îndoială de natură psihologică, pentru a înfățișa, în proporții fericit combinate, un crîmpei din viață, așa cum este în realitatea nefalsificată.

Un element cu puternică coloratură epică — scena morții în războiu a lui Preda și rănirea lui Catrinel — culminează desfășurarea acțiunii romanului. Autorul, lipsindu-se de efecte patetice, găsește nota justă, descriind întreaga scenă cu mînă de maestru.

Scris în stil simplu, dar plin de culoare autohtonă, romanul d-lui Manolache oferă multe pagini de antologie. Recentul premiat al Academiei Romîne a dat astfel literaturii romîne, cu Catrinel, o operă care va rămîne.

P.

BARBU LAZAREANU: Cu privire la... Editura „Cultura romînească", București.

Subt acest titlu modest și discret, d. Barbu Lăzăreanu a început acum cîteva luni publicarea unui șir de mici broșuri, în care tratează chestiuni de istorie literară romînească. Pînă acum au apărut douăsprezece volumașe: cîte unul cu privire la Alecsandri, Creangă, Coșbuc, epigramă și epigramiști; cîte două cu privire la Eminescu, Hașdeu, Folklor, Umor. D. Barbu Lăzăreanu este un pătimaș al istoriei literare: știe să descopere și să descue cotloanele și tainițele trecutului nostru literar. Prețuește și clasează amănuntele rare și inedite cu aceeași dragoste și cu aceeași preciziune cu care cunoscătorul distinge și gustă vinurile vechi. O documentare fără cusur este înfățișată într'o formă plăcută și într'o limbă meșteșugit împănată cu arhaisme și cu cuvinte rare. Este o plăcere pentru cititorul acestor broșuri să se lase călăuzit de d. Barbu Lăzăreanu prin aleile cele mai puțin umblate ale literaturii noastre trecute. Materialul pe care d-sa îl adună este întotdeauna inedit și apropierile, legăturile și restabilirile pe care le face sunt mereu interesate, dovedind un spirit îndrăgostit pătimaș de cercetări literare, și în același timp stăpînit de o strictă luciditate științifică. Serviciile pe care, prin aceste broșuri, d. Lăzăreanu le aduce istoriei noastre literare, sunt considerabile.

P.

CAP. EDUARD DRAGOMIRESCU-BUZNE și SUBLT. IOAN CUPȘA: Considerațiuni critice asupra principalelor operațiuni militare ale lui Mihaiu-Viteazul. (Timișoara, 1936).

O broșură de 52 pagini asupra valorii militare a lui Mihaiu Viteazul. O lucrare așternută de pana unor ofițeri, care se străduiesc să se distanțeze de tonul apologetic, pe care îl întîlnim în mai toate cărțile, referitoare la timpurile sau faptele lui Mihai Viteazul. Desigur nu lipsește o oarecare prudență conformistă, ce împrăștie superlativ ca „geniu militar", „cel mai de seamă produs al Neamului Romînesc", la adresa aceluia care a pus pe grumazul țărănimii valahe greul jug al șerbiei.

Totuși lucrarea despre care vorbim are un mare merit ce se cuvine a fi subliniat. Ea reprezintă un act de curaj intelectual și profesional, prin faptul că supune unei critici *obiective* campaniile militare ale lui Mihai Viteazul, ajungînd la concluzia că ele au prezentat

însemnate cusururi. Nu vom discuta în aceste rînduri veracitatea criticilor de ordin tactic şi strategic, înfăţişate de autori.

Vrem să facem numai două observaţii asupra metodei lor de cercetare.

In războaiele moderne, cu toată desvoltarea enormă a tehnicei, un rol preponderent în decăderea bătăliilor revine moralului trupelor. Cu atît mai mult acesta a fost cazul pe timpul lui Mihai Viteazul. Dar în lucrarea despre care vorbim, acest element este în totul lăsat la o parte. Mihai Viteazul, de pildă a introdus şerbia ţărănimii. Este imposibilul ca acest mare fapt social să nu fi avut influenţă asupra spiritului de luptă al trupelor sale, a acelei fracţiuni care nu consistau din mercenari străini. Bătăliile lui Mihai Viteazul nu pot fi pe deplin analizate, din orice punct de vedere, dacă nu se ţine seama şi de ambianţa lor social istorică, precum cea mai bună strategie şi tactică nu poate să nu ţină seama de dispoziţia morală a trupelor.

Cea de a doua observaţie se referă la chipul de aplicare al criticii operaţiunilor militare. Citind lucrarea pe care o recenzăm, avem impresia că arta şi ştiinţa militară sunt imuabile, că ele au rămas din vremea lui Mihai Viteazul aceleaşi. Din rîndurile autorilor nu rezultă nicăieri o comparaţie a artei militare a lui Mihai Viteazul cu concepţiile militare ale vremii lui, ci numai disecarea ei critică, în raport cu cunoştinţele moderne. Ori concludentă din punct de vedere ştiinţific este numai o îmbinare între ambele metode.

C.

MARIA BANUŞ: Ţara fetelor. Editura Cultura Poporului, Bucureşti.

Bucuria unui suflet proaspăt şi bogat, pe care experienţa vieţii încă nu l-a înăsprit, apare în aceste treizeci şi două de poezii ale Mariei Banuş. O simţire care se exprimă sincer, cîteodată chiar brutal de sincer, în versuri, cu ritm slobod, dar cu rime pline şi asonanţe bine aduse:

> Străzile-s ude. A plouat cu boabe mari cît nişte bani
> De argint, şi la soare de aur.
> Mi-e gîndul spre lume repezit ca un taur.
> Am împlinit azi optsprezece ani.
> (Optsprezece ani).
>
> Nu pot striga. Mi-e gura plină.
> Am înfipt colţii în vis ca 'ntr'o creastă de pepene stacojie.
> Credeai c'am s'aştept gongul să răsune de cină?
> Din miezul serii îmi curg sîmburi lucioşi pe bărbie.
> ...Şi-am să deschid cu pumnul în seara asta uşile.
> Singurătăţile mele s'or fugări pe drumuri de-a buşile.
> Să-mi aducă miros de om, de praf, de lemne tăiate.
>
> Imi tremură lumina pe tîmple ca sudoarea.
> Mă şterg cu dosul palmei. Clipesc. Şi rîd de toate.
> Dar între sîni m'apasă. Parcă se umflă marea.
> [Singură].

Poezia aceasta de detalii intimiste şi de notaţiuni precise, dar limitate (al căror abuz poate duce la manierism), se concentrează

cîteodată în strofe cu rezonanţe mai adînci, grave şi anunţînd furtuni şi cutremurări.

> E toamnă. Intre noi un pumn de soare,
> Catifelata poamelor dogoare,
> Şi-un gînd cărnos ca nuferii de baltă.
>
> Aş vrea în tine să mă 'nec de vie,
> Tu, străveziu ca ziua cea învoaltă,
> Şi ca ciorchinii ce s'au copt la vie.

Desvoltarea viitoare a acestui talent atîrnă de puterea lui de rezistenţă la miniaturism şi la invazia amănuntului pitoresc.

Realizările de pînă acum îndreptăţesc nădejdea că nişte însuşiri poetice atît de frumoase nu se vor pierde după primul volum.

P.

I. PELTZ: Pui de lele, roman. Editura „Naţională Ciornei", 1937.

Prin opera sa de pînă acum, romancierul I. Peltz a intrat în literatură ca un cunoscător al mahalalei şi al oamenilor dela periferia societăţii, cu viaţa şi idealurile închise în cercul strîns al unei uliţe, cu fapte şi întîmplări semănînd aidoma celor de ieri şi — desigur — celor de mîine. Este viaţa complect lipsită de orizont, în care pînă şi crima, sau cea mai năprasnică dintre pasiunile omeneşti, capătă pecetea banalităţii, a lucrului comun.

Pui de lele, a doua carte din ciclul de romane *Ţară bună*, dacă e vorba să ne gîndim la un personaj central, ceea ce—trebue să mărturisim—ne vine foarte greu, închide în paginile sale povestirea irosirii unei vieţi, pînă acum ordonate, normale, viaţa avocatului Grigore Drăgănescu.

Ideea nu e nouă, credem. Depinde doar dacă romancierul a ştiut să ne-o transmită utilizînd un material uman care să se preteze la notutate.

După moartea tatălui său, avocatul Grigore Drăgănescu observă „cu groază", dar poate şi cu surprindere că „s'a rupt ceva într'însul". Om aşezat şi chibzuit, cu o viaţă precis ordonată între birou de avocatură şi bară, cu dosare minuţios şi cu conştiinciozitate studiate, cu o viaţă de familie şi mai ordonată, Grigore Drăgănescu simte, la un moment dat, că în sufletul său şi-a găsit sălaş o oboseală de viaţă, un desgust faţă de tot ceea ce a făcut şi face, o neputinţă organică de a mai continua să facă.

A fost omul fără niciun echilibru în viaţă, fără nicio pîrghie care să-l menţină pe o linie de curaj. Echilibrul pe care i-l dădea pînă acum observarea strictă a unor reguli profesional fixate, era fragil.

Incordării pe care i-o dă fatal acestui arc fragil viaţa, trebuia —iarăşi fatal—să-i urmeze o ruptură. Iată de ce, într'o seară avocatul Drăgănescu se trezeşte constatînd că totul este cum a fost, că nu mai poate fi, iată de ce vin întrebările chinuitoare asupra rostului vieţii, asupra zădărniciei eforturilor şi acţiunilor de pînă acum, şi odată cu ele speranţa că dincolo de hotarele fixate pînă acum vieţii exista ceva neştiut de el, „alte taine, alt univers". Şi setea de a cunoaşte acest altceva care îl îmbie, îl face să spargă hotarele, să evadeze.

De aici începe alunecarea. Intîi timid: păşeşte într'o circiumă, unde găseşte că totul e inedit pentru dînsul, că e plin de viaţă. Dintr'un obişnuit al circiumii, Drăgănescu devine un obişnuit al clubului. Odată cu aceasta, patima jocului îi pătrunde ca o otravă în suflet şi

împotmolirea care se îndeplinește pas cu pas, va aduce irosirea întregii vieți, nebunia, moartea.

Drumul celorlalte personaje se aseamănă aidoma celuia al lui Grigore Drăgănescu, indiferent de modul cum „sfîrșește" fiecare: sub roțile trenului, ca profesorul fără catedră, ca profesorul Mustăcioară, bătînd ulița ca niște somnambuli pe urmele unde i-a purtat profesiunea, ca pensionații Luminare și Năstase, etc. Toți au avut un echilibru aparent în viață. Toți s'au trezit dezorientați. Actul material al „sfîrșirii" nu mai interesează. Știm că—azi sau mai mîine—se va produce cu siguranță.

Mediul din care-și recrutează romancierul eroii, categoria socială pe care vrea să ne-o arate trăind în paginile romanelor sale, poartă pecetea destinului avocatului Drăgănescu: lipsă de atitudine, lipsă de orizont, lipsă de probleme mari.

In destinul lui Drăgănescu simțim sentința istoriei condamnînd la dispariție această categorie specială.

Lucrul este adevărat și sociologicește verificat. Dar nu mai puțin e adevărat că lipsește luciditatea romancierului înfățișîndu-ne această viață. Este atîta material uman adunat în aceste pagini, de multe ori redat fără niciun discernămînt, atîta trăire a autorului cu eroii săi, încît, pînă la urmă nu știu de ce ești înclinat să constați un paralelism de atitudine la erou și autor, o integrare a romancierului la concepția de viață a categoriei sociale despre care am amintit mai sus.

A.

P. COMARNESCU: *Orizontul vieții sociale și morale în filosofia lui Descartes*, 1937, Fundațiile Regale.

In broșura „Orizontul vieții sociale și morale în filosofia lui Descartes", d. Petre Comarnescu schițează „felul în care vedea marele gînditor relațiile dintre individ și societate, cum înțelegea societatea și care erau normele de comportare în vieața socială".

Acest studiu, care dă la iveală înfățișarea de sociolog „avant la lettre" a ilustrului filosof, constitue miezul comunicării făcute de d. Comarnescu la al IX-lea Congres de Filosofie, care a avut loc în luna August la Paris.

Elementele sociologice din opera lui Descartes sunt atît de puțin cunoscute — ca să nu zicem necunoscute — încît mulți congresiști, se pare, spuneau: „Evidemment, on ne prête qu'aux riches".

S'a constatat însă, fără întîrziere că în opera lui Descartes există o sumă de indicațiuni sociologice, pe care însă cercetătorii le-au neglijat complect.

Descartes care fusese „un mare călător, un vagabond plin de neliniștit, care a cunoscut atîtea medii diferite — regale, aristocratice și burgheze — și a avut aface cu oamenii bisericii și ai armatei, cu oamenii de știință, ca și cu adepții unor organizații secrete", pe drept cuvînt n'a putut să rămînă insensibil față de fenomenul social.

Aflăm astfel să „Omul este pentru Descartes o putere limitată. Mai mut decît în fața realității metafizice, omul este limitat în fața realității cotidiene".

Totuși rațiunea care împodobește omul și-l deosebește de animale, permite omului mulțumirea de a urmări Binele în acțiunile sale pentrucă prin rațiune se ajunge la libertate și înțelepciune.

„Vieața, totuși, nu-i dă răgazul de a medita în deajuns înaine de a purcede la acțiunile cotidiene". (Se asociază aici în mintea noastră fericită și recenta formulă a lui Bergson: Il faut agir en homme de pensée et penser en homme d'action).

D. Comarnescu ne atrage atenția că filosoful pune una din cele mai actuale probleme ale timpului nostru, anume „relație dintre contemplație și acțiune, dintre cunoaștere și experiență, dintre adevăr și vieață".

Descartes care „vede societatea și morala în chip dinamic" propune o soluție provizorie, o Morală suficientă, care să nu stînjenească acțiunea individuală. Deliberarea temeinică și împlinită, este, firește, necesară, dar viața niciodată nu permite ca ea să fie mai înainte dusă la capăt și apoi să-i succeadă acțiunea. „Voința, spune de data aceasta Gilson, lămurind pe Descartes, are totdeauna îndatorirea de a nu rămîne în îndoială și de a afirma ceea ce intelectul încă nu a demonstrat".

Dar, ne arată d. Comarnescu, filosoful lămurește în opera sa (Scrisoarea din 15 Septemvrie 1865 către principesa Elisabeta) nu numai condițiile realității sociale, ci și conștiința unităților sociale. „Omul lui Descartes nu este un izolat și nici centrul universului, ci e o parte a unui întreg".

Descartes scrie în altă parte: „In viața socială nu există un bine mai mare decît amiciția"; el consideră oamenii legați între ei nu numai prin jurămînt, ci Societatea îi apare a fi expresia unei vaste prietenii.

Prietenia, în spiritul lui Descartes, se asociază cu generozitatea care este virtutea „de a nu pierde niciodată voința de a pune la cale și a înfăptui toate lucrurile pe care le va judeca (individul) drept cele mai bune".

Generozitatea este în funcție de cunoaștere și de aceea greșelile semenilor noștri trebuesc considerate ca rezultînd „mai curînd din lipsă de cunoștință decît din lipsă de bună voință".

In opera lui Descartes d. Comarnescu găsește referințe și asupra conflictelor care se pot ivi între individ și societate.

Intr'una din scrisori filosoful spune: „Și totdeauna trebue să preferi interesele întregului, din care ești o parte, intereselor persoanei tale în particular; dar totuși cu măsură și discrețiune, căci ai greși dacă te-ai expune unui mare rău pentru a procura doar un mic bine părinților sau țării tale; iar dacă un om valorează într'adevăr el singur mai mult decît tot restul orașului său, atunci nu există nicio rațiune de a-și voi pierzarea pentru a-și salva orașul".

La lumina acestui punct de vedere se înțelege cu ușurință că Descartes nu putea prețui oamenii și societățile decît „în funcțiune de adevărurile pe care le poartă în ei și le slujesc".

Sacrificiile inutile sau actele arbitrare care contravin deopotrivă înțelepciunii și rațiunii erau disprețuite de filosoful francez.

Morala carteziană așează în centrul preocupărilor sociale „omul stăpînit de rațiune", pentrucă numai rațiunea constitue o dată cu caracter permanent și un sistem de preferință de deasupra arbitrariului și în același timp o valoare de circulație universală. De aici pînă la concluzia finală nu mai este decît un pas și Descartes nu se sfiește să-l facă. In adevăr el vedea în viitor o unificare a lumii prin rațiune, unificare codificată de o „legislatură unică" și de o „conducere a elitelor intelectuale"

M.

OMAGIU LUI ION I. NISTOR, Cernăuți, Tip. „Glasul Bucovinei", 1937.

La împlinirea a 25 de ani de activitate științifică și națională a d-lui Ion I. Nistor, profesor de istorie la Universitatea din Cernăuți, co-

legii de universitate şi admiratorii i-au închinat un volum omagial care, pe lîngă faptul că ne dă imaginea unei activităţi rodnice de un sfert de veac a d-lui Nistor, prin nenumăratele studii privind variate ramuri de activitate ştiinţifică pe care le conţine, constitue şi o serioasă contribuţie culturală.

La 1 Octomvrie 1912, d. Ion Nistor a intrat în funcţiune la catedra de istorie sud-est-europeană de pe lîngă Universitatea din Cernăuţi. Pentru Romînii din Bucovina, această numire avea o mare semnificaţie: pe de o parte ea era consacrarea calităţilor intelectuale ale tînărului profesor de atunci, cunoscut în lumea ştiinţifică prin lucrările sale, iar pe de altă parte era o victorie repurtată de Romîni în lupta de recunoaştere a drepturilor lor naţionale.

Asupra împrejurărilor grele în care a trebuit să se ducă lupta pentru numirea d-lui Nistor la catedră, precum şi asupra diferitelor episoade mai însemnate din această luptă, ne dă amănunte interesante d. Sextil Puşcariu, profesor la Universitatea din Cluj, pe atunci singurul profesor romîn la Facultatea de Litere şi Ştiinţe din Cernăuţi. Amănuntele acestea se referă nu numai la perioada de cucerire a unei poziţii în universitate de către un romîn, dar şi la întreaga activitate culturală de redeşteptare naţională pînă la Unire, la acţiunea politică din timpul unirii şi la activitatea de după unire, cînd d-lui Nistor i-a fost dat să ocupe posturi însemnate şi de răspundere în tînărul Stat creat.

Un alt studiu din amintitul volum, de astădată, privind activitatea ştiinţifică a d-lui I. Nistor, care vine să întregească personalitatea d-sale, este acela al d-lui Vasile Grecu, profesor universitar: „Ion I. Nistor ca istoric", din care aflăm că, prin cercetările întreprinse şi studiile publicate, omagiatul de astăzi, înainte de unire, cînd în Bucovina se dădea o luptă pe vieaţă şi pe moarte între Romîni şi Ucraineni, a adus servicii mari la opera de spulberare a aşa numitelor „drepturi istorice", în baza cărora Ucrainenii, prin savanţii lor, încercau să-şi justifice penetraţiunea în Bucovina.

Neputînd insista aici asupra fiecărei laturi a activităţii de acest fel a d-lui Nistor, opera d-sale istorică fiind largă, vom menţiona doar în linii generale că eforturile d-sale de cercetător al trecutului au fost îndreptate în sensul de a obţine dovezi şi arme pentru afirmarea drepturilor naţionale romîneşti şi că aceste dovezi au fost întrebuinţate cu mult folos, cînd a venit vremea ca visurile din trecut să fie înfăptuite.

Restul volumului cuprinde studii privind cele mai variate manifestări ale activităţii ştiinţifice şi culturale, scrise de specialişti şi oameni cu autoritate în materia pe care o tratează.

Pentru o activitate încununată de atîtea victorii, un mai nimerit mijloc de exprimare a omagiului nici că se putea.

MARCO I. BARASCH: Libertatea Sindicală (1937).

Este un memoriu cu ocazia celui de al doilea Congres internaţional de politică socială, dela Paris, luna Iulie 1937.

D-l Morco I. Barasch, apără cu căldură libertatea sindicală şi credem că în această pledorie el are de partea d-sale întreaga opinie muncitoare onestă, muncitoare cu braţul sau cu mintea. Nu-l putem însă urma pe calea unora din raţionamentele d-sale. De pildă nu găsim convingătoare următoarea afirmaţie: „Deoparte, se află o societate economică ce se organizează în forma sindicală; de altă parte, o democraţie politică, provenită din votul universal şi bazată pe principiul individualismului electoral. Iată contradicţia Statului modern care în unele ţări a fost cauza unor adînci sguduiri" (pag. 4). Departe

de a exista istoriceşte şi politiceşte o autonomie între dreptul sindical şi democraţia politică, între aceste două aspecte ale veţii publice moderne este cel mai desăvîrşit paralelism. Unul condiţionează pe celălalt. Prin cucerirea democraţiei politice s'a impus dreptul sindical. Prin dispariţia libertăţilor democratice este anihilată şi libertatea sindicală. La rîndul lor organizaţiile sindicale devin cu timpul cele mai populare şi mai puternice puncte de sprijin ale democraţiei politice. De aceea nu putem fi de acord nici cu afirmaţia că „dictatura a isprăvit prin a integra forţele sindicale deslănţuite în organismul politic al Statului", deoarece în realitate dictatura a desfiinţat pur şi simplu „forţele sindicale", organizaţiile puse de ea sub cătuşe, nemaiputînd fi considerate drept sindicate. Autorul ajunge în cele din urmă la concluzia totuşi că „libertatea... rămîne încă (dece „încă"?) gardiana cea mai bună a intereselor sociale", lucru pe care ţinem să-l subliniem precum se cuvine.

Interesante sunt condiţiile sine-qua-non ale libertăţii de asociere sindicală, fixate de congres: dreptul aderării la un sindicat sau de a refuza dreptul de a creia sindicate diferite şi dreptul pentru toate sindicatele suficient reprezentative de a fi tratate pe picior de egalitate, cît priveşte reprezentarea în toate organismele oficiale. Din acest punct de vedere cît de mărginite apar libertăţile sindicale la noi în ţară, unde prin simple ordonanţe ale comandamentelor militare au fost desfiinţate sindicate sau Uniuni de sindicate!

Nu înţelegem de ce d-l Barasch şi-a publicat broşura în limba franceză. Pe cine interesează în modul cel mai vital libertăţile sindicale, oare nu massa poporului? Care, s'o mărturisim, încă nu ştie franţuzeşte....

C.

N. G. VRABIESCU: Bune şi Rele (1937).

Titlu sugestiv pentru notele de războiu ale unui ofiţer de rezervă. Note ţîşnite din durerile realităţii crude, note nealterate de o ipocrită preocupare apologetică. Maiestatea sa războiul defilează cu toate grozăviile şi ororile lui. Un stil clar, curgător, îmbinat din fraze scurte, captivează atenţia cititorului, prin contopirea sa perfectă cu întîmplările povestite; viaţă trăită, adevăr înspăimîntător al anilor de groază: 1916, 1917 şi 1918.

Toate tragediile mici şi mari ale măcelului dintre oameni sunt evocate fugitiv şi lapidar. Ele se insinuiază în conştiinţa cititorului cu atît mai adînc cu cît par rupte clipă cu clipă din realitate. Nu e nimic cruţat, nimic ascuns. Nici priveliştea valurilor de sînge, nici foametea, nici tifosul exantematic, nici dezorganizarea şi corupţia, nici halul de nedescris în care Vechiul Regat a intrat în războiu.

Autorul n'a tras concluzii. Nici n'a avut nevoie să le tragă. Faptele vorbesc dela sine. Şi ele ridică cel mai formidabil rechizitoriu contra deslănţuirii bestialităţii între oameni. Ne întrebăm numai cum ar putea generaţia războiului să socotească anii 1916—1918 drept „cea mai frumoasă parte a vieţii" sale. O carte alcătuită din mărturiile vii ale anilor ce au însîngerat omenirea în cea de a doua decadă a secolului nostru, o carte scrisă pentru a arăta noii generaţii, în toată goliciunea lor, ororile războiului, n'ar fi trebuit să se sfîrşească cu o asemenea remarcă discordantă.

C.

MARIN IORDA: Funeralii naționale, nuvele și schițe. Editura „Adevărul", 1937.

In proaspătul volum de nuvele și schițe, d. Marin Iorda dovedește alese calități de observator al sufletului omenesc și al mediului social, cu toate defectele și calitățile acestui suflet, cu toate contradicțiile și manifestările de nedreptate ale acestui mediu.

Fie că-și împrumută subiectele din societatea mai aleasă, unde are prilejul să descopere anormalul și ipocrizia actelor omenești, cu cele mai josnice preocupări cînd e vorba de cele mai solemne momente ale vieții și să biciuească prin mînuirea unui umor, care devine îngăduitor în fața slăbiciunilor (Funeralii naționale), fie că se coboară în subsolurile de beznă ale societății, acolo unde omul nu se înalță prin nimic deasupra animalului feroce (Muntele de sgură, Pușcăriașul cu ochi de oțel), d. Iorda pătrunde în cele mai ascunse cute ale sufletului omenesc, unde găsește defectul și-l scoate în evidență, nu artificial, ci punînd pe erou să se miște, să trăiască viu și intens, așa cum trăește în realitatea crudă. Suflet însă există chiar acolo unde ni se pare că totul e cuprins de porniri animalice. Aceasta o vedem din scrisul d-lui Iorda, care-și redă pevestirile într'un suflu de largă și caldă umanitate.

Rar ne-a fost dat să trăim momente de înaltă emoție, așa cum am trăit citind vieața de caznă a celor pe care noaptea îi găsește fără adăpost, fără hrană, în jurul unei grămezi de sgură, spre care își îndreaptă întreaga lor putere de vieață. Plini de sentimente contradictorii, patimă, porniri ucigașe, atitudini de abnegație—cu sufletul vibrînd în fața actelor brutale de nedreptate și opresiune, eroii d-lui Iorda trăesc întregi în sufletul nostru, pentrucă d-sa nu ni-i înfățișează caricatural.

Dar acolo unde calitățile de scriitor ale d-lui Iorda se arată a corespunde întru totul cerințelor este cînd încearcă să pătrundă ipocrizia socială, isvorîtă din contradicție și condiții de frapantă inegalitate și nedreptate. (Hazardăm a face pronosticuri și a indica chiar că în această direcție își vor găsi terenul nimerit posibilitățile de viitor, pe un plan mai larg — credem — ale d-lui Iorda).

Aici d-sa nu ne oprește la suprafață, ci pătrunde în adîncuri, acolo unde rezidă nedreptatea și monstruozitatea alcătuirilor sociale. N'avem decît să ne gîndim la „Comitet de ajutorare". Despre ce ajutorare poate fi vorba, dacă nu de ajutorarea de șomaj?

Iată notabilitățile unui oraș de provincie — primar, protopop, inspector de muncă, medic, prim-procuror, comandant de jandarmi, industriaș — constituite în comitet de ajutorare, cu toții „îngrijorați" și peste măsură de „mișcați" de soarta haină a celor fără de lucru. Cine nu cunoaște cît fals, cîtă ipocrizie și — de multe ori — cîte interese meschine nu se ascund în dosul „comitetelor"? Dar numai talentul putea să ne ofere posibilitatea de a vedea ce se ascunde sub mască, punîndu-i pe filantropi să *„activeze"*. Și iată-l pe protopop confecționînd o teorie că „omul, după cum toți știm, e lut și duh", ca să-și justifice propunerea că șomerii să fie sfătuiți să calce mai des pela biserici, să se pocăiască"; iată-l pe industriaș raliindu-se acestei propuneri și oferind, din partea fabricilor, tot sprijinul, prin făgăduiala de a lua în sarcină „partea sufletească a muncitorilor fără de lucru", pentru ca pînă la urmă, din 3.265 de șomeri cîți are orașul, după cercetări și ședințe nenumărate, să se ajungă la hotărîrea de a ajutora cinci șomeri, cu telegrame și poze le gazete.

In aceeași ordine de idei — preocuparea de ordin social — în *„Articolul unsprezece"*, d. Iorda ne înfățișează o altă latură a societății: eforturile disperate și ridicule ale stîlpilor societății de a se „apăra" cu orice preț, de a vedea dușmani chiar acolo unde nu există.

Cartea d-lui Iorda înscrie un remarcabil succes în sezonul literar al acestui an, demonstrînd mai ales că ne găsim în fața unui talent care oferă posibilități mai largi pentru viitor.

MIHAIL R. ROLLEA: 1920. Contribuțiuni la istoria socială a Rominiei, București 1937.

Deși apropiată încă nouă, perioada de adînci frămîntări și de lupte sociale care a urmat imediat războiului este prea puțin cunoscută, mai cu seamă de cei care n'au trăit acele vremuri. Lucrul acesta nu trebue să surprindă. Așa suntem noi deprinși să învățăm istorie, o istorie în care perioade întregi sunt neglijate, anumite evenimente deformate, iar sensul lor real ascuns, sau — de cele mai multe ori— falșificat.

Desigur, constatarea e tristă, avînd valabilitatea uneori pentru întreg trecutul nostru istoric, dacă ne gîndim la anumite sectoare ale educației, cu deosebire la cele asupra cărora oficialitatea își exercită controlul. Dar unde acest adevăr devine dureros este cînd e vorba de perioade în care s'au petrecut evenimente de covîrșitoare importanță pentru evoluția societății noastre. Sub acest raport, anii de după războiul cel mare, cu luptele și frămîntările lor, merită să fie cunoscuți, pentrucă — pe de o parte — ei au ridicat la vieață politică o clasă nouă — țărănimea (nouă sub raportul căpătării posibilităților de manifestare politică), iar pe de altă parte au dat prilejul clasei muncitoare să treacă un examen greu, examenul de verificare a maturității sale politice cu mijloace de luptă utilizate pe scară întinsă, neîntîlnite pînă atunci la noi. Invățămintele trase din aceste lupte sunt cît se poate de utile pentru rezolvarea actualelor probleme care se pun în fața noastră spre rezolvare.

Iată de ce încercările d-lui Mihail R. Rollea de a face lumină asupra unor momente din istoria noastră socială prezintă o importanță care trebue subliniată, pentru început orice efort în direcția aceasta meritînd încurajare.

Ultima d-sale lucrare — *„1920 — Contribuție la istoria socială a Romîniei"* — îmbrățișează tocmai perioada de după războiu, despre care am pomenit mai sus, făcînd istoricul grevei generale din 1920.

După cum mărturisește singur, autorul caută să arate cauzele, care au determinat greva generală, felul în care a decurs, tăriile și slăbiciunile manifestate — toate acestea spre a lămuri istoricește un moment viu din frămîntările sociale dela noi și a ajuta—astfel—la rezolvarea actualelor probleme.

S'a susținut de mulți că greva generală din 1920 a fost o manifestare spontană a muncitorimii din Romînia, sau un act provocat de guvernul din acea vreme. Este o eroare pe care d. Rollea caută s'o înlăture, precizînd dela început că greva „n'a căzut din senin", ci a fost o urmare firească a maturizării clasei muncitoare, în condițiuni pline de lipsuri materiale și bazată pe o experiență isvorîtă din înlănțuirea unor serii de lupte, înfrîngeri și victorii parțiale. Spre a dovedi că greva generală — este un moment în evoluția luptelor, și nu o manifestare izolată, autorul face un istoric scurt al acțiunilor muncitorești care au premers grevei generale.

Dacă e vorba de cauzele care au împins muncitorimea pe această cale de luptă — greva generală —, ele nu pot fi găsite decît în condițiile de apăsătoare mizerie de după războiu — salariul unui muncitor devenise a treia parte din cît avea nevoie pentru a-și putea însuși ali-

mentele absolut necesare — și în ofensiva crîncenă deslănțuită de clasele stăpînitoare spre a înăbuși orice încercare spre o vieață mai bună, spre libertate și demnitate umană din partea muncitorimii. (Nu trebue uitat că acest lucru se petrecea imediat după războiu, cînd muncitorul, neputînd rămîne nepăsător față de valul revoluționar, devenise mai conștient).

D. Rollea a strîns un material documentar bogat, pe care l-a utilizat făcînd o descriere cronologică amănunțită a evenimentelor petrecute: lupte izolate și generale — dela memorii și intervenții pînă la grevele parțiale, care — toate — au conlucrat și au dus la momentul culminant al luptei: declararea grevei generale. Nu putem insista aici asupra amănuntelor. Un lucru însă trebue evidențiat: din documentele prezentate se constată cu claritate că dacă în tot timpul, în fața asaltului, muncitorimea a dat dovadă în mod vădit de dorința și putința ei de combativitate, dorind lupta și avînd deplină încredere în forțele ei, conducătorii politici ai muncitorimii, s'au dovedit a fi lipsiți de orientare și clarviziune politică, în momentele cele mai dramatice, ei nefiind decît fragile bărci în voia valurilor mulțimii. Și aceste lucruri, d. Rollea le spune nu spre a deschide anumite procese de căutare a vinovaților. Interesează în ceasul de față experiența politică pe care o avem de tras în fața noilor sarcini istorice care apasă pe umerii clasei muncitoare.

Or, în vremurile de azi, „reacțiunea încearcă să pună stăpînire și pe această țară, pentru a-i opri înaintarea spre progres și civilizație. Avem azi de înfruntat valul fascist. Și trebuește înfruntat cu succes. Pentru aceasta este necesar în primul rînd ca peste tot și de către toți acest adversar să fie recunoscut într'adevăr ca principala primejdie. Căci numai bazat pe această clară viziune, unitatea în lagărul muncitoresc, complectată de o concentrare democratică își va croi drum și va face să izbîndească democrația și progresul".

A.

1938. — ANUL XXX Nr. 2 — FEBRUARIE

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE
DIRECTORI: M. RALEA ȘI C. VIȘOIANU

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI PUBLICITATEA: STRADA AL. LAHOVARI Nr. 16

ADMINISTRAŢIA:
MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
BULEVARDUL ELISABETA, 29
BUCUREŞTI I
TELEFON 5-1820

Giranţi responsabili: M. RALEA, C. VIŞOIANU şi D. I. SUCHIANU

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

DIRECTORI: M. RALEA ŞI C. VIŞOIANU

ANUL XXX
FEBRUARIE 1938

O V I D [1]

Pe marginea mării de doliu, de-a-lungul
şterselor urme-ale rătăcirilor mele,
de-a-lungul gemetelor din veci osîndite sub stele
la Pontul Euxin isgonit cu pustiul şi gîndul...

Spumegă monoton valul sub rocele sumbre
prin muzicalul exil sorb linced suspin de toamnă.
E poate soarta care astfel îndeamnă
la încheieri, sbuciumul unei umbre.

Să te ascult, mare urnită din începuturi,
ultimii paşi să-i închin treptelor goale,
să mă adormi în jalea privirilor tale
de ursitoare bocind pe un leagăn de scuturi.

---

[1]) Din volumul „Ora Fîntînilor" (1915—1925) care va apărea în ed. Fundaţiilor Regale.

RUGUL NOPŢII VEŞNICE

Goarna de miez de noapte tresare în inima besnelor
Ce gînd sbat flăcările-i în inelul somnului?
Tăcerile năpustite în uragan de cenuşă
clatină zodiile în roţile sumbre ale domului.

Ce înseamnă această alarmă de aur spărgînd pacea de ebonit
ca un hohot de foc, ca o fîntînă de sînge,
ca o lavă de mărgean sus în iadul de umbre?

— „Pe valsurile albastre ale miresmelor
roşie navă din goluri fără poveste
suie timpurile ca un codru piscurile
(mi-ai spus): Rugul Nopţii Veşnice.
Arhanghel printre cereştile sfeşnice
Ochii noştrii de siderală uimire
văd această înaltă minune
scrisă în aşteptare, cerută în rugăciune.
Singur şi strălucit este ca o tăietură în stele;
îl vezi? taina stepelor polare el e, el e
(Mîinile tale-l urmează ca două petale
pierdute'n văzduhul lui fără de margini).
Sborul lui ca un catart creşte în ameţitele paragini.
Unde alunecă tacita lui vultoare,
Ce chip ascunde masca lui orbitoare?

Nici odată n'au fost astfel învinse culmile
ca de Invierea lui care mistuie lumile.
Umple inimile, Columna lui, de tumult
cari îl văd, cari îl chiamă de mult.

— Din fulgerul tău o clipă opreşte-te
lîngă mine Rug al Nopţii Veşnice
(ai strigat şi ţi s'au stins palidele pleoape)

Dar Rugul Nopţii Veşnice trecu dincolo de noapte.

PASĂREA MĂIASTRĂ

După o baladă rusă

Glasul cînd i-a ţintuit din joacă
l-au văzut legănînd înserarea
cu mîinile cum sunt omizile păroase
pe vraciul ursuz cu pielea de iască.

Unde sunt crinii crepusculari ai vocilor
cum s'a pierdut fiinţa lor de răcoare
cum s'au rărit în sosirea umbrelor
toată noaptea o vor străbate
ale lor suflete rătăcitoare.

Pe ultimul suspin al zilei
alunecă în somn copiii
pe urma viselor de ieri li se grăbeşte visul
în fundul liniştii le vor ajunge poate.

Tăcerea e acum albastră .....
a schimbat cineva lumina la faţă
Trece de-asupră-le semnul crucii
tras de palida mînă pe întuneric
ştiută. Fără cuvinte gestul îi înveleşte.

Printre perdele lacrima lunii luceşte.

Nu mai plînge, nu mai plînge
mamă, că ne aşteaptă pasărea măiastră
cu ghiarele înstelate cu aripi din astănoapte
toată calea ne-a cîntat de pe catart
şi corabia se avînta spre dimineaţă.

Corabia se avinta și pasărea fluiera
Numai unul era trist printre noi și privia înapoi
nimeni nu mai privia înapoi așa
Mi-a spus: la fel sunt toate poveștile
și cea mai tristă e a fiecăruia
Dar în zori pasărea de pe lemn a tăcut
și a sburat. Poate a fost un semn.

De ce nu dormi. E pustiu, e tîrziu
și pasărea măiastră nu te mai așteaptă
N'ai s'o mai vezi. Visele nu se mai arată:
ai să visezi altfel în fiecare noapte.

ION VINEA

ADEVĂRATUL 1848

I. — MIȘCAREA DIN MOLDOVA

Poporul romîn se poate făli cu amintirea vie, lăsată posterității, de revoluția burghezo-democratică, care în cursul memorabilului an 1848 a sfărîmat pentru o perioadă scurtă — cîteva luni — lanțurile regimului feudalo-autocrat din țara romînească. Tradiția acestei revoluții, desfășurată sub stindardul idealurilor răsunătoare ale umanității, libertății, frăției și dreptății, recapătă o deosebită strălucire azi, cînd tirania, dictatura despotică, regimul absolutist, dușmanul dinainte cu un veac al desrobirii țărănimii romîne și al închegării ființei naționale a poporului romîn, sub un regim de libertate și progres, a reînviat, îmbrăcat în haina modernă a secolului al XX-lea.

Nu credem să existe, printre episoadele mai importante din trecutul poporului romîn, vreunul pe care literatura istorică și sociologică să-l fi travestit în atîtea greșite feluri ca revoluția pașoptistă. A fost înfățișată ca o „revoluție de import", zămislită de revărsarea în Principate a ideologiei revoluționare burgheze franceze, fără a corespunde vreunui temeiu adînc în structura socială a Principatelor. A fost luată în zeflemea pentru slăbiciunile ei; s'au retușat, voluntar sau involuntar, fricțiunile dintre partida radicală și cea moderată, subliniind aspectul grotesc și hilariant al politicei de închinăciuni practicate de Heliade, toate acestea în scop de a bagateliza puternicul și cutezătorul elan revoluționar care a însuflețit și a pus de nenumărate ori în mișcare mulțimele, cu deosebire cele bucureștene. In general deci faptele și persoanele dela 1848 au fost zugrăvite grosolan, într'o culoare cu totul diferită de cea reală. Meșteșug practicat odinioară de conservatorii junimiști și reeditat azi de proaspeții ideologi ai fascismului romîn în scop de a întreține disprețul față de realitatea istorică și de a întuneca sau chiar expulza din patrimoniul revoluției pașoptiste idealurile democratice ce i-au constituit miezul.

Pe de altă parte s'a încercat ridicarea unui zid despărțitor între revoluția pandurilor de sub Tudor și cea a norodului pașoptist: prima fiind golită de conținutul ei social și metamorfozată

într'o simplă mișcare națională, îndreptată contra domniilor fanariote, de aceea vrednică de toată amintirea și de toată admirația, iar a doua, prezentată drept o isbucnire cu totul străină de aspirațiile naționale fundamentale ale poporului romîn, meritînd deci a fi dată uitării.

Fiecare din aceste false prezentări ale revoluției din 1848, ultimele trei izvorîte din pornirea reacționară a defăimării idealurilor ei democratice înaintate, iar prima din greșita înțelegere a desvoltării capitalismului în Rominia, a contribuit la travestirea adevăratei înfățișări a mișcării. Și a micșorat sclipirea ei în perspectiva trecutului, perspectivă de care e legată nemijlocit aprecierea prezentului și îndrumarea viitorului. Toate răstălmăcirile la un loc au trecut cu buretele uitării sau al ignorării peste semnificația frămîntărilor interne, peste desfășurarea concretă a sbuciumului stîrnit de vîrtișagul luptelor de clasă. Sub vălul necunoașterii au rămas astfel părțile bune și cele rele ale revoluției; actele de eroism revoluționar ale poporului, ca și actele de lașitate ale grupei predominante de conducători; dinamica valului revoluționar, ca și logica înfrîngerii lui; și însfîrșit învățămintele pe care norodul romîn le poate trage din sforțările răsturnătoare, depuse de înaintașii săi pe calea spinoasă a cuceririi libertăților democratice. Numai cu acest preț, teoriile despre care vorbim au putut îmbrăca revoluția pașoptistă într'o haină idologică înșelătoare și s'au putut sustrage limbajului atît de neîndoios, de limpede și de convingător al faptelor revoluției, așa cum ele au fost consemnate în înlănțuirea lor zilnică, în documentele timpului.

II. — DELA 1821 LA 1848

Intre revoluția dela 1848 și cea dela 1821 există o filiațiune directă. Ea rezultă nu numai din caracterul asemănător al mobilelor generale, care au stîrnit mișcările de răsvrătire, și al forțelor sociale ce au intrat în acțiune, dar și din șirul de manifestări opoziționiste care s'au perindat între cele două faze mai importante ale revoluției burgheze romîne, din prima jumătate a veacului al XIX-lea.

După cum reiese din documente, numai grație căderii Bucureștilor în 12 Mai 1828, sub ocupație rusească, n'a isbucnit atunci o mișcare revoluționară în Capitala Țării Romînești, „Ceea ce inspiră mai multă teamă — scria în 26 Aprilie 1928 consulul prusac Kreuchley, referindu-se la eventualitatea invaziei armatelor rusești sau turcești — este o insurecție locală, foarte posibilă, dat fiind numărul mare de vechi revoluționari care se găsesc aici și cantitatea de oameni fără căpătîiu și probabil plini de impuls, care se găsesc în această capitală.

Iar referitor la starea de descompunere în care se află forța armată a domniei despotice, același consul scria: „...sunt persoane

de considerație în țară, care pretind sau cel puțin îndrăznesc să prezică că aceștia, și în general toate gărzile prințului, ar putea foarte bine într'un moment critic să întoarcă armele..''.

Rușii impun imediat în vîrful baionetelor „ordine''. După cum se exprimă același consul, generalul Roth îl asigură pe domnitor nu numai împotriva Turcilor, dar și în contra „altor persoane rău intenționate''.

Duhul revoluției burgheze mustește în acest timp și în Moldova. Sub Ioan Sturdza, care pentru a contrabalansa poftele de domnie ale feudalilor de rangul întîiu, se unise cu mica boierime și cu cercurile sus puse ale noii burghezii comerciale, boernașii isbutesc să ocupe o poziție politică predominantă, provocînd dejenia din țară a aristocrației feudale. Sub presiunea aceleiași Rusii țariste, însă, domnitorul nu îndrăznește să adopte „Constituția'', cărvunarilor dela 1822, cedînd în cele din urmă marilor boieri. Proiectul constituției cărvunare, departe de a proclama abolirea tuturor privilegiilor nobililor, prevedea doar înlăturarea atotputerniciei marilor boieri și atribuirea puterii politice întregii clase boierești, deci și elementelor burgheze „boierite''. Insăși denumirea de Constituție însemnă un atentat împotriva autorității''.

Suna prezumțios răspunsul exprimat prin pana lui Mihail Sturdza, al marei boierimi emigrate în Bucovina. Aceiași boieri se plîngeau în 1822 „că răii ar fi răsvrătit duhurile oamenilor, că răsvrătitorii, ce au fost pricina afurisirii (sic !) patriei noastre au semănat duhul răsvrătirii și al neascultării în sufletele a multora din cei proști, și neamurile cele mai de jos s'au sculat împotriva noastră a celor întîii pămînteni''.

Intîii pămînteni, întîii hăpcuitori ai țării, care nu rosteau două cuvinte fără a invoca grija de „patrie'', nu se sfiau a implora dela potentații țariști *ocuparea militară* a Principatelor, sub oblăduirea căreia urma să fie reîntărite privilegiile lor''.

Procedînd la fel, contrarevoluția boierească dela 48 s'a bizuit așa dar pe o veche și încercată tradiție a trădării de neam. Predominarea cărvunarilor încetează de altfel pe o cale mai puțin dureroasă, în 1825—27, cînd împăcarea dintre Turci și Ruși l-a transformat pe domnitorul Ioniță Sturdza în prizonierul voinței Petersburgului. Sub presiunea imixtiunii țariste domnitorul „cărvunar'', a acordat marii boierimi, prin anaforaua din 1827, totala scutire de biruri. Privilegiu de care nobilimea feudală nu s'a bucurat niciodată în trecutul Principatelor.

Ciocul revoltelor țărănești din 1831 a fost totodată și ciocul primei Constituții romîne.

O nouă variantă a proiectului de constituție din 1822 reapare în „Sistemul de conjurație confederativă'' din 1839, al grupării progresiste formate din categoria boierilor, deveniți producători de mărfuri, vital interesați la propășirea economică a Principatului,

şi negustori, avînd toţi în frunte pe comisul Leonte Radu. Despărţirea în caste şi privilegiile clasei boiereşti considerate în totalitatea ei, continuă încă a fi consacrate în acest „sistem", ceea ce denotă un plan social-politic, mult mai înapoiat ca acela al proiectului de constituţie proclamat în cursul revoluţiei muntene din 1848. De asemenea nu este propusă nicio schimbare în starea ţărănimii. Interesante sunt în schimb măsurile prevăzute cu scopul de a satisface nevoile desvoltării capitaliste a Principatului, stînjenite de haosul şi jaful corupţei administraţii feudale: curăţirea Siretului pînă la Roman pentru a-l face navigabil, facerea unor şosele ca în Austria, înfiinţarea unei bănci cu capital străin. Punctul „d" dela litera „R", suna: „Să se introducă aici fabrice şi să se deschiză băi de metaluri", iar în nota originală: „Spre care să se dei privileghiuri cîte pe zece ani acelor ce vor isvodi lucruri, ce încă nu sunt în ţară, pentru sporirea industriei". Punctul „e": „să se oprească prin tarifă aducerea depisti hotar manufapturi, lucruri şi productori ce sunt sau se pot face aicea, spre a nu se scoate bani din ţară fără trebuinţă şi a se da îndemn de deschidere a fabricilor". Exprimînd preocupările protecţioniste ale burgheziei moldovene, „sistemul" încearcă să mărească totodată drepturile politice ale acesteia: „Orăşenilor de pe la tîrgurile şi oraşele ţării să se hărăzească dreptăţi şi slobozenie şi înlesnirea în industrie şi negoţ; potrivit cu vechile pronomii li s'ar cuveni şi lor la alegerea de domn a ave deputaţi ca şi ceilanţi lăcuitori şi treptii".

Conţinutul acestui proiect de constituţie reprezintă un stadiu intermediar între despotismul regulamentar şi năzuinţele democratice înaintate ale revoluţiei paşoptiste. El constitue deci o mărturie concretă a rădăcinilor adînci, prin care aspiraţiile anului 1848 au fost înfipte în realitatea economică şi socială a Principatelor, cu toate că, sau mai bine zis tocmai prin aceea că în ele s'a putut întipări influenţa ideologiei franceze burghezo-democratice.

Procesul creşterii evolutive a tendinţelor, care au erupt în vîrtişagul paşoptist, s'a profilat şi mai evident în agitaţiile revoluţionare muntene din anul 1840. Pe cînd în conjuraţia moldoveană a comisului Radu nu s'au cristalizat încă două tendinţi deosebite, în Muntenia, cochetarea cu ideile progresive caracteristică boierilor strînşi în jurul lui Ion Cîmpineanu şi preocupaţi de singurul gînd de a opune pavăză veleităţilor opresive ale Rusiei, a fost lămurit depăşită de tendinţele mult mai radicale ale micii boierimi şi ale burgheziei. Ideile politice fluturate de complotul revoluţionar din anul 1840, au fost mult mai înainte decît cele exprimate de comisul Radu în al său „sistem". Tot aşa precum mai tîrziu „mişcarea de salon" ieşeană din anul 1848 nici nu s'a putut compara cu ritmul grandios al evenimentelor muntene. In această direcţie trebue căutat motivul pentru care Ion Cămpineanu s'a abţinut de a participa la acţiunea conspirativă din 1840. Inşelînd speranţele revoluţionarilor poloneji, cu care înainte intrase în legătură şi predeterminîndu-şi încă de pe atunci atitudinea reacţionară adoptată în cursul revoluţiei paşoptiste.

Complotul organizat în anul 1840, de revoluţionarii burghezi, printre care se afla şi iunkerul Bălcescu, a alcătuit în miniatură imaginea conţinutului social al revoluţiei paşoptiste muntene. Au participat la acel complot şi în furtuna dela 48 elemente boiereşti, relativ avansate, elemente burgheze radicale, boiernaşi ocupînd în Stat funcţii subalterne. S'a conspirat în mediurile meşteşugărimii, muncitorimii semi-meşteşugăreşti şi ale ţărănimii, mai ales în cele ale pandurilor olteni. O parte a conspiratorilor dorea „un corp legislativ care să întocmească legile ţării, pe aceste trei bazuri, adică slobozenia, drepturi deopotrivă şi virtutea"; alţii o „republică"; Bălcescu preconiza *„să scape pe ţărani de sub jugul proprietarilor, să dea drepturi deopotrivă la toţi, să tocmească altă oblăduire, să facă o armie mare"*.

Părerile complotiştilor erau divizate, cu privire la măsurile ce urmau să fie luate împotriva boierimii, în caz de izbîndă. „Telegescu şi Marin (boiernaşi, n. a.), fiind de părere să se verse sînge mult, Vaillant şi Murgu erau de împotrivă părere, că numai să se arestuiască. Filipescu zicea şi de vor fi siliţi să verse sînge, prea puţin".

Insufleţiţi de atît de dîrze concepţii revoluţionare, complotiştii anului 1840 au înfiripat legături cu cartierele periferice ale capitalei, în special cu tăbăcarii. Au plănuit punerea în lucrare a unor tunuri de cireşi, organizarea unei mari armate revoluţionare, menite a rezista atacurilor cotropitoare din afară, şi ridicarea în masă a ţărănimii. După Ubicini, nu era zi în care comitetul revoluţionar să nu fi primit adeziuni din partea ţărănimii, cu indicaţia exactă a numărului de oameni gata de a intra în acţiune şi a armelor de care dispuneau.

Alte documente sunt mai pesimiste în privinţa stadiului antrenării ţărănimii. Arestarea relativ uşoară a complotiştilor şi lichidarea represivă a acţiunii lor fără a fi stîrnit vreo împotrivire populară de masă, indică faptul că acţiunea insurecţională nu isbutise încă să capete masivă aderenţă în straturile norodului. Deci criza revoluţionară burgheză n'a fost încă coaptă în acel moment. Din toate punctele de vedere însă tulburările revoluţionare ale anului 1840 au constituit prevestirea directă a revoluţiei paşoptiste. Căci ele n'au schiţat numai contururile tuturor frămîntărilor sociale şi politice deslănţuite peste 8 ani. Spre deosebire de planurile constituţionale ale cărvunarilor şi ale conjuraţilor moldoveni dela 1839, ele au pus pentru prima oară la ordinea zilei în mod conştient, *problema desfăşurării revoluţiei burghezo-agrare*, şi tot pentru prima oară n'au consacrat „slobozenia", libertăţile politice şi individuale, ca pe un apanaj exclusiv al tuturor treptelor boiereşti, *deschizînd astfel era revendicărilor democratice conştiente ale societăţii romîneşti.*

Naș al Regulamentului Organic, țarismul a întins brațul teroarei și al cenzurii asupra opoziției revoluționare burgheze în toată perioada frămîntată dintre retragerea armatei de ocupație și isbucnirea revoluției din anul 1848. Imediat după plecarea lui Kisselef, consulul țarist transmitea domnitorilor următoarele instrucțiuni :

„Mi s'a recomandat în mod special a atrage atenția Gospodarilor, asupra tot ce ar putea indica o anumită tendință a spiritelor tinere de a se deda exercițiului ideilor liberale; de a-i invita a urmări progresele ideilor subversive în principate, a împiedeca cea mai mică încurajare a progreselor ideilor subversive, a supraveghea ca regulile de censură....., să fie menținute cu strictețĕ, fără nicio abatere, de a atrage mai cu seamă atenția prinților, asupra necesității de a ține redacțiile ziarelor din București și Iași în marginile prescrise...".

Censura despotismului a bîntuit cu furie. Au căzut victime, strivite sub repetate lovituri de interzicere, revistele opoziției revoluționare burghezo-democratice: „Dacia Literară" și „Propășirea, foaie științifică și literară". Perioada ascensiunii sociale a burgheziei în Principate s'a caracterizat dealtfel ca și în celelalte țări ale Europei, printr'o mare fierbere culturală, literară și artistică. Prin această desfășurare de activitate intelectuală, noua clasă progresistă răspîndește, ca expresie a propriilor ei interese, idealurile înaintate ale societății din acea vreme, ideile de libertate și de inchegare a conștiinței naționale, idei sortite a spori fermenții de disoluțiune ai vechiului regim. Datorită acestei evoluții, în comparație cu prima ei etapă dela 1821, revoluția burgheză dela 1848 s'a situat la un nivel cultural ideologic și politic incomparabil mai ridicat. Imboldiți de reacțiunea țaristă, marii boieri care asistau cu groază la propagarea vertiginoasă a ideologiei democratice burgheze, au mers atît de departe, încît au atentat la vieața învățămîntului romînesc din acea vreme, care prin forța lucrurilor se transformase într'o citadelă intelectuală a curentului revoluționar.

Roata istoriei însă nu putea fi oprită. Frînele reacțiunii, teroarea, censura, prigoana, s'au sfărîmat între spițele ei, puse în mișcare de legile de fier ale prefacerilor sociale. In societăți politice secrete, azi s'ar spune „subversive", ca „Frăția-Dreptate", în puzderie de societății culturale, opoziția revoluționară burgheză își strînge și își sporește acele forțe, care însoțite de ridicarea țărănimii iobage au intrat în acțiune în sbuciumatul an 1848.

III. — MIȘCAREA DIN MOLDOVA

Incă din anul 1846, o importantă mișcare a corporațiilor negustorești și meșteșugărești din Iași, prevestește explozia viitoare a poporului nemulțumit. In luna Martie, o impunătoare adunare a membrilor corporațiilor se formase în fața palatului domnesc, ce-

rînd revizuirea statisticii impunerilor, a căror povară apăsa din ce în ce mai mult. Cam în același timp țăranii din părțile muntoase ale Moldovei au trimes o delegație de trei sute de oameni pentru a-și susține jalba în capitala țării. Nu sunt primiți spre a-și expune păsurile, rămase dealtfel fără ascultare, decît cîțiva dintre dînșii. „Poporul comentează acest eveniment, scrie ziarul francez Le National; a început în sfîrșit să deschidă ochii și să-și dea seama că numai el suportă toate impozitele, că numai el suferă. Totul este pentru prinț și nobilime; aceasta din urmă nu plătește impozite, nu suportă nicio sarcină bănească".

Anul 1848, anul lanțului de isbucniri revoluționare din întreaga Europă, găsește așa dar Moldova în plină febră socială. Nu plutește numai în fața ochilor iobagului moldovean exemplul cumplitei răscoale țărănești din Galiția, îmbiindu-l a-și face singur dreptate, sfărmînd lanțurile șerbiei și punînd stăpînire pe pămîntul latifundiarilor. Nu tresaltă numai inima burghezului ieșean la primirea vestei despre mișcarea revoluționară din luna Februarie, deslănțuită de către poporul și burghezia din Paris. O parte însemnată a protipendadei boierești se agită și ea. Este și ea nemulțumită. Dorește răsturnarea domnitorului Sturdza, care prin actele sale arbitrare și hrăpărețe și-a provocat dușmănia invidioasă a celor mai mari boieri ai țării.

Opoziția acestora era îndreptată exclusiv împotriva domnitorului și necum în contra bazelor regimului social și politic. Atmosfera și fondul de parazitism și conrupție în care se desfășoară acțiunea de competețiune la domnie a marilor boieri, este minunat descrisă de consulul francez din acele timpuri, Guéroult. Coaliția boierilor era fie provocată de tratamentul brutal al prințului, fie isvorîtă din rivalitățile încinse în jurul împărțirii diferitelor slujbe, fie stîrnită de rîvna marilor seniori de a urca, fiecare în parte, treptele domniei. Faptul că fierberii revoluționare de jos i se suprapunea o „revoluție" de sus, conjurația palatistă a nobililor, ar fi putut constitui o împrejurare norocoasă pentru debutul mișcării moldovene. Căci absolutismul domnesc ar fi fost prins între două focuri, prăbușirea lui grăbită, și astfel actul inițial al revoluției înfăptuit printr'un atac concentric al întregii societăți. Amestecul marilor boieri în mișcarea pornită împotriva domnitorului Sturdza a avut însă urmări fatale pentru soarta întregii acțiuni moldovene.

Agitația marilor seniori a fost dealtfel montată în mare parte și de intrigile emisarilor cabinetului țarist. Incă în luna Februarie, într'un articol apărut în ziarul „Siebenbürgischer Wochenblatt", se vorbește de construirea de magazii pe lîngă Prut, despre relatări diplomatice, privind cantonarea trupelor, de ridicarea unor căzărmi rusești și a unor mici fortărețe în Moldova. Aceste pregătiri întreprinse înaintea isbucnirii oricărei neliniști în Moldova, dovedesc pe deoparte cît de verosimilă era temerea Rușilor de o revoluție

moldoveană, pe de altă parte dovedesc intenţia preconcepută a Ţarului, de a călca cu orice preţ pămîntul principatului. In vederea înfăptuirii acestui plan, autocratismul rus pune la cale o provocare destul de mare. Pe ascuns consulul rus îndeamnă pe boierii nemulţumiţi să întreprindă o acţiune de răsturnare a domnitorului, care era o fidelă unealtă muscălească. Toate isvoarele documentare ale timpului confirmă existenţa acestei manopere. Ba chiar în luna Martie apăru la Iaşi un manifest anonim din vădită inspiraţie rusească, care tuna şi fulgera contra gospodarului: „Pînă cînd veţi dormita, — glăsuia acel manifest, adresîndu-se boierilor — în letarghia unei nesimţiri necuvenite originului vostru? Pînă cînd veţi purta lanţul unei tiranii a domnitorului M. Sturdza, nevrednică sîngelui străin (cel rusesc!!), ce s'a vărsat pentru voi, ca să vă lase mîntuitoare instituţii vrednice de toată memoria?"

Era vorba de regulamentul organic!

Provocînd turburări în Moldova, diplomaţia petersburgheză caută un pretext pentru trecerea peste Prut a baionetelor căzăceşti. Mobilul acţiunii ruseşti rezultă cu prisosinţă din manifestul lansat de Ţar în 14 Martie 1848:

„Avîndu-şi obîrşia în Franţa, revolta şi anarhia s'au întins rapid în Germania şi curentul revoluţionar, crescînd pe măsura concesiunilor consimţite de guverne, a atins în sfîrşit statele aliaţilor noştri, Austria şi Prusia. Ne mai cunoscînd frîne, această forţă oarbă ameninţă azi Rusia, pe care Dumnezeu a încredinţat-o în paza noastră. Aici ea îşi va găsi limitele".

Precum se vede, din primul moment exploziile revoluţionare ale anului 1848, au înspăimîntat absolutismul ţarist, inspirîndu-i groază de propria sa soartă. Chinuit de acest coşmar, ţarismul a intervenit cu armatele sale, oriunde i-a fost cu putinţă pentru a înăbuşi focarele revoluţionare. Planul ocupării militare a principatelor urmărea multiple ţeluri: prevenirea şi, în cazul cel mai rău, înăbuşirea curentelor revoluţionare din principate; făurirea în Muntenia a unei baze apropiate de acţiune, ţintind lovirea revoluţiei democratice ungare în Ardeal. Cu alte cuvinte îndepărtarea cît mai eficace dela graniţele Rusiei a fermenţilor răsturnători, avînd ca urmare implicită salvarea solidară a monarhiei austriace, care era încolţită de ridicarea poporului atît la Viena, cît şi la Buda-Pesta. Şi în sfîrşit, nu puţin a cîntărit intenţia tainică de a înfăptui anexarea definitivă a teritoriilor romîne, fapt care ar fi însemnat un considerabil avans spre mult rîvnita cucerire a Constantinopolei.

Criza revoluţionară paşoptistă din Moldova s'a copt aşa dar în condiţiuni deosebit de complexe. La baza piramidei sociale, sporea spiritul de răscoală al iobăgimii. Păturile meşteşugăreşti şi semiproletare ale capitalei, erau exasperate de vexaţiunile şi speculaţiile la care se dădea administraţia domnească. Burghezia, avînd drept purtătoare de cuvînt pătura intelectuală, se spetea sub povara impozitelor, cerînd drepturi politice. Iar la vîrful piramidei,

marii boieri, prelucraţi de intrigăriile ţariste, puneau la cale schimbarea domniei.

Intre boieri şi iobagi, clase situate la cei doi poli ai societăţii, nu putea exista niciun *drum comun* pe parcursul revoluţiei. Intrigile ţesute de boieri împotriva tronului nu micşorau cu nimic îndîrjirea cu care feudalii îşi apărau privilegiile. Iar pentru ţărani, răpunerea dominaţiei şi exploatării stăpînilor feudali, era alta şi omega isbăvirii lor. Nici straturile sărace ale capitalei, populaţia mizerilor cocioabe din mahalale, nu puteau găsi vreun interes vital într'o mişcare iscată de ambiţiile boierilor de a parveni în scaunul princiar.

In consecinţă, burghezia ieşeană şi avant-garda ei intelectuală, recrutată mai cu seamă printre boernaşi, se afla în faţa unei alternative. Sau să-şi însuşească şi să susţină revendicările norodului, să proclame în primul rînd programul revoluţionării raporturilor feudale la sate: desfiinţarea clăcii, a dijmei, a tuturor servituţilor personale şi împroprietărirea ţărănimii; — să păşească deci în fruntea mulţimilor pentru a-şi putea realiza aspiraţiile ei integrale de clasă, ciştigînd revoluţia politică împotriva absolutismului domnesc şi a privilegiilor boierimii feudale. Sau să adopte o atitudine foarte timorată, să se ralieze mişcării marilor boieri, să se mărginească la un program de acţiune dictat de interesele acestora din urmă, în speranţa de a dobîndi pe această cale, exclusiv pentru dînsa, un locuşor oarecare la ospăţul boierimii concretizat în niscaiva drepturi politice.

Zarul căzu în ziua de 27 Martie, cînd mai toţi boierii mari, Mitropolitul cu înaltul cler, negustori de diferite ranguri, pămînteni şi străini, boieri mici, profesori, avocaţi, doctori, adică reprezentanţii nobilimii şi a burgheziei, se adunară la hotelul Petersburg, şi iscăliră „Petiţiunea-proclamaţie a boierilor şi notabililor moldoveni". Primul alineat al acestei proclamaţii recomanda: „Sfînta pâzire a Regulamentului în tot cuprinsul său şi fără nicio răstălmăcire"! *Nicio iotă din rîndurile ei nu atingea structura feudalo-autocrată a regimului social şi politic.* Ca măsuri mai progresive pot fi remarcate doar cererile de liberare a arestaţilor politici, înfiinţarea unei gărzi cetăţeneşti (sortite a apăra drepturile burgheziei!) şi înlăturarea censurei.

Manifestaţia politică susarătată a marcat renunţarea burghezii moldovene la propriile ei revendicări revoluţionare de clasă şi deplina încadrare a acţiunii sale în orizontul politic limitat al conjuraţiei aristocratice, îndreptate împotriva stăpînirii tiranice a lui Sturdza. Conducătorii opoziţiei burgheze erau deplin conştienţi de semnificaţia politică a căii apucate. Intr'o broşură anonimă, „Intîmplările din Moldova, în luna Martie 1848", apărută la lumina zilei, după strivirea prin teroare a mişcării, se afirma:

„Ea (mişcarea) nu era nici împotriva Regulamentului, fiindcă precum am zis, lucrul de căpetenie ce se cerea, a fost păzirea Regulamentului; revoluţionară ar fi fost mişcarea atunci cînd peti-

ţionarii ar fi avut în gînd să schimbe duhul instituţiilor care sunt aristocratice, care hărăzesc privilegii nobleţei împilînd însă partea neprivilegiată; revoluţionară mişcarea ar fi fost atunci cînd împotriva glăsuirii Regulamentului ar fi cerut o reprezentanţă naţională, cînd s'ar fi cerut o Cameră, unde pe lîngă boieri *în mai mare parte*, să şadă negustori şi locuitori săteni; revoluţionari ar fi fost petiţionarii, cînd ei ar fi cerut egalitatea în contribuţie, iar nu, precum Regulamentul glăsueşte o contribuţie numai pe capetele cele neavute, pe persoanele acele care prin sudoarea frunţii lor abia se pot hrăni singure. Cînd s'ar fi cerut desfiinţarea boierescului, ca ţăranul să fie proprietar. Revoluţionari ar fi fost în sfîrşit petiţionarii, dacă ei ar fi cerut ca slujbele să fie ocupate numai de oameni cu merit, fără deosebire dacă meritul se află sub hainele galante (ale) unui magnat sau sub îmbrăcămintele modeste (ale) unui sătean sau negustor''.

In ,,Dorinţele partidei naţionale în Moldova'', cărticică apărută în August 1848, M. Cogălniceanu, cel mai talentat reprezentant al generaţiei paşoptiste moldovene, îl completează pe autorul suscitatei broşuri, expunînd limpede motivul atitudinii, moderne pînă la autonegare, a capilor burgheji, în clipa alcătuirii proclamaţiunii dela hotelul Petersburg.

,,Cînd la 18 Martie obştea adunată în Iaşi din toate ţinuturile Moldovei, a cerut numai acele 35 puncturi, întemeiate pe reglement, ea prin aceasta n'a arătat că n'ar avea trebuinţă şi de alte reforme mai radicale. Insă, tînguindu-se numai pentru ilegalităţi, ea vroia a fi repusă în legalitate, ca atunci *legal* să-şi poată da şi alte mai mari îmbunătăţiri''. In lumina acestei afirmaţii a lui Cogălniceanu apare cu totul nejust chipul idealist în care Xenopol prezintă lucrurile. După marele istoric ,,numai cît mai tîrziu, după desăvîrşita înăbuşire a revoluţiei moldovene, încep a se îndruma în minţi reforme, care aveau drept ţintă nu numai îndreptarea abaterilor unei ocîrmuiri vitregi, şi schimbarea întregii întocmiri politico-sociale a Moldovei''. Nu de îndrumare de idei putea fi vorba, ci de clasele angajate în luptă, de gradul lor de conştiinţă relativ la interesele lor, şi de desfăşurarea strategică a acţiunilor. Ori, scrierile paşoptiştilor moldoveni dovedesc cu prisosinţă că burghezia ieşeană devenise conştientă de ţelurile ei specifice de clasă, în ajunul deslănţuirii mişcării. I-a lipsit însă cutezanţa perspectivei revoluţionare. Legănîndu-se în iluzii cu privire la posibilitatea de a smulge ,,legal'' autocratismului domnesc concesii politice, cu ajutorul unor simple proteste verbale; nutrind încredere în acţiunea antisturdzistă a unei părţi din boerimea de seamă, de fapt vrăjmaşul ei istoric de clasă; apreciind mai mult forţa nobililor în lupta contra domnitorului, decît puterea de acţiune a maselor populare; pe de altă parte, nedorind a ridica stindardul revendicărilor norodului sătesc şi orăşenesc, de teama de a fi nevoită a da lupta împotriva boerimii feudale — pe care ea spera s'o ,,convingă'', ulterior să accepte în bună pace reformele

agrare, — opoziţia burgheză moldoveană a preferat să adere cu arme şi bagaje la mizerabilele veleităţi ,,revoluţionare'' ale marilor boeri, expuse în proclamaţia dela 14 Martie. Prin aceasta ea a retezat dela începutul răsvrătirii orice vitalitate, condamnînd-o din primul moment la eşec. Paşoptiştii moldoveni castrîndu-şi programul, s'au hrănit cu searbăda iluzie de a obţine, după expresia lui Cogălniceanu, ,,legal, alte ,,mai mari îmbunătăţiri''.

Desminţirea iluziilor lor ,,legaliste'' veni prompt. După ce în timpul adunării dela hotelul Petersburg, domnitorul se prefăcu a a accepta piticile reforme implorate, fiii lui năvălesc, în puterea nopţii, în fruntea unor bande de soldaţi îmbătaţi, în iatacurile căpeteniilor boereşti şi burgheze ai mişcării, îi încătuşează în lanţuri, îi maltratează oribil, le devastează şi jefuesc casele. In cele din urmă, cei prinşi sunt surghiuniţi în Turcia, pe cînd cei salvaţi din ghiarele represiunii, iau drumul colindării prin ţară şi a pribegiei în străinătate. Intre prologul şi epilogul mişcării au trecut abia 48 de ore!

,,Aceşti oameni — raporta consulul fracez Guéroult — cu vorba atît de mîndră, n'au făcut niciun fel de preparative; cea mai mare parte n'aveau arme, acei care aveau n'au vrut să le folosească''.

Era firesc ca boerii, încrezători cu totul în glasul îmbolditor al urzelilor ruseşti, să nu fi simţit necesitatea preparativelor, menite a smulge, a impune cu forţa isbînda acţiunii întreprinse. Iar fruntaşii paşoptismului moldovenesc, în naivitatea sau timiditatea lor politică, credeau sau sperau că revoluţia va semăna cu o arenă de declaraţii retorice. Strînşi deodată în chingele brutale ale represiunii, unii din ei n'au îndrăsnit măcar să facă uz de puţinele arme pe care le aveau la dispoziţie. Justificată în numele idealului înalt al evitării vărsării de sînge omenesc, această atitudine însemna de fapt supunerea plecată în faţa ororilor absolutismului şi a teroarei sîngeroase deslănţuite de dînsul.

Eroii burghezi ai mişcării palatiste moldovene şi-au adus totuşi aminte în străfulgerarea clipelor dureroase ale represiunii, de existenţa întinsului norod şi de capacitatea de acţiune a mulţimilor sale. In 2 Aprilie 1848, când imaginea proaspătă a evenimentelor ardea în mintea tuturor, Gh. Sion scria amicului său ardelean Gh. Bariţ: ,,Deodată aud sgomotul îndoit: La arme! La arme! Soldaţii omoară pe boeri! Dar în zadar zece oameni strigau astfel, căci nu era cine să-i asculte! Din nenorocire noi nu avem popor; noi nu avem decît cîţiva nobili, ce ştiu ce va să zică dreptul omenirii; simţirile poporului de jos sunt amorţite sub jugul despotismului şi al împilărilor guvernului''!

Norodul, încătuşat în bezna neştiinţei, de exploatarea şi tirania despotismului, a posedat totuşi înţelegerea clipelor importante istorice, ce le trăia, o înţelegere adîncă, surprinzătoare. El, care era destinat a aduce tributul de sînge progresului social, nu se putea însufleţi însă la auzul strigătului ,,soldaţii omoară pe boeri''!

deoarece aceştia din urmă erau cei mai haini împilatori ai săi. N'avea dreptate Gh. Sion. Poporul exista. Despotismul, departe de a-i fi tocit simţurile, i le ascuţise pînă la paroxism, dar „nobilii ce ştiau ce vrea să zică dreptul omenirii", prea puţin au vrut să ştie şi de rănile sale sîngerînde. *Revoluţia întreprinsă de ei, era o revoluţie de palat*, ea nu şi-a asumat realizarea niciunei sarcini istorice a revoluţiei burghezo-democratice, ea nu a făgăduit nimic poporului, şi de aceea nici acesta n'a consimţit s'o salte pe umerii săi vînjoşi. Cercurile radicale, consecvente ale curentului revoluţionar democratic, paşoptist, au înţeles perfect pricina lipsei de bază populară a mişcării moldovene. Astfel, într'o corspondenţă din Iaşi, neiscălită, publicată în „Gazeta de Transilvania" (din 9 Aprilie) este aşternută următoarea reflecţiune:

„Intenţiile se păreau bune, dar sub mantaua patriotismului se ascundea interesul privat. „Scoală-te să şez eu"!, era scopul cel adevărat, şi planul era organizat prin asemenea păşiri a ajunge la schimbarea domniei. Nu e îndoială că într'un Stat, cum e al nostru, sunt mai multe de îndreptat decît aiurea, din cauza abuzurilor; dar oare cine calcă instituţiile ţării? Tot acei ce le reclamează. Cine a ales pe reprezentanţii deputaţi? Acei ce voiesc astăzi a-i desface. Cine judecă strîmb, cine asupreşte pe ţărani? Tot cei ce şed în tribunal şi acuză pe judecători, acei ce din 12 zile ale boerescului au făcut 250 zile pe an! Părîtori şi pîrîţi, sunt una, iar despre rezultat voiau să facă răspunzător pe domnitor! numai pentrucă nu sunt în locul lui! fără a cumpăni cauzele acestei concatenaţii".

De o mişcare, pornită pe asemenea jghiab, poporul nu putea decît să se lepede. Reproducînd strigătul de ajutor, menţionat de Gh. Sion: „La arme! La arme! Soldaţii omoară pe boeri"!, corespondentul aceluiaşi ziar remarca: „însă poporul fugea; aceasta să fie boerilor de mare învăţătură, cum şi guvernului, dacă vrea binele patriei".

Nu boierilor, cruntilor exploatatori feudali, trebuia sau putea să fie aceasta de învăţătură, nici guvernului absolutist, care aidoma tuturor cîrmuitorilor reacţionare din toate timpurile, nu vroia binele patriei, ci acela al clasei guvernante exploatatoare şi parazite; ci capilor revoluţionari ai burgheziei moldovene paşoptiste. Intr'adevăr, după atît de lesnicioasa stingere a focului de paie, aprins de „revoluţia" aristocratică, paşoptiştii moldoveni îşi întorc faţa spre conţinutul veritabil şi real al revoluţiei burghezo-democratice. Apar sau sunt introduse în mod clandestin în Moldova o serie întreagă de broşuri, prin care este, în sfîrşit, propovăduit programul unor adînci prefaceri burghezo-democratice. Cea mai reuşită dintre acestea, „Dorinţele partidei naţionale în Moldova", elaborată de agera minte a lui M. Cogălniceanu, cere înlăturarea definitvă a corsetului de fier, impus de ţarism, a Regulamentului Organic, şi proclamă necesitatea introducerii unei reformări generale a vieţii politice şi sociale în Principat. Egalitatea drepturilor civile şi politice (cu oarecare restricţii), adunarea obştească, compusă din reprezentanţii tuturor stărilor, listă civilă, proporţională cu veniturile şi mijloacele ţării, garantarea libertăţii individuale şi a domiciliului, responsabilitatea miniştrilor şi a funcţionarilor, libertatea tiparului, autonomia administrativă, instrucţie gratuită şi egală pentru toţi rominii, juriu pentru procesele politice, criminale şi de tipar, oborîre a tuturor privilegiilor şi rangurilor personale sau de naştere, desfiinţare a robiei, obolitie a clăcii (a boerescului) şi împroprietărire a tuturor gospodarilor săteni, „dîndu-se însă o dreaptă despăgubire vechilor stăpîni ai pămîntului", — acestea sunt principiile de seamă cuprinse în programul — noul program! — de 36 de puncte al lui Cogălniceanu. Ele deschideau perspectiva sfărîmării privilegiilor boerimii feudale, a cuceririi libertăţilor democratice şi constituiau un moderat program de emancipare a ţărănimii iobage de sub jugul secular al apăsării feudale. „Timpul mai marilor îmbunătăţiri a venit", justifica Cogălniceanu această nouă platformă a paşoptiştilor moldoveni. Aceştia, prin şovăirile lor, *rataseră însă clipa prielnică prin excelenţă a crizei revoluţionare*. Reacţiunea tiranică a absolutismului, întărită de pe urma, pe cît de uşoarei, pe atît de brutalei reprimări din luna Martie, a putut uşor să menţină frînele ocîrmuirii, pînă în momentul invaziei în Modova a trupelor ruseşti, care înălţînd un zid compact de baionete, paralizară deocamdată orice nouă tentativă de ridicare revoluţionară.

Mişcarea paşoptistă din Moldova n'a putut căpăta proporţiile unei adevărate revoluţii, în stare să forţeze cel puţin pentru o perioadă oarecare de timp porţile zăvorîte ale tiraniei. Pieirea ei în faşe, lamentabilul ei eşec, constitue unul din învăţămintele cele mai preţioase ale luptelor sociale din trecutul nostru, lupte ale căror imagini circulă ca argintul viu în pulsaţia prezentului.

In lupta contra reacţiunii, în lupta pentru dobîndirea şi apărarea libertăţilor democratice, nimic nu se cîştigă prin combinaţii de culise, prin implorarea bunăvoinţei forţelor ce promovează sau tind la instaurarea unui regim despotic dictatorial, prin manifestaţii politice, ce se mărginesc la simple declaraţii retorice, prin refuzul de a îmbrăţişa revendicările cele mai elementare, cererile vitale ale straturilor populare, prin teama de a le antrena pe acestea în apriga bătălie socială.

Şi acest învăţămînt de sinceritate în luptă este singura moştenire pozitivă a avortatei mişcări paşoptiste moldovene.

ION C. ION

ENTUSIASM

Că ne-ai făcut uriţi şi proşti
e treaba ta, Stăpîne.
La fel, c'ai pus în cîine
mai multă omenie.

Că veseli ne-ai croit ori trişti,
că ai sortit să ne urîm —
că ne-ai lăsat un strîmt tărîm
din zori pînă'n apus

E treaba ta. Dar pentru ce
ai pus în noi
peste păcate şi nevoi —
Entusiasm?

ISVOR

O fată de la munte
ţine un prunc în poală.
In adîncuri,
doi ochi răsfrîng doi ochi.

Pe urmă, din sînul plin,
fîntînă rumenă şi caldă —
viaţa curge gîlgîind
în trupul proaspăt.

E giugurit,
e murmur de isvoare —
e vuet de mulţimi
şi-apoi e pace.

I L A R I T A T E

De ce sînt mulţi
şi toţi adulţi?
De ce fierb în clocote?
şi răbufnesc în ropote?

De ce se scutură,
de ce se bucură
atiţia găgăuţi
că sunt aşa de sluţi?

Spre voi, jivine, mă întorc
voi — cîine, miţă, porc:
de ce soborul vostru nu se sbate
în ilaritate?

F L O R I

Primăvara —
cînd nebun de dragoste
s'avîntă înspre stele,
Pămîntul se îmbracă'n lăcrămioare.

Vara, cînd dragostea
se face foc mistuitor,
rozele şi'nalţă cupele
şi ameţite cad de propriul parfum.

Toamna, cînd dragostea se pîrgueşte
în pîlpîit domol —
s'aprind în foc de artificii
Crisantemele.

P L O A I E

Ape — șiroae lungi,
întunecate, sure,
îmi însemnați în suflet
posomorite dungi.

Cum frămîntați noroiul
din mine... Cum răscoliți
adîncuri pe care le urăsc.
Dar cînd vă stă puhoiul —

La raza cea d'intîi,
simt tresărind pămîntul
și pieptul mi se umflă
de-a inimii bătăi.

ȚARA MEA

Moldova mea —
țară de dor și de vrajă,
veacul aleargă —
Tu stai ostenită și plîngi

In jur îți stă Neamul,
de jur împrejur
și crește 'n avere
și crește 'n puteri.

Smerită și dulce,
Tu 'ți plîngi tinerețea —
ești în ceia ce vine
și nu vei mai fi

MOLDOVA

Tristă şi bună Moldovă —
amantă iubită
mireasă uitată,
cu ochi cari iartă.

Nu ştii ce-i mîndria,
nu ştii ce-i revolta —
şi'n vinele tale trudite
sîngele curge greoi.

Rabzi umilirea,
rabzi şi ocara.
Unde e flacăra sfîntă
care arde şi spală?

APUS

In cupa de cristal
o roză moare.
Departe de pămînt,
nici apa nici lumina

N'o pot hrăni.
In cupa conştiinţei,
subt raze străvezii
credinţa mi se stinge.

Căci am lăsat în urmă,
departe şi pustiu,
un colţ pierdut de ţară
de care nu mai ştiu.

FLUTURELE

Poet al zilei însorite —
gînd înaripat,
minune limpede și albă
nu vreau să știu ce ești.

Avîntul tău
și florile ce sameni în cîmpie,
seninul ce întinzi pe boltă —
mi-s deajuns.

De ce să te privesc în glie
cînd lepezi aripile —
și cînd ești la fel cu toți
un vierme mic...

EUGEN CRĂCIUN

UN SURÎS DE 5 MILIOANE

REZUMAT AL PRIMULUI CAPITOL

André Séverin, tînăr pictor, sosește la Londra pentru o afacere specială și pe care la început n'o cunoaște decît el. Se duce în Soho, unde caută un anumit local de noapte. Pe cînd bîjbîie într'o ceață deasă, aude un strigăt — urlet de triumf sau de exasperare, nu se poate ști bine. Apoi, descoperă un corp care zăcea pe trotoar. Omul, după toate probabilitățile, se aruncase sau fusese aruncat pe fereastra, încă deschisă, dela etajul I. André nu-l cunoștea. Dar el, părea a-l recunoaște pe André, căruia îi întinse o hîrtie boțită: „Citește — zise el — asta te privește''. Și moare. De altfel, nu era nimica de „citit''. Un simplu portret. Portretul lui André, și într'o atitudine rea și vindicativă, pe care el nu și-o cunoștea de loc.

In localul din care omul căzuse, André găsește ceea ce căuta de un an: o femeie tînără care, și ea, îl așteptase pe dînsul. Se numea Felicia Theodorovna, soția lui Gregor Petrovici, omul cu accidentul. Nimeni de inculpat. Nimeni nu părăsise sala de consumație și spectacol. Felicia cîntase tot timpul. Afară de ea, nimeni nu-l cunoștea pe Gregor, care pentru prima oară călcase pactul încheiat cu nevastă-sa de a nu apărea în localurile unde cînta ea. Afacerea era deci „clasată''. Cît despre portret, el fusese făcut — explică Felicia lui André — de un desenator ambulant în seara aceea a despărțirii acum un an, cînd André îi făcuse ei reproșuri atît de nedrepte — cum se convinsese și el a doua zi. Veche poveste și asta, clasată și ea.

Pe cînd cei doi amanți regăsiți se dedau la dulcile plăceri ale reconcilierii, André, examinînd mai atent portretul, dete un strigăt — care un moment îl miră și pe el cît de mult semănase cu urletul lui Gregor. Apoi începu să explice victorios: „Am găsit!''. Descoperise că cele două povești, afacerea de acum și cea din anul trecut, nu erau în fond decît una și aceeași, și că, pe deasupra, prezentau amîndouă un mare interes de actualitate.

Cu un an înainte, André venise la Paris să vadă pe soră-sa, Adrienne, soția doctorului Raymond Duvernois, un chimist de mare merit. Involuntar, André surprinde pe cumnatu-său ascunzînd într'o pendulă-safe o hîrtie albastră. Pe de altă parte, Adrienne pare foarte tulburată de o conversație telefonică. Dar grijile altora tulburau prea puțin pe André, el însuși îndrăgostit absurd de o femeie căreia nu-i văzuse niciodată obrazul adevărat, ci numai imaginea pictată, în dimineața aceea, de fostul său maestru, pe care se dusese să-l vadă.

Adrienne îl intrigă din nou cînd pretinde, de față cu soțul ei, că s'a înțeles cu André să meargă în seara aceea să audă Tosca. Minciună cu atît mai suspectă, cu cît Raymond declarase că trebue să se îmbrace, seara, spre a se duce la o reuniune oficială — absență de care ea voise, desigur, profita,

Dela ceasul trei şi pînă la opt seara, cînd trebuia să meargă cu sora şi cumnatul lui la Operă, André îşi întrebuinţă conştiincios timpul renunţînd tot mai definitiv la toate treburile şi convingîndu-se, din ce în ce mai dezolat, că s'a îndrăgostit, ca un prost, de o femee care nu există — de un simplu portret, cu care modelul poate că nici nu semăna.....

Acum, aşezat între Adrienne şi Raymond Duvernois, în taxiul care-i ducea la Operă, André mai recapitula încă odată insolubila problemă. Ce ştia el pozitiv despre dînsa? Puţin lucru. Ştia că pînza pictată de Sacha Boulanger se chema „Aşteptare". In fond — se gîndi el — titlul acesta i se potrivea acum mai bine lui decît ei..... Mai ştia dela pictor că modelul „nu e model de profesie" şi că era „foarte păzită"..... A-i mai cere şi alte informaţii bătrînului maestru, risca deci să pară o indiscreţie din parte-i. Ar fi putut, desigur, să întrebuinţeze, personal şi direct vreun mijloc „detectiv", oarecare. Dar asemenea americanisme îi repugnau. Ar fi putut, în sfîrşit, s'o întîlnească pe dînsa pe stradă... Nu. Nici asta n'ar fi rezolvat nimic. Chiar dacă printr'un hazard cu totul neverosimil, din toţi cei 7 milioane de locuitori ai Parisului s'ar fi nimerit ca tocmai frumoasa lui necunoscută să treacă pe lîngă el — el n'ar fi putut-o acosta. Niciodată nu fusese capabil să acosteze o femee pe stradă. Cînd era foarte tînăr, îl cam vexa să vadă cum toţi camarazii săi intrau, dezinvolt, „în vorbă" cu necunoscute. Mai tîrziu însă se felicita, ca de o calitate morală, pentru ceea ce socotise altădată infirmitate.....

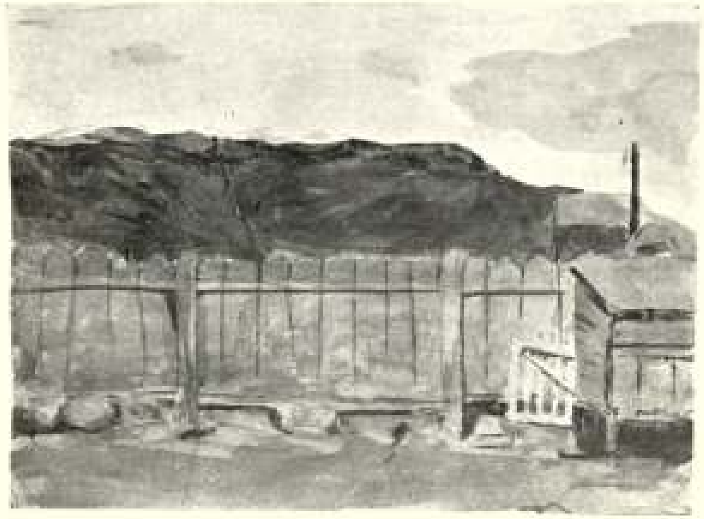
— Ş'apoi, îşi zise el, mai e ceva. Dacă obsesia continuă, risc să mi se întîmple ceea ce păţesc toţi cei cuprinşi de idei fixe: am s'o văd peste tot. La cea mai mică asemănare, sunt în stare să identific pe prima femee întîlnită cu imaginea obsedantă..... Foarte frumos!.... Nu-mi ajunge să fiu îndrăgostit de o femee fictivă..... Acum sunt ameninţat de a iubi pe prima femee întîlnită, sub pretext că ar prezenta o vagă asemănare cu o femee pe care n'am văzut-o niciodată..... Asta este şi foarte grav şi foarte idiot....

— Uite, îşi spuse el, cînd fu pe trotuarul din faţa Operei...... Uite..... In taxiul care a oprit acum, după noi, este, mi se pare, o cucoană. Hai să isprăvim repede cu toată povestea şi să hotărîm, odată pentru totdeauna, că doamna de acolo, care va coborî, este frumoasa mea necunoscută..... Ar fi exact tot atît de dement cît tot ce fac eu de azi dimineaţă....

Şi se uită cu un început de interes spre taxiul care se oprise. Interesul acela special al omului care „de ce îi e frică nu scapă".

S'a spus că destinul nostru atîrnă uneori de nişte împrejurări foarte mici. Dar niciodată nu şi-a putut închipui cineva în ce hal de mici aceste împrejurări pot cîteodată să fie. Cucoana din taxi voia să facă două lucruri foarte normale: să se dea jos din automobil şi să citească pe indicatorul automat cîţi bani datorează chauffeur-ului. Dacă întîi citea şi pe urmă cobora, nu s'ar fi petrecut, probabil, în

Peisagii de mahala ieşană

Democrație urbană

Otilia Cazimir

Auto-portret

vieaţa lui André nimic din cele ce vom povesti. Dacă, invers, cucoana ar fi descins întîi şi ar fi verificat taxatorul pe urmă, atunci iarăşi nu s'ar mai fi întîmplat nimic lui André. Dar hazardul a vrut ca, cele două operaţiuni, doamna noastră să le execute nu succesiv ci simultan.

Această conduită dublă nu-i imposibilă, dar reclamă o tehnică specială. Mîna dreaptă descuie uşa şi o face să pivoteze cu ceva mai mult de 90 grade. Piciorul drept e pe trotuar, cel sting în trăsură. Aceasta permite o vizibilitate bună în direcţia aparatului automat, sensibil apropiat.

André putea s'o vadă pe doamna noastră făcînd toate aceste acrobaţii, şi totuşi să nu se tulbure. Ar fi fost deajuns ca taxiul lui André să fi sosit la Operă, nu *după*, ci *înainte* de acel al doamnei; adică dacă André ar fi văzut pe acea doamnă din spate. Ar fi fost un spectacol destul de puţin seducător: o femee ruptă în două dela şale, cu părţile de mai sus de pulpe ţişnite afară din pricina aplecării înainte, cu picioarele desfăcute larg şi asimetric (stîngul la deal şi dreptul la vale), cu spinarea adusă, cu linia umerilor strîmbă, (căci un braţ se sprijinea, arcuit, în clanţă, iar celălalt atîrna drept şi inert dealungul corpului); în sfîrşit, cea mai grotescă dintre poziţiile pe care le poate lua o anatomie omenească.

Dar, destinul a vrut altfel; a vrut ca André să vadă pe acea doamnă din faţă. Iar logica particulară arhitecturii corpului omenesc, combinată cu calităţile fizice ale unei uşi de taxi, a vrut ca spectacolul, care, văzut din spate, era ceva urît, să fie, văzut din front, cea mai fermecătoare privelişte plastică. Partea de jos a portierii, de lemn opac, masca toată regiunea contorsionată a trupului. In schimb, deschizătura liberă a ferestrii lăsa să apară numai capul, încadrat ca într'o ramă de pictor, suspendată, imaterial pe un perete de culoare neagră transparentă (şi care nu era alt decît cerul nopţii, decorat la stînga sus de un reverber dantelat).

André revedea, uimit, cum femeea reală cu care voia el să materializeze, ironic, pe femeea pictată, redevenea, ca lovită de o soartă magică, redevenea tablou... Mirarea lui André spori cînd, din direcţia minunii, veni exact parfumul acela grav de violete amare, care era una din puţinele piste indicatoare ce-i rămăseseră dela femeea căutată. In asemenea dispoziţii emoţionale, André se simţea foarte dispus să suspende orice prudenţă şi să aplice, pe trăsăturile portretului de acuma, trăsăturile portretului de dimineaţă; cu atît mai lesne cu cît clar-obscurul nopţii era o complicitate mai mult..... De altfel, întîmplarea făcuse ca cele două figuri să semene cu adevărat. Era chiar mai mult decît o asemănare. Căci efortul doamnei de a citi cifrele taxatorului îi dedea o expresie enervat-atentă şi impacient încordată, care punea, pe obrazul ei foarte mat şi neted, tocmai acea cută lungă din partea stîngă a feţei pe care o pictase, făcînd mare caz de asta, Sacha Boulanger.....

In momentul acela, în mintea lui André nu se putea petrece nimic precis. Dar sentimentul recunoaşterii făcu erupţie şi se instală brusc şi imperativ peste toată fiziologia lui. Iar reacţiunea care urmă, fu o conduită în acelaşi timp logică şi absurdă. André duse mîna la pălărie şi salută portretul; îl salută cu acel exces de zel, niţel caraghios, cu care un domn bine-crescut se descopere în faţa unei doamne pe care şi-a adus aminte subit că o cunoaşte. Este „acel salut cu întîrziere'', executat cu o pasiune care parcă ar vrea să compenseze vinovăţia neatenţiei anterioare, şi unde domnul bine crescut se precipită ca pentru a lua în braţe sau a cădea patetic în genuchi, dar asta numai cu partea dreaptă a corpului (partea braţului care apucă pălăria), partea cealaltă fiind parcă lovită de hemiplegie provizorie stîngă.....

Această mică eroare socială avu darul de a agrava asemănarea dintre cele două portrete. Căci doamna, dela fereastra ei improvizată, trebui o clipă să se uite la tînărul acela care privind-o pasionat, se deda la extravaganţe pe trotuar. Şi figura ei marcă neînţelegerea şi marcă aşteptarea; aşteptare ca ceva să urmeze, care să o facă şi pe ea să priceapă. Iar cuta aceea unică de pe obrazul stîng deveni încă mai expresivă, încă mai la fel cu „Aşteptare'', femeea de ulei din dimineaţa pictorului Boulanger....

Bine înţeles, femeea cea adevărată îşi văzu de treabă. Plăti taxiul, îşi relua verticalitatea şi purcese spre poarta de intrare a teatrului, după care dispăru numaidecît.

André o lăsă să plece. O lăsă să se piardă poate pentru totdeauna.....

In tot acest timp, Raymond se înţelegea cu Adrienne, ca, de îndată ce va scăpa de acea reuniune cu alţi medici şi chimişti la care fusese convocat, să vină să o regăsească — pe André şi pe dînsa — în lojă.

— Sper să-i lichidez într'un sfert de ceas, promisese doctorul, sărutînd mîna neveste-si care, imediat după asta, urcă scările teatrului la braţul fratelui său.

Mai erau douăzeci de minute până la ridicarea cortinei, douăzeci de mari minute, în care André trebuia să vorbească lucruri indiferente cu Adrienne, cu care de obiceiu îi plăcea aşa de mult să stea de vorbă. Decît acum conversaţia cu altcineva îl impiedeca să depene în linişte toate întîmplărire acelei zile, întîmplări în fond puţine şi banale, pe care el le transformase în multe şi în misterioase, toate. Noroc că atunci cînd încercă, cu bravură, să facă conversaţie cu sora lui, simţi că nici ea nu avea poftă de aşa ceva, şi probabil din motive asemănătoare. Adrienne părea preocupată, cufundată în socoteli supărătoare, fără interes pentru altceva decît propriile ei gînduri.

André pretextă că merge să fumeze o ţigaretă, şi se duse în foaier. Acolo văzu din spate o doamnă care părăsea, cine ştie de ce, opera, şi pleca acasă. Lui André i se păru că era femeea din taxi. Se luă după ea, şi ieşi în stradă. Dar constată imediat, cînd îi văzu faţa, că se înşelase. Mai respiră cîteva fumuri de aer rece, şi se pregăti a se întoarce, cînd, pe trotoar, zări pe Raymond, care nu-l vedea. Doctorul intră într'un bistro, ceru o bere, şi privi la ceas. De ce nu s'a dus acolo unde zicea că trebue să meargă? îşi spuse André. Pe cine aştepta el? Enervarea lui Raymond să fie ea în legătură cu aceea a Adriennei? In tot cazul amîndoi minţeau. Intors în loje, două minute după începerea spectacolului, doctorul profită de asta, pentru a explica sumar că şedinţa a durat foarte puţin, şedinţa la care André ştia bine că nu fusese.

De altfel, acesta nu era singurul lucru ciudat pe care-l observase André. „Ouvreuse''-a care-l condusese pe Raymond în lojă strecurase, cu multă abilitate, un bileţel Adriennei, care păru a găsi asta foarte normal. Aştepta, pe semne, să primească informaţii — probabil urmare firească a celor de dimineaţă, dela telefon. Intr'un moment cînd Raymond se uita atent pe scenă, Adrienne ceti, pe furiş, scrisoarea, şi păru că nu înţelege nimic. Apoi deodată tresări, şi se trase mai spre fundul lojii...

Dar, cu tot caracterul lor de mister, aceste lucruri nu-l puteau distrage pe André dela personalele lui perplexităţi.

— Dacă femeea din taxi este sau nu aceeaşi persoană cu femeea din tablou — îşi zicea el — asta nu are nicio importanţă. Important e că eu caut ceva care seamănă cu amîndouă... Şi totuşi, cred că *ea* e... De sigur, din toate milioanele de femei ale Parisului, să întîlnesc eu exact pe aceea pe care o doresc, asta ar fi o coincidenţă foarte rară. Dar şi să se potrivească aşa de bine cu cealaltă la chip, la atitudine, pînă şi la miros — asta ar fi o coincidenţă încă şi mai rară... Ş'apoi, coincidenţele sunt rare prin definiţie... Şi coincidenţele *există*... Sunt sigur că e ea. Unde o fi acum, in sală?...

Ochii lui André căzură iar pe Adrienne, care avea un aer speriat. Privea pe scenă, fix, în direcţia cavalerului Cavaradossi; iar acesta cînta zîmbind şi uitîndu-se numai la loja Adriennei, amabil, încîntat şi intenţionat. Cînd scena se termină şi tenorul ieşi în culise, Adrienne, cu o mişcare bruscă, (pe care Raymond nu o observă sau se prefăcu că n'o observă), se sculă, spunînd lui André, care se pregătea s'o întovărăşească:

— Nu, nu-i nevoie.

Şi ieşi.

Raymond se uita atent în sala stinsă; căuta de sigur pe cineva şi nu găsea. André, după vreo cinci minute, plecă şi el din lojă, să fumeze o ţigară. Ar fi vrut să ştie unde se dusese Adrienne. Dar, fireşte, nu i-ar fi trecut prin gînd s'o urmărească. De aceea, involuntar se dete după o coloană în momentul cînd zări pe Adrienne întorcîndu-se spre lojă, de teamă ca ea să nu-şi închipue că el ieşise ca s'o spioneze. Şi astfel fu obligat, din pricina tocmai a discreţiei lui, să audă, indiscret, cum ouvreuse-a, întîlnindu-se cu Adrienne în faţa uşii lojei, o întreba:

— Aţi găsit cabina d-lui Bernard?

André acum înțelegea tot. Își amintea că acesta era numele tenorului. Și-și mai amintea că mai văzuse odată pe omul acela, în fotografia pe care o găsise acasă la Adrienne. El era domnul în costum de sport și în decorul alpin, „antepenultimul amant" al Adriennei, cum ea însăși îi spusese. Așa dar, ea fusese în cabina lui, pe scenă...

Din nou în lojă, toți trei. Raymond n'avea aerul că bănuește că ceva neobișnuit se petrecuse cu nevastă-sa; și de altfel nici nu se uita pe scenă, unde tenorul continua să cînte cu ochii ațintiți asupra Adrienne-ei, ci părea a căuta, cu mult interes, pe cineva în sala cufundată în întunerec.

In cel de al doilea antract, André se duse, nici el nu știa bine de ce, pe scenă, căutînd, fără nicio intenție precisă, cabina cavalerului Cavaradossi. Pe cînd descifra cartea de vizită lipită pe una din uși, ușa se deschise și André văzu ieșind, însoțită de un domn în frac, exact femeea celor două portrete, petrecută de proprietara lojei, una din artistele care jucau în seara aceea, și la care cei doi fuseseră în vizită. André avu norocul de a putea contempla în voie — și cu ochi tot atît de holbați ca și data precedentă — chipul tulburător al doamnei cu parfum de violete amare, care fusese obligată să-și întrerupă mersul fiindcă însoțitorul ei—probabil bărbatu-său— se oprise și căuta, enervat și atent, să extragă mucul de țigară din fume-cigarette-ul în care se lipise și se înțepenise. Aceasta îl făcea să nu vadă pe André, către care de altfel stătea cu spatele.

André acum privea fascinat și fără reținere pe fosta lui femee fictivă, în timp ce urechea sa înregistra conversația placidă dintre doi figuranți, îmbrăcați în carabinieri, și care ședeau pe niște lăzi, așteptînd să intre în ultima scenă a actului al patrulea.

— Cînd trag în Bernard — zicea unul din carabinieri — prefer să ochesc la picior. Știu că-s gloanțe oarbe. Dar cînd cineva a fost premiat de trei ori, ca mine, pentru tras la semn... Ce vrei? Nu mă pot deprinde să cred că, dacă apăs, eu, pe un trăgaciu, ținta ar putea rămîne neatinsă...

— Și mi se pare — zicea cellalt — că premiile le-ai cîștigat tot cu cartușe de astea, calibrul 8. Bine'nțeles, cartușe adevărate...

Domnul, din păcate, își terminase operația cu țigaretul, astfel că frumoasa necunoscută plecă de lîngă André. André se luă după ea, și ajunse în foaier. Soțul prezumptiv conduse pe doamna blondă la bar, și-i spuse (André putu să fie atent, căci domnul încă odată îi întorcea spatele):

— Stai aici, dacă te plictisește spectacolul. Peste cel mult o jumătate de oră mă'ntorc. Am o afacere foarte urgentă în oraș. Te găsesc aici, la bar...

Și-i sărută mîna; apoi pleacă.

André se prefăcu că se mai plimbă, și, întorcându-se spre bar, văzu cum doamna vorbea rîzînd unui tînăr cu care părea foarte prietenă. Tînărul — André tresări de bucurie — era un vechiu cunoscut al lui. Ce putea fi mai simplu? Il va ruga să-l prezinte...

Totuși, se mulțumi să-i strîngă mîna cînd acesta trecu pe lîngă el, — fără să-i ceară nimic...

Apoi, uitînd complet de principiile lui cu privire la acostarea de femei necunoscute, se duse ferm la femeea blondă, și-i spuse, emoționat dar decis:

— Ar fi fost foarte simplu să rog pe prietenul meu de adineaori, pe care păreți a-l cunoaște foarte bine, să mă prezinte. Dar găsesc că e absurd să fii prezentat cuiva pe care îl cunoști deja.

— E drept — răspunse ea — că asta e a treia oară cînd d-ta ai impresia că mă cunoști deja...

— Da.

— Și crezi că chiar mă cunoști?

— Da.

— Și de unde?

— De totdeauna.

— De totdeauna?

— Da.

— Ei, asta e foarte frumos; și nu-i deloc vag. Și se poate dovedi —, ușor...?

— Da.

— Cum? D-ta poți dovedi că mă cunoști, cum ai zis: „de totdeauna?"; poți dovedi *asta?*

— Da.

— Hm. Și nu mă'ndoiesc că... cu probe *scrise?*

— Da.

— Poate că le ai chiar asupra d-tale?

— Da.

— Și că dacă ți-aș cere-o, ai să mi le arăți și mie, probele acelea, *scrise?*

— Da.

Pe cînd frumoasa doamnă gusta plăcerea de a fi idiotizat pe intrepidul acostator, reducîndu-l mai rău decît la tăcere, reducîndu-l la o singură monosilabă, coborîndu-l aproape sub limita limbajului articulat, André liniștit, scotea documentele. Un blocknotes mic, în care mai bine de douăzeci de foi erau umplute cu desene reprezentînd toate o imagine unică — a ei... Era fructul întregii sale după-amiezi, petrecută creionînd mereu și mereu același obraz neted și dureros, încordat și trist, cu acea cută unică pe partea stîngă...

— Știi că-i foarte curios?... zise ea, amuzată. Asta — adică astea, că sunt aici aproape un milion de exemplare — s'ar putea foarte bine zice că sunt *eu*.

— Da, răspunse André, toate sunt d-ta. Numai d-ta. Uite rictus-ul ăsta, aici. Numai d-ta ești în stare să-l ai...

— Da, da... Și-mi recunosc și părul. Felul cum e plantat. Asta e ca o iscălitură de identitate, pe toate desenele d-tale... A! și asta-i și mai „iscălitură", adăugă ea, văzînd pe una din foi, alături de portret, inițialele F. Th., scrise cu exact aceeași literă ca și pe tabachera care acum ședea pe masa barului. Asta de unde știai?... Acuma

cred că mă cunoşti. Dar tot ai minţit. Cum rămâne cu „totdeauna"? Cum mă cunoşti „de totdeauna"?

Şi vorbea, vorbea într'una, întrebînd, dîndu-şi singură răspunsul, apoi chestionînd iară... Fusese prinsă în propria ei cursă, şi se găsea în bizara situaţie de a vorbi, ea, torenţial, exact aşa cum face cineva care vrea să intre în vorbă. Decît asta e de obiceiu treaba acostatorului, nu a acostatului, ca acum...

Crezuse, în faţa repetiţiilor mecanice de „Da" ale lui André, că-l pedepsise simplificîndu-l. In realitate, toate acele „Da" ale lui nu erau repetiţii, repetiţii ale vreunui „Da" anterior, ci repetarea abreviată a întrebării ei. Cuvîntul „Da" are ca funcţie normală să prefacă, din întrebare în răspuns, acelaşi text. Aşa că, în fond, prin conversaţia lor de adineaori, ea nu făcuse decît să-i fabrice, lui, declaraţiile pe care trebuia, el, să i le facă. Anticipîndu-i propriile lui fraze, îndeplinise pe lîngă dînsul oficiul de „soufleur". Sau, mai exact, se acostase pe ea însăşi, în numele şi beneficiul lui, care nu mai avea nevoie decît să ratifice, prin cîte un semnal aprobativ, osteneala pe care ea şi-o dedea pentru dînsul. Toate frazele ei, compuse dintr'o dorinţă de ironie şi de reducere la absurd, deveneau în bloc limbaj direct, fiecare cuvînt corespunzînd unei realităţi depozitate în buzunarul lui dela veston...

— Nu mint. Chiar „de totdeauna" te cunosc; nu te cunosc ca pe oricare alt om, aşa, fiindcă, la un moment dat, te-aşi fi văzut. Eu nu te-am mai văzut, pînă adineaori, niciodată. Asta, dacă vrei, pot jura. Ce am desenat eu acolo, cu iniţiale cu tot, este nevoia mea, dorinţa mea de d-ta...

Femeea blondă era destul de dispusă să creadă ce-i spunea André. Mai întîi, faptul că el spunea adevărul, îi dedea un impresionant accent de adevăr (se întîmplă, uneori, ca, tocmai fiindcă un lucru e adevărat, să şi pară că este aşa...). Ş'apoi omul care apucă odată să se fi înşelat, este cuprins de un fel de instinct al supunerii cuminţi. Ea, se înşelase odată. Şi acum era gata să creadă orice, ca o penitenţă pe care şi-o impunea singură, pentrucă nu crezuse la început... Şi, afară de asta, figura vibrantă şi plină de spiritualitate a lui André avea prin ea însăşi multă seducţie. In sfârşit, dacă acea expresie incordată şi acel rictus trist de pe obrazul tânăr şi neted din pictura lui Boulanger erau adevărate, asta însemna că proprietara acelor trăsături era o fiinţă mai degrabă nefericită, deci oricînd doritoare de o evaziune într'o existenţă mai plăcută.

Toate astea combinate, au făcut ca necunoscuta de ieri, cuprinsă azi de frumuseţea unei intimităţi romantice, cu un om care o visase fără a o fi văzut, să simtă brusc o mare nevoie de a rămînea mai multă vreme alături de André.

— Ştii ce o să fac acum? zise ea, uitîndu-se speriată la ceas. Bărbatul meu trebue să vină dintr'un moment într'altul. In loc de a-l lăsa să mă ducă acasă, îl depun eu la clubul lui, unde se duce în fiecare seară, şi stă minimum trei-patru ceasuri. In timpul ăsta, ne întîlnim... ne întîlnim... Da. Uite, îţi scriu aici adresa. Un restaurant cu

dancing şi lume multă. O să putem fi singuri (lumea, cînd e foarte multă, devine cel mai sigur mijloc de singurătate). La ora 1. Dacă nu sunt încă acolo, mă aştepţi. Acuma, pleacă iute. Din moment în moment ar putea să vină...

Şi André se întoarse iar în loje, unde intră odată cu Adrienne care, pentru a doua oară plecase ca să meargă probabil tot acolo unde se mai dusese. Ultimul antract îl petrecură toţi trei la locurile lor şi pînă la terminarea spectacolului nu se mai întîmplă nimic esenţial, afară numai de faptul, că tenorul, după ultima scenă, cînd este împuşcat la zid, nu mai veni la rampă să salute publicul. Suspect — îşi zise André. De ce graba asta să se îmbrace? Voia să poată ieşi odată cu Adrienne din localul Operei?...

André conduse pe sora şi cumnatul lui acasă, iar el, pretextând că nu-i e încă somn, reporni în oraş, spre localul acela unde avea întîlnire cu noua lui prietenă.

(Va urma)

MARGARETA POPESCU

SIR WILLIAM TEMPLE

Ca și Jaurès, nu credem deloc în vechiul adagiu, pesimist și reacționar al Ecclesiastului: „nimic nou nu e sub Soare''. Istoria omenirii este un neincetat efort de înnoire; și veșnica evoluție este o veșnică creație. Nu suntem nici budhiști, nici destul de fervenți nitzscheeni, ca să nu socotim perpetua reîntoarcere a lucrurilor și a oamenilor, o iluzie sau o înșelătorie. Istoria își pune probleme mereu noui și cu o ingeniozitate mereu trează își găsește instrumentele, oamenii, pentru rezolvarea lor. Plutarc a mințit numai pe jumătate: vremurile își cunosc oamenii lor mari, dar aceștia nu creează istorie, nu devin demiurgi, decît în măsura în care desvoltarea forțelor de producție le pune la indemînă condiții prielnice.

Dacă, totuși, din cartea vremurilor de mult apuse, vom reînvia făptura lui Sir William Temple, dacă dintre glasurile în veci amuțite, Sir William ne va vorbi, din nou, franc, demn, elocvent — este fiindcă atribuim analogiei istorice o oarecare valoare. Nu o valoare normativă, dar un oarecare merit de a arăta cum aceleași probleme, aceleași situații, nasc aceleași pasiuni, aceleași psihologii, cum aceleași orbiri sunt pîndite de prăbușiri asemănătoare.

*
* *

Cu toată strălucirea talentelor lui Sir William, ne dăm seama prea bine că, în acele vremuri tulburi, care au urmat după domnia lungului parlament, după domnia lui Cronwell, după luptele religioase, după restaurație, Sir William n'a avut temperamentul și vîna unui luptător, a unui tribun. Dimpotrivă, a pus grija cea mai constantă, cea mai stăruitoare, pentru a-și păstra legăturile cu toate partidele; n'a înțeles să refuze serviciile sale nici unui guvern, chiar aceluia al lui Clarendon, decît cînd acesta se lepăda de dînsul ca de Satana. Și atunci, în loc să coboare în arenă, el se retrăgea în cotage-ul său dela Sheen sau la Moor-Park, la scumpele sale flori, lîngă spirituala Dorothy, la ocupațiile sale literare. Inteli-

gența și inima sa nu găsiau, în mod natural, calea cea bună; trebuia poruncea necesităților inexorabile. Prefera, cu mult, cîștiguri mici și sigure unei lupte fățișe și aprige. Desigur, Anglia datorează mult unei asemenea moderațiuni, unită cu alese calități intelectuale. Dar el aștepta, pentru a servi Anglia, ca interesele Statului, vederile Curții și pasiunile mulțimii să pară, pentru un moment, reconciliate. Sir William a fost mai mult un om de Stat decît un patriot în sensul jacobin al cuvîntului. Și ar fi preferat să rămînă un simbol decît un om în carne și oase, decît un partizan.

William Temple, primul fiu al lui Sir John, s'a născut la Londra în anul 1628. A învățat primele rudimente cu un unchiu, apoi a urmat școlile din Bishop-Stratford și la șaptesprezece ani a intrat la colegiul Emmanuel din Cambridge, unde a avut printre profesori pe faimosul Cudworth. In cursul unui voiaj în Franța a întîlnit-o pe Dorothy Osborne, cu care s'a căsătorit după șapte ani. La 1660 și-a făcut debutul în vieața publică, în parlamentul de înaintea restaurației, convocat de șefii armatei la Dublin. Atît Thomas Peregrine Courtenay cît și W. A. R. Beaven, biografii săi, care i-au închinat obligatoriile două volume de „Life and letters'', sunt de acord în a sublinia dibăcia cu care s'a achitat de prima sa misiune diplomatică, pe lîngă episcopul de Münster. Adevărata carieră a lui Sir William începe însă cu trimiterea sa la Bruxelles. Plasat într'unul din cele mai bune posturi de observație, lipsit de prejudecăți, atunci cînd era vorba de măreția și siguranța Albionului, Sir William și-a dat seama, curînd, de situația europeană, după pacea dela Breda.

Pentru observatorul nepărtinitor începuse să fie limpede că și Anglia și Olanda sunt pîndite de o primejdie mult mai mare decît aceea de care ar fi putut să se teamă una din partea celeilalte. E adevărat, vechiul dușman al religiei lor nu mai era de temut. Imperiul în care soarele nu apunea niciodată, care răpise altădată libertățile Italiei și Germaniei, care ocupase Parisul cu armatele sale, Spania, își pierduse veleitățile imperiale. Nu mai porniau dela Escurial, spre toate colțurile lumii, poruncile iscălite. „Yo, el Rey''; nu mai apăsa asupra Europei umbra, pe care Michel-Angelo o simbolizase în celebra sa „Notte''.

In schimb, un rege tînăr, cu ambiții puternice, cu credința misiunii sale divine, cu voința fermă de a întruchipa în persoana lui Statul și destinele Franței, cu convingerea că laurii cei mai frumoși sunt de cîștigat pe cîmpul de bătaie; cu dorința arzătoare a a-și arunca razele sale de soare al nopții asupra vecinilor săi — unificase și centralizase Franța și o împovărase cu armate puternice și numeroase, conduse de generali ca Terenne și Condé. Dinamismul lui Ludovic al XIV-lea nu putea fi ținut în frîu, decît de concentrarea, vigoarea și abilitatea Statelor dornice de pace. Din păcate, conștiința primejdiei franceze nu era vie decît în guvernul democratic al Olandei, guvern condus de oameni ca De Witt și De Ruyter, niște posedați ai protestantismului, arși de setea libertății și transfigurați

par'că, de presimțirea martiriului ce aveau să-l sufere în curînd. Pe de altă parte între Spania și Anglia rămînea nerezolvate chestiunea independenței portugheze și mai ales chestiunea religioasă.

Aceasta era situația europeană, acesta era raportul de forțe, — pe care Sir Willam le-a găsit la instalarea sa la Bruxelles. O călătorie în Olanda și o convorbire cu De Witt îi întăriră convingerea în necesitatea și posibilitatea unei constelații de puteri pașnice, constelație capabilă să oprească pornirile războinice ale lui Ludovic. Spuse într'o englezească agreabilă, într'un stil limpede ca un izvor căruia i se văd pietricelele pe fund, acestea erau ideile care se pot găsi în rapoartele lui Sir William, din acea vreme, către Arlington.

Dar aceste cîteva idei esențiale și evidente erau expresia unui veritabil eroism intelectual. Căci în Europa de atunci, Contra-Reforma sărbătorea orgii; autoritatea și infaibilitatea dogmelor triumfau asupra spiritului de liberă cercetare științifică și religioasă; edictul dela Nantes avea să fie revocat în 1685; luteranismul german își pierdea seva; și chiar în Anglia, stăpînitorii vremelnici, Stuarții și lacheii lor, Clarendon-ii, Arlington-ii, rupeau, puțin cîte puțin, din trupul anglicanismului, îi deformau, încetul cu încetul, litera și spiritul, huliau și loviau, pentru început, pe dizidenți, pe puritani, pe anabaptiști, pentru a pregăti înscăunarea finală a catolicismului. John Bunyan, acel suflet drept și pur ca o flacără; acel caracter neînduplecat, acel creștin primitiv, rătăcit în regatul Stuarților, avea să-și plătească cu 12 ani de temniță credințele sale. In ochii tuturora, Ludovic al XIV-lea era încarnarea spiritului de autoritate, al spiritului Contra-Reformei.

Astfel se explică de ce toți cei care aveau abuzuri de acoperit, tiranii de justificat, opoziții de temut, toate oligarhiile priveau cu o admirație amestecată cu invidie, către stăpînitorul Francezilor. Acolo, în Franța, se realizase, în sfîrșit, unitatea politică, unitatea administrativă, unitatea spirituală. Acolo se instaurase totalitarismul sub toate aspectele sale. Acolo un întreg popor era lipsit de lumină și stors de vlagă, pentru ca Regele-Soare să fie mai strălucitor, mai puternic. Acolo, e adevărat, încolțise în același timp sămînța Revoluției Franceze. Dar cine știa să vadă peste ani, peste atîția ani?

Astfel se explică de ce Arlington era dispus să părăsească în voia lui Ludovic nu numai Flandra, ci și întreaga Europă. Iar ideile lui Sir William, capo-d'opere de clar-viziune politică erau privite ca inoportune și irealizabile. Totuș, Sir William, care vedea că sosise timpul ca țara să se împace cu Olanda; ca Regele să se împace cu poporul, ca ambițiile lui Ludovic să fie înfrînate; ca Anglia să-și reia locul ce-l ocupase în Europa, pe timpul lui Cromwell, insista mereu, neobosit și nedescurajat. Evenimentele lucrau în sensul vederilor sale. Nemulțumirile populare erau adînci și generale. Administrația era atacată din toate părțile. Arlington căuta să-l scoată pe Clarendon țap ispășitor, dar dacă Comunele acceptau această jertfă, ele nu înțelegeau să se oprească aici. Secretarul de Stat fu

atacat cu multă îndîrjire în cursul desbaterilor. Și aceste atacuri, îndreptate împotriva administrației lui Clarendon, erau, în fond, un blam al politicii externe a guvernului, echivocă și șovăitoare. Acestor împrejurări cît și dorinței lui Arlington de a întovărăși înlăturarea lui Clarendon cu un gest care să cîștige inima poporului, se datorește schimbarea instrucțiunilor sale către Sir William. Acesta era însărcinat să intre în tratative cu De Witt. Impreună cu Suedia, Anglia și Olanda avea să constitue înțelegerea cunoscută în istorie, sub numele de Tripla Alianță, încheiată la 1668 și menită să asigure pacificarea Europei. Un comentator englez, Dr. Lingard, încearcă să scadă valoarea Triplei Alianțe, susținînd că aceasta n'a avut alt rezultat decît să-l înduplece pe Ludovic să încheie pacea în condițiunile pe care le oferise singur mai înainte. La care, cu o admirabilă pătrundere, Macaulay răspunde că Ludovic făcuse avansuri tocmai pentru a înpiedeca o înțelegere cu Tripla Alianță, și că și-a menținut oferta numai în urma încheierii acestei alianțe.

Prin Tripla Alianță, Anglia, cu cîteva luni mai înainte, considerată ca ultima dintre națiuni, silită să sufere rivalități îngrijorătoare în apele sale, incapablilă să-și apere gurile fluviilor sale, își recîștigase respectul de care se bucurase sub Elisabeta și Cromwell. In interior, toată lumea consideră Alianța, ca o chezășie de armonie și propășire. In acele timpuri, politica externă a regatului avea cea mai strînsă legătură cu politica sa internă. Dela Restaurație pînă la Revoluția dela 1688, poporul englez considera Franța și Olanda ca îngerul cel rău și îngerul bun. Preeumpănirea Franței era inseparabilă de un regim tiranic. Preeumpănirea Olandei era tot așa de inseparabilă de libertatea politică și de o toleranță reciprocă între toate sectele protestante. Și iată de ce, după cum un Clarendon se simțea irezistibil atras de prestigiul lui Ludovic al XIV, deși aceasta însemna o adevărată trădare de neam, Sir William Temple era irezistibil alăturat de un John Bunyan, de mulțimea de quakeri și de pietiști, care în închisorile lor reci și rîncede, plîngeau cu Milton, epopeea unei cauze compromise, plîngeau visurile risipite, plîngeau paradisul pierdut al domniei puritanismului.

Sir William Temple, făuritorul Triplei Alianțe, deveni un nume scump tuturor Englejilor și un nume răsunător în întreagă Europa, așa de răsunător încît a trezit și unele invidii. In timp ce la Londra și la Amsterdam era primit cu aclamații, secretarul de Stat, în termeni foarte reci, îi notifica aprobarea Regelui. Cu toate că guvernul lui Arlington era destul de risipitor cu titlurile și cu banii, Temple n'a fost înobilat și banii îi erau măsurați, cu o parcimonie și o acrimonie, ca și cum bugetul Uniunii Jack ar fi fost amenințat de leafa și cheltuielile de reprezentare ale lui Sir William.

Pentru un moment, înțelepciunea, bunul simț și grija intereselor naționale triumfaseră. Pentru un moment numai, căci cabala își continua uneltirile și pasiunile înguste dominau. Nici Stuart,

nici miniştri săi, nu adoptaseră vederile lui Sir William, decît cu
nici miniştrii săi, nu adoptaseră vederile lui Sir William, decît cu lingă Ludovic, îndată ce împejurările o vor permite.

A fi un duşman înverşunat, fără scrupule ca şi fără remuşcări, al libertăţilor şi religiei naţiunei, era un titlu de glorie, în întunecatul conclav, care conducea destinele Angliei. Semne din ce în ce mai lămurite arătau că propaganda franceză era mereu vie, mereu activă, mereu prezentă la Curtea Angliei. Legăturile de familie, venalitatea miniştrilor, gustul pentru pompa şi luxul ritului catolic, totul era folosit, cu dexteritate, cu stăruinţă, pentru a întări poziţiile franceze şi a slăbi Tripla Alianţă. Arlington şi Sir Thomas Clifford erau catolici în fundul sufletului lor, ca şi Regele; lady Castlemaine, metresa lui „en titre", se lăuda cui vroia s'o asculte că se convertise. Intr'o conferinţă în patru, cu Arlington, Clifford şi ducele de York, Regele anunţă, după ce luase promisiunea celei mai absolute taine, că era catolic şi le ceru sfatul pentru a găsi cel mai bun mijloc de a restabili religia romană. Natural, soluţia era Ludovic. In curînd, vizita ducesei de Orléans la fratele ei, misiunea misterioasă a lui Buckingham la Paris, ocuparea bruscă a Lorenei de către armatele franceze, măriră neliniştea Statelor Generale, neliniştea Marelui-Pensionar de Witt. Neliniştea crescu la culme, când Sir Willian primi ordinul să se reîntoarcă, în grabă, la Londra, dela postul său din Haga.

In Octomvrie 1870, Sir William ajunse la Londra; bănuielile sale cele mai grave fură imediat confirmate. Prezentîndu-se la Secretar, fu lăsat să facă anti-cameră o oră şi jumătate, în timp ce Arlington conferea cu lordul Ashley. Cei mai buni prieteni ai săi erau excluşi dela desbaterile Consiliului Secret şi aşteptau cu nelinişte şi frică ce vor aduce aceste desbateri. O indiscreţie a impetuosului Clifford îl lămuri, în cele din urmă, despre ce era vorba. Spumegînd, îi strigă lui Sir William că Statele Generale se poartă josnic, că De Witt este un nemernic şi un ticălos, că e sub demnitatea Regelui Angliei sau a oricărui alt rege, să stea alături cu asemenea creaturi. Sir William vedea cum se adună norii, cum se ridică fruntea, cum sta să se prăbuşească marea operă pe care o concepuse şi la crearea căreia veghiase cu o nesfîrşită grijă. Totuşi, demn şi mereu stăpîn pe reflexele sale, căci căpătase ceva din flegmul olandez în timpul şederii sale la Haga, începu să-şi facă preparativele de retragere la Sheen. Mai era încă, nominal, ministru la Haga şi De Witt spera să-l revadă. Dar în 1671, în Iunie, fructul negru şi otrăvit al cabalei, fructul păcatului, fructul întunericului, era copt. Tratatul dela Douvres, cu Franţa, era ratificat. Şi nimic nu ne arată mai bine adînca imoralitate a acelei vremi decît faptul că Arlington, care prezidase la încheierea Triplei Alianţe, fusese şi confidentul negocierilor, încoronate cu tratatul dela Douvres. Aşa dar, timpul planurilor ascunse trecuse şi sosise vremea insolenţei şi violenţei. Sir Wiliam îşi primi mazilirea formală, sărută

mîna regelui, căpătă acele complimente reci şi vagi, care sună atît de fals în asemenea împrejurări —, şi plecă.

Şuroiul năpraznic, neoprit nici măcar de acel far de pază care era Sir William, se năpusti asupra Europei, cu aşa furie încât se părea să va înghiţi toate Statele libere şi toate bisericile protestante. Franţa şi Anglia, fără să caute măcar un pretext decent, începură războiul împotriva Olandei. Lumea abia ieşise din bezna Evului-Mediu şi declaraţiile de războiu nu intraseră încă în practicile internaţionale. Armatele uriaşe ale lui Ludovic trecură Rhinul şi ocupară Provinciile Unite. Deja, focurile lagărelor franceze se puteau vedea de pe zidurile Amsterdamului. De Witt şi de Ruyter se văzură părăsiţi. Dar un popor întreg nu poate fi supus de armate străine, mai ales cînd aceste armate aduc un mesaj de moarte. O ţară invadată ştie să găsească resurse nebănuite, ştie să suscite energii şi eroi, ştie să-şi apere fiinţa. Aliaţii obţinură, pentru un timp, succese fulgerătoare. Dar acest timp trecu repede. Prinţul de Orania opri progresele armatelor aliate. Digurile fură rupte şi Olanda inundată. Iarna se apropia şi flotele aliate trebuiau să se reintoarcă la bazele lor. Republica obţinu un răgaz şi răgazul avea o importanţă hotărîtoare din punct de vedere militar ca şi din punct de vedere politic.

Acei care sunt curioşi să recunoască legile după care se ridică şi se prăbuşesc imperialismele, vor căuta şi vor găsi în războiul împotriva Olandei, începutul revoluţiei engleze din 1688, începutul şi sfîrşitul preponderenţei politice a Franţei în Europa. In mitologia greacă, Europa fiica lui Agenor, regele Feniciei, a fost răpită de taurul divin. Pentru a o răpi, Jupiter cel mai puternic dintre zei, s'a despuiat de atributele sale omeneşti şi nu mai reprezenta decît forţa oarbă a instinctului vital. Dar, în curînd, ţărmurile luminoase ale Greciei au apărut şi cea care se lăsase răpită atît de uşor şi-a lăsat numele unui continent în care valorile raţiunei rămîn totdeauna triumfătoare. Este poate, în acest episod, un tîlc mai adînc, pe lîngă acela asupra eternului feminin.

Noi am vrut să arătăm, însă, aci, un om care a întruchipat un moment al conştiinţei naţionale engleze, un moment al conştiinţei europene. S'a întîmplat, intr'adevăr, ca Sir William să fie un bun englez ca şi un bun european şi că aceste însuşiri să fie inseparabile.

După războiul împotriva Olandei, Sir William n'a mai jucat un rol european. Desigur, a mai fost trimes ambasador la Haga şi înainte de a pleca a raportat Regelui, cuvîntul unui Francez spiritual, Gourville: „un Rege al Angliei care vrea să fie omul poporului său este cel mai mare Rege al lumei, dacă doreşte însă să fie mai mult, nu este nimic". Desigur, a mai fost trimis să iscălească nenorocitele clauze ale tratatului dela Nimégue, de care nu era vinovat şi pe care ar fi vrut să-l împiedece Sir William, căruia îi plăceau onorurile dar fără riscuri, care ţinea intr'adevăr să îm-

pace pe toată lumea dar în folosul său, a ştiut să evite această însărcinare. Desigur, prestigiul său era un capital care putea fi încă folosit şi Regele l-a rechemat dela Haga ca să-i încredinţeze secretariatul de Stat. Desigur că, membru în Consiliu privat, el a mai întocmit un proiect de Constituţie, neaplicabil şi neaplicat. Din ce în ce mai des însă se retrăgea la Sheen sau la Moor-Park, la scumpele sale flori, lângă spirituala Dorothy, la ocupaţiile sale literare. Acolo îi veniau veştile despre soarta tovarăşilor săi de generaţie, despre arestarea şi fuga lui Shafterbury, despre sfîrşitul pe eşafod al lui Russell, despre sfîrşitul groaznic al lui Essex. Acolo, valurile revoluţionare care frămîntau Anglia, trimiteau un ecou abia perceptibil. Acolo, la sfîrşitul vieţii sale, Sir William asista la nenorocirile lui Ludovic al XIV-lea. Căci eşecul lui Ludovic a fost tot aşa de complet ca şi cel al lui Filip II. Pacea franceză a eşuat ca şi pacea catolică. Europa nu suporta decît o singură pace: cea europeană. Domnia Regelui-Soare, care începuse ca o veşnică sărbătoare, într'un nimb de victorie a sfîrşit în ruină şi în doliu. Războiul epuizase puterile şi resursele regatului. Orgoliul îi scăzuse, de altfel în aceeaşi măsură şi Regele îşi reproşa că iubise prea mult gloria. In sfîrşit, tratatul dela Utrecht, a consacrat prăbuşirea „sistemului", pe care Ludovic încercase să-l impună Europei. Dimpotrivă, triumfau principiile pe care se bizuise rezistenţa olandeză. Drepturile popoarelor repurtau o victorie strălucită asupra dreptului monarhic. Spania îşi păstra suveranul pe care şi-l alesese şi Anglia la fel, rămînînd stabilit că succesiunile la tron vor fi de acum înainte regulate nu de voinţa prinţilor şi de dreptul monarhic, ci de tratatele publice şi de voinţa popoarelor. Acestea deveneau singure stăpîne a destinelor lor şi nu cunoşteau altă suveranitate decît a lor proprie.

Vieaţa lui Sir William Temple este lipsită de patetism, de acea frumuseţe tragică a unei vieţi care se termină în apoteoză sau în martiriu. Biograful nu o poate decît regreta. Sir Wiliam el insuşi i-a răpit orice valoare dramatică. Autor al unei concepţii de ordine şi de unitate europeană, el nu a făcut nimic ca să apere această concepţie împotriva acelor care nu concepeau ordinea decît ca antiteză a libertăţii şi nu concepeau unitatea decît ca negaţie a deosebirilor naţionale şi sociale. Cînd nu mai putea să-şi evite adversarii săi, Sir Wiliam încerca să-i îmbrăţişeze. Şi nimic nu-i era mai organic străin decît fanatismul acelora pe care ar fi putut să se sprijine pentru a face să triumfe o cauză dreaptă; fanatismul unui John Bunyan şi a tovarăşilor săi de suferinţă. Astfel Sir William a trăit ca un spectator al prăbuşirei vremelnice a ideilor sale, fără ca Istoria să-l poată număra printre aceia care au suferit şi au sîngerat pentru ca ele să triumfe în cele din urmă.

ALEXANDRU LEON

VIAŢA
ŞI OPERA LUI NICOLAE VASCHIDE [1]

Nu fără emoţie voiu scrie astăzi despre viaţa şi opera lui Nicolae Vaschide. Legături de prietenie strînsă, din acelea care nu se uită, mi-au creat în tot decursul celor 30 de ani, cîţi au trecut dela moartea lui, o chinuitoare remuşcare, pe care într'o slabă măsură nădăjduesc a o atenua astăzi, tălmăcind şi altora cele trăite lîngă şi cele gîndite despre acest distins învăţat romîn.

Nicolae Vaschide s'a născut la Buzău în anul 1874, din părinţi de situaţie socială şi culturală modestă. Tatăl lui fusese mic arendaş de moşie, dar care n'a făcut ca mulţi alţii averi şi nici n'a apucat să trăiască mult ca să-şi ajute familia. Studiile şi le-a făcut la Buzău, apoi la Bucureşti, la liceul Sf. Sava, şi la Facultatea de litere din Bucureşti, unde şi-a luat licenţa în filosofie.

Pentru a înţelege atmosfera intelectuală care l-a influenţat pe Vaschide ulterior în evoluţia activităţii sale ştiinţifice, voiu fi obligat să schiţez caracterele dominante ale acestei atmosfere, fără de care Vaschide, după părerea mea, ar rămîne de neînţeles în atîtea din trăsăturile lui caracteristice. Va fi în acelaşi timp şi o pagină din istoria noastră culturală, care poate avea şi un interes în sine.

Personalitatea cea mai puternică şi cea mai covîrşitoare pe acea vreme, prin influenţa ei asupra culturii romîneşti, în genere, şi a mişcării filosofice în special, era Titu Maiorescu. Dar oricît de trainic, şi-a fixat el piedestalul său de glorie pentru mişcarea noastră de regenerare culturală, Titu Maiorescu a avut pentru multe lucruri un fel de a vedea şi de a influenţa, care nu era totdeauna deplin binefăcător. Astfel, bunăoară, Titu Maiorescu nu înţelegea pentru cultura noastră rostul în ştiinţă, al specialistului. Dintr'o concepţie filosofică şi dintr'o sinceritate — trebue s'o recunoaştem — demnă de toată admiraţia, Titu Maiorescu s'a lăsat totuşi uneori prea mult influenţat de cele trei stadii ale lui Auguste Compte, care l-au îndrituit a crede că ţara noastră nu este încă în

[1]) Folosesc împrejurarea aniversării de 30 de ani de la moartea scumpului meu prieten, pentru a mă achita de o pioasă datorie prin publicarea de faţă.

stadiul cultural al creației științifice, și n'a încurajat pe tinerii noștri, să se pregătească în acest sens. El susținea încă necesitatea generalizatorului și a polyhistoricului, fără să-și dea seama de pericolul diletantismului în care asta risca să mențină multă vreme încă cultura noastră.

Nicolae Vaschide încă de pe băncile Universității a avut ciocniri de idei în direcția aceasta cu ilustrul său dascăl. Iar cînd în 1897 Tache Ionescu, ministrul de instrucție de pe acea vreme, a adus pe Alfred Binet, psihologul de seamă al Franței și directorul laboratorului de psihologie phisiologică dela „École des Hautes études" din Paris, pentru a ține o serie de conferințe la Ateneul din Capitală, nu Maiorescu ar fi fost acela care să recomande pe cineva să fie trimes la Binet, la Paris, ca să se specializeze în psihologia experimentală, iar în orice caz nu pe Vaschide l-ar fi recomandat el pentru acest scop. I-ar fi fost poate prea mult teamă, ca nu cumva acesta să ia prea în serios o asemenea specializare! Povestea se mai petrecuse, cîțiva ani în urmă, cu un anume Eduard Gruber, elev al lui Maiorescu, pe care l-am cunoscut în copilăria mea, trimes la Wundt și la Leipzig, și care avusese imprudența să înceapă niște cercetări experimentale asupra audiției colorate, și care, solicitat să concureze la o catedră de slavistică, în așteptarea acesteia, a dovedit, într'o răsunătoare conferință la Ateneul din București, intitulată „Stil și gîndire", că psihologia experimentală se poate foarte bine lipsi de laboratoare, găsindu-și tot atît de bine aplicare în literatură, așa cum el însuși a încercat s'o facă, aplicînd teoria timpurilor intuitive la scrierile lui Eminescu, Odobescu și altora.

Nicolae Vlaschide a fost, el, ales de Tache Ionescu. I s'a făcut o bursă de Stat, spre a se duce la Paris, la Binet. Dar ca să nu se jignească prea mult tradiția universitară, care cerea terminarea studiilor în străinătate cu un doctorat, i s'a pus prealabil în vedere ca, după vreo doi ani de Paris, să se ducă la Leipzig, pe lângă profesorul Wundt, spre acest sfîrșit.

Odată Nicolae Vaschide ajuns la Paris, căsătorit cu fiica profesorului dela Facultatea de medicină din Iași, Victoria Zamfirescu, absolventă a Facultății de litere din București, el deveni în scurtă vreme, din elev un adevărat colaborator al lui Binet.

Trebue să recunoaștem că nu numai calitățile lui intelectuale și munca aprigă pe care tînărul nostru romîn, în etate abia de vreo 22 de ani, începu s'o desfășoare lîngă Binet, l-a favorizat la aceasta, dar și lipsa de orice interes și preocupare materială pentru a trece examene și lua un titlu. Această situație i-a convenit de minune și lui Binet, care nici el nu era profesor acreditat la universitate, cu obligații academice, ci directorul unui laborator, instalat în clădirea Sorbonei, și făcînd parte din „École des Hautes études", școală de Stat, dar liberă de orice formalism școlar și unde putea să se consacre exclusiv cercetărilor științifice.

Pe atunci psihologia experimentală trebuia să-și dovedească încă în Franța drepturile ei la existență, și nu mulți Francezi, nici ei, în goană după examene de licență, de agregație, pentru învățămîntul secundar etc., puteau să-și consacre timpul unor astfel de studii desinteresate. Vaschide era deci bine venit întru aceasta. Curînd numele său, asociat ani dearîndul numele lui Binet, în clasicele volume, tipărite anual de către Binet, sub titlul „Année Psychologique", se impune tot mai mult opiniei publice științifice din Franța și din alte țări. Lucrările lor nu sunt numai de psihologie experimentală generală, dar și de psiho-fiziologie a copilului, ca de ex.: experiențe asupra forței musculare și de greutate la băieți, experiențe asupra vitezei la băieți, experiențe asupra respirației și circulației sîngelui la băieți, măsura forței munsculare la băieți etc.

Cu aceasta, după cum vedem, Vaschide își îndreaptă cercetările sale către studiile fiziologice, anatomice și biologice, în general, unindu-le, așa cum știința le cere cu studiile psihologice propriu zise.

O împrejurare îl separă de Binet și îl apropie de doctorul Toulouse, care era medic-șef și director al Laboratorului de psihologie patologică dela Azilul Villejuif.

De aici înainte Vaschide se dedică cu pasiune studiilor de psihologie patologică și de psihiatrie, atît de înrudite cu psihologia normală, fără ca prin aceasta să părăsească studiile psihologice și pedologice propriu zise și nici chiar pe cele filosofice. Activitatea lui se amplifică. In colaborare cu dr. Toulouse, publică un număr considerabil de cercetări de psihologie experimentală și de psihiatrie, precum și dări de seamă la ședințele Academiei de Științe. Inventează aparate de cercetări experimentale de psihologie, de medicină, de filosofie, în Germania, Italia, Anglia.

Singur sau în colaborare cu atîția tineri francezi, pe care cu un talent uimitor de organizator îi atrage, ca: Vurpas, Meunier, Marchand, Piéron și alții, el publică un număr extraordinar de lucrări, în „Revue philosophique", marea revistă parisiană, condusă de Ribot, în „Revue de Philosophie", condusă de Peillaube, apoi în „Revue de Psychiatrie et de Psychologie expérimentale", de sub conducerea doctorului Toulouse, „Revue de Médecine", „Gazette des Hôpitaux", „Archives générales de Médecine", „Journal de Neurologie", „Bulletin de Laringologie, Otologie et Rhinologie", „Archives d'Anthropologie Criminelle", „Archives de Médecine expérimentale et d'Anatomie pathologique", „Nouvelle Iconographie de la Salpétrière", de sub direcția lui P. Rump, „Revista sperimentale di Freniatria", de sub direcția lui Tamburini, „The Journal or Mental Pathologie", „Centralblatt für Nervenheilkunde und Psychiatrie", și multe altele încă.

Vaschide, ajunge asistent, apoi pentru multă vreme șef de lucrări al laboratorului de psihologie patologică dela Azilul Villejuif, iar în ultimul timp ca director al aceluiași laborator, care fusese

şi el din 1902 încadrat în Ministerul de Instrucţie, la aşa zisă „École des Hautes Études".

Dar această notoritate ştiinţifică a modestului romîn de altădată, pe baza unei munci care punea în admiraţie pe străini, trebuia să-şi găsească o consacrare oficială.

Vaschide viza obţinerea faimosului „doctorat de Stat" în litere dela Sorbona. Spera, datorită reputaţiei sale, să poată învinge concepţia legalistă strîmtă şi formalistă a Sorbonei, care pe atunci nu recunoştea licenţa universităţilor noastre, decît la Facultatea de drept. El credea, în ciuda scepticismului meu, să poată obţine pentru el, excepţional, favoarea echivalării titlului de licenţă dela Universitatea din Bucureşti, pentru a putea să-şi dea examenul de doctorat.

Nu era asta, la Vaschide, vanitate personală, cum ar fi avut aparenţa, ci mai mult: era ambiţia lui de romîn, de a obţine, prin propriile lui mijloace acest mare succes pentru ţara noastră.

Sorbona n'a consimţit însă a ieşi din zăgazul tradiţiei. Abia azi, după războiu, există un nou regim al universităţilor în Franţa.

Refuzul Sorbonei, -a afectat pe Vaschide. Sacrificase de mult obligaţia de a se duce în Germania, aşa cum îi prescriau condiţiile bursei, ca să obţie titlul de doctor; asta numai ca să rămîie în Franţa, să servească ştiinţa franceză. Dura lex, sed lex. Atîţia profesori dela Facultatea de medicină, care îl cunoşteau şi îl apreciau, îi dădură sfaturi noi şi îi deschiseră perspective noi. Vaschide mi-a arătat multe din acele scrisori, dela savanţii străini, care îl credeau medic, într'atîta de natural părea aceasta. Vaschide se angajează sistematic, a-şi putea zise şcolăreşte, dela anul I de medicină, în această nouă direcţie.

După puţin timp, dintr'un anumit cerc din ţară, se porneşte o mişcare defavorabilă lui.

Ministrul Haret îi scrie, subt ameninţarea de a i se tăia bursa, să se întoarcă în ţară. Vaschide cere să i se creeze oarecari condiţii favorabile pentru lucrul său ştiinţific, un laborator de psihologie experimentală la Universitatea din Bucureşti. In faţa unui refuz din ţară, se hotărăşte, el atunci, să nu se întoarcă. Bursa i se taie. De acum încolo, pentru Vaschide va fi o încordare de forţe şi mai mare. Munca lui trebuia de data aceasta să-l şi susţie materialmente în Paris, pe el şi familia lui.

In adevăr, nu numai din remuneraţia postului ce-l ocupa ca şef de lucrări, dar mai ales din publicaţiile pe la reviste şi din angajamentele pe la editori, unde Vaschide începuse să publice cărţi, ajunsese, după mărturisirea ce mi-o făcuse, să câştige peste 1.000 de franci pe lună, sumă considerabilă pe vremea aceea.

Am întâlnit oameni de ştiinţă, francezi, care îmi mărturiseau admiraţia lor pentru punctualitatea cu care Vaschide se ţinea de astfel de angajamente.

Aici trebue să deschid o paranteză.

Il cunoscusem pe Vaschide, în 1899 la Paris. Deosebirea celor cîţiva ani cu care mă întrecea Vaschide şi situaţia sa intelectuală, n'au stat în calea legăturii noastre, care după puţin timp a devenit o mare şi statornică prietenie afectivă şi intelectuală. Cît am stat în Paris, nu intram aproape niciodată în apartamentele lui Vaschide din *Notre Dame des Champs 56*, cu intenţia de a-l vedea şi de a discuta sporadic în cîte o zi de sărbătoare, cu riscul să mă prindă adesea zorile, lucrînd împreună, urzind beteala unui viitor de colaborări şi de planuri ce aveau, încetul cu încetul, să se destrame, pe măsură ce destinul ne bătătorea drumuri deosebite, şi pînă ce tot acelaşi destin neîndurător a tăiat-o pe vecie. Dar din toate părţile unde mă aflam, în ţară trecător, sau în străinătate, în atîtea oraşe, atunci cînd nu mă mai repezeam la Paris ca să ne vedem, din legăturile noastre a izvorît o corespondenţă lungă şi urmărită, interesantă pentru relevarea ideilor şi concepţiilor sale ştiinţifice şi filosofice, a muncii lui îndîrjite, dar mai ales a sufletului său frumos, ascuns ochilor celorlalţi.

„Pentru mine, îmi scria el odată, e o plăcere a sta de vorbă cu un prieten, în scris sau prin viu graiu, şi totdeauna mi-a fost gîndul să putem închega între prieteni o corespondenţă mai inteligentă, atăcînd probleme din multele ce ni se pun în viaţă, discînd din impresiile ce le cîştigăm zilnic".

Sau, altădată: „Crede, iubite Ghidionescu, că totdeauna cu aceea ce sunt, aşa cum sunt, voiu fi totdeauna sincer, şi pe cît voiu putea să judec, îmi voiu da părerea în toată goliciunea concepţiei sale".

Incepusem să traducem împreună o piesă, a unuia din cei mai de seamă autori dramatici filosofi, de pe acea vreme: *François de Curel*, intitulată „la Nouvelle-Idole". Ani dearîndul Vaschide a fost un prieten intim al lui François de Curel. Piesa făcea mare sgomot la Paris. O văzusem la Teatrul Antoine. Mă impresionase. Era inspirată şi din concepţiile create de Binet şi Vaschide (în actul al treilea, scena reprezintă un laborator experimental). Intîrziasem cu o jumătate de act din traducere. Vaschide îmi scrie: „Dacă la lucru serios, eu cînd îmi pun ceva în minte, o duc pînă la sfîrşit, petrec nopţi albe, şi cînd pic de somn, îmi bag capul în lighean cu apă rece, numai să pot avea timp mai mult înaintea mea. Iartă-mi unica această perifrază. Am adus-o, pentru a te convinge încăodată că suntem pe cale bună, serioasă, şi că nu putem decît cîştiga lucrînd din toate puterile noastre. Permite-mi, ca puţin mai în vîrstă, să-ţi spun să fii încăpăţînat în ideia ce te frămîntă, ca şi soldatul ce cu orice preţ, îşi înfige steagul în vîrful unor parapete străine". Piesa era să se joace la Iaşi. Nu s'a putut. Vaschide făcuse şi o conferinţă pe care trebuia s'o citesc eu. Piesa s'a publicat în urmă, în „Revista Idealistă", de subt direcţia lui Mihail Holban.

Am semnalat-o acum vreo cîţiva ani Teatrului Naţional din Cluj. Acolo însă se vede că au probabil alte lucruri mult mai bune de jucat....

Imprejurările ne grupase pe amîndoi în jurul ziarului, condus pe atunci în Bucureşti de o mînă de ardeleni, în frunte cu Aurel Popovici: „Romînia Jună". Vaschide, subt pseodonimul Lorelino, scrisese odată o şarjă usturătoare la adresa multor studenţi romîni dela Paris, ce tocau degeaba banii părinţilor, în modul cel mai dăunător pentru prestigiul ţării. Subt pseodonimul Vladimir, îi răspund lui Vaschide, în acelaşi ziar, apărînd pe acei tineri romîni, bineînţeles, ca funia pe spînzurat! Vaschide îmi scrie: „Vladimir din R. J. a......., a plăcut multora de aci......., Ţi-am citit şi nuvela din revista lui Motru: „Noua Revistă Romînă", Romînii de aici te pun într'o categorie cu mine, şi te fac cu ou şi cu oţet. Vai de noi"!

Am văzut ceva din felul de muncă a lui Vaschide. Nu pot acum rezista să nu adaug, dintr'o scrisoare, încă o documentaţie sugestivă, din care reese şi un aspect al gîndirii sale filosofice asupra vieţii: „Eu lucrez pe capete şi voiu comunica o serie de noi lucrări origi-nale, la Academia de ştiinţe, la Societatea de biologie, Societatea medicală a spitalelor etc. Petrec nopţile ca zilele şi am ajuns să nu ştiu în cîte avem (adică în ce zi a lunei N. R.), şi nici n'am putut putut avea senzaţia secolului ce a început să răsară", Sau, în alt loc: „Iţi scriu, dela azil, se revarsă de zi şi pic de somn. Recitesc scrisoarea şi văd că mă faci idealist. Da sunt! Insă în felul meu. Uite acum, după o zi de lucru, în care am reuşit chiar a *crea* ceva nou, original, a deschide un nou orizont, singur cu mine de vorbă, cercînd a face o sinteză, logica lasă loc imaginaţiei şi filosofice murmure mă lasă pe gînduri. E un complex Viaţa şi mintea e şi mai complexă. Ne-am ciocni altădată. Te las cu părere de rău, căci de abia mai pot ţine condeiul în mînă. In liniştea Azilului, în lumea aceasta de regi, idioţi, melancolici şi filosofi, mă simt în mediul meu, şi de multe ori găsesc bizare, lumea şi rolul acela de patimi din cancanul parizian".

Altădată, după ce se scuză că n'are bani să cumpere extrasele lucrărilor lui, spre a mi le trimete, Vaschide continuă: „Lucrez pe capete şi am o serie de articole în preparaţie, fac nopţile zile, cu toate că ai mei mă înjură, că nu dorm; fac ca copiii, îi păcălesc că mă cule de vreme, şi mă scol după ce adorm. Voinţa! Te las şi a-şi dori să-ţi vorbesc multe. Vremea trece. Am o serie de experienţe „en train" şi nebunele (din ospiciu) mă reclamă. E o linişte per-fectă aici. Parcă ai fi într'un vis: Nebunele mele se cred prinţese, joacă menuete, vorbesc cu luna şi mă atrag în cercul lor de fantas-magorii fermecătoare. Astăseară voiu petrece noapte mare, avînd o experienţă asupra viselor. Cînd stau singur într'un dormitor de nebuni, în liniştea aceea înfiorătoare a nopţii, cînd urmăresc expre-siile acelea cadaverice, mi se pare că am murit de mult şi că de abia îmi amintesc de viaţa mare, de Parisul ce palpită la cîţiva paşi de noi".

Dar mă opresc, deocamdată, deşi atîtea lucruri ar fi de dat la lumină din rîndurile acelea cu slovă măruntă, o! atît de măruntă şi de încîlcită, încît era un adevărat mister chinuitor de descifrat o scrisoare a lui Vaschide, compensat totdeauna de mulţumirea ce o aveam de a desprinde o idee nobilă, un sentiment frumos, pus în slujba adevărului şi a muncii.

Cînd Nicolae Vaschide se apropia acum de sfîrşirea tezei sale de doctorat în medicină, o pneomonie dublă, însoţită şi de o pleu-rozie îl doboară; şi în ziua de 13 Octomvrie 1907, după numai două săptămâni de boală, se stinge.

Il văzusem la Paris, pe la începutul lui Iulie, acelaşi an. Parcă o tristă prevestire mă adusese într'o zi cînd el m'a primit în pat, puţin răcit, zicea el, cu surîsul nepăsător pe buze; o nimica toată. Nu mi-a plăcut faţa lui şi i-am spus-o. Apoi, după cîteva luni am aflat trista veste, în ţară, unde mă chemaseră afacerile. Murise în etate de 33 de ani, şi a fost înmormîntat la Paris.

*

* *

Fireşte este foarte greu, mai ales în cadrul unui studiu restrîns, ca acesta, să se analizeze o operă ştiinţifică ca aceea a lui Nicolae **Vaschide**.

Răspîndită în revistele de care am pomenit, ea conţine o multi-plicitate de preocupări şi probleme de ordin psihologic, histologic, anatomic şi fiziologic, pedologic, psiho-patologic şi psihiatric, pentru a nu-l uita pe cel filosofic.

Spicuiesc, la întîmplare, pe unele din acele întreprinse, fie sin-gur, fie în colaborare, ca să ne putem face o idee de curiozitatea ştiinţifică a spiritului lui N. Vaschide. Iată-le: *Cercetări experimen-tale asupra raportului între sensibilitatea musculară şi sensibilitatea tactilă. Starea sensibilităţii olfactive la bătrîneţe. Turburări de res-piraţie. Raport între munca musculară şi munca intelectuală. Tehnica sphygmografică. Psihologia sensibilităţii tactile tabetice. Despre Audiometrie. Psihologia alcoolismului. Retina unui anencephal. Sistemul nervos la un anencephal. Gustatometria. O nouă teorie a odoratului. Psihologie, percepţii spaţiale. Datele anatomice şi expe-rimentale asupra structurii halucinaţiilor. Cercetări experimentale asupra amintirilor. Imaginea mintală morbidă. Vertigiul psihic. Contribuţii la studiul psiho-fiziologic al emoţiilor. Excitaţia sexuală în emoţia muzicală. Incercări asupra psihologiei impulsiei sexuale. Fiziologia la congresul britanic pentru înaintarea ştiinţelor, dela Cambridge. Amnezia retrogradă emotivă. Despre al V-lea congres internaţional de psihologie dela Roma. Sulle modificazioni della res-piratione e della circulazione periferica. Credinţa şi valoarea profe-tică a visului în orient şi antichitate. Visul profetic în credinţele şi tradiţiile popoarelor sălbatice. Visul profetic în credinţele şi filo-*

sofia Arabilor. Măsurarea inteligenţii. Contribuţii la psihofiziologia muribunzilor. Contribuţii experimentale asupra studiului fenomenelor telepatice, etc., etc. Ar fi cu neputinţă să urmărim continuarea acestei înşirări de titluri.

Vaschide ne-a lăsat şi lucrări de valoare sintetică, ne-a lăsat cărţi, publicate în diverse edituri din Paris, ca de exemplu: „*La psychologie de l'attention*", în colaborare cu Raymond Meunier; cu acelaşi: „*La pathologie de l'attention*", ambele în Collection de Psychol. exper. et de méthapsychie. In asociaţie cu dr. Toulouse şi Piéron a publicat 2 volume intitulate: „*Technique de psychologie Expérimentale*", devenite clasice în această materie, în colecţia „Encyclopedie Scientifique". In colecţia „Encyclopédie scietifique, „Aide Memoire", Vaschide publică în colaborare cu Charle Vurpas, cartea: *Psychologie du délire dans les troubles psychopatiques*".

Vaschide întreprinde un vast plan de cercetări şi publicaţii asupra logicei morbide şi ne dă la lumină, în colaborare tot cu Charles Vurpas, primul volum, intitulat „l'Analyse mentale", cu o prefaţă de vestitul filosof şi psiholog Th. Ribot. Aveau să urmeze în continuare: „*Syllogisme morbide*", „*l'Émotion morbide*", „*La création intellectuelle morbide*".

In marea colecţie „Bibliothèque de philosophie scientifique", de sub direcţia savantului Gustave le Bon, Vaschide publică o carte devenită clasică de atunci: „*Le sommeil et les rêves*". In fine, teza sa, „*Psychologie de la main*", în vederea doctoratului în medicină, care pentru atîţi alţii ar fi fost singurul eveniment ştiinţific de valoare al unei vieţi, dar care pentru Vaschide nu era decît un inel dintr'un lanţ început de mult şi menit să se prelungească încă multă vreme, reprezintă o remarcabilă valoare prin originalitatea subiectului şi tratarea lui, dar, şi prin faptul că cu această lucrare, din nenorocire, Vaschide pune capăt vieţii sale.

Moartea îl surprinde la ultimele pagini ale manuscrisului. Mîini pioase, cum se exprimă savantul *Charle Richet*, care scrie o emoţionantă prefaţă cărţii, au pus în ordine paginile răvăşite ale manuscrisului pentru a fi tipărite.

* * *

Evident, îndrebîndu-se despre valoarea operei lui N. Vaschide, cantitativ atît de impunătoare, profanul ar putea fi impresionat, omul de ştiinţă e dator însă să aplice un discernămînt critic. Vaschide nu era un diletant, pentru ca să nu-şi dea seama de valoarea fiecărei idei, fiecărui rînd. Că supără pe alţii cu activitatea lui, mai ales pe cei din ţară, aceasta este altceva. Odată, ocupîndu-se de un plan ce-l aveam împreună şi la care începusem a şi lucra, fiecare în partea noastră, — era vorba de o antologie filosofică, în romîneşte, care a fost înmormîntată şi ea odată cu moartea lui, — Vas-

chide, îmi scrie, la o obiecţie a mea de amănunt: „obişnuieşte-ţi urechea a fi indiferentă sgomotelor şi criticelor înconjurătoare şi urmăreşte cu încredere de nebun linţoliul acela de stindard ce-ţi fîlfîie în viitor, în himerica şi dătătoarea de vieaţă iluzie a acelora ce au să vină şi nu sunt".

Şi totuşi, concepţia aceasta ar fi fost unilaterală, dacă Vaschide n'ar fi fost încrezător în spiritul critic obiectiv, iar nu în cel superficial, aplicat de alţii asupra lui. Verificînd nişte date experimentale în laboratorul profesorului Flournoy din Geneva, în care lucram, Claparède, cunoscutul profesor de azi, dela Universitatea din Geneva, pe atunci privat docent şi asistent, îi aducea unei lucrări a lui Vaschide unele obiecţii. Le comunic lui Vaschide, printr'o scrisoare. El îmi răspunse: „Iţi mulţumesc de tot ce-mi spui, cei din ţară pot să trăncănească oricît. Imi voiu vedea de drum. Urle, treaba lor. In ceea ce priveşte pe Claparède, et. comp., ţi-aşi rămîne recunoscător să-mi comunici contrazicerile ce-mi impută: lucrez mult, am în jurul meu începutul unei mici şcoli psihologice, dar sunt aşa de sigur de ceea ce scriu, fruct de multe ori a nopţi multe de trudă, c'aşi desfide să mi se arate o contrazicere. Atac multe chestiuni, şi cum unele lucrări completează pe celelalte, cei ce nu le cunosc, pot fi induşi în eroare. Claparède a judecat greşit ultima mea lucrare asupra emoţiilor; îi voiu replica în curînd". Şi, în adevăr, Vaschide, în problemele mari pe care gîndirea lui le ataca, nu numai că aduceau o curiozitate de informaţii vaste şi precise, precum şi o bibliografie bogată, dar de cele mai multe ori descoperea cîte un aspect nou, original al problemei. Că lucrările lui au o valoare inegală, că unele rămîn mai mult informative, se poate. Dar, şi în cazul acesta ele pot servi cu folos ca documentări preţioase altora.

In chestiunile mari, Vaschide nu se sfia să controleze teoriile ştiinţifice cele mai acreditate şi să le sguduie temelia. Astfel, pentru a nu vorbi decît de cîteva, Vaschide, pe baza unor noi observaţii şi experienţe, caută să conteste valabilitatea vestitei teorii *James-Lange* asupra emoţiilor, care atribuia o origine pur fiziologică afectelor şi care se bucura pe atunci de un mare credit ştiinţific. De asemenea, în psihologia delirului, după ce expune toate teoriile savanţilor care explică delirul, găseşte o foarte mare confuzie între psihiatri, care consideră delirul ca pe un fenomen special, şi îi fac numai descrierea symptomatologică. După cercetările lui Vaschide, dimpotrivă, delirul este o eflorescenţă a unei activităţi psihice subconştiente, care există în acelaş grad în toate elementele fundamentale ale stării normale, nu numai în stările morbide.

Vaschide găseşte în procesul de asociaţie de idei (mai ales în gradul sau în cantitatea, precum şi în direcţia luată de acest proces de asociaţie în inconştientul individului), singurul element care ar caracteriza delirul.

In lucrarea lui „*Analiza mintală*", Vaschide împreună cu Vurpas ne arată, pe baza unor cazuri clinice studiate cu deamănun-

tul, existenţa unei introspecţii somatice sau corporale, existenţa unei introspecţii mintale şi existenţa unei extrospecţii pînă la extrospecţia cosmică. Bolnavul ajunge la forme variate şi acute de deliruri, prin abuzuri de observaţii asupra corpului său, sau asupra stărilor lui sufleteşti, sau prin abuzul de observaţii asupra oamenilor şi lucrurilor din jurul lui, ceea ce devine obsesie, iar, la limită, pierdere aproape completă a conştiinţei eului, personalitatea lui trăind mai mult cu aştrii din cer, deplasîndu-şi interesele vieţii de fiecare clipă, în absolutul cosmosului. Aceşti indivizi nu sunt nebuni, sunt deliranţi.

Contrar explicaţiei clasice, care pleacă dela diferite cauze patologice generale sau psihopatice, ca să ajungă la lămurirea acestor feluri de deliruri, autorii noştri pleacă dimpotrivă dela fenomenul psihic normal, de observaţie internă sau introspecţiune, pentru ca prin exagerarea lui să explice stările psihopatologice, care caracterizează logica morbidă şi stările patologice generale. Concluzia finală a cărţii poartă un caracter filosofic nu tocmai banal: „Fericiţi oamenii care îşi trăiesc vieaţa fără să se analizeze nici pe ei, nici nimic din ce e în jurul lor mai amănunţit, şi mai ales timp îndelungat, căci, pentru aşa ceva, nu orice minte e făcută. Cine nu poate depăşi un anumit nivel, spre a se ridica la o înălţime, de unde să poată face asemenea operaţii ale spiritului, riscă să cadă jertfa unei îndrăsneli primejdioase pentru logica normală a fiecărui om”.

Una din piesele de rezistenţă ale ştiinţei lui Vaschide este cartea lui *„Le sommeil et les Rêves“*, deja citată. Pentru această lucrare am văzut că Vaschide era preparat prin lucrări de amănunt. Trecînd în revistă diversele teorii asupra somnului, arată insuficinţa lor; în special, critică el teoria biologică emisă de Claparède, păstrînd însă elementele utile din ea, pentru hipoteza unei inhibiţii active, produse în timpul veghei, cu scop de reparaţie a uzurii; ceea ce ar explica în destul mecanismul somnului, fără a-i căuta anatomic un centru cerebral. Acelaşi lucru şi cu visele, asupra cărora Vaschide face experienţe de lungă durată, cu sacrificiul propriului său somn (după cum am văzut din scrisori), spre a stabili rolul şi funcţionarea atenţiei şi a memoriei în vis, pe o bază de elemente afective predominante, spre deosebire de activitatea spiritului în timpul de veghe, ceea ce nu fusese relevat îndeajuns de către alţi cercetători.

In fine, numai un cercetător ca Vaschide putea să atace cu o mînă de maestru „Psihologia mînei“, ultima şi postuma sa lucrare. Aici se încrucişează, nu numai cum zice Richet în introducerea sa, erudiţia cu ingeniozitatea, ci spiritul său analitic de om de ştiinţă cu începutul spiritului sintetic de adevărat filosof.

Dela anatomia mînei, pînă la canonul artistic al mînei, dela manifestările mînei în operile de artă, pînă la manifestările patologice, diforme şi hidoase; dela manifestările fiziologice ale diferitelor elemente constitutive ale mînei, vinele şi arterele, cu felul de circulaţie a sîngelui, oscilînd între normal şi patologic, pînă la ramificarea sistemului nervos, în mînă, în cele mai extreme regiuni ale degetelor şi unghiilor, unde se află extrema sensibilitate; dela problema atît de gravă a amprentelor digitale, care interesează justiţia şi pînă la problema ce pare atît de fantezistă a chiromanţiei, Vaschide nu vede în mînă un organ oarecare, cum vedem noi toţi, ci oarecum oglindirea sufletului omenesc.

„Cîte învăţături precise, zice Vaschide, nu ne descopere banalul şi zilnicul „bună ziua“ — „simpla strîngere de mînă“!...— Cine nu cunoaşte în vieaţa lui strîngerea de mînă hotărîtă, sinceră, leală, care concordă cu privirea senină şi cinstită, strîngere de mînă foarte rară, pe care vieaţa socială, voinţa, cu toate exigenţele ei, o fac din ce în ce mai grea şi mai de negăsit“.

Mîna, după Vaschide, înmagazinează cele mai delicate şi imperceptibile descărcări nervoase cerebrale şi cristalizează diferitele stări sufleteşti, pe care le trădează subconştientul nostru, chiar atunci cînd conştientul ar voi să simuleze.

Răpit de misterul ce i se revela pe măsură ce adîncea mai mult multiplele faţete ale psihologiei mînei omeneşti, Vaschide nu se putea opri de a atinge inspiraţia poetică a unui Rodenbach, ale cărui versuri despre mînă el le citează la un moment dat.

*
* *

Şi acum, înainte de a încheia, sunt dator să mai amintesc, pentru a da o icoană cît mai apropiată de realitate, că activitatea lui Vaschide se prelungeşte în direcţia filosofică şi cu întreprinderi de natură a-i pune la încercare stăruinţa şi răbdarea lui de benedictin, prin apariţia în 1904 a primului „Index Philosophique“, sub îngrijirea lui şi cu destinaţia de a apărea anual. O sinteză de indicaţii bibliografice, cu scurte rezumate asupra tuturor lucrărilor, care apar într'un an în toată lumea în domeniul filosofiei şi al anexelor ei (şi care nu sunt anexele ei?).

Pe de altă parte, Vaschide scrie numeroase articole în reviste de cultură generală şi vulgarizare ştiinţifică („Revue des Revues“, „La Renaissance latine“ etc.); iar în romîneşte, în „Revista Idealistă“.

Vorbind despre dînsul într'o monografie scrisă îndată după moarte, necrologistul ni-l arată pe Vaschide sceptic, cu un surîs ironic pe buze în faţa vieţii.

Am avut şi eu impresia, din ce îmi scria cîteodată, a unor altfel de atitudini în faţa vieţii decît acelea pe care le arăta de obiceiu. Căci, tot atît cît n'ar fi putut nimeni bănui că Vaschide a fost un om de lume, un „mondain“, în toată puterea cuvîntului, că frecventa des şi gusta înalta societate parisiană, în care ajunsese să aibă accesul cel mai larg, cu uşurinţa şi eleganţa unui parizian din naş-

tere, tot aşa nimeni n'ar fi putut bănui că Vaschide avea momente de slăbiciune şi capitulări morale. Cîteva rînduri, pe carte poştală, trimeasă la Zürich, în 17 Septemvrie 1905, unde studiam în laboratorul profesorului Meumann, ar putea părea edificatoare: „Scumpe amice. Sunt la Paris. Pici într'un moment bine venit, căci trec printr'o fază morală obositoare. Prietenia şi afecţia ta îmi sunt scumpe. Cu drag şi iartă-mă că sunt aşa limbut. Cu drag, al tău, N. Vaschide".

Simple crize, sau „ameţeli psihice", cum le-ar fi numit el, poate. Vaschide, aşa înarmat cum era, şi cu o cultură ştiinţifică de naturalist, era totuşi un filosof; ba chiar metafizician, căci trăia intens, într'un sincretism spontan, drama vieţii omenirii întregi.

Ce-ar fi fost Vaschide de ar fi trăit pînă acum? Şi asta nu numai pentru ştiinţă.

Locul lui era de bună seamă asigurat în Paris, dacă ne gîndim că astăzi fostul său preparator Dr. Henri Piéron a devenit un celebru profesor la Colège de France.

A fost oare Vaschide şi al nostru, al Romînilor?

S'ar părea că nu, dacă luăm în consideraţie comemorarea morţii lui, care a avut loc la Buzău, oraşul său natal, acum vreo cinci ani, cu prilejul aniversării de 25 de ani după moarte. Asistau la aceasta ministrul plenipotenţiar al Franţei, cîţiva rari prieteni şi niciun reprezentant al culturii oficiale romîneşti...

Da, poate că în străinătate sau în ţară, trăind pînă în zilele noastre, alţi oameni mai noi ai Romîniei Mari, l-ar fi înţeles şi l-ar fi apreciat altfel....

In orice caz, tinerimea noastră îl poate lua ca pildă. Vaschide a iubit ţara, cu adevărata pasiune a omului de ştiinţă, altfel decît acei care cred că important e să o servească doar prin manifestări exterioare.

Vaschide a murit ca un soldat pe cîmpul culturii străine, aducînd faimă numelui de romîn aşa cum moartea soldatului necunoscut romîn pe meleaguri străine a făurit Romînia întregită, care mai aşteaptă încă mulţi soldaţi ca Vaschide, spre a impune definitiv tuturor calităţile spiritului romînesc.

VLADIMIR GHIDIONESCU

ACTUALITATEA REALISMULUI ÎN PICTURĂ

In epocile de mari frămîntări sociale, aceste frămîntări au influenţat întotdeauna evoluţia artelor plastice. Astăzi, mai mult ca oricînd, platformele ideologice ale diferitelor tabere în luptă determină anumite curente în artă ale căror puncte de plecare sunt marile probleme sociale care preocupă şi agită întreaga omenire. Ceva mai mult: unele dintre aceste curente pun în discuţie însuşi dreptul de existenţă a artei contimporane.

Care sunt aspectele caracteristice actualei producţii plastice?

Pe de o parte „avangardismul". Reprezentant, fără îndoială al elementului progresiv, şi deci al părţii celei mai valoroase a artei moderne, el nu are însă niciun contact cu masele largi ale publicului şi rămîne, prin aceasta, neînţeles de mulţime.

Pe de altă parte înregistrăm existenţa unor manifestări, care, mărginindu-se la copierea naturii şi a maeştrilor trecutului, după formele învechite ale Academiilor, nu excelează prin spirit novator, şi depăşesc rareori mediocritatea curentă. Acestea din urmă au însă meritul de a se adresa publicului într'o formă corespunzătoare, din nefericire, educaţiei şi obişnuinţelor lui.

Producţia plastică nu poate totuşi fi privită ca o problemă care interesează exclusiv pe producătorii ei şi pe un grup restrîns de amatori. Rolul ei de îndrumător moral a fost de mult recunoscut. O asemenea problemă este pusă azi pe primul plan mai ales în Statele autoritare, unde libertatea artistului devine o afirmaţie dubioasă, dacă nu chiar o formulă subversivă. In acelaşi timp, în Uniunea Sovietică străduinţele culturale merg spre o reîncadrare a artei ca factor educativ.

Necesitatea de a face arta accesibilă înţelegerii marelui public printr'o promovare a realismului, constitue pretutindeni preocuparea principală a forurilor competente. Dar această tendinţă găseşte partizani şi adversari, chiar în rîndurile publicului, care pînă în ultima vreme era exclus dela discuţiile duse în numele lui.

Expoziția „Entartete Kunst", la München, desbaterile în contradictoriu organizate la Paris, între cei mai de seamă reprezentanți ai artei franceze, cu participarea vie a publicului, congresul de arhitectură la Moscova, care a depășit cadrul unei reuniuni profesionale, campania dusă de către personalitățile sovietice pentru un realism socialist, dovedesc actualitatea problemei. Cele două curente în artă, realismul și antirealismul, nu corespund însă nemijlocit — cum s'ar putea crede — celor două concepții cu obiective diametral opuse, care despart astăzi omenirea.

In adevăr, conștiința progresistă în materie de artă nu se indentifică întotdeauna cu conștiința socială. Avangardiștii, care înfățișează emanciparea față de tradițiile burgheze, alăturîndu-se în mare parte luptei duse pentru libertatea cugetării și împotriva reacționarismului cultural, sunt, în artă deținătorii celor mai exclusiviste și neînțelese limbajii plastice. Dacă cunoscătorii știu apresia marele lor talent, masele nu împărtășesc încă același entuziasm. Izolarea este tragedia cea mai zdrobitoare a artistului avantardist contemporan.

Pe de altă parte, rezultatele realismului propagat de Germania nu sunt dintre cele mai fericite. Expoziția din München și alte recente manifestări o dovedesc. Copierea și răscopierea lui Holbein, a lui Dürer și încă a c'torva „aleși", nu pot epuiza posibilitățile artei moderne [1]). Iar pictura rusească contemporană, cu toate că ne este mai puțin cunoscută, dacă a dat opere de artă realistă, nu corespunde totuși încă conținutului adevărat al societății sovietice. Sunt doar cîteva începuturi fericite de artă sovietică populară în republicile asiatice din Uniune.

Există deci o vădită disociație între cele două curente predominante azi în artă și în evoluția socială. Pentru înțelegerea acestei disociații, să cercetăm, în linii mari, evoluția artelor plastice. Căci în artă, ca pretutindeni, totul se înlănțue în mod firesc.

Spre a putea explica manifestările artei moderne contemporane — expresionismul, cubismul, realismul și toate celelalte „isme" — să ne întoarcem la pictura primitivă, baza oricărei tradiții picturale.

* * *

Modul în care artistul a știut să traducă în limbaj plastic, adică cu mijloace coloristice și liniare, relația dintre societate și natură, constitue tehnica sau stilul picturii. In cartea „Parlons peinture", pictorul Andre Lhote, unul dintre teoreticienii artei plastice moderne, încearcă să expună evoluția acestei tehnici, prin atitudinea pictorilor din diferitele epoci, față de obiectul tratat, adică față de realitate. Fără însă ca Lhote să cerceteze mai profund determinantele sociale ale schimbării acestei tehnici picturale, el formulează astfel concepția artistului: „opera pictorului primitiv este o constatare, un inventar în care compoziția se face în aglomerația și suprapoziția obiectelor....".

[1]) De altfel, nici doctrina oficială Germană nu este așa de consecventă, cum s'ar putea crede în urma respingerii hotărîte a tuturor manifestărilor de artă neconformistă. Futurismul reprezentat la Expoziția de artă Italiană din Noemvrie a. c. la Berlin, a fost declarat „degenerat" din punct de vedere estetic, dar „regenerat" prin metafizica și politica lui.

Artistul primitiv disprețuește fenomenul de optică, care transformă relația obiectelor în natură și felul accidental de a le prezenta, restabilind ordinea în ierarhia lor adevărată...

Arta lui constitue un act religios, un act de credință.

Ceea ce este esențial în concepția artistului primitiv, e profunda credință în caracterul absolut al ordinei existente. Aceasta era și baza filosofică a întregei epoci, în care ierarhia bisericească și hegemonia ideologică a clasei dominante erau atît de puternice, încît au impus dogmele lor drept adevăruri absolute influențînd astfel mentalitatea întregului popor. Artistul era un purtător de cuvînt, concepția și deci tehnica sa picturală fiind în plină concordanță cu crezul maselor. Baso-reliefurile și altarele bisericilor gotice sunt expresia imaginației acelora ce veneau să se închine. Iar peisagiile care slujeau drept fond scenelor biblice erau acelea chiar pe care ei le zăreau de pe fereastra casei lor. Simplicitatea cu care erau redate, nu făcea decît să familiarizeze și să umanizeze legendele creștine. Creația nu era determinată de nicio lege estetică sau aritmetică, stabilită în școli sau ateliere; legea era însăși dominația înfricoșătoare și atotputernică a bisericii catolice, care subordona manifestarea artistică, așa cum încerca să subordoneze întreaga viață socială și individuală.

Iată, aceasta a fost baza tehnicei picturale a Evului mediu.

Renașterea, prima manifestare spirituală a quatrocentului italian, a revoluționat și pe teren plastic dogmele moștenite. Marea ei inovație este perspectiva, „arta de a înlocui o certitudine morală printr'o iluzie sensibilă", cum o definește Lhote.

Conștiința și credința în sine a artistului Renașterii a fost trezite odată cu ridicarea burgheziei, al cărei rol istoric era cucerirea întregei lumi. Această clasă trebue să înlăture orice stavilă ideologică, care s'ar fi putut pune în calea dorinței ei de expansiune și dominație. Mîna liberă și inițiativa proprie de care avea nevoie și-au găsit expresie într'un individualism pronunțat, secundat de un spirit critic, în toate domeniile. Dela simpla înregistrare a faptelor, artistul Renașterii trece la stabilirea unor noi norme picturale, înlocuind vechile legi învăluite de misticism, prin formule create de el cu ajutorul științelor. Rolul Dumnezeirii însăși este diminuat prin crearea unei lumi de sine stătătoare: tabloul microcosmic, cu ale sale trei dimensiuni; o lume, a cărei construcție se înfăptuiește grație unei științe aritmetice întocmite de oameni. Temele religioase ale tablourilor Renașterii nu pot să țină ascunsă concepția antireligioasă a omului din quatrocento: realistă, senzuală și individua-

listă. O frază atribuită lui Leonardo da Vinci: „trebue să ne luăm la întrecere cu natura'' ilustrează gradul de emancipare a artistului de atunci. Acesta, din bun meșteșugar, devenise un intelectual cu concepții mult mai luminate și mai avansate decât marele public care-l admira.

Renașterii îi urmează barocul, arta iezuiților și a epocii în care biserica exercită dominația ei cu mijloacele cele mai lumești. Aici noile invenții sunt exaltate, luînd în pictură forma celor mai riscate compoziții și colorituri. Această afirmare a conștiinței omenești în propria-i forță se deosebește profund de umila subordonare a omului gotic.

După pictura romantică și clasicistă a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, impresionismul înseamnă încă un pas înainte spre emancipare. Cităm iarăși remarcile interesante ale lui André Lhote: „impresionismul înseamnă revoluția în domeniul culorii pe care perspectiva Renașterii italiene a făcut-o în domeniul formelor și a dimensiunilor. Iluzia optică trece înaintea adevărului cromatic''. Așa de pildă un măr roșu nu mai e redat în culoarea lui naturală. Luându-se în considerare schimbarea ce o poate suferi din cauza stratului atmosferic, care desparte obiectul de spectator, a luminei, a culorii reflectată de obiectele înconjurătoare etc., mărul capătă o culoare cu totul alta decît aceea datorită pigmentului său. Respectul față de obiect așa cum l-a creeat Dumnezeu și față de acel „absolut'' intangibil, face loc spiritului critic și scepticismului cu care este primit. Iar felul de a vedea mediul înconjurător este cu totul subiectiv și personal. Acest subiectivism pronunțat adâncește însă șanțul de despărțire între artist și societate.

Dar impresionismul își are originea și într'o împrejurare socială foarte concretă. Revoluția franceză în epoca ei de avînt și expansiune era însoțită de o pictură cu vastă tematică socială și istorică și număra printre reprezentanții ei mai de seamă pe un David, pe un Delacroix în Franța, pe Goya în Spania etc., etc. Perimarea idealurilor ei a dezamăgit pe artistul dela sfârșitul secolului al XIX-lea. Decepția în noile valori face ca pictura impresionistă să evite orice expunere a problemelor sociale și să se mărginească la redarea în prim rînd a impresiilor căpătate din contactul cu natura. Aceasta din urmă e transformată și modificată grație culturii, a sensibilității și a rafinamentului individual.

Dela o transformare conștientă a naturii în privința formelor (perspectiva) și a culorii (tehnica impresionistă), pînă la o ignorare completă a obiectului reprezentat, pasul nu mai era mare. Artistul, devenit creator, nu se mai îngrijește de asemănare; el făurește lumea după viziunea și inspirația lui proprie. Pășind pe drumul negării și al emancipării, ruperea cu natura este numai o consecință logică în înlănțuirea faptelor. Obiectul real, oricît de schimbat în culoare și formă, care mai reprezenta singura legătură dintre societate și artist, dispare și el. Prin înlocuirea lui cu o

creație novatoare, dar personală, artistul s'a plasat singur și conștient în afara societății.

Iată-ne astfel ajunși la fenomenul care caracterizează pictura modernă avangardistă, — expresionismul, cubismul, surrealismul etc. —: adică lipsa contactului cu realitatea vizibilă și palpabilă. Cu expresionismul, procesul de izolare a artistului față de societate s'a desăvîrșit.

*
* *

Urmărind deci pictura diferitelor epoci, ne dăm seama că ea evoluează dela actul de credință al meșteșugului primitiv la o experimentare quasi științifică a unei noi tehnici picturale. Pe măsură ce filosofia raționalistă solicită concursul tot mai larg al științei, pictura apelează și ea la științele exacte, intelectualizîndu-se astfel în favoarea progresului tehnic, dar încetînd în acelaș timp de a mai fi un un comun.

La acest rezultat s'a mai ajuns și pe altă cale.

Pictura, care mai înainte își găsea expresiile ei cele mai mărețe în tabloul mural și era accesibilă tuturora, devine cu răspîndirea din ce în ce mai mare a tabloului mobil (Tafelbild) o marfă la dispoziția exclusivă a cumpărătorului. Tabloul trece în stăpînirea particulară a burghezimei înstărite, care, în mentalitatea ei parvenită, se complace să aibă dinaintea ochilor bunurile pe care le posedă. Natura moartă cu comestibile prețioase, fructe cu rouă, fazani multicolori în vase de argint, devine una din temele preferate ale „Tafelbildului''. (Primele și cele mai frumoase naturi moarte sunt creațiile școalei din Olanda, cu (Van Weenix, O. de Heem etc., „cea dintîi țară capitalistă model'', după cum o numește Marx).

Continuarea și repetarea fără comentar în sute de variante a acestor naturi moarte dau conținutul celei mai mari părți a picturii naturaliste de azi. Sensualismul în artă predomină aci fondul ei etic.

*
* *

Desigur și o altă împrejurare a îndepărtat în ultimul secol pictura de realism. Invenția lui Daguerre, care după expresia unui vestit profesor austriac „a luat pictorului pîinea, dîndu-i în schimb nectar și ambrozie'', dispensează pe artist de sarcina de portretist, pînă atunci preocuparea lui de căpetenie. Acum, fixarea pe veșnicie a imaginei poate fi făcută grație plăcii fotografice, și cu o mai mare certitudine de asemănare. Pentru pictură însă se deschid din acest moment orizonturi mai largi și posibilități mai vaste.

*
* *

Avînd să aleagă între realismul conformist care-i asigură un succes uşor şi căile noi ale avangardismului care îl menţine în izolare, pictorul contimporan stă la o grea cumpănă. In împrejurările sociale actuale, un spirit progresist nu se poate mărgini la înregistrarea fără nici un comentar a realităţii. Arta plastică nu este şi nu poate fi o armă de luptă în aceeaşi măsură cum este de pildă literatura. Dar orice manifestare de curaj şi de elan, e în stare să producă o eliberare şi o emoţie moralizatoare. Neconformismul şi depăşirea cadrului academic (vorbim aici numai de operele valoroase, lăsînd bineînţeles la o parte formalismele şi înstrăinările exagerate, devine în sine o manifestaţie de protest şi de desolidarizare cu ordinea stabilită. O manifestare ce-i drept izolată, şi mai ales neînţeleasă tocmai de acei care au de jucat rolul istoric în actualele frămîntări sociale. Drumurile artistului şi ale maselor sunt despărţite, dar ţinta, idealul umanitar al eliberării şi al eternului progres, sunt aceleaşi.

Ca progresişti, o parte a artiştilor moderni s'a plasat în afara realităţii şi a societăţii actuale, devenind „outsider"-ii ei. Ca atari, ei trebue să tragă toate consecinţele izolării, neputînd solicita înţelegerea acestei societăţi, pe care dispreţuind-o au părăsit-o.

Dacă, în situaţia actuală, forma pe care a adoptat-o pictura avantgardistă este justificată prin conţinutul ei protestatar, atunci, cînd prin stabilirea unor noui scăderi de valori, societatea, fără distincţie de clasă, devine o realitate, izolarea artistului de colectivitate prin felul lui de exprimare ia un caracter anti-progresist. In asemenea împrejurări sociale schimbate, arta nu poate urma decît drumul unui realism constructiv. La fel cu pictorul primitiv, artistul trebue să fie iarăş meşteşugarul care exprimă sentimentele şi concepţiile întregului popor, într'o formulă înţeleasă şi cunoscută de toţi. El va găsi expresia simbolului unic, asemănător acelora care au făcut posibile crearea marilor opere ale trecutului. Bineînţeles, realismul acestei noi societăţi va fi dotat cu toate experienţele tehnicei picturale moderne.

Sprijinit pe tradiţia culturii omeneşti, dar potrivit evoluţiei sociale aflată pe o treaptă mai înaltă, acest realism închide ciclul dialectic, în care negarea formelor picturale protestatare dă conţinut progresist noilor manifestări artistice.

HERTA SCHWAMMEN

ŞTIINŢA ŞI MORALA

La prima vedere nimic nu s'ar părea mai lipsit de legătură decît ştiinţa şi morala.

Ştiinţa are de scop cunoaşterea universului şi a locului, pe care omul îl ocupă într'însul. Ştiinţa nu urmăreşte decît cunoaşterea adevărului; ignorează noţiunile de bine şi rău, care stau la baza moralei, atitudinea savantului este perfect obiectivă şi indiferentă, fără aprobări nici desaprobări.

Punctul de vedere al omului de ştiinţă a fost spiritual exprimat printr'o butadă a lui Denys Cochin: „Je ne peux pas en vouloir à l'acide sulphurique, de ce qu'il est caustique".

Morala pe de altă parte reprezintă totalitatea convenţiunilor stabilite între individ şi societate, urmărind să pună în acord interesele celui dintîiu cu acelea ale colectivităţii. După cum corespund sau nu acestui criteriu, acţiunile omeneşti sunt bune sau rele, morala le condamnă sau le aprobă; mai mult încă, ea prevede sancţiuni, recompense sau pedepse.

Această atitudine a moralei, călăuzită de noţiunea de bine şi de rău, se raportează la un criteriu, care este scopul sau raţiunea de a fi a existenţei omeneşti, raţiune de a fi care a variat în aparenţă după diferitele concepţii filosofice sau religioase, dar, care în fond, nu ascunde decît aceeaşi nevoie inconştientă de a asigura conservarea speciei, de a împăca pornirile individului cu interesele colectivităţii.

Ştiinţa, şi ne limităm deocamdată la acea parte a ei, care se ocupă cu studiul fiinţelor vii, recunoaşte şi ea o raţiune de a fi a tot ce este viu, deci şi a omului, aceea de a conserva vieaţa individului şi a speciei.

Raportate la acest criteriu, manifestările fiinţelor vii pot fi sau nu adaptate acestui scop, pot fi, adică favorabile sau defavorabile conservării vieţii. Prin simplul joc al forţelor naturii, tot ce nu este adaptat anumitor legi, anumitor condiţii de care e îngrădită existenţa vieţii, e menit să dispară. Tot ce, prin capriciul întîmplării, în vieaţa speciei sau a individului nu e conform acestor legi, are o asemenea soartă.

Cînd e vorba de ființe de un grad inferior, aceste limite, în care se poate desvolta vieața, sunt condiționate de legi fizice și chimice, fenomenele vieții reducîndu-se la reacții imediate sau tardive, uneori, e drept, minunat de complicate și ingenioase, la acțiunea acestor factori.

La ființe mai evoluate, acțiuni mai complexe, în care intră un element de prevedere a viitorului, fie a individului, fie a descendenței lui, încep să se adauge la aceste acte reflexe. In fine, la specii, trăind în societate, acțiunile individului încep să fie de două feluri, unele privind numai conservarea individului, altele conservarea colectivității.

Prin forțe încă nelămurite, instinctele, care probabil nu sunt decît o formă a memoriei cu care e înzestrată materia vie, indivizii sunt încătușați în îndeplinirea acestor acțiuni. Abaterile dela instinct, dela cele individuale ca și dela acelea sociale, sunt în general sancționate prin legile naturii, cu suferința sau chiar dispariția individului sau a colectivității respective. In multe cazuri însă colectivitatea însăși le sancționează, înainte ca relele ce ar decurge din ele să fie resimțite de ea.

Cunoaștem astfel în numeroase societăți animale, cazuri când indivizii antisociali, sub o formă sau alta periculoși sau inutili semenilor lor, sunt eliminați din colectivitate, fie prin ostracizare, fie chiar prin moarte. Exemplele sunt prea variate, și prea numeroase, ca să le putem înșira aci.

Pe de altă parte cunoaștem societăți animale (albine, furnici), unde, prin simplul joc al fenomenelor de adaptare, au fost create tipuri de indivizi care, prin structura lor anatomică și fiziologică, sunt destinați unei anumite funcțiuni sociale în așa fel încît nici nu mai pot avea o existență autonomă și nu pot trăi decît în funcție de colectivitatea din care fac parte.

Subordonarea individului, intereselor colectivității este așa dar un fenomem natural, conform legilor naturii, care în mod automat sancționează abaterile dela aceste legi.

Acestor legi ale naturii, omul însă, singur dintre toate vietățile, poate să li se sustragă. Prin inteligență — minunat însă periculos dar — el s'a emancipat dela supunerea oarbă a celorlalte ființe; dar nu fără a plăti scump această desrobire. Antichitatea a simbolizat prin supliciul lui Prometeu, răpitorul focului, iar creștinismul, prin isgonirea din raiu a primei perechi omenești, ispășirea acestei emancipări a omului, prin cunoștință, dela legile firei.

Omul singur a reușit să stăpânească și să-și aservească forțele naturii, iar attunci cînd li se supune nu o mai face, mînat doar de acea oarbă memorie a materiei vii care este instinctul, ci călăuzit de cunoașterea și înțelegerea acestor legi, adică de inteligență. Cunoscând, pe zi ce trece, tot mai mult mecanismul și rațiunea fenomenelor vieții și felul cum acestea concură la perpetuarea ei, el le poate grăbi sau ușura realizarea, poate lua o parte activă și conștientă la conservarea speciei, după cum i se poate însă și opune.

Dar, stăpînirea puterii e un lucru periculos. Stăpînirea forțelor naturii, ca și a oamenilor poate da multe satisfacții imediate, care însă de multeori nu mai sunt în armonie, ba uneori chiar sunt contrarii scopului primitiv pentru care omul a cucerit-o: conservarea societății sau a speciei, uneori chiar a individului. Imbătat de plăcerea ce decurge din exercițiul puterii, individul uită prea ușor că în ultimă instanță existența lui e condiționată de respectarea anumitor legi ale naturii și ale colectivității.

Astfel, tocmai ceea ce a dat omului supremația asupra celorlalte viețuitoare: inteligența și cunoștința —, poartă în ele în același timp și germenul distrugerii atît a individului cît și a speciei.

Reduse la acest criteriu pur biologic de fenomene în concordanță cu legile naturii, deci cu conservarea vieții, acțiunile omului pot fi și ele bune sau rele. După cum recunoaște necesitatea igienii pentru conservarea individului, știința recunoaște necesitatea moralei pentru conservarea colectivității. Tot astfel cum știința vede în igienă preocuparea de a împiedeca pe individ dela acțiuni care ispitindu-l prin plăceri sau satisfacții imediate, îi pun în pericol existența, ea vede in morală preocuparea de a înfrîna acele porniri (manifestări, de altfel, ale instinctului de conservare al individului), care, prin excesul lor, pot să compromită existența colectivității.

Lupta dintre cele două feluri de porniri, individuale și sociale, e aprigă. Natura nu e econoamă cu forțele pe care le pune în joc pentru conservarea vieții. Pentru ca o plantă, una singură, să răsară, câte mii de seminețe nu sunt împrăștiate pe aripile vântului! Ce poate sta în calea a două ființe dornice să se împreuneze pentru a perpetua specia! Ce desfășurare de culori, forme și sunete, ce răsvrătire a întregei firi, ce răscolire a minților și sufletelor din toate veacurile, pentru a întreține această pornire. Ce izolare feroce a grupului, păreche sau familie, față de tot ce nu face parte dintr'însul!

Că în asemenea condiții măsura e ușor depășită, că individul în primul rînd se vede numai pe el și descendența lui, e numai prea firesc și într'o oarecare măsură necesar conservării vieții.

Conștiința unui interes colectiv a luat naștere tîrziu, s'a ridicat treptat dela conștiința de colectivitate familială la acea de trib, națiune, omenire. Și încă pînă acuma aceasta din urmă din nefericire nu a ajuns să fie decît abia o aspirație mai mult decît o realitate.

Multă vreme confundată cu justiția, o sancțiune imediată și de cele mai multe ori crudă, reprezintă morala sau apărarea intereselor colectivității față de abuzurile individului. O asemenea morală s'a dovedit însă insuficientă și inaplicabilă la toată complexitatea fenomenelor sociale.

Forțe mai subtile, dar mai puternice au fost chemate în ajutor. Tot ceea ce teama de moarte, de necunoscut, de supranatural, ascuns în manifestările dușmane sau prielnice ale naturii, a sădit în sufletul omenesc, creînd religiile, a fost pus la contribuție. Omul a fost pus pe calea binelui, a interesului obștesc, mînat de principiul superior, de care-i depindea existența: Dumnezeu unic sau divinități tutelare multiple, în ale căror mîini rezida sancțiunea, pedeapsă sau recompensă, imediată sau viitoare.

Dacă știința, în lipsă de ceva mai bun, recunoaște necesitatea și utilitatea, la timpul ei, a unei asemenea morale, bazate pe sancțiuni, materiale sau spirituale, ea nu se poate totuși declara satisfăcută cu un sistem întemeiat pe astfel de elemente, care mai ales cînd li se adaugă supranaturalul, devin prin aceasta de două ori contrare rațiunii și deci incompatibile cu menirea și aspirațiile științei.

O morală bazată pe știință este aceea care și-ar impune directivele sale, unei omeniri convinse, pe baza rațiunii și a cunoștinței, de necesitatea înfrînării instinctului individual de conservare, de zăgăzuirea lui în limitele compatibile cu interesele societății, și mai mult chiar de necesitatea unei participări active la acțiuni de interes public.

In fine, oricît de paradoxal ar părea, însăși noțiunea de sacrificiu individual, în principiu, contrar instinctului de conservare, își are justificarea ei biologică. După cum natura face o enormă risipă de forțe pentru a asigura perpetuarea vieții, după cum ea sacrifică mii de semințe pentru ca una să germineze; după cum forțele de apărare ale organismului față de infecții, pun în funcțiune mijloace de apărare de mii de ori mai puternice decît acelea care ar fi strict necesare pentru a învinge răul, uneori chiar în așa exces încît fenomenele de apărare prin intensitatea lor pun în pericol vieața pe care erau menite să o salveze, tot astfel și instinctul de conservare al speciei reacționează uneori cu mult mai mult decît este strict necesar, pentru a neutraliza pornirea egoistă a individului ea însăși, atît de puternică.

Sacrificiul, astfel conceput, evident nu prin el însuși ca acțiune de distrugere a individului, dar prin puterea lui dinamică, prin valoarea lui simbolică, prin tendința pe care o imprimă năzuințelor omenești, e necesar pentru redeșteptarea instinctului social, în momentele cînd e înăbușit subt valul crescînd și amenințător al egoismului orbit și distrugător.

Pe alte căi, știința ajunge la o concepție morală care, cum vedem, pînă la noțiunea de sacrificiu inclusiv, nu se deosebește de aceea pe care instinctiv omenirea și-a dat-o subt formă de religii. Fără a recurge la intervenția supranaturalului, fără a face să intervină sancțiuni de niciun fel, această morală se întemeiază numai pe rațiune, pe cunoașterea și înțelegerea fenomenelor naturii, pe conștienta și voita urmărire a aceluiași țel: conservarea vieții.

Analogia merge chiar mai departe decît ne-am aștepta. Dacă la prima vedere, de pildă, sentimentul de milă, respectul pentru suferință, ocrotirea celui slab, pe care le recomandă religia creștină, ni s'ar părea în contrazicere cu legile naturii, realizînd sau favorizînd o selecțiune în sens invers, o analiză mai aprofundată a fenomenelor ca și o experiență de veacuri, de altfel, ne dovedesc că în ceea ce privește pe om, această atitudine e biologic justificată.

Justificată fiindcă ține seamă de faptul că, grație inteligenței, omul astăzi stăpînește — mai mult decît este stăpînit de ele — forțele naturii, și că problema conservării lui pe pămînt este astăzi, în anumite limite, mai mult în mîinile lui, decît în acelea ale naturii.

Ce rol joacă astăzi și a jucat în genere, pentru conservarea speciei umane, selecțiunea naturală prin modificările atît de lente ale tipului uman, față de transformările vertiginos de repezi ale condițiunilor sale de traiu, și față de adaptările miraculos de ingenioase pe care omul le opune dificultăților de a-și perpetua existența?

De altfel, toate cîte se petrec astăzi subt ochii noștrii nu ne dau impresia că ceea ce-i lipsește omenirii, nu sunt mijloacele de a stăpîni sau de a se apăra de puterile naturii, dar de a se stăpînii pe sine însăși, de a stăvili pornirile egoiste ale individului sau grupurilor de indivizi, de a face să reînvie acțiunea dezinteresată, cultul sacrificiului, respectul celui slab, dragostea aproapelui, virtuți creștine, dar și precepte ale științei, fiindcă de trăinicia lor, mai mult decît de orice alta, depinde fericirea și conservarea speciei, într'o epocă în care singura forță de distrugere de care are să se teamă omul nu este alta decît tot omul!

Ce importanță poate avea perpetuarea chiar a cîtorva degenerați, o infimă minoritate, față de restul omenirii, pentru a căror sterilizare se duce acuma, în numele științei o vie campanie, ce influență poate avea aceasta, asupra soartei omenirii, în comparație cu răul pe care-l fac aceea care ajunși în fruntea popoarelor, predicînd ei cei dintîi ura și lupta între oameni și căutînd să-și impună credințele prin violență și asasinat?

S'a reproșat științei, că, punînd la dispoziția omului mijloace materiale și facilități de existență, din ce în ce mai mari, a dezvoltat la exces pasiunea posesiunii lor, îmbătîndu-l oarecum de voluptatea stăpînirii forței și a bogăției, și exaltînd astfel într'însul instinctele egoiste, fatal legate de posesiune. Reproșul nu e, în aparență cel puțin, neîntemeiat. Niciodată bogăția individuală de proporții pînă azi, încă, nebănuite, ferocitatea apărării ei și puterea mijloacelor puse în serviciul acestei apărări, nu au fost mai mari decît în epoca tuturor cuceririlor științei și ale tehnicei.

Evident că progresele minunate și extraordinar de rapide ale științei au provocat un dezechilibru, și că omenirea nu era pregătită sufletește pentru a înfrunta greaua încercare la care a fost

supusă. Foarte probabil că elementele pe care se bizuia morala cu-rentă, în momentul acestei vertiginoase ascensiuni ale cuceririi științifice, nu aveau puterea de înfrînare necesară, fie că nu mai erau cele potrivite vremurilor, fie că puterea lor de acțiune se uzase. Fără îndoială că chiar știința a luat unora dintre ele pres-tigiul de care se bucurau; spiritul de cercetare științifică, rațiu-nea a tot stăpînitoare, ne mai admițînd fără critică premisele pe care unele din ele se bizuiau.

Contrastul dintre ceea ce știința ofere omenirii și utilizarea ce omenirea dă acestor bunuri, e și mai isbitor, cînd ne gîndim că, dacă le-ar da o bună și echitabilă distribuire, ea ar avea la dispo-ziție toate bunurile, toate facilitățile și posibilitățile pentru ca, îndestulată peste nevoile ei, orice rivalitate și concurență, orice dușmănie între om și om să dispară.

In realitate știința e prea puțin responsabilă de această stare de lucruri, chiar dacă în parte și'n mod trecător ar fi cauza unora din aceste rele. Mai mult chiar, putem spune, că tot știința poar-tă'ntrînsa corectivul acestui dezechilibru.

Nu trebue să uităm, în primul rînd că, dacă omenirea benefi-ciază astăzi de atîtea bunuri materiale, de atîtea forțe care-i stau la dispoziție, știința nu a urmărit niciodată cucerirea și utilizarea lor, ea urmărește numai cunoașterea adevărului pur, indiferent de utilitatea lui practică. Dacă se'ntîmplă, și e fatal să se întîmple, ca descoperirea adevărului, să aducă după sine și foloase practice, aceasta e fără voia ei. Sunt fărîmiturile care cad dela ospăț, sunt urmele cu care știința își însemnează trecerea pe calea regală a descoperirii adevărului.

Față de importanța acestor cuceriri practice, față de răsunetul pe care-l au în marea masă a omenirii, în general mai puțin pregă-tită să urmărească pe acelea ale științei pure, suntem prea înclinați să uităm natura eminamente desinteresată a științei. Dintre oa-menii de știință, omenirea e prea înclinată să rețină numai nu-mele acelora care și l-au legat de descoperiri cu caracter mai ales utilitar.

Cu toate acestea dacă scrutăm chiar vieața acestora, vedem că de cele mai multe ori urmărirea adevărului în sine, i-a preocupat mai mult decît consecințele practice care au decurs din cercetările lor. In descoperirea acestui adevăr, au găsit ei izvorul celor mai pu-ternice și inegalabile satisfacții.

Avem, în această privință, mărturii prețioase. Cred că nu este om de știință, a cărui operă să fi avut consecințe practice de mai variată și importantă acțiune binefăcătoare pentru omenie, ca aceea a lui Pasteur. Nu numai medicina umană și veterinară, dar industria, agricultura, nenumărate ramuri de activitate destinate înavuțirii omenirii, au fost revoluționate de lucrările lui. Avem astăzi, reunită

toată opera lui Pasteur, cunoaștem, consemnată după scrisorile și conversațiile lui, după amintirile de familie și ale contemporanilor, toată vieața lui. Ei bine, nu găsim în toată această vieață moment de exaltare mai puternic decît acela în care, pentru prima oară, a des-coperit fenomenul disimetriei moleculare. Deși această descoperire purta într'însa, în germen toată opera lui viitoare, pentru moment nu-i dădea altă satisfacție, decît aceea de a fi găsit răspunsul la o întrebare, de a fi descoperit adevărul, de a fi simțit acea comuniune cu armonia universală, de a se fi simțit parte conștientă a firii și a legilor ei.

Această stare sufletească, această supremă voluptate, e conse-cința, nu numai a descoperirii adevărului, a sentimentului de co-muniune a omului cu universul, în care nu se mai simte ca un atom izolat, dar ca o parte articulată și conștientă a acestuia, ea se regă-sește în însăși sforțarea făcută pentru urmărirea adevărului, în însăși exercitarea celei mai prețioase facultăți omenești: inteligența.

Ca și virtutea despre care Montaigne, spune: „vu que de tous les plaisirs que nous cognoissons, la poursuite mesme en est plai-sante'', plăcerea cercetării științifice nu e legată nici de folosul ce ea aduce individului, nici chiar de succesul ei, ci de însăși această înde-letnicire în sine și probabil tocmai de această completă uitare de sine a individului, de acest caracter de acțiune, prin esență desinteresată. Tocmai fiindcă desvoltă în om năzuințe și-l crește în aprecierea și urmărirea acestei acțiuni desinteresate, acestei uitări de sine, care cuprinde esența și baza întregii morale, considerate ca înfrînare a egoismului, știința poartă într'însa germenul și promisiunea perfec-țiunii morale.

Dar mai mult încă! Prin cunoașterea universului, prin situa-rea lui în acest univers, la adevăratul său loc, omul acceptă, fără revoltă legile naturii și se'npacă cu firea, și cum cunoașterea aduce după sine iubirea, se simte legat de ea. In splendoarea spectacolului, el găsește rațiunea și plăcerea propriei lui existențe.

Lynkaeus, paznicul turnului din partea II a lui Faust, „născut ca să vadă, dar menit ca să privească'', adică să cunoască, să înțe-leagă:

Zum Sehn geboren,
Zum Schauen bestellt,

își rotește privirea în zare și cîntă minunile firii, și, fiindcă-l în-cîntă ce vede, e încîntat și de el:

Und wie mir's gefallen,
Gefall ich auch mir.

Faţă de această înfrăţire cu natura, de această împăcare cu ea, ce mai contează accidentele vieţii individuale? Omul ajuns la această înţelegere priveşte totul cu seninătate:

Ihr glücklichen Augen,
Was auch ihr gesehen,
Es sei wie es wolle,
Es war doch so schön!

Acela care a acceptat astfel, contopirea lui în totul naturii, mai poate oare să se opună, el, ca individ, omenirii, şi nu este el prin aceasta însăşi mai presus de egoism şi pe chiar pragul perfecţiunii?

Departe, deci de a fi contrarie preocupărilor morale ale omenirii, ştiinţa ne oferă date de cunoştinţă, bizuite pe raţiune, pe care le putem aşeza la temelia unei morale, cel puţin tot atît de eficace, ca acelea întemeiate pe elemente supranaturale sau pe sancţiuni prezente sau viitoare. Practica ştiinţei pregăteşte pe cel care i se consacră, mai mult ca oricare alta la înţelegerea şi acceptarea situaţiei omului, ca o parte legată de soarta universului în general, şi de aceea a omenirii în special, deci prin excelenţă, o situaţie de animal social. Mai mult decît atîta, caracterul eminamente desinteresat al activităţii ştiinţifice, purtînd totuşi în sine rodul celei mai intense plăceri, este cea mai bună pregătire la aspiraţia şi urmărirea acţiunii desinteresate, uitării de sine, bază a oricărei morale.

Intrebarea, însă, pe care suntem îndreptăţiţi să ne-o punem este dacă o astfel de morală întemeiată numai pe cunoştinţă şi raţiune, are puterea de convingere, şi mai ales puterea dinamică, necesară pentru a-şi imprima directivele acţiunilor omeneşti.

Evident că argumentarea ştiinţifică şi calitatea stărilor afective ce decurg din practica ştiinţei, sunt mai greu accesibile şi rezervate deocamdată une minorităţi, în comparaţie cu acţiunea pe care o exercită teama sancţiunilor, speranţa recompenselor asociate la prestigiul supranaturalului, care stau la baza moralelor curente, în special religioase. Dar oricît am recunoaşte necesitatea trecătoare a unei asemenea morale, ştiinţa năzueşte către instaurarea unei morale bazate numai pe raţiune, şi omul de ştiinţă crede şi speră că omenirea sau cel puţin elitele care o conduc, pot deveni accesibile mobilelor pur raţionale pentru a-şi întemeia pe ele directivele vieţii lor.

O experienţă recentă, căreia îi suntem martori, ne arată de altfel, că chiar marile mase pot fi animate şi mobilizate de aceste elemente de convingere, fără a recurge la nicio intervenţie a supranaturalului.

Totuşi ştiinţa este eminamente modestă. O primordială preocupare a omului de ştiinţă, este aceea de a stabili limitele forţelor sale, de a recunoaşte cu sinceritate domeniile care încă nu sunt

accesibile metodelor sale, cu toată speranţa ce o are, ca în viitor să găsească şi spre acestea căile de acces. Astfel ştiinţa recunoaşte că, pînă astăzi cel puţin, o bună parte din mobilele care animează acţiunile şi reacţiunile acelui complex de fenomene pe care din lipsă de cunoştinţe mai precise, îl mai numim cu un termen convenţional suflet, scapă metodelor de cercetare. Ea recunoaşte că accesul la cunoaşterea acestui suflet, ca şi forţele necesare pentru a-l face să vibreze, se găsesc de multe ori mai uşor decît în lumina de zi a ştiinţei, „în acea noapte mai luminoasă a poeziei", de care vorbeşte abatele Brémond (şi cînd spunem poezie, înţelegem artă în general).

Cînd în scena actorilor Shakespeare prezintă pe Hamlet copleşit şi ruşinat de indiferenţa lui faţă de atitea tragedii care-l ating deaproape: moartea unui tată, trădarea unui frate, ruşinea unei mame, în comparaţie cu lacrămile adevărate pe care le varsă actorul pentru suferiţele închipuite ale Hecubei, ce face el alta, decît să arate cu cît superioară, chiar unei emoţii reale, este aceea pe care o provoacă arta care are virtutea de a înfiora pe om, pentru suferinţe ce nu sunt ale lui, mai tare decît pentru acelea care-l privesc pe el.

„Ce-i este, lui, Hecuba?" exclamă Hamlet. Adevărat: ce-i este, lui, Hecuba? Dar ce ne sunt nouă David, cîntînd din liră Regelui Saul, şi sclavii lui Michel-Angelo, şi imnul bucuriei, şi Ariana părăsită pe un ţărm străin? Ce ne sunt ele de ne răscolesc firea şi ne smulg lacrimi? Minunile artei ne dau închipuirea aevea a năzuinţei noastre de înălţare peste ceea ce este pieritor spre ceea ce este etern, spre ceea ce ne leagă, fărîmă de lut, de mulţimea omenirii, de măreţia firii, de tot ce a fost şi va mai fi, spre ceea ce ne liberează de groaza morţii, dîndu-ne siguranţa supravieţuirii în continuitatea totului.

Prin participarea ei, pe alte căi decît acelea ale raţiunii la priceperea şi evocarea unei perfecţiuni şi unei armonii universale, la aspiraţia de a ne împărtăşi dintr'însa; prin acelaşi caracter de emoţie şi de acţiune desinteresată, care am văzut că este proprie cugetării ştiinţifice, arta împărtăşeşte cu ştiinţa aceeaşi virtute moralizatoare. Pe căi ce ne sunt încă nepătrunse, intuiţia artistului a descoperit de neumărate ori adevăruri pe care abia mai tîrziu ştiinţa pe căile raţiunii a venit să le confirme, mai ales cînd e vorba de cunoaşterea sufletului omenesc. Pe căi tot atît de misterioase le găseşte acces la acest suflet şi-l pune pe calea unui adevăr, care prezentat în vestmîntul rece al ştiinţei, nu reuşeşte să-l facă să vibreze.

Ştiinţa recunoaşte că arta este forma sub care omenirea exprimă adevărurile pe care le întrevede şi le presimte, dar pe care nu reuşeşte să le cuprindă cu raţiunea şi să le exprime cu graiul acesteia. Departe de a exista antagonism între ştiinţă şi artă, aceste

două se întregesc în urmărirea şi descoperirea adevărului şi prin acelaşi dar de înălţare a omului deasupra preocupărilor egoiste ale individului se întregesc şi în acţiunea lor moralizatoare.

Sunt oameni de ştiinţă care susţin chiar că fără artă viaţa socială nici nu ar fi cu putinţă, că omenirea nu ar putea-o suporta.

Căci nu trebue să ne închipuim că reprimarea atîtor porniri instinctive ale individului, înfrînarea atîtor pofte, pe care le impune vieaţa socială, adică morala, pot fi suportate fără suferinţă.

Mai mult sau mai puţin conştient, nu e om care să nu sufere de aceasta. Freud, căci despre el e vorba, vede în această reprimare a instinctelor, în special a celui de reproducere, cauza celor mai multe turburări mintale. Şi dacă nu la toţi şi 'ntotdeauna acest conflict ajunge la un aşa de tragic desnodămînt, e în bună parte graţie faptului că organismul se apără şi natura găseşte în vieaţa închipuită a viselor o cale de uşurare, de exteriorizare a tuturor năzuinţelor pe care'n stare de veghe omul e nevoit să le reprime.

Ceeace e visul pentru individ, este arta pentru omenire. In vieaţa închipuită a artei, omenirea îşi trăeşte pornirile înfrînate, năzuinţele nerealizate. Acel rol purificator, eliberator, rol de Catharsis, pe care încă Aristotel îl atribuia artei, e confirmat azi de ştiinţă.

Mitul lui Orfeu, îmblînzitor al fiarelor prin sunetele lirei, prin artă, prin care cei vechi înţelegeau şi arta şi ştiinţa, căci vates era şi cîntăreţul şi profetul, este mereu şi etern adevărat.

Numele de „umanităţi" pe care renaşterea l-a găsit pentru a desemna cunoştinţele artistice şi literare pe care le pretindea necesare omului complet educat, nu simboliza oare că în stăpînirea lor era garanţia înscăunării a tot ce este de esenţa superioară umană în vieaţa individului?

Fiului de rege, menit să fie pildă şi 'ndrumător semenilor săi, ce alt îi recomandă Rabelais, prin gura lui Ponocratis, decît aceeaşi cultivare a artelor şi ştiinţei?

Şi ce alta cerea secolul al XVIII-lea aceluia care aspira la cel mai înalt titlu de nobleţe, la titlul de „honnête homme"?

Aceste lucruri nu pot fi îndeajuns repetate, fiindcă se pare că astăzi prea mulţi se îndoesc de însemnătatea lor.

Neîncrezătoare în virtuţile unei evoluţii bazate pe cultul artei şi ştiinţei, omenirea a socotit că poate mai curînd ajunge la fericire întrecîndu-se în cucerirea bunurilor materiale, pregătindu-se de luptă, exaltînd valoarea forţei fizice şi a violenţei, punînd pe om faţă în faţă ca duşman, nu ca frate. Rezultatul îl vedem. O întreagă omenire grupată în tabere vrăşmaşe naţiei şi clasei sociale, îşi pregăteşte o lentă descompunere şi inaniţie pe grămezile de bunuri care i-ar fi de ajuns, dacă ea ar fi încă chiar mai numeroasă decît este, să trăiască din belşug şi'n voie bună printr'o frăţească împăcare şi o echitabilă repartiţie.

Remediul nu este altul decît revenirea la cultul artei şi al ştiinţei, la aceleaşi tradiţii spirituale care în decursul veacurilor au descătuşat omenirea de robia naturii şi pe om de robia omului.

Indreptarea nu poate veni decît readucînd tinerile generaţii pe aceste căi părăsite azi. Iar soarta omenirii stă în mâna educatorilor ei. De ce vor şti să facă ei din acest tineret, depinde soarta viitorului. Şi dacă un sfat, sau cel puţin o cerere ne-ar fi îngăduite am spune aşa: Daţi-ne un tineret crescut în cultul frumosului şi al adevărului, un tineret care să fie capabil să se'nfioare de frumuseţea unui vers şi de minunea boltei înstelate, şi atunci vom privi cu încredere în viitorul omenirii.

Dr. M. NASTA

CARACTERUL REVOLUŢIEI LUI HORIA *)

La vârsta de 50 de ani Horia vede în jurul său stări intolerabile. Procesul de formare al marei proprietăţi nu mai poate avansa decît folosind o contabilitate frauduloasă, individualizînd profitul şi colectivizînd pierderea. Dintr'un cadru restrîns al vieţii sociale, posesorii pămîntului îşi transmutase de mult exigenţele în oraş, capitalul agrar luîndu-şi sarcina să stăpînească economiceşte şi politiceşte nu numai vieaţa rurală, dar şi pe cea urbană. Astfel, cheltuielile nobilimei sporesc an de an, în timp ce rentabilitatea în faza exploatării primitive rămîne aceeaşi. Latifundiarii au nevoie de bani. De bani tot mai mulţi, aşa precum azi regii fierului, ai petrolului şi cărbunelui trebue să inventeze profitul ca să nu piardă influenţa în sfera vieţii statale. Pentru latifundiari, iobagii nu mai sunt numai robotari ai pămîntului, ci deopotrivă contribuabili. Nobili impun sarcini băneşti, sau în natură, fac în acelaşi timp oficiul de evaluare şi nu scapă din vedere să fie totodată perceptorii cei mai severi. Nu se mulţumesc să sporească progresiv zilele de robotă, şi odată cu ele, dijmele şi daniile impuse cu forţa. In judeţul Cluj, mai multe familii de sînge albastru, nu se jenează să numere în fiecare dimineaţă ouăle din cuibare, pentrucea nu cumva să fie frustate la împărţeală. In judeţul Alba, ţăranii sunt trimeşi adeseori cu forţa să vîneze urşi, ca să achite prompt birul. De asemeni, administraţia Coroanei nu se lasă nici ea mai prejos. Funcţionarii se întrec în a-şi dovedi autoritatea faţă de popor şi slugărnicia faţă de tron, prin zelul de a spori sarcinile şi a asigura veniturile pe seama tezaurului împărătesc. Iar biserica e prezentă şi ea la privilegiile acestei stări de lucruri. Cînd iobagii nu mai pot aduce ca jertfă lui Dumnezeu bunuri din casa lor, preoţii primesc bucuros piei de jder, foarte căutate şi preţuite.

De patru sute de ani, nobilimea nu se obosea nici măcar să aducă o justificare nouă în menţinerea servituţii. Intr'o vreme cînd raporturile de proprietate ale regimului feudal ajunseseră

*) Din volumul „Trei revoluţionari", care va apărea în curând.

în antagonism atît de acut, domnetul invoacă dreptul la barbarie al regelui Ludovic. Acest rege, învinsese în 1363 familia Vas din comitetul Dobîca (judeţul Someş), cu puterea de a ridica furci şi alte instrumente de tortură pe moşiile sale, contra iobagilor, putere exercitată cu o cruzime neînchipuită. Ori, în acest tratament, aproape nimic nu se schimbase. Pentru orice revendicare, nobilimea nu are altă soluţie decît codul furcilor. Guvernatorul Transilvaniei, baronul Samuil Bruckenthal, nu se sfieşte a-i scrie Mariei Thereza, că plebea nu poate avea libertăţi, domnii feudali, în virtutea sîngelui albastru, putînd să condamne la moarte. Proprietatea este considerată tot atît de sfîntă, ca şi coroana sfîntului Ştefan. Cînd latifundiarii auzîră că la curtea din Viena se pregăteşte o patentă imperială pentru desfiinţarea furcilor, indignarea a fost atît de mare, încît urechile Habsburgilor ar fi putut auzi în Ardeal toată violenţa unui limbaj antidinastic. Căci aici trăieşte cea mai refractară nobilime. Ea nu voieşte să audă de niciun fel de emancipare a iobagilor, nici măcar de concesiunile la care consimte curtea imperială. Formele de vieaţă tindeau spre proprietate liberă ţărănească, iar aristocraţii nu admit nici dreptul la libertate personală, care în Anglia se dobîndise de cinci secole. Din întreg continentul european, în Transilvania domneşte feudalismul cel mai strîmt, întrunind maximum de comprimare şi cele mai aspre legi de alcătuire.

In astfel de condiţiuni, e firesc să se ajungă la ciocniri violente între două lumi, una preocupată să fortifice un regim de constrîngere, alta cu aspiraţiuni îndreptate spre o ordine consimţită. Dealtfel, divorţul sufletesc între iobagi şi feudali se declarase de două secole. Istoricul de mîine, preocupat să stabilească raporturile sufleteşti dintre ţărănimea transilvăneană şi pătura conducătoare în diferitele faze ale trecutului, va avea surpriza de a descoperi că veacuri dearîndul aceste raporturi au fost deficitare şi că dincoace de Carpaţi trăia o societate uimitor de puţin închegată. Timp de patru sute de ani, legătura sufletească dintre clase în această provincie se poate reduce la definiţia lui Talleyrand: la solidaritatea dintre cal şi călăreţ. Clocotul de acum al iobagilor, are un prolog de cîteva veacuri. Ardealul a cunoscut o perioadă de revoluţie permanentă, înainte ca termenul acesta să se fi introdus în sociologie. Pînă la sfîrşitul secolului al X-lea, proprietatea individuală a fost necunoscută. Formele de vieaţă erau colective, moştenite dela perioada nomadă. Se muncea în comun, se stăpîneau pămînturile în comun şi se distribuia rodul agriculturii în comun. Proprietatea s'a format sub primii regi ai Ungariei, ridicîndu-se la rangul de instituţie de drept prin legile sfîntului Ştefan. Au trecut mai întîiu sub noul regim, viile şi morile, pămînturile cultivabile menţinîndu-se în patrimoniul colectivităţilor pînă în secolul al XIII-lea. Din acest veac începe drama ţărănimei. Pe firmamentul istoriei apare feudalitatea. Teritorii imense, cu aşezări şi mii de oameni,

sunt donate unor stăpîni improvizați. Și ca orice acumulare de capital, proprietatea trebue să aducă maximum de profit din maximum de exploatare.

Răbdarea ajunge la capăt în 1437. Țăranii romîni și unguri, adunați pe muntele Bobîlna, apucă vînjos coasele și îmblăciii, hotărînd să-și facă singuri dreptate. E prima revoluție în Ardeal, în epoca proprietății private, iar cronicile povestesc că furtuna populară a fost năprasnică, strîmtorînd nobilimea pînă la cerșirea unui armistițiu. Latifundiarii fluturînd o seamă de promisiuni, au cerut pace, iar plebea încrezătoare în cuvîntul lor, a cedat. Răsculații nu bănuiau ce se ascunde sub această propunere, care nu era decît o istețime diplomatică. Armistițiul a fost folosit pentru o alianță cu Săcuii și Sașii, coaliție ce trebuia să ducă fatal la înfrîngerea insurecției. In 1474 urmează răscoala Romînilor din districtul Mediaș și Ceica. In 1486, izbucnește o răscoală cu proporții destul de mari, împotriva nobililor și a Sașilor. In 1514 istoria înregistrează revoluția săcuiului Dozsa, înăbușită cu o cruzime cutremurătoare. Capul revoluției a fost așezat pe un tron înroșit în foc, iar cei nouă tovarăși făcuți captivi odată cu Dozsa, siliți să mănînce carnea pîrjolită a căpitanului. In 1526 țîșnește răscoala lui Iovan Țarul, care cuprinde teritoriul Banatului, pînă la Orăștie. In 1599 altă insurecție populară, plebea înarmată cu suliți, ocupînd toate drumurile Transilvaniei și băgînd din nou spaimă cumplită în domnet. Deoparte proprietatea feudală, dealtăparte mulțimea de sclavi, care tinde să se încadreze în procesul istoric. Pe pîrtia veacurilor, s'a vărsat permanent, timp de patru secole, șiroaie de sînge. Revoluția s'a născut odată cu proprietatea feudală. Din moment ce rînduiala lumii s'a împărțit în stăpîni și slugi, războiul civil a devenit inevitabil. In toate epocile, liniștea e numai aparentă, iar atmosfera sufletească e străbătută de toate incertitudinile. Blestemații de rustici, cum îi numesc nobilii și documentele oficiale, ajung o noțiune istorică și pendulă supărătoare pentru regimul feudal.

In 1780 Horia e atît de popular în Țara Moților, încît țăranii îi închină cîntece și îi pomenesc numele cu un respect evlavios. E trimisul iobagilor la treptele tronului și prin glasul său vorbește poporul romîn. In vremea aceasta, Horia e numai petiționar. Depune jalbe la cele mai înalte foruri ale stăpînirii și așteaptă liniștit rezolvarea lor. Toți revoluționarii de altfel, din epoca feudalității, trec printr'o perioadă de naivitate, crezînd că suferința se poate alina prin persuasiune și prin cerșirea îndurării celor puternici. Mandatarul speră, că prin inclinarea prea cuviincioasă, apăsarea se va îmblînzi și servitutea nu va fi împinsă pînă la războiul civil. Pe lîngă o petiție colectivă, înaintează și una personală, în numele său. Jalba scrisă în latinește, poartă titlul „Humillimum pro memoria" și sfîrșește cu „Indigus famullus Nicola Ursu". Horia trimete această cerere cancelariei aulice transilvănene, cu reședința

la Viena, care însemna cea mai înaltă autoritate a Ardealului, înglobînd atribuțiile ministerelor de interne, justiție, comerț, comunicații, culte, instrucție și în același timp avînd rolul Inaltei Curți de Justiție. O altă petiție trimet iobagii guvernatorului din Sibiu, care lucrează sub inspirația casei imperiale din Viena.

După fiecare jalbă, credulitatea populară primește un șoc. La Sibiu, plîngerile iau proporția unei obrăznicii, indirjind atît de mult lumea oficială din palatul guvernamental, încît jeluirea iobagilor devine delict foarte grav: supărare produsă mai marilor demnitari ai Transilvaniei. O plîngere împotriva administratorului domeniului din Zlatna are ca urmare pedepsirea cu douăsprezece lovituri de baston a celor care au formulat-o, iar alți țărani din Albac sunt și ei pedepsiți la fel, *fiindcă au molestat înaltele autorități și au uitat de respectul și supunerea față de funcționarii domeniului care reprezintă persoana Majestății Sale*".

Horia, stăpînit încă de amintirea doinelor și de credința strămoșilor săi, că Dumnezeu ține cumpăna între domnet și iobagi, se silește să alunge vorba aspră, fie în fața stăpînului, fie în fața poporului. Rolul ce-i sporește zilnic îl menține la intervențiuni cuviincioase, autoritatea o exercită cu înțelepciune, mînia și-o reține cu iluzii. Pregătește atmosfera revoluției fără să-și dea seama, iar el devine revoluționar mai mult prin absurditatea lumii oficiale. Deschide resorturile unei psihologii care nu mai poate ceda, deoarece încrustase în capul oamenilor, că au dreptul să se plîngă și să ceară dreptate, iar din acest curaj colectiv se desvoltă o temperatură urcată, alimentând afirmarea populară și rezistența împotriva cruzimilor feudale. Infrînarea rămîne o dorință intimă și sinceră a lui Horia, însă, fără să mai creadă posibil acest lucru.

Dacă nobilimea trufașe apela măcar o singură clipă la minimum de rațiune și omenie, furtuna nu s'ar fi declanșat. Țăranii nu cer decît libertatea personală și criterii de drept în relațiile cu nobilimea. Dar orgoliul de clasă e așa de mare, încît nimeni nu voiește să audă de astfel de concesiuni. Sunt ațîțate spiritele, chiar în locul unde pîlpîie opaițul răzvrătirii. In munții Apuseni, centrul revoluției, omenii își plăteau unele libertăți personale cu bani și dijme din oi și mei, către regii Ungariei, iar mai tîrziu, către principii Transilvaniei. Raporturile acestea sunt schimbate la 1715, cînd grădinile, casele și arăturile sunt declarate ca domeniile Statului, iar țăranii decretați iobagi. Măsura urmărește să stoarcă țăranilor o sumă cît mai mare de răscumpărare pentru sarcinile iobăgești. Pînă la 1774 taxa era de 5.850 fiorini. In 1775 se urcă la 14.769 fiorini, iar în 1783 ajunge la 21.555 fiorini. Ori, suma din urmă e atît de enormă, încît depășește nu numai capacitatea de plată a oamenilor, dar chiar dacă ar fi renunțat cu toate familiile lor la hrană și încă n'o puteau acoperi. Aceste sarcini împing pe iobagi la exasperare și acțiune protestatară. In cîteva luni se năruie tot respectul față de edificiul feudal. Intre cei de jos și cei de sus se adîncește abizul, cu toate fenomenele și cu toate dramele individuale.

Iar, pe poteca deschisă războiului civil, trece îngîndurat Horia. In glasul său, doina amuţeşte şi apare timbrul unei profunde îngrijorări. Calea jalbelor pe la diferite dregătorii a fost călcată degeaba. Iluziile se desfac din trunchiul lor, în aşchii care nu mai pot fi reconstituite. Nădejdile că va dezarma vitregia istoriei cu mijloace paşnice, le vedea rostogolite în pulbere. Nu se angajase nici în abilităţi, nu se încurcase nici în strategii de intermediar. Străduniile erau cinstite, iar acum se vedea cu loialitatea păcălită şi cu caracterul biciuit. Din învolburarea care se ridica, se putea retrage onorabil, oricînd, lăsînd taberile să se ciocnească fără el. Dar aşa ceva nu e cu putinţă să se zămislească în sufletul şi mintea sa. Omenia lui e prea profundă, ca să se despartă o clipă de robotarii pămîntului: structura sa morală, împletită din drama unui veac, îl opreşte să facă măcar o jumătate de pas înapoi. Are de sigur multe crize sufleteşti de care sunt străini reprezentanţii sîngelui albastru şi e cuprins de îndoieli şi de acele deliberări ale minţii, în miez de noapte, care dau insomnii, tulburînd grozav odihna. Ţăranul acesta, demn dar paşnic, sensibil şi totuşi realist, îndrăzneţ, însă niciodată provocator, contabilizează la capătul unei persuasiuni în faţa puternicilor zilei, numai eşecul.

Dar mandatarul munţilor Apuseni nu e om de duzină. Refuzurile îl fac mai tenace şi mai stăruitor. Trufia şi dispreţul nobilimii îi cimentează dîrzenia. Absurdităţile şi egoismul unei clase, adîncesc tot mai mult în conştiinţa sa puterea de discernămînt între două lumi. Un om din popor şi cu adevărat al poporului, nu dezarmează. Poate să treacă dela unele mijloace de luptă, la altele, dar sufletul său nu oboseşte. Poate avea naivităţi, însă nu devine un drumeţ şovăelnic. Poate greşi din prea puţină ştiinţă despre lume, dar nu păcătuieşte cu voia. Horia simte atît de conştient că zeci şi sute de mii de oameni şi-au pus nădejdile în el, încît preţueşte infinit mai mult încrederea ce i se acordase, decît persoana sa. Nu e un fanatic, căci insurecţia ca element material nu l-a entuziasmat. Documentele îl prezintă ca pe un om cu oroare de sînge. Nu e nici utopist, ca Saint-Simon, care recomanda discipolilor că de vor să facă lucruri mari, trebue să fie pasionaţi. Nu e nici un reformator cu ambiţia nemăsurată şi cu temperamentul vijelios al lui Luther. El ceruse doar, la început, să se pună capăt abuzurilor, iar mai apoi, raporturi contractualiste între nobili şi iobagi, fără să ştie de existenţa lui Rouseau. Incercarea unor istorici de a face din el un exaltat şi un profesionist al revoluţiei, este deadreptul lipsită de bun simţ. Revoluţia, pentru Horia, nu e un scop, ci o consecinţă, ultima la care s'a putut gîndi.

De aceea, mai încearcă odată să bată la uşa Impăratului. Cap încoronat la Viena, e Iosif al II-lea. Cînd s'a suit pe tronul Habsburgilor la 1780, iobagii şi-au dat frîu credulităţii, gîndind că pot respira uşuraţi. Impăratul trece în imaginaţia populară, troienit de legende. Tronul va desfiinţa iobagia şi va repune pe romîni în drepturile lor politice. Lumea de jos crede cu toată seriozitatea şi buna ei credinţă,

în reformele Habsburgilor. De aici începe speranţa romînilor ardeleni în capul încoronat dela Viena şi loialitatea lor faţă de împărat, exagerîndu-se amarnic capacitatea reformatoare şi neglijîndu-se tocmai raţiunea acestei case imperiale, menită să susţină şi să întărească regimul feudal.

Inainte de a se urca pe tron, Iosif al II-lea, afişează un radicalism antifeudal suspect, la curte, însă nu alarmant. Nu i-se pot tăgădui sensibilitatea şi bunăvoinţa trăsături remarcabile dar ce poate face un astfel de om, când din generaţie în generaţie, coroana se propteşte pe sfînta proprietate şi pe sacrele privilegii ale nobilimii. Intr'o zi, împăratul arătîndu-se indignat de starea iobagilor din Transilvania, mama lui, Maria Tereza, îi răspunde zîmbindu-i uşor, atrăgîndu-i atenţia că puterea se bizuie pe temelia tradiţională a organizaţiei feudale. Cînd Iosif al II-lea schiţează un plan de reforme, împărăteasa revine din nou cu sfat domol, spunîndu-i că un monarh nu are nevoie să vîneze popularitatea. Drepturi pentru supuşi nu se dau decît în măsura în care ei răsplătesc înzecit tronul. Aşa se poate rezuma filozofia politică a Mariei Tereza. Impărăteasa nu se opune, ca să fie împuţinate zilele de robotă pe domeniile feudale, dar nu concepe o astfel de uşurare fără să sporească tezaurul Coroanei. Ţăranilor să li-se admită unele libertăţi, însă cu toate garanţiile că se va umple vistieria curţii.

Faima radicalismului pleacă dela două decrete liberale ale lui Iosif al II-lea, prin care asigură: libertatea tiparului şi toleranţa religioasă. Două reforme, într'adevăr însemnate pentru epocă, deocamdată numai de natură politică. De structura economică, împăratul nu îndrăzneşte să se atingă. Faţă de aceasta se află în grea dilemă. Doreşte s'o modifice, fiindcă de pe urma unei lărgiri de drepturi, s'ar fi întărit în primul rînd poziţia tronului. Desfiinţîndu-se iobăgia, coroana primea o bază socială mai largă, sprijinindu-se pe popor, iar împăratul, căruia nu-i lipseşte ambiţia de a stăpîni, nu mai este nevoit să împartă puterea cu nobilimea, văzîndu-şi drumul deschis în îndeplinirea misiunii istorice, pentru germanizarea şi catolicizarea imperiului. In acelaşi timp trebue să ţină cont de îndrumările politice ale mamei sale, care într'o zi se hotărî să-i scrie următoarele concludente rînduri: *„Doresc şi rog pe Dumnezeu, ca urmaşul meu să nu încerce niciodată nimicirea bogaţilor; nici el n'ar deveni mai fericit prin această nimicire, cu atît mai puţin succesorii lui"*.

Unui asemenea împărat, se adresează Horia. Unui cap încoronat cu sufletul în permanentă tensiune, din excitarea orgoliului, dar fără o axă sigură, lăsînd curajul şi şovăiala să balanseze după voia momentului şi a contingenţelor interioare. Chiar în zilele cînd îl covîrşeşte îngrijorarea, nu evadează din cadrele monarhiei absolutiste. Absolutismul îl socoteşte necesar şi forma ideală de guvernare, iar concesiunile pe care le admite sunt de formă şi nu de fond. Iosif al II-lea voeşte să practice un absolutism înţelept, condus de cancelaria imperială şi limitat exclusiv la iniţiativa sa personală.

Impăratul cunoaşte Transilvania. E primul Habsburg care s'a obosit să descalece printre supuşii săi din această provincie. Din vreme Maria Tereza are grijă să-i facă voiajul cît mai agreabil şi să ia toate măsurile ca nu cumva nobilii să apară prea cruzi. Impărăteasa trimete un curier special la guvernul transilvănean, cu ordinul ca înainte de sosirea majestăţii sale Iosif al II-lea: *„să se curăţe drumurile de cadavrele oamenilor executaţi cu ştreangul, cu roata şi cu ţeapa, care după uzul de pînă acum, stau expuse pe drumurile publice"*.

Prima călătorie o face în 1773. In cursul ei, împăratul adună nu mai puţin de 19 mii de petiţii, în cea mai mare parte primite dela iobagi. Iosif al II-lea e binevoitor cu plebea şi nu refuză nicio jalbă. Cînd robotarii pămîntului îi cad în genunchi, împăratul, cu un gest larg porunceşte poporului să se ridice, saşilor, în limba germană, iar romînilor, în romîneşte: „scoală!" Plîngerile le primeşte personal, întrebînd pe oameni despre conţinutul lor şi răspunzîndu-le binevoitor că va căuta să facă dreptate. Pe unde trece, se interesează atent de stările locale, adunînd un bogat material informativ, pe care seara îl incrustează într'un jurnal zilnic, în formă de reflexii şi constatări. Impăratul nu are prea multe cuvinte măgulitoare pentru nobili, dar nici nu este dispus să mărturisească la curtea din Viena, că a călătorit într'o provincie oprimată. Reîntors din călătorie, la palatul imperial, dă ordin să se bată două medalii în amintirea drumului său în Transilvania, regăsindu-se într'un sentiment de mulţumire, că poate dicta pe reversul uneia din ele: *Dacia felix*.

A doua oară, împăratul a fost în Transilvania în 1783. Cînd pleacă din Sibiu, la despărţire se adresează astfel demnitarilor guvernului: *„vă recomand să urmaţi ordinele mele şi de aci înainte să înceteze toate şicanele contra ţărănimii"*. Credea că printr'un sfat a soluţionat o problemă, după cum Bismark era convins că a aplicat un socialism luminat, introducînd monopolul căilor ferate. Cei de faţă se plecară cuviincios, dar fără să le treacă prin cap a lua în serios ordinele împăratului. Ei ştiu să intimideze Viena mai bine decît poporul, printr'un aliat cu multă influenţă. Guvernul şi nobilimea cîştigaseră cancelaria aulică, care se opunea categoric măsurilor menite să desfiinţeze iobăgia. Impăratul e lăsat să se răsfeţe în iluzia unor intenţiuni radicale, în vreme ce în Transilvania regimul iobăgiei devine mai sever şi autoritar. Monarhul clasat în istoria Habsburgilor ca unul dintre cei mai înţelepţi cîrmuitori, trăeşte totuşi situaţiile cele mai neserioase. Urmăreşte să biruie un elan al feudalilor, cu maniere, ordine şi hotărîri dela periferia voinţei. In politica sa faţă de iobagi suferă deficienţa fermităţii, aşa că guvernul şi cancelaria aulică, cunoscînd firea împăratului, nu au motive a se teme de eventualele sancţiuni ale unui monarh autoritar şi consecvent. Urmaşul Mariei Tereza rămîne cu ambiţia înăbuşită de a stăpîni în virtutea drepturilor istorice ale monarhului absolutist, iar nobilimea şi cercurile dela curte exercită drepturile unei puteri efective, avînd la îndemînă toate instrumentele de guvernare şi presiunile sociale. Se produsese aproape zadarnic o deplasare de forţe morale. Impăratul e popular, dar nepregătit sufleteşte de a folosi acest capital, pe cînd guvernul şi latifundiarii detestaţi şi urîţi de mulţime, rămîn dîrji pe poziţie.

Impăratul aduce totuşi o mare contribuţie în precipitarea întîmplărilor. Fără să-şi dea seama, a desvoltat conştiinţa maturităţii în sînul unei clase, şi a împins la acţiune pe iobagi. Alergînd după popularitate, el nu bănuia că va întări coloana vertebrală a ţăranilor, în aşa măsură, încît într'o zi se va izbi de ea întreaga orînduire feudală şi flirtînd cu poporul, pentru a putea exercita asupra nobilimei drepturile unui monarh ambiţios, rămîne departe de a întrevedea că aspiraţiile sociale sunt mult mai profunde decît politica sa. Vrea să fie un chirurg genial fără să cunoască anatomia. Se apropiase de masa de operaţie, înlocuind bisturiul cu penseta şi ştiinţa medicală cu retorica, satisfăcut în faţa asistenţei că opera sa e fără asemănare, virtuoasă, utilă şi înţeleaptă. Doreşte să instaureze o politică antifeudală în Transilvania, însă păstrînd privilegiile feudale ale Habsburgilor. Apoi, urmăreşte să fie un monarh adorat de popor, dar cu condiţia de a nu i-se cere să se conducă după nevoia integrală a încorporării iobagilor în proprietatea liberă şi raporturi pur contractualiste. Ceea ce nu cuprinde cu ambiţia, e tocmai esenţialul, şi anume, că iobagii nu se arată cîtuşi de puţin preocupaţi a ghici taina gîndurilor imperiale. Pentru ei, călătoriile lui Iosif al II-lea şi bunăvoinţa ce li s'a arătat, sunt semne de încurajare pentru un verdict contra nobilimei. Impăratul le-a adîncit sentimentul că le dă cîştig de cauză şi că pot începe un proces istoric, până la înfrîngerea regimului feudal. Vara anului 1873 deschide psihologiei colective de prinderea de a scoate jalbele şi protestele din tinda caselor, prezentându-le direct Curţii din Viena.

După cinci luni dela întoarcerea împăratului le reşedinţa sa, Horia pleacă spre Viena. Porneşte la drum cu certitudinea că de astă dată putinţa de ameliorare a stării iobagilor a crescut ca un spic degrîu gata de rod. Nu este fericit de importanţa misiunii, nici preocupat de riscurile unei acţiuni protestatoare. Nervii săi, atît de sănătoşi îi dau înfăţişarea unui om cu desăvîrşire liniştit, iar mintea, nepervertită de niciun fel de şiretenie a raţiunii, nu se lasă înaripată de fantezii. Numai imaginaţia populară vede drumul său cu proporţii romantice şi cum Horia ştie acest lucru, evita orice vorbă care ar putea să ştirbească seriozitatea întreprinderii prin artificii optice. Cînd este întrebat ce va spune Majestăţii Sale, răspunde scurt: *„păsurile voastre, cerînd dreptate"*.

Ar fi vrut ca plecarea să nu aibă nicio formă spectaculoasă, însă aşa ceva e cu neputinţă. Iobagii din Albac se adună cu mic, cu mare, spre a urmări cu privirea, cum mitul lor începe pribegia, ca să rupă cîteva verigi din lanţul iobăgiei. Unii îi aduc merinde, alţii cîţiva florini, ca să aibă de cheltuială. Banii îi primeşte, dar refuză hrana. Cum drumul trebue să-l parcurgă pe jos, timp de cinci

săptămîni, bagajul trebue să fie sumar, atît cît poate duce în spinare. Ia cu el un teanc de hîrtii și documente, ca să arate la Viena asprimea asupririi și o cărticică cu vorbe nemțești, spre a tălmăci mai elocvent în metropola Habsburgilor, dreptatea țărănimei. Nu se știe exact ziua cînd a plecat, ci numai luna, înscrisă ulterior într'un proces-verbal, de către autoritățile administrative ale Transilvaniei. E o zi de toamnă melancolică, în Noemvrie, cu drumurile presărate de frunze îngălbenite, cu văile munților înecate în ceață și cu pămîntul cuprins de severitatea înghețului.

Cineva din mulțime, strigă o fetiță cu numele Ilina. Horia are o ușoară tresărire și întoarce capul repede, cu ochii umeziți. De astă dată, fața capătă amprentele unei clipe de emoție. Credea că are în spate pe soția sa. Nu mai locuia cu ea de cinci ani și în momentul acesta ar fi vrut s'o vadă alături de feciorii lor, Ion și Luca, pentru ca să-i împărtășească pe îndelete, cu atîtea lucruri văzute și trăite. Nu se despărțise de ei din pricini familiare, ci pentru ca să fie liber și fără răspundere de soț și tată, în alergările și truda sa. Simțea nevoia să-și încarce destinul numai cu poveri obștești, lăsînd pe prispa bordeiului, tot ce-l lega de vatra proprie. Cînd în locul Ilinei privirea lui se întîlni cu a țăranilor, în așteptare să le plece cîrmaciul după mai bună rînduială în lumea asta, Horia își încruntă sprîncenele, ca să se biruie pe sine, ridică traista, atîrnînd-o pe umăr și-și aranjează șerparul, pînă îl simte la înșirarea coastelor, ca să ia aminte cei din jur, că-i gata de ducă.

Iobagul mai fusese încă de trei ori la Viena, pe jos, cunoscînd foarte bine drumul și neîngrijorîndu-l cîtuși de puțin enorma distanță dela Albac, pînă în capitala imperiului. Prima dată s'a dus în 1779, însoțit de Cloșca și o delegație de țărani. A doua oară a fost în 1780, de asemeni întovărășit de Cloșca și alți doi țărani. A treia oară în 1782, ducînd împreună cu Cloșca o jalbă, contra abuzurilor administrative de pe domeniul Coroanei. Horia cunoștea pe împărat, fiindcă fusese primit în audiență în două rînduri, iar împăratul reținuse în memorie figura iobagului.

Ajungînd în Viena în Decemvrie, e silit să stea pînă în primăvara anului următor. Iosif al II-lea era plecat în Italia, așa că Horia trebui să aștepte aproape o jumătate de an. Ce a făcut în acest timp? Unii istorici îl plimbă printr'o lojă masonică, „Frăția de Cruce'', unde se distribuia pîine unsă cu miere, se rosteau rugăciuni în fața unei lumînări și se cădea în extaz în timpul ceremonialului. E drept, informația aceasta e dată cu rezervă, atît de Nicolae Densușianu, cît și de d-l Ion Lupaș. Ca să desmințim cu probe nerăsturnabile, că Horia n'a fost în contact cu loja masonă, ne este desigur greu. El trebue să fi vorbit cu multă lume și să fi ciocănit la multe uși pentru a cere sprijin. In capitala imperiului, cu o aristocrație dramatizată de plictiseală, Horia stîrnește o imensă curiozitate, atît prin înfățișare, cît și pentru cauza pentru care venise. Din snobism, membrii unei clase privilegiate, găsesc într'adevăr clipe de

revelație într'o discuție cu desmoșteniții regimului social, după cum un pehlivan se simte fericit în tovărășia unui suflet onest. Un purtător de cuvînt al iobagilor, deci, constitue un subiect copios pentru o lume frivolă, unii rămînînd surprinși de prestanța lui sufletească, alții de maturitatea gîndirii, lămurind o situație în fraze substanțiale și pledînd o cauză cu argumente simple, dar impresionante. Insă, dela acest contact și pînă la aserțiunea că Horia, mai tîrziu, a fost un executant al unor planuri masonice, e o distanță de-a-dreptul absurdă în fața adevărului. Admițînd așa ceva, înseamnă a reduce personalitatea lui Horia la misiunea unui instigator profesionist, să se ignoreze desechilibrul raporturilor economice ale epocii și să fie consfințită teza că revoluția reclama doar voința și regia unor organizatori dibaci. Și ar mai însemna să înțelegem cu totul diformat structura sufletească a cîrmaciului de norod dela 1784. Horia accepta să asculte multe sfaturi și să i se vorbească despre toate aspectele unei mișcări populare, fără să poată fi influențat cînd trecea acest material teoretic sau practic prin sita instinctului sănătos, care îl dirija și fără să-i poată fi încercuit primatul conștiinței sale. Iobagul, structură sufletească de granit, nu se lasă asimilat de calcar. Cînd un nobil dela Abrud, care îi scrisese mai multe petiții voi să-i redacteze o jalbă cu mai multe adăugiri dela el, Horia se opune dîrz, rugîndu-l să mențină corect limbajul său.

Intocmai așa, se pregătește acum să glăsuiască demn de pe ultima treaptă a piramidei sociale. Ciocănind la porțile cu mînere de aur, cancelaria îi fixează audiența pentru 1 Aprilie 1784. A vrut oare Impăratul să transforme această audiență într'o farsă? N'am putea merge cu suspiciunea atît de departe, deși comportarea ulterioară a împăratului reduce efectul acestei audiențe la o solicitare inutilă.

Nici rigorile protocolului, nici fastul dela curte, nu-l impresionează cîtuși de puțin, după cum nu-i dau sentimentul satisfacției. Lacheii, îi vede cu roluri de măscărici, care ar muri de frică văzînd o furtună în creierul munților, iar pe funcționarii mai înalți, ascuțindu-și nasul și strîmbîndu-se în colțurile gurii, ca pe niște căpușe, trăind nesățioase și fără rost. Ceea ce îl face să urce treptele palatului e încrederea în împărat. Horia văzînd în capul încoronat, supremul judecător al imperiului. In psihologia colectivă a iobagilor, monarhul trăiește ca arbitru între domnet și țărănime, respectul fiind în funcție de ceea ce simte obștea ca prosperitate în folosul ei și de felul cum sunt rezolvate conflictele economice și administrative. Pe cît sunt de străini de noțiunile de drept, dacă monarhia trebue să fie absolutistă sau constituțională, pe atît de aproape se găsesc de noțiunea justă și științifică ce se dă astăzi în Statul modern. Transilvania a fost în stăpînirea atîtor împărați, regi și principi, unii foarte glorioși din punct de vedere militar, alții ctitori de monumentale opere arhitectonice și cu toate acestea, țărănimea n'a reținut în memoria ei decît pe cei care au arătat interes față de iobagi. Cu o asemenea noțiune pășește Horia pe parchetul lustruit al palatului din Viena.

O stampă ne înfățișează audiența, suficient de verosimil. In camera de lucru, împăratul în picioare, își proptește o mînă țeapănă în șold, iar alta o reazemă pe masă, în semn de autoritate. Privirea lui e blîndă, cu un zîmbet schițat în colțul gurii și cu profilul în postura omului care are de pus o întrebare degajată. Împăratul nu mai e străin de stările din Transilvania. Cunoaște raporturile dintre iobagi și feudali, din sutele de plîngeri verbale și din cele 19 mii de petiții primite în timpul călătoriei. Intre ținuta fizică și liniștea sufletească se întrepune totuși un sentiment de jenă. Credinciosul iobag e pentru a treia oară în această cameră, venind pe jos cîte cinci săptămîni și pînă acum, el n'a dus decît un rezultat platonic, bunăvoință și niște copii după ordine neexecutate. Nu mai puțin pentru instabilitatea emotivă a împăratului, Horia înzestrat cu ceea ce natura are mai complet și armonios, îi umple un gol și îi dă senzația că respiră aer curat.

Aceeași stampă, ne dă imaginea ținutei lui Horia. Poartă plete pînă la grumaz, cu sarica lăsată pe umeri, cu căciula strînsă la piept în semn de cuviință și-i încălțat cu opinci, cu nojițele împletite dela gleznă pînă sub genunchi. Așteaptă să fie întrebat, privind pe împăratul cu mușchii feții puțin contractați și sprijinit pe picioare în poziția omului hotărît să glăsuiască puțin, dar răspicat. Ceea ce a spus Horia lui Iosif al II-lea, se deduce lesne. Drama iobagilor se putea expune într'o înlănțuire sugestivă care nu are nevoie de introduceri și abilități. Numărînd zilele după degetele sale noduroase, iobagul lămurește pe Împărat, că Lunea, Marțea și Miercurea, țăranii muncesc pentru domnet, Joia, Vinerea și Sîmbăta pentru Coroană, iar Duminica o dăruiesc lui Dumnezeu. Deastădată, audiența solicitată n'are ca scop numai informarea asupra unor cazuri locale, ci Horia face un rechizitoriu în termeni cuviincioși, în general regimului feudal. Pornește în expunerea sa, dela cazul locuitorilor din Albac, Vidra, Cîmpeni, Bistra, Musca, Baia-de-Criș, Bucium, Abrud și Cărpiniș, exasperați de brutalitatea funcționarilor domeniului și sfîrșește cu reflecția că rugămințile lor către Maiestatea Sa, insintate în diferite rînduri, n'au avut ca urmare nicio ușurare.

Împăratul sezisează reproșul plasat cu onestitate ce nu poate supăra. Iosif al II-lea nu e jignit de îndrăzneala iobagului, dar surprins totuși de proporțiile conversației, devine impacient. Ar fi putut curma audiența, fie concediind pe Horia cu o vorbă politicoasă, fie mustrîndu-l aspru, că ordinile unui monarh nu pot ajunge subiect de comentarii pentru servitorii domeniului din Zlatna. Procedînd astfel, poate că revoluția întîrzia un timp. Pierdea în schimb încrederea lui Horia, un factor prețios al popularității și un mijloc de presiune asupra feudalilor, care la rîndul lor, nici ei nu voiau să împartă dominația cu împăratul. In clipa aceasta, țăranul din Albac provoacă între cei patru pereți cea mai cruntă întărîtare a ambițiilor, în regimul feudal. Peste prezența iobagului, împăratul are imaginea unui drum închis cu propriul său consimțămînt și o renunțare la autoritatea Co-

roanei asupra Transilvaniei. De aceea în cele din urmă lasă să acționeze calculul politic, continuînd a fi mai binevoitor și radical ca oricînd, față de Horia. Terminînd expunerea, trimesul Moților, cere ca nesupunerea nobilimei să fie pedepsită cu asprime. Iar împăratul ar fi răspuns: *„Tut Ihr das!"* (Faceți voi aceasta). Adică un îndemn direct la răscoală. Dacă întocmai s'a exprimat Iosif al II-lea, nu există nicio certitudine, fiindcă cele trei cuvinte n'au decît un singur izvor istoric, afirmația unui căpitan. Ceea ce este neîndoios e faptul că Horia a pornit revoluția în numele împăratului și ca o dorință a capului încoronat. Și ca să presupunem că el s'a folosit în chip mincinos de numele lui Iosif al II-lea, ar însemna să riscăm o insinuare lipsită de vreun indiciu. Nu se poate atribui iobagului o astfel de faptă, ca rămînînd desmințită de tăria de caracter și onestitatea sufletească a eroului revoluției dela 1784. Mai curînd trebue să credem că împăratul s'a lăsat pradă demagogiei, și a încercat un joc abil, caracteristic diplomației casei de Habsburg. Bănuind că iobagii, punînd mai puțină ascultare în raporturile cu nobilimea, din această situație se va dobîndi multe profituri pentru Coroană, și niciun risc pentru pacea imperiului. Împăratul desfăcuse masa de șah a istoriei, aranjase piesele, chibzuise asupra primei desfășurări de figuri, dar nu prevedea durata și mai ales surprizele jocului. Cîștigase mult în cuprinderea la suprafață a situației, rămînînd însă cu totul străin de profunzimi.

Trimisul țăranilor din munții Apuseni, pleacă din Viena pregătit sufletește pentru o conduită nouă. El chibzuește acum că nobilimea și funcționarii abuzivi să fie îmblînziți pe calea armelor. Nu mai are nicio speranță că ordinele împăratului se vor executa și nu mai vede scăpare decît în forța primară. Planul inițial îl leagă de înscrierea țăranilor în regimentele de graniță. Intors acasă, el adună pe iobagi și le spune că împăratul a dat ordin ca toți locuitorii Transilvaniei să fie înscriși ca militari și că prin aceasta se înțelege să nu mai facă servicii nobililor. E prima lovitură ingenioasă pe care Horia o dă latifundiarilor. Capul politic cel mai luminat și n'ar fi putut găsi o formulă mai potrivită pentru începutul unei acțiuni. Nobilii nu pot merge atît de departe ca să oprească pe țărani, de a fi soldații împăratului. Apoi nu există iobag care să nu dorească a scăpa de servitute, ajungînd om liber în organizația militară. Cuvîntul de ordine se răspîndește cu o iuțeală vertiginoasă, din sat în sat și din om în om, așa că în patru săptămîni se prezentară pentru înscriere în regimentele de frontieră, locuitori din 81 de comune. Horia dovedește în vara anului 1784, că este cel mai bun cunoscător al psihologiei țărănești, în epoca sa. Inregimentarea dă divorțului dintre mase și domnet, ascuțișul nesupunerii. Iobagii, odată înscriși în matricola armatei, se consideră oameni liberi, refuzînd să lucreze pămîntul fără plată. Criza de autoritate se declarase și forțele revoluționare apar ca un fapt material în plină desvoltare. Horia trimetea pe iobagi în regimentele de graniță, iar armata împăratului furnisa ostași

pentru insurecție. Aspirațiile se transformă în drept, iar dreptul,
într'un act de posesie imediată. Nimeni nu mai e dispus să asculte
teoriile nobililor, că ordinul dela Viena nu exclude sarcinile ce se da-
toresc proprietarilor de pămînt, după cum nicio așezare cu iobagi nu
se mai simte obligată să respecte sacrele privilegii ale proprietății.
Nu-și mai pot impune puterea, chiar autoritățile. Guvernul, văzînd
ce proporții a luat mișcarea, însărcinează pe un judecător dela Tg.-
Mureș să împăciuiască pe țărani, comunicîndu-le că incorporarea s'a
făcut fără știrea împăratului și că ea n'are valoare, iobagii fiind da-
tori să plătească dări și taxe. Guvernul nu știe că desmințirea vine
prea tîrziu și că ea are soarta unei încercări de a anula abecedarul
latin, printr'o carte de citire japoneză. Țăranii trec peste ordinele
autorităților, cum trece o roată de căruță peste niște frunze uscate,
aruncate de vînt în drum de țară. In timp ce baronul Bruckenthal dă
dispoziții judecătorilor ca să vegheze la păstrarea ordinei feudale,
iobagii se întorc din Alba-Iulia, sediul înscrierilor în regimente, cu
prăjini în vîrful cărora atîrnau cîrpe roșii și cu șerparele pline de
cremene și amnar.

De asemenea Horia își pune de acord limbajul cu starea de spirit.
Nu vorbește prea mult, timpul și energia dăruindu-le faptei, însă
acolo unde trebue să lămurească pe oameni, nu se lasă depășit, nici de
mișcare, nici de semnificația ei. In fața țăranilor din comuna Musca,
declară că nu va mai tolera nici pe nobili, nici pe funcționarii asu-
pritori. Simte necesar, pe deoparte să prezinte scopul real al luptei,
iar pe de altă parte să amenințe, ca o consecință firească a tempera-
turii sociale. De altfel, toată lumea amenință: într'o parte nobili-
mea, într'altă parte iobagii. Dar în timp ce nobilimea exagerează,
Horia face din cuvinte o armă. Dacă ar fi încercat să înfierbînte
tîmplele cu o beție de cuvinte, iobagii s'ar fi obișnuit mai mult să
asculte cuvîntări, decît să-i urmeze poruncile. Ori, țăranul din Albac
știa, că masele nu pot fi mișcate decît prin simboluri mistice și prin
porunci, uzînd de tot elementul sufletesc, atît pentru cei de jos, cît
și pentru cei de sus. Acesta a fost prologul.

Asaltul împotriva nobilimii, este proiectat pentru începutul anu-
lui 1785. Țăranii din Zărand voiau să înceapă revoluția după Bobotează
sau Sfîntul Ion; cei din Alba, în luna Mai. Faptele s'au precipitat
însă în deslănțuirea lor. Răscoala a început într'o zi de Duminecă,
30 Octomvrie 1784. A grăbi-o psihologia conspirației. Țăranii
temîndu-se să nu fie trădați, n'au mai așteptat sosirea omătului, nici
înverzirea codrilor ocrotitori. Ca toate mișcările populare, revoluția
are lozinci scurte și precise, formulate de Horia. In regimul feudal,
conștiința de clasă apare pentru prima oară exprimată precis, cu
elementul fuziunii și palpabilă în manifestările ei. Grija ca revoluția
să fie condusă exclusiv de popor, stăpînește în toate fazele și rămîne
o preocupare centrală în toate împrejurările. Conducătorii operațiilor
sunt aleși după cea mai severă selecție de clasă. Printre cei 120 că-
pitani, vicecăpitani și caprari, abia figurează un nobil din Abrud,

căruia nu i se încredințează decît un rol secundar. Toți ceilalți, sunt aleși, unii de către iobagi, alții învestiți cu încrederea de către Horia, Cloșca și Crișan.

După o noapte de plumb, amorțită de coborîrea iernii, revoluția pășește în veac, ca un fapt material. Inceputul se datorește unei provocări. Oficialitatea slugarnică și ignorantă, încearcă să polemizeze cu furtuna. Doi subprefecți și un gornic, însoțiți de patru soldați, sosesc la Curechiu în Zărand, ca să aresteze pe Crișan. Această apariție, are ca efect bruscarea hipersensibilității revoluționare. In cîteva ceasuri se declanșează una din acele crize pe care le descrie cu fină analiză sociologul Fauconnet. Țăranii întruniți, devin curagioși și îndrăzneți, de teamă ca să nu fie arestați, primejdia încordîndu-le nervii pînă la exces. Intr'o atmosferă tumultuoasă, cu dangăt de clopote, țipete și scrîșniri din dinți, cei doi subprefecți și gornicul sunt sfîșiați de mulțime.

Intîmplarea, deschide zăgazurile revoluției. De aici înainte se poate spune să războiul civil nu mai este antrenat în extinderea lui de ura iobagilor, ci de frica imaginară a contra atacului. In primele zile din Noemvrie, revoluția e în marș în întreg districtul Zarandului, iar peste cîteva zile iobagii pun stăpînire pe ținutul Hunedoarei. La fel în alte județe. Asaltul se întinde năvalnic în județele Alba, Cluj, Sibiu, Arad și Bihor. Nobilimea surprinsă, nu poate opune la început nicio rezistență, forțele revoluționare fiind mai tari decît cele conservatoare.

Odată iureșul popular declanșat, Horia devine primul căpitan al răscoalei. Nu se irosește în discursuri incendiare, ci comandă în prima linie. Nu îndeamnă personal la jafuri și cruzimi, dar nici nu caută să înfrîneze mușchii revoluției. N'are nicio experiență în materie de războiu civil, însă se bizue pe autoritatea sa și mai ales pe puterea de adaptabilitate în fața fiecărei situații noi. N'are aptitudini militare, dar dă o dovadă de o rară intuiție și de o cunoaștere adîncă a elementelor sufletești care stau la baza unei mișcări populare. Pe unde trece, împarte iobagilor titluri de căpitani, ierarhie care dă oamenilor sentimentul unei cuceriri și nu uită să popularizeze de cîteva ori pe zi parola că revoluția se face din ordinul împăratului, antrenînd curajul unei lumi speriate de teroarea nobililor. N'are ambiția să țină în mîinile sale puterea răscoalei, nici s'o dirijeze exclusiv după vederile sale. Din contră, împarte suveranitatea acțiunii, cu poporul, se ferește de orice participare a elementelor lipsite de autenticitate iobăgească și din chibzuință bine cumpănită, proclamă pretutindeni dreptul de stăpînire a pămîntului de către țărani.

Iși rezervă ca spațiu pentru curățirea lui de regimul feudal, centrul persecuțiilor, și teritoriul cel mai greu de pătruns cu oastea revoluționară, regiunea auriferă a Abrudului, pînă la Zlatina și dela Roșia pînă la Cîmpeni. In unele locuri, e chiar nevoit să amenințe pe iobagi, a căror voință de eliberare e frîntă de regimul servituții. La Cîmpeni repetăm că are poruncă dela împărat să răscoale pe țărani,

strigă cu vocea aspră, că cine nu-l urmează va fi tras în țeapă, iar casa i se va preface în cenușe. Același limbaj îl ține la Bucium, însă aici fără succes. Țăranii puși la cale să prindă pe Horia, întreabă pe primul căpitan, ce are de gînd să facă răsculînd oamenii și cer să li se arate ordinul împăratului. Horia, cu spiritul său pătrunzător, sezizînd imediat că sub aceste întrebări se ascunde o capcană, răspunde scurt și tăios, că poruncile lui Iosif al II-lea sunt atît de sfinte, încît nu le poate arăta iobagilor. Dar metoda aceasta a bruscării, aplicată de atîtea ori cu succes, nu prinde deastădată. Riposta arogantă nu mulțumește pe ascultători și în loc de a le dezarma ostilitatea, sunt îndîrjiți mai mult. Cîțiva, desprinzîndu-se din grup, înconjoară pe Horia, îl ridică pe sus și-l duc într'o casă, sechestrîndu-l pentru a-l preda autorităților militare din Zlatna. Căpitanul scapă numai cu ajutorul unui prieten al său, Ionuț Dandea, care împreună cu un numeros grup de țărani, forțează pe agresori să-l elibereze.

Mai tîrziu, îi întinde o cursă locotenentul Hoffmann, care sosise cu trupele la Abrud. Ofițerul îi scrie un răvaș, să vie pînă la Cîmpeni, să trateze pacea, iscălindu-se cu numele unui locotenent romîn, Petre Lupu. Cursa nu reușește, fiindcă Horia știe că pacea nu se poate trata cu un locotenent. Îi răspunde solicitatorului, cu o politeță presărată de fină ironie: *„că bine ar fi să vorbim de pace, dar nu mai putem umbla în sus și în jos, că oamenilor le este frig și flămînzesc”*.

Unul din documentele cele mai importante, care exprimă ideile mișcării, rămîne ultimatumul adresat nobilimei din Deva. Prin acest act, Horia desvăluie clar obiectivele insurecției. Iată în ce împrejurări a intervenit ultimatumul.

Iobagii sunt stăpîni pe cea mai mare parte a județului Hunedoara, pe un teritoriu de aproape o sută de kilometri pătrați. Nu cuceriseră reședința de județ Deva, unde sunt refugiați nobilii scăpați de masacru și sunt cantonate trupe. Atacul începe fără organizare și fără comandant; un asalt haotic de gloată, înlocuind armele cu entuziasmul și prevederea cu îndrăzneala urii. Se conta pe o iluzie, că armata auzind cum țăranii strigă: trăiască împăratul, soldații vor rămîne simpli spectatori la ocuparea orașului. Ori, s'a întîmplat tocmai invers. Iobagii au fost lăsați să pătrundă în cetate și au fost încercuiți. un grup de 72, dintre care 11 femei, sunt măcelăriți pe loc și aruncați în Mureș, iar un alt grup de 56, făcuți prizonieri, condamnați la moarte cu paloșul. Aplicarea sentinței se face prompt și cu un ceremonial sumar. Condamnații legați în lanțuri, sunt înșiruiți cu trupurile pe marginea unui șanț și cu capetele aplecate peste o groapă, pentru ca sîngele lor să nu curgă pe scoarța pămîntului, care aparține intangibil, unei caste. După două ore, groapa e plină de capete neclăite de sînge, la suprafață rămînînd trupurile ciungite și zdrențuite, ca mărturie că ostașii și-au făcut întocmai datoria, precum a poruncit sentința.

In momentul acesta, Horia se află, la Abrud, punînd stăpînire pe arterele de comunicație dintre județele Alba și Turda. Cînd i-se

aduc la cunoștință întîmplările dela Deva și nereușita țăranilor de a pune mîna pe una din cele mai importante cetăți, dojenește aspru pe vestitori, pentru atacul încercat atît de necugetat, fără să-și piardă nici cumpătul, nici criteriile de acționare. Trimete nobilimei din Deva o somație, care rămîne cea mai expresivă grupare de revendicări și principii ale revoluției dela 1784. Ea cuprinde cinci puncte, rezumînd aspirațiile și condițiunile de îndeplinit, pentru a scăpa cetatea de un nou asalt. *La primul punct se prevede, ca nobilii județului, cu toți posesorii și cu toată seminția lor, să depună jurămînt sub cruce. In al doilea punct se cere să nu mai fie nobilime și ca fiecare nobil, dacă va putea primi o funcțiune împărătească, să trăiască din ea. A treia condiție este, ca nobilii să părăsească odată și pentru totdeauna moșiile nobilitare. Prin a patra condițiune, se pretinde ca nobilii să plătească impozite la fel cu poporul, fiind contribuabili, cum este plebea. Iar a cincea, care închele somația, sună astfel: „pămînturile nobilitare să se împartă între plebe, în conformitate cu ordinul ce-l va da Majestatea Sa Impăratul”*.

Trimeterea unui asemenea ultimatum, după o înfrîngere ar putea destăinui că Horia nu cunoștea situația exactă de pe fronturi, și că supra-evalua șansele. Adevărul este că nu cronometra tehnic poziția răsculaților și nici nu putea face acest lucru, din lipsă de posibilități. Pentru el principalul rămîne, ca revoluția să se generalizeze în întreaga Transilvanie, și ca iobagii să fie întăriți în spiritul de independență față de feudali. Revoluția nu trebue să doarmă și răsculații n'au voie să cunoască ceasul pînă cînd veacul nu se întoarce în folosul nostru, se desparte Horia de delegația căreia îi încredințează transmiterea ultimatimului. Nu uită de asemenei să însoțească somația cu amenințarea, că va coborî cu gloata din munți, nimicind cetatea Devei. Inprejurarea e iarăși potrivită pentru un ton agresiv și Horia nu scapă din vedere să recurgă la el, spre a se ști că ceea ce a întreprins nu e treabă de oameni stingheri și nehotărîți.

Fără să se exprime în definiții, caracterul social al revoluției se clasifică dela sine. Se plasează astfel prin aspirații și nu prin nomenclatură. Iobagii nu începuseră războiul civil cu un bagaj de noțiuni abstracte, ci răsturnarea ordinei feudale deriva din legea de necesitate imediată. De pe urma revoluției dela 1748 n'a rămas nici o teoretizare a procesului istoric, după cum de pe urma lui Horia, arhivele nu posedă niciο legitimare doctrinară. Intraseră global în patrimoniul acțiunii toate elementele care trebuiau să ducă la o autonomie socială, politică și națională, însă descifrarea lor rămîne în sarcina istoricului. Căci, spre deosebire de toate celelalte clase, țărănimea este mai strîns legată de legile naturii și ea respectă mai riguros experiența între punctul de plecare și cel de ajungere. De aceea fenomenele în sînul ei țîșnesc spontan, materia vieții nu este colorată cu scheme și ea nu atacă niciodată instituții, ci pe oameni. Lui Horia nu-i trebue deci o arhitectură savantă de argumente, cînd poate spune foarte simplu, că iobagii nu mai vor să existe no-

bilime. Revoluţia a radicalizat aspiraţiile. Precum vedem, nu se mai cere doar libertate personală şi drept la proprietate liberă, ci revendicările avansează pînă la exproprierea moşiilor.

Că revoluţia cuprinde şi descătuşarea naţională, nici nu se discută, din caracterul ei social se desvoltă faza de militare a ideei naţionale, întemeiată pe serioasă şi permanentă organizare de grup. Solidaritatea socială creează pe cea naţională. Iobagul Horia, dă pe deoparte, imensei colectivităţi romîneşti, o ţesătură solidă pentru viaţa publică, iar pe de altă parte, imprimă un spor de intensitate gîndului şi conştiinţei de român. Afirmarea se produce după un somn treaz. Căci, odată cu dispariţia voivodatelor şi cnezatelor, regimul feudal aduce o dislocare naţională în rîndurile păturii conducătoare romîneşti. Nicolae Densuşianu, ne informează *„că se rupse una cîte una, legăturile naţionale ce existau între dînsa şi ţărani, contopindu-se cu elementul dominant aşa, că pe la finea secolului al XV-lea procesul de dizolvare al nobilimei romîne era terminat"*. Horia, arborează din nou, activ şi dinamic, existenţa poporului romîn în Transilvania prin iobagi şi deschide perspectiva partidului politic naţional pentru a doua revoluţie dela 1848.

Aspectul naţional al mişcării e fixat dealtfel şi prin componenţa etnică a taberilor în luptă. Imensa majoritate a iobagilor sunt romîni, iar proprietarii de pămînt, sunt străini. Numărul total al populaţiunii romîneşti, numai din Transilvania, este la 1784 de 787.369 suflete, chiar după recensămîntul oficial, cu toate falsurile lui, dintre care 70 la sută sunt robotari pe pămînturile nobilimei, revenind de fiecare membru al aristocraţiei cîte 30 iobagi. Iar ascuţişul naţional îl provoacă în primul rînd nobilimea. Se petrece exact ceea ce se întîmplă în epoca modernă, clasa care deţinea puterea politică şi socială, constrînsă la concesiuni, se refugiază la diversiuni, făgăduind existenţa clasei exploatate şi atribuind mişcării o obîrşie cu instigatori imaginari, vrăjmaşi Statului. Feudalii prezintă tendinţa de emancipare a ţărănimei, ca o încercare de dominaţie a romînilor, iar guvernul, confirmînd versiunea, mai adaogă la ea, că nu e vorba de o acţiune cu revendicări juste, ci de atentatele unor jefuitori. Domnetul şi guvernul urmăresc să pregătească atmosfera la curte pentru reprimarea mişcării, chiar de către Împărat, ceea ce au şi reuşit mai tîrziu, iar pînă la intervenţia lui Iosif al II-lea cîştigaseră presa monarhistă dela Viena.

Ori, actele de presiune naţională asupra nobililor şi funcţionarilor maghiari sunt minore. Iobagii trecînd prin comuna Criscior, silesc pe fiica prim-pretorului Mihai Pakott să treacă la ortodoxism, şi să se mărite pe loc, cu tînărul iobag Ioan Sîrbu. Apoi, în Ribiţa, forţează pe cele două fete ale familiei Emerik Nemes să primească botezul, una din Rafaela ajungînd Rafira, iar cealaltă, din Agneta, la pitorescu Reveica.

Dar, trecînd peste detalii, încordarea iobagilor nu are urzeala şi nesiguranţa unei aventuri. Revoluţia ar fi putut pune stăpînire pe întreg teritoriul Transilvaniei, ducînd la desfiinţarea privile-

giilor nobilitare, încă de acum 153 de ani, dacă Împăratul ar fi fost într'adevăr antifeudal şi dacă iobagii ar fi executat ei exproprierea, neaşteptînd să o aplice Iosif al II-lea. Material, Horia n'a fost învins, ci trădat. Obiectiv, revoluţia nu s'a descompus din lipsă de forţe, ci prin insuficienţa amploarei. Insurecţia a avut lozinci, însă n'a fost înzestrată cu un program. Conducătorii au dat dovadă de un eroism impresionant, dar au rămas străini de două elemente esenţiale: strategia şi tactica. Iobagii nu ştiau că o revoluţie trebue să paralizeze mai întîi centrele de acţiune ale clasei stăpînitoare, cetăţile şi că o poziţie se menţine schimbînd imediat şi radical profilul social al teritoriului ocupat. Or ei se mărginesc să incendieze conacurile domneşti, împurpurînd noaptea văzduhurile şi să bage groază în nobilime. După aceste isprăvi, îşi pun îmblăciii pe umeri, îşi trag căciula pe urechi şi pleacă mai departe. Latifundiile rămîn intacte, aşteptîndu-se ca ele să fie împărţite mai tîrziu de către Împărat. In urma războiului civil, nu se lasă nicio stăpînire efectivă, nicio poziţie cucerită socialmente şi politic de către popor. Forţele revoluţionare au constiinţa de clasă, dar nu constituiesc un partid revoluţionar pregătit să dizolve cu propriile lui mijloace regimul feudal. O asemenea transformare istorică a rămas în sarcina burgheziei. Ori burghezia la 1784 e numai embrionară, aşa că iobagii nu găsesc aliaţi, sprijinindu-se exclusiv pe ceea ce pot da ei cantitativ şi calitativ. Proprietatea liberă ţărănească întruneşte numai prefaţa dobîndirii cu legile ei corespunzătoare. Un cuvînt de spus, ultimul cuvînt îl are împăratul. Şi în loc de o viaţă nouă, intervine contrazicerea dintre gîndurile monarhului şi aspiraţiile poporului.

Iosif al II-lea îşi dă seama că trebue totuşi să procedeze politic spre a nu-şi pierde iremediabil popularitatea, după şapte luni dela sdrobirea cu roata a lui Horia. In vara anului 1785 ordonă desfiinţarea servajului.

Scriind decretul, cu siguranţă, Împăratul şi-a adus aminte de Horia. In prima fază a mişcării, iobagul cerea exact libertatea personală, acordată acum de monarh. Atunci Împăratul ar fi fost cu un pas înaintea vremii. In 22 August 1785 se găseşte în urmă cu doi paşi. A fost depăşit de revoluţie care pe lîngă libertatea personală a aruncat sămînţa exproprierii.

Dar Horia n'a strigat în niciun amvon al istoriei, că este reformator. Nici n'a înscris în testament că revoluţia a fost exclusiv făcută şi cîrmuită de popor. Ţăranul a coborît în umbre misterioase, aşa precum a venit: cu tăcerea majestuoasă a caracterului pur.

VASILE MUNTEANU

PE MARGINEA PICTURILOR LUI TOPÎRCEANU

Am reprodus aci, în revista noastră, cîteva desene şi picturi de Topîrceanu. Una din ele — aceea intitulată „Democraţie rurală" a stat, odinioară, atîrnată cîtăva vreme pe pereţii sălii de redacţie a Vieţii Romîneşti, la Iaşi. Fusese adusă de d-l Ibrăileanu, căruia îi plăcuse foarte mult.

Topîrceanu nu luase niciodată lecţii de pictură, şi nici n'avea vreo pretenţie de talent în această privinţă. Il interesa doar faptul în sine de a exprima prin linii şi culori aşternute, fizic, pe hîrtie, imaginile imprimate pe retina lui sau reconstruite cu amendamentele închipuirii. Dexteritatea lui Topîrceanu era universală: ştia să scrie versuri după cum ştia să vîneze, sau să arunce cu bumerangul, sau să ochiască la zece metri o carte de vizită cu revolverul, împuşcînd-o în muche, sau să surprindă tot ce face un coleopter, sau să inventeze, pe cont propriu, o teorie a gravitaţiei universale, sau una a cinematografului în culori, sau o teorie asupra rîsului etc., etc. Topîrceanu a avut un spirit asemănător oamenilor din timpul Renaşterii, pe care totul îi interesa deopotrivă. Desenele şi picturile lui ne fac să ne amintim de acel memoriu adresat de Leonardo da Vinci, nu mai ştiu cărui monarh, şi unde înşira tot ce ştia el să facă: case, aparate de zburat, tratate de filosofie, instrumente de artilerie, versuri, şi — adăuga el la coada listei — „picturi tot atît de bune cît şi alţii". Această ultimă parte a frazei nu denota la el modestie, ci egalitate sufletească. Pe Vinci îl interesau toate lucrurile din lume. Pe toate voia să le facă. Pe toate se silea să le facă bine. Fireşte, omul, chiar cînd e aşa, nu isbuteşte a excela decît într'un singur lucru, în pictură în cazul lui Leonardo, în poezie în cazul lui Topîrceanu. Dar în forul interior al oamenilor din această tagmă „a eroilor Renaşterii" — cum au fost ei botezaţi din pricina epocii cînd asemenea specimene au fost deosebit de multe) — în fundul sufletului lor, aceşti oameni nu au preferinţe pentru cutare obiect de activitate. Totul le place, toate lucrurile din lume îi încîntă deopotrivă. Dacă vreunul din aceste lucruri ei le făceau mai bine decît pe celelalte, asta ei o priveau ca o pură întîmplare,

cu care nu aveau de ce se făli în mod mai special. Acest soiu de oameni au curioasa particularitate de a fi fost — cum să spunem? — *îndrăgostiţi de univers*. Aşa cum Leonardo da Vinci pălea pe tratate de mecanică pentru a vedea mai bine cum umblă stelele, tot astfel Topîrceanu era găsit dimineaţa cu obrajii supţi de nesomn pentrucă în timpul nopţii se gîndise la legea lui Newton, căreia voia să-i dea un supliment de explicaţie, (n'are importanţă valoarea rezultatelor, ci ingeniozitatea raţionamentelor şi mai ales entuziasmul intelectual care prezidase la ele).

Nu este aci destul loc pentru a povesti toate peripeţiile acestei curiozităţi insaţiabile. Vrem numai să evocăm, cu prilejul acestor cîteva picturi făcute de el, — figura acestui om pe care-l găseai îngenunchiat în ogradă timp de patru ceasuri pentru a afla „ce-o să se mai întîmple", cu o gîză plecată la vînat; sau care petrecea o după amiază întreagă la deal, la Copou, la d-l Sadoveanu, unde, împreună cu numeroşii copii ai acestuia, făcea exerciţii de zvîrlit cu bumerangul (ştiţi, acel ciot de lemn care porneşte paralel cu solul, apoi se înalţă vertical, loveşte ţinta, şi se întoarce miraculos la cel care-l aruncase; Topîrceanu fusese uimit de o astfel de reeditare aevea a mitului cu buzduganul fermecat; şi — cum era un foarte abil tîmplar — îşi fabricase singur o asemenea unealtă de Oceanieni, după indicaţiile citite de el în cărţi de etnografie, procurate ad-hoc. Vînător, era el într'o dublă calitate: aceea de bun ţintaş şi aceea de naturalist, cunoscător al tuturor numelor de plante, mici şi mari, ce cresc pe solul nostru — cunoscător al tuturor moravurilor, apucăturilor şi ciudăţeniilor lighioanelor — domestice şi nedomestice.

Există, în istoria literaturii universale, o figură care seamănă uimitor cu a lui Topîrceanu. Ne gîndim la La Fontaine. Şi el fusese amorezat de univers.

„J'aime le jeu, l'amour, les livres, la musique,
La ville et la campagne, enfin tout: il n'est rien
Qu ne me soit souverain bien,
Jusqu'aux sombres plaisirs d'un coeur mélancolique.

Ca şi Topîrceanu, La Fontaine avusese un suflet de copil entuziast, care punea regulă în mulţimea entuziasmurilor lui prin maliţie, ironie. Amîndorora le plăcea „perfecţia dificilă". De aceea credeau, împotriva tradiţiei, în superioritatea versului polimorf. Amîndorora le plăcea genul fabulei, unde puteau amalgama toate secretele exigenţe ale unei inspiraţii foarte multilaterale. Tot aşa cum La Fontaine, după ce citise pe Spinoza, întreba, o săptămînă întreagă, pe toţi cei pe care-i întîlnea: „Avez vous lu Baruch?", tot astfel mergea Topîrceanu, pe uliţele Iaşilor, fascinat de cutare carte citită. Amîndoi au fost nedreptăţiţi prin epitetul de „poeţi uşori". Cu La Fontaine s'a terminat greşala; toţi marii critici şi istoriografi literari îl pun alături de gravul Racine, cînd vorbesc de „les

deux plus purs poëtes du XVII-me siècle". Ne-a rămas manuscrisul fabulei „Le Renard, les mouches et le hérisson", subt două forme. In „cea de a doua redactare nu regăsim decît două versuri din prima". Aceeaşi pasiune a şlefuirii impecabile avea şi Topîrceanu, aceeaşi scrupulozitate de specialist aliată, paradoxal, cu multeralitatea amatorului universal. S'a spus de La Fontaine că, într'o epocă scrobită şi maniacă de limbaj elegant a ştiut „amesteca expresiile cele mai pe şleau (vertes), triviale chiar, care miros a mitocan (qui sentent la canaille), sau care au parfum de grajd, şi care la dînsul nici nu scandalizează, nici nu distonează, într'atîta sunt ele de bine la locul lor, şi juste, fireşti, necesare".

Tot astfel Topîrceanu — şi este marele lui merit, care a dat naştere la atîtea calomnii din partea proştilor delicaţi — ştia să dea valoare de pur lirism cutărui obiect prozaic, cutărei expresii de explozie suburbană.

Aruncaţi-vă o clipă, ochii pe cele cîteva picături de peisagii de mahala ieşană. Veţi revedea atunci pe acest omuleţ pe care toate îl interesau, şi care, cu mîinile lui abile şi mintea lui ageră ar fi vrut să îmbrăţişeze şi să reconstitue, subt toate nenumăratele lui forme, universul.

V. R.

CRONICA LITERARĂ

UN ROMANCIER UITAT IOAN M. BUJOREANU

Despre Ioan M. Bujoreanu ştim prea puţine lucruri: că s'a născut în Bucureşti la 3 August 1834, că şi-a făcut studiile prin pensionatele din Capitală pînă la 1853, şi apoi a trecut la gimnaziul Sf. Sava, că apoi a ocupat felurite slujbe publice, fiind judecător de tribunal în Ploieşti la 1868, director la Monitorul Oficial în 1870 şi apoi tot acolo subdirector dela 1888. (D. R. Rosetti, *Dicționarul contimporanilor*, Buc., 1898). La 1898 trăia încă. Mai aflăm că fusese la 1866 prin preajma lui Haşdeu la *Satirul* căruia colaborase, împreună cu Nicoleanu (G. Adamescu, *Ist. lit. rom.*). I se datoresc traduceri, studii juridice şi un roman, azi cu desăvîrşire uitat. Fireşte că *Monitorul Oficial* în slujba căruia se va fi aflat Bujoreanu pînă la moarte e singurul în măsură, căutînd prin scriptele sale, să dea cîteva informaţii despre uitatul romancier.

*
* *

Romanul lui I. M. Bujoreanu se intitulează *Mistere din Bucureşti*, e în două volume destul de groase şi a apărut în 1862, tipărit de Ştefan Rasidescu, dar editat de un prieten, de bunăseamă, numit N. Cernavodeanu. Autorul semnează exemplarele şi adaugă şi o fotografie, adevărată fotografie de fotograf, nu clişeu de zincografie, sub care trăgînd delicat două linioare cu creionul, ajutat de riglă, scrie apoi cu o prea frumoasă rondă „*Autorulu*". Pe acest meticulos autor îl vedem în fotografie. Stă rezemat cu spatele de o balustradă de lemn, lîngă o mare draperie, cu mîinele pe speteaza unui scaun capitonat. E îmbrăcat într'o redingotă tivită, cu reverul garnisit cu catifea. La brîu ceas cu lanţ. E un tînăr de vreo 28 de ani cu bărbiţă scurtă ca o hirsutenie de om neras, frizat cu cărare la stînga. Pare un student, un teolog, un tînăr care vrea să-şi dea o vîrstă mai mare decît cea adevărată. Tipul îi e de bucureştean. Figura lui e simpatică, dar nu destăinue un om inteligent afară din cale, ci pe tînărul de treabă, cu multe gînduri bune, sensibil la opinia altora şi gata să renunţe la o activitate care nu e privită cu ochiu bun. Este ceea ce a şi făcut, după cum se constată.

Titlul romanului este interesant pentru istoria literaturii noastre, fiindcă arată direcţia romanului vremii. Cu un an înainte C. D. Aricescu publicase *Mysterele căsătoriei*. G. Baronzi răspîndea în fas-

cicole tot cam pe atunci (1863). *Misterele Bucureștilor*. De aceea, ca să nu se facă încurcătură, Bujoreanu atrage atenția că: *Mistere din București* sunt mistere *din* București, iar nu *Misterele Bucureștilor*. Inrîurirea lui Eugène Sue *(Les Mistères de Paris)*, ale cărui romane se citeau atunci cu furie și se traduceau în românește, e vădită.

Caracterele romanului lui E. Sue (autor nu lipsit de o anume putere de viziune și construcție) se pot reduce la următoarele: realism grotesc, pretenție de reformator social și ca atare și de observator al moravurilor, schematism psihologic și foiletonism care taie răsuflarea. La Eugène Sue, omul bun e Bunătatea personificată, omul cu părți rele este Criminalitatea în persoană. Eroii sunt martiri prin destin ori damnați. Să nu se creadă cumva că acestea sunt aspectele romanului senzațional în chip exclusiv. Sunt numai îngroșări ale liniilor romanului romantic. Intenția de a zugrăvi toate clasele sociale și de a cataloga caracterele, se găsește la Balzac. Și la el vițiul tinde să dea individului înfățișarea de damnat sau de victimă. Grandet este sgîrcitul absolut, verișoara Bette e fata bătrînă tip cu ură implacabilă, vărul Pons moare de bunătate, la fel Goriot, exponent al paternității sublime. Realismul lui Balzac e halucinant, suprarealist, pornit dela observație și căzut în viziune caricaturală.

La rîndul lui, Victor Hugo, cu mai puțină observație, dar cu un dar de proiecție epică mai mare, este un Eugène Sue artist. Dar și Victor Hugo face procesul societății și ia apărarea umililor. Suntem după revoluția franceză și scriitorul crede în misiunea lui. Și e dela sine înțeles că tinzînd la popularitate, el n'are altă cale de luat decît aceea de a exalta „poporul". Opera lui Filimon este în chip învederat înrîurită de romanul romantic contemporan, în nuanța mai foiletonistă a lui Sue și a lui Hugo. Caracterele sunt puternic antagoniste și absolute, societatea este observată cu un principiu moral. Societatea noastră fiind însă structural deosebită de cea din Occident, Filimon nu s'a crezut dator să caricaturizeze boierimea, ci ciocoimea, adică o clasă care trăiește din uzurparea alteia vechi în dauna de altfel a poporului. Toți romancierii români ai vremii (și sunt destui, fiindcă romanul romînesc are un trecut) sunt înrîuriți de Filimon și Bujoreanu însuși nu scapă de această înfluență. La ceilalți însă, mai puțin originali, mișcarea romanului foiletonist occidental este mai bătătoare la ochi.

Mysterele căsătoriei de C. D. Aricescu este din păcate mai mult o compilație și o mistificație. Pornind dela *Physiologie du mariage* a lui Balzac, din care scoate pagini întregi, autorul încearcă pe marginea aforismelor un soiu de badinaj epic, care aduce foarte mult aminte de romanul comic, gustat și el pe atunci, al lui Paul de Kock. Aricescu mărturisește singur că datorește multe lui *Paul Cocoșul* (sic). Amestecătura aceasta de Eugène Sue, Balzac și „Paul Cocoșul", e lipsită de orice sare. Totuși Aricescu s'a bucurat de o mare faimă în vremea lui. Cît despre *Misterele Bucurescilor* de G. Baronzi, nu există în Biblioteca Academiei Romîne decît o parte (vol. I, partea a doua). Aci stilul lui Eugène Sue este învederat, însă numele proprii silite, Amlet, baronul Orosin, Ion Creștinatu, Dalia, Danibal, Pascal Torian, precum și amănunte ce n'au nicio legătură cu Romînia sau măcar cu vieața unui cetățean romîn pe atunci, ca descrierea Londrei, ne fac să credem că romanul e numa io adaptare a unei opere străine. A cerceta anume care, fiind vorba de o mizerie a scrisului, ni se pare vreme pierdută.

Cu totul altul este cazul romanului lui Bujoreanu. Fără îndoială, nu e un roman bun și în multe părți atinge stupiditatea.

Totuși, pentru vremea lui, pentru anume intuiții, el merită interesul. Sunt în el pagini care se pot extrage și citi cu simpatie și din care se poate scoate încheierea că trăind azi, cu mijloacele de atunci și experiența de acum, Bujoreanu ar fi devenit un foarte onorabil romancier. Toate aspectele romanului vremii sunt netede la Bujoreanu și mai potrivite pentru caracterizarea genului și a epocii.

Ceea ce nu se poate tăgădui de către acel căruia i-a căzut în mîini acest op, este darul interesului epic. Comandamentul „tăierii respirației" este înfăptuit pas cu pas. Căderea capitolelor, distribuirea evenimentelor, urmărirea personagiilor sunt făcute cu încordare și fără nicio risipire prin considerații generale și prin false analize. Ca produs, cum mărturisește autorul, al „unui impuls natural, netrecut prin examenul unui maestru îndoctrinat", romanul dovedește înțelegerea limpede a marginilor genului.

Bujoreanu își propune și el „a biciui viciul", dar poziținnea lui liberală este mai clară decît aceea a lui Filimon și mai apropiată de programul lui Eugène Sue. Apărarea „poporului" este aci făcută pas cu pas, fără confuzii. Autorul devine avocatul țărănimii, al micilor industriași romîni, al proletarilor cum s'ar zice și ia poziție față de aristocrație. El afirmă cu tărie demnitatea umană, noblețea muncii, și scoate în evidență absurditatea „claselor". In fond drama e aceasta: Un tînăr fiu din marea boierie se îndrăgostește de fata unui cojocar. Tatăl boier se împotrivește cu furie, cu dispreț. Lupta între cele două generații și între cele două clase merge pînă la moartea eroilor. Romanul aduce intriga din *Kabbale und Liebe* și o tratează foiletonistic. Calitățile și stîngăciile acestui roman, ideile și atitudinile lui se pot învedera printr'o scurtă analiză.

Intr'o dimineață de Mai, zărim la fereastra unei case din mahalaua Gorgani, doi bărbați, unul tînăr, altul mai în vîrstă. Sunt frații Matei și Ștefan Lungeanu, moșieri. Matei se întorsese de curînd dela Paris de unde venise licențiat în drept și era dornic acum să vadă progresele patriei lui. Ștefan, fratele mai mare și „inimă tandră", se gîndește că spre a cunoaște misterele din București trebue s'o iei dela pădurea Bănesei. Frații se îmbracă, se urcă într'o trăsură și pornesc. In treacăt fie zis, Ștefan poartă cisme. Străzile sunt colboase, pline de gropi și de heleștae permanente. Nimeni nu se ocupă cu pavarea lor. De aceea eroii o iau pe la Poliție, nu pe la Mihai Vodă. Ajung la bufetul șoselei. Acolo este grădină frumoasă, tei mirositori și bănci, și locul e frecventat de lumea bună. Intr'o caretă o damă bătrînă citea un roman francez.

Frații se așează pe o bancă, în fața unui „jedou" și Ștefan face lui Matei tabloul Capitalei. Aci, pe această bancă, fusese nu de mult, la miezul nopții, martorul unei scene dramatice. Un tînăr își vîrîse pistolul în gură și se omorîse. Era un îndrăgostit de o străină care-i tocase banii și-l părăsise. La bufetul șoselei, cofetarul vinde discret o dulceață cu cantaridă pentru stimularea capacității sexuale. Un cerșetor găsește pe o bancă o panglică și Ștefan explică fratelui că îndrăgostiții își uită o sumedenie de lucruri în grădină. Dela bufet, frații merg la pădurea Bănesei. Pe drum Ștefan bagă de seamă că i se furase punga cu bani. In pădure cei doi mănîncă din proviziile aduse de acasă. Jimbla era numai de trei litre, în loc de un kil, cît se cuvenea. Ștefan declară că la Herăstrău ar fi găsit apă mai bună, dar acum e acolo un cofetar obraznic. Grădina era frecventată, la cofetar se găseau vinuri străine. Două călugărițe trec pe lîngă frați. Ștefan spune povestea uneia din ele Nodreanca, alcătuind astfel un capitol destul de pitoresc. Suntem în casa Nodrencii, unde se joacă cărți. Feluritele persoane sunt caricaturizate într'o formă satisfăcător de

amuzantă. Unul avea „un gît de cocor" și „o statură de o înălțime rară". Era îmbrăcat cu „un frac sau mai bine de un cvecher care se vede că-l purta de mai mulți ani, căci talia acelei haine nu corespundea nici de cum cu talia". „După amîndoi umerii acestui domn se ridica două gulere ale cărui vîrfuri îl țineau neîncetat cu nasul în sus, ceea ce da domnului Săpunescu un aer foarte arogant". Convorbirea sfărîmată dela joc, ipocrizia, patima, toate sunt bine transcrise în acest capitol ce ar trebui republicat. Bătrîna Bîrzoae e văzută în trăsături viguroase. Iată un fragment din care se poate vedea că dialogul unor jucători de loton e foarte bine condus, cu un spirit de observație dacă nu grozav, cel puțin rar pe vremea aceea:

„— Aștept pe nouăzeci și pe patrusprezece, zise bătrîna Bîrzoae.

— Și eu am un catern! strigă o tînără fată dela a treia masă.

— Curios lucru! zise domnul Săpunescu, care părea prea distrat. N'am pus pînă acum mai niciun număr. Mi se pare că am prea urîte cartoane... dar asta nu mă face să mă mir, căci sunt prea nenorocit la acest joc! Nu-mi aduc aminte ca să fi cîștigat odată măcar.

— Optzeci și nouă, strigă domnul Mirinescu, scoțînd un alt număr din sac.

— Ah! Dumnezeule!... ce aproape este de numărul nouăzeci care-mi lipsește!

— Treizeci și unu.

— Treizeci și unu? strigă domnul care purta lornetă; așteaptă, opriți!...

— Ce, ai cîștigat? întrebă bătrîna Bîrzoae cu neastîmpăr.

— Nu, dar am pe amîndouă cartoanele acest număr... cu care fac două terne (trei în rînd).

— Uite frate, cum m'am speriat; am crezut că făcuse cuinul.... Domnule, te rog, nu mă mai speria astfel, dumneata care ești așa de liniștit la acest joc. Pe unde suntem domnule Mirinescu? N'am auzit numerele din urmă.

— Dar doamnă, dacă vorbești într'una, nu este greșala mea.

— N'am vorbit eu, ci dumnealui a zis: opriți!... O! cînd aș vorbi și eu la loto, s'ar auzi musca!... Ce număr a ieșit, domnule Mirinescu? și te rog mă iartă de supărare.

— Treizeci și unu.

— Mai 'nainte?

— Optzeci și nouă.

— Dar acum?

....

— Băgare de seamă, că încep, strigă ea, luînd un aer președințial. Douăzeci și unu!... Îl am... Treizeci!... Nu-l am... Patru... Îl am. Treizeci și două! Îl aveam de două ori pe cartoanele mele de ieri... Nouăzeci!... A! împelițatul... a!... ticălos de nouăzeci! pe tine te așteptam adineaori!... Acum îmi vii?... să te duci dracului... de ce nu ai ieșit în cealaltă partidă?... Vai de mine! ce mîncărimi am pe nas!... par'că m'ar înțepa cineva cu ace....

— Să pui o lipitoare, îi zise domnu Săpunescu, cu un mare sînge rece și neridicîndu-și ochii după cartoane".

Acesta e felul de a prezenta persoanele. In capitolul următor luăm cunoștință de doamna Nodreanu. Un domn Negreanu, care asistă la jocul de cărți, puțin după plecarea oaspeților fuge și el cu Virginia Nodreanu. Ialomița fiind revărsată, fugarii sunt nevoiți să poposească peste noapte la o mînăstire. Soțul înșelat îi descoperă, dar Negreanu îmbrăcat în veștminte de călugăr, îl înjunghie cu un

cuțit. Ucigașul e arestat, iar Virginia rămîne pentru totdeauna la călugărie. Acest Negreanu e fiul unor țigani din satul Ciochina, județul Ialomița, care prădase pe moșier și cu averea furată, adăogînd oarecare inteligență naturală și îndrăzneală, izbutise să joace la oraș rolul unui personagiu important.

Asta e istoria călugăriței tinere. Cu ea era și o călugăriță bătrînă și Ștefan crede că e folositor să povestească la întoarcere lui Matei și istoria acesteia. Suntem acum la Teatrul Național, înfățișat și el cu oarecare documentație:

„Dacă... unii amatori veneau în urmă și stăruiau a intra în teatru, trebuia să cumpere biletele dela evrei, cu un preț împătrit. Inceputul spectacolului se fixase la opt seara și curtea teatrului era plină de trăsuri, încă dela șapte ore și jumătate. Sgomotul jandarmilor și al servitorilor se auzea de departe; lumea începuse a intra în teatru în cea mai mare confuzie și îmbulzeală, ca cum s'ar fi temut că va pierde șirul vreunui act, dacă nu va fi instalată înainte de ora fixată. Damele erau ca niciodată în mare toaletă, căci ele se gătesc totdeauna mai bine cînd prevăd că va fi lume multă. Mirosul parfumurilor se răspîndea cu putere în toată sala teatrului. Nu se mai auzea decît fîșîiturile rochiilor de mătase și disputele oamenilor din parter cu așezarea pe la locurile lor. In fine, maestrul de capelă, dete semnalul, lovind cu o baghetă tinicheaua unei lampe".

Tot cu același simț al atmosferei, este descrisă Bruneasca în lojă:

„Toaleta acelei dame era din cele mai exagerate: o coafură încărcată de panglice, de flori și de dantele, era așezată pe un cap gogoneț, redus sub forma unei păpuși, căci nu putea deosebi cineva într'însa o ființă umană, la vederea sulimanului cu care se spoise; o coletă de briliante era atîrnată de gîtul ei, care era așa de gros, ca și capul; iar îmbrăcămintea sa consta în o rochie de catifea verde, decolte, deasupra căreia se ridica niște umeri, comparabili cu ai unui tambur-major".

Bruneasca, această nouă eroină, e o cochetă și scena de complimentări ce urmează în lojă între ea și un june Gălățescu, e din cele mai amuzante. Desnodămîntul e tragic. Cocheta are și o fată, pe care o zărește Grigoraș Dăngescu, fiul unui mare boer. Gălățescu, care ruinează pe Bruneasca, înlesnește legături între fata naivă și feciorul de boer. Fata rămîne gravidă, Grigore, laș, fuge la Paris, fata moare și fratele ei provoacă la duel pe înșelător, la întoarcerea acestuia, și-l omoară. Dar mai înainte, Grigore, ucidea cu sabia pe Gălățescu însuși, răul sfătuitor. Bruneasca, ruinată, intra și ea la mînăstire.

Pînă acum Ștefan făcuse lui Matei tabloul lumii mari. Intr'o zi se duc la moșie și acolo sunt de față la cîteva scene caracteristice. Văd dragostea simplă țărănească, proastele purtări ale arendașului și în sfîrșit și năzdrăvăniile unui popă, contemporan cu popa Buligă al lui Creangă: Popa „cu antiriul sumes și cu căciula de oae (în lipsă pe potcapiu), așezată la o parte", striga, jucînd:

— Așa Neacșule, tot așa, ba așa, dă-i așa — I! ha! I!... ha!—Nu așa, tot-așa, uite așa — I!... ha! I... ha! Acasă la preoteasă... I!... ha!... I!... ha! — A venit ieri o mireasă — I!... ha! I!... ha! — Și a vruț aci pe loc — I!... ha! I!... ha! — Ca să-i citesc de de ochiu — I!... ha!... I!... ha! — Așa Neacșule, tot așa, ba așa, că-i așa, uite — așa, nu așa, tot așa...".

In sfîrșit, Ștefan povestește lui Matei istoria care formează conținutul propriu zis al romanului și care e în scurt aceasta:

La un bal mascat, în sala Slătineanu sau Momolo, un individ se poartă necuviincios cu trei dame, care sunt Maria, mama ei Elisabeta și o nepoată Tincuța, compunînd partea femenină a familiei cojocarului Sălcianu. Maria e foarte frumoasă și a fost și la pension. Un tînăr le scapă din mîinile agresorului și se îndrăgostește de Maria. Cu toate că află cine e fata, nu socotește că e nedemnă de iubire, deși el e fiul lui Dăngescu, acel mare boer, care pierduse în duel pe alt fiu Grigore. Însă Alexandru e un tînăr onest, cu idei liberale. Curios, ca și la Schiller, un fiu e bun și altul rău, dovadă de mentalitate romantică. Dăngescu tatăl e un spirit infernal și în același timp reacționar și e secundat în mîrșeviile lui de Negreanu, pe care l-a scăpat de închisoare. Tot ce urmează, arată de ce e capabil un monstru, dar totdeodată pînă unde merge samavolnicia celor mari. Bătrînul Dăngescu își martirizează și neglijează nevasta și-și procură fete prin Negreanu. Una din aceste victime, amorțită de morfină, cade, se lovește și moare. Negreanu aruncă cadavrul în fața prăvăliei cojocarului. Acesta e arestat, cu toată demna lui apărare, acuzat prin mărturii false, și aruncat în închisoare, unde moare de apoplexie, înainte de a i se revizui procesul. Bujoreanu dovedește în povestirea afacerii și zugrăvirea mediului de închisoare, cunoștințe juridice și inițiere în treburile criminale. Cînd Dăngescu află că Alexandru s'a îndrăgostit de Maria, e furios. Planurile lui e să-l însoare pe tînăr cu o fată (de rele purtări), a ministrului de justiție. Alexandru se împotrivește și atunci începe prigoana, organizată prin țiganul diabolic. Maria e atrasă în cursă, siluită de slugă și alungată. Cu toate acestea Alexandru nu se dă înapoi, ci hotărăște s'o ia pe fată de nevastă, renunțînd la numele părintesc. Orb de furie, Dăngescu scapă ideia uciderii, pe care Negreanu o pune numaidecît în aplicare, otrăvind pe Alexandru. Se omoară, firește, și Maria, și tatăl, ca în *Kabbale und Liebe*, vede îngrozitoarea scenă și deplînge sfatul infernal. El se decide să se sinucidă, dar mai înainte dă otrava și sfătuitorului, care moare cu lașitate. Nevasta Dăngescului moare și ea ofticoasă și nu mai rămîne dintre eroi decît bătrîna Sălcianca, acum călugăriță.

Acesta e romanul, tipic foiletonistic, dar în marginile acestea, plin de mișcare, de intrigă, de un interes devorant, dela început pînă la sfîrșit. Transpuși în imagini, eroii au oarecare configurație, care le dă o vieață schematică. Dăngescu bătrînul e boieros, satrap, libidinos, violent, Negreanu e țigănos, slugarnic și crud. Un desenator se poate inspira din ei, iar cinematograful ar scoate un film sumbru, în clar-obscur. Dar firește, Bujoreanu e încă prea neexperimentat ca prozator și epica lui nu atinge limita artei decît întîmplător.

GH. CĂLINESCU

CRONICA LINGUISTICĂ

IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU ȘI VARIANTELE AROMÎNE

Poziția actuală a folklorului apare schimbată față de trecut. Mai puțin studiat în sine, ca obiect, folklorul este situat pe planuri auxiliare, fiind utilizat ca instrument de cunoaștere fenomenologică, sau ca mijloc pentru determinări psihosociologice. Lîngă vechile criterii: estetic, istoric-literar cu raportări la literatura cultă autohtonă sau la folklor străin, intervin multiple puncte de vedere.

Și totuși contribuția cercetărilor făcute în trecut nu poate fi neglijată, mai ales cînd interpretările tind spre lămurirea specificului sufletului și al poeziei populare romîne. Astfel, interpretarea sofianică a Mioriței (v. Lucian Blaga, Spațiul mioritic. Buc. 1936) se bazează și pe echivalarea „*morții*" cu „*nunta*".

Această echivalare însă nu aparține numai folklorului nostru, ea fiind comună folklorului Sud-Est european, după cum stabilește J. Mușlea în „La mort-mariage, une particularité du folklore balcanique" (v. Mélanges de l'école roumaine en France, 1925).

Mai circumspect, în același studiu, autorul interpretînd motivul „jertfa umană" din balada „Meșterul Manole", rămîne, de data aceasta în lotul diferențelor de „sublimare" ale motivului comun atîtor neamuri, acentuînd că numai în varianta romînească meșterul își jertfește soția pentru *o biserică* (v. op. cit. pag. 123).

E necesară cunoașterea la zi a studiilor de specialitate în legătură cu folklorul — chiar de acei care îl întrebuințează auxiliar — deoarece elemente nouă continuă să fie aduse în discuție, în cadrul vechilor discipline.

Mult discutata poezie „Într'o grădină" a lui Ienăchiță Văcărescu, privită în raport cu variantele din folklorul aromîn, nemenționate pînă acum, solicită rectificări pentru concluziunile precedente. Controversa purtată pe teren îndepărtat folklorului dialectal, n'a fost soluționată definitiv, lipsindu-i toți termenii.

Să reamintim vechiul proces istoric-literar:

Comparată cu „Gefunden" a lui Goethe, prima concluzie a fost: „poetul romîn s'a inspirat din motivul goethean".

D-l Sextil Pușcariu (v. Rev. Cele trei Crișuri, 1920, An. I, Nr. 10; pg. 9—12), infirmă posibilitatea cunoașterii poeziei „Gefunden" de către Văcărescu, pe simplu motiv că această poezie a fost scrisă la 26 August 1813, deci cu vreo 15 ani după moartea poetului nostru. Afirmația contrară că marele scriitor german s'ar fi inspirat din poezia

„Intr'o grădină" nu a fost luată în considerare, pe bună dreptate. D-l S. Pușcariu admite însă un isvor comun și anume: „cîntecul popular german". Ienăchiță Văcărescu, instruit și de profesorul german Weber (v. Al. Odobescu. Opere complete: Vol. I, Ed. Socec; pg. 260), ar fi putut să cunoască această poezie populară germană în timpul călătoriei sale prin Ardeal și Viena.

Bogdan-Duică e de părerea „pînă la proba contrară" (v. Daco-Romînia, anul II 1921—1922, pg. 724—727) că poezia este de origină populară autohtonă și că azi a ajuns iar populară, prezentînd circuitul: popular-cult-popular. Cazul — dela cult la popular — e frecvent și amintim psalmul Mitropolitului Dosofteiu, devenit colind. Celălalt însă este mai rar. Poeziile populare, care ar conține motivul din „Intr'o grădină", citate de Bogdan-Duică, sunt următoarele:

Alunaș cu creanga'n drum,
Te-aș iubi și nu știu cum.
Te-aș lăsa și nu mă 'ndur,
Te-aș săpa, dar te-ai usca
Și mi-i rupe inima.
Te-oi săpa din rădăcină,
Te-oi răsădi în grădină,
Să te iubesc pe odihnă.

(Din Bucovina. Rev. „Tribuna" 1906. Nr. 39, pag. 9).

A doua poezie asemănătoare ca motiv este aceasta:

Badea cel cu pălărie
Ține umbră lui și mie,
Dar să-l văd într'o grădină
L'ași răpi cu rădăcină
Și l'ași pune 'ntre ușori,
L'ași săruta'n sărbători
Și iarna la șezători.

(Din Ardeal. Rev. „Tribuna" 1906. Nr. 183, pag. 6).

Concluzia lui Bogdan-Duică este originea populară a poeziei „Intr'o grădină":

Observăm că asemănările — în partea finală conturată epic între aceste exemple și „Gefunden" se deosebesc, în tratarea motivului, de poezia lui Ienăchiță Văcărescu. In adevăr, floarea sau alunașul, iubita sau iubitul — din citatele lui Bogdan-Duică — sunt răpite cu „rădăcini" din locul străin și „răsădite" în grădină de răpitor. La fel și în „Gefunden".

Ich grub's mit allen
Den Würzlein aus,
Zum Garten trug ich's
Am hübschen Haus,
Und pflanzt'es wieder
Am stillen Ort.
Nun zweigt es immer
Und blüht so fort.

Poezia „Intr'o grădină" de I. Văcărescu este limitată liric, pendulare lipsită de hotărîre.

Intr'o grădină
Lîng'o tulpină
Zării o floare, ca o lumină.
S'o taiu, se strică,
S'o las, mi-e frică
Că vine altul de mi-o ridică.

Dorința nerezolvată burghez, printr'o însoțire, rămîne atitudine „donjuanistă" cu reticențe morale, interpretare „anacreontică" a motivului popular, caracteristică poeților boeri din epoca respectivă.

In cadrul poeziei noastre populare, putem lega motivul studiat de poetizarea „nuntirii". Cităm din „Orația de nuntă" (v. Colecția G. Dem. Teodorescu). Trimișii împăratului spun „socrilor mari":

Aicea zări
O floricică frumoasă
Și drăgăstoasă
Și văzînd că nu 'nflorește,
Nici nu rodește
Și nici locului nu-i priește,
Ci mai mult se ofilește....
Am venit cu tîrnăcoape
De argint:
Să scoatem floricica
Din pămînt.
S'o scoatem din rădăcină,
S'o sădim la împăratul în grădină.
Ca acolo să înflorească,
Să rodească
Locul să-i priească.

Observația făcută asupra asemănărilor dintre finalul poeziilor citate de B. Duică și „Gefunden" e valabilă și pentru aceste exemple.

In aceleași relații apare și „Cîntecul de jale pentru cel care n'a nimerit bine cu căsătoria" (v. „Cîntece de țară", T. Pamfile, Buc., 1913).

Foaie verde și-o sulfină,
Smulge o floare din grădină.
Cum nu crește și s'usucă,
Cum mă usuc eu, mămucă!
Cînd m'ai scos din satul meu,
Cel văzut de Dumnezeu,
Și m'ai dat printre străini
Prin străinii cei hapsîni.
Vai de floarea care-i *smulsă*
Și'n grădina altui pusă.

(V. op. cit. pag. 208).

Cu înțeles peiorativ, avem explicarea nehotărîrii în exemplul:

Măi leliță trup subțire
Te-ași lua și mi-e rușine
Te-ași lăsa și nu mă 'dur
Că mi-ai fost dragă destul.

Un ultim citat:

Copiliţă 'ncinsă bine
Te-aşi stringe şi mi-i ruşine
Te-aş lăsa, păcat de mine.

(Sim. Fl. Mavian, „Hore şi chiuituri din Bucovina")

Forma scurtă a poeziei lui I. Văcărescu, poate indica acest drum spre „hore şi chiuituri", zise la nunţi şi interpretate de poetul cult, sub aspect gingaş.

Pentru această origină populară romînească — în niciun caz germană — mărturisesc unele variante aromine.

Asemănările mari între folklorul nostru şi cel aromîn — „Mioriţa la Aromîni" e numai un exemplu din multe altele (v. Studiul d-lui Caracostea în „Omagiu lui I. Dianu", pg. 91) se pot împărţi în următoarele categorii:

Asemănări comune numai nouă şi Aromînilor — desprinse din fondul comun, roman — şi asemănări de motive cu arie de circulaţie mare, comune întregului folklor Sud-Est european, de care suntem în multe privinţe legaţi.

Problema rămîne deschisă pentru cercetarea motivului şi în această direcţiune. Comparaţia iubitei cu o floare, pe care iubitul doreşte s'o răpească din grădină străină, o găsim în variantele publicate sub titlul „Lob der Geliebten" de Weigand (v. Die Aromunen. Zweiter Band. Leipzig, 1894; pg. 4—6) şi le-am auzit, sub aceleaşi forme, dela elevii şcoalei romîne din Salonic. Weigand menţionează că variantele sunt ale unui cîntec foarte răspîndit. Transcrierea filologului german, necorespunzînd în realităţile fonologice ale dialectului aromîn, am schimbat-o. La fel transpunerea în limba romînă ne aparţine, traducerea în nemţeşte a lui Weigand fiind defectuoasă. Variantele aromîne sunt:

Nă lilice aroşe,	O floare roşie,
Analtă ca fidane	Inaltă cît vlăstarul
Tu grădină xeană.	In grădină străină.
Cum să fac s'n'o arup?	Cum să fac s'o rup?
Piste avlie s'me aruc,	Peste ogradă să mă arunc,
Şi lilicea s'n'o arup,	Şi floarea să mi-o rup,
'N Clisura s'n'o aduc	In Clisura s'o aduc
Şi tu pade s'n'o bag;	Şi în pămînt s'o înfig,
Tea s'n'o zilipsească,	Ca să mi-o dorească,
Giornili s'o an'urzească	Tinerii s'o miroase
Şi featile s'o crească.	Şi fetele s'o crească.

(Vlaho-Clisura. Adam Cotula)

Comparaţia cu floarea mirosită de tineri o avem şi noi sub forma unei ghicitori cu răspunsul: „femeia":

Ce floare e prea frumoasă,
In lume drăgăstoasă,
Şi bărbaţii o miroasă?

(V. N. Păsculescu: Lit. pop. romînească, Acad. Rom. 1910; pag. 58)

A doua variantă e mai apropiată de poezia lui Ienăchiţă Văcărescu, prin lipsa unui sfîrşit epic precizat:

Ţe'n' vidzui, lea dadă,	Ce văzui, hei mamă,
'Nă lilice aroşe,	O floare roşie,
Aroşe ca mirgeana [1])	Roşie ca mărgeanul,
Analtă ca fidane,	Inaltă ca vlăstarul,
Nu ştiu ţe să'n fac,	Hei, mama mea!
A lea, dada mea!	Nu ştiu ce să fac,
Lilicea s'o arup.	Ca să rup floarea.
La disa s'me duc,	La ea să mă duc,
Piste ubor s'me aruc.	Peste ogradă să mă arunc (să sar)
A lea, dada mea.	Hei mamă.

Muscopolea. Vasile Baltu

A treia variantă asemănătoare în primele versuri cu celelalte două, are un final, care lui Weigand i s'a părut surprinzător.

Nouă ni se pare obişnuit dacă îl legăm de poezia populară a „nuntirii".

Tînărul care aduce floarea o dă „s'o isusească" (să se logodească) aceluia care o place. Este rolul trimisului de împărat în peţit. Motivul are aceleaşi relaţii, pe care le-am arătat cu oraţiile de nuntă. Chiar în culegerea lui Weigand (v. op. cit. pg. 48) sub titlul „Beim zuge von der Kirke zum Hause des Bräutigams" avem un cîntec de nuntă. Paralelismul între folklorul nostru şi cel aromîn este evident. Citâm:

Năpoi, năpoi, voi cuscrili	Inapoi, înapoi, voi cuscri
Să veadă soacra dzinerle,	Să vadă soacra ginerile,
Că noi nă adusim un schifteri,	Că noi ne aduserăm un vultur,
Ca să nă luăm lilicea di pi mer.	Să luăm floarea de pe măr.
Noi nă adusim un arsalan,	Noi ne aduserăm un leu
Să nă luăm lilicea di argafan.	Să ne luăm floarea de liliac.

Fără un aspect categoric, definitiv, concluziunile ne îndepărtează de afirmaţia unei influenţe din literatura populară germană asupra lui Ienăchiţă Văcărescu, în poezia „Intr'o grădină". Menţionarea variantelor aromîne neaduse în discuţie pînă acum — precizează că motivul există nu numai în literatura populară germană. Că se găseşte şi la Germani; precedente sunt multe.

Citâm unul din ele: „Motivul" „antropomorfizării şi călătoria morţii", care a inspirat lui Bürger frumoasa baladă „Leriore" şi pe care d-l Liviu Rusu (v. Le sens de l'existence dans la poésie roumaine. Paris. Librairie Félix Alcan. 1935; pag. 96) îl citează „pour compléter les traits saillants qui caractérisent la poésie populaire roumaine" referindu-se în mod particular la el.

Dar motivul există şi la Greci [2]), Bulgari [3]), Sîrbi [4]), popoarele

[1]) Nu „mildzană'', cum transcrie Weigand.
[2]) Psichari: La balade de Lénore en Grèce.
[3]) Dozon: Poésies bulgares; pag. 236—269.
[4]) Vuk: Narodne pesme, Vol. II, Nr. 9.

slave de nord [1]), Unguri [2]), Bretoni [3]), Corsicani [4]), fie în proză, fie în
versuri (v. L. Șăineanu, Basmele Romîne; pg. 897—910).
In versiunile balcanice personagiile sunt frate și soră, ca și la noi
(v. Al. Vasiliu. Cîntece, urături și bocete de ale poporului. Acad. Rom.
1909; pag. 18); iar în cele slavice sunt mire și mireasă. La Aromîni
găsim varianta intitulată „Pușellia", (Ciuma), în Obedenaru, „Texte
macedo-romîne", Buc. 1891; pag. 185. Credem că Ienăchiță Văcărescu
nu prezintă condițiunile unei receptări a motivului din poezia popu-
lară germană, mai ales cînd motivul îl avea sub diverse forme, în
cîntecele noastre de nuntă (orații, strigături, etc.), pe care le putea
auzi foarte ușor, dela lăutari, boerul poet ne-disprețuind petrecerile
Variantele aromîne întăresc pe cele dela noi și susțin afirmațiu-
nea lui Bogdan-Duică, a unei inspirațiuni autohtone. Chiar dacă acest
motiv s'ar găsi comun și altor popoare din Sud-Estul european — și
pare probabil — aceasta ar fi tot în sprijinul nostru — fiindcă folklo-
rul romînesc prezintă multe asemănări cu cel balcanic și fiindcă ni-l
închipuim pe autorul „Istoriei imperiului otoman", cunoscător al
limbilor greacă și turcă, pribeag prin Nicopolea, Tîrnova, Adriano-
pole, Rodos și Constantinopol, mai apropiat sufletește de acest mediu
literar popular decît de cel apusean.
Și atunci „Ienăchiță Văcărescu și variantele aromîne" sunt o
replică pentru „Ienăchiță Văcărescu și Goethe".

M. NANU

---

1) Wollner: Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie, Arhiv, für slav. Phil. VI.

2) Jonesand Kropf: Magyar Folk, London 1889.

3) Sebillot: Littératures orales de la Haute-Brétagne, Paris 1881, pag. 197—199.

4) Ortoli: Les contes populaires de l'île de Corse, Paris 1883, pag. 373—376.

CRONICA EXTERNĂ

DRUMURI ÎNCRUCIȘATE

Ultimele săptămîni au fost umplute, în Europa, de numeroase călătorii diplomatice. In toate direcțiunile, din Capitală în Capitală, miniștrii de externe au purtat dorința lor de informațiuni, de negociațiune și de paradă, vrînd să contribue la o limpezire a situațiunii internaționale și nereușind decît să-i complice jocul și să-i agraveze caracterul. Drumuri noi par să se fi deschis, care întretaie la fiecare pas pe cele vechi și brăzdează Europa de noi curente de interese, de ostilități mai vii, de grave rivalități ideologice. Nicăeri, un luminiș; pe harta Europei, un spirit liniștit nu mai are unde poposi. La Geneva, era pînă acum o oază, de unde se ridicau cîteva nădejdi. Absența Franței d-lui Laval, dela datorie într'o luptă memorabilă, în care doctrina franceză aduna în jurul său cele mai compacte adeziuni, a substituit o decepție fecundă tinerilor sentimente de optimism. De atunci, Franța, alături de Anglia, se trudește să adune sdrențele unui sistem, în care Micile Puteri vedeau o protecțiune, iar cele mari baza unei organizațiuni pacifice. Incercările de a-l înlocui cu alte modalități vor dovedi în curînd că ne îndreptăm către războiu și că Statele mici pierd una din garanțiile esențiale ale independenții lor politice. Sau pace printr'un sistem colectiv de garanții mutuale, sau o stare precară premergătoare războiului prin celelalte mijloace practicate în afara Societății Națiunilor. Acesta este învățămîntul pe care îl vom trage din călătoriile diplomatice.

Criza actuală a politicii mondiale va pune tuturor țărilor și mai ales celor mici, probleme cruciale. Astăzi, suntem la o încrucișare de drumuri. Vom avea de ales între o cale de stabilitate și de neatîrnare în cadrul colaborării pe baza unor principii generale, sau aceea de dependință și de răsturnare prin mijlocul izolării și al pactelor bilaterale. Pentru ca să alegem, ne trebue o vedere complexă a situațiunii din lume și curaj. Pentrucă o politică de pace în cadrul nou al Societății Națiunilor, cere un spirit de creație și de luptă, pe cînd celelalte metode sunt o simplă revenire la sistemele istorice. Pe lîngă celelalte contradicțiuni ale timpului nostru, trebue să notăm și pe cea creiată de unele grupări politice cu pretențiuni de renovare și care, în politica externă, se întorc către căile cele mai învechite. Un Stat mic își alienează desigur independența dacă stă singur în fața unei Mari Puteri. Nici tratative economice, nici negociațiuni politice nu se pot duce pe picior de egalitate în asemenea condițiuni. Din potrivă, sprijinit pe o organizațiune generală, cu garanții colective, un Stat mic poate să-și mențină mai ușor independența. El n'are decît de cîștigat alăturîndu-se unei asociațiuni destinată să întărească *instituțiunea* și să încline *faptul*. Un Stat mic trebue să fie lipsit de

simțul realității ca să disprețuiască o organizare juridică a vieții internaționale și să-și îndrepte preferințele către un sistem de forță.

Ultimele călătorii diplomatice se pot despărți după distincțiunea între aceste două politici. Unele, plecate dela Londra și Paris, au avut ca scop să lămurească și să consolideze elementele unei organizațiuni internaționale, bazată pe actuala ordine teritorială, și îndreptată către un sistem de apărare în comun. Altele, făcute spre Roma și Berlin, doreau să caute elemente noi ale unei politici vechi, orientată spre o puternică expansiune economică și politică și o răsturnare a ordinei actuale. Primele au ambițiunea să fundeze un viitor nou; celelalte, să ia iluzorii asigurări contra lui.

Păcat că succesul acestor călătorii a fost inegal.

In special, ministrul de afaceri străine al Franței a îndurat, cred, cele mai negre decepțiuni. Și, odată cu el, ne întristăm și noi. Am vrea însă să tragem în comun, cu un curaj egal, lecțiunea acestei amare experiențe.

Plecat, după o conferință destul de mulțumitoare cu colegii săi britanici, d. Delbos a vrut să măsoare, în Capitalele amice și aliate, adîncimea legăturilor Franței și asemănarea pozițiunilor internaționale cu acelea ale țărilor vizitate.

La Varșovia, i s'a spus că alianța cu Franța ar constitui una din condițiunile fundamentale ale politicii externe poloneze, dar i s'au enumerat toate marile probleme internaționale în care punctul de vedere al guvernului polonez este opus celui al guvernului francez. Alianța devenea astfel lipsită de orice conținut politic și își păstra, printr'un joc subtil și precar, numai caracterul militar. Virtutea sa politică, puterea de a preveni războiul în cadrul unui sistem comun, erau anulate. Colaborarea Poloniei se îndrepta, în timp de pace, către alte Puteri; în timp de războiu ea ar trece în cealaltă tabără.

Intors la Paris, d. Delbos declară că a putut constata în toate Capitalele aceleași vederi în privința marilor teze internaționale și, în special, privitoare la Societatea Națiunilor și la securitatea colectivă. A doua zi, o notă oficială poloneză anunță că Polonia, din ce în ce mai neîncrezătoare în instituțiunea dela Geneva, își va revizui politica față de Societatea Națiunilor.

Citeva săptămîni mai tîrziu, d. Beck întreprinde o călătorie la Berlin, unde nimeni nu subliniază o divergență de păreri. Sistemul subtil, chimic al ministrului de externe polonez, pe care d-sa îl numește realist, continuă același joc de basculă, pe care îl îngădue superficialitatea politicii franceze.

La Belgrad, d. Delbos a fost strivit între cele două călătorii ale d-lui Stoyadinovici la Roma și Berlin. Primit în capitala iugoslavă de președintele de consiliu, care sosise în ajun dela Roma, ministrul francez a aflat că amfitrionul său își pregătea valiza pentru o fastuoasă și caldă vizită la Berlin. Ce reflexiuni bogate trebue să fi făcut d-sa asupra caracterului generos și ospitalier al alianței franceze, care poate cuprinde atîtea manifestațiuni paradoxale.

La București, ministrul francez a întîlnit sentimentele de prietenie ale poporului romîn pentru națiunea franceză și a primi asigurări temeinice despre continuitatea legăturilor franco-romîne. Două săptămîni dela plecarea sa, Romînia este învrednicită cu un guvern Goga-Cuza.

Cu spiritul său înțelept, d. Delbos trebue să fi căutat firul misterios dintre vizitele sale și toate aceste întîmplări.

Sărmanul d. Delbos!

* * *

Și totuși, d. Delbos a putut măsura, în toate țările vizitate, cît de întinsă este legătura reală dintre cele patru națiuni și Franța. Nu numai sentimentală și intelectuală, dar de interese și de destine, această legătură se menține împotriva unei propagande bogate și insidioase și în ciuda unor grave erori făcute de diplomația franceză. Dar o ruptură din ce în ce mai adîncă se produce în unele State între acest fond de sentimente și de interese pentru Franța și politica externă a guvernelor. Ea trebue să fie înlesnită de două concepțiuni eronate și foarte periculoase. Prima consistă în disocierea politicii interne de politica externă. Această formulă are un sens și, pe linia lui, o mare utilitate. Menținută în acest cadru, ea liberează diplomația unei țări de considerațiuni ideologice și sentimentale față de alte Puteri și îngădue combinațiuni internaționale în vederea intereselor proprii. Astfel energia unei diplomații nu mai este absorbită de preocupări pasionale. Formula se întîlnește deci cu o altă expresiune a cărei putere de circulație este tot atît de mare, cît și ipocrizia cu care este practicată: să nu ne amestecăm în luptele de ideologie.

Dar o disociere a celor două politici înăuntrul aceleeași țări devine o utopie sau o ridiculă contradicțiune cînd ea însemnează că un partid poate adopta și propaga o politică externă anumită în timp ce expresiunea sa guvernamentală, emanațiune a sa, practică oficial o altă politică. Prin acest procedeu se ajunge de altfel să se golească formulele de politică externă ale unui Stat de orice conținut național. Diplomația acelui Stat nu mai are niciun sprijin în națiune. Politica sa externă nu se mai bucură de adeziuni populare. Ea devine precară și susceptibilă de orice modificare. Iar în momentele extreme, cînd trebue să se realizeze, se sparge ca un balon de săpun.

Această primă concepțiune eronată întîlnește de altfel pe cea de a doua, pe care vrem să o menționăm: instalarea la cîrma țării a unor forțe minoritare.

Lăsăm de o parte lipsa de autoritate a unui asemenea guvern în negociațiunile cu străinătatea. Să subliniem numai repercusiunile nenorocite pe care le poate avea asupra orientării națiunii în domeniul politicii externe, prin reacțiunea generală pe care o produce în massa alegătorilor. Și apoi, un guvern minoritar caută, din interes personal, sprijin în străinătate. De aceea el devine sau cu totul dependinte de un ajutor străin determinat, sau caută o metodă complexă și mobilă, care să-i îngădue un joc de basculă capabil să-i aducă, prin costisitoare compesațiuni, concursuri variabile. Cunoscutul joc parlamentar al majorităților „de rechange".

Puterile de adeziune și de colaborare pe care se sprijină o politică externă comună, sunt îndepărtate treptat dela suprafața Statului. Ele își pierd activitatea, devin latente.

Problema este deci menținerea lor în centrul națiunii și în fruntea Statului.

In cursul acelorași călătorii, d. Delbos a mai putut constata cît suntem de legați de o politică de conservare a actualei ordine teritoriale din Europa. D-sa a vizitat numai țări născute sau sporite prin tratatele de pace. Care dintre ele se poate întoarce contra principiului creator?

Niciuna din aceste țări nu are nimic de cerut. Toate sunt satisfăcute în aspirațiunile lor naționale. Toate sunt preocupate de liniștea propriei lor securități, pentru ca să consacre energiile lor naționale formării și consolidării Statului. Niciuna nu este destul de puternică pentru ca să reziste singură unei încercări de dominațiune economică sau de expansiune politică și teritorială întreprinsă de o

Mare Putere. Toate vor deci pace şi prietenie şi toate sunt destinate, osîndite, să se apere în comun.

Independenţa lor nu se poate garanta decît prin asociaţiunea lor şi prin sprijinul într'un sistem occidental.

Acest sistem nu poate funcţiona însă decît prin participarea efectivă a Statelor asociate şi prin alăturarea tutulor la cîteva idei esenţiale. Cu doctrine divergente nu se poate alcătui o organizare comună. Doctrinele nu trebue să fie închise, nici prin principiile lor, nici prin procedurile şi formele de funcţionare.

Dar Statele asociate trebue să creadă în ele şi să le menţină consistenţa. Fiindcă, practicînd o politică cu regretul că nu ai adoptat pe cea contrară, pierzi beneficiile şi nu ai decît riscurile ei. Un cumul aparent de avantaje printr'un joc complicat pe toate tablourile nu reprezintă decît iluzia unui cîştig şi nu poate conduce decît la epuizarea progresivă a mizelor.

Anglia şi Franţa au arătat voinţa lor comună să alcătuiască, în cadrul Societăţii Naţiunilor, un sistem de pace bazat pe actuala ordine teritorială. Dar naţiunile franceză şi engleză nu pot susţine un astfel de sistem decît dacă sunt sigure să găsească o rezonanţă favorabilă în toate regiunile Europei destinate să beneficieze de garanţiile occidentale.

Altfel şi una şi alta vor fi înclinate să caute alte formule pentru protejarea intereselor lor. „Le Temps" de zilele trecute, ca şi atîtea voci autorizate din Anglia, dau un avertisment. Şi, într'o Europă partizană a schimbărilor radicale, nouă ne va fi foarte greu să menţinem ceea ce ne aparţine.

De aceea, trebue să ne uităm cu o mai gravă privire la chestiunile externe. Să nu compromitem situaţiunea externă prin aceeaşi lipsă de seriozitate cu care ne stricăm pe cea internă. Să nu ne creiăm, în mod inutil, probleme şi greutăţi. Destinele unei ţări cer slujitori devotaţi, serioşi, desinteresaţi. Nimeni nu are dreptul să triumfe împotriva destinelor naţiunii.

CONST. VIŞOIANU

CRONICA PLASTICĂ

EXPOZIŢIILE DIN LUNA IANUARIE

Anul 1937 s'a terminat cu una din acele manifestări artistice, care pot constitui o dată istorică în evoluţia plastică a unei ţări. Fundarea grupului „Arta", în afară chiar de calitatea rară a operelor cu care se prezenta în faţa publicului, dovedea că artiştii serioşi dela noi sunt toţi animaţi de spirit de solidaritate şi sunt gata să sacrifice satisfacţiile lor intime şi mai mărunte unui scop comun şi superior. In definitiv un excelent sfîrşit de an.

Cel nou se începe mai puţin senzaţional, dar încă satisfăcător şi destul de instructiv pentru cine urmăreşte mişcarea noastră artistică. Expoziţiile, mai ales cele din sala Dalles, ne dau posibilitatea să cunoaştem progresele realizate în ultimul timp şi preocupările cîtorva dintre pictorii cei mai reprezentativi a două generaţii succesive, despărţite între ele cam prin zece ani de distanţă. De o parte Rodica Maniu, Mützner, Schweizer-Cumpăna, de alta Alex. Moscu, Nic. Stoica şi R. Iosif.

Această despărţire după vîrstă, constitue ea oare cel mai nemerit criteriu în clasificarea artiştilor? Da şi nu. Da, în cazul cînd temperamentul lor este de acord cu tendinţele esenţiale ale membrilor unui grup, în momentul cel mai important al carierei lor, în perioada de formaţie. Nu, cînd există contradicţie între temperament şi tendinţe, în care caz temperamentul va da trăsătura dominantă. Cu excepţia lui Moscu, mai contemplativ, mai calm, mai puţin înclinat spre manifestări de „bravură", în fond mai tradiţional, în sensul bun al cuvîntului, am impresia că fiecare din ceilalţi poate răspunde în numele generaţiei sale. Există cu adevărat, anume trăsături comune, oricît de deosebită ar fi maniera lor, între soţii Mützner şi Schweizer-Cumpăna, între Stoica şi Iosif. Dar, în afară de cîţiva amatori de idei generale, ceilalţi suntem poate mai atraşi prin ceea ce, fiecare în parte, are mai personal, decît prin ceea ce-l apropie de colegii săi. Să încercăm deci a schiţa individualitatea artistică a fiecăruia, aşa cum ea se prezintă în anul de graţie 1938.

Rodica Maniu este prin excelenţă acuarelistă. Practică acest gen de multă vreme şi a ajuns să-l stăpînească în chip desăvîrşit. Imi aduc aminte, cu ani în urmă, de impresia puternică ce am avut în faţa unor compoziţii de proporţii însemnate, tratate cu o autoritate, care contrasta cu vîrsta fragedă, cu timiditatea autoarei. Incă de atunci, în această tehnică, Rodica Maniu era cineva. Pînă astăzi, în lucrările sale, s'au menţinut acele calităţi contradictorii care, departe de a se vătăma una pe alta, se întregeau reciproc: Ceva femenin, aproape duios, în alegerea subiectului, în toaletele cu care îşi îmbracă modelele, în atmosfera pe care o creează în jurul lor, şi, în acelaşi timp, o vigoare bărbătească în felul hotărît cu care aruncă pata de culoare, în siguranţa trăsăturilor largi, în desenul energic,

în armonia coloritului, bazată pe tonuri calde și coapte. Acuarelele de acum au devenit, poate, mai puțin spontane ca în trecut, însă mai unitare, mai topite, mai „tablou". Am asistat la o perioadă, mai acum cîțiva ani, în care Roidca Maniu da impresia că nu prea e mulțumită de sine, că se caută, că se îndoește de direcția în care să apuce. Pe atunci acorda mare atenție și picturii în uleiu. Ceva din materialitatea și din aspectul „terminat" al acestei tehnice se strecurase în acuarela sa. A fost însă ceva trecător, de vreme ce expozițiile ultime și, mai ales, cea actuală, este una din cele mai mulțumitoare la care ne-a invitat.

Mulțumitoare, de asemeni, și contribuția lui Mützner. De fiecare dată, în ultimii ani, acest pictor ne aduce ceva nou, aproape neașteptat. E drept, n'am întîlnit la dînsul și nu cred să întîlnim, acele salturi, acea reînoire „de fond en comble", cu care ne-au obișnuit alții. Neavînd ce spune, ei iau, așa zicînd, vorba din gura altuia. Evoluția lui Mützner urmează dela început aceeași linie. Ritmul ei poate fi uneori mai accelerat, alte ori mai lent; direcția a rămas însă aceeași. Intre tablourile sale din Japonia, de pildă, și cele de acum, diferența nu e de natură și de stil, ci de calitate. Și dînsul, ca și Rodica Maniu, a cunoscut acum cîțiva ani o perioadă mai ingrată. Este greu unui străin să aprecieze schimbări foarte subtile, care uneori se petrec în subconștient, dar care se traduc totuși prin efecte așa de importante, cum ar fi adoptarea unei noi maniere, aproape a unei noi atitudini în artă. M'ași încumenta totuși să le pun în socoteala influenței, pe care cei doi soți o exercitau unul asupra altuia, prin faptul că pictînd împreună, uneori chiar același motiv sau același model, întrebuințau cam același procedeu și cu puține diferențe ne dau cam același tablou. Acum s'au întors fiecare la subiectul și la practica cu care era familiarizat. De aceea, poate, unele din tablourile de acum ale lui Mützner, sunt printre cele mai bune, mai sincer și mai inspirat pictate, într'o pastă în care fiecare valoare este respectată.

Schweizer-Cumpăna a rămas credincios unui vechiu procedeu de a picta, pe care l-a adoptat în timpul studiilor sale în străinătate. Cu tenacitate și perseverență l-a menținut pînă azi, acomodîndu-l și perfecționîndu-l, spre a corespunde sensibilității sale de azi. Această formulă îi vine, poate, dela școala germană, müncheneză, pe care a iubit-o în tinerețe. Coloritul însă, sombru, bituminos, în care apar licăriri roșii și aurii, îi este personal. Uneori maniera sa este cea mai potrivită spre a evoca luciul, în întuneric, al unui vas de metal, pielea linsă și răcoroasă, parcă a unui fruct, mișcările brusc luminate ale unui personagiu, de mici dimensiuni, într'un interior obscur. Alteori însă, mai ales cînd e vorba să se redea un subiect în aer liber, culoarea sa păstoasă, brăzdată de striuri, pare prea grea, pensula sa prea înecată în materie, oricît de îndemînatec ar fi purtată. L'am dori, în aceste momente, mai preocupat de desenul obiectelor, mai delicat, mai spiritualizat.

Am spus, cu altă ocazie, că Stoica și Moscu, pe care deopotrivă îi apreciez, păcătuesc, unul prin lipsă, altul prin exces de energie. Am revăzut expoziția lor, la un interval de vreo zece zile. Nu mi-am schimbat părerea. Amîndoi sunt buni desenatori, dar diferența lor de temperament apare și aici, deși poate mai puțin decît în lucrările lor, în culori. Moscu e atras de motivele vaste, de vederile panoramice, pe care le observă pe îndelete, fără idei preconcepute, cu obiectivitatea celui hotărît să nu se depărteze de ce vede. Lui Stoica îi plac motivele mai pitorești de orașe și, în deosebi, casele cu unghiuri multe, cu planuri suprapuse, în care volumele se pot ușor

reduce la corpuri geometrice. Pe acestea el le despoaie de orice element de prisos, le simplifică pînă la contururi, de multe ori singure desinate, alte ori umbrite de cîteva trăsături de creion gris sau colorat. Desenul lui Moscu este mai clasic; cel al lui Stoica mai nervos, mai modern, ușor nuanțat de ironie, voluntar, uneori slab deformant. Nu este nicio contradicție între desenul lui Moscu și pictura sa, bazată pe aceleași principii. Este însă o mare deosebire între pictura lui Stoica și desenurile sale. Pictura sa prezintă actualmente o intensitate de ton, o varieate de contraste, o ciudățenie — vorbesc de ceea ce întîlneam pînă acum în școala noastră — cu care nu prea suntem obișnuiți. Se va mai calma cu timpul, o știm. Acordurile acide, uneori chiar stridente, se vor mai îndulci. Așa încît totul nu este decît o încercare, din care un pictor, cu atîtea resurse cum este Stoica, va profita. D-sa a văzut multe în timpul șederei în Italia, a înregistrat multe, a asimilat ce i-a convenit, și va reține ceea ce se potrivește cu temperamentul său. Feonmen care, în domeniul personal amintește pe cel al cubismului pe planul general. Sunt cu atît mai dispus să aplaud această tentativă mai revoluționară cu cît, de multe ori, gama de care se servesc unii din pictorii noștri este cu totul lipsită de vigoare, sățioasă, îndulcită pînă la dispariția elementului colorant. Metoda lui Stoica ia valoarea unei adevărate terapeutice.

Nici Iosif nu se arată dispus să urmeze moda, care cere ca un tablou de astăzi să se poată reduce la o armonie mai mult sau mai puțin trandafirie, în care niciun ton nu mai e pur și nu și-a mai păstrat natura. Ultimele sale lucrări sunt chiar mai tari, mai consistente, decît cele de anii trecuți. Așa este furtuna, așa este lucrarea ce-i face „pendant", al cărui titlu îmi scapă. Cu perseverență, cu pricepere, mai ales cu spirit critic, Iosif se așează printre cei mai serioși dintre pictorii noștri tineri. S'a ținut totdeauna departe de coterii și de modă, n'a făcut decît ceea ce i-a dictat conștiința, și aceasta este mult. Așa a ajuns la faza de astăzi, care nu este cea din urmă, în care se mai simt, poate incertitudini, dar care este a sa și la care l'a condus o muncă de toată ziua.

N'aș vrea să termin această cronică fără să spun un cuvînt despre un fenomen, pe care îl consider deopotrivă trist și primejdios. Cîțiva tineri, luna aceasta și în alte dăți, cu o candoare uimitoare, expun tablouri absolut identice, ca subiect, ca fel de tratare, ca gamă a tonalităților, ca gen cu cele ale altor pictori dela noi sau de aiurea. Cînd acest lucru se face, în literatură sau în știință, avem a face cu un caz calificat de imitație, poate chiar de plagiare, în artă el are pretenția să reprezinte unul din chipurile de a fi „modern". Imi aduc aminte de un portretist, care ne oferea pe zidurile sălii Mozart „des Modigliani pour pauvres", un altul era suprarealist, în pînze pe care le-ai fi putut vedea, aproape identice, în multe expoziții din Apus. Un al treilea și-a ales modelul mai de aproape: pe Ciucurencu, în timp ce un al patrulea a adoptat o formulă italiană, după Tozzi și urmașii acestuia. La ce poate servi această artă de surogat? Cui este ea de folos? In orice caz nu artistului. Dar ceea ce-i încă mai neexplicabil este că, la o vîrstă cînd orgoliul e mai puternic și mai arzătoare dorința de a fi tu însuți, un tînăr pictor, nu găsește nimic mai potrivit, decît să-și pună o mască. Ca să ducă în eroare pe cine? Publicul, ca să-i cumpere lucrările? Publicul cumpără prea puțin sau nimic. Iar cei cîțiva amatori dela noi, acum mai timizi ca oricînd, sunt în genere mai informați și mai prudenți de cum îi cred acești tineri.

GH. OPRESCU

CRONICA SPORTIVĂ

SKIUL ÎN MUNTE

Skieurul îşi pregăteşte uneltele!

Din nou munţii sunt înveliţi în mantie groasă de zăpadă.

O vrajă făurită din îngroparea vieţii vechi stăpîneşte înălţimile.

Abrupturile şi-au surpat semeţia, tocind sub coajă de ghiaţă şi omăt stîncile ascuţite, văile au adunat în adîncuri nămeţi uriaşi care le-au estompat conturul, poduri de argint s'au întins peste cascade şi prăpăstii, izvoarele şi-au stins şoaptele.

Legănat în ritm de paşi elastici şi moi, skieurul porneşte odată cu zorile pe aceeaşi cale colindată în alte anotimpuri.

Nimic nu turbură liniştea pădurii ninse. In loc de ciocănit strident de cuie de oţel, pe poteci de cremene, şiruind în zig-zag dealungul pereţilor văii adînci, acum vîrful skiurilor brăzdează în zăpada fără urme, dîră lucitoare. Mersul skieurului are ceva aerian, paşii lunecă fără sgomot, fără să se deslipească din cristalele reci strălucitoare.

Poteca, ce vara ocoleşte contorsionată stîncile prăvălite din înălţimi şi povîrnişurile aspre, săritorile înalte şi prăpăstiile ameţitoare, zace îngropată sub zăpada adîncă. Drumul se întinde nevăzut, oriunde, dealungul văii prin troenile adunate spre culmile albastre, luînd vieaţă doar din dîra skiurilor, potecă sculptată grabnic de un meşter zorit.

Paşii skieurului se înşiră în cadenţă automată, odihnitoare, într'o mişcare sveltă, la care participă tot trupul, avîntat înainte, sprijinit în bastoanele uşoare şi subţiri de trestie.

Stăpînit de o rară senzaţie de putere şi linişte, skieurul îşi tae drum spre culmi.

Ultimele griji, el şi le-a consumat înainte de plecare.

A îmbrăcat două perechi de ciorapi de lînă, şi-a uns bocancii cei cu talpă groasă, şi-a strîns bine pe trup îmbrăcămintea călduroasă, a luat în rucksak gluga pentru viscol, ochelarii de soare, lampa electrică, briceagul, ceara pentru skiuri, curele de rezervă şi alte lucruri pe care experienţa l-a învăţat să le poarte cu sine.

A uns cu grije skiurile, şi-a legat pe ele chingile sau pieile de focă pentru urcuş, a încercat atent una cîte una toate aceste ustensile, care îi vor da puteri să stăpînească, în sus şi în jos, povîrnişurile.

Odată cu zorile, printre rărişurile pădurii de brazi dela poalele muntelui, urcă liniştit, turburînd pas cu pas liniştea imensă, adormită sub pătura groasă a zăpezii.

Urcuşul îi dă răgaz să se bucure de dantela de o neînchipuită bogăţie a ramurilor înflorite de ger. Omul pluteşte fără efort pe deasupra zăpezii adînci, în care, fără skiuri, s'ar îngropa ca într'o mlaştină, şi astfel, el merge, desprins din ritmul vieţii, ca într'o reverie.

Pe nesimţite, pe măsură ce valea se ridică, pădurea se răreşte, puii de brad semănaţi printre blocurile uriaşe de stîncă, nu de mult acoperite de muşchi moale, verde, răsar din zăpada troenită.

Skieurul alege cu ochii şi îşi înalţă drumul, ocolind povîrnişurile abrupte, săritorile, cascadele.

In fundul căldării de sub creasta muntelui unde ia sfîrşit firul văii, este împărăţia atotputernică a albului.

Nimic nu-i poate odihni ochii, nici siluete de copaci acoperiţi de chiciură, nici vîrfuri de brăduţi isbucnind din închisoarea albă a omătului, nici stînci răsleţe prăvălite, nimic nu turbură monocromia orbitoare a albului, decît dîra lăsată în urmă de skiuri, mai puţin strălucitoare decît strălucirea aşezată peste tot ce înconjoară.

Uneori albul omătului este atît de puternic încît pantele dispar, totul se uniformizează; povîrnişurile repezi, terasele etajate, pereţii înalţi se dărîmă, se aşează în acelaşi plan, dînd imensităţii un aspect grandios de dezolare, care văzut prin ochelarii portocalii, se transfigurează în atmosferă polară.

Sus pe creastă, skieurul începe pregătirile coborîrii.

Cu faţa spre soare sau spre vînt, skiurile înfipte în zăpadă, cu vîrfurile în sus, îşi usucă tălpile dominînd în scurt popas, înălţimile.

Skieurul cercetează departe, în vale, în altă lume parcă, cabana singuratecă din poeniţa dintre brazi, unde se va coborî plutind pe lungile tălpi iuţi.

I-ar trebui o zi întreagă să ajungă acolo, departe—fără skiuri—din culmea unde soarbe aerul îngheţat, lustruind ceara de pe tălpici.

Soarele răsărit din ascunzişul norilor întinde urme albastre, uriaşe, ce dau vieaţă pantelor estompate, disolvînd violent uniformitatea albului. Focuri orbitoare se aprind pe creste, povîrnişurile capătă reflexe multicolore ca faldurile unei rochii somptuase de mătase în lumina reflectoarelor.

Cu puteri adunate îşi leagă skiurile şi porneşte la vale.

Aplecat, trupul îşi ia sborul, chemat de adîncurile văilor, cu genunchi îndoiţi puternic înainte, cu umerii paraleli cu panta, cu bastoanele fluturînd înapoi în pumnii strînşi. Skiurile unul lîngă altul, se iau parcă la întrecere. Distanţele capătă valori cu totul altele decît cele obişnuite, fundul căldării la adîncimi ameţitoare, se apropie plutind în rotirea acordată cotiturilor, viraje de pasăre uriaşe, ce sboară cu aripi larg deschise, nemişcate.

Trupul nu mai trăeşte într'o lume arhitecturată din planuri orizontale şi verticale. Pornit la vale, skieurul trăeşte într'o lume fantastică, clădită din planuri oblice şi spirale ce se întretaie, dansează, se scufundă brusc sau se ridică violent din adîncuri, o lume de planuri halucinante peste care el răsare din înălţimi şi prinde rădăcini pe fiecare din ele.

Mereu perpendicular pe pantă, skieurul se afundă în gol.

Uneori, pe povîrnişurile prăvălite, se apleacă înainte pînă aproape de orizontală, depăşind mult cu fruntea vîrfurile încovoiate ale skiurilor, alte ori cînd în iuţeală de bolid, după o coborîre lungă urcă o contra-pantă, îşi lasă trupul în spre spate, ca izbit în piept de un uragan potrivnic, neînchipuit de tare, ce-l îndoaie înapoi, gata să-l desrădăcineze.

Cînd coteşte în „cristianii" arcuite se apleacă mai puternic în spre vale, se strînge asemeni unui arc şi se destinde drept spre adînc, pentru a se strînge din nou la sfîrşitul virajului, temperînd elanul.

Umerii la fiecare cotitură se rotesc paralel cu planul pantei pe care el plutește. Skiurile continuă întrecerea lor mută. Cînd linia sinuoasă a coborîrii merge oblic dealungul povîrnișului, greutatea trupului saltă inegal, ca într'un dans modern văzut la ralenti, apăsînd totdeauna mai mult pe skiul dinspre vale, rămas nițel în urmă.

Cînd după cotituri ondulate, pe pantele prea repezi, skieurul coboară povîrnișuri line, fără obstacole, drept la vale, ca un obus, pe linia de pantă maximă, skiurile își împart în mod egal greutatea trupului; rămîn atunci nemișcate, lipite. Cu genunchii strînși și îndoiți înainte, skieurul se apleacă din ce în ce mai mult, pe măsură ce vitesa crește. Inima îngheață, fulgere de argint trec repezi, nevăzute aproape, urechile zbîrnie, coborîrea se transformă într'o prăbușire în prăpăstii albe, moi, fără fund, fără densitate; ochii se umplu de lacrimi, biciuți de aerul înghețat, schimbat în vijelie.

Din cînd în cînd, prin cotituri largi, skieurul temperează vitesa, stăpînind skiurile: și din nou urmează linia oblică sinuoasă.

In urma lui rămîn incrustate în fața muntelui, urmele sborului lui aerian. In cîteva minute, ce par fără sfîrșit, un drum de ceasuri a fost străbătut.

Zăpada, oricît de adîncă, susține omul, și nu-l trădează atît timp cît este în picioare pe skiuri. In firul văii, pereții înalți și-au risipit mantia albă, astupînd și netezind stîncile și săriturile. Transformat în adevărată pistă de bob, fundul văii călăuzește plutirea skieurului mai departe. Zăpada este imaterială acolo, în fir. Fulgi mari și ușori sboară în nor de praf de diamante de sub skiuri, alcătuind nimbi fosforescenți, călători, foc alb ce se prăvale uluitor.

In coborîrea amețitoare, veșnic aplecat în spre adînc, skieurul plutește pe fulgii imateriali ce se dărîmă parcă sub el, purtîndu-l vijelios înainte.

Cotituri neprevăzute răsar în drum. Valea își șerpuește firul cu fantezie, îndoindu-l uneori atît de brusc, încît în elanul nestăpînit al vitesei, skieurul se urcă pe perete opus ca un automobil de curse, în virajul înclinat al pistei.

In locuri înguste, în fundul văii, skieurul trece prin porți fermecate, de zăpadă și ghiață, apariții halucinante ce dispar cu iuțeala fulgerului.

Peste șanțurile sau rîpele din drum, skiurile nu mai ating zăpada. Lansat cu iuțeală dematerializantă, skieurul trece prin aer, peste denivelări și surpări, netezind prin elan și prin văzduh drumul.

Brazii mici, cei dintîi îi ies în întîmpinare, apoi trunchiurile groase, bătrîne, din marginea pădurii de care se frînge viscolul. Lunecînd cu multe cotituri printre copaci, coborîrea capătă un aspect mai puțin demoniac. Skieurul se complace în pacea și liniștea pădurii îngropate în troeni, iar mersul șerpuit printre arbori este o destindere după tensiunea coborîrii vertiginoase pe pantele abrupte, imense, spulberate de vînturile aprigi.

Prin labirindul pădurii, cu măestrie, skieurul își alege drum către cabana din poiană, către oameni.

Venit din înălțimi astrale înghețate, din împărăția nesfîrșită a albului orbitor, poenița înconjurată de brazi verzi, cu crengi adînc aplecate de greutatea zăpezii, printre care fumul cabanei se înalță liniștit spre cer, este asemenea portului în care după furtuni îndelungate, ajunge corăbierul.

VIOREL NICOLESCU

CRONICA CINEMATOGRAFICĂ

WILLY FORST, AUTOR

Americanii au mulți regisori buni. Europenii mult mai puțini. Se poate vorbi însă de Alexandru Korda, dela Londra autor al magnificului Rembrandt (cu Langhton), și de Willy Forst dela Berlin.

Publicul nostru l-a cunoscut întîiu pe Willy Forst ca actor și „diseur". L-a văzut în Zwei Herzen in drei Vierteltakt", „Ein Tango für dich", „Das Lied ist aus" și alte asemenea savuroase filme. In „Warum lächelst du, Mona Lisa" și în „Prințul Arcadiei", el apare în îndoita calitate de regisor și principal interpret. In filmele următoare nu-l mai vedem jucînd. Astfel au fost, pe rînd, „Maskerade", „Mazurka", „Allotria" și „Burgtheater", iar acum, săptămîna trecută, admirabilul film care s'a dat la Aro sub titlul de „Prima iubire".

In America un regisor oricît de genial trebue să asculte de o mulțime de sugestii și prejudecăți ale casei producătoare, care și-a făcut cîteva idei-șablon asupra lucrurilor care „plac publicului" și cer respectarea riguroasă a acestui comandament comercial, imolînd fără ezitare ideile pur artistice ale autorului, chiar cînd acesta este un Lubitch (vom numi, pentru mai multă comoditate, „autor" pe acela care „supervizează", dar în acelaș timp regisează actorii, modifică scenariul, eventual colaborează la elaborarea lui; autorul integral, autorul-limită e Chaplin, care, în filmele sale, se ocupă direct de toate).

In Europa, imperativele clientelii sunt mai puțin severe, pentrucă această clientelă este ea însăși mai nedefinită, mai amestecată, mai divizată în grupuri naționale cu gusturi diferite. Autorul va avea deci mai multă libertate de acțiune, pe care o favorizează și vechea credință europeană în caracterul individual al creației culturale. Individualismul de metodă al lui Chaplin, care în Statele Unite este o excepție tolerată, constitue în Europa o pretenție mai ușor de satisfăcut.

Astfel, Willy Forst beneficiază de o libertate de mișcare care îi permite să-și aranjeze filmele cum vrea. Și primul uz pe care l-a făcut el de această libertate este să transpună, în producție, o „teorie a cunoașterii" de actor. Actorul privește o piesă nu atît ca o mare idee de psihologie desvoltată în scene de detaliu, cît ca un mănunchiu de cîteva scene sigure, capabile să smulgă aplause în toiul actului,—restul scenelor fiind doar umplutură mai mult sau mai puțin verosimilă a momentelor actoricești „tari".

Willy Forst, plecat dela actor și ajuns la regisor, face un fel de compromis între cele două concepții. Rămîne credincios ideii că im-

portante într'o poveste sunt numai detaliile, scenicitatea momentului. Pe de altă parte, nu se mulțumește cu cîteva momente bune, care să fie mai proeminente, ci caută ca toate detaliile să fie invențiuni cinematografice originale. Cu alte cuvinte, generalizează efortul de ingeniozitate actoricească la întregul cuprins al filmului. Acesta devine mai unitar, rămînînd totuși cam descusut, adică făcut dintr'o puzderie de „găsiri" de amănunt juxtapuse aditiv, nu integrate sintetic vreunei idei fundamentale comune întregei povești.

Astfel, chiar în filmele sale deadreptul proaste, găsirile acestea de amănunt abundă. In schimb, chiar în filmele ne-proaste (ca Maskerade, Mona Lisa, Prințul Arcadiei) ne deranjează subiectul. Căci tema nu-i o mare simplă idee umană, ci o snoavă nostimă, o butadă de conversație desvoltată anecdotic. Asta dă ceva de „neserios" operei, în ciuda detaliilor cinematografice de bună calitate. Așa, bunioară, în Mona Lisa s'a tras, întinzînd-o la infinit, dintr'o idee care la origine era doar o vorbă de spirit: „ce ar fi dacă cutare pînză celebră ar încăpea pe mîinile unui pîrlit care i-ar ignora complet valoarea?". „Maskerade" este povestea unui cancan, desvoltat nu filosofic, ca în comediile americane, ci tot anecdotic, prin intrigă și chiprocouri.

De curînd, Willy Forst a simțit că subiectul contează, că el nu trebue redus la o simplă schemă amuzantă, că tema trebue să meargă psihologicește în profunzime, fie în ordinea comicului, fie în aceea a tragicului. In acest scop, a compus „Burgtheater", film în multe privinți excelent. Dar și aci autorul s'a agățat de aspectul anecdotic al lucrurilor. In lumea teatrului — și mai ales în lumea celor ce rămîn cu gura căscată în fața lumii teatrului — circulă o prejudecată după care actorul este un erou etic, care, ca să se înalțe el, trebue să calce peste cadavrele altora. Acest tragism de carton a dăunat filmului, dîndu-i ceva fals, ceva de foileton ieftin. A avut dreptate Forst cînd s'a decis să caute, pentru filmele sale, idei de umanitate gravă și de tristețe. Dar a exagerat; a sărit dincolo de cal și a căzut în melodramă.

Firește „Burghteater" n'a fost o operă inutilă. Chiar lăsînd la o parte zecile de amănunte simbolice foarte ingenios aranjate și direct tulburătoare —, chiar, zic, lăsînd aceste găsiri originale care aci abundă ca în niciun alt film al lui Forst —, „Burgtheater" are meritul de a fi angajat pe acest autor inventiv pe calea cea bună, pe singura cale cinematografică bună. Acum, Forst știe în ce direcție să caute. Și eforturie lui au fost strălucit recompensate. Căci filmul său imediat următor — „Prima iubire" a însemnat o deplină reușită.

„Prima iubire" este povestea unei moarte—*după* ce a murit. Grație soțului ei, care nu o poate uita, ea parvine să trăiască mai departe, întruchipată în obiecte și acțiuni, în vorbe, imagini și gînduri. Fiecare lucru din casă, fiecare conduită a supraviețuitorilor, face să răsară chipul defunctei. Și aceasta strică fericirea celor rămași în vieață.

O asemenea temă fusese tratată de Anatole France în „Histoire comique", unde un cabotin îndrăgostit de o femee care nu-l iubea își zboară creerii în fața ei și a amantului ei. Sinucigașul îi previne că, de atunci înainte, nu vor mai avea o clipă de liniște cînd se vor întîlni, căci chipul lui, așa cum e el acum, înainte de descărcarea revolverului, îi va urmări obsedant pentru totdeauna.

Această temă a mortului care trăiește mai departe pentru a otrăvi fericirea viilor — Willy Forst a „deparazitat-o" de tot ce ea putea avea excesiv, în special de elementul acela mefistofelic de care

nu scăpase nici „Histoire Comique" — element de dramă ieftină pe care, în romanul lui France, îl uităm grație profuziunii de analize psihologice fine. Dar în sine, faptul că mortul rînjește răzbunător e mai de grabă un cusur. Cusur în care nu a căzut Willy Forst, căci personajul imaginat de el a murit ca toată lumea, nu într'un mod special și vindicativ.

Filmul acesta e primul în care Forst a desvoltat o idee banală și etern omenească. Intriga e redusă la ultima ei expresie, și toată grija e dată ideii fundamentale, către care converg zecile de mici detalii cinematografice simbolic evocative.

D. I. SUCHIANU

SCRISORI DIN LONDRA

OBSERVAŢII ASUPRA POLITICEI BRITANICE. MISIUNEA HALIFAX. COLONIILE SAU EUROPA CENTRALĂ?

Misiunea Lordului Halifax întreprinsă în Germania, în Noemvrie trecut, rămîne un eveniment important în politica internaţională, indiferent de rezultatele practice pe care le-ar putea avea. Pe lingă că s'au înregistrat date preţioase privitoare la climatul politic din stratosfera naţional socialistă, misiunea aceasta a provocat nu numai un interes general în opinia politică a Europei, dar a produs chiar o adevărată comoţie, precipitind adoptarea de atitudini mai precise chiar din partea Marei Britanii.

In Franţa — cu toate informaţiile oficiale date dela Londra — misiunea Halifax a produs o adîncă îngrijorare şi nelinişte. Chiar publicul britanic a fost surprins şi, în mare parte, a socotit această misiune ca riscată, dacă nu chiar primejdioasă. Neliniştea provocată de trimiterea Lordului Halifax în Germania a determinat opoziţia din Camera Comunelor să insiste ca politica externă a guvernului să fie cît mai neîntîrziat supusă discuţiilor în Parlament, cu atît mai mult, cu cît se publicaseră în ziare relatări exacte, dacă nu în formă cel puţin în fond, cu privire la pretenţiile germane prezentate de Cancelarul Hitler.

In cursul desbaterilor dela 22 Decemvrie, Winston Churchill a exprimat sentimentul majorităţii cînd a spus că „vizita Lordului Halifax în Germania a avut un efect *educativ* şi orice îngrijorare poate fi înlăturată, conform principiului că nu se poate da peste nas îngerului păcii". Făcind aluzie la cererea Germaniei de a i se lăsa mînă liberă în Europa Centrală, Churchill a spus: „Ni se cere să dăm ceva, sau ceea ce e şi mai greu, să stăm la o parte şi să privim la ceea ce s'ar face aiurea". Apoi, relevînd situaţia generală extrem de critică din punct de vedere psihologic, Churchill adaogă: „In momentul de faţă sunt cîteva State de al doilea rang ca întindere şi foarte importante a căror hotărîre stă în cumpănă dacă să se dea de partea dictatorilor Statelor totalitare, ori să rămînă de partea Ligii Naţiunilor". „Şi — continua Churchill — nu e vorba numai de afiliaţia externă, ci şi de regimul pe care să-l adopte aceste State". „Pentru că toate ţările din toată Europa îşi au privirile aţintite asupra noastră, nu ca să ne batem pentru ele — pentrucă e lămurit că nu vom putea face lucrul acesta — ci ele aşteaptă ca Marea Britanie să ţină sus steagul în interesul păcii, al libertăţii, al democraţiei şi al guvernării parlamentare". „Dacă s'ar crede că noi căutăm să obţinem avantaje în

paguba altora ori că ne-am lepăda de principiile înalte care sunt sacre nu numai pentru unele popoare, dar şi pentru milioane de oameni din sînul fiecărei naţiuni, atunci s'ar zdrobi toate speranţele şi disperarea ar cuprinde Europa".

Datorită deci acestei „comoţii" generale provocată în opinia europeană şi chiar în America, guvernul Britanic a simţit că trebue să discute imediat cu Franţa pentru a lămuri situaţia creată şi a calma opinia naţională şi străină. De aceea d-nii Chautemps şi Delbos au fost invitaţi la Londra la 28 Noemvrie.

In faţa unei astfel de situaţii internaţionale şi cu toate frămîntările momentane, Camera franceză şi-a exprimat încrederea în guvern, fiind numai cinci voturi contra.

Conversaţiile anglo-franceze au durat două zile şi, spre marea surprindere a multora, în loc de a slăbi legăturile dintre cele două ţări, au contribuit să le strîngă şi mai mult. S'a mai vădit în urma acestor discuţii că unitatea de vederi din cabinetul britanic nu fusese prea mult sdruncinată — după cum pretindea o bună parte din presa europeană — prin campania viguroasă dusă în ultimii doi ani de către un puternic grup de personalităţi engleze strînse mai ales în jurul ziarului *Times* şi care campanie cerea urgenta înţelegere anglo-germană.

Comunicatul dat în urma conversaţiilor, ca toate comunicatele oficiale, este interesant mai mult prin ceea ce lasă a se înţelege decît prin ceea ce voieşte a preciza. In special, ne preocupă „afirmarea interesului comun al celor două guverne pentru menţinerea condiţiunilor paşnice în Europa Centrală şi răsăriteană" (the maintenance of peaceful conditions in Central and Eastern Europe). Ne mai interesează iarăşi „dorinţa (ambelor guverne) de a coopera cu toate ţările într'un efort comun pentru a promova o destindere internaţională prin metode de negociaţiuni libere şi pe cale paşnică". In primul rînd trebue observat că acest comunicat — respectînd sau mai degrabă temîndu-se de opinia publică britanică — se fereşte a lăsa măcar să se înţeleagă că Marea Britanie s'ar angaja cu Franţa pentru a menţine acel *Statu quo* pe care marele public anglo-saxon îl consideră drept isvorul nesiguranţei din Europa Centrală şi sămînţa viitorului războiu. In al doilea rînd, se exprimă dorinţa unei cooperări cu toate ţările pentru a se ajunge la o înţelegere generală. In termeni mai precişi, aceasta înseamnează pregătirea unei conferinţe, ca cea din 1919, prin care politica internaţională să se aşeze pe noi baze. Declaraţiile d-lui Neville Chamberlain fac să se întrevadă destul de lămurit această intenţie. Toţi cei care au beneficiat de pe urma tratatelor, spune d-sa în esenţă, trebue să contribue la sacrificiile comune pentru a se stabili o nouă ordine de lucruri. Se ştie rolul pe care l-a jucat Van Zeeland, fostul prim-ministru belgian, pentru pregătirea unei conferinţe economice internaţionale şi unele condiţii pe care le punea Germania anul trecut înainte de stabilirea axei Berlin-Roma şi a Triplei alianţe. Roma-Tokio-Berlin: eliminarea articolelor 10 şi 16 din Pactul Ligii Naţiunilor şi stabilirea unui mecanism internaţional pentru a se pune în aplicare art. 19 din Pact, adică acel articol care prevede revizuirea tratatelor. Nu trebue iarăşi uitată călătoria lui Van Zeeland în America şi mai ales intervenţiile Regelui Leopold al III-lea, atît prin discursul ţinut în Noemvrie trecut la Guild Hall din Londra, cît şi cu alte prilejuri, pentru pregătirea unei conferinţe internaţionale. Poate o mică paranteză cu privire la rolul jucat de Van Zeeland cu prilejul reocupării Renaniei de către Germania prezintă interes. După declaraţiile făcute de d. Eden la 1 Noemvrie în Camera Comunelor asupra rolului lui Van Zeeland din Martie 1936, revista *Le Flambeau*,

(Dec. 1937) din Bruxelles precizează că aliații Franței au fost gata să-i sprijine acțiunea militară pentru a obține retragerea trupelor germane din Renania, dar că Van Zeeland s'a opus, cîștigînd apoi de partea sa și pe Marea Britanie. Deci, aceasta ar fi cauza principală a succesului extraordinar obținut de Cancelarul Hitler și prăbușirea întregului sistem colectiv.

Reocuparea Renaniei consfințește nu numai dominația germană pe continent, dar distruge încrederea popoarelor mici — mai mult decît cucerirea Abisiniei — în legalitate și pázirea tratatelor și apărarea drepturilor pe altă cale decît prin forță. Insăși neutralitatea Belgiei este determinată apoi de reocuparea Renaniei, ca și Pactul italo-iugoslav, precum și alte acțiuni de regrupare a Statelor europene, mai mult ori mai puțin în afară de cadrul Ligii Națiunilor.

Misiunea Lordului Halifax avea deci să cerceteze ce metode înțelege să urmeze Cancelarul Hitler cu privire la consolidare dominației pe care și-a stablit-o prin înarmările sale fără precedent în istorie și prin reocuparea Renaniei și dacă pe lîngă această dominație mai dorește încă și alte posesiuni teritoriale. Ceea ce a aflat solul britanic în Germania l-a făcut desigur să se gîndească mai întîiu la spusele lui Gneisenau: „Ceea ce a fost Prusia pentru Germania, trebue să fie Germania pentru Europa".

In tot cazul, pretențiile germane au trebuit să fie de așa natură, încît legăturile dintre Marea Britanie și Franța au devenit și mai strînse, iar grupul englez care agita în favoarea unei cît mai neîntîrziate înțelegeri anglo-germane a rămas oarecum surprins văzînd că vizita pe care trebuia s'o facă d. Delbos în Europa Centrală și răsăriteană în numele Franței va fi făcută, acum, și în numele Marei Britanii. Interesul comun — de care vorbește comunicatul anglo-francez dela 30 Noemvrie, la Londra — pentru menținerea condițiunilor pașnice, pare totuși a purta mai mult pecetea impreciziunii engleze, decît a logicii galice. In menținerea acestor „condiții pașnice" intră bineînțeles chestiunea minorităților care frămîntă mereu opinia anglo-saxonă, stăpînită necontenit de mistica religioasă, pe lîngă oarecare rezervă mentală de „revizuire" — pe cale pașnică bine înțeles — pentru a se da satisfacție acelora care se simt nedreptățiți prin tratate. Englezii nu pierd din vedere că în primul rînd nesiguranța și chiar prăbușirea unui Stat poate fi provocată prin distrugerea unității spirituale și prin curentele ostile ivite între cetățeni. Gibbon, în Mărirea și decăderea Imperiului Roman, accentuează cauzele acestea ale prăbușirii, iar dărîmarea Imperiului Austro-Ungar rămîne cel mai puternic exemplu de acest fel din vremile noastre.

De asemenea, „dorința ambelor guverne de a coopera cu toate țările într'un efort comun pentru promovarea păcii", pare a fi un ecou al părerilor exprimate de Ramsay Macdonald și apoi repetat sub toate formele de toți pacifiștii și predicatorii (și care este englezul care nu se prezintă sub aceste două ipostase?) de a „reface" pe baze mai juste ceea ce s'a făcut în 1919. Poate că formidabila înarmare britanică ar urma în spiritul vremii realizarea ideii lui Pitt din Tratatul dela 10 Aprilie 1805: „stabilirea, în Europa, a unui sistem federal prin care să se asigure independența statelor slabe prin ridicarea de forțe formidabile împotriva ambițiilor Statelor celor mai puternice".

In tot cazul, protejarea celui slab intră în caracterul englez, fiind unul din atributele esențiale ale tipului național de „gentleman". O acțiune a guvernului englez în acest sens găsește totdeauna unanimitate în opinia publică. De aceea nu pot să repet în deajuns că chestiunea minorităților este una care poate stîrni vijelii în opinia anglo-saxonă. Poate că — după cum se pare — noua însărcinare a lui Sir Robert

Vausi Hart ca înalt consilier diplomatic al guvernului englez, însemnează pregătirea pentru marea conferință internațională care ar avea de scop să stabilească o nouă ordine în lume.

In urma conferinței dela Londra, pe lîngă strîngerea relațiilor franco-engleze, lucru care a contribuit apoi la întărirea legăturilor dintre Franța și prietenii și aliații ei, s'a produs și o slabă destindere între Germania și Franța. In special, declarațiile d-lui Delbos, făcute la Praga, la 17 Decemvrie: „Credem că nu e nevoie ca toate Statele să aibă același *credo* pentru a avea legături pașnice între ele". „Voim să ajungem la o destindere a relațiilor cu toate țările, ori și care ar fi regimurile și idealurile lor", sunt desigur un politicos răspuns la întîmpinarea amabilă pe care i-a făcut-o Von Neurath în gara din Berlin.

Fără a insista însă în special asupra rezultatelor călătoriei d-lui Delbos, și care se vor vedea mai lămurit după cursul pe care îl vor lua evenimentele într'un timp mai apropiat în Statele în chestiune, trebue să ne oprim puțin asupra situației actuale din Europa Centrală și răsăriteană în raport cu evoluția politicii Reichului, cît și asupra mișcărilor unei părți însemnate din opinia publică engleză.

II

De aproape doi ani s'a produs în Anglia o mișcare favorabilă unei înțelegeri anglo-germane și care s'a concetrat, în special, în jurul ziarului *Times*. Acel care s'a pronunțat mai sgomotos în favoarea acestei înțelegeri și a purtat pretutindeni toiagul Eremitului Petre a fost Marchizul Lothian, fostul secretar particular al lui Lloyd George. Se numea pe atunci Philip Kerr — în timpul Conferinței de pace din Paris. Lordul Astor, care este proprietarul lui *The Observer* și fratele său, Maiorul Iacob Astor, proprietarul ziarului Times, precum și Robert Brand (cumnat cu Astor), director la Banca Angliei și una dintre cele mai influente personalități din lumea financiară din City, s'au alăturat și au stimulat puternic și pe toate căile această mișcare. Lordul Londonderry, descendentul lui Castlereagh, om extrem de bogat și foarte ambițios, — fost pentru scurt timp ministrul aviației în guvernul național prezidat de Macdonald, nu vede salvarea Europei Centrale pînă la Marea Neagră decît dacă ea ar fi dată complet în paza Germaniei, fără nicio condiție și fără nicio garanție; și de aceea și-a luat ca misiune a vieții sale instaurarea Reichului în poziția pe care el singur i-a destinat-o. El a contribuit mult la stabilirea legăturilor dintre conducătorii Reichului și oamenii politicii englezi. Și la noi în țară a reușit să întoarcă oarecare capete ușurele. Londonderry a detronat pe Lordul Rothemere și i-a luat locul ca patron și mentor al mișcării revizioniste maghiare din Anglia. Bine înțeles că la această mișcare s'au asociat deputați și membri ai Camerei Lorzilor.

Grupul acesta, cunoscut sub numele de „mișcarea dela Clivden", — proprietatea și castelul Lordului Astor — a reușit prin campania ziarelor Times și Observer, prin influența ei în politică și finanțe, prin legăturile sale cu membrii cabinetului britanic, să creieze un curent însemnat în opinia publică, favorabil unei prompte înțelegeri anglo-germane.

Pus în fața unei astfel de situații, guvernul britanic a trebuit să încerce dacă se poate ajunge la o asemenea înțelegere și în ce condițiuni. Din punct de vedere tactic și din punct de vedere psihologic, acțiunea guvernului a fost cît se poate de nemerită. Dacă guvernul ar

fi refuzat să exploreze calea către această posibilitate ar fi dat impresia de ostilitate cu orice preț față de Germania, pe lingă că ar fi sporit curentul alimentat de grupul Lordului Lothian.

Dar cum sunt prezentate publicului englez cererile germane?

In primul rînd Germania ar avea dreptul să beneficieze de principiul de *Self-determination*, după cum au beneficiat toate popoarele (deși acest principiu este pus în aplicare prin acel *Diktat* dela Versailles pe care Germania îl repudiază). Prin urmare, Germania urmărește unirea tuturor germanilor din Europa și care s'ar găsi în jurul frontierelor Reichului. Austriacii, Sudeții germani din Cehoslovacia, Germanii din Danzig, Memel și o parte din Coridorul polonez, iar mai tîrziu cei din Tirolul italian. Cine știe, poate se vor alipi — după visurile pangermane — și Germanii din Elveția, Danemarca, Belgia. Pentru că trebue observat că Germania de multă vreme, pentru satisfacerea cererilor sale, întrebuințează metoda după care se mănîncă anghinarea, adică foae după foae. Restul Germanilor din Europa, care din cauza situației geografice nu s'ar putea uni cu Reichul, vor trebui să obțină autonomie locală.

In al doilea rînd, Germania cere restituirea coloniilor care i au fost „furate prin Diktatul dela Versailles". In fine, Germania cere sfîrșitul alianțelor Franței cu Cehoslovacia și Rusia și deplină mînă liberă în Europa Centrală și răsăriteană.

Această din urmă cerere este socotită nu numai de elementele care lucrează în favoarea unei înțelegeri anglo-germane, ci și de majoritatea acelora care se ocupă cu situația internațională, ca cea mai urgentă și pe care germania va căuta să-și o îndeplinească în cel mai scurt timp cu putință.

Nu numai reînarmarea Germaniei, dar mai ales adoptarea sistemului autarhic împins pînă la ultimele limite, creează necesități de ordin economic extrem de urgente. Luînd doar un singur exemplu, acela al combustibilului lichid fără de care nu se poate concepe rapida circulație modernă dominată de motor și încă mai puțin un războiu oricît de scurt, cu aviația și cu armata mecanizată, Germania este silită să-și asigure aprovizionarea pe orice cale. Autarchia implică, în primul rînd, securitatea Reichului în cazul unui conflict internațional, în ipoteza că va avea toate materiile prime de care are nevoie. Inarmarea și transformarea într'o națiune înarmată implică supremația în Europa și în acest caz va trebui să obțină, fie prin războiul economic, fie cu armele, toate materiile prime de care are nevoie de acolo de unde s'ar găsi ele mai în apropiere.

Orișicite colonii s'ar oferi acum Germaniei, ea nu și-ar putea procura imediat materiile prime și produsele alimentare de care are nevoie imediat.

Lordul Lothian, vorbind, la 29 Iunie 1937, la Institutul Regal pentru afacerile internaționale, despre „Germania și pacea Europei", spune între altele: „Baza unei soluții a situației de azi din Europa Centrală — care, firește, nu poate dăinui așa cum este cu 15 sau 16 State care se dușmănesc între ele — poate fi aceea a comunității popoarelor din Imperiul Britanic". „Presupunînd că Germania, odată pentru totdeauna și absolut irevocabil, recunoaște independența acestor State, iar ele în schimb *intră în ceea ce s'ar putea numi orbita politică și economică a Germaniei*, oare atunci nu s'ar potoli Europa"? Extinderea, deci, a Anschlussului asupra tuturor Statelor din Europa Centrală pînă la hotarele rusești, cu independență nominală. Astfel expune cel mai autorizat purtător al cuvîntului Cancelarului Hitler politica pe care o urmărește Reichul totalitarian.

Fără îndoială Germania n'are niciun interes să schimbe culoarea hărții Europei dacă poate avea dominația politică și economică asupra ei. „Interesul general, continuă Lord Lothian, este ca Europa Centrală să fie potolită și lucrul acesta se poate face numai sub dominația Germaniei".

Aceasta este ideea fundamentală la baza întregii propagande care a sguduit opinia publică din Anglia în ultimul timp și care a determinat misiunea Halifax în Germania. Efectul acestei propagande, în Germania, a fost extraordinar, astfel, încît înțelegerea cu Anglia apare la Berlin ca un fapt sigur și destul de apropiat. Ba chiar, în momentul de față, se simt oarecare tendinți pentru o răcire față de Japonia numai pentru a se grăbi apropierea de Londra. Pentru a se vedea cît de nestrămutată este hotărîrea Germaniei cu privire la soarta Europei Centrale este interesant să adăugăm cele spuse de prof. dr. W. J. Rose, Rector la Queen's college din Oxford, tot la aceeași conferință la care a vorbit Lord Lothian. „Am luat parte la o conferință care a durat două zile la Oxford — spune prof. Rose — la Fundația Rhodes, între universitari englezi și douăzeci și cinci studenți și profesori mai în vîrstă dela universitățile germane, care reprezintă părerile intime ale Führerului". „Discuțiile și popunerile germane au fost absolut acelea de aici ale Lordului Lothian". „Desigur — adaugă prof. Rose,—Germania nu vrea teritorii, ci expansiune și dominație". „Dacă cei 100 milioane de oameni din Europa Centrală vor fi lăsați în pace, vor ști să se apere; căci oamenii aceștia nu doresc să ne batem noi pentru ei, ci numai să-i lăsăm în pace".

Interesantă, de asemenea, este și părerea unei foarte distinse personalități engleze, Harold Nicolson, deputat guvernamental în Camera Comunelor, fost diplomat de mare valoare și secretarul delegației britanice la Conferința păcii, scriitor de mare reputație.

Harold Nicolson, multă vreme în post diplomatic la Berlin, publică în numărul depe Decemvrie 1937 al revistei The Fortnightly Review, un studiu intitulat: „Germania și coloniile", în care spune: „Eu însu-mi cred că obiectivul de căpetenie al Cancelarului Hitler nu este redobîndirea fostelor colonii germane". „Sunt convins că este tot vechiul *Drang nach Osten* adăugat la propria sa deviză: *Blut und Boden*". „Cred că vrea să extindă dominația germană către Odesa și Marea Egee și pentru aceasta are nevoie să-și acopere spatele, asigurîndu-se că nici Franța și nici Anglia nu-l vor turbura".

Dar această pregătire germană este așa de evidentă, încît nu mai e nevoie să mai aducem și alte dovezi. De aceea, comunicatul anglofrancez dela 30 Noemvrie spune că guvernele dela Londra și Paris au interes comun să mențină condițiile pașnice în Europa Centrală. Acțiunea germană sub cele mai variate și mai hotărîte forme a reușit să turbure metabolismul fiecărui organism de Stat, a reușit să le sfărîme unitatea internă creîndu-și puternice curente favorabile în aceste State, și pregătindu-și astfel calea către Anschlussul economic și politic. Dacă aceste State s'ar deștepta totuși la timp, atunci independența lor va putea fi salvată.

D. N. CIOTORI

VECINII NOŞTRI

CEHOSLOVACIA

Manifestările artistice anuale au devenit oarecum tradiţionale în viaţa culturală a Cehoslovaciei. Iată că după grandioasa expoziţie a „artei vechi din Slovacia" din 1937, cercul artistic „Umelecka Beseda" prepară pentru anul 1938 o altă expoziţie şi mai interesantă, care va purta titulatura: „Baroco oraşului Praga", 1938, şi va concentra manifestările artistice din domeniul picturii, plasticei, industriei artistice, arhitecturii etc.

Scopul acestei expoziţii, care urmează a fi inaugurată în luna Mai, este de a concentra întreaga activitate artistică ce s'a desfăşurat pe teritoriul actualei Republici în perioada 1600—1800. Importanţa acestei perioade este tot atît de mare pentru artă, cît şi pentru cultura naţională cehă, ea fiind premergătoare redeşteptării ceheşti din sec. XIX. Pe de altă parte, barocul reprezintă trăsătura caracteristică a oraşului Praga. Oricine a vizitat acest oraş nu poate uita minunatele creaţii în cel mai pur stil baroc, ce se întîlnesc la fiecare pas. Este îndeajuns să reamintim celebrul pod Carol IV, cu renumitele sale statui, printre care acele ale Sf. Thomas d'Aquin şi a Sf. Lutgarda, adevărate capo d'opere.

Pentru a scoate însă în evidenţă toată frumuseţea şi toate caracteristicile acestui stil, se va expune de asemenea o serie de copii ale părţilor secundare din frescele murale, părţi cărora de obiceiu nu li se acordă atenţiunea cuvenită, cu toate că ele formează fondul de bază al operelor respective.

De asemenea se va face tot posibilul ca să se aducă la expoziţie un număr cît mai mare de opere plastice, caracteristice perioadei susamintite.

Un program de muzică borocă se va alcătui pentru a face această manifestare cît mai amplă şi cît mai completă.

Organizatorii au avut grije şi de cadrul cuvenit. Expoziţia va avea loc în istoricul palat al lui Waldstein. Un decor mai frumos mai potrivit, mai artistic şi mai poetic nici nu s'ar fi putut găsi.

Participarea la organizarea acestei expoziţii a celor mai serioase asociaţii artistice şi culturale (Filarmonica Cehă, Quartetul din Praga, Teatrul Naţional, Teatrul German etc.), iar pe de altă parte concursul ministerelor garantează un succes sigur şi real acestei frumoase manifestaţiuni.

*
* *

Comemorarea a celei de a 150 aniversări a primei reprezentaţii la operă a lui „Don Juan" de Mozart, s'a făcut anul acesta la Praga

cu un fast cu totul deosebit. Popor prin excelenţă cult, cehii sunt mereu mîndri în sunetele acestei „opere a operelor", cum a fost ea supranumită de cunoscutul compozitor german Hoffman, au răsunat pentru prima dată (29 Octomvrie 1787), pe scena Teatrului „Stavosay" din Praga.

150 ani dela prima reprezentaţie a lui „Don Juan", marchează totdeodată în istoria culturală a Cehoslovaciei, 150 de ani de cult mereu proaspăt şi entusiast, pe care poporul cehoslovac îl manifestă faţă de operele lui Mozart.

Această adoraţie este ilustrată în modul cel mai elocvent, prin statisticile teatrului Naţional din Praga, care ne arată că în aceşti 150 ani „Don Juan" a fost reprezentat de 792 ori, din care 153 de ori în limba italiană, 404 în cea germană şi 235 în limba cehă.

O nouă dovadă a cultului „mozarist" a fost comemorarea organizată de curînd, care îngloba diferite reprezentaţii, concerte, conferinţe etc., şi care a durat nouă zile, pentru un singur nume, acela de „Festivalul Mozart".

Această sărbătorire a fost încurajată printr'un concert de muzică de cameră, compusă de Mozart. Dintre numerele programului aranjat cu multă pricepere şi gust muzical, e nevoie să reamintim Sonata în A-dur, pe care Mozart a scris-o înainte de a face a doua vizită la Praga. De un succes deosebit s'au bucurat de asemenea renumitul Trio în B-dur, şi aria „Mentie Ti bascio, o Figlia".

Punctul culminant al festivalului a fost însă reprezentarea operei „Don Juan", reprezentaţie realizată cu o distribuţie cu totul excepţională. Cele mai mari talente din lumea muzicală cehoslovacă au fost mobilizate în vederea acestui concert. Ajunge să spunem că orchestra era dirijată de renumitul maestru Vaclav Talich, iar rolul lui Don Juan, executat de Vil. Zătec.

Festivalul a fost încheiat printr'un concert dat în sala lui Smetana, avînd ca punctul principal al programului, renumitul „Requiem", ultima operă a lui Mozart.

Această frumoasă manifestaţie culturală a dat posibilitatea de a vedea, auzi şi admira întreaga operă a marelui vrăjitor, care a fost Mozart.

*
* *

D-l Rudolf Beran, preşedintele partidului agrar ceh, a publicat în ziarul „Vencov", oficiosul partidului său, un articol extrem de interesant, în care, între altele îşi exprimă dorinţa de a vedea în anul curent realizarea colaborării tuturor partidelor politice. Căci, spune el, „cu cît sunt mai multe partide, cu atît e mai greu să se înţeleagă între ele în ce priveşte conducerea Statului".

Iar atingînd problema minorităţilor, d-l Beran, spune: „reprezentanţii tuturor minorităţilor etnice dela noi, ştiu că, în momentul primejdiei poporul cehoslovac formează un singur tot. De aceea aş vrea ca al XX-lea an, anul jubiliar al Republicei noastre, să ne aducă înţelegerea şi colaborarea cît mai strînsă cu acele minorităţi, cu care pînă acum am putut avea neînţelegeri".

Din aceste declaraţii, făcute de preşedintele celui mare partid politic cehoslovac, reese clar dorinţa de realizare a unei păci interne prin concentrarea forţelor tuturor elementelor naţionale în vederea unui interes superior, interesul Patriei, al Statului, al Naţiunii. Pace internă este primul deziderat scos în relief de conducătorul agrarienilor cehoslovaci.

Guvernul cehoslovac în veșnica lui grije de a îmbunătăți starea, atît socială cît și materială a țăranului, lucrează în permanență în această direcție. Una din problemele cele mai vitale ale politicei rurale cehoslovace este de sigur aceea a reformei agrare, adică a perfecționării ei. Căci poporul cehoslovac, realist prin excelență, nu poate concepe înscenări, măsuri incomplete etc. Din contră, conducătorii cehoslovaci vor ca orice măsură luată de ei să justifice pe dată „rațiunea de a fi", să-și dovedească utilitatea reală.

De aceea reforma agrară, această măsură deosebit de importantă, atît din punct de vedere social, cît și economic, este mereu reexaminată, mereu perfecționată.

Programul perfecționării pentru viitorul apropiat îl putem cunoaște din expunerea făcută de ministrul agriculturii, dr. Josef Zadina, unul din cei mai proeminenți membri ai partidului agrar-republican.

Acest program s'ar putea rezuma astfel:

a) Continuarea împroprietăririi. Pentru anul 1938, se prevede împroprietărirea țăranilor cu încă 12.000 ha, de pămînt arabil circa 120.000 de pădure;

b) Crearea fondului de colonizare. Această măsură este dictată de consecințele crizei, care a adus îndatorirea agricultorilor, iar după ea în mod firesc, înstrăinarea loturilor rurale, care de multe ori treceau în mîinile persoanelor ce nu aveau nimic comun nici cu viața, nici cu tradiția țărănească. Menirea fondului de colonizare este de a ajuta atît la înlăturarea speculei, practicate cu prilejul cumpărării loturilor rurale, cît și la trecerea pămîntului dela neagricultori la agricultori;

c) Intensificarea acordării creditelor extraordinare, măsură menită a reține pe agricultorul împroprietărit pe ogoarele lui. Forma concretă a acestei măsuri va fi conversiunea datoriilor personale, contractate pe termen scurt, amînarea ratelor, reducerea dobînzii;

d) Organizarea și raționalizarea gospodăriilor create prin împroprietărire. Se va da atenție deosebită specializării (creșterea animalelor, grădini de zarzavat etc.). In această direcție, un rol important ca sfătuitor și regulator vor avea instituțiile cooperative.

Celelalte puncte ale programului, prevăd îmbunătățirea comunicațiilor la sate, satisfacerea nevoilor culturale etc.

Din cele de mai sus, care nu reprezintă decît un palid rezumat al politicei agrare, a Ministerului de Agricultură din Cehoslovacia, se vede odată mai mult că poporul cehoslovac nu uită niciodată cuvintele rostite de răposatul președinte Masaryk, care a spus că „reforma agrară este într'adevăr cea mai mare reformă socială a timpurilor noi".

Și într'adevăr, prin consolidarea păturei țărănești, prin crearea de gospodării agricole, sănătoase și rentabile, se clădește o bază sigură pentru viața socială.

*
* *

Situația internațională din ce în ce mai șubredă a provocat în ultimul timp o înarmare febrilă a tuturor țărilor europene. De aceea problema întăririi apărării naționale a format și în Cehoslovacia unul din punctele de bază ale bugetului pe anul 1938.

Ajunge dacă reamintim mărirea postului cheltuielilor, alocat Ministerului Apărării Naționale, care trece de 1.360 milioane de coroane (1937) la 2.098 milioane pentru 1938.

Aceste cifre devin și mai elocvente, dacă reamintim că totalul cheltuielilor din bugetul pe 1937 a crescut abia cu circa 1.700 milioane coroane. Partea leului a fost deci destinată Ministerului Apărării Naționale.

Pe de altă parte, ținem să subliniem că Ministerul Apărării Naționale ocupă, în ce privește postul cheltuielilor, al doilea loc în bugetul pe 1938, primul fiind ocupat de Ministerul de Finanțe. (2.261 milioane cheltuieli pe 1938, față de 1.932 milioane în 1937).

Iar în bugetul Ministerului de Finanțe, un capitol important îl formează împrumutul intern pentru Apărarea Națională.

Norii pe orizontul de peste graniți, nesiguranța internațională crescîndă, justifică pe deplin această fortificare a Apărării Naționale Cehoslovace.

Statul, mereu dedicat unei politici pacifiste, promotorul cel mai energic al ideei de pace și de colaborare internațională cunoaște prea bine vechiul proverb latin „si vis pacem — para bellum".

EUGEN TORGAȘEV

ȚĂRĂNIMEA POLONĂ

Situația internă a Poloniei continuă să rămînă aproape cu desăvîrșire necunoscută opiniei publice romînești. In această privință desele vizite diplomatice și limbajul excesiv de călduros al presei noastre, din ultima vreme, n'au contribuit bine înțeles cu nimic la cunoașterea reală a problemelor și condițiilor de vieață din Statul vecin și aliat.

In cele ce urmează, vom prezenta cîteva aspecte ale problemei satelor polone, de sigur nelipsit de interes pentru celelalte țări cu o cultură socială și economică asemănătoare.

Mai întîi însă, cîteva cuvinte despre un aspect deosebit de grav a problemei țărănești în Polonia și aproape necunoscut în celelalte State agrare ale Europei. Este vorba de greva generală a țărănimii polone din luna August a anului trecut. Presa polonă publică regulat în ultimul timp desbaterile a zeci de procese intentate țăranilor în urma evenimentelor din August. Aceste desbateri, precum și sentințele tribunalelor redau abea acum în întregime tabloul evenimentelor din timpul grevii. Astfel, comunicatul guvernamental, dat la sfîrșitul celor zece zile de grevă generală țărănească, amintește de 41 morți și 34 răniți. De fapt însă, aceste cifre sunt departe de a reda numărul exact al celor căzuți. Mai tîrziu, chiar și comunicatele oficiale au recunoscut că numărul răniților „nu poate fi stabilit exact", deoarece mulți dintre ei „se ascund prin păduri" de teama autorităților.

In decurs de zece zile în șir, țăranii au refuzat să care lemnul din pădurile moșierilor și să aducă produsele agricole pe piețele orășănești. Zece zile în șir, patrule polițienești speciale, au dus o luptă armată cu pichetele țărănești. De altfel, cu mult înainte de proclamarea grevei generale de către partidul țărănesc „Stronnitzwo ludowe", s'au desfășurat la sate nenumărate greve ale muncitorilor agricoli. Recolta extrem de slabă din 1937, distrugerea furajelor, vînzarea în masă a vitelor și lipsa oricărui ajutor, au fost elementele determinante ale grevei generale. După calculele oficiului statistic polon, recolta din 1937 a scăzut față de anul precedent, cu 8,3 la sută pentru orz și 16,2 la sută pentru grîu, iar în unele voevodate, pierde-

rile la unele culturi au atins 40—50 la sută față de 1936. In aceste condițiuni, partidul țărănesc „Stronnitzwo liudowe" a organizat la 15 August, în toată Polonia, adunări țărănești, cu zeci de mii de participanți. Adunările s'au ținut sub lozinci de luptă pentru ușurarea traiului țărănesc; totodată însă, rezoluțiile votate conțin și numeroase cereri politice: schimbarea regimului, modificarea legii electorale, disolvarea Seymului și noi alegeri pe baze democratice. Greva propriu zisă, proclamată în aceleași adunări, a fost concepută drept o demonstrație pașnică a revendicărilor țărănești. Mișcarea însă a depășit cu mult toate prevederile conducerii. In unele locuri (voevodatul Krakovici), pichete de țărani au atacat posturile de jandarmi, înarmîndu-se cu armele găsite. Comunicatul guvernului din 31 August stabilește că pichetele țărănești: „au baricadat drumurile, arzînd construcțiile, ucigînd vitele celor care nu s'au solidarizat cu greviștii și, în sfîrșit, au întrerupt comunicația telegrafică și au distrus podurile".

Cu toate acestea, guvernul polonez a încercat să nege caracterul de masă al mișcărilor țărănești. Negînd însă caracterul general al mișcării, același comunicat guvernamental anunță că „participanții la grevă se recrutau, în majoritatea lor, din păturile țărănești cu pămînt puțin sau nelegați complet de pămînt". Or, după statisticele oficiale chiar, țăranii cu pămînt puțin și cei fără pămînt constitue imensa majoritate a locuitorilor satelor polone. Și aci ne apropriem tocmai de problema anunțată. Care este condiția de vieață a satului polon? De ce n'au putut provoca reacțiuni de felul celor din August? Pentru lămurirea problemei, ar fi suficientă chiar și o citire fugitivă a presei polone. In cele de mai jos vom reproduce cîteva cifre și caracterizări din sursa oficioasă, care mărturisesc situația gravă a unei populațiuni întregi.

După „Micul anuar statistic" polon, structura proprietății agricole pe 1936 avea înfățișarea următoare: 64,7 la sută din gospodăriile țărănești sunt gospodării mici pînă la 5 ha. Aceste gospodării ocupă însă toate la un loc abea 14,9 la sută din suprafețele cultivate. Iar mai mult de jumătate, din pămîntul cultivabil, și anume 44,8 la sută îl ocupă gospodării mai mari de 100 ha. Ele constitue abea 0,6 la sută din totalul gospodăriilor. In acest fel, deci, pentru fiecare 6 moșieri se găsesc 647 de țărani fără pămînt. Tot odată majoritatea gospodăriilor mici (1 milion 600 de mii) nu posedă nicio vită de muncă. Acești țărani nu dispun decît de mîna lor de lucru. De aceea sunt nevoiți să plătească prin munca lor dreptul de a folosi izlazurile sau calul împrumutat dela chiaburi. Deoarece însă somajul la țară atinge proporții impresionante, iar mîna de lucru este extrem de ieftină, munca pe care o prestează țăranii cu cîteva pogoane chiaburilor, amintește vremurile iobăgiei. Și lucrurile nu sunt văzute mai în roz, nici chiar de către acei care au răspunderea situației. Astfel, în cursul discuțiilor asupra bugetului în 1937, în Seymul polon, ministrul agriculturii, d-l Poniatovsky, a vorbit de cazurile în care țăranii își bat copiii pentru că „au mîncat prea repede rația de pîine ce li s'a dat". Iar producția unei familii țărănești polone, comparată cu Danemarca, de pildă, este de 6 ori mai redusă, după calculele ministrului agriculturii. In cursul aceleiași discuții din Seym, deputatul Tomaşkievici a calculat că la un număr de 22 milioane de agricultori: „mai mult de 9 milioane nu-și mai găsesc întrebuințare la sate". Această cifră — a afirmat deputatul — crește anual cu 300 de mii de inși. Emigrația este îngreunată, iarna devine un timp de șomaj cronic. In aceste condițiuni crește numărul celor respinși de cercurile de recrutare, în

urma bolilor sociale, între care tuberculoza ocupă primul loc. Din recruți 17,7 la sută sunt respinși din cauza debilității fizice.

Să vedem acum care este randamentul muncii țărănești. După datele Institutului polonez „*Pulavsky*[1])" în perioada conjucturii favorabile (1926—1930) cîștigul unui membru matur al unei familii țărănești era de 1,89 zloți pentru o zi de muncă. In 1930—1931 situația s'a schimbat radical. Dar țăranii nu s'au orientat încă suficient în noua situație și n'au știut să strîngă cureaua. Cheltuielile depășesc veniturile cu 1,39 zloți pe zi, adică nu numai că nu mai există nicio acumulare dar apare și un deficit. Atunci curelele încep să se strîngă. Țăranul se lipsește de încălțăminte și haine, gaz lampant și zahăr. El nu-și mai repară inventarul agricol și construcțiile, cu un cuvînt țăranul încetează de a mai fi consumator de alte produse, în afară de cele sătești. In 1931—1932 deficitul zilnic al unui țăran matur era de 1,04 zloți, iar în 1932—1933 de 0,33 zloți. Astfel grație restrîngerii consumului, deficitul țărănesc a început să se micșoreze. Curelele s'au strîns din ce în ce mai mult. In 1933—1934 a început „posibilitatea imposibilă". Țăranii ajung să cîștige cîte doi groși pe zi. In 1934—1935 situația nu s'a îmbunătățit. O oarecare creștere a veniturilor survenită în 1935—1936 a fost de prea scurtă durată, ca să schimbe condiția de vieață a satelor.

Dar cea mai fidelă imagine a soartei țărănimii polone o găsim prezentată de către țăranii înșăși. Astfel, „Institutul de Economie Socială" din Varșovia a proclamat în 1936 un concurs pentru biografii țărănești. Zeci de țărani și-au trimes biografiile cu descrierea vieții lor, alcătuind astfel două volume masive editate de către Institut, trebue să subliniem că biografiile au fost trimese de către țăranii culți și mai mult sau mai puțin avuți. Cu atît mai elocvente apar deci tablourile descrise de dînșii. Volumele Institutului polon de economie socială constitue un document uman unic în felul său și dacă am cita la întîmplare oricare din scrisorile publicate, s'ar putea vedea cît de grave sunt plîngerile țăranilor.

Astfel un țăran cu pămît puțin din jud. Ieșovsk, scrie[1]):

Insemnările trimese Institutului de Economie Socială, precum și cuvintele deputatului Tomaşkievici despre cei nouă milioane de țărani „de prisos" din satele polone, sunt mărturii concludente asupra acestei probleme de vieață a Statului vecin. In această situație, politica reacționară a „pilsudscienilor" care dețin puterea, precum și descompunerea lagărului guvernamental, din ultima vreme, capătă o semnificație deosebită.

ILIE CONSTANTINOVSCHI

---

[1]) *Citat după „Rabotnik" din August 1936.*

[1]) *Pamietniki Chlopów. Serja druga. Instytut Gospodarstwa Spolecznego. Warszawa, 1936.* — Insemnări țărănești. Volumul II. — Institutul de economie socială, Varșovia 1936, (citat după ediția rusească apărută în limba rusă).

MISCELLANEA

DOCUMENTE OMENEȘTI

Am auzit adesecori fraze contradictorii ca acestea:

„Francezii sunt poporul cel mai generos din lume".

Sau:

„Francezii sunt oamenii cei mai sgirciți, cei mai meschini din lume".

Și cei ce emit această a doua părere se compiac a pune în contrast avariția franțuzească cu acea alură de prinț moștenitor cu care ultimul Mitică romîn, distribue bacșișuri în dreapta și în stinga. Imaginea compatriotului nostru desbrăcindu-și vestonul, cu portmoneu cu tot, pentru a-l da lăutarului la chef, sau care îi umple țiganului vioara cu napoleoni, este o veche temă de orgoliu național. Cu mai puțină mindrie însă se vorbește de încetineala cu care de pildă s'a subscris acum cițiva ani la un monument al lui Eminescu.

De curind, s'a produs o mare nenorocire la teatrul Vox din București. Un incendiu a isbucnit, în urma căruia mai multe persoane au pierit în flăcări. S'a deschis imediat o listă de subscripție pentru a indemniza pe d-l Tănase — directorul trupei, care juca în acel teatru, pentru pagubele suferite. S'au strins astfel foarte mulți bani (din care ne place să credem că beneficiarul a dat o parte familiei victimelor). La această colectă au contribuit o seamă de persoane de bună condiție socială și de sigur că bine au făcut (eu-însumi, dacă aș fi fost bogat, aș fi dat bucuros ceva). Căci era vorba de o întreagă populație de proletari care rămineau — sau măcar puteau rămine fără lucru (mai ales cei de sex masculin). Lucrul însă surprinzător a fost volumul sumelor adunate, precum și viteza impresionantă a entuziasmului subscriitorilor. Donatorii se simțeau chiar obligați să însoțească darul cu cite un mic text. Astfel, un înalt funcționar a declarat că el contribue cu 3.000 de lei și că e fericit să se dispenseze de citeva mici distracții pe timpul sărbătorilor, sacrificate pe altarul artei romîne.

In această ordine de idei, ne permitem a avea rezerve. Recunoaștem că d-l Tănase, personal, are oarecare talent; ba chiar că, dacă acest talent ar fi pus în slujba vreunui alt soiu de producțiuni, decît literatura genito-urinară pe care d-sa o servește cu o fidelitate vrednică de o mai bună cauză, mărturisim că noi-înșine ne-am duce să-l auzim cu plăcere. Dar a vorbi, în toate acestea, de artă (și încă de artă romînă) — asta ni se pare puțin excesiv. Cum spuneam, poate fi la rigoare, vorba aici de ceva romînesc, anume de aspectul social al chestiunii, șomajul posibil a zeci de proletari romîni. Dar nu vedem ce caută în toate astea cuvîntul artă. Acele reviste cu conținut exclusiv sexual, sunt poate cea mai categorică negare a oricărei arte.

Deja introducerea pornografiei în doze infinitezimale — așa cum o găsim la un Anatole France sau Carageale, sau Topîrceanu — ridică o mulțime de controverse. Dar administrarea ei în doze masive este— independent de orice considerație morală — cea mai sigură dovadă de prost gust, sărăcie estetică și grosolănie sufletească.

Recunoaștem că glumele și vorbele cu dublu înțeles din revistele romînești dau, la unii oameni, efective voluptăți pe care consimțim chiar să le numim „intelectuale", întru cît consumatorul are euforia de a pricepe ceva ascuns și mai ales plăcerea de a auzi lucruri în general *tabu*. O senzație de vitejie și emancipare cuprinde atunci pe cetățeanul din stal, eroism care nu vedem ce ar putea avea entuziasmant (poate numai acea simpatie izvorîtă din compasiune pentru niște oameni care, neavînd curajul de a căuta senzații de libertate în domenii unde emanciparea și exprimarea opiniilor ar constitui primejdioase îndepliniri de datorie civică, se mulțumesc a-și satisface nevoia de a rezista tabu-urilor în operațiuni mai puțin riscate). Fără a voi să facem o teorie generală din această derivare a nevoii de libertate, într'o societate unde cele mai elementare libertăți au devenit aproape niște delicte — nevoie care s'ar canaliza în cultivarea gustului de a triumfa lesne călcînd măcar tabu-ul care ține de pronunțarea unor vorbe cu înțeles pornografic — ne mulțumim a constata, ca un fapt și renunțînd a-i căuta vreo explicație, această vastă rezonanță sentimentală față de necazurile unui artist căruia publicul îi este recunoscător pentru marfa sexuală cu care îl delectează. Și, trebue să o recunoaștem, această situație nu este propriu zis îmbucurătoare. Arta cu conținut sexual e fără contest cea mai săracă din toate. Iar preferința pentru ea indică o supărătoare inferioritate culturală.

Aceasta ne întoarce înapoi la chestiunea generală a generozității. Generozitatea la chef este din aceeași familie cu generozitatea față de nenorocirile d-lui Tănase; e tot o generozitate cu infrastructură sexuală. Cetățeanul care bea și petrece resimte exact aceeași euforie de călcător de tabu-uri în legătură cu decența și cuviința. Omul beat a obținut și el, cu mijloace ieftine și cu un efort nul, impresia că deșănțarea nu mai este ceva nepermis. Și aceasta stirnește la el o bună dispoziție care deschide larg robinetul bacșișurilor de tot soiul.

Francezii — ca să revenim de unde am plecat — nu sunt generoși more valahico; ei dau greu bacșișuri (chiar cînd sunt beți — și sunt, slava Domnului, destul de des). In schimb, francezul își dă ultimul ban pentru o operă de cultură sau de moralitate cetățenească. Și asta ne place să credem că merită tot atît de bine numele de generozitate.

Astă vară, un talentat scriitor bucureștean a suferit un accident impresionant. Plecase în voiaj, și luase, într'un geamantan manuscrisul unui roman al său, aproape terminat, și la care muncise cițiva ani. Pe drum i s'au furat toate bagajele, inclusiv manuscrisul din care nu avea copie. Nu vă puteți închipui ce cruntă a fost demoralizarea acestui scriitor, care scrie greu și crede în ce scrie.

Impresionat de această întîmplare, o povesteam unuia și atuia. Și de cite ori făceam asta rămineam eu-însumi deprimat de sincera indiferență pe care o intîlnea la interlocutor relatarea nedreptei, stupidei, tragicei întîmplări. Acest public, la care paguba bănească și reparabilă a d-lui Tănase a stîrnit instantaneu solicitudine delirantă, nu găsea, în sufletul lui, nicio rezonanță pentru o dramă adevărată care lovea pe un veritabil artist. E drept că ceea ce i se cerea, acestui public, era acuma nu o colaborare de pantahuză, ci simpatie omenească pură și simplă. Și pe semne asta este ceva mult mai greu.

CRITICA D-lui ANDRÉ TARDIEU ÎMPOTRIVA PARLAMENTARISMULUI

Este foarte ciudată această toreadorică pornire a fostului bărbat de Stat francez împotriva Parlamentului şi parlamentarismului. Ciudată, fireşte, din punct de vedere doctrinar. Căci omeneşte ea-i de o logică impecabilă. Este exacta aplicare a mecanismului mental al vulpii în faţa strugurilor. Intr'adevăr, dacă d. Tardieu este astăzi lăsat în umbră, şi asta pentru o durată nedeterminată, disgraţia d-sale se datoreşte sigur, direct şi exclusiv Parlamentului şi parlamentarismului. In Franţa actuală nu există decît curente de stînga — de intensităţi diferite — şi pe ici pe colo, curente de dreapta, dar de dreapta propriu zisă, adică pe bază de dictatură, cu suprimarea libertăţii de a gîndi, scrie şi vorbi etc. Asemenea curente au adepţi. Ei sunt puţini ce-i drept; dar există. Pe cînd ce vrea d. Tardieu nu vrea nimeni. Şi nu vrea pentrucă nici nu se poate. E imposibil ca dela aceeaşi vacă să se mănînce şi lapte şi biftec; imposibil să păstrezi democraţia—adică domnia legalităţii, egalitatea în drepturi, libertatea de opinie — şi pe de altă parte să desfiinţezi Parlamentul. In asemenea condiţii, nici chiar talentul sofistic al unui Jean Jacques Rousseau n'ar putea ticlui o doctrină verosimilă. Şi d. Tardieu nu e Rousseau.

De cînd d. Tardieu este în vacanţă, de cînd a intrat în opoziţie quasi perpetuă, d-sa profită de vastele d-sale loaziruri pentru a fabrica un nu mai puţin vast sistem de filosofie politică. A ajuns deja la volumul II. In acesta din urmă, parlamentarul, domnul reprezentant al naţiunii, este ciuruit de gloanţe — de gloanţe oarbe, după cum vom vedea.

Căci ce reproşează pensionatul politicii franceze acestei politici franceze? In primul rînd că a transformat ideea de mandat în aceea de meşteşug. Deputatul nu mai este — cum o indică numele — un trimis, un sol al unei colectivităţi precise, cu însărcinări precise şi pe un timp de asemeni precizat ca lungime. Cariera de deputat a devenit universală şi perpetuă. S'a generalizat graţie ficţiunii juridice potrivit căreia alesul unei circumscripţii este considerat ca alesul întregei naţiuni, una şi indivizibilă. Pe de altă parte, acest mandat s'a perpetuat graţie duratei de patru ani şi a reeligibilităţii care permite o durată egală ca a oricărei alte profesiuni. Apoi remuneraţia a crescut şi a luat din ce în ce mai mult aspectul de leafă.

Aceasta, — continuă autorul, comportă multiple inconveniente. Mai întîi preocuparea parlamentarilor de a răsturna guvernele cît mai des. Al doilea nepotismul. Al treilea transformarea unei datorii civice într'un serviciu plătit. E drept că d. Tardieu, într'un moment de luciditate, consimte a spune că indemnitatea parlamentară nu este nici excesivă, nici nemeritată. Dar asta nu e singura contradicţie din cartea d-sale.

Cea mai savuroasă contradicţie priveşte caracterul universalist al mandatului de deputat. D-sa pe de o parte regretă vremile de mai de mult cînd mandatul era o colectivitate limitată care urmărea efectuarea unei opere legislative de asemenea limitată. Dar, într'un alt pasaj al cărţii se plînge de legătura prea mare pe care deputatul o are faţă de electorii săi, faţă de circumscripţia care i-a dat voturile; „îl sacrifică acesteia — zice autorul — pe prieteni, partidul şi convingerile sale; el nu mai e delegatul poporului francez ci delegatul unei circumscripţii".

Adică, în fond, cum era, exact cum era odinioară. Nu vedem atunci de ce d-sa regretă — d-sa care tocmai la începutul cărţii lăuda pe acest cuminte Odinioară.

Afară de asta, a-ţi sacrifica prieteniile personale pentru acele obşteşti ale circumscripţiei electorale, nu vedem întru cît asta este o crimă. Am fi tentaţi chiar să vedem aci o corneliană virtute. Chiar şi cînd cel sacrificat e partidul, tot virtute este. Căci o circumscripţie electorală, oricum am întoarce lucrurile, e o colectivitate importantă de cetăţeni mulţi, a căror prosperitate materială şi morală e sigur mai respectabilă decît aceea a unui simplu partid politic. Ca probă, dacă un partid politic dispare, paguba pentru naţiune e mult mai mică decît dacă ar dispărea un judeţ din Franţa... Absurditatea însăşi a problemelor pe care le naşte, ca desvoltări naturale, „problema" d-lui Tardieu ne ajută să-i măsurăm neseriozitatea.

Dar mai e ceva. Să presupunem că e un rău ca deputatul să fie prea legat de interesele locale ale circumscripţiei. Şi să mai presupunem, cu d-l Tardieu, că acest ataşament excesiv este general, că adică toţi, sau aproape toţi deputaţii Franţei se gîndesc întîi la aceste interese locale. Cine nu vede atunci că tocmai din faptul că acest particularism se întîlneşte la fiecare deputat în parte, rezultă că acest particularism este controlat, ipso facto, censurat automatic de toate particularismele celelalte? Şi, din această frecare mutuală, rămîn în picioare numai ceeace, convenind fiecărui departament, convine şi Franţei în genere. Astfel interesul general naţional reiese obligatoriu din ciocnirea, cît mai serioasă a unor interese cît mai locale şi cît mai dîrz locale — cu condiţia bine înţeles, ca mandatul să fie cît mai lung ca durată; căci altfel n'ar avea putinţa permanentă de a se ciocni; cu condiţie, pe de altă parte, ca deputatul să se poată ocupa serios de interesele locale — ceea ce presupune o remuneraţie care să-l dispenseze de a se mai ocupa de altceva —; şi în fine cu condiţia ca el să fie iscusit în arta discuţiei parlamentare, a controversei sociologice şi a „debater"-ismului, pentru ca să ştie a combate pretenţiile colegilor, a riposta la obiecţiile adversarilor şi a-şi impune revendicările lui — adică cu alte cuvinte a cunoaşte „*meseria*" de parlamentar ca atare.

Dacă aceste condiţii sunt realizate, atunci are loc acea rezultare automată a interesului general naţional din ciocnirea intereselor particularist regionale. Iar aceste condiţii sunt — cititorul a putut de sigur observa numai decît — exact acele din care d-l Tardieu face tot atîtea viţii infamante ale societăţii franceze. Şi înmărmuritoarea naivitate cu care fostul premier mînueşte contradicţia şi propria cădere în absurd este poate singurul argument valabil al doctrinei sale, căci trebue să fie ceva sigur putred în republica franceză, dacă un asemenea sofist cu aţă albă a putut să urce nedemascat atîta vreme „cursus honorum". Totuşi nu-i tocmai aşa putredă această republică franceză de vreme ce a ştiut, dintr'un prim-ministru de ieri, să facă un pensionat definitiv şi fără apel al vieţii publice.

Şi mai este ceva supărător patrioticeşte în atitudinea d-sale. Unul din capitolele cărţii se termină cu o frază din acelea pline de auto-mulţumire care-i sunt d-sale aşa de obişnuite şi care frază sună astfel: „l'objet de ce livre c'est l'examen clinique du mal français". Este un deplorabil joc de cuvinte în această perlă de stil, prin care naţia franceză este comparată cu bubele abjecte ale sifiliticului. Căci „mal français" este numele popular al acestei hidoase boale. Oricît ai avea dreptul—şi chiar datoria—să-ţi critici ţara pentru relele ce trebuesc corectate, este de o elementară bună cuviinţă să nu recurgi la metafore care n'au în ordinea abjecţiunii, nimic, deasupra lor, decît poate numai înjurătura de mamă. Şi asta mai cu seamă cînd, în măsura în care se poate vorbi în democraţia modernă despre racile, ele-s cu siguranţă acelea care fac posibil ca vreun politician oarecare, în

loc să-şi facă conştiincios meseria, să-şi defăimeze această meserie dela înălţimile celor două milioane de franci pe care li cîştigă, fără muncă şi... *fără meserie*, din tantiemele consiliilor de administraţiune.

Ce n'am da noi să avem regimul parlamentar din Franţa, unde deputatul are putere efectivă, şi răstoarnă guvernul, chit că peste trei zile se reformează altul aproape identic — şi bine înţeles tot cu consimţămîntul Camerelor. Ce n'am da noi să avem minunatul regim din Franţa unde căderea cabinetului nu produce nici cea mai mică schimbare în administraţie, armată şi magistratură.

Citiţi cartea d-lui Tardieu. Este un document omenesc de mare valoare. Căci nu e nici măcar de rea credinţă. E sincer absurdă. Sinceritatea pur biologică a aceluia pe care mediul neînţeles de el l-a pus, frumos, deoparte.

REGIMUL ELECTORAL

In această rubrică e totdeauna vorba numai de actualităţi cu caracter general. De aceea nu-i locul potrivit aci să se discute despre reforma adusă de noul decret-lege relativ la regimul nostru electoral. Căci acest decret nu este nici „reformă", nici „actualitate". Nu-i reformă, pentru simplul motiv că nu modifică nimic. Ar fi meritat poate întru cîtva acest calificativ dacă reuşea prima intenţie a „legislatorului" de a reduce la 30% pe ţară sau chiar la majoritatea relativă dreptul guvernului de a beneficia de primă. (In timp ce se „vota" proiectul, devenise o revendicare democratică menţinerea procentului de 40 la sută din vechea lege). Aşa însă cum a ieşit pînă la urmă, decretul-lege — de o constituţionalitate îndoelnică — este frate geamăn cu defuncta lege — ea însăşi de o anticonstituţionalitate certă şi multiplă.

Pe de altă parte, decretul recent nu constitue o „actualitate" pentrucă chestiunea adevărat actuală (de lungă vreme şi pentru încă mult timp actuală) este dacă regimul acesta al zestrei electorale este bun, sau dacă cel practicat în toate celelalte ţări (cu excepţia Italiei) nu este preferabil. Importantă şi actuală este deci problema superiorităţii regimului nostru sau inferiorităţii lui cu privire la bunul mers al Statului. Această ultimă chestiune ne vom încerca să o discutăm, sumar, aci.

In fond, sistemul de alegeri cel mai deosebit de cel din ţara noastră îl are Franţa. Căci caracteristica legii romîneşti este de a asigura majorităţi compacte guvernului, adică tocmai contrariul de ce se întîmplă în Franţa.

Intr'o privinţă, s'ar părea că regimul cel mai diferit de al nostru este cel al Marii-Britanii, care, în contabilitatea ei redusă la limitele ultime ale simplificării, contrastează cu aritmetica foarte complicată a coeficienţilor, numărătorilor, de ranguri pe liste, a distribuţiilor şi redistribuţilor de voturi şi mandate. Decît, această diferenţă, care e importantă în sine, nu are mare înrîurire asupra configuraţiei majorităţilor, sau în tot cazul poate să nu aibă importanţă. Astfel nu-i imposibil ca în Englitera alegerile să dea o majoritate de 100% unui partid care n'ar avea, efectiv, decît una de să zicem 40%. Căci e de ajuns ca toate celelalte partide să aibă un procent mai mic şi ca, printr'un hazard desigur foarte rar dar nu imposibil, acelaş raport de coeficiente să se reproducă, în absolut toate circumscripţiile, pentru ca partidul cel cu 40% să obţină toate mandatele din toate districtele. Este un succes faţă de care modestele 70% ale guvernelor romîne fac o destul de palidă figură.

In fond, problema regimului electoral se pune aşa cum am pus-o noi la începutul prezentului articol, adică: regim care asigură majorităţi formidabile, alături cu o pulbere de mici minorităţi inadequate realităţii electorale, sau, invers, regim *more franco*, unde parlamentul se compune din minorităţi multe şi mai mult sau mai puţin egale, şi unde majorităţile guvernamentale se obţin printr'o a doua operaţie de ajustat, graţie unor coaliţii între grupuleţe.

Care din două este sistemul cel mai bun în genere şi cel mai bun în specie, adică raportat la necesităţile etice şi sociale romîneşti?

Mai întîi, este un elementar adevăr că o maşină cu cît are mai multe piese, funcţionează mai precis. Constituirea majorităţii în Franţa se face prin combinarea a două mecanisme: o primă grupare, aceea a electorilor, în jurul cutărui sau cutărui partid; apoi o a doua grupare, a deputaţilor rezultaţi din prima operaţie, şi care se strîng pentru a fabrica o majoritate de guvernare.

Pe de altă parte, este un adevăr de psihologie că, în materie de înţelepciune, o hotărîre luată dintr'o dată este, de cele mai multe ori, mai puţin cuminte ca una asupra căreia ai mai revenit odată. Gruparea Nr. 2 a deputaţilor, după gruparea Nr. 1 a alegătorilor este, faţă de ţelurile şi problemele de guvernare — care sunt comune şi deputaţilor şi alegătorilor — exact ceea ce o reluare în consideraţie a argumentelor este faţă de deciziunea pe care am vrea s'o luăm.

Dar — ni se va răspunde — dacă o maşinărie complicată este superioară unei unelte simple şi rudimentare, atunci sistemul electoral romînesc e cel mai bun din Europa, căci e, fără laudă, cel mai neverosimil complicat din cîte se pot concepe.

Decît, nu trebue să confundăm. La noi sunt complicate numai operaţiile necesare la fabricarea maşinăriei; maşinăria însăşi e, din contră de o mare simplicitate. Căci maşinăria parlamentară la noi consistă din a anula orice contra argument eventual al opoziţiei. In materie de simplificare a maşinăriei politice şi parlamentare, nici nu se poate visa ceva mai furmos. Decît, dacă vrem să păstrăm comparaţia în mod valabil, trebue să spunem că suntem în situaţia în care, pentru a fabrica un ceasornic foarte simplu, de pildă un ceasornic care ar indica numai orele, lăsînd minutele şi secundele ne-marcabile, am întrebuinţa de două sau de trei ori mai multă mînă de lucru, capital, organizare etc. Căci intortochiatele operaţiuni de aritmetică electorală din Romînia (vă aduceţi aminte de prelegerea de pure şi înalte matematici pe care d-l Armand Călinescu a rostit-o la tribuna Camerei pentru a dovedi că partidul naţional-ţărănesc are peste 40% din voturi pe ţară?) — toată această împletitură de operaţii numerice duce la construirea unei maşinării parlamentare care nu marchează decît plăcerile guvernului, şi aceiea mult mai sumar decît ar face-o ceasornicul din exemplul nostru, căci parlamentul marchează, din an în an, decretele-legi privite în bloc şi retroactiv, aşa cum ceasul din exemplul nostru anunţa: „e ora trei; cele şaizeci de minute şi trei mii şase sute de secunde sunt şi rămîn ratificate".

Dar să lăsăm toate aceste chestiuni de principiu. Intrebarea fundametală este: Care e regimul mai bun: acel al guvernelor stabile sau acel al guvernelor mereu răsturnabile?

E foarte lesne de răspuns.

Mai întîi, guvernul, în Franţa nu cade. El doar se reface în sensul voinţei majorităţii parlamentare. „J'ai renversé beaucoup de ministeres; mais c'était toujours le même — zicea Clémenceau, crezînd că prin asta critica, pe cînd în realitate lăuda regimul. Această facultate de a se cîrpi în două zile la loc e încă o dovadă de supleţă (şi ce calitate, mai mult ca supleţe, importă cînd judecăm valoarea unui

mecanism)? Și este mai ales o dovadă de continuitate guvernamentală, în ciuda aparentei incoherențe care ar rezulta, chipurile, din fărămițarea incintei parlamentare în zeci de coterii rivale.

In sfîrșit, să ajungem la chestiunea într'adevăr capitală:

Ce înseamnă o guvernare bună și rodnică?

E foarte lesne de răspuns. Inseamnă o operă administrativă care să prezinte calități de continuitate și destoinicie. Aceasta e atribuția esențială a unui guvern. Legislația și politica externă aparțin mai mult Națiunii, și doar în mică măsură executivului. Opera acestuia e administrația și justiția.

Așa dar continuitate în administrație, în poliție și magistratură. S'ar părea că această continuitate e periclitată într'un regim în care guvernele se tot schimbă, schimbînd prin asta și personalul administrativ, comunal și județean, precum și pe cel judecătoresc.

Decît, în realitate se întîmplă exact invers. In Franța, tocmai fiindcă guvernul este instabil și oricînd răsturnabil, se ia miniștrilor putința de a schimba nu numai pe funcționarii superiori de minister și pe magistrați, dar chiar și pe prefecți. Pe cînd în țări ca Romînia, nu rămîne nici urmă de prefect ori primar neguvernamental în slujbă. Și atunci se asigură o guvernare care, dacă este puternică și utilă, nu e utilă țării, ci exclusiv partidului ce se află la cîrmă.

Așa dar, departe de a asigura continuitatea executivului, sistemul majorităților parlamentare compacte atrage harababura „spoil-sistemului" cu incoherența guvernării reale în beneficiul unei, ce-i drept, foarte coherente guvernări personale a membrilor partidului dela putere.

Sistemul grupulețelor parlamentare multe, care atrage liberarea guvernanților celor efectivi și importanți (adică prefecți, funcționari superiori și magistrați) față de fluctuațiile momentane ale opiniei publice — este mult mai înțelept și mai *calm*, decît regimul activității executive schimbătoare și fragmentare ce rezultă din existența unor guverne cu parlament transformat în armată de soldați. Intre parlamentarismul „à outrance" din Franța și parlamentarismul aproape anihilat din Romînia, preferința noastră nu poate fi dubioasă.

DIN ANTOLOGIA SCRISULUI ROMIN

In numărul trecut am analizat proza unui profesor de limba romînă. Ar fi poate interesant acum să vedem cum scrie un profesor care nu e de limba romînă. Am în fața mea un manual de cl. VIII-a, compus de doi profesori de liceu din București, și în care se explică tinerilor romîni așezămintele noastre constituționale, juridice și administrative, trecute, prezente și viitoare.

Astfel, vorbind de regimul politic din principatele romînești, autorul ne spune că „hotărîrea decisivă (!) o avea însă tot domnitorul. Despre o asemenea formă de guvernămînt se poate zice că e o monarhie *absolută temperată*". Această constatare este decisiv hotărîtoare pentru vechea noastră convingere că știința profesorilor noștri de liceu este absolut relativă, iar ignoranța lor relativ absolută.

D-nii autori disting trei feluri de raporturi sociale: „1) dela egal la egal, între diferiții indivizi; 2) dela individ la autoritatea superioară, și în fine 3) dela autoritatea superioară la indivizi". Această distincție amintește celebra problemă navală grecească, unde o corabie avea 30 de metri dela pupă la proră și 35 dela proră la pupă.

Vorbind de Convenția dela Paris, care menținea *nominal* două principate, dar le dedea, în *fapt*, un început de unire, creînd comisia

centrală din Focșani, organ de unificare legislativă pentru ambele provincii și Curtea de Casație, tot la Focșani, care asigura unitatea jurisprudenței, — autorii manualului de care ne ocupăm spun: „Convenția menține suzeranitatea Turciei, iar Principatele se unesc *mai mult cu numele decît în fapt*". Adică exact pe dos.

Vorbind de Romînia-Mare, autorii noștri observă cum Statul Romîn „s'a ridicat, în interval de vreo 60 de ani, dela situația *umilitoare și nesigură a două țărișoare vecine* (Muntenia și Moldova), subjugate Turcilor etc., etc.". Intr'adevăr, ce poate fi mai umilitor pentru un Muntean decît să fie vecin cu Moldovenii? Și nu există situație mai nesigură decît vecinătatea reciprocă.

Vorbind de comisia de naturalizare, autorii noștri observă că aceasta poate dispensa de stagiu pe „*copiii care aveau 21 de ani împliniți* în momentul cînd tatăl lor a dobîndit naturalizarea". Iată deci că în Romînia pot exista „copii" care să vorbească la trecut de vremea cînd ei aveau 21 de ani împliniți.

Tot în legătură cu drepturile politice ale „copiilor", ni se spune că aceștia vor trebui „să aibă o anumită vîrstă *(cel puțin 21 de ani), care diferă după natura dreptului politic*. Anii deci diferă, după natura dreptului. Există 21 de ani mai mari, 21 de ani mai mici, 21 de ani creștini (cei mai mari din toți) etc., etc.

Dar acesta nu este unicul caz cînd, în dreptul romîn, copiii vin în conflict cu aritmetica. Intr'adevăr există mai multe categorii de copii:

„1. Copilul legitim, care are *cele mai multe drepturi*.

„2. Copilul legitimat *după nașterea lui*, prin căsătorirea părinților, și care *are aceleași drepturi ca și copilul legitim*".

Ceea ce înseamnă că la noi, un anumit copil poate avea mai multe drepturi nu numai decît unul care are mai puține, dar și decît unul care ar avea exact tot atîtea.

Regretăm însă că autorii noștri se mărginesc a se ocupa de „*copilul legitimat după nașterea lui*", și nu ne spun ce se întîmplă cu cel legitimat înainte de naștere — sau, de exemplu, *după moarte*.

In chestia votului femeilor, aflăm, de asemenea, lucruri interesante. Intr'adevăr:

„Sunt incompatibili de a fi (!) alegători: militarii și femeile. Această incompatibilitate are rolul de a menține armata departe de frămîntările politice".

Această solidaritate între femei și militari, cele dintîi antrenînd pe cei din urmă în frămîntări de îndată ce li s'ar da voie să facă politică, ar fi meritat să fie explicată mai pe larg.

Pînă acum n'am citat decît din primele 93 de pagini ale cărții. Ne oprim aci. Cititorul ne va crede pe cuvînt că și restul e tot atît de bogat în idei personale. Ne vom mărgini să atragem atenția asupra talentului de popularizare al autorilor, care știu, prin stilul lor sfătos, să scrie pe înțelesul tuturor. De pildă (p. 65):

„Puterea suveranității este așa de mare, încît ea trebue să fie împărțită în puteri mai mici":

Sau:

„Constituția spune că Regatul Romîniei este unitar și indvizibil. Se înțelege ușor de ce această grije; abia ne văzurăm uniți într'un Stat, încît trebue să îndepărtăm cu desăvîrșire orice gînd de separație".

Incheierile, în acest manual, sunt și ele foarte originale (întotdeauna concluziile reprezintă partea personală a unei lucrări). De

pildă, încheierea capitolului despre „Dobîndirea şi pierderea calităţii de romîn", este:

„INCHEIERE. (Lectură). — Iată ce zice Constituţia noastră cu privire la populaţie, drepturile locuitorilor, cetăţeni şi străini:

„Art. 7. Deosebirea de credinţe religioase şi confesiuni, de origine etnică şi limbă, nu constitue în Romînia o piedică spre a etc., etc..." (p. 34).

Şi manualul înşiră articolele 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18. După care trece la alt capitol. Pentru o „încheiere", este o încheiere destul de originală.

Dar e timpul să încheiem şi noi. Şi o vom face citind o frumoasă cugetare personală a autorilor, care, la pag. 53, spun:

„MOŞTENIREA SAU SUCCESIUNEA.

„Prin moarte persoanele încetează de a mai fi".

NIKANOR & Co.

RECENZII

INCANTATIONS: Chants de vie et de mort, transposés du roumain par M. Holban. Paul Genthner, Paris, 1937.

D-ra Maria Holban s'a făcut cunoscută încă de acum cîţiva ani prin remarcabile traduceri în franceză, din poezia populară romînească. In 1934 a publicat un „Florilège des chants populaires roumains", cuprinzînd traduceri din antologia d-lui Ov. Densuşianu: „Flori alese din cîntecele poporului".

Acum d-ra Holban publică o culegere de descîntece, blesteme şi balade. Toate aceste traduceri dau o fidelă imagine a originalului. Ele sînt în acelaşi timp alcătuite cu o măestrie care depăşeşte simpla îndemînare şi care nu se poate explica numai prin cunoaşterea perfectă a limbilor franceză şi romînă. Avem aici dovada unui talent autentic, dovada unui puternic simţ poetic şi a unui rar meşteşug. Suntem îndreptăţiţi să aşteptăm dela traducătoarea acestor descîntece o antologie de transpuneri din poezia romînească cultă.

P.

LUCIAN BLAGA: Geneza metaforii şi sensul culturii. Fund. pentru literat. şi artă „Regele Carol II", 1937.

Cu această lucrare, d-l Lucian Blaga îşi încheie ciclul de investigaţii început cu „Orizont şi stil", continuat cu „Spaţiul mioritic" şi care poartă titlul general de Trilogia culturii. In această trilogie d-l Blaga o construit o teorie a culturii plină de originalitate şi de ingenioase perspective.

Aruncînd interpretarea „morfologică" a culturii, aşa cum au preconizat-o filosofi ca Spengler şi Frobenis, d-l Blaga acordă inconştientului un loc preponderent în elaborarea diverselor culturi. D-l Blaga contestă de asemeni vreo însemnătate teoriei, după care o cultură este o emanaţie a mediului. După d-l Blaga fenomenul stilistic este prea complex pentru a fi explicat prin simple adaptări fizice. Gînditor mistic, plin de intuiţii şi de revelaţii poetice, dar dispunînd în acelaşi timp de-o vastă informaţie în variate domenii, d-l Blaga îşi desvoltă argumentele cu o luciditate perfectă. In volumul de faţă vederile noi şi ingenioase abundă. D-l Blaga admite — şi demonstrează că metafora stă la baza culturii.

„Creaţia culturală este o plăsmuire a spiritului omenesc, o plăsmuire de natură metafizică şi de intenţii revelatorii, şi poartă *constitutiv* o pecete stilistică. Creaţia de civilizaţie este o plăsmuire a spi-

ritului omenesc în ordinea intereselor vitale, a securității și a confortului; n'are caracter revelatoriu, dar poate avea prin reflex un aspect stilistic accesoriu".

Iată definiții care, fără îndoială „declanșează o problematică nouă". Diferențierea dintre cultură și civilizație este exprimată aici cu o energie mai mare decît fusese exprimată pînă acum. Demonstrarea acestei diferențieri — care în concepția d-lui Blaga devine chiar un antagonism — formează unul din punctele esențiale ale cărții și în același timp una din cele mai strălucite contribuții ale filosofiei d-lui Blaga.

P.

DEMOSTENE BOTEZ: Inălțarea la cer, roman.

Ultimul roman al d-lui Demostene Botez este o operă de adîncă și subtilă analiză psihologică. Ne aflăm în fața unui caz aparte, excepțional, nu pentrucă eroul ar fi anormal, dar concepția pe care o are despre viață îl determină la acțiuni pentru noi nefirești, înfățișîndu-ni-se ca un personagiu singular.

In epoca în care contemporanii noștri își au îndreptate toate privirile înspre aspectele practice și imediate ale vieții, cazul de conștiință al preotului Valeriu Darie, care constitue tema desbătută în roman, ne apare ciudat.

Preotul de țară, Valeriu Darie, socotit de țărani drept un sfînt, își ucide cumnata prin strangulare. Este o crimă pasională, a cărei justificare o aflăm în paginile de interesantă analiză ale romanului.

Preotul este un intelectual, doctor în teologie dela Frieburg, prin urmare capitalul lui sufletesc e bogat, complexitatea lui psihologică ar trebui să fie mare. Dar el e un pătimaș și psihologia lui se simplifică, la lumina conștiinței ne mai avînd dreptul decît elementele care-i justifică sentimentul. O simțire stăpînitoare le înlătură pe celelalte.

Valeriu Darie este obsedat de credința în misiunea lui de a face pe ceilalți să înțeleagă că trebue să renunțe la plăcerile efemere ale vieții pămîntești; în același timp temperamentul lui tumultos îl face să dorească bucuriile vieții. Și el o iubește pe Aristița. Avînd însă conștiința păcatului, el vrea să refuleze dorința, dar nu izbutește și într'un moment, în care i se pare că dacă ar dispare ispita va fi mîntuit, o omoară pe Aristița.

S'ar fi putut găsi o altă rezolvare, una comună: divorțul și recăsătorirea, sau înăbușirea dorinței. Pentru preotul Darie însă aceasta nu este de ajuns. Era necesar să înlăture dorința, spre a putea sluji pe Domnul cu suflet curat.

Deslegarea acestui caz de conștiință, pe care nu l'a înțeles niciun avocat renumit care voia să pledeze invocînd iresponsabilitatea, nici acuzarea care vedea, după tipic, gelozie și premeditare, ne-o dă concepția despre vieață a eroului, o concepție cu totul deosebită de a celor din jur.

Psihologia individuală conține elemente care ne sunt date de mediu, în limitele cărora percepem și acționăm la rîndul nostru asupra lumii exterioare. Pentru preotul Darie, crescut în seminar și doctor în teologie, ca element dat de mediu, ca prizmă prin care privește vieața, a fost religia. In timp ce pentru credincioși religia constitue o sumă de îndatoriri față de divinitate și semeni, pentru preotul Darie este o concepție de vieață, o preocupare constantă și o tendință de identificare cu divinitatea, toate acestea bazate pe credința neîndoelnică în vieața de apoi. Valeriu Darie era preot nu ca meserie, ci ca aspirant la dumnezeire.

Avînd însă un temperament viu, înclinat spre ispite, refularea pe care i-o impune credința nu izbutește totdeauna, căci trupul nu se supune cerințelor ascetismului. Lupta dintre ascestism și temperament a dat naștere acestei drame. Religia exercită asupra lui o teroare mistică unită cu cel mai profund respect. Concepția preotului Darie asupra moralei și dreptului era cea dată de religie și nu de morala societății, în care legiuitorul admite desfacerea căsătoriei. Cum religia vede cu ochi răi schimbările de sentiment, Darie era pătruns de convingerea că plăcerile pămîntești l-ar îndepărta de rostul lui. Pătimaș în credință, pătimaș în dragoste, el a rezolvat problema cu o crimă.

Arestat, preotul Valeriu Darie nu e preocupat niciun moment de judecata omenească, ci de judecata propriei sale conștiințe. Prin crimă — pentru el prilej de salvare a sufletului — își sacrifică legătura cu vieața. El refuză să primească pe avocat, pe fiul lui, luminoasa figură a lui Andrei, care pășește în vieață de tînăr, cunoscînd ceea ce e mai sumbru, ceea ce e mai întunecos în această vieață.

Andrei își înțelege tatăl, dar acesta — consecvent principiului de renunțare — nu vrea să-și vadă nici fiul, legătura cea mai puternică ce l-ar putea atașa din nou de ceea ce a părăsit.

La proces, este achitat, prin puterea pe care o exercită asupra celor din jur și datorită atmosferii create de țărani care-l considerau sfînt. Toată lumea era impresionată de radiația forței sale morale. Nu s'a apărat, ci a spus judecătorilor îndoelile sale asupra justificării crimei făptuite.

După proces, Valeriu Darie pleacă fără a spune nimănui unde, devine fratele Visarion și caută în izolare și munca la tipografia mînăstirii, pe care o înjgheabă el, uitarea, desprinderea de trecut și de vieață. Ispita se mai prezintă odată: niște studenți care-i amintesc de fiul său, o femee care-l iubește. Dar acum el știe ce are de făcut: se urcă sus pe munte, unde găsește singurătatea absolută. Religia pe care o învățase în școală îi pare artificială și în singurătate credința lui ia forma panteismului, dumnezeirea se identifică cu natura. Valeriu Darie se simte mărunt, dar nu mai are nevoie de temple în care să slujească pe Domnul. Natura e cel mai fericit lăcaș.

Venind iarna, el întîrzie în înălțimi și la coborîre se văzu încercuit de munți de ghiață. Moare înghețat, dar fericit și mîntuit.

Tot interesul romanului rezidă în analiza sufletească a eroului. Acțiunea e lipsită de mișcare, iar restul personagiilor, deși unele luminoase și suficient conturate, cum e figura lui Andrei, a starețului mînăstirii, a Sandei, o fată cu mult suflet, cu o sensibilitate excesivă, care nu-și găsise încă rostul în vieață, — nu servește decît ca pretext pentru reacțiunile sufletești ale lui Valeriu.

D-l Demostene Botez dă dovadă de multă pricepere și finețe în analiza psihologiei personagiilor secundare. De pildă Ileana, soția lui Valeriu, o femee simplă, bună și devotată, care — după crimă — „*izbutise marea și sinistra fericire de a nu se mai gîndi la nimic*". O observație foarte interesantă, căci există un prag al durerii, o limită superioară peste care trecînd te insensililizezi.

Ceva însă rămîne: instinctul matern, dragostea pentru Andrei, care o determină la proces să vorbească mult evocînd vieața trecută, spre a fi de folos lui Valeriu pentru Andrei.

A.

OLGA N. GRECEANU: Cula din Măldărești, 1937.

D-na Olga Greceanu, cunoscută și apreciată pentru picturile murale dela St. Sinod, ne-a dat cu monografia culei din Măldărești, un document, care îmbogățește cunoașterea comorilor artistice din țara noastră. Placheta capătă o importanță și mai mare prin faptul că atrage atenția asupra uneia din puținele opere de arhitectură laică ale trecutului și duce la chiar începuturile stilului romînesc în arhitectură. In acelaşi timp ni se dau informații și asupra vieții pline de nesiguranță a unui neam boeresc din ultimii secoli, veşnic amenințat de năvălitori străini și prădători indigeni. De altfel aceasta este cauza care a determinat ridicarea „culei", ascunzătoarea și mica fortăreață de pe poalele Carpaților vilceni.

După o descriere a încăperilor culei prin care ne conduce d-na Greceanu, avem clar în fața ochilor vieața petrecută acolo, așa fel încît ne familiarizăm cu figurile și chipurile fondatorilor de pe picturile murale, transpune cu atîta înțelegere și aprofundare de autoarea însăși (bine înțeles în măsura în care ne putem da seama de ele prin cele cîteva reproducțiuni din broșură).

Prin reconstruirea arborelui genealogic, începînd cu părinții ziditorului culei — boer la curtea lui Mihai Viteazul — pînă la ultimii descendenți ai unei ramure a Măldăreștilor — familia Greceanu — căpătăm explicația sentimentelor personale pe care autoarea le are față de această operă arhitecturală.

Este o lucrare sobră, deși făcută cu multă inimă și căreia toți acei, care se interesează de vestigiile culturei noastre, îi vor purta mult interes.

S.

ION BRADESCU: Soarele negru. Ed. „Cultura Poporului", 1937.

Poeziile cuprinse în acest volum dovedesc, fără îndoială, putere imagistică și facilitate de expresie. Muzica versului este cu totul absentă. Autorul are o atitudine de curiozitate febrilă în fața vieții și de cercetare neliniștită, uneori dureroasă, în fața propriului său suflet.

Desorganizarea lăuntrică — folositoare, desigur, și producătoare de material poetic brut — trece prea des în tonalitatea versului. Aceasta dă o impresie de nesiguranță a formei. Talentul există — și există, credem, și putințe serioase de evoluție.

P.

IORGU IORDAN: An introduction to romance linguistics. Revised and translated by John Orr. Methuen et Co. Ltd., London, 1937, XI + 404 pag.

D. Iorgu Iordan, actualul decan al Facultății de litere din Iași, și-a publicat în 1932 „*Introducerea în studiul limbilor romanice*, o vastă lucrare, în care a dat un istoric al studiilor, privitoare la limbile romanice, dela crearea științei și pînă în prezent, ocupîndu-se în special de diferitele școli și de metodele pe care le-au creiat.

Această lucrare, a cărei alcătuire a cerut o muncă imensă și un spirit critic incomparabil, s'a bucurat de o foarte bună primire

din partea specialiștilor din toate țările. I s'a găsit un defect principal: acela că, fiind scrisă în romînește, ea nu putea decît cu mare greutate să fie întrebuințată de cea mai mare parte a savanților și studenților străini.

De aceea, d. John Orr, profesor la Universitatea din Edinburgh, a găsit necesar să o traducă în englezește, pentru a o pune astfel la îndemîna cititorilor occidentali. D-sa a dus la bun sfîrșit această muncă și în ultimele zile ale anului trecut a putut publica versiunea engleză.

Ar fi fost însă păcat dacă în această nouă ediție nu s'ar fi introdus unele îmbunătățiri. D. Iordan a făcut adausele necesitate de publicațiile apărute din 1932 încoace și a completat unele mici lacune; iar d. Orr, luînd de fiecare dată consimțămîntul d-lui Iordan, a adus și d-sa unele modificări, mai ales în ce privește exemplele: bine înțeles, nu totdeauna ceea ce potrivește pentru cititorul romîn e bun și pentru cel englez.

In felul acesta, se poate spune că noul volum reprezintă un real progres asupra celui vechi (care meritase la timpul lui frumoase elogii), atît în ce privește conținutul, cît și în ce privește prezentarea. Se știe că nicăieri în Europa nu se tipărește atît de frumos ca în Anglia.

G.

LUCIAN RUGA: Marea călătorie, roman.

Dela început ne vom mărturisi nedumerirea față de titlul romanului. De ce Marea Călătorie? Din cuprinsul pe care vom încerca să-l schițăm, se va vedea că nu aceasta e formula cea mai fericită, care să cuprindă esența temei tratate. Pentrucă ne închipuim că nu e vorba de călătoria în ceruri. Dar — în definitiv — nu aceasta interesează.

Romanul d-lui Lucian Ruga cuprinde caietul de însemnări intime al lui Valeriu Bradu, un tînăr intelectual care-și notează zi cu zi, ceas cu ceas — cu o sîrguință și răbdare demne de invidiat — toate momentele vieții, toate reacțiunile sufletului său sensibil, din clipa cînd constată că această viață, pentru el, nu mai contează nimic. Valeriu Bradu este un condamnat la moarte și găsește — pe lîngă durerea pe care i-o provoacă această conștiință — o voluptate sălbatecă de a-și diseca sufletul și — aici apare curiozitatea — de a-și nota senzațiile pe care le simte.

Cum se întâmplă acest lucru? Intr'o obositoare ascensiune de munte, Valeriu Bradu se descoperă în posesiunea unei boli de inimă care-i cere — ca echivalent al prelungirii existenței renunțarea definitivă la orice plăcere în viață, inclusiv femeile, adică dragostea legată de actul sexual. Aceasta e condamnarea, și se pare că Valeriu Bradu e dispus s'o accepte cu resemnare, pentrucă refuză oferta pe care i-o face Vivi, o fată de care se legase printr'o dragoste, de multeori neînțeleasă și capricioasă, dar dragoste. Această renunțare însă, această temporizare a bolii și prelungire a existenței e iluzorie. Drumul e trasat cu siguranță. O existență golită de plăcerea supremă în viață, din însemnările pe care le așterne pe hîrtie, înțelegem că e o existență inutilă. Inlăturată o moarte violentă, dela sine vine o moarte mai lentă. E un drum mai lung, cu înconjur, cu jurnal, cu probleme de conștiință. Capătul e acelaș: moartea.

In viața lui însă interiorul, răscolitor, o întîmplare care-l schimbă complet și-l leagă pentru moment de ceea ce-l înconjoară: vrea să trăiască.

O scrisoare venită dela Paris îi amintește că în timpul studiilor, cu mulți ani în urmă, cunoscuse o fată din Maroc, de care se îndrăgostise și care-i împărtășise dragostea. Silită însă de părinții ei îl părăsise spre a nu-i mai da niciun semn de viață timp de zece ani. Acum era căsătorită cu un francez și-i scrie, amintindu-i de toate: să se scuze parcă de purtarea ei, dar în acelaș timp să-l cheme. Turburat, Valeriu Bradu, hotărăște să plece s'o vadă și — prin dragoste — să se abandoneze morții. In înfrigurarea pe care i-o produce nerăbdarea de a se vedea plecat și pregătirile de plecare nu-l împiedecă de a-și pune la punct jurnalul intim. Notăm acest lucru, spre a folosi unei concluzii pe care vom desprinde-o la sfârșitul acestor rînduri.

Valeriu Bradu pleacă la Paris și o întîlnește pe Djénane beu Ahmed — acesta e numele marocanei — pentru el Dji. De aici încolo, multe lucruri nu mai interesează.

E invitat la masă, îi cunoaște soțul, apoi o cheamă în camera sa dela hotel ca să trăiască actul suprem al dragostei, contopit cu acela al morții. Vom menționa iarăși că în ultima clipă, Valeriu Bradu e de o conștiinciozitate care întrece orice închipuire: el nu uită, nu poate uita jurnalul, pentrucă aici l-a adus autorul.

Ascultați:

Ii scoate bascul și vestonul de catifea, se înfioară de tremurul brațelor și pieptului care „tremură sub mătasea albă a bluzei".

„O așternui, — pradă tîrzie și așteptată o întreagă tinerețe, — pe jumătate desbrăcată, peste cuvertura patului". Mai departe, în situația lui Valeriu, și ajuns la acest moment de încordare și hotărîre de a gusta dragostea și moartea, un om normal. Dacă din actele sale de pînă acum, Valeriu, poate fi considerat normal, s'ar arunca orbește în brațele morții. Ei bine, nu așa se petrec lucrurile în cartea d-lui Ruga. Eroul d-sale, părăsește femeia iubită și dorită „pentru cîteva minute", ca să stoarcă aceste ultime gînduri din el.

Am spus că autorul *trebuia* să ajungă aici, în această situație dificilă, care nu putea fi rezolvată decît printr'o ieșire nefirească. Era fatal. Mijloacele pe care și le-a ales — mărturisirea intimă a jurnalului — l-au condus pe căi care ne apar în afară de realitate, și trebue să spunem că nu e singurul moment forțat.

Incolo cartea e scrisă bine. D. Lucian Ruga dă dovadă de calități alese de scriitor. Izolat, se găsesc în cartea d-sale multe pagini care-i fac cinste. In întregime luat, romanul — pe lîngă scăderile relevate — suferă de o totală lipsă de acțiune. Și autorul nu se arată a fi lipsit de posibilități de creare în această direcție. Păcatul cel mare e că — în căutare de subiecte tari, de cazuri stranii — autorul s'a depărtat de viața cea adevărată.

A.

I. MARIUS MIRCU: N'am descoperit America.

„N'am descoperit America", e o carte de reportaj. Autorul a mai publicat cărți în genul acesteia: „*24 de ore în jurul lumii*" și „*Văzduhul ne cheamă*", și promite încă o serie de șapte cărți, toate cu titlu care să atragă dela început pe cititor. Mărturisesc că n'am cetit niciuna din cele publicate. De aceea — poate — am întors prima filă cu o oarecare neîncredere. O carte de reportaj în Romînia?... Dificilă încercare.

Introducîndu-ne în materie prin intermediul acelui strigător „*nici eu nu mai știu ce e realitate și ce e fantezie în cartea asta*", d-l Marius Mircu, ne povestește cum a ajuns să devină un posedat al patriei zborului, și cu ajutorul unui nepot tînăr, familiarizat cu toate minunățiile tehnicei moderne, aduce mustrări, ușoare în formă, dar aspre în fond, oamenilor culți dar ignoranți, înțelepți dar naivi, străini și desinteresați de progresele științei și a mijloacelor tehnice ale secolului nostru.

Am fi gata să recunoaștem că dreptatea e de partea d-lui Mircu, dacă în calea fiecăruia din noi s'ar găsi drept singură piedică absența unui mic Sever-savant, care să ne inițieze și prin umilire să ne suscite de a scăpa din ignoranță...

Cartea cuprinde descrierea unei călătorii cu avionul dela Paris, prin Africa, pe deasupra celor două Americi și iarăși la Paris și apoi la București.

In încheiere, ca o justificare a titlului, d-l Mircu ne spune cum n'a descoperit America și cum pe deplin liniștit și satisfăcut că n'a descoperit-o, pentru că nu s'a dus s'o descopere — o spune acum la urmă — și-și descopere „marele" său merit prin aceasta.

E o pledoarie inutilă, credem, pentrucă lectura cărții ne convinge de contrariul. D-sa singur ne spune că în această Americă, „sunt țări despre care noi nu știm nimic". Le învățăm la geografie, ne învață și ele pe noi la geografie cîteva noțiuni didactice care nu lămuresc de fel mai mult decît sunt lămuriți cei care nu învață niciodată geografie. Uităm în cîțiva ani pînă și locul aproximativ pe care-l ocupă pe hartă". Și cu șiretenie, acum, după ce a călătorit, a văzut și știe multe, d-l Mircu ne întreabă prin surprindere: „Spuneți repede, cam în ce loc e Bolivia? Dar Texas?..." și așa mai departe. Desigur, nu mulți vor fi aceia care să dea un răspuns mulțumitor.

Fără să-și dea seama însă, d-l Mircu ridică aici o problemă cu mult mai gravă, care se referă la defectuozitatea învățămîntului nostru de toate gradele, menit parcă să arunce în viață oameni culți dar ignoranți, înțelepți dar naivi, așa cum i-a descoperit și d-l Mircu. Lipsesc mijloacele educative care să ne facă oameni întregi, nu deformați și rupți de viață și de problemele noi pe care le ridică fiecare clipă.

Cît privește geografia, în legătură cu d-l Mircu, ne-a surprins în flagrant delict de completă ignoranță, cartea d-sale are un merit mare. Scrisă viu, în tempo rapid, adecuat secolului și motorului de avion, ea ne învață multe lucruri despre cele două Americi, despre oameni, despre obiceiuri și localități, pe care nu le-am putea găsi pe harta în care am fost învățați să citim. Dacă n'a descoperit autorul America, am descoperit-o noi, fără ajutorul avionului...

A.

SANDU TELEAJEN: O fată singură, roman. Editura „Cugetarea", 1937.

Negoiță Vornicu, inginer ajuns la o situație materială înfloritoare de pe urma carierei sale strălucite, deși un bărbat respectabil cu nevastă și copii, se îndrăgostește pătimaș de Odette, o artistă frumoasă, dar stranie și capricioasă, care—după ce-l ruinează materialicește, provocînd și despărțirea celor doi soți, reușește să se îndrăgostească de el și acceptă să conviețuiască în noua situație creată. Pînă la urmă însă ea mai reușește — iubindu-l înainte — să-l părăsească, plecînd în lumea ei, cu soțul cel adevărat, despre care — dintr'o scri-

soare — aflăm că e un bărbat care merge cu gelozia pînă la teroare. Negoiță Vornicu alunecă, deprinzînd întîi patima beției, apoi ajungînd chiar la gîndul sinuciderii.

Aici apare Dandinuța, o fiică a inginerului, care se oferă să se jertfească spre a-și salva tatăl. Și, în oarecare măsură, reușește, inginerul Vornicu dobîndind tăria să se ridice. Il răpune însă moartea mai tîrziu. Jertfa Dandinuței însă nu se termină aici. Odette, la plecare, lăsase în grija inginerului un copil, fructul dragostei lor, pentru care Dandinuța consimte să rămînă mai departe privată de orice bucurie a vieții.

Dandinuța întîlnește din întîmplare pe un prieten din copilăria ei fericită, cînd viața le era fără griji, Silviu Bozian, care se îndrăgostește — așa mic cum este — de fetița inginerului Vornicu.

De aici încolo povestirea se desfășoară în jurul acestui subiect: dragostea Dandinei și a lui Silviu, pînă la căsătoria lor fericită, cu prea binecunoscutele inele de logodnă, cu multe șoapte de dragoste și călătorie de nuntă, după ce au avut de înfrînt mai întîi opunerea părinților lui Silviu, și după ce au înlăturat o mare primejdie din calea dragostei lor: Geta Mareș, fiica avocatului Mareș, maestrul lui Silviu, o ființă nefericită și neurastenizată, care se sinucide.

Am preferat să dăm un rezumat scurt, al cărții, spre a evita să vorbim de amănunte și anumite situații, pentrucă ar fi însemnat să vorbim de inutilitatea multor acțiuni și de lipsa de logică, în desfășurarea unor acte care ar fi trebuit să aibă o justificare psihologică mai adîncă.

Te întîmpină apoi în mod neplăcut lipsa unui criteriu de alegere a materialului uman pentru închegarea romanului. Autorul își împrăștie posibilitățile în atîtea direcții, încît lectorul rămîne dezorientat, nereușind să capete conturul psihologic al niciunui personagiu.

A.

1938. — ANUL XXX

Nr. 3 — MARTIE

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

DIRECTORI: M. RALEA ȘI C. VIȘOIANU

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI PUBLICITATEA: STRADA AL. LAHOVARI Nr. 16

ADMINISTRAŢIA:
MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
BULEVARDUL ELISABETA, 29
BUCUREŞTI I
TELEFON 5-1820

Giranţi responsabili: M. RALEA, C. VIŞOIANU şi D. I. SUCHIANU

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

DIRECTORI: M. RALEA ŞI C. VIŞOIANU

ANUL XXX
MARTIE 1938

VECHIME

S'a întîmplat să fie frumoase acele zile de sfirşit de Septemvrie, cînd, după datină, m'am suit iar în munte, la Cerbi. Frumoase zile, arse puţin de brumărel, ca aproape în toţi anii veacurilor — cînd au stătut alţii aici la colibă, ascultînd, în liniştea nopţii şuetul abia simţit al brădetului, deasupra căruia izbucnea din văgăuni şi colnice boncăluitul taurilor.

Dela căsuţa unde ne făcusem sălaş, auzeam tumultul acesta al iubirii periodice, pe care Dumnezeu a pus-o în toată zidirea sa, umplînd depărtări, apropiindu-se ca un tunet melodios. Tinerii cereau intrarea la robia speciei, pe care ei o socoteau un drept nebiruit şi o fericire supremă rezervată numai cerbilor; pe cînd bătrînii înţelegau să păstreze haremurile lor de cinste numai pentru sine. Bătăliile necesare ce se desfăşurau în ascunzişurile muntelui se isprăveau numai în favoarea ciolanelor bătrîne; după dreptatea Celui care a rînduit totul cu înţelepciune desăvîrşită, tineretul trebuia să-şi facă întîiu probele, se cuvenea să sufere înainte de a se bucura, şi prin înfrîngeri să se călăuzească la biruinţă, pentru ca seminţia cerbilor din Carpaţi să se ţie întru toată splendoarea. Aşa încît noi deosebeam dela coliba noastră mugetele tinereţii, care erau o speranţă a viitorului, şi zîmbeam ascultînd răspunsul fioros al bătrînilor, neînduplecaţi în prezent. In poienile unde hălăduiau nunţile, aveau loc bătălii înfricoşate; după ce-i alungau pe tăuraşi, moşnegii se întorceau la ciute, care păşteau, în aparenţă nepăsătoare. Boncăluirilor de mînie urmau mugete de dragoste. După răcnet înfricoşat, tonul se schimba, coborînd pînă la mlădiere de cîntec.

Intr'o asemenea noapte, altădată, cînd ascultam glasul de şapte feluri al sălbătăciunilor acestora, vorbind despre bătăliile dintre generaţiile nouă şi generaţiile vechi, un puşcaş cărunt s'a simţit împuns de o vorbă a unui june tovarăş al nostru, care socotea că alta e rînduiala amorului între oameni.

— Ehei, domnule, a zis acel vechiu puşcaş, eu am văzut aninate în grindă mai multe piei de miel decît de berbece.

Prin fundul văii curgea un pîrău repede. La acel pîrău, de o parte şi de alta, coborau alte pîraie şi alte văi. La topografia

aceasta se adăogeau brădeturile. Insă nu samănă o vale cu alta și un brad cu alt brad. Valurile de ieri nu mai sînt;

Tot alta unde sună aceluiași pîrău...

și sufletul florilor de toamnă s'a urcat spre stele. Și sună alt vânt. Lucesc în întuneric alți ochi de linx. Lupii s'au furișat în alt ponor. Buha cea mare și-a schimbat scorbura. Cerbii și-au mutat bătăliile în alt povîrniș. In fiecare clipă e altceva; nici noi nu mai sîntem aceiași. Alaltăieri eram închiși în case oribile într'un oraș dela cîmpie; asară am respirat din nou aerul muntelui cu mireasmă de brad și rîșină; mi-am simțit inima bătînd ca la o amintire veche, pe care și strămoșii mei au uitat-o. Astăzi m'am întins la soare, cu brațele răstignite, uitînd toate tristețile. In astăseară am observat că fusesem un străin, din veacul cel vechiu, căzut într'un veac nou și ridicol; și m'am reîntors la baștină.

Prietenul meu Ionel Nemo a scurmat cu vîrful bîtei cărbunii și cenușa unui foc vechiu, lîngă care alți vînători, în altă toamnă, au făcut ca și noi popas. S'au schimbat ei; am venit noi și sîntem alții; unul dintre cei care au stat aici, în altă toamnă, nu mai este și nu se va mai încălzi niciodată, la niciun foc de pe lumea asta și de pe acest pămînt; i-am pomenit numele cu mîhnire și am rămas un timp gînditori.

— Ghergheli-baci, a zis apoi prietenul meu către omul care ne slujea, aprinde focul.

Kiș Ghergheli, slujitorul nostru, e un secuiu sărac, de cincizeci de ani vîrstă. Nu știe nicio vorbă romînească. Ascultă ca pe o muzică neînțeleasă conversațiile noastre. Și cu toate acestea bunicul lui Kiș Ghergheli a fost romîn. Kiș înseamnă mic. Acel Micu, bunic al lui Ghergheli-baci, și-a mutat sălașul din altă parte, cum și-l mută cerbii; și-a schimbat drumul, cum și-l schimbă puhoaiele muntelui; și-a schimbat limba, cum își schimbă vîntul șoaptele. Nu l-a mai chemat Micu; dar Kiș înseamnă același lucru; iar ființa lui a urmat legea poruncită dintru început: căci legea poruncită dintru început a fost ca el să fie, ca și strămoșii lui, un om din acești codri și din acest munte. Lui Kiș Ghergheli religia i-a rămas aceeași; rostește, ca și strămoșii duși, un Tatăl-nostru pe care-l simte in el, fără a-i pricepe anume cuvintele; execută în toate zilele vieții un ritual care a fost al generațiilor anterioare, și ne informează cu oarecare mirare că, schimbîndu-se domnii lumii și împărățiile, copiii lui învață iarăși limba celor dedemult. Asta n'are prea mare însemnătate, întru cît pădurile, munții, văzduhul și toate ale lumii și vieții se schimbă și ele fără a-și preface temeiul lor cel adevărat; de asemenea omul pămîntului rămîne la ale sale, cu puține schimbări.

Deci Kiș Ghergheli, ca să îndeplinească porunca prietenului meu, se duce și caută cîteva clomburele uscate de brad și un mănunchiu de mușchiu și iarbă din alt an, și le așează în dosul pietrei afumate care a slujit de adăpost altor focuri. Adierea de vînt vine dinspre locul deschis și din valea pîrăului, prin urmare stînca ține dos din partea aceea. Ghergheli-baci a tras un singur chibrit pe cutie. In singurătatea noastră, chibriturile sînt scumpe. Dacă se întîmplă să isprăvim chibriturile, scociorîm în chimir și scoatem o cremene și un fir de iască și un amnar vechiu, cu care de asemeni putem îndeplini minunea focului. Așa că omul a aprins un singur chibrit, purtîndu-l cu luare aminte, în căușul palmei, spre grămăjoara inflamabilă de sub piatră. A pus scînteia dedesubt, într'un covru mic, de unde sufletul vîntului o înalță într'o floare cu multe forme. Focul dintr'o dată e alcătuit și Ghergheli-baci potrivește cu dibăcie asupra lui despicături mărunte de brad, apoi lemne groase de fag.

Acest foc, care pare o problemă așa de simplă, și pe care nu l-ar putea ațîța și clădi cu nouăzeși și nouă de lemnușe niciunul dintre colegii mei de Academie, ne-a luminat imediat poiana și împrejurimile, fumegînd fantasme în înserarea de toamnă. Dar socoteala lui era poetică numai pentru noi; căci Kiș Ghergheli nu uita să-i dea întrebuințările firești, aducînd la lucirea lui căldărușa cu apă pentru ceaiu, țigla și tigaia, împreună cu adausurile de slănină și carne. De asemenea, la bucuria unui asemenea foc, care creștea cu pîrîiri și întortocheri, e bine să te așezi pe scaun, ca să-ți țiceneasă; te întorci cînd cu laturea dreaptă, cînd cu laturea stîngă, ospătezi și spui ori asculți istorisiri extraordinare. Cum scaune confortabile nu se află la colibă, Ghergheli-baci găsește numai decît în apropiere doi bolovani enormi, pe care-i rostogolește la distanța cea mai potrivită și în locul unde nu bat vîlvătăile și fumul.

De asemenea Kiș Ghergheli nu uită că avem o damigeană lătăreață, plină cu vinars, căruia el îi zice „palinca" și o altă damigeană burduhoasă, plină cu vin de pe Tîrnave. Lui Ghergheli-baci îi place mai ales palinca, de aceea o aduce fără să fie îndemnat. Pentru a doua damigeană e nevoie de poruncă.

— Ghergheli-baci, te rog, adă și vinul.

— Da, mă rog; dar atunci trebue să aduc și păhare.

— Cred că ne fac trebuință și pahare, Ghergheli-baci.

In limba ungurească se zice „pôhar", ca și în limba romînească. Oamenii blajini se înțeleg cu ușurință.

La focul crescut, fierbe ceainicul. Kiș Ghergheli îi dă pace să fiarbă. El știe că domnilor dela tîrg le trebue numai decît apă fiartă într'un cazanaș. Le trebue apă fiartă, ca să facă ceaiu. Dar de multe ori apa aceasta din cazanaș fierbe și pe urmă e depusă de o parte, ca să se răcească. Vinul e mai bun decît uncropul. Palinca e mai bună decît vinul; de aceea Kiș Ghergheli a svîrlit

cu plăcere şi cu mare iuţeală şi al doilea păhărel în fundul gîtlejului său. Lîngă cazanaş, sfiriie tigaia cu unsoare şi cu bucăţi de carne. De asemenea, în ţiglă de lemn, se rumenesc bucăţele de muşchiu. Pe o măsuţă, între noi, Ghergheli-baci a scos şi pînile. Pot să mînînce nouă oameni dintr'atîta pîne; însă vînătorul trebue să vadă mult. Cu toată tigaia şi cu toată ţigla, tovarăşul meu Ionel Nemo mai pofteşte să desfacă şi nişte cutii de conserve. Ghergheli-baci desface orice. La pădure se mînîncă mult. Dacă nu mînîncă domnii, are cine mînca; Ghergheli-baci e de faţă.

Pe cînd desface aşezînd şi dînd la o parte; pe cînd aduce taberele şi iuţeşte focul; pe cînd se apără de fum închizînd ochii şi strîmbînd gura, Kiş Ghergheli e atent şi la pădure. El aude din cînd în cînd, foarte departe, boncăluit de cerb. Cînd şi cînd, cine ştie unde. Pentru noi e cine ştie unde; dar Ghergheli-baci cunoaşte păriul şi priporul.

— Ghergheli-baci, îl întreabă într'o vreme prietenul meu, cum e cu feciorii dumitale?

— Cum să fie, domnule?, răspunde slujitorul; după ce au ajuns la vreme de învăţătură, a poftit domnul învăţător să-i trimit la şcoală. I-am trimis la şcoală şi acolo au învăţat.

— Păi, ştiut-au romîneşte?

— Ba. Dar acuma au învăţat şi ştiu.

— Cum îţi pare dumitale asta?

— Apoi îmi pare bine, ca de orice învăţătură. Iaca, eu n'am ştiut şi mi-a părut rău. Dar acuma am să deprind dela copii. Insă, ei, „Tatăl-nostru" l-au fost ştiut cînd s'au dus la şcoală. Rugăciunea asta o avem moştenire dela bătrîni. Bătrînii au fost romîni; iar noi ne-am făcut secui.

După ce am tăcut un timp, ca să ascultăm alte părţi ale muntelui, Ghergheli-baci s'a întors la gîndurile lui; căci el avea nişte gînduri şi începuse a prinde curaj ca să ni le spună şi nouă.

Unii au fost olahi, alţii sînt moghior-ember, alţii au să fie iar olahi, încerca Ghergheli-baci să se deluşească pe sine însuşi, dacă sînt oameni buni şi de treabă, e bine; dacă sînt oameni vrăjmaşi, e mai puţin bine. Aşijderea domnii: unii sînt blînzi, alţii crînceni. Iţi place să slujeşti cu unii; ţi se face amar subt limbă cînd vezi pe alţii.

— Cum a fost în vremea dinnainte, Ghergheli-baci?

Slujitorul şi-a scuturat fruntea:

— Mă rog domniilor voastre, a zis el oftînd, trebue să vă spun că, în vremea dinainte, au fost oameni tari care ne-au apăsat pe noi sărmanii. Aicea în munţi, au fost numai stăpîniri domneşti şi noi am stat în genunchi. Acum mă bucur că găsesc un ban ş'o milă, sorb un pahar de vinars şi trag în dinţi o bucată de carne; de asemenea aceşti o sută de lucrători dela drumul ce se deschide acum la malul pîrâului, tare se bucură că domnii au să puşte doi cerbi şi au să ia numai capul cu coarnele, lepădîndu-le lor trupurile. O săptămînă întreagă au să se sature de carne. Rînduiala asta nu pot

zice că nu-i bună; secuilor le place carnea şi pita prăjită cu unsoare. Insă în zilele vechi au fost sărmanii mai săraci, iar domnii mai bogaţi şi mai tari de inimă. Aşa că a ieşit atunci pe lume, în aceşti munţi ai noştri, un viteaz vestit pe care l-a chemat Ruja Şandor.

— Am auzit de el, mărturisi prietinul meu; a fost un haiduc cu faimă. Zeci de ani a umblat, pînă ce l-a prins stăpînirea.

— Se poate să-l fi prins, observă cu îndoială Ghergheli-baci; dar dacă l-au prins, Ruja Şandor a scăpat şi nu l-au mai prins a doua oară. Avea iarba fierului. Apoi, în vieaţa lui, Ruja a mîngîiat văduve şi orfani şi a înzestrat fete sărace. Despre cîte a săvîrşit el, povesteşte lumea întreagă şi trebue să fie scris şi prin cărţi. L-au iubit multe muieri frumoase din munţii secuieşti.

— Am auzit... îl îndemnă tovarăşul meu. Aşa trebue să fie cum spui, Ghergheli-baci.

Kiş Ghergheli stătu un timp visător, în lucoarea focului, căutind să-şi aducă aminte.

— Este ş'un cîntec, reluă el. Cînd i-a venit lui vremea dela Dumnezeu, Ruja Şandor şi-a spus diata aşa: Am un fecior şi-i las moştenire porunca asta: să nu fie nici boier, nici slugă; ci bărbat slobod. După ce a spus asta, Ruja Şandor a încălecat pe cal alb şi s'a dus la codru, ca să moară acolo singur. Unde a murit nu s'a ştiut şi nu l-a văzut decît numai Dumnezeu.

Ciudată părerea aceasta a lui Ghergheli-baci, despre libertate. Libertatea asupriţilor şi primitivilor e ruperea pactului social; libertatea noastră tinde să fie desrobire de instinctele ancestrale. Inţeleg că sînt şi alte puncte de vedere: deci tot atîtea feluri de libertăţi; ceea ce ar arăta că avem de a face numai cu un simplu cuvînt, în dosul căruia nu stau decît fantome. Ne aflam, noi şi sluga noastră, la doi poli opuşi şi zîmbeam aceluiaşi foc al vînătorilor şi al epocei cavernelor, pe cînd, către ceasul al patrulea al nopţii, cînd trebuia să răsară luna, taurii muntelui îşi inteţeau mugetele şi tunetele.

Noaptea era lină şi focul prielnic. Analizînd bine, şi eu şi prietinul meu, eram acolo evadaţi din lumea nouă, şi, subt evoluţie, păstram, ascuns încă în noi, sentimentul despre slobozenie al lui Ruja Şandor, deşi campionul acesta părea definitiv cufundat în trecut pe calul lui alb şi înaripat.

MIHAIL SADOVEANU

NOTE DE DRUM

Tu n'ai să mai călătoreşti...

O FATĂ PE PERON

O fată cu codiţe, pe peron,
(Aceiaşi fată 'n fiecare gară,
Cu-aceiaşi carte strînsă subsuoară).
Surîde anonim şi monoton.

Şi mă gândesc că poate, altădată,
Cînd n'aştepta, şi parcă aştepta,
Privirea ei străină şi mirată
S'a'ncrucişat o clipă cu a ta...

ÎN ZORI

Nu-i zi, nu-i noapte:
Pare'a plouat, din cerul alb, cu lapte.

Un felinar uitat aprins
(O candelă fără icoane),
Se uită pe la geamuri, inadins
Să vadă ce se'ntîmplă prin vagoane.

In gara asta, nu e trează
Decît o scroafă cu purcei.
Şi'n sat, un cocostîrc aterizează
Pe creştetul unui bordei...

S I E S T A

E-atît de cald, că s'a topit văzduhul
Şi curge peste dealuri, pe'ndelete.
O salcie trăznită, îşi dă duhul
De sete.

O baltă fierbe'n soare cu răţuşte.
Şi două vaci proptite în livadă
S'au aşezat alături, cap la coadă,
Ca să se apere de muşte...

L I N I Ş T E

Dorm norii şi tace pămîntul...
Doar, dulce, un foşnet s'aude:
Copacii îşi scutură vîntul
Rămas printre crengile ude.

ÎN PLOAIE

In gara asta nimeni nu coboară,
Şi plouă-adînc, pe cîmp, pe gară...
Un tînăr cu manta de cauciuc
Stă sgriburit la adăpostul unui nuc.

Doar, indolentă şi greoaie,
O vacă-şi plimbă visătoare
Dealungul liniei, în ploaie,
Progenitura viitoare.

PERSPECTIVA

Drum pustiu şi ars de soare:
Numai colb — şi nici o floare.

Stau la pîndă, pe tăpşan,
Spini bătrîni de-acum un an.

Umbra rară-a unui soc
A'mbiat un dobitoc —

Şi aşa-i de mititel!
Nu ştiu: cine-i, ori viţel?

TÎRG STRĂIN

Tîrg străin şi fără nume,
Ghemuit subt munţi străini,
Doar vre-o două-trei lumini
Il înseamnă 'n timp, anume.

Neguri moi şi plutitoare
Vin în noapte să-l îngroape.
Şi din goană, tîrgul pare
Cînd departe, cînd aproape.

Iar cînd trece-un plop sărac
Scris pe geamuri cu cerneală,
Nu mai ştii dacă-i copac
Ori e turn de catedrală.

DIN FUGA

Se scaldă soarele în iaz..
Un măr sucit de bătrîneţe
Aruncă 'n tren cu mere pădureţe,
Şi-un cîrd de gişte albe face haz.

S'abat la geam priveliști iuți
De cărți poștale tare colorate,
Şi-un deal vărgat se scarpină pe spate
Cu plugul tras de doi căluţi...

OTILIA CAZIMIR

PEDAGOGIA LUI CREANGĂ

(Fragment)

In prima zi de şcoală, la 15 Septemvrie, Creangă intra în clasă zîmbitor, cînd era în toane bune, şi, cu gust de vorbă, zicea „bună ziua''. Copiii lui fiind în clasa întii, intraţi abia acum în şcoală şi plini de frica necunoscutului, el lua faţa potrivită care face mai puţin înfricoşetor un popă. Ii îmbrăţişa într'o privire totală, ca să le cunoască „fierul'', adică fizionomia, îi întreba probabil de nume şi cînd copilul îi zicea „părinte'', ca să le arate cum că e om ca toţi oamenii, îl invita să-i spună „domnule''. Apoi îi rînduia în bănci după înălţime. Odată sfîrşită aşezarea prin bănci, Creangă se ducea înspre catedră, care era numai o masă, lua scaunul de acolo şi-l punea lingă bănci, apoi se aşeza pe el. Mişcarea aceasta trezea fireşte curiozitate şi temere şi în tăcerea anxioasă micile inimi băteau cu putere. Diaconul îi întreba deodată, mîngîindu-i cu „măi ţică'', ce jocuri ştiau să se joace, dacă se jucau de-a *baba-oarba, mijoarca, paiul, ulcicuţa, puia-gaea, ineluş-învîrticuş*, cum le jucau, cine era mai tare la unul şi la altul şi alte de acestea. O uşurare mare se producea în sufletele copiilor, urmată de veselie. Copiii, prinzînd inimă, intrau fireşte în vorbă, şi diaconul le făgăduia nici mai mult nici mai puţin să-i pună să se joace jocurile ce ziceau că le ştiu. Cu astfel de vorbe trecea un ceas şi clopoţelul suna, scuturat poate la „şcoliţă'' chiar de Creangă, care era acolo unicul şi de toate. Recreaţiunea ţinea un ceas întreg. După ce trecea ora de recreaţiune, institutorul venea în curte în mijlocul copiilor, dacă era vreme bună, şi se arăta gata să joace cu ei jocurile de care vorbise. La aceste jocuri Creangă, redevenit copil în Humuleşti, lua parte serios, vorbind aşa ca şi cînd ar fi fost personal interesat la izbînda unei părţi. Jucîndu-se odată, la cîmp, jocul mingei, Creangă intrînd în competiţiune, ceru băţul de lovit unui băiat şi dădu mingei o lovitură sdravănă. Mingea sboară departe, însă cade în miinile unuia din băieţi.

— Ii un cuc, îi un cuc! strigară atunci copiii, în limba specialităţii.

Creangă examină serios situaţiunea şi dîndu-se deoparte, spre a se aşeza pe iarbă, zise:

— Apoi de acum ne-au scos din bătaie!

După un ceas de joacă, diaconul îşi vîra copiii în clasă, îi punea să spună rugăciunea, împreună cu el desigur, şi apoi le da drumul milităreşte, în şiruri de cîte doi, cu porunca de a se păstra rînduiala aceasta cît mai departe de şcoală. După un astfel de început de şcoală, copiii erau nu se poate mai bucuroşi şi după amiază veneau cu toată voioşia. Acum Creangă sta iar de vorbă, întrebîndu-i amănunţit cu „măi ţică'' în sus, „măi ţică'' în jos, cum îi chiamă: Care le e numele de botez? Dar cel după tată, ori după mamă? Cum se numeşte tîrgul? Pe cine au ca vecini? Astfel de întrebări uşoare liniştea pe toată lumea asupra firii şcoalei şi dădea oricui sentimentul că ştie ceva. Ceasului de convorbire între copii şi institutor îi urma iarăşi un ceas de recreaţiune, după care afară ori în clasă, Creangă făcea cu copiii puţină gimnastică. O învăţase dela Soueris, ori dela altcineva, faptul este că institutorul era foarte mîndru de această noutate. Părintele Vasile Grigorescu, fostul lui catichet supleant la Fălticeni, vizitîndu-l la şcoala din Păcurari, rămase mirat de ceea ce nu mai văzuse în nicio şcoală, anume de gimnastica minilor, pe care o făcu Creangă cu copiii, la sfîrşitul unei ore.

A doua zi institutorul intra în miezul lucrurilor, dar fără nicio carte, căutînd numai să îndrepteze atenţiunea copiilor spre fiinţe şi lucruri, făcîndu-i să le observe bine şi să le deosebească. Intrebările pe care le punea ca să ajungă pe calea socratică la definirea noţiunilor erau hazlii, ba chiar puţin cam năstruşnice. Astfel de întrebări trebue să fi stîrnit în clasă un chicot necurmat.

— Văzut-aţi mîţă? întreba de pildă Creangă.

— Am văzut mîţă! răspundea acela pe care se oprise degetul institutorului.

— Cîte picioare are mîţa?

— Mîţa are patru picioare.

— Cîte urechi are mîţa?

Risete în clasă.

— Mîţa are două urechi.

— Cîte cozi are mîţa?

Alt chicot şi răspuns biruitor:

— Mîţa are o coadă.

— Câţi ochi are mîţa?

— Mîţa are doi ochi.

— Cîte aripi are mîţa?

Risete clocotitoare.

— Mîţa n'are aripi.

— Dar pene are mîţa?

— Mîţa n'are pene.

— Ce are mîţa în loc de pene?

— Mîţa are păr.

— Mîţa mănîncă fîn?

— Mîţa nu mănîncă fân.

— Ce mănîncă mîţa?

— Miţa mănîncă şoareci, vrăbii, lapte, peşte, pine, carne, slănină, etc.

— Ce bé miţa?

— Miţa bé apă.

— Unde-i place ei să doarmă?

— Miţei îi place să doarmă pe cotruţă.

— Ce treabă face miţa?

— Miţa prinde şoareci.

— Poate miţa cotcodăci?

— Miţa nu poate cotcodăci.

— Poate miţa sbura?

— Miţa nu poate sbura.

— Pentruce?

Şi dialogul acesta, cam bufon, mergea mai departe pînă ce institutorul se încredinţa că şcolarii s'au obişnuit să observe un obiect pe toate feţele. Numai apoi căuta să ajungă la definiţie.

— Colo la uşă este un loc, în fundul clasei încă este un loc; în pod încă este un loc. Poate miţa merge singură dela un loc la alt loc?

— Miţa poate merge domnule — răspundeau copiii — din loc în loc.

Creangă lua atunci cea mai solemnă mină:

— Acum ţineţi minte! Cine poate merge singur dela un loc la alt loc se numeşte *fiinţă*.

Cînd venea chestia scrierii şi citirii, care se învăţau împreună, Creangă punea pe copii să-şi linieze plăcile cu un cui, liniind şi el tabela clasei. Le arăta cum să ţină în mînă condeiul şi-i învăţa să facă tot felul de semne, linii orizontale, verticale, piezişe, încovoiete. Incerca să se lămurească cu copiii, prin întrebări, asupra sunetelor dintr'un cuvînt, bunăoară *orez*, şi cînd credea că lucrul e înţeles, scotea la tabelă un băieţaş şi-i poruncea să scrie:

— Ié cridă şi fă o linie întoarsă spre stînga, de sus în jos, între cele două linii din mijloc, dela capătul de jos al acesteia du una întoarsă spre dreapta ş'o uneşte la capătul de sus cu cealaltă. Eacă. Acesta e semnul sau litera pentru sunetul *o*.

Copiii trebuiau să facă şi ei, cum puteau, litera pe plăci. Ca să facă semnele mai simpatice copiilor şi ora mai hăzoasă, Creangă botezase fiecare literă cu o poreclă, încît copilului dela tablă îi zicea aşa:

— Măi ţică, ian fă la tablă pe cracanatu (M); ian fă pe bîrdăhosu (B); pe ghebosu (G); pe covrigu (O)!

Metoda socratică îşi are însă surprizele ei. Ameţiţi de uşurinţa întrebărilor şi pierzînd, cum se întîmplă, drumul urmărit de institutor, copiii ajungeau să pună întrebări ori să dea răspunsuri neprevăzute.

— Dimitriule — întrebă odată Creangă la lecţia despre persoana verbelor — ce face mămuţă-ta?

— Mama coase cămeşi pentru mine, domnule.

— Spune-mi, Dimitriule, care e persoana I-a când ai spus zicerea asta?

— Eu, domnule.

— Pentruce?

— Pentrucă eu am vorbit.

— Şi care-i persoana a III-a?

— Mama, domnule.

— Pentruce?

— Pentrucă despre dînsa am vorbit amîndoi.

— Bine, Dimitriule, văd că parcă ai priceput despre ce am vorbit; ia întreabă-mă amu şi tu pe mine să mă încredinţez şi mai bine, priceput am fost? Intreabă-mă aşa cum te-am întrebat eu!

Creangă învăţase pe copii să se gîndească bine întîi şi apoi să vorbească. Băiatul se gîndi cam ce-ar putea să-l întrebe pe institutor şi nebănuind ce urmărea Creangă, care voia să definească şi persoana a II-a, puse această neaşteptată întrebare:

— Domnule, ce face cocoana matale?

G. CĂLINESCU

JOCURI DE APĂ

In dimineaţa aceea, prăjind nişte gutui în locul bucătăresei, trimese de Catiuşa la farmacie, Magda priveşte cu atenţie tingirea şi gutuile. Ce puteau să aibă gutuile aşa de fascinant? Ori cît ar fi fost de arătoase, ciopîrţite şi înnegrite de untul în care se prăjesc acum, nu mai aduc nici pe departe cu gutuile care vor fi fost ele cîndva în pom. Şi-apoi chiar în pom, galbene şi informe cum sînt toate gutuile din lume, ciopiite parcă numai de mîntuială de un meşter mediocru şi desgustat el însuşi de materialul ingrat, nu prea le ia nimeni în seamă. Cu frunzele lor pufoase, cu crengile lor alburii, aşa, noduroase şi mizere la vedere, cum le-a lăsat Dumnezeu, sînt bune doar să împodobească un peisaj frust, un zid înnegrit de vreme. Greu de admis că imaginea lor întrezărită vreodată şi care acum se transforma într'o prozaică mîncare, o să impresioneze într'atît o sensibilitate omenească, oricît de vibrantă.

Totuşi Magda le priveşte mai departe, atent. Să ceară îndeletnicirea asta chiar atîta încordare? Magda, cu toate că nu se clinteşte de lîngă sobă, îşi întoarce în sfîrşt ochii dela gutui. Privirea ei pierdută se imobilizează cîtva timp pe fundul unei crătiţi atîrnate'n cui; se opreşte la o sită de cernut făină, agăţată tot într'un cui, şi'n cele din urmă se 'ndreaptă către fereastră şi către lumina palidă de toamnă. Acolo 'n fund, în curticica găinilor, un salcîm bătrîn îşi leagănă domol, subt cerul înnourat, ramurile depe care abia au început să cadă frunzele.

Şi 'ntr'atîta-şi uită de toate, privind la cer şi la copac, că gutuile ajung aproape scrum. In cele din urmă, adusă la realitate de miros, priveşte dezastrul şi-i gata să plîngă.

Cum de n'a băgat de seamă la vreme? Unde i-a fost capul? A dormit cu ochii deschişi şi a visat? Printr'un efort retrospectiv îşi aduce aminte. Cîteva imagini în legătură cu cele petrecute în ajun pe cînd prăjea gutuile, îi revin ca pe un ecran de lanternă magică.

Ii reapare întîi şi întîi, cu deamănuntul, scena cu leşinul Catiuşei. Venise şi ea în cele din urmă în salon, s'o vadă pe Mariana, cu toate că pretextînd o durere de cap, nu ieşise toată ziua din odaia ei. Şi abia a apucat să-i întindă mîna Marianei, că s'a şi lăsat, moale, pe covor. A alunecat încet, atît de încet, că nimeni nu şi-a dat seama

în primul moment că leşină; s'a sprijinit întîi de un scaun, a atins în treacăt o măsuţă care se afla pe aproape, şi a căzut jos, cu braţul întins şi cu capul pe braţ, exact pe braţ...... De pe măsuţă s'a răsturnat în acelaşi timp o scrumieră de argint, care s'a rostogolit pînă lîngă sobă şi s'a ciocnit uşor, abia răsunînd, de galeria de metal.

Intr'o clipă, cum a văzut-o jos, Nicu s'a repezit şi a ridicat-o în braţe. Cum o ţinea răsturnată, părul Catiuşei atîrna bogat şi blond, ca o pată de lumină, peste mîneca hainei cenuşii.

„Vezi pe măsuţă la mine 'n birou sticluţa cu eter'' ! i-a poruncit el Magdei; şi a trecut cu Catiuşa pe braţe, în dormitor.

Iar! îşi zise Magda, plictisită, alergînd s'aducă eterul.

Şi pentru moment, Magda nu se gîndise la nimic altceva. Dar adineauri cînd şi-a ridicat ochii dela tingire, lucrurile privite dela distanţă, fără să ştie cum şi de ce, i s'au părut dintr'odată puţintel nenaturale. Să se mai emoţioneze oare cineva chiar atît pentru o cumnată? Şi'n mintea ei stărui o clipă imaginea părului fascinant....

Pe urmă, o altă preocupare, vagă la început, dar care se limpezi curînd, îi înfipse în inimă o nouă suferinţă: apariţia Domnichii cu şorţ murdar cînd a servit musafirilor îngheţată..... Această nouă evocare o făcu pe Magda să 'nchidă o clipă ochii cu desnădejde. Dar cînd îi redeschise, ţintind privirea spre acelaşi fund de cratiţă, imaginea nu se lăsă numaidecât înlocuită, ci persistă cîtva timp în minte. Parcă o făcea într'adins, neruşinata, ca să se răzbune, pentrucă o bătuse Nicu!'' Cum amintirea acelei scene scurte era prea chinuitoare, cu o bruscă hotărîre îşi smulse privirile din punctul fix, care părea că exercită asupra ei o putere ocultă, şi le ridică mai sus, cu o vagă dorinţă de uitare şi de elevaţie. Şi, acolo, întîlni o sită — sita cu împletitură de mătase, pe care o cumpărase cu un an înainte într'o excursie la Vatra Dornei. Cumpărase, mai întîi, doamna care era cu ea în maşină... Din proprie iniţiativă, ea n'ar fi îndrăznit de teamă să nu-l supere pe doctor; dar cucoana aceea făcea ce poftea şi toate erau privite cu haz.

O sită specială, dragă, o 'ndemnase ea pe Magda cu spirit gospodăresc. Nu găseşte la C. aşa ceva..... Las'că le facem noi loc....

Şi două zile purtaseră sitele cu ei pe drumuri, fără ca Nicu să obiecteze ceva.

Acum stînd aşa şi uitîndu-se la obiectul acesta a cărui funcţiune particulară era ca, într'un minut, să se golească de tot conţinutul, descoperi că exact la fel i se întîmplase şi ei în ajun...... Incă de dimineaţă, se bucurase aşa, de orice, se lăsase cuprinsă de tot felul de impresii, pentru ca apoi, într'o jumătate de ceas, seara, tot ce acumulase, să se cearnă ca printr'o plasă, lăsîndu-i pînă la urmă sufletul obosit şi cu resortul rupt, ca deşertat de toate comorile pe care o zi întreagă se trudise a le aduna.

Chiar dela uşă a simţit aseară, cînd s'a întors dela vizită, cum i se clatină bucuriile; dela uşă a fost ca înfăşcată de „trista realitate''.

„Parc'aşteptaţi nişte musafiri?" a întîmpinat-o doctorul morocănos, cînd a venit să-i deschidă.

Ce gînduri libere, deschise, purtase cu ea în aerul răcoros şi'n bătaia vîntului, afară. Da; ce nu-i trecuse prin minte, în drumul dela Elza Jinga şi p'nă acasă, străbătînd anevoie, ca printr'o perdea de flamuri biciuitoare, vîntul care de o săptămînă întreagă, după ce conteneşte un răstimp către mijlocul zilei, se iscă aşa, nebun şi semeţ, în fiecare seară. In tren, odată (nu-şi putuse ea încă domoli gîndurile de-afară nici după ce a intrat în casă şi l-a văzut pe doctor cum îi stă duşmănos în faţă; dealtfel, chiar dinainte de a se stîrni vînt, chiar dinainte de vizită, chiar dinainte de conferinţă, s'a simţit aşa ca îmboldită pe dinăuntru de ceva) în tren odată, tot un doctor, dar şi poet totodată (un om fermecător), pe care l-a cunoscut — păcat! — abia cu o staţie înainte de a ajunge la destinaţie, i-a spus, înainte să se coboare din tren, uşor înflăcărat: „Ai o nelinişte creatoare în dumneata. De ce nu 'ncerci să scrii?..... „Dar desigur că doctorul scriitor a glumit numai, atunci....

„Fetiţa a adormit nemîneată!".

Nu, nu-i de glumit! Să sfîrşească, pentru Dumnezeu, cu gîndurile absurde! îşi porunci ea, făc'ndu-şi imputările pe un ton cît mai blajin, cît mai împăciuitor posibil, timid chiar, doar-doar s'o îndura bărbatu său să-i cruţe buna dispoziţie pe care şi-o simţea, la capătul zilei, devenită excesivă, şi tocmai pentru aceea mai vulnerabilă, mai gata să se clatine:

„De ce nu i-ai spus Domnichi, dac'ai văzut că eu întîrzii? Au mai mîncat copiii şi altădată fără mine", a încercat ea, ca din vîrful unor antene, un mic atac.

„Hm. Eu muncesc toată ziua, nu mă plimb, şi n'am chef seara să m'apuc de gospodărie".

Poate că avea dreptate; şi credea că, prin această neîmpotrivire, va lua sfîrşit şi orice supărare.

Dar la masă doctorul s'a necăjit iară. Erau numai ei doi la masă şi i-a tras o palmă Domnichii pentrucă adusese vinul cu întîrziere ori pentrucă nu era destul de rece, nu mai ştie nici ea bine pentru ce.

Iar după ce a isprăvit de strîns masa, în locul servitoarei care acum plîngea, a rămas un răstimp în faţa aceleiaşi mese, pe scaunul de sufragerie drept şi tare, în aşteptarea unui eveniment pe care,— ciudat!—nu mai înţelegea de ce-l aşteptase înainte cu atîta bucurie.

Avea să vină Mariana, prietena ei bună, pe care n'o mai văzuse de atîta vreme. Avea în sfîrşit să-l cunoască mai de-aproape pe Adrian Munteanu? Bun. Numai îngheţata să fie gata la timp..., Şi doctorul, dacă nu s'ar arăta prea indispus.... Se entuziasmase acolo 'n sală, la conferinţă, şi-i poftise cu insistenţă: „La orice oră! Cît de tîrziu! Un ceas, o jumătate de ceas, cît puteţi!"

Dar ce înţeles mai aveau acum toate astea? se gîndea Magda obosită, în momentul în care doctorul, de pe divanul unde se culcase în aşteptare, mormăi, ceva mai domolit:

—„Să stau la ora asta s'aştept musafiri! Ai nişte idei cîte odată!"

De aceea, cînd pe la unsprezece şi jumătate apărură musafirii, salutul Magdei fu timid, trist şi banal. S'a întins între ei, după ce-au trecut cu toţii în studioul de curînd mobilat şi nu tocmai pus la punct, de pildă perdelele nu se mai potriveau de loc la mobila cea nouă, s'a întins chiar din primul moment o tăcere pe care cîtva timp nu se pricepu nimeni s'o rupă. Işi priviseră un răstimp, fiecare pe rînd, vîrful pantofilor; se uitau ferit unii la alţii....

—„A fost atît de interesantă conferinţa!" a spus ea în sfîrşit, plină de avînt, dar cam tare, parc'ar fi vorbit cu surzii (şi-a dat singură seama numai decît).

— „ Ce anume v'a interesat mai mult" ? a întrebat-o atunci şi Munteanu.

— „Ce anume?" a mai repetat el întrebarea văzînd că ea nu-i răspunde.

Da, chiar aşa s'a întîmplat, la întrebările lui a tăcut ca o proastă; nu, n'a fost în stare să facă o apreciere, să-şi aducă aminte de un amănunt; parcă i-ar fi răsucit cineva cu un burghiu mintea, ori i-ar fi strîns-o tare în ghemotoc, aşa cum se strînge lînurile cînd mîna nu-i expertă şi uşoară.

— „V'aduceţi aminte de scena cînd...." a mai încercat Munteanu să i se adreseze, raportîndu-se la acelaşi autor străin pe care îl analizase în conferinţă.

Ceilalţi doi o priveau numai, şi aşteptau să închege el conversaţia.

Preocupată de întîrzierea servitoarei — ce stupiditate!— care i se părea că nu mai soseşte niciodată cu îngheţata (şi dacă nu s'o fi închegat îngheţata?) nu băgă de seamă în primul moment c'o întreabă tot pe ea; iar cînd Munteanu a insistat (i-o fi spus Mariana că se pricepe la literatură de-a persecutat-o aşa!) s'a fîstîcit de tot şi, fără să fi înţeles despre ce-i vorba, a minţit stupid, copilăreşte, că-şi aduce aminte. Parcă ce-ar fi fost dac'ar fi mărturisit că n'a fost atentă şi l-ar fi rugat să repete întrebarea? Şi în acelaşi timp s'a înroşit aşa de tare, c'a fost vizibil pentru toţi că minte. Măcar dacă şi-ar fi dat vreunul seama cît fusese de nevinovată minciuna ei!

Da, un adevărat fiasco, întîlnirea de aseară! îşi aduce ea aminte acum cu durere. Un minut la care s'a gîndit atît, în aşteptarea căruia se bucurase o după amiază întreagă, să nu-l fi putut trăi mai simplu şi mai plin.

„Şi copacul din fundul curţii, care a început să se îngălbenească!

Dar abia apucă să privească melancolică spre fereastră, că mirosul gutuilor arse îi pătrunse iar în nări.

Numai ei i se întmplă astfel de neajunsuri! Numai ea se necăjeşte atîta cu gospodăria! Altele sînt mai libere, au mai puţine răspunderi ..... Dezolată, începu să plîngă.

Plînsul îi face bine şi, după ce-şi şterge lacrămile oftînd, mai potolită, se apucă să prăjească alte gutui. Le prăjeşte repede iar cînd sînt gata prăjite le răstoarnă peste carnea de pasăre care fierbe pe sobă. Bucătăreasa tot nu vine. Obiceiul ei! Cine ştie cu cine s'o fi întîlnit şi-acum stă de vorbă.

Un miros de aluat cald îi aminteşte şi de plăcinta pe care Ana a pus'o în cuptor, înainte să plece. Vai, se arde şi prăjitura! tresare Magda speriată, alergînd spre cuptor.

Prăjitura e însă intactă. Ba-i mai trebue încă vreun sfert de ceas ca să se coacă. Hotărîtă s'aştepte pînă ce se coace, Magda se sprijină de zidul de lîngă sobă, care face faţă geamului.

Intre timp, afară s'a ridicat puţin vînt. Fereastra, neprinsă bine în cîrlig, scîrţie din cînd în cînd, iar salcîmul din fund începe să se clatine mai tare. Două frunzuliţe minuscule şi plăpînde se desprind din copac şi, gata să cadă, sînt săltate în sus de vînt, purtate capricios prin aer, apoi proiectate printr'un viraj scurt pe masa de lîngă fereastră.

Vai cît e de singură! Cît e de neînţeleasă! se lasă Magda cuprinsă de simţiri noi, după ce urmăreşte sborul frunzuliţelor.

Atrasă de priveliştea de afară, se deslipeşte de lîngă perete şi se îndreaptă către fereastră. Dar, în drumul scurt, se 'mpiedecă de şnurul fierului de călcat, pus la priză şi uitat acolo.... Cu vreo jumătate de ceas înainte. Catiuşa a întrerupt fata dela călcat ca să-i strîngă odaia..... Sigur, ce-i pasă ei că se consumă curent degeaba, că copiii au nevoie de rufe şi că ea se chinueşte acum la bucătărie, în locul bucătăresei, pe care tot dumneaei a trimes-o după piramidon! Şi gîndurile Magdei, care erau pe cale să se potolească şi s'o împace cu sine, iau acum altă întorsătură.

Ah, Catiuşa asta se cam întrece! Şi Magda, cum ţine în mînă bătătorul de carne, pe care l-a luat din cuerul de lîngă sobă ca să bată cu el şniţelele, îl aruncă cît colo, pe masă, şi se îndreaptă cu paşi repezi spre odaia Catiuşei. Cînd ajunge în dreptul uşii, îi e deodată ruşine de slugă şi, crăpînd numai puţin uşa, zice doar atît:

— Grăbeşte-te, Domnico...., ştii că trebue să şi calci!

Dar îi tremură puţin buza de jos cînd rosteşte vorbele astea, şi-i vine iar să plîngă.

Vrînd cu tot dinadinsul să se stăpînească — după ce scoate prăjitura din cuptor — se caţără pe pervazul ferestrei din bucătărie, unde datoria de gospodină o ţintueşte nemilos, şi încearcă să aspire, ca să se linişteasca, aerul curat.

Ca dintr'o ceaţă îndepărtată, amintiri din copilărie i se deapănă îndată, impulsive şi nestăpînite, în minte.

Işi aminteşte cît a fost de năpăstuită acasă din pricina Catiuşei.

Erau numai ele două, — fratele lor, mult mai mare, şedea prea puţin acasă, — dar Catiuşa era cea răsfăţată de toţi, părinţi, unchi, mătuşi, slugi, croitorese. Poate că micile camarade nu; acelea poate

că o preferau pe ea, Magda; dar camarazii cei mici, ei o preferau tot pe Catiuşa....

De ce?

Şi Magdei îi răsare în minte Catiuşa de altădată, copilul suav cu bucle blonde şi cu ochii albaştri atît de nevinovaţi... Avea şi o gură sinoasă, dulce, iar cînd rîdea, buza de sus, puţin scurtă, se ridica pe dinţi strălucitori, cu farmec nespus.

Ea, cu trăsăturile ei regulate, nu fusese decît un copil negricios, întunecat şi plăpînd. In sticla ferestrei deschise înăuntru, căreia soba îi face fond negru, îşi zăreşte o clipă ovalul delicat şi fin. Da, tîrziu a evoluat frumuseţea ei. Catiuşa însă, a fost de totdeauna irezistibilă.....

Zece ani se lăsase Catiuşa aşteptată. Iar cînd apăru în lume într'o dimineaţă de Martie, cu ochi mari de culoarea viorelelor, flori ce răsăreau tocmai atunci, îmbălsămînd pădurile, fu o sărbătoare şi un vis împlinit pentru părinţii lor. In aceeaşi zi, la prînz, cînd se întorcea dela serviciu, doctorul Damian a oprit trăsura ca să cumpere un coş mare cu viorele. Le strînsese o ţigancă de dimineaţă, lăsînd un petec din poiană văduvit de podoaba lui primăvăratecă. Doctorul vru să le aibă: îi aminteau de ochii fetiţei. — „Cît ceri pentru flori?" întrebase el. Atît.... îi spuse ţiganca. — „Hai cu mine 'n trăsură; ţi le iau pe toate".

Cînd coşul mare cu toporaşi fu răsturnat pe masa din sufragerie, parfumul lor, la început discret ca un cîntecel, izbucni împrăştiat şi puternic, cu brio de fanfară, umplînd toată casa cu prezenţa lui ameţitoare.

— „Prea tare miroase", se plînse doamna Damian din patul ei de lehuză, surîzătoare totuşi, privind, prin uşa deschisă, la maldărul de flori.

Şi parte din viorele fuseseră aruncate.

Dar desigur, Magda nu ştie toate astea decît din auzite, căci ea se născuse cu doi ani mai tîrziu. Altele sînt gîndurile ei acum...

Ca unele desene care în semi-umbră se disting mai bine decît proiectate în prea mare lumină, cîtva timp gîndurile Magdei, pe care simte că dacă ar încerca să le limpezească i s'ar risipi, se perindă în mintea ei, nebuloase, abia schiţate, umbre de amintiri. Ii răsună de pildă, lămurit în ureche, o frază: „Catiuşa puişor, nu mai alerga, să nu transpiri". Iar fraza desprinsă de orice, suspendată parcă 'n timp şi 'n spaţiu, rămîne atîrnată întocmai ca un cercel, numai de urechea ei.

Ori i se desenează un gest: braţele mamei care se întind spre Catiuşa, ca apoi gestul să se frîngă dintr'odată, să se piardă neisprăvit, în besna minţii.

Ori dintr'o scenă care se petrecuse cam aşa:

— „Du-te „fraülein" de 'mpacă pe Catiuşa. N'auzi cum plînge?"

Şi injoncţiunea mamei — nu ştie cum o auzise (poate străbătuse plafonul! căci ele se jucau la etaj unde era odaia lor, iar mama era jos) — i-a rămas întipărită în minte. Dar nu-şi aminteşte cum

se coborîse pe urmă „fraülein'', cu sora ei în braţe, cum sora ei printre lacrămi, cu o guriţă înroşită şi puţin umflată de plîns, o pîrîse:

— „Magda.... Mi-a luat Magda păpuşa''. Iar Catiuşa era atît de delicioasă cînd plîngea, sau cînd cerea ceva, ori cînd îşi strîngea buzele forţat ca să pară bosumflată, că într'o clipă i se deschideau toate inimile, toate braţele.....

Veniseră pe urmă toate trei sus: mama, Catiuşa şi guvernanta.

— „Magda, dă-i păpuşa...., dă-i păpuşa, Magda....'' îi răsună iar ca din depărtări cuvintele, desprinse de orice, parcă aduse de vînt, par purtate de norii de deasupra.

Catiuşa minţise; Magda îşi aminteşte precis cum protestase ea atunci:

„Dar Catiuşa minte, mamă! Păpuşea e a mea! Dela doi ani se deprinsese să vorbească lămurit, fără niciun răsfăţ în glas.

Glasul mamei, ceva mai blînd îi răsare pentru a treia oară din adîncuri:

„Tu eşti fetiţă bună. Hai, dă-i păpuşa surioarei tale. Nu vezi că plînge'' ?

Şi iată că dintr'un ungher al minţii, mai străbate o amintire, peste care s'a aşternut atîta timp pulberea fină a uitării, dar care acum i se înfăţişază clar, parc'ar trăi-o aevea. Işi aminteşte şi de suferinţa pe care i-a pricinuit-o şi, mai ales, de felul cum a sezisat atunci semnificaţia acelei întâmplări. La drept vorbind, faptul nu fusese un început în raporturile lor, dar până atunci nu băgase de seamă.... Da, întîmplarea aceea a fost ca o piatră de încercare. Pe urmă s'a trudit să uite: „Ah nu, nu.... E imposibil, e ruşinos să creadă ceea ce a crezut ea o clipă despre sora ei'', îşi zicea ea.

Dar azi, amintirea îi răsare ca o cheie a Catiuşei de totdeauna.

Era într'o dimineaţă pe la începutul lunii Iunie. Cîţi ani să fi avut ea atunci? Doisprezece sau treisprezece, nu mai ţine minte. Dar cum stă acum şi priveşte la copacii îngălbeniţi, la frunzele căzute şi la cerul plumburiu, îşi aminteşte de strălucirea acelei dimineţi.

Cîntau păsări, sburau fluturi, tremurau frunzele copacilor în lumină şi căldură. Prin fereastra deschisă năvălea soarele triumfal.

Pe prichiciul lat al geamului de sus, dela odaia lor, Magda lucra cu sîrguinţă la nişte teme cînd îl văzu pe Emil că intră pe poartă. Işi aminteşte acum precis şi la ce teme lucra. Desenase harta Mesopotamiei şi'n momentul cînd el intra în curte, ea tocmai însemna fluviile. Venise poate să se'mpace, sperase ea. Se certaseră odată la un joc şi el îi dăduse un pumn; dar acum ei îi trecuse supărarea şi s'ar fi împăcat bucuros.... Pentru moment se prefăcu însă că nu-l vede, urmînd să stea plecată deasupra temelor. La jumătatea cuvîntului „Eufrat'', i se isprăvi cerneala. Emoţionată, fără să-şi ridice ochii de pe hartă, întinsese pe dibuite mîna să'nmoaie tocul în călimară. Işi aminteşte perfect: o călimară de piele roşie, cu dublu căpăcel de metal. Şi răsturnă călimara. Harta scăpă teafără, dar cerneala se risipi toată peste pervaz şi se prelinse puţin şi pe parchet.

Cu un jurnal pe care-l găsi la îndemână şi cu o sugativă mare, într'o clipă totul fu readus în ordine.

Şi numaidecît se grăbise ca să privească afară, de rîndul ăsta fără nicio prefăcătorie, dar Emil dispăruse din cîmpul ei vizual. O fi jos sub' marchiză şi aşteaptă să i se deschidă... se gîndi ea. Ascultă pe urmă atentă, s'audă uşa deschizîndu-se; dar trecură mai multe clipe şi nu se auzi nimic. Se miră.....Curioasă, ieşi pe sală şi tocmai se pregătea să coboare scările, cînd auzi vocea şoptită a Catiuşei, o voce de mic complot. Ii spunea lui Emil:

„Degeaba'ncerci..... E ne'nduplecată cînd se ceartă cu cineva''.

Iar după o pauză:

„Hai, nu vrei să facem o partidă numai noi doi'' ?

Şi Magda îşi închipuise îndată zîmbetul ei irezistibil, cu buza puţin prea scurtă, pe dinţi strălucitori.

Cu mâinie împreunate peste genunchi, Magda stătuse apoi pe prima treaptă de sus a scării, cine ştie cîtă vreme; de teme uitase complet. Işi sprijinise capul de balustrada răcoroasă, îşi lipise obrazul de aceeaşi balustradă aspră pe care se simţea şi puţin praf, şi se gîndise, se gîndise.... Bîzîia pe undeva pe-aproape o muscă, venea puţin miros de varză dela bucătăria din curte, se auzea tot de acolo, cum se ciocnesc crătiţi, vase; iar într'o dungă de lumină furişată de după un stor, care fusese tras puţin într'o parte, scînteiau şi sburătăceau mii şi mii de firişoara de praf auriu.

Intr'un tîrzu se trezi privind, cum îi scapă un „ochi'' de la ciorap, chiar în dreptul genunchiului şi-l urmări pînă ce ajunse la bareta pantofului. Fără să ştie bine ce face, îşi băgase unghia la capătul de sus al firului, lărgind ruptura, până ce se făcu o gaură de-i trecu tot degetul prin ea. „Imi rup ciorapul'' ! se mirase singură; şi-şi scosese speriată degetul. Cu vîrful limbii îşi umezise repede acelaşi deget, pe care îl aplică ud, în jurul ochiurilor scăpate, ca să nu mai fugă şi celelalte (aflase procedeul ăsta într'o zi dela o cucoană).

Pe urmă îşi uită de ciorap.

De ce? De ce era aşa Catiuşa?....

Şi se gîndise, se gîndise...., dar de răspuns nu-şi putu răspunde. Ii sărise şi Fifi, pisicuţa ei preferată, în braţe, dar o dăduse'n lături cu indiferenţă.

Cu Emil fusese, atât de bună prietenă.... îşi zicea ea. El era mai mare, e drept, — chiar mult mai mare, — dar se'nţelegeau altădată atît de bine.

Copilăreşte, suferi ştiindu-i cum joacă'n curte crochet, în timp ce ea stătea pe scară. Ei, şi dacă i-a dat un pumn, ce mare lucru! Nici nu se mai gîndea. Un cuvânt, numai un cuvînt de i-ar spune şi cum ar alerga! Pe vremea asta frumoasă să fie pedepsită să stea în casă, şi singură.

O clipă i se păru c'aude paşi prin casă şi crezu să-i Catiuşa ....ori poate chiar Emil. Vai, poate că era Emil; şi inima îi bătu mai tare; iar obrajii din palizi cum erau i se aprinseră dintr'odată. Con-

vinsă că Emil avea s'apară jos la scară își așezase în grabă cu gesturi de femee părul, rochia.... Își ștersese lacrămile....

Dar așteptarea fusese degeaba. Nu era decît mama care, zărind-o, o întrebă în treacăt:

— „Tu de ce nu te joci cu copiii" ?

— „Am de învățat, mamă, explicase ea.

Și rămăsese tot pe scară.

Imaginea lui Emil, cu o semnificație pe care n'o avusese încă pînă atunci, îi stăruise cîtva timp în minte, chinuitoare. Iar în inimă își simțise cu o clipă porniri spre el, ca niște brațe care ar fi vrut să-l cuprindă.

Dar, cu mobilitatea sufletească a copiilor, rîse pe urmă ușurel, uitând de supărare. O muscă se lăsă pe brațul gol, din sbor, și'n loc s'o isgonească, o privi cu simpatie.

Cîteva imagini legate de niște întîmplări nu prea vechi, răsărind în mintea ei consolatoare, o făcură astfel, întîi să rîdă, iar apoi să privească musca fără ostilitate, întinzând chiar brațul pentru ca dihania mică să se poată plimba în voie.

Cum s'au ascuns ei odată'n pod, numai ea cu Emil, ca să citească o carte. „Las'o", îi spusese Emil despre Catiușa, „citim mai bine numai noi amîndoi". Ori când a stat cu el o dimineață întreagă ca să-l privească cum ciopleşte o barcă! Ori când au îngropat stieletele în grădină....

Dar după ce imaginele se îmbulziră o clipă grămadă, — dintr'o nevoie de evadare, pentrucă suferea prea mult să-i știe cum se joacă fără ea afară, — le reluă pe urmă una cîte una, și cu deamănuntul.

Cum i-a căutat atunci Catiușa toată dimineața, fără să-i treacă de loc prin gând că ei sînt în pod și c'o aud cum îi caută. Se bucurase din toată inima, ca de o întîmplare actuală, de necazul pe care i-l făcuse mai de mult Catiușei.

Le mai evoca aceste întîmplări și'n chip de protest și de argument împotriva nedreptății care i se făcuseră.

După ce Emil a isprăvit de cioplit barca, o mică operă desăvîrșită, căreia nu-i lipsea nici cîrmă, nici bancă, nici catarg, — o angajase tot pe ea, — la Catiușa nu se gîndise de loc:

— După masă, vin s'o „lansăm".

In urma lui, ea a mai rămas nițel în magazie, ca să păzească barca (văzuse doară cu cîtă trudă lucrase el la opera aceea), aruncînd, cînd a trebuit să plece la masă, o ulitmă privire plină de grijă (nu era exclus să le-o fure, ori să le-o strice cineva) ! și plină de admirație către ochiul de fereastră de sub streașină, unde barca vopsită era expusă să se usuce la soare. Habar n'a avut atunci Catiușa de toate astea. Ea stătuse în casă, nedeslipită de croitoreasa cu ziua, care-i cosea o rochie.

Iar când după masă dădură drumul „Nălucei" în bazinul din fața casei, despre Catiușa, — care a apărut în cele din urmă, îm-

brăcată'n rochie nouă, ca să anunțe cu ifos că merge cu mama la „vizită", — Emil a spus că-i o gîsculiță. Hi!

Iar acum.... Dar o durea prea tare.

Isgonind cu un deget mușcuța care o gîdila, își răsturnase dintr'o mișcare capul pe spate, închizînd totdeodată și ochii, încleștîndu-și și dinții, cu voința fermă să nu plîngă. Și așa sprijinită'n palme, țeapănă și cu nasul în vânt, adulmecase din nou trecutul:

....Cu stieletele, nu de mult, tot numai noi amîndoi ne-am dus prin frig și prin zăpadă (aproape să-i troienească zăpada), ca să-i săpăm o groapă.

— „Eu am să mă fac explorator! Am să fiu un mare explorator", a zis el, lăsînd o clipă sapa prea grea din mînă și privind cu ochii puțin strînși, ca să-i ferească de ninsoare, peste gard, departe.... Un cîne a svîcnit de undeva; și-au tresărit amîndoi speriați, crezînd că-i lup. Un fluer de locomotivă, învăluit în ninsoare ca'n vată, i-a chemat dindărătul casei, făcînd și ocolul dealurilor dimprejur, prelung și nostalgic.

— „Mă iei și pe mine'n expediții" ? l'a întrebat ea.

— „Da, pe tine te iau. Numai pe tine", s'a învoit el. „Tu nu ești ca celelalte fete", a mai zis tot el.

— „Sînt altfel decît Catiușa" ?

— „Da, ești altfel", a asigurat-o el.

Cum de-și amintea ea de toate astea? Lui cum nu-i veneau de loc în gînd și se'ndura s'o lase acum singură? Se întrebase pe urmă cu mirare. Și nemai putîndu-se sustrage realității, începu să plîngă. Ii curgeau lacrămile pe obraz, fără să le simtă. Din gaura dela genunchi a ciorapului scăpaseră toate firele pînă jos. Cînd băgă de seamă și asta, îi veni să plîngă'n gura mare, să afle odată toți cît e ea de nenorocită. Dar cînd auzi, curînd, că intră cineva în casă, nu numai că nu țipă mai tare, dar se potoli dintr'odată.

Iar cînd Catiușa, căci ea intrase pe ușă, se sui sus în odae, o găsi pe Magda, doar cu cărțile și cu caietele date de-oparte, la aceeași fereastră la care o lăsase, parcă nici nu s'ar fi clintit de acolo.

— „De ce? De ce Catiușa? De ce i-ai spus așa" ? îi imputase ea, surprinzând-o.

Dar Catiușa s'a pornit repede pe plâns.

— „Sigur, e mult mai ușor să plîngi decît să dai un răspuns...".

Pe ea toți o iubesc, nimeni nu-i reproșează niciodată, nimic — numai ea, Magda, îi găsește tot felul de cusururi, i-aduce tot felul de învinuiri...., a protestat Catiușa.

Pe urmă Magda se temu să nu fie o soră rea ori invidioasă, și primi bucuros să fie îmbrățișată și să se'mpace cu Catiușa.

Dar cu Emil, cele cîteva săptămîni cît a mai stat în C. (părinții lui au fost pe urmă mutați la București), nu s'a mai putut împăca.

De atunci a început ea să bage de seamă, cu cîtă părere de rău! chiar cu mustrări de conștiință (dacă, totuși, s'ar înșela?....), că cei

cu care nu se mai avea ea bine și care pînă atunci îi fuseseră, mai ales ei, prieteni, deveneau, fără întîrziere, prieteni cei mai apropiați ai Catușei. Prin ce mister?

Iar dacă se'ntîmpla s'o vorbească cineva de rău — s'a repetat cazul aproape cu regularitate — Catiușa chiar dacă era de față (mărturisea dealtfel singură, cu sinceritate, că-i e groază de ceartă și de dușmănii), nu sărea niciodată s'o apere, cum ar fi făcut ea, Magda, într'o împrejurare la fel. Ci foarte prudent, abia de formă... ei, da, să nu stîrnească cu asta, Doamne ferește, vreo dușmănie și împotriva ei! Și de ce folos i-ar mai fi fost, mă rog, Magdei, dacă ei i-a plăcut să se certe?

Că izbutea cu aceeași ocazie (și de ce-ar fi pierdut ocazia?) să-și arate blîndețea, grația, însușiri care, fără prilej favorabil, ar fi fost mai neluate în seamă, — asta venea dela sine...

Dar, are deodată Magda impresia, în timp ce taie, în pătrate cît mai exacte, prăjitura pe care a lăsat-o întîi să se răcească ca s'o poată decupa mai bine, — da, toată copilăria a așteptat (și cît a sperat), ca cineva: poate o altă mamă, poate o altă soră, ceva mai tîrziu; poate un iubit, să se aplece asupra ei cu atenție mai susținută. Dar nu s'a aplecat nimeni.

Pe Mariana a întîlnit-o mai tîrziu și s'au despărțit curînd...

După ce s'a măritat Catiușa și a plecat din casă, i-a surîs și ei viceața, cîtva timp, din plin. Dela o zi la alta s'a simțit ca străbătută de unde ușoare de lumină și a înflorit subit, ca o floare rară ținută pînă atunci în umbră — de se minunau toți de transformarea ei.

Dela o zi la alta atențiile s'au concentrat în jurul ei și, un timp, Catiușa a fost dată uitării de acei care mai înainte o îndrăgiseră numai pe ea.

Și abia atunci, cînd a știut-o departe, a putut în cele din urmă s'o iubească și ea pe Catiușa, — cum ar fi vrut întotdeauna s'o iubească chinuindu-se că n'o poate iubi.

Iar după ce i se limpezește astfel totul, în clipa cînd așează ultima bucată de plăcintă pe farfurie, îi răsare în concluzie întrebarea: Dar acum ce-are să mai fie?

Gălăgia de-alături, din odaia copiilor, pune capăt solilocului.

Aleargă într'acolo și-o găsește pe fată călare pe un cal mic de joc. Și-a încleștat piciorușele strîns în șea, a cuprins calul pe după grumaz cu amîndouă mînile și se împotrivește din răsputeri cînd băiatul vrea s'o dea jos.

— Ajunge, Mimi... Acuma vreau să mă joc și eu!

— E al meu, e al meu, țipă fata și mai tare cînd o vede pe Magda.

Ințelege, Mimi, că nu-i al tău, intervine repede Magda.

Dar fetița deprinsă să fie părtinită parcă nici n'aude.

— E al meu, e al meu, țipă ea într'una.

Un moment, Magda, sgîlțîie fetița, și-o smulge, ca pe o dușmancă, de pe cal.

Speriată, fetița se pune pe urlat.

— Je trouve que tu exagère.... îi șoptește doctorul când apare un moment să vadă ce se'ntîmplă.

Și apoi, asemenea urlete și scandal, — îi vine repede în gînd Magdei, — asta nu-i admisibil într'o casă de doctor....

Și se grăbește, tot ea, să împace fetița, ca să fie liniște.

(Fragment)

SANDRA COTOVU

CÎNTEC DE NOAPTE

Imi plac cartierele băncilor seara,
Intunecate, stranii cartiere!
Cu ochi adînci ferestre pustii te urmăresc,
Mirate, spălăcite şi severe.

O, cîte lucruri n'aş putea să spun
Despre colţurile-ascunse ale marilor oraşe!
Dar n'aş voi să mă încurce-acum
Anevoioase ritmuri şi rime nărăvaşe.

Aş vrea numai atît: să pot rosti
In vorbe înţelese vraja acestor străzi
Fioros de răsunătoare noaptea
Şi spaima pe care ţi-o dau aceste clădiri
Cu ferestre zăbrelite
Ghemuite în umbră ca nişte bolizi gigantici,
Mai mult îngrămădire de pietre decît case,
Şi care parcă nu-s făcute pentru oameni
Ci pentru nişte foarte vechi divinităţi
Ameninţătoare şi răutăcioase,
Ca monştrii din poveşti ascunşi în peşteri.

Nicio vitrină nu surîde galben,
Chiar felinarele s'ascund prin colţuri, zgribulite.
Pe-aici e bursa dragostei cu plată
Şi raiul dezmierdărilor grăbite.

La circiuma Beţiei Albe
S'adună neguroşii muşterii
Şi în dispreţul Venerii venale
Se pregătesc de reci călătorii
Spre paradisele-artificiale.

Dela o vreme însă, plictisite
De larmă şi din somnul lor trezite,
Marile clădiri zăbrelite
Vor ridica labele lor de piatră.

AL. PHILIPPIDE

ADEVĂRATUL 1848

PREGĂTIREA MIŞCĂRII DIN MUNTENIA

Anul 1848 găsi producţia industrială munteană într'o fază foarte înapoiată, rudimentară. Concentrarea mijloacelor de producţie în cadrul manufacturilor sau fabricilor capitaliste nu depăşea numărul a 100 de întreprinderi în întreg principatul. Absenţa unei industrii desvoltate, faptul că Bucureştii constituiau încă abia un mare centru semi-meşteşugăresc, numai în mică parte manufacturier şi doar cu vagă alură industrială, toate acestea au avut o înrîurire covîrşitoare asupra manifestărilor mişcării. Slabei precumpăniri a producţiei industriale interne în ansamblul vieţii economice din acele timpuri trebue să-i fie atribuit faptul că burgheziei paşoptiste muntene i-a lipsit — precum se va vedea — desinvoltura, energia politică sigură de sine, capacitatea de a prelua în mîinile ei şi pe răspundere proprie, conducerea destinelor mişcării. Deşi interesele ei vitale de clasă i-au cerut acest lucru în chip presant. Nu e mai puţin adevărat însă că intensificarea considerabilă a circulaţiei de mărfuri în cursul a două decenii de liberă dominaţie a pieţei mondiale în principate, sporirea importantă a producţiei agrare interne de mărfuri, pătrunderea produselor industriale europene ieftine, întemeierea de manufacturi şi fabrici în interior, învestirea de capital în agricultură, lărgirea reţelei de credit individual şi mărirea însemnătăţii ei, toate acestea au sporit cu trecerea fiecărui an puterea burgheziei muntene, făcînd-o să simtă tot mai greu apăsarea privilegiilor şi a restricţiilor feudale, să fie tot mai conştientă de propria ei forţă, să dorească cu o ură neîmpăcată sdrobirea dominaţiei marei boerimi latifundiare.

In sfera burgheziei se situa o pătură importantă de boernaşi scăpătaţi, în majoritatea lor deţinători de slujbe inferioare în administraţie sau rîvnind la ele, nemulţumiţi şi progresişti, conştienţi de superioritatea lor intelectuală şi revoltaţi în contra privilegiilor nemăsurate ale nobilimii aristocratice şi a moravurilor favoritiste alimentate de marii seniori feudali. Aceştia au jucat un rol important în mişcările de stradă. Din rîndurile lor a recrutat guvernul

provizoriu cadrele administrative numite de el, deşi multe apetituri au rămas cu acest prilej nesăturate.

Conştiinţa de clasă mai înaintată a burgheziei paşoptiste din Ţara Romnească s'a evidenţiat prin cristalizarea în sînul ei a unei societăţi secrete, ilegale, revoluţionare, ce şi-a asumat rolul pregătirii revoluţiei, încă cu cinci ani înainte de ţîşnirea torentului. „...Jurasem — a povestit cu însufleţire Ion Ghica în scrisorile sale către V. Alexandri — să ne consacrăm patriei cu trupul şi sufletul, ne legasem fraţi de cruce şi ca fiecare din noi trei să se supuie, cu pericolul vieţii şi al averii, la hotărîrile celorlalţi doi; chiar în ziua aceea ne-am adunat de am alcătuit statutele şi regulamentele Frăţiei [1]). Aceşti fondatori din anul 1843 ai societăţii „Frăţia'', au fost N. Bălcescu, Ion Ghica şi căpitanul Christian Tell.

Partidul înfiinţat de ei era proptit pe cea mai desăvîrşită disciplină, îndatorînd pe membrii săi să se încline în faţa opiniei majorităţii chiar „cu pericolul vieţii şi al averii''. E interesantă şi instructivă această tradiţie progresistă a burgheziei romîne, rămasă acoperită sub vălul uitării. Incăierarea hotărîtoare trebuia să isbucnească cu un adversar de clasă, care poseda un grad înalt de disciplină şi coeziune în acţiunile sale, toate aceste întruchipate în aparatul său de Stat înarmat, dictatorial şi represiv. Trebuia biruită forţa organizată a unei exploatări rutinate de veacuri. Iniţiatorii curentului paşoptist muntean şi-au dat seama că în atari împrejurări o condiţie indispensabilă a isbînzii era asigurarea unei perfecte unităţi de acţiune. Că singurul mijloc de a compensa superioritatea în organizare şi superioritatea militară a absolutismului feudal era coordonarea activităţii prin intermediul întronării unei solide discipline în sînul partidului de avant-gardă.

Totodată acesta din urmă era silit să-şi depene activitatea de săpare a bazelor regimului sub focul celei mai cumplite prigoane. De aici hotărîrea de a merge pe calea activităţii ilegale, secrete, şi necesitatea întemeierii unei organizaţii în virtutea unor principii corespunzătoare. In acelaşi loc Ion Ghica ne-a transmis următoarele extrem de interesante informaţii: „Iniţiaţii erau formaţi în grupuri de cîte zece; fiecare frate cunoscînd numai pe şeful său imediat, diacon, preot sau arhiereu, acel care-l catihisise, îl iniţiase; dela care şi prin care primea ordine şi instrucţiuni, şi căruia datora ascultare şi supunere cu pericolul vieţii şi al averii, păstrînd secretul cel mai aboslut. Deviza era: „Dreptate, Frăţie'' [2]).

---

[1]) Ion Ghica, scrieri, III, pag. 386. Bălcescu, scria în toiul mişcării, la 16 Iunie lui Ion Ghica, care se afla la Constantinopole: „Imi aduceam atunci aminte, în această frumoasă solemnitate (e vorba de jurămîntul de credinţă faţă de revoluţia din Cîmpia Filaretului, denumită a Libertăţii, (n. a.), de ziua aceea, cînd acum cinci ani jurarăm, noi patru inşi acolo întocmirea societăţii noastre, care acum mîntui ţara''. („Amintiri din pribegie'', I. Ghica, pag. 40).

[2]) Ibid, pag. 386—87.

Membrii partidului revoluționar erau așa dar înmănunchiați organic, în baza unor reguli conspirative. Nucleele, celulele cuprinzînd cel mult zece persoane, nu se cunoșteau reciproc și erau legate între ele și de direcția centrală prin conducători — denumiți în travestirea religioasă a timpului, diaconi, preoți și arhierei. Ele executau instrucțiunile emise de centrul conducător. Își duceau activitatea în cea mai mare taină, pentru a evita loviturile vrăjmașului de clasă, pentru a isbuti să extindă cît mai mult ramificarea asociației și a-i asigura acesteia o influență crescîndă asupra straturilor largi ale poporului.

Regimul tiraniei feudale se afla în plină descompunere. „Frăția" cîștiga repede teren, și asta nu numai în cercurile burgheze sau boerești înburghezite. Ea isbuti să disloace, atrăgînd de partea ei și o fracțiune importantă din cadrele aparatului de Stat, învățători, profesori, funcționari și militari [3]).

Instruit de experiența bogată a luptelor de clasă deslănțuite în Europa de inaugurarea istorică a erei politice burgheze, partidul „Frăției" nu s'a mulțumit numai cu opera de clarificare politică și de organizare a forțelor sociale obiectiv-progresiste din acea vreme. Ințelegînd importanța capitală a pregătirii insurecției armate și socotind această sarcină drept cea mai înaltă datorie a avant-gărzii mișcării, el a pășit din vreme la înarmarea forțelor populare ale societății muntene [4]). Cît de departe suntem de verbalismul înzorzonat și efemer al pașoptiștilor moldoveni, care n'au cutezat măcar să reflecteze la ridicarea armelor contra absolutismului!

Puțină vreme după înființarea „Frăției", sub auspiciile ei politice este creată în București, „Societatea Literară", „al cărei scop —afirmă tot Ghica—nu avea nimic ascuns, ci era pur și simplu desvoltarea și încurajarea culturii și literaturii naționale" [5]). Adică o societate menită a folosi posibilitățile legale, îngăduite de regimul despotic, în vederea propagării idealurilor democratice și naționale în cadrul inițierii și desfășurării unui entuziasmat curent de redeșteptare culturală și literară. Pregătirea politică, materială și organizatoare a mișcării, mergea mînă în mînă cu cea ideologică.

[3]) Ibid, III, pag. 392.

[4]) „Cu banii ce putusem aduna — a istorisit în urmă Ghica — cumpărasem pe sub mînă toate puștile și pistoalele care se găseau în prăvăliile din București și din Ploiești, puști proaste de vînătoare cu o țeavă și le împărțisem tinerilor și oamenilor din popor, care cereau a se înarma. Iată cum se făcea operația cumpărării de arme: Roset depunea din banii ce erau strînși la dînsul o sumă oarecare la un negutător afiliat, către care dam acelui care voia să se armeze o țidulă în termenii următori: „Dați aducătorului un ghiuden și doi cîrnați", ceea ce însemna dați aducătorului banii trebuincioși pentru cumpărarea unei puști și unei perechi de pistoale". (Ibid, pag. 398).

[5]) Ibid, pag. 392.

Imboldiți de cohorta de mișcări, cu care debutase anul 1848, capii pașoptiști munteni întocmesc planul amănunțit al deslănțuirii insurecției armate, fixînd sorocul ei în luna Aprilie. Comitetul executiv însărcinat cu conducerea operațiilor era format din: Bălcescu, Alecu Golescu (Negru) și Ion Ghica. Mișcarea urma să isbucnească de Paști, în București și Ploiești; totodată batalionul lui Tell concentrat la Islaz și unit cu compania căpitanului Pleșoianu, avea misiunea de a porni spre Craiova pentru a răsvrăti Oltenia [6]). Planul acțiunii se bizuia așa dar pe înălțarea concomitentă a steagului răscoalei atît în cele două centre orășenești mai importante ale principatului, cît și în acea regiune în care masele țărănești erau cunoscute prin duhul lor revoluționar încă de pe vremea lui Tudor.

In București, șefii mișcării aveau misiunea să ridice „tabacii, mărginașii și tinerimea" [7]), ceea ce a însemnat, din punctul de vedere al structurii sociale a acestor mase: pătura muncitorească, în esență, semi-meșteșugărească, cea mai importantă a Capitalei, lucrătorii din zalhanale și tăbăcării, mulțimile mici-burgheze (meșteșugărimea, mica negustorime) și straturile sărăcite, proletarizate [8]), dela periferii, într'un cuvînt mahalalele; în sfîrșit, vlăstarele tinere ale clasei negustorești, ale micii boerimi îmburghezite și ale meseriașilor înstăriți, în rîndurile lor aflîndu-se doar cîțiva descendenți ai marilor familii boerești. In iscarea răsvrătirii la Ploiești, rolul de frunte era atribuit ciocănașilor, lucrătorilor din salinele dela Telega, care sub diriguirea unui grup de pașoptiști conduși de N. Bălcescu, trebuiau să pătrundă în oraș și să sprijine mișcarea negustorimii ploieștene.

Să ne oprim puțin asupra stadiului evolutiv în care se aflau aceste clase și straturi sociale, precum și asupra intereselor lor și a capacității lor politice, factori care au determinat rolurile jucate de ele în cursul mișcării.

Muncitorimea, avînd în vedere în primul rînd pe cea bucureșteană, purta încă o pecete pronunțată semi-meșteșugărească. Ea reflecta în caracteristicile ei starea înapoiată din punct de vedere industrial al clasei care i-a dat naștere: burghezia. In majoritatea lor răslețiți în mici ateliere, depinzînd de patroni care lucrau cot la cot cu ei și nu se deosebiau prea mult prin nivelul de traiu, lucrătorii din vremea pașoptistă s'au simțit în cursul luptelor pe deantregul solidari cu proprietarii de ateliere, micii industriași și burghezia în general. Ei nu puteau decît să năzuiască la avantaje de pe urma izbînzii, menite a spulbera prigoana sbirilor poliției, șicanele și speculațiile samavolnice ale oamenilor domnitorului și ale adminstrației spoliatore. Totodată sperau să-și poată apăra în libertate interesele lor specifice și nădăjduiau a obține mai

[6]) Ibid, pag. 389.

[7]) Ibid, pag. 399.

[8]) Numărul declasaților concentrați în București era foarte mare la mijlocul veacului trecut.

uşor posibilitatea de a deveni la rîndul lor patroni de ateliere. Chiar cei angajaţi în manufacturile şi fabricile existente, nu avuseră încă timpul să se elibereze de prejudecăţile muncitorului din micul atelier. In asemenea condiţiuni antagonismul fundamental al societăţii moderne, acela dintre capital şi muncă, antagonism izvorit din aglomerarea a sute, mii şi zeci de mii de braţe muncitoare în mari întreprinderi, constituind proprietatea particulară a unui subţire strat de posesori de capital, nu putea decît miji foarte slab pe orizontul raporturilor sociale din acel timp. Datorită stadiului primitiv al industriei capitaliste, muncitorimea era încă lipsită de conştiinţa intereselor ei specifice de clasă. Ea nu putea rîvni în consecinţă la îndeplinirea unui rol de sine stătător în procesul de desfăşurare al revoluţiei. Nu putea avea capacitatea de a înţelege prin prisma înaintatelor aspiraţii sociale care caracterizează proletariatul modern, necesitatea săvîrşirii sarcinilor istorice ale revoluţiei burgheze într'aşa chip, încît să fie sezisate şi combătute eventualele slăbiciuni sau dări înapoi ale burgheziei sau micii burghezii, pentru ca revoluţia burgheză să fie împinsă pînă la expresia ei democratică cea mai avansată, cea mai binefăcătoare. Numai astfel putea fi făurită o arenă cît mai prielnică operei de luminare şi de organizare a mulţimilor neposedante. Căci, fără de această arenă a libertăţilor democratice devine imposibilă emanciparea socială definitivă a tuturor celor ce muncesc şi implicit imposibil progresul general ulterior al societăţii omeneşti în întregime.

Neformulînd revendicări proprii de clasă, muncitorimea paşoptistă se contopea cu doleanţele generale ale revoluţiei. Din acest motiv, burghezia paşoptistă munteană nici n'a putut simţi măcar, în vîrtejul evenimentelor ciocănitul separat al noii clase sociale, ivite sub ea şi prin ea. Ciocănit, ce nu ar fi fost îndreptat numai împotriva cătuşelor feudalismului, ci şi în direcţia moderării exploatării salariate moderne, prin greve, cereri de urcări de salarii, scurtarea zilei de lucru şi aşa mai departe, prevenind astfel frămîntările viitoare ale societăţii capitaliste. Burgheziei muntene şi nici măcar vreunei fracţiuni a ei nu i-a putut trece deci prin gînd în cursul mişcării paşoptiste să se asvîrle la un moment dat în braţele reacţiunii feudale, din dorinţa închegării unui front comun ostil noii clase proletare în proces de ascensiune. Precum a procedat de pildă marea burghezie industrială din Prusia în cursul revoluţiei germane dela 1848. Salvînd coroana monarhiei prusace în momentele critice ale victoriei populare dela Berlin, neschimbînd niciun fir de păr din vechiul aparat de Stat, reprimînd sîngeros revoluţia agrară a ţărănimii, într'un cuvînt făcînd tot posibilul pentru a opri în loc mersul propriei ei revoluţii eminamente burgheze, numai de teama sporirii libertăţilor şi forţei politice a proletariatului. Că, astfel au fost lipsite de sprijin popular şi în urmă, spulberate ca pleava de reacţiune chiar şi cele cîteva cuceriri constituţionale, pe care burghezia industrială germană credea că le va putea

păstra în folosul ei exclusiv, acest desnodămînt n'a constituit singura lecţie, nici prima nici ultima, furnisată de istorie în acest sens.

In faşe încă, lipsită de conştiinţa intereselor ei separate de clasă, muncitorimea paşoptistă s'a mişcat totuşi ca argintul viu în revărsările tumultoase ale norodului bucureştean. Şi nu e deloc o întîmplare că straja cea mai activă şi mai hotărîtă a patrimoniului revoluţiei au fost, după ce tot ei au început prin a da primele lovituri de tîrnăcop vechiului regim, lucrătorii din ramura industrială şi meşteşugărească cea mai desvoltată a principatului, zalhanalele şi tăbăcăriile. Ramură, care favorizată de prezenţa materiei prime furnisate de cultura intinsă a vitelor, ajunsese să întreprindă şi export. Pe ei, pe aceşti lucrători şi meseriaşi „tabaci'' a contat în primul rînd planul insurecţiei bucureştene, precum conspiratorii burgheji din 1840 tot cu ei înodaseră legături din cele mai strînse. Cartierul „tabacilor'' era bine conturat în fizionomia Bucureştilor, formînd un adevărat sector meşteşugăresc şi manufacturier, numărînd mai bine de 6.000 de suflete [9]). De cîte ori, pînă la tragicul ei sfîrşit, revoluţia munteană a fost în primejdie de moarte, minată fiind de contradicţiile ei interne, „tabacii'' au sărit cei dintîiu în ajutorul regimului libertăţilor, mînaţi de un avînt irezistibil în bătăliile încinse pentru biruirea şi copleşirea reacţiunii. Excelînd prin ardoare întru apărarea cuceririlor revoluţionare, ei au fost cîntaţi chiar în stihuri de versificatorii ocazionali ai acelor zile impresionante:

„Fii ai nobilului popor ce domneşte'n Romînia
„Voi prin care se învinge nedreptatea şi robia
„Voi ce aveţi în braţ o armă şi o inimă ce bate,
„Pentru patria iubită, pentru sfînta libertate;
„A, primiţi o sărutare ce un frate vă păstrează
„Şi cu numele acesta pana sa se onorează [10])''.

Alături de tabaci, „mărginaşii'' Capitalei, mica burghezie şi straturile semi-proletarizate au constituit o a doua forţă materială motrice importantă a revoluţiei. Micul burghez oscilează între două eventualităţi; între speranţa, rămasă tot mai mult în sfera dorinţelor irealizabile, de a atinge treapta socială în care se află burghezia şi între perspectiva de a coborî în tagma proletariatului. Manifestările politice ale micii burghezii reflectă această încrestare de drumuri prin instabilitatea lor, prin treceri bruşce dela un extrem la altul, după chipul cum ţine cumpăna unul sau altul din factorii alternativei. Spre deosebire de mulţimea muncitoare salariată, care e hotărîtă, pentrucă ştie că nu are nimic de pierdut. Capabilă de „violente accese democratice'', — după expresia fericită a lui En-

[9]) Ubicini, o. c. II, pag. 156.
[10]) „Poporul Suveran'' Nr. 8, 16 Iulie, poezia intitulată: „Către fraţii noştri tabaci''.

gels [11]) — mica burghezie ce uneori apucată brusc, atunci când nu e deajuns clarificată, și de accese de toropeală și pasivitate, anume în clipele în care clasa proletară încearcă o mișcare proprie. Cu toate că asemenea acțiune nu s'a putut ivi în cursul mișcării pașoptiste, totuși, marea boerime a încercat să înspăiminte mai ales mica burghezie rurală, pe moșneni, născocind calomnii, ca aceea că pașoptiștii, taxați drept „comuniști", ar fi pus la cale spolierea pămînturilor lor. Vom mai reveni asupra acestei chestiuni care prezintă o atît de picantă asemănare cu metodele de luptă actuale.

Dată fiind importanța numerică covîrșitoare a straturilor micii burgheze aflătoare în Capitala munteană, trăsăturile politice esențiale ale micii burghezii pașoptiste, sunt foarte importante pentru înțelegerea cursului mișcării. Cu atît mai mult cu cît în condițiile economice înapoiate ale vremii breslele meșteșugărești, ce formau grosul micii burghezii orășănești, se aflau în acută dependență economică de marea boerime. In cadrul îngust al pieții interne, strangulate de codul iobag regulamentar, marii latifundiari constituiau prin luxul și belșugul traiului lor clientela principală a producției meșteșugărești. Survenind vremea turbure a revoluției, clasa feudală își reduse mult cheltuielile de consumație, ba aristocrații de primul rang părăsise și țara. Viața economică, osebit cea a Bucureștilor, intră într'o fază de dezagregare; meșteșugărimea începu să pătimească în urma lipsei de ocupație. Această stare de lucruri, pe lingă că nu era sortită a spori entuziasmul revoluționar al meseriașilor, îi împiedica pe aceștia să se pronunțe pentru o tactică energică de luptă în contra adversarului celui mai hotărît al revoluției politice și naționale, boerimea feudală. Vom vedea că forțele conservatoare au profitat de această dispoziție a micii burghezii, transformînd-o într'o pîrghie ce nu cu puțin a contribuit la alunecarea în rîpă a cauzei democratice.

In sfîrșit, la orașe se mai agita energic junimea, tinerimea, căreia mai toți istoricii și sociologii i-au atribuit un rol exagerat și denaturat, deși cel îndeplinit de ea a fost important. Departe de a reprezenta influența ideologică a apusului, fără substrat corespunzător în structura economică și socială a principatului, tinerimea studioasă militantă a constituit avantgarda energică și radicală a boernașilor, burghejilor și mici burghejilor pașoptiști. Rolul ei în acțiunea pregătitoare a insurecției, în activitatea de distribuire a armelor în mîinile oamenilor din popor, permanenta grijă de a veghia asupra revoluției, alarmînd norodul și recurgînd la arme ori de cîte ori i s'a părut că este sau a fost primejdie — toate acestea n'au constituit de loc o trăsătură specifică a revoluției pașoptiste muntene. Exact aceeași misiune a fost îndeplinită — mutatis mutandis — și de către studențimea austriacă, bine organizată și înarmată, în cursul mișcărilor care au răsturnat în anul 1848 pe despotul Vienei, Metternich. Nimănui nu i-a trecut totuși prin gînd

[11]) K. Marx, „Revolution und Konterevolution in Deutschland", pag. 8.

să prezinte revoluția austriacă din acel an ca o pură înrîurire ideologică a apusului, precum au procedat relativ la revoluția munteană autorii cu care am polemizat. De altfel tinerimea studioasă a jucat un rol important în pregătirea revoluției burgheze din Rusia țaristă; ea îndeplinește în anii din urmă o merituoasă misiune în opera de redeșteptare națională revoluționară a imensului și chinuitului popor chinez. In această ordine firească a fenomenelor și nu în rama elucubrațiunilor idealiste trebue incadrată participarea activă și entuziastă a generației studioase din era pașoptistă. Splendidă tradiție progresivă a tineretului romîn, tradiție pe care matadorii doctrinelor, ce venerează despotismul prepașoptist, au reușit în anii de după războiu s'o deriveze pe căile antisemitismului.

Potrivit planului, ridicarea orașelor urma să fie susținută de scularea în masă a țărănimii — în primul rînd a celei oltene. Sătenii de peste Olt trebuiau să fraternizeze cu fracțiunea forțelor armate, comandată de Tell și Magheru, care era dispusă a trece fără zăbavă de partea norodului răsculat.

Țărănimea a constituit marea rezervă de forțe umane a pașoptismului muntean. Zicem „rezervă" din mai multe motive.

In primul rînd, din punctul de vedere al caracterizării capacității de acțiune a țărănimii. Exploatați, martirizați, iobagii erau în stare a porni aprigi și violente răsvrătiri. Datorită însă împrăștierii lor în spațiu și orizontului mărginit al modului lor primitiv de producție și de existență, sătenii au fost și sunt incapabili să imprime singuri, fără ajutorul unei clase citadine, o directivă politică unitară și coordonată, deci susceptibilă de a fi încoronată cu succes, mișcărilor isvorîte din sinul lor. Ori de cîte ori o mișcare țărănească a isbîndit în istorie, ea a avut drept aliată și promotoare o clasă socială orășănească. In acest sens, țărănimea apare ca o imensă „rezervă", susceptibilă de a fi antrenată în încăierările revoluționare, al căror fir conducător e depănat de antagonismele sociale ale urbelor.

In al doilea rînd, din următorul motiv concret putem vorbi de „rezervă": deși primul act al revoluției muntene a fost săvîrșit de ridicarea sătenilor din Izlaz, totuși *inițiativa* deslănțuirii acțiunii a pornit din partea burgheziei orășănești care a atras „rezerva" țărănească în marea bătălie contra absolutismului feudal.

In sfîrșit, un al treilea motiv decurge din însăși desfășurarea internă a evenimentelor muntene. obăgimea, constituind o resursă omenească inepuizabilă a revoluției, guvernul heliadist în loc s'o fi înflăcărat și s'o fi atras în vie mișcare, s'a străduit din răsputeri și a reușit s'o țină mult timp în pasivitate, în nemișcare, în *rezervă*. Dar asupra acestei chestiuni vom reveni.

Regimul de orori al Regulamentului, exproprierea masivă a pămîntului țăranesc, aservirea muncii sătești, bicіuirile, sechestrările în coșere, maltratările, într'un cuvînt, traiul înfiorător al iobagilor explică cu prisosință ura lor înverșunată împotriva exploa-

ţării feudale. Revoluţia paşoptistă nu putea să apară în ochii acestei ţărănimi decît ca o străfulgerare salvatoare, aproape divină. Nu putea face excepţie dela împărtăşirea acestui simţămînt niciun strat al populaţiei rurale. Nici diferitele categorii de iobagi, deosebite între ele prin starea lor materială în fruntaşi, mijlocaşi, codaşi sau pălmaşi şi un al patrulea strat de argaţi, formînd începuturile semi-proletariatului sau proletariatului agricol. Şi nici măcar moşnenii independenţi, dar asupriţi de boeri prin răpiri de pămînt şi unele îndatoriri de clacă şi de dijmă transformate în dări băneşti. Toată populaţia sătească ura de moarte, într'o singură suflare, dominaţia boerească feudală.

Revoluţia paşoptistă munteană a găsit, pe deasupra ţărănimea, cu deosebire pe cea olteană, hrănind amintirea vie a mişcării din 1821. Locurile fixate de comitetul executiv insurecţional pentru a constitui bazele de plecare ale revoltelor ţărăneşti, în cadrul general al mişcării, Islazul şi Telega, au fost vestite dinainte ca focare în care pîlpăiau arzător nemulţumirile iobagilor [12]).

Considerarea generală a forţelor sociale motrice active în cursul mişcărilor paşoptiste muntene reproduce tabloul clasic al mişcărilor burghezo-democratice europene. Păturile sociale care au dat isbitura materială, frîngînd şi sfărîmînd stîlpii absolutismului feudal, au fost masele lucrătoare semi-meşteşugăreşti sau proletare, mica burghezie, mulţimea mahalalelor şi iobagii satelor. Cu jertfele de sînge ale acestora a dobîndit burghezia romînă sub soare victoria ei politică, şi deci definitiv şi pe cea economică!

Sorţii de reuşită ai insurecţiei erau favorabili în luna Aprilie, totuşi comitetul amînă data declanşării acţiunii. Se primise o scrisoare din partea ministrului de externe al celei de-a doua Republici franceze, Lamartine, care anunţa trimeterea unui emisar special, însărcinat cu importante comunicări. Numai un temeiu foarte serios a putut împinge pe capii revoluţionari munteni la luarea unei hotăriri atît de grave, ca amînarea sorocului insurecţiei. Căci acest pas comporta riscul descoperirii firelor întregii acţiuni şi inevitabila lui consecinţă: sălbatecа năpustire preventivă a poliţiei absolutismului. Asupra tendinţelor novatoare şi revoluţionare din principate plutea ameninţător, scos din teacă, paloşul reacţiunii ţariste. Nu semnala oare consulul Franţei din Bucureşti, de Nion, încă în 14 Martie, „declaraţia, reînoită în fiece zi de consulul Rusiei, că orice mişcare populară, orice măsură a autorităţii tinzînd a modifica statu-quo, va fi semnalul intrării unui corp de trupe ruse în teritoriul Principatului" [13]). Faţă de perspectiva de a fi înăbuşiţi şi înghiţiţi de colosul reacţiunii autocrate ţariste, revolu-

[12]) In 1845 a isbucnit la Islaz o sîngeroasă răscoală a clăcaşilor, iar la Telega 1.000 de familii ţărăneşti clocoteau de indignare în urma soluţionării în defavoarea lor a unui conflict de posesiune asupra unei largi fâşii de pămînt. (R. Rosetti, „Pentru ce s'au răsculat ţăranii").

[13]) Anul 1848, I, pag. 160.

ţionarii munteni nutreau mare încredere în ajutorul Franţei republicane, de a cărui sosire nu se îndoiau. Astfel se explică împrejurarea că indicaţia parvenită din partea lui Lamartine, a cumpănit atît de greu în hotăririle paşoptiştilor munteni, pînă a-i face să strămute data deslănţuirii acţiunii.

Amînarea arătată fu pe punctul de a costa capul întregii întreprinderi insurecţionale. „Revoluţia e o artă", iar alegerea, cumpănirea clipei potrivite prin excelenţă, pentru declanşarea insurecţiei armate, constituie piscul culminant al acestei arte. Momentul, în care forţele reacţiunii tenebroase sunt sleite, resfirate, neconcentrate, lipsite de perspicacitatea ţintei alese de lovitura principală adversă, în care ele pot fi luate prin surprindere, prezintă vulnerabilitatea cea mai pronunţată şi in care valul revoluţionar a atins limita maximă de intensitate — nu durează prea mult şi nu se iveşte de repetate ori — îndeobşte numai odată în aceeaşi fază istorică de convulsiuni sociale. Iscusinţa, arta animatorilor geniali a consistat tocmai în a aprecia just ivirea acestor clipe cruciale în viaţa popoarelor şi a le exploata cu curaj, curaj şi iar curaj — cum spunea Danton — până la capăt.

Comitetul revoluţionar muntean a irosit în mod primejdios un interval important din acest moment istoric atît de preţios. In zilele de Paşti, exact în răstimpul în care fusese sorocită dinainte răbufnirea acţiunii insurecţionale, domnitorul Bibescu ţinuse încă un discurs, prin care se fălise că nicio scînteie din focul revoluţionar ce încinsese Europa n'a căzut pe plaiurile muntene. In Mai, însă, ocîrmuirea domnească bănuia deja pe Tell şi Magheru, care au şi fost supuşi personal de Bibescu unei anchete. Represiunea preventivă începuse să-şi arate colţii. Liste lungi au fost întocmite în vederea arestărilor. In cele din urmă, „făcîndu-se arestări, s'a precipitat isbucnirea revoluţiei" [14]). Fără ca paşoptiştii munteni să fi avut timp a aduce la îndeplinire sfatul — de altfel cu totul inoperant — transmis de Lamartine. Ministrul republican francez povăţuia înţelegerea prealabilă cu Imperiul Otoman... Ceea ce în Aprilie a atîrnat de voinţa comitetului, a fost impus la 11 Iunie, cu înfrigurare, de înlănţuirea obiectivă şi precipitată a evenimentelor.

Intre timp, partidul „Frăţiei" căpătase noi adeziuni, printre care foarte rodnică în urmări a fost cea a lui Heliade şi a grupei sale. „Pînă în luna lui Mai 1848, nu existase nicio relaţiune, nicio înţelegere între noi şi Heliade", a afirmat cu preciziune în scrisorile sale, Ion Ghica [15]).

Gruparea creată de Heliade stăruia asupra necesităţii combaterii uneltirilor ruseşti, al căror scop era stîrnirea unor tulburări interne cu caracter provocator. Urzite ca şi cele din Moldova, de

[14]) I. Ghica, o. c. III, pag. 404.

[15]) O. c. III, pag. 399.

Duhamel, comisarul special al cabinetului ţarist, ele urmăreau făurirea unui pretext plauzibil pentru cotropirea Munteniei. Principiile iniţiale ale curentului heliadist au fost astfel formulate de Heliade: „Recunoaşterea tratatelor, — autonomia ţării — suzeranitatea Sublimei Porţi — opoziţia în contra oricărei mişcări, afară de aceea făcută în numele acestor principii'' [16]). Aşa dar, nici urmă de abrogare a Regulamentului şi de platformă înaintată a revoluţiei burghezo-democratice. Insuşi Heliade mărturisi apoi, în 1851: „Cînd propaganda întreprinsă de amicii lui Heliade în favoarea ordinei (acelei feudale, căci alta nu era! n. a.) şi a principiilor naţionale, a început să se întindă, ea nu trecea în ochii unora decît ca reacţionară şi ca emanînd dela Bibescu'' [17]). Această părere era neîndoielnic întemeiată cel puţin în prima ei parte, deoarece chiar Heliade nu se sfieşte a povesti în memoriile sale, că întrebat fiind de comisarul turc Talaat Effendi, de e liberal, aristocrat, monarhist sau republican, el a răspuns că nu e niciuna, nici alta din acestea, nici democrat nu e, precizînd cuvînt cu cuvînt: „Noi vrem să păstrăm autonomia noastră, dreptul nostru electiv (în privinţa domnitorului, n. a.), legile şi obiceiurile noastre străvechi. Suntem excelenţă, conservatori — căci trebue conservat ceea ce e bun'' [18]) (de exemplu, iobăgia....). Ce strat social reprezenta gruparea lui Heliade? Din declaraţiile principiale citate, rezultă că acea pătură socială trebuia să ocupe o poziţie intermediară între marea boerime feudală şi burghezimea paşoptistă, aceasta din urmă fiind reprezentată prin fondatorii din prima oră ai „Frăţiei''. Era aşa dar, o pătură mijlocie a nobililor, a boerilor, care deosebiţi de categoria boernaşilor, prefăcuţi în burghezi veritabili, fuseseră totuşi după o splendidă formulare a lui Engels „îndeajuns transformaţi în producători de mărfuri, destinate pieţii, pentru a avea aceleaşi interese ca şi burghezia şi a face cauză comună cu ea'' [19]).

Despre procesul transformării stăpînilor feudali în beneficiari ai producţiei de mărfuri şi în parte, direct în producători de mărfuri, ne-am ocupat pe îndelete în capitolele anterioare. Acest proces, care a început a-şi despica drum încă din timpul secolului fanariot, a atins în era regulamentară o fază înaintată. El a constituit reflexul direct al axei principale de progresare economică a principatelor: vărsarea produselor lor agrare pe piaţa mondială.

In ordinea politică, pătura nobilimii, despre care vorbim, şi-a formulat dorinţele şi s'a raliat platformei constituţionale a cărvunarilor din Moldova; tot ea a participat la întocmirea proiectului de constituţie din 1839 al comisului Leonte Radu, precum a luat

[16]) Heliade Rădulescu, „Mémoires sur l'histoire de la régéneration roumaine, ou sur les événements de 1848''. (Memorii asupra istoriei regenerării romîne, sau evenimentele din 1848). Paris, 1851, pag. 38.

[17]) Ibid, pag. 39.

[18]) Ibid, pag. 51.

[19]) O. c., pag. 47.

parte şi la acţiunea munteană a lui Cîmpineanu. Caracteristica tuturor acestor mişcări şi sisteme constituţionale consta în tendinţa de a frînge dominaţia politică absolută a marilor latifundiari.

De a *limita, însă totodată libertăţile cucerite* la restul claselor avute suprapuse ale societăţii. Aceşti boieri producători de mărfuri nu ţineau cu aristocraţia feudală, pentrucă abuzurile şi restricţiile parazitare impuse de ea, stînjeneau libera circulaţie a mărfurilor şi însănătoşirea organizării administrative (căi de comunicaţie, legalitate, egalitate justiţială formală), absolut necesare progresului economic al ţării. In această privinţă interesele lor concordau perfect cu cele ale burgheziei. Ei se opuneau însă modificării grozavelor raporturi iobage de exploatare, de pe urma cărora profitau deopotrivă cu aristrocraţia latifundiară; şi deci oricărei reforme politice radicale, care acord'nd libertate poporului, ameninţa să impună emanciparea şi împroprietărirea ţărănimii. In acest sens, ei erau de mult depăşiţi pe calea progresului de aspiraţiile esenţiale ale revoluţiei burghezo-democratice şi orînduiţi în antagonism cu un mănunchiu important din interesele economice şi politice ale burgheziei. Exact formula lui Heliade, nici aristrocraţi, nici democraţi, ci conservatori, căci „trebue conservat ceea ce era bun'': exploatarea iobagă a ţărănimii!

Cum s'a înfăptuit, date fiind aceste condiţiuni, fuziunea „Frăţiei'', cu gruparea heliadistă? N. Bălcescu şi Ion Ghica, au opus rezistenţă un răstimp oarecare, poate şi din motivul că Heliade, care înscrisese pe frontispiciul ziarului său lozinca „Mă tem de tiranie, urăsc anarhia'', nu voise să accepte platforma radicală a „Frăţiei''. In cele din urmă însă, deşi a contat şi dorinţa de coalizare a tuturor forţelor antidespotice, ei au fost siliţi să accepte sub presiunea insistenţelor hotăr'te ale lui Tell. Acesta, întruchipînd braţul armat al uneltirilor insurecţionale, ar fi condiţionat participarea sa la mişcare, de contopirea celor două curente. Iar Heliade [20]) a „adoptat'', s'a prefăcut cu alte cuvinte că aderă cu trup şi suflet la programul şefilor radicali ai mişcării, nutrind în sine intenţia „conservatoare'', de a-l ciopirţi după isbîndă cît va fi posibil mai mult. Fapt pe care l-a mărturisit, m'ndrindu-se, în memoriile sale: „....nu m'am hotărît să iau parte la mişcare, decît pentru a o face naţională (perpetuînd robia ţăranilor! n. a.) şi legală, pe cît mi-a fost în putere pentru a-i da caracterul unei mişcări de principii şi ordine şi a salva astfel ţara de anarhia şi de-o invazie preparată de ina-

[20]) Acesta a fost reprezentantul prototipic al păturii boerilor feudali transformaţi în producători de mărfuri, exprimînd prin trecutul lui politic poziţia lor socială intermediară: „...ai luat gratificaţiuni, ranguri, slujbe, decoraţiuni dela toate guvernele... fuşi în toate partidele şi amicul tuturor prinţilor'' — i s'a adresat în emigraţie, caracterizîndu-l muşcător C. A. Rosetti („Scrieri din juneţe şi exil'', II, pag. 21). N. Roşu pentru a „combate'' spiritul democratic al revoluţiei paşoptiste nu ezită, în dispreţul celui mai elementar adevăr istoric, să-l încadreze în mediul conservator al lui Heliade, pe vajnicul şi intransigentul progresist ce a fost Bălcescu. Vezi „Dialectica raţionalismului'', pag. 194.

inte" [21]). Lăsind la o parte exagerarea intenționată a primejdiei țariste, ce prețioasă mărturie! Nu în zadar a fost el combătut cumplit și fără de odihnă de Bălcescu și Ion Ghica!

Incît aderarea grupei heliadiste trebue subliniată, atît din pricina rolului de prim plan legat de persoana lui Heliade, cît și din cauza curentului pro-boeresc, moderat, lichidator, pe care acesta l-a personificat în sînul „Frăției" și în cursul revoluției, în contrast cu vechii ei fondatori, ce au format aripa radicală revoluționară burgheză a pașoptismului muntean.

Prima ciocnire internă, care a măsurat adîncimea șanțului ce despărțea concepțiile celor două curente, s'a produs din prima clipă în jurul întocmirii proiectului proclamației — program a revoluției. Ea s'a înfipt în nodul gordian al contradicțiilor de clasă din acea vreme: desființarea privilegiilor feudale în vederea emancipării și împroprietăririi maselor iobage. Heliade a făcut proiectul de manifest „o singură obiecțiune, la partea privitoare la împroprietărirea țăranilor, zicînd că aceasta va face pe boieri să nu fie cu noi" [22]). Teama de a contraveni intereselor boierilor reformatori, în calitatea lor de producători de mărfuri, teama de „anarhie", dorința de a ciunti cît mai mult conținutul revoluției pentru a păstra adeziunea unei părți cît mai mari din nobilime și a evita orice ciocnire frontală cu ea, toate acestea n'au determinat numai poziția partidei heliadiste în ajunul lui 11 Iunie, ci întreaga ei atitudine în tot cuprinsul evenimentelor revoluționare.

Spre deosebire de concepțiile moderate ale lui Heliade, străbătute dela un capăt pînă la celălalt de preocuparea de a fi pe placul boerilor, șeful ideologic incontestabil al burgheziei muntene, a cărei interese erau exprimate de aripa radicală a revoluționarilor pașoptiști, N. Bălcescu, a înfățișat astfel, în stilul său sclipitor, țelurile mișcării, așa precum ele au fost concepute de fondatorii „Frăției":

„Ea (revoluția n. a.) derivă cu deosebire direct din revoluția dela 1821. La acea epocă, obijduiți de către fanarioți și de către ciocoi în numele Statului, făcurăm contra acestor două partide unite o revoluție *națională și democratică*. In plus, cerurăm dela Turci menținerea capitulațiilor noastre. Rezultatul acestei revoluții fu că față de Turci cîștigarăm cauza noastră: cîștigarăm de asemenea pretutindeni revoluția națională, ceea ce înseamnă că am fost eliberați de fanarioți. Dar am pierdut în urmă revoluția democratică, pentrucă Regulamentul Organic, fondă chiar și mai puternic aristrocrația, iar poporul în loc de a fi oprimat numai în numele Statului, fu și mai mult în numele proprietății. Care trebuia deci să fie programul revoluției dela 1848? Era desvoltarea progresivă a revoluției dela 1821. Era organizarea democrației și eliberarea țăranului, constituindu-l proprietar. Intr'un cuvînt era de făcut *revoluția democratică și socială*. Acesta a fost scopul nostru și programul dela 1848. El este pe deantregul la fel cu cel din 1821, minus fanarioții plus chestiunea socială [23])".

[21]) Heliade, o. c., pag. 48.
[22]) O. c. III, pag. 401.

Continuitatea între cele două mari etape ale revoluției burgheze din prima jumătate a veacului trecut, revoluția lui Tudor și cea dela 48 este evidentă. Renegarea ulterioară de către Tutor a năzuințelor sociale, în numele cărora miile și zecile de mii de panduri s'au adunat în mod instinctiv sub steagul lui, nu a schimbat cu nimic adevărata natură a revoluției dela 1821. Ințelegerii lui Vladimirescu cu boerii se datorește doar „pierderea revoluției democratice", pentru a întrebuința chipul matur de exprimare al lui Bălcescu. Din care fapt nu rezultă însă că aceasta n'a existat de loc; a afirma contrariu e absurd. Autorii încurcați voluntar sau involuntar în mrejele unei frazeologii de rigoare, stăruie în a prezenta revoluția dela 48 ca ceva cu totul rupt de evoluția etapelor istorice precedente. Nici nu se putea ca această temă să nu fi fost reluată cu ardoare de unii proaspeți ideologi. Aportul original al acestora neputînd fi decît o și mai evidentă ignorare a faptelor. Revoluția dela 48 trebue ponegrită, cea dela 1821 slăvită, după ce i-a fost spălăcită adevărata înfățișare. Atît cunoaște d-l Roșu, dorința sa subiectivă, ce trebue „argumentată" pe piedestalul metamorfozării istoriei:

„Pașoptiștii munteni au procedat ca niște tacticieni, ei nu au văzut mai departe de 11 Iunie 1848. Și totuși în secolul al XIX-lea s'a produs la noi o revoluție autentică, organizată, dinamică, masivă, o revoluție în genul celora din secolul al XIX-lea, marșul armat al lui Tudor Vladimirescu are toată amploarea războiului creator. Pe două planuri, două revoluții antitece" [24]).

Autentic organizat, dinamic, masiv etc... e numai o înșiruire de vorbe goale. „Mișcarea împotriva boerilor, a fost părăsită la un moment dat de Tudor. Ea a fost reîncepută la 1848. Rămîne doar calomnia debitată la adresa pașoptiștilor munteni cum că „nu a văzut mai departe de 11 Iunie 1848". Dovada contrarie reiese din rîndurile ce urmează. Altele au fost lipsurile pașoptiștilor munteni, dar le pot zări numai acei care identificîndu-se cu marile idealuri progresive urmărite de ei, învață din experiența erorilor sau slăbiciunilor lor.

Tot în intervalul dintre Aprilie și Iunie a fixat comitetul revoluționar strategia mișcării cu privire la amenințările și primejdiile întrevăzute din partea politicei imperiale țariste și eventual a Turciei. E un fapt cert că șefii pașoptismului muntean au cultivat cu ardoare idealul național-revoluționar al realizării neatîrnării și unității naționale a poporului romîn, ceea ce istoricește ar fi însemnat scuturarea jugului suzeranității turcești, retezarea brutală a veleită-

[23]) I. Ghica, „Amintiri din pribegie".
[24]) N. Roșu, „Dialectica naționalismului", pag. 213.

ților de dominație manifestate de țarism și împreunarea tuturor provinciilor romînești. In mod conștient ei au înlăturat însă înfăptuirea lui imediată din cadrul sarcinilor nemijlocite ale mișcării pașoptiste. Revoluția căreia îi incumbă sarcina prefacerii din temelii a regimului social și politic din interiorul țării, prefacere sortită a regenera forțele vii ale poporului, trebuia să se ferească de orice ar fi putut provoca sau grăbi, în prima ei fază de consolidare, coalizarea forțelor reacționare interne cu colosalele puteri armate ale celor două imperii. De aceea, în ajunul revoluției, partidul „Frăției" își trimete la Constantinopole pe unul din oamenii lui cei mai de încredere, pe Ion Ghica, cu misiunea de a reconfirma din partea revoluționarilor dreptul de suzeranitate al Porții. Cerînd deopotrivă reîntărirea și respectarea vechilor principii istorice de autonomie interioară, în baza cărora au fost închinate tronului otoman Principatele și în virtutea cărora „Sublima Poartă să recunoască Valahilor dreptul de a se aduce instituțiilor lor toate prefacerile cerute imperios de nevoile țării, fără a atinge totodată prerogativele și supremația Sublimei Porți" [25]). Perspectiva trasată de pașoptiștii munteni a fost expresiv sintetizată de Bălcescu, în următoarele rînduri: „N'am făcut o revoluție contra Turcilor nici contra Rușilor. Dreptul nostru de a face revoluia era dreptul nostru de autonomie, care ne-a fost recunoscut de cele două puteri, deși violat din timp în timp, și chiar în Regulament. Am cerut respectarea lui fără a ne libera de tratate. Această revoluție realizată, cea democratică și socială (n. a.) ne rămîne de făcut alte două revoluții; o revoluție de unitate națională și mai tîrziu independența națională pentru a readuce în acest fel națiunea în plinătatea drepturilor ei naturale" [26]).

Din nenorocire, pașoptiști munteni, care prin înțelepciunea de care au făcut dovadă în stabilirea țelurilor strategice ale revoluției, au ferit-o pe aceasta, în primele ei momente de existență, de avalanșa năprasnică a loviturilor exterioare, n'au știut s'o îndrumeze pe calea eroică a bătăliei salvatoare și în clipa în care înlănțuirea evenimentelor a pus-o totuși față în față cu invazia inevitabilă a trupelor turco-căzăcești. Dar asupra evenimentelor, cît și asupra responsabilităților istorice, să nu anticipăm.

Prin cele arătate se explică de ce, spre deosebire de pașoptiștii moldoveni, care n'au îndrăznit să acționeze decît ascunși sub pulpana marilor boeri, burghezia munteană și falanga ei de revoluionari democrați s'au sprijinit din primul moment pe răscoala maselor norodului. Răspîndind sămînța emancipării politice prin dobîndirea libertăților democratice și preconizînd marele prefaceri, caracteristice revoluționării burgheze a raporturilor agrare feudale de producție. Spre deosebire de maniera de salon a pregătirii mișcării moldovene, în care au lipsit cu totul preparativele de înarmare a forțelor revoluționare, insurgenții munteni au săvîrșit o serie întreagă de măsuri în vederea procurării armelor, a distribuirii lor în miinile poporului elaborat un întreg plan strategic și au cuprins de frigurile resvrătirii pentru darea asaltului insurecțional împotriva cîrmuirii absolutiste. Au fost revoluționari și nu petiționari. De aceea, în comparație cu izvorul pe dată secat al mișcării moldovene, revoluția pașoptiștilor din Muntenia a tăiat albie adincă în istoria principatelor și în general în cea a întregului popor romîn.

ION C. ION

---

[25]) Astăzi glăsuește textul misiunii încredințate, v. „Anul 1848", I, pag. 399.

[26]) I. Ghica, o. c., pag. 475.

TRADUCERI

DIN VERHAEREN: SĂRACII

Sunt biete inimi, care zac
Scăldate'n lacrimi, ca'ntr'un lac,
Ca pietre palide, în şir
In cimitir.

Şi-atîtea biete spete sînt
De griji plecate spre pământ,
Ca mici colibe brune
Printre dune.

Şi sunt sărmane mîni, aşa
Ca frunzele în calea ta,
Ca frunze moarte şi gălbui
In faţa uşii nimănui.

Sunt ochi sărmani şi'ngrijoraţi,
Atît de blînzi şi întristaţi
Ca ochii vitei pe cîmpie
Sub vijelie.

Şi oameni sînt, sărmani şi goi,
Cu gesturi slabe, braţe moi,
Pe care sărăcia'i paşte
Oriunde întîmplarea'i naşte.

Il est ainsi de pauvres coeurs — avec, en eux, des lacs de pleurs, — qui sont pâles, comme les pierres — d'un cimetière.

Il est ainsi de pauvres dos, — plus lourds de peine et de fardeaux — que les toits des cassines brunes, parmi les dunes.

Il est ainsi de pauvres mains, — comme feuilles sur les chemins — comme feuilles jaunes et mortes — devant la porte.

Il est ainsi de pauves yeux — humbles et bons et soucieux — et plus tristes que ceux des bêtes — sous la tempête.

Il est ainsi de pauvres gens, — aux gestes las et indulgents — sur qui s'acharne la misère — au long des plaines de la terre.

DIN VERLAINE: NEVERMORE

Ce-mi cauţi, amintire, în mintea chinuită?
Pe cer de toamnă-o ceată de sturzi trecea grăbită,
Iar soarele'şi aruncă o rază plictisită
Pe codrul plin de vînturi, cu frunza 'ngălbenită.

Mergeam visând pe cale, eram doar eu şi ea,
Cu păru 'n vînt, noi singuri, gîndirea ei şi-a mea.
Privind duios deodată ea prinse-a mă'ntreba:
„Care-a fost ziua cea mai frumoasă'n viaţa ta?"

La vocea ei senină, sonoră, îngerească,
Un zîmbet îi răspunse, cercînd s'o lămurească,
Şi alba ei mînuţă am sărutat pios.

Primele flori, ce tare sunt ele parfumate!
Şi ce cuvînt de vrajă, ce gîngurit duios
E'ntîiul „da" ce ese din buzele-adorate.

Souvenir, Souvenir, que me veux-tu? L'automne — Faisait voler la grive à travers l'air atone. — Et le soleil dardait un rayon monotone — Sur le bois jaunissant où la bise détone.

Nous étions seul à seule et marchions, en rêvant, — Elle et moi, les cheveux et la pensée au vent. — Soudain, tournant vers moi son regard émouvant: „Quel fut ton plus beau jour?" fit sa voix d'or vivant.

Sa voix douce et sonore, au frais timbre angélique, — Un sourire discret lui donna la réplique, — Et je baisai sa main blanche, dévotement.

Ah! les premières fleurs, pu'elles sont parfumées!

Ah! les premièrs fleurs, qu'elles sont parfumées! — Et qu'il bruit avec un murmure charmant — Le premier „oui" qui sort de lèvres bien-aimées.

DIN HEINE: CARTEA CÎNTECELOR

Luați cîntecele rele
Și-o raclă 'mi căutați,
Luați visele haine
Și-apoi le îngropați.

Voi pune multe 'n raclă,
Căci multe 'ntrînsa merg.
Să fie cît butoiul
Vestit, din Heidelberg.

O laviță mi-aduceți
De lemn uscat și gros
Mai lungă decît podul
Din Mainz, pe Rin, în jos.

Și doisprezece oameni
Voinici, să-i întrunim,
Mai tari ca sfîntul Christoph
In Dom, la Köln, pe Rin.

Die alten, bösen Lieder, — Die Träume schlimm und arg, — Die lasst uns jetzt begraben, — Holt einen grossen Sarg.

Hinein leg'ich gar manches — Doch sag ich noch nicht was; — Der Sarg muss sein noch grösser — Wie's Heidelberger Fass.

Und holt eine Totenbahre — Von Brettern fest und dick; — Auch muss sie sein noch länger — Als wie zu Mainz die Brück.

Und holt mir auch zwölf Riesen, — Die müssen noch stärker sein — Als wie der heil'ge Christoph — Im Dom zu Köln am Rhein.

In mare să arunce
Voinicii racla grea:
I se cuvine-o groapă
Tot mare ca și ea.

Știți voi, de ce sicriul
Atîta e de greu?
In el mi-am pus iubirea
Și tot aleanul meu.

* * *

Die sollen den Sarg forttragen — Und senken ins Meer hinab, — Denn solchem grossen Sarge — Gebührt ein grosses Grab.

Wiss Ihr, warum der Sarg wohl — So gross und schwer mag sein? — Ich legt'auch meine Liebe — Und meinen Schmerz hinein.

A fost un rege-odată,
Cu suflet greu, cu păr albit;
Bătrînul bietul rege,
Cu-o tînără s'a însoţit.

Şi-a fost şi un copil de casă,
Uşor la gînd, cu păr bălai;
El ducea trena de mătasă
A tinerei soţii de crai.

Cunoşti tu melodia tristă,
Turburătoare, de demult?
Cei doi — au trebuit să moară:
Se 'ndrăgostiseră prea mult.

Es war einmal ein König — Sein Herz war schwer, sein Haupt war grau — Der arme alte König — Er nahm eine junge Frau.

Es war ein junger Page — Blond war sein Haupt, schwach war sein Sinn — Er trug die seidne Schleppe — Der jungen Königin.

Kennst Du Das alte Liedchen — Es klingt so süss, es klingt so trüb — Sie mussten beide sterben — Sie hatten sich viel zu lieb.

Doamnele acestea, muza
S'o cinstească vor mereu:
Şi 'ntro zi, să vin la masă
M'au poftit, cu geniul meu.

Supa, fost-a foarte bună
Vin mai bun nici că mai ştiu;
Iar găina — o minune.
Iepurele, grăsuliu.

Au vorbit de poezie
Şi'nsfîrşit, m'am săturat;
Şi le-am mulţămit de cinstea
Mare, ce mi-au arătat.

Diese Damen, sie verstehen — Wie man Dichter ehren muss: — Gaben mir ein Mittagessen, — Mir und meinem Genius.

Ach! die Suppe war vortrefflich, — Und der Wein hat mich erquickt — Das Geflügel, dar war göttlich, — Und der Hase war gespickt.

Sprachen, glaub'ich, von der Dicht-kunst, — Und ich wurde endlich satt; Und ich dankte für die Ehre, — Die man mir erwiesen hat.

Duduia, lîngă mare
Sta tristă şi ofta
Apusul cel de soare,
Grozav o'nduioşa.

Nu plînge, domnişoară,
Căci nu-i vre-un lucru rar:
Prin faţă se coboară,
Prin dos se întoarce iar.

Das Fräulein stand am Meere — Und seufzte lang und bang, — Es rührte sie so sehre — Der Sonnenuntergang.

Mein Fräulein! sein'n Sie munter, — Das ist ein altes Stück; — Hier vorne geht sie unter — Und kehrt von hinten zürück.

DIN SAMAIN: DESTĂINUIRE

Mi-i sufletu-o infantă în rochie de paradă
Şi care-şi oglindeşte surghiunul ei regal,
In mari oglinzi deşarte, într'un Escurial,
Ca o galeră veche, uitată într'o radă.

Intinşi lîngă fotoliu, cu nobile mişcări,
Doi cîni de vînătoare, cu ochii melancolici,
Stau gata să vineze la semnu'i, cerbi simbolici,
Intr'o pădure plină de farmec şi visări.

Copilul ei de casă, pajul „Odinioară",
Cu glasul stins, citeşte poeme vechi, iar ea,
Incremenită'n umbră, în degete-o lalea,
Ascultă vraja care în suflet vrea să'i moară.....

Un parc imens în preajmă'i se'ntinde'n depărtări,
Cu marmuri, balustrade, bazinuri lucitoare,
Şi, gravă, ea se'mbată de visurile, care
Ni le deşteaptă'n suflet, majestuoase zări.

Mon âme est une infante en robe de parade, — Dont l'exil se reflète, éternel et royal, — Aux grands miroirs déserts d'un vieil Escurial, — Ainsi qu'une galère oubliée en la rade.

Aux pieds de son fauteuil, allongés noblement, — Deux levriers d'Ecosse aux yeux mélancoliques — Chassent quand il lui plaît, les bêtes symboliques — Dans la forêt du Rêve et de l'Enchantement.

Son page favori, qui s'appele Naguère, — Lui lit d'ensorcelants poèmes à mi-voix, — Cependant qu-immobile, une tulipe aux doigts, — Elle écoute mourir en elle leur mystère...

Le parc alentour d'elle étend ses frondaisons, — Ses marbres, ses bassins, ses rampes à balustres, — Et, grave, elle s'enivre à ces songes illustres — Que recèlent pour nous les nobles horizons.

E blîndă, resemnată, și fără idealuri.
Ea știe că și lupta e un destin făcut,
Și totuși simte'n ciuda unui dispreț născut,
O milă cuprinzând-o, ca vîntul pentru valuri.

E blîndă, resemnată în plînsul ei deschis.
Și nu'i întunecată, decît cînd vre-o Armadă
Perdută îi apare în vis, și cînd, grămadă,
O năpustesc nădejdii apuse'n vreun abis.

Cînd mîndră, ea suspină în purpurile serii,
Portretele străbune, cu mîni frumoase, vii,
In catifele negre, pe ziduri aurii,
Cu umbra lor defunctă, i-aștern în vis imperii.

Miragii vechi, de aur, pe doliul ei se'ntind,
Și, în viziuni, pe unde uritul i se stinge
— Ori glorie, ori soare — o rază îi atinge
Rubinele mîndriei, și — roșii — se aprind.

C'un zîmbet trist ea știe s'aline'nfrigurarea.
Și, ocolind mulțimea cu zgomotul ei van,
Ascultă zvonul vieții — departe — un ocean
Și taina ei pe buze, mai mută'i decît marea.

Elle est là, résignée et douce, et sans surprise, — Sachant trop pour lutter comme tout est fatal, — Et se sentant, malgre quelque dédain natal, — Sensible à la pitié comme l'onde à la brise.

Elle est là résignée, et douce en ses sanglots. — Plus sombre seulement quand elle évoque en songe — Quelque Armada sombrée à l'éternel mensonge,— Et tant de beaux espoirs endormis sous les flots.

Des soirs trop lourds de pourpre où sa fierté soupire, — Les portraits de Van Dyck aux beaux doigts longs et purs —Pâles en velours noirs sur l'or vieilli des murs, — En leurs grands airs défunts la font rêver d'empire.

Les vieux mirages d'or ont dissipé son deuil, — Et dans les visions où son ennui s'échappe, — Soudain — gloire ou soleil — un rayon qui la frappe— Allume en elle tous les rubis de l'orgueil.

Mais d'un sourire triste elle apaise ces fièvres; — Et, redoutant la foule aux tumultes de fer, — Elle écoute la vie — au loin — comme la mer... — Et le secret se fait plus profond sur ses lèvres.

Nimic nu mișcă ochii cu palide sclipiri,
In care doarme duhul orașelor perdute;
Și'n sălile solemne, cu uși aproape mute,
Ea trece, și pe buze își tremură-amintiri.

Afară, în grădină, cad apele'n cascadă,
Și, albă, la fereastră, în degete-o lalea,
Stă dreaptă în oglinda înfiptă lîngă ea,
Ca o galeră veche, uitată într'o radă.

Mi-i sufletu-o infantă în rochie de paradă.

LAZAR ILIESCU

Rien n'émeut d'un frisson l'eau pâle de ses yeux, — Où s'est assis l'Esprit voilé des Villes mortes; — Et par les salles, où sans bruit tournent les portes, — Elle va, s'enchantant de mots mystérieux.

L'eau vaine des jets d'eau là-bas tombe en cascade, Et, pâle à la croisée, une tulipe aux doigts, — Elle est là, reflétée aux miroirs d'autrefois, — Ainsi qu'une galère oubliée en la rade.

Mon Ame est une infante en robe de parade.

UN SURÎS DE 5 MILIOANE

REZUMAT AL CAPITOLELOR PRECEDENTE

André Séverin, tînăr pictor sosește la Londra pentru o afacere specială și pe care la început n'o cunoaște decît el. Se duce în Soho, unde caută un anumit local de noapte. Pe cînd bijbîie într'o ceață deasă, aude un strigăt — urlet de triumf sau de exasperare, nu se poate ști bine. Apoi, descopere un corp care zăcea pe trotuar. Omul, după toate probabilitățile, se aruncase sau fusese aruncat pe fereastra, încă deschisă, dela etajul I. André nu-l cunoștea. Dar el, părea a-l recunoaște pe André, căruia îi întinse o hîrtie boțită: „Citește — zise el — asta te privește''. Și moare. De altfel, nu era nimica de „citit''. Un simplu portret. Portretul lui André, și într'o atitudine rea și vindicativă, pe care el nu și-o cunoștea de loc.

In localul din care omul căzuse, André găsește ceea ce căuta de un an: o femeie tînără care, și ea, îl așteptase pe dînsul. Se numea Felicia Theodorovna, soția lui Gregor Petrovici, omul cu accidentul. Nimeni de inculpat. Nimeni nu părăsise sala de consumație și spectacolul. Felicia cîntase tot timpul. Afară de ea, nimeni nu-l cunoștea pe Gregor, care pentru prima oară călcase pactul încheiat cu nevastă-sa de a nu apărea în localurile unde cînta ea. Afacerea era deci „clasată''. Cît despre portret, el fusese făcut — explică Felicia lui André — de un desenator ambulant în seara aceea a despărțirii acum un an, cînd André îi făcuse ei reproșuri atît de nedrepte — cum se convinsese și el a doua zi. Veche poveste și asta, clasată și ea.

Pe cînd cei doi amanți regăsiți se dedau la dulcile plăceri ale reconcilierii, André, examinînd mai atent portretul, dete un strigăt — care un moment îl miră și pe el cît de mult semănase cu urletul lui Gregor. Apoi începu să explice victorios: „Am găsit''. Descoperise că cele două povești, afacerea de acum și cea din anul trecut, nu erau în fond decît una și aceeași, și că, pe deasupra, prezentau amîndouă un mare interes de actualitate.

Cu un an înainte, André venise la Paris să vadă pe soră-sa Adrienne, soția doctorului Raymond Duvernois, un chimist de mare merit. Involuntar, André surprinde pe cumnatu-său ascunzînd într'o pendulă-safe o hîrtie albastră. Pe de altă parte, Adrienne pare foarte turburată de o conversație telefonică. Dar grijile altora turburau prea puțin pe André, el însuși îndrăgostit absurd de o femeie căreia nu-i văzuse niciodată obrazul adevărat, ci numai imaginea pictată, în dimineața aceea, de fostul său maestru, pe care se dusese să-l vadă.

Adrienne îl intrigă din nou cînd pretinde, de față cu soțul ei, că s'a înțeles cu André să meargă în seara aceea să audă Tosca. Minciună cu atît mai suspectă, cu cît Raymond declarase că trebue să se îmbrace, seara, spre a se duce la o reuniune oficială — absență de care ea voise, de sigur, profita.

La operă, André vede intrînd o femeie care — fără nicio îndoială, trebuia să fie misterioasa lui necunoscută pictată. Dar nu izbutește s'o regăsească în sală.

In timpul spectacolului, se petrec lucruri stranii. Mai întîi, Raymond se întoarce la operă aproape imediat (André, care ieșise un moment pe stradă. îl văzuse, pe trotoarul operii, și așteptând). In lojă, Adrienne, și ea, părea că așteaptă ceva. In sfîrșit, pe scenă, tenorul care juca rolul lui Cavaradossi, n'avea ochi decît pentru Adrienne, în sală. Apoi, André vede cum „ouvreuse''-a strecoară un bilețel Adriennei, care iese și se duce (André o urmărește) pe scenă, în cabina tenorului. Dar André, în momentul acela, uită de toate astea, căci a văzut, în foaier, singură, pe femeia care, încă de dimineață, îl tot obsedase. André răușește s'o impresioneze scoțînd din buzunar un block-notes plin cu desene, toate portrete ale chipului ei... Doamna pare a face haz de André. și, după vreo jumătate oră de conversație, îi făgăduește să vină, la 1, într'un dancing, după ce va fi condus pe bărbatul ei la club.

In loja operii, aceeași nervozitate, la ambii soți Duvernois. Și — ultim lucru suspect: la terminarea piesei, cavalerul Cavaradossi (care, în piesă, este împușcat la zid de carabineri), nu se mai scoală să mulțumească publicului. La a doua ridicare a cortinei, este plecat. De ce această grabă?

Dacă a iubi înseamnă a lăsa toate treburile baltă pentru simpla plăcere de a vedea la față o anumită persoană determinată, atunci se poate foarte corect spune că André iubea pe femeia cea cu păr galben și inițialele *F. Th.* Pentru el toate afacerile din lume deveniseră neimportante, comparate cu voluptatea de a percepe, prezent și material, existența acestei femei aproape necunoscute, născute mitologic dintr'un tablou, și care acum, seara împlinea vîrsta de cincisprezece ceasuri.

Femeia sosi la 1 și un sfert în dancingul unde-și dăduseră întîlnire. Ar fi inexact să spunem că intimitatea lor făcea repezi progrese. Căci nu era niciun progres de făcut. Dela început această intimitate fusese deplină. Intimitatea — ca și valoarea — „nu așteaptă numărul de ani''. Ea-i făcută din conspirație și stăpînire în comun a unui secret. André știa despre F. Th. o seamă de lucruri, pe care nu le mai știa decît dînsa. N'ar fi putut, nici unul nici altul, să spună precis ce erau aceste lucruri, dar fiecare știa că celălalt le știe. In mod evident F. Th. nu ducea o existență mulțumită. Această nemulțumire surdă fusese primul lucru pe care André îl aflase despre dînsa, încă de pe cînd ea era doar o femeie de pînză și vopsea, cu numai două dimensiuni. O cunoscuse întîi psihologic, și numai pe urmă social. Incepuse cu intimitatea. Și acum, intimitatea, pur și simplu, continua. André se găsea în starea de dulceață exaltată a unui consumator de minune. Și sentimentul minunii e poate cel mai comunicativ din cîte există. Cei doi ședeau la masă, beau, dansau, se sărutau; dar, de-a-lungul acestor conduite tangibile și banale, simțeau cum gîndurile lor trec, dela unul la altul, ca și cînd n'ar fi locuit în două minți deosebite. Tot ce-și spuneau unul altuia, nu putea avea niciun efect exterior, așa cum dacă trecem un obiect din buzunarul drept în buzunarul stîng, situația rămîne neschimbată. Iar, pe de altă parte, tot ce-și spuneau ei avea o importanță enormă, tocmai pentrucă această transformare a dialogului într'un monolog în doi este poate cea mai importantă minune a vieții noastre.

Singurul amănunt care-i distrase puțin atenția lui André, dincolo de incinta cercului magic, fusese figura unui domn de vreo 55 de ani, gras și jovial, pe care îl mai văzuse, în aceeași seară, la operă. Domnul acela — i se păru un moment lui André — privea cu insistență suspectă spre masa lor, parcă ar fi voit să-i „fileze''. Dar André înțelese numai decît că în fond domnul acela era obligat să fixeze, țapăn, un punct în spațiu, căci el, în acel moment, „poza'', nemișcat în timp ce un desenator „a-la-minut'' îi făcea portretul, pe care, odată terminat, îl cumpără și-l puse, neglijent ,pe masa la care ședea.

Pe la ceasul 2 jumătate, pe cînd cei doi se aflau în plin miracol, și F. Th. aproape uitase că trebuia să fie acasă înainte ca bărbatu-său să se fi întors dela club (e drept că, în seara aceea, soțul ei o lăsase să plece singură fără să-i pună nicio întrebare, cu o confiență care dovedea, poate, că avea el însuși importante treburi în seara aceea) ; așa dar, pe la 2 și jumătate, un tînăr de vreo 28 de ani, cu păr blond și expresie de fecior-de-bani-gata, se apropie de masa lui André, și, scuzîndu-se că-i deranjează, zise:

— Domnule Séverin, vă rog, să-mi acordați cîteva minute. E vorba de ceva urgent, și foarte grav cu privire la sora dv., d-na Duvernois, și la cele petrecute astăseară la Operă.

André își readuse brusc aminte de toate lucrurile suspecte. observate de el în cursul reprezentanției. Se sculă îngrijorat, o rugă pe F. Th. să-l aștepte o clipă, și plecă în urma tînărului cu care vorbise. In acel moment se ridică dela masă și domnul cel cu figura jovială, venind spre ei. Tînărul îi șopti atunci celuilalt, destul totuși de tare ca să audă și André:

— Te rog, vorbește cu dînsul, și stăpînește-l. Este furios din cauza neveste-si. Ar putea, prin violența lui, să strice toată afacerea.

Domnul cel bătrîn plecă spre vestiar, în timp ce André, cu celălalt, intrau într'unul din „separeurile'' localului. Domnul cel gras se întoarse de altfel numai decît:

— Spune că așteaptă cinci minute. Și dacă nu-i aducem un rezultat complet, face scandal. Noroc că vom aduce sigur un rezultat complet... Hm... Domnule Séverin... De d-ta depinde totul. Suntem aci cîțiva prieteni în mare primejdie. Cumnatul dumitale, doctorul Duvernois, posedă la el o hîrtie care ne poate nenoroci pe toți. Hîrtia se află la el acasă, ascunsă în vreun birou sau safe, nu știu. D-ta locuești acolo. Trebue ca, nu mai tîrziu de astă noapte, s'o avem. Mîine dimineață ar fi prea tîrziu. Și d-ta ai să ne ajuți s'o căpătăm.

— D-lor, nu văd pentru ce m'ași amesteca în această afacere, răspunse André. Afară de asta, domnul îmi spusese că este vorba de sora mea...

— O! Să nu crezi că vrem să te amenințăm cu revolvere sau cu răpiri gangsterești. Astea se întîmplă numai în romanele polițiste proaste. E vorba de ceva mult mai grav. Uite. Citește.

Și-i întinse lui André vreo două „ediții speciale'' de gazetă, unde se relatau următoarele:

„Astă seară, în ultima scenă a operei Tosca, a avut loc un accident care în fond nu poate fi un simplu accident, ci tentativă de omor cu premeditare. Cineva a substituit un cartuș adevărat în locul gloanțelor oarbe cu care figuranții carabinieri urmau să-l împuște la zid pe cavalerul Cavaradossi. Tenorul Bernard, care interpreta acest rol, a fost rănit și transportat imediat la Hôtel Dieu, iar figuranții arestați. Se vor expertiza carabinele și glonțul. Rezultatul anchetei, precum și al intervenției chirurgicale, se vor cunoaște mîine dimineață''.

— Ei, și atunci? întrebă André.

— Ei, și atunci — răspunse domnul cel bătrîn, luînd dela domnul cel tînăr o fotografie, — *și atunci*, privește: asta este sora dumitale, în cabina tenorului Bernard. Tenorul se ferește, și sora d-tale ține în mînă un cuțit, cu care amenință pe Bernard. Observă puțin expresia lor. D-ta, care erai ca și mine la operă astă seară, știi bine că d-na Duvernois a fost de două ori pe scenă. Și mai știi că a întrebat-o pe „ouvreuse''-ă unde e cabina tenorului. Firește, nimeni nu ne va întreba nimic, nici pe noi, nici pe ouvreuse-a din sală (care n'are de loc poftă să se bage, de bună voie, într'o afacere de asasinat). Dar fotografiile astea, *noi* am putea să le trimetem parchetului. N'are importanță cum ni le-am procurat. Important e că sora d-tale ar intra într'o mare încurcătură, dacă s'ar afla. Bineînțeles, noi nu avem nimic împotriva sorei d-tale, și nu dorim de loc s'o vedem la închisoare. Și nici nu va fi, dacă d-ta ne dai o mînă de ajutor în chestiunea cu documentul care se află la cumnatul d-tale. Cred că ai înțeles că n'ai de ales...

Intr'adevăr, era limpede pentru André. Trebuia să se supună. Și fiindcă îi repugna să stea la discuții detaliate cu asemenea puțin recomandabile personagii, preferă să le declare, scurt, că e gata să facă așa cum voiau ei.

— Sper că n'o să țină mult, le zise el. Dacă e, cum spuneți, o hîrtie de valoare, trebue să fie în safe. Și știu unde e safe-ul. Știu și cum se deschide.

— Perfect, îi zise excrocul cel bătrîn. Tînărul merge cu d-ta. El se pricepe mai bine la toate astea. Eu rămîn aici și vă aștept.

André se duse să-i explice prietenei lui, că trebue să lipsească puțin, foarte puțin, nicio jumătate de ceas, căci casa unde avea treabă era în același cartier. Trebuia doar să ia ceva de acolo și să se întoarcă.

— Te rog, așteaptă-mă. Sunt înapoi numaidecît. E o chestie de viează și de moarte. Trebue să mă duc. Și nu ne putem despărți așa. De altfel, nu ne putem despărți de loc. Nu trebue să ne mai despărțim niciodată. Iți explic eu cînd mă întorc. Te rog. Nu pleca...

Figura tulburată a lui André emoționase vădit pe tînăra femeie, care-i făgădui că-l va aștepta.

Și André ieși, cu excrocul cel tînăr, în timp ce cel bătrîn își relua locul la masa lui.

André avea cheia dela casă. Iar casa, la ora aceea, era complet adormită. Odăile de culcare erau la etaj, iar lui André i se făcuse patul în salonașul de lîngă biroul doctorului, la parter. Putea deci lucra în liniște și fără nicio pierdere de timp. Chiar dacă Adrienne sau doctorul ar fi avut fantezia să coboare (ipoteză foarte puțin probabilă pentru doctor, întru cîtva însă posibilă pentru Adrienne, care după lucrurile groaznice pe care ea le făcuse, ar fi putut să simtă nevoia de a sta de vorbă cu fratele ei), chiar și așa avea destulă vreme, auzind pași pe scară, să facă vînt excrocului, pînă ce Adrienne s'ar fi întors sus, în odaia ei.

André deschise pendula din birou, așa cum îl văzuse făcînd pe cumnatu-său, dimineața. Excrocul alese, printre hîrtii, una, pe care se așeză la birou s'o recopieze, cu un stilo pe care îl scoase din buzunar.

In decurs de mai puțin de un minut, André observă o mulțime de lucruri curioase. Mai întîi, că documentul pretins „primejdios", în loc să fie luat pur și simplu, cum ar fi fost natural, de vreme ce constituia un act compromițător și primejdios, era doar recopiat. Al doilea, că această hîrtie presupusă a „nenoroci" pe cei doi șantajiști și pe amicii lor, conținea numai cifre și litere, ca o problemă de algebră sau — mai probabil — ca niște formule de chimie. Al treilea, André observă că, deși tînărul transcria de zor — pe o foaie mare albă de hîrtie luată de pe birou, — totuși, pe hîrtie nu rămînea nimic scris, ca și cînd stiloul ar fi fost descărcat (înțelese însă numaidecît că operația se făcea cu cerneală invizibilă).

Pe cînd începea să încerce a lega toate aceste mici enigme, André tresări. Percepuse un foarte neașteptat parfum, venind din direcția safe-ului. Exact mirosul acela de violete amare pe care îl purta noua lui prietenă; și de asemeni — acum își aducea și asta aminte — exact parfumul pe care-l simțise, dimineața, în momentul cînd doctorul umblase la safe ca să ascundă acolo o hîrtie bleu.

André, lăsînd pe escroc să copieze mai departe, căută și el în ascunzătoarea pendulei. Găsi hîrtia albastră. Era o scrisoare iscălită F. Th.

— Să fie oare posibil asta? își zise el. Și citi scrisoarea. Pe un ton totdeodată poruncitor și implorător, F. Th. cerea doctorului să vină, neapărat, în seara aceea, la operă, unde avea să-i vorbească într'o afacere de mare gravitate (din stilul scrisorii reieșea că între F. Th. existaseră relații mai intime decît simpla prietenie).

Revolta, scîrba, dezamăgirea, toate aceste sentimente fuzionară în sufletul lui André. Nu mai avea în minte decît un singur lucru: să se întoarcă în localul de noapte unde F. Th îl aștepta, și să o mai vadă odată, *așa cum era*.

Nu există excitant mai mare pentru curiozitate decît să privești același lucru de două ori, fiecare dată cu alți ochi. Prima imagine a lui F. Th., imagine cu care André își umpluse sufletul, era aceea a unei ființe delicate și în mod injust nenorocite, a unei femei care purta pe față nedreptatea unei nefericiri nemeritate și așteptarea fără multă speranță a unui destin mai bun care tot întîrzia să sosească. Și acum, acest portret atît de etic fusese înlocuit, cu un altul, sordid, în care modelul era o vulgară aventurieră, complice a unor escroci de rînd, și pusă înadins de ei să-l tragă în cursă, pe el și pe doctor, pentru a împărți, la urmă, între pungași, prada. Frumusețea, distincția femeii aceleia, pînă și expresia ei tristă și enigmatică, nu erau decît simple „atule", în jocul lor, scule profesionale ale bandei, de aceeași valoare și utilitate ca de pildă chei false, fotografii compromițătoare, sau alte asemenea unelte de șantaj și înșelătorie.

André simțea nevoia să recitească, cu ochi de astă dată preveniți, acel obraz omenesc care-l păcălise. Curiozitate omenească în genere, curiozitate specială de îndrăgostit pentru care orice informație nouă despre femeea iubită capătă proporții de eveniment epocal, curiozitate de pictor, amator de fizionomii complicate, curiozitate strict intimă de victimă personală a mistificării, toate speciile curiozității îl mînau pe André spre acea fizionomie care-l turburase atît. Instinctul lui de pictor — își zicea el — îl vestise, dealtfel, dela început, că era ceva echivoc și greu descifrabil în figura pe care, în dimineața aceea, o zugrăvea bătrînul Sacha Boulanger. Dar acum André descifrase palimpsestul. Și ardea de nerăbdare să-l aibă iar dinaintea ochilor, pentru plăcerea amară de a-l traduce în adevărata lui limbă. Singurul lucru de care nu-și dedea seama era că, în fond, și pe deasupra tuturor acestor sentimente oarecum mai intelectuale, un alt sentiment îl stăpînea, și anume simpla nevoie de a-și descărca indignarea și desamăgirea, aruncînd acelei femei, în față, un discurs violent și insultător. André nu-și putea da seama că în fond asta dorea el cel mai mult, căci asemenea ieșiri nu erau deloc în obiceiul lui. Poate chiar că pentru prima dată în viața lui așa ceva i se întîmpla.

Reîntors în localul de noapte unde îl aștepta F. Th., André se postă, în picioare, în fața ei, acoperind-o cu reproșuri și injurii. Figura lui André luase o expresie așa de ciudată, încît, instinctiv, desenatorul ambulant care creiona portrete a-la-minut, începu să facă o schiță a acestui moment pasional. Acum, André, cînd toate astea erau departe, își aducea aminte de acel domn în veston de catifea și lavalieră, care îi dedea tîrcoale și-l fixa cu atenție. Atunci însă, el n'avea ochi decît pentru femeea cea șireată, care se prefăcea că nici nu înțelege învinuirile ce i se aduceau.

F. Th. se uita la André, nu scotea niciun cuvînt, și, fără a plînge propriu zis, avea colții ochilor strălucitori de cele două picături lichide care nu aveau să cadă decît mai tîrziu, în momentul cînd André, întorcînd spatele, se îndrepta spre ușa de ieșire. Cele două la-

ărimi, în căderea lor, acompaniau căderea tuturor gîndurilor acestei femei care (André avea s'o afle mai pe urmă), nu era cu nimic vinovată, şi care, în seara aceea simţea că şi-a mai pierdut încă odată fericirea.

In fond, fusese absurdă să creadă că omul acesta, cunoscut abia de cîteva ceasuri, îi va îndrepta toată tristeţea şi-i va readuce gustul nădejdii. Şi totuşi crezuse asta, complet, şi din prima clipă. Chiar şi acum, cînd absurditatea era confirmată de evenimente, tot mai credea că riscase, realmente, să devină fericită... Nu pricepuse nimic din acuzaţiile lui André. Acuzaţii confuze, pentrucă André era tulburat de mînie, ş'apoi fiindcă era convins că toate acele lucruri ea le cunoaşte mult mai bine decît el.

F. Th. nu plecă numai decît. Incă nu-i venea să creadă că André nu se va reîntoarce totuşi.

Desenatorul ambulant îi adusese portretul creionat atunci, şi F. Th. îl cumpărase. Cu toată supărarea ei, F. Th. nu se putu opri de a surîde privind la expresia din portret, expresie dealtminteri destul de fidel redată. In deosebi fusese foarte exact prins un oarecare rictus cu pretenţie de mefistofelism şi care se vedea bine că pentru prima oară atunci se aşeza pe figura lui André, ca o haină pe care n'ar mai fi purtat-o înainte niciodată. Era ceva de copil care se joacă sincer de-a melodrama; ceva înduioşător şi amuzant, în ciuda aerelor grave de justiţiar ironic şi amar ale eroului. Şi F. Th., pe deasupra tristeţii sale privea acum la portret şi-i zîmbea maternel.

*

* *

Pînă a doua zi dimineaţă, lui André îi rămăsese o scurtă noapte de lungă insomnie. Două femei îl trădaseră în aceeaşi zi. Şi ceea ce-l tortura mai mult era că totuşi, nu parvenea să-şi piardă încrederea în ele. Probele de complicitate ale femeii blonde erau evidente. Dovezile de vinovăţie ale Adrienne-i erau fapte materiale, văzute cu proprii lui ochi. Şi totuşi nu-i putea veni să creadă că F. Th. este o ticăloasă, nici că Adrienne comisese un omor atît de iscusit. Aştepta cu nerăbdare s'o vadă pe Adrienne coborînd, după cum ar fi dat orice s'o revadă încă odată pe F. Th. Şi totuşi era sigur că la apropierea lor ar fi fugit, intimidat, ruşinat de a le fi acuzat pe nedrept.

Decît, evenimentele care lucrau în timpul acestor momente de nesomn şi perplexitate, aveau să-i evite lui André ambele revederi. F. Th., la ora 8 dimineaţa, pleca din Paris, fără a lăsa vreo adresă. Iar cu Adrienne nu i-a mai fost dat să mai vorbească niciodată despre aceste lucruri. La ora 9 dimineaţa, Adrienne se afla, ce-i drept, în faţa ochilor lui. Dar era o altă Adrienne. Căci între ceasurile 7 şi 9 se petrecuseră alte fapte, care schimbaseră complet şi lucrurile şi pe oameni.

La ora 9, un funcţionar dela uzinele unde Raymond Duvernnois îşi avea laboratorul, veni să anunţe o groaznică nenorocire. Doctorul

se dusese, dis de dimineaţă, să facă nişte ultime experienţe în vederea — zicea el — unei întrevederi pe care urma s'o aibă, la 11, cu ministrul de războiu. Nimeni nu ştie bine despre ce era vorba. Probabil de o substanţă explozibilă. Căci pe la 8 se auzi o puternică detunătură. Şi oamenii din uzină găsiră laboratorul în flăcări, iar pe doctorul Duvernois carbonizat.

Gravitatea acestor evenimente copleşise importanţa celor din ajun, atît în mintea lui André, cît şi, probabil, în aceea a lui Adrienne, care părea zdrobită de durere. Amîndoi steteau, unul în faţa altuia, fără a putea scoate un cuvînt.

Pe la 10, servitorul anunţă pe André că un domn Méline doreşte să-i vorbească. André, care nu voia să vadă în acel moment pe nimeni, consimţi totuşi să-l primească pe acesta, aflînd că venise pentru o chestiune în legătură cu moartea doctorului Duvernois.

Cînd d-l Méline intră în birou, André recunoscu numaidecît pe escrocul cel bătrîn, domnul gras şi jovial din noaptea şantajului. Acesta declară lui André că vrea să-i vorbească între patru ochi, şi-l rugă să dea ordin să nu fie deranjaţi de nimeni.

— Mă scuzi, te rog — zise el cînd rămaseră singuri — că vin să-ţi vorbesc tocmai acum cînd o atît de mare nenorocire s'a întîmplat în familia d-tale. Dar este foarte urgent. Copia de pe documentul de ieri noapte a fost pierdută, în mod stupid. Trebue neapărat să transcriu hîrtia din nou. Sunt dezolat, dar prietenii mei sunt neînduplecaţi pe chestia aceasta, şi ameninţă cu aceleaşi sancţiuni. Acum, mai mult ca oricînd, trebue s'o fereşti pe soara d-tale de această nouă nenorocire. Te rog să crezi că nu-i o prelungire a şantajului de ieri seară. Nu pretindem decît un singur lucru. Copierea documentului. După asta, vă vom lăsa în pace. Şi-i un lucru de nimica. Dacă am putut-o noi face noaptea, cu atît mai uşor va fi acum, cînd nimeni nu poate veni să umble la safe. Toată afacerea durează 10 minute. Aseară ai consimţit. N'ai niciun motiv să refuzi astăzi.....

Fireşte, niciun motiv. Cu toată repulsiunea de a repeta ceea ce-i fusese deja foarte penibil să facă prima oară, André se execută. Deschise safe-ul, scoase hîrtiile dinlăuntru (erau acolo şi destul de mulţi bani, de care însă nici escrocul cel bătrîn nici cel tînăr din ajun nu păreau a se sinchisi), scotoci bine peste tot, dar... documentul căutat dispăruse.

— Asta e lucrul de care mă temean cel mai mult! zise Méline. Doctorul a luat hîrtia, ca să se ducă cu ea la ministru, la ora 11! O avea asupra lui la laborator, unde probabil că voia să mai pună la punct chestiunea înainte de a vorbi cu ministrul. Documentul, împreună cu doctorul, au ars în timpul exploziei. Stupid ghinion.... O avere, domnule Séverin. Cel puţin cinci milioane de dolari. Aşa pretinde prietenul nostru Gregor Petrovitch (nu-l cunoşti d-ta). Cinci milioane de dolari, Gregor se pricepe la lucrurile astea. Cinci milioane pierdute din cauza mea. Eu am rătăcit copia de ieri seară...

D-l Méline părea adînc contrariat, şi trebue să mărturisim că avea şi de ce. André se gîndi un moment că banda de pungaşi avea acum

să încerce a se „ratrapa'', scoțîndu-și o parte din pagubă prin continuarea șantajului cu Adrienne. Dar André se înșela. Cel puțin în privința d-lui Méline, care era — dacă se poate zice — un escroc foarte cum se cade, și înzestrat, pe deasupra, și cu o natură jovială, care îl ajută, chiar acolo, pe loc, să se reculeagă din necazuri și să-și reia buna dispoziție.

— „Tant pis!'', zise el zîmbind către André. Un lucru ratat, rămîne ratat. Pui capacul, și te gîndești la altceva.... O! să nu te sperii, domnule Séverin. Cu d-ta și sora d-tale am terminat. N'o să vă mai supărăm. Ar fi o mare murdărie din partea noastră, față de d-ta care te-ai purtat cu noi așa de bine. Te rog chiar, dacă îți pot vreodată fi de folos, să nu te sfiești să faci apel la mine... Escrocheria este la mine o simplă profesiune, pe care o exercit cu regret, în lipsă de alta. N'o fac, cum se zice, din vocație, ci din nevoie. Vocația mea este să fiu de folos unor oameni de treabă și simpatici ca d-ta.

— Mulțumesc foarte mult, zise André, acum liniștit că cel puțin pericolul șantajului trecuse. Dar eu n'am nevoie de nimeni. Sunt obișnuit să mă descurc singur....

— Totuși, te rog să crezi, d-le Séverin că poți găsi un prieten bun chiar într'un escroc ca mine. Vorbesc așa nu ca să insist asupra ofertei mele de prietenie pe care d-ta, văd eu, o cam refuzi. Spun asta așa, în... teorie..., fiindcă sunt convins că, în general, un lucru ca ăsta e posibil. Adică prietenia între un om pur ca d-ta și unul... ceva mai puțin pur, în genul meu. Uite. Cu Gregor Petrovitch sunt tovarăș de afaceri. Dar nu țin la el de loc. Dumneata, din clipa în care te-am văzut dintîiu, mi-ai fost simpatic. Și nici nu știi cît m'am bucurat ieri seară de flirtul d-tale cu Felicia Theodorovna, nevasta lui Gregor Petrovitch Theodorov... Și ea este o femee foarte distinsă. N'o cunosc personal, căci Gregor n'o prezintă nimănui, dar știu că este un suflet ales, și că-i cumplit de nenorocită cu Gregor, care e gelos, bețiv, violent, cocainoman, jucător și alte multe cusururi...

André din nou devenise bănuitor. Ce interes avea Méline? Poate fusese pus de dînsa, să încerce o împăcare? Așa dar banda avea în tot cazul de gînd să-l „lucreze'', mai departe? Și totuși figura placidă și plină de bonomie a lui Méline desmințea asemenea alarme....

— D-le Méline, așa dar pot conta că chestiunea de ieri seară dela operă este definitiv lichidată...

— Ceva mai mult, d-le Séverin: chestia dela operă a fost o pură invenție a noastră, ca să.....

— Cum? Atunci fotografia aceea a Adriennei și tenorului? Și edițiile speciale de jurnal care mi le-ai....

— Nu. Acelea nu erau trucate. Au fost reale. Dar asta nu înseamnă că sora d-tale a făcut vreun rău.... Ș'apoi... adaugă d-l Méline..... ș'apoi chiar dacă ar fi făcut... chiar dacă l-ar fi asasinat într'adevăr pe Bernard (care pot să-ți spun că se află acum în afară de orice primejdie) — chiar și atunci sora d-tale n'ar fi pățit nimic din partea noastră.....

— Cum?.... amenințările d-voastră....

— Te asigur, domnule Séverin, că dacă d-ta, în loc să fii omul generos și săritor, care te-ai expus, ca să o salvezi pe d-na Duvernois, ai fi fost un individ egoist și comod, sau poate un frate pervers care ai fi lăsat-o, fără jenă, pe sora d-tale să intre în bucluc —, chiar și atunci noi am fi tăcut din gură și ne-am fi lăsat păgubași....

— Nu mai înțeleg nimic... Ce fel de șantagiști serioși sunteți atunci d-voastră? — zise André fără voia lui amuzat. Amenințați, și pe urmă lăsați totul baltă?

— Domnule Séverin; cum ți-am mai spus deja, nu-mi iubesc meseria. Și'n general mă plictisește să vorbesc de ea, mai ales cu oameni care-mi sunt simpatici și pe care îi stimez. Îmi cunosc bine profesiunea, că doar din ea trăiesc. Dar orele mele libere le prefer să fie complet libere de orice afacere profesională. Cu toate astea, am să fac o excepție. Tocmai fiindcă îmi ești foarte simpatic și pentrucă-ți pot face un fel de serviciu, explicîndu-ți cum, pe viitor, să știi să te ferești de șantajiști...

André începuse și el să prindă simpatie pentru omul acesta curios, amestec de cinism și bonomie. Mai ales că atunci cînd ai trăit niște evenimente mai degrabă dramatice, ca cele din ziua aceea și din ajun, simți un fel de pervers interes pentru cineva cu care poți vorbi în detaliu despre ele...

— După cîte pricep, șantajul este mai mult o chestiune de amenințare, decît de punere în practică a amenințării...

— Exact, domnule Séverin. Mi-ai luat vorba din gură. Șantajistul e, prin definiție, un individ veros, care se ferește, el cel dintîi, să intre, gratis, într'o afacere cu caracter penal (fiindcă o amenințare, ca să fie șantaj, trebue să sperie pe victimă cu divulgarea unui lucru infamant, de cele mai multe ori o crimă sau un delict). Așa că noi n'avem niciun interes să ne băgăm gratis în codul penal. Zic „gratis'', căci dacă victima nu „marșază'', atunci execuția amenințării devine răzbunare pură. Și răzbunarea este cel mai gratuit lucru din lume. Este „artă pentru artă''. Și vai de escrocul care alunecă pe această pantă a... cum să zic?... a spontaneității personale... Nu. Afară de rare excepții, șantajistul, cînd nu găsește omul slab care îi trebue, își zice, cuminte: „tant pis'', și se apucă de altă afacere...

— Iți mulțumesc foarte mult pentru sfat... dar... parcă spunea-i la început... (André se simțea din ce în ce mai bine în societatea escrocului, care era nu numai un om în fond de treabă, dar și un inteligent psiholog)... parcă spuneai că Adrienne..., d-na Duvernois, nici n'a fost cu adevărat vinovată... Și mai spuneai (André, deși îi pierise orice neîncredere față de Méline, ar fi vrut, dar nu îndrăznea, să-l întrebe și despre Felicia Theodorovna, care poate că nici ea nu fusese atît de vinovată... Nu spusese oare Méline că era o femeie admirabilă, cu un suflet ales etc....?).

— Perfect exact. Sora d-tale n'are niciun amestec. Văd că iar am să vorbesc cu d-ta lucruri profesionale... Da. D-na Duvernois a

fost implicată de noi în această afacere. Inscenarea noastră se poate chiar numi, în felul ei, o mică capodoperă a genului... Spuneam că regula fundamentală a şantajului este (adică d-ta ai găsit formula), este că ameninţarea e totul şi execuţia ameninţării nu contează. Regula are şi un corolar. De vreme ce ameninţarea nu e menită să fie pusă în practică, devine indiferent dacă faptul cu care ameninţi este real sau imaginar. E chiar, într'o privinţă, mai bine să fie imaginar. Chestie de *vulnerabilitate*, o altă lege de aramă a şantajului. Un şantaj corect trebue să implice persoane cît mai vulnerabile posibil.

— Adică, zise André, de preferinţă oameni deja certaţi cu codul penal, care să tremure la cea mai mică primejdie, la cel mai mic repros, chiar calomnios?

— Exact invers! răspunse Méline. Vezi? Se cunoaşte că nu eşti „din branşă''. Simpla logică nu te scuteşte de experienţă. Cu simpla logică rişti să pricepi ceva exact pe dos. Nu. Şantajul trebue aplicat tocmai pe oameni care în vieaţa lor nu se vor gîndi să facă cel mai mic lucru infamant. Hoţul de meserie nu se sperie cu una cu două, dacă-i aminteşti de vreo ticăloşie făcută de dînsul. El se va gîndi imediat să-şi aducă aminte dacă ticăloşia aceea a fost făcută cu toate „acoperirile'' necesare. Şantajul îi ascute memoria şi inteligenţa. Ş'apoi, în cazul cel mai rău, cîteva luni de închisoare mai mult sau mai puţin, pentru o carieră de delicvent, fost deja pensionar al instituţiilor noastre penietnciare, asta nu joacă cine ştie ce rol. Dimpotrivă, o singură zi de închisoare, pentru un om cu situaţie morală intactă, apare, în mintea lui, ca o catastrofă. Pe un episcop, bunăoară, pe un preşedinte dela Curtea de Casaţie, pe un bărbat politic de seamă, pe asemenea oameni îi poţi speria foarte uşor. Decît, aici te loveşti de un alt inconvenient. Unor asemenea oameni e foarte greu să le găseşti vinovăţii adevărate. Trebue să le inventezi. Vinovăţii de ale lor, sau ale vreunui membru apropiat din familie, de cele mai multe ori aceste vinovăţii vor trebui să fie născocite de d-ta. De sigur, cît mai verosimil. Dar să ştii că victima te va crede foarte uşor. Tocmai fiindcă-s lucruri cu totul străine de gîndurile ei obişnuite. De aceea ziceam că asemenea oameni sunt, *ei*, adevăraţii *„vulnerabili''*, nu indivizii veroşi, cum credea-i d-ta.

— Unde mai pui, zise André, că o infamie inventată nu cere altceva decît imaginaţie bună şi talent profesional. Pe cînd pentru o infamie reală, eşti la cheremul capriciilor Istoriei...

— Asta-i mai bine, zise Méline. Faci progrese, d-le Séverin. Incă o formulă fericită asupra teoriei şantajului. D-ta, care eşti un om cultivat, exprimi ideile mele într'un limbaj aproape filozofic...

— Atunci, spuneai că afacerea dela operă a fost o pură inscenare a d-voastră? Mărturisesc că nu văd cum. Adrienne a fost doară, cu adevărat, în cabina nenorocitului domn Bernard... Şi fotografiile?... Tot d-ta mi-ai spus că nu-s trucate... Nu mai înţeleg.

— D-le Séverin, am să-ţi dau o mare dovadă, nu îndrăznesc a spune de prietenie, ci de încredere. Am să-ţi povestesc, din fir pînă'n aţă, cum s'au petrecut realmente lucrurile. Prin asta, te pun în curent cu un fapt foarte grav, care ne-ar putea băga, pe mine şi mai ales pe Gregor, la puşcărie. Dar o fac fără teamă. Aşi face-o şi dacă mi-ar fi teamă. Căci povestirea asta îţi va aduce bucuria de a putea stima pe sora d-tale, exact ca şi înainte. Ţin, eu, să-ţi fac acest serviciu. Ce vrei? Sunt un incorigibil sentimental...

Şi incorigibilul sentimental începu povestea. André asculta, şi vedea cum o realitate se poate despica în două, tăiată net, ca de un cuţit: aceleaşi fapte, deopotrivă de reale, el le vedea acum din stînga şi din dreapta totodată. Aceleaşi fapte aveau două semnificaţii total deosebite. I se părea lui André că asistă la una din acele scene măestre din comediile lui Molière, unde doi oameni vorbesc, şi unde fiecare cuvînt are pentru unul un sens, pentru altul un sens exact contrar, şi unde conversaţia curge totuşi dintr'o bucată. Povestea lui Méline şi povestea trăită de André se sudau şi ele într'o poveste unică, poveste cu două feţe conjugate..., ca o sfidare a pretenţiei omului de a se crede că a priceput şi de a se crede în drept să condamne pe alţii, înainte de a fi cercetat şi punctul de vedere de pe celălalt versant al chestiunii. Povestea lui Méline îi dădea lui André sentimentul filozofic al lui *„două''*. Simţea cum toate lucrurile de pe această lume sunt drame în două tablouri simultane... Excrocul jovial din faţa lui îi dădea o mare lecţie de modestie şi de prudenţă în cunoaşterea şi judecarea oamenilor...

(In Nr. viitor, sfîrşitul) MARGARETA POPESCU

NOSTALGIE

Gînd bun, gînd blînd,
vino'n faptul sării
să mă pierd în ochii tăi
ca pe-întinsul mării.

Gînd scump, gînd blînd,
vino'n faptul serii
să privesc în ochii tăi
lumina durerii.

Gînd rar, gînd sfînt, bătrîn ca unda mării,
du-mă pe aripa ta
în albastrul zării.

I. M. CÎMPEANU

VORBE

Cine se explică, se implică.

*

Oamenii serioşi nu spun cuvinte istorice.

*

Opinia publică nu trebue să ceară Lohengrinilor ci să se declare, fiindcă, asemeni Elsei de Brabant, îi va pierde.

*

Alege tot ce ţi se pare mai slab în opera unui mare creator şi vei realiza, totuşi, o mare creaţiune.

*

Impresionabil, omul civilizat îşi sporeşte emoţia pe măsura senzaţiilor primite.
Primitivul nu e niciodată impresionat.
El intră, direct, în panică. Sau în adoraţiune.

*

Calmul e începutul nobleţei.

*

Refugiul în demnitate, este, nu odată, soluţia incapabilului.

*

Neliniştită ca nisipul, societatea noastră nu poate fixa alinierea unei străzi, necum valori spirituale.

*

Glorie, la noi, înseamnă înmulțirea persoanelor care îți cer servicii.

*

Parlamentul este bacșișul pe care, oligarhia romînă îl acordă democrației.

*

Te-a părăsit iubita, ai pierdut un prieten, toamna e melancolică și te predispune la sinucidere. Scrie, în orice fel de versuri, toate acestea și vei impresiona profund pe lectorul a cărui stare sufletească e identică. Poet adevărat, însă, e cel care prin intensitatea sugestiei și perfecțiunea formei va mișca și pe cetitorul indiferent. Iar marele creator de artă, ca să transmită emoția literară, nici nu are măcar nevoie să fi trăit aevea melancolia dezolantă a toamnei, moartea prietenului sau trădarea iubitei.

*

Dacă un cutremur ar fi dărîmat legendarul castel al lui Hajdeu, imaginația noastră ar fi făcut din el o Walhală. Așa, a rămas un fel de cabalistic rezervoriu de apă, la ieșirea din Cîmpina.

*

Trăim o dezolantă promiscuitate: talent, farsă, muncă, chiul, politeță, mojicie, reputație, dezonoare — toate sunt otova. Nu există nici măcar diferențierea averilor, fiindcă bogații se ascund iar viața de fast o duc șarlatanii.

*

Expresia cea mai scurtă e cea corectă; fiindcă nu grămăticii fac limba, ci viața, cu graba ei.

*

Suntem deranjați în permanență de oameni care vor să se arate cu orice chip bine crescuți și complică viața cu o mie de nimicuri ceremonioase și vetuste.

Politeța e arta de a face plăcută întîlnirea cu semenii tăi. Restul e mitocănie.

*

Să nu uităm că atît dictatura, cît și democrația sînt numai *forme* de guvernămînt. Fondul rămîne tot temperamentul poporului din care se aleg guvernanții.

Cît simț al justiției, al libertății, al demnității, al muncii, al disciplinii, al economiei, al previziunii, al continuității, al solidarității, al cinstei, al entusiasmului creator are acea colectivitate, atîta sinteză îi va prezida destinele.

*

După războiu, uraganul democrației ne-a umflat aripele, ne-a dus pe toți. Acum e vremea s'o mai ajutăm și noi, eventual s'o ducem în cîrcă, pînă trece hopul. Dar noi ne-am instalat în democrație ca într'o sinecură.

*

Am trăit cîteva ori ceea ce numim *fericire*, adică împlinirea unor dorințe violente. E o senzație de inimă umflată, de prea-plin, de revărsare continuă, aproape tot atît de străină organismului nostru și grea de suportat ca și golul marilor decepțiuni. Un desechilibru. Iar în desechilibru nu poate fi fericire. Problema fericirii n'a fost încă rezolvată.

*

Admirînd o carte frumoasă, un tablou splendid, o statue celebră, un monument grandios, — v'ați întrebat ce multă plictiseală și cît de puțin entusiasm a prezidat la crearea lor?

Omul care nu se plictisește, nu lasă urme.

*

Am fi profund scandalizați aflînd că în astre depărtate Pămîntul nostru e numit Pipiri, sau Karaka, sau Lili, și nu ni se pare indiscret să botezăm, cu nume care poate nu le-ar fi convenind, alte planete.

*

Are un cavalerism suspect: elogiază numai pe cei doborîți. Nu i-am văzut niciodată admirația, generozitatea, mergînd spre un învingător.

*

Acest om politic se fotografiază prea des. Dar dac'ar fi frumos?

*

Ai dreptate, desigur, perfectă dreptate.... De aceea, acordă douăzeci și cinci la sută din dreptatea d-tale integrală celui ce n'are de loc, ca să vă înțelegeți. Căci oamenii nu trăiesc numai cu dreptatea, care este, numai, drumul spre buna învoire...

*

Am impresia că trăiți epoca cea mai interesantă a unui popor: decadența.

*

Binecuvîntate vremuri cînd singura viziune eroică va fi carul sonor și vertiginos al pompierilor!

*

„Bun romîn" înseamnă romîn terorizat. Adică cel care primește, fără să crîcnească, directivele, ingerințele, prejudecățile „conducătorilor".

*

Biata noastră burghezie, intelectualitatea noastră mizeră se tem de comunism ca de judecata din urmă, — și nu-și dau seama că tot ce-a fost negativ, distructiv, în bolșevism, s'a instalat pe nesimțite și de multă vreme în Romînia.

*

Cînd face un creștin o blestemăție, e de vină numai el. Cînd o face un evreu, spunem: „Așa sînt jidanii".

*

Ciudat. Nu ne mai e atîta frică de moarte. Poate greutățile tot mai mari ale vieții, poate inflația de morți a războiului universal...

*

Cel ce n'are aspirațiile și reacțiunile noastre proprii, ni se pare artificios, convențional.

*

Cea mai mare tristețe — simbol al veacului meschin pe care-l străbatem — e dispariția chibriturilor de pe mesele cafenelelor.

*

Cînd scrii c'am fost plătit, iei gestului meu frumusețea absurdității sale.

*

Cînd cineva face o glumă răușită pe socoteala mea, ca să-l pedepsesc, o popularizez și o atribui altuia.

*

Cine muncește, n'are vreme de naționalism: îl face.

*

Cînd faci mai multe lucruri în același timp, nu te mira dacă va începe să te aureoleze reputația de farsor.

*

Cutreerînd Bretania, plină de pietre necioplite — sfinți de calvare, mucenice de catedrale — mi-am dat seama cît de nefastă a fost interdicția ortodoxiei de a se ridica statui.

Veacuri bizantine care ne-au dăruit atîtea frumuseți picturale, în icoane și fresce de biserici, au trecut, pe luciul marmorei, sterile. Vocațiuni de sculptori au murit neîmplinite și atîtea chipuri grațioase, turmentate, halucinate, care ar fi reprezentat specimene caracteristice, s'au disolvat în neant, fără să fie imortalizate de statuar.

*

Orientul European a cunoscut trei mari opreliști în calea civilizației: Soarele, Islamul și Ortodoxia.

*

Cu cît cobori spre Sud-Est, nuanțele se pierd. Prea mult soare.

*

Cauzele mari sau mici se pot dispensa de versuri. Păstrați poezia pentru altceva. Patriotul să nu-și facă umbrelă din tricolor. Popa să nu se ducă la cîrciumă cu sfîntul potir.

*

Dacă n'o tulbură, unii cred că nu-și iubesc țara îndeajuns.

*

Detest pe oamenii agresivi și mă desgustă cel ce nu răspunde cu vîrf și îndesat agresorului. Brutele se îngrașe în nămolul lașității generale.

*

De cînd l-am „împrumutat" cu o mie de lei este cu mine de-o distincție, de-o demnitate feroce. Zeilor, ce-aș putea face să-mi regăsesc prietenul familiar de odinioară?

*

Dac'aș fi „om de dreapta", cum m'ar mai răsfăța prietenii mei evrei!

*

Dacă în loc de „comunism" ai spune „Legea Voevozilor" sau „Arhanghelul de foc", într'o lună ţi s'ar aşterne toată ţara la picioare.

*

Despoţii nu vor sfetnici: vor complici.

*

Dacă face de zece ori aceeaşi socoteală, i se pare că iese mai ieftin.

*

Entuziasmul său e cu atît mai merituos, cu cît n'are totdeauna dreptate.

*

Estetul scit nu percepe decît pitorescul mizeriei.

*

Extremismul de dreapta, extremismul de stânga, sînt mult mai slabe decît ne închipuim. Formidabil a rămas, într'adevăr, extremismul fanariot.

*

Evreiii nu se apără. Ei vor să fie apăraţi. Iar dacă-i aperi, te ocolesc: nu care cumva să se afle că au afacе cu „filosemiţii".

*

Frază lungă: lenevia gîndului.

*

Fiecare popor îşi explică, îşi justifică, ba îşi glorifică metehnele. Iar prostul de străin se miră că nu le înţelege.

*

Faptul că am cultul prieteniei, al gratitudinei, al libertăţii de gîndire, al generozităţii, al respectului celuilalt, nu-mi dă dreptul să elogiez aceste virtuţi, fiindcă nu sînt sigur dacă ele corespund fiirii omeneşti şi dacă slujesc progresului general.

*

Fusta scoţianului, iţarii romînului, pantalonii strîmţi ai spaniolului, fustanela palicarului, şalvarii turcoaicei.... Toate costumele naţionale sunt indecente.

*

Francezii scriu o proză prea frumoasă ca să fie poeţi veritabili. Poezia e primară. Poezia este apanagiul popoarelor tinere sau al celor ce nu ştiu să compună: englezii, germanii, ruşii.

*

Fiecare popor trebue să-şi trăiască propria experienţă. Experienţa altora, pentru el e artificială şi-i împiedică progresul normal.

*

Golit de cîini, Stambulul a fost invadat de pisici. Ceea ce înseamnă că maidanele şi nu bieţii cîini erau plaga oraşului. Indolenţa, mila, murdăria.

Tot aşa, în societatea noastră, o faună indizerabilă, apare necontenit, sub forme reînoite. Dacă n'am iubi viaţa uşoară, molatecă, dacă ne-am plivi maidanele morale, n'ar mai fi loc pentru aventurieri, trîntori şi excroci.

*

Gelozia este mai mult o formă a avariţiei, manifestarea unui temperament cicălitor, decît expresia unei afecţiuni rănite.

*

Ia-ţi garanţii faţă de omul cel mai cinstit: garanţiile stimulează onestitatea.

*

Iată un slujbaş demn pe care l-aşi jigni oferindu-i o anumită sumă. De aceea mă aranjez ca să mi-o fure.

*

Ia seama ca setea de dreptate să nu ţi se transforme în spirit de contradicţie.

*

Intelectualii romîni au oroarea comunismului: le e frică să nu le confişte castelele din Spania.

*

In evul mediu oamenii se duceau la vrăjitori cu aceeaşi naivă încredere cu care noi ne ducem astăzi la doctor.

*

Inţeleg naţionalismul pînă la frenezie, dar nu pînă la panică.

*

Indrăgostit de libertate, gelos de independenţa opiniei mele, sînt gata la cea dintîiu tentativă de acaparare a celor ce-şi închipuie că gîndesc ca ei — să trec de partea cealaltă.

*

Iţi fac prea multă cinste, numindu-te „conservator", „reacţionar", „om de dreapta". Ai, pur şi simplu, o mentalitate de pensionar.

*

La noi nu poţi realiza o solidaritate nici măcar în ură.

*

Literatura noastră suferă de prea multă literatură.

*

Lumina mohorîtă a plecării arată şi mai blegi pe cei căzuţi dela putere. Dar nici aurora strălucitoare a triumfului nu este prea prielnică celor ce vin.

*

La o anumită vîrstă, părul negru e indecent.

*

Literatura influenţează mai puţin decît socotim noi. Rîzînd nu biciueşti moravurile. Climatul, sîngele şi educaţia sunt mai tari decît toate literaturile.

Mojicii îşi spun „inadaptabili".

VICTOR EFTIMIU

BLOCUL RĂSBOIULUI ŞI BLOCUL PĂCII

Viaţa internaţională prezintă cîteodată aspecte foarte ciudate. Aşa, bunăoară, vedem teoreticieni care doresc cu totinadinsul să distrugă o instituţie despre care, tot ei, nu obosesc să declare că e neputincioasă, perimată, moartă. In această postură contradictorie şi oarecum necrofilă se află de cîtva timp detractorii Ligii Naţiunilor. Conducătorii actuali ai destinelor Germaniei şi Italiei folosesc orice prilej pentru a proclama sgomotos falimentul instituţiei geneveze. Tot ei însă au regisat asalturile menite a tulbura atmosfera celei de-a suta sesiune a Consiliului Ligii.

Pentru orice observator atent al realităţilor europene cea mai autentică dovadă că Liga Naţiunilor ar putea apăra efectiv pacea, este însăşi vehemenţa atacurilor pornite în chip tot mai perseverent din partea puterilor de temperament agresiv.

Dar aci nu de doctrine, ci de fapte voim a ne ocupa, pentru a înţelege situaţia celor două blocuri rivale: blocul păcii, cuprinzînd popoarele încă membre ale Ligii Naţiunilor, plus Statele-Unite, iar pe de altă parte axa Berlin-Roma, recent prelungită pînă la Tokio.

Care este actualmente raportul de forţe? De forţe pur materiale — căci lăsăm de o parte forţa, totuşi aşa de importantă, forţa morală care rezultă din soliditatea, durabilitatea, normalitatea regimului politic.

Care este potenţialul de războiu al uneia şi celeilalte din cele două tabere?

Acest potenţial este determinat de trei principali factori: 1) *aurul,* 2) *stadiul înarmărilor* şi 3) *posibilităţile de aprovizionare.*

* * *

După datele publicate de oficiile de studii ale Ligii Naţiunilor, efectivul omenesc mondial aflat sub arme în timp de pace a trecut dela şase milioane în 1913 la 8,5 milioane în 1937. In acelaş interval

de timp însă cheltuielile de armament au sporit dela 2,5 miliarde la 7,1 miliarde de dolari aur. Această mică comparaţie indică scumpetea enormă a pregătirilor de războiu şi lasă să se întrevadă rolul din ce în ce mai mare pe care-l joacă aurul ca reprezentant ideal al valorii economice în opera de pregătire a ciocnirilor armate.

Ori, din punctul de vedere al împărţirii rezervelor de aur în lume, blocul ţărilor susceptibile de a apăra pacea se află într'o situaţie extrem de avantajoasă. Grupăm în blocul sprijinitor al Ligii Naţiunilor cele trei mari State europene partizane hotărîte ale păcii: Franţa, Anglia şi Statele-Unite. Lăsăm deoparte U. R. S. S., a cărei structură economică socialistă a schimbat, înlăuntrul imensului ei teritoriu, funcţiunile aurului. Iată evoluţia rezervelor de aur aparţinînd celor două blocuri de State (în milioane de dolari aur):

	1 Ianuarie 1929	1 Aprilie 1937
Franţa	1.247	1.681
Anglia	746	1.531
Statele-Unite	3.746	6.835
Total	5.739	10.047
Germania	666	16
Italia	266	123
Japonia	541	269
Total	1.473	408

Perioada de timp scursă între anii 1929 şi 1937 nu este caracterizată numai prin formidabila tulburare a raporturilor economice şi politice, ce au reuşit să se stabilizeze în scurta eră de „linişte" postbelică. Anul 1931 a inaugurat noua serie de războaie şi de atunci conflictele armate sunt permanent la ordinea zilei. Precum rezultă din aşezările de cifre de mai sus, blocul marilor ţări agresoare departe de a-şi fi consolidat potenţialul financiar în cursul anilor de frămîntări, ce s'au înşirat după 1929, au suferit grave emoragii de aur. Rezervele lor s'au micşorat cu mai mult de 70%! Paralel marile State democratice interesate în etapa istorică actuală, la menţinerea păcii şi-au *îndoit* aproape stocurile lor de aur. Din suma totală a aurului posedat de ambele blocuri, blocului păcii îi aparţine mai bine de 95%!

Prin anemia de metal fin a Puterilor dictatoriale se explică în bună parte amînarea marilor deciziuni războinice aşteptate în cursul anului 1937.

Consecinţele acestei anemii sunt mult mai grave decît s'ar crede judecînd după aparenţe. Efectele ei se resfrîng asupra posibilităţilor de înarmare, dezorganizează şi destramă viaţa economică, surpă baza materială de care e legat moralul ţării împinse pe calea agresiunii,

făcînd nesigure pînă şi orientările de politică externă, socotite aproape inevranlabile.

Două exemple:

Slabele rezerve în aur de care dispune imperiul nippon, a silit guvernul să recurgă la o serie de măsuri economice drastice şi extreme, deşi aventura actuală din China nu durează de mai mult decît de 7 luni, iar slăbiciunea armatei chineze face ca această expediţie să nu poată fi socotită ca un mare războiu. Totuşi s'au luat măsuri „eroice", ca, de pildă: importul lînei a fost redus cu 60%, ceea ce reprezintă 50% din consumaţia internă japoneză!

S'a realizat astfel o economie de 300 milioane yeni. S'au interzis clădirile în beton armat pentru a se realiza o economie anuală de 300.000 tone de oţel. De şase ani de cînd durează expansiunea militară a generalilor dela Tokio, consumaţia interioară a populaţiei a scăzut într'o proporţie variind dela 38,7 pînă la 55,3%. (Toate aceste date le extragem dintr'o serie de articole apărute în revista franceză „Europe Nouvelle", numerele din Ianuarie). Japonia nu duce în China decît un războiu ca să zicem aşa „mic", un quasi-războiu în comparaţie cu acela la care participă vreuna din marile puteri interesate în Extremul-Orient, U. R. S. S., Anglia sau Statele-Unite. Şi totuşi acest războiu „mic" a dus deja la un grad de istovire economică, pe care Germania wilhelmiană nu a cunoscut decît abia după patru ani de teribil măcel mondial.

Fără aur maşina războiului nu poate funcţiona, fără pericol de grave explosii. Şi această afirmaţie e de o mie de ori mai adevărată pentru Statele ce nu posedă în propriile lor teritorii materiile prime de care au nevoie, precum sunt Japonia, Germania şi Italia.

Lipsa aurului a făcut din dictatura italiană prizoniera propriilor sale campanii. Toate străduinţele Ducelui de a spori greutatea specifică a Italiei în concertul raporturilor de forţe europene sunt destinate a fi anihilate de uriaşul program de construcţii navale întreprins în momentul de faţă de către cabinetul englez. E adevărat, Mussolini a răspuns prin afişarea unui program de construcţii navale nu mai puţin grandios. Acest program cuprinde două distrugătoare mari a 35 de mii de tone, 4 distrugătoare mici a 23 mii de tone, 12 corăbii de linie a 10 mii de tone şi un număr, nedat în vileag, de submarine. O socoteală elementară însă dovedeşte că „imperiul" italian redus la propriile sale mijloace financiare, nu este în stare să traducă în fapte planurile ambiţioase ale înarmărilor sale navale. Un cuirasat cu o capacitate de 35 de mii de tone costă cel puţin jumătate de miliard de lire italiene, 300 milioane din această sumă trebue plătită în devize străine, adică în aur, pentru cumpărarea materiilor prime necesare construcţiei cuirasatului. In total costul de producţie al întregului program ar atinge suma de 8 pînă la 10 miliarde lire, din care, păstrînd proporţia arătată, ar fi necesare 5 pînă la 6 miliade lire italiene în devize străine sau aur. Fără să mai amintim că bugetul italian pe anul 1937 prezintă un deficit

de 17 miliarde lire italiene, observăm doar că întreaga rezervă în aur a tezaurului italian se cifrează azi la vreo două miliarde lirete. Concluzia e clară. Pentru a-şi realiza programul anunţat, d-l Mussolini ar trebui să epuizeze întreaga rezervă a stocului său de aur, chiar dacă acesta ar fi de două ori, sau chiar de trei ori mai mare decît este în realitate astăzi. Şi nicio proclamaţie oricît de ditirambică nu poate modifica asemenea realităţi.

Dacă marile puteri agresoare nu posedă aur, ele şi l-ar putea însă cuceri, acordînd oţelului cuvîntul. Intre aceste două metale, aurul şi oţelul, nu există un paralelism rigid, ci numai o interdependenţă reciprocă. In istoria lumii moderne aurul a dobîndit de foarte multe ori oţelul, dar şi nu de rare ori acesta din urmă a cucerit cu forţa metalul galben. Istoria epocei capitaliste nu este numai o istorie de expansiuni economice şi financiare, ci şi o eră de cuceriri războinice. Dacă blocul puterilor agresoare nu dispune de aur, poate posedă el destule arme de oţel pentru a smulge cu sila tezaurele rîvnite? Problema se pune deci şi în acest fel. A formulat-o d-l Mussolini cu destulă sinceritate într'un faimos discurs, în care a declarat că „naţiunile flămînde'' se vor năpusti asupra democraţiilor „obeze'' pentru a pune stăpînire pe avuţiile lor. Chestiunea care se pune însă, este: deţine blocul dictaturilor agresive o asemenea putere?

Cantităţile de armament terestru şi aerian sunt ţinute secret, încît ar fi greu de făcut comparaţii statistice în privinţa lor. Dimpotrivă flotele navale de războiu sunt mai mult sau mai puţin cunoscute. Dată fiind importanţa crescîndă a armamentului naval, credem că nu greşim cu mult stabilind raportul general de forţe dintre cele două blocuri, pe baza coeficientului înarmărilor lor nautice. După datele cunoscute, cele două grupuri de State posedă în prezent următoarele flote:

	Statele-Unite, Anglia, Franţa	Germania, Italia, Japonia
	Numărul	Numărul
Cuirasate	38	20
Crucişătoare mari	42	19
„ mici	59	50
Escadre de purtătoare de mină	415	169
Purtătoare de avioane...	10	5
Submarine	229	127

Superioritatea blocului păcii e evidentă. Notăm că trebue luată în consideraţie şi U. R. S. S., care n'a fost introdusă în calcul, deoarece datele asupra flotei ei de războiu n'au fost publicate. După un documentat articol publicat în „Pacific Affairs'' (din Martie

1937), Statul sovietic ar poseda o flotilă de submarine evaluată la 145 de unităţi. Dacă această cifră este aproape de realitate, înseamnă că numai vecina noastră dela răsărit posedă o flotilă de submarine mai numeroasă decît toate cele trei mari puteri, care constituie forţele principale ale blocului războinic.

Două concluzii se impun: In primul rînd blocul războiului e deficitar, şi în privinţa aurului, şi în privinţa armelor de oţel. In al doilea rînd, timpul lucrează contra lui, întrecerea înarmărilor, grefată pe inegalitatea capacităţii financiare şi economice, trebuind să se soldeze tot mai accentuat în favoarea blocului păcii.

Riscul isbucnirii unei conflagraţii mondiale nu este prin aceasta eliminat. Puterile doritoare să conserve pacea formează deocamdată un bloc cam neînchegat şi neomogen. Dacă în 1914 Anglia ar fi declarat în mod prealabil şi fără înconjur că va sări în ajutorul Franţei, Germania nu s'ar fi hotărît în acel moment să deslănţuie războiul mondial.

Dacă în 1931 Liga Naţiunilor ar fi aplicat sancţiuni economice şi financiare Japoniei, n'am fi asistat la tragedia actuală din Extremul-Orient. Dacă guvernul conservator ar fi perseverat în aplicarea consecventă a sancţiunilor economice în cursul războiului italo-etiopian, nu s'ar fi ajuns nici la înjghebarea axei Berlin-Roma, nici la intervenţia italo-germană în Spania. Superioritatea economică, militară, financiară a blocului marilor puteri interesate la păstrarea păcii face posibilă menţinerea păcii, dar nu o garantează în mod absolut. Garantarea păcii nu poate veni decît dela o politică activă, hotărîtă. In lipsa unei asemenea politici, blocul Statelor războinice depune sforţări extraordinare pentru a trage balanţa raporturilor de faţă în favoarea lui. Dominarea porţilor de intrare în Mediterană prin transformarea Spaniei într'o colonie, infiltrarea adîncă în Europa centrală şi răsăriteană, cucerirea Chinei, iată faza operaţiunilor sortite a lărgi baza de aprovizionare a blocului puterilor războinice şi a-i asigura poziţii strategice de mare preţ.

Rezultatele dobîndite pînă în clipele de faţă nu îndreptăţesc optimismul hrănit de puterile agresoare. Victoria generalului Franco e problematică, iar dificultăţile insurmontabile întîmpinate de operaţiile japoneze în China nu mai constituie pentru nimeni un secret. Dacă axa Berlin-Roma--Tokio nu este în stare să doboare adversari atît de slab pregătiţi, precum au fost la începutul agresiunilor respective republica spaniolă şi cea chineză, deşi marile puteri apusene nu numai că n'au venit într'ajutor, dar (în cazul Spaniei) au blocat posibilităţile de apărare prin politica neintervenţiei unilaterală, se înţelege dela sine că atmosfera lumii n'ar fi nici pe atît tulburată dacă principiile securităţii colective ar fi fost aplicate cu rigoare.

Această situaţie precară axa Berlin-Roma o simte bine. Incercările d-lui Mussolini de a găsi un împrumut pe piaţa engleză, cu conştiinţa că va trebui în schimb să acorde unele concesiuni poli-

tice, indică clar că dictatura italiană are nevoie de un răgaz pentru a-şi putea continua ulterior politica agresivă. Altfel e ameninţată să se înnăbuşe sub povara propriilor ei greutăţi economice şi financiare. De asemenea ultimele frămîntări interne ale dictaturii hitleriste nu reflectă decît impasul în care se află Germania din punct de vedere economic şi financiar. Vor şti măcar de această dată, marile puteri occidentale să folosească poziţia lor întărită pentru a impune încetarea agresiunilor şi întărirea principiilor securităţii colective? Iată o întrebare de care depinde în cea mai mare parte viitorul păcii.

La prima vedere, întrebarea pare absurdă. De bună seamă — se va spune — dacă blocul păcii e mai puternic din punct de vedere economic şi militar, decît blocul războiului, el va face uz de această superioritate; doară n'are să se apuce a se desezisa de bună voie de o parte din avantaje în beneficiul inamicului?

Dar să nu ne grăbim. Istoria ne arată că un lucru poate să fie absurd — uneori chiar aproape dement — şi totuşi să se producă. Presupuneţi astfel că, bunioară, Italia încearcă să-şi consolideze armamentul cu ajutorul unor bani împrumutaţi dela Englitera. Dintr'o piatră va face astfel două lovituri. Excelentă socoteală. Şi dezastruoasă operaţie pentru Marea-Britanie. Logic, o asemenea combinaţie pare exclusă. Istoria însă ne-o arată posibilă. Demisia d-lui Eden se datoreşte intenţiei d-lui Chamberlain de a acorda un împrumut Italiei. Explicaţia este Spania. Englezii simt că, din pricina unei mizerii băneşti generalizate, Italia şi-ar putea schimba regimul inaugurînd unul democratic, şi că Spania guvernamentală învinge. Populaţia engleză nu s'ar speria de asta. Dar guvernul conservator actual a intrat în mare panică. D-l Eden nu refuză nici el împrumutul, ci doar îl condiţionează de retragerea voluntarilor italieni (ceea ce-i iarăşi inoperant, căci imediat după încasarea banilor, Italienii pot să retrimită voluntari). Iar Chamberlain este pentru acordarea de împrumuturi, fără condiţia cu voluntarii spanioli. Decît opinia publică britanică a început să protesteze împotriva acestor combinaţii prin care Anglia plăteşte tunurile ce vor fi, poate, în viitor, îndreptate contra ei. De pretutindeni răsar proteste împotriva politicii cu Englitera a actualului guvern. Şi suntem încredinţaţi că ideile opiniei publice britanice vor triumfa pînă la urmă.

V. NICOLAU

CRONICA LITERARĂ

POEZIILE LUI PĂSTOREL TEODOREANU

Păstorel Teodoreanu este un pur poet, şi fermecătoarea lui personalitate poate chiar sluji ca definiţie tipică a firii de poet.

Păstorel Teodoreanu e un artist foarte „serios", care adică îşi ia cumplit de în serios meseria lui de literator. Pentru nimica'n lume n'ar face el concesii Onor. Publicului, scriind despre un lucru care sau într'un fel care ar fi „la modă" şi numai pentru că ar fi la modă. Acest chefliu uşurel este în fond un caracter de aramă, pe care nicio ispită de avere sau situaţie nu l-ar face să spue că-i frumos ceea ce-i idiot sau viceversa. „Eu mi-s poet" — spune Păstorel. Şi consideră asta ca o misiune de încredere, ca un mandat primit dela societate, ca o însărcinare de care trebue să se achite cu onestitate.

In fond, a fi un scriitor serios nu înseamnă nici a avea imobile pe calea Victoriei, nici să fi fost ministru sau gheneral. Inseamnă altceva, foarte simplu şi foarte greu; înseamnă să nu fi fost lichea cu publicul cititor, să nu-i fi făcut concesii, să nu-i fi bătut în strună — ci să fi mers mai departe drumul tău, chiar dacă vreun gogoman te acuză de pornografie, sau dacă vreun imbecil superior te declară poet minor, sau dacă vreo cocoană de diplomat te numeşte măscărici sau ratat.

Ratat? A rata înseamnă a încerca să faci ceva bun şi a nu reuşi. Păstorel a încercat. Şi a făcut. „Hronicul Măscăriciului Valătuc", care e una din cele mai frumoase cărţi ale literaturii noastre, plus atîtea versuri minunate scrise de el — toate acestea Păstorel le-a *plătit* societăţii romîneşti.

A rata înseamnă a încerca şi a eşua. Pe cînd cei mai mulţi din noi n'am încercat niciodată nimic, nimic ca să ne achităm creanţa faţă de societatea romînească, societatea căreia fiecare din noi trebue să-i dea ceva, ceva personal şi creator. Cei mai mulţi din noi nu suntem rataţi, doamne fereşte. Suntem *escroci*. E cu totul altă nuanţă. Cerem, primim şi nu dăm nimic în schimb. Pe cînd Păstorel este un mare boer, un prinţ al spiritului, care toată vieaţa lui a „dat" mult mai mult decît a luat...

*

* *

Citind volumul de versuri „Caiet", publicat de Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol al II-lea", avem o impresie foarte

curioasă de *reminiscențe poetice*. Ici, Păstorel seamănă cu Beaudelaire, colo cu Arghezi, aici cu Jules Laforgue, colea cu Topîrceanu, sau cu Verlaine — și fără, bine înțeles, ca prin aceste înrudiri să-și piardă cîtuși de puțin din originalitate. Motivul acestor asemănări vine, cred, din sufletul total poetic al lui Păstorel, care iubește deopotrivă pe Verhaeren și pe Maurice Donnay, pe Hugo și pe Codreanu, pe Capus și pe Valéry. Pe el îl interesează, mai presus de toate, acel fenomen pe care Croce îl punea la baza faptului estetic, și anume: *alfabetul*. Pe adevăratul poet îl interesează toate limbile de expresie, toate alfabetele de semnale, toate „cheile și registrele" în care se pot scrie sentimentele noastre. Pe Păstorel, ca și pe Sadoveanu, l-a fermecat „cheia de fa" a limbajului cronicăresc, după cum îl încîntă deopotrivă stilul telegrafic și isteț al unui Cocteau. Păstorel socoate că poate uza de maniera cronicărească — fără'a face „double-emploi" cu Sadoveanu, sau de maniera dementă a grandomanilor din ospicii, fără a plagia pe Laforgue sau pe cine știe ce alt decadent (de altfel și sănătosul Verhaeren a cîntat nebuni în delir, fără ca prin asta să-și piardă originalitatea).

Noul volum al lui Păstorel conține trei capitole, cu trei soiuri de versuri distincte. O primă grupă — subîmpărțită în „Cîntecele toamnei", „Foi îngălbenite" și „Creionări" — sunt oarecum *game*, exerciții de expresie ale unui mare și foarte iscusit versificator. Găsim acolo turnure rare, sonorități savante, ici și colo cîte o „găsire" poetică de valoare. Dar simțim că toate astea-s nițeluș luate'n glumă (nu de tot, firește) — și scrise ca „drill"-uri, pentru ca maestrul să-și „mai facă mîna".

Dintr'o altă grupă fac parte cele două serii: „Din ctitorii străbune" și „Cu ghitara", cîntece scrise în limba trecutului, și în care Păstorel este inimitabil (cititorul cunoaște din ele cîteva, publicate în Nr. de Ianuar al Vieții Romînești).

Insfîrșit, dintr'o a treia grupă, fac parte așa intitulatele „Cîntece de Ospiciu", care-s totodată cele mai caracteristice pentru personalitatea lui Păstorel, și în același timp cele mai valoroase în sine, poeticește în genere. Căci poezia trebue — sub pedeapsă de a nu mai fi deloc — trebue să se aventureze pe acea graniță primejdioasă dintre sănătos și nebun, dintre normal și patologic. Fără asta n'am avea decît simple gălăgii „sunînd din coadă", iar nici decum versuri.

Iată, bunioară, una din aceste bucăți:

Vecinul meu era bolnav,
Bolnav de mult și foarte grav.
Toți spun că l-au luat de-aici
Și că prin parc l-au dus pe dric;

— Dar asta nu-i adevărat —
Eu știu c'avea în el furnici,
Ce-au ieșit noaptea prin buric
Și l-au mîncat.

In lumînări sunt stafii albe,
— O spun dar nimenea nu crede —
In lumînări sunt stafii albe,
— Le văd și nimeni nu le vede —

De stafii nu mă tem de loc!
Eu rid cînd ies din lumînare;
In perini am guzgani de foc
Și ei le mușcă de picioare.

Și astă noapte au jucat
(Tavanul se cutremura)
Și astă noapte au jucat
Iar lumînarea fluera,
Ca un flaut blestemat.

Tralalali, tralalala,
Am mai ucis un gardian
Tralalali, tralalala,
Acum sunt liber — castelan.

Tralalali, tralalala,
Aveam și drept (sunt împărat)
Tralalali, tralalala,
I-am scos un ochiu și l-am mîncat.

Tralalali, tralalala,
M'am îmbrăcat în haina lui
Tralalali, tralalala,
C'un lemn în țeastă l'am izbit,
(El nici nu știe c'a murit)

Tralalali, tralalala,
M'am îmbrăcat în haina lui
Tralalali, tralalala,
Și haina mea o să i-o pui.

Tralalali, tralalala,
Nici doctorii acum nu știu
Tralalali, tralalala,
Că eu sunt mort și el e viu
Tralalali.

Aicea clipele se scurg
(Ca veacuri clipele se scurg)
Aicea clipele se scurg,
Lăsînd fosile de meninge
Și'n fața zilei ce se stinge
Cu focul tristului amurg,
Mă simt atît de zdruncinat
Văzînd astrala agonie
C'am luat un ac de pălărie
Și mi-am scos ochii.

P. S. *Paznicul plecase să-mi aducă luna. (Eu l-am trimis).*

El s'a suit s'aducă luna
Sus, sus, în turla de pe casă,
Dar ea rîdea ca 'ntotdeauna
Ha! ha! și tabla-i lunecoasă.
Oooo! Luna a căzut în lac,
In fund — și apa e adîncă.
S'a aruncat și el în lac.
— Acuma poate o mănîncă —

Au scos din lac un paznic mort
Rîdeau nebunii — ca nebunii
Şi clopote trăgînd de mort,
Vreo doi s'au spînzurat de funii.
L-au îmbrăcat apoi frumos,
Şi popii rugăciuni îi spun.
Nu ştie nimeni că-s Christos
S'am să-l înviu — că era bun.

Ceasornicul din cap tic-tac
Auzi cum bate liniştit?
Ceasornicul din cap tic-tac
Socoate clipa ce-am trăit.
Ceasornicul din cap tic-tac
Auzi? din mers a 'ncetinit.
Ceasornicul din cap tic-tac
A stat.

Acuma am murit.

Incă odată, Păstorel Teodoreanu nu-i un mare poet, ci, cum ziceam, un „pur poet". El nu poate face decît asta. Chiar cînd scrie proză. „Hronicul" este o serie de poeme în proză.

Nebunii, prin faptul că au a traduce lucruri sufleteşti rare — acel „psihologic pur", cum îl numeşte doctorul Blondel — sunt nevoiţi să inventeze expresii, întorsături de vorbire, împerecheri de cuvinte, imagini, structuri sintactice nouă etc.... Ei trebue — cum zic toţi psihiatrii, să „exprime inefabilul". Este exact destinul pe care poezia nouă o asignă poeţilor, iar formula psihiatrului: *„a exprima inefabilul"* este exact formula întrebuinţată şi de şcoala abatelui Brémont şi a simboliştilor pentru a defini poezia în genere. Nebunul e constrîns să se facă grămătic, să invente sintaxe noi, întorsături originale de gîndire şi vorbire. El este poet, minus plăcerea, rîvna de a creea literatură. Şi invers, orice adevărat poet este un dement, minus nebunia; adică poetul cunoaşte perfect climatul nebuniei, fără însă a fi personal nebun. Dacă devine, încetează de a mai fi poet (v. Beaudelaire, v. Eminescu şi atîţia alţii).

Păstorel este un om foarte lucid, foarte „în toată firea". Iar cînd intră pe moşia nebunilor, aduce acolo aceeaşi veselie originală, făcută din fantezie, ton poruncitor, scurt, — supărare prefăcută, logică absurdă cam ca în anecdote, un ton general de „petrecere", de chef, şi, la fiecare cotitură a gîndului, o poftă de a găsi o „poantă" (iarăşi anecdotistul sublimat). Versuri ca:

P. S. *Paznicul plecase să-mi aducă luna. (Eu l-am trimis).*

Sau:

Ooo! Luna a căzut în lac,
In fund — şi apa e adîncă.
S'a aruncat şi el în lac.
— Acuma poate o mănîncă —

Sau:

— Acuma am murit.... (în care nu intră nicio supărare, ci doar un fel de plictiseală aferată, ca la orice schimbare, ceva mai importantă, de regim)....

Refrenul *Tralalali tralalala* din strofa III este foarte frumos. Cine are acel simţ muzical particular al poeziei (care nu-i deloc acelaşi lucru cu al Muzicii propriu zise) îşi pot da seama ce pur, ce sonor şi ce „just" este acest Tralalali, tralala. (In altă poezie, cîntec de chef, avem „iù-iù-iù şi iaca-iaca", foarte nostime şi ele).

Păstorel nu este un prozator. N'a scris niciodată proză. „Hronicul" e poezie (după cum Le Cid este proză avocăţească în fraze rimate egale). Păstorel e — cum am spus în prima propoziţie a acestei cronici,— este: un „pur poet". El caută totdeauna a exprima inefabilul, şi este amorezat de orice alfabet: de acel al glumei, de stilul străbun parfumat cu trecut, de stilul ghiduşului de cafenea, de stilul simbolist al liricului malarmeean, de stilul dement al pensionarului de balamuc, — tot ce e alfabet expresiv îl pasionează, şi pe toate le încearcă, cu o egală poftă — şi totdeauna cu o probitate artistică şi o onestitate profesională uimitoare. Această fire de aristocrat cinstit l-a făcut pe Păstorel să aibă numai prieteni (deşi-i un om intrasigent, foarte gidilos pe chestiunile de onoare şi foarte.... „gură-rea"). Dar, există în el o boerie şi o generozitate care seduce pe toată lumea (cu excepţia, fireşte, a d-lui profesor Giorgie Pascu; dar noi aci vorbim deocamdată numai despre primate).

Citind noua carte a lui Păstorel, avem o nouă bună ocazie de a vorbi, fără indecenţă, despre patriotism. Gîndindu-mă la Păstorel, la acest frumos exemplar de umanitate, unde cavalerismul, talentul, demnitatea, fantezia, panaşul şi devotamentul prietenesc, veselia şi generozitatea îşi dau întîlnire, nu mă pot opri de a-mi părea bine că sunt romîn.

D. I. SUCHIANU

CRONICA LINGVISTICĂ

METODA ISTORICĂ ŞI COMPARATIVĂ

Există la noi în ţară un număr mărişor de oameni, admirabil intenţionaţi, care nu se pot mulţumi cu ceea ce ne arată lingvistica în privinţa originii limbii romîne, şi care se silesc în broşuri şi chiar în cărţi, tipărite pe cont propriu (şi desigur cu mari sacrificii materiale), să dovedească alte adevăruri.

Prima categorie e formată de acei care se luptă să înlăture cu orice preţ ideea că limba noastră mai cuprinde şi altfel de elemente decît cele latine. Cuvintele pe care specialiştii le explică prin slavă, maghiară, turcă etc., devin, sub impulsul imaginaţiei acestor diletanţi, latine, sau cel mult greco-latine ori greco-dace. Cunoaştem astfel *dicţionarul etimologico-semantic* al d-lui Alexandru Resmeriţă, *Logogenia* d-lui Cocuz şi altele.

A doua categorie cuprinde oameni şi mai pretenţioşi. Ei nu se mulţumesc să latinizeze împrumuturile recente din limbile vecine, ci merg mai departe şi tăgăduesc chiar latinitatea limbii romîne: romîna, ar fi „soră" cu limba latină, deoarece ambele ar fi derivate din limba sanskrită. Aici putem cita între altele o broşură a d-lui Belcic, şi volumul recent apărut sub titlul: *Originea daco-tracă a limbei rumâne*, vol. I, cu un vocabular rumîn sanskrit de Marin Bărbulescu-Dacu şi D-ra Maria M. Bărbulescu, licenţiată în litere şi drept.

D-l Bărbulescu-Dacu, oficiant superior la poştă, ne este cunoscut dintr'o broşură, publicată acum cîţiva ani, în care susţinea cam aceeaşi teză ca şi astăzi: că limba romînă reprezintă în întregimea ei o desvoltare a limbii sanskrite, adusă aici de emigranţi din India, şi fără nici un amestec străin; dacă există asemănări între unele cuvinte romîne şi cele corespunzătoare latine sau slave, aceasta se datoreşte faptului că şi latina şi slava derivă tot din limba sanskrită.

In raport cu antecesorii săi d-l Bărbulescu-Dacu are un mare avantaj, acela de a nu ignora pe de-antregul datele lingvisticei ştiinţifice. Astfel d-sa are grija să noteze, alături de fiecare etimologie proprie, pe cea indicată de *Dicţionarul enciclopedic*, al d-lui Candrea. Dacă nu o admite pe aceasta, este numai pentru că d-sa crede că poate propune una mai bună.

Intr'un singur punct autorul se arată neinformat: atunci cînd crede că limba sanskrită este „mama" limbii latine, lucru pe care, de aproape o sută de ani, specialiştii au renunţat de a-l mai susţine. I-aş mai putea semnala descoperirea limbii hitite, de aceeaşi origine cu sanskrita şi latina, şi pentru care avem texte datînd de acum patru mii de ani.

Dacă nu putem să tăgăduim nici unuia dintre autorii pomeniţi patriotismul şi mai ales buna voinţă care-i face să depună sforţări mari şi să cheltuiască sume serioase pentru a lămuri trecutul şi dacă sîntem convinşi de buna lor credinţă în tot ce scriu, în schimb trebue să recunoaştem că le lipseşte un lucru foarte important, şi anume cunoaşterea metodei ştiinţifice în lingvistică.

Inrudirea între două limbi se dovedeşte, ce e drept, prin comparaţie. Cînd constatăm că într'o limbă există cuvîntul nas, în altă limbă cuvîntul *naso*, într'alta *nez*, denumind aceeaşi parte a feţei omului, avem dreptul să bănuim că aceste trei limbi sînt înrudite, dacă nu se poate stabili că una din ele a împrumutat cuvîntul citat dela alta. Dar cu aceasta n'am făcut încă dovada sigură a înrudirii, şi iată de ce.

Intr'o limbă există în general aproximativ 25 de sunete. Din combinaţia acestor sunete se formează silabe. Dacă ţinem socoteală că nu toate sunetele se pot combina între ele (de exemplu grupul *tmz* e inpronunţabil) putem uşor calcula că numărul total al combinaţiilor posibile într'o limbă este de aproximativ 150. Şi cum rădăcinile cuvintelor sînt mai adesea de o singură silabă, înseamnă că toate noţiunile pe care le avem de exprimat într'o limbă vor trebui să utilizeze una din cele 150 de posibilităţi. Noţiunile de exprimat sînt evident mult mai numeroase, dar pentru a le diferenţia în pronunţare, ne folosim de sufixe, prefixe etc.

Avînd deci de ales, pentru a numi o noţiune oarecare, numai între 150 de posibilităţi, se poate foarte bine întîmpla, din cînd în cînd, să nimerim exact aceeaşi combinaţie de sunete ca şi o limbă îndepărtată, care nu are nimic de a face cu a noastră. Astfel „ochi" se zice *mati* nu numai în greaca modernă, ci şi într'un dialect polinezian. Bine înţeles, este o simplă coincidenţă.

Veţi răspunde, cu drept cuvînt, că atari coincidenţe nu se pot întîmpla prea des, şi că dacă un număr mai mare de cuvinte concordă, nu se mai poate vorbi de o întîmplare. Trebue însă să ţinem seama că diletanţii nu sînt prea exigenţi cînd e vorba să precizeze ce este şi ce nu este concordanţă. Dacă un obiect este numit aici *bur* şi în altă parte *pur*, ei nu se vor împiedeca de mica diferenţă pe care o constitue consoana iniţială, şi vor declara concordanţa perfectă. De asemenea nu vor şicana pentru deosebiri în ce priveşte ordinea sunetelor: *ple* şi *pel* li se vor părea identice, şi în tot aşa *ble*, *ple* sau *pel*, ori *tlo*, *tol*, *dol*, *dul* etc. Iar în ce priveşte înţelesul cuvîntului, se vor mulţumi şi cu asemănări aproximative: într'o limbă, rădăcina poate însemna „iepure", într'alta „animal", într'a treia „blană", iar într'a patra „fricos". In felul acesta, arătîndu-se largi în definiţia cuvîntului concordanţă, lingviştii pot foarte uşor găsi sute şi chiar mii de coincidenţe între două limbi, care nu au nimic de a face una cu alta. M'aş putea astfel angaja să demonstrez înrudirea unei limbi cu oricare alta de pe glob, după alegerea celui care mi-ar cere-o.

Lucrul acesta este mai uşor pentru două limbi, cum sunt romîna şi sanskrita, care nu sunt complet lipsite de legături, întru cât romîna are numeroase elemente latine şi slave, iar latina şi slava au aceeaşi origine cu sanskrita. Iată câteva exemple spicuite din cartea d-lui Bărbulescu-Dacu:

beţie din skr. *piti* „acţiunea de a bea"; în realitate, *beţie*, e format în romîneşte dela verbul *a bea*, acesta vine din latinul *bibo*, care la rîndul lui este înrudit cu sanskritul *pibati*, din care derivă cuvîntul citat.

năpădi din skr. *upapadyê*; în realitate, năpădi, e din slavul *napadon*, compus din prefixul *na* şi rădăcina *pad*, iar verbul sanskrit este compus din aceeaşi rădăcină indo-europeană şi prefixul *upa*.

măreț din skr. *mret*, „a fi nebun, a delira".
fiică din skr. *duhita*, prin următoarele faze presupuse: *duhika, fuika, fiică*.
doldora din skr. *dōgdrī* „vacă cu lapte" etc.

Dar dacă se pot găsi coincidențe întimplătoare între două limbi, cum se poate totuși, stabili, în anumite cazuri, că două limbi sunt înrudite? Există numeroase mijloace de a evita erorile. Voiu arăta aici citeva dintre cele mai importante.

Inainte de a stabili o etimologie, trebue cercetată, atita cit se poate, istoria cuvîntului, ceea ce ne permite să ajungem la o fază mult mai veche a lui. In felul acesta ne putem adesea da seama că, dacă în forma lui actuală el coincide cu un cuvint dintr'o limbă străină, în forma pe care o avea acum citeva sute de ani, această coincidență nu exista, deci nu este înrudire. De exemplu *ciancă*, pe care d-l Bărbulescu-Dacu, îl deriva dela skr. *cinca*, nu este altceva decit o formă scurtată a lui *ziceam că;* natural că, în forma ei completă, expresia nu mai seamănă cu *cinca;* sau *ghea*, expresiune cu care se strigă femeile, pe care d-l Bărbulescu-Dacu, îl scoate din skr. *gna*, „femee", era în forma lui mai veche *bia;* prin urmare, n'are nimic de a face cu sanskritul *gna*.

Inainte de a admite o serie de etimologii, specialiștii au grija să stabilească un sistem de corespondențe a sunetelor. Se constată bunăoară că în toate cuvintele de origine latină, *l* între două vocale a devenit în romînește *r: sole-soare, mola-moară, gula-gură*. Dacă vine cineva și pretinde că *pălărie* derivă din latinul *pilus*, i se cere să explice mai întâiu cum se face că *l* nu s'a schimbat în *r*.

Observ că niciunul dintre autorii pomeniți mai sus, nu s'a ocupat de corespondența sunetelor, ceea ce de altfel este mult mai comod, căci poți lăsa friu liber imaginației: imediat ce găsești două cuvinte între care este o oarecare asemănare, le pui în legătură etimologică și ai terminat.

In sfîrșit, o chestie mult mai serioasă; de oarece pînă la urmă, tot mai rămîne o oarecare posibilitate de coincidență întimplătoare, și de oarece cuvintele se pot și împrumuta dela o limbă la alta, fără să existe înrudire, specialiștii nu afirmă înrudirea între două limbi, bazîndu-se pe vocabular, ci fac apel la morfologie. In primul rînd, elementele morfologice se împrumută mult mai rar, deci prezența unor forme asemănătoare în două limbi diferite nu se explică de obiceiu decît prin înrudire. In al doilea rînd, morfologia prezintă adesea elemente atit de neregulate, încît nu e chip să crezi că pot fi coincidențe întimplătoare. Dacă bunăoară găsești că într'o limbă se spune *asti* „este", *syam* „aș fi", *smas* „sîntem", iar într'altă limbă se spune *est* „este", *sim* „aș fi", *sumus* „sîntem", coincidența neregularităților este prea mare pentru ca să se mai poată crede că se datorește unei simple întîmplări. Dacă apoi constați că verbul care înseamnă „a cunoaște", se întrebuințează în ambele limbi numai la perfect și nu are prezent, că una zice *aham* „eu" și *mam* „pe mine", iar cealaltă *ego* și *me*, dacă în sfîrșit găsești multe alte asemenea potriviri în neregularități, atunci poți să fii sigur că cele două limbi sînt înrudite între ele, adică, ori derivă una din cealaltă, ori amîndouă dintr'alta mai veche.

Dacă după ce s'a stabilit astfel înrudirea pe bază de morfologie, se descopere și seria de corespondențe fonetice, atunci studiul etimologiei pășește pe teren sigur și poate progresa. Altfel, totul este un joc de felul cuvintelor încrucișate.

AL. GRAUR

CRONICA EXTERNĂ

DOMNUL EDEN

Am avut norocul să cunosc pe domnul Eden, să-i văd în deaproape activitatea, să lucrez în aceleași comitete, în care D-sa reprezenta Marea Britanie. Am avut bucuria să fiu dela început printre admiratorii săi, în epoca în care, modest, sobru, precis și discret, ca subsecretar de Stat, el participa, mai ales, la lucrările technice ale Societății Națiunilor. De atunci, se vedea la D-sa o gravă privire asupra chestiunilor internaționale, o tendință de a așeza interesele britanice în cadrul unor idei de colaborare internațională și de moralitate publică, dorința de a face din politica externă a Marei Britanii expresiunea consimțită a voinței de pace și de securitate a celorlalte popoare, dîndu-și seama că astfel pot propăși mai ușor interesele imperiale ale Angliei și că apărarea existenței și a preponderanței ei în lume este mai sigur garantată. De atunci, colegii D-sale începuseră să cunoască în d-l Eden, un om cultivat, care vorbea cu plăcere despre noua literatură engleză și franceză; un om politic moderat, care se îndrepta natural către formule de colaborare, bazate pe onestitate, și către expresiuni decente, chiar cînd avea să-și apere nesdruncinate opiniuni în fața părerilor celor mai opuse. In manifestațiunile sale, d-l Eden are totdeauna acest bun gust de a nu voi să-și arate toate puterile, de a nu se întinde pînă la limitele talentului său. In marile sale discursuri ca și în discuțiunile din comitete, nu se vede nicio sforțare, nicio crispare. Fără emfază, fără paradă și abundență, d-l Eden se mulțumește să fie veridic și elegant. In ciuda înfățișării sale, nu are nimic de diletant. Nu găsești la D-sa niciun scepticism cochet și ironic, nici dorința de a străluci, nici plăcerea succeselor ușoare făcute din schimbarea voluptoasă a părerilor sau din ingenioasa combinațiune a expresiunilor verbale și, mai ales, nu îl simți indiferent la rezultatul practic al ideilor sale. D-l Eden este un realist. Criza actuală din Anglia, această divergență patetică dintre D-sa și D-l N. Chamberlain, poate da impresiunea că fostul ministru, este victima unui spirit utopic, al unui idealism exagerat. S'ar putea crede că, în fața gîndirii practice a d-lui Chamberlain, d-l Eden desvoltă și prelungește idei pînă la consecințele lor nepolitice, se bucură de cascadele raționamentelor, supune politica externă la abuzuri de logică, introduce în domeniul ei, un sens acut al prevestirilor și sufere ca posibilitățile actuale să fie subjugate de normele probabile ale viitorului. D-l Eden ar apărea ca un fel de doctrinar, stăpînit de principii, disprețuitor față de fapte.

Imaginea ar fi falsă. Ea ar deriva mai ales din falsificarea noțiunii de „realist". Printr'o secătuire modernă, printr'o ciudată con-

rupţiune, noţiunea aceasta şi-a pierdut adevărata semnificaţiune. A uitat treptat lumea că realist este cel ce ţine seamă de toate realităţile, fizice, morale, intelectuale, etc. Că un mare realist a fost Bismark, care a recomandat să se ţină seamă de „imponderabile". Că realist nu este sinonim nici cu cinic, nici cu violent, nici cu actual. Că un om politic realist îmbrăţişează, alături de fapte şi condiţiunile şi aspiraţiunile morale ale Societăţii şi nevoile ei de înălţare intelectuală, precum şi condiţiunile desvoltării viitoare ale propriului ei destin. Să fii realist nu înseamnează să încasezi beneficiile actuale ale unor operaţiuni, menite să ducă la faliment. E detestabil un om politic care nu are în el legături misterioase cu viitorul. Aci poate stă deosebirea între un vulgar politician şi un om de Stat.

D-l Eden are de sigur această psichologie complexă, bogată, în care răsună năzuinţele generale ale naţiunii. Fiindcă Englezul, în adevăr, nu se lasă dus prea departe pe căile deducţiunilor logice; nu este un vizionar, nu renunţă totdeauna la fructul experienţei de dragul unei doctrine; dar nici nu priveşte lumea cu cinism, lipsit de preferinţe morale şi de orice idee generală. Din contră, istoria Angliei arată un amestec de spirit practic acut şi de înalte preocupări morale. Englezul nu este aplecat numai spre actual. El are un sentiment al viitorului, insuflat de altfel de puternicul său instinct de conservare.

In realitate, în duelul Chamberlain-Eden, primul pare mai sentimental şi mai idealist, fiindcă, dînd la o parte experienţa ultimilor ani, el crede că „cu bunăvoinţă se pot rezolvi toate problemele", pe cînd celălalt, ţinînd seama de această experienţă, pretinde precauţiuni şi garanţii în vederea unei durabile organizaţiuni viitoare.

In acest moment, se uită că d-l Eden şi-a început cariera ministerială ca ambasador al bunăvoinţei engleze, al spiritului de împăciuire şi de colaborare în capitalele europene. La Berlin, la Moscova, la Roma, la Geneva, D-sa a căutat cu stăruinţă elementele păcii europene. A înţeles că pacea nu se poate face decît la un nivel mijlociu, pînă la care, prin concesiuni succesive, trebue să se coboare statele învingătoare şi, prin satisfacţiuni, să se ridice naţiunile învinse. Dar nu a vrut să uite că prestigiul este elementul esenţial al capitalului englez în lume.

D-l Eden s'a format în această nouă epocă a istoriei Marei Britanii, cînd, noile mijloace militare îi anulează avantajul de a fi o insulă şi o leagă cu continentul. El nu a cunoscut decît noua frontieră a Angliei: pe Rin. Şi, odată cu ea, sfîrşitul politicii de izolare. Poate că adevăratul conflict dintre D-l Eden şi D-l Chamberlain, să fie un conflict istoric, un conflict de generaţii.

D-l Chamberlain, face parte din generaţia politicii de izolare, care, înainte de războiu, se sprijinea pe situaţiunea insulară a Angliei şi pe puterea ireductibilă a flotei Sale. D-l Eden reprezintă noua condiţiune geografică şi militară a Angliei, cînd canalul Mînecii nu o mai apără de atacurile de pe continent. Devenită putere continentală, Marea Britanie nu se mai poate apăra decît prin mijlocul asociaţiunilor, al alianţelor. Dacă analizăm bine ideile d-lui Chamberlain, în politica externă, descoperim că ele pleacă dela dorinţa (sau rutina), de a menţine izolarea ţării sale. O izolare, de sigur, mai puţin absolută ca odinioară.

Realist, d-l Eden, după ce a constatat noua situaţiune a Angliei, a vrut să facă politica cea mai eftină: politica coaliţiunii, apărarea în comun. D-sa a găsit în cadrul Societăţii Naţiunilor organizaţiunea acestei politici. Şi aici, a întîlnit, sub o formă modernă, vechiul, tradiţionalul sistem de apărare britanic. In cursul istoriei sale, Marea Britanie a luptat contra hegemoniilor sau şi-a înălţat puterea, pu-

nîndu-se în fruntea unor coaliţiuni. Sprijinte pe principii comune sau pe formule de protecţiune mutuală, aceste coaliţiuni au înlesnit victoriile Angliei şi i-au economisit forţele.

Intr'o ţară în care naţiunea nu acceptă încă angajamente precise în politica sa externă, vrînd să-şi păstreze libertatea de apreciere şi de acţiune pentru fiecare ipoteză, pactul Societăţii Naţiunilor şi competinţa suplă a consiliului îngăduiau Angliei să tragă beneficiile unor asociaţiuni compuse ad-hoc şi să-şi menţină autonomia deciziunilor. Prin alcătuirea sa, prin voturile numeroase de care Imperiul Britanic dispunea în sînul ei şi prin influenţa pe care el o exercita asupra majorităţii statelor membre, Societatea Naţiunilor putea constitui un puternic instrument internaţional al politicii pacifice engleze. D-l Eden a înţeles şi a experimentat acest lucru.

Pactul Societăţii Naţiunilor dădea, în fapt, Angliei dreptul să intervină şi facultatea să se abţină în mai toate chestiunile internaţionale. Astfel, guvernul britanic dispunea, în acelaş timp, de mijloace de presiune şi de elemente de negociaţiune. Bănuiala că el ar putea să participe la o acţiune represivă constituia o piedică grea în calea oricărei pofte de agresiune şi devenea astfel un mijloc de prevenire a conflictelor. Marei Britanii i se consacra privilegiul de arbitru în problemele internaţionale.

Apoi, oricare ar fi dorinţa de izolare a Angliei, faţă de conflictele continentale, pare evident că ea nu va putea evita să participe la un războiu european. Aceasta o recunoaşte însuşi d-l Chamberlain, cînd caută un aranjament cu Puterile totalitare şi o nouă organizare în comun a păcii în Europa. Fiindcă oricine s'a gîndit serios la condiţiunile esenţiale ale politicii internaţionale din Europa, şi-a dat seama de următoarea axiomă: oricare din cele trei Mari Puteri (Franţa, Anglia şi Rusia) învinse, într'un războiu, celelalte două sunt înfrînte, chiar dacă nu au luat parte la acel războiu.

In acest caz, Marea Britanie trebue să intervină cu toate puterile dominioanelor sau, altfel, ar vedea dislocarea imperiului. Pactul Societăţii Naţiunilor constitue o legătură comună a Imperiului britanic şi o bază de apărare colectivă a Metropolei. O altă organizaţiune, mai restrînsă, şi la care dominioanele nu ar participa, ar avea mai puţin răsunet în Imperiu şi ar atrage mai greu colaborarea lui în cazul unui războiu.

Realistul d-l Eden a împletit toate aceste elemente în sistemul său politic. Pentrucă ceea ce deosebeşte pe cei doi oameni de Stat englezi este o întreagă concepţiune asupra politicii externe a Marei Britanii. Declaraţiunile lor dela început păreau să limiteze divergenţa la metoda de urmat în tratativele cu Italia. Discuţiunile din Parlament, repetatele intervenţiuni ale d-lui Chamberlain au arătat însă cît de gravă şi de adîncă este separaţiunea între Primul ministru britanic şi fostul ministru de externe. Asistăm nu la conflictul a două metode ci la lupta a două concepţiuni. Părerile d-lui Chamberlain, asupra Societăţii Naţiunilor, asupra securităţii colective, asupra rolului Angliei în Europa, asupra raportului de putere şi de interese între Marea Britanie şi celelalte State, etc. îl îndepărtează de ideile d-lui Eden asupra acestor chestiuni esenţiale.

Sub conducerea lui Neville Chamberlain, şi a lordului Halifax, este probabil ca diplomaţia engleză să primească noi orientări. Dar poate că răsunetul demisiunii d-lui Eden ca şi exigenţele opiniunii publice britanice să limiteze această nouă înclinare.

Primul ministru începe negocieri delicate şi grave, ai căror termeni, de oparte şi de alta, par cu totul disproporţionaţi. El a măsurat, desigur, dificultăţile interne, mai ales de ordin economic, ale Italiei; apăsarea tot mai grea, pe care o exercită asupra bugetului şi

economiei acestei țări, operațiunile militare în care s'a angajat: Abisinia, Spania, Libia; eliminarea treptată a Italiei din Europa centrală și balcanică de către puterea crescîndă și forța de expansiune a Germaniei; rolul secundar la care decade Italia, în combinațiunea Berlin-Roma; sleirea unui buget, cu izvoare limitate, prin cheltuielile necesare cursei de înarmări, la care este obligată Italia, din cauza conflictului său latent cu Marea Britanie. El și-a zis de asemenea că negociațiuni separate cu Italia pot îngădui apoi Angliei o mai mare rezistență față de pretențiunile germane și o libertate de acțiune sporită în Pacific. El speră, în fine, că Italia, liberată de presiunea în Mediterană, care îi absoarbe aproape toate puterile, va putea fi întoarsă către problemele europene, unde ar juca un rol de stabilitate.

Vom vedea în curînd cîtă iluziune și cîtă înțelepciune cuprind aceste opiniuni.

Deocamdată d-l Chamberlain, pentru ca să înlesnească negociațiunile, face sacrificii de persoane și de pozițiuni. Politica britanică trozneşte din încheieturi și în Europa se amestecă sentimente de teamă și de nădejde în pragul noilor transformări. Vechile formule, contra cărora am luptat odinioară, se profilează din nou: pactul în patru, izolarea țărilor mici, etc.

Germania, prin ultimul discurs al d-lui Hitler, și-a proclamat hegemonia în Europa. Italia, asociată, pretinde la noi pozițiuni internaționale. Pînă unde vor merge concesiunile britanice?

In tot cazul, noua experiență engleză poate avea un avantagiu, chiar dacă nu reușește: făcută în condițiunile cele mai favorabile pentru Germania și Italia, ea va epuiza capacitatea de sacrificiu, a națiunii britanice și o va ridica apoi la nivelul de rezistență și de prestigiu pe care îl dorește d-l Eden.

CONST. VIȘOIANU

CRONICA ECONOMICĂ

EXPLICAȚII ECONOMICE LA O NOUĂ POLITICĂ EXTERNĂ

In 1928, statul german, preleva sub formă de impozite 18,6 %
din venitul național. In 1937, acelaș procent s'a ridicat la 28,6 %, deși
venitul național era numai de 68,5 miliarde RM., față de 5,4 miliarde
în 1928. Economia germană produce cu 10 %, mai puține valori și
absoarbe sub formă de impozite cu 50 % mai mult.

In realitate, este probabil ca partea Statului să fie cu mult mai
mare, deoarece în cifrele de mai sus nu sunt cuprinse impozitele neo-
ficiale „contribuții benevole", prime, cotizații de partid și altele. O eva-
luare sumară a acestora face ca sarcina fiscală în Germania să se
ridice la peste 35 % din venitul național. De fiecare 100 RM., valoare
nou creată de poporul german, statul ia parte pentru înarmare 35 RM.,
(In 1938, cancelarul Hitler a anunțat că va accelera cursa, așa încît
trebue să ne așteptăm la un nou spor de impozite și „contribuții be-
nevole"). Restul de 65 % rămîne economiei germane pentru consum,
reînoirea capitalului fix și investiții. Cu alte cuvinte, în 1928 rămî-
neau în acest scop 62,2 miliarde, pe cînd în 1937, aproximativ 45,7 mi-
liarde RM. Pe cap de locuitor, aceasta înseamnă o micșorare a veni-
tului național destinat consumului productiv și inproductiv de
aproape 34 %, deoarece între timp populația s'a mărit cu peste 4 mi-
lioane.

După datele oficiale, în 1937 costul vieții a fost încă cu 18 %
inferior celui din 1928. Deci standartul de viează a scăzut simțitor în
cea mai fericită ipoteză.

De fapt, situația este cu mult mai gravă. Inlocuirea produselor
naturale cu „ersatz"-urile autarhice a provocat o discalificare a tu-
turor produselor de mare consum. Stofa fabricată din lemn, este tot
atît de ieftină ca cea fabricată pe vremuri din lînă și uneori este mai
frumoasă. Are însă cîteva mici defecte care o fac incomparabilă cu
aceasta: se uzează repede, nu rezistă la umezeală și nu ține cald!
De asemeni alimentele care și-au păstrat prețul, însă nu au aceleași
calități nutritive. Și așa mai departe.

Astfel, costul vieții calculat apare de cel puțin două ori mai
scump. Pentru a realiza același efect, consumatorul trebue să cum-
pere, în medie, de două ori mai multe produse decît în 1928.

Ipoteza dela care am plecat este însă inexactă. In 1928, Germa-
nia investea și înlocuia capitalul fix într'o măsură redusă, deoarece
atunci se terminase perioada de raționalizare și apoi, ce se făcea, se
făcea cu capital american sau englezesc. Astăzi uzura mașinilor este

sensibil mai mare, iar înlocuirea nu se poate efectua decît din venitul naţional al Germaniei.

Prin urmare, drumul luat de economia germană, sub stăpînirea naţional-socialistă, duce în mod inevitabil la pauperizarea tuturor producătorilor şi scăderea standardului de vieaţă sub limita fiziologică.

Cu toate acestea, autarhia germană, apare chiar şi naţional-socialiştilor ca o imposibilitate. In pofida tuturor eforturilor făcute şi a celor proiectate, Institutul german pentru Studiul Conjuncturii, afirmă la sfîrşitul anului 1937, că din importul total al Germaniei, 18 % nu poate fi produs în niciun caz în ţară, 46 %, numai într'o foarte mică măsură şi 11 %, se va produce într'un timp îndepărtat. Restul de 25 % din import sunt produse asupra cărora nu se poate încă pronunţa. Intru cît priveşte producţia agricolă, toate autorităţile germane sunt de acord că se mai pot face progrese, însă „ar fi o iluzie să ne închipuim că Germania poate realiza libertatea alimentară".

La aceste concluzii s'a ajuns după ce s'au utilizat forţele naturale pînă la epuizare. Pădurile au fost puse la o contribuţie atît de ridicată în vederea fabricării explozivelor, hîrtiei, textilelor şi zahărului, încît silvicultorii germani anunţă un început de despădurire masivă. Rezervele miniere au aceeaşi soartă. Autoblocarea Germaniei la o producţie mai mare decît în 1929, nu a provocat numai o creştere surprinzătoare a preţurilor de cost, dar şi o epuizare rapidă a subsolului. Economia germană a ajuns în 1938 acolo de unde pornise acum 200 ani: o economie de jaf. Cum se explică atunci că guvernul englez a găsit tocmai acum ocazia de a începe tratative cu cel german? Este sigur că înnarmarea germană în ritmul anunţat de cancelarul Hitler, ar duce repede la un punct mort dela care epuizarea rapidă a forţelor naturale şi sociale ar face imposibilă continuarea politicii actuale. Oamenii de stat britanici ştiau aceasta încă din 1936, cînd au alocat primul fond de 1.500 miliarde lei pentru înarmarea Angliei. Cum se explică că tocmai atunci cînd politica engleză începe să-şi dea roadele, este brusc abandonată?

Producţia industrială a Angliei s'a mărit, în intervalul 1932—1937, cu 40 %, dividendele medii au sporit dela 4,1 %, la 13,2 %, şomajul s'a micşorat dela aproape 3 milioane la 1,5 milioane, iar valoarea şi volumul comerţului exterior au crescut. Totul a mers foarte bine pînă spre sfîrşitul anului trecut. De atunci, însă şomajul este în creştere şi în unele ramuri de activitate (textile etc.), producţia este în scădere. Mai grave însă decît aceste simptome sunt acelea din bursele de mărfuri şi efecte. Preţurile de gros sunt în continuă scădere, iar acţiunile au înregistrat nenumărate zile negre. Construcţia de locuinţe şi investiţiile industriale care formau baza întregei conjuncturi britanice se micşorează dela săptămînă la săptămînă, fără ca înarmarea sau comerţul exterior să le compenseze.

Toate acestea sunt semnele indiscutabile ale unei noi crize economice care ar putea duce la transformări profunde în structura societăţii britanice. Guvernul conservator s'a menţinut două legislaturi pentrucă avea un suport solid în reluarea afacerilor dusă pînă la prosperitate. O criză economică ar putea însă distruge întreg edificiul construit în şase ani. Ultimile alegeri parţiale demonstrează că partidul conservator pierde repede teren în opinia publică. Deslănţuirea unui nou seism economic ar putea răsturna guvernul Chamberlain.

In această situaţie singura soluţie posibilă este lărgirea rapidă a pieţii mondiale. Raportul van Zeeland a arătat limpede drumul pe care ar fi dispus să meargă guvernul englez. Germania, şi Italia refuză însă calea propusă şi atunci, decît riscul unei guvernări labouriste, sprijinită pe majoritatea poporului, conservatorii preferă calea concesiunilor. Capitalul englez se sufocă în graniţele Imperiului. Din 251,2 milioane lire sterline emise în 1937, numai 21,1 milioane au fost destinate propriu zis Imperiului, 224,2 milioane au rămas în ţară, iar în afara Marei Britanii s'au plasat numai 6,3 milioane lire sterline! Imensele rezerve de capitaluri, de care dispune Anglia, cer debuşee. Italia şi Germania le oferă, asigurînd în acelaşi timp şi continuitatea guvernării conservatoare.

Alternativa pace imediată sau războiu imediat nu este exactă. Axa Berlin-Roma este mult prea slabă pentru a rezista unei presiuni organizate a marelor democraţii. Adevărată alternativă este guvern conservator şi salvarea regimurilor fasciste, sau guvern laburist cu desfiinţarea regimurilor totalitare. Conservatorii englezi au susţinut pînă în 1935, regimurile autoritare, iar astăzi le utilizează pentru a se menţine la putere.

ANDREI ŞERBULESCU

CRONICA PLASTICĂ

Vieața artistică bucureșteană s'a semnalat, în luna Februarie, prin două evenimente importante, de ordin estetic-social. Unul este expoziția grupului ieșenilor, la Sala Dalles, cellalt Expoziția artiștilor plastici din învățămîntul secundar, în sălile dela Colonadă.

Nicăeri, poate, mai mult ca la noi, nu se simt desavantajate centralizării. Bucureștii au devenit nu numai capitala, ci creerul și inima. Aici este singurul loc unde arta mai poate trăi prin propriile ei mijloace. In tot restul regatului, cei care mai au curajul să se consacre acestei activități trebue ori să se resemneze la o vieață mediocră, cu lipsuri și neplăceri, ori să se organizeze astfel, încît lucrările lor să fie regulat trimese la București, spre a fi cunoscute. Dar n'a fost totdeauna astfel. In prima jumătate a secolului trecut, Iașii, de pildă, nu numai că se puteau măsura cu cealaltă capitală, dar o întreceau chiar prin varietatea și calitatea manifestațiilor artistice. Acolo erau școli, un grup de profesori, deci un mediu, un interes și o animație, deci un spirit, care nu existau în aceeași măsură în celălalt oraș. Și această stare s'a prelungit cu mult peste epoca Unirii Principatelor. Odată însă cu transportarea vieții politice la București, Iașii au început să tînjească. Puțin cîte puțin au fost reduși la importanța unui oraș de provincie, cu toată Universitatea și celelalte instituții care sălășluiau în mijlocul lor. Mai toți care se destinau carierelor libere, imediat ce ajungeau la oarecare notorietate, își îndreptau privirea spre București. Iar felul cum se recrutau elementele care participau la vieața noastră de Stat, nu puțin a contribuit la secătuirea acestui frumos oraș de toate forțele sale vii. A trebuit să fie cineva lipsit de orice interes pentru tot ce constitue domeniul vieții zilnice și pasionat de lumea ideilor, dotat, pe deasupra, cu un temperament de sihastru, ca Ibrăileanu, ca Philippide și puțini alții, pentru ca o vieață întreagă să consimtă a se izola de restul lumii și a se mulțumi cu satisfacțiile ce le oferea contactul cordial cu un mic cerc de prieteni, în intervalele cînd Bucureștii îi lăsau liberi să se abată și pela Iași. Abia dacă cîte o polemică (ca să zicem așa) răsunătoare, în care ideile nu erau decît pretextul unor răfuieli, pe un ton de mahala, mai deștepta lumea din amorțeală. Vieața Romînească o știe mai bine ca oricine, ca și Insemnările Ieșene, care au de luptat cu indiferența și cu lipsa de interes a publicului.

In acest mediu așa de neprielnic toate energiile artiștilor nu adormiseră încă. Se mai găseau cîțiva oameni care să se încumeată a cultiva arta. Este grupul celor cinci, care expun acum la Sala Dalles. Se cuvine deci să-i primim cu toată simpatia, nu numai pentru îndrăsneala lor, ci mai ales pentru mesajul moldovenesc, pe care-l aduc

în Bucureștii noștri mult mai cosmopoliți. *Clavel*, *Alupi*, *Popa*, *Cămdruț* și *Mateescu*, (ultimul, sculptor), n'au venit la noi cu intenția să ne uimească prin operele lor, sau să ne scandalizeze, prin cine știe ce noutăți senzaționale. Manifestarea lor pornește dintr'un sentiment adînc și serios, și se caracterizează printr'o modestie cu adevărat mișcătoare. Ne-au trimes fiecare ce aveau mai bun, produsul ultimilor ani. Faptul că „amatorul" de artă este așa de rar în Moldova a avut de efect că influența și gustul lui nu apar nicăeri și deci nu colorează, deformînd'o, nicio tendință. Fiecare pictor (de ei voiu vorbi mai ales), apare așa cum este, cu francheța naturii sale, și nu așa cum l-ar dori un cumpărător ipotetic. Sinceritatea tuturor este incontestabilă. Unul este interesat de problema culoarei, în multiplele ei aspecte; altul de echilibrul și arabescul unei compoziții; un al treilea de scrutarea unei figuri umane, de chipul cel mai expresiv de a o reda.

Ii simțim, pe fiecare, luptînd cu dificultățile unei meserii, pe care n'a avut cum s'o cunoască în toate secretele ei, în acel oraș în care exemplele de pictură bună sunt așa de sporadice, dîndu-și osteneala, încercînd, totdeauna cu bună credință, cu acea iubire, pe care numai cei pasionați o pun în realizările lor, revenind cu îndărătnicie asupra aceloraşi probleme. *Clavel* este cel care ne aduce cele mai reușite pînze. In cîteva scene just observate, din punctul de vedere al valorilor, în naturi moarte, mai gras și mai solid pictate, în cîteva delicate vederi de orașe, el ne dă măsura preocupărilor sale. *Popa* este atras de compoziții, pe care le schițează în lucrări de mici dimensiuni, deocamdată, probabil în vederea unor tablouri mai importante. Este un gen care reclamă cunoștințe, o dispoziție de spirit și chiar o viziune particulară. *Alupi* este mai ales portretist, într'o materie mai fluidă, cu un plăcut colorit, cu o trăsătură de pensulă largă și hotărită. *Cămdruț* este mai greu de clasat. Pare mai neliniștit decît tovarășii săi, cărora unul sau altul le-ar putea imputa cam prea multă cumințenie, mai rebel la formele și la practica tradițională.

Expoziția profesorilor de desen nu este mai puțin semnificativă, ca fenomen social. Iată o întreagă categorie de membri ai învățămîntului secundar, întruniți, nu spre a revendica cine știe ce drept călcat în picioare, pe aceste vremuri cînd nimeni nu mai știe care ne sunt drepturile — ceea ce ar fi de sigur o atitudine perfect justificată — ci spre a ne convinge de preocupările înalte, de natură cu totul desinteresată și ideală care îi animă în afară de îndeplinirea datoriei lor profesionale. *Petrescu Dragoe*, mai întîiu, prea repede dispărut, *Honoriu Boicescu*, actualmente, președinții asociației, au isbutit nu numai să convingă pe colegii lor de necesitatea unei manifestări colective, dar încă să facă dintr'o expoziție, care ar fi putut lua aspectul unui bazar, ceva decent și reprezentativ. Cu bunătate, cu tărie, cînd era nevoie, ei au convins pe cei mai neîndemînateci că nu este în interesul lor să fie văzuți, pînă nu vor atinge un anumit nivel artistic, pe cei talentați să nu se mulțumească cu lucrări aproximative, ori prea expeditive, ci să-și dea osteneala ca să apară sub cel mai onorabil aspect. Rezultatul a întrecut toate așteptările. Aceasta a treia expoziție este hotărît cea mai bună, iar printre lucrările trimise, mai ales cele semnate de pictori pe care am avut ocazia să-i vedem într'una sau alta din sălile Bucureștilor, sunt unele care ar putea cu cinste figura în vreo colecție.

Celelalte expoziții din luna Februarie intră în categoria celor cu care suntem obișnuiți și pe care le întîlnim regulat în decursul vieții artistice a Capitalei. Mai importante sunt cele din Sala Dalles, unde putem revedea tablourile a doi pictori cunoscuți, Laetiția Lucasievici și Adam Bălțatu.

Laetiţia Lucasievici contează printre cei mai tineri artişti dela noi, de vreme ce expoziţia aceasta este, dacă nu mă înşel, a treia din cariera sa. Elevă a lui Steriadi, d-sa a început prin tablouri în care se resimţea încă amintirea maestrului, deşi la o observare mai atentă, se constata un temperament dotat şi germenii unui fel destul de personal de a înţelege pictura. In puţină vreme a reuşit astfel să se scuture de influenţele străine, aşa încît astăzi a rămas ea însăşi. Printr'o fericită împerechere de calităţi, lucrările de acum au graţie, un sentiment evident pentru armonii subtile de culoare, calităţi pe care le aşteptam dela dînsa, dar şi o vigoare pe care rareori o întîlnim în pictura femeilor. In alegerea subiectelor, în dispoziţia de spirit, cu care le priveşte, a mai rămas poate ceva din vechea manieră; în felul în care poartă pensula, în armonia tonurilor apare însă ceva nou şi proaspăt, o emoţie păstrată în tot timpul execuţiei, însuşiri care ne dau cele mai bune speranţe pentru viitor. Laetiţia Lucasievici ştie apoi desina. Lucrările sale în cărbune, peisajele aşa de spiritual înviorate de puţină culoare sunt notări pline de farmec.

Bălţatu a ajuns la o maturitate care ne dă dreptul să-l judecăm în chip definitiv, poate puţin şi cu severitatea ce se cuvine unui artist complet realizat. Să începem cu ceea ce ne sileşte să rezistăm oarecum la plăcerea ce ne fac tablourile sale de acum: o oarecare uniformitate de tratare, ceva care s'ar apropia de o „manieră", aparentă în mai fiecare pînză, oricare ar fi subiectul ei. Spunînd acest lucru, mă gîndesc prin comparaţie pe de o parte la cîteva studii de figură, mai vechi, în care se simte mai multă sinceritate, pe de alta la cîteva motive din expoziţia de faţă, lucrate evident după natură, care au mai mult accent decît celelalte. Este singura rezervă ce se poate face, căci şi expoziţia de acum, ca şi cele precedente, ne satisface printr'un sens incontestabil pentru armonia tonurilor şi efectul decorativ, printr'o trăsătură de pensulă suplă şi onctuoasă, care ştie să evite toate brutalităţile.

La Sala Mozart m'au interesat mai ales doi artişti: Victoria Constantinescu, cu acuarelele în care se remarca spirit, inteligenţă şi mai ales gust în combinarea şi în modul în care sunt dispuse petele de culoare, în special în motivele florale, şi Gh. Naun, sub dublul său aspect de pictor şi de gravor în aquaforte şi în lemn. Pictura sa este cea a unui om care simte nuanţele şi valorile, mai ales într'un peisagiu. In vederile de interior atenţia sa, reclamată în acelaşi timp de prea multe tonuri şi forme, se pierde în detalii. De aici o lipsă de coeziune, o impresie de răspîndire, care de sigur va dispare cu timpul. Cînd motivul este însă luat după natură, dintr'un colţ de oraş, detaliile se organizează singure, în jurul unui obiect central: un puţ, un buchet de arbori, iar efectul este mai fidel şi mai precis redat, cu mai multă naturală fineţă. Naum este mai ales gravor, gravor născut, cu ingeniozitatea celui pe care îl stăpîneşte o pasiune, care însă cu greu se poate satisface la noi şi în împrejurările actuale. Invăţătura sa cu un maestru foarte talentat, dar trist, închis şi bolnav n'a putut fi completă. A trebuit mai tîrziu să improvizeze, să inventeze, să suplinească ceea ce-i lipsea. A făcut-o. Desenul său este mai totdeauna corect, şi aceasta se vede mai ales în gravurile în linoleum, pe lemn sau pe pînză. Pentru un gravor e mai mult decît jumătate din ceea ce-i trebue ca să devie interesant. D-sa posedă încă un foarte just sentiment al efectelor ce trebuesc puse în evidenţă într'o lucrare, acea distribuire a luminilor şi a umbrelor, care nu trebue să apară nici prea numeroase şi prea contrastate, căci atunci suprafaţa compoziţiei s'ar prezenta cu găuri, iar atenţia privitorului nu s'ar putea opri nicăieri, şi nici nu pot lipsi cu totul, căci aceasta ar produce o tristă

monotonie. D-sa ştie încă cum se obţine o „muşcătură" expresivă a acidului în placa de aramă, cum se pune cerneala, cum se procedează spre a avea un tiraj gras sau unul uscat, şi a varia astfel aspectul unei gravuri numai prin felul cum pregăteşte tipărirea.

S'ar cuveni ca amatorii noştri să încurajeze pe acest artist, sincer şi onest, care în mediul brăilean în care trăieşte, şi care nu trebue să fie mult deosebit de cel ieşean, pe care îl descrieam mai sus, a găsit totuşi tăria să continue o meserie aşa de puţin rentabilă.

Am lăsat pentru la urmă pe cei doi sculptori, pe care i-am vizitat în această lună şi despre care aşi vrea să adaug cîteva cuvinte. Irina Codreanu a avut de curînd o expoziţie, de care auzisem mult bine, deschisă însă pe cînd eu lipseam din Bucureşti. Am ţinut totuşi să-i văd lucrările, măcar în atelier, natural în condiţii mai puţin favorabile decît într'o sală publică. Am fost uimit de chipul inteligent cum operele sale sunt gîndite, de sensibilitatea autoarei lor la calităţile tactile ale unui trup, de solida sa cultură clasică, cu toată abaterea pe care a făcut-o în trecut, pe drumurile urmate de Brîncuş (poate un mult mai serios conducător spre clasicism, de cum s'ar părea la prima vedere), de înţelegerea pentru ce este decorativ şi static într'o figură, de chipul cum se pun în valoare părţile ce contribue din contră să ne dea impresia de vieaţă şi de mişcare. Un tors, cîteva capete, executate cu o delicateţă care nu poate fi întrecută, m'au încîntat. M'au încîntat încă desenurile Irinei Codreanu, larg tratate ca nişte proecte de frescă, sigure, voluntar despuiate de toate detaliile inutile, şi totuşi aşa de sugestive şi pline de sens.

Borgo Prund, cum am spus'o şi în alte ocazii, este unul din sculptorii noştri cei mai originali. Această calitate îi vine pe de o parte dela o intuiţie sigură, printr'o afinitate de natură, a sculpturii extrem orientale, pe de alta din dragostea pentru diferitele categorii de materie, pe care un sculptor le poate întrebuinţa, dragoste bazată pe o reacţiune de ordin sensual, aproape fizic, pentru căldura sau răceala lor, pentru aspectul lor lucios sau mat, pentru vinele, pentru culoarea lor. Prima însuşire i-a dictat acele figuri mari, în lemn, ca nişte cariatide, care se îndoiesc sub greutatea bîrnelor ce poartă, cu trupul mai degrabă animat de graţioase mişcări de dans, ondulînd din toate încheieturile, deşi niciun os nu se simte, toate fiind ascunse, ca în arta budistă, sub muşchi şi sub grăsime. Este partea cu care publicul se va obişnui mai greu în opera lui Borgo Prund, deşi unele din aceste statui au ceva aşa de suav şi de decorativ, încît cu greu se pot uita. Mai uşor accesibile publicului nostru sunt figurile mai mici, unele în lemn, altele în alabastru, care freamătă de vieaţă, sau suprafeţele de lemn, pe care apar în basorelief nuduri culcate ori grupuri, de cea mai armonioasă compoziţie.

In plăcile de metal martelat, se poate constata cît de solide sunt darurile de desenator ale sculptorului. Una din ele, o Bacanală, uneşte stilul măştilor greceşti, cu o compoziţie în care trupurile se amestecă şi forfotesc, ca în basoreliefurile japoneze ori indiene.

G. OPRESCU

CRONICA ŞTIINŢIFICĂ

ROLUL FIZICIENILOR ÎN INDUSTRIA MODERNĂ

Nu de mult, fizica era considerată de toată lumea drept „filosofia naturală", iar fizicienii drept nişte filosofi care, închişi în laboratoarele lor, căutau să explice natura şi fenomenele ei, ţinîndu-se într'o mîndră izolare, fără niciun contact cu vieaţa şi nevoile ei.

Abstractul în fizică domina prea mult, spre deosebire de chimie care, născută din alchimie, avea scopuri — în primul rînd — de natură practică.

De pe urma acestui caracter prea abstract al fizicii din trecut a suferit foarte mult atît fizica cît şi industria.

In ultima vreme însă, fizicienii au părăsit izolarea olimpică, şi, apropiindu-se din ce în ce mai mult de vieaţa omului, au început să ajute în modul cel mai eficace industriei.

A urmat, ceea ce era natural, că fizica a devenit extrem de necesară în multe ramuri industriale.

Aceasta din următoarele motive:

Progresele impresionante ce s'au făcut în această ştiinţă, în toate domeniile ei, au permis fizicienilor să pătrundă, treptat, treptat, foarte adînc în tainele naturii, ajungînd să cunoască bunăoară, în cele mai mici amănunte, structura materiei; au ajuns să găsească metode noi de cercetare mult mai exacte, să pună în evidenţă legături intime între diferite fenomene care păreau mai înainte absolut disparate.

Fizicianul de azi nu se mulţumeşte să stabilească numai nişte legi formale, ce guvernează anumite grupe de fenomene naturale, ci caută — şi adeseori reuşeşte — să pătrundă în mecanismul intim al acestor fenomene.

Graţie eforturilor fizicienilor din ultimul timp, descoperiri au venit după descoperiri, fiecare mai minunată, mai strălucitoare decît cele precedente, iar acumularea aceasta a cunoştinţilor întinse asupra naturii a dus la o schimbare treptată, dar profundă, atît a modului nostru de gîndire, cît şi a felului nostru de vieaţă.

Cercetătorii în alte ramuri de activitate ştiinţifică, în faţa acestei schimbări radicale a caracterului fizicii, au început să caute să utilizeze descoperirile şi metodele noi de cercetare ale fizicii pentru preocupările lor. Aşa s'au format diferite capitole ale fizicei aplicate: as-

trofizica sau fizica aplicată la astronomie, geofizica sau fizica pămîntului, biofizica sau fizica aplicată la vieaţă etc., etc.

Pentru viaţa noastră de toate zilele, cea mai mare importanţă o are însă fizica „tehnică" sau „industrială", care se ocupă cu rezolvarea diferitelor probleme puse de industrie, rezolvare ce se obţine cu ajutorul metodelor fizicale şi în baza legilor fizice. Toate — aşa numitele — ştiinţe tehnice, afară de acelea care tratează chestiuni economice, nu sunt altceva decît anume capitole ale fizicii (resp. chimiei) tehnice.

Acest mare rol al fizicii în industria modernă devine clar din următoarele consideraţiuni.

In ultima vreme, industria a început să părăsească metodele de producţie tradiţionale care s'au născut în decursul vremii prin simple observaţii şi încercări, fără vreun substrat ştiinţific, şi să le înlocuiască prin metode raţionale pe bază pur ştiinţifică. Marea concurenţă din vremurile noastre cere ca fabricatele diferitelor industrii să corespundă cît mai bine scopurilor ce servesc şi în acelaşi timp să fie cît mai eftine.

Metodele vechi de producţie nu permiteau realizarea acestor imperative ale vieţii noastre. De aceea industria modernă face apel la oameni cu imaginaţie fecundă, controlată însă în permanenţă de logica ştiinţifică şi de experienţă.

Industria modernă cere în prezent dela specialişti o îndrăzneală de concepţie şi un curaj al schimbărilor metodelor de producţie tradiţionale. Aceste calităţi au fost găsite cu prisosinţă la oamenii cu pregătire pur ştiinţifică, la fizicieni în particular. Industria din vremurile noastre are nevoie de oameni pricepuţi în domeniul descoperirilor noi în general, şi în special în domeniul descoperirilor noi pentru industrie. Astfel de specialişti, în bună parte, ies tot din laboratoarele de fizică, unde orice lucrare ştiinţifică, chiar din cele mai puţin însemnate cere multă iniţiativă; o lucrare ştiinţifică de fizică nefiind altceva decît o serie de invenţiuni şi descoperiri, cîteodată foarte importante, altădată mai puţin însemnate, dar — în orice caz — desvoltînd la cercetători un spirit de largă ingeniozitate.

Dăm mai jos numai cîteva exemple pentru a arăta necesitatea participării fizicienilor la diferite industrii.

Industria aparatelor şi instrumentelor optice — industrie înfiinţată de curînd şi la noi în ţară — şi care este atît de importantă pentru apărarea naţională, trebue să se găsească în întregime în mîinile fizicienilor. Incepînd cu fabricarea sticlei din părţile componente, pînă la controlul sticlei obţinute, toate operaţiunile sunt din domeniul fizicii. Calcularea razelor de curbură ce trebuesc să se dea diferitelor lentile care vor compune apoi aparatul optic şi în fine verificarea aparatului construit, dacă corespunde scopului propus, se face tot cu metodele fizicii.

Precum se vede, toată fabricaţia aparatelor şi instrumentelor optice se găseşte complet, în toate fazele ei, îndrumată şi controlată de fizicieni.

La fel este şi cu fabricarea becurilor electrice. Studiile ce se fac asupra filamentului unui bec electric, măsurarea rezistenţei sale mecanice, a puterii sale de emisie luminoasă, sunt de asemenea toate de domeniul fizicii. Facerea vidului şi examinarea condiţiilor pentru menţinerea lui în globul becului electric este tot o problemă de fizică. Toate progresele şi inovaţiile ce s'au făcut în ultima vreme, în domeniul iluminatului electric, se datoresc fizicienilor. Aşa bunăoară perfecţionările obţinute în ultimul timp au dus la construcţia de becuri electrice mult mai mici decît cele obişnuite, însă cu o strălucire su-

perficială mult mai mare, foarte comode și cu o durată de viață mult mai lungă.

Dar fizicienii nu s'au mulțumit în privința iluminatului numai cu perfecționarea becului electric; ei au căutat, și se pare că au și găsit soluții practice și elegante pentru rezolvarea problemei iluminatului în general. Aplicînd tuburile cu descărcări electrice în gaze rărite; tuburi ce sunt folosite atît de mult în reclamele luminoase, s'au obținut, în domeniul iluminatului rezultate foarte frumoase, reușindu-se să li se modifice lumina pînă la a o face asemănătoare luminii soarelui și cu un randament incomparabil mai mare decît al becului electric obișnuit. Acest sistem nou de iluminat, ce se studiază în laboratoarele de fizică, prezintă multe garanții că va deveni ilumnatul viitorului.

De asemeni în domeniul radiofoniei, fizicienii au adus și aduc mereu servicii foarte mari prin perfecționarea continuă a aparatelor de recepție în primul rînd.

Lampa cu mai mulți electrozi, această minunată lampă pe care o vedem în fiecare din aparatele noastre de radio, a fost și este obiectul cercetărilor fizicienilor. Și în acest caz, fizicianul urmărește ca vidul lămpii să fie cît mai bun și constant, iar filamentul său incandescent să emită cît mai ușor și cît mai mulți electroni, acești atomi de electricitate negativă. Fabricația și perfecționarea lor este, în primul rînd, opera fizicienilor.

O altă condiție a unei bune recepțiuni radiofonice este un hautparleur de bună calitate.

Cercetările în această direcție formează o preocupare principală în domeniul așa numitei electro-acusticí, capitol important al fizicii moderne.

Tuburile Roentgen care emit raze X, folosite atît de mult în medicină și în metalurgie, au fost descoperite tot de fizicieni, iar construcția lor astăzi se face sub controlul riguros al acestor specialiști.

Aparatele medicale pentru unde ultrascurte, acest mijloc nou și foarte eficace pentru vindecarea diferitelor boli de natură inflamatorie, au ieșit tot din laboratoarele de fizică. Dar cine poate enumăra toate invențiile și aplicațiile care au ieșit din laboratoarele de fizică, spre folosirea societății și apărarea vieții?

Nu este deci de mirare că multe industrii din Europa și America caută să folosească serviciile a cît mai mulți fizicieni, evident bine pregătiți, pentru ameliorarea calității produselor fabricate. Dacă răsfoim revistele de fizică tehnică din străinătate, găsim mai totdeauna numeroase anunțuri din partea firmelor de tot felul, de ex.: A. E. G., Siemens, Telefunken etc., care caută fizicieni de o anumită specialitate pentru fabricile lor. Renumita fabrică de becuri și aparate de radio „Philips" din Olanda, posedă un mare laborator de cercetări științifice în legătură cu producția ei, în care lucrează un număr foarte mare de specialiști, în bună parte fizicieni. Aceștia studiază, pe lîngă altele, tipuri noi de becuri și accesorii de radio, perfecționîndu-le mereu și ținînd astfel renumele fabricii la o mare înălțime.

Astfel de laboratoare de cercetări, în care lucrează fizicieni, există pe lîngă multe industrii mari europene și americane. A. E. G.; Osram; Bell-Telephon Company etc., posedă astfel de laboratoare, care, prin continue cercetări, reușesc să amelioreze și să eftinească fabricatele respective.

Nu este de loc surprinzător un fapt ce se produce adeseori în marile centre occidentale; acolo unele laboratoare de fizică din universități nu mai pot avea asistenți, căci fizicienii, abia formați, sunt

imediat angajați în industrie, unde primesc lefuri mult mai mari în comparație cu lefurile de mizerie ale asistenților universitari.

Este interesant de observat faptul că numeroase industrii de felul celor amintite mai sus și a căror legătură firească cu fizica este indiscutabilă, au influențat și alte industrii de alt gen, de pildă cele de produse chimice care au început și ele să angajeze numeroși fizicieni. Aceștia, folosind în cea mai bună și largă măsură mijloacele de control și analiză ce oferă fizica modernă, au arătat pînă la evidență rostul și necesitatea folosirii lor. (De aceea unele uzine mari de produse chimice, de pildă I. G. Farbenindustrie din Germania, au și ele laboratoare de fizică unde se fac cercetări în vederea îmbunătățirii produselor chimice ce se fabrică acolo).

Afară de aceasta, grație progresului ce s'a făcut în studiul structurii moleculelor corpurilor, industria chimică trage multe foloase chiar dela fizicienii teoreticieni, care prin indicațiile lor pur speculative pot evita multe tatonări inutile în fabricarea produselor chimice.

Dar nu numai la producția propriu zisă s'a început să se aplice metode noi, raționale, științifice. Aceste metode sunt aplicate în prezent, în multe părți, chiar la economia întreagă a industriei. De aceea se pot întîlni oameni cu pregătire pur științifică și în particular fizicieni nu numai în fabrici și uzine, ci și în conducerea comercială a întreprinderilor.

Din scurta expunere făcută, se poate vedea că rolul fizicii în industrie, atît din punctul de vedere al controlului produselor industriale, cît și pentru perfecționarea continuă a lor, devine din ce în ce mai mare. A fost natural deci ca în Occident și mai ales în America oamenii indicați să ajute desvoltarea industriei au început să studieze pe larg problema pregătirii fizicienilor pentru industrie, să discute programele școalelor ce trebuesc să formeze pe acești fizicieni, precum și caracterul învățămîntului respectiv.

Iată ce spune unul din aceștia, Homer D. Dodge, un cunoscut profesor tehnician american:

„Cursurile inginerești (pentru viitorul fizician industrial) sunt mai puțin importante ca fizica, matematicile și chimia. Ca să înveți punctul de vedere ingineresc ajunge să se predea mecanica practică, ingineria mecanică și electrotehnica. Vechea accentuare a laturii inginerești este desigur o greșală. Părerea mea — zice el — este că e mai ușor să faci dintr'un student cu o pregătire fundamentală de patru ani în fizică, matematici și chimie, un inginer, decît să faci un fizician pregătit pentru industrie dintr'un student care și-a dedicat timpul unui curs de inginerie".

Același autor propune să se organizeze învățămîntul superior pentru formarea fizicienilor necesari industriei, fie:

1. La Universitate, în secțiunile de fizică și inginerie, bine desvoltate, fie,

2. La Școlile politehnice, însă cu condiția esențială de a se da fizicei locul de mare importanță pe care-l merită, și

3. Chiar la Universități, unde nu există secții inginerești, prin desvoltarea secțiunii de fizică și completarea ei cu unele cursuri și lucrări de ordin ingineresc.

De aceeași părere sunt și mulți alți membri ai învățămîntului industrial superior din America-de-Nord și alte țări.

După ce am văzut rolul fizicienilor în industria țărilor mari, ne punem în mod firesc întrebarea dacă cele spuse mai sus prezintă un interes și pentru țara noastră. Evident că da! Din anumite împrejurări economice țara noastră, nu de mult exclusiv agricolă, și-a creat și un sector industrial destul de important și care sector se mărește

din ce în ce, industria națională desvoltându-se pe zi ce trece. Aceasta este o realitate incontestabilă. S'a înființat între altele, industria instrumentelor optice și aceea a becurilor electrice. Dacă vrem ca produsele industriale autohtone să fie cel puțin de aceeași calitate, ca și cele străine, trebuesc să fie fabricate în aceleași condițiuni căci, în caz contrariu, calitatea lor va suferi, iar publicul nu le va cumpăra, și va prefera pe cele importate, chiar plătindu-le mai scump. De pildă, dacă becurile electrice nu vor fi tot atît de bune ca becurile importate, este natural că publicul le va refuza, ba chiar mai mult, în lipsa becurilor bune, ici colo, va renunța și la luminatul electric, precum s'a întâmplat în ultima vreme în unele orășele din Ardeal.

Dacă în străinătate — după cum am văzut — se obține o bună calitate a produselor. grație colaborării continue cu fizicienii, prin aplicarea metodelor de control, recomandate de fizică, și în urma unor cercetări științifice, este logic ca și industriile noastre să facă apel la fizicieni, cel puțin pentru unele ramuri ale lor, care în străinătate, sunt conduse și controlate exclusiv de acești specialiști.

Fizicienii pe care îi avem, nu numai că pot, în fiecare moment, să facă față diverselor probleme, pe care necesitățile industriei noastre le impun, devenind astfel colaboratori necesari ai industriei naționale, dar, avînd o formațiune de bază, pur științifică, cu o oarecare pregătire tehnică, pot deveni creatori și îndrumători.

Această pregătire a fizicienilor pentru industria noastră și-a luat-o asupra ei, secția de fizică industrială a Facultății de științe din Capitală. Prin noua ei organizare, corespunde complet cerințelor vremii și va putea furniza, în scurt timp, industriei naționale, elemente bine pregătite, cu spirit de cercetări, atît de necesari tehnicei moderne. Indrăzneți în inițiative, vor putea da industriei noastre metode noi de producție, raționale și științifice.

Evident, pentru o completă reușită în formarea acestor specialiști, este necesar ca laboratoarele noastre de fizică, să fie cît mai bine utilate și regulat ajutate de către autoritățile superioare. Cu părere de rău, trebue să spunem că acest ajutor, esențial pentru mersul normal al laboratoarelor, lipsește aproape complet. Sumele care sunt adeseori trîmbițate, se dau sporadic și neîndestulător. Avînd în vedere rolul de cea mai mare importanță, pe care fizicienii trebue să-l joace în desvoltarea industriei naționale, credem că Statul își va schimba profund atitudinea față de aceste focare de pregătire a viitorilor conducători și colaboratori ai industriei noastre, arătînd înțelegere și sprijinind real aceste instituții.

Prof. Dr. E. BĂDĂRĂU

CRONICA DRAMATICĂ

STUDIOUL TEATRULUI NAȚIONAL: „TIMPURI GRELE", PIESĂ IN 4 ACTE DE EDOUARD BOURDET

Sunt în piesa d-lui Edouard Bourdet două acte, — și anume primele două, — pe care le-ar fi putut scrie orice autor dramatic, care își cunoaște meseria. Ele sunt construite pe un procedeu de contraste, la care teatrul, în sărăcia lui de expresie, recurge adesea.

Actul întîiu ne prezintă un mediu de familie burgheză, în plină descompunere morală și în plină decrepitudine fizică (o dementă, un estropiat imbecil, un adulter aproape incestuos...), mediu care își găsește însă în puterea și în tradiția unei mari averi provinciale, singurul său principiu de solidaritate.

Actul al doilea este un tipic act de replică. El reprezintă o situație, un mediu și o atmosferă, exact contrarii celor din actul întîi.

Nu mai suntem într'un colț de provincie severă, ci într'o surîzătoare „banlieue" pariziană. Nu mai suntem într'o casă somptuoasă și mohorîtă, ci într'un apartament sărăcăcios, dar fericit.

Nu mai suntem însfîrșit într'o familie în care bunele maniere ascund groaznice vicii și avarii morale, ci dimpotrivă într'o familie în care un fel de proastă creștere cordială lasă să se vadă, în fond, un suflet onest și de treabă.

Nu se întîmplă nimic în actul prim, care să nu primească răspuns în actul secund. Bogăție risipitoare, amenințată de ruină, în actul întîi; sărăcie economă plină de prevedere, în actul al doilea. Adulter în actul întîi; fidelitate conjugală în actul al doilea. Boală, oboseală și blazare în actul întîi; sănătate, agitație sportivă și exuberanță în actul al doilea.

Totul e făcut pentru confruntare. Acolo unde actul întîi neagă, actul al doilea afirmă. Acolo unde actul întîi întunecă, actul al doilea luminează.

Este un gust de simetrie care intră — mă tem — în schematismul inevitabil al teatrului.

Dialogul în teatru nu este numai verbal. El reprezintă o adevărată tehnică prin care — aproape în mod mecanic — se pot construi situații, personaje, probleme și psihologii. E deajuns să pleci dela o anumită situație, pentru ca prin simplă răsturnare de termeni să ajungi la situația contrarie.

Actul al doilea din „Timpuri dificile", nu este decît actul întîi răsturnat. Dialog între două situații contrarii, dialog între două atitudini morale contrarii...

E ceva didactic în această simplicitate de contraste, care parcă nici nu așteaptă altceva decît concluzia. Și poate că alt autor decît d-l Bourdet, s'ar fi mulțumit să scrie un act, al treilea final, „act de concluzie", în care premizele precedente să-și fi găsit nu atît desnodămîntul, cît soluția.

După ce în două acte paralele ne prezentase două medii familiare diferite, autorul ar fi putut să le confrunte în actul al treilea, angajînd conflictul între viciu și virtute, între bogăție și sărăcie, între rapacitatea burgheză și reveria boemă. Ar fi fost extrem de comod, foarte „teatral" și foarte pe gustul publicului.

D-l Bourdet, care este un bun tehnician în teatru, nu este însă numai atît. Piesele sale nu sunt lipsite de artificii de compoziție, dar nici nu se reduc la simplă virtuozitate scenică. Dacă primele două acte ale piesei, de care vorbim, le-ar fi putut scrie oricine, ultimele două, în schimb, sunt mai puțin obișnuite. Aici abilitatea dramatică cedează în fața unor mai mari ambiții, iar autorul își propune alte obiective decît cele de simplă comedie bine cronometrată. Sunt lungimi, sunt ezitări, sunt stridențe — mai ales în actul al patrulea, — dar toate răscumpărate de o adîncire a viziunii dramatice.

Eroii săi care păreau la început împărțiți școlărește, în buni și răi, în îngeri și bestii, intră brusc într'o dramă care tulbură această împărțire confortabilă și precipită procese sufletești, pe care nu le întrezărisem. Intr'o fată sportivă, sănătoasă și castă, (Anne-Marie), vieața descoperă subit o frivolitate care merge pînă la inconștiență, pentru ca dimpotrivă într'o femeie sensuală și aventuroasă (Doamna Laroche) să deștepte cu aceeași bruschețe, un grav simț de responsabilitate. (Este de altfel și în această dublă schimbare de psihologie, ceva simetric. Autorul dramatic are mereu nevoie să sublinieze prin contrast. Procedeul acesta e un adevărat tic în teatru — și, în ce ne privește e unul din motivele pentru care considerăm teatrul nu gen inferior. Dar chestiunea e prea complicată ca s'o rezolvăm într'o paranteză. Vom reveni poate, altă dată...).

D-l Bourdet a scris o bună comedie a banului și a burgheziei. Este o temă, pe care, teatrul francez n'o întîlnește pentru prima oară. „Les affaires sont les affaires", a lui Mirbeau, constituie nu numai un precedent, dar chiar un model. Pe alocuri, d-l Bourdet ni-l amintește pe Mirbeau. (Lunga tiradă a lui Marcel Faure, din actul ultim, ar putea să fie, foarte bine, rostită de clasicul Isidore Lecache).

Numai că, în timp ce Octave Mirbeau era un pamfletar, d-l Bourdet este cel mult un satiric. Poate nici atît. El se apropie, fără oroare, fără revoltă, de cele mai abjecte mizerii morale și le prezintă amuzat, cu un surîs, poate reprobator, dar în niciun caz indignat. Tocmai această absență de atitudine, această curiozitate degajată, care observă, dar nu condamnă, îi dă publicului impresia că piesele d-lui Bourdet sunt ușor scandaloase. Spectatorului de teatru îi place să fie puțin „froissat". El găsește în comediile d-lui Bourdet această plăcere oarecum ilicită, dar în fond, cum se cade.

*
* *

Mi-e foarte greu să vorbesc despre jocul actorilor. Observații de detaliu asupra fiecărui interpret în parte ar fi exagerat să facem, iar o judecată de ansamblu asupra jocului actoricesc dela noi, depășește cadrul unui simplu spectacol.

Sunt foarte multe bune intenții și tot atîtea reale aptitudini în teatrul romînesc, dar ele sunt lăsate să triumfe sau să cadă la voia întîmplării... Trecem de cîțiva ani printr'o gravă criză de regie, de orientare și de direcție critică. Nu spunem acest lucru pentru d-l Vasile Enescu și nici măcar nu-l spun în special pentru spectacolul regisat de d-sa. „Timpuri grele", a fost jucat fără strălucire, dar cu acea silință onestă pe care acest director de scenă o imprimă obișnuit oricărui spectacol.

Unele momente au fost deadreptul excelente (d-na Lilly Popovici, d-na Marietta Sadova, d-na Sonia Cluceru, d-l Mărculescu, au avut fiecare în parte accente remarcabile), dar spectacolul a suferit în linia lui generală. Se joacă în genere la noi, cu prea multe intenții, prea apăsat, prea subliniat, prea expresiv, dacă vreți. De aceea, la fiecare ridicare de cortină, ne trebue cîteva clipe pînă să ne deprindem cu glasul actorului, (aproape totdeauna cu un semi-ton, mai sus decît trebue), cu gesturile lui inutil de volubile.

In acest sens, d-na Sonia Cluceru ne oferă cel mai regretabil exemplu. De cînd a avut cunoscutul succes din Titanic-Vals, această actriță, pe vremuri atît de prețioasă prin modestia cu care știa să se piardă într'un ansamblu, a căpătat obișnuința de a se face cu violență remarcată.

Publicul desigur o încurajează, pentrucă publicul încurajează în artă toate erorile. E deajuns ca d-na Cluceru să apară pe scenă, pentru ca un val de rîsete și chicote (Sonia! Sonia! Sonia!) să cuprindă galeria, lojile și parterul, într'o veselie generală.

Un actor — un artist în genere — e obligat să refuze asemenea triumfuri. Fie că e scriitor, fie că e pictor, fie că e artist de teatru, el nu poate fi decît jignit de asemenea aplauze. Există unele succese zdrobitoare, în sensul strict al cuvîntului. Nimeni nu se mai ridică de sub lespedea lor.

In literatură avem cazul tipic al d-lui Damian Stănoiu, pe care, tirajul enorm al lucrărilor sale, l-a desființat ca scriitor.

In teatru, victimele succesului sunt și mai numeroase, pentrucă poate apropierea fizică a publicului care aclamă, este mai îmbătătoare.

D-ra Sonia Cluceru a înțeles poate această primejdie. Rolul său din „Timpuri dificile", i-a dat prilejul fericit de a-și revizui „efectele" obișnuite. L-a jucat sobru, puțin șters, cu oarecare resemnare bătrinească — și a avut poate astfel ocazia să observe că cele mai demne succese, un actor le cucerește nu cu asentimentul publicului ci *împotriva* acestui asentiment.

E un învățămînt, pe care sper să avem prilejul a-l folosi și în alte cazuri.

TEATRUL COMOEDIA: „MANSARDA" PIESĂ ÎN 3 ACTE (9 TABLOURI) DE ALFRED GEHRY

Nu fără folos a fost d-l Alfred Gehry, secretar literar al Companiei Pitoeff. Acolo a putut vedea, prin 1930, o piesă a lui Ferdinand Brukner — „Les Criminels" — din care a păstrat dacă nu reminiscențe directe, cel puțin un pretext pentru o nouă piesă.

Mai confuz, mai greoi, mai „dostoiewskian", Brukner avea în drama sa anumite probleme de conştiinţă ce lipsesc cu desăvîrşire din piesa autorului parizian. In schimb atmosfera de casă mizeră, mediul de declasaţi şi mahalagii, spiritul de ratare şi bîrfeală, se păstrează şi în „Mansarda" d-lui Gehry.

Apropierea merge pînă la decor: şi în „Les criminels", acţiunea se desfăşura pe compartimente, într'un imobil văzut în secţiune, astfel încît reflectorul atenţiei să se poată deplasa dela un grup de personaje, la alt grup. (Procedeul este mai mult pitoresc, decît original. L-a întrebuinţat şi Gaston Baty într'o piesă de Jean Victor Pellerin).

Ar fi însă nedrept să reducem lucrarea d-lui Gehry la o simplă reluare de temă şi de procedee. „Mansarda" (Sixième étage), aduce în teatru preocupări, pe care le-a înregistrat în ultima vreme literatura fraceză în roman. Piesa aceasta este un fel „roman populist", dramatizat. Ea seamănă destul de bine cu o carte de Eugène Dabit, de exemplu. Ii lipseşte desigur lirismul lui Dabit, simţul lui tragic, poezia dezolată ca un peisaj de Utrillo, ce ne urmărea în romanele lui. Dar e aceeaşi lume de cartier popular (îmi pare rău că nu ştiu în ce arondisment se petrece piesa d-lui Gehry, mi-o imaginez foarte bine undeva spre Porte de Versailles, într'unul din acele imobile triste, negre de fum şi de vreme), e acelaşi mediu de portărese, de midinete, de artişti fără chemare sau poate numai fără noroc. Tot ce se întîmplă aici e apăsător, puţin meschin şi mai ales lipsit de semnificaţie tragică. Suntem prea mult într'o atmosferă de fapt divers.

Acolo unde autorul încearcă să deschidă fereastra poeziei (d-l Hochepot, Doamna în gris), recurge la mici artificii literare prea vizibile. In schimb, viaţa mediocră, faptele zilnice, platitudinea existenţei sunt notate ferm, just, fără trucaj.

E o piesă care are marele merit de a fi în afara repertoriului de serie. Nu prin valoarea ei artistică (suficient de modestă, ca să nu spunem mai rău), dar prin faptul că întrebuinţează un alt material omenesc, decît cel care alimentează pînă la stupiditate piesele franţuzeşti obişnuite. Suntem puţin obosiţi de ceea ce se cheamă „comedia sentimentală" modernă, şi suntem şi mai obosiţi de comedia politică.

La teatrul „Comoedia", piesa d-lui Gehry a dat un spectacol lăudabil. Singura obiecţie serioasă ce se poate face punerii în scenă este că a subliniat prea insistent trecerile dela melodramă la farsă. Această alternanţă de efecte contrarii, se găseşte desigur în textul piesei, dar ea ar fi trebuit să fie atenuată de spiritul moderator al regisorului.

Dintre interpreţi trebue reţinut numele tînărului M. Anghelescu. De multă vreme n'am văzut un actor de simplicitatea şi de totala lipsă de cabotinaj a acestui debutant. Emoţionat fără gesturi, cald fără „efecte de voce", simplu fără efort, d-l Anghelescu nu are de învins de aici încolo decît o singură primejdie: contagiunea teatrului.

TEATRUL NAŢIONAL: „SFÎNTUL A BIRUIT" LEGENDĂ ÎN 2 ACTE (6 TABLOURI) DE MARCU BEZA

„JOC PRIMEJDIOS" COMEDIE ÎN 1 ACT DE LUCREŢIA PETRESCU

„Sfîntul a biruit", e departe de a fi o bună piesă de teatru sau măcar o piesă de teatru pur şi simplu. Totuşi reprezentarea acestei lucrări pe scena Teatrului Naţional nu trebue repetată. A da unui

Fragment decorativ: Boryo-Prund

Trei măşti: Boryo-Prund

Peisagiu: Laetetia Lucasievici

Portret: Laetetia Lucasievici

Bucătăria fratelui Ghiță : Alex. Clavel

Rațe : M. Cănăruț

Auto-portret : Adam Bălţatu

Portret: C. Alupi

Compoziție : N. Papa

autor romîn prilejul de a rata o piesă, este mai folositor decît a reprezenta — fie și un succes — o comedie de mare spectacol, importată dela Viena, Paris sau Londra.

Evident, „Sfîntul a biruit" e un spectacol căzut. Va avea cinci, opt sau zece reprezentații, cu bilete de favoare și fără „rețetă". In schimb, d. Marcu Beza va fi învățat cum nu trebue scrisă o piesă de teatru.

Scumpă învățătură! veți spune dv. Se poate. Totuși nu mai scumpă decît „Cavalcada" — care nici măcar nu avea scuza de a fi o învățătură, căci nu noi — și mai ales nu pe cheltuiala Teatrului Național să-i dăm d-lui Noël Coward prilejul de a constata că operile d-sale sunt simple melodrame de cinematograf.

Dacă într'o zi d. Marcu Beza va reuși să scrie o veritabilă piesă de teatru — ceea ce nu e deloc exclus — atunci timpul, munca și banii investiți în spectacolul ratat de azi, nu vor fi fost o pierdere, ci într'adevăr o investire, menită să-și dea roadele mai tîrziu.

Astfel se creează o literatură dramatică originală: cu erori, cu pierderi și cu așteptări.

De ce lucrarea d-lui Beza nu este o piesă, nu e greu de spus. Nu se întîmplă nimic pe scenă, în decursul celor 6 tablouri: totul se relatează. Aflăm mereu ce s'a întîmplat sau ce se va întîmpla, dar nu suntem niciodată puși în fața faptelor cu acea concizie directă pe care o propune teatrul.

„Sfîntul a biruit" e o narațiune dialogată. Autorul n'a știut să descopere și să fixeze cele cîteva momente acute, care precipită într'o piesă faptele și le dă puterea, relief, siguranță. Lucrarea sa tratează, se destramă, se pierde în detalii și cînd nu mai are încotro, recurge la efecte de mare spectacol. In acest sens tabloul al treilea cu muzică, balet și costume alegorice, e intolerabil.

Scurta notă explicativă, pe care o găsim în programul piesei și care încearcă să dea acestei exhibiltăți de balet un caracter documentar, nu atenuează cu nimic prostul gust al procedeului. Acest „divertisment" e cu atît mai puțin scuzabil, cu cît piesa d-lui Beza — deși evocare istorică — nu pune accentul pe pitoresc. Textul e în genere grav și drama pare a voi să se desfășoare pe un plan sufletesc ridicat.

Ceea ce l-a rătăcit poate în anumită măsură pe autor, a fost împărțirea în tablouri. Este o libertate înșelătoare aceasta și cine nu este foarte stăpîn pe resorturile construcției teatrale, riscă să devină prolix.

Cel puțin tabloul al doilea și în orice caz tabloul al cincilea, sunt inutile ridicări de cortină.

Mai econom cu materialul de care dispunea, mai strîns în expunere, mai puțin timid în tratarea directă a momentelor „tari", d. Beza ar fi putut da narațiunii sale frecvența dramatică ce-i lipsește.

* * *

Actul d-nei Lucreția Petrescu, „Foc primejdios", este o schiță amuzantă, scrisă just, fără efort, aproape fără artificii. E o glumă, dar o glumă bine făcută. O mamă cochetă, o fată sentimentală, un copil teribil, un unchi sfătos, un tînăr de treabă, totul se petrece cuviincios, puțin idilic, puțin prea simplu, dar nu fără naturalețe și nici fără humor. Un tînăr care părăsește o femeie, gata să-l iubească, și se logodește cu chiar fiica acestei femei (toate acestea în decursul

celor 40 de minute ale unui singur act), recunoaşteţi că subiectul nu e lipsit de primejdie. Pe mîna unui autor mai brutal, ar fi devenit poate o dramă şi încă o dramă cu probleme întunecate de conştiinţă.

Sub condeiul d-nei Lucreţia Petrescu, subiectul a dat o comedie înduioşată. Actul a fost scris părinteşte, cu multă cuminţenie, cu o prea frumoasă morală sămănătoristă.

Încît excelent, a fost nu foarte bun început de spectacol. Sunt însă de făcut rezerve — şi anume foarte serioase! — asupra felului în care a fost jucat rolul fetiţei „teribile", de către o actriţă nu lipsită poate de talent, dar fără îndoială rău sfătuită.

Unul din lucrurile ce ar trebui revizuite în teatrul nostru, este noţiunea de ingenuă şi ingenuitate. Ar trebui să li se explice tinerelor actriţe destinate acestui gen, că ingenuitatea nu este neapărat un fel de răzgiială mofturoasă.

Există — să mi se ierte cuvintul — un fel izmenit de a se juca rolurile de ingenuă, care este exact contrariul ingenuităţii. Mai multă simplicitate, mai puţine „mutre", mai puţine „efecte", şi poate că nu s'ar pierde cu totul graţia tinereţii.

Micul Laronsie spune că ingenuitatea este: sinceritate naturală. E o definiţie mare, ar trebui afişată în cabinele de teatru.

MIHAIL SEBASTIAN

CRONICA CINEMATOGRAFICĂ

UN NOU FILM AL GRETEI GARBO

Din cînd în cînd, aproximativ odată pe an, apare cîte un film cu Greta Garbo. Această actriţă — împreună cu Charlie Chaplin, formează singurele resturi ale clasicismului cinematografic supravieţuitor. Gloria lor e contemporană cu filmul mut, şi această glorie a rămas intactă dealungul progreselor artei ecranului, progrese la care cele două vedete au contribuit în mare măsură. Greta Garbo şi Charlie Chaplin, ei, nu mai pot face personal progrese. Se mulţumesc a rămîne la înălţimea lor înşilor, ceea ce în fond e mai greu decît a face progrese. Căci înseamnă atingerea unei imuabilităţi în perfecţie, a unei imuabilităţi în tinereţe, mult mai dificilă decît drumul drept al baterii propriilor sale recorduri. In arta lor, Chaplin şi Garbo au spus ce aveau de spus. Au dat lumii o formulă nouă, fiecare. Formula lui Chaplin este mai complexă, căci ţine şi de joc şi de regie şi de piesă şi de interpret. Formula adusă de Greta Garbo e mai săracă, şi ţine numai de arta actoricească. In schimb, influenţa pedagogică a Gretei Garbo a fost cu mult mai efectivă decît a lui Charlot. Acesta din urmă n'a făcut propriu zis şcoală. Malec, sau Harold Lloyd sunt într'o foarte mică măsură discipolii lui. Chaplin este şi va rămîne un izolat, un mare artist care a turnat un tipar estetic nou, dar care tipar se va sparge odată cu moartea autorului. Greta Garbo, ea, a avut o influenţă mai directă, mai amplă şi mai durabilă. Toate actriţele americane bune sunt, cu sau fără voie, elevele şi debitoarele ei.

In ce consistă noua şcoală — e destul de uşor de spus. Teatrul european era, înainte de războiu, stăpînit — din punct de vedere feminin, — de două mari actriţe: Eleonora Duse şi Sarah Bernard. Ambele erau de o sensibilitate vibrantă, dar de o lipsă supărătoare de sobrietate. Amatorii de naturaleţe şi spontaneitate erau jenaţi de nevricalele sistematice ale teatrului european. Se simţea nevoia unei simplificări a jocului. Dacă nu mă înşel, aceasta a contribuit în mare parte la succesul cinematografului care, după o perioadă de gesticulaţie frenetică, a adoptat formula jocului simplu, aproape imobil cultivat în America. Dar şi această sobrietate avea inconveniente, căci se evita sistematic patetismul şi atitudinile paroxistice. Trebuia găsită o formulă de sinteză, care să împace sobrietatea americană cu exuberanţa jocului scenic de pe continent.

O Suedeză a descoperit formula. Dela „Uliţa Durerii" şi „Gösta Berling" încoace, Greta Garbo se duce în America şi transplantează acolo, pe terenul cel mai prielnic posibil, metodele găsite de ea în-

stinctiv, prin intuiție artistică. Toată populația de vedete viitoare simt că Greta Garbo e modelul, că dela dînsa trebue să se inspire. Imitația merge chiar așa de departe, încît i se copiază pînă și capul, desenul ochilor, portul părului. Imi amintesc cum, în revista de mode „Vogue" am dat, acum vreo opt ani, peste o pagină cu fotografii de actrițe cinematografice deja celebre, și arătate în dublu exemplar: înainte și după criza lor de „greta-garbism" („Le gretagarbisme", era intitulat acel articol de psihofizionomie din „Vogue"). Joan Crawford sau Marlene Dietrich ne erau prezentate întîi în forma lor naturală, de fetișcane durdulii și oarecari, apoi preschimbate — toate la fel — în femee încărcată de suferință și semănînd, cît mai tare posibil, cu marea stea scandinavă.

Dela debarcarea ei în America, Greta Garbo n'a putut face progrese, pentru simpla pricină că ea devenise învățător, și chestiunea progreselor nu se pot pune decît pentru elevi. Greta Garbo e un punct de raliere și o „stea polară", care orientează eforturile artistelor care se ridică. Ea rămîne nemișcată în perfecția ei dintîi, în timp ce calitatea și cantitatea de talent din jurul ei crește. Țin minte o foarte ingenioasă imagine a scriitorului Giraudoux. Vorbind despre progresele pe care le face sportul, el spune aproximativ așa (citez din memorie):

„Un circ, și în mijloc o exibiție olimpică. Oamenii din centru, care sar, sau fug, sau se luptă, sunt de zeci de ani aceiași. Aceeaș față, aceleași mișcări, aceeaș perfecție de execuție. Dar ceea ce se schimbă, mereu, în fiecare an, sunt oamenii dimprejur, oamenii instalați în stalurile arenei. Ei devin mereu mai puternici, mai musculoși, mai atletici. Aci s plasează progresul: la acești nenumărați entuziaști imitatori. Băeții în tricouri multicolore, de jos, din arenă, îmi apar atunci ca un fel de preoți care oficiază, executînd gesturi stereotipe, împlinind un ritual imuabil, ca o slujbă liturgică grație căreia, an de an, mușchii fidelilor dimprejur cresc, fețele se umple de sănătate și vioiciune, trupurile se fac mai tari și mai agile".

Această viziune a lui Giraudoux se poate transpune cazului Greta Garbo. Ea rămîne sempitern neclintită în perfecția ei, căreia nu-i poate nici scădea, nici adăuga ceva. In schimb, sutele de fete ambițioase din vasta lume, o privesc ca pe un învățător și o ascultă cu mai mult sau mai puțin succes, cu mai multă sau mai puțină personalitate proprie.

Săptămîna aceasta s'a reprezentat la Scala noul ei film. A fost o plăcere dublă: aceea de a vedea o mare actriță jucînd, și, mai ales, plăcerea de a contempla pe această profetesă a unei arte care, deocamdată, este încă stăpînă peste gustul contemporan, artă încă în plină tinerețe, așa precum fața Gretei Garbo, după aproape douzeci de ani, a rămas neschimbată, pe deasupra timpului.

„După războiu — scrie în cartea sa despre teatru talentatul gînditor romîn Camil Petrescu — după războiu o altă artistă, Greta Garbo, avea să răstoarne tiparele timpului..., realizînd o izbîndă cu adevărat personală, dar și de importanță istorică, în cel mai pur înțeles al cuvîntului".

Și judecata d-lui Camil Petrescu, scriitor, care știe a-și măsura vorbele, nu ni se pare întru nimic exagerată.

D. I. S.

SCRISORI DIN LONDRA

CONFLICTE IDEOLOGICE

Este o isbitoare asemănare între prăbușirea Imperiului Roman, așa cum e înfățișată prin scrisorile lui *Sidonius* și frămîntările lumii, din zilele noastre de apocalips.

Obsesia nesiguranței viitorului, neîncrederea omului în cel mai de aproape dintre semenii lui, nesocotirea legilor, jefuirea bunului public, lipsa sentimentului religios, imoralitatea care nu mai revoltă pe nimeni și o atmosferă grea care otrăvește și asfixiază viața spirituală.

„Cîte ași vrea să-ți comunic — scrie Sidonius, prietenului său — dar știi bine că se cercetează totul și se ascultă la ceea ce vorbim". Și censorii, indicatorii și spionii de pe atunci nu aveau mijloacele moderne la îndemînă ca cei de azi pentru a urmări pe cetățean.

Precum se simte în aer apropierea furtunii, așa se simțea în atmosfera de pe vremea aceea catastrofa prăbușirii. Lumea civilizată, după realizări extraordinare se simțea epuizată. Nu mai era nicio putere spirituală care să comande și nicio stăpînire temporară capabilă să mențină ordinea și să impună sancțiunile cerute de lege. Barbaria lua ființă în însăși structura internă a Imperiului Roman, înainte de a fi adusă de hoardele de năvălitori. Pasiunile umane erau deslănțuite și ura, lăcomia, egoismul feroce, pornirile bestiale deveneau norme de viață.

Mărturia lui Sidonius e cu atît mai prețioasă, cu cît el nu s'a gîndit de loc să scrie o operă istorică și nici nu urmărea vreun scop definit. El comunica impresiile primite dela mediul în care trăia, adăugînd observații și exprimîndu-și starea sufletească pe care i-o creiau aceste impresii.

De sigur, în toate timpurile și mai cu seamă în urma războaelor și turburărilor sociale s'au ridicat critici severe împotriva societății omenești, fără a mai pomeni pe acelea ale moraliștilor și ale austerilor oameni ai bisericii. Ceea ce se poate semnala însă, în primul rînd, pentru a se stabili asemănarea între vremile noastre și acelea ale lui Sidonius, este sentimentul general al nesiguranței și chiar al unei primejdii apropiate care, ca un fenomen cosmic, domină lumea Statelor civilizate. Inarmările generale, efectuate cu febrilitate par un adevărat fenomen de nebunie colectivă. Pe lîngă acestea, mulțimile nu pot înțelege cauzele care le fac să sufere lipsuri îngrozitoare, în mijlocul belșugului și urăsc de moarte pe cei care conduc treburile publice și afacerile.

Istoricii şi cugetătorii care au studiat civilizaţia greco-romană, au constatat că această civilizaţie nu căuta atîta să-şi proiecteze luminile în viitor ci se uita necontenit înapoi ca femeia lui Loth. De sigur, contractul spiritual cu trecutul dădea siguranţă pasului făcut înainte, în domeniul progresului. Acest contact — ca şi în epoca decăderii romane — este întrerupt aproape brusc (afară de Anglia), în vremile noastre şi de aceea nu s'a văzut niciodată o mai mare deosebire, o ostilitate care deschide abisul între generaţia de azi şi înaintaşii ei. O explicaţie insuficientă a acestui fenomen social, este dispariţia milioanelor de tineri, floarea bărbăţiei europene, căzută pe cîmpiile de bătaie, lăsînd astfel un vid între două lumi. De sigur că şi fenomenul acesta a contribuit la crearea situaţiei de azi, dar cauzele ei sunt mult mai adînci şi trebuesc căutate în trecutul ceva mai îndepărtat. Dacă totuşi am admite că dispariţia tineretului în războiu este cauza de căpetenie a formidabilei deosebiri dintre lumea de azi şi cea dela sfîrşitul veacului trecut, atunci ar trebui să admitem pe deplin teoria lui Spengler şi a acelora care pretind că omul civilizat degenerează necontenit şi că inteligenţa fiecărei generaţii se reduce, ceea ce nu pare a corespunde cu realitatea. Dimpotrivă, Renan observă că în urma războaielor sîngeroase, omenirea, ca şi iarba care a fost cosită, creşte, fiziceşte, mult mai viguroasă. Omul de azi se desvoltă însă într'o lume dominată, oprimată, chiar de ritmul şi de viteza maşinii şi în care totul pare provizoriu şi artificial şi aproape tot atît de inutil, ca şi rapida schimbare a formelor pălăriilor de dame. Provizoratul care înainte de războiu predomina în viaţa unor popoare tinere — la noi bunăoară — este acum caracteristica esenţială a civilizaţiei apusene. Majoritatea oamenilor politici par a nu mai fi dominată în actele sale de convingeri, ori de credinţe şi nu se mai preocupă de menţinerea elementului etic în viaţa publică. Schimbările brutale într'o succesiune de cascadă înlătură totul şi abia se mai poate menţine acela care are „spirit inventiv" şi pe care nu şi-l mai încătuşează, părerile trecutului ori scrupule demodate. Logica lucrurilor şi a evenimentelor nu mai corespunde cursului rapid al fenomenelor vieţii sociale de azi.

Economistul şi omul de finanţe, fascinaţi de sucesul aventurierului, fie că acesta s'ar chema Krueger, Stavisky ori Barman şi care nu se da în sus dela nicio combinaţie fantastică, sunt adeseori dispuşi să se depărteze de „ortodoxia" cărţilor uitate, ori abandonate de o lume care nu trăieşte decît în funcţie de viteză. Omul lacom de cîştig, cu ajutorul căruia să ducă o viaţă mai totdeauna absurdă, care mînă la ruina fizică şi morală, speculează cu febrilitate şi dacă ajunge Cresus într'o seară, apoi se deşteaptă a doua zi Iov sărăcitul. Pierderile şi cîştigurile înregistrate astăzi la bursele din marile centre financiare ale lumii ajung zilnic la cifre aproape astronomice. Această circulaţie, pe cît de vertigioansă, pe atît de capricioasă a banului, stimulată nu de muncă, ci de magia speculaţiei, produce adevărate cutremure sociale, strivind delicata floare a civilizaţiei, care nu se poate desvolta decît în atmosfera de continuitate, de linişte, de meditaţie şi de adevăr. Cu tot luxul îmbrăcămintei, cu tot desfrîul de bijuterii, automobile de lux, hoteluri înecate în potopul de lumină şi cutremurîndu-se de szomotul jazului, cu tot snobismul sportului şi voiajurilor în jurul lumii, cu toată variaţia cunoştinţelor de Larousse şi bogatelor colecţii de vorbe de spirit şi anecdote, vulgaritatea şi-a implîntat adînc şi definitiv pecetea asupra lumii materialiste care ilustrează această primă jumătate a veacului nostru. Barbaria aceasta strălucitoare este totuşi de o tristeţe tragică. Veselia ei este sgomotul infernal şi alcoolul tare; în loc să rîdă cu întreg corpul, rînjeşte o faţă cu expresia histeriei. Pornirea vijelioasă şi brutală către

plăceri, cu o hotărîre nestrămutată de a epuisa absolut totul ca înaintea unei lichidări totale şi definitive, este, de sigur, deşteptarea instinctului colectiv faţă de primejdia care se simte pîndind în apropiere. Scenele de sălbatecă veselie de pe Titanic, cu cîteva clipe înainte de a fi înghiţit de valuri, sunt un exemplu. Viaţa lumii moderne, sau mai bine zis „civilizaţia industrială", oferă omului vaste posibilităţi pentru a-şi cîştiga traiul, dar face să-l pîndească şi toate accidentele pe care nu le poate întrevedea mintea omenească. De aci tristeţea care învălue pe beneficiarii acestei civilizaţii. Dar această barbarie strălucitoare — produsul tehnovaţiei — dă individului falsa impresie a unei libertăţi, lipsită de orişice obligaţii faţă de restul societăţii. Dacă omul civilizat al lui Goethe, „aspiră către ordine şi către legalitate", apoi omul civilizaţiei industriale merge tocmai în direcţia opusă. Obligaţiile către societate, interesul pentru treburile publice, grija pentru apărarea bunului comun, încep să fie vorbe fără înţeles pentru omul societăţii moderne, ca pe vremurile lui Sidonius. Atenienii din timpul lui Pericle, însă „se simţeau mult mai legaţi de interesele publice decît chiar de familiile lor" şi acesta era unul din semnele înaltei civilizaţii. Uniformizarea felului de viaţă, lărgirea necontenită a cercului de activitate, dispariţia tradiţiei locale, rapiditatea mijloacelor de comunicaţie, desrădăcinează individul şi îi desvoltă simţul independenţii. Niciodată, în istoria omenirii nu s'a văzut o mai mare mişcare de oameni pe întinsul globului pămîntesc, frămîntîndu-se şi amestecîndu-se ca valurile fără odihnă. Turismul a ajuns — chiar în Statele lipsite de orişice confort — o preocupare serioasă a omului de Stat. Lumea, cuprinsă de dorul de ducă, nu atît pentru a-şi satisface spiritul de curiozitate — care ca un pinten îmboldeşte către civilizaţie şi progres — ci mai mult din cauza neurasteniei pe care o produce ritmul de maşină al vieţii moderne şi adesea din cauza unui snobism nutrit de vulgaritate. Se spune de către propagandişti, că prin vizite reciproce locuitorii diferitelor State pot stabili legături de prietenie de oarece vor învăţa să se cunoască. Cu toate acestea n'a existat niciodată atîta ură între neamuri, aşa cum există azi. Cele 72 de State ale lumii, deşi sunt, din zi în zi, tot mai legate între ele, respiră într'o atmosferă de ură universală. Poate că tocmai din cauză că popoarele se cunosc mai bine îşi văd defectele şi îşi bănuesc intenţiile, se urăsc cu atîta pasiune. Zicala engleză „familiarity breeds contempt", poate să reprezinte adevărul mai mult decît înfrăţirea popoarelor, prin călătorii, după cum ne asigură propagandiştii. Cultul forţei este astăzi universal, iar înarmările au ajuns singura tendinţă a „civilizaţiei" moderne. După cum se spunea altă dată de Prusia că „nu e un Stat care posedă o armată, ci o armată care posedă un Stat", aşa se poate spune azi de orişicare ţară care doreşte să se menţină în rîndul Statelor civilizate. Şi nu lipseşte decît un accident pentru a se deslănţui încăierarea generală sau revoluţia masselor, care vor căuta atunci orbeşte noi forme de viaţă şi de civilizaţie.

Dar, pe lîngă acestea mai este încă o observaţie generală de făcut: civilizaţia industrială a contribuit puternic la ridicarea masselor, ca element social, însă, cu toată strălucirea, cu toată animaţia şi cu luxul, a creat o atmosferă intelectuală de ton minor. Majoritatea conducătorilor de azi, apar ca o fabricaţie de serie, după principiul „mass production", care stimulează întreg progresul material din zilele noastre. Conducătorii popoarelor par a nu avea alte orizonturi decît acelea ale oricărui individ de rînd standardizat, ca ouăle, după măsurile uniforme ale instrucţiei generale. Nici familia, care era refugiul pentru păstrarea şi desvoltarea individualităţii nu mai are decît o slabă influenţă asupra educaţiei şi formării caracterului. Ti-

neretul — conform principiilor totalitare care predomină Europa — este supus unei vieţi şi discipline de cazarmă şi dresat în aşa fel, încît voinţa lui să nu fie decît voinţa celui care comandă. Conducătorii de azi nu mai impun respectul şi admiraţia mulţimilor, ci sunt adesea purtaţi de ele încotro le mînă împrejurările. Triumful oportunismului celui mai repulsiv este încă una din caracteristicile vieţii moderne. Este explicabil deci, pentru ce se recurge la forţă pentru a se îndrepta mulţimile, ca nişte turme, pe căile pe care nu le-ar putea mîna raţiunea colectivă. Axel Oxenstjärna, vestitul cancelar al Suediei, sfătuia pe fiul său să se ducă în alte ţări şi să vadă că lumea e condusă de nebuni. Azi, dacă el ar reveni între noi, ar vedea că nebunia este colectivă în lumea aceasta materialistă şi cu idealurile lui Sancho Pauza, automobilist şi radio instruit.

Observaţiile, fireşte, pot fi culese din toate domeniile vieţii moderne, pentru a se vedea mai lămurit că asistăm la un adevărat naufragiu al întregului sistem de civilizaţie al Europei creştine.

•
• •

Conflictele de ideologii de care au început să vorbească şi oamenii politici, de vreo doi ani încoace şi de primejdia cărora vor să ferească însăşi Liga Naţiunilor, sunt destul de vechi. Am putea spune chiar că ele au fost un element permanent în desvoltarea civilizaţiei. Politicianii înţeleg însă altceva cînd vorbesc de primejdia conflictelor ideologice.

Ideologul era — şi este şi acum — socotit ca un utopist, un om care trăia în lumea abstractă a ideilor. El este cel mai inofensiv membru al societăţii şi merită doar un zîmbet şi o clătinare din cap, ca o afectuoasă compătimire. Conflictele dintre popoare însă aşa cum se pot desluşi din ceaţa „ideologiilor", sunt întocmai ca cele de totdeauna şi se produc pentru acelaşi motiv: stabilirea supremaţiei prin forţă.

Ceea ce se petrece astăzi este însă deosebit de conflictele din trecut.

De mai bine de 1.500 de ani, civilizaţia europeană născută din conflicte şi din lupte sîngeroase a urmat însă în desvoltarea ei aceleaşi norme, animată de aceleaşi idealuri şi venerînd aceeaşi divinitate. Cu toate luptele religioase şi cu toată influenţa Revoluţiei franceze, Europa şi-a păstrat unitatea spirituală şi a servit idealul creştin. Se poate spune chiar că Europa însăşi este copilul creştinismului. Henric al VIII-lea al Angliei, atacat violent de Luther, face apel la Erasm ca să-şi spună părerea de arbitru şi să potolească pe vijeliosul reformator. Atît de unitară era civilizaţia creştină. Războiul de o sută şi cel de treizeci de ani, luptele lui Ludovic al XIV-lea şi ale lui Napoleon au împărţit continentul în grupuri vrăjmaşe, dar n'au putut să creieze două civilizaţii europene. Nici separarea Bisericii de răsărit de cea din apus, ori Reforma religioasă, n'au distrus baza civilizaţiei creştine, care avea să dea Europei conducerea spirituală şi politică a lumii. Anarhia care predomină astăzi în viaţa şi în cugetarea europeană, ne sileşte însă să ne gîndim la vremile dinaintea lui Constantin-cel-Mare şi poate şi la acelea ale Babilonului, unde — ne spune Herodot — exista chiar o religie a prostituţiei. In inima Europei civilizate de azi se declară că „Isus n'a fost decît un biet evreu vagabond", iar crucea lui e „un semn ridicol", pe cînd Charlemagne, Impăratul creştin, este un internaţionalist şi un cosmopolit periculos, ba chiar un autor, dr. Theodor Pugel, într'o lucrare apărută la Dresda, în 1936, îl prezintă pur şi simplu ca evreu. Aceste

exemple de blasfemie pot fi însă trecute cu vederea ca fiind — ca şi la 1789 — efectele febrei revoluţionare.

Ceea ce sfărîmă însă baza civilizaţiei creştine a Europei, este concepţia păgînă a totalitarismului, care departe de a fi limitat la un popor, domină întreg continentul. Creştinismul urmăreşte să asigure desvoltarea personalităţii individului, pînă la limitele particularităţilor lui înăscute, adică să-i asigure independenţa spirituală. Totalitarismul, fie slav, germanic, ori latin, urmăreşte triumful unei filosofii, care este în contradicţie cu creştinismul, adică subordonarea completă a individului puterii Statului care — după concepţia totalitară — nu este altceva decît expresia voinţii aceluia care îl conduce. Şi corpul şi spiritul individului trebue să se manifeste numai pentru a spori forţa naţională, care apoi va fi îndreptată încotro va dispune dictatorul. Intreaga societate umană trebue deci transformată într'o maşină condusă de dictator. Totalitarismul, de asemenea, prin mobilizarea întregii forţe a unei naţiuni nu poate ţinti decît la supremaţie. De aci conflictele cu alte popoare. Dictatura este aşa cum a prezentat-o Aristotel, iar justificarea ei nu diferă mult de *Apologia sclaviei*, pe care o făcea el acum două mii de ani: „Aceia care sunt inferiori semenilor lor, precum este corpul faţă de suflet, ori dobitoacele faţă de om, sunt sclavi prin însăşi firea lor". „Pe lîngă aceasta, zeii au creat pe sclavi cu un corp puternic şi cu spinarea încovoiată pentru a servi şi purta greutăţi în spate, pe cînd oamenii liberi se ţin drepţi, nefiind buni pentru servilism, ci pentru viaţa nobilă". „Dacă totuşi nobilii sunt prinşi pe cîmpul de războiu şi ajung sclavi, apoi atunci e drept să fie aşa pentrucă victoria implică avantaje superioare şi deci violenţa nu triumfă decît prin abilitate". Omenirea s'a depărtat însă mult de aceste concepţii. Creştinismul a ridicat pe omul de rînd din lumea inferioară a lucrurilor şi a animalelor, unde era socotit altă dată şi l-a pus direct în contact spiritual cu creatorul său. Această legătură i-a înobilat gîndul şi inima, i-a dat o conştiinţă care să-l conducă, să-l sfătuiască şi să-l certe şi l-a făcut să recunoască pe creator ca singurul stăpîn al vieţii şi al sufletului său. Şi pentru a păstra neatins privilegiul acesta al Divinităţii, a dus lupte sîngeroase, a suferit martiriul, a răsturnat tirani şi mai ales a ajuns să producă o atmosferă de cugetare liberă necesară, precum e aerul pentru corp, viabilităţii spiritului său. „Precum pasărea are nevoie de aripi ca să sboare, aşa spiritul omului are nevoie de libertate ca să se poată înălţa". De aproape două veacuri, popoarele civilizate nu se mai conduc prin forţă. Dacă Richelieu, ar reveni azi în fruntea Statului, căruia i-a dat atîta strălucire şi trăinicie şi ar spune din nou: „Franţa n'ar putea fi guvernată fără dreptul de arestări arbitrare şi de exilări, iar în cazul cînd Statul ar fi în primejdie, mai bine să piară o sută de inocenţi", ar fi alungat în aceeaşi clipă. Aiurea, unde s'au dărîmat complet formele civilizaţiei creştine, se pun însă cu frenezie în practică sfaturile lui Descartes, tocmai în anul în care memoria lui era sărbătorită de lumea civilizată: „Aceia care se vor împotrivi voinţei şi puterii stăpînului, să fie distruşi".

Ridicarea individului la rangul de element sacru, determină întregul proces istoric al civilizaţiei europene. Legile iau un caracter mai uman, reprezentînd mai mult spiritul de dreptate şi de echitate şi mai puţin arbitrarul sau voinţa unui stăpîn, ori a unei clase. Cel slab se simţea în mijlocul civilizaţiei creştine, nu numai protejat de lege, împotriva semenilor săi, ci păzit de sancţiunile bisericii, care aşteptau pe păcătos în lumea cealaltă. Aceste sancţiuni, oricît ar părea o pură fantezie pentru intelectualul modern (este la modă să se ceară abolirea „sancţiunilor"), au fost o frînă morală a pornirilor mulţimii creştine, atîta vreme cît şi-a păstrat credinţa religioasă.

Chiar în timpul Renașterii, cînd păgînismul a suflat puternic peste lumea mediteraniană, sancțiunile bisericii creștine — care după prăbușirea Imperiului Roman, își luase dreptul de a aplica și pe cele din lumea pămîntească — au oprit dezagregarea morală a societății. Excomunicările îngrozeau, nu numai pe vremea Canosei, ci chiar azi sunt socotite ca o execuție morală, iar afurisenia Bisericii ortodoxe turbură viața de Stat și paralizează acțiunea unor guverne și în zilele noastre. Regii puternici, ca și cerșetorii, țineau să-și asigure un loc de cinste în ierarhia vieții celei vecinice și de aceea grija lor de căpetenie era să nu-și atragă sancțiunile bisericii. Swedenborg, care vedea așezările celor ce sunt în lumea eternității, ne asigură că a văzut pe Ludovic al XIV-lea, șezînd, ca înger, între îngerii din fața Domnului.

Astăzi trebue să fie foarte puțini aceia care să mai afirme în mod serios că religia mai este încă o forță vie în viața publică și privată a europeanului modern. Progresul materialist din veacul trecut, și mai ales triumful mașinismului din zilele noastre, au influențat profund și au alterat desvoltarea intelectuală și etică a omului. Individul ajunge azi aproape să îndeplinească funcțiunea unei piese dintr'un vast sistem mecanic. Și viteza de funcționare a acestui sistem se accelerează necontenit, obosind și reducînd funcțiunile intelectului. Meditația aparține aproape omului din trecut. In acest vîrtej al forțelor, individul are impresia că ajutorul divinității devine superflu. Mistica și poezia religiei dispare.

Și, cum vin cu drum de fier,
Toate cîntecile pier.

Piere poezia vieții omenești și, după cum observă vestitul istoric G. M. Trevelyan (descedent al lui Macaulay) dela Cambridge, într'o recentă lucrare, „se așează peste omenirea civilizată o satanizare generală" (general bedevilment).

Civilizația industrială a fost însă ajutată în procesul de sterilizare a sufletului european și de eliminarea sentimentului religios și de falsa interpretare populară a științei. Darwinismul s'a răspîndit în massele cu o instrucție insuficientă pentru a-l înțelege numai prin faptul că emitea părerea că omul se trage din maimuță. Biserica deci ar fi predicat un neadevăr. De asemenea, invențiile de tot felul dau ignorantului impresia că și omul poate face minuni și chiar mai practice decît ale divinității. Marxismul apoi a ajutat — nu însă în lumea anglo-saxonă [1]) la distrugerea sentimentului religios al mulțimilor muncitorești. Profetul materialismului istoric prezenta religia ca opium pentru proletar și ca un mijloc prin care clasele dominante căutau să mențină organizația în trecut. Biserica fiind tradiționalistă își atrăgea ura proletarului pentru care trecutul nu reprezenta decît mizeria și oprimarea.

Marele războiu a pus, pe urmă, toate resursele civilizației în serviciul supremei perfecționări a omuciderii. Nimicirea unei vieți omenești pare a fi încetat de a mai fi socotită ca cel mai greu păcat mortal. Vărsarea atîtor valuri de sînge timp de patru ani a sdruncinat întreaga ființă morală a omului de rînd și l-a făcut aproape insensi-

[1]) Jules Guesdes, venind în Anglia, cu mulți ani înaintea războiului, pentru a lua parte la o mare întrunire socialistă, și văzând că seria discursurilor se începea cu intonarea unui imn religios, ca și acum a spus: aceștia nu vor dărâma niciodată zidurile Ierichonului cu pietre, ci cu cuvântul lui Dumnezeu.

bil. Talaat Bey, din ordinul căruia s'a masacrat, în 1915, un milion de armeni, fără a se cruța femeile și copiii, lucru de care însuși Tamerlan ar fi fost gelos, n'a deșteptat oroarea în lumea civilizată și se pare că istoria îl va uita complet. Recentele bombardări aeriene care au amestecat cu pulberea zidurilor ferfenițele miilor de corpuri nevinovate, sunt uitate odată cu afișele care anunțau crima ca o știre de senzație.

Anarhia internațională, satanizarea generală sunt efectele prăbușirii civilizației europene care a fost floarea produsă de creștinism. Europa a avut în lume rolul conducerii, nu ca o organizare progresindă a rasei albe, ci ca o civilizație omogenă a creștinismului. Acum însă, această lume veche se sbate în agonia pieirii; cea nouă este încă acoperită de ceața totalitarismului. Omul de azi fără credință se tortureazä în haosul intermediar cu toate întrebările asupra viitorului.

Dar încă se mai păstrează ceva din tradiția europeană în lumea anglo-saxonă. Acolo însă, teoriile totalitare stîrnesc viguroasă opoziție. Individul din această societate s'a desvoltat într'o atmosferă de libertate și de toleranță religioasă, armonizîndu-și acțiunile și viața spirituală cu restul comunității, încît să creeze o suveranitate a opiniei publice ca normă de conducere, ca o conștiință colectivă și care, rămîne una din caracteristicele civilizației umane. Pe urmă, concepția de Stat anglo-saxonă e mai degrabă biblică: Statul este ca o vastă corabie a lui Noe pe care sunt adunare toate vietățile pe care Creatorul vrea să le păstreze și de acea l-a încredințat stăpînului bărcii ca să le îngrijească, pe fiecare, după cum îi este felul și să le țină pe toate vii. Dar, pe lîngă respectul individului, viața popoarelor — după concepția anglo-saxonă — nu se poate desvolta decît ca un proces istoric moral. Orișice reformă socială, înainte de a fi realizată trebue să fie prezentată ca tinzînd către un scop etic. Puritanismul căruia se datoresc aceste trăsături ale caracterului anglo-saxon, nu numai că a luptat cu arma pentru dărîmarea puterii monarhiei care tindea către absolutism, pentru libertatea conștiinței, pentru libertatea cuvîntului și a religiei, dar a pus bazele unui formidabil Stat capitalist — Statele Unite ale Americei — unde nu numai că s'au întronat libertățile depline, dar s'au pus în evidență toate posibilitățile pentru a asigura fericirea individului eliminînd mizeria fizică și morală. Această lume anglo-saxonă, cu concepța ei de viață, poate să întîrzie încă dărîmarea civilizației europene. Tipul de om pe care l-a produs civilizația anglo-saxonă va opune rezistența împotriva totalitarismului. Pentrucă este evident că organizațiile politice și sociale se vor găsi în conflicte serioase pînă ce însăși individul nu va fi transformat pentru a deveni „totalizabil". Lordul Rutherford, unul din cei mai mari oameni de știință din vremile noastre, a ajuns să descopere procesul pentru transmutația materiei prin sfărîmarea și schimbarea însăși a structurii atomului. Știința și politica totalitară va trebui să sfărîme și să transforme structura spirituală a individului pentru a obține o societate nouă. Mijloacele moderne pentru a selecționa și a impune hrana intelectuală a masselor pot forța procesul de transformare a societății. După cum un glainaceu poate fi transformat — prin altoire de glande — cînd în cocoș cînd în găină, tot așa radiodifuziunea, filmul, cenzura, poliția secretă, pot transforma, pe bietul om cînd în ființă cînd în lucru.

In vidul dintre o civilizație care se stinge și una care nu a luat ființă, se pot face toate experiențele, dacă nu se va produce, între timp și tocmai din cauza acestor experiențe, explozia marei conflagrații în vederea căreia omenirea își pregătește armele de sinucidere.

D. N. CIOTORI

MISCELLANEA

SĂRBĂTORIREA D-lui I. PETROVICI

La Fundaţia Carol s'a sărbătorit, în ziua de 13 Februarie, în mod călduros şi entuziast, de către foştii elevi şi admiratori, opera filozofică şi activitatea de 30 ani a Profesorului I. Petrovici.

Foştii elevi au oferit un volum omagial cu contribuţii din Istoria Filozofiei.

Ne asociem şi noi pe această cale la manifestaţia făcută profesorului ieşan, unul din prietenii şi vechii noştrii colaboratori.

O activitate de filozifie pură şi una culturală mai largă, despărţită atent de injoncţiunile vieţii practice, au pasionat totdeauna pe d-l I. Petrovici. Cercetări adinci de filozofie specializate ca şi eseuri ingenioase şi atrăgătoare, au făcut din d-l I. Petrovici acel amestec de înclinare adînc contemplativ de metafizician cu sclipirea artistică a literatului.

Şi mai trebue să menţionăm aici, în aceste timpuri tulburi de misticism, credinţa sa inalterabil raţionalistă.

Gîndirea sa se fundează pe categorii lucide de cerebralitate, ferită de invaziile barbare ale intuiţionismului şi vitalismului.

In toată mişcarea filozofică romînă, cu excepţia decanului filozofiei romîne, C. Rădulescu-Motru, D. I. Petrovici rămîne azi figura cardinală. Prietenii şi foştii elevi îi aducem încă odată omagiul nostru.

M. R.

O EPOPEE MODERNĂ

Nu au rost, rîndurile de faţă, să reamintească fapte îndeajuns de cunoscute, din presa de pretutindeni, care a urmărit expediţia în ţinuturile nordice şi viaţa oamenilor din cea dintâi staţiune de cercetări ştiinţifice, organizată la polul nord.

Dar acolo, în regiuni nestrăbătute decît de vremelnica trecere a unor exploratori cutezători, cîţiva oameni au isbutit să trăiască în cea mai cumplită deslănţuire a urgiilor naturii, într'un necontenit provizorat, pe banchiza plutitoare ce transporta, tîrîtă de curenţi, staţiunea polară a lui Papanin.

Eroismul slujitorilor ştiinţei este incomensurabil şi nu are nici pic de asemănare cu ceea ce îndrăsneala omenească ne-a obişnuit. O epopee a veacului nostru, întrecînd totodată fantezia şi creaţiile, artificiale, ale literaturii din toate timpurile.

Dragostea şi interesul pe care întreaga lume le-a arătat acestei expediţii, nu a cunoscut margini. Iată, bunăoară, sacrificiul doveditor de marinarii de pe spărgătorul de ghiaţă „Tajmyr", porniţi întru salvarea echipei polare a lui Papanin. Şi un spectacol demn de cele mai frumoase pagini din literatura universală, din cele relatate de un participant al expediţiei în Marea Groenlandei:

„Marea fierbea şi spumega, valurile se înălţau cu mult peste coverta vasului nostru, peste care se prăbuşeau apoi, prefăcîndu-se în mii de picături şi riuşoare. Furtuna îţi lua picioarele din loc, îţi ardea obrajii, silea pe marinarii care trebuiau să manevreze pe covertă, să se ţină cu putere de balustrade, de frînghii şi de orice alte obiecte care le putea oferi un sprijin. Comandantul expediţiei Ostalcov, un Hercule scund, nu se depărta nicio clipă dela puntea de comandă pe timp de furtună. De o vitejie minunată a dat dovadă cîrmaciul vasului Chromţov, care a apărat de valuri încărcătura noastră preţioasă: aparatele de sbor, benzina şi motoarele. „Tajmyr", s'a aruncat în luptă cu valurile, cu toată cinstea. Vasul nostru nu da înapoi, cînd se ridica toată marea în faţa lui, şi o lua iar înainte, chiar dacă vîntul nu înceta să bată cu furie. Expediţia îşi croia, cu încetul, drumul către staţiunea *Polul Nord*, unde se află eroica grupă a lui Papanin. Toate privirile noastre erau întoarse către dînşii. Oamenii de pe „Tajmyr, parcă ar fi purtat, în sufletele lor, toate sentimentele de care este în zilele acestea însufleţită întreaga omenire. In timpul furtunilor puternice, marinarii alunecau şi cădeau pe scări, lovindu-se, dar ridicîndu-se, spuneau: „Astea-s nimicuri... dar ce-or fi făcînd ei, acolo, pe banchiză"? Ideea aceasta, plină de o dragoste nesfîrşită şi mişcătoare pentru cei din grupa lui Papanin, nu părăseşte pe niciunul din expediţia noastră, nicio clipă"......

Opera de imaginaţie poate fi depăşită de mîna şi curajul unor oameni care pe treptele tragicului şi sublimului, au trăit o netăgăduită epopee a vremii noastre.

C. N. N.

VALOAREA ACTUALĂ A UMANISMULUI

Despre criza umanismului s'a ocupat în ultima vreme d-l prof. C. Rădulescu-Motru, într'o conferinţă şi apoi într'un articol publicat în săptămînalul „Dacia Nouă".

A fost un loc comun definiţia atît de repetată că splendida mişcare ce a premers Renaşterii şi a însoţit-o apoi *umanismul*, — nu ar fi însemnat decît studiul antichităţilor, a limbilor clasice, a vechilor modele latine sau greceşti ale literaturii şi filosofiei.

Este puţin adevăr aici, în ceea ce priveşte primele preocupări dela apusul evului mediu, către răsăritul lumii celei noui a Renaşterii. Febrilitatea pe care o manifestau cercetătorii de manuscrise vechi, iureşul pe care-l dădeau în bibliotecile epocii, pentru a descoperi fragmentele, cel puţin, a unor opere socotite pînă atunci irosite pentru omenire, înfăţişau mai întâiu acest caracter", de reîntoarcere la isvoarele curate ale antichităţii.

Dar nu a fost o imitaţie servilă a scriitorilor vechi. Umaniştii nu se împotmoleau în dispute oţioase, de dragul unor discuţii interminabile şi fără de folos pentru cultură. De altfel, numai dacă ne reamintim de strălucitul reprezentant al acestor timpuri, Erasm din Rotterdam, şi de preocupările lui, putem desprinde sensul real al umanismului. Tiparele atît de tiranice, bunăoară, oferite veacuri întregi de scolastică, nu mai aveau căutare.

Umanism înseamnă în primul rînd libertate, iar această libertate se vede pretutindeni, în toată gîndirea şi în toate preocupările acestei redeşteptări a conştiinţei omeneşti, după odioasa încătuşare a evului mediu.

Inălţarea individului pe toate tărîmurile spiritului, emanciparea şi perfecţionarea lui, nu se rezumau doar la aridul studiu al textelor antice.

Şi ne gîndim la cele cîteva exemplare fericite pe care le-a prezentat apoi Renaşterea. Acea minunată pildă pe care a dat-o Leon Battista Alberti a străbătut veacurile. Literat, pedagog, om de lume, diplomat, dansator, maestru în arta călăriei, iată cîteva din atributele omului desăvîrşit în toate, populsat de mişcarea umanistă, cu atîtea repercusiuni pînă în trupurile moderne.

D-l Rădulescu-Motru a subliniat un fapt important pentru judecata noastră, asupra umanismului. Şi anume: Limba în mişcarea umanistă este instrument, nu scop.

Vechiul ideal pentru antichitate a suferit o înfrîngere în secolul al 19-lea, în secolul marilor decapitări, după ce au fost detronate religia şi autoritatea Statului.

Sclavia materiei şi a maşinismului, însă a fost de scurtă durată. Sau mai curînd, s'a inventat, un mit, deoarece omul nu a îngăduit şi nu va îngădui ca libertatea spiritului să-i fie răpită tocmai de produsele propriilor sale străduinţe.

D-l Rădulescu-Motru, vede în criza umanismului, din prezent, o criză de creştere. Dealtfel preocupări generale, pe care le surprindem în ultimul timp, ne îndreptăţesc să credem cu tărie în aceasta.

Dintre cele două lumi, acea obscurantistă, a aservirii omului de natură, de produsele spiritului său şi de massă, şi cealaltă lume, care slujeşte neoindividualismului şi libertăţii spiritului, se pare că progresul are de folosit numai din partea ultimei perspective. Umanitatea numai rămîne uluită în faţa creaţiilor sale, iar acest bun, odată dobîndit, nu va mai putea fi pierdut.

C. N. N.

RECENZII

N. IORGA: Domnii romîni după portrete şi fresce contemporane; Portretele Doamnelor romîne.

Sub auspiciile Comisiunii Monumentelor Istorice, profesorul *N. Iorga* a publicat două importante lucrări, a căror lipsă era de mult simţită: în 1930, la Sibiu, *Domnii romăni, după portrete şi fresce contemporane;* în 1937, la Bucureşti, *Portretele Doamnelor romîne.* Primul volum cuprinde o introducere explicativă, sub formă de prefaţă, de XV pagini, în 4° mare, şi aproximativ 240 de planşe în plină pagină, cel de al doilea XIX pagini de lămuriri, traduse apoi în franţuzeşti, şi 85 de ilustraţii, tot în plină pagină. Prezentarea, tiparul, calitatea planşelor (unele în culori), multe după fotografii făcute în biserici, deci în condiţii defectuoase de lumină, sunt cele mai bune ce se puteau obţine la noi. Volumele fac deopotrivă cinste autorului, a cărui operă istorică o întregesc pe terenul iconografic, şi institutelor grafice ce le-au executat.

Am examinat cele mai bine de trei sute de imagini, puse astfel la îndemîna cercetătorilor, şi textele explicative ce le însoţesc. Nimeni, în afară de d-l Iorga, n'ar fi fost în stare să ne dea atîtea cunoştinţe de ordin istoric şi artistic, un comentar aşa de precis şi de variat. D-sa singur văzuse, aproape în totalitatea lor, isvoarele la care trebuia să se adreseze, frescele din biserici, de la noi şi de la S-tul Munte, broderiile vechi, paginile de manuscrise romîne, din ţară şi de aiurea, pe care apărea portretul stilizat al donatorilor, stampele [1]), şi desenurile din colecţiile publice şi particulare. Parcursese apoi ţara în lung şi în lat, răsfoise tot ce se găseşte în bibliotecile noastre şi multe din tezaurile bibliotecilor străine, informaţia sa era cea mai vastă cu putinţă. Nu e de mirare dacă mare parte din chestiunile pe care cineva şi le-ar pune, în legătură cu una sau alta din portretele reproduse, au găsit de mai nainte un răspuns satisfăcător în comen-

[1]) Termenul „stampă'', pe care îl întrebuinţează în majoritatea cazurilor autorul, este poate prea generic. Aşi fi preferat, după împrejurări, să ni se spună dacă este vorba de o gravură în aramă sau în lemn de o litografie în creion sau în peniţă. Unde această specificare se face, am impresia că au apărut cîteva greşeli. Astfel portretul lui Barbu Ştirbei (pl. 219) nu poate fi o gravură în lemn, ci probabil una în metal, cel mult o litografie în peniţă. Iar portretul Domniţei Elena (Dupré spune fiica lui Mihai Şuţu) este în realitate redat, nu după litografia din: *Voyage à Athènes et à Constantinopole*, din 1825, ci după una din planşele Fraţilor Pauquet, din 1865: Modes et Costumes étrangers anciens et modernes. Această planşă, gravură în oţel, colorată cu mâna, este inversată faţă de litografia lui Dupré, iar decorul este altul.

tariul introductiv. S'ar părea chiar că experienţa autorului, cîştigată cu publicarea primului volum, a avut de urmare o mai adîncă pătrundere în subiectul volumului următor. Astfel, deşi la începutul prefeţei acestuia ni se spune că explicaţiile vor fi mult mai restrînse, ele sunt în realitate mai ample, mai variate, mai detaliate. Şi nimeni nu se va plînge de aceasta.

Materialul întrebuinţat era sau inedit, sau pierdut în publicaţii nu totdeauna accesibile, cum sunt în genere revistele şi buletinele noastre, mai toate lipsite de index. In orice caz, aceste portrete, cele mai multe autentice, pentru prima dată sunt strînse împreună, devin obiect de studiu pentru istoric şi pentru criticul de artă. E de observat, cum bine remarcă Prof. Iorga, că chiar atunci cînd o frescă primitivă a suferit retuşări ulterioare, cel care le-a făcut s'a mărginit să redea, înviorîndu-le, vechile trăsături, aşa încît lucrarea cea nouă reproduce aproape întocmai portretul primitiv şi autentic.

Nu este rolul meu să mă ocup de latura istorică a publicaţiilor. O las pe seama specialiştilor care, de altfel, nu cred să aibă nimic de obiectat. In orice caz ea iese din sfera competenţei şi preocupărilor mele. Ce mă interesează, ca istoric de artă, este altceva. In primul rînd cunoaşterea, de acum încolo, a locului precis unde un cercetător al picturii de portret ar găsi la noi exemplele cele mai reprezentative pentru fiecare epocă veche. Apoi, evoluţia portretului însuşi, cu variaţiile lui, dela primele forme încercate de zugravi, în secolul al XIV-lea, pînă la începutul secolului al XIX-lea, cînd apare figura realistic tratată, după moda occidentală. In sfîrşit, transformările costumului şi însemnătatea diverselor podoabe şi accesorii care, după cum ni se arată, îşi au cele mai multe însemnătatea lor. In legătură cu vestmintele apar şi probe despre relaţiile noastre cu alte popoare, dela care ne puteau veni influenţe şi sugestii, mode, stofe şi obiecte de tot felul, influenţe şi sugestii care nu puteau rămîne numai în domeniul vestimentar. Astfel, de pildă, este interesant de ştiut că în primele secole, pînă către mijlocul veacului al XVI-lea, stofele scumpe şi grele, brocardurile de aur, sunt de fabricaţie occidentală; că pe vremea lui Ştefan ele sunt identice cu cele întîlnite în tablourile italiene sau flamande ale vremei, absolut aceleaşi cu cele dela curtea lui Carol Temerarul; că, pe la finele secolului al XVI-lea ele puteau să ne vină din Rusia, ori din Polonia, de vreme ce se aseamănă, ca tăetură şi ca model al ornamentelor, cu cele întîlnite în aceste ţări, pe cînd, de atunci încoace, ele sunt probabil de provenienţă orientală. Nicolae, fiul lui Mihai Viteazul, la Călui (Vol. II, pl. 25, poartă o manta de curte, dintr'o stofă probabil persană sau turcopersană, pe care se vede clar un cunoscut motiv chinez, care pătrunsese de mult în ornamentica orientului apropiat; iar Tudosca, în faimoasa tapiserie dela Mitropolia din Iaşi, e îmbrăcată într'o stofă cu broderii orientale. La fel şi Maria Brîncoveanului, în multe din portretele sale, în care stofa mantiei grele este turcă sau persană, ca şi năframa ce ţine în mînă.

O chestiune care ţi se prezintă fără voe, la vederea imaginilor încoronate, este raportul dintre forma, dimensiunea şi ornamentele coroanelor şi rangul exact în erarhia nobilimei a celor care le poartă. Este acea coroană un simbol general al monarhiei, indiferent de amănunţele ei, pe care artistul îl tratează ca un pur element decorativ, cel mult cu o nuanţă de linguşire, sau există o legătură precisă între elementele ce intră în aspectul acestei embleme de nobleţe şi realitate politică? De altminteri este de observat că în Moldova acest accesoriu al Domniei dispare din portrete cu mult înainte de a fi dispărut în Muntenia, unde el se mai întîlneşte pînă către finele sec. al XVIII-lea. Prof. Iorga explică forma şi numărul florilor (les fleurons), dimensiunea coroanei, locul şi bogăţia pietrelor ce o împodobesc, ca variind cu rangul şi originea unora dintre Doamnele ce o poartă. In Apus, ce e drept, sunt norme aşa de stricte, încît aceste simboale, pentru cine cunoaşte limbajul lor, sunt tot aşa de clare ca armele ce compun blazoanele sau ca o inscripţie. N'am impresia că la noi era tot aşa. Coroana femeii este mai totdeauna la fel cu cea a bărbatului, uneori chiar cu cea a copiilor. Apoi numărul florilor, la acelaş personagiu, creşte sau scade, ca şi forma lor, fără motiv sau, cel puţin, fără o necesitate, logică pentru noi, dela o reprezentare la alta. De ce unele sunt închise şi altele deschise? Este oare un alt motiv decît capriciul singur al modelului ori al zugravului? In orice caz, iată o problemă care se va putea studia acum, mulţumită celor două publicaţii.

Sub coroană, multe Doamne au voaluri, aşa cum purtau probabil în vieaţa de toate zilele, foarte asemănătoare cu maramele ţărancelor. Una singură, Ana, soţia lui Basarab (Vol. II pl. I.), are în jurul capului şi pe umeri un fel de bonet scrobit, a cărei formă este foarte bizară. Tot ca la ţărancele noastre, cum bine observă d-l Iorga, erau şi bluzele unora din ele, pe sub vestmîntul solemn, de gală. Aşa este Despina lui Neagoe, aşa sunt fetele acestea, toate gătite cu un fel de iie, cu riuri, de croiala şi cu ornamentele brodate ale ţărancelor din acea regiune. Stanca lui Mihai Viteazul şi Elena lui Matei Basarab, din contră, îmbracă un alt model, ale cărui mîneci prezintă stilul ornamentelor şi direcţia în diagonală a riurilor de pe mînecile iilor bucovinencelor de astăzi.

La început, şi la bărbaţi şi la femei, mantaua îmblănită, uneori cu hermină regală, dulama, avea nişte mîneci foarte largi, care cădeau cu multă eleganţă, sau încă mîneci lungi, pînă în pămînt, simple ornamente. Acestea nu se îmbrăcau, de vreme ce braţul ieşea printr'o deschizătură îmblănită, aşezată cam la nivelul subţioarei. Cu vremea şi cu schimbarea modei mîneca se scurtează brusc pînă deasupra cotului (Stanca lui Mihai Viteazul, Elena lui Matei Basarab, Tudosca lui Vasile Lupu), pentru a lua, la finele secolului al XVIII-lea, cam forma scurteicilor, pe care le întîndeam la tîrgoveţe, în timpul copilăriei noastre.

Un curios efect face scufia, sub coroană, a lui Rareş şi Lăpuşneanu. Ea are, mai mult sau mai puţin, — numai de o ştofă mai bogată — forma pe care în Spania, în secolul al XVIII-lea, o lua reţeaua care reţinea părul lung al matadorilor sau al aşa numiţilor majo. Să nu uităm că la mulţi orientali (să ne gîndim la sculpturile asiriene, părul, frumos împletit sau buclat, se purta de asemenea într'un fel de scufie. Şi această chestie ar trebui lămurită. Mi se pare apoi neîndoios că Neagoe, în faimosul portret (azi la Muzeul de artă religioasă), din biserica episcopală dela Argeş, poartă perucă. La vechii faraoni şi la marii demnitari egipteni peruca avea ceva ritual. Toate aceste chestii sunt pînă azi prea puţin cunoscute, pentru ca asemenea coincidenţe, oricît ar părea de arbitrare, să fie înlăturate deodată, ca neprobabile. Ornamentele constau la început din broderii şi galoane de aur, care sunt treptat înlocuite cu blănuri scumpe, poate după exemplul rusesc şi turcesc. La finele secolului al XVIII-lea, mai ales la femei, forma şi tăetura vestmintelor sunt copiate după cele din Orient. Vorbind de fiica lui Mihai Suţu, d-l Iorga poate astfel să spună că ea apare ca una din cele mai mîndre femei ale haremului unui Sultan (p. XVII). Iar Doamna Safta Văcăreasca, soţia lui Constantin Ipsilanti, este aşa de plină de bijuterii şi de zorzoane, tot după modă orientală, încît portretul ei evocă în acelaş timp, prin expresie, prin căutătură, prin portul părului, prin sprîncenele îm-

binate, anume figuri din operile lui Goya, dar şi idolii din cine ştie ce templu asiatic.

Şi pentru că vorbesc de Doamne, aş ţine să adaug că portretul oficial al Elenei lui Cuza, trebue să fie lucrat de Szathmary, căci un studiu în creion pentru el, de acest artist, se găseşte în Muzeul Toma Stelian.

Acestea sunt cele cîteva consideraţii pe care le sugerează frumoasele şi utilele volume ale profesorului Iorga. Dacă spaţiul nu ar fi aşa de măsurat, s'ar fi putut face cîteva precizări cu privire la gravorii care au executat, în dăltiţă (au burin), cîteva din portretele Domnilor, precizare în care cine face o operă de sinteză nu poate intra. In orice caz portretul lui Nicolae Mavrocordat (pl. 142), n'a putut fi executat după un original de Liotard, care n'a venit la noi decît în 1742, adică mai bine de zece ani după moartea modelului [1]). Sau atunci trebue să ne închipuim că el a făcut parte din acea serie de „Vodas de Moldavie" despre care artistul ne vorbeşte în corespondenţa sa, tablouri murale pentru palatul domnesc din Iaşi, dispărute într'un incendiu.

In acelaşi timp aşi ţine să observ că ori de cîte ori se poate face controlul, portretele dela Eforia din Bucureşti (în afară de cele de Aman), şi cele dela Spiridonie din Iaşi (mai ales acestea), au la origine o gravură sau un desen autentic. Ele merită încredere. In plus, cele dela Iaşi sunt şi foarte îngrijit executate, probabil pe la mijlocul secolului trecut, de un artist care ar trebui identificat. In sfîrşit, ca o regulă de ordin general, de care ar trebui să se ţină seamă cînd se compară două gravuri, cea mai bună este totdeauna anterioară, cea mai stîngace fiind numai o replică, chiar atunci cînd s'au introdus cîteva slabe modificări. O tratare mai neglijentă poate face impresie de primitivitate, ce e drept, dar această impresie este totdeauna falsă. De aceea, în seria portretelor, ori de câte ori apare aceeaşi imagine, în genere inversată, putem fi siguri că cea mai bună a fost executată mai înainte şi a servit de punct de plecare celeilalte.

In sfîrşit o ultimă observaţie cu privire la minunatul portret al lui Ştefan de pe Evangheliarul dela Humor (pl. 18). Concepţia artistului este evident cea occidentală. El a dorit, pornind dela natură, să ne dea o imagine fidelă. Şi figura, şi haina, cu umbrele cutelor, aşa de plastic văzute, cu chipul aşa de asemănător, în care sunt redate cele mai mici amănunte, ne arată că nu e vorba de o stilizare, aşa cum se practica la noi, ci de o imagine înţeleasă de cineva care venise în contact cu pictura din Apus a secolului al XV-lea. Figura Fecioarei, ce e drept, e mai bizantină ca aspect; totuşi, prin numărul şi direcţia cutelor complicate ale draperiilor, ne-ar duce la stilul italian influenţat de Constantinopol, poate la arta veneţiană.

Ca realizare artistică ea rămîne, alături de cîteva fresci moldovene şi dela Argeş, de acoperămintele de mormînt moloveneşti, cea mai înaltă expresie a artei noastre. Cu privire la aceste din urmă, adică la perdelele de mormînt, care au făcut admiraţia streinătăţii cu ocazia expoziţiei din Paris, dela 1925, aşi ţine să observ că cele pentru Ieremia şi Simeon Movilă, în ce priveşte ornamentul care încadrează imagina Domnilor, au fost copiate (în afară de acele simboale neexplicabile, printre care apare chiar svastica), după ornamentul care decorează arcada sub care odihneşte Maria de Mangup. El aparţine deci secolului al XV-lea, deşi este reluat, pentru Movileşti, tocmai la începutul secolului al XVII-lea, cînd, după cum se vede în fotografie, execuţia sa e mai puţin îngrijită.

G. O.

[1]) Cf. G. Oprescu: Ţările Romîne văzute de Artiştii Francezi, Bucureşti, 1926, p. 11 sq.

CEZAR PETRESCU: 1907, vol. II. Noi vrem pământ. Editura „Cugetarea".

Ca şi primul volum, *Noi vrem pămînt* pregăteşte abia terenul, evocînd fapte şi întîmplări premergătoare primăverii lui 1907. Aici însă suntem din ce în ce mai aproape de marea furtună. Cu fiecare fapt povestit, cu fiecare pagină întoarsă, simţim cum se încarcă atmosfera de nori grei şi prevestitori şi cum se apropie cu paşi de uriaş uraganul care va răscoli ţara în adîncurile ei.

Ţărănimea e flămîndă, cu buzele şi sufletul arse de focul dorinţei pentru bucata de pămînt. Ea se mişcă, geme, aleargă într'o parte şi alta, bate cu căciula în mînă la porţi închise, se roagă şi cînd totul e zădarnic — din nicio parte nu se iveşte nici pic de înţelegere — isbucneşte năprasnic ca o deslănţuire oarbă a elementelor strigătul: *noi vrem pămînt!*

Dacă în prima parte a romanului autorul — căutînd originea conflictelor — pusese faţă în faţă cele două lumi aflate în antagonism crîncen — proprietarii de pămînt şi ţăranii, — voind să scoată în evidenţă contrastul, aici largile şi inepuisabilele posibilităţi creatoare ale d-lui Cezar Petrescu se îndreaptă şi mai mult în bezna de nepătruns a satelor, în lumea aceia de mizerie, degradare şi opresiune, pe care ne-o înfăţişează în trăsături sguduitoare. Iar dacă uneori ne mai plimbă în lumea de sus — acolo unde se desfăşura o vieaţă de nimicnicie şi orizont închis — e numai spre a ne arăta cîtă inconştienţă şi lipsă de perspective au domnit pînă în ultima clipă chiar. Accentul însă este pus pe raporturile dintre stăpîni şi ţărani şi mugetul acestora din urmă după o bucată de pămînt.

Credem că sunt necesare unele sublinieri în legătură cu evenimentele din 1907 şi cu monumentala operă a d-lui Cezar Petrescu, care ne face să le trăim cu atîta intensitate.

D-l Cezar Petrescu, nu face operă de sociologie. Un punct de vedere asupra evenimentelor tragice, sub raportul cauzalităţii, însă, există şi trebue scos în evidenţă ca parte pozitivă în opera romancierului.

Deşi o privire de ansamblu încă nu se poate da, cu acest volum avem elemente suficiente spre a face unele aprcieri de ordin mai general, care — credem — nu vor fi lipsite de interes, atît sub raportul adevărului istoric, deci al obiectivităţii literare — cît şi al unor puncte de contact cu actualitatea imediată. Şi — ca să anticipăm oarecum — sub toate aceste aspecte, opera d-lui Cezar Petrescu creşte în valoare.

Să precizăm.

In perioada răscoalelor şi mai ales spre sfîrşit — în toiul represiunii — problema stabilirii cauzelor a fost rezolvată cu multă uşurinţă: s'au găsit ţapii ispăşitori — instigatorii. E un punct de vedere care a dăinuit multă vreme în judecata multor cugetători şi oameni politici, nereuşind să dispară nici pînă în zilele noastre.

D-l Cezar Petrescu a dovedit că nu s'a împăcat cu superficialul. D-sa a scuturat de colb documentele vremii, a aprofundat în cercetare situaţia economică şi socială şi ne-a prezentat nu evenimente goale, ci o epocă întreagă, cu ale sale contradicţii generatoare de nedreptate şi opresiune. Adevărul este clar: lipsa de pămînt şi exploatarea crîncenă a ţărănimii, foametea, mizeria şi degradarea au dus-o la disperare împingîndu-o să se răscoale pentru pământ, pentru bucata de pîne.

Lucrul acesta se putea vedea încă din primul volum. In *Noi vrem pămînt* însă, din acest punct de vedere, se găsesc pagini care te sgudue.

Alegînd la întîmplare o scenă, trebue să mărturisim că nu aceasta e cea mai reprezentativă:

Dar n'a apucat să se ridice. Dincolo de geam şi de cerdac, pe linia balustradei, au înaintat două capete. Pandele, ţăranul cu nasul încovoiat ca pliscul de pasăre; Niculina, femiea uscată, cu obrazul de ţărînă.

Tot sîngele din inima Adei s'a golit. Ar fi vrut să închidă ochii şi nu putea. Rămîneau deschişi larg, să cuprindă cu spaimă rînjetul rău, fioros, de pe chipul omului care trăeşte numai pentru ruşfeturi şi dijme. Voicu, ţinea frîul c'o mînă, cu mîna cealaltă a tras harapnicul de pe umăr. A mugit ceva jucîndu-şi calul cîţiva paşi îndărăt, s'a năpustit vîjîind sfircul biciului în şuier, izbind în plin, îngrămădind trupurile deodată încovoiate, căzute sub cerdac.

A scos un ţipăt sfîşiat, Ada, nu oamenii prăvăliţi la pămînt... (pag. 31).

Nu e numai atît însă. D-l Cezar Petrescu dă dovadă că ştie să respecte adevărul istoric şi sub alt raport.

Interesat, unii au voit să falsifice caracterul real al răscoalelor, nesocotind pînă la evidenţă datele furnisate de ştiinţă şi de documentele rămase. Anul trecut, pornindu-se chiar dela apariţia primului volum al romanului d-lui Cezar Petrescu, s'a purtat o discuţie în care unii au susţinut că răscoalele au avut un caracter antisemit. Nu e locul să producem argumentele care să probeze contrarul: răscoalele au avut caracter adînc social, mobilul lor a fost dorinţa de pămînt, indiferent de originea etnică a posesorului. Indiferent de unde venea, exploatarea în generalitatea ei era tot atît de nemiloasă, fie că venea dela romîn, grec, evreu, sau alt stăpîn.

D-l Cezar Petrescu, şi-a păstrat neatinsă cinstea intelectuală, nu s'a lăsat intimidat de patima altora, nu ne putem opri de a aduce un citat, din care se vede că de adevărul stabilit mai sus era adînc pătruns însăşi autorii răscoalei — ţăranii.

Dela Expoziţia jubiliară, un tren purta nişte ţărani din Făgăraşi spre Constanţa. La Cernavodă, trenul s'au oprit şi ţăranii s'au dat jos:

„Din cîmpuri cu arătură nouă s'au desfăcut cîţiva muncitori ai locului. Au lăsat plugurile în brazdă şi s'au apropiat minunaţi şi sfioşi, în straiele lor urîte de şes şi de calicie, să-şi vadă fraţii.

Părintele Inocenţiu Bîrlea, din Arpaşul de Jos, a găsit cu cale a pune întrebări, ca între fraţi care nu se cunosc şi vor a se cunoaşte:

— No, mere arătura, mere?

— Merge, părinte! Că altfel ne pişcă harapnicul...

— Dar al cui e, mă rog frumos, cîmpul pe care-l lucraţi, de e nevoie de harapnic?

— Al boerului! Al cui să fie?

— Şi cum îl cheamă pe boer?

— Oreste Vlahopulos. Domnu Oreste...

— Doară c'aiesta nu-i nume de romăn!

— Nici nu-i romîn, părinte. Grec toată ziua.

— Rău-i tare?

— Cum îs toţi boierii părinte... Grec, romîn, jidov, armean; pentru noi tot una...

— Da pămîntul vost unde-i, oameni buni?

— Oamenii buni s'au uitat unul la altul. A răspuns unul pentru toţi:

— La cimitir, părinte. Acolo-i pămîntul nostru, că altul n'avem.

— Nu, că n'oi crede-o. Nu se poate...

— Iaca se poate, părinte...

Au tăcut drumeţii de peste hotar străin şi robit, căutînd dînşii acum unul în ochii altuia. Au tăcut şi oamenii locului, din ţara liberă, cu ochii în pămîntul domnului Oreste Vlahopulos.

Domnul părinte din Arpaşul de Jos a făcut un pas şi a dus mîna la sumarul în sdrenţe, al celui mai de aproape ţăran din ţara jubiliară. I-a desfăcut pieptul şi s'a dat înapoi în cutremurare, sub cămaşa ca ţărîna de neagră, pieptul scorojit arăta semnele omului jubilar, spuziturile şi pecinginile pelagrei. A vrut să spună ceva. Un cuvînt. Orice. Să-şi ceară iertare, măcar că n'avea nicio vină. Dar şuerul locomotivei nu i-a dat răgaz, s'a acăţat de treapta vagonului. Trenul a pornit, s'a depărtat. Ţăranii Făgăraşului nu cutezau să mai fluture mîinile a vioasă despărţire. Ţăranii locului au rămas sub cerul blînd şi dulce de toamnă bicolică, cu mîinile spînzurate de-a lungul sumanelor flenduri.

— Asta ce mai fu, mă Ioane?

— Ştiu eu?.. Aş crede c'acu au văzut întâia oară pelagră d'asta, d'a noastră"... (pag. 78—79).

Ianuarie 1907... In unele părţi, apostolii satelor adună ţăranii, îi sfătuesc, îi organizează, după lege în obştii, şi-i trimit la stăpînire să-şi capete drepturile de a arenda pămînturi. Sus însă operează doar corupţia, iar ţăranii se aleg doar cu numere de înregistrare. Se întorc pe la casele lor hotărîţi în a-şi croi singuri drumul spre zile mai bune. *„De-amu, pămîntul ni l-am lua şi singuri... Pămîntul!"...* Şi semnele încep a se arăta...

Sus însă tot inconştienţa domneşte. Singur boerul Iorgu Cumpătă, figura aceasta luminoasă şi plină de o largă umanitate, încearcă cu disperare să dee alarma. Aleargă în toate părţile şi pledează cauza dreaptă a ţăranilor. Pretutindeni însă este întîmpinat cu indiferenţă sau cu răutate. Temerea lui justificată e calificată marotă, el însuşi fiind luat unul de-a lui Stere, Haret, sau Iorga, *„unul din zevzecii aceştia"*.

Scînteia este aruncată. Din nordul Moldovei se semnalează focuri, nesupuneri, începuturi de răscoală...

Aşteptăm cu nerăbdare ultimul volum din romanul d-lui Cezar Petrescu, pentru ca să-i vedem definitiv închegată opera de largi şi nebănuite proporţii, închizînd în scoarţele ei una din cele mai însemnate şi mai sbuciumate epoci din istoria socială a ţării noastre, cînd „talpa ţării", s'a ridicat să-şi capete drepturile încălcate de atîtea secole.

A.

EMIL GULIAN: Poemele lui Edgar Poe. Edit. Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", 1938.

Nu am cunoscut în epoca adolescenţei, după întîlnirea cu versiunile lui Eminescu, un efect mai turburător decît acela pe care l-a adus apropierea de povestirile fantastice ale nemuritorului Edgar Poe. Simt şi astăzi emoţia şi straniile sentimente încercate, cînd am avut în mînă cele cîteva nuvele, apoi, unde era cîntată o dragoste supraterestă, şi nume aeriene, înfăţişînd femei care treceau peste mormînt în visuri bolnave şi totuşi fericite. Iată buchetul acelei trinităţi erotice, — Eleonora, Ligeia şi Morella, — din traducerea lui I. Ioachimescu, bună, rea, care făcea însă să presimţi coardele serafice ale originalului.

Şi cit de puţin era pe atunci tradus, la noi, din Edgar Poe. Rămîneau doar textul pe care le-au tălmăcit, în franţuzeşte, Baudelaire şi Mallarme. De aceea, odată cu interesul de a avea în limba noastră poemele lui Poe, a intervenit şi bucuria unei regăsiri a vechilor preocupări.

D-l Emil Gulian ne prezintă acum, în traducere după originalul englez, poemele marelui artist american. „Tălmăcirea de faţă, — ne spune d-sa, — cuprinde opera poetică a lui Poe aşa cum a fost grupată în ediţia populară Ingram, din care lipsesc numai trei bucăţi. *Scene din Politian* — o încercare de piesă de teatru în versuri, care distonează şi în volumul original unde-şi are locul între Imn şi Sonet Ştiinţei — cum şi *Al. Aaraaf* şi *Tamerlane*, (două lungi poeme care-şi aveau locul între Sonet Ştiinţei şi Elenei)"...

Dar aceasta înseamnă că avem ceea ce literaturii noastre de traduceri îi lipsea şi încă într'o formă care urmăreşte pas cu pas armonia versului lui Poe.

Fiindcă rîndurile de faţă nu au decît rostul unei semnalări, nu putem cita atîtea din poeziile al căror farmec cititorul singur şi-l va însuşi. Trebue, însă, să nu uităm să subliniem importanţa marelui studiu introductiv, care însoţeşte traducerea d-lui Gulian. Vieaţa lui Poe şi poetica sa, sunt copios lămurite în această admirabilă prezentare.

C. N. N.

BARBU SLĂTINEANU: Ceramica Romînească: Edit. Funţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", 1938.

Este prima lucrare de sinteză despre evoluţia ceramicei romîneşti. Autorul a cules, cu migală, dintr'o vastă bibliografie, negreşit, dar cu ştiinţă şi gust, ceea ce poate alcătui o privire generală asupra acestei splendide manifestări a unei vechi civilizaţii de pe acest pămînt.

Interesul pentru ceramică? Dau precum însuşi d-l Barbu Slătineanu, ne spune: „Istoria ceramicei s'a confundat multă vreme cu însăşi istoria civilizaţiei. Dela obîrşia civilizaţiei, însoţind-o în decursul epocelor preistorice, meşteşugul olăriei a fost manifestaţia artistică cea mai constantă".

Dela resturile vaselor ce aparţin evului mediu, pînă la olăria timpurilor noui şi a celor de astăzi, un muzeu complet, cu explicaţii ample şi ştiinţifice ne este înfăţişat. D-l Slătineanu, ne dă, apoi, şi un tablou al credinţelor în relaţie cu olăria, precum şi proverbele ce se referă la obiectele ceramicei.

Iată o concluzie, cu care putem rămîne după cercetarea lucrării d-lui Slătineanu, concluzie în atît de strînsă legătură cu trecutul romînesc:

„Mişcarea artistică a ceramicei noastre olteneşti, bihorene, maramureşeană şi moldovenească, a fost atît de desvoltată, încît mai continuă întru cîtva şi astăzi. Aceste ceramice, în deosebi cea oltenească şi cea maramureşană, pot fi privite ca unele din cele mai frumoase ale Centrului European, cu totul comparabile frumoaselor ceramice orientale.

Imprăştierea diferitelor feluri de olărie pe teritoriul ţării poate să arate, nu numai influenţele ce au venit din afară, dar mai cu seamă să indice regiunile unde elementele autohtone s'au menţinut împotriva tuturor cotropitorilor. Astfel se pot foarte bine urmări, prin menţinerea tradiţiei romîne în olărie pînă astăzi, regiunile care au fost mai adînc romanizate, cum este cazul în Oltenia, Banat, Haţeg, Bihor şi pînă şi Maramureş. In alte regiuni, unde penetraţia romînă şi cele mai tîrzii au fost mai slabe sau trecătoare, se constată menţinerea, tradiţiei preistorice, aşa cum s'a întîmplat în Moldova, cîmpia Munteniei şi nordul Scaunelor Secueşti.

Acolo unde influenţele au pătruns din afară, ele se pot urmări uşor, mai cu seamă în olăria săsească şi în cea ungurească.

Menţinerea tradiţiei preistorice şi romîne foloseşte pentru istoria noastră ca o dovadă mai mult că parte din pătura rurală a elementului daco-roman n'a părăsit Dacia după 271".

C. N. N.

REVISTA REVISTELOR

ROMÎNEŞTI

ARTĂ ŞI TEHNICĂ GRAFICĂ. Caietul 2, Decemvrie 1937.

Minunata colecţie de tipar romînesc, cuprinzînd un material literar şi ştiinţific într'o sărbătorească haină, cu tot ceea ce arta noastră grafică a dat mai bun, a apărut în al doilea caiet trimestrial.

Iniţiativa d-lui Alexandru D. Bunescu, directorul general al Monitorului Oficial şi al Imprimeriilor Statului, trebue subliniată. Tiparniţa romînească nu a isbutit pînă acum să ne dea ceva în măsura în care acest buletin se înfăţişează.

Din studiile şi articolele informative, semnate de nume cu autoritate, desprindem lămuririle pe care d-l Dan Botta le dă asupra „Colindului cerbului". Versul popular pune în gura fiului de împărat, prefăcut în cerb, aceste cuvinte pline de mirasmă păgînă, dar prevestitoare şi de mistică ortodoxă:

...Cînd de-acasă mi-am plecat
Mama mea m'o blăstămat
Să fiu fiară codrioară
Nime să nu mă omoară
Nouă ani şi nouă zile...
Dac'acelea le-oi plini
Jos la sate oi cobori
Bisericì descuie-mi-oi
Slujbe mîndre face-mi-oi
Scaunul judeţului
Păharul botezului...

„In varianta lui din Maramureş (versurile citate aici), colindul prezintă o fază de puritate anterioară păcatului. Impăratul care încearcă a săgeta acest cerb o face fiindcă natura însăşi, în suprema ei candoare, i-a atras atenţia asupră-i, fără cugetul rău de a dovedi — ca arcaşul Runcului — prin trufie, trufia.

„Impăratul e ca acel Reine Thor — a cărui figură de barbar angelică, a intuit-o Wagner — care în inconştienţa-i elementară, ucidea lebedele sacre ale Montsalvatului.

„In alte variante, „fiara codrioară", nu e un fecior de împărat care împlineşte un blăstem, ci însuşi, Ion Sintion personajul al cărui rost e infinit în cosmologia populară, şi care descinde din cine ştie ce genuri de mit.

„E poate străvechiul Ianus Iatin, a cărui hyperboreică e atestată de texte, acel Ianus Iunonius (In sacris quoque invocamus Ianum Iunionum. Macrob. Sat. I, 1, 9), personificare stranie a promisiunii recoltelor, a darurilor noului an, a funcţiunii de nunţiu".

RAMURI. Ianuarie 1938.

In al treizecilea an de apariţie, cel dintîi număr cu care îşi deschide revista „Ramuri" drumul, cuprinde proză, versuri şi studii de d-nii: I. U. Soricu, C. Gongopol, Pimen Constatinescu, Al. Dima, Al. C. Calotescu-Neicu, Ion Molea, T. Manea, T. Păunescu-Ulmu, etc.

D-l Gongopol, vechi şi reputat ziarist, înşiră pe lanţul amintirilor, pline de o anecdotică ce fixează oameni şi personalităţi politice, un nou portret: portretul d-lui Victor Antonescu, fost de atîtea ori ministru în diverse cabinete...

O analiză a basmului poetic „Făt-Frumos din lacrimă", publică d-l Păunescu-Ulmu. Această gingaşă povestire a lui Eminescu este străbătută de aceeaşi tonalitate de lumină, pe care o întîlnim în poezia ca şi în proza marelui poet.

D-l Păunescu-Ulmu înfăţişează fragmente din „Făt-Frumos", pentru a dovedi această estetică a luminii, „element pentru care poetul are deosebită şi voluptoasă înclinare".

REVISTA DE FILOSOFIE Nr. 4.

Cîtă strădainţă, ce sacrificii trebue să se facă pentru a se publica, fără întrerupere, singura revistă de specialitate în acest domeniu!

Ultimul număr din „Revista de filosofie", este închinat lui Descartes, la trei secole de cînd a apărut „opera cea mai luminoasă a celui mai necontestat geniu filosofic pe care l-a produs poporul francez: Discours de la Méthode, a lui René Descartes", — cum spune d-l Ion Petrovici în studiul dela începutul revistei.

In restul acestui număr de închinare pentru amintirea ilustrului gînditor francez, scriu d-nii: Nicolae Petrescu, Mircea Florian, Miron Nicolescu, Gr. C. Moisil, Dr. Al. Tillmann, Lenormanda Benari, etc.

UNIVERSUL LITERAR Nr. 1, anul XLVII.

Reapariţia „Universului literar" aduce şi înnoirea acestei publicaţii, în forma, scrisul şi tiparul ei.

O revistă tinerească „voind a prezenta publicului dornic de cultură şi reculegere, pilda bunei literaturi şi prin cuprinsul pe care-l vor aduce paginile sale şi prin recomandarea operelor valoroase"...

In acest număr întîlnim numele d-lor: Ion Pillat, Ionel Teodoreanu, N. I. Herescu, Victor Popescu, Adrian Maniu, C. Fîntîneru, Simion Stolnicu, Cicerone Teodorescu, I. Zurescu, Al. Paleologu, etc.

DACIA NOUĂ, anul II, Nr. 10.

Un săptămînal al tinerei generaţii, care înţelege să meargă şi sub semnul tradiţiei pe care i-l oferă cuvîntul matur al celor mai încercaţi, şi în gîndire şi în truda vieţii şi a anilor.

In articolul „Noul ideal umanist", al d-lui prof. C. Rădulescu-Motru, găsim aceste rînduri pilduitoare pentru acela care nesocotesc o năzuinţă ce va fi totuşi, totdeauna, cea mai nobilă preocupare omenească:

„Munca este pentru om un instrument de conservare în viaţă şi în societăţile cu populaţie densă, un mijloc din ce în ce mai necesar. Dar un instrument, oricît de necesar ar fi, rămîne totuşi subordonat intereselor totalităţii. Omul nu se poate mutila sufleteşte pentru a obţine maximul de efecte dintr'o anumită ocupaţie instrumentală. El este înainte de toate o fiinţă, cu diverse însuşiri, care cer deopotrivă dreptul la viaţă. Omul are nevoie de recreaţie artistică; de momente trăite în ritmul colectivităţii semenilor săi.

„Muncitorul lucrează la o mașină, dar el însuși nu este mașină. El are nevoie de expansiunile de bucurie tot așa de mult ca și de încordarea brațelor. Secolul nostru simte din ce în ce mai mult legitimitatea acestei nevoi. Iată de ce prinde rădăcini credința într'un nou ideal umanist''.

STRĂINE

LA NOUVELLE REVUE FRANÇAISE, 1 Février 1938.

Sumarul: André Suarès: Un grand homme en enfer; Jacques Chardonne: Le bonheur de Barbezieux (II); Paul Claudel: Du côte de chez Ramuz; Julien Benda: Un régulier dans le siècle (fin); Georges Limbour: Les Vaniliers (III).

Pornind dela tragedia lui Tolstoi, către sfîrșitul vieții, André Saurès însemnă următoarele gînduri despre faimoasa fugă a scriitorului rus: „Intr'o seară de iarnă, Tolstoi se hotărăște să plece. Poate că pășind pragul, își dădea seama că fuga lui era tot una cu moartea. Fugind, părăsindu-i pe ai săi, luîndu-și rămas bun dela familie, dela discipoli, dela cei care-l chinuiau, însemna că abandonează totul!

Ningea. Noaptea ține trei părți din zi. El evadează în frig și în întunerie. Să moară singur în cuprinsul tăcerii. Să moară liniștit sau cel puțin, departe de vrajbă, departe de reproșuri și de țipete...

Să moară fără a mai avea nevoie să se apere; să-și dea sufletul, fără să mai trebuiască a-l oferi tuturor paraziților care-l cereau, fiecare pentru sine, ca pe un bun propriu.

Plecarea, moartea! Să ne mîntuiască de ei!... Cîtă nevoie de liniște are un suflet mare, care și-a săvîrșit atîtea legături cu viața și cu tot universul, care trebue să părăsească toate cele nesuferite pe lume, și piedica, aproape indestructibilă, a propriei sale nefericiri.

In comoara aceasta învîltorată, o mare inimă omenească, în ceasul cînd soarta își face socotelile, are nevoie de liniște. Nu o tarburați, în clipa cînd se cerectează pe sine și întreabă cu privirea-l pe supremul conducător al destinului. Noaptea este înduioșetoare. Zăpada este plăcută. Pace, pace și liniște''.

LE MOIS, 1 Janvier — 1 Février 1938.

Sumarul: Florian Delhorbe: Querelles de classes, querelles de nations; René Gast: De Chautemps à Chautemps, ou l'inutile looping: Emile Dermanghem: Les débuts énergiques du roi Farouk I-er; R. G.: L'amiral Darlan, rénovateur de la marine française; Actualité Faits du mois, Revue de la presse, Discours et documents du mois, Lettres, théâtre, arts, Les sciences, etc.

Referindu-se la recenta carte a lui Thomas Mann, intitulată atît de sugestiv *Avertisment à l'Europe*, excelentul magazin lunar care este „Le Mois'', scrie următoarele:

...un minunat capitol înfățișează T. M. în *Creștinism și Socialism*, unde se dovedește un aprig apărător al spiritului... și unde declară că nu trebue să ne înspăimînte cuvîntul *materialism*, pentrucă acesta poate avea „un *fundament spiritual, idealist și religios, mai real decît sentimentalismul pretențios al celor care disprețuesc materia*''. Iată concluzia destul de lămurită: „Cunosc strigătul unui mare individualist, Nietzsche, care mărturisește un crez socialist: „Păcatul împotriva pămîntului este cel mai înfricoșetor... Nu-ți ascunde capul în slăvile cerești, ci poartă cu semeție acest cap făurit din țărîna care creiază sensul pămîntului''. Iată materialismul spiritului: întoarcerea omului religios la pămîntul ce reprezintă, pentru noi, universul. Iar socialismul nu este altceva decît hotărîrea ce se impune, ca o datorie, de a nu-ți îndrepta privirea către ceața metafizică, uitînd de exigențele imediate al universului material, ale vieții

sociale și colective, ci trebuind să fii alături de aceia care voiesc să dea un sens pămîntului, și anume un sens omenesc''.

LES NOUVELLES LITTÉRAIRES, 19, Février 1938.

Despre *Rusia sub Soviete*, Pierre Dominique scrie următoarele: „Mulți dintre occidentali au văzut în revoluția din Octomvrie o îmbunătățire a unui rău existent. Adevărul este că în climatul cel mai puțin prielnic reformelor — război cu străinii, războ civil, blocus — experiențele cele mai aventuroase au fost încercate, fără cel mai mic respect pentru demnitatea omenească. Cunoaștem una, mărturisită și de Soviete, și al cărei faliment a fost răsunător: persecuțiile a căror victimă au fost țăranii, sub pretextul colectivizării. Ideia putea fi bună, dar ea cerea timp. Oamenii s'au grăbit. In cîțiva ani, distrugerea masivă a gospodăriilor a micșorat producția cu două treimi.

Acum, Rusia pare că evoluiază spre un Stat mai democrat și mai liberal... înțelegînd că nimic nu se poate face fără de legi și fără de liniște. Metoda cea bună cere însă oameni inteligenți și de caracter. Este aici dublul proces al spiritului de răsturnare socială și al spiritului conservator. O dovadă, de asemenea, că marea șansă a Statelor este atunci cînd au puternice personalități, cu țeluri reformatoare, dar a căror putere nu uită vremea în care trăiesc, precum nici tradiția''.

1938. — ANUL XXX Nr. 4 — APRILIE

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE
DIRECTORI: M. RALEA ȘI C. VIȘOIANU

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI PUBLICITATEA: STRADA AL. LAHOVARI Nr. 16

ADMINISTRAŢIA:
MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
BULEVARDUL ELISABETA, 29
BUCUREŞTI I
TELEFON 5-1820

Giranţi responsabili: M. RALEA, C. VIŞOIANU şi D. I. SUCHIANU

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

DIRECTORI: M. RALEA ŞI C. VIŞOIANU
REDACTOR ŞEF: D. I. SUCHIANU

ANUL XXX
APRILIE 1938

C. 1.824.

CHARLES BAUDELAIRE

L'ALBATROS

Ca să petreacă, după un obicei al lor,
Corăbierii mării prind albatroşi din zbor.
Aceşti giganţi ai zării, cu penele de săbii,
Copilăroşi, în stoluri se ţin după corăbii.

Răpit abia din slavă şi pus să umble, jos,
Arhanghelul tăriei stîngaci e şi sfiios.
Aripile-i atîrnă şi zac şi nu-i ajung,
Ca mînecile goale din umeri, unui ciung.

Ce bleg e caraghiosul ceresc şi ce schilod,
Batjocură de glumă şi rîs pentru norod!
Un om în plisc luleaua i-o vîră şi-l îngînă.
Impiedecat în straie, cum şchioapătă, pe-o rînă.

Poetul e de-o seamă cu pasărea frumoasă:
Infruntă vijelia şi arcul şi nu-i pasă.
Dar surghiunit cu chiot şi singur în restrişte,
Aripa uriaşă nu-l lasă să se mişte.

T. ARGHEZI

GLASIA LUI POPA ȘTIUCĂ

UN „CURS DE VACANȚĂ", ACUM CINCIZECI DE ANI

„Nu e nimic nou sub soare", a strigat, pare-mi-se, un învățat, desnădăjduit că ceea ce i se păruse c'a născocit creerul lui isteț, se dovedise a fi fost trăit, cu trup și vieață aidoma, deși cu alt nume și într'altfel de împrejurări, înainte cu mult de descoperirea lui. Pare c'ar fi fiind oameni cari găsesc o plăcere să tot scormonească colbul vremilor și să scoată la iveală cîte'n lume și'n soare, numai ca să arate că poți găsi prin bucoavnele trecutului tot ce nouă ne place să socotim c'ar face fala zilelor în care trăim. Nu-mi este tocmai pe plac această tagmă de stricători de închipuiri și totuși, pentrucă am trecut de o jumătate de veac de vieață, pe vrute ori pe nevrute, mă trezesc cu gîndul la vremurile de odinioară, ori de cîte ori, cîte vreun firoscos se laudă că lumea și înțelepciunea dela dînsul pornesc.

Așa mai deunăzi, la o adunare de dascăli. Se tot vorbea de „cursuri de vară", de „cursuri de vacanță", de „cursuri în aer liber", ca de niște născocituri ale pedagogiei moderne. In colțul meu, m'au năpădit amintirile. Mi-am adus aminte de grădina lui Popa Știucă dela biserica din mahalaua noastră și de „glasia" părintelui și a lui Nea Ispas, feciorul sfinției sale. Și, în loc să cer cuvîntul, ca să taiu puțin din lăudăroșia cuvîntătorului, care cerca mereu să ne uluiască cu nume de Englezi, Nemți și Francezi — pasă-mi-te descoperitorii acestui fel nou de instituție școlară menită să pună capăt haimanalîcului și să ușureze pe părinți de purtarea grijii pentru odraslele lor, — m'am apucat mai bine să depăn ghemul aducerilor aminte, să-i descurc ițele cam încîlcite de trecerea vremii, să le înod căpătîiele rupte și să le înșir pe hîrtie. Poate că vor avea norocul să cadă cîndva subt ochii vreunui pedagog și ne-om trezi într'o bună zi, că opisul alfabetic al înaintașilor pedagogiei noi se va îmbogăți cu numele lui Popa Știucă dela biserica din Mățărie și cu al feciorului-său, Ispas.... Nu va fi fost întîia oară cînd posteritatea reabilitează, scoțînd de sub pulberea uitării, gînditori și născocitori neluați în seamă ori nedreptățiți de contimporanii lor.

*

* *

Casele Părintelui Nae, erau megieșe cu ale noastre; ne despărțea numai un loc viran, așa că pe Sfinția sa îl vedeam aproape în fiecare zi cum trepăda prin curte după treburi, cînd pleca ori cînd venea dela biserică. De cîte ori îl vedeam peste gard, ori îl întîlneam pe drum, ne scoteam pălăria cuviincioși și-i ziceam: „Săru'mîna, Părinte Nae", iar el ne răspundea: „Maica Domnului să vă ajute, copii". Ne păzeam ca de diavolul să nu cumva să ne ia gura pe dinainte ca să-i zicem: „Părinte Știucă", deși ne-ar fi venit mai la îndemînă, fiindcă așa îi zicea toată lumea. Scăpam de această ispită, numai pentrucă începeam cu „părinte", iar nu cu „popă", ceea ce n'ar fi fost cuviincios. Căci numele Sfinției sale se împerechea în două chipuri: sau *Părintele Nae*, sau *Popa Știucă*. Nimeni nu le-ar fi putut întoarce altmintrelea, de pildă: *Popa Nae*, sau *Părintele Știucă*. Așa că se făcuse obiceiul ca de cîte ori se vorbea de Sfinția sa în lipsă, i se spunea pe porecla cea lipsită de cinstire, iar cînd i se vorbea în față, i se spunea pe numele cel bun. Cînd diavolul își vîra coada și vreun poznaș de copil o greșea, spunîndu-i în față porecla, apoi Părintele se mînia tare și nu alegea cu ce arunca după cel greșit: cu luminarea cea mare dela cununie, cu cădelnița, ori chiar cu sfînta cruce, cu ce-i venea omului mai la îndemînă.

Fiindcă porecla era în legătură cu un păcat mare, în care căzuse odată Sfinția sa și de care nu-i plăcea să-și aducă aminte nici dînsul, nici alții. Cică, odată un enoriaș, venit după treburi acasă la preot, ar fi dat peste Sfinția sa, cum îmbuca dintr'o știucă umplută, pe care o aiezmuia cu vin roșu. Și era în ziua de Vinerea Mare, din Săptămîna Patimilor. Enoriașul, atît i-a trebuit și a bătut toba în toată enoria; de atunci i s'a tras porecla popii. Multe pete i-o fi șters Coana preoteasa de pe giubeaua părintelui, dar asta i-a rămas înfiptă în carnea Sfinției sale și n'a mai scos-o toată purtarea fără greș pe care a avut-o de atunci încoace. Drept mai este că nimeni nu-i face vre-o vină, că nu e zi în care să nu intre în cîrciumă la alde Ripichin și la Petrică Papagalul, fiindcă amîndouă s'au nimerit să fie în drumul de acasă la biserică și, dacă n'ar intra să ciocnească un pahar cu enoriașii și să le spună o vorbă bună, ar zice lumea că a căzut în păcatul deșărtăciunii de sine și nu i-ar mai prinde nici Sfinția sa pe la biserică.

*

* *

Popa Știucă era om cuprins. Casa Sfinției sale nu era prea mare, dar era bine dichisită. Nu se putea să treci pe dinaintea ei să nu-ți arunci ochii, ori la privdorul plin de flori, ori la grădina cu pometuri. Cînd era vremea florilor ori a poamelor, era o adevărată plăcere să te uiți și să te minunezi de cîte și mai cîte soiuri de mușcate, de trandafiri și de garoafe își revărsau mănunchiurile de flori pe policioarele pridvorului și pe răzoarele grădinii. Dar mi-te pomii în-

tăreaţi, cu crăcile îndoite sub greutatea poamelor, de trebuia să le sprijine cu prăjini? Cum să nu te opreşti, să faci zîmbre şi să-ţi lase gura apă, pizmuind pe popă de atîtea bunătăţi? In fund era curtea de păsări, despărţită printr'un gard de ostreţe. Avea Popa Ştiucă toate neamurile de păsări şi multe nevoie mare. Că se pricepea Coana preoteasa la pusul cloşcă şi la crescut puii, încît totdeauna casa le era îndestulată de păsări.

Cunoşteam bine casa şi curtea popii, fiindcă eram prieten cu fecioru-său, Ispas. Nu era chiar de potriva mea, căci era mai mare cu vreo 5—6 ani: eu deabea intrasem în gimnaziu şi el aproape isprăvise Seminarul; de aceea îi ziceam *nenea Ispas* şi-i purtam respect. Fiindcă era intern la Seminar, toată săptămîna lipsea de acasă. Duminecea sta la biserică pe lîngă taică-său. De mic învăţase rînduiala bisericească şi, cum era şi seminarist, Părintele Nae îl punea să-l ajute, după puterea vîrstei şi priceperea pe care o căpătase. La început ţinuse isonul dascălului şi întorcea foile psaltichiei şi octoihului după care cînta cîntăreţul din dreapta. Apoi a trecut la strana din stînga, unde ţinea slujba întreagă. Cînd a trecut în cursul superior şi i s'a îngroşat glasul, se încumeta şi la strana din dreapta, cît îi da voie d-l Dumitrache, cîntăreţul. O făcea dumnealui numai de hatîrul părintelui, dar nu-l prea răbda inima să-şi dea cîntarea pe mîna mucoşilor, cărora abea le-a ieşit cîteva tuleie în brbă şi se îndeasă la strană. Aşa, pe ici, pe colo, un condac, un tropar, ba chiar cîte o ectenie, mai treacă, meargă, dar ferit-a Sfîntul nu l-ar fi lăsat să-şi ia nasul la purtare, să se întindă pe la heruvic şi mai ales la axion.

Nici în vacanţele Crăciunului şi ale Paştelui, nu ne vedeam prea des cu Ispas, fiind în aceste sărbători slujba bisericii, prea de tot grea, iar Ispas era ocupat pe lîngă cântare, cu treburi mărunte, ca: numărătoarea luminărilor, socoteala discului, pangalului, anafora, împărtăşania şi cîte alte griji, că în cine putea să aibe încredere părintele mai mult ca în fecioru-său. Adesea ori ne lămurea:

— Pare'ar fi Sfînta biserică în inima codrului Vlăsiei. Toţi te fură. Paracliserul bagă mîna în căldăruşă. Baba bisericii îi scapă mîna şi vîră gologanii în buzunarul şorţului, în loc să-i puie în pangal. Unul te fură la disc, altul te înşeală la prescuri, te vămuieşte la colivi, te drămuieşte la aia, te sfănţuieşte la ailaltă, îşi taie tain din toate. Dacă nu faci ochi'n patru, te lasă calic.

Numai cînd venea vacanţa mare, nenea Ispas era al nostru. După Sînpietru, era linişte la biserică. Cît era ziulica de vară mare, eram împreună. Era bun cu noi, ne apăra de alţi copii răi din mahala, ne povestea din vieaţa de internat al seminarului atîtea comedii, de rămîneam cu gura căscată. Ne uitam la el cu admiraţie, mai cu seamă că era tare la latineşte şi greceşte, tocmai unde noi ne simţeam slăbiciunea. Ce e dreptul, nu numai fiindcă era cu vreo 5 ani înaintea noastră, dar şi pentrucă la seminar se făcea latina şi greaca mai cu temeiu decît la noi, la gimnaziu. In ceasurile tîrzii de seară, cînd stăteam la îndrugat poveşti pe loviţa de lîngă poartă, încetul cu în-

cetul, cînd liniştea se lăsa grea în jurul nostru, conversaţia îşi schimba subiectul. Şi dela versurile latineşti din odele lui Horaţiu, pe care le scanda frumos, par'că le cînta, şi dela citaţiile greceşti din sfîntul Vasile-cel-Mare, cu care ne impunea admiraţie şi respect, nea Ispas, coborînd vocea, trecea la lucruri mai profane şi ne iniţia pe şoptite în tainele lumeşte, pe care de sigur nu le aflase nici din Evanghelie, nici din Grigore Teologul ori Sfîntul Ioan Chrisostomul. Sorbind cu nesaţ lucrurile noi, pe care le aflam dela nea Ispas, nu puteam să nu ne minunăm cum se pot afla astfel de „chestii" la seminar, unde ne închipuiam că miroase numai a smirnă şi tămîie, că se aud numai cîntecile pe nas ale slujbelor religioase, că domneşte o atmosferă de cucernicie şi evlavie şi că deci, nu e cu putinţă ca gîndurile elevilor să se ducă spre tainele pe care noi, în mintea noastră de copii, le bănuiam, fără să cutezăm să ne apropiem de ele.

Nea Ispas ne lămurea cu ifos de om mare:

— Voi, mucoşilor, sunteţi prea mici şi nu-mi pui eu mintea cu voi ca să vă stric. Şi eu am învăţat ce e vieaţa dela un pedagog, care era student în teologie. El ne-a dus într'o seară în Isvor; a fost mult pînă ne-am îndulcit cu mierea că pe urmă trăgeam regulat chiulul. Săream zidul din dosul seminarului şi plecam în bandă la „inspecţie". A mirosit ceva Spiritualul seminarului şi s'a pus să ne spioneze. Intra noaptea prin dormitoare să vadă dacă suntem acolo şi pipăia prin întuneric pe la paturi. Dar şi-a găsit naşul. E unul la noi, într'a şaptea; l-au poreclit băiţii *Satana*, de dat dracului ce e. I-a dat prin minte un plan genial de drăcese. A pîrît Părintelui Director că Spiritualul intră noaptea prin dormitor şi ne pipăie, cu gînduri blestemate. Directorul s'a speriat, a făcut anchetă, noi am dat mărturie aşa cum ne-a învăţat Satana şi Spiritualul a fost dat afară din slujbă, aşa că am scăpat de el. Fiindcă era călugăr, l-au trimes la metocul lui. Am auzit că vor să-l şi rază, aşa de mult s'a compromis cu chestia noastră. Spiritualul, ăl de-a venit în locul lui, e popă modern, înţelege vieaţa şi se face că nu ştie ce clocim şi învîrtim noi. E la mijloc şi niţică recunoştinţă, fiindcă dacă nu era chestia noastră, nu intra în pîine; de aia l-a şi pus pe Satana şeful clasei şi joacă cum îi cîntă el. Straşnic băiat Satana! Asta se procopseşte la sigur. De n'o face prostia să se însoare şi să ia parohie, ajunge la sigur vlădică!

*
* *

Cea mai de seamă îndeletnicire de vacanţă a lui nea Ispas era şcoala de vară a Părintelui Nae, ori, cum îi ziceau mahalagii: *Glasia lui Popa Ştiucă*. Aşa apucase părintele din bătrîni ca să adune copiii în tinda bisericii şi să-i înveţe carte. Aşa o învăţase şi Sfinţia sa. Căci pe vremea părinţilor noştri nu se pomenea învăţătură înaltă de seminar: nici latinească, nici grecească, nici Sfîntul Ioan Chrisos-

tomul, nici Fericitul Augustin. Nici nu era atîta grijă de sufletul copiilor, cum văzurăm din păţania părintelui Spiritual, cu poznaşul de Satana. Ci învăţa copilul la şcoala din tinda bisericii să slovenească, apoi intra în biserică unde începea cu mătura, cu mucările, apoi cu isonul, trecea în strană şi dacă avea glas frumos şi era om supus, temător de Dumnezeu şi apuca să înveţe rînduiala bisericească, îi găseau ctitorii de-l căpătuiau cu o fată bună şi cu ceva stare, ca să aibe cu ce să plătească bine cuvîntarea Vlădicăi, şi se trezea uns popă. Părintele Nae urmase cu sfinţenie tradiţia. De cînd ieşiseră şi se înmulţiseră şcoalele comunale, Sfinţia sa deschidea şcoala în curtea casei numai vara, cînd copiii rămîn slobozi de bat uliţele şi maidanurile, ţinîndu-se de ştrengării. Iar de cînd Sfinţia sa îmbătrînise şi nu mai putea să răsbească pe diavolii de copii, trecuse nuiaua în mîna lui fecioru-său Ispas, ca mai tînăr şi mai învăţat.

Mai erau, nu-i vorba, pe la bisericile megieşe, *glasii* de vară. La Sfîntul Talaleu era glasia lui Costache dascălul, dar fugeau copiii de el ca de dracul, că avea mîna grea şi bătea de betegea, mai ales cînd venea la glasie niţel cam cu damf, ceea ce nu i se întîmpla prea rar. La Dulgheri, era popa Potriveală; la Popa Trăsnea, era d-i Matache. Se cam înţeleseseră să nu momească copiii dintr'altă mahala, ci fiteş-care să primească numai din enoria bisericii lui. Aşa că popa Ştiucă, care avea enorie mare, mergea la sigur, pe toată vara, ca la treizeci-patruzeci de copii. Nu era cine ştie ce procopseală, dar, vorba Sfinţiei sale: dacă nu curge, pică. Şi dacă Domnul nostru Isus Christos a săturat două mii de oameni cu cinci pîini şi doi peşti, ce nu putea scoate un osîrdnic slujitor al Domnului dela treizeci suflete de copii, pentru şapte guri, cîte îmbucau la casa Sfinţiei sale?...

*

* *

A doua zi de Sînpietru, meşterul Zamfir Tezlarul venea în curtea popii, scotea din magazie scîndurăria pusă la păstrare din anul trecut şi, în cîteva ceasuri, se ridica şcoala, între grădina de pometuri şi curtea păsărilor. Nu era prea arătoasă şcoala, dar avea ce-i trebuia. Cîţiva bulumaci înţepeniţi în pămînt ţineau acoperişul pe şipci, peste care întindea crăci cu frunze, ca să împiedice arşiţa soarelui de Cuptor. Sub umbrar, Zamfir bătea cîteva şiruri de pari, iar deasupra lor întindea blăni de scîndură: un rînd mai înalt pentru bancă, un rînd mai scund pentru laviţă. Şi cu asta şcoala era gata. Aer, slavă Domnului, era destul, fiindcă şatra n'avea pereţi; umbră aşişderea, căci era acoperită cu frunzar. Nici ploaia nu pătrundea, fiindcă „direcţia'' şcoalei poruncea copiilor să aducă de acasă crăci cu frunze, cu care să îngroaşe mereu învelitoarea. Iar şcolarii stăteau, cum se cuvine, pe bănci de scînduri, nu ca pe vremea copilăriei părintelui, cînd trebuiau să stea pe jos turceşte, cu călcîile sub şezut.

La zintîiu de Iulie, începea şcoala. Personalul de direcţie, administrativ, didactic, era la post, adică Popa Ştiucă, Coana preoteasa, nea Ispas, d-şoara Marioara, fata părintelui cea nemăritată, căci celelalte două fete, mai mari, erau măritate şi la casele lor, şi în sfîrşit, Tăsică, cel mai mic dintre copiii Sfinţiei sale, căci ceilalţi trei băieţi, cu care-l învrednicise Dumnezeu, erau cu rosturile lor, unul preot la altă biserică, unul funcţionar prin provincie şi un altul neprocopsit, de care nu-i plăcea nimănui din familie să se vorbească; ne mai învîrteam pe lîngă ei, ca prieteni ai lui Nea Ispas, eu şi cu fratele meu.

La zi'ntîi de Cuptor, de cu bună dimineaţă, Tăsică a înfipt un steag tricolor în stîlpul porţii şi un altul în frunzarul de pe acoperişul „şcoalei''. Cu asta dădea de veste că sosise ziua cea mare a începerii şcolii. Dar şi fără de asta, mahalaua o ştia, căci ani dearîndul, de cînd apucaseră, şcoala lui Popa Ştiucă începea la zi'ntîiu de Iulie şi se închidea în ajunul Sîntămăriei mari, adică la 14 August, pentrucă a douazi de sărbătoare se deschidea cealaltă şcoală, cea comunală. Şi de aceea, mai înainte chiar ca Tăsică să spînzure cîrpa decolorată de stîlpul porţii, clientela începea să sosească.

Cel dintîiu veni Ghiţă aprodul, cu Mitică de mînă.

— Săru'mîna taică părinte, săru'mîna Coană preoteasă, uite, mă grăbii să vă cale cu noaptea'n cap, că la şapte trebue să fie la sirviei. Cum văz, venii cu aldămaşu. V'am adus pe pacostea asta de băiat ca să-l mai strîng de pe drumuri. Că de carte, ştiu eu că n'o să facă mare ispravă, că e zăpăcit şi uituc, numai să nu uite ce bruma a învăţat peste an, c'a trecut şi el acum într'a doilea clasă, că i s'o fi urît şi lui domnu Spirescu cît l-a ţinut trei ani într'a întîilea şi n'are cin' să-l ţie de scurt, *avînd în vedere* că eu, cu sirviciul meu, mă aflu tot pe drumuri şi cine o să cunoască mai mult ca Sfinţia voastră, că de, cu pustia asta de lefşoară, pe care ne-o da Direcţia Generală a noastră, nu pot pentru ca să mă înlesnesc...

— Bine, bine, Ghiţă, îi taie scurt vorba popa. Ţi-l iau tot ca an cu trei lei pe lună, face patru ş'o băncuţă pîn' la Sîtămărie, dar întîiu să achiţi băncuţa ce-a rămas datorie, că ziceai...

Şi se încinse o discuţie dacă a rămas ori nu datoria, fiecare din părţi ştiind într'altfel. A biruit în cele din urmă popa, căci i-au sărit în ajutor şi Coana preoteasa şi Ispas şi Tăsică şi d-şoara Marioara, cît p'aci să sărim şi noi, deşi nu ştiam nimic din daraverile băneşti ale şcoalei, dar nu puteam decît să ţinem cu „administraţia''. Aprodul s'a dat bătut, a plătit datoria veche, o băncuţă, a dat arvună un leu pentru noitură, ş'a jurat, că de Sîntu-Ilie, cînd o lua leafa, aduce restul. A recomandat popii să îngrijească cît mai bine de educaţia copilului:

— Numai vă rog, cinstite Părinte Nae, şi pe dv, d-le Ispas, să nu-l slăbiţi. Bateţi-l de-l omorîţi, numai de sluţit să nu-l sluţiţi, să rămîi cu un neputincios la uşa mea. Şi, Coană preoteasă, puneţi-l la treabă, să vă facă orice, că altfel se pricepe el la treabă. Ce dă din

mîna lui, e comèdie, cînd vrea. Dar, zăpăcit, numai cu bătaia îl scoţi din ale lui.

Şi, spre pilduire, se întoarce spre copil şi, şart, îi trase o palmă zdravănă.

— Ai înţeles, mă zăpăcitule? Pîn'aici ţi-a fost. Las c'o să aibe grije de oasele tale, tat'tu Popa Şt...., hm..., adică, iertaţi de vorbă urîtă, săru'mîna, Părintele Nae şi cu d-l Ispas. Dacă nu te-oi lua acasă cotonogit, n'o să-mi zici mie „tată". Săru'mîna taică părinte, săru'mîna Coană preoteasă, avem onoare, dau fuga că sirviciul nu aşteaptă.

— Umblă sănătos, Ghiţă, lasă-l în grija noastră, că nu e copilul taman aşa de rău.

Nu ieşise bine pe poartă taică-său, că l-a şi luat în primire pe băiat Coana preoteasa, începînd să-i facă educaţia cu specialităţile dumisale:

— Ei, băieţaş...., par'că Mitică te cheamă, ia treci dincolo de spală copaia dela raţe, că e plină toată de găinaţ. Pe urmă să te duci cu doniţa să aduci apă dela puţ şi să limpezeşti copaia în două ape. Să nu mai văz pic de murdărie pe ea. Mă'nţelegi? Că pe urmă, vezi tu pe naiba. Ai auzit pe tat'tu?

— Pe urmă, să mi-l laşi mie, interveni şi d-şoara Marioara, am să-l trimet undeva.

Doi clienţi noi se iviră pe poartă: Turturică lăutarul şi Manda spălătoreasa, fiecare cu cîte un copil de mînă. Tîrgul se făcu repede şi cu ei. Plata se va face după un regim mixt. Turturică va plăti numai un leu şi jumătate pe luna întîia; pentru rest, o să-i dea lui Ispas lecţii de vioară de trei ori pe săptămînă. In August se va vedea cum iese. Cît despre Manda, fiindcă era femee sărmană, va spăla rufele Coanei preotese, adică ale familiei, pînă la Sîntămărie. Lecţiile de vioară vor începe chiar astăzi, după amiază, iar Manda fu poftită pe loc să ia în primire albia, cazanul, săpunul şi rufele.

Şi aşa, pînă la amiazi, se umplură toate cele treizeci de locuri, cîte puteau să încapă pe cele trei bănci lungi, de sub şopronul meşterului Zamfir, adică zece pe fiecare bancă. Işi aduse şi meşterul Zamfir plodul dumnealui, drept munca dulgheriei, şi şi-au adus copiii pe plată, trei lei pe lună, mulţi alţi părinţi, enoriaşi din mahalaua Măţăriei, oameni nevoiaşi, care nu puteau să-şi ţie din scurt copiii, duşi cum erau la muncă pentru agonisita hranei, şi ei şi femeile lor. Incaltea, dacă-şi luau dela gură ca să plătească la glasia Popei Ştiucă, avea cine să le ştie de rost, şi printre picături, pe lîngă bătaie şi treaba la curtea popii, mai ţineau din cînd în cînd şi cartea în mînă, să nu uite de unde s'o apuce cînd o veni toamna.

Şi noi ne găseam de lucru la şcoala Popei Ştiucă, şi toată ziua ne învîrteam pe lîngă Ispas, chip ca să-l ajutăm. Vorbind la dreptul, ne plăcea. Vedeam şi auzeam atîtea, cît era ziulica de mare, încît nu ne mai deslipeam de şcoală. Nu ne amestecam printre copii, ci stăteam deoparte, unde meşterul Zamfir încherbelea un fel de divan

larg, acoperit cu rogojini şi umbrit tot cu crăci. Acolo se odihnea părintele, cînd nu era pe la treburile enoriei, Coana preoteasa, d-şoara Marioara şi noi, făcîndu-ne de lucru, ori mai mult privind la clasă, amestecîndu-ne cînd şi cînd ca să ne dăm ifose de ştiutori într'ale şcoalei. Deobiceiu, părintele, fără giubea şi potcap, numai în cămaşă ţărănească pe deasupra pantalonilor şi'n papuci, cu ochelari pe după urechi, făcea socoteli într'un catastif, ori număra mătăniile dintr'un şirag. Coana preoteasa curăţa zarzavatul cu ajutoare de băieţi, ori torcea lînă din caer. D-şoara Marioara lucra la gherghef şi citea pe apucate romane în fascicole. Noi o ajutam, alegîndu-i linurile, îi admiram lucrul şi trăgeam cu ochiul la roman. Tăsică, mai neastîmpărat, era cînd printre copii, cînd printre noi, făcînd tot felul de pozne şi încasînd bătăi dela toţi.

La noi era şi „materialul didactic" cum se zice astăzi, cu care se ajuta profesorul la lecţie. Unica piesă a acestui material, era un băţ de trestie de mare, galben, cu inele, mlădios. Fiindcă astfel de băţ era în cinste şi la şcoala nemţească unde învăţasem noi clasele primare, îi botezasem cu numele de acolo: *spaniş*. Fiindcă numele era uşor de spus şi sunător, par'că auzeai chiar băţul şuerînd prin văzduh şi lovind scurt — prinsese. Toată lumea din curtea şi şcoala popii, nu vorbea decît de spaniş. Făcea treabă bună spanişul, nu se odihnea de loc. Cu el bătea Ispas în scîndură ca să facă linişte dar posnaşul de băţ avea meteahna să cate mai mult spre palmele şi spinările copiilor, cînd pe Ispas începea să-l doară mîna şi pumnii de prea multă mîngîietură. Ba deseori trecea şi în alte mîini; trăgea cu el şi popa, şi preoteasa şi Tăsică. Numai domnişoara Marioara nu dădea, fiindcă era miloasă, şi noi, fiindcă nu îndrăsneam, de, ca musafiri ce eram.

Dimineaţa, cînd începeau să vină copiii, se făcea împărţirea treburilor. Alegea părintele pentru treburile Sfinţiei sale, alegea Coana preoteasa pentru ale dumisale, alegeau ceilalţi. Era destulă treabă la biserică şi la curtea părintelui ca să dea de lucru copiilor. Cîte nu sunt la casa omului gospodar! Intîiu lua Coana preoteasa ca să-i aleagă fasolea ori mazărea, să-i curețe cartofii de coaje, să culeagă omizile din pomi, să plivească buruienile din grădiniţă, să dea de mîncare la păsări, să însemneze ouăle, să care apă cu doniţa dela puţ. Cîte unul mai isteţ, de-i prindea mîna, era luat şi pe la bucătărie. Părintele-i lua la biserică ca să-l ajute pe paracliser la cele de cuviinţă, ori mergea cu ei la piaţă, ori pe la nevoile enoriei cînd trebuia să citească vreunuia la acatiste, la botezuri, la masluri. La întoarcere, se oprea la cîrciumă şi trimetea pe copii cu cartea şi cu patrafirul acasă. Domnişoara Marioara îi mîna să-i cumpere tot felul de lucruşoare de pe la marchitan, ori să ducă scrisori pe la prietene, lucru care era supravegheat deaproape de Coana preoteasa:

— Ia vezi, să nu cumva s'auz că scrii la niscaiva băieţi. Ce se tot învîrtea ieri pe dinaintea casei un filfison cu ochelarii pe nas?

— Se poate mamă să zici una ca asta? *Paroldonèr*, am scris Margaretei, ştii d-ta.

La această treabă erau puşi băeţii aleşi pe sprinceană, dintre cei mai isteţi şi siguri.

Chiar şi Tăsică avea nevoie de ajutoare la lipitul spetezelor la smeu şi la încurcare. Cînd nu-l vedea nimeni, lua pe cîte unul să-l ajute să întinză laţuri la păsărele prin copacii grădinii, ori mai ales — moartea lui — să prinză porumbeii din vecini cu clei. Cîte bătăi a mîncat din pricina asta, el şi tovarăşii lui, dela păgubaşi, şi cît necaz i-a făcut părintelui!

Fiindcă erau oameni filotimi, uneori se pomeneau şi cu vecinii:

— Coană preoteasă, nu poţi să-mi dai v'o doi băeţi să-mi caute nişte pui? Că au ieşit din curte, bată-i să-i bată, şi s'au rătăcit. Ci-că i-a văzut alde lelea Stana prin bălăriile din maidanul Olangiilor.

Gurile rele din mahala cam cîrteau, că ia popa copiii oamenilor şi-i ţine să-i slugărească lui şi neamurilor lui, după ce le mai ia şi parale. Că nu mai poate nimeni din casa popii vara să ridice un paiu de jos fără slugi de pomană. Cum or fi trăind în restul anului fără treizeci de slugi, cînd vara, pare'ar fi conac de beiu, nu alteeva!

*
* *

Cu ce bruma de copii mai rămîneau pe laviţele din glasie, făcea Ispas şcoală. Cei mai mici, cari n'apucaseră încă să vază şcoala comunală, învăţau bucheriseala de pe nişte abeţedare găsite nu ştiu de pe unde, că de ferfeniţă ce erau, n'avea niciunul început ori sfîrşit. Ca să nu se zăpăcească unii pe alţii, dac'ar fi învăţat lecţii deosebite, cînd venea la rînd bucheriseala, o făceau toţi deodată, de era mic ori mare, începător ori mai veteran, cei mai mici şi neştiutori îndemnîndu-se dela cei mai mari. Nea Ispas bătea tactul cu şpanişul în scândură şi glasia învăţa să silabisească întâia consunantă, cîntînd în cor: *bî-a ba, bî-e be, bî-i bi, bî-o bo, bî-u bu;* apoi trecea la consunanta următoare: *ci-a ca, ci-e ce*, şi aşa mai departe, de-şi spărgeau piepturile şi se adunau drumeţii dinaintea porţii să se minuneze de cîtă carte ştiau copiii glăsiei lui Popa Ştiucă şi a fecioru-său Ispas.

Cînd venea vorba de socoteală, se făcea tot pe cîntec: *odată una, una; de dooridoo, patru; de dooritrei, şase...; de doorişase, doisprezece...; de doorizece, doozeci.* Nu era voe să se întrebe, nici să se înmulţească *pe sărite*. S'a încercat Ispas de vreo cîteva ori, dar l-a oprit aspru părintele, lămurindu-i că nu se cuvine să încurce copiii, fiindcă lecţia trebue spusă „ca pe apă".

La sfîrşit era totdeauna cîntarea. Erau două feluri de cîntări. Intîiu, cea bisericească. Băeţii învăţau *Prohodul*, ce se cîntă în Vinerea Patimilor. Era prilejul să se vază procopseala de ast'vară.

Toţi copiii care învăţaseră vara în glasia popii, cîntau în jurul pristolului încărcat de flori din mijlocul bisericii. Invăţau deci copiii să cînte pe: *In mormînt vieaţă... Cuvine-se dar... Neamurile toate...* şi, frumuseţea frumuseţilor: *Primăvară dulce...* Pentru noi, care ştiam să cîntăm frumos şi cu voce „după note" la clasa de ansamblu a ginaziului Mihnea Vodă, cîntarea copiilor din glăsia lui Popa Ştiucă ni se părea ceva îngrozitor, o lălăială sălbatecă, în care se răcneau la fel toate cîntecile, fără să deosebeşti pe *„In mormînt"* de *„Cuvine-se"* şi mai ales să se aleagă nimic din *„Primăvara dulce"* în care eu, la clasa de ansamblu, cum eram *„sopran-prim"* cîntam *„solo"*.

Dar, se învaţă omul cu toate. Aşa ne-am învăţat şi noi cu cîntarea glasiei lui Popa Ştiucă, atît cu cea bisericească, cît şi mai ales cu *cîntarea naţională*. Ce fusese pînă atunci, dar să fi auzit acum pe copii strigînd din baierile inimii, de începeau şi cîinii din mahala să urle a spaimă. Mai ales că repertoriul era alcătuit din cîntece eroice şi astea trebuiau cîntate „cu simţire", aşa spunea părintele. Cîntau copiii *„O Romînie, o dulce ţară"*, *„Dulce vieaţă, soldat ferice, la bătălie merge cîntînd"* dar mai ales:

Un soldat din oastea romînă, romînă,
Rezemat în armă suspină, suspină,
Şi din gură aşa zice
O dă Doamne ca să pice
Turcia, Turcia,
Ca să nu mai fim noi atîrnaţi, atîrnaţi,
Ci să fim de tribut dispensaţi, dispensaţi etc., etc.

Drept să spun că, oricît îmi plăceau cuvintele, n'am putut să prind melodia, atît era greu s'o desprinzi din lălăiala copiilor, acompaniată de bătaia şpanişului pe scîndură, de ţipetele Coanei Preotesei, implorînd pe fecioru-său să linişteaseă pe cîntăreţi, că o apucă reumatismele la încheieturi de urletele copiilor şi a cîinilor din vecini. La urma urmelor, neavînd încotro, ne astupam urechile cu degetele şi nu le trăgeam afară decît atunci cînd în strigătul de „Ram, tram, tram, tram, trăiască, trăiască", se isprăvea cîntecul, iar băeţii, uşuraţi şi ei, îşi ştergeau faţa de năduşală şi se uitau voioşi la noi, doar de i-om ruga să înceapă iar.

Totuşi, fanfara eroică a copiilor avea efectul că aţîţa gustul de muzică al domnişoarei Marioara, fire sentimentală. Se'ntorcea către mine, care aveam faimă de bun cîntăreţ:

— Cîntă-ne tu ceva frumos, Tică, dar vreo romanţă melancolică, să-mi treacă nervii de sbieretele măgarilor ăstora....

Cum nu era s'ascult pe domnişoara Marioara? Era simpatia mea secretă. Imi plăcea să-i urmăresc jocul degetelor subţiri, cum alegeau firele de lînă pe gherghef, cum împungeau cu acul canavaua ca să facă punctele, picioruşele şi rîurile. Cînd prindeam curaj, ridi-

cam şi ochii să-i văd genele lungi care-i umbreau ochii căprii, aplecaţi asupra lucrului. Mă băteam cu frate-meu, ca să-i ajut eu să depene lîna de pe scul ori arniciul de pe jurubiţă pe ghem şi-mi mărturiseam niţel ruşinat în mine, că mă'ndesam la lucru mai ales pentru plăcerea să-i ating degetele, cînd treceam sculul de lînă dintr'o mînă în alta.

Ca să-i fac gustul domnişoarei Marioara, cîntam, alegînd din repertoriul meu bogat, cele mai sentimentale romanţe:

„Amară e durerea, amară-i suferinţa,
Cînd cineva iubeşte şi nu-u este-e iubit,
In sine se topeşte, îşi bleastemă fiinţa
Iubeşte pîn'ce moare, aşa-a iube-esc şi eu"

— Ce frumos cînţi, Tică, spunea domnişoara Marioara. Cînţi cu simţire şi cu temperament. Mai cîntă-ne ceva tot aşa sentimental.

Acum, luasem vînt şi nu mai aşteptam să fiu rugat. Mai cu seamnă că domnişoara mă privea cu ochii ei frumoşi. Şi alegeam altă romanţă tot aşa cu tîlc:

„Suspinuri crude, pieptu-mi zdrobeşte
Iinima-mi bate, ameţitor,
Orice speranţă mă părăseşte,
Şi făr'de tine, simt c'am să mor...

După asta, veneau la rînd: *„In grădina vieţii mele a'nflorit o floare — drăgălaşă, cum nu este alta sub soare"*. Apoi *Valurile Dunării: „Barca pe valuri saltă uşor — Iinima-mi bate plină de amor..."*. ori *Scrisoarea: „Ah cît de mult te-ador, — de doru-ţi mor — atîta cuprindea — scrisoarea sa ..."* şi cîte şi mai cîte, ale căror melodii le prindeam de pe la lăutari, iar cuvintele le ştiam pe dinafară din „Micul Dor".

Succesul meu era mare, mai ales la domnişoara Marioara, care rămînea cu acul în mînă şi cu ochii duşi departe, desigur nu la mine, care eram prea aproape şi prea mic, faţă de dînsa. Pus la ambiţie, Părintele Nae, provoca pe Ispas să cînte şi el cîteceva din cele învăţate la Seminar. Bucata de resistenţă a lui Ispas era „La rîul Vavilonului", pe care o zicea tărăgănat, cu suişuri şi coborîşuri lungi. Drept să spun, mie nu-mi plăcea de loc, nu era pe gustul meu. Şi în ascunsul inimii mele eram fericit că nici domnişoarei Marioara nu-i prea plăcea, ceea ce simţeam după privirea furişată de admiraţie pentru repertoriul meu, pe care mi-o arunca. Numai părintele Nae îşi aproba odrasla, ţinîndu-i isonul, bătînd tactul din cap, înşirînd metanie după metanie; pe la urcuşuri, încerca şi Sfinţia Sa să-i vie într'ajutor, dar vocea, dogită şi răguşită, îl trăda şi, după cîtva opinteli şi note false, lua octava inferioară, apoi se mulţumea să reia isonul.

Clasa ne asculta minunată întîiu, apoi copiii începeau să se buşească pe îndesate, pînă cînd Ispas, isprăvind bucata, se repezea cu şpanişul printre ei şi-i ardea pe unde nimerea. Copiii fugeau sărind peste bănci şi se răspîndeau ca potîrnichile peste tot, prin grădina de pomi, peste gard, pe după Coana preoteasă, care se punea paravan în faţa mîniei feciorului său, întinzându-şi fustele în lături, chip s'ascundă pe cel ce-i cerşea protecţia, pînă cînd, mai intervenind popa, mai noi ceilalţi, se potolea răsmeriţa, dar nu mai era chip să adune copiii împrăştiaţi, aşa încît clasa era sfîrşită.

*
* *

Cea mai mare fericire din timpul glasiei mi-au dăruit-o lecţiile de vioară, pe care le-a dat lui Ispas, Turturică lăutarul, drept plată pentru primirea lui Gavrilaş, procletea de copil, în glasie. N'au fost ele multe, dar una şi una, care de care mai cu haz.

La lecţia întîia, Turturică l-a învăţat pe Ispas cum să ţie vioara la umăr, proptită în beregată şi cu degetele pe gîtul lung al instrumentului, iar arcuşul să se mişte drept, să n'alunece în sus şi în jos pe coarde. Apoi i-a însemnat cu briceagul crestături pe gîtul viorii, la locul cuvenit pentru fiecare notă. Fiindcă Turturică pretindea că nu cîntă numai după ureche, ca ţiganii de rînd, şi că e *notist*. Spunea notelor pe nume: *a, be, ţe*, ceea ce ne cam încurca şi pe Ispas, şi pe noi, învăţaţi din şcoală cu *do, re, mi*...

— Asta v'o spui, ne lămurea Turturică, ca să ştiţi că uneori merge să cînţi şi pe note. Dar, asta s'o aflaţi dela mine, că sunt lăutar bătrîn: cîntecul adevărat nu se'nvaţă după note, ci se prinde cu urechea. Aşa am învăţat şi eu vioara de copil, dela Nae Duluş, starostea de lăutar din mahalaua Sfinţilor. Şi slavă Domnului, sunt lăutar vestit, de se bat boierii după mine să le cînt la chefuri. Numai domnii ăi mari dela Conservator, dau zor că nu se face muzică altfel decît pe note, aşa ca să-şi dea aere. Dar şi asta s'o mai ştiţi dela mine, dacă n'ai talent dela Dumnezeu, degeaba caşti ochii la note, că muzica nu se învaţă cu cartea dinainte, cum învaţă copiii buchiile. Cine are dar dela Dumnezeu, i-ajung urechea şi arcuşul.

Turturică i-a mai explicat lui Ispas cum că se cade să'înceapă cu bucăţile cele mai uşoare şi anume cu o polcă: „La Vila Regală", şi cu un valţ: „Valţul conjugal", care erau la modă pe vremea aceea, de le cîntau toate tarafurile. Mai pe urmă o să treacă şi la bucăţi mai grele.

— Şi dacă la toamnă n'o să cînţi *Steluţa*, să nu-mi zici mie Turturică.

Pentru lăutar „Steluţa" era tot ce se poate închipui mai frumos la vioară. Nu-i stau alături decît *„Sărănata lui Şubăr"* şi *„Stela Confitenda"*.

De sub arcuşul lui Turturică ieşea armonios melodia jucăuşe a polcii „La Vila Regală". Dar cînd să s'apuce şi Ispas să tragă

cîteva note, scîrția vioara par'că trăgea cu pila printre dinții ferăstrăului. Iți venea să-ți iei cîmpii, nu alteeva.

Ca să-i vie în ajutor elevului, Turturică începu să cînte insinuant polca și din gură:

Dacă ora la trăsură o plătești cinci lei
Și-o madamă lîngă tine în trăsură vrei . . .

Dar, degeaba. Degetele țepene ale stîngii se împiedecau pe coarde în căutarea crestăturilor: *be, țe . . .* fără să le nimerească, iar arcușul aluneca pînă peste ciocul încovoiat al viorii. Și, scîrț în sus, scîrț în jos, Ispas nu isbutea să scoată nici pe departe ceva care s'aducă cu o polcă.

Turturică schimbă metoda:

— Uite-te bine la deștele mîinii stîngi și fă și dumneata taman, cum vezi la mine . . .

Degetele lungi cu unghii cernite ale lăutarului jucau ca dracii pe coarde, iar mîna aluneca în sus și în jos mîngîind gîtul viorii de par-că făcea scamatorii. Iar din coarde sunetele ieșeau bine și dulci de te ungeau la inimă.

Ispas căsca ochii mari și încrețea fruntea. Apoi probăluia cu degetele în aer mișcările maestrului, cît mai credincios. Și, satisfăcut:

— Acuma, merge . . .

Dar de unde! Cînd să tragă cu arcușul, nu mergea și pace! Ispas se crucea, se enerva și bombănea mereu.

— Poate că *motivul* dela început e mai greu, își dădu cu părerea Turturică. Ia s-o începem cu refrenul, că e mai *semplu*.

Și, acompaniindu-și vioara cu gura, cînta răspicat refrenul săltăreț, în doi timpi, bătînd vîrtos și măsura cu capul și cu piciorul:

Și mănîncă până crapă
Icre negre tot cu ceapă,
Și sardele de cutie
Și-i de-e Dunăre scrumbie,

Maioneză de nisetru,
Lung și mare cît un metru
Și mereu la trufandale
Că-ă nu-u dă dînsa parale . . .

Roșu la față, cu sudoarea prelingîndu-i-se pe lîngă urechi, Ispas își ducea ochii la vioara lui Turturică, la a lui și-și încerca mereu degetele stîngii și arcușul pe vioară. Nu se potrivea de loc. A țiganului scoatea sunetele voioase și jucăușe, par'că sălta glumind, pe cînd vioara lui Ispas guița ca purceaua la tăiere.

Domnișoara Marioara rîdea pe înfundate cu ochii în gherghef. Părintele, nervos, bombănea și țistuia, învîrtea mătăniile de foc și arunca fie-sii uitături de dojană. Coana preoteasă se frecase de cîteva ori la genuchiul cu beteșug și apoi oftase de două ori și fugise la bucătărie. Procletea de Tăsică se urcase pe uluci și de-acolo începu să facă cît îl ținea gura: *miaaau, miaaau, morlo-miau*. Noi, ca musafiri bine crescuți, ne stăpîneam rîsul, aruncînd spre vioara lui Tăsică priviri dezolate.

Ca să-mi fac de lucru și, chipurile, să dau și eu o gură de ajutor, am început să cînt după Turturică versurile care mă isbiseră mai mult:

Maioneză de nisetru
Lung și mare cît un metru . . .

Pînă cînd Popa Știucă, afanisit de scîrțîiturile fecioru-său, răbufni:

— Las'o diavolului, păcatele mele, Doamne iartă-mă, mă țigane, cu maioneza asta, nu vezi că e prea grea pentru băiat? . . .

Atunci se deseleștă și gura domnișoarei Marioara și, printre rîsetele cu lacrimi și sughițuri:

— Ia-l Turturică mai bine cu fasole fiartă, cum e'nvățat băiatu, că-i prieește mai mult decît cu maioneza aia . . .

Ispas ajunsese la capăt. Trînti vioara pe rogojină și puse mîna pe spaniș. Roti ochii de jur împrejur, ca să găsească pe cine să-și descarce necazul, pînă-l văzu pe Tăsică, călare pe ulucă. Se repezi ca un balaur spre el, dar dracul de copil, mai iute, sări dincolo și spanișul lovi cu sete doar uluca. De pe maidan, poznașul mai trimese lui nen-su Ispas cîteva miorlăituri prelungite de pisică, cîteva schelălăituri de cîine bătut, parodiind refrenul lui Turturică:

— Hai la marleoneză de nisetru, vindem cu kilometru . . .

In timpul acesta, copiii din bănci ascultaseră cu gura căscată și fără nici-o treabă, înghiontindu-se, luînd parte și ei la scandal, după voia fiecăruia. Unii rîdeau ca proștii, alții strigau, iar cei mai curagioși săriră la ulucă, chip să dea ajutor dascălului lor la prinderea nerespectosului frate. De ciudă și, fiindcă trebuia să plătească cineva gloaba, Ispas își vărsă focul pe ei, arzînd în dreapta și în stînga cu spanișul, pe cine și pe unde se nimerea. Băieții, cuprinși de spaimă se îmbulziră unii peste alții țipînd. Unii se vîrîră pe sub bănci, alții o luară la fugă ascunzîndu-se care pe după noi, care prin grădină, pînă în stradă.

Când chilomanul se mai ostoi și copiii împrăștiați începuseră să se adune pe lîngă bănci, Turturică lăutarul, care făcea pe niznaiul, potrivindu-și cordele alăutei, încheie cu filosofie:

— Nu e nimica, așa e la început. O să meargă, o să meargă, e'are dumnealui talent, să mor eu dacă n'are talent. Să nu-mi ziceți mie pe nume, Turturică, dacă n'o învăța iute. Să vedeți dumneavoastră. Cînd mi-a pus mie vioara în mînă taica, Dumnezeu să-l

ierte, eram numai de cinci ani, mă piersica peste deşte cu arcuşul de-mi umfla mîna buştean. Şi m'a învăţat meserie, de am şi eu cu ce să-mi cîştig o pîine pentru mine, nevastă şi copii.

Şi ca să-i dovedească lui Ispas viitorul ce-l aşteaptă, Turturică îi trase o „Steluţă", să meargă tuturora la inimă. Apoi mai dădu drumul şi al o „Ciocîrlie" svăpăiată. Şi sub vraja muzicii, patimile se potoliră şi lecţia întîia se sfîrşi cu bine.

Lecţiile de vioară au ţinut vreo săptămînă. A mai încercat Turturică şi cu „Valţul Conjugal" doar o merge mai bine. Degeaba. Ori metoda profesorului nu era prea bună, ori degetele lui Ispas erau prea ţepene, că par'că era un făcut; în mîna băiatului, viora nu putea să scoaţă altceva decît jalnice scîncete de animale chinuite, ori de copii maltrataţi. Şi lecţiile de vioară se sfîrşiră prin renunţarea lui Ispas la cariera muzicală.

Ca să nu-l dea afară pe Gavrilaş din glasie, s'au înţeles ca în loc de polcă şi valţul lui Turturică, o să vie Dina, nevastă-sa, să spoiască de Sîntă-Mărie iatacul şi bucătăria Coanei preotese şi să-i lipească pe jos cu humă şi cu balegă, cu bidineaua şi materialurile ei. Şi cu asta, lucrurile s'au împăcat iar Gavrilaş a rămas în glasie, unde avea o întrebuinţare specială: tăia gîtul la păsări pentru bucătărie şi le jumulea, mai abitir ca cea mai prima gospodină.

*
* *

Printre copiii din glasie era unul poreclit „Bucigaşu". Pe semne, în pofida lui tatu-său: Jumărea Parlagiu, calfă de măcelar şi bătăuş tocmit cu ziua pe timp de alegeri. Se spune că odată, la nişte alegeri de comună, înjunghiase pe un alegător din partidul celalt. Se făcuse tevatură mare; Jumărea fusese arestat, dus pe la primul-procuror, dar pasămite că boierii pentru care făcuse moarte de om săriseră şi l-au scăpat numai cu vreo cîteva luni de „prevenţie". Dar rămăsese cu porecla. Ori că din neştiinţă, ori din socoteală subţire, ca să nu-l mînie, fiindcă-i mergea vorba că din te-miri-ce punea mîna pe cuţit, îi scosese lumea porecla cu o vorbă niţel mai ocolită: îi scornise numele de: Bucigaşu, iar porecla i-o moştenise, în lipsă de altceva mai procopsit, şi copilul.

Copilul Bucigaşului, era un băieţandru pipernicit şi gălbejit, de te miri cum îşi ducea sufletul. Păru-i roşcovan era totdeauna sbîrlit, poate fiindcă şi acasă, şi pe maidan, şi pe la glasie, îl buşeau toţi şi începeau cu trasul de păr. Cînd îi vedea bine, dădea şi el pe înghesuite şi fiindcă mai totdeauna îl tăvăleau ceilalţi pe jos, de acolo de pe pămînt, mişcîndu-se în patru labe, trăgea şi el cu pumnii, sgîria şi muşca pe ceilalţi de picioarele lor goale. De aia îl mai porecliseră şi „Viezurile". Era cinca bătăilor. Nu era zi dela Dumnezeu să nu mănînce bătaie dela toţi. L-a bătut tată-său cînd l-a adus la glasie ca să scape de el de acasă, mai ales că n'avea mamă.

şi i-a numărat părintelui trei lei, plata pe o lună înainte. L-a tras părinteşte de păr şi l-a miruit de vreo două ori şi părintele, ca semn că l-a „înscris" în glasie. L-a luat în primire Ispas dela taică-su arătîndu-i cu un brînciu încotro să meargă. L-au tras de păr colegii din bănci şi l'au îndesat cu cîţiva ghionţi ca să ia aminte de locul pe care trebuia să stea în banca din urmă. Şi pe urmă, ţine-te pînză, să nu te rupi. Ori unde era trimes, la orice treabă era pus, porunca, sfatul ori recomandaţia, erau însoţite de palma, de pumnul, ori cel puţin de păruială ... :

— Vezi, măi Viezure, să nu cumva să faci vreo poznă, că atîta îţi trebue. Te ia mama diavolului...

Şi, şart, o lipie peste obraz, ca să-i pilduiască oarecum ce poate veni mai pe urmă.

— Nu ştiu cum, spunea Ispas, dar cum te uiţi la sfrijitul ăsta, te ia cu furnicătură printre degete şi-ţi vine să-i bagi mîna în păr. Viţă de ucigaş, ce vrei...

Cînd Ispas îl chema afară din bancă, copilul se împiedeca de cîteva ori şi da în nas, fiindcă băieţii îi întindeau picioarele piedică în cale, iar cînd ajungea în sfîrşit la Ispas, acesta, întărîtat de aşteptarea lungă, şi de căzăturile băiatului, îl trimetea înapoi cu un picior în spate şi o vorbă urîtă. Iar cînd se încingea cîte o bătaie între copiii, lăsaţi în voia lor ori sub supravegherea lui Tăsică, şi alergau toţi cei mari din toate părţile ca să-i descaere, de desubtul învălmăşelei, cel din urmă ieşa, tras de păr la lumină, Viezurele. Şi simbolul material al restabilirii păcii era duzina de pumni, palme şi picioare care răsunau pe capul şi spinarea băiatului, aşa precum salvele de tunuri înştiinţează norodul că e zi de bucurie obştească.

In ajun de Sîntu-Ilie, i s'a întîmplat Părintelui un mare bucluc. Coana preoteasă trimisese pe Bucigaşu, împreună cu alţi doi camarazi, să-i ajute la scuturatul casei Coanii Măndichii, fie-sa măritată, cea mare, fiind a douazi praznicul bărbatu-său, pe care-l chema Ilie. Fiind copiii neîndemînatici şi căscăunzi, de mai mult încurcau treaba, femeea i-a luat la goană. Era o zi fierbinte de Cuptor şi băieţii făcuseră năduf de atîta treabă. Atunci, în loc să se 'ntoarcă la glasie, s'au îndemnat şi cu alţi copii şi i-a împins ceasul rău să meargă la lacul Teiului, să se scalde.

Aci, pasă-mi-te, ca să-şi rîză de Bucigaşu, l-au pus la ambiţie ca să înoate la larg, deşi nu ştia să înoate decît broscăreşte pe lîngă mal. Mai jucîndu-se, mai îmbrîncindu-se, copilul a dat de adînc, unde se nimerise să fie şi brădiş mult. De frică a început să bată apa cu palmele şi să ţipe, că se îneacă. Dar diavolii de copii i-au dat cu tifla:

— Măi Viezure, ia fă pe ursul şi înoată ca ursul.

Pînă ce băiatul, sleindu-şi puterile, s'a dat la fund.

Speriaţi, ceilalţi copii au ieşit la mal, şi-au luat hainele şi au tulit-o la fugă. Pe Bucigaşul, l-au găsit oamenii, abia peste un ceas, vînăt şi umflat, cu picioarele încurcate în brădiş.

Moartea Bucigașului a dat prilej de vorbă multă. A venit a doua zi tatăl băiatului, Jumărea Parlagiul, și a pretins popei să-i înapoieze leul pentru cele zece zile din Iulie, de după Sîntu-Ilie, plătite dinainte, dar fără de folos acum, din pricina morții. La început, popa Știucă n'a vrut să auză de așa ceva. Fiindcă, spunea Sfinția sa, cheltuiala o făcute la început pentru treizeci de școlari, așa că intrase la socoteală și tainul Viezurelui, pe o lună întreagă. Dar Jumărea a ridicat glasul și a început să spuie vorbe urîte. Il găsise tocmai acum mila de copil și înjura în dreapta și în stînga, pe cin'i-a prăpădit mîndrețe de flăcău... Ba chiar amenința că face reclamație la Primul-Procuror, precum c'ar fi fost vina Părintelui dac'a murit băiatul. Așa pasă-mi-te îl învățase domnul Gianolu, avocatul, din partidul dumnealui. Și chiar dacă n'ar avea altă pretenție, încaltea nu e drept să-i mai oprească și parale, lui; om sărac, după ce nu l-au mai slăbit popa și ai lui pe băiat din slugăreală și bătaie și, la urma urmelor, nu l-au ținut de scurt, de l-au lăsat să se ducă să se înece.

Ca să nu se facă scandal, fiindcă-l știa lumea pe Jumărea ce e în stare, Popa Știucă l-a luat cu binișorul și l-a dus la cîrciumă la Ripichiu, l-a îmbunat cu vorba și au deșertat cîte două pahare de sufletul mortului, dăscălindu-l că neștiute sunt vrerile Domnului și trebue să îndurăm cu capul plecat poruncile lui. Vinul l-a plătit părintele. Apoi au trecut pe la biserică, unde părintele a citit din sfînta carte ca să i se ierte copilului toate cele ce în viează a păcătuit cu vorba și cu fapta, au cu voie, au fără de voie, a aprins două lumînări din pangalul bisericii și i-a mai dat tatălui și o pomneată, cu un gologan de cinci legat în colț, s'o pună la căpătîiul mortului. Cu asta, s'au liniștit lucrurile și Jumărea a plecat ceva mai împăcat, mai ales după ce Părintele i-a făgăduit că o să vie să-l prohodească pe mort, fără plată.

— Cît p'aici să-mi facă pocinogul, pramatia de copil, zise popa, cînd a venit acasă, ștergîndu-și cu basmaua sudoarea de pe frunte, pe care marginea poteapului o despărțise în două caturi, unul alb deasupra, și unul roșu dedesubt. Bine că-l liniștii pe nebun. Parcă eu nu știu că a zis bogdaproste că a scăpat de haimana! De îngropat, îl îngroapă primăria. Are grije d-l Gianolu.

Și după ce-și șterse încă odată fruntea brobonată, clipi din ochiul stîng.

— Dar francul întreg tot nu i l-am dat...

— Săracu copil — spuse și domnișoara Marioara, miloasă, fără să-și ridice ochii de pe gherghef, mult era tont și prea-l băteau toți. Pesemne că și-a făcut Dumnezeu milă cu el, de l-a străns de pe drumuri.

— I-a fost moartea ca și vieața, o fatalitate. Blestemul sîngelui... interveni scurt Ispas, care citise ceva literatură.

— Dumnezeu să-l ierte, încheie Coana preoteasă, ducîndu-și colțul șorțului la coada ochiului, chip ca să șteargă o lacrimă ce nu vroia să isvorască. Ia vezi Ispas, de alți doi băieți, să-i trimetem la Tudorița, c'are niște fulgi de curățat.

Tudorița era a doua fată măritată a Popei Știucă.

— Dar mai'nainte să pornească, trage-le o sfîntă de bătaie, să nu meargă ca ăilalți la Tei, să ne facă necaz, mai adaugă, grijuliu, Părintele. Mi-ajunge ce-am tras cu unul.

A doua zi, nimeni nu mai vorbea de Bucigașul, ciuca bătăilor, căruia i se mai zicea și Viezurele.

*
* *

Glasia lui Popa Știucă și a lui fecioru-său Ispas s'a închis în ajunul Sîntămăriei mari, după datină. Ca în toți anii. Coana preoteasă ar mai fi vrut s'o ție încă barim pînă la Sîntămăria mică. Fiindcă zicea dumneaei, e păcat să dăm drumul băieților taman acu, cînd e la curte treabă mai multă: culesul poamelor, compoturile, pusul murăturilor la putină și al zarzavaturilor la beciu, umplutul cîrnaților, tăiatul, căratul și așezatul lemnelor, făcutul bulionului și cîte și mai cîte sunt la casa omului cînd suflă vînt de toamnă. Dar d-l Apostol, directorul dela școala comunală, i-a fost spus rîtos la Ripichiu, părintelui, între două pahare, că nu se poate una ca asta. A doua zi de Sîntămăria mare începea școala comunală și copiii trebuiau să fie toți acolo, că altfel își găsește beleaua cu revizorul ăsta nou, un „inimă-acră".

Și apoi, pasă-mi-te, avea și d-l Apostol familie mare și gospodărie grea și judeca și dumnealui tot așa de practic ca și Coana preoteasă: toamna și iarna sunt treburi multe pe lângă casa omului și nu se face moarte de om dacă se ajută cu băieții. Fiindcă buchea, și de se învață și de nu se învață, tot una este, căci ce se învață de pe carte se uită, pe cînd ce prinde copilul să facă cu brațele, asta-i rămîne — brățară de aur — toată vieața. Și învățătura cu munca e mai de preț pentru omul sărac decît învățătura din carte, care-i bună numai pentru boieri.

CONSTANTIN KIRIȚESCU

N O R Y

Locuinţa nouă a lui Nory Baldovin, nu era propriu zis ţinută secret; cei cu care avea treburi cunoşteau strada şi numărul, ceilalţi nu cercetau. Nory, era mereu socotită ca o fiinţă „sur la branche'', ca însă-şi interesantă, dar a cărei locuinţă nu interesa. Opreai pe Nory în stradă, într'un hall undeva, sau pe culoarele vreunei instituţii, unde o întîlneşti pentru a-i povesti, dealungul, ultimele tale necazuri; Nory era musafira binevenită la o masă cu treisprezece, la un dejun ce se anunţa monoton, la o serată cu multă lume şi de categorii diverse ce trebuiau topite laolaltă printr'un agent de legătură. In astfel de cazuri mai ales, Nory era neîntrecută, pentru ea categoriile, cît de felurite de gazde fiind dela sine unificate:— Toţi la fel!.... Toate ca una!— credea şi chiar spunea ea fără sfială. Nory mai era şi prietena ce ţi-o descoperi atunci cînd te simţi singur, deşi ai familie şi prieteni; pe care o rogi cu insistenţă să vie într'o zi la tine să staţi mult de vorbă, fiindcă ai multe să-i spui; argument valabil, căci lui Nory îi plăcea să afle, şi, în adevăr, venea la randevu, uneori exact, alteori cînd îi abătea ei; îi făceai confesiunea, îi cereai sfat şi era bună de sfat, în amîndouă înţelesurile: — adică şi sfătoasă şi capabilă să-ţi dea un consiliu practic — pentru care, fie că te slujeai fie că nu, tot îi rămîneai oarecum datoare.

Deunăzi Nory întîlnise pe Caro. După cît timp? O luase pe la spate de după după gît, periind-o. Ce e cu tine Nonora dragă? Nu te mai vezi! Nu mai dai pe la prieteni.

— M'am mutat dragă?.

— Iar te-ai mutat!...... Neastîmpărată mai eşti.... Nu faci purici!

— Ba acum prea astîmpărată...... Stau cu..., mamă-mea. Tocmai la timp! Toate garsonierele sunt pline de ploşniţe.

— Ai şi tu mamă? — glumise doctorul Caro, în treacăt, fără interes, cu gîndul la familia lui şi la a nevestei pe care de ani, tot el o întreţinea. Trecuse lesne peste noutate; pentru el Nory rămăsese „un ins nostim, — probabil de sex femenin'' — o glumă a lui, veche.

Acel *probabil* dată de pe când la Cercul Studenţesc cercase să-i facă curte fiindcă o plăcea şi Nory îl ţinuse la distanţă *corporală*

—rîdea el, — oarecît mofluz, dar repede împăcat cu rolul de bun prieten.

— De ce să mă placi?.... Pă ce?.... E anormal! refuza Nory.

—Recunosc.... Dar mie nu-mi plac *pozele* — făcea Caro aluzie la o oarecare fată prea frumoasă şi prea rece.

Nory fusese pe atunci bucuroasă că raporturile lor s'au limpezit; devenise confidenta marelui amor a lui Caro pentru o studentă frumoasă dela Litere; cunoştea pe note acel amor cu multe cîntece: —Timpuri! — suspinau ei cînd se întîlneau — ca acum.

— Crezi în strigoi? — o tachină Caro. — Alaltăeri aveam ceva la Facultate, un comision al Madonei şi vorbeam cu Proca, cînd o fetişcană, aşa .... o slujnicuţă cu beretă, se îmbulzi întrebând de adresa domnişoarei Nory Baldovin. Am întins urechea. Proca o trimetea la plimbare, fata insista: — Dă-i mă adresa că nu scapi, nu vezi că e scaete! — N'o ştiu..... Zău că n'o ştiu, — se apăra Proca sincer. Auzi!.... Proca să nu-ţi ştie adresa! — se mira Caro ca şi cum el o ştia sau o ştiuse vreodată.

Nory lăsă vorba despre adresă să se strecoare; ştia că sora ei Dia preferă să nu existe niciun fel de indiscreţie asupra locului unde îşi ascundea marele ei doliu.

Caro trecuse mai departe, explicînd cu animaţie ce măgar fusese Proca, cum i-a cerut ceva uşor, — o copie de pe un certificat prezintat pe vremuri de Madona şi cum măgarul de Proca făcuse pe omul ocupat. — Auzi! Să n'aibă vreme pentru Madona, după ce a pisat-o ani în şir cu dragostea şi cu propuneri de căsătorie.

— Ia stai dragă puţin să numărăm: — Cîţi ani deatunci?.... Cinci.... opt.... zece.... unsprezece...., *unsprezece* — dovedi Nory.

— Ajunge! strigă cu indignare veselă doctorul Caro, uitînd pe Proca şi măgăria lui — Ajunge! I-am numărat şi eu deunăzi cînd în sfîrşit.... m'au numit Conferenţiar....

— Să trăieşti! — îi spuse Nory bătîndu-l pe umeri. Observă că amicul ei Caro rămăsese foarte tînăr, totuşi cu ceva matur undeva mai la adînc, sub învelişul de glume. Era mirată că află abia dela el un eveniment aşa de însemnat.

Se regăsiseră totuşi la acelaşi punct de camaraderie şi intimitate.

Pe Caro, Nory îl preţuea şi ca om şi ca doctor; poate chiar îl iubise pe atunci, pe cînd îl refuza *corporal*. Lucidă, îşi dase seama cea d'intîi că el o iubea pe Madona. Pe ea se ştia frigidă, n'o interesa ce interesează pe bărbaţi în dragoste şi mai ales nu vrea nici un fel de jug. Avusese mai pe urmă exemplul însuşi al Madonei: Ani de sbateri cu d-l Caro al ei, în lanţurile amorului de care trăgeau amîndoi în parte, fără a se lămuri, fără a se libera. Apoi căsătoria, cu lipsuri băneşti şi cu scene.

Caro o prinsese acum şi n'o lăsa:— Vino la noi! Vino să vezi pe Madona!...... Să-mi spui ce crezi! — Păru deodată îmbătrînit de o preocupare.

— Ce e?
— Vino! — răspunse Caro cu gravitate stăruitoare.
— Să știi că viu! — și Nory notă în agendă.
— .... După ce o să vezi, treci prin față în cabinetul meu să .... vorbim.....
— S'a făcut! — o strîngere nervoasă de mînă a lui Caro
— ..... Nu uita! — se întorsese Caro dela un metru să-i strige.

Nory făcu un semn liniștitor.... Așa dar ceva serios..... grav..... Totdeauna Madona avusese ceva grav, o problemă vitală de propus lui Caro, și care-l făcea robul ei.

Rămase pe gînduri ca pe timpul cînd Caro, băiatul, îi plăcea și cerca a-și reaminti vre-o melodie cîntată de el. Oare se mai ocupa de muzică?

Sub fruntea lui Nory, drept în frunte, apăsînd asupra nasului, din care suflă în sec de două ori cu sgomot, subt frunte, purta amintirea întîlnirei recente, dar și efortul unei întoarceri spre trecut.

Un trecut familiar: — Parcă ar fi fost ieri! Deși ani întregi o deslegaseră de el, deși pînă la întîlnirea lor deunăzi uitase timpul de atunci și pe Caro. Cum se putuse să uite pe Caro!... pe Madona!

Pe timpul studenției, Nory evadase dela Litere la Medicină, — nu cu studiile, numai cu prieteniile. Legătura se făcuse la cantina studențească din Bulevardul Elisabeta. Acolo, după masa — comestibilă — zicea Nory, se formau grupuri: Dansatorii de pildă: Se dedeau în lături trei patru mese din mijloc, unul tapa pe pianina-drîmbă, rechiziționată Dumnezeu știe de unde. Și perechile ce-și simțeau picioarele neastîmpărate se avîntau. Ceilalți pe de lături discutau, fumau, priveau, pînă cînd praful, fumul, gălăgia, deveneau ametitoare; era momentul cel mai bun, cel care da măsura culminantă de camaraderie și descărcare.

Cantiniștii de pe Elisabeta, formau un grup care n'avea la bază identitatea de studii ci numai tovărășia de masă, tinerețea, avîntul, uneori nebunia comună, alteori amărăciunile comune ale studenției, ale vîrstei.

Iși țipau acolo versurile poeți care mai adesea erau dela Medicină nu dela Litere, cei dela Drept își elaborau ambițiile politice, matematicianii aspirau la premiul Nobel și tot Mediciniștii erau muzicali și compuneau romanțe; șeful lor de orchestră era Caruso zis Caro spre prescurtare.

Nory era dela Drept și Litere, dar prietenii ei erau mai ales dela Medicină. Prin Nory cunoscuse Madona pe Caruso — alias Titu Vasiliu. In anul trei la Litere, Madona, gravă, mîndră, clasificată „beauté" — pe atunci încă nu se cunoșteau premiile de frumusețe — era la Cursul de Istorie antică, asistenta profesorului Verlea.

Nory, în al doilea an, la Litere și în primul la Drept, era spiritul cel mai „frondeur" al tuturor Facultăților reunite; Caro îi făcea propuneri semi serioase de dragoste; Madona îi arăta simpatie, ceeace era o excepție, asistenta fiind rezervată ba chiar disprețuitoare. „Grozavă", „încrezută", „scîrboasă", — erau atributele curente — numai Nory o judeca altfel.

Madona de asemeni subt aparența de nepăsare și batjocoră a lui Nory, descoperise *„fond"*; avea unele potriviri, amîndouă nu făceau sat mult, nu luau parte la discuțiile în jurul orariului și altor nimicuri, amîndouă aveau același scop: să-și ia cît mai degrabă diploma pentru a-și cîștiga existența. Dar mai ales le apropiau deosebirile: Nory n'avea familie — așa se credea, fără motiv nici cercetare, — pe cînd Madona avea o familie numeroasă și lipsită de mijloace pe care trebuia s'o ducă în spinare toată vieața. Dedea în oraș lecții, își medita frații, își lucra singură rochiile, reușea să fie distinsă prin răceală, și elegantă prin simplicitate.

Nu se putea spune că Madona era iubită și nici nu dorea pesemne, fiind mîndră pînă la aroganță; toți cei însă cu care avea deaface: profesorii, părinții elevelor ei, îi acordau atenție și protecție din pricina frumuseței. Le primea impasibilă omagiul, îi menținea la un nivel platonic și profita de buna lor voință pentru nenumărate servicii făcute a-lor săi. Pentru ea nu cerea nimic. Era simpatizată chiar și de nevestele respective din pricina atitudinii ei glaciale care le liniștea; Madona primea uneori cu demnitate ca ceva meritat cadouri din partea acelor doamne. Tributul nevestelor îi părea obligatoriu: dacă ea ar fi consimțit, bărbații lor ar fi trebuit să cheltuiască mult mai mult. Cu astfel de teorii emise calm, grav, Madona reușea să facă pe Nory să caște le ea ochii și gura, ca la tot ce-i părea interesant. Interesantă era linia de conduită a Madonei, chiar și cu familia ei. Nu părea a-i iubi, vorbea de ei uscat; dar li se devota. Frumoasă și ambițioasă rezista ispitei unei vieți largi, pentru care avea gust și la care aspira după o metodă a ei, însă și după ideile ei, anume: — A profita de protecție, fără a acorda nimic, căci jumătățile de măsură sunt cele mai proaste. Și a da cîndva o lovitură, a face cît de tîrziu o căsătorie, dar aceea valabilă.

— Profesorul e în primejdie! — glumea Nory despre Decan, care avea o nevastă rea, trei haimanale de băieți și era un mare admirator al Madonei.

Madona era o poreclă mai veche dată de fete în școală și trecută la rangul de nume propriu. Studenții îi ziceau în surdină Sfinxa. Sfinxa, pe cît îi îngăduia firea uscată, arăta lui Nory prietenie, îi destăinuia greutățile de familie, ambițiile și numele adevărat: Elisabeta.

— Nu! — țipase Nory. Nu Elisabeta!... Pentru nimic în lume!... Madona „for ever"! — Din trecerea pe la călugărițe Nory ciupise ceva cunoștințe de limbă engleză cu care făcea față în lumea *snob*, — la ocazii.

Nory era apărătoarea Madonei în procesul dintre băieți și

asistență. Caruso însuși zicea de asistență: — Aia cu fumul în nas! — aluzie dublă, la înfumurarea Madonei și la oroarea ei de țigară.

— Ce caută aici la cantină, dacă o supără fumul?... Dumneei are familie în București, e poftită la Decan acasă, etc.... Ce caută aici? Ori e spioană?—protesta Caro, căruia asistenta îi făcea oarecare concurență, atrăgînd asupra ei atenția studențimii, deși nu le cerea atenția prin nimic, — dimpotrivă.

Lui Nory, Madona îi mărturisește că atmosfera de acasă o apasă, și dimpotrivă îi place atmosfera cantinei, în minus fumul care îi făcea rău și îi dădea amețeli. Era delicată la sănătate, deși părea invulnerabilă. Posesoare a „enigmei", Nory tăcea însă și lăsa pe băieți să o suspecteze. Asistenta părea totdeauna gătită, cu un guleraș, e drept, modest, de astrahan. Ținuta ei excludea însă ideea de lipsă.

— Că căuta acolo?... Suspectă! — protestau mediciniștii. Și Nory îi lăsa să zică, apărînd-o, totodată curioasă, fire de spectatoare, punînd jaloane în jurul Sfinxei și al misterului ei.

Intr'o zi, cînd avea spirit de contradicție mai mult ca de obicei, Nory se certase cu băieții pentru Madona, și în discuția aprinsă pro și contra, le destăinuise că asistența preferă tapajul și fumul lor așa idioți cum sunt, balamucului ei de acasă. Băieții păruseră impresionați favorabil de argument și cercaseră o apropiere care însă fusese primită de Madona dela aceeași depărtare și înălțime dela care primea și ostilitatea lor.

Părea a nu cunoaște sau recunoaște pe nimeni, sta singură la o mesuță de o persoană, obținută dela intendentul cantinei, captivat de frumusețea și de mîndria ei ca și de titlul de asistentă.

La mesuța Madonei se oprea numai Nory, cînd era sătulă de bandă.

Asistentei îi plăcea tovărășia lui Nory, care era un tampon între ea și ceilalți studenți, pe care-i ținea la distanță; un tampon dar și o punte de legătură. Deși Nory nici ea nu avea nici în clin, nici în mînică cu studenții, afară de cîțiva intimi, era simpatizată de tot blocul, fiindcă din spirit de frondă, lua totdeauna partea colegilor împotriva autorităților constituite. Exact opusul Madonei, care fără de nicio examinare a cazului era de partea profesorilor.

Nory îi simpatiza anume pe cei dela medicină, fiindcă aceia erau ciocli veseli, disecau, dar beau, mîncau, cîntau, erau băieți de vieață, nu „Cafea cu lapte" ca ceilalți. Iși alesese deci loc la masa lungă a mediciniștilor; la coada mesei, e drept, unde fusese tolerată. Cînd băieții scandalagii băteau uneori cu tacîmurile în farfurii, făcînd intendentului vreo manifestare ostilă, Nory îi asmuțea:—Pă el!— și striga în placul bandei... Apoi: — Nu te lăsa Simioane! — încurajînd cu familiaritate pe intendent.

Reperată, băieții un timp o lăsaseră în plata ei, trimețînd cel mult spre ea vreun: — Sssst acolo urîta! — care n'o impresiona, ci dimpotrivă îi întărîta spiritul de contradicție.

— „Un fichu caractère cette petite sauvage de Nory, mais une belle nature!" — zicea pe vremuri de ea una din profesoarele de franceză, la călugărițele de pe Pitar Moșu.

Nory își arăta însă mai mult firea „a naibii" decît caracterul bun.

Intr'o zi era să o pățească; huliganii — firește provocați de ea — se săltaseră de pe locuri și păreau gata a porni s'o bată. Sburase întîi un șervet cu inelul lui de lemn, căzut însă alături de țintă. Nory rîsese batjocoritor de prostul țintaș, care, ambiționat, pusese mîna pe scaun. Voinica îngălbenise — era mai bătăioasă cu vorba decît cu pumnul — totuși repetase strangulat provocarea întărîtîndu-l pe intendent: — Nu te lăsa Simioane! Un rîs larg pe note muzicale, în registru de bariton, rîs totodată melodios și brutal, oprise în loc scaunul ridicat și deslănțuise hazul „bandiților": — In genunchi bandiților, erați odată să mă ucideți! — le zicea de atunci Nory.

Rîsul nu contenea, mereu muzical, arpegiat. Era glasul bine cunoscut, glasul lui Caruso. Și Caruso în persoană, încă scuturat de trilurile rîsului, venise la coada mesei să închine cu fata bătăioasă, un pahar din oțetul lui Simion, despre care băutură „mizerabilă" se născuse conflictul.

Așa făcuse Nory cunoștință cu Titu Vasiliu, poreclit din cauza vocii lui frumoase Caruso, — deși vocea era de bariton, — dar ce are a face! Caruso era pe atunci un băiat voinic, frumos, președinte al Societății studețești, fundator și voce de bază a unui cor mixt studențesc și organizator al unor quartete de muzică de cameră, în care el era contrabasist. Caruso mai era și protector al lui Simion, pe care-l socotea bun administrator, bun gospodar, bun bucătar și bun pivnicer — și la fel ziceau băieții toți cînd erau în toane bune. Insă Simion mai era și bun cămătar, sau cămătar prost — împrumutînd pe d-l Caro la nevoie — cu termen, dar fără dobîndă și uneori cu dobîndă, ba chiar cu chitanță, dar fără termen — după cum sumele erau mai mici sau mai mari.

In ziua cu scandalul, Simion, la cerere, adusese vreo trei sticle din „cel tare" — vin din cantina personală a d-lui intendent, plătit firește extra, ca și cafeaua turcească, de orz. Plătit la Calendele Grecești — îl asigurau băieții. Simion crezuse pe semne că au sosit Calendele și ceruse prețul, provocînd indignare. Cu autoritatea lui de președinte și competența de băutor, cu sentimentul justiției ca și al intereselor personale, Caruso intervenise în favoarea intendentului și a avocatei lui benevole, urîta care strigase. — Nu te lăsa Simioane!

— Vinul lui Simion bun şi noi răi platnici! — tranşase Caro.
— Tu ţii cu Simion! — fusese apoi primul lui cuvînt către Nory.
— Nu!... Cu tine! — nu se lăsase mai prejos Nory, deşi încă zăpăcită de primejdia scaunului sburător.
— Bravo!... Bate laba... Pe vieaţă şi pe moarte! — risese Caruso.
— Şi pînă la urmă de unde te-ai pripăşit la masa noastră? — întorsese el foaia cu severitate.
— Vă iubesc!
— Aţi auzit băieţi? Ne iubeşte! Voi aveţi cuvîntul.
— O cooptăm!... O cooptăm! — decisese plebiscitul şi cîntase marşul mediciniştilor, la care Nory adusese un maximum de note false....

— Ce timpuri! — gîndea Nory acum, la unsprezece ani distanţă. Amintindu-şi apoi de neghioaba de Aneta Pascu, repetase: — Ce timpuri!... Nu era pe atunci student orice gunoiu ca fata asta! Ne plăteam toţi taxele, cotizaţiile, chiria, masa... Restul cum da Dumnezeu... Tapaj se făcea dar numai în glumă. La tapaj, Nory lua totdeauna parte, din spirit de frondă şi pentru a se arăta solidară. Prietenia „banditilor" era pentru ea un titlu la care ţinea mult. Spunea de ei: — Unde mi-e familia? — în bloc şi pentru cîţiva aparte, cu deosebire pentru Caro şi Madona. Prietenia ei fusese de altfel prima trăsătură de unire a menajului Caro.

... Tapajul lor pe atunci cel mai mare îl făceau pentru intrarea gratis la concerte şi la Naţional. Se credeau melomani... iar despre teatru, credeau că sunt critica supremă. De altfel căpătau totdeauna intrare şi aplaudau cu frenezie, afară de cazurile cînd printr'un acord tacit, făceau obstrucţie.

...Fusese nostim atunci la Naţional! Studenţii totodată grupaţi şi amestecaţi în publicul care circula, cereau „intrare" din obiceiu, fără speranţă căci era premieră de gală cu miniştri şi ambasadori.

Ei băteu totuşi palma şi talpa în ritmul: — Noi vrem pămînt — cu adaptarea: — Noi vrem loc! Noi vrem loc! — dar moale, în surdină. Cînd iată se oprise un automobil lung, în care sta pierdută în blănuri şi înrămată în geamuri, o cuconiţă frumoasă. Galanţi, băieţii făcuse front, apoi se orînduise într'un careu ce înconjurase maşina, salutînd pînă la pămînt cu panaşul unei pălării de muschetari închipuite, repetînd în tact: — Noi vrem amor! Noi vrem amor!

Printre ei vocea catifelată a lui Caro şi o singură femeie: — Nory — care le ţinea isonul, fără a simţi ridicolul ei cînd repeta ritmic: — Noi vrem amor!

Cuconiţa stase un moment consternată cu mîna pe ivăr, apoi ţipase isteric, închisese portiera, poruncise şoferului: — La prefectură! la prefectură!.... Revoluţ'a.... Armată!..., — spre uimirea băieţilor, ale căror glasuri se înmuiau.

Şoferul cuconiţei dase drumul în plin, ceea ce îi nevoise să sară înapoi. Ofensaţi în bunele lor intenţii şi văzînd că vînatul fusese chiulangiu, începuseră a fluiera, — unul avea chiar asupra lui un ţignal: — Vrei revoluţie! — rîdeau şi fluierau după maşina damei.

Lojile, reprezentate prin invitaţii de seamă, coborîseră în hallul cel mare, pentru a vedea ce se petrece şi la nevoie pentru a evacua cu prudenţă locul. Socotiseră pe semne că totuşi fortăreaţa Teatrului era mai sigură şi rămăseseră în „Foyer", pînă ce cortina se ridicase la ora fixată.

Autoritatea poliţienească sosită prompt, găsise o studenţime plină de respect: — Cu ce vă putem servi d-le inspector?... Binevoiţi a interveni să fim lăsaţi în sală, d-le inspector!... Vă mulţumim de bunăvoinţă, d-le comisar! — jumătate diplomatic, jumătate ironic.

Cum prudenţa era cuvîntul de ordine şi cum studenţii erau iubiţi: — Ei! Cînd eram şi eu student! — suspinau încă grangurii, — totul se potolise lesne. Numai cei cu dresarea procesului-verbal nu ştiau încă ce să menţioneze şi aşteptau porunca. Porunca hotărîse că nu s'a petrecut nimic, că a fost o confuzie, un mic incident între uşieri şi studenţi, care aveau ca totdeauna la Naţional intrare de favoare, dar veniseră în număr prea mare.

Cuminte judecată, dar nu atît de largă cît putea părea. Tăcerea în jurul micului scandal avea şi altă cauză. Tînăra doamnă sperioasă nu era nevasta dregătorului X, ci metresa lui. Discreţia poliţiei avea deci motive personale şi extraconjugale. Băieţii aflase tîrziu şi făcuseră numai pentru cantină un cînteccel postum şi fără multă maliţie; pe atunci lucrurile nu se înveninau. — Pe atunci!... Cîţi ani de atunci? Doisprezece... Paisprezece... Timpuri antediluviane!...

HORTENSIA PAPADAT BENGESCU

COCORII

(TRIUNGHIU DE ARGINT PENTRU OCHIUL MAGIC)

Că slovele, cu timpul, iau alt drum, prin ecouri,
Şi dela sine mişcă şi unii se aleg
Să 'nalţe peste fabrici şi docuri şi depouri
Triunghiu de argint, drept, neted, cu linii de strateg.

Pe cer — disciplinată — închipuesc cocorii,
Departe, Libertatea, în lin triunghiu plutind;
Să poată ochiul magic, în revărsări cu zorii,
Să-şi mai arate mila şi veghea, umezind.

In îmbulzire surdă, acolo jos, săracii
Mulţimea şi-o frămîntă în spasmuri fără spor,
Puternică şi neagră şi colcăind ca racii
Gustoşi de-i fierbi şi — sigur — greţoşi pînă nu mor.

Strung, menghină, zid, fontă. In fiecare om e
Un suflet greu ca fumul furnalelor spre cer.
Pe cînd ciclopii 'n iureş, astmatice fantome,
Lung lunecă pe şine smucit şi prizonier.

Măselele 'n zăbală de-oţel; încheietura
Pătrunsă de cătuşe; strivit fiece os;
In fiere (şi ei caldă) se mai clăteşte gura
Şi doar sudoarea trece cuţitu-i răcoros.

In clocot, desnădejdea, ca fonta în cuptoare,
Sbătută 'n fum şi flăcări, topită prea 'ndelung,
De nimeni pricepută, netrasă în tipare —,
Târziu, cine va şti-o meşteşugi în strung?

....
....

Ca Dumnezeu să-şi plimbe un ochiu mai blînd pe-o lume
In păcură 'necată şi 'n sînge strigător,
Sub lacăte de-oprelişti —, şi ca s'o vadă cum e,
Cocorii mei ridică triunghiu de-argint în sbor.

CICERONE TEODORESCU

CU TRENUL

La agenția „Wagons-lits'', din Piața centrală nu e mai nimeni, ca de obiceiu. Doar vre-un călător dezorientat întreabă de ora unui tren, sau o cucoană în vîrstă își cumpără bilet. (La agenție biletul e ceva mai scump, decît la ghișeul gării).

Indărătul biuroului, totuși, un funcționar stă în permanență. Iar de partea astălaltă se sprijină cîte un amic din oraș, care-i ține de urît.

Incăperea e oficială și corectă. Tablouri sugestive de călătorie — munți, vapoare, trenuri — garnisesc pereții.

Funcționarul, tînăr, arată bine: față rumenă, gît grăsuț și alb ca un caș, trup împlinit, — chiar prea împlinit.

Sub birou, un coș cu ouă pune o notă neașteptată, caldă și familiară.

— Ce-i cu ouăle celea, mă? întreabă amicul.

Funcționarul, vădit contrariat, împinge binișor panerul cu piciorul — ca să-l ferească, parcă, de lăcomia oamenilor.

— Ce ouă? Care ouă? Cîteva oușoare... le sorb și eu între mese... sunt foarte nutritive!

*
* *

Noapte.

In compartiment sunt trei doamne. Două din ele, prietene, s'au aranjat așa; una s'a întins pe o canapea întreagă, iar cealaltă a rămas pe un singur loc, pe canapeaua din față.

Se chinuește rău, săraca. Ațipește puțin, cade cu capul pe piept, ori pe umăr, tresare, ațipește iar...

— Uite, doamnă, eu tot nu pot dormi, i se adresează doamna singură de lîngă fereastră, — îți cedez matale un loc de-al meu, ca să stai mai comod, măcar un ceas.

Doamna cea amabilă își rezervă locul de lîngă geam, lăsînd acolo o pernuță albă și pălăria și iese pe culoar.

De acolo privește distrată în compartiment. Lampa cu glob albastru dă o lumină spectrală. Doamna înghemuită în colțul de lîngă ușă se dezmeticește pe încetul. Se mișcă la început cam nesigură în

lumina vînătă, apoi începe să se întindă pe canapea. Și se întinde, se tot întinde, parc'ar fi de gumă. Nici n'ar crede cineva cît se poate lungi de tare. Și nu se oprește din mișcarea ei de rîmă, pînă n'ajunge și pe locul rezervat de lîngă fereastră. A ajuns! Impinge într'un colț pălăria străină și — însfîrșit împăcată — își îndeasă bine capul strălucitor de pomadă în pernuța albă și adoarme.

*
* *

Mulți tineri, mult zgomot. Ușa se deschide și mai intră unul.

— A, uite și pe Bubi. Cine mai e în tren?

— Lume cîtă vrei. Mai toți cunoscuții noștri.

— Și Lizi? Este și Lizi?

— Lizi? Lizi nu-i în țară. Nici soră-sa.

— Nu-s în țară? Dar cînd au plecat?

Nu-s în țară? Dar cînd au plecat?

— Cum? Nu știți? Sunt în străinătate, încă de astă primăvară.

— Păcat. Lizi e așa drăguță! Și Mary e drăguță...

— A, Mary... Mary e puțin cam simplă. Știți atunci, la petrecere, ce-a făcut...

— Eu nu știu.

— Nici eu. Povestește-ne și nouă.

— Știți că băieții erau toți mascați. Mary a crezut că Jean e Maurice și se tot dădea pe lîngă el și era foarte amabilă și a vrut chiar să-i scoată masca și el s'a supărat și a vrut să plece și bătrînul l-a rugat să stee să nu plece cineva supărat din casa lui tocmai la așa o sărbătoare...

Povestitorul respiră puțin. Ascultătorii se reped cu toții:

— Ei, și pe urmă?

— Ei, pe urmă el a stat! Mai tîrziu fiecare și-a scos masca și ea cînd a văzut că el nu-i celalt, a zis vai ce deziluzie! și el a zis vai ce vacă!

Tot compartimentul rîde.

— Da, da, acum îmi amintesc și eu. Chiar așa a fost. Dar Lizi e cu totul altfel.... și inteligentă.....

— Da, inteligentă, dar are un trecut ...

— Lola mi-a zis că s'a prezentat Pol și vrea s'o ia.

— Cred și eu ! Tată-său dă două milioane!

— Oricum, Pol e curajos, că și el știe ce a fost.

— Curajos?! Cu două milioane? Cine nu-i curajos la prețul ăsta? S'a dus la bătrîn și i-a spus: „Eu iubesc pe fata d-tale și vreau s'o iau. „Și el a zis:'' „O iubești? Bine. Atunci s'o aștepți...''.

— De ce s'o aștepte?

— Stai să vezi. I-a zis: „ . . . s'o aștepți, că fata se duce deocamdată în străinătate, să studieze...''

Tinerii rîd iar, în cor.

— „Am s'o aștept'', a zis Pol. „Și dacă ai s'o iubești și cînd s'o întoarce, a zis el, am să ți-o dau''. „Am s'o iubesc'' a zis Pol.

— Şi chiar a trimis-o în străinătate?
— De urgenţă!
— Mare greşeală a făcut Pol că nu s'a dus după ea, în străinătate.
— Poate nu dispunea de bani.
— Ei, pentru aşa o perspectivă — două milioane zestre! — se găsea cineva să-l finanţeze . . .

*
* *

O fată de şcoală călătoreşte singură într'un compartiment.

Un domn elegant o priveşte cu insistenţă de pe culoar. Fata se uită din cînd în cînd la el, pe furiş, apoi întoarce capul spre geam.

Domnul aprinde o ţigară, scoate primul fum şi-l trimite sul albastru, parfumat şi diafan, drept în compartimentul fetei. Fără voie fata zîmbeşte şi lasă repede ochii în jos.

Tînărul aruncă ţigara, se înclină graţios în cadrul uşii deschise, întreabă: „Permiteţi, dudue?" — şi intră şi el în compartiment.

*
* *

— Vai, nu mai e niciun loc.
— Şi clasa întîi e goală. Treci, dragă, în clasa întîia.
— Cu bilet de-a doua, Nicule?
— Ce-are a face? Impingi controlorului un pol şi gata! Linie secundară . . . n'avea nicio grijă.

Adevărat, douăzeci de lei nu-i cine ştie ce şi călătoreşti comod. Dar lucrurile nu merg tocmai aşa de neted pînă la urmă.

Indată ce porneşte trenul, se şi înfiinţează un controlor în compartimentul mic — numai cu o canapea — în care doamna e singură.

— Biletele, vă rog!

Doamna se face palidă. Intinde biletul cu sfială.

— Mă rog matale . . . nu era loc în clasa doua şi eu . . . adică bărbatu-meu. . .

— Cum, D-nă? Cu bilet de-a doua în clasa întîi? Asta se amendează.

— D-le, te rog . . . nu era nici un loc . . . uite . . .

Şi cu gesturi nesigure doamna încearcă să-i înmîneze douăzeci de lei. Controlorul a văzut şi gestul şi suma. Foarte demn iese din compartiment, zicînd:

— N'am ce face. Trebue să raportez d-lui Inspector.

D-l Inspector apare îndată. E un om în vîrstă, foarte ponosit şi foarte blajin. Cercetează cu glas moale:

— Ce s'a întîmplat, Doamnă? Aveţi bilet de-a doua?

— D-le Inspector, vă rog ..... nu era nici un loc într'a doua şi soţul meu......

— Staţi, D-nă, nu vă tulburaţi. Să vedem .... să facem cum e mai bine. Dacă ziceţi că nu era loc.....

Controlorul stă ceva mai departe.

Inspectorul se apropie de cucoană şi-i şopteşte confidenţial:

— Am avut chiar eri tot aşa un caz. Hm! bucluc! Despre mine, de....! (tuşeşte) dar vezi mata, controlorul.....

Face o schimă misterioasă în direcţia controlorului şi pleacă.

Doamna, iniţiată subit în mersul treburilor pe lume, înţelege că se impune o urcare de tarif şi oarecare *forme*.

— Să plătesc diferenţa, zice dumneaiei şi, cu o rutină proaspăt cîştigată, scoate la iveală o monedă de o sută de lei. Controlorul încasează discret, salută politicos şi se depărtează.

După vreun ceas, Inspectorul trece prin faţa compartimentului. E mai vioi şi mai bine dispus.

— Ce mai faceţi Doamnă? Nu v'a deranjat nimeni?

Doamna, foarte recunoscătoare, răspunde amabil şi-l pofteşte să stea puţin de vorbă.

Tot timpul s'a gîndit să-l recompenseze şi pe el cu ceva, aşa, măcar o atenţie delicată. Tocmai are la ea în maletă o cutie de ţigarete „Specialităţi" (două sute de lei!), luate pentru soacră-sa. Poate n'o să se supere d-l Inspector, dacă i-ar oferi vreo cîteva.

Scoate cutia şi întinzînd-o vag către el, întreabă:

— Fumaţi, d-le Inspector?

D-l Inspector întinde repede mîna, ia cutia şi protestează vehement:

— Vai, cuconiţă, dar nu pot să primesc. Sunteţi prea amabilă.

D-na, luată repede, imploră:

— Vă rog, d-le inspector, îmi faceţi plăcere.

D-l Inspector se aşează mai comod pe canapea, deschide cutia, miroase ţigările......

— Phii! „Specialităţi" .... Faine!

Pune cutia în buzunar, aprinde o ţigară.... d-lui Inspector îi cam tremură mîinile.

— Greu merg lucrurile la noi în ţară, Coconiţă, începe d-lui. Şi ştiţi pentru ce? Pentrucă n'avem oameni, asta-i buba. Toţi — necinstiţi şi lacomi. De pildă la noi, în *Ce-fere*.... eu unul muncesc ca un cîine. Slujbă păcătoasă .... şi alţii huzuresc. Eu, de multe ori, n'am nici cînd să mă spăl....

D-l Inspector, nebărbierit de trei zile şi şifonat cum e, n'are nevoe să insiste prea mult asupra acestui punct.

— .... şi sunt şi eu om subţire. Nu te uita mata cum umblu acuma, în tren. Acasă am haine bunişoare ... am şi pălărie nouă, da'pot să le pun? Ii chip să umbli curat cu o slujbă ticăloasă ca asta? Şi dumnealor mai pretinde s'avem prestanţă. Auzi, *prestanţă!* Criminali! Leafă de mizerie, reduceri, greutăţi familiale....

— Aveţi familie?

— Sunt văduv, da'am copii. Ei, cînd m'am însurat se cheamă c'am luat avere..... şaizeci de mii.... pe vremea aceea şi pentru un pîrlit de funcţionar inferior... (pe atunci nu eram Inspector!) şaizeci de mii, de! Dar pe urmă am pierdut. Şi numai cu leafa, tare-i greu. Ce crezi mata? Numai educaţia fetei m'a costat la cinci sute de mii...

D-l Inspector se opreşte puţin din vorbă şi se uită cu ochi mici, cercetători la cuconiţa, să vadă: îl crede?

— Da, da, pa-ste opzeci de mii... aproape cinci sute. Şi acuma îmi reproşează că ce-i trebue ei educaţie. „Mai bine — zice— strîngeai bani şi-mi dădeai colea — un milion. Auzi? Un milion! Cu o slujbă ca asta.... cîte trei zile pe drum.... nu poţi nici să te speli, nici să te schimbi.....

In compartiment e tare cald... Doamna se dă discret mai la o parte.

— Cum? n'aveţi cîte o zi, ori măcar cîteva ceasuri pentru odihnă, pentru toaletă....?

— Iaca, n'am! Nu-s funcţionari!

— Dar eu văd că sunt. Văd o mulţime de funcţionari.

— Sunt, unde nu-i de lucru, da'unde-i de lucru — nu sunt! Asta-i aşa, o controversă, cuconiţă dragă. Eu am slujbă parşivă... eu, dacă stau cîte trei-patru zile nespălat.... neschimbat....

Parcă e din ce în ce mai cald. Doamna are impresia că se sufoacă. Se ridică dela locul ei şi iese pe culoar.

Inspectorul, foarte cavaler, iese şi el.

— Aşa, aici e bine, Cuconiţă. E mai mult aer.

— Da, răspunde cuconiţa aproape leşinată, mai mult.... aer...

* * *

— ....Va să zică ai înţeles? Dela Capu-Satului la Cîmpu-Lung— un fir, acolo — două. Dela Sadova la Pojorîta — iar un fir, aici încă două, avem şase.... .

— Cum şase?

— D-le, dela Capu-Satului la Cîmpu-Lung — un fir, nu? Pe urmă cele două. Pe urmă dela Sadova la Pojorîta şi cu celelalte două.... nu fac şase?

— Şase?! Şi cu Valea-Putnei ce faci?

— Ce Valea-Putnei, domnule? Ce vorbeşti? Nu înţelegi dumneata? Dela Capu-Satului....

Trenul porneşte. Conversaţia din compartimentul alăturat se pierde în zgomotul roţilor.

Brazi sumbri şi viguroşi coboară în fugă coasta muntelui şi se opresc nedumeriţi lîngă linia ferată.

In halta Mestecăniş trenul stă o clipă.

— Ei, va să zică aşa! dela Capu-Satului la Cîmpu-Lung — un fir. Apoi cele două..... pe urmă unul dela Sadova la Pojorîta, avem odată patru.....

— Hm! acuma scoţi patru? Şi Valea-Putnei? Şi Argestru?

— Ce Argestru, d-le? Unde-i Argestru şi unde suntem noi? Ascultă dumneata: Dela Capu-Satului la Cîmpu-Lung...

* * *

Doi domni bătrîni vorbesc mereu şi se contrazic unul pe altul la fiecare vorbă. Trebue să fie prieteni vechi.

— Ştii, acolo unde era scris numele cela nemţesc — Bleibert.

— Nu era *Bleibert*, domnule, nici nu era nume. *Bleihert* era scris.

— Ei, şi ce dacă era Bleihert?

— Apoi era *Bleihert*, nu Bleibert şi eu vreau să ştiu ce înseamnă.

— Cum „ce înseamnă"?

— Sigur.... traducerea! *Blei* înseamnă plumb.

— Hai? Plumb?

— Da, să ştii dumneata. Bleistift nu înseamnă creion?

— Ei, şi ce are aface?

Etimologul urmează imperturbabil:

— Va să zică Blei e plumb. Numai *hert* nu ştiu ce înseamnă.

— Caută în dicţionar, îl împinge prietenul.

— Aici? In tren? Am să caut eu, acasă! Dar sunt sigur că e vorba despre plumb.

— Nu, domnilor, intervine din colţul lui un alt domn gros şi placid. *Bleichert* e nume propriu. Este o fabrică Bleichert.

Domnul cel cu „Bleibert" zîmbeşte subţire.

Cel cu traducerile răspunde înţepat:

— Mersi! — şi conversaţia încetează brusc.

* * *

— ..... Şi unde mergeţi dumneavoastră?

— La Iacobeni.

— La Iacobeni? Aşa! Şi... aveţi casă?

— Nu, n'am. Dar am auzit că sunt multe case libere.

— Nu aşa de multe. Dacă vreţi, puteţi lua casă la noi. Avem o cameră foarte bună.

— E mare?

— Da, foarte spaţioasă! Trei pe doi.

— Cam mică. Vine şi nevasta mea peste o săptămînă.

— Nu e mică. E aşa fel construită că nu e mică de loc. Şi apoi priveliştea.... ceva straşnic! Şoseaua, linia ferată, apa, munţii... toate dela fereastră. Nici nu trebue să vă deranjaţi.

— Da, cred. Dar numai trei pe doi, pentru două persoane..
— Și apoi aveți deraierile!
— Cum? Deraierile?!
— Da, dela noi de acasă toate deraierile se văd ca-n palmă. Linia ferată face o curbă tare primejdioasă chiar în dreptul casei. Toate deraierile se întîmplă acolo. Eu nu scap nici una și... numai dela fereastră, fără să mă deranjez.... E o plăcere!

* * *

Trenul se apropie de destinație. Se ivesc zorile. Aerul e cenușiu-albastru, ca un abur.

Pe bălțile fără adîncime, lăsate de ploi, un cocostîrc a înaintat pînă departe, în zare. Peste întinderea fumurie a apelor el se desprinde grațios pe suportul subțire al picioarelor apropiate și forma lui se lămurește strălucitoare, cu neclintirea și eleganța unei flori.

La răsărit soarele înalță din abisuri o geană de văpae, apoi o jumătate de disc. Curînd discul întreg se rotunjește deplin, atingînd cu marginea de jos creasta dealului.

Din clipa asta o ia la fugă, delungul culmii, la întrecere cu trenul. Se desprinde repede de dunga dură a dealului și, liber în spațiu, — notă vagabondă de aur — saltă capricios pe portativul firelor de telegraf.

LUCIA MANTU

CONTRIBUȚII LA ISTORIA PICTURII ROMÎNE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Secolul al XVIII-lea se încheie în principatele romîne cu stăpînirea fanaro-turcească, mai puțin asupritoare decît rușinoasă și tristă.

Corupția adusă din Constantinopole de primii Greci pripășiți în țările noastre, stăpînește trebile dinlăuntru ale principatelor. Scaunul domnesc, în principiu electiv, nu era decît ultima treaptă a unei ierarhii la care puteau aspira funcționarii creștini ai Porții. Urmașii caselor domnitoare pămîntene nu mai existau. Membrii familiilor fanariote, ajunși dragomani ai Sultanului, nu mai aveau decît o singură năzuință: cumpărarea Scaunului unei țări bogate. Pentru a-și atinge țelul nu se dădeau înapoi dela nimic, exploatînd toate patimile tăinuite ale vizirilor, ale Sultanelor validee sau ale Padișahului. Prin rude și prin așa-zișii prieteni, care dintr'o urcare în Scaun nu aveau decît de cîștigat, pretendenții strîngeau sumele necesare pentru cumpărarea domniei.

Umil și lingușitor în fața Sultanului care-l investea cu puterea stăpînirii, plecat și recunoscător față de vizirul care-l ajutase, descendentul acestor familii de nemărturisită origine, pornea apoi trufaș să despoae țara pe care o primise.

Aci, nu mai întîmpina nicio împotrivire. Domnul avea o singură grijă: să pună cît mai multe biruri, ca să poată restitui mai întîi ceea ce datora celor care-l împrumutaseră, iar pentru el și neamul său să strîngă în cît mai scurt timp o avere îndestulătoare, — fără a mai socoti desele daruri ce trebuiau trimise la Constantinopole pentru menținerea în Scaun.

Inlăuntru putea să facă orice, divanul fiind alcătuit, pe vremea unora dintre acești Domni fanarioți, dintr'o majoritate de dregători greci, cinstiți cu vechile boerii romînești ale țării.

Care era starea acelora pe care noul venit trebuia să-i stăpînească?

O clasă conducătoare — a boerilor — subîmpărțită și ea în trei clase boerești. Coruperea lentă a acestora va fi încercată stăruitor de noii veniți. Din nefericire, au fost unii care au cedat în fața

ispitei. Cei mai mulți s'au îndîrjit însă, și atunci, pe bună seamă, acestora nu le-a mai rămas în cel mai bun caz decît surghiunul, — locul lor în dregătorii fiind luat de trepădușii Domnului.

Cu toată lipsa de igienă și de confort, boerimea ducea o vieață de mare lux, în timp ce restul poporului, „prostimea'', se înăbușea sub dările mereu înmulțite de lăcomia fanarioților născocitori și iscusiți.

Dările se ridicau totdeauna în preajma recoltei. Muncitorul era silit să-și vîndă produsele pe nimic „binefăcătorului'' levantin, care însoțea pe cei ce ridicau birurile.

Pămîntul era muncit doar în limita trebuințelor țăranului, care nu mai avea nicio tragere de inimă. Singura lui avere erau vitele, care puteau fi ascunse ușor.

Efectul acestei vieți trudite, nesigure, a fost o scădere a populației, în adevăr uimitoare față de întinderea țării și de bogăția mijloacelor de trai.

In orașe, graba Domnului de a strînge bani nu-i îngăduia nicio clipă să se ocupe de îmbunătățiri; bineînțeles, în afară de cazurile cînd țara a avut norocul unor fanarioți mai omenoși, a vreunui insular fără înrudiri obscure, sau a vreunui nobil fiu de „mare iaurgiu al Sultanului''.

Cel mai dezastruos efect al acestor domnii a fost, în vieața socială a țărilor romîne, pervertirea moravurilor simple și cinstite ale vechilor boeri. Vieața luxoasă și dorința mereu crescîndă de găteli noi a ajutat însă, într'o foarte mare măsură, desvoltarea comerțului. Negustorii trebuiau să aducă lucruri străine cît mai frumoase, cît mai îngrijite. Ei plecau acum în țările Apusului spre a reveni cu mărfurile cerute. S'a stabilit astfel un contact de continuitate, aducîndu-se vești din Apus, imagini artistice, ilustrații de modă, apoi, încet-încet, gazete, reviste și cărți străine. Librari nu existau. Serviciul de librar îl făceau negustorii de *lipscănii*, prin tot felul de publicații, din care mai tîrziu, către începutul secolului al XIX-lea, încep a fi obligați să dea câte un exemplar bibliotecilor domnești sau Academiei din Iași. Domnii își organizează bibliotecile după modelul celor din Apus, încredințînd grija aceasta unui om priceput, care poartă numele de ipistas al cărților.

Foștii dragomani ai Porții, care domnesc acum în principate, cunoscători ai limbilor occidentale, aduc cu ei secretari francezi și profesori străini pentru beizadele. Este primul nostru contact direct cu limba, arta și cultura franceză. După exemplul Domnului, boerii din preajma lui se străduesc ca și odraslele lor să știe carte mai multă și aduc la rîndul lor dascăli francezi. Acești profesori erau în majoritate emigrați în urma marii revoluții, oameni care aduceau cu dînșii un vînt din marea frămîntare apuseană ce răscolise și tulburase Europa, zdruncinînd tronurile, trezind conștiințele.

Cu vremea veniră în țară nu numai cei fugiți de urgia revoluției, dar și numeroși membri ai partidelor republicane urmărite. Tinerii aceștia, ajunși dascăli ai copiilor romîni, le înflăcărau mintea cu povestirea vitejiilor franceze, cu strălucirea faptelor mărețe, cu descrierea luptelor armatei franceze împotriva Europei coalizate. Mintea tînără a acestor copii nu mai visa decât eroism, lupte, frăție, libertate, omenie. Cu generozitatea primei tinereți, ei se avîntau spre aceeași țintă de desrobire și ridicare a celor obidiți. Gazetele franceze veneau acum mai ușor, mai multe, împrospătînd printre ei gîndurile noi.

In același timp, Directoriatul începe să trimită consuli în toate țărișoarele apropiatului Orient, spre a ațița printre popoarele acestea nemulțumirea și a izvodi revolta împotriva monarhiilor ce le înconjurau. Iar acestea, ocupate fiind cu potolirea sau doar cu grija față de continua primejdie a răscoalei, să-și întoarcă ochii dela Franța, care va găsi astfel răgazul să se refacă.

Ce a fost propaganda acestor consuli își poate oricine închipui.

Tinerii nu se mai mulțumesc acum cu cele învățate dela dascălii întîmplători din casele părintești. Ei vor să cunoască mai adînc și mai bine cele întrezărite. Artiștii străini, în trecere prin țările noastre, aduc ecoul artei apusene și formează gustul pentru frumos. Ajung acuma pînă la noi exemplare ale Enciclopediei, ale operei lui Rousseau, și tinerii își pot da astfel seama de tot ceea ce cuprind cultura, arta și știința occidentală. Ei pornesc la carte în Apus. Nu sunt însă primii Romîni trimiși în străinătate să-și desăvîrșească învățătura. Brîncoveanu a ținut și el, în vremea cînd era Domn, mai mulți bursieri la Paris, iar mai tîrziu un boer muntean a stat pe seama lui în străinătate, spre a învăța științele naturale. O vreme apoi, n'a mai plecat nimeni.

Acum însă, cei plecați vor aduce mai mult decît știință și învățătură. Vor aduce spiritul cel nou. La înapoerea în țară, ei vor da semnalul luptei între mentalitatea nouă și moravurile învechite. Tineretul evoluționist se va ridica atît împotriva obiceiurilor refractare progresului, cît și împotriva tendinței celor înstrăinați, care primeau cu entuziasm tot ce venea din afară. Tradiționalismul rău înțeles e tot atît de primejdios ca și acceptarea orbească a tuturor inovațiilor cu care venim în atingere.

Zorii renașterii noastre morale, etnice și înfiriparea culturii naționale se datoresc fără îndoială ideilor generoase importate din Apus. Sub înrîurirea lor directă ne vom desvolta de aci înainte ca neam conștient, cu nedesmințite năzuințe de progres.

In artă, ultimele decade ale veacului al XVIII-lea aduc recunoașterea breslei zugravilor de biserici și de case, și tot acum se întemeiază cele dintîi școale de zugrăvitură.

Domnii și boerii își dau seama de importanța acestui nou domeniu de activitate. Și creația artistică își face drum.

Inceputul secolului al XIX-lea se manifestă în primul rînd printr'o producție picturală de inspirație religioasă, — ultim vestigiu al canoanelor stilului bizantin athonit (pictura noastră biseri-

cească veche făcînd parte din ramura bizantină adusă la noi de călugării iconari veniţi dela Muntele Athos).

Paralel cu această producţie, sub influenţa mişcării de redeşteptare naţională, încep să se înfiripeze şi contribuţii cu substrat patriotic. Apare astfel pictura istorică, în gravuri, acuarele şi adesea în ulei, întreţinînd şi stimulînd nevoile sufleteşti ale unui popor dornic de libertate.

Totuş, artiştii nu se preocupă de redarea vieţii din jurul lor. Pitorescul naturii apare doar ca accesoriu decorativ în compoziţiile istorice şi religioase. Iar chipul uman, ceea ce am numi astăzi interpretarea plastică a expresiei psihologice, nu se iveşte decît mult mai tîrziu în pictura veacului.

In sfîrşit, copiii de boeri se consacră studiului picturii. Ziarele care apar încep să dea atenţiune şi manifestărilor artistice. Meşterii străini care ne vizitează trezesc gustul pentru portret. Mulţi rămîn aci, profesează, îndrumează, sau predau desenul în primele şcoale romîneşti întemeiate în Principate. Statul trimite în marile centre apusene pictori bursieri pentru studierea şi specializarea în artele frumoase. La înapoiere, vor profesa la rîndul lor şi vor contribui la stimularea gustului artistic.

Revoluţia dela 1848 găseşte rezonanţă şi în artă, — pictorii revoluţionari luînd parte activă la mişcarea de emancipare şi adesea ilustrînd plastic tendinţele vremii.

Se ivesc cei dintîi pictori de şcoală occidentală, care, rupînd definitiv cu tradiţia bizantină, ne aduc ecourile renaşterii italiene, atît de nefiresc rînduite pe pereţii lăcaşurilor noastre ortodoxe.

Odată cu aceştia, apare solia viguroasă a şcoalei academice, al cărei răsunet va ajunge pînă în vremea noastră.

Pictura romantică, impresionismul şi plein-airul impun succesiv reprezentanţi de seamă şi la noi, iar şcoala care se naşte deschide drum luminos picturii romîne contemporane.

PRIMELE ŞCOALE DE ZUGRĂVITURĂ

Reprezentările lineare şi colorate ale poporului romîn, vădind adesea uimitoare însuşiri expresive, s'au păstrat multă vreme în anonimat, îmbogăţind tezaurele noastre etnografice.

Luptând necontenit ca să-şi apere cu dîrzenie moşia şi nevoile şi neamul, Romînul n'a avut răgaz să clădească alte monumente, decît lăcaşurile de închinare. Fantazia creatorului anonim a zămislit însă totdeauna o artă populară decorativă, naivă şi graţioasă, iar iconarii noştri necunoscuţi au purtat, în stîngăcia operelor lor,

cel mai însemnat element constitutiv al specificului naţional: ortodoxismul.

Viaţa artistică evoluată, cultă, nu începe însă la noi decît în epoca modernă. Totuşi, oricît de restrîns ar fi numărul operelor, producţia plastică autohtonă îşi schiţează originile mult mai înainte decît bănuim şi şi-a păstrat pînă în vremea noastră o destul de semnificativă continuitate, un fond propriu, cu posibilităţi nesfîrşite de adaptare şi de prelucrare a materialului.

Peste creaţia noastră de fond popular şi peste aceea tot atît de originală de inspiraţie religioasă, s'a putut exercita orice înrîurire din afară şi e numai vina noastră dacă n'am ştiut să tragem din materialul transmis nouă de generaţiile anterioare, vasta inspiraţie în stare să genereze opere specifice. Infiltraţiile stilurilor şi curentelor străine trebuiau să stimuleze creaţia autentică a sufletului naţional, iar nu să o stingherească, îndepărtînd-o de făgaşurile ei originare.

Dacă împrejurările istorice şi politice din prima jumătate a veacului trecut nu ar fi dat în chip firesc o altă faţă atît vieţii materiale cît şi celei spirituale a societăţii romîneşti, ar mai trăi de sigur şi azi în operele creatorilor noştri, o anumită formă a artei bizantine — aşa cum au tălmăcit-o, de pildă, gravurile lui Petrache Zugravu (ilustratorul versiunii romîneşti a textului poemei cretane „Erotocrit") în timpul Domnitorului Nicolae Mavrogheni.

In căutarea unor forme proprii de viaţă, primele decade ale veacului trecut, atingînd punctul culminant al influenţei culturii apusene la noi, vestesc zorii renaşterii noastre culturale şi artistice.

Dar Apusul era prea înaintat şi noi prea în urmă pentru a nu dori să îmbrăţişăm dintr'o dată şi pe orice cale tot ce se înfăptuise dincolo de hotare, tot aceea ce se înţelegea în Occident prin cuvîntul ameţitor „civilizaţie".

Eram doritori să aruncăm giubeaua şi caftanul, ca un indiciu de prefacere morală şi de scuturare a jugului care ne apăsa de veacuri şi ne-am lăsat conduşi spre artă de un străin cu ochi albaştri şi cu talent medioeru (Carol Wahlstein), nu pentrucă îl socoteam artist desăvîrşit, dar pentrucă venise cel dintîi la una din şcoalele ce trebuiau să mişte întreg organismul hieratic al poporului valah — spre noile idei, îndemnuri şi cuceriri ale umanităţii.

Ştiinţa, moravurile, aspiraţiunile culturale, îmbrăcămintea, preocupările politice şi sociale — toate erau în prefacere la începutul secolului trecut. Nici în artă, prinurmare, nu mai puteam rămînea la starea în care ne ţineau *zugravii de subţire* [1]).

Aproape fără să ne dăm seamă, prin evoluţia firească a organizaţiunilor obşteşti, prin aspiraţiile către auto-determinare şi auto-

[1]) La 1776, Alexandru-Vodă Ipsilante, organizînd diferitele bresle de meseriaşi, îi împărţise pe zugravi în două categorii: zugravi de zidării sau *nacaşi*, adică vopsitori de case, şi zugravi de portrete sau *zugravi de subţire*.

guvernare, prin miile de contingențe care au înrîurit și sufletul națiunii noastre sub presiunea ideilor înaintate ale Apusului, am început să ne desvoltăm în cadrul unor trăsături cu desvîrșire diferite de ale trecutului nostru.

Pictura bizantină, la toate popoarele unde a dăinuit cîtva, a trăit numai atîta timp cît a fost legată de un anumit fel al poporului de a înțelege credința, de un anumit fel de viață, sub impulsul unor anumite moravuri.

De aceea, cînd viața începe să se desfășoare în progres, cînd moravurile, deprinderile și portul se schimbă, arta îmbracă la rîndu-i înfățișare nouă. Adoptînd pantalonii strîmți, jobenul și gulerul scrobit, am dat cea mai neîndoelnică dovadă că ortodoxismul începe să se desprindă de ființa artei noastre și că, multă vreme de-aci înainte, adevărul plastic îl vom căuta cu predilecție dincolo de granițele țărilor romîne.

*
* *

Intrăm în veacul al XIX-lea cu o artă ce se afirmă exclusiv prin zugravi.

Orînduirea în breaslă a zugravilor, constituiți în *loje* și grupați pe două categorii: zugravi groși (de binale) și zugravi de subțire (iconari și portretiști), e cea dintîi recunoaștere oficială și reglementare a profesiunii.

In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sunt destul de numeroși aceia care se ocupă cu zugrăvia — spune V. A. Ureche — pentru ca să poată fi înființată din ei o adevărată breaslă, care se deosebea în breasla zugravilor de icoane și de portrete ctitorești pe la biserici și în breasla zugravilor-boiangii și de case [1]).

Din îndemnul ierarhilor noștri bisericești, zugravii și pictorii iconari înființează școale de pictură pe lîngă episcopii și mînăstiri.

Astfel, o școală de zugravi e înființată de Ioan Zugravu la Rîmnicul Vîlcii, prin intervenția episcopului Filaret al Rîmnicului pe lîngă Mihai-Vodă Șuțu, arătîndu-i că Ioan, „știind meșteșugul

[1]) Unde învățau meșteșugul zugravii de subțire? Nu exista o anumită școală, ci fiecare zugrav avea ucenici. La 10 Iunie 1779, Domnitorul judecă un proces între Constantin Zugravu și Radu, copilul de casă. Acesta a dat pe fiul său să învețe profesiunea picturii la Constantin Zugravu, cu condițiunea să-l plătească 30 de lei pe an. L-a învățat profesiunea în 5 ani și jumătate *și i-a arătat tot meșteșugul și cu meșteșugul lui se hrănește.* Dar ucenicul nu mai vrea să stea la lucru la Constantin Zugravu, pînă la timpul cît se obligase a rămînea pe lîngă învățător; de aci procesul. Domnitorul hotărăște: „Negăsindu-se cu cale om slobod a se ținea ca un rob, fără voe s'a hotărît să fie nesupărat fiul lui Radu copilul de către Constantin, hrănindu-se cu meșteșugul lui unde va găsi aicea, Iar lui Constantin, căci l-au învățat meșteșug, să-i dea plată ceea ce se va găsi cu cale de către meșterii zugravi, socotindu-se către acesta taleri 30 pe an și care are să țină Constantin în seamă''. (Cit. *V. A. Ureche*, după Condica Domnească Nr. 4, actul din 1779, Iunie 10).

zugrăviei, Sf. Episcopie are trebuință de a-l avea în poslușanie cînd va fi trebuințe de zugrăvit, *cît și de a învăța copiii la meșteșugul acesta''* [1]).

La 30 Mai 1785, Domnitorul Șuțu îl scutește pe Ioan „de rîndul dăjdiilor și drepte bucatele ce va avea, să nu se supere de dijma lui, de vinăriciu, ca să fie cu tragere de inimă de a învăța copiii la meșteșugul său, cîți vor voi a învăța'' [2]).

Deprinderea străveche a Romînilor de a zugrăvi pe pereții bisericilor sfinți, scene biblice și chipul fondatorilor, a întreținut gustul pentru arta picturii în principate.

Astfel, la 22 August 1786, Mihai-Vodă Șuțu, găsind mînăstirile rău întreținute, întreprinde restaurarea lor, trimițînd pe zugravul Iordache la toate mînăstirile din județe ca să refacă portretele ctitoricești. In acest scop, Domnitorul a dat următorul pitac:

Cuvioșilor egumeni, epitropi, stariților de pe la toate monastirile mari și mici din țara Domniei Mele, vă facem în scire, că între alte acatastasi și rea chiverniseală ce vedem asupra monastirilor din ne economie și ne purtare de grijă a egumenilor și a epitropilor, ne-am înscîințat, că și pomenirea repausaților ctitorilor, ce cu a lor agonisită și strădanie au zidit și au întemeiat sfintele monastiri, s'au dat la nebăgare de seamă, în cît și chipurile lor cele zugrăvite în biserică le-au lăsat de s'au stricat și unele de tot s'au șters, altele cu ochii scoși din vremea răsmeriței, nu le-au mai dres și sunt fără nici o cuviință, care aceasta este un mare cusur și mare nemulțămită a Noastră, de care vi se face și pedeapsa: cum nu vă temeți de Dumnezeu? In vreme ce răposații acei ctitori și-au vărsat sudoarea și agonisita lor de au zidit sfintele case și le-au înzestrat cu atîtea acareturi, din care vă hrăniți și vă îndestulați cu toate cele trebuincioase și apoi nu aveți nici o grijă pentru pomenirea lor. Deci, nefiindu-ne aceasta nici într'un chip suferită, iată întradins am orînduit Domnia Mea pe Iordache Vechier zugravul, ca să vie pe la toate monastirile de obște din fiecare județ, unde să aibă a drege și a îndrepta chipurile ctitorilor, pe unde vor fi stricate, nu numai pentru podoaba sfintelor biserici, ci mai mult pentru neuitata pururea pomenire a ctitorilor; și dar la aceastea să vă arătați dar cu toată supunerea și protemia, și plata zugravului să o aveți a o răspunde și a-l mulțumi cum se cade, ca pe un trămis al nostru [3]).

Abia acum, cu protecțiunea acordată de Domnitor picturii, zugravii se simt încurajați să solicite dreptul de a se constitui de-

[1]) *Ștefan Meteș*, „Din Istoria Artei Religioase'', Tip. „Progresul'', Cluj, 1929, pag. 9, 10.

[2]) La 3 Iunie 1795, Alexandru Vodă Moruzi, cu pitacul său, va întări privilegiile acestea ale lui Ioan Zugravu, spunînd următoarele:

„Drept aceia m'am milostivit Domnia Mea de-am întărit această milă ce a avut, pentru care poruncim D-Voastră boierilor ispravnici ai județului și boeri dijmari și vinarieeri, după cum mai sus se cuprinde, întocmai să urmăriți, că așa este porunca Domniei Mele''.

[3]) *Condica Domnească* Nr. 17, fila 72, Arhivele Statului.

finitiv în corporaţie. Nicolae Mavrogheni dă, la 28 Noemvrie 1786, hrisovul de constituire a acestei corporaţii şi-l numeşte pe Ioniţă Zugravu staroste sau Nacaş-başa [1]), însărcinîndu-l să întrunească pe toţi zugravii şi să pună bazele breslei. Reproducem în întregime acest important hrisov:

Cartea lui Nacaş-başa de zugravi din 1786, Noemvrie 28.

Fiind-că Ioniţă Meşter Zugrav s'a arătat cu silinţă şi slujbă la lucrul curţii Gospod şi a poruncilor Domneşti, iată dar ca să fie de acum înainte cu mai multă silinţă, l-am făcut Domnia Mea nacaş-başa *peste toţi meşterii zugravi, căruia i-am dat această Domnească carte la mână, prin care poruncim ca mai întîi să cerceteze cîţi sunt zugravi şi se hrănesc cu acest meşteşug, şi pentru cîţi vor fi vrednici de meşteri cu ştiinţa meşteşugului deplin şi intraţi la vreo orînduială de dajdie, să facă foaie de numele lor şi de mahalaua unde locuiesc şi la ce orînduială de dajdie sunt fieşicare aşezaţi, ca să fie ştiuţi şi ca să nu fie volnic altul străin, fără ştirea nacaşibaşei, până a nu intra la orînduiala breslei lor şi la dajdie după putinţa lui, a metacherisi meşteşugul acesta, iar carele din meşterii cei ştiuţi nacaşi-başei ce vor intra acum la orînduială şi vor fi primiţi breslei lor, se va întîmpla a strica lucrul cuivaşi şi va înşela pe unii alţii, să aibă pentru unul ca acela însuş nacaş-başa şi a lucra la pagubă, fiind-că pentru aceia sunt opriţi alţii fără de ştirea lor a metacherisi şi meşteşugul acesta. Să aibă orînduitul nacaş-başa d'împreună cu toţi meşterii zugravi a face între dînşii alegere de 3—4 fruntaşi, care vor fi mai procopsiţi la ştiinţa acestui meşteşug, spre a se numi proestii breslei, cu care împreună să facă* longe, *de a judeca pre cei ce între dînşii de breasla aceasta vor avea pricina pentru ale meşteşugului lor şi pentru ucenici şi călfi, pe care după obiceiul meşteşugului acestuia şi după dreptate să-l îndrepteze, cum şi dintre dînşii cei care vor face stricăciuni la meşteşugul lor să-l judece după vina lor, la care* longe *dacă vreunul din zugravi nu se va supune de sineşi a veni chemat fiind, să aibă volnicie nacaş-başa şi cu ceilalţi proesti a-l aduce şi fără de voia lui cu Ceauşul lor. Aşişderea să aibă şi ei a ţine cutie, după cum toate alte bresle urmează, în care să fie datori meşterii a da cîte o para pe săptămînă, să fie pentru milostenia celor scăpătaţi, care bani, cu ştirea proestoşilor să se cheltuiască cînd va fi trebuinţă, la loc*

[1]) Ureche transcrie repetat *„Ceauş''-Başa*, ceea ce-i un non sens, aci, Ceauş-Başa era *vătaful de aprozi ai Divanului*.

La fel transcrie defectuos şi d. St. Meteş, precum şi alţi cercetători mai noi.

Acelaşi cuvînt se transformă în cuprinsul hrisovului — sub transcrierea lui Ureche şi al d-lui Meteş — în *casaşi, nacaşi*, iar la d. Meteş la uneori forma grotească de *„cacaşi''* (confundând probabil pe *n* cirilic cu *k*).

Singura formă corectă e *nacaş* şi *nacaş-başa*.

Cuvântul vine dela turcescul *nakş* (zugrăvitură, *Malen* — spune Tiktin) şi-l găsim sub forma *nacaslîc* (-uri) în „Eteria'' lui Beldiman, pag. 127: „...nacaslîcuri şi zugrăvituri luminate în toate odăile seraiului...''.

De altminteri, în condica Domnească Nr. 17, la fila 117, am descifrat foarte clar în hrisovul lui Niculae Mavrogheni: *nacaş* şi *nacaş-başa*.

cuviincios, pentru ajutorul vreunuia din breasla lor vrednic de milă, iar să nu se risipească în zădar.

Pentru ucenici să aibă a se urma după obiceiul lor, cum este şi la alte meşteşuguri, a nu primi un meşter ucenicul altuia, până nu-şi va împlini sorocul lui. Şi fiindcă, după cum s'a zis mai sus, cînd se va întîmpla vreo înşelăciune veri cuivaşi, nacaş-başa este dator a răspunde şi a da seama pentru una ca aceea, dar poruncim ca toate tocmelile de lucru zugrăviei la veri-ce binale, să se facă prin ştirea şi marafetul lui, şi să aibă la cutia lor acel meşter a da din tocmeala preţului taleri 3 la sută. Dela ucenicul ce va ieşi calfă, adecă meşter, să aibă nacaş-başa cînd va ieşi calfă, a lua taleri 3, avaetul lui, şi aşia să intre la orînduiala meşteşugarilor a lucra de sineşi meşteşugul acesta, după cum se urmează şi la toate rufeturile de alte meşteşuguri, de dau la starostii lor avaet cînd es calfă. Drept aceea, poruncim vouă tuturor meşterilor zugravi, să aveţi a-l şti pe numitul Ioniţă de nacaşi-başi, căruia să-i aveţi a-i da ascultare, la cele ce se cuvin ale breslei voastre, după obiceiu şi după orînduiala meşteşugului, cum şi la vreo treabă Domnească, cînd vă va chema numitul nacaş să nu vă împotriviţi, că pe unul ca acela are voia a-l duce şi fără de voia lui. [1]).

Constituirea aceasta a breslei zugravilor sub starostia meşterului Ioniţă, nemulţumeşte însă pe aceia dintre zugravi care nu sint simpli vopsitori de binale, ci zugravi de icoane şi de chipuri, adică ceea ce numim astăzi pictori artişti. Aceştia îi cer Domnitorului să îngăduie constituirea lor în breaslă deosebită. La 1 Februarie 1787 Mavrogheni le aprobă cererea, şi schimbă titlul de staroste în acela de arhi-zugrav, numindu-l pe George Venier cel dintîiu arhi-zugrav, după alegerea pictorilor.

Iată în întregime actul constitutiv al *lojii* (numele de *lojă* sau *longe*, fiind consacrat chiar în hrisovul din 28 Noemvrie 1786 al lui Nicolae Mavrogheni, dat pentru constituirea definitivă a corporaţiei zugravilor):

Intre alte meşteşuguri trebuincioase obştiei fiind şi unul al meşterilor zugravi şi nacaşi, pe care găsindu-i Domnia Mea fără niciun fel de rînduială, din care pricină mulţi din cei ce aveau trebuinţe a lucra acest meşteşug se înşela, se păgubea şi li se strica lucrul de către cei ce numai cu numele erau meşteri şi nu ştiau meşteşugul desăvîrşit, vrut-am Domnia Mea, că după toate alte breasle, să se pună şi acest meşteşug în orînduială, pentru folos de obşte, spre a lipsi acele înşelăciuni şi după a nacaşilor jălbi şi cereri, am fost orînduit nacaş-başa pre Ioniţă atît peste nacaşi cît şi peste zugravi, dîndu-i cartea Domniei Mele cu ponturile şi povăţuirea cuviincioasă.

Dar după aceasta, în urmă, meşterii ce sunt zugravi, vin cu jalbă înaintea Domniei Mele şi arătîndu-ne că meşteşugul lor este

[1]) *Condica Domnească* Nr. 17, fila 117, Arhivele Statului.

deosebit şi că nu pot fi tot la o rînduială cu nacaşii, cerînd a li se orîndui lor un deosebit archi-zugrav, am cercetat Domnia Mea aceasta şi am găsit cererea lor cu cale, pe care, deosebindu-i de nacaşi, înaintea Domniei Mele îşi aleseră pe Gheorghe Venier ca să fie archi-zugrav peste meşterii zugravi, iar Ioniţă nacaş-başa să rămînă peste nacaşi, fără de a nu avea a face cu zugravii. Pentru care îi dăm volnicie numitului archi-zugrav mai întîiu să cerceteze cîţi vor fi vrednici de meşteri cu ştiinţa meşteşugului deplin şi intraţi la vreo orînduială de dajdie, să facă foaie de numele lor şi cu mahalaua unde locuiesc... (Restul este aproape identic cu hrisovul dat lui Ioniţă; decît se adaogă, că calfa care deschide prăvălie să dea la cutia breslei cîte 10 taleri. Se mai adaogă încă obligaţiunea ca atunci cînd vreunul din zugravii cei învăţaţi desăvîrşit va tocmi un lucru din cele mai mari, archi-zugravul să aibă a rîndui lîngă acel zugrav învăţat şi calfă sau ucenici din cei mai proşti spre chiverniseală a ajunge toţi, după cum şi prin cuvînt deosebit am poruncit).

1787, Februarie 1.

Aşa dar, în anul 1787, cînd pictorul Louis David, dictatorul artelor în Franţa, întreprinde imensa compoziţie „Jurămîntul Horaţilor'', lăsînd în urma lui trei sute de ani de artă, prin care au trecut Clouet, Le Sueur, Poussin, Mignard, Largillière, Watteau, Boucher, Greuze, Gros, Prudhon, — trei sute de ani care au însemnat un şir de progrese, de cuceriri şi de perfecţiuni în arta picturii, în tehnica ei, în varietatea stilurilor şi a curentelor, — în acel an abia, la Bucureşti, Domnitorul Nicolae Mavrogheni se învredniceşte să iscălească actul constitutiv prin care dă de ştire că „între alte meşteşuguri trebuincioase obştei, e şi unul al meşterilor zugravi şi nacaşi''.

In pragul veacului al XIX-lea, când Apusul se mîndrea cu opere magistrale, cînd însăşi Renaşterea începea să fie uitată prin apariţia altor şcoale, la noi, meşterii zugravi de icoane şi de chipuri au trebuit să facă jalbă Domnitorului pentru ca acesta să recunoască — cum am arătat — că ei sînt totuşi ceva mai mult decît zugravii de binale.

Ajunge numai citirea unui astfel de act pentru a cuprinde dintr'odată întreaga noastră stare culturală de atunci: în preajma anului 1800, ne găseam în situaţia în care se aflase Franţa pe la începutul secolului al XIV-lea, cînd *Maistre Behnard* se supăra şi el că nu era cu mult deosebit de zugravii de binale.

Eram cu sute de ani în urmă...

Să lăsăm însă firul faptelor să se desfăşoare.

*
* *

Meşteşugul zugrăvicesc continuă să atragă pe tinerii cu îndemînare la amestecul culorilor.

Prin 1798, meşterul Ivan Rusu deschide la mănăstirea Căldăruşani o şcoală de zugravi, la care se înscriu în scurt timp numeroşi ucenici.

Şi alţi meşteri din cuprinsul ţării fac şcoală.

Astfel, la 21 Aprilie 1800, Mitropolitul Dositei Filiti roagă pe Alexandru Vodă Moruzi să-i acorde scutire lui Mincu din satul Gărdeşti (jud. Vâlcea), frate cu singhelul Mitropoliei, *care a pus pe Mincu de a învăţat copiii meşteşugul zugrăviei*, „slujind Sfintei Mitropolii şi Sfintelor Episcopii de Argeş şi Buzău, cu meşteşugul zugrăviei sale, foarte cu bună plăcere'' [1]).

Domnitorul acordă scutirea cerută.

In 1802, egumenul mănăstirii Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti, tocmeşte pe Ivan Rusu să zugrăvească biserica Unguriu din comuna Măgura (jud. Buzău). Ivan vine împreună cu un elev al său Gavril şi începe lucrarea. Dar pe cînd zugrăvea cupola, se produse marele cutremur din ziua de 14 Octomvrie 1802, cînd biserica se nărui şi Ivan fu omorît.

Cutremurul stricînd şi dărâmînd un mare număr de biserici, nevoia de zugravi se simţi şi mai mult.

Polcovnicul Mateiu, pictor cu renume pe acea vreme, ca să facă faţă împrejurărilor, plecă la Căldăruşani şi redeschise în 1803 şcoala de pictură a lui Ivan Rusu, unde începură să vină în curînd o mulţime de ucenici din toate părţile ţării.

Intre elevii cei noi găsim pe Nicolae Teodorescu, Costache Focşăneanu şi Ilie Ploeşteanu, care vor ajunge meşteri căutaţi.

Arzînd mănăstirea Căldăruşani, au fost distruse mare parte dintre icoanele făcute de aceşti vrednici ucenici şi de meşterii lor.

NICOLAE TEODORESCU

Episcopul Chesarie al Buzăului, „om cult, înţelept, dezinteresat, plin de abnegaţie apostolică, avînd în suflet credinţă, sentiment patriotic şi rîvnă mare pentru ridicarea bisericii'' [2]), — fiind mare iubitor al artelor frumoase şi cărturar inimos, — îndată ce-şi luă scaunul în primire (la 1825), înfiinţă la Buzău o şcoală de muzică, în 1829 o şcoală de grămăticí, iar în 1831 o şcoală de pictură şi sculptură, a cărei conducere i-o va încredinţa lui Nicolae Teodorescu, înţelegînd astfel să dea şi picturii noastre bisericeşti o temeinică şi serioasă îndrumare.

Nicolae Teodorescu s'a născut în Focşani la 1786. Plecarea lui împreună cu Costache Focşăneanu, în 1804, la Căldăruşani, ca

[1]) *B. Iorgulescu*, „Din istoria picturii în Ţara Romînească'', în „Literatura şi Arta Romînă'', Bucureşti, 25 Februarie 1901.
[2]) *B. Iorgulescu*, loc. cit., pag. 223.

să învețe arta zugrăviei, ne e confirmată și de titlul erminiei scrise de el aci, (erminie pe care soția sa a vîndut-o ieromonahului Eftimie dela schitul Ciolan, în posesiunea căruia a găsit-o B. Iorgulescu, în timpul investigațiilor sale). Titlul este următorul: „Cartea numită Gramatica ori Osav, sau Erminie. Adică închipuirea și tîlcuirea ori alcătuirea a tot meșteșugul zugrăviei. Acum scoasă și tălmăcită de pre eleno-grecească întru cea românească, întru sfinta mănăstire Căldărușani, la anul Mântuirii 1805, Ianuarie 15''.

Până pe la 1814, Nicolae Teodorescu a trăit retras la via sa dela Odobești, lucrînd icoane, împreună cu Costache Focșăneanu. In 1814 cei doi prieteni pleacă împreună la Iași, — spune Iorgulescu, — „ca să se mai desăvîrșească în arta picturii, la un renumit pictor ce se stabilise pe atunci acolo''. In 1816 ei se înapoiază la Focșani și Costache se căsătorește cu una dintre surorile lui Nicolae Teodorescu. O altă soră a acestuia se mărită, în 1817, cu Mihai Tăttărescu, um mic proprietar din Focșani, care moare tînăr, ca și soția lui, lăsînd un singur copil, Iordache, pe care Nicolae Teodorescu îl va lua apoi la dînsul și-l va crește împreună cu copiii săi, învățîndu-l de mic zugrăvia. Orfanul Iordache va deveni mai tîrziu cunoscutul pictor George M. Tăttărescu.

Intre timp și preotul Gheorghe Badea deschide, în 1822, la Câmpulung, o școală de zugravi, peste drum de biserica Marinei, numită „Școala după ulița Văii'', Ucenicii acestei școale năvăleau în orele libere în curtea bisericii, pentru a vedea cum zugrăvesc frații Radu și Ioan, fiii unui alt zugrav, diaconul Șerban, și să învețe și ei zugrăvitul.

Unul dintre elevii care învățau aci, mai mult în joacă, meșteșugul, a fost și Ioniță, fiul preotului Dumitru Oaie dela biserica Șiubești din Câmpulung, care, inspirat de icoanele celor doi frați zugravi, „a început și el a desemna pe ziduri'', devenind, după studii serioase în străinătate, pictorul de mai tîrziu, Ioan D. Negulici [1]).

In anul 1827 Nicolae Teodorescu e trimis de episcopul Chesarie la schitul Ciolan, ca să zugrăvească biserica Sfinții Apostoli. Ajutat de nepotul său Iordache Tăttărescu, Nicolae Teodorescu a lucrat cu atîta încordare și dragoste, încît s'a întrecut pe sine, realizînd o pictură de necontestată valoare artistică. Cei care au vizitat această biserică au rămas impresionați de frumusețea zugrăvelii, care a deschis în pictura noastră bisericească o direcțiune nouă, păstrînd nealterate principiile tradiției bizantine.

Chesarie îl chemă apoi pe Nicolae Teodorescu să restaureze catedrala episcopală, înființînd și școala de pictură de care am amintit, „de oarece numai această episcopie avea 22 de metohuri, care trebuiau zugrăvite din nou''.

In 1831, Nicolae Teodorescu deschide școala, avînd ca ucenici pe George Tăttărescu, Grigore Stănescu, Tomița Ploeșteanu,

[1]) *Șt. Meteș*, op. cit., pag. 10.

Dumitrache Aldescu, George Ioanid. Dintre aceștia primii trei au colaborat cu dînsul la zugrăvirea episcopiei.

Mulțumit de rezultatele școlii de pictură, Chesarie înființă în 1833 și un atelier de sculptură, sub conducerea lui Dumitru Săpătoru, avînd ca primi ucenici pe Agapie Sfinteș și Enache Tănase.

In 1834 Nicolae Teodorescu plecând la București să zugrăvească Mitropolia, școala de zugrăveală și-a întrerupt activitatea, dar în 1837 el o redeschide în casele proprii din Buzău. De aci au plecat apoi meșterii Dimitrie Teodorescu, Costache Dimitrescu, Dumitrache Mehtepciu, Gavril Andronescu, Ion Petrescu, George Vasilescu, Ștefan Vasilescu, Belizarie și alții. [1]).

Domnitorul Alexandru Ghica, luînd parte la sfințirea Mitropoliei, recent zugrăvită de Nicolae Teodorescu, rămase uimit de puterea de imaginație a meșterului, de talentul cu care știuse să simbolizeze evlavia creștină. Il felicită călduros pe artist și, cu diploma din 30 August 1839, îi dădu titlul de concepist.

Acuma Nicolae Teodorescu e chemat pretutindeni să zugrăvească icoane și biserici.

Domnitorul D. G. Bibescu, întorcîndu-se la 1844 din Moldova și văzînd la episcopia Buzăului, unde se oprise, icoanele pictate de Teodorescu, îl invită să lucreze și pentru dînsul și-l înălță la rangul de pitar, cu care pictorul a fost trecut și în arhondologie.

Dintre pictori, acest rang nu-l va mai dobîndi decît Theodor Aman, la 1851.

Deși activitatea lui Nicolae Teodorescu s'a risipit cu deosebire în pictura bisericească, în care a pus credință și meșteșug înalt, căutînd să păstreze neîntinat patrimoniul tradiției, el a lucrat și o serie de portrete, dintre care 12 ale episcopului Chesarie și două ale lui George Tăttărescu.

A murit în vîrstă de 94 de ani, la 8 Iulie 1880, — închizînd cu el în mormîntul dela schitul Ciolan ultima tresărire de vieață a picturii noastre bizantine.

Era ceasul agoniei, triste a acelei epoci în care tipicul cules din erminiile athonite hotăra închegarea formală a zugrăvelii bisericești.

Cu Nicolae Teodorescu a dispărut ultimul nostru iconar învățat, care a avut meritul de a fi știut să strîngă în aceleași acorduri schematizate, în aceeași luminozitate coloristică și nesdruncinată credință, pe voevozi, pe domnițe și pe ctitori, la un loc cu sfinții, cu apostolii și cu arhanghelii înarmați.

H. BLAZIAN

[1]) *B. Iorgulescu*, loc. cit., pag. 223.

LES PIERRES

Le temps toujours à nouveau me déroute
Et mes yeux se referment songeurs
Et voici que vers vous s'en va ma route
O pierres très anciennes ,ô mes soeurs!

Agenouillées en vos vertes parures
Au bord des tombes dans les cimetières,
Rebut des routes ou idoles pures,
Graviers sans nom ou dalles funéraires,
Compagnes des couleuvres et des ronces,
Statues vivantes ou rochers tremblants,
Lourdes meules au cou des noyés sombres
Précipités au fond des océans;

De partout je vous serre et vous prends, toutes.
Et votre verbe muet je l'entends,
Je vous recueille en mon âme et j'écoute
Vos longs silences par-delà le temps.

Au rythme de l'éternité fluide
Où l'instant en instant se fond,
Votre silence est une mort lucide
Et votre mort est l'instant le plus long.

Mi-s vremurile tot mai mult străine — Și ochii mei se închid nepăsători, — Și, iată, azi mă 'ntorc din nou spre tine, — Norod bătrîn al pietrelor surori...

In haine de verdeață îngenunchiate — In cimitir pe lespezi de morminte;— Sculpate 'n drum și 'n temple sărutate: — Prundiș de rând sau lespezi sfinte;— Tovarășe cu șerpii și cu spinii; — Statui zglobii sau gîrbovite stînă; — La gîtul înecaților în mare — Rostogolite 'n văgăuni adînci;

De pretutindeni vă cuprind și vă culeg — Și vorța voastră mută o 'nțeleg,— Vă string pe toate 'n suflet și ascult — Tăcerile care vorbesc în voi demult...

In ritmul odihnit al veșniciei — Cum clipă după clipă se alungă, — Tăcerea voastră-i limpede ca moartea — Și moartea voastră-i clipa cea mai lungă.

Auprès de vous je redeviens atome
Lorsque mon front se courbe sur vos fronts;
Je n'ai plus souvenance d'etre un homme
Quand sonne en moi votre parler profond.

Votre repos, ô pierres, m'épouvante,
En vous des forces vives se tourmentent
Et comme un oeil marmoréen et lourd
Quelqu'un en vous est aux aguets toujours.

Mais aujourd'hui que le temps me déroute
Et que mes yeux se referment songeurs,
Vers vous encor, je dirige ma route
Et je vous aime, ô pierres, ô mes soeurs.

Spre fruntea voastră fruntea mea se 'ndreaptă — Și lîngă voi mă simt din nou atom, — Și când v'ascult povestea înțeleaptă — Nu-mi mai aduc aminte că sînt om,

Odihna voastră, *pietre*, mă 'nspăimântă, — In voi o vlagă nouă se frămîntă, — Și ca un ochi înmărmurit și greu — Stă *Cineva* la pândă'n voi mereu...

Și totuș azi cînd vremea mi-i străină — Și ochii mei se'nchid nepăsători— Tot către voi mi se întoarce drumul — Și-mi sînteți dragi o, Pietrelor surori...

É L É G I E

Oh! qu'ils sont vieux les mots et lourd le rêve!
J'ai troublé jusqu'au fond à dessein
Les puits que j'ai creusés en moi sans trêve,
Et dans mon âme j'ai allumé des bûchers souverains:

Du fond de l'antre je guette en silence
Les longues flammes rouges de souffrance....

Ohé, amants des nirvanas profanes,
Vous, saccageurs des cryptes sans défunts,
Quand vous viendrez en longues caravanes
Frapper aux portes, hôtes importuns,
Devant l'autel désert et sans icônes
Et mes bûchers à la pourpre de sang
Les feux maudits mettront des flammes jaunes
A vos fronts vains et chancelants.

Ce vechi sînt vorbele, ce greu e gîndul!

M'am tulburat fîntînile'ntr'adins — Pe care le săpasem ani dearîndul, — Şi'n suflet ruguri roşii mi-am aprins:

Invăgăuna mea cînd stau la pîndă — Să-mi fie roşii focuri de osîndă...

Ohe! Indrăgostiţii de nirvane, — Jefuitori de cripte fără morţi, — In lungi, clănţănitoare caravane — Cînd veţi veni să-mi bateţi pe la porţi, — Pustiul meu altar fără icoane — Şi rugurile mele ca de sînge — In flăcări de venin se vor răsfrînge — Pe chipurile voastre vane...

O vous pauvres chasseurs de vent sur les hauteurs,
Aux ailes de nuée, au coeur d'argile,
Que j'ai pitié de vos âmes fragiles!
Vous qui aviez le néant à vos pieds
Et qui n'osiez le voir sur les hauteurs,
Dans ma nuit sombre comme un soleil mort
Vous atteindrez, ô chasseurs des hauteurs,
Mon châtiment vainqueur du sort...

Mais toi, Âme, qui d'aventure
Deviendras ma vie en son plein
Quand ta solitude future
Voudra ma solitude pour soutien,

Quand ton penser d'alors, du fond des âges,
Suivant mon penser qui déjà s'en fut,
S'efforcera de l'atteindre au passage
Comme un écho fraternel inconnu:

Ainsi que deux lueurs sans corps
Qu'absorbe le même soleil,
Deux ondes sur le sable d'or,
Lucides, au calme pareil,

(Sur quels chemins iront nos pas,
De quels vents allons-nous renaître?)
Ce jour, dussions-nous nous connaître,
Nos routes ne se joindront pas.

AL. PHILLIPIDE

Trad. de MARIA HOLBAN

O, bieţii vînători de vînt pe culmi! — Aripi de nouri, inimi de argilă, — Făptura voastră-i vrednică de milă...

Voi care-aveaţi neantul la picioare — Şi să-l priviţi n'aţi cutezat, pe culmi, — In noaptea mea profundă ca moartea unui Soare — Veţi izbăvi, o, vînători de culmi, — Osânda mea atotizbînditoare...

Tu însă, Suflet, care, poate, — Vei fi vreodată viaţa mea cea plină—Când viitoarea ta singurătate — Va căuta singurătatea mea străină,

Când gîndul tău de-atunci, gonind prin vreme, — Pe gîndul meu de-acum, demult trecut, — Va încerca din vreme să-l recheme — Ca un frăţesc ecou necunoscut;

— Ca două flăcări fără chip — Sorbite de acelaş Soare, — Ca două ape în nisip — Lucide şi nepăsătoare,

(Pe care drumuri vom veni, — Din care vînturi vor renaşte?) — In ziua-aceea chiar de ne-om cunoaşte — Noi nu ne vom mai întîlni...

GRĂDINA PROSERPINEI

DIN CHARLES ALGERNON SWINBURNE

Aici unde-i clipa lină
şi orice chin sub cer
ca valul e, şi vîntul
e părerea unei păreri,
privesc câmpul cum creşte
pentru cel ce coseşte,
ce ară şi munceşte:
un luciu rîu de vreri.

Sătul de rîs şi plînset,
de cei ce rîd şi plîng,
de ce se va alege —
că seamănă ori strîng;
sătul de ceas şi clipe:
flori veştezi risipite,
dorinţi, visări, ispite,
mi-i dor de somn adînc.

Ici moartea ni-i aproape,
dar dincolo de zări,
de vînt şi val se pleacă
corăbiile pe mări
purtate 'n rătăcire
spre ce ţel? nu au ştire:
alt vînt şi altă fire
se arată 'n aste ţări.

Nu-s flori prin lunci şi crînguri,
nici viţă, nici ciulini;
doar maci fără 'nflorire
şi 'ntunecaţi ciorchini;
şi suri se 'ndoaie spinii
când mîna Proserpinii
zdrobeşte lung ciorchinii,
storcînd al morţii vin.

Păliţi fără de număr
prin holde fără spor,
se 'ndoaie şi se 'nchină
din noapte pînă 'n zori;
şi ca un suflet, care
nu-şi află împăcare,
prin raiu şi 'ntunecare,
răsare soare 'n nori.

De-ai fi voinic cît şapte
tot moartea-i locul tău
nici nu-i sbura la ceruri
nici plînge 'n chinul greu;
de-ai fi ca şi o floare,
mîndreţea însăş moare
şi-un dor oricît de tare
tot se sfîrşeşte rău.

Senină 'n zări departe
stînd sub cununi de flori
cu mîna-i fără moarte
Ea strînge muritori:
şi buza-i e mai blîndă
ca a dragostei plăpînde,
cînd la ea vrea să strîngă
fiii rătăcitori.

Aşteaptă rînduri-rînduri
toţi oamenii cîţi sînt
uitîndu-şi maica sfîntă [1])
şi rodul ei cel sfînt:
şi flori şi primăvară
şi păsări spre ea sboară
dar florile se 'nfioară,
şi plîns răsună 'n cînt.

---

1) Demeter, ţărîna-mamă, rodirea pământului.

Se duc cu aripi grele
iubirile ce pier
şi anii morţi se 'nşiră
cu negrele poveri:
vechi vise veştejite,
nădejdi de ger pălite
şi frunze răscolite
din moarte primăveri.

Nu-i siguranţă 'n jale
şi 'n bucurii nu-i spor;
ci timpul nu stă 'n cale:
azi moare mîine 'n sbor;
iar dragostea învinsă
cu o zîmbire stinsă
oftează — ştie bine
că dragostele mor.

Scăpaţi de dor şi teamă
şi setea de a trăi
aducem închinare
oricăror zei ar fi
că nu e veşnicie,
că morţii nu învie
şi apa cea mai vie
tot se va mîntui.

Şi stelele şi luna
nu se vor mai trezi,
şi nici isvoru 'ntr'una,
nici ochii n'or privi,
nici frunze vii ori moarte,
nici zile cu-a lor soartă;
ci doar un somn de moarte
în noaptea fără zi.

Trad. de MARIA HOLBAN

UN SURÎS DE 5 MILIOANE

REZUMAT AL CAPITOLELOR PRECEDENTE

André Séverin, tînăr pictor soseşte la Londra pentru o afacere specială şi pe care la început n'o cunoaşte decît el. Se duce în Soho, unde caută un anumit local de noapte. Pe cînd bîjbîie într'o ceaţă deasă, aude un strigăt — urlet de triumf sau de exasperare, nu se poate şti bine. Apoi descopere un corp care zăcea pe trotuar. Omul, după toate probabilităţile, se aruncase sau fusese aruncat pe fereastra, încă deschisă, dela etajul I. André nu-l cunoştea. Dar el părea a-l recunoaşte pe André, căruia îi întinsese o hîrtie boţită: „Citeşte — zise el — asta te priveşte". Şi moare. De altfel, nu era nimica de „citit". Un simplu portret. Portretul lui André, şi într'o atitudine rea şi vindecativă, pe care el nu şi-o cunoştea de loc.

In localul din care omul căzuse, André găseşte ceea ce căuta de un an: o femeie tînără care, şi ea, îl aşteptase pe dînsul. Se numea Felicia Theodorovna, soţia lui Gregor Petrovici, omul cu accidentul. Nimeni de inculpat. Nimeni nu părăsise sala de consumaţie şi spectacolul. Felicia cîntase tot timpul. Afară de ea, nimeni nu-l cunoştea pe Gregor, care pentru prima oară călcase pactul încheiat cu nevastă-sa de a nu apărea în localurile unde cînta ea. Afacerea era deci „clasată". Cît despre portret, el fusese făcut — explică Felicia lui André — de un desenator ambulant în seara aceea a despărţirii acum un an, cînd André îi făcuse ei reproşuri atît de nedrepte — cum se convinsese şi el a doua zi. Veche poveste şi asta, clasată şi ea.

Pe cînd cei doi amanţi regăsiţi se dedeau la dulcile plăceri ale reconcilierii, André, examinând mai atent portretul, dete un strigăt — care un moment îl miră şi pe el cît de mult semănase cu urletul lui Gregor. Apoi începu să explice victorios: „Am găsit". Descoperise că cele două poveşti, afacerea de acum şi cea din anul trecut, nu erau în fond decît una şi aceeaşi, şi că, pe deasupra, prezentau amîndouă un mare interes de actualitate.

Cu un an înainte André venise la Paris să vadă pe soră-sa Adrienne, soţia doctorului Raymond Duvernois, un chimist de mare merit. Involuntar, André surprinde pe cumnatu-său ascunzând într'o pendulă-safe o hîrtie albastră. Pe de altă parte, Adrienne pare foarte turburată de o conversaţie telefonică. Dar grijile altora turburau prea puţin pe André, el însuşi îndrăgostit absurd de o femeie căreia nu-i văzuse niciodată obrazul adevărat, ci numai imaginea pictată, în dimineaţa aceea, de fostul său maestru, pe care se dusese să-l vadă.

Adrienne îl intrigă din nou cînd pretinde, de faţă cu soţul ei, că s'a înţeles cu André să meargă în seara aceea să audă Tosca. Minciună cu atît mai suspectă, cu cît Raimond declarase că trebue să se îmbrace, seara, spre a se duce la o reuniune oficială — absenţă de care ea voise, de sigur, profita.

La operă, André vede intrînd o femeie care — fără nicio îndoială, trebuia să fie misterioasa lui necunoscută pictată. Dar nu izbuteşte s'o regăsească în sală.

In timpul spectacolului se petrec lucruri stranii. Mai întîi, Raymond se întoarce la operă aproape imediat (André, care ieșise un moment pe stradă, îl văzuse, pe trotuarul operei și așteptînd). In lojă Adrienne, și ea, părea că așteaptă ceva. In sfîrșit, pe scenă, tenorul care juca rolul lui Cavardossi, n'avea ochi decît pentru Adrienne, în sală. Apoi André vede cum „ouvreuse''-a strecoară un bilețel Adriennei, care iese și se duce (André o urmărește) pe scenă, în cabina tenorului. Dar André, în momentul acela, uită de toate astea, căci a văzut în foaier, singură, pe femeia care, încă de dimineață, îl tot obsedase. André reușește s'o impresioneze scoțînd din buzunar un block-notes plin cu desene, toate portrete ale chipului ei... Doamna pare a face haz de André și, după vreo jumătate oră de conversație, îi făgăduește să vină, la 1, într'un dancing, după ce va fi condus pe bărbatul ei la club.

In loja operei, aceeași nervozitate, la ambii soți Duvernois. Și — ultim lucru suspect: la terminarea piesei, cavalerul Cavaradossi (care, în piesă, este împușcat la zid de carabinieri), nu se mai scoală să mulțumească publicului. La a doua ridicare a cortinei, este plecat. De ce această grabă?

Pe cînd André se afla cu noua lui prietenă la masă, în dancing-ul unde-și dăduseră întîlnire, André fu interpelat de un tînăr necunoscut care avea—zicea el—să-i spună lucruri grave în legătură cu sora lui și cu cele întîmplate în acea seară la operă. André se retrase într'un colț cu necunoscutul, la care se alătură un domn mai în vîrstă, cu expresie jovială, și care îi vorbi așa: „Cumnatul d-tale are în safe-ul său din birou, o hîrtie compromițătoare pentru noi. Trebue s'o avem, chiar în astă seară. Și d-ta ne vei da-o. Căci de nu..., sora d-tale va intra la închisoare. Iată (și-i arătară lui André ediții speciale de gazetă anunțînd o tentativă de asasinat împotriva tenorului, prin substituirea unui cartuș adevărat în carabina unuia din carabinierii din ultimul act). Sora d-tale sigur va fi implicată (și-i arătară lui André o fotografie unde Adrienne, cu un pumnal amenință pe tenor, în loja lui). Numai noi știm de toate astea. Și vom tăcea. Dacă bineînțeles ne vei ajuta...''

André n'avea de ales. Se duse cu escrocul să-i dea hîrtia din safe. Acesta însă nu luă hîrtia, ci doar o recopiă, cu cerneală invizibilă. Documentul — observase André — era o serie de formule chimice.

In acel moment, André simți, venind dinspre safe, parfumul caracteristic al lui F. Th. Căută obiectul mirositor. Era hîrtia albastră ascunsă în dimineața aceleiași zile, de Raymond. Și purta iscălitura F. Th. Semnatara asigura pe doctor că nu va mai încerca să-l șantajeze, și-l ruga să vină neapărat în seara aceea la operă. André înțelese. F. Th. era de connivență cu escrocii. Indignat, se întoarse în localul unde F. Th. o aștepta, și o acoperi cu insulte, după care plecă furios. Femeia visurilor lui era complicea unor pungași!

A doua zi dimineață se întîmplă o mare nenorocire. Laboratorul doctorului făcu, nu se știe de ce, explozie, omorîndu-l pe Raymond.

Tot în dimineața aceea, un domn Méline insistă să fie primit de André. Era domnul cel gras din seara trecută, care-i explică lui André că acea copie după document fusese pierdută și că trebue neapărat să ia alta — sub aceleași amenințări. — Decît, căutînd în safe, nu mai găsiră nimic. Documentul de sigur arsese odată cu doctorul, în explozie. Așa dar, nimic de făcut. „Și pentru că totuși — zise Méline lui André — d-ta ai fost corect cu noi, am să-ți fac o mare plăcere anunțîndu-te că sora d-tale n'are niciun amestec în această afacere, în întregime scornită de noi. Iți voi istorisi amănunțit cum s'au petrecut lucrurile''.

Și d. Méline își începu povestirea.

*
* *

Iți aduci aminte de tînărul Vincent. Vincent care a fost, ieri noapte, cu d-ta, pentru afacerea cu safe-ul. Vincent e șef de cabinet,

sau secretar particular, sau așa ceva, pe lîngă directorul general al uzinelor unde lucrează doctorul—unde lucra...

Ieri dimineață, doctorul, în loc să se ducă, ca de obiceiu, la el în laborator, veni să vorbească cu patronul. Semn sigur că avea ceva grav să-i spună. De altfel, asta i se vedea și pe față. Părea deosebit de excitat. Poate că iar mai nimerise vreo invenție — se gîndi Vincent — vreo invenție care, ca de obicei, să îmbogățească fabrica.

Vicent, introducînd pe doctor în cabinetul patronului, își făcu de lucru pe biroul acestuia și, fără să fie văzut, deschise parlophonul (directorul comunica direct numai cu Vincent, care, dela biroul lui, îl punea în legătură cu restul fabricii).

Astfel, tînărul nostru amic putu, dela el din cabinet, să audă toată conversația dintre directorul general și doctorul Duvernois.

— Un exploziv extraordinar. Ceva fără comună măsură cu toate expozibilele cunoscute pînă astăzi. Am avut mare noroc c'am prins de veste. Ce? Să fi fost cel mult un centigram picătura care a căzut pe ciment. Și a făcut o gaură de treizeci de centimetri adîncime. E foarte curios. O substanță extrem de stabilă. Și cum vine în contact cu magneziu... Am mai făcut o experiență. (Aci Vincent auzi foșnetul unui jurnal). Am luat cu mine, la Saint Cloud, ieri dimineață, pe un prieten reporter fotografic. Uite; vezi aici: banca așezată între doi pomi. Pe urmă cei doi pomi, iar între ei o enormă movilă de pămînt răsculat. Știi cît mi-a trebuit pentru asta? Mai puțin ca o jumătate de gram. Și, ce-i curios, explozia e extraordinar de localizată. Vezi: sfera dezastrului e net circumscrisă. Anume mi-am rezemat paltonul și umbrela de unul din copaci... Autoritățile locale sunt și acum foarte intrigate. Am să le dumeresc eu; dar nu acum. Intîi trebue să-mi iau brevetul...

Și apropo de brevet. Cred că n'are ce căta un explozibil în mîinile unui particular. N'ar fi rău să-l vindem Statului. Ce zici? Eu am și cerut audiență ministrului de războiu, pentru asta. Mi s'a promis c'o să fiu primit mîine dimineață. Ei, asta e tot. Ce spui?

— Ce să spui? Spun că sunt încîntat, că ești cel mai bizar inventator din lume, și cel mai norocos (alții se căznesc cu anii, și d-ta, căutînd altceva, găsești totdeauna cîte un lucru senzațional)...

Și mai zic că te felicit, și că ai mînă liberă dela noi să aranjezi chestia cum vei crede de cuviință, și... și la surpriza plăcută pe care mi-ai făcut-o, am să-ți răspund și eu cu o surpriză, tot atît de plăcută, făcută însă de mine dumitale. In urma propunerii mele, consiliul a admis ca de acum înainte partea d-tale să se ridice la 50 la sută asupra beneficiilor rezultînd din exploatarea brevetului... Era ridicol — și imoral — să ai numai 5 la sută. Dar și d-ta ești de vină. De ce nu te-ai plîns niciodată de o asemenea absurditate?...

Și spune, cine mai știe de noua invenție?

— Nimeni, răspunse doctorul. Nimeni. Nici dela laborator, nici de acasă. Mica explozie de pe țimentul laboratorului am explicat-o eu, cum am putut. Și hîrtia cu formulele o țin într'un safe, la mine în birou, în locuința mea din rue Saint Honoré.

Tînărul Vincent, auzind toate aceste prea interesante lucruri, se grăbi să telefoneze lui Gregor Petrovitch.

D-ta nu-l cunoşti pe Gregor Petrovici Theodorov, bărbatul cucoanei cu care petreceai ieri seară. Este un om deştept şi cultivat, de bună familie burgheză rusă, care a avut pe vremuri o avere imensă, plasată în Franţa şi în Anglia, deci scăpată de exproprierile bolşevismului. Din păcate, felului de vieaţă al lui Gregor, nicio avere nu i-ar putea rezista. In special jocul de cărţi l-a mîncat. Noroc că mintea lui ageră e în stare să scornească tot felul de combinaţii aducătoare de noi bani. Am făcut personal vreo două-trei afaceri cu el, afaceri, fără exagerare, de toată frumuseţea. Este şi inventiv şi îndrăsneţ. Cu capul cîştigă o mulţime de bani, pe care, din lipsă de cap, îi dă automat înapoi, la masa verde. După care trebue iar să inventeze o lovitură. De altfel asemenea expediţii îl pasionează. Are fire de vînător. (Pînă acum cîţiva ani, pe cînd nu lua încă cocaină, Gregor trecea drept unul din bunii ţintaşi de clasă internaţională).

Este foarte interesant să-l vezi pe Gregor citind gazeta. Are o tehnică cu totul specială. De subt fiecare informaţie, el ştie să extragă „afacerea de făcut''. Cînd întîmplător auzi el de chimistul Duvernois şi de fecunditatea în invenţii a acestuia, îşi şi aduse aminte că tînărul Vincent — pe care-l cunoştea dela unul din multele cluburi unde se duce — e un fel de secretar particular al directorului general dela uzinele unde lucrează Duvernois. De îndată ce-l reîntîlni pe Vincent, Gregor îl rugă să urmărească atent activitatea doctorului, şi cum o simţi că acesta a mai descoperit ceva, să afle, dacă se poate, cam despre ce e vorba, şi să-l înştiinţeze numaidecît.

Astfel fu pus Gregor, ieri la 10 dimineaţa, în curent cu chestiunea noului explozibil. Chestiune urgentă, căci a doua zi toată afacerea risca să treacă definitiv în mîinile ministrului de războiu. Trebuia deci să se capete formula în cursul aceleiaşi zile.

Dacă Gregor e un adevărat artist în a mirosi, subt evenimentul de aparenţa cea mai banală, o fertilă sursă de inbogăţire, în schimb marele specialist în adunare de materiale este modestul d-tale servitor. Gregor ştia că am acasă o întreagă bibliografie de tipuri, un repertoriu omenesc clasat frumos, alfabetic, adevărat muzeu al slăbiciunilor, unde, prin 2.800 de fişe, o mulţime de indivizi de toate sexele, sunt studiaţi din punctul de vedere al exploatării lor posibile. Aproape fiecare informaţie, cu privire la cutare persoană este însoţită de „trimiteri'', de „indicaţia sursei'', şi câteodată de vreun document doveditor (scrisoare intimă, chitanţă, act oficial, fotografie etc.). Trebue neapărat să vii odată la mine. Are să te amuze. Colecţia mea de tipuri e foarte interesantă. O pinacotecă de psihologie. Un fel de Comédie humaine clădită în scop lucrativ şi organizată contabil...

Gregor, acum ca şi în alte dăţi, recurse la mine — bunul său amic — pentru a colabora cu el la găsirea unui mijloc onest de a fura formula lui Duvernois.

La 11 dimineaţa, împreună cu Gregor, căutăm fişa Duvernois. Cîteva informaţii referitoare la studiile, activitatea şi invenţiile lui, apoi la familie. (Aşa am aflat de existenţa d-tale; apoi, la operă te-am identificat; nu atît fiindcă semeni cu sora d-tale, cît din pricina tipului levantin pe care-l aveţi amîndoi).

La sfîrşitul fişei Duvernois, scria: „*Vezi Thénin*''. Căutăm şi acola, şi găsim următoarele:

„Thénin, Florence, 48 de ani, Paris, Rue de Sévres 31. Fostă cocotă. Actualmente îşi cîştigă greu existenţa ca supraveghetoare într'o şcoală de fete. Scrisori de dragoste dela doctorul Duvernios, de acum 20 de ani. A încercat să şantajeze cu ele pe doctor, care a trimis'o la plimbare, indignat. De atunci n'a mai primit-o. Cumpărat cu scrisorile, 100 franci toate. Anexă: scrisoarea ei prin care îmi cere o întîlnire''.

Asta era tot. O fişe slabă, faţă de altele din colecţie. Dar, bună sau rea, trebuia să ne ajungă. Şi atunci iată care fu planul nostru de campanie.

Obiectiv fundamental: golirea casei.

Soţii Duvernois, din fericire nu locuiau în apartament, ei şedeau într'un mic hotel particular. Aşa dar, mult mai uşor. Evacuarea servitorilor e totdeauna legată direct de evacuarea stăpînilor. Dacă aceştia ies seara, personalul domestic îşi poate la rîndu-i permite — cu sau fără voie — o mică escapadă în oraş.

Nr. 1 din program: evacuarea domnului.

O scrisoare în care imităm caligrafia lui Florence Thénin. Ca să nu riscăm absolut nimic, iscălim numai cu iniţiale: *F. Th.* Textul scrisorii, cam aşa: „Nu-i vorba de niciun ajutor bănesc. Nu-i vorba de nicio plictiseală pentru tine. Numai un minut vreau să te văd, să te întreb ceva. Pe urmă nu ai să mai mă vezi niciodată. Pentru mine asta e o chestiune de vieaţă şi moarte. Pentru tine cinci minute de conversaţie cu o femeie căreia odată îi spuneai că o iubeşti. Ştiu, eşti încă desgustat de încercările mele de şantaj. Dar acum — încă odată îţi spun — nu-i vorba de bani, ci de un sfat, de cîteva cuvinte, de cîteva secunde. Te rog, vino... etc.''.

Şi-i dedeam doctorului întîlnire seara, la operă. Apoi ca să pară şi mai natural, stropeam scrisoarea cu puţin parfum. (Gregor tocmai cumpărase pentru nevastă-sa un flacon), şi expediam plicul doctorolului la laborator.

Nr. 2 din program: evacuarea doamnei.

Redactăm o a doua scrisoare, către d-na Duvernois, în care o vestim că bărbatul ei o înşală, şi că dacă vrea să se convingă, să se ducă să-l surprindă la operă, diseară. Imi ziceam că în chipul acesta, el căutînd o femee care nu există, iar dînsa urmărind un om cu o conduită destul de suspectă — amîndoi enervaţi de căutare şi negăsire, se vor încăpăţina şi vor sta la operă cel puţin două acte, arhisuficient pentru a se cambriola în linişte locuinţa părăsită.

Combinația era valabilă chiar în cazul cînd soții Duvernois ar fi avut musafiri. D-na Duvernois n'ar fi putut răbda să nu se ducă la operă. Și atunci: sau și-ar fi decomandat invitații, sau i-ar fi luat cu ea la operă. In tot cazul, acasă n'ar fi rămas.

In cele din urmă nu i-am mai scris. Ca să-i pot ațîța și mai sigur gelozia, m'am hotărît, pe la vreo 12½, să-i telefonez.

Și planul nostru începu prin a reuși perfect. Soții Duvernois, inclusiv musafirii, — în speță, d-ta — erați la operă. Eu,—stăteam planton într'un fotoliu de orchestră, urmărindu-vă toate mișcările, (așa am aflat de vizita sorei d-tale în cabina tenorului Bernard). Gregor sosi și el la operă cu nevastă-sa (de care este foarte gelos, de aceea combinația cu opera îi surîdea foarte, căci Felicia — nevastă-sa — nu mă cunoaște pe mine, așa că eu, stînd sentinelă la operă, o puteam supraveghea și pe Felicia — însărcinare pe care Gregor mi-o dete cu multe scuze și cu încă și mai multe rugăminți. Noroc că d-ta mi-ai simplificat sarcina de dublu copoi, fuzionînd cu celălalt vînat și permițîndu-mi să vă urmăresc pe amîndoi cu o singură osteneală).

Și cînd te gîndești că toată afacerea era cît p'aci să rateze. Zăpăcitul de Vincent uitase să cumpere bilete, și toate locurile erau vîndute. Noroc că Gregor, care-i văr primar cu nu știu care importantă cîntăreață de acolo și care chiar în seara aceea juca, este un obișnuit al culiselor operei și a putut să-mi facă rost de un fotoliu.

Așa dar, lucrurile mergeau cum nu se putea mai bine cînd, prin mijlocul actului întîi, mă pomenesc cu un bilețel dela Gregor, cu următorul cuprins:

„Dezastru. Servitorii, siguri de absența stăpînilor, fac chef cu musafiri în apartamentele patronilor. Găsește altceva. Ne vedem în entr'acte".

Ce puteam găsi? Machinal, mă uit spre loja voastră. Sora d-tale tocmai se scula și ieșea. Cum rolul meu era să vă urmăresc, iar locul meu, exact ultimul din rînd, îmi permitea să plec fără a deranja pe nimeni și fără a face sgomot, mă precipit spre scările care duc la loji. O găsesc pe sora d-tale, care tocmai întreba pe ouvreuse-ă dacă o poate introduce la d-l Bernard, tenorul.

Sosește antractul. Gregor tot nu venise. Plimbîndu-mă prin foaier, întîlnesc pe un june foarte puțin recomandabil, șantajist clasa III-a, care știindu-mă din principiu amator de orice soiu de.... cum să le zic?... „documente omenești"..., îmi propuse să-mi vîndă niște fotografii.

Intre timp, apare sora d-tale, în foaier. Individul exclamă atunci, foarte excitat: „Uite-o! Asta e! Asta e femeea din fotografiile compromițătoare de care-ți vorbeam".

Ințelegi bine că din acel moment începeam să devin cumplit de atent la afacerea pe care mi-o propunea amicul, deși continuam să păstrez expresia de plictiseală dela început.

Iată despre ce era vorba.

Individul în chestiune, trecînd în seara aceea, prin cartierul operei, șterpelise un foarte frumos aparat fotografic. Proprietarul se oprise în fața operei, dîndu-se jos dintr'un automobil de turism în care lăsase aparatul fotografic. Cum mașina era deschisă, el își aduse aminte să ia și aparatul. Se întoarse într'acest scop. Dar în loc de aparat, văzu, din spate, un individ fugind cît îl țineau picioarele. Se încinse atunci o goană, între delicvent, victimă și doi sergenți. Dar escrocul reuși să intre ca o trombă pe ușa artiștilor (toate astea se desfășurau împrejurul Operei). De acolo ajunse pe scenă. Spre norocul lui, nu prea era multă lume prin culise. Asta îi permise ca, profitînd de un moment cînd nu era văzut de nimeni, să intre într'o cabină, cu nădejdea de a o găsi goală. Alt noroc. Nimerise în loja tenorului Bernard, care tocmai se afla în scenă. Escrocul se ascunse după un paravan. Auzea acum tropăitul urmăritorilor. Imediat după asta avu un al treilea noroc: n'apucase bine să se instaleze îndărătul paravanului, cînd tenorul își reintegră domiciliul. Prezența stăpînului în lojă devenea, pentru amicul nostru, cea mai bună pavăză contra poliției.

„Cînd cei doi gardiști care mă urmăreau — îmi povestea hoțul — deschiseră ușa cabinei și văzură pe tenor instalat liniștit la masa de machiiaj, își cerură scuze, și se retraseră, cu atît mai convinși că acolo nu se putea găsi ce căutau ei, cu cît, plecînd ei, tocmai lăsară să intre în cabină o doamnă (femeea pe care ți-am arătat-o adineaori).

„Ințelesei numai decît din conversația lor că femeea venise acolo ca să-l roage pe tenor să o lase în pace, să n'o mai urmărească etc. El însă era de altă părere: „De șase luni, de cînd ne-am văzut ultima oară în Alpi, caut să aflu cine iești, cum te chiamă, unde stai... Nici nu-ți poți închipui cît am umblat după tine. Cum ai putut pleca așa? După tot ce a fost între noi! A! Dar acum nu te mai las. Dacă iești liberă, — ne căsătorim; dacă iești măritată, — te divorțez, dacă...". Și tot așa, foarte înflăcărat, domnul tenor. Cocoana (știi că eu mă cam pricep la psihologii de astea) — cocoana nu-l prea făcea haz, și-și dădea toate silințele să ia afacerea în glumă. Dar tenorul nu era de loc dispus să se lase de tonul tragic. Iar eu, după paravan, simțeam c'o să-mi vie și mie momentul să-i picnesc: încărcasem frumușel aparatul fotografic, și așteptam să se producă vreo sărutare, ca să-i imortalizez (și pe urmă să-i frec cum se cuvine). De sărutat nu s'au sărutat. Femeea știa al dracului de bine să schimbe vorba. Dar tot am putut fotografia ceva interesant. La un moment dat, cînd el se apropiase de dînsa și era gata s'o ia în brațe, ea, ca să se apere, pune mîna pe un cuppapiè de pe masă și, cu o mutră foarte dramatică, se preface că vrea să-l ucidă pe tenor. Cu gluma asta a scăpat nesărutată. Gluma îi dădea voie să se agite energic — și, la urmă, să se degajeze. Ce era să fac? Am apăsat și eu pe trăgaciu, și am luat poza cu pumnalul. M-am gîndit că asta,

şi pe urmă, chiar fără asta, locul unde se petreceau lucrurile, dovedea o intimitate între cei doi, o intimitate cel puţin compromiţătoare pentru o femee măritată (cum zicea ea că este). Am aici clişeul. Dacă vrei, îţi pot vinde şi d-tale o copie. Ieftin. Cine ştie, —poate într'o zi să-ţi fie de mare folos...".

In momentul acela sosi Gregor.

— Ai găsit ceva? *Altceva?*... mă întrebă el.

— Sigur c'am găsit, răspunsei eu. (Şi nu minţeam). Apoi, către individul cu aparatul:

— Mă scuzi un moment...

Individul, crezînd că vreau să scap definitiv de el, se precipită:

— Te rog, ia-mi o copie. Nu poţi şti niciodată. Uite. Ţi-o dau cu o sută de franci...

— Bine, bine. Ţi-o iau. Treci zilele astea pela mine...

— Dar mie mi-ar trebui, dacă se poate chiar acum. Nu poţi să-mi dai un acont?

— Şti ce? Uite. Du-te frumos acasă, developează clişeul, fă-mi o copie şi adu-mi-o aici. Ai să primeşti atunci 200 de franci.

— Dar... nu pleci?

— Nu, nu... Acum, la revedere...

— La revedere. Intr'o jumătate de ceas sunt înapoi. Dă-mi contramarca dela bilet. Ca să mă lase să intru. Că eu n'am.

Gregor dădea semne de nerăbdare.

— Uf! Credeam că n'ai să mai scapi niciodată de individul ăsta!

— Să scap de el? Ştii cine este individul ăsta? Iţi dai seama că e salvatorul nostru? Mi-ai spus să *„găsesc altceva"*. Ei, am găsit. Fotografia despre care m-ai auzit vorbind adineaori,—este însăşi soluţia problemei...

— Atunci de ce făceai pe plictisitul cu el? Ca să-i plăteşti un preţ mai mic?

— Nu. Asta n'are importanţă. Pentru cîteva sute de lei! Dar, vezi, avem nevoie de fotografie *imediat*. Dacă l-aşi fi zorit pe individ, îşi dădea seama că-i un interes actual la mijloc, şi-şi vîra şi el nasul. Aşa, l-am făcut să mă zorească el pe mine. Inţelegi?

Şi-i povesti toată afacerea cu tenorul, cu sora d-tale, cu falsul pumnal, etc.

— Poate că, prin fotografia asta, s'o putem face pe nevasta doctorului să ne ajute.

— Poate că da, poate că nu — zise Gregor. Dacă se indignează? Sau dacă se teme? Sau dacă chiar nu poate? Gîndeşte-te, că-i foarte posibil să n'aibă timpul material. Nu uita că ne trebue documentul chiar diseară...

— Impreună cu dînşii—îmi adusei eu aminte—în lojă, era şi fratele ei, pictorul André Séverin. Poate că pe el l-am putea speria mai uşor. Ştii,—mai degrabă intri în panică pentru primejdiile altuia decît pentru ale tale... Cînd e vorba de tine, îţi închipui că te

poţi descurca... Pe cînd pe altul, îl socoţi din principiu prost şi incapabil...

— Da, dar chestia aceea cu fotografia încă nu e ceva destul de grav. Se vede lesne că-i o glumă... Dac'am putea să-l facem să creadă că-i chiar un atentat serios...

O idee îmi veni — pe care însă o părăsii numaidecît. Imi adusesem aminte de intimitatea d-tale cu Felicia. Dar nu. După cîte o cunoşteam pe Felicia din spusele lui Gregor, ştiam că nu s'ar fi pretat la o asemenea combinaţie. Ş'apoi poate că nici Gregor n'ar fi vrut. Dacă ar fi ştiut că nevasta lui flirtează cu d-ta — îmi ziceam eu—ar fi făcut poate un scandal care ar fi stricat totul (cum de altfel era cît p'aci să se întîmple, cînd Gregor te-a văzut, la 2 noaptea, la masă cu Felicia Teodorovna; abia l-am putut potoli. Este omul cel mai violent şi cel mai gelos din lume).

— Ia stai... Cred c'am găsit. Da, da; aşa merge — zise Gregor, şi-mi explică noul lui plan.

„Ştii unde am fost adineaori, înainte de entr'acte? Pe scenă, cu Felicia. Ne dusesem să facem o mică vizită verei mele, care cîntă în astă seară. Pe cînd eram acolo, prin culise, mă opresc o clipă ca să-mi aranjez fume-cigartte-ul. Mi se inţepenise mucul înăuntru. Ii cer Feliciei un ac, şi mă pun pe lucru. Pe cînd operam la deblocarea instrumentului, aud o mică conversaţie, lîngă mine. Vreo şase carabinieri (aceia care în ultima scenă a ultimului act execută la zid pe Cavalerul Cavaradossi). Discutau politică, şi erau aşa de înflăcăraţi încît nu observară cum amicul lor electricianul extrăgea, tacticos, din buzunarul unuia din ei, pachetul de ţigări, se servea, şi repunea pachetul la loc. Eu, mă uitam la carabinele lor, trîntite neglijent într'un colţ, alături. Ştii că am pasiune pentru arme vechi. Carabinele astea mă interesau cu atît mai mult cu cît posed eu însu-mi una identică, şi la care ţin foarte mult fiindcă, deşi foarte veche, trage remarcabil de precis. M'am amuzat multă vreme să trag cu ea.....

Şi Gregor Petrovici rămase pe gînduri.

— Ei?..... îl întrebai eu.

— ăăă...... păi foarte simplu. Ţine bine minte: Dumneata stai aici şi aştepţi pe individul cu fotografia. Eu mă duc acasă, să aduc un cartuş veritabil. Am tot timpul. Mai sunt aproape două acte pînă la ultima scenă. După spectacol îl urmăreşti pas cu pas pe pictor, pe fratele femeii. Din jumătate în jumătate de ceas, îmi telefonezi la club. Ne-am înţeles?

Gregor mă sili să repet instrucţiunile. După care plecă.

Restul îl cunoaşteţi, — sau aproape — continuă Meline: accidentul tenorului, ediţia specială, frica d-tale de scandal, cambriolajul, sau mai bine zis copierea documentului cu cerneală invizibilă.... Ceea ce însă nu ştii este cum am pierdut această copie.

Imi fusese adusă de Vicent, în localul acela de dans. Vicent o ţinuse în servietă. Hîrtia nu era mare. O foaie de bloc pentru scrisori. Aşa că o pusese în geantă fără s'o îndoaie. Eu, o iau, mă uit la ea, şi mă amuz să îmoi degetul în cognac-ul pe care-l beam, iar

apoi să humectez un colțișor din hirtie, ca să văd apărind caracterele
serise cu cerneală secretă. O! foarte puțin, just cît trebue ca să mă
conving de identitatea documentului.
Cîteva clipe după asta, se petrecură, simultan, două lucruri. In-
tii, discursul d-tale fulminant și moralizator înpotriva nevestei lui
Gregor. Habar n'aveam de ce o certai, și nici nu mă privea ches-
tiunea. Totuși, fără să vreau, atenția mea se îndreptă, cîteva clipe,
în direcția d-tale. Am fost readus la realitate de o lovitură brutală.
O pereche de dansatori se poticniseră în masa mea, suciseră napa
de olandă și făcuseră să cadă, subt mese, hirtia cu documentul.
Ințelegi cu ce zel și iuțeală m'am precipitat s'o ridic. De data asta
n'am mai lăsat-o pe masă. Am păturit-o imediat în patru, și am
băgat-o în buzunar.
Decît —, ceea ce ascundeam eu așa de conștiincios nu mai era
hirtia adevărată, ci o alta, de aceeași calitate (tot velină albă mată),
tot imaculată, dar care, pe partea care nu se vedea, purta portretul
meu (de care uitasem cu desăvîrșire) — caricatura făcută de de-
senatorul acela a-la-minut, care se tot învîrtea pe acolo, și care de
altfel, cîteva clipe după asta, a început să-ți facă și d-tale portre-
tul. Nu știu dacă o fi fost reușit. Poate o să afli. Căci l-a reținut
Felicia Theodorovna. Țin minte că era foarte tristă după ce ai
plecat. Se uita la desen, și plîngea..... Dar însfîrșit, toate astea nu
mă privesc pe mine. Important — și dezolant — e că hîrtia cea
bună lunecase subt mese, și a fost măturată, dimineața, împreună
cu serpentine, mucuri de țigară și alte gunoaie... Ghinionul meu
a fost că am aflat de substituție tocmai tîrziu, cînd Gregor, deja
plecat, și aflîndu-se în tren, a vrut și el să facă experiența cu al-
coolul. Imi închipui furia lui văzînd că reacția chimică nu se pro-
duce (caricatura mea de pe verso, pe care o văzuse, poate, de mult,
nu putea să-i pară suspectă; din contra, crezuse, probabil, că-i o
șiretenie a mea!) Am primit atunci o telegramă desperată dela el.
Mă conjură să-mi procur o nouă copie și să i-o aduc imediat.... Ce
trebue să mai urle: „Cinci milioane de dolari!!!" — asta era cifra
la care el evalua brevetul. Și Gregor se pricepe.....
Acuma știi tot. Vezi dar că sora d-tale n'are absolut niciun
amestec — sau, în tot cazul, absolut nicio vină.....
Și d-l Méline, după cîteva cuvinte de politeță, plecă, lăsînd pe
André foarte pe gînduri și, bineînțeles, foarte fericit. Nu numai
Adrienne, dar și Felicia Theodorovna n'aveau nici un amestec în
toate tripotajele celorlalți. Iși aducea acum aminte. Personajul dela
bar, care amenința că „strică tot", că „face scandal dacă în cinci mi-
nute nu i se dă un rezultat complet" — era soțul gelos, Gregor
Petrovitch..... Și toată aspra morală pe care i-o făcuse Feliciei....
Trebue imediat să se ducă să-i explice. Să-i ceară iertare....
André își aducea acum brusc aminte că Felicia trebue să fi
plecat, de vreme ce bărbatul ei îi telegrafiase lui Méline din tren....
Probabil că nici Méline nu-i știa adresa, ci doar localitatea. Docu-
mentul urma, de sigur, să se expedieze „post-restante". Și el, André,

în niciun caz nu putea scrie. Lui îi trebuia adresa precisă ca să se ducă, în carne și oase, acolo..... Poate că Méline totuși cunoaște adresa...... Sau o s'o afle.... Dar de unde să-l ia acum, pe Méline? Ce idiot fusese! Il lăsase să plece așa!... Dar mai este Vincent.... La uzină.... El îi va spune cum să-l găsească pe Méline. Afară de asta, uitase: mai era și Sacha Boulanger. Poate că Felicia îi va fi scris de unde era. Părea că ține foarte mult la bătrînul pictor.

Și astfel André, timp de două săptămîni, circulă zadarnic între cei trei ineficaci informatori, desperat de a duce mai departe povara marei nedreptăți făcută de el femeii pe care acum o iubea mai tare ca oricînd.

Insfîrșit, vreo cinsprezece zile după conversația cu Méline, André află dela Boulanger că Felicia era la Cairo. Plecă și el imediat într'acolo. (Tot avea de gînd anul acela să călătorească din loc în loc). Sosit însă la adresa indicată, află că de zece zile d-na și d-l Theodorof plecaseră. La noua adresă, în noul oraș — aceeași decepție. Mereu handicapul primitiv de două săptămîni.

Un an aproape un an de zile, dură această exasperantă cursă cu ratare sistematică a țintei. La fiecare sosire a lui, afla că plecase ea. Și mai afla ceva. Anume că sacul cu bani al lui Gregor era mereu mai pe fund. Vieața dezordonată, nopțile la club, alcoolul, cocaina, toate astea îi uzaseră, probabil, inventivitatea, și prin asta diminuaseră cifra de afaceri. „Curba hotelurilor", indica o sărăcire progresivă. Dela o bucată de vreme, André mai află ceva: Felicia începuse să lucreze, adică să cînte în teatre de varieté („asta mai lipsea! acum îl și întreține!") — Degeaba îmi băteam capul; nu înțelegeam, zise acum André, adresîndu-se Feliciei (în timp ce Fred Corrigan făcea o nouă pauză la mașina de scris, intimitățile ne trebuind să fie consemnate în reportaj). Nu-mi puteam explica de ce tu consimțeai să înduri mizeria alături de Gregor. Ce te putea lega de omul acela, pe care știam că nu-l iubești... Ce lucruri misterioase te făceau să nu-l poți părăsi.

— O crimă!!!! — zise Felicia cu o voce fioroasă — mult prea fioroasă ca să fie adevărat. O crimă ne lega. Iți pot eu limpezi misterul. Da, da; o crimă. Un asasinat: *asasinarea mea*... Ai înțeles acum? Nimic altceva nu mă lega de Gregor. Nu puteam să-l sufăr. S'apoi violențele lui, gelozia și supravegherea bănuitoare de fiecare clipă, mă exasperau. Dar nu-l puteam părăsi. Imi era frică. De mai multe ori îmi spusese că dacă plec, mă omoară. Și știam c'o face. Mai ales în ultimul timp, cînd decăzuse atîta, și-și dedea seama că nu mai are nimic de pierdut. (Imi făcea onoarea să mă considere, pe mine, ca singura valoare care-i mai rămăsese din atîtea cîte avusese....). Cînd n'am mai avut bani de loc, și Gregor din pricina stupefiantelor, era tot mai incapabil să-și procure parale, am avut ideea să lucrez — să cînt în teatruri de varieté. O foarte bună idee. Căci era pentru mine o ocazie să mai răsuflu. Ii explicasem lui Gregor că numai cu o condiție puteam să fiu angajată: dacă el îmi promitea să nu apară niciodată în localurile unde voi cînta. Pa-

tronilor nu le plăcea de loc categoria soţilor în general şi a celor
scandalagii, ca el, în special. Cum perspectiva de a nu-şi mai bate
capul să găsească parale îi surîdea nespus de mult—, Gregor con-
simţi să nu calce prin loja mea. Aseară a fost prima oară cînd şi-a
violat făgăduiala. Şi asta n'a fost spre binele lui. Cum s'a întîmplat?
Nu-mi prea explic foarte limpede. Cine a avut interes să-l îmbrîn-
cească? Cît despre sinucidere, nu-l văd pe Gregor făcînd aşa ceva.
— Intr'adevăr, n'a fost nici una nici alta. Adineauri, înainte de
a fi început să vă povestesc, ştiţi că am vorbit la telefon. Era
dela poliţie. Anunţa că medicul legist constatase că decesul fusese
indubitabil pricinuit de un anevrism, şi că de altfel boala lui Gregor
era destul de veche......

— Dar gelos trebue să mai fi fost — observă atunci Fred, dacă
simpla vedere a lui André în pictură i-a dat o criză mortală.... Şi
afară de asta, nu ştiam că bolnavii de inimă se aruncă pe fereastră?
— Este momentul să vă explic. Fiindcă vouă vă lipseşte un ele-
ment important pe care l-am descoperit astăseară, uitîndu-mă mai
atent la portret. Observaţi aici, unde a fost pata de wisky..... Vedeţi
nişte cifre şi nişte litere, cam şterse, care apar ici şi colo? Ştiţi voi
ce este hîrtia pe care a fost făcută caricatura mea? Este exact hîrtia
de pe biroul lui bietul cumnatu-meu, hîrtia pe care excrocii copiaseră
formula explozibilului, hîrtia care, împreună cu caricatura lui Mé-
line, alunecase sub mese în dancingul din seara aceea, hîrtie pe
care o ridicase pictorul şi pe care văzînd-o că-i albă şi curată, înce-
puse să-mi creioneze portretul.....; hîrtia pierdută, hîrtia care— cum
spunea Gregor — valora cinci milioane......

Vă închipuiţi ce lovitură a fost pentru Gregor cînd a desco-
perit cum, îndărătul surîsului meu, se ascunde, ironic, o avere de
atîtea milioane pierdute....

Uite cum îmi imaginez eu că s'au petrecut lucrurile:

Gregor vine, pe dindos, şi intră, tiptil-tiptil, în lojă, cu gîndul de
a o prinde pe Felicia făcînd cine ştie ce lucru nepermis. In lojă, ni-
meni. Gregor se aşeză şi aşteptă. Scoate din buzunar sticla de wisky.
Pe masa de machiaj este un pahar. Işi toarnă în el, şi bea. Plim-
bîndu-se prin odaie, cu paharul în mînă, zăreşte portretul meu, atîr-
nat în perete. Il recunoaşte. (De nici un bărbat pe lume nu poate
fi mai gelos decît mine. Mă văzuse doară, singur cu Felicia, intr'un
local de noapte).

Imi închipui că atunci a început să se răstească la mine, la ima-
ginea şi la amintirea mea. Si-o fi dat seama de sigur că faptul acesta,
al prezenţei mele permanente, în odaia unde el nu avea acces, do-
vedea un sentiment serios din partea Feliciei. Şi asta trebue să-l
fi exasperat. Cioburile paharului, petele de wisky de pe perete do-
vedesc că, intr'o clipă de furie, a svîrlit cu paharul în portret. Pe
urmă s'a apropiat, m'o mai fi gratificat cu cîte va injurii, apoi,
şi-a înfipt degetele în hîrtia portetului şi l'a smuls din cadru. Dar
asta cred că nu din turbare a făcut-o. Sunt sigur că, apropiindu-se
de tablou, a zărit cifrele acelea care începuseră să mijească pe hîr-

tie, reinviate graţie alcoolului (care-i, se vede, reactivul cernelei invi-
zibile întrebuinţată de Vincent). Gregor atunci a recunoscut docu-
mentul pierdut. Asta a fost pricina acelui strigăt, acelui urlet de
triumf şi de turbare, de bucurie dementă, răcnetul pe care Fred şi
cu mine l-am auzit, noaptea. După el ne-am călăuzit noi atunci. El
ne-a dus la Gregor şi la tine.

Emoţia descoperirii, furia de a fi cărat, un an de zile, o comoară de 5 milioane în geamantane fără s'o ştie (şi indurind între timp cine ştie cîte privaţii), apoi ironia ca aceste cinci milioane să fie păzite şi ascunse de mutra bărbatului cu care — îşi zicea el — Felicia îl înşelase şi-l va mai înşela încă — toate astea i-au produs o criză de inimă. Gregor simte că se sufoacă. Se duce la geam. Cu restul de forţe pe care-l mai are, deschide fereastra. Se pleacă să respire, avid, aerul rece de afară. Pierde cunoştinţa, pierde echilibrul. Capul, trunchiul, mîinile cad peste pervazul ferestrei, şi Gregor este aruncat, înainte, pe trotuar. Inălţimea e mică. N'a murit din asta. Dar asta de sigur a contribuit a face ca atacul de cord să fie mortal...

André se oprise. Nimeni nu mai zicea nimic. Gîndurile celor doi eroi supravieţuitori, coteau şi demarau în felurite direcţii. Atîtea lucruri se petrecuseră. Găsiseră fiinţa căutată şi aşteptată, scăpaseră de omul care întotdeauna le-ar fi sabotat fericirea, deveniseră liberi .... deveniseră bogaţi (fabrica promisese un premiu de 1 milion de franci aceluia care va găsi formula explozivului doctorului Duvernois) .... André şi Felicia erau încărcaţi de evenimente trecute şi încă şi mai încărcaţi cu proiecte viitoare, la care le plăcea însă să nu se gîndească prea apăsat. Voluptatea acestei disponibilităţi de acţiune îi făcea să se simtă foarte fericiţi şi să refuze de a se gîndi mai departe....

Dar Fred Corrigan, în schimb tocmai voia să meargă mai departe. Nu putea lăsa povestea aşa, neterminată.

— Pentru reportajul meu îmi trebue totuşi un final. Ia spuneţi. Ce aveţi de gînd să faceţi acum?

— Asta nu te priveşte pe tine. Cît despre final, uite ce ai să faci. Gregor, nu-i aşa, cade pe trotuar, în noapte, în ceaţă. Tu, Fred Corrigan împreună cu amicul tău André, îl găsiţi acolo..... Dar văd (André se instalase la maşina de scris a lui Fred).... văd că asta e deja gata.... Atunci este mult mai simplu.... Uite aşa. O iei dela cap, şi scrii:

„Şi povestea se termină exact în locul şi timpul unde a început".

MARGARETA POPESCU

FABULĂ

Nu calc pe urmele lui Donici,
Nu-mi trebue păsări nici jivine
Pentru meşteşugite cronici.
Fabula eu o găsesc în mine.

Sînt leu, sînt lup, sînt vulpe
Sînt bou nătîng, hienă rea,
Dar nimenea să mă inculpe
Nu sufăr, în trufia mea.

Simt universul subt căciulă
Mă ştiu în stare de orice.
Morală: Gigant de-i fi ori simplă nulă,
Nimic nu eşti. Dar crede-te.

E G O I S M

Știu face să înșel oglinda
Pe sticla netedă și pală
Pot pune orice vreau. Și ghinda
Imi pare 'n luciul care joacă — o curmală

Mănînc fructul ușor și dulce, din belșug.
Trăiesc din mierea-mi proprie. Avar,
Sîmburii întîi îi sug
Și-apoi îi bag în buzunar.

Imi rîd de imbecilii care văd în egoism
Vițiu — său măcar cusur:
E singurul vocabul ce admit în „ism"
Căci sînt nebun după limbajul pur.

C U V I I N Ț Ă

Dumnezeu m'a făcut din nimic
Isbutind un lucru de soiu.
Sînt sculptor și marmură stric,
Dar tot ce fac e noroiu.

Poet sînt și limba de aur
O torn în strofe de hulă.
Mă 'nchipuesc meșter faur —
Ași face din fier barabulă.

Dar lumea mă ține în slavă.
Dator sînt s'ajut o credință.
Nimica stă falnic pe tavă;
E mica și trista-mi ființă.

EUGEN CRĂCIUN

CRONICA LITERARĂ

MIHAIL CELARIANU: FLORI FĂRĂ PACE

D. Mihail Celarianu, poet și prozator, foarte interesant, stă în oarecare umbră, fiindcă scrisul său nu s'a putut încadra în niciuna din direcțiunile care au dat un fel de structură literaturii de după războl. De fapt d-sa a și rămas un scriitor de dinainte. Pe măsură însă ce timpul trece și examenul critic înlătură falsele valori, scriitori ca d. M. Celarianu sunt sortiți să iasă deodată la lumină cu ceea ce au permanent. De altfel, întru cît privește versurile, unde opinia publică interesează prea puțin și totul este părerea criticii, putem afirma că d. Celarianu își face loc cu greutate, dar cu siguranță. Este un poet remarcabil.

In Flori fără pace, este la prima vedere punctul de plecare al lui Anghel: elogiul florilor din grădină. Este în același timp și ceva din ultima activitate a lui Alex. Macedonski. Asta în privința temei. Dar interpretarea este cu totul originală. Acum se observă o ușoară tendință de hermetizare, un mallarmeanism, însă cu o notă proprie de voluptate, de entusiasm (în sensul cel mai etimologic al cuvîntului). D. M. Celarianu este un sanguin clocotitor în suavitate, un alexandrin. Nu se face decît elogiul unor flori, dar poeziile turbură ca niște ritualuri de culturi oculte. Niciodată nu s'a pus mai multă amplitudine sufletească într'o temă în aparență mai nevinovată. Poetul cîntă Irisul:

Lung ondulînd pe sub galbenul astru,
Stoluri vin îngerii 'n ora minunilor,
Aripa turbură 'n somnul genunelor
Florile grele de-albastru.

Voi clătinați în cutremurul penelor
Foaia 'n resfrîngerea lină?
Sau licăresc în plutirea antenelor
Penele 'n vînt de lumină?

Umblu 'ntre flori după stingerea stelelor;
Incă mai pîlpîie sborul:
Simt cum pe căile 'n umbră-ale grelelor
Aripe-și trage fiorul.

Genele 'nchid cînd pe frunte-mi alunecă
Noaptea 'n albastrele stingeri;
Florile 'n vis umbra-și întunecă,
Fin clătinate de îngeri.

Planul stratului de flori este mărit pînă la urieșenie și trecea printre flori adusă la momentul extazului. Ingerii care vin la ora minunilor ca să clatine lujerele, întunecarea cerului, toate astea au un ton dantesc. Elogiul Petuniei este mai mallarmean:

Iubiți prieteni triști, cînd cade seara
Ne 'mprejmue concertul de parfum.
Din nori de armonie ca un fum,
Suspină 'n trandafirul roș vioara.

Noi ascultăm concertul sfînt ca 'n vis,
Cunoaștem cîntărețu pe culoare,
Petunia doar revarsă în ignorare
Cerescul ei parfum de rîu deschis.

Este aci vestita transpoziție simbolistă, asocierea unui grup de senzații cu altul, traducerea parfumului cu muzica. Lucrul poate să pară puțin cam învechit, poezia este însă remarcabilă prin intensitatea glorioasă a tonurilor, prin ciudata ei coralitate. Iată acum Nuferii:

Nuferii albi, candele reci, stilizate,
Triști pentru ult'ma vieții paloare
Grei pentru albastre pleoape 'n iertare,
Albi pentru alba plutire 'n morți scufundate.

Negrul văslaș, albă mireasă, te duce.
— Negru și alb, nuferii în rochi se confundă
Fruntea 'n argint, prinsă 'ntre foi ca 'ntr'o fundă,
Brațele 'n flori, peste albul său, rece cruce.

Astfel plutește, marmoră încoronată,
Val după val, porți după porți se desleagă
Zări după zări, vămi după vămi, noaptea întreagă
Negrul plutaș, vînătă, trage lopata.

Mîine vei sta, albă, la treptele ceții,
Virgine flori, nuferii albi odihni-vor,
Ingerii din Rai, cete la poartă, primi-vor,
Inger străin, din depărtările vieții.

Floarea a căpătat aci înfățișări de suav cadavru uman și scena se petrece într'un infern fastuos. Din simplul elogiu al unei flori se desprind un simbol și un cult. Garoafele stîrnesc frenezii:

Garoafe negre care sună cînd le-apuci,
Ca niște aur ferecat și nevăzut,
De descîntat, de otrăvit și de vîndut
Ca niște bani, ca niște foc, ca niște cruci.

Să-ți cumpăr trupul cel vrăjmaș cu-un pumn de foc,
Cu foc scăzut, cu foc aprins, cu foc spuzit,
Pîn'la sfîrșit, dintru'nceput, fără sfîrșit,
Pentru-un vîrtej cu vreju 'ntors în mare joc.

Din coama neagră-ai să-l auzi cu sunet stins
Și-ai să pornești satanic joc sub cîntul lui;

Alteori tonul e religios, litanic și păgîn:

Iți mulțumesc printr'o durere mare
Și printr'un cîntec greu, ce-abia-l adii;
Străin ți'nnalță, Doamne, grava floare,
Miresmele 'ncordate 'n melodii.

Străpunsă de 'ntuneric și de cîntec,
Sclipește 'ntre tenebre și lumini,
Tot harul tău, dela picior la pîntec,
Pînă'la sprincene-i geme de adîncimi.

Dar chiar versul capătă forma unei formule oculte, a unei inițieri:

Cînd ți-ai deschis din moarte aripa toată
Spre noaptea fără îngeri și aurori,
Lalele de văpăi ți-a 'ntins deodată
Pămîntul, troenit de lumînări.

Castanii, în turnuri negre, au înviat
Mai negri 'ntre luminile adumbrite,
Fîntînile de maci descoperite
Profund le-a oglindit pînă a 'nnoptat.

Totul este în fond descriptiv. Versurile sunt, precum se vede, remarcabile. Un singur lucru, în volum, atenuiază frumusețea lor: monotonia. Volumul e prea un program de prezentare a tuturor florilor. Asta introduce un mecanism care strică solemnitatea momentelor de exaltare. Este un cusur care se poate însă remedia la distribuirea de mai tîrziu a poeziilor.

ANGHEL DEMETRIESCU: OPERE

Foarte utilă pentru cercetători, ediția operelor lui Anghel Demetriescu, făcută cu multă disciplină de d-l Ovidiu Papadima, tinde să mai reabiliteze încă un scriitor „uitat". Sunt mulți aceia care, nu se știe din ce motive, vorbesc de răposatul profesor cu o stimă deosebită. Totdeauna detractorii au fost iubiți în umbră de cei mai puțin curajoși în antipatiile lor și a existat la noi și poate mai există un cult ocult, ca să zic asa, pentru cei care încearcă a știrbi ceva din prestigiul lui Eminescu. Bine înțeles, acești oameni n'au curajul să facă pe față rezerve împotriva marelui poet. Lucrul este explicabil. Chestia Eminescu e agasantă. Marele poet în sus, marele poet în jos, sunt mulți aceia care ar voi să rupă farmecul. Prin urmare, nu este nicio îndoială. Cei care admiră pe Anghel Demetriescu, aplaudă în, sau pe exegentul lui Eminescu. Toți prietenii exaltați ai lui Anghel Demetriescu, printre care, de pildă Delavrancea, pot fi descoperiți ca negatori timizi ai poetului *Luceafărului*. Opera care a dat o oarecare faimă lui Demetriescu este un „studiu" asupra lui Eminescu. Și alții au discutat pe Eminescu și l-au respins, dar acțiunea lor a fost socotită detractoare, fiindcă invectivele erau prea pasionale, prea lipsite de argumentație. Anghel Demetriescu face însă un „studiu serios", un „studiu obiectiv". Ori de cîte ori tăgăduești în virtutea unor principii înguste marile valori, recunoscând pe ici, pe colo, cîteva mici însușiri, ca bune intenții, sclipiri etc., faci un studiu „obiectiv". De soiul acesta este și obiectivitatea lui Anghel Demetriescu. In stima pentru pedantul profesor, trebue să fi intrat, de bună seamă, și o secretă inimiciție față de Titu Maiorescu. Generațiile de scriitori au căutat cu înverșunare un alt critic pe care să-l opună lui Maiorescu. Lucrul era cam greu, fiindcă Titu Maiorescu avea o excepțională cultură și găsea numai decît pricină adversarului, spre a-l discredita. Dobrogeanu-Gherea a fost socotit o vreme ca fiind în stare, prin vasta lui informație de autodidact, să țină piept lui Maiorescu. Toți cei fanatici de opera lui Dobrogeanu-Ghera (care este însă meritoasă și pe alocuri remarcabilă), pot fi bănuiți de dușmănie împotriva lui Maiorescu. De pildă tenebrosul, plîngărețul și mediocrul Vlahuță, cel mai dușmănos dintre scriitorii de dinainte de războiu, părînd dimpotrivă altfel. Fără îndoială că prietenii au văzut în Anghel Demetriescu un rival al criticului junimist. Umflatul profesor (autodidact) poza în savantul polihistor, citind grecește, latinește, englezește, nemțește, italienește, cu și mai ales fără nicio trebuință. E adevărat că Anghel Demetriescu se deprinsese a citi în aceste limbi, dar vorba unui erou din cartea recentă a d-lui G. Banea, *Zile de lazaret: le perroquet aussi parle plusieurs langues*. Anghel Demetriescu era un papagal care nu înțelegea nimic. El încearcă a întocmi un soiu de tratat de poetică și face aci parada cea mai deșanțată de proastă erudiție, citind în „aparatul critic", din textul original, mai cu seamă grecește. Tratatul este însă lamentabil. Compilatorul nu înțelege nimic, nu se poate descurca de loc din citatele lui, nu poate defini, nu poate stabili o legătură între idei. După multă trudă „estetul" ajunge la un fel de definiție — descripție banală și confuză:

„...Poezia, dimpotrivă, se ocupă cu adevărul, întru cît acesta este frumos. Ea se adresează la sentiment și fantezie, nu la rațiune și voință. Prin urmare, expresiunile ei nu trebue să fie abstracte ca niște formule algebrice, ci plastice și pitorești, izvorîte din adîncul sufletului, așezate în versuri armonioase și artistic cadențate".

Deci, poetul ia un adevăr și-l exprimă în versuri „artistic cadențate". Cu asta distrugi orice valoare, dovedind că fondul nu e „adevărat", iar forma nu-i „artistică". E ceea ce a făcut Anghel Demetriescu cu privire la Eminescu, aplicînd și un alt principiu derivat din „adevăr", acela al „sănătății". Poezia trebue să fie „adevărată" și „sănătoasă".

Dar Anghel Demetriescu a mai compus și niște portrete de oameni politici (N. Fleva, I. C. Brătianu, M. Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Take Ionescu etc.). Lipsa de talent este desăvîrșită. In schimb autorul se străduește să compună după regulele artei, cum s'ar zice. Portretele au un cap, un mijloc, o coadă, au o desfășurare lentă și anevoioasă și utilizează toate procedeele retorice: paralela, antiteza, exclamația, interogația, invocația. Iată un specimen de retorică profesorală:

„Dar oare în cetatea asaltată erau trădătorii? Dumnezeu singur sau mai bine istoria va da odată răspunsul definitiv la această întrebare. Noi auzeam de o parte și de alta acuzații pasionate, de care răsuna văzduhul. Insă tu, o Romînie, dulcea și augusta noastră mamă, vis etern al inimilor noastre, stringe-i pe toți la sînul tău, ca pe adevărații tăi fii. Poate că unii, în setea lor de a te servi nu s'au inspirat în deajuns de geniul tău mîndru și demn, dar sufletele lor, ca ale noastre, sunt pline de sentimentele independenții și măririi tale. Ei și-ar da voioși vieața ca să te vadă fericită și puternică, precum au fost gata a o da în momentele supreme? Da, tu trebue, să uiți multe acelora, care poate nu s'au priceput cum să te servească, dar care, în adîncul inimilor lor, te iubesc! Nu-i blestema, dar, o patrie adorată,

și primește ca o expiație pentru greșelile lor, sacrificiile și inteligența acelora dintre fiii tăi, care știu și pot să te înalțe acolo, unde cu toții și din toată inima dorim să te vedem!".

Așa se încheie articolul-portret despre Take Ionescu, semn că Anghel Demetriescu avea intenția sublimului. Cît despre portretul propriu zis, autorul nu se poate ridica peste convențiile unei descripții de pasport:

„...Trăsăturile feței sale sunt expresive și armonioase; capul proporționat cu corpul, este plin de o desvoltare intelectuală ușoară de observat; fruntea-i, fără a atinge dimensiuni exagerate, este frumoasă și plină de vieață. Sub dînsa lucesc doi ochi pătrunzători și mobili, chiar cînd mintea sa este în repaos, dar nedescriptibil de luminoși și plini de înțeles cînd sunt excitați. Gura adînc ciselată etc.".

Deci: frunte frumoasă, ochi luminoși și gură ciselată! Despre oricine, cu amabilitate, se pot spune aceleași lucruri.

Venim acum la faimosul articol despre Eminescu, articol care este o tristă inepție. Firește se aplică metoda valorificării separate a fondului și formei. Concepția e „violentă" și expresia este „exagerată". Lăsăm de o parte faptul că în intenția de a înjosi cu orice preț, criticul bîrfește pe om și insistă asupra operii de tinerețe. Eminescu, trăgîndu-se din oameni bolnavi, are concepția bolnăvicioasă. Pesimismul e o atitudine morbidă. Numai oamenii din țările unde e negură și foamete au dreptul să fie pesimiști. La noi sunt alimente și soare, deci romînul e din fire voios. Poetul național este „veselul Alecsandri", care oglindește „cerul într'o lacrimă". Apoi Eminescu, lucru foarte grav, nu știe grecește și latinește, ca Anghel Demetriescu și face erori de istorie. Totul la el este incurabil. Cît despre formă, metaforele lui sunt excesive și stilul un haos, adică într'un cuvînt nu sunt „artistice". Concluzia? Ceva, ceva, ar fi în Eminescu, putem chiar pentru ca să spunem că poate fi pus alături de marii noștrii poeți, precum Bolintineanu, Alecsandri, etc. „Talent" avea. Însă păcat! Omul avea „o trufie enormă" și amețit de „teorii incoherente", nețiind seamă de „neproporția dintre facultățile și aspirațiile sale", „ignorant", „mărginit", năzuia mai sus. Anghel Demetriescu e autorul tip de „biografie subțire" și în definitiv trebue să mulțumim d-lui Ovidiu Papadima că ne-a oferit înfiptă pe un carton această infectă insectă. După ce va răsfoi pe Anghel Demetriescu, scriitor care n'a existat niciodată și căruia i s'a uitat doar nulitatea, cititorul va repeta cu mai multă înțelegere versurile poetului:

Neputînd să te ajungă, crezi c'or vrea să te admire?
Ei vor aplauda de sigur biografia subțire
Care s'o încerca s'arate că n'ai fost vr'un lucru mare,
C'ai fost om cum sunt și dînșii.... Măgulit e fiecare
Că n'ai fost mai mult ca dînsul. Și prostatecele nări,
Și le umflă orișicine în savante adunări.

G. BANEA: ZILE DE LAZARET

Cu un mare interes am citit, și cred că interesul va fi unanim, jurnalul de captivitate în Bulgaria, al d-lui G. Banea, al cărui nume mi-era pînă acum necunoscut. Pare un om încă tînăr, cam de 40 de ani. A avut nenorocul să cadă grav rănit pe frontul dobrogean, și să rămînă cu urmări supărătoare ale traumatismului. Jurnalul este al unui om de talent și de cultură, care a știut să dramatizeze experiența, fără să introducă artificialități literare. Scenele tragice sunt evocate cu ironie și oamenii zugrăviți în trăsături repezi, caracteris-

tice. Psihologul va citi cu un mare folos părțile în care autorul își face analiza psihicului în clipele de groază. De pildă, iată ce trece prin capul unui grav rănit la creer, în clipa de a-și pierde cunoștința:

„Cunoștința nu mi-am pierdut-o numaidecît. Auzeam tropotele soldaților care fugeau toți în goană nebună, mulți căinîndu-mă, îi auzeam bine, — nu s'a înjurat niciunul, și voiam să le strig, să mă ia cu ei. dar un junghiu ascuțit în piept mă ținea și nu mă lăsa nici să răsuflu, ca să vorbesc. Pe urmă, printr'o înlănțuire absurdă a gîndurilor, *am avut conștiința că mor*. Dar în același timp am fost și nedumerit, *scandalizat* chiar, că mă înșelase presimțirea cu care pornisem la războiu, *că n'am să mor*. Intr'o fulgerare am avut apoi un noian de sensații: un regret adînc, nespus, că mor tînăr, că mor ca un cîine, în țărînă, chiar frînturi din vieața mea de pînă atunci, — parcă, ce vieață putusem trăi eu pînă atunci?

„Apoi, cum eram cu capul la vale, și sîngele îmi intra sărat în gură și cenușiu parcă în ochi, mi-am zis, că-mi curg creierii. Mi-am mai amintit și de o discuție de mai înainte cu un prieten, discuție asupra compoziției creierului,— dar oare discutasem așa ceva vreodată?— cînd eu susțineam că substanța cenușie e mai multă, iar el că cea albă. Mi-am zis: „Vezi, *tot eu* am avut dreptate, și o să i-o spun", deși cu o clipă înainte aveam conștiința că mor. Am încercat pe urmă, să-mi văd unghiile, dacă se învinețesc, căci știam că ăsta e semnul morții, am șoptit, ori mai degrabă *numai am gîndit* un nume și...., n'am mai știut nimic".

Citatul este, precum se vede de o mare finețe introspectivă. Cît despre observația obiectivă, ea este plină de coloare. Nimeni n'a reconstituit pînă acum mai bine atmosfera unui lagăr de prizonieri și purtările oamenilor terni, puși în situații noi. Cartea d-lui G. Banea este remarcabilă.

M. D. RALEA: PSIHOLOGIE ȘI VIEAȚĂ

Despre foarte inteligenta, plină de probleme și de erudiție carte a d-lui M. Ralea, am scris în altă parte, afirmînd, cum este adevărul, că înfățișează o strălucită contribuție la psihologia națională. Rămîne să spunem cîteva cuvinte despre un prea interesant articol, *Legitimitatea apriorismului*, de care nu ne ocupasem. Cu documentări psihologice și sociologice, d-l Ralea, îndreptățește apriorismul kantian, în înțelesul, exprimat simplu, că în orice act de cunoaștere punem dela noi. In fond, d-l Ralea, face niște observații foarte pătrunzătoare și în totul valabile, luînd teoria apriorismului, într'un înțeles foarte larg. Deși profanul tinde să priceapă că o percepție e rezultatul a ceva dela noi și ceva din afară, Kant nu vede lucrurile așa neted. Propriu zis, apriorismul nu e decît o demonstrare a putinței științei, adică a capacității de a cunoaște obiectiv. Această capacitate este condiționată de o modalitate universală a cunoașterii. Kant nu zice, cum pricepe profanul, că percepînd lumea în spațiu, punem „și ceva dela noi", ci numai că nu putem cunoaște decît spațial. Și mai departe, categoriile sunt tiparele necesare ale oricărei cunoașteri. Invers orice cunoaștere capătă caracterul necesității. Eul kantian nu e nici psihologic, nici sociologic, ci absolut, și categoriile sunt forme goale.

Originalitatea articolului d-lui Ralea stă în lărgirea, prin analogie, a noțiunii de aproritate, introducînd în locul formei goale factorul *conținut* și în locul absolutului, factorul *experiență individuală și colectivă*. Deci, d-l Ralea, vorbește de alt apriorism, dar tot ce spune e plin de interes și pe deplin adevărat. Spune de pildă, cu argumente din psihologie, că *trecutul nostru întreg ne urmărește în fiecare mo-*

ment. Afirmația, din toate punctele de vedere dreaptă, nu e însă kantiană, căci se opune constatării capacității de a cunoaște obiectiv. Apriorism ar însemna după Kant imposibilitatea de a te sustrage timpului, condiție a necesității istorice și putința noastră de a da faptelor forma serială. Atît și nimic mai mult. Dacă fiecare individ vine cu experiența eului lui relativ, urmează că oamenii nu se înțeleg propriu zis niciodată între ei și istoria a dispărut ca disciplină. Deci, încăodată, apriorismul d-lui Ralea e un apriorism subiectiv, nu obiectiv, relativ, conținuistic. Cînd percepem, zice psihologia, noi nu așteptăm să avem toate notele spre a ne reprezenta un obiect, ci completăm rapid prin experiența noastră trecută și uneori greșit procesul de cunoaștere. Cu alte cuvinte *anticipăm*. Cît despre operațiile superioare, stabilim între lucruri raporturile impuse prin tradiție, de mentalitatea de grup. Cu alte cuvinte *prejudecăm*. E foarte adevărat. De pildă, lumea afirmă că poetul e poet și filosoful e filosof. Dacă, un poet ne întinde o carte de idei în mod sincer, vedem numai imagini și nu putem desprinde ideile, într'atît prejudecata ne apasă. Această constatare ne duce la alta, pe care d-l Ralea a făcut-o în altă parte. Vieața omului tinde la mecanizare. In acest înțeles, dar numai în acesta, relativ și conținutistic, apriorismul este legea funcționării psihologice a celor mai mulți, fiindcă, spre a putea să fii tiranizat de trecut, trebue să ai acest trecut, care e un *a posteriori*. Interesantul articol al d-lui Ralea, s'ar putea intitula mai nimerit *psihologia și sociologia anticipării și prejudecății, sau apriorismul a posteriori*. Că acesta e sensul voit al articolului se vede la pp. 295—96, unde se combat obiecțiile kantianilor puri.

G. CĂLINESCU

CRONIÇA LITERARĂ

CĂRȚI STRĂINE

O CARTE DESPRE ROMANTISM ȘI VIS

In literatura franceză, cărțile de bună critică literară se fac tot mai rare. Foiletonul ocazional și critica zilnică, abia deosebită de simpla notiță informativă, iau tot mai mult locul compactelor opuri pe care le scriau odinioară un Sainte-Beuve sau un Taine. Și e curios de observat cum, în timp ce critica franceză se fărămițează în eseuri de scurtă durată, romanul francez pare să urmeze o evoluție contrarie, răspîndindu-se în opere cu numeroase volume și îmbrățișînd epoci întregi, (de exemplu „Les Thibault", de Roger Martin du Grand și romanul colosal al lui Jules Romains, „Les hommes de bonne volonté", care, la al șaisprezecelea tom, nici n'a ajuns, probabil, la jumătate).

Iată de ce o carte cum este „L'âme romantique et le rêve" *) a lui Albert Béguin, merită toată atenția. Ar merita-o, de altfel, chiar într'o epocă de inflație critică și de abundentă producție în domeniul marei critici literare. Cartea (în două tomuri), poartă în subtitlu: „Incercare asupra romantismului german și a poeziei franceze". Subtitlu care ar putea să înșele, pentrucă lasă să se creadă că lucrarea este o cercetare de literatură comparată. Autorul precizează dela început că nu aceasta îi este intenția:

„...Nu este vorba aici în niciun fel de o problemă de influențe... Atunci cînd nu e vorba de literatură, considerată ca pură virtuozitate de expresie și deci deschisă tuturor formelor de imitație; atunci cînd, dimpotrivă, e vorba despre acea poezie, romantică sau modernă, care pretinde să se asemene cu o cunoaștere și să coincidă cu vieața spirituală a poetului, „influența" înseamnă foarte puțin lucru... Inrudirile care creează marile familii spirituale înseamnă mult mai mult decît modul de transmitere a ideilor și a temelor. Intre romantismul german și poezia noastră actuală, am crezut că zăresc, din ce în ce mai limpede, acel fel de înrudire care constă într'o structură naturală asemănătoare mai mult decît într'un contact de fapt. M'am găsit astfel în fața unor poeți care toți îmi propuneau, cu nuanțele cele mai felurite, recursul la vis".

Așa dar, nu este vorba despre o lucrare de erudiție literară. In același timp, însă Albert Béguin nu vrea nici să încerce o sinteză a

*) Editions des Cahiers du Sud.

spiritului romantic, care după părerea lui, „pare că scapă oricărei încercări de sinteză". Intenția lui este deloc altă foarte simplă și destul de greu de realizat. El vrea să vadă care este atitudinea față de vis a romanticilor. In caracterizarea acestei atitudini el vede cheia unei definiri a spiritului romantic. Spune-mi cum visezi, ca să-ți spun cine ești:

Orice epocă a gîndirii omenești ar putea să se definească, în chip destul de adînc, prin legăturile pe care ea le stabilește între vis și vieața trează".

Pentru a duce la bun sfîrșit o astfel de cercetare, este nevoie, de sigur, pe lîngă o informație amănunțită și de o simpatie între subiect și autor. Albert Béguin nu se sfiește să afirme că a „întreprins din simpatie" lucrarea sa. I-a trebuit fără îndoială o lungă viețuire spirituală cu poeții și filosofii pe care îi studiează. N'a fost destul nu- mai o strictă și totală documentare. A fost nevoie și de o comunicare dela suflet la suflet, care trece dincolo de erudiția rece și „obiectivă".

Primul tom al lucrării este consacrat unor scriitori și filosofi, puțin cunoscuți de obiceiu, de care istoriile literaturii și ale filosofiei se ocupă numai în treacăt, dar care, în domeniul „cunoașterii visului", au o importanță considerabilă. Suflete ciudate și neliniștite, toți acești scriitori au contribuit la definirea unei atitudini romantice în fața visului și lor în primul rînd li se adresează Albert Béguin pentru a afla răspunsuri inedite la problemele care îl preocupă.

Printre ei, unul din cei mai interesanți, este desigur Karl-Philipp Moritz (1757—1793). Romanul lui, „Anton Reiser", în întregime autobiografic, este o îngrămădire de impresii ciudate, de visuri încurcate, de limpezi notații și de viziuni nebuloase. Se regăsesc în această operă, scrisă acum un secol și jumătate, toate experiențele romantice de mai tîrziu. La moritz apare din belșug acea „revărsare a visului în viața reală", așa cum spune Gérard de Nerval; formulă cuprinzătoare, care poate sluji pentru a caracteriza pe toți marii magi ai visului, dela Novalis la Nerval însuși și dela Brentano la Baudelaire.

Interesantă este partea consacrată „filosofilor naturii". Toți acești filosofi care deobicei trec în tratatele de istoria filosofiei doar drept niște simpli discipoli onorabili ai lui Schelling, capătă în lucrarea de față un loc de cinste. Intr'adevăr, pentru chestiunea care interesează pe Albert Béguin acești „Naturphilosophen" sunt foarte prețioși. In special Gotthilf-Heinrich von Schubert și Karl-Gustave Carus, amîndoi medici și amîndoi pasionați ai visului, au adunat, cel dintîi în vasta lui „Simbolică a visului" și în „Istoria sufletului", iar cel de-al doilea într'o sumă de opere psihologice, un material enorm cu privire la cercetarea regiunilor întunecoase ale sufletului.

Tomul al doilea al lucrării lui Albert Béguin este consacrat „visului și poeziei". Un loc larg pe „cerul romantic" îl ocupă Jean-Paul. Autorul are pentru Jean-Paul o admirație cîteodată, poate excesivă. Trebue să ne mărturisim că Jean-Paul se citește astăzi cu destulă greutate. Stilul lui baroc și supraîncărcat de înflorituri greoaie obosește atenția și cine a ajuns la sfîrșitul tomului al doilea din „Titan" are impresia că a isprăvit de făcut un urcuș anevoios. Fără îndoială au fost în cursul lungei ascensiuni, priveliști interesante, cîteodată chiar splendide și fastuoase. Dar trebue să te ostenești prea mult pînă să le găsești. Iată de ce Albert Béguin a avut o excelentă idee adunînd într'un volum o culegere de visuri din Jean-Paul. Visurile, dealtfel, sunt partea cea mai bună din lungile romane cleioase ale lui Jean-Paul. Sunt fără îndoială, visuri cam prea compuse, cam prea potrivite după un plan, dar au incontestabil de multe ori o mare putere de magie poetică.

Novalis se bucură de asemeni de un număr copios de pagini. „Luceafărul" romantismului — nu numai al celui german, dar și al romantismului de pretutindeni — este o apariție unică nu numai pe „cerul romantic", ci chiar pe cerul poeziei din toate timpurile și locurile. Nesfîrșită este încrederea lui în puterea magică a poeziei: „Poezia este realitatea absolută. Cu cît un lucru este mai poetic, cu atîta este mai adevărat". Opera literară a lui Novalis, afară de „Imnurile nopții" și de cîteva poezii, se compune exclusiv din fragmente. Aceasta se explică nu numai prin faptul că, mort la douăzeci și nouă de ani, Novalis n'ar fi avut vreme să sfîrșească măcar o parte din operele începute. Fragmentele rămase au fost concepute și realizate de el ca fragmente. Lipsit, ca toți romanticii, cu excepția doar a lui Kleist și a lui Hoffmann, de darul compoziției, Novalis n'a construit literatură. Vocația lui nu era aici. In schimb jurnalul lui și fragmentele conțin o nemăsurată cantitate de energie poetică. Iar cele cîteva visuri încrustate în romanul neterminat „Heinrich von Ofterdingen", rămîn printre cele mai frumoase ale literaturii universale. Albert Béguin notează în chip foarte just tendința lui Novalis de a-și *domina* visul (spre deosebire de Jean-Paul care *se lasă dus* de vis), tendință care se accentuiază mai ales după moartea logodnicei lui Novalis, Sophie von Kühn:

„...Caracteristica întregei lui gîndiri este acest gest de magică voință, care, dintr'o idee, dintr'un fapt psihologic sau chiar fiziologic, tinde să facă *altceva:* într'un cuvînt, să transforme orice dată simplă și „reală" în simbol al realității invizibile și într'o treaptă în ridicarea spiritului".

După două capitole, conținînd excelente caracterizări ale lui Ludwig Tieck și Achim von Arnim, capitolul despre Clemens Brentano, indică o ciudată asemănare între acest poet chinuit și inconsecuent, catolic frecvent cu isbucniri păgîne, și Baudelaire și Verlaine.

Capitolul consacrat lui E. T. A. Hoffmann, e unul din cele mai interesante. Mai întîi pentru reabilitarea pe care o face, scoțînd pe Hoffmann din rîndul romanticilor minori unde l-a izgonit o greșită interpretare a operei lui, bogată deopotrivă în capo-d'opere, dar și în lucrări improvizate și ocazionale. Hoffmann în ochii posterității trece mai mult ca un povestitor de întîmplări macabre, cu strigoi, fantome și coincidențe fatale. Hoffman fantasticul macabru și cam melodramatic (acela din „Norocul la joc", „Majoratul", „Domnișoara de Scudery" sau „Consilierul Krespel"), e mai cunoscut în publicul mare decît Hoffmann cel din „Vasul de aur", din „Prințesa Brambilla", „Jupîn Purice", „Klein Zaches". Albert Béguin insistă tocmai asupra valorii poetice a operei lui Hoffmann, analizînd romanul „Elixirele Diavolului", roman care „cere ajutorul visului pentru a pune mai bine în lumină legăturile dintre viața inconștientă și destinul mistic al creaturii în care se dă nemiloasa bătălie a forțelor vrăjmașe". Cu drept cuvînt, Béguin spune despre „Vasul de aur" și „Prințesa Brambilla": „exceptînd poemele lui Novalis și ale lui Brentano, aceste două povestiri formează culmea artei romantice". De asemenea, citează pentru a dovedi extraordinara intuiție artistică a lui Hoffmann aceste rînduri din „Kresleriana", „care fac să te gîndești la estetica lui Baudelaire":

„Nu atît în vis, cît în starea aceea de delir care precede somnul și mai ales cînd am ascultat multă muzică, percep un fel de *acord între culori, sunete și parfumuri.* Mi se pare atunci că toate apar, deopotrivă de tainice, în lumina soarelui, pentru ca apoi să se topească într'un miraculos concert. Parfumul garoafelor roșii închise are asupra mea o putere magică ciudată: fără să vreau cad în stare de vis

şi aud, venind parcă de departe, întîi mai tari, apoi mai slabe, sunetele cornului".

Ultima parte a lucrării studiază atitudinea faţă de vis a cîtorva scriitori francezi: Sénancour, Nodier, Maurice de Guérin, Gérard de Nerval, Baudelaire, Hugo, Rimbaud, Surraliştii. Aşa dar, cum se vede, o clasificare în afara tuturor clasificărilor obişnuite. Ce-i leagă pe toţi unii de alţii?

„O nemăsurată dorinţă de desăvîrşire şi de absolut, căutarea unui paradis făgăduit, restituirea unei nevinovăţii neverosimile, acestea sunt elementele care de un secol încoace şi dealungul poeziei epocei noastre şi-au găsit expresii totodată foarte diferite şi totuşi asemănătoare".

Pentru toate aceste suflete, visul este mai mult decît un simplu element pitoresc, bun pentru fabricat literatură fantastică. „Toată sforţarea romanticilor tinde să atingă, dincolo de aparenţele trecătoare şi înşelătoare, unitatea adîncă şi singură reală: şi, prin urmare, să regăsească în noi tot ceea ce mai poate încă supravieţui din puterile noastre dinainte de despărţire". Visul este pentru romantici o poartă deschisă către această unitate primordială dintre om şi divinitate, este „calea pe care se ajunge, dincolo de orice singurătate, de orice desnădejde, de orice existenţă separată, la nădejdea cea mare".

Intre visul astfel conceput şi extazul mistic înrudirea este evidentă. Şi Albert Béguin are dreptate cînd spune: „Măreţia romantismului rămîne faptul de-a fi recunoscut şi afirmat adînca asemănare dintre stările poetice şi revelaţiile de ordin religios, de-a fi crezut în puterile iraţionale şi de a se fi devotat cu trup şi suflet marei nostalgii a fiinţei umane exilate".

AL. PHILIPPIDE

CRONICA LINGVISTICĂ

MATEI NICOLAU

Joi, 10 Martie, un mic grup de profesori, colegi şi elevi, au condus la mormînt rămăşiţele tînărului savant Matei Nicolau, mort în vîrstă de 33 ani. Lucrările, tipărite sau manuscrise, rămase dela el, ar putea onora pe un om a cărui viaţă ar fi mers pînă la limita normală.

După ce şi-a luat — cu distincţie — licenţa în filologia clasică şi în drept la Universitatea din Bucureşti, şi după ce şi-a trecut capacitatea pentru învăţămîntul secundar (a fost numit profesor la Liceul Internat din Iaşi), Matei Nicolau a plecat, în vîrstă de numai 22 de ani, la Paris, pentru specializare. Acolo şi-a trecut în scurt timp doctoratul în drept, dar studiile de filologie clasică l-au reţinut vreme mai îndelungată, întîiu pentru a scrie mai multe lucrări, apoi pentru a încerca să le tipărească. Nu a reuşit decît în parte.

Fără să fi fost în intimitatea lui, l-am întîlnit destul de des şi am stat de vorbă destul de mult cu dînsul, în anii cît am lucrat amîndoi la Paris, pentru a-i putea descrie activitatea, care va părea, cu drept cuvînt, surprinzătoare. De o constituţie debilă, desigur bolnăvicios, Matei Nicolau ar fi trebuit să lucreze cu măsură, pentru a-şi menaja forţele. In loc de aceasta, el s'a cheltuit, aproape îmi vine să spun: s'a risipit, cu o adevărată frenezie. Filologia clasică propriuzisă este o ramură de activitate destul de întinsă şi destul de grea, pentru ca practicarea ei să fie suficientă cuiva care are pasiunea ştiinţei. Dar pe Nicolau nu-l putea satisface numai atîta. A studiat dreptul, şi nu s'a mulţumit să-şi ia diploma de doctorat, ci a continuat să lucreze, publicînd articole şi lucrări, prezentînd referate pentru şedinţele societăţilor internaţionale, făcînd, cu un cuvînt, figură de adevărat specialist.

In domeniul literelor, ar fi putut să se mulţumească cu filologia propriu-zisă, adică cu studiul textelor vechi, şi mai cu seamă cu al celor juridice, deoarece adăuga calitatea de jurist la aceea de filolog. Mulţi profesori de reputaţie europeană şi-au creat faima de care se bucură, mărginindu-se la o singură epocă sau la un singur gen din literatura veche. Matei Nicolau, nu numai că a îmbrăţişat toată istoria literară latină, dar s'a mai ocupat şi de gramatica istorică, a urmat cursuri de limba sanscrită, de celtică, de limbi romanice, într'un cuvînt a încercat să-şi cîştige o pregătire de adevărat lingvist. Şi, nemulţumit cu atîta, se interesa de numismatică, de epigrafie şi chiar de egiptologie, care nu are decît o legătură îndepărtată cu domeniul clasic.

La Ecole des Hautes Etudes unde a studiat multă vreme, îl puteai întîlni în orice zi, în aceleaşi ipostaze: în timpul cît durau cursurile îl vedeai regulat, la ieşirea din sală, plecînd cu profesorul, pe care-l conducea pînă la uşă, ca să-i mai ceară o lămurire sau să-i mai pună o întrebare privitoare la materia expusă, apoi întorcîndu-se grăbit pentru a mai putea prinde cursul următor, făcut de alt profesor, la o materie cu totul deosebită. Cînd nu erau cursuri îl găseai în bibliotecă, plecat asupra unui volum dela a cărui lectură nu-l distrăgea niciodată zgomotul pe care-l făceau unii colegi în jurul lui. Desigur însă, partea cea mai mare a lucrărilor personale o făcea acasă, în timpul nopţii, sau dimineaţa înainte de deschiderea cursurilor, deoarece prelegerile la care asista nu-i lăsau decît foarte puţin răgaz.

In mai multe rînduri, impresionat de ardoarea cu care-şi consuma sănătatea, şi bizuindu-mă pe autoritatea pe care mi-o dădea vîrsta — la 22 de ani, o diferenţă de cinci ani impresionează — i-am dat sfaturi de moderaţie: să-şi limiteze cîmpul cercetărilor, să mai întrerupă din cînd în cînd lucrările, să se mai odihnească. M'a ascultat în totdeauna cu politeţea pe care o arăta în toate relaţiile sale cu lumea exterioară, şi a continuat să lucreze ca mai înainte.

Rezultatele muncii sale s'au putut vedea curînd. Sub auspiciile indianistului Jules Bloch, care făcea pe atunci un curs de lingvistică latină, Nicolau a făcut o expunere de cîteva ore asupra accentului latin aşa cum îl descriu gramaticii antici, expunere ascultată cu atenţie şi cu interes de colegii săi şi care avea să fie transformată şi publicată mai tîrziu. La Societatea de Studii latine el ajunge curînd să joace un rol important, şi comunicările lui sunt primite foarte favorabil. Asistînd la interpretarea de texte vechi irlandeze şi galeze, făcută de specialistul J. Vendryes, Nicolau intervenea de cîte ori se ivea o problemă juridică, şi explicaţiile lui erau de cele mai multe ori decisive.

In 1930, odată cu apariţia lucrării sale *L'origine du „cursus" rythmique et les débuts de l'accent d'intensité en latin*, care-i aduce şi titlul de elev diplomat al Şcolii de înalte studii, reputaţia lui Nicolau este consacrată. Cu o erudiţie şi o autoritate admirabilă el stabileşte că accentul începe să joace un rol în proza ritmată începînd din secolul al treilea după Christos, ceea ce este important atît pentru înţelegerea textelor, cît şi pentru evoluţia limbii. Cartea este publicată de Societatea franceză de studii latine şi premiată de Academia de Inscripţii.

Cu aceasta s'ar fi putut crede că se încheie cariera de student a lui Matei Nicolau. Totuşi el a mai rămas încă şase ani la Paris, în care interval şi-a redactat tezele pentru doctoratul de Stat în litere şi diverse alte lucrări, dintre care unele au fost publicate în reviste, altele expuse oral în faţa diverselor asociaţii din care făcea parte, şi în fine altele au rămas în manuscris.

Din 1930, înainte, sînt mai puţin informat în privinţa vicisitudinilor prin care a trecut Nicolau, deoarece dela acea dată m'am întors în ţară şi nu am mai avut cu el alte legături decît o corespondenţă cu totul intermitentă. Ştiu însă că sănătatea lui, şi în acelaşi timp starea lui materială, s'au înrăutăţit simţitor, şi că moartea părintelui lui l-a zguduit serios. In 1932, în timpul unei scurte şederi la Paris l-am întîlnit şi l-am găsit încă mai slab şi mai palid. Am fost foarte rău impresionat văzînd că-mi răspunde anapoda la întrebările pe care i le puneam: am avut impresia că nu mai e perfect stăpîn pe mintea lui. Mai tîrziu am aflat adevărul: fusese lovit de o gravă infirmitate auditivă, şi că timiditatea, sau poate lipsa de mijloace, îl împiedica de a întrebuinţa un aparat ajutător.

Tezele erau acum terminate, dar lipseau banii necesari pentru imprimarea lor. Statul francez, voind să omagieze ştiinţa lui Nicolau şi în acelaşi timp să-i utilizeze cunoştinţele, i-a oferit o conferinţă temporară la Ecole des Hautes Etudes, acolo unde cu puţini ani înainte fusese student. Timp de trei ani el a făcut cursuri despre latina juridică. Dar învăţămîntul francez nu este prea bine remunerat, şi se pare că în momentul acela toate veniturile din ţară secaseră, aşa că mizeria a crescut în loc să scadă.

In cele din urmă, acum doi ani, Matei Nicolau este silit să se întoarcă în ţară, cu mintea plină de cunoştinţe unice, cu bagajele pline de manuscrise nepublicate şi fără nicio situaţie socială. Timp de multe luni el bate la toate uşile, fără să obţină decît ajutoare derizorii. Pentru găsirea unui post, infirmitatea lui constitue un obstacol tot atît de serios ca şi ostilitatea celor care-i invidiau meritele. In această stare, care pe altul l-ar fi deprimat şi scîrbit, Nicolau nu se gîndeşte decît cum să-şi publice lucrările. Un articol, privitor la timpurile compuse, i-l publică d. Al. Rosetti în *Bulletin linguistique*. Alt articol, despre recompunerea verbelor, trebuia să apară în numărul următor al aceluiaşi *Bulletin*, dar manuscrisele lui Nicolau sînt în lăzi care se plimbă dela un cunoscut la altul, şi lipsa unei locuinţe stabile îl împiedică să le claseze şi să le dea forma definitivă.

In sfîrşit, i se găseşte o situaţie, dacă nu demnă de meritele lui, dar cel puţin de natură să-l scutească de a mai purta grija subsistenţei zilnice. Este numit asistent la Facultatea de litere din Bucureşti, apoi referent supleant la Consiliul Legislativ. Se hotărăşte să-şi treacă doctoratul în litere la Bucureşti, pentru a putea ocupa o conferinţă. Teza lui, despre propoziţiile infinitivale în latineşte, este pusă sub tipar. Şi tocmai acesta este momentul pe care corpul lui trudit şi istovit îl alege pentru a capitula în faţa boalei. Atîta timp cît n'a avut ce mînca şi cît a umblat din om în om pentru a-şi găsi un rost, Nicolau a trăit; în momentul în care s'a văzut asigurat, se îmbolnăveşte şi moare, vrînd parcă să refuze în felul acesta orice favoare din partea societăţii care nu l-a cunoscut şi n'a voit să-l aprecieze.

Oare măcar acum, cînd autorul nu mai poate constitui un repros viu şi o concurenţă pentru nimeni, se vor găsi fondurile şi înţelegerea necesară pentru a se publica lucrările rămase în manuscris? Acesta pare singurul mijloc de a se repara în parte nedreptatea cu care Matei Nicolau a fost tratat toată scurta lui viaţă.

AL. GRAUR

CRONICA EXTERNĂ

BILANȚUL POLITICII ITALIENE ÎN EUROPA CENTRALĂ

Scopul politicii Italiei fasciste în Europa centrală și balcanică era întreit: 1) să-și asigure o influență politică, destinată să-i slujească prestigiul și să-i înlesnească negocierile diplomatice generale prin înmulțirea mijloacelor de compensațiune; 2) să capete o participare importantă în economia Statelor din acele regiuni, care să-i folosească și prin consecințele ei politice și să-i îngădue aprovizionarea în timp de pace și, mai ales, în timp de războiu, și 3) să-și garanteze mai bine frontierele prin aceste pozițiuni de acoperire, așezate sub influența sa, pe care le formau Statele oarecum independente din jurul Adriaticei și graniței sale de Nord.

Această politică bogată nu se putea înfăptui decît în măsura în care Italia ar fi limitat voința de expansiune a altor Mari Puteri. Materii prime, debușeuri comerciale, plasamente de capitaluri, drumuri istorice către Orient, ca și propria lor ambițiune de a se stînjeni mutual îndreptau pe Marile Puteri către aceste părți ale Europei.

Dar aceeași politică italiană mai cerea o condițiune esențială: mijloace de tot felul, economice, financiare, politice, militare.

Mulți oameni politici și publiciști din țările Europei Centrale au văzut într'o politică italiană activă o barieră contra unor masive expansiuni străine în țările lor. Și au favorizat-o, fără să-i cîntărească bine conținutul și fără să-i descifreze exact direcțiunile. Ei nu i-au măsurat mijloacele și nu au contribuit cu nimic la o clarificare de scopuri care ar fi fost în interesul unui echilibru pacific în această parte a Europei. Totdeauna am suferit de un fel de lene de gîndire și de o slăbiciune de caracter, care ne-au îndemnat să acceptăm formule fără să le pipăim substanța.

Italia nu avea, ea singură, puterea unei politici de penetrațiune, care să fi constituit, în același timp, o linie de rezistență, un element de echilibru față de alte pretențiuni. Ea avea nevoie de colaborări. Ii trebuia un supliment de mijloace: mai multe capitaluri, o producțiune mai abundentă, o economie mai deschisă, centre politice locale mai solidare.

Și, în adevăr, Italia a căutat această colaborare. Dar s'a înșelat. Fiindcă i se deschideau două căi. Sau să accepte o înțelegere cu Statele succesoare, organizate sub forma unor asociațiuni regionale și sprijinite pe Marile Puteri democratice; sau să se angajeze într'o acțiune comună cu Statul pe care voia să-l stăvilească, sperînd să obțină, prin acea colaborare intimă, un drept de control și o egală participare. A ales-o pe cea de a doua.

Concepțiunea italiană a fost viciată printr'o supraevaluare a propriilor mijloace, printr'o confuziune de interese în diferitele regiuni ale Europei și printr'o gravă lipsă de perspectivă. Pentru ca să-și servească politica de revendicări, Italia fascistă s'a solidarizat cu Statele nemulțumite, în fruntea cărora se afla Germania. Era pe vremea cînd această țară, slăbită de războiu și constrînsă de tratate, își căuta calea unei eliberări. Puterile sale păreau întoarse către refacerea internă, și nu urmăreau, în afară, decît redobîndirea libertății Statului. Un pericol de hegemonie nu se vedea. Italia, învingătoare în războiu, dotată cu un regim politic care înviorase energiile națiunii, animată de aspirațiuni imperiale, se întorcea protectoare către o Germanie slabă și umilită. Tradiționalul joc diplomatic italian, subtil și infidel, renăștea. Dar, pentru ca să opereze fructuoase legănări între două tabere, ele trebuiau echilibrate. Tabloul învingătorilor era prea puternic. Revendicările învinșilor nu aveau răsunet. Treptat, Italia s'a legat de Germania, adăugîndu-se la această solidaritate crescîndă și alte motive pe care nu e locul să le enumărăm sub titlul de mai sus. Solidaritatea între cele două țări s'a întins în toate domeniile. Subtilitatea italiană nu a mai fost deajuns pentru ca să mențină o necesară separațiune între zonele intereselor italiene, nici puterea Italiei nu a mai fost suficientă pentru ca să păstreze proporția voită între cele două State. Tezele germane au fost pe rînd adoptate de diplomația itaiană. Stabilitatea în Europa centrală și balcanică a fost combătută și zdruncinată de influența italiană. Toate formațiunile politicii regionale din aceste părți ale Europei au fost supuse la o presiune dispersivă Ele însă erau singurele care ar fi putut susține o colaborare italiană în scopul arătat mai sus. Astfel s'ar fi putut ajunge la o participare a Italiei la economia și politica acestei regiuni și la stăvilirea expansiunii altei țări, fără însă ca ea să fi fost exclusă.

Pentru ca expansiunea de care vorbim să se desvolte liber, în detrimentul influenței italiene, trebuiau distruse, întîiu, influențele occidentale și, apoi asociațiunile regionale. Italia s'a asociat la această operă. Ea a reușit în mare măsură.

In același timp, se adăuga un element nou, de valoare decisivă. Germania, eliberată de restricțiunile tratatelor, își sporea mijloacele astfel încît răsturna rangul dintre ea și Italia. In cîmpul concurenței economice și comerciale, o întrecea incomparabil. Mijloacele de presiune se desvoltau cam în aceeași proporție.

In loc să fi fost un element de echilibru în Europa centrală și balcanică, Italia a devenit agentul principal al unei expansiuni, care își propunea să o limiteze.

In scopul de a-și asigura mai bine frontiera de Nord, Italia a luat sub protecțiunea sa Austria independentă. Un Stat tampon, care trebuia învățat să trăiască liber, a cărei existență trebuia susținută prin sprijine economice și financiare și a cărei independență avea să fie garantată prin mijloace internaționale. Politică de prevedere, pe care o repeta istoria și care era comandată de instinctul de conservare al Italiei. Să nu ai pe frontierele proprii țări mari și puternice — este un precept pe care un „realist" ca d-l Mussolini îl știe și pe care epoca recentă a lui Napoleon al III-lea l-a amintit cu o mare gravitate.

Italia a investit bani, un capital politic și moral și o mare nădejde națională în Austria. A înmulțit tratatele de comerț preferențiale, avantaje economice pe care le-a îmbogățit cu pacte politice ale căror dispozițiuni cordiale și intime obligațiuni mutuale erau destinate să păstreze independența Statului austriac sub protecțiunea Italiei fasciste. Vestitele protocoale dela Roma aveau acest sens.

Dar, în această formulă, se regăseşte încă odată dualitatea politicii fasciste. Protocoalele dela Roma împleteau două principii contradictorii. Legătura dintre Italia şi Austria se sprijinea pe ideea stabilităţii. Scopul său era statu-quo-ul. Creaţiunea tratatelor trebuia menţinută, chiar cu forţa, cum a arătat d-l Mussolini în 1934.

Ramura Italia-Ungaria, dimpotrivă, era fundată pe ideea de schimbare. Ea ocrotea „doctrina dinamică" a Ungariei, revendicările ei revizioniste. Tratatele trebuiau răsturnate.

In prima parte, tratatele trebuiau respectate, deşi — după cum îi place d-lui Mussolini să recunoască astăzi — ele consacrau o situaţiune artificială. In cea de a doua, ele meritau să fie revizuite, deşi prevederile lor se sprijineau pe o realitate etnică şi puteau fi apărate prin forţă, după cum declară tot d-l Mussolini astăzi.

Ştiu bine că aceste dorinţe de a introduce oarecare logică în actele politice şi de a recunoaşte valoarea principiilor sunt privite cu ironie de „realiştii" epocii noastre. Ce vină am eu dacă ele se răzbună?

Politica Italiei de a menţine independenţa Austriei a fost declarată cu vigoare în mod constant. Diplomaţia fascistă a făcut, cu drept cuvînt, din această chestiune una din preocupările sale elementare. Conferinţe internaţionale, negociaţiuni cu Germania, declaraţiuni ale şefului guvernului fascist sau ale miniştrilor de externe italieni, întrunirile periodice ale Statelor semnatare ale protocoalelor de la Roma, toate, înregistrau voinţa Italiei de a păstra independenţa Austriei. Orice ameninţare a acestei independenţe lovea interesele legitime ale Italiei. Intoarsă către Africa şi preocupată de Mediterană, Roma nu putea totuşi uita condiţiunile securităţii sale în Europa. O politică colonială nu se poate face decît de către o metropolă liniştită, sigură şi cu frontiere garantate. Cu cît o ţară se angajează mai mult într'o politică de expansiune şi de propăşire, cu atît trebue să privească mai serios condiţiunile desvoltării şi consolidării istorice. Fără această pregătire, ea este ameninţată să plătească cu înfrîngeri de mai tîrziu succese actuale. Şi d-l Mussolini, care concepe pentru ţara sa o politică imperială, simte desigur necesitatea unor fundamente stabile pentru noua alcătuire şi mărire a Italiei fasciste. Aci se vede omul de Stat, în sentimentul pe care îl are despre legăturile dintre prezent şi viitor, despre o armonie a epocilor istorice, în precauţiunile sigure pe care i le insuflă spiritul de conservare. Prestigiul şi gloria sunt adesea înşelăciuni. Naţiunile plătesc cîteodată cu dezastre spectacolele pe care le dau istoriei. Nu mai ştiu cine spunea despre Anglia că „este ţara care cîştigă totdeauna ultima bătălie". Această stăpînire a viitorului, această conştiinţă a destinelor proprii este făcută nu numai din stăruinţă, dar şi din prevedere.

D-l Mussolini a simţit nevoile securităţii italiene şi, pînă la un moment dat, le-a apărat cu abilitate şi îndîrjire. In 1934, odată cu lovitura dela Viena şi asasinarea lui Dolfus, trupele italiene, mobilizate pe frontieră, au consacrat, sub formă decisivă, politica italiană de apărare a independenţei Austriei.

De atunci însă, puterea germană a sporit, legăturile dintre Italia şi Germania s'au înmulţit, s'au adîncit; războiul din Etiopia a schimbat configuraţia politicii externe a guvernului fascist şi ierarhia intereselor actuale ale diplomaţiei italiene. Asupra cauzelor acestor schimbări se poate desigur discuta în toate sensurile. Nu e vorba însă să căutăm aci răspunderile internaţionale ale noii politici fasciste. Vrem numai să notăm pierderile pe care ea le-a suferit într'o regiune din Europa unde se îndreptaseră aspiraţiunile sale şi unde se aflau garanţiile necesare ale frontierelor sale continentale.

Politica africană a Italiei a absorbit cea mai mare parte din energiile şi resursele naţiunii. Tensiunea dintre ea şi Marea Britanie

i-a impus o întreagă şi complexă acţiune de apărare şi de expansiune în Mediterană. In Etiopia, în Libia, în Spania, în insulele mediteraniene, forţele italiene au trebuit să menţină şi să cîştige noi poziţiuni. Treptat, Italia era nevoită să părăsească situaţiunile sale din Europa şi să le întoarcă spre Africa şi Mediterană. Pentru ca să compenseze această pierdere, ea se lega mai mult de Germania. Dar Germania devenia zilnic mai puternică şi mai liberă. Inăuntrul asociaţiunii devenită „axă", rangul Italiei decădea, Germania căpăta o mare preponderenţă. Ea impunea Italiei scopurile generale ale politicii sale de expansiune. Ducele a făcut o încercare să complice jocul german şi să-i atenueze pretenţiunile în Europa prin încurajarea şi susţinerea revendicărilor sale coloniale. Astfel ar fi obţinut, pe de o parte, o agravare a relaţiunilor dintre Germania şi Anglia, iar, pe de alta, o risipire a energiilor germane către două scopuri atît de disparate. D-l Hitler a învins însă printr'o mare abilitate, slujită de mijloace materiale considerabile.

Astfel, Italia a pierdut, în folosul asociatei sale, două poziţiuni esenţiale: o acoperire a frontierei sale continentale şi orice putinţă de influenţă în Europa centrală şi balcanică. Ea va trebui să caute pe alte căi o reparaţiune a acestor pierderi. Subtilă şi inventivă, diplomaţia italiană va reuşi poate să se adapteze noilor cerinţe ale Europei. Deocamdată, Italia şi-a slăbit centrele sale vitale şi sporindu-şi, poate, forţele periferice.

CONST. VIŞOIANU

CRONICA ECONOMICĂ

ÎNCEPUT DE CRIZĂ ÎN ECONOMIA MONDIALĂ

Forțele economice, care au asigurat lumii capitaliste o scurtă și labilă prosperitate, s'au apropiat de epuizare în cea de a doua jumătate a anului 1937. Primele semne ale crizei sunt prezente și perceptibile. Un nou ciclu își găsește începutul, în ultimele luni ale anului trecut.

Trecerea dela cel mai scăzut punct al depresiunii economiei mondiale — mijlocul anului 1932 — la un ridicat nivel al producției și la o activă circulație, nu a fost uniformă pentru toate țările. Unele au rămas în urma anului 1929 — în timp și ca intensitate (Franța, Statele Unite); altele au cunoscut o rapidă ascensiune (Anglia, țările nordice); o a treia categorie, în sfârșit, și-a desvoltat forțele de producție mai ales sub semnul zeului Marte (Germania, Japonia, Italia).

Aceeași lipsă de uniformitate caracterizează și manifestarea primelor simptome ale crizei care se apropie. Mai mult, depresiunea începe efectiv nu într'una din țările care au cunoscut punctul cultimant al conjuncturii, ci în Statele-Unite, a căror producție s'a redresat cel mai greu, fără să se fie apropiat de nivelul anterior „vinerii negre".

Din analiza bilanțului —pe scară internațională —a anului 1937, se poate vedea că începutul crizei se face simțit, în primul rând, în domeniul circulației și — cu excepția Statelor Unite — nicidecum în acel al producției.

Intr'adevăr, în țările europene și extra-europene capitalicește desvoltate, producția industrială, deși înregistrează către sfirșitul anului, anumite scăderi, se menține încă ridicată. Luînd drept pildă Anglia, observăm că deși în cea de a doua jumătate a anului 1937, indexul producției scade cu 3% față de punctul ei culminant, totuși atît fierul cît și oțelul ating cifre maxime (între altele din cauza înarmărilor britanice). Investițiile de capital în construcții sunt, în Noembrie 1937, cu aproape 20% superioare celor făcute cu un an înainte. In schimb, industria textilă nu indică niciun progres, iar cifra-index a activității economice generale (după „Economist"), deși la sfîrșitul anului trecut este superioară celei din Noemvrie 1936, marchează totuși o tendință descendentă.

Producția industrială a Franței, Japoniei, Belgiei și Danemarcei scade și ea în acest timp cu 4—6%, iar a Olandei cu 23%. Cu excepția Franței, producția tuturor acestor țări este, cantitativ, inferioară aceleia din anul 1936.

In Germania, înregistrăm o creștere a producției industriale. A folosit populației celui de al III-lea Reich, această creștere? Foarte interesantă și caracteristică este structura desvoltării producției. Astfel, în primele zece luni ale anului 1937, *volumul mijloacelor de producție a crescut cu 23,7% față de 1929, pe cînd volumul bunurilor de consumație abia cu 3%*. Cu drept cuvînt subliniază Varga că „înrăutățirea situației materiale a maselor este și mai mare decît o arată aceste cifre, datorită și împrejurării că populația Germaniei a crescut, din 1929, cu 3 milioane, adică cu 5%".

Spre deosebire de țările europene, producția industrială a Statelor Unite înregistrează o masivă dare înapoi. Indexul general industrial arată pentru sfîrșitul anului 1937 o scădere de 26%. Această scădere merge pînă la 40% în industria bunurilor de consumație și este de circa 20% în acea a mijloacelor de producție. Pentru unele industrii scăderea ia proporții aproape catastrofale. Astfel, producția de oțel a scăzut dela 92,3% din capacitatea totală, cît era la începutul celui de al doilea trimestru al anului, la 19,2% către sfîrșitul lui Decembrie. Tendințe depresive se înregistrează și în industria automobilelor, cea a mătasei artificiale, la textile, etc.

Trebue adăugat însă că deși există asemenea tendințe depresive în economia americană, totuși, în anumite ramuri ale industriei, restrîngerea producției are și o cauză politică. Conflictul dintre Roosevelt și prinții capitalului financiar pe chestiunea libertății acordate sindicatelor muncitorești și a noului sistem de impunere fiscală, aplicat magnaților industriei, împinge anumite cercuri capitaliste ultra-reacționare să accentueze restrîngerea producției pentru a compromite politica economică a președintelui. De altfel, aceeași operă de sabotare, a economiei naționale din motive politice este întreprinsă și în unele medii capitaliste din Franța.

* * *

Față de cifrele-index ale producției capitaliste, care se mențin într'un oarecare echilibru, cifrele indicînd evoluția prețurilor mondiale arată un ritm descendent accentuat. Mai puțin vizibile la indexul general, în a cărui calculare intră și prețurile produselor monopolizate, — prețuri menținut ridicate datorită puternicilor trusturi și cartele — aceste scăderi se pot observa la materiile prime și la unele produse industriale al căror preț este fixat de piața liberă.

Astfel, grîul, porumbul, bumbacul, cuprul, cauciucul, înregistrează scăderi pînă la 40%. „Manchester Guardian" din 24 Decemvrie constată: „In ultimele săptămâni toate prețurile au scăzut într'o asemenea măsură, încît abia ajung 50—60% din prețul maxim al acestui an". Toate aceste prețuri sunt cu mult sub nivelul celor dela sfîrșitul anului 1936.

Direct legat de evoluția prețurilor, volumul comerțului mondial suferă și el o scădere de 3,17% față de nivelul maxim atins în 1937. După datele publicate de Liga Națiunilor, această scădere începe în cel de al treilea trimestru al anului, cu tendință de accentuare către sfîrșitul lui.

Pentru a ilustra atmosfera în care s'a desfășurat economia capitalistă în ultimele luni ale anului trecut, scăderile înregistrate de acțiunile industriale sunt și mai caracteristice.

Față de maxmum atins în 1937, aceste acțiuni pierd, în Marea Britanie 20% din valoarea lor bursieră, în Suedia 12,5%, în Cehoslovacia 20%, în Canada 30%, în Franța 27% și în Statele Unite 40%. Aceste procente reflectează mai puțin o trecătoare nervozitate sau un

simplu moment speculativ şi prevestesc, de fapt, greutăţile pe care industria le va cunoaşte în cursul anului 1938.

*
* *

Deşi cele mai multe monede şi-au păstrat paritatea din 1936,— cu excepţia Franţei şi a unora din ţările Sud-Americane, — totuşi, fuga aurului din Europa către Statele Unite şi Marea Britanie, ca şi lipsa de acoperire metalică pentru moneda ţărilor totalitare, închid primejdii grave pentru stabilitatea valutară. Din întreaga cantitate de aur aflată în stăpînirea ţărilor capitaliste (13.732 milioane dolari aur), Statele Unite, Franţa şi Marea Britanie, posedă ele singure 11.469 milioane, în timp ce Germania, Italia şi Japonia la un loc abia 0,3 miliarde dolari.

Caracterul *aparent* al stabilităţii valutare nu poate fi ascuns. Îngrădirile pe care majoritatea statelor le pun comerţului cu devize, reglementarea comerţului exterior nu după posibilităţi sau necesităţi reale, ci după cantitatea mijloacelor de plată existente, ca şi întreaga echilibristică pe care o fac ţările totalitare cu monedele lor dovedesc şi mai mult elementul de artificialitate care stă la baza întregului sistem valutar actual. Prima sguduire serioasă pe piaţa mondială va prăbuşi multe din monedele care au fost stabilizate cu atîtea sacrificii şi greutăţi.

*
* *

Ca o cauză agravantă şi în acelaşi timp ca un simptom de accentuare a forţelor depresive, vom sublinia ascuţirea crizei agrare şi creşterea şomajului.

Scăderea semnalată la preţul cerealelor se întinde de fapt şi la plantele industriale (cînepă, in, bumbac), precum şi la produsele coloniale (cafea, cacao, uleiu de palmier etc.). Cerealele pierd dela 35—60% din preţul lor, plantele industriale şi coloniale dela 25% la 50%. Această scădere nu este trecătoare. Atunci cînd vom analiza repercusiunile pe care adîncirea crizei agrare le are asupra economiei romîneşti, vom completa datele de mai sus.

Cifre definitive pentru şomajul existent în diferite ţări nu avem. Totuşi în Statele Unite numărul celor fără de lucru a crescut, în ultimele trei luni ale anului, cu 2—3 milioane, atingînd impresionanta cifră de 11 milioane. In Germania numărul şomerilor a crescut în Decemvrie 1937 cu 500.000; în Franţa numărul muncitorilor neocupaţi este de aproape 400.000. Iar în Anglia se înregistrează către sfîrşitul anului o creştere a muncitorilor şomeri, după ce — în ultimii ani — numărul lor scăzuse permanent.

Inegal, manifestînd multiple contraziceri, prezentînd mărginite posibilităţi de manevrare şi tot atît de mărginite rezerve, tabloul pe care-l înfăţişează economia mondială la sfîrşitul anului 1937, este imaginea fidelă a actualului sistem anarhic de producţie şi repartiţie, permanent generator de adînci perturbări şi crize.

*
* *

Cunoaşte şi economia romînească aceste prime simptome ale depresiunii?

Constatarea făcută la începutul acestei cronici, asupra domeniului în care avem — în lumea capitalistă — primele începuturi de

criză, îşi păstrează valabilitatea şi pentru Romînia (bineînţeles neignorînd anumite elemente specifice structurii economiei noastre).

In adevăr, producţia industrială manufacturieră se menţine în tot cursul anului expirat la un nivel ridicat, mai ales în metalurgie, textile, lemn şi hîrtie. Scăderi se observă în industria mijloacelor de producţie şi mai ales în industria extractivă. Cantitatea de ţiţeiu au fost în primele 11 luni ale anului 1937 cu 18% inferioară celei din perioada corespunzătoare a anului 1936, iar cea a destileriilor cu 19%. Element agravat: în industria petroliferă nu este vorba—după datele de pînă acuma — de o obişnuită scădere ci de un început de epuizare a zăcămintelor cunoscute.

Problema care se pune, este dacă producţia industrială — mai ales în ramurile unde cifrele sunt ridicate — se va putea menţine la nivelul actual.

Anumite împrejurări ne dau dreptul să răspundem negativ, anticipînd viitorul apropiat.

Să cercetăm în primul rînd aspectele procesului de circulaţie, conjugat cu urmările adîncirii crizei agrare mondiale.

Pe piaţa internă se observă un început de discrepanţă între preţurile de gros şi cele de detaliu. Astfel, în tot cursul anului 1937, preţurile — şi cele de gros şi cele de detaliu — au crescut paralel pînă în luna August. Din această lună, cele dintîi încep să scadă, pe cînd cele din urmă continuă linia ascendentă pînă către sfîrşitul anului. Numerele-indice publicate de „Argus" la 31 Ianuarie 1938, arată că preţurile de detaliu au continuat să crească şi la începutul anului curent.

Preţurile de gros, pe piaţa internă, au urmat linia descendentă de pe piaţa mondială. Dar ruperea paralelismului dintre preţurile de detaliu şi cele de gros, este unul din semnele caracteristice ale începutului de depresiune. Faptul că primele simtome ale noei faze în care intră economia romînească se manifestă, pentru moment, mai ales în sfera circulaţiei, nu schimbă întru nimic valoarea lor doveditoare.

Scăderile masive, înregistrate de comerţul exterior la începutul anului curent, îndreptăţesc şi mai mult rezerva faţă de optimismul unor cercuri conducătoare ale economiei noastre (vezi raportul Băncii Naţionale pe anul trecut).

In luna Ianuarie 1938, exportul Romîniei scade faţă de Ianuarie 1937, dela 703.213 tone la 402.648 tone. Ca valoare, cifra importului este superioară celei a exportului, avînd drept rezultat pasivitatea balanţei comerciale (la import cifra a fost de 1.495 milioane lei, iar la export 1.395 milioane lei). Cele mai importante scăderi sunt la cereale, petrol şi derivatele, produse animale.

Această simţitoare dare înapoi a comerţului exterior poate fi numai în parte explicată prin nesiguranţa cauzată de cele 44 de zile de guvernare ale trecutului cabinet. Fără îndoială că elementul politic a influenţat volumul afacerilor; dar el ar fi scăzut — dată fiind situaţia pieţei mondiale — şi fără aceasta.

*
* *

Pentru ca să ne dăm seama însă de perspectivele reale deschise vieţii economice a ţării, să analizăm factorii care au menţinut producţia industrială şi agrară în trecutul apropiat la nivelul unei netăgăduite rentabilităţi.

Nu-i nevoie să subliniem importanţa agriculturii pentru întreaga noastră desvoltare economică. Deşi participarea păturilor ţărăneşti în calitate de cumpărătoare este restrînsă din cauza mizeriei adînci în

care ea este ţinută (întreaga agricultură consumă dela 20—24% din producţia industrială a ţării, iar ţărănimea abia jumătate din acest procent!), totuşi, adîncirea elementelor de criză în sectorul agrar influenţează direct şi nemijlocit toate resorturile vieţii noastre interne.

Raportul Băncii Naţionale subliniază cu satisfacţie că „bunurile de consumaţie şi-au menţinut pe o linie ascendentă datorită creşterii puterii de cumpărare a păturii rurale". Fără să subscriem la această formulare quasi absolută, nu se poate nega că favorabila conjunctură în care s'a găsit agricultura romînească, în ultimii doi ani, a influenţat deopotrivă industria, comerţul exterior şi încasările fiscale.

Scăderea preţurilor mondiale la cereale, după cum am spus, nu constitue un fenomen trecător. Incepînd din anul 1937, asistăm din nou la întinderea suprafeţelor cultivate în ţările trans-oceanice. Astfel, pe cînd în Statele Unite s'au cultivat în anul 1934—1935, 48 milioane de acre cu grîu de iarnă, în 1937 suprafaţa cultivată este de 57,5 milioane acre. In Argentina suprafaţa cultivată cu grîu, în toamna anului trecut, este cu 20% mai mare decît cea din 1935. La preţurile actuale scăzute, noua recoltă de peste ocean va influenţa în rău, atît posibilităţile de desfacere, cît şi preţul grînelor romîneşti.

Deci unul din factorii importanţi, care au menţinut în ascensiune forţele conjuncturale autohtone, intră slăbit în anul 1938, şi sub sumbre perspective.

Comenzile Statului — un alt factor însemnat — vor continua să ocupe industriile legate de apărarea naţională. De altfel metalurgia şi în parte textilele şi pielea şi-au menţinut producţia ridicată datorită tocmai comenzilor masive ale Statului. Va putea Statul continua, în acelaşi ritm, politica lui de finanţare?

Veniturile Statului depind pe de o parte de rezultatele operaţiunilor fiscale, pe de altă parte de ritmul general al vieţii economice interne. In situaţia actuală nu vedem posibilitatea agravării sarcinilor fiscale puse în sarcina contribuabilului romîn. Dacă aparatul de Stat — scăpat de controlul parlamentului — ar avea tendinţa de a accentua presiunea fiscală (lucru legat de anumite greutăţi atît în mediul ţărănesc, cît şi în cel muncitoresc), auspiciile sub care începe anul *economic* 1938, nu lasă să se prevadă lărgirea mijloacelor financiare puse la dispoziţia Statului.

Regimuri politice asemănătoare celui al nostru au găsit, în adevăr, sursele necesare pentru finanţarea unor uriaşe înarmări. Dar la noi limita fiscalităţii odată atinsă, trecerea unor însemnate sume dela alte capitole bugetare la apărarea naţională, riscă să desorganizeze aparatul de Stat, precum şi vieaţa economică a ţării. Experienţe recente sunt încă vii în mintea cititorului. Rămîne calea unor noi împrumuturi externe. Existenţa în apus şi mai ales în Anglia, a unei pletore de capitaluri lichide în căutare de plasament pe continent ar părea că deschide anumite perspective din acest punct de vedere.

Sporirea mijloacelor de plată prin mărirea circulaţiei fiduciare — un al treilea factor — a fost mijlocul deja întrebuinţat în cursul anului trecut. Totalul monedei puse în circulaţie, în ultimele 11 luni ale anului 1936, era de 28,7 miliarde lei. In Martie 1937 această cifră s'a ridicat la 33 miliarde.

De aceea nu în această direcţie pot fi căutate posibilităţile de a injecta vigoare vieţii economice romîneşti.

Rămîne, în sfîrşit, factorul de bază al oricărei conjuncturi: lărgirea pieţii interne, prin creşterea puterii de cumpărare a masselor. Cum va evolua puterea de cumpărare a ţărănimii şi în general a agriculturii, am văzut. Massele orăşăneşti — funcţionarii de Stat şi particularii, muncitorii, negustorii, liberii profesionişti — consumă 50% din producţia industrială a ţării. Cu tot accentul pus pe importanţa corpului funcţionăresc — în noua situaţie politică — acest lucru are mai de grabă o valoare simbolică, decît una interesînd resursele şi nivelul de traiu al sutelor de mii de funcţionari. Dimpotrivă, prin noile dispoziţii bugetare şi prin măsurile care se anunţă, nu este de aşteptat o creştere a resurselor materiale ale Corpului funcţionăresc, se pare că vom înregistra chiar anumite scăderi.

Cît priveşte în general păturile salariate, încercarea de a arunca în sarcina lor greutăţile născute tocmai de începutul crizei va întîmpina o anumită opunere pe teren profesional şi social. In cazul în care operaţia de comprimare ar reuşi puterea de cumpărare a acestor categorii va scădea şi sub minimul actual.

Restrîngerea volumului de afaceri şi încetinirea ritmului întregii vieţi economice, vor atinge deopotrivă pe negustori, ca şi pe liberii profesionişti. Consumul de lux interesează mai puţin.

In asemenea împrejurări nu numai că nu se poate aştepta o lărgire a pieţii interne dar dimpotrivă sunt toate premizele pentru îngustarea ei.

* * *

Toate aceste temeiuri ne dau dreptul să afirmăm că anul 1938 va fi primul an de criză în România.

Subordonarea politicului de către economic va prilejui fără îndoială interesante manifestări a căror analiză iese însă din cadrul cronicei de faţă.

R. BOLDUR

CRONICA MILITARĂ

I. MOARTEA RĂSBOIULUI DE „GUERRILLA"

In conflictele armate care agită în acest moment Spania și China, ca și în cel petrecut acum doi ani în Abisinia, intervine un element destul de bine cunoscut opiniei publice mondiale, element al cărui efect este să falsifice situația, să transforme în fițiune o realitate și să determine atitudini complet greșite.

Războiul de „guerilla" este astăzi pe buzele tuturor, în special pe buzele celor ce stau de o parte, spectatori la această singeroasă și inegală luptă de gladiatori. Dela acest fel de luptă se așteaptă mîntuirea Chinei, prin înfrîngerea Japoniei, astfel încît statele mari interesate pe continentul asiatic se cred dispensate de a mai interveni în conflict, în vreun fel sau altul.

Este îndreptățită părerea atitor observatori de a acorda răsboiului de „guerrilla" o atît de mare importanță și de a lăsa în sarcina lui rezolvarea unui conflict atît de grav și de proporții atît de mari?

Noi credem că nu. Și ne vom încerca să dovedim în lumina istoriei și a științei militare, că acest fel de luptă constitue astăzi numai un mit a cărui aplicare nu poate duce decît la o inutilă sporire a ferocității răsboiului și la un enorm plus de suferințe pentru populația civilă.

* * *

Cînd o armată de invazie pătrunzînd pe teritoriul altui Stat, izbutește să-și asigure o categorică superioritate asupra armatei naționale astfel încît o bătălie dată în aceste condițiuni ar aduce o sigură deciziune în favoarea invadatorului, armata națională caută a se sustrage nimicirii sale, cedînd tot mai mult teren și cauzînd inamicului pe alte căi pierderi cît mai mari care să-l pună pe acesta într'o situație cel puțin egală, dacă nu inferioară sieși. In aceste condițiuni armata Statului invadat poate relua ofensiva și căuta o deciziune în favoarea sa pe un cîmp de bătălie cît mai favorabil. Mijlocul cel mai cunoscut, preconizat pînă acum a fost răsboiul de „guerrilla". Acest fel de luptă este propriu oamenilor hotărîți, curagioși sau desperați, de cele mai multe ori din afara cadrelor armatei, care, formînd cete puțin numeroase, foarte mobile și foarte ușor camuflabile, atacă armata de invazie pe liniile sale de comunicație, în spate și în flanc, distrugînd toate convoiurilor, detașamentele izolate sau de mică importanță, îndeplinind o serie întreagă de acte de terorism asupra șoselelor, căilor ferate, podurilor, depozitelor, etc.

Scopul guerrillei este:

1. Să încetinească înaintarea inamicului prin distrugerea căilor de comunicație și prin angajarea unor lupte parțiale care să sustragă o cît mai mare parte a efectivului inamic.
2. Să producă inamicului pierderi cît mai mari în oameni și material.
3. Să împiedice aprovizionarea de tot felul a trupei de invazie.
4. Să distrugă moralul acestei trupe:

Răsboiul de guerrilla este foarte vechi. El a fost practicat de toate popoarele aflîndu-se în situația de a nu putea rezista printr'o luptă organizată invadatorului. Parții, Galii și Dacii au întrebuințat mult această metodă contra armatelor romane, iar mai tîrziu Elvețienii și Romînii au făcut uz și abuz de ea. Consacrarea răsboiului de guerrilla, ridicarea în rang și introducerea lui în domeniul științei militare s'a făcut însă cu ocazia răsboaielor napoleoniene, a expediției din Spania, din 1810 și a celei în Rusia din 1812.

Aceste două extraordinare cazuri, în care guerrilla a înfrînt pe cel mai mare general al timpurilor, au format școală și dogmă. Ea a fost ridicată pe un piedestal grandios, pe care însă numai poate sta astăzi fără o reexaminare critică și obiectivă a valorii sale.

Din studiul celor două campanii menționate mai sus putem stabili condițiunile care făceau ca un răsboi de guerrilla să poată avea șanse de reușită, adică, să realizeze cele patru deziderate specificate mai sus. Iată care erau acele condiții favorabile:

1. Armatele de invazie (în speță cele napoleoniene) aveau efective relativ mici. Pătrunderea lor era axială și în foarte mare măsură limitată la principale axe de comunicație.
2. Armamentul unei armate regulate era aproape identic cu acela al bandelor de atacatori. O pușcă, un sac de cartușe și o armă albă avea soldatul cel regulat; aceleași arme poseda și cellalt.
3. Mijloacele de investigație și de legătură foarte slabe și limitate: cavaleria și cercetașii pedeștri, a căror rază de acțiune nu depășea cîțiva kilometri.
4. Mijloace de transport foarte rudimentare, astfel că o intervenție într'un punct dat cerea un timp destul de lung. Urmărirea atacatorilor era imposibilă.
5. Aprovizionări făcute în condițiuni foarte grele. Lipsa posibilităților de a organiza un serviciu rațional.
6. Un teren vast, variat și cu cît mai multe acoperiri.
7. Un concurs nelimitat dat de populația civilă bandelor atacatoare, prin adăpostirea lor, procurarea de hrană, muniții, informații, etc. și prin crearea vidului în jurul armatei invadatoare.

Acestea sunt condițiunile „sine qua non" pentru ca guerrilla să poată apăsa în balanța răsboiului. Vom vedea că, dacă campaniile din 1810 și 1812 au însemnat apogeul acestui fel de luptă, aceiași dată marchează și moartea lui.

In toate războaiele din secolul următor guerilla nu a avut niciun rol. In răsboiul germano-austriac dela 1866, nu s'a manifestat nici măcar un caz. La 1870 s'au preconizat și s'au realizat echipe de franctirori, care să atace armata germană. Au existat un număr destul de impresionant de acest fel de eroi, care și-au jertfit viețile, dar care n'au putut împiedica nici Saint-Privat-ul, nici Sedan-ul nici asediul Parisului nici orgolioasa pace încheiată în sala oglinzilor din palatul dela Versailles. La 1877, populațiile balcanice, deși direct interesate, nu au dat nici un ajutor de acest fel armatelor romîno-ruse, care sîngerau pe cîmpiile Bulgariei. Mai mult decît atît, Bulgarii nu au făcut nici un asemenea gest nici măcar în 1913, contra armatei romîne, care trecuse Dunărea și înainta spre Sofia. In 1914 franctirorii au apărut în Belgia

şi în nordul Franţei, dar au fost repede şi brutal lichidaţi de armata germană, care a putut continua răsboiul încă 4 ani, pe 6 fronturi şi a fost de cîteva ori la un pas de victorie. Nicăeri în altă parte în timpul războiului mondial, guerilla nu şi-a făcut apariţia. Ar fi poate cazul să reamintim că şi la noi se preconiza şi se aştepta o guerrilla, după în Ardeal, în spatele armatelor austro-ungare, sau mai tîrziu în teritoriul ocupat, dar totul a rămas în lumea iluziilor şi a bunelor intenţii. Cînd Japonia a cucerit Manciuria, lumea ca şi astăzi deplîngea şi condamna agresiunea niponă şi spera că bandele manciuriene vor măcina pe cotropitor printr'un neîmblînzit răsboi de guerrilla. Şi în adevăr, fapte de acest soiu s'au produs. Dar rezultatele au fost contrarii. Armata japoneză a curăţit în mod „radical" şi definitiv teritoriul de nesocotitele şi eroicele bande manciuriene şi a constituit un stat nou, bine păzit. Răsboiul italo-abisinian a ridicat proteste în lumea întreagă şi iarăşi, văzînd ineficacitatea sancţiunilor economice aplicate de Societatea Naţiunilor, toată lumea şi-a pus speranţa în răsboiul de guerrilla. Guerrilla abisiniană s'a dovedit iluzorie.

Dece atîtea insuccese a ceea ce se credea valoare pozitivă şi permanentă ?

Pentrucă structura armatelor şi deci aspectul răsboiului au evoluat considerabil, făcînd imposibilă realizarea condiţiunilor de desvoltare a „guerrillei".

Intr'adevăr, o invazie pe un teritoriu nu se mai face cu o armată relativ mică, care să fie legată de principalele linii de comunicaţii. Efective enorme concură astăzi la o asemenea operaţiune care în loc să se desfăşoare în ax se desvoltă în suprafaţă, pe o regiune sau pe mai multe regiuni. O invazie nu mai este astăzi o săgeată înfiptă în teritoriul unui Stat. Este un talaz ce se revarsă peste digul unei frontiere, înecînd zone foarte mari pe care le supune şi le controlează perfect. Dar nu numai efectivele au crescut, ci mai ales puterea armamentului unei armate regulate. Complexitatea lui, caracterul tehnic foarte accentuat, costul extrem de ridicat, îl fac inabordabil unor bande de franctirori. Să ne gîndim că armelor individuale, mitralierelor, puştilor mitraliere, grenadelor, artileriei extrem de mobile şi de diferite astăzi, unităţilor motomecanizate şi blindate, tancurilor, aviaţiei, armei chimice, etc., eroica „guerrillă" nu poate opune decît o puşcă şi o armă albă şi rare ori cîte o armă automată, ale cărei dificultăţi de aprovizionare cu muniţii întrec adeseori serviciile ce poate aduce. Aceiaşi disproporţie o găsim în ceea ce priveşte mijloacele de investigaţie şi legătură. O armată regulată dispune de un serviciu de informaţii foarte complet, încă dinainte instalat pe teren; posedă observatori aerieni şi tereştri, detaşamente de recunoaştere proprii acestor misiuni, ce-şi pot împinge investigaţiile la mari distanţe şi comunica uşor prin mijloace de transmisiune perfecte. Din toate acestea, guerrilla nu posedă nimic.

Mijloacele de transport nu mai pot fi nici măcar comparate cu cele din secolul trecut. Motocicleta, automobilul de toate felurile, avionul şi chiar calea ferată, fac ca efectivele armatei să poată fi transportate cu cea mai mare viteză, sub blindaje sau nu, cu armament de toate felurile la o distanţă destul de mare într'un timp foarte scurt, dînd posibilitatea de a surprinde pe atacator şi de a-l urmări.

Inchipuiţi-vă o mică unitate sau un convoi de vehicule atacat. Prin mijloacele de transmisiuni perfecţionate el poate alarma imediat garnizoanele. In 10—15 minute avioanele pot apărea deasupra atacatorului. In mai puţin de o oră, trupe aflate la 60 km. pot ajunge şi interveni în luptă. Atacatorul va fi complet nimicit.

Din toate aceste mijloace guerrilla nu are niciunul, pentrucă ele sunt scumpe, necesită o foarte complicată întreţinere şi sunt greu camuflabile.

Aprovizionările se fac într'un sistem foarte bine organizat, astfel că nimic nu este lăsat la voia întîmplării. Iar mai interesant mai decisiv este faptul că nici populaţia civilă nu mai poate acorda franctirorilor concursul nelimitat de care au nevoie. Mijloacele de informaţie şi investigaţie ale armatei invadatoare sunt aşa de bine organizate, constrîngerile şi represiunile aşa de brutale şi de întinse, încît populaţia civilă oricît de ostilă ar fi nu poate face nimic.

Iată explicarea dispariţiei guerrillei, sau în orice caz a reducerii ei la proporţii neînsemnate. Şi acum să deschidem istoria la ultima pagină.

Agresiunea japoneză în China a fost comandată de consideraţiuni politice şi strategice, de care nu ne ocupăm aci. Cert este însă că marele stat major japonez a pregătit totul din timp şi în toate amănuntele, studiind răsboiul cu eventualităţile sale sub toate aspectele. In aceste studii a avut un loc foarte important şi răsboiul de guerrilla, a cărui eventualitate forma, pentru statul major, o certitudine, nu o simplă ipoteză. De aceea nu trebue să ne mirăm cînd constatăm că armata japoneză nu se teme de acest inamic şi-şi poate continua operaţiunile fără nici o serioasă stînjenire.

Armata japoneză care ia parte la răsboi are un efectiv împrejurul cifrei de un milion, în afara efectivelor flotei. Aceasta este ultima evaluare făcută de specialiştii anglo-americani în luna Ianuarie. Căile sale principale de invazie sunt trei: o armată coboară dela nord la sud, din provincia Chahar în Shansi, a o doua armată are o direcţie generală N. E. S. V. Jehol-Hopei-Hankow, şi în fine o a treia pătrunde prin debarcare, dela est la vest, dealungul fluviului Yang-Tze-Chiang. Intre aceste trei armate, a căror înaintare este concentrică spre interiorul Chinei, sunt încă imense spaţii goale în care guerrilla chineză se poate desvolta în tot largul. Şi într'adevăr, orbiţi de mirajul unei premise neverificate de o sută de ani, o parte din generalii chinezi au încercat să răscumpere bătăliile pierdute în nordul Chinei, prin acest fel de luptă. Pentru aceasta ei au rupt din efectivele lor mobilizate sau mobilizabile o bună parte, transformîndu-le în bande pe care le-au trimis în teritoriul controlat de armatele japoneze spre a le ataca pe acestea în flanc.

Prin aceasta, generalii chinezi, nu au făcut decît să slăbească efectivele lor, numeric şi calitativ, în faţa unui inamic care a procedat invers, adică le-a întărit şi mărit încontinuu pe ale lui. Generalul Chu-Teh, comandantul armatei a 8-a chineze, a cărei misiune era să apere şi să interzică muniţii din nordul provinciei Shansi, mărturiseşte că a transformat o parte din trupele sale în franctirori. Armata japoneză, care opera contra sa, cu un efectiv iniţial de 50.000 oameni, văzînd această întorsătură a ridicat efectivul său la 300.000 oameni şi 150 avioane de luptă distrugînd aceste bande şi căpătînd o zdrobitoare superioritate numerică. Rezultatele s'au văzut imediat: o precipitată retragere a armatei chineze, care a părăsit toate poziţiile sale strategice, coborînd mult spre sud pînă la Teiquan.

Cîteva aspecte ale răsboiului de guerrilla ne-au parvenit sub forma povestirilor martorilor oculari. Maiorul Hugh Barner povesteşte că o coloană de circa 30 automobile transportînd hrană în Shansi, a fost atacată de o puternică bandă, compusă din 300 chinezi. Imediat ce atacul s'a produs, din fiecare maşină au coborît ajutorul de şofer şi un însoţitor, dintre care unul înarmat cu o armă automată şi au răspuns atacului inamic, izbutind să-l fixeze pe teren. Un automobil aflat la mijlocul coloanei şi prevăzut cu T. F. F. a dat alarma indicînd precis locul în care se afla. In 15—20 de minute o escadrilă de aviaţie se afla deasupra luptei, mitraliind şi bombardînd pe atacatori. Intr'o oră primele elemente ale unei coloane motorizate, motomitraliere şi autoblindate au sosit la faţa locului şi au înconjurat banda chineză, pe care în foarte scurt timp au nimicit-o. Nici un om nu a scăpat viu. Dar repre-

siunea nu s'a oprit aci. Cercetările s'au întins la o zonă foarte îndepărtată de acest loc. Orice om dovedit că a avut vreo legătură cu banda sau că a văzut-o trecînd şi nu a dat alarma a fost executat. Coloana de automobile şi-a putut continua drumul sosind la destinaţie cu două ore întîrzieze. Japonezii au avut 4 morţi şi 13 răniţi. Represiunea a făcut în rîndurile chineze, în afară de banda atacatoare, circa 1.300 de victime, 11 sate, pînă la mare distanţă de locul sinistrului, au fost bombardate şi incendiate.

Un alt caz relatat de reverendul Pascoe Elswin, misionar în oraşul Hekien, din Hopei. Un soldat al armatei chineze, rămas pe teritoriul ocupat, într'o zi din Decemvrie 1937, a aruncat o grenadă asupra unei patrule japoneze, rănind, destul de uşor, pe trei dintre soldaţi şi reuşind să dispară. Imediat alarma a fost dată, garnizoana a ieşit afară din oraş şi l-a înconjurat, împiedicînd orice eşire, apoi strîngînd din ce în ce cercul, a trecut întreg oraşul ca prin sită, izbutind ca pînă la urmă să culeagă pe atentator. Odată cu acesta au mai fost însă executate 81 persoane care au părut suspecte. Intreg oraşul a fost lovit de o foarte grea amendă colectivă.

Un alt exemplu de felul în care Japonezii rezistă răsboiului de guerrilla, este citat de Antoine Zischka în „Le Japon, dans le Monde". Populaţia insulei Formoza (Taiwan), recunoscută de o ferocitate nebănuită, a rezistat eroic timp de 25 ani, armatei de o ferocitate nebănuită, a rezistat eroic timp de 25 ani armatei de invazie japoneze prin atacuri răzleţe prin acte de curaj nebunesc. Multe capete japoneze au căzut sub săbiile indigene, dar la rîndul lor Japonezii au plătit cu aceeaşi măsură, făcînd să cadă 10,20 pînă la 100 capete indigene pentru unul japonez. Şi au învins. Astăzi insula este cea mai liniştită şi mai înfloritoare colonie niponă.

In China mai sunt şi alte mijloace de lptă contra guerrillei. Guvernele şi autorităţile chineze, puse sau menţinute de Japonezi, sunt forţate să concure la siguranţa trupelor astfel că vedem astăzi bandele chineze urmărite şi reprimate chiar de Chinezi.

In ceea ce priveşte moralul armatei japoneze, generalul chinez, menţionat mai sus, precum şi d. T. A. Bisson (rev. The Nation) afirmă că „spiritul răsboiului este foarte adînc în sufletului soldatului japonez; el nu se predă niciodată, preferind să moară".

In aceste condiţiuni cu toate afirmaţiile ziaristei Agnes Smedley, că bandele chineze au un efectiv de circa 100.000 oameni, rezultatul guerrillei nu poate fi decît foarte redus. Cine vrea să ajute China, trebue să părăsească această idee perimată şi fără valoare şi să încerce să întărească armatele regulate chineze, care singure pot hotărî în răsboi.

Locotenent POPESCU TUDOR NICOLAE

II. POSIBILITAŢILE RĂSBOIULUI DE „GUERILLA"

In legătură cu cunoscutul sfîrşit al răsboiului italo-abisinian s'au ivit îndoeli cu privire la eficacitatea răsboiului de partizani, date fiind mijloacele tehnice perfecţionate întrunite în uriaşul sistem de maşinării, ce formează osătura operaţiilor militare moderne.

Nimeni n'a dedus din experienţa isbutită a răsboaielor de partizani din trecut, că această tactică de luptă, din moment ce e aplicată, trebue să ducă în mod neîndoios la victorie. O asemenea concluzie ar constitui o generalizare cu totul incorectă. Exemplul campaniei italiene în Abisinia, nu spune aşa dar prin el însuşi nimic. Numai dacă s'ar dovedi că înfrîngerea abisinienilor *nu* s'a datorat unor împrejurări concrete şi particulare în care s'au desfăşurat ciocnirile italo-etiopiene, numai atunci s'ar putea ridica la rangul de *adevăr general* nereuşita răsboiului de hărţuială, întreprins de poporul abisinian împotriva invaziei italiene, (după modelul luptelor de partizani ţîşnite din sînul revoluţiei ruse împotriva intervenţiei străine în primii ani următori marelui răsboiu mondial).

Se afirmă, că în trecutele răsboaie de partizani încununate de succes, armatele de invazie, au avut efective relativ mici, că pătrunderea lor a fost „axială", concentrîndu-se după linia de conduită optimă a campaniei, dealungul marilor artere de comunicaţie. In răsboaiele actuale, dinpotrivă, cotropirea teritoriului străin s'ar executa cu efective armate colosale, care acopere şi supun zone întregi, foarte întinse, tăind orice posibilitate de activitate şi mişcare formaţiilor de partizani.

In lumina operaţiilor actuale chino-japoneze aserţiunea de mai sus apare cam pripită. Incontestabil, efectivele armatelor moderne sunt mult superioare celor din trecut. Decît, singura concluzie ce poate fi trasă din această împrejurare este că spaţiile teritoriale, care să poată îngădui desfăşurarea răsboiului de guerilă, vor trebui la rîndu-le să fie mai vaste decît cele din trecut. A spune însă că orice întindere, oricît de mare, poate fi azi controlată de aproape de către armatele de invazie, chiar mărite mult în raport cu ceea ce ele au fost odată, este o afirmaţie nedemonstrată. Poporul spaniol care în răsboiul lui de independenţă împotriva lui Napoleon I, a furnizat acum o sută de ani, un minunat exemplu de războiu de guerillă, azi nu mai poate folosi decît într'o măsură restrînsă şi incidentală această tactică, fiindcă spaţiul teritorial al republicii spaniole *a devenit prea îngust* în raport cu efectivele armatelor moderne, şi precum vom vedea, şi cu mijloacele lor de acţiune. De aceea în actualul războiu luptele de partizani se manifestă numai în mod sporadic.

Situaţia este însă cu totul alta în China. Se ştie în prezent că deslănţuind ostilităţile, statul major japonez nu s'a aşteptat la împotrivirea întărîtată, pe care o manifestă poporul chinez. Toate socotelile au fost răsturnate. Depăşite şi prevederile cu privire la efectivele japoneze necesare campaniei. Armata de ocupaţie nipponă în China a atins în

clipa de față efectivul important de *700.000* de oameni, fapt care face ca războiul din China să nu mai poată fi considerat ca o simplă preumblare colonială. In schimb, se poate considera ca o mare greșeală, a comandamentului etiopian, că s'a dat lupta hotărîtoare, piept la piept, cu trupele atacatoare italiene, mult superioare din punctul de vedere al armamentului abisinienilor, într'un moment cînd ei posedau încă vaste posibilități de a se retrage tot mai adînc în inima țării. Această greșeală, care a grăbit mult victoria italienilor, în niciun caz nu poate constitui un argument împotriva legitimității generale a războiului de guerillă.

Adevărat concludente sunt numai acele argumente care se bizuie în mod direct și concret pe transformările survenite în urma progresului mijloacelor de luptă, transformări comune tuturor solurilor de operații militare din vremea noastră.

Problema fiind pusă pe acest plan general, ni se pare excesiv să se afirme perimarea, în orice condiții, a războiului de „guerilla". De asemeni guerilla nu trebue concepută exclusiv după modelul rezistenței spaniole și rusești împotriva lui Napoleon I, la începutul veacului trecut. Pentru a reliefa importanța acestor efective, să amintim că în cel mai mare războiu, pe care l'a purtat Japonia, pînă în prezent, în războiul cu Rusia din 1904, a mobilizat 1,1 milioane oameni și a svîrlit în focul ciocnirilor o armată de 450.000 de soldați. In clipele de față ea a mobilizat mai bine de 1,5 milioane oameni; efectivele aflate în luptă reprezintă deja odată și jumătate cît cele din 1904 [1])!

Pentru Japonia, campania din China a început așa dar să constituie un războiu de mare amploare și-i deosebit de interesant să constatăm că, deși efectivele angajate au atins proporții atît de importante, *armatele japoneze n'au isbutit totuși pînă în prezent decît să ocupe „axial", în linii drepte, în formă de „săgeți", principalele drumuri de comunicație* (cu orașele din lungul lor), *pătrunzînd dispre coaste în spre interiorul Chinei; și chiar aceasta, încă, în mod cu totul fragmentar.*

Era foarte firesc să se întîmple așa, din moment ce frontul are, numai lor nord o lungime de *1.200* km. Luînd în considerație suprafața imensă a Chinei și populația ei de 400 milioane de oameni, putem de altfel trage concluzia că oricît ar mări efectivele sale mobilizabile, *Japonia nu va fi niciodată în stare să domine „orizontal" imensele întinderi chineze.* Mai mult, din faptul că Japonia nu consideră China decît ca pe un adversar de mîna doua; că ea resimte acut necesitatea de a-și păstra în rezervă trupe foarte numeroase, în speranța de a-și menține echilibrul de forțe, față cu marile puteri interesate în Extremul-Orient (Anglia, U. R. S. S. și Statele-Unite), trebuie să tragem concluzia că Japonia va atinge foarte repede, dacă nu va fi fost deja atins, limita maximă peste care vărsarea de noi efective pe fronturile chineze i-ar zdruncina cu totul poziția internațională.

Incheierea e limpede: sub ochii noștri se desfășoară o imensă campanie de invazie, care în pofida efectivelor ei colosale, nu poate lua decît forma unor străpungeri axiale în teritoriul advers, a cărui populație răspunde, în mod perfect eficace, prin deslănțuirea unui tipic răsboiu de partizani.

Se argumentează că progresele tehnicei militare moderne au creiat o prăpastie atît de adîncă între mijloacele de foc ale armatei organizate invadatoare și cele de care pot dispune formațiile de franctirori, încît rapida extirpare a acestora din urmă a devenit inevitabilă.

[1]) Cînd a 8-a armată chineză a transformat o parte din trupele sale în franctirori, Japonezii au socotit aceasta ca o creștere de forță de vreme ce și-au mărit pe ale lor cu 600%, efectivele japoneze destinate a combate în acea regiune crescînd dela 50.000 la 300.000.

Mersul operațiilor din China desminte și această afirmație. E adevărat, artileria grea, tancurile și avioanele sunt arme teribile, în comparație cu puștile sau armele automate ale guerilliștilor. Să nu uităm însă că oricită artilerie, oricîte tancuri și avioane ar poseda Japonia, niciodată ea nu va avea destule pentru a păzi îndesat fronturi de o mie de km cum este de exemplu acela din nordul Chinei și liniile lui de comunicație dinapoi. Ce aspect ar lua campania nipponă dacă fiecare transport de mîncare ar fi întovărășit de artilerie și tankuri? Oricine își închipuie imposibilitatea unei asemenea ipoteze. Iar eficacitatea atacurilor partizanilor constă tocmai în faptul că ele operează în dosul marilor unități, sfărîmînd posibilitățile de aprovizionare și de legătură ale acestora, (firește, cînd e vorba de legături pe întinderi colosale). De altfel japonezii înșiși se adaptează guerillei. Frontul lor, departe de a semăna cu un front de invazie care ar mătura totul în cale, din contră, operează prin acțiuni efectuate de coloane independente, cu efective variind dela un regiment pînă la o divizie, două. Frontul este astfel mișcător și segmentat în nenumărate fragmente, constituind așa dar condiții optime pentru desfășurarea guerillei, ciocnirile fiind făcute cu unități separate, și relativ mici, iar nu sub formă de mase compacte de artilerie, și de tankuri. Inegalitatea de armament este așadar mult mai redusă în fapt, decît în pură logică.

La acestea se adaugă însă și alte considerații. N'au evoluat numai tehnica războiului și metodele de luptă ale armatelor regulate. A progresat și sistemul de stratageme al războiului de partizani. Luptele actuale de guerillă ale forțelor chineze au o caracteristică inedită: ele prezintă un amestec original de franctirori și de trupe regulate, care au adoptat tactica guerillei. Armamentul depășește cu mult pe cel al unor simple formații de partizani. Artileria și tancurile, deși într'o proporție redusă, nu sunt absente. Astfel se înfățișează armata a VIII-a, ce operează în Nord, pe flancurile și în dosul înaintării japoneze, și care reprezintă centrul cel mai important al războiului de guerillă din China. Detașamentele armatei a VIII-a și formațiile lor de partizani, nu luptă izolat, ci în concordanță cu activitatea ansamblului trupelor regulate chineze, care în mod firesc atrag împotriva lor grosul armelor mecanizate și motorizate japoneze.

Dacă disproporția de armament dintre trupele de partizani și unitățile japoneze regulate, ar da naștere unei superiorități de fapt, atît de copleșitoare, atît de categorice, ar fi trebuit ca armata japoneză să fi exterminat de mult forțele partizane chineze. Armata a VIII-a, de pildă, numără 60.000 de soldați, împărțiți în formații de partizani, și are atașate pe lăngă ea alte 50 de mii de luptători voluntari, care depind de dînsa. In contra ei, comandamentul japonez a organizat deja *patru expediții de exterminare*. Toate au eșuat. *Statul major japonez a afectat celei de a patra expediție un efectiv de 50.000 de oameni, artilerie din belșug, tancuri și avioane.* Nu numai că japonezii n'au reputat vreun rezultat de seamă, dar în urma unei retrageri strategice, efectuate de armata a VIII-a, tocmai în virtutea marei mobilități, caracteristice războiului de guerillă, forțele partizane chineze au isbutit să expulzeze pe Nipponi din mai multe districte, la frontiera dintre provinciile Șansi, Ciabar și Hopei.

Se mai susține că perfecționarea mijloacelor de comunicație, cît și a celor de transport, ar contribui la atingerea posibilităților de desfășurare ale războiului de partizani. Și în acest caz, problema nu se poate pune în mod abstract, ci numai în funcție de împrejurările concrete ale fiecărei campanii în parte. Situația se schimbă, după cum teritoriile invadate sunt mai mult sau mai puțin vaste, după cum este mai mult sau mai puțin desvoltată rețeaua căilor de comunicație, după cum armata invadatoare posedă cantități suficiente de

mijloace de transmisiune și transport, în raport cu întinderea teritoriului străin îmbrățișat. De sigur, alarmările prin T. F. F. și intervențiile grabnice, atît ale avioanelor, cît și ale coloanelor motorizate, constitue mijloace de combatere, cîteodată decisive ale guerillei și în orice caz, infinit superioare celor din trecut. Dar să nu uităm, pentru a reveni la împrejurările chineze, că rețeaua de aerodroame japoneze nu poate fi împinsă prea adînc în profunziunile Chinei, deoarece pe deoparte și comandamentul chinez posedă o flotă aviatică în creștere, pe de altă parte, nici pericolul distrugerilor din partea partizanilor nu trebue subapreciat. Imensele distanțe, continuă așadar, să rămînă o piedecă. Există însă un alt impediment, mult mai grav. Ce flotă imensă de avioane ar trebui să posedă japonezii pentru a putea organiza intervenția regulată a păsărilor aerului, în sutele de atacuri de partizani, care frămîntă zilnic spatele și flancurile armatelor nippone, răslețite pe mii de km. Cîte coloane motorizate, care să servească, în același scop!

In ipoteza că războiul de guerillă, desvoltându-se necontenit, ar atrage în luptă masele fundamentale ale poporului chinez, în ipoteza că sute de mii și milioane de partizani ar tranforma tot pămîntul Chinei într'o singură arenă de războiu, nu vedem unde ar putea găsi Japonia mijloacele tehnice necesare pentru a răspunde cu arme superioare acestei guerile, cu mii de asalturi neașteptate pe zi.

In sfîrșit, ca un ultim argument în sprijinul teoriei dispariției războiului de guerillă, este invocată brutalitatea sporită a acțiunilor de reprimare și de terorizare, îndreptate în contra populației băștinașe susținătoare a războiului de partizani. Oricît de sîngeroasă ar deveni această represiune, japonezii nu vor ajunge niciodată să extermineze forțele vii ale poporului chinez, popor care, de mii de ani, a asistat la orori, torturi, cruzimi, și pe care represiunile, oricît de sîngeroase, nu-l pot impresiona peste măsură. De sigur, Istoria este plină de orori și masacre, care au șters populații întregi de pe suprafața pămîntului. Oricine însă poate înțelege că nu acesta poate fi cazul cu un popor ca cel cinez. De altfel, pilda Manciuriei este extrem de elocventă. Deși cuceritori de 6 ani, japonezii sunt siliți încă și astăzi să întrețină în acest ținut o armată de ocupație de 500 mii de oameni, ce stă neîntrerupt cu arma la picior. Reprimările cele mai teribile n'au reușit să stingă flacările războiului de guerillă. Numărul partizanilor manciurieni, în ceasul de față, este apreciat la 150 de mii. Iar densitatea demografică a populației manciuriene este mult inferioară celei a provinciilor dela Sudul marelui zid chinezesc [1]).

Configurația actuală a războiului de partizani chinez, ilustrează în mod vădit, netemeinicia tezei epuizării resurselor războiului de guerillă. Stadiul actual al războiului de partizani chinezi este caracterizat prin aceea că formațiile de voluntari nu operează numai în imensul teritoriu liber, care se întinde în flancul înaintării japoneze dinspre Nord, înspre Sud, ci și adînc în *spatelor* armatelor nippone, avînd centre de acțiune chiar în imediata apropiere a marilor aglomerări urbane cucerite, ca Peking, Shangai, Nankin. Din această pricină, orașele supuse sunt permanent ocupate de puternice garnizoane japoneze, care nu sunt totuși în stare să extermine detașamentele de partizani, și care, mai mult, sunt țintuite pe loc de către acestea din urmă, contribuind astfel la subțierea forțelor invadatoare, afectate înaintării. Așa, bunăoară, mișcarea partizanilor din împrejurimile Shanghai-ului, este foarte puternică. Pentru combaterea ei, japonezii au concentrat, în mod constant în acest oraș 30.000 de soldați. Calea ferată dintre Shangai și Nankin este necontenit supusă atacurilor de guerillă. De asemeni linia Nanking-Wuhu-Hsuantceng, formează obiectivul operațiilor fostei armate a X-a, transformată și ea în formații de guerillă. Care este pînă în clipele de față rezultatul acțiunilor de partizani pe frontrul de Est, unde comandamentul japonez a concentrat 300 de mii de oameni? Deși toate liniile ferate din această regiune, căzută sub ocupație, se îndreaptă spre Nord, totuși generalii japonezi n'au putut stabili joncțiunea între trupele lor dela Nord și cele dela Est, fapt care le-ar înlesni mult operațiile.

In Nord, armata a VIII-a, a isbutit să *oprească* înaintarea japonezilor, folosind tactica războiului de guerillă. Deși, atacatorii au depus necontenite, sforțări pentru a cuceri provincia Șansi, bază de operațiune a armatei a opta, totuși, din cele 105 districte înglobate de această provincie, numai 12 se află sub ocupație nipponă. Iar în spatele forțelor japoneze, orașul Pekin este sub continuă amenințare, fiind păzit de o garnizoană de 10.000 soldați, mereu hărțuită, deși susținută cu aviație.

Nici efectivele importante vărsate pe continent de către japonezi, efective ce tind, totuși, să se înnece în imensul ocean chinez, nici armamentul ultra-modern, cu teribilele lui însușiri de foc și de mobilitate, n'au isbutit, așa dar, să împiedece desfășurarea pe scară întinsă a operațiunilor de guerillă chineze. Rostul acestei tactici nu este acela de a sdrobi forțele japoneze. Scopul ei esențial consistă în a provoca epuizarea posibilităților de înaintare ale trupelor japoneze, hărțuindu-le mereu flancurile și spatele; de a crea deci răgazul necesar conducătorilor poporului chinez, pentru a făuri, cu sprijinul puterilor amice, U. R. S. S., Anglia și Statele-Unite, o armată chineză puternică, disciplinată și bine echipată, în stare să atace în mod decisiv trupele de invazie japoneze. Dar, a spune că războiul de guerillă, fără intervenția unei puternice armate regulate, nu va putea schimba în mod decisiv soarta armelor, în favoarea republicii chineze, nu înseamnă a nega posibilitățile luptelor de partizani, pe care, de altfel, experiența actuală a războiului chino-japonez le dovedește a fi deosebit de eficace. Și problema mai are un aspect. Desnodămîntul războiului chino-japonez nu depinde numai de forțele regulate, pe care chinezii vor fi în stare să le pună pe picior de luptă, *ci și de gradul de epuizare al imperiului japonez*. In această privință toate părerile presei internaționale concordă. Dar despre slabul potențial economic și militar al Japoniei, pe baza materialului, publicat în presa străină, ne rezervăm a ne ocupa în alt articol.

V. NICOLAU

[1]) Fără să mai spune că 25 de ani, un sfert de veac, le-a trebuit Japonezilor pentru a obține această victorie — și ea provizorie — împotriva guerillei manciuriene.

CRONICA PLASTICĂ

In luna Martie am avut expoziția Grupului Nostru, deschisă încă dela finele lui Februarie, cea a lui Șirato și Tonitza, la sala Dalles, și citeva manifestări individuale.

Din grupul Nostru fac parte unii dintre cei mai talentați artiști, printre cei a căror virstă s'ar cuprinde între treizeci și patruzeci de ani. Ei au trecut de perioada iluziilor și a încercărilor fără viitor, de acel cap periculos, cînd mulți își imaginează că sunt destinați să revoluționeze arta. S'au apropiat acum de momentul în care, din experiențele trecutului, își vor constitui un crez artistic, o normă de conducere, capabile desigur să evolueze și să se desvolte, dar destul de precise în principiile lor. Mănunchiul de pictori și de sculptori care formează grupul, a plecat la drum, mai acum cițiva ani, cu însuflețire și curaj. Unii însă s'au obosit de pe acum, iar alții au renunțat la călătorie. E păcat. Alături de asociația Arta, care unește elita generației mature, ne plăcea să știm că există o asociație similară, a generației care vine după ea, destinată să-i ia locul, cînd cealaltă nu va mai fi, și să ducă mai departe făclia.

Presupun că entuziasmul participanților se măsoară mai ales după rîvna ce au depus ca să dea strălucire expoziției, după numărul de lucrări, după calitatea acestora. St. Constantinescu a trimis puține pînze, dar serioase. Plin de talent, ambițios, stăpîn pe cunoștințele necesare ca să execute cu ușurință, cu brio chiar, un tablou, care să rivalizeze cu oricare altul, el este dintre rarii pictori la noi care nu se mulțumesc cu orice, nici chiar cu ce ar plăcea altora, și nu expun decît un sfert din ce produc. De aceea oricare din tablourile sale are ceva definitiv, în coloritul nobil, în compoziția bine închegată, chiar în alegerea subiectului. El place sau nu, după cultura și temperamentul privitorului, dar așa a fost vroit de pictor, și nu altfel, fără concesii, fără înduioșări asupra sa însăși. Este singura metodă pentru a ajunge să spui ceva personal. Iar micul peisaj, care a intrat în colecția d-lui Aznavorian, unul din cei mai pricepuți amatori dela noi, pentru mulți vizitatori ai expoziției s'a impus ca cea mai reușită operă din anul acesta a grupului.

Lucian Grigorescu este reprezentat mai ales prin guașe. Singurul uleiu de pe panoul său era o lucrare mai veche, cunoscută din alte expoziții. Ceea ce te isbea dintr'odată, în interioarele luminoase și în vederile din Marsilia, era o voie bună, un spirit de observație și de analiză, poate ceva cam ironice, servite însă de o factură repede și vie, în care fiecare linie exprimă ceva, în care armonia de culori era de o rară distincție. Dar, conștient de acest dar, artistul nu se cheltuiește inutil în tonuri vii și răsunătoare. Fiecare scenă reclamă o anumită stare sufletească, la creator ca și la cel care se

bucură văzînd-o, și fiecare stare sufletească se exprimă într'o anumită gamă. In cea mai reușită din vederile din Marsilia, pe care a pictat-o cîndva și Kokoschka într'o pînză celebră, centrele de cristalizare ale culorilor erau albul hîrtiei și petele negre, cu care sunt viguros conturate formele. In jurul lor, ca un sbor de fluturi colorați, din ce în ce mai largi, cu cît ne apropiam de marginile cadrului, se așezau celelalte tonuri. Naturile moarte, mai ales cea în care domină albul unei statui, erau aproape de aceeași calitate.

Nichita a trimis o singură pînză, e drept de dimensiuni importante, în care se recunoaște vechea sa manieră. Il așteptăm cu altă ocazie, căci nu vrem să-l judecăm după această unică lucrare, cu atît mai vîrtos, cu cît, în ultimul timp, d-sa a expus foarte puțin. Iar despre Moscu, Sin, Borgo Prund, am scris nu de mult în această revistă.

O plăcută surpriză pentru toți a fost panoul cu tablourile lui Băjenaru. Cei care i-au urmărit, în trecut, evoluția, au putut constata la dînsul o linie ușor ascendentă, pînă la ultima expoziție, cea făcută în vederea pavilionului romîn din Paris, în primăvara trecută. S'a putut remarca atunci o figură de femee, sincer tratată, avînd ceva din liniștea, din simplicitatea de linie și de atitudine, din coloritul deschis și nițel mat al frescelor. Era, după cum socotisem cu toții, cea mai bună operă de pînă acum a lui Băjenaru. In expoziția actuală d-sa a depășit această fază. Cu un sens sigur al valorilor și cu o incontestabilă capacitate de a ne comunica emoțiile sale, Băjenaru a atacat probleme mai grele, între altele cea a distribuirii luminii într'o pădure, sub zăpadă, ori asupra unei vederi întinse din regiunea colinelor, pentru redarea căreia era nevoie să se mărginească numai la culoarea verde, subtil modulată, nuanțată astfel, încît să sugereze accidentele de teren, depărtarea, acțiunea luminii, atenuîndu-se cu cît ne apropiam de orizont. Un interior într'o gamă caldă, era ca o mărturie a unei perioade mai vechi și făcea oarecum tranziție între tabourile din trecut și cele actuale, incontestabil superioare.

Aceeași impresie de progres ne-a lăsat și Hrandt, atît în naturile moarte, cît și în peisaje. Deși nu se servește de uleiu decît, relativ, de puțină vreme — preocuparea sa de căpetenie, pînă mai anii trecuți, fiind laviul — cu siguranța cu care ajunsese să mînuiască tușul, îl vedem acum servindu-se de pata de culoare. Vederea de iarnă, de pildă, nu era numai un motiv bine observat, ci era și pictată cu o mare finețe de „tușă".

Miracovici s'a remarcat în ultimul timp prin citeva foarte plăcute afișe. Genul acesta reclamă, dela cine-l practică, mult gust, ingeniozitate de invenție și neprevăzut, un dar de a simplifica, adică de a reduce o compoziție la petele ei esențiale. Ceva din sipiritul afișului a pătruns și în unele din picturile artistului, variațiuni cromatice pe o temă în care intră citeva note, mai mult sau mai puțin intense, un verde închis, un gri gălbui, un albastru viu. Ca la acei compozitori care au practicat „tema cu variațiuni", avem și la Miracovici variația veselă, pe cea serioasă, pe cea patetică. Și, cum avem a face cu un pictor inteligent și cu o sensibiltate veșnic trează, nici allegro, nici andantele, nici largo, din variațiile sale, nu ne vor lăsa indiferenți. O notă nouă sunt guașele compuse ca niște gravuri japoneze.

Dintre cei trei sculptori din Grup, Borgo Prund este cel mai inventiv, cel mai capabil să înciască domeniul artei, s'o facă să ne apară sub forme mai neobișnuite. Orice face este în același timp decorativ și plastic. Mac Constantinescu expune o mască de multă distincție, Alba, și un nud bine echilibrat. Baraschi, alături de mai multe

compoziții și busturi, se prezintă cu un nud în mărime supranaturală, ceva cam academic, dar armonios ca înfățișare.

Ca și lunile trecute cele mai atrăgătoare opere se văd în sala Dalles. Aici sunt grupate lucrările lui Tonitza, ale lui Șirato, ale lui Ghiață, fără să mai vorbim de Angheluță, de Lucia Demetriade și de d-na Crețu-Medeleni. Tonitza, Șirato, sunt printre cei mai apreciați pictori ai noștri. Și unul și altul n'au numai prieteni, poate și pentrucă unii din admiratorii lor pierd uneori măsura și prin aceasta produc o reacție tocmai contrară celei pe care ar dori-o. Omul care simte nevoia unei opinii, în materie de artă, dar care n'are totdeauna elementele, să și-o formuleze singur, nu-i bucuros să fie luat drept un copil, care crede orice i s'ar spune. S'au întrebuințat epitete inadmisibile, s'au făcut clasificații, care deranjau prea mult tot ce știam, cînd era mai simplu să se afirme valoarea a doi buni pictori, alături de alți buni pictori. Unul, mai ales, se impune grație temperamentului său, grație unei puternice facultăți de înduioșare și unui simț decorativ incontestabil; celălalt grație unei remarcabile îndemînări în execuție — astăzi —, pusă metodic și perseverent în serviciul unei voințe clare și a unei înțelegeri, conștiente de limitele puterilor lor.

Expoziția Șirato-Tonitza era așteptată cu nerăbdare. Trebuia să fie, și a fost, una din manifestările de seamă ale anului acesta Lucrările lor, în sala mică a Fundației Dalles, se puteau examina la distanța și sub lumina cea mai favorabilă. Deosebite ca factură și ca subiect, ele denotă la ambii pictori calități de concentrare, de sensibilitate la ceea ce este intim și rafinat, de conștiință profesională, amîndoi fiind exigenți cu ei înșiși. Greutatea la unul este pusă mai ales pe acordul tonurilor, la celălalt pe arabescul liniilor, pe atmosferă. Totuși și Tonitza este un colorist și încă de o clasă însemnată. Dar, paradoxal și plăcîndu-i să deruteze opinia publică, deși își cunoaște perfect însușirile, dela o vreme pare hotărît să renunțe la ceea ce făcea farmecul lucrărilor sale din trecut sau, cel puțin, să-și înfrîneze instinctul, recurgînd la tonuri în care elementul colorant este abea perceptibil. Așa sunt peisajele dela Balcic sau de aiurea.

Am auzit pe mulți asemănînd aceste tempera cu gravurile japoneze. Nu cred că au dreptate. Japonezii se servesc de culori deschise, dar încă destul de pigmentate. E destul să ne gîndim la albastrul, la verdele, la roșul purpuriu și la galbenul celor mai mulți autori de estampe, la Hiroshige între alții. Nicăieri nu vom găsi în peisajele de acum ale lui Tonitza tonurile care să le poată fi comparate. La dînsul totul este diluat, în vederea impresiei de liniște puțin melancolică, de seninătate, pe care vrea s'o deștepte în noi, de altfel vizibilă și prin caracterul desenului.

Cu un fel de cochetărie legitimă, vechiul Tonitza reapare în studiile de nud și în panourile decorative, tratate realist și inspirate de motive florale. Compoziția acestora din urmă pare cu totul neîngrijită, dictată numai de capriciu. S'ar putea crede că formele și petele de culoare sunt așezate la voia întîmplării. In realitate totul este calculat și vroit, cu o deosebită înțelegere pentru felul cum se comportă tonurile care se învecinează. Tratarea lor diferă însă fundamental de cea a peisagiilor și chiar de cea a cîtorva frumoase studii de nud. De culoare intensă, obținute prin „tușe" brusce și repezi, cu acordurile lor violente, uneori aproape strigătoare, ele au ceva neprevăzut, agresiv chiar. Nudurile, din contră, sunt o pictură calmă, cumpănită. Tonitza a arătat totdeauna înțelegere și simțire pentru astfel de subiecte. Ele învederează din partea pictorului o deplină cunoaștere a formei, dar și interes pentru detalii, pentru o suculență a aspectului, adică pentru acele calități care sunt necesare studiilor numite cu un termen de atelier „un beau morceau".

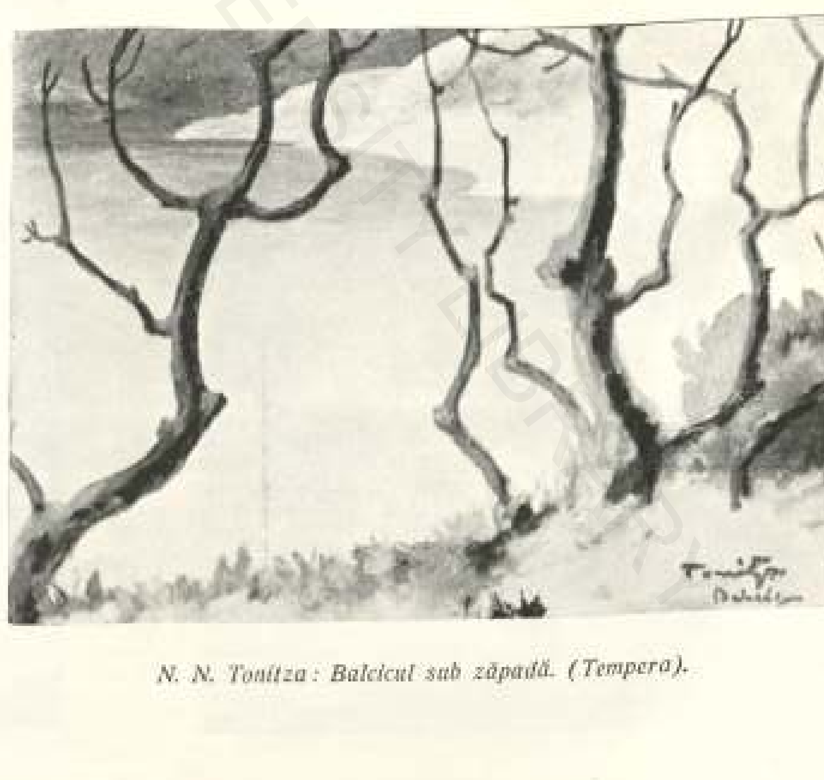
Angheluță: Portret de copil.

Angheluță: Lectură.

N. N. Tonitza: Studiu de nud (spate). Uleiu, col. H. Trembiski.

N. N. Tonitza: Balcicul sub zăpadă. (Tempera).

D. Ghiață: Târg.

Lucia Demetriade-Bălăcescu: Scoică.

Mariana Cretzu Medeleni: Făt frumos
și Balaurul; aramă.

Mariana Cretzu Medeleni: Eva.

A. Ciucurencu: *Femee în roz.*

A. Ciucurencu: *Femee în costum de clovn.*

Şirato este mai puţin liric sau, mai drept vorbind, pasiunea sa nu se simte decît în armonizarea culorilor. In timp ce sufletul îi rămine rece, ochiul se delectează. După o pictură care multă vreme a tins spre decorativ, mai mult prin linie şi masă decît prin ton, d-sa şi-a făcut o manieră din tot ceea ce o lungă experienţă şi un remarcabil dar de observaţie, — poate nu fără un instict pentru ceea ce este oportun şi apreciat la un anumit moment, — îl învăţase să preţuiască. Desenul său n'a avut niciodată „mordantul" desenului lui Iser, de pildă, sau al lui Pallady, spontaneitatea celui al lui Steriadi, siguranţa celui al lui Ştefan Popescu sau Ressu. A simţit că nu în această direcţie trebuiau îndreptate eforturile sale. Ii rămînea culoarea şi, în adevăr, progresele ce a obţinut în acest domeniu, în ultimii ani, sunt remarcabile. Prin culoare se poate exprima orice, au aerul să ne spună tablourile lui Şirato, nu cu exaltarea unui Van Gogh, cu lirismul aristocratic al lui Delacroix, şi nici cu emoţia unui Corot, deşi spre acesta ne duce mai degrabă cea ce vedem în expoziţia actuală, ci cu ştiinţa pe care o dobîndeşti cercetînd şi studiind pe unii din marii maeştri ai secolului, cu metodă şi cumpănire, cu pătrunderea unei inteligenţe care poate merge departe cu analiza. In fond, şi aceasta este concluzia la care ajungem, trecînd în revistă ultimii ani din evoluţia pictorului, arta sa are prea puţin din instinct şi din impulsie, şi destul din inteligenţă. Inteligenţa şi un fel de raţiune practică i-au dictat acum exact ceea ce convenea dispoziţiilor sale native, adică un anume format al tabloului, o anume compoziţie, anume subiecte, pînă şi „floul" conturului, alături de un colorit totdeauna plăcut uneori original şi îndrăzneţ.

Este tocmai contrar de ce se întîmplă cu Ghiaţă, la care instinctul vorbeşte aşa de irezistibil şi aşa de sigur. Instinctul îi dictează motivele în care ţăranul joacă rolul esenţial, tot el îl împiedecă să alunece pe panta manierismului, pe care n'au evitat-o mai niciunul din cei care s'au inspirat din vieaţa satelor noastre, sau pe cea a realităţii brutale, sub pretext de veracitate. Cu o neîndemînare vizibilă, care poate lua uneori forme comice, el ne dă în acelaşi timp cele mai veridice şi mai autentice gesturi, figurile exacte, chinuite şi angulare, pozele naturale, singurele juste, cele pe care le-au avut oamenii de sute şi mii de ani, ca să exprime sentimente etern omeneşti. Ele au ceva, în pînzele lui Ghiaţă, fie că e vorba de un mic studiu sau de un tablou mai elaborat, care le aseamănă involuntar figurilor celebre pe care le cunoaşte arta, scribilor egipteni, figurilor romanice sau gotice, din evul mediu. Sentimentul este tot atît de adînc, cu toată diferenţa de execuţie şi cu toată stîngăcia de care uneori compatriotul nostru dă dovadă. Dacă Ghiaţă ar fi fost un abil, de mult ar fi renunţat la această latură aspră a talentului său, care supără pe delicaţi Ar fi fost să se amputeze. Ursitoarele i-au dat însă un dar care o face nu numai suportabilă, ci atractivă, prin contrast: culoarea.

Alături de scenele ţărăneşti, naturile moarte, peisagiile de iarnă sunt partea cea mai interesantă a expoziţiei. Unele au ceva din gravitatea pînzelor lui Andreescu, şi nu cunosc elogiu mai mare pe care l-aşi putea face unui pictor romîn.

Angheluţă este printre artiştii care s'au remarcat mai mult în ultimul timp. Nu-s decît puţini ani de cînd a expus pentru prima dată. Ne-a interesat mai ales cu gama sa clară, amintind vag pe cea a lui Bonnard. De atunci, păstrînd aceeaşi atitudine, a adîncit totul, a ajuns să se formeze, să-şi creeze un stil, care este al său astăzi, şi pe care-l putem recunoaşte şi separa de cel al confraţilor săi. Gama clară şi „tandră" a coloritului său corespunde, de sigur, însuşirilor omului. Il simţim, la vorbă, bun şi încrezător, fire veselă; şi aşa este şi pictura sa: cea a unui om mulţumit.

In expoziţia de acum sunt citeva compoziţii interesante: grupele în jurul unei mese încărcate. Dar sunt şi nişte studii de copil, delicioase ca înţelegere a nevinovăţiei, a trăsăturilor delicate, a pielei fragede, a acelor nimicuri din costum, care încadrează şi comentează o fizionomie. Tocmai aici rezidă însă şi pericolul, de care artistul ar trebui să se ferească: cam prea multă drăgălăşie.

Lucia Bălăcescu Demetriade, de data aceasta a amestecat desenuri spirituale, uneori aşa de necruţătoare pentru slăbiciunile noastre, cu picturi reprezentînd peisagii şi naturi moarte. Calitatea cea mare a lucrărilor sale de pînă acum, alături de inteligenţă, era verva. Cu un mic număr de pete de acuarelă, mai mult aruncate decît întinse, d-sa ajungea să ne dea, — ca în seria de macedonence din expoziţia de acum — o figură, în faţa căreia trebue să te întrebi dacă este o fiinţă vie sau o păpuşe, însă delicioasă prin culoare, prin acel brio, cu care ne obişnuise. Uleiul permite mai greu o astfel de tratare. De aceea, în unele pînze se simte constringerea. Altele sunt studiate mai cu grije şi reprezintă un aspect nou şi intresant în cariera artistei: un lighean cu peşte, un peisagiu, lîngă uşa dela intrare în expoziţie. Buchetul de flori de hîrtie, un pastel, este şi el o lucrare reuşită.

Tablourile Luciei Demetriade sunt amestecate cu sculpturile d-nei Cretzu-Medeleni, o tînără şi talentată artistă, care nu a găsit poate încă stilul cel mai potrivit cu care să se prezinte, dar care este evident stăpînă pe multe posibilităţi. Ce i s'ar putea imputa, ar fi un fel de răspîndire prea mare, şi în prea multe direcţii, dela piatra săpată în caracterul artei romanice, pînă la acele mici figurine moderne, trecînd pe la Greci, pe la Bourdelle şi pe la unii din maeştrii Barocului. Eva, nudul cel mare, este un lucru simţit, de asemenea şi torsul de femee în bronz, deşi aşa de diferite între ele. În faţa lor, cineva ar putea să se întrebe: cînd artista este cu adevărat sinceră? Remarcabile citeva capete-portrete.

La Mozart, un artist format şi unul care promite. Ciucurencu are ochiul cel mai fin care se poate închipui. Expoziţia sa de acum este o adevărată încîntare, cu toată irealitatea, absurditatea chiar a unora din subiectele tratate. Intr'o atmosferă plină de lumină, în care toate tonurile, chiar cele mai puternice, şi-au pierdut virulenţa, se produc împerecherile de culori cele mai neaşteptate, mai ilogice, şi totuşi cele mai atrăgătoare. La tot pasul ai o surprindre. Ceea ce ai fi crezut imposibil, artistul acesta, de o ingeniozitae rară, a reuşit să-l realizeze. Forma ese de multe ori vătămată din această alhimie a tonurilor, dar ea este lucrul de care Ciucurencu se îngrijeşte mai puţin. In schimb, ca nişte vapori ieşiţi din lichide rare, culorile diafane ocupă fiecare locul cel mai nemerit în dreptunghiul tabloului. Am impresia că arta lui Pallady nu-i cu totul străină de cea a lui Ciucurencu, că anume sugestii au venit prin tablourile acestui încercat magician al tonurilor. Dar aceasta are o mică importanţă. Ciucurencu este astăzi el însuşi, şi aşa cum este ţine un loc importantt în generaţia tînără.

Artistul care promite se numeşte Iordache. Nu-mi aduc aminte să fi văzut pînă acum ceva de dînsul. Este de tot tînăr, şi din unele tablouri pare încă neexperimetat. El simte însă pictura, cu o pasiune şi cu o plăcere sensuală, pe care rar am întîlnit-o la cei din generaţia sa. Citeva vederi de oraşe, romantic concepute, în tonuri de fanfară, un cocoş într'o curte, erau picturi suculente, într'o pastă viscoasă şi grasă. Iată un nume care trebue reţinut.

Lévren este un suedez stabilit la noi în ţară. Este atras mai ales de pitorescul mahalelor noastre, cu mulţimile ce forfotesc, cu porţile de case de ţară, cu atmosfera proprie acestor aspecte, singurele rămăţişe ale unui trecut nu prea vechiu. Incercări oneste, în care, în combinaţia culorilor, a mai rămas ceva din gustul poporului căruia aparţine pictorul.

GH. OPRESCU

CRONICA DRAMATICĂ

DOUĂ DUZINI DE TRANDAFIRI — RĂMÎNEM PRIETENI — GLUMELE DESTINULUI — MADAME SANS GÊNE

Cronicarul teatral care îşi scrie cronica 24 ore după spectacol, e de invidiat. La această scurtă depărtare, seara de teatru din ajun, merită oboseala unui articol. O premieră este cel puţin un fapt de actualitate şi măcar cu acest titlu poate fi consemnată într'o rubrică de ziar, a doua zi după ce a avut loc.

A doua zi, da. Dar treizeci de zile mai tîrziu?

E un exces de memorie pe care puţine spectacole îl merită şi pe care — mai ales — puţine îl suportă.

O cronică dramatică lunară este în mod fatal injustă. Ea e obligată să aibe exigenţe deplasate. Ea se serveşte de o unitate de măsură, ce depăşeşte ambiţiile teatrului nostru, care trăind dela zi la zi, de azi pe mîine, nu poate fi judecat dela lună la lună.

Fără de voia noastră, prin simplul fapt că prezenta cronică apare lunar, suntem obligaţi să căutăm într'un spectacol de teatru elementele sale destul de durabile, destul de rezistente, pentru a putea intra într'un examen critic recapitulativ.

Cronica noastră are un caracter obligatoriu de bilanţ, de socoteală lunară, şi acest lucru constitue prin sine însuşi o nedreptate.

Ii cerem prea mult teatrului nostru, judecîndu-l cu criterii mensuale.

Ii cerem mai mult decît ne poate da. Ii cerem un suflu mai larg, decît respiraţia sa normală îi permite să aibă.

Poate de aceea, privind înapoi spre ceea ce teatrul bucureştean ne-a oferit dela ultima noastră cronică pînă la cea de faţă, totul ni se pare atît de derizoriu.

Au fost cinci premiere. La ultima („Răzbunarea lui Demostene"), n'am fost, căci ar fi trebuit pentru aceasta să renunţăm la un concert, şi e o renunţare pe care nu o vom consimţi niciodată teatrului.

Dar celelalte patru ajung pentru a schiţa activitatea teatrală a lunii trecute.

Seri mai mult sau mai puţin amuzante, nici una din aceste premiere nu întrece limitele unui spectacol obişnuit. Nicio piesă remarcabilă, niciun efort regisoral interesant, nicio mare creaţie actoricească, nimic însfîrşit care să ridice o clipă măcar teatrul dincolo de cenuşia lui existenţă.

Dacă vă plimbaţi prin expoziţiile de pictură, veţi găsi un nume nou, o culoare neaşteptată, un desen surprinzător. Dacă intraţi într'o librărie, veţi descoperi o carte, sau cel puţin un vers, care să aducă în această nouă primăvară, un elan, o emoţie.

Dacă vă duceţi la concerte, veţi afla o primă audiţie, un solist, un dirijor, ceva însfirşit care să vă răscumpere timpul şi să vă răsplătească aşteptarea.

Singur teatrul trenează cu vechile lui deprinderi, undeva, la periferia artei.

* * *

„Două duzini de trandafiri", comedia pe care o joacă d. Iancovescu la Teatrul Modern, este un perfect exemplu de piesă făcută din nimic.

Pornind dela un simplu incident de farsă (un buchet de flori destinat unei femei, este primit de altă femeie), autorul construeşte cu mare virtuozitate trei acte foarte bine susţinute.

E un adevărat tur de forţă. (De altfel inferioritatea intelectuală a teatrului în genere, este tocmai faptul că trăeşte din „tururi de forţă").

Deşi italian, d. Aldo de Benedetti, autor descoperit, impus şi remaniat la noi de d. Iancovescu, are o adevărată uşurinţă pariziană de a conduce cu vioiciune şi intimitate un dialog.

Foarte ingenios, d-sa ştie să dea unei teme tipic bulevardiere, un aspect de „problemă pishologică".

In fond comedia sa nu este altceva decît o piesă de triunghi, în care însă — printr'o abilitate într'adevăr amuzantă — rolul bărbatului şi rolul amantului, sunt jucate de aceeaşi persoană.

Este la mijloc un fel de pirandelism de gradul al doilea, un pirandelism care are bunul gust de a nu-şi lua prea în serios propria lui „profunzime".

E o glumă bine făcută, dovedind multă dexteritate şi o dispoziţie naturală, nesilită, pentru jocul replicei. E un sketch scris şi jucat spiritual.

Dar cît de sărac trebue să fie teatrul, sau cît de facil, pentru ca atîta lucru să fie de ajuns!

* * *

Citisem mai de mult piesa d-lui Henri Jeanson, *Amis comme avant* (în traducere romînească „Rămînem prieteni"), şi observasem încă dela lectură, pe de o parte, subtilităţile ei de detaliu, pe de altă parte, exitările ei de construcţie.

Era o piesă de teatru, rău făcută, dar excelent scrisă. Multă fineţe în trăsăturile mici, o delicată înţelegere a oamenilor, un suflu de poezie ce trecea prin acţiunea cam greoaie, cam împiedicată a dramei. Totul se mişca greu în linii mari, dar era salvat prin delicateţa nuanţelor.

Pe scenă s'a întîmplat ceea ce se întîmplă aproape totdeauna: spectacolul a ucis nuanţele şi a îngroşat erorile. Teatrul e un instrument care nu înregistrează decît ceea ce este apăsat, excesiv, categoric. Jumătăţile de ton, jumătăţile de lumină, îi scapă.

E o artă de procedee sumare, violentul suggestive. Sub focul reflectoarelor, nuanţele se şterg, devin palide, pier.

Din piesa d-lui Jeansan, spectacolul realizat la Teatrul Liber a subliniat mai ales ceea ce se cheamă „momentele tari".

In actul al doilea este o puternică scenă de conflict, în actul al treilea o scenă de aceeaşi putere. Amîndouă sunt scrise în cel mai vechi stil Bataille-Bernstein. Sunt scene de lovitură, care se termină invariabil, ca un mic match de box, cu o victorie şi o înfrîngere. Totul e palpitant şi fals — adică teatral.

Aici, regisorul a apăsat cît a putut pedala, exagerînd greşala textului. In schimb, actul prim, care este un act de atmosferă, nu unul de lovitură, un act de observaţie minuţioasă şi discretă (cel puţin în măsura în care teatrul poate fi discret), acest act prim a fost cu totul sacrificat. Cînd nu poate opera cu culori vii şi trăsături nete, cînd trebue mai mult să sugereze, decît să exprime, spectacolul devine cenuşiu şi amorf. S'ar zice că între inexpresiv şi strigător, altă posibilitate nu este.

* * *

Dacă cu resursele literare de care dispune, d. I. C. Aslan, în loc să scrie o piesă, ar fi scris un roman, e dela sine înţeles că d-sa n'ar fi putut să reţină niciun moment atenţia criticii.

Literatura romînească a depăşit din fericire de mult nivelul unei opere ca „Glumele destinului". Teatrul romînesc în schimb se află încă la această etapă.

Orice judecată critică despre inocenta farsă jucată la Studio, ar fi exagerată. Să spunem cel mult că atîta timp cît teatrul nostru mai are nevoie de asemenea piese, e totuşi preferabil să i le ceară d-lui Aslan, decît să le împrumute dela d-nii Arnold şi Bach.

Publicul dela premieră a rîs şi a aplaudat zgomotos. E oare acelaşi public pentru care scrie Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu şi Camil Petrescu?

Intrebarea e mai melanconică decît s'ar putea crede. Să fie oare teatrul într'adevăr un lucru atît de inferior, încît tot ceea ce este exigenţă elementară în orice altă artă, devine aici ideal nerealizabil?

Succesele în teatru sunt mecanice, previzibile, automate. Cînd pe un colonel ramolit îl cheamă Termopile şi cînd pe nevastă-sa o cheamă Olimpia, cînd această cucoană Olimpia îl ţine la papuc pe domnul Termopile — e absolut sigur că publicul va rîde.

Siguranţa unui asemenea procedeu este desigur umilitoare, dar şi primejdioasă. E foarte greu ca un autor, care are la îndemînă asemenea efecte cu rezultat verificat, să nu uzeze de ele.

Dacă acest autor e d. Aslan, nu avem nimic de obiectat, dar se întîmplă uneori ca scriitori dintre cei mai talentaţi să cadă victime acestor procedee uşoare.

E greu să găseşti o comedie originală, în care să nu-şi facă apariţia acelaşi invariabil cuplu comic: o cucoană voluntară şi un bărbat ramolit, la papuc.

Cînd acum doi ani, am aplaudat la Teatrul Naţional, admirabila „Veste Bună" a d-lui Mircea Ştefănescu, a trebuit totuşi să regretăm că nici d-sa nu se dispensa de acest prea uşor procedeu.

Poate că asta face parte din fatalităţile teatrului. Poate o anumită lipsă voluntară de gust este strict indispensabilă în această materie.

Jules Renard nota odată în teribilul său jurnal: „*Oui, le goût que j'ai d'une certaine médiocrité me servira au théatre*".

* * *

„Madame Sans Gêne" a fost jucată prima oară în anul în care apăreau primele versuri ale lui Mallarmé.

In acelaşi moment, muzica franceză îl avea pe Debussy, pictura pe Renoir şiManet, romanul pe Huysmans. Tot ce le putea opune mai bun teatrul era... Victorien Sardou.

Vedeţi? A fost aproape totdeauna între teatru şi celelalte arte un grav decalaj.

Nu e greu de spus de ce. Teatrul e prea aproape de public, pentru a îndrăzni să nu-i placă. Iar pentru a-i plăcea, e gata să recurgă la orice.

Cu această remarcă prealabilă, să observăm totuşi că „Madame Sans Gêne" rezistă încă, după 45 de ani.

Sardou nu e nici poet, nici psiholog, nici artist: e însă un om de meserie şi ştie să scrie teatru cu antren, cu vivacitate, dar şi cu stăpînire. Piesa sa e o bună maşinărie, care funcţionează perfect. Fiecare efect trece rampa şi ajunge la public.

E o piesă din familia Labiche, Meilhac şi Halévy, mărci de teatru solide, la care un repertoriu dezorientat poate reveni oricînd, cu încredere.

*
* *

Renunţăm a face observaţii speciale pentru interpreţii fiecăruia din spectacolele de care ne-am ocupat mai sus.

O remarcă de ordin general ajunge. Teatrul se joacă la noi cu multă tragere de inimă, dar nediferenţiat, fără nuanţe, fără preciziune. Succese actoriceşti demne de luat în seamă există, dar ele sunt individuale, risipite şi de cele mai multe ori nesusţinute dela un capăt la altul al unui rol.

De curînd, am ascultat la Filarmonică o simfonie de Haydn, dirijată de d. Massini. Viorile nu aveau transparenţă, violoncelele erau parcă noduroase, oboiul era surd. Fiecare din executanţi îşi citea conştiincios notele din faţă, dar Haydn nu era nicăieri.

Cam aşa se joacă teatru...

MIHAIL SEBASTIAN

MISCELLANEA

CE POATE ŞI CE NU POATE FACE UN DICŢIONAR

E multă vreme de cînd ţine campania d-lui Pisani împotriva neologismelor. Am greşi spunînd că ea este inutilă. Credem că e direct dăunătoare. Dăunătoare limbii şi culturii.

D-l Pisani este un om deştept, care adeseori are şi haz. Apoi, unele exemple de neologisme caraghioase pe care d-sa le citează îi dau un fel de aer de a avea dreptate. In realitate, dreptatea la d-sa înseamnă totdeauna a descuia o poartă deja deschisă. Se poate oare un linguist lăuda, ca de o victorie, de a fi demonstrat că bunioară e incorect a spune „a diză", sau „confizerie", sau „ambetant"? In schimb, cînd d-l Pisan susţine — fără a glumi de loc — că „profund" şi „imediat" sunt greşeli de limba romînă, cititorul e pe deplin lămurit asupra seriozităţii acestui scriitor.

Problema neologismelor există. Dar nu-i de competinţa grămăticului, ci a artistului şi a marelui public. *Este o problemă de estetică.* Neologismul e pentru frumuseţea unei limbi ca oxigenul pentru un organism. Prin neologisme o limbă creşte, adică în fond trăeşte.

Fireşte, nu orice vorbă străină e admisă să intre. In principiu, nicio vorbă nouă nu are voie să intre, după cum orice vorbă nouă ar putea, odată, eventual, intra. Cine decide? Cine ne spune dacă, în momentul acesta cuvîntul „a agasa" a căpătat sau nu încă cetăţenia romînă? Ni-o spune... „urechea"; ni-o spun, mai ales, poeţii, literatorii, artiştii, căci ei au oarecum mandat tacit de a preface, treptat, limba. Ni-o spune, însfîrşit, marele public (adică „Limba romînă" însăşi), care, în faţa cutărei vorbe noi, strîmbă din nas sau lasă să treacă.

După ce criterii se face această selecţie? După niciunul. După hazard şi bunul plac. Există un „spirit al limbii", care nu se poate defini, ceva pe care îl simţim, instinctiv, în noi — *şi care nu poate lua formă de regulă*, ci doar de „*da*" şi „*nu*" pentru fiecare caz. Nu există şi nici nu se poate construi vreo regulă după care să se aleagă ce e neologism vinovat şi ce e neologism îngăduit. *Da* sau *nu*. „Se poate" sau invers: „nu merge"; e tot ce putem face, pentru fiecare caz, şi încă, numai pentru momentul prezent, căci se prea poate ca, în timp foarte scurt, cutare vorbă nouă să fie totuşi admisă, să se împace cu „spiritul limbii". E un proces în vecinică devenire. Iar autorii de dicţionare se mărginesc să înregistreze ceea ce se petrece în jurul lor, indicînd, dacă se poate, data şi originea linguistică sau socială a cuvîntului (de ex., la vorba „cablu", se va spune că-i vorbă recentă, că-i luată din franţuzeşte, că-i luată din jargonul mecanicei, etc.). In tot cazul, autorul de dicţionar *n'are dreptul să zică „cutare cuvînt*

nu-mi place" — așa cum am dreptul eu, sau d-ta, sau d-l Pisani, sau ori și cine. Căci eu sau d-ta, avem voie să avem capricii, pe cînd dicționarul nu. Iar cînd d-l Pisani bate capul populației cu chestia dicționarului, cu nevoia unui dicționar care să reglementeze intrările și ieșirile, — dovedește că nu știe ce înseamnă un dicționar și-l confundă cu gramatica, alt lucru despre care d-l Pisani are o idee mai degrabă aproximativă. Căci d-l Pisani nu-i sensibil la gramatică. Cînd întîlnește o greșeală de sintaxă sau de stil, cîte un echivoc caraghios, d-sa nu tresare niciodată. In ultimul d-sale articol, războindu-se cu d-l Pușcariu, citează următoarea frază a acestuia: „Ținta mea nu poate fi a da un dicționar ideal și — cel puțin în împrejurările de astăzi — nerealizabil etc.". D-l Pisani n'are ceea ce se cheamă „spiritul limbii". Căci dacă cineva are acest simț, își dă seama că nu se poate zice așa cum zice d-l Pușcariu. Deja cuvîntul „ideal" (în loc de „fără cusur"), e cam impropriu. Dar „ținta mea nu poate fi de a da un dicționar nerealizabil" este mai rău decît impropriu. Însă d-l Pisani nu-i sensibil la greșeli de limbă, gen „ce sabre est le plus beau jour de ma vie". Ba chiar d-sa nu-i sensibil nici la greșeli simple de gramatică. Astfel, d-sale i se pare natural să scrie: „iată copia întocmai a *scrisoarei*". D-sa nu cunoaște o regulă elementară de gramatică, anume că genetivul și dativul femenin sunt: *ei* sau *ii*, după cum pluralul nominativ este *i* sau *e*: o scrisoare, două scrisori, *scrisorii;* o masă, două mese, *mesei* (fac excepție numai substantivele în ie, al căror genetiv este *iei*, pentru a se evita trei i succesivi: o constituție, două constituții, constituției).

Această ignorare și insensibilitate a d-lui Pisane față de mecanismele și spiritul limbii romîne îl fac să confunde două domenii distincte: domeniul articulărilor — unde există regule, unde se pot da ordine pe baza unor legi obiective, generale — și domeniul materialelor, unde nu există regulă impersonală, ci capriciu al fiecăruia, capricii care ascultă vag de un instinctiv simț muzical al limbii, care și el nu-i ceva rigid și nici prea durabil. D-l Pisani ignoră domeniul unde reguli pot să existe, și pretinde a legifera acolo unde nu poate exista regulă. Și fiindcă confuzia d-sale e contagioasă (ca tot ce este pe bază de minim efort), campania d-sale nu-i inutilă, ci, cum spuneam, direct dăunătoare.

Cititorul a putut observa în ce fel este concepută campania noastră — aceea întreprinsă sub rubrica „Din antologia scrisului romîn". Problema neologismelor nu ne preocupă. Căci, sau cazul e dubios — și atunci n'avem dreptul să ne pronunțăm, sau e categoric caraghios, și atunci eroarea e prea limpede ca să merite să facem din ea o problemă.

Ceea ce ne interesează pe noi, sunt greșelile de *articulație*, greșeli de sintaxă sau de sens (articulație defectuoasă a sensurilor cuvintelor), pe cît posibil însoțite de explicarea greșelii, raportate la regula pe care o calcă.

Dar asemenea probleme nu-s accesibile d-lui Pisani. D-sa înțelege să fie grămătic într'un domeniu unde nu există reguli, și unde să se poată triumfa ușor.

S.

IMPERIALISM

O gazetă de dimineață ne informează că *„unul din capetele care se bucură de faima de a reprezenta ceva din realitatea organică a vieții noastre ca popor"*, a reclamat pentru țara romînească, necesitatea *„unui imperialism romînesc: se afirmă, cu alte cuvinte, că una din necesitățile primordiale ale nației romîne, constă în expansiunea ei pe o rază geografică și spirituală, cît mai întinsă...... Incotro și pînă unde să se întindă — asta nu ni se spune, sau ni se spune cu o formulă bonapartistă: cît și unde, rămîne de văzut, principalul e să pornim"*.

In numărul din Iunie trecut, revista noastră a publicat o cronică externă sub titlul: „Imperialismul țărilor mici", unde, jumătate întristați, jumătate făcînd haz, constatam acum multe din minusculele stătulețe europene de azi par contaminate de microbul napoleonian. Credeam că țara noastră face excepție dela epidemie. Se pare însă că, din fericire, ne-am înșelat.

Cele două soiuri de imperialism (al țărilor mari și al țărilor mici) se aseamănă: ambele se bazează pe un sentiment de securitate. Țările mari au certitudinea că nu se va întîmpla nimic la *ceilalți*, că *ceilalți* nu se vor mișca niciunul. Țările mici au, în materie imperială, certitudinea că nu se vor mișca *ele însele*. In ambele cazuri, nicio prespectivă de primejdie, nicio putință de complicație. De aci frumoasa seninătate a ambelor acestor aspecte de orgoliu și de demnitate națională.

Pentru a înțelege mai bine mecanismele sufletești ale acestui imperialism de țară mică, vom aminti o întîmplare de redacție. Era în plină iarnă. D-l Ibrăileanu, se frămînta să stringă colaboratorii la olaltă, să-i pună la lucru. In mijlocul ostenelii, d-l Sadoveanu, împreună cu Topîrceanu și alți cîțiva scriitori, declarară că pleacă la vînătoare. D-l Ibrăileanu părea dezolat. Vînătoarea, chiar independent de resentimentul ocazional, el era dispus să n'o prețuiască prea mult. Totuși, vechea sa deprindere de a „se supune la obiect" — cum zicea el, de a judeca din punctul de vedere al celuilalt, îl făcu să întrebe:

— Și ce vreți să vînați?

— Urși, îi răspunse, sincer, d-l Sadoveanu.

Acești urși îl impresionară puternic pe d-l Ibrăileanu. Un urs e ceva mare, ceva puternic, periculos, rar etc.... Prestigiul ursului îl făcuse să se gîndească aproape cu respect la vînătoare.

Trecu o săptămînă. Eroii se întoarseră. D-l Ibrăileanu, atunci îi întreabă, cu admirație prospectivă:

— Și cîți urși ați ucis?

D-l Sadoveanu făcu ocolul memoriei, apoi răspunse:

— Niciunul.

D-l Ibrăileanu stătu puțin să cumpănească situația. Apoi zise:

— Nu înțeleg de loc preferința dv. pentru urși. De ce, mă rog, urși? Fiindcă dacă tot e vorba să nu prind nimic, păi atunci eu mă duc la tigri, la lei, la pantere, la juguari, la leoparzi, la.......

Este exact situația țărilor mici. Fiindcă, orice ar face, tot nu pot avea rol istoric, atunci de ce preferință pentru o politică meschină de conservare, păstrare a granițelor, defensivă, etc...? Fiindcă dacă, s'așa s'așa, tot nu putem face nimic, păi atunci, de ce să nu pornim la imperialism, la expansionism, la hegemonism, la panromînism, etc., etc. (Așa, de o pildă, eu în locul Poloniei, nici nu m'aș uita la Lituania. Aș încerca direct să anexez Statele-Unite din America. Iar dacă asta nu reușește, atunci aș declara că ocup Siberia). (Că „liberez" Siberia; așa se zice).

Dar mai este și un alt mic aspect al chestiunii.

Imperialismul romîn este invenția unor cugetători, care toți, fără excepție, admiră Germania și cer apropierea noastră de ea în condițiile acestea, atitudinea devine logică și capătă un obiect precis. Căci legarea noastră de o mare putere revizionistă, ne poate repune în nobila situație de a revendica și recuceri Ardealul. Expansionismul și imperialismul încetează de a mai fi atitudini teoretice. Ele devin atunci conduite practice, vrednice de „faza de dinamism" pe care im-

perialiştii romîni contemporani o opun fazei de modestie umilă şi pasivitate, cînd demnitatea naţională se exprimă prin formula: „Eu îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul". S.

PENTRU CONTRA

In micul univers al Societăţii romîneşti, orice idee este supusă unei îndoiri, unei încovoieri deformatoare, asemenea curburii pe care o descoperea Enstein în întîmplările universului fără margini. Caragiale a fost fizicianul care a descoperit această curbură a ideilor, şi care a calculat indicele lor de refracţie, cînd ele străbat mediul mai dens al înţelegerii romîneşti.

Ideile se schimbă; deformarea caragelească persistă, modelînd în al său caraghios fel, orice material ideologic.

Fireşte, noi n'am căzut niciodată în eroarea junimiştilor, care se credeau îndreptăţiţi să nege valoarea unei idei, doar pentrucă se pretase la ridiculizarea Caragiale. Acest mic accident estetic nu prejudecă asupra valorii unei idei, care nu poate fi desaprobată decît numai pentru absurditatea sau sălbătăcia ei. Şi vice-versa, am socotit întotdeauna că ideile generoase şi progresiste sunt binefăcătoare, chiar dacă au fost, la început pricepute idiot. Tot mai bine aşa, decît de loc.

Ne vin în minte toate aceste gînduri, citind o gazetă bucureşteană. Pe pagina întîi, găsim această frază: *„Ce vreţi? Adiministraţie de Stat!"*—; pe pagina următoare, găsim o frază exact inversă. Se vorbeşte de gospodăria hilteristă: *„De îndată ce Statul ia frîele economiei, totul merge ca pe roate"*.

La distanţă de cîţiva centimetri, aceeaşi gazetă ia poziţia şi pentru teoria Statului-mizerabil-gospodar şi pentru teza Statului-eminent-gospodar. Valoarea etatismului economic —; veche chestiune, care trebue studiată nu în abstract, ci dela caz la caz. Cutare Stat, (de pildă cel german), are mai mult talent economic, cutare altul mai puţin. In cutare ţară, Statul lucrează mai onest, în altele mai puţin. Cutare ramură de producţie se pretează mai bine la etatizare, cutare alta mai greu. O altă interesantă faţă a problemei este aceea a conjuncturii: în epoci de mizerie, de inaniţie şi disperare, formula totalitară a economiei pare superioară celei manchesteriene. Unii văd în asta un motiv de elogiu pentru etatizarea economică (valabilă tocmai cînd împrejurările sunt mai grele), alţii văd din contră, un semn de inferioritate (căci dovedeşte că în epoci de complexitate şi belşug, etatismul nu prea merge, el fiind compatibil mai de grabă cu răstimpurile de lipsă, de sărăcie, deopotrivă simplificatoare a situaţiilor şi a minţilor).

Cam aşa se pune problema. La noi, însă, ea se pune altfel, paradoxal şi amuzant. Vedem cum cel mai mare dispreţ pentru incapacitatea comercială a Statului vine dela exact aceleaşi persoane, care cer mai tare intruziunea Statului în cele mai strict private afaceri economice.

Contradicţia se explică psihologic şi sociologic.

In ţara noastră, o singură categorie economică se bucură de prestigiu: marele venit prin Stat. Intr'adevăr, munca nu produce aproape nimic. De cea manuală, nici nu mai vorbim. Despre cealaltă, e deajuns să amintim că un judecător de tribunal are vreo 8.000 de lei, sau că un articol de revistă se plăteşte vreo 300 de lei.

Pe de altă parte, nu există *averi*. Bogăţia la noi e o bogăţie „de cheltuire", nu una „de acumulare"; bogăţie de venit şi nu de capital. Există venituri rapide şi enorme, dar fără capital subjacent: sunt veniturile prin Stat. Statul intervine în cele mai private trebi, sub formă de control, care la rîndu-i se traduce prin impedimente costi-

sitor înlăturabile. Imi amintesc vorba unui englez, călător pe aici, şi care auzea vecinica formulă: „la noi tot comerţul e în mîna evreilor". „Nu găsesc, — răspundea atunci englezul; mi se pare că la dv. tot comerţul e în mîna guvernului". Şi într'adevăr, marile beneficii ale unei întreprinderi izvorăsc dela Stat, dela contravaloarea supresiunii inconvenientelor rezultînd din controlul principal prohibitiv al Statului.

Iată de ce etatizarea, doctrina economiei dirijate, sistemul totalitar al gospodăriei, sunt cu tărie cerute şi susţinute. Curios e doar că aceiaşi oameni care reclamă statificarea pînă la ultimele limite, sunt cei mai dispuşi să declare că Statul este prost gospodar.

Dar şi asta se explică.

Sistemul controlului guvernamental în economia privată este, fireşte, oneros. Acele cîştiguri de care vorbeam, şi cărora nu le corespunde vreo contravaloare de producţie pozitivă, — grevează bilanţul întreprinderii. Faţă de o întreprindere fără Stat, o întreprindere dela noi prezintă o rentabilitate mai scăzută. Inferioritatea trebue atunci explicată. Fireşte, nu se va vorbi de adevărata pricină, presupusă a nu exista. Se va găsi altceva. De pildă, vechea, venerabila idee manchesteriană a Statului prost gospodar. De sigur, ideea e falsă, căci — cum spuneam — chestiunea variază dela caz la caz, dela Stat la Stat, dela produs la produs, dela epocă la epocă. Dar ideea clasică a inaptitudinii economice a Statului e familiară multor oameni, şi-i capabilă să explice deficitele întreprinderilor, fără a mai pune în cauză adevărata pricină, adică nenumăratele cheltuieli parazitare.

Este în logica sistemului dela noi ca beneficiarii lui să ceară, pe deoparte, generalizarea etatismului, pe de alta să repete fără încetare ideile lui Leroy Beauliu asupra incapacităţii Statului gospodar. Sub aparenţa carageleascâ de „pentru contra", funcţionează o solidă conduită biologică de apărare. S.

PSEUDO-SAVANTUL FREUD

„Pseudo-savantul Freud a fost arestat".

N'are importanţă faptul că ştirea era falsă, şi că a doua zi a fost desminţită; şi nici faptul german al persecuţiei lui Freud. Interesant e fenomenul romînesc. Interesant e să pricem de ce d-rul Sigmund Freud a fost numit pseudo-savant. Ce a vrut gazetarul romîn să spună prin asta?

Pseudo-savant înseamnă „care nu-i savant adevărat". Şi atunci: ce înseamnă a fi savant?

Sunt trei noţiuni strîns înrudite cu ideea de savant: aceea de învăţat, aceea de om de ştiinţă şi aceea de erudit.

Erudiţia este posedarea brută de cunoştinţe. Savantul este totdeauna şi un erudit. (Nu însă şi viceversa).

A fi om de ştiinţă înseamnă a avea o anumită mentalitate — destul de greu de păstrat — şi care consistă dintr'o perfectă supunere la realitate. A fi om de ştiinţă înseamnă, de pildă, a crede, de treizeci de ani, cu mare tărie în ceva, şi apoi, pe baza unei singure experienţe corect făcute, a renunţa la această veche credinţă — şi încă a renunţa cu inimă uşoară, aproape cu sentimentul că a fost o bună afacere (cum şi este, căci e un mare cîştig a fi scăpat de o eroare). Savantul este totdeauna şi om de ştiinţă (reciproca nu-i totdeauna adevărată).

Noţiunea de savant cuprinde pe amîndouă celelalte (erudit şi om de ştiinţă). La acestea se mai adaugă altele. Astfel, situaţia de savant are şi o nuanţă profesională. Cînd zicem „un mare *învăţat*",

asta sugerează un oarecare enciclopedism — dacă nu chiar dilentatism. Cînd zicem însă „un savant" — asta presupune o *specialitate*, savant în cutare ramură de cunoştinţi. Savantul, în mod obişnuit nu-i numai un specialist, dar şi un practicant al unei anumite *profesiuni* (medic, avocat, profesor, preot), în plus de calitatea, bunioară, de neurolog, sau jurist, sau filozof, sau teolog (care-s *specialităţi*). Cînd cineva este numai specialist fără a fi profesionist, Germanii numesc asta „Privatgelehrter", cuvîntu „privat" marcînd excepţia, anomalia aceasta a absenţei profesiunii de lîngă noţiunea de învăţat şi specialist.

Insfîrşit, ideea de savant mai are şi o nuanţă etică.

Savantul e conceput de mintea noastră ca un binefăcător, care, prin învăţătură multă şi o cugetare îndelungată a izbutit să fure zeilor ceva din secretele lor, şi aceste secrete el le-a destăinuit oamenilor, pentru a-i face mai fericiţi, pentru a le înlesni vieaţa lor materială şi spirituală. In ochii oamenilor, savantul este ceva în genul personalităţii lui Pasteur, care a smuls naturii cîteva din cele mai misterioase ale sala taine, şi, cu aceste taine, el a putut alina durerile unora, salva vieţile altora.

S'ar mai putea semnala o ultimă trăsătură, tot aşa, de natură etică, umanitară. Savantul e un vulgarizator fără voie. Pasteur scăpa de moarte pe oamenii atinşi de turbare. Faptul era prea impresionant, binefacerea prea mare, prea senzaţională, pentru ca marele public să nu fi fost curios să afle cum, de ce, prin ce procedee, prin ce raţionamente reuşise Pasteur o asemenea minune. Să fi fost de o sută de ori mai aride teoriile biologice care au dus la ideea seroterapiei, publicul ar fi acceptat bucuros efortul, dacă prin asta parvenea a pricepe. Căci nu-i niciodată efortul prea mare cînd sîntem minaţi de un mare interes.

Astfel, de pe la 1920 încoace, mii de salonarzi sau de băieţi de prăvălie consimţeau cu dragă inimă să se căsnească amarnic cu demonstraţii de matematică şi de fizică, pentru ca, în schimbul acestor sacrificii, să înţeleagă pe Einstein. Şi vă închipuiţi bine că Einstein n'a făcut nimic pentru a-şi răspîndi învăţătura în masse. Ea s'a răspîndit oarecum singură. Savantul e — cum ziceam — popularizator fără voie. Şi motivul — de pildă la Einstein — este că orice preţ nu plăteşte prea scump fericirea de a pricepe cum merg stelele, cum se nasc lumile, cum se nimicesc forţele naturii, cum lucrează puterile nevăzute ale universului. Toate aceste lucruri înfioară, dar fiorul este acela al unei înalte voluptăţi. Tot astfel Bergson a fost binecuvîntat de sute de mii de oameni care, la citirea cărţilor lui, au comunicat subit direct cu forţele tumultoase ale sufletului, cu comorile ascunse ale spiritului, cea mai mare taină din toate — şi cea mai acut plăcută.

Einstein, Bergson, Pasteur, Newton, Claude Bernard, Bergson, Darvin, Marx, Freud, au fost mai presus de toate donatori, binefăcători ai genului uman (faptul că aproape toţi aceştia erau evrei a fost o simplă coincidenţă).

Aşa dar iată-ne readuşi la Freud. Să-i facem inventarul.

Erudit — Freud este ca nimeni altul. Cunoaşte, ca un specialist, medicina, psihologia, sociologia, istoria, biologia, etnografia, ştiinţele naturale, literatura. Cunoştinţele lui sunt vaste ca ale puţinor alţii, chiar printre savanţi.

Sub raportul profesional, de asemeni, Freud satisface definiţiei. De aproape 60 de ani practică meseria de medic.

Binefăcător — el a fost în amîndouă înţelesurile analizate mai sus. A vindecat oameni, nenumăraţi oameni. I-a lecuit de cea mai dureroasă boală: de nebunie. Cine a studiat cîtuşi de puţin maladiile mentale ştie că ele-s făcute din desperare şi din cea mai sumbră specie de nefericire. Freud, „supunîndu-se la obiect", colecţionînd, meticulos, ca pe nişte fapte, tot soiul de gînduri de ale pacientului, crîmpee de vorbe, fragmente de gesturi etc., a parvenit să găsească un remediu şi o cale de tratament pentru cea mai insezisabilă şi cea mai terifică dintre boli. Mii de oameni au putut din nou să trăiască graţie lui, să-şi regăsească somnul noaptea şi surîsul în faţa vieţii.

Iată acum şi celălalt aspect al binefacerii: ca să ajungă la terapeutică, Freud a trecut printr'o seamă de raţionamente, clasări de materiale, grupări de fapte observate, interpretări teoretice, doctrine sistematice. Toate aceste „teorii" — marele public astăzi le cunoaşte. Cu o curiozitate insaţiabilă s'au aruncat oamenii pe aceste cunoştinţe care îi făceau fericiţi prin simplul fapt de a le afla. Le dedeau euforia aceea de Prometeu, care a răpit ceva din secretul zeilor.

Că învăţătura lui Freud conţine o serie de exagerări şi erori — aceasta se pare poate şi chiar nici s'ar fi putut altfel. Dar miezul doctrinii lui a trecut în patrimoniul ştiinţei — definitiv.

Şi 'n timpul acesta, aci, pe malurile Dunării, numele de Freud este tipărit alături de atributul de „pseudo-savant". Şi asta o spune nu numai un gazetar incult. O repetă, cîteva zile mai tîrziu, un tînăr medic, ba chiar specializat, mă rog, în psihiatrie.

Şi totuşi, va veni o vreme cînd vom regreta pe aceşti calibani. Vom suspina după ei, ca după nişte amici, ca după nişte fraţi. Căci, la viteza cu care merg lucrurile, peste foarte puţin timp nimeni nu va mai putea zice că de pildă Freud e pseudo-savant sau că Einstein e un farsor. Ne vom mulţumi să ignorăm frumos şi complet că Freud sau Einstein există. *S.*

PRECIZARI

Revista *„Insemnări ieşene"*, într'un articol *„Tipul" revistelor*, sub semnătura d-lui Gr. T. Popa, aduce unele precizări asupra rosturilor acelei publicaţii, amintind de programul cu care a pornit în 1936. In ceasul de faţă, mai mult poate decît oricînd, se impun atitudini clare. Iată de ce intenţia revistei ieşene trebue subliniată.

Insemnări ieşene se crede pe nedrept învinuită că ar fi lipsită de claritate în definirea scopului şi de aceea insistă: *„cei care cred că nu este clar definit scopul revistei se gîndesc mai ales la curentele politice şi sociale şi ar dori ca noi să îmbrăţişăm pe unele ori pe altele. Cu alte cuvinte ei ar dori ca din revistă imparţială de cultură generală să scoatem o revistă politico-socială „militantă". Asta-i marea eroare a timpului nostru. Mulţi dintre intelectuali sînt încredinţaţi că o revistă, chiar cînd este de literatură şi ştiinţă, trebue să îmbrăţişeze o ideologie politico-socială: ori de stînga ori de dreapta. Ei nu pot înţelege că o asemenea revistă trebue şi poate să fie obiectivă"*.

Şi acum, care e caracteristica *Insemnărilor*? Cităm din acelaşi articol: *„o completă independenţă faţă de curentele sociale şi politice ale timpului nostru. Inţelegem să examinăm critic uneori faptele şi crezurile diferitelor grupări şi mişcări sociale, ţinîndu-ne mereu pe terenul ideilor, fără amestec părtinitor într'o direcţie sau alta. Aşa de pildă noi am pus în programul nostru:* „sîntem pentru legi liber acceptate, pentru ordine şi legalitate, toleranţă politică şi religioasă, păstrarea instituţiilor actuale...". *Sîntem pentru formarea* „unei opinii publice, pe linia libertăţilor cîştigate în veacul trecut, a parlamentarismului, a neîncătuşării vorbirii şi scrisului". *Sîntem pentru*

toate aceste sănătoase directive. Credem în eficacitatea lor atunci cînd sînt serios asimilate şi cinstit aplicate".

Iată un crez care—va recunoaşte fiecare—face cinste unei publicaţii. Nu-i însă mai puţin adevărat că dacă acceptăm împărţeala curentelor în stînga şi dreapta, prin afirmarea principiilor suspomenite *însemnările ieşene* se situează în mod foarte clar.

Ca încheiere, d-l Gr. T. Popa scrie: *„Noi vrem să fixăm atenţia contemporanilor noştri — şi mai ales a tinerilor — spre bunurile spirituale şi vrem să stîrnim toate energiile şi sforţările de perfecţionare individuală pe calea culturii. Omul este instrumentul progresului şi toate celelalte desăvîrşiri decurg din perfecţionarea omului. Şi asta urmărim noi. Poporanismul credea tot astfel, dar el socotea că drumul sporirii de cultură duce prin obţinerea dreptului de vot şi împroprietărirea ţăranilor. Dreptul de vot s'a dat şi pămîntul a intrat în mîinile sătenilor, dar cultura nu a sporit; putem spune că a dobîndit un grad mai înalt de falsificare. Circuitul: vot-pămînt-cultură nu s'a arătat a fi fost salvator şi succesiunea termenilor ar fi trebuit să fie alta: cultură-vot. Iar pămîntul nici n'ar fi trebuit să intre ca un factor fundamental de progres pentru toţi sătenii (căci el, fatal va ajunge să fie limitat odată — cum aproape a şi ajuns de altfel). In locul lui ar fi trebuit să treacă pe primul plan „munca" şi organizarea muncii. In acest caz factorii determinanţi ai progresului social ar fi trebuit să fie: cultură-muncă-vot"*.

Fără a nega valoarea *omului* ca instrument al progresului, credem totuşi că problema e ceva mai complexă, pentrucă nu e vorba numai de succesiunea unor termeni, ci de realităţi sociale şi politice, de forţe sociale în luptă, de tradiţii seculare moştenite şi — peste toate — de raporturi de forţă, care — toate—trebue să intre ca elemente cînd e vorba să judecăm definitiv dacă „succesiunea termenilor vot-pămînt-cultură", n'ar fi trebuit să fie alta. Iar faptul că *„dreptul de vot s'a dat şi pămîntul a intrat în mîinile sătenilor, dar cultura nu a sporit"*, nu trebue atribuit numai faptului că alta ar fi trebuit să fie succesiunea termenilor. Este vorba — repetăm — de realităţi sociale şi politice şi dacă circuitul vot-pămînt-cultură (prin care presupunem că d-l Gr. T. Popa înţelege sistemul democrat) nu s'a arătat salvator, asta nu se datoreşte decît faptului că n'am avut un regim democratic, lucru pe care şi d-sa îl recunoaşte, cînd, în acelaşi articol, afirmă că un program democratic, la noi în ţară, a dus „prin mecanismul vicios al aplicării sale, la rezultate tot atît de rele cît şi programul antidemocratic de altă dată". Nu ne însuşim punctul de vedere că, aşa vicios cum a fost aplicat, regimul „democrat" dela noi n'a însemnat totuşi un pas înainte, faţă de stările anterioare, dar reţinem constatarea d-lui Popa, că am asistat la un mecanism vicios aplicat şi deci nu e vorba nicidecum de o critică în sine a regimului democrat.

Cît despre afirmaţia că *„pămîntul nici n'ar fi trebuit să intre ca un factor fundamental de progres pentru toţi sătenii"*, problema e ceva mai delicată, pentrucă — înainte de a susţine un punct de vedere — e bine să ştim dacă această afirmaţie pune în discuţie reforma agrară, pe baza căreia ţăranii au intrat în stăpînirea pămîntului. *A.*

RECENZII

GEORGE LESNEA: Poesii. Edit. Libr. Ath. Gheorghiu, Iaşi.

Volumul acesta de versuri reprezintă faţă de cele de pînă acum ale lui George Lesnea o etapă de adîncire. Poetul, îndrăgostit ca şi pînă acum de priveliştele naturii, de ceruri şi de păduri, se întoarce din ce în ce mai des în el însuşi, atent la frămîntările interioare:

Gem zădarnic, singer, mă frămînt,
De piroane niciun gînd nu-mă scapă,
Răstignit pe mine însumi sînt,
Zilele cu suliţa mă 'nţeapă.

. . . .

Prin pustiul meu, rătăcitor,
Bîntuit de vijelii deşarte,
Sufletul îmi cere ajutor,
Iar eu stau neputincios deoparte.

(Osîndă)

Cercetarea lăuntrică şi întîlnirea cu marile întrebări ale existenţii lasă o inevitabilă amărăciune:

Sufletul scrişneşte să existe
In mocirla trupului hoinar.
Toate fericirile sînt triste
Toate frumuseţile dispar.

. . . .

Sus ...departe-s visurile — stele...
Dar zadarnic ne vom da avînt,
Nu se poate merge către ele
Tot tiriş şi numai pe pămînt.

(Dibuire)

Infrăţirea cu natura şi un panteism generos îl salvează pe poet dela un pesimism primejdios. Această înfrăţire ar loc în cele mai multe din poemele volumului. In aproape toate se observă o voinţă de adîncire a emoţiei şi de depăşire a pitorescului. Pecetea gravă a maturizării marchează pe cele mai bune dintr aceste „Poezii".

P.

AL. ODOBESCU: Opere literare. Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II".

După cele două volume din opera lui Hașdeu, publicate de Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II", sub îngrijirea d-lui Mircea Eliade, avem acum și ediția critică a lui Odobescu.

D. Scarlat Struțeanu, care prezintă această ediție critică, a avut în vedere, din opera lui Odobescu, activitatea literară cea mai importantă, ca junimist, cunoscutele nuvele istorice: *„Mihnea Vodă cel Rău"* și *„Doamna Chiajna"*, și eseul *„Pseudo-Kineghetikos"*, iar pentru lămurirea omului cotidian, cîteva aspecte din vasta sa corespondență.

D. Struțeanu ne lămurește, în *Introducerea* volumului, împrejurările în care au fost scrise atît nuvelele, cît și faimosul „Fals tratat de vînătoare", mîndria stilului lui Odobescu și model neuitat de limbă romînească.

Deosebit de interesante sunt și precizările de literatură comparată din aceeaș introducere. Ni se arată astfel filiația care conduce dela povestirea istorică a lui Walter Scott, Prosper Merimée și C. Negruzzi, pînă la nuvelele lui A. I. Odobescu.

Note explicative însoțesc textele acestea, înfățișate după tehnica modernă a edițiilor critice.

D. Scarlat Struțeanu s'a întemeiat, după cum însuși mărturisește, pe edițiile tipărite în timpul vieții scriitorului:

„Nu avem nici manuscrisul, nici corectura autografă, ci numai o serie de ediții tipărite, dintre care la unele, probabil, nu autorul a făcut corecturile, ci altcineva, întrucît sunt unele erori dela o ediție la alta și în special una care se menține în șir, pe care nu o putea face autorul, mai ales că unele ediții apar cînd autorul se găsea la Paris, de unde datează și o prefață; iar dacă le-a făcut el, aceasta dovedește că autorul cînd corectează, citește de multe ori ce are în minte, nu ce are tipărit înaintea ochilor". *(Introducere,* pag. 93—94).

Dar, în această privință, ne îngăduim să facem o observație, care ar putea lipsi la o viitoare ediție a „Operelor literare".

Pe semne că aceeași soartă din trecut urmărește mereu textele lui Odobescu. Intr'adevăr, și acum s'au strecurat greșeli; și, în cîteva rînduri erori ce schimbă în totul sensul noțiunii exprimate de autor. Farsele tiparului trebue neapărat înlăturate, cînd e vorba de o ediție critică, al cărei rost de îndreptar și model trebue urmărit în primul rînd.

C. N. N.

G. BANEA: Zile de lazaret, jurnal de captivitate și spital. Editura Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol II".

Amintirile din prizonieratul în Bulgaria, înfățișate de către d. G. Banea, alcătuesc, un material bogat și viu, dintr'o tragedie care fără să fie literaturizată, satisface tocmai prin sinceritatea și nuditatea ei de expresie.

De cîte ori, din nenumăratele romane și povestiri în legătură cu războiul cel mare, memoriile sau însemnările zilnice nu au depășit ceea ce literatura ne obișnuise să ne dea!

Dar în jurnalul de captivitate și spital al d-lui Banea, pe lîngă gluma și umorul dela fiecare pas, întîlnim crîncena durere și fiorul suferinței, ascunse de rîsul amar cu care își întreține lectorii.

Astfel, tribulațiile eroului, socotit că a căzut pe front, și a cărui viează aproape nu era necunoscută după întoarcerea din captivitate, și călătoria pînă la locul suferinței, pentru a-și dovedi însfîrșit cu acte, existența, menită a fi consemnată.

Iată un fragment:

— „Domnule avocat, să vezi Dumneata: In 1918, regimentul meu *m'a înviat cu ordin de zi* și eu credeam că-i deajuns, acum văd că și Dumneavoastră aveți un cuvînt de spus".

Dar vestea despre *speța* așa de neașteptată se răspîndi repede și sala de ședințe se umplu de curioși, cei mai mulți avocați fără procese — era vacanța și Tribunalul mic.

Insfîrșit fu strigată pricina cea curioasă.

Alt bocluc însă. Un judecător n'ajungea, trebuiau doi.

Și mai trebuia și procurorul.

După vreo jumătate de ceas, Tribunalul fu complet însfîrșit și mă invie și juridicește.

— „Ei, acuma, că am înviat și în acte, pot să mor deabinelea"... (Pag. 310—311).

Nu vi se pare că ați asistat la o scenă asemenea ciudatelor cazuri din teatrul, dar mai ales din nuvelele lui Pirandello?

C. N. N.

BARBU SLATINEANU: Ceramica Romînească, 230 p. text și 54 de planșe. Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea".

Țările anglo-saxone, Anglia în special, cunosc o curioasă și interesantă specie de cercetători savanți: cei pe care dragostea pentru un domeniu al artei sau al științei, îi stăpînește în așa de mare măsură, încît tot timpul rămas liber, după îndeplinirea datoriilor lor profesionale, îl consacră studiilor, privind acest domeniu. De cele mai multe ori nu există nici cel mai depărtat raport între activitatea oficială, aleasă după un criteriu utilitar, și acest „hobby", ieșit dintr'o dragoste sinceră și desinteresată pentru o întreagă serie de chestiuni. Desigur, școlile engleze sunt printre cele mai efectiv organizate și absolvenții lor nu puțin au contribuit ca să dea patriei lor acea strălucire de care unanim se bucură în lume. Totuși, „amatorii", doritori să cunoască prin ei înșiși cine știe ce epoci puțin studiate, ce regiuni rămase neexplorate din diverse continente, flora sau fauna vreunui ținut tropical, au adus adesea adevăratei științe cel puțin tot atîtea servicii. Un Evans, ca să nu mă opresc decît la unul din cazurile cele mai cunoscute, a făcut mai mult pentru studiul civilizației cretane, decît toate academiile la un loc.

Colonelul de artilerie Barbu Slătineanu, aparține aceleeași categorii de oameni. De ani de zile, el și soția sa, străbăteau țara, cutreerau expozițiile, vizitau muzeele, pentru a se documenta asupra ceramicei noastre, asupra legăturilor ei cu ceramica neamurilor vecine. Au început prin a strînge și a clasa obiectele cele mai semnificative. Nicio altă colecție romînească, publică sau privată, nu se poate compara, astăzi, ca abundență și calitate, cu cea rezultată din aceste călătorii. Cine a văzut-o, a rămas uimit de bogăția ei și, mai ales, de ce pot face doi oameni inimoși, fără sprijin oficial, cînd sunt însuflețiți de o adevărată pasiune. Cu excepția profesorului Vuia, la Cluj, și el un fel de iluminat, nimeni pînă acum n'a depus atîta interes, atîta pricepere, n'a cheltuit atîția bani, pentru o cauză atît

de puțin susceptibilă să le aducă onoruri sau mari satisfacții materiale.

Acești doi „amatori" (Vula este cel puțin un specialist), în cîțiva ani, pornind dela notele de drum, dela observații la fața locului, dela comparații și cercetări, au lămurit multe chestiuni, obscure pînă acum. Barbu Slătineanu a redactat apoi totul, ne-a dat interesanta monografie, pe care în zadar o aștepta lumea, de patruzeci de ani, dela anume „specialiști". Aceasta se numește contribuție pozitivă la cunoașterea trecutului nostru, și nu pamfletele calomnioase și pline de venin, pe care din fericire, toți le uită o săptămînă după apariția lor, și cu care ne-au obișnuit, ca să zic așa, acei presupuși „specialiști".

Cartea începe cu o privire generală asupra evoluției ceramicei, în legătură cu originele olăriei noastre, se continuă cu o vedere de ansamblu ceramicei romînești, după care se intră în subiectul ce trebuia tratat: ceramica romînească în evul mediu și olăria epocelor mai noi. La urmă, apar: încheierea, un mic studiu asupra tehnicei olăriei și, ca un „hors d'oeuvre", așezăminte și obiceiuri în legătură cu acest produs al artei țărănești. Totul este însoțit de numeroase figuri în text, de planșe și de cîteva foarte utile hărți.

Partea cu adevărat interesantă și originală, cea în care fiecare cititor va găsi subiecte de reflecție și un bogat material de studii și comparații, este cea în care se face descrierea olăriei noastre, din epocele preistorice pînă azi. La fiecare pagină se simte soliditatea terenului pe care se așează autorul, varietatea cunoștințelor sale, precizia informației. Este sigur că în stadiul actual nu se poate spune mai mult și că toate afirmațiile sunt întemeiate. Se vor face în viitor cercetări de detaliu, se vor publica monografii, care vor modifica poate pe ici, colo, rezultatele actuale; acele cercetări și monografii de aici vor trebui să pornească. Acesta este serviciul mare pe care-l face lucrarea lui Barbu Slătineanu.

Ilustrația este inteligent aleasă, descrisă de cineva care stăpînește toate amănuntele. Tot acel vag, care domnea pînă acum în clasificarea produselor olăriei noastre, nu va mai putea fi îngăduit. Avem de acum înainte modele și criterii aproape sigure, care pot servi ca punct de plecare.

Autorul și-a dat apoi osteneala să fie cît mai obiectiv, și prin aceasta și-a cîștigat dreptul să fie crezut, chiar de acei care au fost dispuși pînă acum să considere contribuția noastră inferioară celei aduse de Sașii din Transilvania, de pildă. Se vede clar că, din epocile preistorice pînă azi, țara noastră a fost sediul unei intense și variate fabricații de ceramică, destinată locuitorilor băștinași și uneori și vecinilor, nobilă și grațioasă ca forme, apropiată scopului căruia era destinată, îndeplinind toate însușirile ce se cer unor astfel de producte, mai presus de orice decorată cu ingeniozitate, cu fantezie, cu un sens impecabil pentru armonia culorilor. Influențele ce a putut suferi, în special dela Bizanț, cam în vremea fundării Principatelor, influența asupra cărora am crezut necesar să insist și eu în cărțile mele „Roumanian Peasant Art" și „L'Art du paysan roumain", apoi cele ulterioare, dela neamurile cu care am venit în atingere, pe care și noi le-am influențat la rîndul nostru, sunt puse într'o lumină vie, sunt cîntărite și lămurite.

Aceasta mi se pare partea cea mai valoroasă a lucrării, cea care va mulțumi pe toți cei care se interesează de arta noastră populară, oricît ar fi de exigenți.

Aș avea totuși cîteva observații de făcut, unele în legătură cu planul general al volumului, altele cu privire la unele teorii susținute. Nu cred, de pildă, că locul cel mai nimerit al capitolelor despre fa-

bricație și negoțul cu oale este după încheiere, ci mai degrabă la începutul cărții. De asemenea credințele în legătură cu olăria și proverbele ce o menționează, ar trebui să intre într'un alt capitol al folklorului, decît în studiul însuși al ceramicei. Introducerea, apoi, asupra evoluției acestei arte în bazinul Mediteranei, mi se pare prea vastă, ori prea rezumată, cum vrem s'o luăm: prea vastă, dacă se are în vedere producția regiunilor care ne-ar fi putut direct înrîuri, prea succinctă, dacă se tinde la un istoric complet. Totuși, asupra utilității acestui capitol, așa cum a fost redactat, s'ar putea încă discuta. Unde însă autorul comite o eroare, este cînd afirmă că Sașii n'au o ceramică proprie în secolul al XVII-lea. Așa, la paginile 139 și 158 se spune lămurit acest lucru, iar la pagina 175, se adaugă că această ceramică săsească, pentru plăcile de sobă nesmălțuite, din secolul al XVII-lea și XVIII-lea, era decorată cu motive gotice. Cum se împacă această afirmație cu kachlele gotice, pe care le-am văzut însumi în comerț și în colecții (la d. Sigerus și la muzeul Brukenthal, de pildă), care proveneau din case aparținînd secolelor al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea și care nu aveau niciunul din caracterele epocilor următoare? Unele, dacă nu mă înșel, purtau și inscripții. Nu este de admis ca Sașii, ale căror raporturi cu Germania erau așa de frecvente (să ne amintim numai de relațiile argintarilor cu Nürnberg și Augsburg) să nu fi introdus la ei ceramica germană, atît de înfloritoare în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Plăcile, pe care autorul le datează cu două secole mai tîrziu, sunt cu mult anterioare, căci nu se poate admite ca stilul gotic, care ieșise din modă și din întrebuințare, să fie adoptat de întregul popor săsesc, clienți și fabricanți, numai după 1700. Arhaizant, adică ținînd conștient la o formă a trecutului, poate fi un artist, individual, nu o întreagă nație. Fenomenul este prea complex, pentru a naște spontan. Chiar placa romînească, iscălită Oprea, datată 1581 și reprodusă în planșa XIII, C. în realitate trebue să imiteze, cu mijloace mai neîndemînatece, o placă de sobă săsească, dinainte de introducerea luteranismului, atunci cînd pelicanul care-și sfîșie pieptul ca să-și hrănească puii, era un simbol frecvent în biserica catolică, dar inexistent în biserica noastră.

Pentru toate aceste motive, cred că părerea cu privire la epoca cînd apare pentru prima dată ceramica săsească ar trebui modificată.

Vorbind de vasele preistorice din Sudul Rusiei și dela noi, decorate cu motivul spiralei „necunoscut în Occident", care, dela noi, s'ar fi „răspîndit în urmă în alte părți", autorul mi se pare că apucă un drum greșit. Este cel puțin exagerat să se vorbească astfel. Știu că această idee a fost pusă în circulație de cîțiva învățați germani, dela care a luat-o de-a gata, un cunoscut „specialist" romîn. Ea este însă astăzi depășită. Spirala, ca și svastica, au avut o imensă arie de răspîndire. A putut, la origine, fi încărcată cu cine știe ce semnificare simbolică sau chiar magică. Dar tocmai răspîndirea, pe suprafețe așa de mari, între care contactul era imposibil, ne arată că s'au putut naște spontan, în mai multe regiuni: în Mesopotamia, China nordică, Rusia, America Precolombiană. Spiralele se găsesc, mai rar, chiar și în Occident, ca bijuterii, ca ornamente. Iar o expoziție de ceramică, la Berlin, acum cîțiva ani, care cuprindea cam 6.000 de ani, de arte ale pămîntului, a arătat clar că părerea celor care își închipuiau spirala, cantonată numai în Estul Europei, era falsă.

Acestea sunt cele cîteva reflecții, sugerate de lectura prețioasei cărți a lui Barbu Slătineanu, pe care am ținut să le comunic lectorilor Vieței Romînești. Ea constitue încă una din contribuțiile meritorii, pe care Fundația, condusă de profesorul Al. Rosetti, le aduce la cunoașterea trecutului nostru.

G. O.

PAULA MANOLESCU: Pasul vieţii, poeme. Edit. „Azi". 1938.

Ca atitudine în faţa vieţii, de cele mai multe ori, *pasul* poetei e nesigur. Fără a pătrunde adâncimile, înţelegerea e mai mult de ordin intuitiv, necauzală şi fatalistă.

Ce vuet se ridică,
se'ntinde,
mă'mpresoară,
mă creşte din umbra mea umilă
spre ziua voastră rea?
Sunt vînturile rele
din păturile grele — de cer
ce nu să văd!
(Năpasta)

De aici şi nesiguranţa *pasului vieţii*, neîncrederea în posibilitatea unei înfruntări a „vuetului":

A mai rămas vreun copac puternic,
neputrezit de apele turburate,
s'aştept cu fruntea sprijinită
de trunchiul lui
să fugă puhoaiele,
noroaiele,
să treacă vînturile rele,
să se scurgă valurile,
să se limpezească apele?
A mai rămas
vreun copac neputrezit?
(Năpasta)

În faţa loviturilor semenului, asistăm la o resemnare evanghelică:

Pentru truda zilelor fără hrană
eu vă voiu ospăta.
Pentru cazna sângelui scurs din rana umilinţelor
eu voiu spăla rănile voastre...
(Legământ)

Din lipsa unei înţelegeri cauzale izvorăşte şi tendinţa de a împleti vieaa cu visul, de a le confunda:

Cărţile pe care-aşi vrea să le am
le văd printr'un geam.
Mă uit — şi plec
lăsându-le cum le-a fost rînduit
...visînd că le-am citit!
Cînd îmi iau ochii găteliii
cu care m'aşi mîndri
— închid ochii — şi
mi le văd pe măsură:
— din atlasuri, din catifele moi,
turnate,
fără nicio'ndoitură!

STANCIU STOIAN: Şcoala Superioară Ţărănească. Edit. „Cultura Romînească".

Şcoala Superioară Ţărănească, lucrarea nu de mult apărută a d-lui Stanciu Stoian, cunoscutul autor a mai multor lucrări de pedagogie, este unică în ţara noastră. Unică, nu prin aceea că problema desbătută în paginile ei, n'ar mai fi fost tratată pînă acum, ci prin amploarea pe care i-o dă autorul şi prin concepţia asupra educaţiei populare, care-i stă la bază, o concepţie luminoasă, progresistă şi — am putea spune — chiar îndrăsneaţă, în mijlocul unei mentalităţi de laşitate generală şi de capitulare.

Cartea ne prezintă experienţa Şcolii superioare ţărăneşti din Tg.-Fierbinţi-Ilfov, încadrată în mişcarea pedagogică similară dela noi din ţară şi din străinătate. Deşi spaţiul nu ne permite aici să scoatem în evidenţă toate problemele pe care le ridică lucrarea, vom încerca totuşi să vorbim măcar în linii generale.

Voind să descopere forme mai ideale înlăuntrul cărora masseie largi populare din ţara noastră, în deosebi ţărănimea, se pot ridica la un nivel superior de vieaţă materială şi culturală şi pornind dela constatarea că, vieaţa socială îşi are un specific de desvoltare pentru fiecare ţară în parte, că experienţa altor ţări nu contează decît în măsura în care datele acestei experienţe se pot adapta anumitor condiţii obiective, d-l Stanciu Stoian, trece în revistă o serie de ţări, în care concepţia ridicării poporului a fost experimentată, fie pe calea instituţiei şcolilor superioare populare, fie pe calea unei discipline noi, agronomia socială. Oprindu-se în mod special asupra acesteia din urmă, autorul lucrării îi analizează conţinutul şi scoţînd în relief specificul structural al vieţii noastre sociale, stabileşte sub acest raport, insuficienţa pentru noi a experienţelor date de alte ţări şi a încercărilor de pînă acum, pentru reforma învăţămîntului agricol. Din toate acestea, d-sa desprinde o doctrină şi un program pentru agronomia socială, aplicabile structurii noastre, doctrină şi program, care în concepţia autorului îşi găsesc deplină satisfacţie în şcoalele superioare ţărăneşti. Ceva mai mult: în acelaşi cadru îşi găseşte aşezarea şi problema culturală sătească, pusă în plinătatea ei. „Ea singură (agronomia socială) nu este suficientă pentru a rezolva ceea ce este de rezolvat: cultura poporului pe toate feţele ei. Pe lîngă aceasta, agronomia socială ar putea fi o disciplină, dar nu o instituţie. O instituţie de cultură a poporului este din contră şcoala superioară ţărănească. Ştiinţa educaţiei poporului asupra ei, trebue să-şi îndrepte mai ales privirile, pentrucă prin ea poate ajunge şi idealul agronomiei sociale".

Ajuns aici, d-l Stanciu Stoian fixează locul Şcoalei Superioare Ţărăneşti, în organizarea învăţămîntului.

Prin învăămînt popular se înelege numai şcoala primară. „Este o concepţie profund greşită — spune autorul. — Trebue să înţelegem prin învăţământ popular întreaga instrucţiune ce trebue să se dea masselor populare. Pînă acum, această instrucţiune s'a mărginit aproape numai la şcoala primară. Dreptatea socială însă cere şi o egală îndreptăţire la cultură. Massele populare trebue să se bucure de aceleaşi drepturi, în această privinţă, ca şi categoriile sociale privilegiate".

În actuala structură socială, potrivit principiului libertăţii învăţămîntului, „marea masă a poporului de muncitori şi ţărani nu poate trece prin filiera învăţămîntului, cu trei grade suprapuse. Libertatea şi egalitatea învăţămîntului sunt iluzii, ca să nu întrebuinţăm termeni mai tari. Problema pe care trebue s'o punem acum nu mai este aceea a ridicării cîtorva din straturile inferioare ale societăţii, către cele superioare, ci una de ridicare a acestor straturi în întregime, pe cît

se poate, la acelaşi nivel. „Iată, deci, că am ajuns la menirea înaltă a Școalei superioare țărănești!

Inainte de a stabili locul Școalei Superioare Țărănești în organizarea învățămîntului, prin analiza critică a treptelor de educație, fixate de părintele școlii burgheze Comenius, d-l Stanciu Stoian discută defectuozitatea învățămîntului primar și piedicile care su pun în calea așezării lui pe temelii firești, ajungînd la concluzia că „pe plan social și politic se cer drepturi egale la cultură în numele dreptății. Pe plan pedagogic, o școală întreagă, pentru întreaga vîrstă a creșterii o cere psihologia. Dacă varietatea mediului social cere o adaptare a școlii la această varietate, etapele de desvoltare ale individului pînă la maturitate, cer și ele tot atîtea trepte în educație. Ele cer însă, să se acorde în mod egal la toată lumea". Din acest punct de vedere, „școala superioară populară, e școala pubertății, a tînărului dintre 18—25 ani", școală care va trebui să ceară anumite condiții pentru elevi și să corespundă și ea unor condiții izvorîte din realitățile locale. „Concepută astfel, școala superioară populară poate să devină un adevărat centru de cultură a poporului din regiunea respectivă.... pentrucă o cultură adevărată, organică, nu poate să existe fără un stil izvorît dintr'o unitate de preocupări".

Și aici, d-l Stanciu Stoian găsește foarte nimerit să facă o deosebire între învățămîntul popular, sau școala poporului, mărginită la vîrsta care-i este destinată omului pentru învățătură organizată și cultura poporului, „o stare spirituală a grupului social, a unităților sociale întregi, în care dominantă e masa poporului". Stabilind că, pentru țara noastră, grija pentru cultura poporului trebue îndreptată către sate, satul fiind așezarea specific românească, în care locuește marea majoritate a locuitorilor țării, autorul găsește că cinci idei trebue să ne călăuzească în ridicarea culturală a satului: „*a)* Cultura poporului nu e o cultură generală și extensivă, ci una specifică și intensivă; *b)* Cultura poporului trebue să pornească dela cunoașterea nevoilor culturale ale poporului, pe bază monografică; *c)* Cultura poporului trebue să îmbrățișeze cu o egală îndreptățire sănătatea, munca, mintea și sufletul poporului; *d)* Cultura poporului este un drept al poporului, pe care Statul are datoria să-l satisfacă; *e)* Pentru ajungerea țelului său, activitatea pentru ridicarea culturală a masselor, trebue să formeze conducători firești, din sînul său, prin școli superioare țărănești".

Trecând apoi la Școala superioară țărănească în România, d-l Stanciu Stoian analizează cele trei tipuri de școli experimentate la noi în țară: universități țărănești, cursuri țărănești și școli superioare țărănești, asupra celora din urmă oprindu-se în mod special.

In partea a II-a a lucrării, d-sa se ocupă pe larg de organizarea și funcționarea Școlii superioare țărănești, din Tg. Fierbinți-Ilfov: înființarea și organizarea școlii, principii călăuzitoare în alcătuirea programei analitice, programa școlii, activitatea școlii, în cei trei ani de funcționare.

Pentru o simplă recenzie, am dat prea mare desvoltare pentru prima parte a lucrării, pentru ca să mai putem stărui în mod special și asupra problemelor pe care le-am indicat, doar prin titlurile capitolelor. Trebue să notăm, totuși, că nu e vorba de o simplă dare de seamă, ci de o muncă imensă, care a cerut discuții și stabilirea de principii călăuzitoare. Este apoi vorba de o mare experiență, din care s'au tras învățăminte pentru viitor.

Impresionează cu deosebire greutățile care s'au ivit și tăria cu care s'a muncit pentru învingerea lor. La bază însă a stat un crez: *„Sufletul democrat al acelora care au lucrat la această școală, sau au susținut-o, n'a avut nevoie, pentru mulțumirea lor deplină, să facă în*

școală politică măruntă, cu atît mai puțin politica unui partid. Toți aceștia știu că lumină și democrație sunt noțiuni echivalente. Cine luptă pentru mai multă lumină, luptă pentru democrație".

A.

MARIN IORDA: Haplea la stăpîn. Fundația Culturală Regală „Principele Carol", 1938.

Haplea la stăpîn, piesă într'un act destinată teatrului sătesc, este o „întîmplare de haz", cum o intitulează autorul, a cărei acțiune se petrece în mediu sătesc.

Agentul sanitar Ion Dascălu, un om de treabă în fond, dar nemulțumit în sufletul său de soarta pe care o are, și avînd tendința să pară în fața sătenilor mai mult, mai „ceva", decît este în realitate, își instalează la poartă firmă și clopot, își creează reguli de viează „boerească" — dimineața cafea cu lapte, servită la pat, scufiță în timpul somnului, slugă etc. — și așteaptă ca lumea să-l accepte drept „doftor".

Dar e greu să ajungă pînă aici, pentrucă în cale i se ivesc piedici mari, isvorîte din condițiile de viează ale satului, care furnizează și tot comicul situațiilor. Inainte de toate, Ion Dascălu are un nume care, locuința fiindu-i lîngă biserică, face pe săteni să-l considere „dascăl", mai mult decît „doftor". Apoi este căsătorit cu o femeie simplă, dar cu mult bun simț, și asta va duce la agravarea situațiilor nefirești care provoacă rîsul. Ion Dascălu mai este în căutare de slugă care să-i facă serviciile așa cum se cuvine la o casă boerească. In satul vecin însă trăește un alt agent sanitar, care-și ia în serios meseria și cunoscînd meteahna lui Ion Dascălu, îi face tot felul de șotii, punînd pe săteni să-i lege de lanțul clopotului șomoioage de iarbă, de care va întinde vaca vecinului, alarmînd întreaga casă, sau trimițînd pe Haplea să se angajeze ca slugă și să-i amărască zilele.

Meritul lucrării teatrale d-lui Marin Iorda, însă constă și în altceva. Cum am spus, piesa este destinată teatrului sătesc. Or, e știut că la sate, dacă se găsesc elemente valoroase și capabile să interpreteze roluri într'o piesă de teatru, mai puține se găsesc și *pregătite* sau oameni care să poată contribui la această pregătire. Pornind dela aceste insuficiențe, d. Marin Iorda s'a gîndit să facă și pe regisorul, explicînd pe larg în partea a doua a lucrării întreaga punere în scenă a piesei, dela lămuririle clare asupra decorului și scenei, prin schițe și desene sugestive, pînă la jocul de scenă propriu zis, prin prezentarea personagiilor, cu caracterele lor, a costumelor și a fiecărei mișcări în scenă: gest, mimică, replici, etc.

Conducătorilor căminelor culturale sătești, în sarcina cărora stă munca de ridicare a masselor prin teatru, lucrarea d-lui Marin Iorda, le oferă o piesă bună și un îndreptar sigur în același timp.

A.

Ing. NIC. CARANFIL: Cum renunțăm anual la miliarde, 1938.

Problema planului economic de largă concepție, atît de desbătută și chiar, în anumită măsură, rezolvată și pusă în aplicare în alte ări, începe să preocupe tot mai mult și cercurile noastre economice. D-l inginer Nicolae Caranfil, fost ministru al aerului, are meritul incontestabil de a fi readus la ordinea zilei această chestiune prin cartea sa:

Cum renunțăm anual la miliarde, apărută la începutul acestui an și avînd un subtitlu semnificativ: „Pentru ce este neapărată nevoie să se execute un mare program de lucrări publice". Probleme ridicate de autor, nu sunt noi; totuși reputația de realizator a d-lui Caranfil, le dă o nouă vigoare și ne asigură de seriozitatea felului de a trata problemele și de eficacitatea soluțiunilor propuse. Scopul lucrării, după cum ne spune însuși autorul, nu este decît „să ducă la studierea unui plan general de lucrări publice", „să servească la deschiderea unei discuțiuni și la atragerea atenției generale asupra lor".

Cartea d-lui Caranfil zugrăvește, la început, starea actuală a forțelor noastre de producție, cercetează apoi slăbiciunile desvoltării economice din ultimii ani, pentru a scoate, la sfîrșit, în evidență, nevoile arzătoare ale economiei noastre și calea de satisfacere a lor printr'un „vast program de utilaj național și lucrări publice de interes obștesc". Ca principală caracteristică a vieței economice naționale, ne apare slaba desvoltare a forțelor noastre de producție și, în multe privinți, proasta lor organizare. Această constatare își păstrează valabilitatea atît pentru utilajul tehnic cît și pentru materialul uman.

Nivelul de trai extrem de scăzut al populației, este principala cauza căreia datorim starea înapoiată a forțelor noastre productive. „Sărăcia, spune d-l Caranfil, este inamicul nostru public Nr. 1". Populația dela țară și cea dela periferia orașelor se află într'o stare materială extrem de precară. Mortalitatea este extrem de ridicată (20 la mie). Bolile sociale au luat o întindere îngrijorătoare". „Bolnavii, din lipsa materială, nu pot nici să se hrănească cum se cade, nici să cumpere medicamente, nici măcar să urmeze o anumită igienă". „Avem mulți oameni fără posibilitate de trai la țară. Dovada mizeriei acestora o reprezintă oferta de lucru cu 15 la 30 lei pe zi, chiar la mari depărtări de căminul lor".

Această populație sărăcită și subalimentată, reprezentînd 80—90%, din totalul țării, aduce o slabă și disproporționată contribuție la ansamblul economiei romînești. „Numărul mare de analfabeți nu mai este compatibil cu situația actuală a Romîniei și cu rolul tehnicei în toate domeniile". Ca primă consecință avem un randament agricol la hectar, extrem de redus.

La orașe, ducem de asemenea lipsa „mîinii de lucru specializate, a personalului tehnic inferior. Clădim făbrici, dar nu avem specialiștii; cumpărăm vapoare, dar nu avem echipaje formate; facem motocultură sau motorizare, dar fără mecanici și șoferi".

Situația înapoiată a populației muncitoare oprește în loc desvoltarea forțelor noastre de producție. Ca ilustrare a acestui efect autorul citează pe d-l Ionescu-Sisești, care arată că prin simplă ridicare a producției noastre pe hectar a griului și a porumbului la nivelul Ungariei, putem realiza un spor de venit de 6—10 miliarde anual. Și „pentru aceasta nu e nevoie de bani, de mașini scumpe, ci numai de muncă, de încordarea brațelor, care stau azi nefolosite". Alte miliarde merg pe gîrlă din cauza prețului de cost prea ridicat al produselor fabricate, prin proasta exploatare și întreținere a utilajului industrial. In fine alte zeci de miliarde „se pierd anual din lipsa anumitor instalații și lucrări".

Nu se poate susține că după războiu nu s'au făcut investiții importante în utilajul economic. Dar cercurile industriale n'au vrut să ție seamă de acel comandament categoric al oricărei prosperități economice, și anume că desvoltarea industrială pentru a fi viabilă și eficace trebue să meargă paralel cu îmbunătățirea condițiunilor de vieață a populației. Căci numai buna stare materială a poporului poate justifica, dar în acelaș timp și cimenta progresul industrial. Ori „industria națională care a luat un așa avînt și este atît de apărată de Stat, clădește pe nisip dacă 85% din locuitorii țării nu au nicio capacitate

de cumpărare". „O fabrică dacă nu are lucrători buni și specialiști încercați, dacă nu are o clientelă asigurată, dacă nu face produse bune și la preț corespunzător clienților ei, nu reprezintă nimic temeinic și de vieață lungă". Datorită disproporției enorme între prețurile produselor agricole și celor industriale, țăranul nostru are astăzi o situație mult inferioară decît, de exemplu, un negru american. „In regiunea Misisipi cu munca de două zile un negru își poate cumpăra o pereche de ghete, iar la noi un țăran ar trebui să muncească 45 de zile".

In privința bogățiilor naturale, țara noastră este mult mai avantajată decît alte state; ne rămîne să ajungem a exploata aceste bogății în interesul poporului nostru atît de sărac, folosind toate cuceririle tehnicei moderne.

„Romînia, spune d-l Caranfil, are o așezare geografică admirabilă din punct de vedere economic, dar care nu-i îngădue să rămînă izolată în progresul general european. Dacă nu ne vom încadra noi singuri, vom fi forțați din afară". Poporul nostru stă astăzi în fața unei alternative istorice: „ori completăm organismul Statului romîn, prin mijloace naționale, ori vom fi subjugați economicește pentru o foarte lungă perioadă". Trebue să mobilizăm, deci toate energiile pentru a îndrepta țara noastră pe drumul adevăratului progres, care să asigure poporului romîn atît independența națională cît și vieața sănătoasă și cultă de popor civilizat.

Cu părere de rău, constatăm, însă, că marea majoritate a păturii noastre orășenești, mai înstărită și deci mai cultă, chemată prin forța lucrurilor, să dea din sînul ei cadre conducătoare, manifestă o mentalitate refractară progresului material și nu se arată capabilă de a produce în vieața noastră economică acel reveriment care ar putea îndrepta țara noastră pe adevărata cale a progresului. Cu „ideologii mistice", „cu forțele lumii nevăzute" sau cu mișcările de genul Maglavitului, nu vom reuși niciodată să determinăm acea „încordare" a brațelor țăranului romîn, de care vorbește d-l Ionescu-Sisești.

Rămînînd sărac și incult, poporul nostru se va afunda tot mai mult în mizerie materială și morală, fără nicio speranță de progres. Căci „un om sărac nu are nici măcar tendința cîștigului, rezultat dintr'o îmbunătățire a surselor sale de venituri. El trăește dela zi la zi". Intelectualitatea noastră preferă să preamărească „valori spirituale", să organizeze cruciade ideologice împotriva științei, mașinismului sau tehnicei, în loc să-și încordeze toate energiile pentru a lucra cu fapte reale și nu cu vorbe goale, pentru binele poporului.

In vederea redresării cît mai urgente, d-l Caranfil propune „concentrarea tuturor forțelor", pentru ca „Statul nostru să dispună de mijloace de comunicație rapide și ieftine, de o bună administrație publică, de un utilaj național important, de o agricultură și o industrie cu eficiență asemănătoare țărilor concurente, pe piețele internaționale, să aibă o pupulație sănătoasă, instruită și educată, și în fine, să aibă o armată puternică". Ar rămîne să adăugăm la cele de mai sus o largă acțiune de popularizare, de care am vorbit și care va avea de scop, să determine o participare activă și conștientă a straturilor, cît mai largi ale populației noastre productive, la vasta operă de refacere economică. In aceeaș ordine de idei, trebuesc, de asemenea, combătute curentele degradatoare, antiprogresiste, care stăpînesc încă marea parte a opiniei noastre publice.

Opera, atît de mare, de interes național, nu poate fi lăsată la discreția inițiativei particulare, sau a unor cercuri înguste de specialiști. Vieața economică de după războiu, ne arată ce sume enorme au fost pierdute de economia noastră, în lucrări publice începute și apoi părăsite (Tunelul Teliu, linii C. F. R. Salonta-Chișinău și altele), în timp ce alte lucrări de interes vital pentru țara noastră n'au putut fi în-

cepute din cauza opunerii unor instituţii care deţineau monopolul în acest sector economic. In general, după cum spune ing Baldovin, constatăm în desvoltarea economiei noastre „fragilitatea programului tehnic şi lipsa de fermitate a unei politici de lucrări publice”.

Numai un „organism unic, care să se ocupe cu concentrarea forţelor noastre tehnice şi a tuturor mijloacelor de care dispunem”, ar putea să asigure ţării noastre o linie unitară în desvoltarea economică. „Naţiunea noastră, în plină ascensiune trebue să atace şi să rezolve şi această mare problemă”.

In elaborarea acestui „plan sistematic, îmbrăţişînd întreaga activitate economică naţională”, nu trebue, după cum spune d-l Manolescu-Strunga, în apelul său din „Excelsior”, să imităm regimuri totalitare, care supun naţiunea lor „la sforţare faraonică în vederea pregătirii războiului”. „Un plan poate fi conceput, tot atît de bine şi în vederea desvoltării şi apărării naţionale, reprezentând o idee de pace şi progres”.

N. R.

LEOPARDI: poezii traduse de Giuseppe Cifarelli.

A fost comemorat anul trecut centenarul morţii lui Leopardi. Şi ca un omagiu adus amintirii marelui liric italian, d. Giuseppe Cifarelli, înfăţişează, în tălmăcire romînească, un mănunchiu din cele mai caracteristice poezii ale acestui cîntăreţ al dragostei, al naturii şi al morţii.

De altfel activitatea de traducător a d-lui Cifarelli, poate fi urmărită şi în trecut. D-sa a dat încă două culegeri de versuri, — şi acestea din Carducci, — în care se poate urmări respectul pentru textul original, precum şi îndeminarea cu care găseşte corespondenţe admirabile în limba noastră.

Leopardi, a fost tălmăcit în romîneşte încă din secolul trecut. Avem, bunăoară, din poezie „Infinitul” şase, şapte traduceri. Poeziile acestea, tipărite în revistele vremii, sunt mai puţin cunoscute. In 1918 d. Al. Iacobescu, înfăţişa o culegere remarcabilă. In volumul „Poene străine” de G. Murnu, găsim, de asemenea, alte cîteva bucăţi traduse.

Iată textul minunatului *Infinit*, în forma italiană, precum şi în aceea romînească, datorită d-lui Cifarelli:

Sempre caro mi fu quest'ermo colle,
E questa siepe, che da tanta parte
Dell'ultimo orizzonte il guardo esclude.
Ma sedendo, e mirando, interminati
Spai di la da quella, e sovrumani
Silenzi, e profondissima quiete
Io nel pensier mi firigo: ove per poco
Il cor non si spaura. E come il vento
Odo stormir tua queste piante, io quello
Infinito silenzio a questa voce
Vo comparando: e mi sovvien l'eterno
E le morte stagioni, e la presente
E viva, e il, suon di lei. Cositra questa
Immensita s'annega il pensier mio:
E il naufragar nu'è dolce in questo mare.

Mult mi-a fost drag colnicul singuratic
Şi gîndul care'nchide atîta parte
Din nesfîrşitul orizont privirii.
Dar cînd privesc stînd jos eu îmi închipui
Că dincolo's nemărginite'ntinderi
Şi supraomeneşti tăceri, o linişte
Atît de-adîncă'ncît mai că mi-e teamă.
Şi cînd aud vuind prin arbori vîntul
Tăcerea nesfîrşită o asemui
Cu vuetul acesta amintindu-mi
De veşnicie, de trecuta vreme,
De vremea d'astăzi cu-al ei sgomot,
Şi astfel, în nemărginirea aceasta
Mi se cufundă gîndul şi îmi place
Să simt cum mă înghite această mare.

In volumaşul înfăţişat de către d. Cifarelli, pe lîngă poemul reprodus aici, sunt traduse şi următoarele alte poezii din Leopardi:

Il passero solitario (Pasărea solitară), *La sera del dì di festa* (Seara zilei de sărbătoare), *Alla luna* (Către lună), *Il sogno* (Visul), *A Silvia* (Către Silvia), *Le ricordanze* (Amintirile), *Il canto notturno di un pastore errante dell'Asia* (Cîntecul de noapte al unui păstor din Asia), *La quiete dopo la tempesta* (Liniştea după furtună), *Il sabato del villaggio* (Sîmbăta la ţară), *Il pensiero dominante* (Gîndul stăpînitor), *A se stesso* (Sie însuşi), *Il tramonto della luna* (Apusul lumii), *La ginestua o il fiore del deserto* (Ginestra sau floarea deşertului), precum şi un fragment elegiac.

Armonia unică a versului leopardian poate fi surprinsă şi în aceste traduceri a celor mai frumoase *Cîntece* din poezia secolului al 19-lea italian.

Tălmăcirea romînească se deschide cu o introducere informativă, pentru a se închea cu notele explicative, necesare cititorului romîn.

C. N. N.

CRISTIAN SÎRBU: Tablouri şi Cîntece din călătoria mea. Versuri. Colecţia Adonis, Bucureşti, 1938.

Citind puzderia de versuri tipărite în ultimul timp, de diversele edituri, ne-am putea crede întorşi la vremea lui Heliade Rădulescu, a scrisului cu orice preţ. Tinerii poeţi, care ştiu să potrivească două rime, cred neapărat că trebue să ni se prezinte şi în volum, şi cel puţin să ne dea pe prima faţă şi portretul d-nealor.

D. Cristian Sîrbu, deşi imită pilda colegilor d-sale întru versificaţie, are totuşi talent. Şi foarte multă sensibilitate. Care se cer însă disciplinate. In însăşi interesul d-sale.

D. Sîrbu e de meserie cismar. Prin urmare predestinat să scrie versuri, dacă ne gîndim la înaintaşul d-sale Hans Sachs, vestitul cismar şi poet din Nuernberg. Insă ar trebui să urmeze exemplul acestuia din urmă, care nu a încercat să răstoarne temeliile lumii cu poezii de răsvrătire socială. Căci tocmai aceste poezii, la care se pare că d. Cristian Sîrbu ţine mai mult, sunt şi cele mai slabe. Pe cînd din

celelalte, din cîntece și pasteluri, reese o putere reală de imaginație și o simțire de o delicatețâ puțin comună.

Iată de pildă un fragment din „O săptămînă la țară":

Aleargă trenul peste cîmp, aleargă
Cu fluturări de zgomot după el,
Din sud, privindu'l, zarea ține'n brațe
Un nor de lînă albă, cît un miel.

In clipele opririlor la stații
Aud mereu dulăi de cîmp cum latră
Și'ncerc oftînd ca să'mi arunc din mine
Cismarul și cetățile de piatră.

Sau mai departe:

Zîmbindu-mi, vrejii murelor mă chiamă
Spre fructul lor pitit prin buruieni...
Fugiți, fugiți, orașelor din mine
Cu caravana voastră de dugheni.

Mai citâm din „Amurg pe malul mării":

Fiori de frig respiră apa mării,
Din larg, pescarii albi s'abat în stol
Și, călătoare, pe terasa zării
Și-arată luna chipul de mongol.

Piezișa ei privire nichelată
Se leagănă pe coame reci de val,
Și un catarg ca o prăjină beată
C'o stea sub braț s'apropie de mal.

Aripi de briză 'naltă praf din dună
Și fișie 'n ai nopții tăvălugi,
Iar doi delfini cu gura după lună
Scot capul'n larg, ca niște buturugi.

L. I.

REVISTA REVISTELOR

ROMÎNEȘTI

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE: Anul V. Nr. 3. Martie 1938.

D-l Ralph Tyler Flewelling, profesor la Universitatea din Los Angeles, expune în mod succint principiile cugetării personaliste, astfel cum o concepe d-sa. „Suprema descoperire pe care ni-o oferă viața este aceea că Universul ni e prieten și că ne putem încrede în el, așa cum am putut să ne încredem în brațele mamei noastre. Judecînd realitatea, Personalistul vede această realitate primă și ultimă drept elementul din care este făcută întreaga viață. El crede în realitatea inteligenții. El crede că inteligența poate fi descoperită în întregul curs al naturii. Iar în tăria acestor credințe el caută soluțiuni pentru problemele sale de viață și nu este dezamăgit. Din pricină că vede realitatea ca un proces viu, relațional și creator, Personalistul caută mereu noui adevăruri pentru a lumina pe cele vechi și crede că ochii nu au văzut, nici urechile nu au auzit, asișderea cum nu au pătruns încă în inima omului gloriile adevărului triumfător ce i se va revela, nici stăpînirea naturii care odată și odată va fi a sa''.

D-l Teodor Scorțescu publică un fragment viu din romanul d-sale „Cocina prădată''.

D-l Gh. Brăescu, își continuă „Primii și Ultimii Pași''.

D-l V. Voiculescu ne împărtășește cîteva din nouile d-sale versuri. Cităm, pentru frumusețea sa, începutul poeziei „Fecioară'':

Ție mă 'nchin trup senin
Albă răspîntie — adîncă
Intre cerul strein
Și lutul ce ne mănîncă.

Clară odihnă între Ursite
Sub rotunjimile tale aduni
Frageda taină a două lumi topite
In limpezimea unei minuni.

Interesante amintiri din captivitatea bulgară, ne dă *d-l Gh. Bazea:* „In Spitale la Razgrad''.

D-l Alexandru Marcu începe un studiu despre „Epica Renașterii'', căutînd să definească un punct al d-sale de vedere, cu privire la Renașterea Italiană, considerată ca fenomen literar propriu-zis. După d-sa, antichitatea a influențat numai lăuntric literatura renașterii. Cel mai fecund substrat al epicei italiene au rămas, din secolul XIII și până la Renaștere, Noveletele și Istoriile provenite din Franța, Cavalerismul, Condottierismul și Aventurile pe mare și-au dat și ele contribuția. Marele monument de creație al literaturii italiene a fost în secolul XIV, cu Dante, Petrarca și Boccacio. In secolul XV a fost numai un monument de mare înflorire culturală, pentruca în secolul XVI, să avem pe cei

doi mari reprezentanți epici, Ariosat și Tasso. Pe când nordul Europei cunoaște teatrul de salon, Italia se întoarce la teatrul în aer liber al grecilor.

D-l Ovidiu Papadima dă o pagină folclorică asupra „Destinului''.

D-l Mircea Eliade în continuarea studiului d-sale despre „Limbajele Se-
D-l Mircea Eliade în continuarea studiului d-sale despre „Limbajele Se-
crete'' analizează interpretarea simbolică a „Cîntării Cîntărilor''.

D-l Șerban Cioculescu în „Aspecte sociale din opera lui Caragiale'', se ridică împotriva părerii că Ion L. Caragiale ar fi fost un exponent literar al țărănimii. Faptul că a scris „Năpasta'' nu este concludent. El nu și-a fixat privirea asupra păturii țărănești propriu zise ci și-a luat subiectele din burghezia sau supra-structura satelor.

Traducerile din Eminescu, în limba germană, semnate *Laurenție Tomoioagă* sunt niște încercări didactice naive de versificație. Nu înțelegem rostul publicării lor, mai cu seamă că nici limba întrebuințată de d-l Tomoioagă nu este admisibilă. E o limbă simplistă, plină de provincialisme și stîngăcii regretabile. Traducerile d-sale nu se pot compara nici pe departe cu acelea mai vechi ale d-lui Maximilian Schroff sau cu acelea ale d-lui Konrad Richter, distinse cu marele premiu Hamangiu, care fără a fi perfecte, ne redau cel puțin pe Eminescu într'o limbă literară acceptabilă.

Bogate cronici semnate de d-nii: Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Ion I. Cantacuzino, C. Noica, D. I. Suchianu, Em. Bucuța, Eug. Demetrescu și alții.

INSEMNARI IEȘENE, anul III, vol. V, Nr. 3 (1 Martie 1938).

Transformată în publicațiune lunară, revista Insemnări ieșene, cu un sumar mai bogat, se menține la același nivel de intelectualitate și preocupări culturale serioase.

In numărul de față, cu prilejul sărbătoririi a o sută de ani dela nașterea povestitorului Ion Creangă și ca o contribuție la această comemorare, d-l I. I. Mironescu, publică două părți din teatralizarea *Amintirilor din copilărie*. După cum mărturisește singur, prin această lucrare, autorul n'a avut alt gând decât să pună în lumina scenei proeminenta figură a lui Creangă așa cum s'a înfățișat el singur: în casa părinților săi, între tovarășii de copilărie la școala din Humulești și apoi la școala de catiheți din Fălticeni, în gazdă la Pavăl Ciobotaru și'n crîșmă la fata vornicului din Rădășeni. In transpunerea dramatică autorul a respectat nealterat textul lui Creangă; pe unele locuri însă, d-sa a trebuit să „lege și să închege între dînsele unele aspecte și întîmplări schițate numai de dînsul în trăsături de fulger''.

Un studiu de amplă documentare ne dă d-l N. I. Popa în „*Estetica* și *etica* „*rezistențelor*'' franceze. Transcriem o parte din concluziile la care ajunge autorul:

„Nu se pot îndruma și canaliza rezistențele, ca funcție estetică și culturală, decît confruntînd, liber și cu bună credință, — tradițiile și cu formele noi de ideologie și artă literară, care se ivesc de peste hotare. Metoda comparatistă este cea mai aspră școală de ascuțire a unui spirit modern, și de îmbogățire a unor tradiții, prea înclinate să meargă spre poncif, să se fixeze în rutină și mit. Măiestria nu se întreține, — ca și în sport, — decît cu antrenament continuu, în climate variate, cu parteneri de clasă ridicată, printr'un schimb continuu și activ de idei, probleme și artă.

„Dispoziția spre rezistență e strîns legată de structura psihologică intimă. Cel care țintuește viața în forme imuabile și face din ea un muzeu, se teme de formele ei dinamice. Și Francezii au practicat adesea acest stil precaut și lipsit de avânt. Din contră, temperamentele mai viguroase nu ezită în fața unui liber-schimbism intelectual. Inoirea și adaptarea, forme biologice, intră în însăși linia vieții. Francezii le evitau și le amînau pînă mai eri, din cauza unei crize de încredere în sine, abia mărturisite de teoreticienii tradiționaliști. Germanii „rezistă'' astăzi dintr'un exces de încredere în sine, mergînd la obscurantism, dar

sistemul „prohibiționist'', — oricum ar fi el justificat, — trădează un declin al mijloacelor economice, criză de încredere și refuz brutal de a accepta libera concurență cu străinătatea. Fanatismul de rasă nu explică singur aceste răsfrîngeri naționale''.

In sărăcia de date obiective asupra vieții politice și culturale a Moldovenilor din Republica Moldovenească, remarcăm studiul d-lui N. P. Smochină asupra „*Institutului de cercetări științifice din Republica Moldovenească*''. Fără a pune în discuție părerile personale ale autorului, informațiile date sunt utile.

Institutul de cercetări științifice a luat naștere la sfîrșitul anului 1926. Scopul său „constă în „desfășurarea culturii socialiste moldovenești''. Această cultură presupune cercetarea amănunțită a tuturor ramurilor provinciei: limba, istoria, literatura, etnografia, arta, atît a Moldovenilor din tot cuprinsul Uniunii Sovietice, cît și a popoarelor conlocuitoare. Ea cere o muncă încordată și foarte intensă din partea cărturarilor moldoveni, cu atît mai mult cu cît provincia în cauză, precum și poporul ce o locuește, n'au fost aproape de loc cercetate. O stare situație excepțională silește pe conducătorii cărturari să apeleze și la specialiștii străini''.

Acest program este desfășurat pe calea colaborării cu instituțiile științifice de pe teritoriul Republicii Moldovenești, cercetări la fața locului, strîngerea manuscriselor privitoare la Republica Moldovenească, organizare de biblioteci, muzee și cabinete științifice etc.

In „*O enigmă și un miracol: poporul român*'', d-l Andrei Oțetea răstoarnă pe baze de date istorice concluziile istoricului francez Ferdinand Lot, care — în opera sa, „Les invasions barbares et le peuplement de l'Europe'', în capitolul „Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain'', se declară împotriva continuității elementului roman în Dacia.

O profesiune de credință utilă, care în același timp e reamintirea crezului revistei, face d-l Gr. T. Popa: „Sîntem pentru legi liber acceptate, pentru ordine și legalitate, toleranță politică și religioasă, păstrarea instituțiilor actuale''... Sîntem pentru formarea unei opinii publice, pe linia libertăților cîștigate în veacul trecut, a parlamentarismului, a neîncătușării vorbirii și scrisului''.

Literatura, proză și poezie, e reprezentată prin d-nii: Ionel Teodoreanu (*Miracolul Mielului*), George Lesnea (*versuri*), Alexandru Pogonat (*versuri*), M. Ștefănescu-Galați, (*Preocupări*), Enric Furtună (*versuri*), T. Hotnog (*Poveste de sărbători*), Magda Isanos (*versuri*), Eusebiu Camilar (*versuri*), etc.

Actualitatea culturală — viu interpretată prin note și însemnări.

Recenziile de cărți și reviste — bogate. Mărturisim o nedumerire pe care ne-o provoacă recenzia d-lui Al. Slătineanu, asupra cărții lui Malraux *L'Espoir*, un „roman,, văzut prin punctul de vedere revoluționar-marxist (!!)'', — cum spune d-sa. Lăsăm la o parte faptul că aprecierea autorului recenziei asupra unei personalități politice, anume că ar fi o „sinistră revoluționară'', este ceva mai mult decît „*completa independență față de curentele sociale și politice ale timpului nostru*'' afișată de conducătorii revistei. Ni se pare stranie concluzia d-lui Slătineanu: „*In rezumat*, — spune d-sa, — *carte foarte interesantă, bine scrisă, plină de idei, fiecare poate să găsească cea ce caută*''.

GINDIREA.

Oarecum strînsă între cele două jocuri de cuvinte, unul cu care începe și altul cu care se încheie scurta comunicare, ținută la Academie de d-l prof. I. Petrovici, asupra *determinismului și indeterminismului*, publicată de Gândirea (Martie 1938), aduce totuși o dublă importantă, contribuție. In primul rînd una din informație. Această gravă problemă a cunoașterii, ajunsă astăzi într'o fază hotărîtoare atît pentru știință, cît și pentru civilizație în întregul ei, nu este încă destul de actuală în preocupările culturii noastre. De curînd, o comunicare a d-lui prof. Vilcovici, a deschis discuția pe care o dorim cît mai întinsă. In al doilea rînd d-l prof. Petrovici încearcă să-și rezolve dilema propusă—în măsura în care o deliberare

poate „rezolva'' cea mai pură și ultimă problemă fizică. Salutăm totuși cu plăcere optimismul robust al d-lui Petrovici care apără cu fermitate pozițiile clasice ale filosofiei și științei,—lăsate în urma acestei crize interioare la discreția tuturor semidocților care cîntă prohodul cunoașterii și al științei cu un entusiasm suspect. Spunevom totuși oare că din marele număr al participanților la marea desbatere de astăvară din Paris, d-l prof. Petrovici nu-i reține decât pe primii patru, cei mai favorabili tipi acesteia, în dauna celuilalt lot mai important numeric și constituit mai ales din filosofii germani și anglo-saxoni?...

D-l prof. Tudor Vianu semnează cu obișnuita d-sale autoritate un studiu despre *Paradoxul Poesiei*, și d-l Cezar Petrescu un *Matei Caragiale* voalat probabil de înduioșare, ca o fotografie.

RAMURI, Anul XXX, Nr.1, Ianuarie 1938.

Cu o perseverență într'adevăr admirabilă, un grup de publiciști olteni, grupați în jurul d-lui C. Ș. Făgețel, continuă să scoată revista craioveană, care a jucat un rol atît de mare înainte de războiu, în mișcarea culturală a Olteniei

In numărul pe Ianuarie 1938, vechiul sămănătorist, d-l I. U. Soricu, publică o poezie intitulată: Psalmul Muncii. Mai își tipăresc versuri d-nii: Pimen Constantinescu, Const. I. Manea, R. Vulcănescu, Ion Molea și Petre Paulescu. D-l T. Păunescu-Ulmu, dă un fragment din volumul sub tipar „Problema Eminescu'', iar d-l Al. Dima scrie despre „Conceptul de artă populară''.

D-l C. Gongopol publică un alt medalion din seria „Așa cum i-am cunoscut''. De data aceasta este vorba de d-l Victor Antonescu, fostul ministru al afacerilor străine, pe care autorul ni'l conturează în cîteva pagini de savuroasă ironie. Schițele d-lui Gongopol, care sunt adevărate giuvaeruri ale genului, le-am dori cît mai curînd reunite în volum.

ANUARUL UNIVERSITAȚII MIHAILENE

Anuarul Universității Mihăilene din Iași, apărut în condițiuni tehnice excepționale constitue una din lecturile cele mai pline de învățăminte.

Intr'adevăr Universitatea din Iași are o situație cu totul specială în vieața noastră publică. Dincolo de bruma de duioșie și de melancolie în care o literatură răsuflată vrea să acopere mereu Iașul, universitatea lui este unul din factorii cei mai activi, și ca atare mai distincți, ai culturii noastre. Indrăsnim să spunem că un intelectual format la Iași este cu mult înaintat față de un altul din celelalte universități romîne. El privește la nesimțita pasiune a intelectualului și sacrificiul lui, și îmbrățișează odată cu absolvirea studiilor și *vocația de cărturar* în vieață care este cu totul altceva decît a fi liber profesionist. Un liber profesionist poate fi orientat pe planul social, politic sau etic, în oricare direcțiune; un cărturar sau a fi cărturar înseamnă a-și însuși principiile și directivele intrisec ale culturii care nu pot fi decît într'un singur sens: sprijinul omului în libertatea și demnitatea lui.

„Să fie această caracteristică a Universității de pe Copou, urmarea nașterii ei din inițiativa revoluționară a primilor cărturari romîni care au știut ei prea bine că destinele libertății și ale culturii unui popor se plămădesc împreună și că lupta pentru cultura națională este semnul de conștiință al unui popor? Și că, însfîrșit, cultura romînă nu poate fi decît o cultură de libertate, progres și emancipare, — că acesta este *rostul* ei?

In volumul XXI al acestui anuar pe care îl avem sub ochi alternează cu violență paginile de glorie ale realizărilor și proiectelor cu cele de rușine și tristețe ale bugetelor...

ANALELE DE PSIHOLOGIE, vol. IV.

A ajuns deja la al patrulea an, această occidentală publicație de sub direcția d-lui C. Rădulescu-Motru, și unde ca și în „Année psychologique'' a lui Piéron, se publică o serie de studii și memorii, apoi o enormă cantitate de analize de lucrări și periodice.

Din acest volum semnalăm remarcabilul studiu al d-lui C. Georgiade, intitulat „Primele semne de îmbolnăvire ale conștiinței''. D-sa pleacă dela o comparație ingenioasă. Intr'un organism, porțiunea cea mai interesantă, mai caracteristică (și mai durabilă) e aceea a celulelor reproductive. Restul corpului e ca o pavăză a acestei regiuni speciale, care reprezintă intimitatea ființei biologice: Intreg „corpul'' este ca o cutie de protecție pentru acest element care rezistă chiar și morții individului. Tot astfel, în lumea psihică, ceea ce numim *conștiință* nu face decît să acopere, susțină, adăpostească și să închege ceea ce numim *eul*. Conștiința e o funcție de suprafață, de relație, agent intermediar între eu și lumea exterioară. O funcție socială tipizată, ușor anchilozabilă în forme fixe și comunicabile. Dimpotrivă, eul este comoara de sufletesc pur, o lume primară care cuprinde experiența întregii specii, lume fantastică și greu exprimabilă. Cînd conștiința slăbește, eul își poate arăta bogăția de alcătuiri fantastice (și totuși, într'o privință, mai reale decît realitățile trucat fabricate ale conștiinței). Și atunci, — zice d-l Georgiade, — dacă nu mai putem rezista ușor valului invadant al acestui sufletesc intim și pur, e semn de îmbolnăvire mentală; iar cînd, ceva mai mult chiar: *căutăm* intrarea în acest psihologic pur; cînd îl cultivăm dinadins (prin punerea, cu voluptate, în stare de reverie, cu sau fără concursul drogurilor farmaceutice) deteriorarea conștiinței e încă și mai gravă.

D-l Georgiade caută să ne sugereze cît de bogat este acest eu — antiteză a conștiinței, — acest eu în care, prin vis, reverie trează, halucinații provocate de stupefiante, descoperim o mentalitate veche probabil de milenii, unde momentele de dualitate între subiect și obiect, alternează cu momente de confuzie între noi și lucruri (atunci putem *fi* acele lucruri, orice lucru, vîntul, fumul, pomul, focul). Această vedere a d-lui Georgiade ne face să ne reamintim de o ipoteză a altui filozof romîn, d-l I. Dobrogeanu-Gherea, care s'a gîndit, odată, să reconstitue universul așa cum apare el unei ființe ipotetice (și care poate a existat istoricește), caracterizate prin aceea că nu cunoaște distincția subiect-obiect, eu și lume.

In articolul d-lui Georgiade se folosește foarte mult materialul lui de Quincey-Baudelaire. Autorul atrage cu dreptate atenția că interpretarea lui Quincey asupra viselor anticipează asupra acelei a lui Freud. Și apropo de acesta din urmă, trebue să observăm că d-l Georgiade contestă că visele-s făcute numai din subconștient refulat. In *unele* vise intervine un eu ancestral, poate vechiu de milenii.

SOCIOLOGIE ROMANEASCA. An. II, Nr. 11—12, Director D. Gusti.

Ultimul număr al revistei de „Sociologie romînească'' a Institutului Social Romîn., aduce, ca de obiceiu, un bogat sumar format din studii, cronici și documente, semnate de pene formate în disciplina școlii sociologice dela București. Semnalăm între cronici pe aceea semnată de d-l Emanoil Bucuța („O enciclopedie romînească pentru străinătate''). E vorba aci de seria de lucrări cu caracter documentar și științific, ce s'au realizat, pentru informarea străinătății, cu ocazia Expoziției internaționale dela Paris. Informația așa cum ne e prezentată de d-l Bucuța ne dă speranța unei activități mai cu rînduială și mai spornică în viitor, pentru cunoașterea țării noastre peste hotare.

Mai semnează cronici d-nii: Anton Golopenția și Florea Florescu; iar material documentar, cu grije cules și prezentat cu pricepere ne dau: Ion Vinti-

lescu, Flores Florescu, Ana Vulturescu, Ecaterina Botez („Viața unui țăran din Banat''), etc.

Studii proprii zise nu avem în acest număr al revistei de „Sociologie Ro- mînească'' decît două: unul datorit d-lui H. H. Stahl („Satul Romînesc. O dis- cuție de filosofia și sociologia culturii'') și altul a d-lui C. Enescu („Semnificația alegerilor din Decemvrie 1937, în evoluția politică a Neamului Romînesc'').

Studiul d-lui C. Enescu este o minuțioasă analiză a rezultatului alegerilor parlamentare din Decemvrie, unită cu o prezentare sintetică a structurii ideologice și de organizare a tuturor partidelor politice în luptă. Bazat pe cifre și grafice judicios alcătuite, d-l Enescu izbutește să ne prezinte, obiectiv și exactă, harta politică a țării noastre la finele anului trecut.

Articolul d-lui H. H. Stahl angajează o discuție care urmează să se ter- mine într'un număr viitor. Cu menajamente (și parcă și cu oarecare jenă!) d-l Stahl se leagă de discursul de recepție la Academie al d-lui Lucian Blaga, căruia are însă curajul să-i spună pînă la urmă cîteva adevăruri. Este în adevăr un curaj acesta, astăzi, cînd se practică o infeudare voită către orice doctrină învăluită în voaluri de misticism, mai mult sau mai puțin autohton. Oricîtă re- zervă am avea pentru atitudinea puțin cam prea conservatoare, a d-lui Stahl, nu putem să nu ne bucurăm totuși, cînd îl vedem pronunțîndu-se cu talent și com- petență pentru metodă și rațiune, împotriva intuiționismului prea adesea misti- ficator. Intuiția își are de sigur și ea virtuțile ei în activitatea spirituală, dar a o substitui rațiunii și metodei, înseamnă a te socoti în stare să creezi știință, pentru impresia subiectivă de a-ți fi putut da iluzia unei realități cum o dorești.

Fenomenul romînesc de pildă, care este în discuție în cazul de față, nu poate fi cunoscut în toată adîncimea lui nici însuflețind peste evidență tradiții moarte, nici dînd conținut unor noțiuni care impresionează prin arta cu care sunt exprimate. Știința adevărată, vie, este aceea care explică și ajută realitatea să se desfășoare conform cu legile ei și ale omului.

Știința adevărată, obiectivă și activă, nu aruncă „văl de poezie'' peste realitate, ci o descurcă pentru a o face să promoveze, conform cu nevoile ade- vărate ale omului. — Lucrul acesta e mai ales adevărat, cînd e vorba de faptele sociale.

„VIAȚA BASARABIEI'': Anul VII, Nr. 1—2, Ianuarie — Februarie 1938.

Singura revistă lunară romînească din Basarabia, editată de Asociația culturală „Cuvînt Moldovenesc'', merită o atenție deosebită. Ar fi de dorit însă, ca aceasta să nu vină numai din partea noastră și a cititorilor, dar în prim- ul rînd — din partea comitetului de redacție al revistei.

Directorul fondator al „Vieții Basarabiei'' este d-l Pantelimon Halippa. În numărul din Februarie, d-l Halippa semnează cîteva pagini evocatoare de „Amintiri'' din trecutul mișcării naționale în Basarabia. Figurile vechilor lup- tători pentru cauza romînească din Basarabia — atmosfera vieții moldovenești de pe vremurile opresiunii țariste, greutățile cu care au avut de luptat înfăp- tuitorii publicațiunii „Cuvîntul Moldovenesc'' — toate acestea evocate de d-l Halippa în paginile „Amintirilor'', precum și prezența d-sale în fruntea „Vieții Basarabiei'' se pare că nu folosesc suficient conducătorilor mai tineri ai revistei. Altfel cum s'ar putea explica cronicile — (Vl. Negoe, dar mai ales d-l Petre Ștefănucă), în care problema scrisului romînesc din Basarabia, este pusă în funcția de suprimare a presei minoritare?

De altfel, chiar d-l Ștefănucă își dă seamă că „ar fi de dorit ca aceste gazete rusești să dispară cîte una din lipsa de cititori'' și deoarece au mai rămas două gazete rusești „Nașa Reci'' și „Malva'' ... „se va mări tirajul aces- tora și măsura guvernului nu-și va fi atins scopul''. În acest caz, cui folosește aprobarea fără rezerve a măsurilor de „autoritate''?

Am insistat asupra acestui amănunt, deoarece el denotă un fapt regretabil: trecutul moldovenimii basarabene și tradițiile luptei lui Stere, Halippa ș. a., n'au învățat pe tinerii intelectuali din generația posterioară Unirii — să pri- vească problemele basarabene cu toată înțelegerea necesară pentru o muncă rod- nică de ridicare a elementului romînesc și totodată de apropiere și conlucrare cu populația minoritară.

La partea literară subliniem schița realistă „într'o zi de vară'', semnată *Alex. Antohi*. Extrem de interesante însă, sunt studiile colaboratorilor institu- tului social romîn din Basarabia. Semnalăm astfel: „Capacea-California Romî- niei'', de d-l prof. *T. Al. Știrbu* — o prezentare sobră și judicioasă, a unor pro- bleme clasice basarabene după exemplul unei regiuni de pe Valea Nistrului, în care toate bogățiile se datoresc naturii, iar omul n'a făcut, sau acesta este pus în imposibilitate să facă ceva, pentru a le valorifica. De asemenea articolele d-lui *Petre Ștefănucă:* „Folklor Basarabean'', „Între analfabetism și cultură''.

În articolul din urmă, însă, d-l Ștefănucă, ajunge la concluzia profund gre- șită și dăunătoare că „analfabetismul nu trebue numai decît să ne înspăimînte, deoarece cultura populară este o realitate vie mai ales în satele în care anal- fabetismul este mai răspîndit.

Mai semnalăm interesantul studiu asupra „Jertfei zidirii la Ucraineni și Ruși'' semnat *Valeria St. Ciobanu*. Restul revistei se resimte mai ales de lipsa unor preocupări de realitatea cotidiană a provinciei de peste Prut. De asemenea este inexplicabilă lipsa revistei revistelor basarabene și a oricărei informațiuni asupra vieții culturale din țară.

STRĂINE

REVISTA DE FILOLOGIA ESPANOLA

Este un lucru asupra căruia merită să fie atrasă atenția publicului nostru: revistele științifice spaniole continuă să apară, cu tot războiul. De exemplu ve- chea *Revista de filologia espanola*, care nu s'a mișcat dela Madrid. De curînd am văzut volumul al V-lea din *Emerita, Boletin de linguistica y fylologia clasicâ*, apărut la Madrid (pe cînd ultima fasciculă din volumul al IV-lea, apăruse la Valencia).

Ceea ce credem că este interesant de relevat este întîiu că preocupările cul- turale și științifice n'au fost măturate de războiu, că oamenii mai găsesc răgaz să se preocupe de problemele filologice; al doilea că, în ciuda bombardamentului de artilerie și de aviație, la Madrid tipografia lucrează, și nu numai pentru tipă- turile de utilitate imediată; al treilea că, pentru lucrări ca revistele pomenite, se găsesc bani de tipar.

Aceasta arată un lucru pe care unii dintre noi îl știam și mai dinainte, a- nume că guvernul spaniol nu este, așa cum se pretinde, o adunătură de criminali, ci cîrmuirea legal aleasă de poporul spaniol, grijulie pentru buna starea materială și culturală a țării și ne mai arată că oamenii de știință sînt de partea guvernului legal, deoarece în teritoriul rebel nu se vede nicio manifestație științifică, pe cînd în cel guvernamental activitatea publicistă continuă fără întrerupere.

LINGUISTICA ȘI POPULAȚIE

În ultima fasciculă a interesantei *Revue de linguistique Romane*, d-l A. Brun, publică un lung articol intitulat *Linguistique et peuplement*, în care se dis- cută motivele despărțirii Franței în două mari zone dialectice: între Nord și Sud se poate trage o graniță aproape constantă, pentru cele mai multe dintre deosebirile lingvistice. Această graniță, care merge aproximativ dela Briançon pînă la Bor- deaux a fost explicată de unii prin diferența de colonizare romană, mai puter- nică în Sud și mai slabă în Nord, iar de alții prin diferența de colonizare francă, în proporție inversă. D-l Brun începe prin a arăta că granița dialectală coincide aproximativ cu granița dintre dreptul cutumiar și dreptul scris, cu cea dintre

munca agricolă individuală şi colectivă, şi că ea provine dintr'o diferenţă primitivă a populaţiei. Nici colonizarea romană, nici stăpînirea germanică n'au fost destul de puternice pentru a putea cauza diferenţe dialectale: stăpînitorii s'au topit în masa populaţiei, ale cărei deprinderi de pronunţare le-au adoptat. De altfel despărţirea dintre Nord şi Sud nu corespunde cituşi de puţin cu zonele de interese ale Romanilor: ne-am aştepta mai curînd la despărţire între Est şi Vest.

Dar datele istorice, toponomastica, arheologia şi antropologia arată că invazia Galilor, pornită din Nord, şi-a pierdut intensitatea în apropierea Languedocului, unde nu se mai găsesc decît aşezări răzleţe celtice. Sudul şi-a păstrat caracteristicile de civilizaţie, de limbă (după cum reiese din hărţile diferiţilor termeni de civilizaţie) şi chiar de aspect fizic. Este vorba deci de o populaţie celtică 'n Nord şi una ibero-ligură în Sud şi desigur, adaugă d-l Brun, o diferenţă între cele două regiuni exista încă dinaintea invaziei galice.

Ar fi vorba deci de două rase diferite, care şi-au impus obiceiurile de limbă în cele două zone ale Franţei actuale. Deşi teoria aceasta ni se pare exagerată şi mai ales nedemonstrabilă pentru moment, studiul d-lui Brun este interesant prin partea lui negativă (respingerea teoriilor anterioare) şi chiar prin partea pozitivă, care nu va putea fi respinsă în întregime.

1938. — ANUL XXX Nr. 5 — MAI

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

DIRECTORI: M. RALEA ŞI C. VIŞOIANU

SUMARUL:

REDACŢIA ŞI PUBLICITATEA: STRADA AL. LAHOVARI Nr. 16

ADMINISTRAȚIA:
MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI
BULEVARDUL ELISABETA, 29
BUCUREȘTI I
TELEFON 5-1820

Giranți responsabili: M. RALEA, C. VIȘOIANU și D. I. SUCHIANU

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

DIRECTORI: M. RALEA ȘI C. VIȘOIANU

REDACTOR ȘEF: D. I. SUCHIANU

ANUL XXX

MAI 1938

TRISTEȚI

In 1918, îndată după sfîrșitul războiului, prietenul nostru Beno Flum a fost chemat în fața unui consiliu de războiu ca să răspundă de acuzarea că ar fi pactizat cu inamicul. Cuvintele care se găsiseră ca să califice vina sa erau că „și-a vîndut țara". Nu poate fi acuzație mai teribilă în gura unui procuror decît asta, deși în asemenea împrejurare ar trebui mai mult fapte decît cuvinte. Numai din această neînsemnată pricină Beno Flum n'a putut fi condamnat. Nu s'a putut mobiliza împotriva lui, în interesul acelei vînzări, nicio dovadă materială. Dimpotrivă, soldații aduși martori au arătat că domnu Beno lupta cu „coraj" și-i sfătuia bine. De ce să-și încarce ei sufletul? Dreptatea-i dreptate înaintea lui Dumnezeu. Domnu Beno le dădea țigări, și se știe că cea mai crudă suferință a soldatului, pe front, e lipsa tutunului. Pe lîngă țigări, le dădea și sfaturi.

— Ce fel de sfaturi? a întrebat cu luare-aminte domnul președinte, colonel Barbă.

— Sfaturi bune, a răspuns soldatul fruntaș Gavril Ursu.

— Iți aduci aminte?

— Imi aduc aminte, trăiți domnule colonel.

— Anume ce? Vorbește.

— Apoi, trăiți domnule colonel, ne sfătuia că să ne spălăm, dimineața, bine pe ochi. Și pe urmă, îndată ce ne spălam, ne mai sfătuia să cîntăm și să rîdem.

— De ce?

— Nu pot pentru ca să știu, domnule colonel.

— Așa! și ce vă mai sfătuia? Ca să vă duceți la inamic?

— Da, domnule colonel, dar cu cîte-o granată în fiecare mînă.

Ceilalți fruntași și caporali au rîs în tăcere, aducîndu-și aminte și ei de asta.

— Dar ca să dezertați, nu vă sfătuia?

— Nu, domnule colonel. Zicea că asta-i cea mai proastă negustorie. Dacă ar fi avut ce mînca, nu venea el Neamțu asupra noastră din țara lui cea leșinată. Dacă n'are Neamțu ce mînca, de unde să mai deie și prizonierilor? Pe urmă mai spunea că de-acolo, dela Nemți, e mai departe pîn'acasă la noi. Pe urmă, mai spunea că acu

deodată avem un dușman (pe Neamț), — da pe urmă avem s'avem doi (și pe Neamț, și consiliul de războiu); așa că mai bine-i să ne spălăm pe ochi, dimineața.

— Ce-i asta, să vă spălați pe ochi? Spune, sergent Beno Flum, ce-i asta, să se spele pe ochi, dimineața?

— E un obiceiu foarte bun, domnule colonel. Pe lîngă asta, e ceea ce am putea numi un eres. După ce se spălau pe ochi, se simțeau mai bine. Intrebați-i, vă rog.

— Vă simțeați bine?

— Da, domnule colonel; după aceea nu mai aveau nicio grijă. Cîntam de ne auzeau Bavarezii.

— Curios! a zis domnul colonel către asesorii săi.

Judecătorii, ofițeri leali, au trebuit să achite pe sergentul Flum. După care s'au gîndit, totuși, că ar fi fost, poate, bine să dea un exemplu. Ei, dar dacă l-au achitat... In orice caz, n'ar fi rău să-i facă barîm o mustrare.

Nu era tocmai logic să se facă sergentului Flum o mustrare, totuși acea mustrare i s'a făcut, în cabinetul particular al președintelui. Flum nu mai era militar; era un simplu civil și atitudinea lui, în asemenea haine, părea întru câtva impertinentă.

— Eu, în orice caz, rămîn cu un dubiu în privința dumitale, i-a zis domnul colonel Barbă (a cărui particularitate era că se purta ras cu cea mai deosebită îngrijire).

— Nu înțeleg, domnule colonel.

— Ce nu înțelegi? cum că am un dubiu?

— Asta înțeleg, domnule colonel, dar nu înțeleg din care motiv ați putea avea dumneavoastră un dubiu. Nu s'a produs nicio dovadă. Dacă ar fi existat vreo dovadă, ea s'ar fi produs.

— Nu așa, nu așa, tinere, a zîmbit colonelul. Nu umbla cu sofisticării. Am eu așa o idee că, pentru Flum, e mai ușor să-și vîndă țara, decît pentru Ursu Gavril.

— Nu știu, domnule colonel.

— Ce? ai spus ceva?

— Indrăznesc să spun, domnule colonel, dacă-mi permiteți...

— Ce să-ți permit?

— Dacă-mi permiteți să raționez.

— Bine, îți permit; spune.

— Domnule colonel, îndrăzni cu timiditate prefăcută Beno Flum, prietenul meu, îndrăznesc să afirm că numai Gavril Ursu putea să-și vîndă țara.

— Cum? cutezi a vorbi astfel? dumneata, un străin?

— Nu sînt așa de străin de țara asta, domnule colonel, știam, însă, că acesta e punctul dumneavoastră de vedere. Dacă porniți dela această premiză, eu vă voiu ruga să binevoiți a constata că, fiind un străin, nu puteam vinde un lucru ce nu era al meu, ci al lui Gavril Ursu. Putea vinde el; nu puteam vinde eu. El ar fi putut

fi un vînzător; eu nu puteam fi decît un escroc, care am vîndut un lucru al altuia.

Domnul colonel s'a supărat și l-a repezit pe Flum, cu vorbe potrivite, concediindu-l imediat, ceea ce dovedește că domnul colonel Barbă, prietenul meu, care mi-a povestit faptul, avea dreptate; iar celălalt prieten al meu, Beno Flum, n'avea dreptate.

— Pe lîngă îndrăzneală, îmi da lămurire colonelul Ilie Barbă; pe lîngă îndrăzneală, care e cea mai mare tărie a rasei lor, se amestecă aici și un raționament specific.

Intr'adevăr, era ușor să bag asta de seamă la Beno Flum.

Ne plimbam într'o zi pe șoseaua lui Grigore Ghica Vodă dela Copou și eu priveam cerul printre coroanele teilor bătrîni, iar Beno Flum mă puncta din cînd în cînd cu nasu-i ascuțit, fixîndu-mă bizar prin ochelari. Pentru mine totul se rezuma, în acel ceas, la lumina extraordinară și la cerul azuriu; simțeam primăvara vibrînd din văzduh pînă în țărînă. Vorbele pe care le spuneam îmi erau pe jumătate indiferente. Pe cînd prietenul meu Beno Flum se concentra către alt fenomen. Ii știam felul de a fi. Fenomenul relativ statornic eram noi oamenii, cu judecata noastră șubredă; pe cînd ceea ce ne înconjura era o succesiune fulgerătoare de clipe unice, care cădeau fără întoarcere în clepsidra eternității.

Eram bine dispus în acea dimineață și mă străduiam să scuzez pe un cunoscut al meu, avocat, care se făcea din cînd în cînd vinovat de transacții cu împrejurările și cu propria sa conștiință. Cîteodată e permis — argumentam eu cu bunăvoință — să fie omul îngăduitor față de sine însuși: trebue să trăiască; are și copii; într'un taler al balanței stă un caz de conștiință și în celălalt o pîne.

— Ai dreptate să scuzezi, — mi-a răspuns vioiu prietenul meu Beno Flum; însă necinstea rămîne necinste. E mai ușor unui om să fie onest, decît că circule printre transacții. E mai ușoară abstinența decît temperanța.

— Totu-i relativ, Beno Flum.

— De sigur, încuviință tovarășul meu, privindu-mă cu mirare, că-i furniseam eu singur argumentul; totu-i relativ. Dumneata admiți acomodări de conștiință pentru o pîne; e un exemplu romantic; aici e vorba numai de cozonac. Mai este și o casă luxoasă, ș'un automobil. Logic, pentru omul obișnuit, este să calce legea morală în schimbul unui avantaj apreciabil.

Am să-ți spun o istorioară, urmă Beno Flum, ca să înțelegi mai bine felul meu de a judeca. E un sistem particular, un sistem uscat. Dumneata ești simțitor la lumină și la coloarea delicată a frunzelor de teiu; te simți bine dispus, acorzi circumstanțe atenuante, dai un ban unui cerșetor. Eu, în vremea asta, caut să mă scutur de orice fel de influențe, așa ca propozițiile mele să fie demonstrate ca niște teoreme de geometrie. Asta nu-i plăcea colonelului; nu-ți place nici dumitale, ca să nu ți se strice buna dispoziție.

Colonelul meu, cu care am devenit amic, mi-a cerut să-i explic acel ceva deosebit, căruia el zice „spirit specific".

Să-l explicăm, am acceptat eu. Domnule colonel Barbă, binevoiți a admite că, printr'un hogeag plin de funingine, au trecut doi oameni: unul iese negru din cap pînă în picioare, altul iese curat. Vă întreb pe dumneavoastră, domnule colonel: care din acești doi oameni trebue să se spele? Dumneavoastră îmi răspundeți numai decît: Firește, trebue să se spele cel negru. Eu, însă, replic: Nu. Trebue să se spele cel alb.

Raționamentul dumneavoastră e just: trebue să se curățe cel negru de funingine.

Raționamentul meu e poate ceva mai bun: Cînd au ieșit din hogeag — cel negru de funingine s'a uitat la tovarășul său și a văzut că e curat; deci a socotit că n'are de făcut nimic. Pe cînd cel curat, văzînd pe tovarășul său murdar, se duce numai decît să se spele. Deci, dintre cei doi oameni care au ieșit din hogeag, se spală cel curat și nu se spală cel negru.

— Foarte bine, a răspuns colonelul. Aceasta e argumentare specifică. Am înțeles.

— Nu, colonele, am reluat eu puțintel obraznic; argumentul specific e altul. Anume: cînd doi oameni coboară dintr'un hogeag, ambii trebue să fie plini de funingine. Așa că povestea și întrebările n'au noimă.

Cînd Beno și-a isprăvit istorioara, am zîmbit. Mai auzisem anecdota; deci amicul meu atribuia colonelului un rol fictiv; era o formă de răzbunare pentru jigniri vechi și nouă — pe care o înțelegeam întru cîtva și o apreciam.

Beno Flum mă pîndea cu atenție.

— Am să-ți spun, însă, o întîmplare adevărată, zise el c'un accent nou, o întîmplare care nu circulă prin trenuri și cluburi. O întîmplare de demult, pe cînd eram copil. Nu aveam decît paisprezece ani vîrstă și eram prieten cu un băiat ceva mai tînăr decît mine. Era un băiat foarte sărac, copil al unei văduve pe care părinții mei o ajutau din cînd în cînd. Acest camarad al meu căruia putem să-i spunem Haim, ca să-i dăm un nume ce sună mediocru, nu urmase niciodată la o școală regulată. Cît trăise tatăl său, îl dăduse întîiu la un malamed, pe urmă la un dascăl de ebraică. Murind tatăl, dascălul încetase de a-l mai primi, așa că prietenul meu Haim se nevoia la templul cel mare, cu alți tineri mai în vîrstă decît el, să descurce și să înțeleagă textele. Era o natură excepțională și, la vîrsta aceea, ne punea de multe ori în mirare prin vorbele și răspunsurile lui. Dacă ar fi urmat școala modernă, ar fi ajuns ca fiecare dintre noi și ar fi debitat și el colonelului Barbă o anecdotă cunoscută. Sistemul modern de scriere și difuziunea cărții ușurează într'un chip surprinzător dobîndirea de cunoștinți, aflate gata de alții. Pe cînd foliantele vechi și sistema arhaică de gîndire cer inteligenței o sforțare neîntreruptă de a afla ea însăși prin mijloacele ei proprii. Așa încît eu puteam ști cu ușurință, din manuale, o mulțime de lucruri, pe cînd truda băiatului aceluia îi ascuțise însuși elementul prim de cunoaștere — raționamentul matematic și aproape inuman, — lăsîndu-l naiv într'atîtea alte domenii ale vieții. Acel sărman și zdrențeros Haim nu era, de altfel, alcătuit dintr'o pastă de rînd; instrumentul lui era de prima calitate.

La vîrsta aceea a noastră, de treisprezece-paisprezece ani, a avut loc în tîrg la noi un eveniment important. A venit pentru puțin timp un învățat talmudist din Lituania. S'a dus la templu și a cunoscut pe învățăceii cei tineri care se străduiau și păleau pe textele sacre. Unii erau tineri cu început de barbă. Lituanianului i-a plăcut copilul văduvei.

Acum ascultă ce problemă le-a propus talmudistul, dîndu-le răgaz pentru deslegarea ei opt zile. O problemă în care — îi prevenise el pe tinerii discipoli — nu le cerea cunoștințe de texte, ci raționament logic.

— Să mi se dovedească, a cerut Lituanianul, dacă pot fi ori nu pot fi pe lumea asta doi copaci cu același număr de frunze; de pildă, doi copaci cu cîte 999 de frunze exact.

Haim, prietenul meu, a devenit foarte trist și palid. Era un copil; putea să sburde și să se joace, țipînd și rîzînd ca alți copii; dar el devenise trist și palid. Și, noaptea, ar fi aprins luminarea ca să se gîndească, dacă maică-sa, văduva, i-ar fi putut pune la dispoziție o bucățică de luminare de seu. Dar maică-sa Malca văduva nu-i putea pune la dispoziție luminarea de seu, încît Haim, prietenul meu, se gîndea pe întuneric. Dacă-i trebuia lumină ca să se gîndească, avea ziua întreagă, dela răsăritul pînă la asfințitul soarelui. In ziua a opta, prietenul meu Haim nu era încă dumerit și era tot mîhnit, cu ochii în cearcăne vinete; dar, cînd s'a arătat în templu învățatul din Lituania, așa silință a făcut acel copil, încît parcă i s'ar fi ascuțit creerul pe o tocilă, și s'a luminat la față, înțelegînd în chip absolut că are în stăpînirea sa raționomentul problemei.

Au răspuns unii și alții cum au putut. El a răspuns așa:

— Țadic, pot fi pe lume nu numai doi copaci cu 999 de frunze exact, ci o serie întreagă. Cîte frunze poate avea un copac? 999 de frunze? O mie de frunze? Să zicem o sută de mii de frunze? Pe de altă parte, cîți copaci sînt pe lumea asta? Sînt milioane și sute de milioane de copaci.

Dacă ar fi numai o sută de mii de copaci pe lume, s'ar putea, printr'un capriciu al naturii, să aibă fiecare un număr deosebit de frunze. Insă cel care urmează după o sută de mii începe o nouă serie. Cîte sute de mii de copaci, atîtea serii și tot atîția copaci cu același număr de frunze.

Țadicul din Lituania a venit la Haim și l-a sărutat în creștet. L-a luat de mînă și l-a dus la mama lui, Malca văduva.

A spus:

— Doamnă, dacă-mi cedezi copilul, eu îl primesc şi-l cresc. Şi la timpul potrivit îi dau de soţie pe copila mea, care-i de o vîrstă cu el şi-i singura mea moştenitoare. Să nădăjduim că Dumnezeu îi va face să pornească o dinastie nouă între comentatorii legii.

Malca văduva a plîns, a plîns; şi a dat copilul. Astfel, am pierdut pe prietenul meu, care-i acuma rabin, cu reşedinţa în Kmitkov. I-am văzut fotografia la maică-sa Malca. E palid şi cu ochii mari; nu ştie alta decât să discute textele vechi; nu cunoaşte nimic din răutăţile şi bucuriile vulgare ale lumii nouă; cu toate acestea, dă credincioşilor care vin să-l consulte răspunsuri extraordinare.

M'am grăbit să sfîrşesc, a încheiat Flum, privindu-mă cu oarecare ironie; sînt încredinţat că n'ai urmărit atent anecdotele mele.

Am suspinat. Intr'adevăr, dovedisem o prea slabă atenţie; nu izbutisem a mă desface din farmecul înşelător al zilei. Tovarăşul meu putea fi patetic şi ironic, eu mă aflam mîhnit.—Beno Flum, i-am răspuns eu, dacă cele divine sînt fragile, cele umane sînt zădarnice. Păcatul dumnitale e că dai bietei văduve mult mai puţin loc decît „sofisticăriilor", cum le spunea prietenul nostru, colonelul.

Istorioara asta neînsemnată are un mic epilog. Nu de mult, m'am întîlnit iar cu colonelul, într'un oraş dărăpănat care se cheamă tot Iaşi, ca şi altădată cînd prietenul meu nu era pensionar. Ne-am reamintit de Beno şi de repertoriul lui.—Dă-l încolo, mi-a spus colonelul, ce fel de prieten? Abia acuma am aflat că umbla cu atîţia ochelari şi se uita suspect, din pricină că are un ochiu falş. Pe cel bun l-a pierdut pe front. I-am exprimat reproşuri; el mi-a spus iar o anecdotă înţeleaptă. Am făcut un haz nespus. Ţi-aşi spune-o, dar, mă crezi d-ta? nu mi-o mai aduc aminte.

MIHAIL SADOVEANU

PROECT DE PREFAŢĂ

Paginile de faţă au fost destinate a servi ca prefaţă primului volum al „Esteticii" mele, apărut în 1934. In momentul în care urma să-l încredinţez tiparului, am socotit că lucrarea se poate înfăţişa singură publicului, fără acel adaus de lămuriri ale punctului meu de vedere, care pentru cititorul atent, urma a se impune dela sine. Unele din discuţiile provocate de „Estetica" mea, cer astăzi reveniri şi explicaţii, pe care voi găsi poate răgazul să le concentrez într'o expunere unică. Deocamdată, socotesc că nu este cu totul nepotrivită reluarea acestor pagini mai vechi care, încercând justificarea ideei de sistem în estetică, răspund cu glasul lor de atunci întîmpinărilor care mi s'au făcut între timp.

* * *

Am încercat în lucrarea de faţă să prezint într'o ordine raţională şi sistematică, problemele în legătură cu natura operei de artă, cu producerea ei şi cu răsunetul pe care îl trăeşte în conştiinţa individuală. Această încercare vine într'o vreme în care improvizaţia descusută şi reflecţia impresionistă despre lucrurile artei ar fi fost poate mai bine primită. Domneşte în adevăr părerea că arta fiind un dar acordat repausului nostru, clipelor de răgaz în care aspra voce a necesităţii amuţeşte, se cuvine a ne apropia de ea în aceeaşi stare de spirit. Reveria leneşe este de mulţi socotită a aduce în estetică mai bune servicii decît meditaţia concentrată şi metodică. Obiecţii faţă de o cercetare ca aceea pe care ne pregătim a o începe, pot veni însă şi dintr'o altă tabără. Arta fiind pentru unii obiectul intangibil al unui cult înalt, atitudinea spiritului care îşi propune s'o stăpînească pe căile inteligenţei, despicînd-o în momentele ei constitutive, în varietăţile, motivele şi efectele ei, pare unora o profanare adusă tainei ei sacramentale. Se produce în toate aceste împrejurări, o confuzie între obiect şi cercetare, între felul valorii unuia şi a celeilalte, caracteristică pentru starea de primitivism a tuturor disciplinelor. Tuturor amatorilor şi fanaticilor li se poate însă răspunde că cercetarea artei nu este acelaşi lucru cu arta însăşi şi că pentru a ridica reflecţia asupra artei la înălţimea obiec-

tului ei, se cuvine a o desvolta pînă la ţintele ultime ale oricărei reflecţii teoretice. Scopul acestei lucrări nu este contemplaţia, ci cunoaşterea şi datoria ei este ca deosebind limpede între puncte de vedere, să aprofundeze cu toată consecvenţa pe acel care o călăuzeşte. Cititorul nu va găsi deci în paginile care urmează divagaţii entuziaste despre artă, mari sboruri repezite în zenitul impreciziunii, ci încercarea modestă şi exactă de a prelucra cuprinsul ei în noţiuni clare, înlănţuite după o ordine sistematică.

Este însă realizabilă această ordine? Chiar acei cercetători cari doresc să păstreze esteticii un caracter teoretic, pot continua să se îndoiască de valoarea sistemelor. Mai multe obiecţii noi vor apărea în această împrejurare. Astfel se observă că sistemul este o întocmire teoretică închisă, în evidentă divergenţă cu mişcarea şi varietatea vieţii. Desvoltarea istorică a artei produce necontenit atâtea forme noi, încît orice sistem conchide asupra unor experienţe trecute, rămînînd într'acestea neajutorat pentru tot ceea ce valul mereu izvorîtor al timpului, scoate din rezervorul imens al virtualităţilor. Nu numai dealtfel, în raport cu mişcarea ei de înaintare, dar şi cu stricta individualitate pe care o iau toate formele ei de manifestare, vieaţa se dovedeşte rebelă oricărei încercări de sistematizare. Pînă la urmă, orice sistem se arată a fi fost neatent pentru un anumit aspect al lucrurilor, în legătură cu care se încearcă o nouă sinteză sistematică, menită a fi şi ea înlocuită cu timpul. Mulţimea succesivă a sistemelor ar fi dovada empirică a viţiului lor fundamental.

Dar împotriva unei expuneri sistematice, se mai ridică şi o altă consideraţie. Un sistem presupune o cercetare încheiată, domeniul respectiv al ştiinţei în întregime cutreerat, luminat în toate particularităţile şi amănuntele lui. Este oare acesta cazul esteticii? Dar este el al celorlalte ştiinţe ale naturii şi spiritului şi ale ansamblului lor? Imprejurarea a putut fi afirmată în succesiunea imediată a raţionalismului cartesian. Descartes arătase în adevăr că, prin îndoita operaţie de analiză şi sinteză, menită să pună în lumină principiile simple ale realului şi să le recompună în întreguri ordonate, se poate obţine o icoană teoretică integrală a lumii. Pe temelia acestor postulate metodice au întreprins enciclopediştii, la mijlocul veacului al XVIII-lea, marea lor operă de clasificare şi sistematizare a cunoştinţelor omeneşti. Dar mai este lucrul posibil astăzi? Vechiul optimism cartesian nu mai este al timpului nostru. Realitatea nu ni se mai pare în întregime raţională, reductibilă la cîteva principii simple şi recomposabilă din ele. Zona iraţionalului este pentru noi existentă şi ni se pare destul de largă. Ceea ce este *dat* şi este neanalizabil, originalitatea feluritelor aspecte ale realităţii, a căpătat pentru noi o importanţă atît de mare, încît posibilitatea de a stăpîni raţional un întreg domeniu al ei, adică tocmai aceea care garantează sistemul, a devenit cu totul problematică. Toţi oamenii de ştiinţă ai epocii noastre, socotesc că pot aduce mai bune servicii în investigaţia unui aspect particular, decît în îmbrăţişarea unei regiuni întregi. Şi dacă orientarea aceasta valorează pentru toate ştiinţele moderne, poate fi

ea exceptată pentru estetică? Poate tocmai estetica să încerce, ceea ce alte ştiinţe mai vechi, sprijinite de metode mai sigure, se arată timide a întreprinde?

Să observăm îndată că vremelnicia sistemelor nu poate fi o dovadă serioasă împotriva valabilităţii lor. Faptul că adevărul unui sistem este la un moment dat înlocuit, arată cel mult că rolul lui este încheiat, dar nu că n'a jucat niciun rol şi n'a avut nicio valoare. Opera ştiinţei are prin excelenţă un caracter colectiv şi istoric. Este o naivă poziţie epistemologică aceea care vorbeşte despre *descoperirea* adevărului. Adevărul nu se găseşte undeva gata făcut, pentru a putea fi descoperit. Nu este cu putinţă de a-l găsi dintr'odată, graţie unei împrejurări fericite sau a unor metode mai bune, pentrucă el nu este dat în întregime nicăeri. Este adevărat că filosofii înşişi, pretinzînd că înlocuesc eroarea vechilor sisteme prin adevărul celor noi şi proprii, sprijină reprezentarea unui adevăr care poate fi aflat complet şi dintr'odată. Tot ce cunoaştem despre istoria spiritului omenesc ne arată însă că adevărul *devine* necontenit şi că el nu alcătueşte niciciînd termenul final al unui proces care a trebuit să rătăcească prin mai multe erori pentru a-l afla în cele din urmă. Descoperirea adevărului ar echivala în cazul acesta cu stagnarea, cu suspendarea cercetării. Dar această suspendare nu s'a produs niciodată, ceea ce ne-ar îndemna să credem că pînă acum niciun adevăr n'a fost găsit sau că adevărul departe de a fi ţinta unui proces, este mai de grabă întreţesut cu însuşi acest proces, cu vieaţa istorică a spiritului omenesc care caută necontenit. El nu este în raport cu spiritul, un obiect transcedent, capabil a fi apropiat mai mult sau mai puţin, ci este produsul continuu al activităţii lui. In aceste condiţii, multiplicitatea şi succesiunea sistemelor este o împrejurare firească şi constitutivă pentru firea adevărului. Indoiala faţă de valoarea unei construcţii sistematice poate începe abia cu acelea care nu sunt constitutive de devenire, care nu se pot integra într'o desfăşurare istorică, nici la începutul, nici în decursul ei. Intr'un anumit fel, sunt absolut false numai sistemele care nu pot fi contrazise, adică acelea care nu sunt asimilabile de dialectica spiritului. Nu sunt false afirmaţiile spiritului care reclamă opoziţia, ci numai acelea care stau în afară de opoziţii şi nu pot ocupa o situaţie în constelaţia lor. Fals cu adevărat nu este decît absurdul.

Sistemul nu rămîne însă inferior sarcinii de a cuprinde vieaţa în mişcarea şi varietatea ei? Statismul lui nu se opune dinamismului vieţii? Relativa lui sărăcie nu stă în opoziţie cu bogăţia ei? Dar sistemul însuşi este un produs al vieţii. *Vieaţa* nu se manifestă decît în *forme* şi totdeauna ceva din abundenţa cuprinsului ei se pierde odată cu procesul ei de cristalizare. Un sistem este tocmai produsul cel mai matur al organizării vieţii în formele gîndirii şi insuficienţa lui fatală explică nevoia permanentă de a-l amenda şi înlocui. Nu este însă cu putinţă de a renunţa la orice prelucrare sistematică a vieţii, la orice organizare intelectuală a ei, fără a nu renunţa de fapt la orice gîndire. Căci gîndirea nu este altceva decît stăpînirea imedia-

tităţii vieţii, prin mediaţiunea formelor inteligenţii. Şi dacă recunoaştem o îndreptăţire aspiraţiei de a stăpîni vieaţa pe această cale, nu putem s'o negăm ţintei celei mai înaintate pe care ea şi-o poate propune, şi anume construcţiilor sistematice ale spiritului.

Este adevărat că cultura modernă, după cum a arătat-o bine G. Simmel, se găseşte într'o situaţie de permanent conflict, din pricina aspiraţiei de a capta vieaţa în însăşi devenirea ei, ceea ce o face să elimine cu nerăbdare toate formele în care ea se manifestă, fără a isbuti decît să le înlocuiască cu forme noi, pentru a le sacrifica în cele din urmă şi pe acestea. Aspiraţia modernă către vieaţă îşi propune o ţintă cu neputinţă de atins în marginele gîndirii. Numai dacă am înapoia *gîndirea* în *trăire* şi anume într'una care n'ar lua nicio formă, nici chiar simpla formă categorială, am putea spune că vieaţa nu pierde pentru spirit nimic din cuprinsul ei. Mistica poate propune omului această cufundare în fluxul inorganizat al vieţii, nu însă filosofia, al cărei scop nu este trăirea vieţii, ci cunoaşterea ei. Obiecţiile aduse sistemelor din unghiul misticii vieţii nu poate aşa dar impresiona pe gînditor, care este conştient de insuficienţa construcţiilor lui, dar care ştie tot atît de bine că singura cale care îi rămîne pentru a reatinge vieaţa, conduce prin mediaţiunea formelor gîndirii şi a chipului în care ele se combat şi se complinesc în istoria spiritului.

Fără îndoială, sistemul esteticii nu se poate integra dintr'odată, fără cercetări prealabile în legătură cu aspectele particulare ale domeniului pe care el îl consideră în totalitatea lui. Din acest punct de vedere, sistemul esteticii, deopotrivă cu al oricărei alte ştiinţe, presupune numeroase investigaţii pregătitoare. Dar spre deosebire de alte ştiinţe, care îşi cuceresc treptat obiectul lor, estetica începe prin a-l postula. Un botanist care studiază o speţă vegetală oarecare, o va cunoaşte în întregime abia după ce va fi cercetat în prealabil feluritele ei organe şi funcţiuni, condiţiile ei de vieaţă, răspîndirea ei pe pămînt, epocile înfloririi şi reproducerii ei, varietăţile ei geografice, genul mai larg din care face parte, etc. Obiectul cercetării botanistului se întregeşte astfel treptat şi este gata abia la sfîrşitul cercetării. Constituirea obiectului în ştiinţele naturii urmează astfel o cale sintetică, imagina lui îmbogăţindu-se necontenit cu trăsături necunoscute mai înainte. Altul este cazul esteticii. Ceea ce este estetic, valoarea estetică şi opera de artă în care ea se întrupează, sunt obiecte pe care cercetătorul le postulează dela începutul lucrării sale. Orice estetică debutează cu o anumită concepţie asupra esteticului şi a artei şi rămîne toată vremea dependentă de ea. Chiar cercetări parţiale, cum sunt de pildă acelea relative la reflexul artei în conştiinţă, la amestecul factorilor inconştienţi şi raţionali în această împrejurare, la condiţionarea ei biologică sau socială, ş. a. m. d., sunt atîrnătoare în cele din urmă de concepţia generală pe care ne-o facem despre valoarea estetică şi artă, adică de un cadru în care vin să se situeze rezultatele acestor investigaţii speciale. Ceea ce cercetarea succesivă găseşte în cele din urmă, nu este obiectul ca totalitate.

Acesta este dat şi presupus dela început. Trăsăturile particulare, găsite în cursul cercetării, nu întregesc totalitatea obiectului, ci numai o aprofundează şi o amănunţesc. Procedeul analitic al esteticii stă astfel într'un evident contrast cu acela sintetic al ştiinţelor naturii. Din această pricină se poate spune că orice cercetare estetică manifestă o tendinţă spre sistem, conţinînd în sine afirmaţii mai mult sau mai puţin implicite asupra totalităţii domeniului ei. Un naturalist poate socoti încheiată lucrarea sa, chiar dacă ea n'a ajuns pînă la limitele domeniului în care se mişcă. Nu însă şi esteticianul, ale cărui contribuţii dobîndesc o valoare numai în măsura în care desvoltă şi întemeiază o anumită concepţie estetică generală. Cercetările naturaliste pot rămînea la fragment; cele estetice pornesc totdeauna dela generalitatea unui cadru sistematic şi se îndreaptă necontenit înapoi către el.

O expunere sistematică presupune apoi nu numai posibilitatea de a îmbrăţişa totalitatea obiectului ei, dar şi unitatea intimă a acestuia. Vom defini estetica drept ştiinţa frumosului artistic, considerat în realizarea lui ca operă, apoi în actul producerii şi al receptării acesteia. Există însă un frumos artistic şi o operă de artă în genere? Experienţa ne arată opere de artă particulare şi cel mult grupări de-ale lor, unificate după felul materialului şi al tehnicei folosite. Nu întîmpinăm niciodată arta în genere, ci numai operele unui Rubens, Mozart sau Eminescu şi cel mult opere de-ale picturii, muzicii şi poeziei. O cercetare care nu vrea să piardă contactul cu realitatea concretă, ar trebui deci să renunţe a se ocupa de artă în general, simplu nume sau etichetă rezumativă, obţinută prin eliminarea aspectelor celor mai substanţiale din opere, consimţind mai bine să se intereseze de aceste opere însăşi, în individualitatea lor. Pentru progresul efectiv al cunoştinţelor noastre, în locul esteticii sistematice, critica şi istoria artelor pot aduce mai bune servicii. Celor care cugetă astfel, li se poate răspunde că mai înainte ca o operă să fie a lui Rubens, Mozart sau Eminescu şi de a aparţine picturii, muzicii sau poeziei, ea este o operă de artă, reprezentînd un produs al activităţii omului şi al puterii lui de a prelucra un material, dîndu-i înţelesul unei valori. Deosebirile dintre opere iau loc într'un cadru de similitudini. Critica de artă care se ocupă de o singură operă sau istoria artei care consideră o succesiune de opere sunt atente numai la individualitatea lor. Ceea ce este general şi comun tuturor manifestărilor artistice cade în sarcina altei ştiinţe, şi anume în aceea a esteticii, care postulînd unitatea domeniului artistic, manifestă din primul moment caracterul ei sistematic. Unitatea intimă a domeniului artistic, a doua condiţie a unei expuneri sistematice în estetică, apare oridecîteori constatăm că, dincolo de diferenţierile mai mult sau mai puţin largi care se pot stabili, comunicarea dintre obiectele diferenţiate caută a se reafirma. Vom vedea astfel şi mai tîrziu, cum clasificarea operelor în cadrul feluritelor arte, pictură, sculptură, arhitectură, muzică, poezie, etc., dovedeşte pînă la urmă că nu se poate menţine. Graniţele care separă artele nu

sunt absolute. In poezie nu putem oare distinge un element muzical şi arhitectonic? Arhitectura nu foloseşte şi ea mijloace de expresie, pe care în chip obişnuit le socotim rezervate altor arte? In acest înţeles, spunea odată Paul Valéry, că sunt opere de arhitectură *mute*, dar sunt unele care *vorbesc* şi altele care *cîntă*. Se poate vorbi de asemeni de arhitectura unei bucăţi muzicale, dar şi de muzicalitatea unei picturi. Unitatea domeniului artistic apare evidentă şi în acele împrejurări în care putem interpreta operele determinate ale unei arte prin valorile alteia, vorbind de pildă despre caracterul pictural al sculpturii lui Rodin sau de acela sculptural al picturii lui David. Aceste trecători practicabile între feluritele grupuri de opere sunt un semn elocvent al unităţii domeniului artistic.

Putinţa de a îmbrăţişa totalitatea domeniului artistic şi unitatea lui funciară sunt cele două împrejurări care autorizează o expunere sistematică a esteticii. Căci acea articulaţie internă a domeniului cercetat, care întregeşte pentru noi ideea unui sistem, nu este decît rezultatul sforţării de a înţelege totalitatea domeniului artei, pe baza unităţii ei. In măsura în care această sforţare va reuşi, sistemul poate face faţă şi diversităţii istorice a artei. Căci oricare ar fi fost formele artei în trecut şi oricare ar putea deveni formele ei în viitor, ele nu se pot ridica decît din rădăcina unităţii şi nu pot depăşi limitele totalităţii ei. Varietatea şi mişcarea istorică nu se pot desvolta decît din aceeaşi temelie unică şi în interiorul aceluiaşi cadru al totalităţii. Cine primeşte acest mod de a vedea, poate încerca expunerea esteticii ca sistem.

TUDOR VIANU

BUCUREŞTII PE TABLETE

Fiindcă, în toate celea ieşti mai documentat a începe cu sine, să pornim aceste note succesiv edilitare, utilitare sau aproape estetice, întrerupte cîteodată de accidentul reflecţiunii şi al vederii generale, din mahalaua noastră, a Mărţişorului-de-Sus.

Să recunoaştem că numele e original, de Mărţişor, născut prin generaţie spontană, fără nicio colaborare, nici comunală, nici literară şi pomenită din neam în neam, fără tăblie şi indicaţii de hartă, ivit cine ştie cum, ca vorbele sau ca melodia unui cîntec. Viile împădureau cu ciorchini de mărgăritare coastele platoului imens, desfăcut din cîmpia Capitalei la Filaret, continuat pînă la Mînăstirea Văcăreşti şi, neîntrerupt, dincolo de turlele actualei închisori, schiţat într'o zare. Incă acum vreo 40 de ani, strugurii „mischet'' ai regiunii se grămădeau de preferinţă pe mesele bucureştenilor şi boabele mari şi dulci ale razachiei se arătau montate în bijuteriile belşugului din vii. Au mai rămas în părăginile filoxerate cîte o cramă pe cerdac, de care atîrnă o zadarnică inscripţie „De vînzare'', şi cocioaba unei bătrîne proprietare cu bariş, anunţată „De închiriat'', printr'un bilet dreptunghiular, lipit cu multă băgare de seamă de-andoasela. Sute de case nevoiaşe au luat locul podgoriilor parcelate, improvizate din chirpici, zeci de străzi s'au croit singure, populate de muncitori şi ca o reminiscenţă de teritoriu, locuitorii nu dispreţuiesc rubiniul, iar copiii, mii de copii de-o schioapă şi sprinteni ca nişte lăcuste, sunt tot atît de frumoşi ca roadele de odinioară.

Mărţişorul suie din Cărămidari pe marginile grădinăriilor de azi vreo doi kilometri, coborînd lin panta spintecată de curînd, din dreptul închisorii, în calea Văcăreşti, care nu mai aduce aminte, largă şi asfaltată ca un mare bulevard cu două şosele, nicidecum de groaznica uliţă, nu mai veche de şase, şapte ani. E meritul fostului Primar d-l Dobrescu, de-a fi transformat un drum de ţară murdară, strîns între două băltoace paralele, în ceea ce se vede azi. Al doilea fost Primar constructiv, d-l Donescu, a isprăvit proiectul şi rupînd obstacalele care reprezintau mii de tone de pămînt, a făcut derivaţia străzilor laterale în bulevard, le-a pavat şi le-a înzestrat cu electricitate. Nu trebue uitat că Primarul care a pus cel dintîi tîrn

în mocirla Văcăreştilor a fost d-l doctor Nicolae Minovici. Mahalagiii l-au urmărit îmbrăcat în salopetă şi cu şapca trasă pe ochi, la comanda plutonului de măturători.

Calea Văcăreşti, poate cea mai lungă uliţă din oraş, de vreme ce numerotarea caselor atinge aproape cifra de 500, are două aspecte de contrast. Pînă la podul Lemaître aparţine unei lumi şi dincolo de pod celeilalte. Arteră de circulaţie tumultuoasă pînă la răspîntia Labirint, cu caracteristicile trase dela negustoriile Bărăţiei, vopselării, fierării, arămării, magazine de mobilier, de pălării, plăpumării, fabrici de perii, ceaprazării, sticlărie, faianţerie şi aşa numita galanterie sau negustorie de mărunţişuri. Este cu neputinţă de străbătut altfel decît în *ralenti*, cu automobilul, porţiunea cuprinsă între primăria de Negru şi colţul străzii cu numele cel mai bizar din cîte s'au perpetuat cu consimţimîntul Municipiului, de Căuzaşi... Tramvaiele o parcurg cu încetineală şi trecătorii sunt mai deşi chiar decît pe un sector al căii Victoria în zilele de corso. Aglomeraţie variată, colorată, febrilă: cartier evreiesc; un petic de patrie, o realizare provizorie, dar concretă de pămînt făgăduit, Văcăreştii, Dudeştii şi furnicarul de străzi dintre artere.

Aci totul se negociază şi orice rămăşiţă devine marfă. Ingeniozitatea iudee şi crînceana mizerie, pe care niciun popor din lume n'are capacitatea să o trăiască şi să o suporte ca Israel, să o biruie cîteodată strălucit, se asociază în traficarea şi punerea în valoare a tot ce se aruncă. Neputînd să caute aurul la vatră, îl scormoneşte pe maidane, în pivniţi, în poduri, în magazii, în hîrburi, zdrenţe, cioburi, deşeuri, putregai. O doamnă de jargon a întreprins monopolizarea gropilor de gunoaie ale Comunei, cu contract. E de speriat cîte soiuri de articole asortate şi ce cantităţi scot săptămînal mîinile salaorilor doamnei, din movilele rîncede şi puturoase din Valea Plîngerii, cimitirul ordurilor menajere şi al sărăcimii, şi deopotrivă de sugestivă este şi risipa sutelor de mii de cămine din Bucureşti, care nu economisesc niciun material susceptibil să fie materia primă a unei industrii. Mult fier, alamă, plumb, cutii de conserve, cîrpărie, ţesături de lînă, ţoale şi stambă, încălţăminte uzată, nasturi, catarămi, petice de linoleum, sticle şi o infinitate de dopuri. Oasele ies din groapa de gunoiu în caravane de căruţe. Zincul, tinicheaua, fonta, mucavaua, sunt puse cu grije de o parte şi ele. Ciorapii aruncaţi laolaltă cu maţele de găină, nu se pierd.

Nimic nu mai pute după ce, livrate fabricilor, aceste mărfuri inexpresive sunt distribuite maşinilor şi lucrătorilor care le utilizează. Ce ajung aceste varii imondice nu se poate preciza cu deamănuntul. Sigur este că ele dispar, dispar în consumaţie şi reconsumaţie. Vitrinele luxoase, ţinute sub fulgerul oglinzilor şi al electricităţii au secrete, nebănuite de admiraţia publicului emoţionat în faţa lor — şi ştofele scumpe, de ultim desen ar avea şi ele de spus ceva despre cîte fire din groapa de lîngă Crematoriu intră în compoziţia lor superbă.

Pînă nu de mult— şi poate că această colaborare industrială se practică încă — fabricile de ştofe importau din împărăţia socialistă a d-lui Stalin, zeci, poate sute de vagoane de zdrenţe, mineci asudate la subsuori proletare, nădragi cu gaura unde se cuvine cîrpită şi martori ai eforturilor comuniste. Nu se poate şti cîte cadavre de execuţie participau desbrăcate la industria textilă mondială.

In calea Văcăreşti s'au improvizat din mărfurile fanteziei o sumedenie de bazare sub cerul liber, unde amatorul de scule şi hodoroage găseşte adeseori obiectele absente din toată piaţa. Un simplu şurub dezasortat e chemat să împlinească o funcţiune certă şi după ce ai umblat un an după el, îl descoperi aşezat pentru vînzare, cu un preţ abordabil, dinaintea unei barătci universale. O jumătate de compas, 25 centimetri de lanţ, un capac de canal, un dinte de angrenaj, un mîner, o garnitură de cauciuc, o vergea, fierul unui ciocan sau coada lui, un robinet, un pinten, trei sferturi dintr'un lavabo. Nu mai rămîne îndoială că bobinele electrice, aparatele de radio, gramofoanele şi plăcile sunt din abundenţă. Şi între o oală de noapte fără fund şi un tablou înfăţişînd o divinitate, se întîmplă să dai şi de cîte o carte interesantă. Aviz bibliofililor: „Mythes, Cultes et Religions", de Salomon Reinach, e o lucrare de mare erudiţie în 4 volume, epuizată la Paris. Am tras-o dintre boarfele şi ţoalele unui tinichigiu, care vindea într'un bazar din cele pomenite, fiare de călcat rupte, reparate cu ciocanul lui. Ce ceri pe asta? Ce dai dumneata?

Şi să nu ne închipuim că în această lume comercială, unde se pot cumpăra şi „partide" întregi dintr'un articol, de pildă galoşi noi, nepurtaţi, însă numai pentru piciorul drept sau numai al piciorului stîng, lipseşte o vie inteligenţă, zace o lene sau se desgustă de vieaţă un creer care nu gîndeşte. Adeseori convorbirea la un ghişeu simpatică şi, mai mult, documentară, instructivă, te orientează, îţi dă plăcerea să afli şi să ştii. Un talmudist vinde magneţi, ochelari despărechiaţi, chei fără broaşte şi broaşte fără chei. Doi lei bucata şi mai lasă ceva.

Plecasem dela Mărţişor.

Ei bine, aceeaş stradă Mărţişor are de cîte două, trei ori acelaşi număr de casă, cînd pe o parte a străzii, cînd pe cealaltă, şi mai are şi trei nume deosebite, în loc de unul singur, cum ar fi cinstit: odată strada Mărţişor, a doua oară strada Prelungirea Mărţişor şi a treia oară... strada Detaşamentului. Tocmai în punctul de solemnitate, unde strada se despică din marele bulevard al Văcăreştilor, chix! Primăria actuală, care e tehnică, ar trebui să puie repede ordine în acest balamuc.

Unul din foştii Primari activi aprobase şi altă sugestie, ca toate străzile adiacente să poarte nume de calitatea Mărţişor. Ascultaţi nume de străzi: Spirache Oprescu, Ion Simigiu, Barzilai (a se rosti Bîrzălai).

Rămîne de făcut și altă inocentă observație. Din punctul numit pitoresc „Sub Coastă'' și pînă în vîrful dealului Văcăreștilor și cotind pe dreapta, din bulevard în Mărțișor, municipalitatea a construit cu mari cheltuieli stradă săpată între maluri oblice de pămînt. Ploile cară de vale pantele nefixate prin nicio vegetație, bitumul trotuarelor a fost acoperit cu noroi uscat, iar trotuarele străzii Mărțișor au dispărut numai în doi ani. Peste alți doi ani, strada pavată va trebui desgropată cu tîrnăcopul. Ministerul de Domenii invită publicul să-i dăruiască sămînță de salcîm, pentru plantații. Ar fi extrem de util să audă și primăria municipiului această poftire și să fixeze terenul mobil din părțile locului cu sămînță. Mai ales că teritoriul de țărînă se cheamă în limbajul urbanistic „zonă de verdeață''.

Prin urmare și pentru încheiere, e vorba de o rubrică și de ordin practic. Cînd ziarele fac exclusiv politică, vine rîndul revistelor literare să facă gospodărie...

T. ARGHEZI

PROMONTORIU

Silită poezie-a vremii noastre
Intr'adevăr prea mult a vremii noastre
Și prea puțin a vremurilor toate,
Rugină nefolositoare
Sufletelor viitoare,
Te văd în timpuri foarte-apropiate
Zăcind printre unelte demodate
Mașină cu 'ntrebuințări uitate
Mai nebăgată 'n seamă în giulgiul tău de praf
Decît montgolfierii sau primul hidroscaf!

Cintăm clăbucii clipelor de-acuma
Slăvind în fiecare din ei un univers
Și ne fălim că bietul nostru vers
Mai șubred decît este spuma
Oprește lumile din mers.

In piața public'a simțirii noastre
Răcnesc trompetele tembele.
Dar unde-s visurile-albastre,
Rănite vechi violoncele
Care cintau în sufletele noastre?

Deschideți iară vechile atlase;
Pornim spre zările miraculoase.
Dar niciun vers pentru contemporani!
Și poate-așa din nou ne vom deprinde
Să socotim cu veacuri nu cu ani.

Și-acum, destul! De-aici se'ntinde
Tărîmul țărilor necercetate
Terra incognita
Mari spații albe
Pe harta sufletului meu din acest an.

Pe cel mai sudic promontoriu
Stă ultimul Tasmanian.

AL. PHILIPPIDE

UN CAVALER AL CREPUSCULULUI: MATEIU ION CARAGIALE

Intreprinderea pe care ne-am propus-o în paginile de față — și anume încercarea de a stabili hotarul dintre proza și poezia lui Mateiu Caragiale, insistînd asupra acesteia din urmă — este una din laturile cele mai anevoioase care se ridică în cercetarea operei sale. Nu fiindcă Mateiu Caragiale n'ar fi un poet cel puțin în aceeași măsură în care e povestitor; dar fiindcă în scrisul său s'a îmbinat, strîns, sentimentul liric, fiorul subtil și inefabil al poeziei, nuanța ei abia perceptibilă, cu descrierea epică, narativă, — cum nu se întîlnește decît la prea puțini din prozatorii noștri. De aceea ar fi poate mai nimerit să spunem că încercăm aici, nu însemnarea granițelor dintre poezia și proza lui Mateiu Caragiale, ci semnalarea firului poeziei în cuprinsul scrierilor sale. Și numai implicit, cercetarea originilor, structurii și valorii acestui filon liric de care e străbătută aproape întreaga lui operă.

Dacă într'adevăr arta reprezintă, pe de o parte, într'un sens aproape bergsonian, tocmai cristalizarea unui act de intuiție pură, ce scapă categoriilor, dacă arta este devenirea, curgerea — atunci liricul este prin excelență esența însăși a artei. Și dacă, pe de altă parte, recunoaștem cu hotărîre identitatea dintre real și rațional, atunci eufemismul „între vis și realitate", chemat să traducă adesea un sentiment liric, capătă deodată consistență și opera poetică, însemnează astfel devenirea către categoriile rațiunii. Această devenire ne propunem să o surprindem pe cît ne va fi cu putință în poezia lui Mateiu Caragiale.

In prefața publicată pe la 1908 într'una din cărțile sale nu prea celebre [1]), Rémy de Gourmont, scria cu privire la arta romanului:

„Romanul nu desvăluie o estetică alta decît poemul; romanul a „fost, la originea lui, în versuri: Odiseea, roman de aventuri; Eneida, „roman cavaleresc; primele romane franceze erau, nimeni n'o ignoră, „poeme, și numai mult mai tîrziu au fost transpuse în proză.... Ro-

[1]) Couleurs, contes nouveaux, suivis de choses anciennes, Ed. Mercure de France.

„manul este un poem; orice roman care nu este un poem, nu „există''.....

De sigur, notaţiile lui Rémy de Gourmont închid în ele un ton cam sentenţios. Dar el se explică în continuare:

„...trebue acordat prozei ritmul versului (lăsînd totuşi proza, proză prin excelenţă) şi vieaţa obişnuită trebue scrisă cum se scrie istoria „sau epopeea''.

Credem că Mateiu Caragiale împlineşte întru totul condiţia formulată de Rémy de Gourmont, prezentînd o fericită şi organică închegare între lirism şi epică, revărsarea subterană a poeziei în materialul faptului brut, care dă povestirii suflu şi curgere, iar versului plasticitate şi conţinut limpede. Armonia atît de necesară şi atît de rar întrunită, care face o operă de artă să dureze, acea chiar prin care o operă de artă devine un obiect unic şi întreg — armonia aceasta dintre sentimentul cel mai adînc, dintre fiorul emoţiei artistului şi descrierea discursivă, naraţiunea faptelor şi categorisirea lor — îşi află în scrisul lui Mateiu Caragiale una din puţinele şi desăvîrşitele ei expresii cu care se poate mîndri literatura romînă. Iar exemplul Odiseei şi al Eneidei la care apelează scriitorul francez, e cu atît mai fericit cu cît situarea *Crailor de Curtea-Veche* în acelaşi rînd cu ele, se impune aproape dela sine.

Şi tot în legătură cu această unitate dintre poezia şi proza lui Mateiu Caragiale, vom cita afirmaţia pe care criticul Vladimir Streinu o făcea într'un pătrunzător studiu asupra autorului nostru: „....proza noastră narativă niciodată nu s'a informat de un mai pur lirism'' [1]).

Preocupîndu-ne de acest aport liric al lui Mateiu Caragiale în proza noastră, şi pentru a-i stabili cît de cît locul în configuraţia liricei romîneşti moderne, vom încerca integrarea lui între poezia argheziană deoparte, şi — în acelaşi rînd, dar pe celălalt taler al balanţei — lirica lui Bacovia, atît de eterată, străvezie şi cernită; între agonicul primar şi simplu al acestui cântăreţ al toamnei, şi între meşteşugita, savanta şi pământeasca arhitectură a *Cuvintelor Potrivite*.

Intre aceste două extreme, vom aşeza poezia lui Mateiu Caragiale aşa cum ea se desprinde din *Pajere*, din *Craii de Curtea-Veche* şi din acea sumbră şi strălucitoare poveste care e *Remember*. Dacă nu ne-am teme că ducem prea departe generalizarea, am fi ispitiţi să recunoaştem în poziţia de mijloc a lui Mateiu Caragiale încă unul din caracterele spiritului său, care-l deosebeşte de fiecare dintre ceilalţi doi poeţi într'o egală măsură: şi anume: perspectiva globală a

[1]) Revista Fundaţiilor Regale, An. III, Nr. 3, Martie 1936. Acelaş lucru îl spunea în „Adevărul Literar'' din 5 Septemvrie 1937, criticul *G. Călinescu*: *„Mateiu Caragiale este un poet şi scrierea lui valorează nu prin ceea ce este, ci prin ceea ce sugeră''*, afirmaţie cam exagerată, poate în ce priveşte totalitatea operei lui M. . C., dar întru totul justă în ce priveşte calitatea sa poetică

artei sale care e în aceeaşi măsură mărturia şi semnul unei înalte conştiinţe artistice.

Căci, pe cînd la Arghezi, verbul rupt din pămînt, din oamenii şi realităţile lui, s'a întors, înzecit şi transfigurat, tot la ei, — pe cînd la Bacovia, tristeţea culeasă din toamne, din ploi şi zăpezi, se sleia în litaniile unui suflet obosit şi învins — la Mateiu Caragiale, evocarea trezită de un motiv din afară (arbore, figură, peisaj), îşi afla în conştiinţa poetului încadrarea într'o perspectivă nouă, după ce verbul său şlefuit redase întocmai această evocare. Pe cînd deci, la Arghezi întîlneam un proces analog unui ciclu vital, iar la Bacovia unul de subiectivare afectivă primară (tocmai fiindcă profund autentică), la Mateiu Caragiale actul artistic se împlineşte prin înscrierea emoţiei lirice, transfigurată de verbul poetic într'o perspectivă obiectivă, unitară şi universală. Perspectivă care, cînd nu e cosmică — adică spaţială, — e istorică — adică temporală. In ambele cazuri însă, ea alunecă pe planuri apriorice, transcendentale, universale, căpătînd prin ele o valoare obiectivă.

De sigur această tendinţă spre transcendental a lui Mateiu Caragiale ancorează adesea în domenii mai puţin valabile, în mistică şi chiar în mister.

Caracterul obiectiv al perspectivei — cosmice sau istorice — în care-şi încadrează Mateiu Caragiale elementele liricei sau povestirei sale, nu infirmă cu nimic faptul că această perspectivă e rodul unei descoperiri personale, al unei viziuni proprii a poetului. Dar asupra acestui lucru, asupra valorii subiective a obiectivărilor lui Mateiu Caragiale, sau — ca să întrebuinţăm o expresie kantiană — asupra însuşirii pe cale raţională a cunoaşterilor raţionale şi istorice, insistăm mai îndelung într'altă parte.

Ceea ce ne interesează aici, este faptul că perspectiva aceasta în care se mişcă lirismul lui Mateiu Caragiale, este *descoperirea sa* în conştiinţă, deosebită de căile emotive ale sensibilităţii artistului. Faptul că la el această perspectivă e mai puţin rodul unei funcţiuni sensibile şi mai mult al unei conştiinţe. Perspectiva cosmică şi istorică (aceasta din urmă cu deosebire) a lui Mateiu Caragiale e însuşită raţional; ea constitue în acest sens o *dogmă* a poetului, dogmă pe care i-o vor întări din ce în ce mai mult toate sentimentele trezite, toate experienţele de vieaţă, toate antenele emoţiei artistice. Şi fără să ucidă acest conţinut afectiv, fără să-i scadă cu nimic din valoare şi intensitate, *dogmatismul* acesta, în speţă perspectiva raţională, istorică şi cosmică, nu face decît să înglobeze tezaurul afectiv al poetului.

Dar revelaţia ultimă a artei sale rămîne această perspectivă cristalizată în conştiinţă.

Emoţia artistică îndeplinind o funcţie de fir conducător spre acest ultim adevăr — actul de intuire bergsoniană sau de intelect confuz cum îl numeşte Julien Benda — nu-şi pierde prin aceasta nimic din frumuseţea ei crudă şi originară. Vibraţia lirică e deplină,

cu atît mai deplină cu cît emoția nu rămîne suspendată, nu rămîne emoție „pură", ci ajunge să fie integrată, împlinită într'un act de conștiință. Și anume într'o conștiință istorică.

Ceva mai mult chiar: faptul că poezia lui Mateiu Caragiale conduce în cele din urmă la o perspectivă istorică, îi conferă lui (și artei sale) meritul de a fi printre puținii scriitori romîni care, în cadrul unei conștiințe unitare asupra lumii, și-au cristalizat nestricate emoțiile rare ale unui puternic lirism.

Inainte de a preciza sensul și adîncimea acestei conștiințe istorice — căci este una cu un sens și o profunzime precisă — vom insista asupra atitudinii sentimentale a poetului față de realitățile lumii prezente sau trecute. Atitudine care ne va desvălui în aceeași măsură și conștiința sa de două ori unitară: de vieață și artistică.

Mateiu Caragiale este un contemplativ; o spune el în repetate rînduri:

„Sufletu-mi e o mare moartă oglindind un cer de jale",

sau:

„Mergeam la muzeu foarte des. Cît de cufundat eram în con-
„templarea cadrelor nu treceam cu vederea nici pe oaspeți"...

iar în altă parte:

„M'am oprit și privirea mi-a rămas îndelung pironită asupra
„acelei ferestre.

„....m'am rezemat de parmaclicul de tuciu al podului, lîngă mal,
„mi-am descoperit capul, care mă durea, și m'am cufundat cu totul
„în măreața priveliște a nopții".

De asemenea mărturii e plină toată opera sa. Și încă, e puțin zis. Vieața sa toată nu pare să fi fost altceva decît o vastă, o profundă și gravă contemplație. Omul acesta a cărui vieață închide în ea taine tot atît de uimitoare ca și straniile sau tristele sale personagii, omul acesta în care sentimentul unei alese aristocrații și-a aflat cea mai desăvîrșită întrupare, n'a fost decît o „mare moartă", o oglindă, una din acele oglinzi prin care, în amurguri, „tainic treceau fiori"; poate cea mai desăvîrșită și mai strălucitoare oglindă în care s'au răsfrînt ultimele ruguri, ultimii trandafiri și ultimele pojaruri ale unor veacuri adormite.

Suntem ispitiți să recunoaștem în această poziție stranie și tragică de vroită și căutată însingurare, afinitatea neștiută dintre Mateiu Ion Caragiale și acel gigant al poeziei franceze, Isidore Ducasse zis Comte de Lautréamont.

Ca și el, Mateiu Caragiale și-a căutat cu trufie un nume și un titlu de noblețe; ca și el, și-a creat o vieață de însingurare tainică și tiburătoare; ca și el a prețuit cu mută emoție și nesfîrșită scîrbă strălucirile putregaiului unei lumi și al unei epoci.

E adevărat că Lautréamont și-a spus în cele șase cînturi ale lui Maldoror toată înverșunarea sa nobilă de mare răsvrătit, de tîlhar blestemat al lumii, pe cînd Mateiu Caragiale a însemnat în istoria *Crailor de Curtea-Veche*, pe lîngă scîrba pentru o lume descompusă,

dragostea largă pentru strălucirile ei, pentru ceea ce el îi socotea măreț și demn de iubit.

Dar nu acestea sunt singurele semne ale înrudirii lui Mateiu Caragiale cu spiritul celui mai turmentat și mai izolat poet din cîți a cunoscut pînă azi literatura lumii. Căci însăși personagiile lor, rupte din fantasme și legende, desprinse din cadrele unei imaginații care s'a refuzat întotdeauna și cu îndărătnicie realităților imediate, socotite nevrednice și mîrșave, nu au omenesc decît chipul de a se mișca și a vorbi.

Iar undeva, în *Remember*, poate povestirea cea mai mult apropiată prin fantasticul și întunecimea ei de cîntecele lui Maldoror, Mateiu Caragiale lasă să-i scape o mărturisire:

„Dar, ca toate simțimintele omenești — *afară de ură* — cu timpul și frica se ostoiește și piere".

Sublinierea ne aparține; dar se poate ușor întrevedea cîtă insistență a depus Mateiu Caragiale de a introduce, fie și între pauze și fără o prea îndreptățită legătură cu contextul, credința lui în trăinicia urii. Faptul că la Isidore Ducasse sentimentul urii se desvelește în întreaga lui operă, iar la Mateiu Caragiale, într'o propoziție întîmplătoare, nu infirmă, credem, cu nimic prezența urii deopotrivă de adînc înrădăcinată în inimile lor; ci, cel mult, vădește discreția cu care Mateiu Caragiale avea grije să-și rostească cele mai tainice păreri.

Dar dacă din toate cele spuse pînă aici nu se recunoaște decît năzuința noastră către o analogie ce s'ar putea dovedi nesigură, în schimb legătura și afinitatea organică dintre Mateiu Caragiale și Isidore Ducasse se desvălue cu prisosință în cîntecele pe care ei le-au închinat mării.

Imnul pe care Lautréamont îl aduce oceanului, și din care nu desprindem decît o mică parte:

„Vieil océan, aux vagues de cristal, tu ressembles proportionel-
„lement à ces marques azurées que l'on voit sur le dos meurtri des
„mousses; tu es un immense bleu, appliqué sur le corps de la terre;
„j'aime cette comparaison. Ainsi, a ton premier aspect, un souffle
„prolongé de tristesse, qu'on croirait être le murmure de ta brise
„suave, passe, en laissant des ineffaçables traces, sur l'âme profon-
„dément ébranlée, et tu rapelles au souvenir de tes amants, sans
„qu'on s'en rende toujours compte, *les rudes commencements de*
„*l'homme*, ou il fait connaissance avec la douleur, qui ne le quitte
„plus" [1]).

nu știm dacă-și află o desăvîrșită pereche, decît în poemul pe care Mateiu Caragiale îl închină mării în *Craii de Curtea Veche:*

„Lucie ca o baltă, oglindind, la adăpostul toartelor coastei, piro-

---

[1]) Comte de Lautréamont Oeuvres complètes, Etude, commentaires et notes par Philippe Soupault, pg. 74—75, Ed. Au Sans Pareil, 1927, Paris, Avenue Kléber, 37.

„zeaua tăriei și mărgăritarul norilor, florie ca o pajiște sau scin-„teind ca o mișună de licuriri, searbădă și domoală, sau vie, verde „și vajnică, avîntindu-se spumegind spre cerul căruia îi e fiică, „de ea vorbea cu păginească evlavie, pomenindu-i doar numele, „glasul i se pogora tremurător ca și cum ar fi mărturisit o taină „sau îngînat o rugă. Pentru slăvirea ei, uriașa putere în mișcare a „rotundului, *matca a tot ce viază*, neîncătușata și neprihănita, i se „părea că graiul omenesc nu e îndeajuns vrednic, și că înșiși poeții „cei mai cu renume încumetîndu-se a o cînta păliseră".

Sublinierile pe care le-am făcut în această confruntare de texte, arată cum gîndul celor doi poeți a mers la începuturile ființei pe care ei le-au legat de leagănul mării. E o întîlnire cu atît mai frumoasă cu cît era mai neașteptată.

Revenind la Mateiu Caragiale, și anume la atitudinea sa contemplativă, vom spune că ea se traduce prin puternicul caracter evocativ al poeziei sale. Descripția pe care o aduce în poem, ca și lirismul care-i înfioară povestirile, conțin o putere de evocare de largă rezonanță muzicală. Descrierea, în proză sau vers, nu e la el decît mijlocul de expresie al aceleiași forțe evocative care însuflețește figurile înghețate sub veacuri, arborii încremeniți în noapte, oglinzile scînteind în încăperi sumbre și tăcute. Și suntem îndreptățiți să recunoaștem esența poeziei tocmai în puterea ei de-a evoca, asemeni muzicii și sculpturii, și altfel decît pictura care, prin tehnica ei, ține mai mult de descriptiv, și analitic. Ori, dacă descripțiile lui Mateiu Caragiale acuză un caracter pictural — în măsura în care poetul folosește culoarea cuvîntului și linia șerpuitoare a frazei, — la multe din ele, caracterul pictural rămîne pe un plan secundar. Intîlnim în schimb, deplin realizate, efecte muzicale ce trezesc corzi pînă atunci mute în sufletul cititorului. Imagini ca acestea:

„Și'n tăinuita culă, țintind priviri viclene,
Zîmbesc către domnițe boeri cu lungă barbă
Purtind pe'naltă cucă surguciu cu mîndre pene",

picturale, plastice prin factura lor descriptivă, depășesc totuși simplul cadru au unei fresce de ctitorie veche și au darul să reînvie în mintea lectorului, o atmosferă, o epocă, stirnind o emoție estetică a cărei putere evocativă e mai mult de natură muzicală, decît efectul unei simple înșiruiri de imagini pitorești. Au versurile acestea ceea ce am numi patru dimensiuni, înțelegînd prin a patra dimensiune, timpul. Și tot aici, credem, se află explicarea acelui efect pe care-l au călătoriile — omerice, fantastice călătorii — din cele trei hagialîcuri; călătoria pe glob a lui Pantazi și aceea în istorie a lui Pașadia. Dar numai pentru analizarea lor ar fi nevoie de un capitol aparte.

„Fîntînii apele nu-i mai jucau în raze...".

Propozițiunea aceasta, care cuprinde într'însa amurgul tot al unei lumi și-al unei istorii, poate fi alăturată fără nicio greșală cunoscutului vers al lui Mallarmé:

Hélas! la chair est triste et j'ai lu tous les livres...

căci ea dă măsura întreagă a forței de sugestie și evocare pe care Mateiu Caragiale o știe stîrni cu mijloace atît de simple, chiar sărace.

Dar ce înseamnează, în cele din urmă, această putere evocativă a lirismului său? De unde-și trage ea primele rădăcini și încotro își ridică mugurii? Și în sfîrșit, nu-l situează ea pe Mateiu Caragiale într'un anumit curent poetic, într'o *școală* literară anumită?

Dacă Mateiu Caragiale e un contemplativ și dacă opera sa este în bună parte rezultatul acestei contemplații, două cauze par să explice poziția sa contemplativă. Cea dintîi se află în condiția de viață a poetului, condiție din care și-a tras și concepția sa aristocratică: însingurarea vroită, conștiința *stirpei* lui alese, disprețul suveran pentru o lume în care aristocrația cădea, în care valorile trecutului apuneau pentru totdeauna. Și cît de aristocrat a fost Mateiu Caragiale, și cît de mut a iubit el trecutul o mărturisește sfințenia cu care vorbește el de trecut; de „scumpul Trecut" — cu majusculă — într'atîta trecutul reprezenta pentru el o credință și un sens de viață, dacă nu singurul.

Fiindcă asemeni lui Eminescu, Mateiu Caragiale făcea parte din acei artiști declasați, care-și leagă agonia lor de acea a unei clase sociale. In neputința de a se încadra prezentului pentru a tinde către viitor, ei se cufundă într'un trecut căruia depărtarea îi accentuiază frumusețea și-i estompează uriciunea.

Trecutul din care s'au născut *Sattrele*, ca și *Pajerele*, ca și *Craii de Curtea Veche*.

(Dar aceasta e o temă care pretinde o aplecare mai atentă asupra ei. Și nici nu socotim întru totul mulțumitoare explicarea contemplativității lui Mateiu Caragiale, prin simplul atașament de trecut).

Nu poate fi pus la îndoială faptul că o concepție de vieață hrănită exclusiv din trecut — dacă ea se mai poate numi concepție *de vieață* — duce la contemplativitate. Dar e prea organică, prea adînc închisă în toate cutele sufletești ale poetului această atitudine, pentru ca să ne îngăduie a o explica numai prin concepția sa de vieață care, în cele din urmă, este tot un dat însușit ulterior.

In atitudinea contemplativă a lui Mateiu Caragiale—*într'atîta cât o considerăm ca pe un dat din afară*, ca pe o rezultantă a mediului și a factorilor exteriori care au acționat asupra afectivității și conștiinței poetului — suntem îndreptățiți să recunoaștem caracterele înseși ale spiritualității românești.

Fiindcă, mai înainte ca actul contemplației să-l poarte în trecut
poetul contemplă. Evocarea trecutului e un efect, iar nu o cauză.
Cauza e actul acesta al contemplării, starea contemplativă; și pri-
cina acestei stări se situează inițial în afara subiectului care con-
templă. Această stare contemplativă ne mai reprezentând un ca-
racter exclusiv al spiritului lui Mateiu Caragiale, ci unul global și
specific românesc. E contemplația din Miorița, din Doine, din tot
acel bagaj al subconștientului pe care domnul Lucian Blaga l-a re-
levat în Spațiul mioritic.

Conștiința istorică hotărît că i-a hrănit lui Mateiu Caragiale
acea stare contemplativă și i-a fecundat-o. Dar materialul primar
care a născut-o mai era și altul decît conștiința istorică.

In contemplația lui Mateiu Caragiale, este cuprinsă, evident
o concepție de vieață; dar în egală măsură, și o condiție de vieață.
Aceea care a născut sentimentul propriu spiritualității românești:
de înfrățire, creștere și moarte în miezul plaiului, al codrului, al
văii și al cerului românesc.

In poezia lui Mateiu Caragiale însă, emoția aceasta n'a rămas
primară, *pură*. Ea s'ar fi tradus atunci în bucolice, în pastorale,
în cîntece mai mult sau mai puțin campestre sau haiducești. Ea s'a
conservat numai, sub vestmântul unei concepții — aceea aristrocra-
tică — care a transfigurat-o, dându-i un sens istoric bine definit.
Influența reciprocă a operat asupra emoției primare, convertind-o
într'o poezie în care organic românesc e fiorul dintâi; ceea ce în
limba și filosofia germană se numește *die Grundlinie*. Restul e lite-
ratură, e școală, e curent poetic. Și e, anume, romantismul.

Căci într'o mare măsură, și cu deosebire în lirica sa, acesta e
Mateiu Caragiale: ultimul nostru mare romantic.

Dar romantismul lui Mateiu Caragiale nu aducea numai iu-
birea sonorităților și a culorii, după cum afirmă undeva [1]), pe bună
dreptate domnul Emanoil Bucuță; ar fi fost prea puțin și neînsem-
nat aportul liricei sale. Mult mai organic, romantismul lui Mateiu
Caragiale se resimte de un puternic sentiment al naturii. Și tocmai
pe această lature, lirica sa își află încadrarea și continuitatea în
poezia românească.

E semnificativ cum, la unul din cei mari poeți ai noștri, la Tudor
Arghezi, natura și sentimentul poetului de înfrățire cu ea sunt
aproape cu totul inexsistente. In poezia sa, Arghezi ridică probleme
metafizice pe care le cuprinde într'o uimitoare plasticizare a cu-
vântului; natura nu participă aici. Sau, mai bine spus, participarea
naturii în lirica argheziană e pasivă, exterioară, decorativă. Cel
mult, ea se lasă întrezărită în unele creionări, sau în cuprinsul unui
peisaj sufletesc. Când Arghezi, spune:

„Sînt, Doamne, prejmuit ca o grădină în care paște—un mânz",
sau când invocă:

„Spune-mi, tu, noapte, martur de smarald!",

[1]) Ultima Oră, anul I, Nr. 103 din 1 Mai 1929.

peisajul e prezent, cuvîntul închipuie grădina și tăria de smarald a nopții. Dar accentul nu cade asupra peisajului, asupra naturii ambiante; cel care comunică și domină aici, mai mult decât natura, este poetul și întrebarea lui. Participarea naturii e fericită, e poetică, dar nu covârșitoare; covârșitoare e sbaterea de mânz a poetului, largă și cuprinzătoare e întrebarea aruncată nopții mai mult decât noaptea însăși. Ceea ce e puternic la Arghezi, e tocmai concretizarea acestor întrebări metafizice, de pe urma căreia ele nu-și pierd cu nimic din metafizicul lor.

Poezia romînească însă, lirica noastră populară, naște și trăește din natură mai mult — și în orice caz mai întâi — decât din metafizică. Sau, dacă vreți, metafizica liricei populare este o metafizică a naturii. Inainte de problema morții, în *Miorița* e prezentă natura. Și până la urmă ea participă activ, cu toate elementele ei, cu brazii cei trufași, cu fagi și păltinași, cu soarele, luna, stelele. E atât de activă, de covârșitoare prezența naturii în această poezie, în cât apariția bătrînei „cu brâul de lână", e cuprinsă și integrată peisagiului.

Aceeași participare efectivă și dinamică a naturii se întâlnește în aproape întreagă lirica noastră populară. Natura e cadru, factor activ, martor și cauză a tuturor actelor care se petrec în sînul ei, în strînsă dependență de ea.

Și poate nimic nu dă mai multă tărie și întregime poporului romînesc decît această robustă frățietate a lui cu natura. Care l-a adăpostit în codrii ei când — asuprit — a luat drumul haiduciei, care l-a mîngîiat și l-a hrănit; pământul pe care el a trudit, i-a fost leagăn și mormînt, iar cînd n'a mai avut nimic, romînul — om al pămîntului — a rămas *lipit* de el, lipit pămîntului, *rumîn*. Vieața, dorurile și răzvrătirile sale au fost strîns și indistructibi legate de pămînt.

O asemenea înfrățire a omului cu natura nu se putea să nu rodească în toată lirica, în toate cînteccle și basmele noastre. Sentimentul acesta al naturii, organic, sălbatic chiar în primara lui curăție, însemnează condiția primă a liricii românești. Și dacă la Arghezi el absentează, poate fi reconstituit totuși sub un alt chip, în teluricul vorbelor, în putința de concretizare a metafizicei din poezia sa.

In lirica eminesciană, prezența naturii freamătă și covîrșește. Poetul vorbește codrului ca unui frate bun și moartea și-o dorește la malul mării, străjuit de teiul sfînt.

Evocîndu-și amintirile copilăriei, cel dintîi gînd al lui Creangă îi este la „Ozana cea frumoasă curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu mîhnire Cetatea Neamțului, de-atîtea veacuri", și numai după această primă evocare vin la rînd părinții, frații, prietenii.

Dar credem că la nimeni — în lirica noastră cultă pînă la Mateiu Caragiale — mai mult decît la Odobescu, natura nu e prezentă

mai viu, poate nicăeri mai mult decît la el, sentimentul de cuprindere şi evocare a naturii n'a atins o desăvîrşire a formei care să-i înfăţişeze mai bine întreaga strălucire şi calda ei bogăţie; desprindem la întâmplare:

„...înalţii stejari, pătrunşi de luminile soarelui de vară, prezentau în bolţile lor răzlăţate, toată scara feţelor smarandului, dela frageda verdeaţă a mugurului pînă la negrul întunecat al tulpinei. O atmosferă de balsame răcoroase învia suflarea şi şoapta frunzelor, uşor clătinate de o lină adiere, se îngâna singură cu susurul greerilor ascunşi în frunziş" [1].

Acelaşi filon domină şi în lirica lui Mateiu Caragiale. Dacă în *Mioriţa* arborii codrilor erau părtaşi la marea nuntă, în poezia lui Mateiu Caragiale ei îşi amestecă vieaţa cu aceea a poetului, şi prea adesea sufletul său e una cu al lor:

„Atunci mergi de te-aşează sub un bătrîn stejar,
Ascultă mândrul freamăt ce'n el deşteaptă vântul,

şi numai în urma acestei comuniuni cu natura, îi vor putea „tresălta în suflet străbunii adormiţi". Căci numai prin participarea naturii pot căpăta vieaţă sentimentele şi amintirile poetului. Ea deţine în lirica sa nu numai un rol de mărturie şi mijlocitor, dar unul aproape demiurgic:

„E înnăscută în mine, drojdie de străvechiu eres, o iubire pă-„gînă şi cucernică pentru copacii bătrîni. Lor le datoresc inspiraţii „mult nobile şi grave, fiindcă nu cred să se afle pe lume viers ome-„nesc sau cântare meşteşugită, care să mă mişte mai viu, ca tainicul „freamăt ce-l deşteaptă în frunzişul lor vântul serii".

In această mărturie, în care dualitatea dintre poet şi natură se soldează cu triumful naturii asupra poetului, trebue aflată şi agonia lui Mateiu Caragiale; aici numai e vorba de un echilibru, de simpla unitate dintre mediu şi personaj pe care o releva în studiul său criticul Tudor Vianu [2]), ci de o totală dominaţie a naturii. Tot ce lumea omenească a închis, a prăbuşit sau a împietrit în el, natura singură poate trezi şi însufleţi; Mateiu Caragiale nu e un colaborator şi un stăpîn al naturii, ci un supus, plăpînd fiu al ei. E acesta rezultatul unei însingurări de viaţă, al unei slăbiciuni de învins, din care nu poate scăpa decît reîntorcîndu-se — asemeni eroului mitic — la natură, singura care-i mai poate hrăni şi îmbogăţi viaţa.

Eminescu cerea să fie înmormîntat la marginea mării. Mateiu Caragiale, prin gura lui Pantazi, *alter-ego*-ul său, — vrea mai mult: „într'însa dorea să-şi afle şi mormîntul".

Sunt două tipuri care constitue pentru majoritatea poeţilor, locurile comune de inspiraţie supremă, două timpuri deosebite în

[1]) Alexandru Odobescu: Opere complete, vol. III, pag. 16. Edit. Minerva. Bucureşti, 1908.
[2]) Gândirea, An. XV, Nr. 3, Martie 1936.

sens cronologic, dar înrudite şi asemănătoare prin caracterul de sfîrşit, de melancolie declin, pe care îl închid în ele: toamna şi seara.

In peisagiul şi sub cerul romînesc, aceste două feţe ale vremii îşi desvălue toată frumuseţea lor tulbure şi grea, însingerată şi tristă. Poezia le-a rămas veşnic tributară şi sunt multe operele care au născut din ele.

Lirica noastră modernă şi-a aflat în Bacovia, în Vinea şi Voronca, trei din cei mai preţioşi maeştri cîntăreţi ai toamnelor şi ai înserării. Toamnele putrede, verlainiene, ale lui Bacovia, toamne de scîntei galbene şi de plumb — toamnele eterate, înfiorate de răsunetul împuşcăturilor în amurgurile vînătorii, ale lui Ion Vinea — toamnele de linişte fremătătoare cu ceruri cenuşii şi cu amurguri în care „oameni şi arbori conspiră", ale lui Ilarie Voronca.

Insă n'ar putea lipsi, decît sub o grea învinuire, dintr'o antologie romînească a toamnei, evocările lui Mateiu Caragiale:

„Incepuse toamna, dar nu toamna rumenă dela miazăzi, bacantă „încinsă cu piele de pardos, purtînd ciorchine de struguri şi poame „în părul arămiu, ci toamna spelbă a ţărilor de secară şi de bere, „cu cer searbăd, cu soarele foarte jos, tîrîndu-se ofilit la zare".

Şi ne întrebăm ce poate adăuga un comentariu, la toată măestria acestei scurte descripţii, după cum nu ştim cîte pene vor fi reuşit să înfăţişeze mai deplin, cu mijloace atît de reduse, două din aspectele vii şi crude ale toamnei.

Apropierea dintre seară şi toamnă se înfăptueşte în gîndul poetului, firesc, liniar, într'o unitate simplă:

„Sunt seri, spre toamnă, adînci şi strălucite
„Ce luminîndu-mi negura-amintirii
„Trezesc în mine suflete-adormite
„De mult, incît cad pradă amăgirii
„Cînd Cerul pîrguit la zări cuprinde
„Purpura toată, şi toţi trandafirii...."

Cine n'ar putea recunoaşte în acest sfîrşit de zi şi anotimp, sfîrşitul istoric al unei lumi şi al unei epoci, al lumii pe care Mateiu Caragiale a iubit-o atîta, al epocii în care sufletului său stingher i-a plăcut să se scalde şi să se piardă?

Şi tot la Mateiu Caragiale, de astădată povestitor al *Crailor de Curtea-Veche*, vom căuta o corespondenţă în proză acestor versuri, dacă rîndurile de mai jos ţin cumva de proză mai mult decît de poezie:

„Asemenea seri se întorc, zice-se, de demult, în taina lor le „plăcea meşterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre, „rare ori însă penelul celor mai iscusiţi chiar a izbutit să le redea „umbra limpede în toată albastra-i străvezime. E seara isgonirii „Agarei, seara fugii în Egipt. Pare că fascinată, vremea însăşi îşi

„contenește mersul. Și în văzduhul fluid nicio adiere, în frunzișuri „nici un murmur, pe luciul apei nici un fior''.

Emoția cuprinsă în aceste rînduri se transmite cititorului întreagă, ea creiază povestirii o perspectivă nouă, închizînd intrînsa, o lume pe care verbul lui Mateiu Caragiale știe s'o însuflețească în fața noastră, vie, nestricată.

Dar singuraticului, tristului și intîrziatului ciocoiu și cavaler care a fost Mateiu Caragiale, mai mult pare-se decît seara, mai mult decît toamna, îi era dragă și soră, noaptea. Cum observa în studiul său domnul Tudor Vianu: „Fără îndoială că, în literatura noastră Mateiu Caragiale este pictorul cel mai de seamă al acelor aspecte pe care romanticii le denumiau cu expresia „latura nocturnă a naturii'' [1]).

Noaptea pe care el a iubit-o atît încît, „dacă i-ar fi îngăduit mijloacele de traiu a schimba fața împrejurărilor, cu anii ar fi fost cu putință să nu vadă fața zilei''.

Chipul măestrit în care el a povestit nopțile, singur e deajuns să-l așeze pe Mateiu Caragiale în rîndul celor mai de seamă poeți ai lumii. Sunt nopți

„.... de catifea și de plumb, în care adierea molatică a unui „vînt fierbinte cerca în zadar să risipească pîcla ce închegase văz- „duhul. Zările scăpărau de fulgere scurte, pădurea și grădinile „posace tăceau ca amorțite de o vrajă rea; mirosea a taină, a păcat, „a rătăcire''.

„Asemenea nopți sunt mai de temut ca beția; vîntul cald îm- „praștie frigurile rele. Stendhal scrie că la Roma, cînd bate un anume vînt în Transtevere, se ucide''.

Și o altă, asemănătoare,

„.... de sfîrșit de Iunie, caldă și îmbîcsită de pîclă, una din acele nopți fără lună pe care nesănătoasa boare de miazăzi le catifelează și le înnăbușă lin. Peste pustietatea grădinilor amorțite, apasă ceva amenințător, și ca de pe alt tărîm, din necunoscut se apropiau gemete surde, ce înfiorau văzduhul de neliniște. Din cînd în cînd, învăpăind de dîre scînteiătoare, cerești prăpăstii, cădeau stele, și departe fulgera în zări''.

Filele se închid încet, tăcut, fiindcă nu știi dacă noaptea asta e o pagină citită sau trăită aevea, într'atîta sentimentul întreg și clocotitor al naturii e cristalizat în fraze de poezie desăvîrșită. Poate cea mai desăvîrșită și integrală poezie a ceasurilor de apus și de sfîrșit.

Sfîrșit fără întoarcere, fără lumină, în tăcere și beznă, sfîrșitul unei lumi al cărei deplin și credincios cîntăreț a vroit să fie Mateiu Caragiale.

Și a reușit, întru totul.

MIRON R. PARASCHIVESCU

---

[1]) Gândirea, An. XV, Nr 3, Martie 1936.

L A I A Z

Lui G. Topîrceanu, in memoriam

Lingă iaz, se-oprește boul
Răslețit dela cireadă,
Mîngîie cu botul fața
Norilor tiviți cu sînge.

Luciul iazului se-aprinde,
Sbor de grauri, salt de mrene,
Scînteieri de libelulă,
Joacă'n trestii și pe ape.

O căruță ține drumul
Peste deal și-o ia la vale;
Chiotă prelung flăcăul,
Cailor speriați dînd bici.

*

Oile se mișcă negre,
Vin pe miriștea de aur.
Sună fluer — și tăcerea
Cîmpului sporește iarăș.

Depe Prut, din luncă suie
Seara sură și se culcă
Pe-o căpiță; o'nvelește
Noaptea cu plocat de umbre.

Floarea-soarelui mirată
'Nalță fruntea. Unde-i stîrcul?
Chipul i-a rămas pe apă
Oglindit într'un picior.

*

Cîmp pustiu și vînăt. Cerul
Iși deschide geana largă;
Tot mai străveziu e ochiul
Lui cel verde plin de stele.

Colo'n stuf, un sbor de rațe
Cade fîlfîind din aripi
Lung foșnește păpurișul,
Se cutremură de-o spaimă.

Jos, la iaz, domol coboară
Chemînd cîinele la dînsul,
Purtînd pușcă grea pe umăr,
Cu pas rar un vînător.

•

Pe sub sălci', a stat la pîndă
Tot măsoară și măsoară.
Tava iazului suflată
In argintul din poveste.

Bubuie cu fulger pușca:
Prăbușiri de pene, plescăt.....
Negru, zugrăvit pe ceruri...
Stolul își deșiră sborul.

Pe cînd sus, în zare, singur
Un erete dă tîrcoale
Peste țarini înoptate
Și se pierde'n roate mari.

ION PILLAT

Miorcani 1937.

ORIGINELE NATURALE ȘI FORMELE BIOLOGICE ALE MINCIUNII [1]

1. MINCIUNA ȘI LEGATURILE SALE CU PSIHOLOGIA, MORALA ȘI PEDAGOGIA

Problema minciunii prezintă patru aspecte bine deosebite, anume: un aspect psihologic, unul psiho-patologic, un aspect moral-sociologic și unul de ordin educativ. Aceasta înseamnează că minciuna poate fi studiată cu îndreptățită atențiune din triplu punct de vedere al psihologiei, moralei și educației. Psihologia direct interesată să explice fenomenologia acestei conduite omenești așa de răspîndită și universală, va avea în vedere mai mult cauzalitatea sa, cu alte cuvinte motivele, condițiunile și împrejurările sale de producțiune. Morala și sociologia, dela sine se înțelege că vor fi preocupate în cercetarea aceluiași fenomen numai de efectele sale sociale, de abaterile sau conflictele cu regulile de viață colectivă, iar știința educațiunii de mijloacele preventive și directe pentru combaterea sa, cu un cuvînt de ceea ce s'ar putea numi terapeutica și profilaxia minciunii.

Dată fiind complexitatea acestui fenomen, în studiul de față noi ne vom concentra atențiunea noastră în particular asupra psihologiei minciunii copilului, care de altfel în totalul de probleme pe care le ridică minciuna în general reprezintă în realitate problema cea mai interesantă și mai grea. Efectele sociale și morale ale minciunilor adulte și infantile sunt îndeobște cunoscute, în vreme ce caracterele lor psihice sunt mai puțin cunoscute sau nu sunt cunoscute de loc. Ne referim în special la minciunile copiilor care de pildă la noi n'au fost studiate de loc pînă acum, deși problema lor este de un deosebit interes social și pedagogic.

Odată cunoscute în psihologia lor generală, în condițiunile lor intime de producere, educatorii vor fi mai în măsură să știe prin ce mijloace și cum să procedeze la combaterea minciunilor copiilor.

[1]) Capitolul I dintr'o lucrare care are de obiect *Psihologia Minciunii Copilului*.

2. ANTINOMIILE MINCIUNII

Studiul minciunii mai ridică însă, pe lîngă problemele de mai sus, şi o alta de un caracter cu totul particular, anume problema admisibilităţii sau inadmisibilităţii sale ca fenomen sau conduită normală în societate. Problema aceasta interesează deopotrivă pe psihologi, moralişti şi educatori.

Este minciuna o conduită absolut imorală care trebueşte combătută şi netolerată sub nici o formă în manifestările sociale ale individului? Sau dimpotrivă ea este tolerabilă şi justificată în anumite cazuri? Părerile cu privire la aceste întrebări, după cum vom avea prilejul să vedem în cursul expunerii acestei lucrări, sunt destul de împărţite, unele fiind extrem de severe faţă de conduitele mincinoase, neadmiţînd nici o formă scuzabilă, altele din contră fiind mai indulgente.

Dar ceea ce este mai semnificativ, este faptul că divergenţa aceasta este de notat nu numai între gînditorii laici, dar şi între reprezentanţii, învăţaţii unei religii aşa de răspîndită şi respectată cum este de pildă religia catolică, după cum vom avea prilejul să arătăm în celelalte capitole.

Psihologul elveţian, Edouard Claparède a sesizat şi fixat cît se poate de sugestiv aspectele antinomice ale minciunii, pe care el le prezintă precum urmează în tripla lor considerare psihologică, morală şi educativă:

Antinomiile minciunii din punct de vedere psihologic

I

Nevoile de conservare impun individului obligaţia de a se adapta şi respecta adevărul; de altă parte aceleaşi nevoi sau altele îl pot sili să nu-l respecte şi să deformeze realitatea.

II

Societatea condamnă minciuna, dar pe de altă parte ea o practică şi nu poate să trăiască fără ea.

III

Individul obişnueşte să se mintă pe sine însuşi; dar de altă parte el îşi justifică minciuna sa.

Antinomiile minciunii din punct de vedere educativ

Educaţia pretinde copilului să nu mintă şi în acelaşi timp ea impune adultului obligaţia să-i întărească sentimentul necesităţii respectării adevărului, numai prin exemple bazate pe acesta. Sau din punct de vedere didactic, educaţia intelectuală a copilului nu este posibilă fără alterarea şi desfigurarea acestuia. Se ştie că realitatea, pentru ca să devină accesibilă minţii copilului, deseori trebueşte simplificată, transformată şi adaptată nivelului său de înţelegere, ceea ce înseamnează deformarea sau alterarea sa.

Antinomiile minciunii din punct de vedere moral

Adevărul fiind o valoare absolută şi un scop în sine, copilul nu trebue să mintă niciodată. Dar adevărul nu se prezintă întotdeauna ca scop în sine. El poate fi şi un simplu mijloc pentru realizarea unui scop înalt moral. In cazul însă că acţiunea sa se dovedeşte ineficace pentru atingerea acestuia, iar minciuna un mijloc mai prompt, mai sigur, folosirea sa se impune ca o datorie.

Antimoniile acestea multiple ale minciunii ne indică cît de delicată şi relativă este problema sa din punct de vedere moral şi cît de grea, dacă nu imposibilă de soluţionat în practică. Intr'adevăr, pe de o parte minciuna este un fenomen de desgustătoare realitate şi finalitate, iar pe de alta de crudă şi netăgăduită necesitate. In aceeaşi măsură în care omul moral şi corect rîvneşte la o vieaţă în acord numai cu normele adevărului, în aceeaşi măsură vieaţa îi poate impune minciuni creatoare de bine individual sau social, care să-i dovedească caracterul lor folositor.

Caracterul acesta de dublă morală al minciunii ar dovedi, observă tot Claparède, cît de imperfectă şi de înapoiată este încă organizarea societăţii noastre contemporane. Duplicitatea aceasta, s'ar putea, credem noi, să nu dispară niciodată, oricîte progrese ar face civilizaţia omenească în viitor şi oricît s'ar perfecţiona educaţia morală a omului. Aceasta pentru motivul că minciuna înainte de a fi un fenomen strict social, este un fenomen natural, o formă de conduită care nu lipseşte nici în lumea animală.

3. CONDUITELE INRUDITE CU MINCIUNA IN LUMEA ANIMALĂ ŞI VEGETALĂ

Dacă unul din caracterele minciunii este acţiunea de a înşela, de a induce în eroare prin negaţiunea adevărului sau simularea lui sub înfăţişări mincinoase, sub forma aceasta, minciuna s'ar putea spune că se întîlneşte şi pe treptele mai de jos ale vieţii, în lumea animalelor şi plantelor, deşi acestea sunt lipsite de vorbire.

Nu vrem să spunem că formele de înşelare pe care le revelă unele conduite ale animalelor sunt tot una cu complicatele conduite mincinoase ale oamenilor, ci numai să observăm că acele dintîi se

încadrează ca o formă mai specifică în aceeaşi categorie de acte particulare de înşelăciune, amăgire, prefăcătorie, viclenie şi curse, vizibile şi pe alte planuri ale vieţii, afară de cea omenească.

Ce este de pildă mimetismul permanent sau circumstanţial al unor animale, dacă nu o formă de înşelăciune, de deghizare a individualităţii lor fizice pe care o creează natura din necesităţi de apărare? Să dăm cîteva exemple: *Phillia* este o insectă tropicală, de formă ovală turtită, ale cărei aripi prezintă nervuri principale şi laterale ca şi frunzele copacilor pe care se aşează. Prin culoarea şi nervurile aripilor ea se aseamănă aşa de mult cu frunzele cu care se hrăneşte, încît se confundă cu ele. Un caz asemănător prezintă fluturele exotic *Callima*, care prin culoarea, prin dispunerea suprapusă a aripilor şi modul lor de fixare pe rămurică, imită nu numai frunzele, dar şi peţiolul acestora. De aceea asemănarea este aşa de mare încît nu poate fi deosebit de ele.

Alte insecte, cum sunt de pildă omizile fluturelui *Psyché* sau larvele Friganelor, insecte de apă, îşi fabrică în jurul corpului nişte tuburi în culoarea mediului ambiant făcute din nisip, noroi, fire de paie, de iarbă, beţişoare, care le dă perfectă aparenţă de obiecte inerte.

Mimetismul acesta este foarte răspîndit în natură, el întîlnindu-se nu numai la insecte, dar şi la animalele cu organizaţie mai complexă, cum sunt moluştele, peştii, şerpii şi păsările.

Iată de pildă cum se prezintă el la peşti. Vom cita cîteva date după o lucrare a unui reputat ichtiolog francez. „Mediul pămîntesc, spune Louis Roule [1]), prezintă deseori cazuri de asemănare între nuanţele de colorit ale animalelor şi acelea ale locului în care trăiesc. Aceste exemple de homocromie sunt destul de rare, destul de excepţionale, pentru a atrage atenţia de îndată ce se prezintă. Dacă ele sunt uneori frecvente, cum sunt de pildă blănurile albe ale animalelor din regiunea zăpezilor, sau cele roşietice ale animalelor din ţinuturile nisipoase sau blănurile împestriţate în culoarea muşchilor copacilor ale acelora care trăiesc pe arbori, ele lipsesc la cele mai multe, deoarece nu se găseşte întotdeauna legătură între culoarea lor şi aceea a mediului. La peşti din potrivă, cazurile de homocromie sunt mult mai răspîndite. Ei prezintă mult mai adesea colorituri în tonul fundamental al mediului în care locuesc. Ei pot fi chiar distribuiţi în mai multe categorii după culori. Oricare ar fi speciile şi felurimea lor, există peşti de culori împestriţate, albaştrii, roşii, argintii, negri, decoloraţi, nuanţaţi astfel după condiţiile obişnuite ale ţinutului de ape în care trăiesc....

Speciile care obişnuesc să viziteze malurile rîurilor şi lacurilor, fundurile marine din vecinătatea ţărmurilor, regiuni unde intensitatea luminoasă, deşi micşorată, este încă destul de puternică, sunt

1) Dr. Louis Roule. Les Poissons et le Monde vivant des eaux. Paris, Librairie Delagrave, I, 88.

acoperite de cele mai multe ori de nuanţe variate, în care domină cenuşiul verzui şi roşiatic, însoţite uneori de străluciri şi tonuri pure galbene, roşii şi albastre. Aceste împestriţături în lumina moale şi cenuşie care le înconjoară se potrivesc şi se confundă cu împrejurimile, cu nuanţele plantelor verzi submarine şi animalelor fixate de stînci. Să luăm de pildă un peşte, ca (julis vulgare [1]) sau peştele buzat, sau o grămadă de corali şi să-i privim izolat şi dela distanţă. Ei par îmbrăcaţi intr'o haină de culori strigătoare, din pricina tonurilor care se opun unele altora. Să-i reaşezăm în rezervoriul din care i-am scos şi să-i lăsăm să se îndrepte spre unul din pereţii acestuia acoperit de alge şi alte animale fixate. Ei se asimilează, cu toate petele lor de nuanţe tăioase, în aşa măsură acestui fond în care au intrat, încît abia îi vom mai putea deosebi. Acelaşi lucru se petrece şi în apa mărilor. Pigmenţii pielii lor se aranjează într'un anumit mod ca să poată difuza radiaţiunile luminoase, pe care le primesc; şi deoarece acestea-s toate prezente la micile adîncimi în care trăiesc aceşti peşti şi ele n'au suferit decît un început de disociaţie, cu toate deosebirile dela o specie la alta, pigmenţii se aranjează în aşa fel pentru difuziunea luminii, încît din aşezarea aceasta rezultă camuflarea naturală a acestor animale, în vederea apărării organismului lor interior".

Mimetismul poate prezenta însă şi o altă formă destul de curioasă şi abilă, dacă avem în vedere scopul pe care-l serveşte. Sunt unele animale care pentru a se apăra împrumută dela animalele cunoscute ca primejdioase aspectele lor înfricoşetoare. Cu alte cuvinte ele mimează masca acestora. De pildă, muştele de neamul Eristalelor seamănă foarte mult cu albinele şi fără îndoială că această asemănare favorizează foarte mult condiţiunile lor de existenţă. Tot aşa muştele de specia Volucelor, care trăiesc printre trîntorii albinelor, seamănă în aşa grad cu aceştia încît ele îi pot înşela numai mulţumită acestei asemănări. Astfel ele pot intra în cuiburile acestora, unde îşi depun oule din care vor ieşi larve ce se vor hrăni cu proviziunile strînse de trîntori pentru propriile lor larve.

Choerocampa elpenor, o omidă care trăieşte în Franţa, oridecîteori este atacată ia forma unui cap de şarpe. Avînd două pete mari în regiunea abdominală, care seamănă cu doi ochi, prin retragerea capului în corp, în caz de atac ele fac impresia unui cap de şarpe, care sperie broaştele sau şopîrlele care ar dori s'o vîneze. Tot aşa în America meridională, mulţi şerpi nevătămători se prezintă exterior sub înfăţişarea şerpilor vătămători, fără însă să fie ceea ce par.

Prin însuşirea aspectului animalelor temute, animalele inofensive de care este vorba reuşesc să înşele, să pară altfel decît ceea ce

1) In franţuzeşte: la Girelle, peşte comun avînd o lungime de 15—25 cm. Trăeşte în apele Mediteranei.

sunt și astfel să îndepărteze eventualele posibilități de atac sau să-și ușureze condițiile de trai.

Mimetismul reprezintă însă un procedeu de apărare pasivă, specific numai anumitor animale. Animalele pot recurge și la alte procedee mincinoase de luptă pentru a-și asigura victoria. De pildă ele pot simula executarea unui atac dintr'o anumită direcție, pentru a intimida și sili animalul urmărit să iasă din ascunzișul său, procedeu folosit nu numai de animalele mari cum sunt lupii, dar chiar de cele mai mici, cum sunt unele insecte.

Iată de pildă la ce procedeu de mișcări mincinoase, combinate, recurge „pompilul rătăcitor'', o speță de himenopteră, înrudită cu viespea, cînd este vorba să captureze un paianjen refugiat în gaura sa din pământ, înzestrată cu două ieșiri. Insecta vînătoare simulează că intră pe una din găuri, pentru a face paianjenul să creadă că vine asupra sa. In realitate intrarea aceasta este numai un șiretlic pentru a speria pe păianjen să iasă. Pompilul într'adevăr, imediat iese afară din gaură și supraveghează cealaltă ieșire, pentru a vedea dacă nu cumva păianjenul iese pe aici. Uneori el simulează aceste intrări la ambele găuri, așteptînd apoi ieșirea acestuia pînă ce ea are loc [1]).

Inșelătoria poate merge pînă acolo încît ea face impresia unui mijloc pus în serviciul unui adevărat furt. Pompilii paraziți, de pildă, explorează cu antenele pămîntul, pînă ce descoper cuiburile altor insecte care și-au depus ouăle pe anumite insecte paralizate și îngropate acolo, pentruca larvele lor cînd vor ieși să aibe cu ce se hrăni.

Pompilii de care este vorba desfac aceste cuiburi, scot ouăle depuse de celelalte insecte și le înlocuesc cu cele ale lor proprii, refăcînd apoi cuiburile la loc.

Conduitele acestea instinctive ca și acelea de mimetism, enumerate mai sus, ne determină să susținem că ele reprezintă niște fenomene de mascare, de inducere în eroare, de felul acelora care se întîlnesc într'o formă inteligentă și rafinată în raporturile sociale dintre oameni.

*
* *

Dar dacă conduitele de mimetism, camuflaj și mascare ale animalelor de care ne-am ocupat, rezultă din jocul dinamic al anumitor procese, pe care natura le produce în mod fiziologic pentru apărarea lor, există alte categorii de animale, păsările și mamiferele mai ales, la care conduitele de înșelare, de inducere în eroare, pentru capturarea prăzilor sau evitarea primejdiilor par să rezulte din activitatea psihismului lor.

In America de Nord există o specie de mierloi, care pe lîngă darul cîntatului mai are și pe acela de a imita la perfecție glasul

[1]) Bouvier. La vie psychique des insectes, p. 150.

aproape al tuturor animalelor domestice. El se numește din această cauză *Mimus Polyglottus*.

„Cîntecele acestei păsări, spune Brehm, după care luăm aceste note, variază după localități. In pădure ea imită strigătele păsărilor silvicole; pe lîngă locuințele oamenilor, ea reproduce fidel toate zgomotele care se aud în ferme, anume: strigătul cocoșului, cloncănitul găinilor, măcăitul rațelor și giștilor, miorlăitul pisicii, lătratul cîinelui și grohăitul porcului, scîrțîitul ușii, moriștei de pe acoperiș, sgomotul fierăstrăului și tic-tacul morii''.

Imitațiunea aceasta n'ar fi mare lucru, dacă ea s'ar mărgini la un joc pur mecanic. Ceea ce este curios și interesant, este faptul că această pasăre se folosește de admirabila sa facultate de imitațiune, pentru a pune aceleași animale într'o mare fierbere. Ea imită glasurile animalelor pentru a ațîța animalele de aceleași specii, pentru a le induce în eroare, pentru a le pune pe falșe piste...., ca și cum ar urmări să se distreze pe socoteala lor.

„Văzînd de pildă, un cîine adormit, ea flueră la dînsul și acesta trezit brusc începe să alerge și să-și caute stăpînul, crezînd că acesta l-a chemat. Tot așa ea bagă toate găinile în sperieți, cînd începe să croncăne ca o pasăre răpitoare sau cînd imită țipetele disperate ale unui pui. Ea înșeală pe cotoi, cînd începe să miorlăie ca pisica în perioada rutului....'' [1]).

Conduite asemănătoare mai citează Brehm și la papagali și anume la papagalii de specia „Psitacus Erythraceus'', care odată prinși, fac dovezi de surprinzătoare dispozițiuni de imitațiune și inteligență. Astfel unul din papagalii a căror vieață el o descrie în cartea citată și în amănuntele căreia nu putem intra aici, între alte multe conduite inteligente, el avea obiceiul să simuleze acțiunea unei bătăi care i s'ar fi tras. El simula astfel această bătaie: „ce să mă lovești pe mine...'' (Odată cu pronunțarea acestor cuvinte el scotea un strigăt de groază, ca și cum ar fi fost cu adevărat bătut), după care continua astfel: „să mă lovești pe mine! Stai că-ți arăt eu pungașule. Să mă lovești! Da, da... Va să zică așa merge lumea''. După pronunțarea acestor cuvinte, el începea să rîdă foarte pronunțat.

Acelaşi papagal, cînd se prefăcea bolnav, spunea următoarele cuvinte: „Jaco este bolnav (Jaco era numele său); el este bolnav, săracul Jaco. Așteaptă, eu voi veni să te scutur'' [2]).

Faptele acestea destul de curioase, în care este foarte delicat de a se distinge, ceea ce este imitațiune de intențiunea de a se preface că este bolnav, dintr'un anumit punct de vedere, sunt destul de interesante, pentrucă ele ne reamintesc fapte asemănătoare observate și în viața copiilor mei, după cum vom avea prilejul să arătăm mai departe. Și aceștia sunt surprinși deseori că se prefac

[1]) A. E. Brehm. Merveilles de la Nature des Oiseaux, I, p. 676.
[2]) Ibidem, pag. 19.

de a fi bolnavi... dintr'un spirit de imitaţiune sau de distracţiune. Intrebaţi apoi de părinţi, dacă sunt cu adevărat bolnavi, dacă îi doare într'adevăr ceva, ei răspund că numai au glumit.

Dar la unele specii de păsări se pot observa conduite, care arată din partea lor o adevărată supleţe şi strategie de viclenie mincinoasă pentru a-şi salva progeniturile de atacurile animalelor mai puternice de cît ele.

Vom cita, după interesanta carte a lui E. Alix [1]), următoarea întîmplare din viaţa potîrnichilor. „Tatăl aleargă încoace şi încolo pentru a vedea din ce parte ar putea să se ivească primejdia. Un ţipăt mic de avertisment, scos de potîrnichea mamă, strînge de odată pe pui în jurul său. Ea le porunceşte să se ascundă într'un colţ retras oarecare, în buruieni, copaci, mirişte sau şanţ de brazdă. Odată ce i-a văzut ascunşi şi în siguranţă, împreună cu soţul său, ea întreprinde o adevărată acţiune, pentru a masca ascunderea puilor şi pentru a îndepărta atenţia duşmanilor urmăritori. Ei se prezintă acestora cu curaj; dar, dîndu-şi seama de slăbiciunea lor, nu îndrăznesc să-i atace şi numai să-i provoace, să-i urmărească, pentru a-i scoate din zona unde se găsesc ascunşi puii.

Când ei socotesc c'au reuşit în această viclenie, atunci potîrnichea-mamă îşi reia sborul spre locul unde sunt puii, pentru a-i aduce în altă ascunzătoare mai sigură, în vreme ce soţul rămîne să amăgească mai departe pe duşman. Când acesta îşi dă seama că ai săi sunt în siguranţă, atunci îşi ia sborul şi el, începînd să strige pentru ca potîrnichea să-i răspundă şi să-i indice locul unde se găseşte'' [2]).

Nu mai puţin interesante sunt şi conduitele de simulare ale unei păsări care trăieşte şi pe la noi. Este vorba de păpăluda, sau mulgătorul caprelor, cum i se mai spune. Păpăluda este de culoare cenuşie şi are un corp lunguieţ, cu aripi lungi, înguste şi ascuţite. In Spania, spune Brehm, această pasăre se mai numeşte „engana-pastor'', adică „înşelătoarea păstorului'', pentru motivul că păstorii sunt aceia care au prilejul s'o vadă deseori. In rătăcirile lor, cu turmele, ciobanii o silesc să sboare şi să se refugieze din loc în loc. Dacă ei însă se apropie de locul unde ea s'a ascuns, pasărea nu sboară imediat. Ciobanii, apropiindu-se, cred chiar că vor putea pune mîna pe dînsa. Dar, în clipa cînd ei întind mîna ca s'o apuce, tocmai în momentul acela ea le sboară pe sub nas. Pasărea, spune Brehn, le-a observat toate mişcările; prin prefăcuta sa nemişcare, ea n'a făcut decît să-şi simuleze somnul, prefăcându-se că doarme [3]).

Mărturisim că în îndepărtata noastră copilărie şi noi am cunoscut jocul amăgitor al acestei păsări, cînd vroiam s'o prindem.

Unele animale simulează chiar moartea ca un mijloc pentru a

1) E. Alix, L'Esprit de nos Bêtes. Paris. J. B. Baillière, 1890.
2) E. Alix, L'Esprit de nos Bêtes, p. 495.
3) Brehm, Les Oiseaux,, III, pag. 568. De asemenea: E. Alix, L'Esprit de nos Bêtes, pag. 546.

ieşi din încurcătură şi a-şi salva viaţa. Viclenia vulpii în această privinţă este proverbială. O veche fabulă romînească, care ne-a alintat închipuirea primilor ani de şcoală, o asemenea viclenie povesteşte. Este vorba de fabula în care o vulpe prefăcîndu-se moartă în drum, în calea unor căruţaşi pescari, unul din aceştia a luat-o şi a aruncat-o în carul său cu peşte. Văzîndu-se odată aici aşezată, vulpea a început să asvîrle cu picioarele peştii din căruţă, după care a fugit.

Blyth, povesteşte de o vulpe, care văzîndu-se surprinsă într'un coteţ de păsări şi fără putinţă de scăpare, s'a prefăcut moartă. Cel care a găsit-o în această situaţie, crezînd că este moartă, a luat-o de coadă şi a asvîrlit-o pe o grămadă de gunoi, de unde aceasta a luat-o repede la sănătoasa, spre marea ciudă a celui pe care-l păcălise [1]).

Nu numai vulpea, dar şi alte animale ştiu să simuleze indiferenţa, somnul sau moartea. Vicleniile pisicii sunt prea cunoscute, ca să le mai amintim. Mai puţin cunoscute sunt acele ale veveriţelor, nevăstuicilor, şoarecilor şi şerpilor. Aceştia din urmă, după cum susţine Jesse, „se pot preface morţi şi rămîne nemişcaţi atîta timp cît socotesc că sunt văzuţi sau se cred în primejdie [2])''.

In America de Nord trăieşte un mamifer marsupial, cunoscut sub numele de Sarig, ale cărui subspecii trăiesc, fie prin păduri, pe vîrfurile copacilor, fie prin apropierea satelor şi oraşelor, fiind spaima păsărilor. Este un animal foarte viclean, al cărui obiceiu de a se preface mort, cînd este prins, a trecut în proverb în această regiune a Americii.

Cînd se întîmplă că nimereşte într'un coteţ, el gîtue păsările, pentru a le suge sîngele. Ingreuindu-se şi ameţindu-se, cu toată prudenţa sa, se lasă să adoarmă chiar în mijlocul victimelor sale. Descoperit şi lovit el are obiceiul de a se face ghem, deschide gura şi închide ochii, ne mai dînd niciun semn de viaţă. El se preface mort. Şi o dovadă de aceasta, este faptul deseori observat de aceia pe care-i pradă, că îndată ce simte că descoperitorul său s'a îndepărtat, el se ridică şi fuge înspre pădure [3]).

Animalele la care însă viclenia şi înşelătoria se întîlnesc deseori în forme inteligente, care amintesc pe cele omeneşti, sunt maimuţele. Din pricina asemănării lor morfologice cu oamenii, viaţa lor a fost mai mult studiată şi observată decît a celorlalte specii, atît în starea de natură cît şi în aceia de captivitate, de domesticire. Noi nu vom cita decît cîteva fapte pentru relevarea ideii care ne preocupă.

Belt, raportează despre o maimuţă Cebus [4]), aflată în captivitate, următoarele: această maimuţă care se găsea închisă într'o

1) E. Alix, ibidem, pag. 544.
2) Cf. E. Alix, pag. 546.
3) A. Meneguax, Les Mamiferes, Paris, II, pag. 540.
4) Maimuţa Cebus trăeşte în Nicaragua şi Brazilia de Sud.

cuşcă cu zăbrele, recurgea la următoarea înşelătorie, pentru a atrage la sine nişte răţuşte tinere. Ea le întindea printre zăbrele, cu mîna, bucăţi de pîine, pe care acestea, văzîndu-le se îndreptau să le ia. Indată ce se apropiau de mîna sa, maimuţa înşfăca de gît pe aceea care se apropiase cea dintîiu şi o omora, muşcînd-o de piept [1]).

Tot *Alix*, raportează după Thomson, cazul unei maimuţe prizoniere, legată de un stîlp, care, pentru a se răzbuna, a recurs la un mod de prefăcătorie puţin comun [2]). Această maimuţă, supărată că nişte corbi din vecinătate îi devorau mîncarea, adusă de îngrijitorii săi, înainte ca ea să poată scobori din vîrful stîlpului, pe care sta cocoţată, într'o zi, cînd aceste păsări se purtaseră ca de obiceiu, a început să se dea jos a lene de pe acesta, ca şi cînd ar fi fost bolnavă. Odată ajunsă jos, ea s'a purtat ca şi cînd musafirii săi nepoftiţi n'ar fi fost de faţă. Abea s'a tîrît până la locul unde, de obiceiu se găsea vasul cu mîncare, de care nici nu s'a atins.

Un corb care stătea la distanţă, văzînd că maimuţa nici nu mănîncă şi nici nu dă vreun semn de ameninţare, a îndrăznit să se apropie din nou de vasul de mîncare. Ajungînd în imediata lui apropiere, nici n'a apucat să înghită, ceea ce furase din nou, că maimuţa l-a şi apucat de gît. După ce l-a mîrîit şi dăscălit în limba sa, după ce s'a strâmbat la el în felurite chipuri, fără să-l slăbească un moment, a început să-l jumulească de toate penele sale, mari, dela aripi şi coadă. După această jumulire, maimuţa l-a asvîrlit în sus ca să sboare. Corbul ne mai putînd sbura, a căzut greu la pămînt. Ceilalţi corbi, îndată s'au strîns, croncănind în jurul tovarăşului lor, omorându-l cu ciocurile. După aceasta maimuţa s'a urcat din nou pe stîlpul său, iar corbii, spune observatorul acestei scene, n'au mai îndrăsnit, după această întîmplare să se atingă de mîncarea sa.

Maimuţele cinocefale (maimuţe care seamănă cu leul, prin înfăţişarea şi puterea lor) sunt cunoscute a fi cele mai vielene printre deosebitele specii ale acestor animale înrudite cu omul. Ele au obiceiul să pornească noaptea la jefuitul culturilor şi sămănăturilor omeneşti, din preajma pădurilor în care trăiesc. Se zice că sunt aşa de prudente, încît au grijă înainte de a începe jaful, de a pune sentinele de pază şi că şi trec fructele furate din mînă în mînă dela locul jafului până la locul de reşedinţă.

Ca manifestări psihologice sunt cunoscute drept animale răutăcioase, violente şi lascive. Privirea lor exprimă răutate şi o inteligenţă vicleană. Ele ştiu recunoaşte cursele şi primejdiile şi se luptă cu curaj şi tenacitate împotriva agresorilor lor [3]).

1) Cf. E. Alix, pag. 487.
2) Thomson, Passion of animals, p. 455—458, Cf. E. Alix, pag. 544.
3) A. Menegaux, Les Mamiferes, I, Paris, J. B. Baillière et Fils, [f. d.], p. 63.

Maimuţa americană cu coadă apucătoare, cunoscută sub numele de C. Capucinus sau „Maimuţa plîngătoare'', după strigătele pe care le scoate, se bucură în ţările pe unde trăieşte (Guyana-Paraguay-Columbia) de reputaţia de a fi inteligentă. „Cînd este surprinsă asupra momentului cînd fură, ţipă înainte de a fi pedepsită. Apoi odată ce furtul a fost consumat, ea se plimbă cu un aer liniştit ca şi cînd nimic n'ar fi făcut, avînd grijă să-şi ascundă în gură alimentul gustos, şterpelit'' [1]).

Conduitele de înşelătorie, cele mai apropiate de cele omeneşti, au fost observate la unele din maimuţele antropoide şi anume la gorilă. O asemenea maimuţă domesticită şi observată de aceia cărora aparţinea, dădea dovadă de prudenţă şi prevedere cînd făcea cîte un furtişag. Iată de pildă cum proceda această gorilă cînd vroia să-şi însuşească ceva, fără ca să trezească bănueli: „dacă nu putea să obţină un obiect, sau dacă un obstacol se opunea realizării dorinţei sale, gorila aceasta ştia să găsească un mijloc pentru a-şi ajunge scopul. Astfel, cînd dorea să mănînce zahăr sau fructe, aşezate într'un dulap din sufrageria casei, ea se oprea pe neaşteptate din joc, fără însă ca să se ducă imediat în camera unde se găseau dulciurile care-o atrăgeau. Ea nu se îndrepta spre această cameră, decît atunci cînd socotea că nu este supravegheată. Cînd avea această siguranţă ea se îndrepta direct spre dulap, îl deschidea şi punea mîna pe zaharniţa şi coşuleţul cu fructe. Dar înainte de a mînca prada furată, ea avea precauţiunea să închidă uşa dulapului. Dacă era descoperită ea se furişa repede cu cele furate. Felul acesta de a proceda, arată fără îndoială din partea acestei gorile un act gîndit şi o rea conştiinţă [2])''.

Ceea ce este izbitor în conduita acestei maimuţe, este voinţa de a executa o acţiune premeditată în ascuns. Mai întîiu ea îşi întrerupea jocul şi-şi alegea momentul socotit potrivit pentru realizarea sa. In acelaşi timp ea nu voia să lase nicio urmă, niciun semn pentru hoţia făcută. De aceea avea grijă să închidă uşile dulapului după ce a furat şi să se furişeze repede cînd credea c'ar fi putut să fie surprinsă.

Acţiunea aceasta vădită de a ascunde urmele furtului său, ca şi cum i-ar fi fost teamă de ceva, de urmări, dovedeşte la acest animal existenţa în mod virtual a unei vagi preocupări de a ascunde faptul material al furtului său, de a-l face cît mai puţin observabil, cu un cuvînt preocuparea unei negări pentru ochii altora.

Deşi izolat, cazul acestei gorile este foarte semnificativ pentru originile biologice ale minciunii. El ne indică posibilitatea ca minciuna să cunoască pe treptele inferioare ale vieţii şi alte forme de manifestare decît cele specific omeneşti.

Ce sunt minciunile omeneşti abil ticluite, în general vorbind, dacă nu nişte curse savant construite, prin ajutorul vorbirii, pentru

1) Menegaux, ibidem, I, p. 83—84.
2) Menegaux, ibidem, pag. 25.

realizarea unui scop determinat? Cum s'a răsbunat Alexandru Lăpușneanu, domnitorul Moldovei, pe boerii care-l trădaseră în prima lui domnie, dacă nu momindu-i cu vorbe de împăcare la biserică și apoi îmbiindu-i să ia masa cu dînsul la ospătăria domnească, sub pretextul întăririi acestei împăcări?

Ce a fost asasinarea lui Iulius Cesar, dacă nu o mișelească și fățarnică cursă, pe care i-au întins-o, atît dușmanii săi politici, cît și prietenii săi cei mai buni?

Dar trădarea și predarea lui Isus Christos dușmanilor săi de către discipolul său Iuda, care chiar în momentul arestării îi dădea sărutul fățarnic al prieteniei?

Multe din dramele teribile ale istoriei universale și din dramele obișnuite ale vieții au la origine viclenii mincinoase de felul aceleia a maimuței, care întindea printre zăbrelele cuștei sale bucăți de pîine unor rațe, pentru a le momi, prinde și apoi ucide.

Cursa vicleană este o formă de acțiune foarte răspîndită în lumea viețuitoarelor, nu numai a celor tari, dar și a celor slab înzestrate. Imaginea cea mai plastică și mai elocventă ne-o oferă păianjenul cu pînza pe care o țese. Ce este această pînză, pentru această mică vietate, dacă nu o rafinată invenție a vieții pentru susținerea existenței sale? Ea este un fel de tehnică, de instrument, de prelungire materializată a psihismului său elementar sau mai bine zis o amăgire concretă, plastică, o înfățișare mincinoasă și grațioasă de realitate în care surîde nevăzută aripa morții.

In lumea animală ca și în cea omenească, viața ea însă-și creiază aparențe amăgitoare, mincinoase, pentru protecția și menținerea vieții. Aceasta însemnează a recunoaște înainte de toate că minciuna este de substrat vital, biologic, înainte de a fi un fenomen psihologic și social. Originile sale îndepărtate sunt în aceste fenomene ale vieții animale descrise mai sus de unde ea pornește, pentru a atinge paralel cu desvoltarea gîndirii și limbagiului formele abstracte din viața omului.

* * *

Ceea ce este mai curios și mai interesant, este că acte de viclenie tehnică se întîlnesc și la anumite vegetale, anume la plantele carnivore. Aceste plante, cărora *Darwin* le-a consacrat un studiu bazat pe numeroase observații, prin anumite organe de o construcție specială, adaptată, sunt adevărați păianjeni vegetali, deoarece ele funcționează ca niște adevărate curse pentru prinderea insectelor. Să citām cîteva exemple:

Plantele carnivore fac parte din familiile Droseracee (cele mai numeroase și mai inteligente), Nepentacee și Saraceniacee [1]).

[1]) J. Constantin et F. Faideau. Les Plantes-Paris, Larousse, 1922, pag. 69. De asemenea P. Constantin. Les Plantes. Paris, J. B. Baillière [f. d.], vol. I, pag. 748—760; vol. II, pag. 390 și următoarele.

Planchon, citează după Darwin rezultatele observațiilor sale făcute pe „Drosera rotundifolia", plantă cunoscută la noi sub numele de Roua-Cerului, prin următoarele cuvinte: „foaia de Drosera reprezintă o cursă pentru prinsul muștelor de un joc foarte încet, dar de o rară siguranță. In starea de repaus, tentaculele sale sunt întinse sub formă de raze de unghiuri foarte deschise. Toate sunt înarmate cu picătura lor perfidă, a cărei strălucire atrage poate victima și a cărei viscozitate o reține, încleind-o. Este de ajuns ca o biată musculiță să atingă cu picioarele sale subțiri perla aceasta lichidă, pentru ca lipicioasa sa cursă să intre imediat în acțiune și să nu-i mai dea drumul. Prinsă într'un cleiu care nu cedează, insecta face zadarnice eforturi pentru a se detașa. Dar chiar aceste eforturi vor contribui la pierderea sa, deoarece cea mai mică presiune pe țesutul unei glande, nu numai că face să se încovoaie tentaculul atins, dar ea transmite mișcarea și tentaculelor vecine. Acestea se încovoaie la rîndul lor și se string în jurul nenorocitei insecte ca zăbrelele unei cuști. Cu cît presiunea și tracțiunile sale se măresc, cu atît mai mult se lărgește cercul mișcărilor și se mărește numărul filamentelor încovoiate. Chiar discul foii la început plan, sau abea concav, începe să se contracte în formă de cupă și sfîrșește prin a înghiți insecta ca într'un stomac trecător, unde va avea loc digerarea sa. Mai târzui cînd digerarea și absorbțiunea au avut loc, foaia își reia treptat forma sa dela început, tentaculele revin la pozițiunea lor de repaus, iar glandele încep din nou să secreteze perla lor cleioasă. Pe scurt, cursa va fi din nou întinsă, gata să repete de trei ori aceleași acțiuni descrise, după care puterea sa de vitalitate se uzează.

Pe măsură ce foaia îmbătrînește, ea are șansa să fie înlocuită de altele noi. Pe o singură și aceeași foaie, Darwin a numărat 13 cadavre sau resturi de insecte, care serviseră de hrană acestui păianjen vegetal [1])" .

Nu numai Drosera rotundifolia, dar toate speciile de Drosera, cum sunt: D. anglica, intermedia, capensis, spathulata și altele, sunt după Darwin astfel adaptate ca să prindă insectele, servindu-se de aceleași mijloace [2]). Inrudită cu Drosera este și „Drosophilum lusitanicum", cunoscută popular sub numele de mîncătoare de muște; aceasta de asemenea face ravagii printre insecte, mulțumită picăturilor lichide, pe care le secretă glandele frunzelor sale și în care acestea odată prinse nu mai pot să se elibereze.

In Anglia, spune Darwin, țăranii atîrnă de pereți tulpinele de Drosofilă, pentru a prinde muștele cu ele.

Printre plantele droseracee, carnivore, mai interesantă din

[1]) J. E. Planchon. Les Plantes Carnivores. (Revue des deux Mondes, 1 Février 1876). Cf. P. Constantin. Les Plantes, I, p. 750—51.

[2]) P. Constantin, ibidem, pag. 753.

punct de vedere al construcției este *Dionaea Muscipula* [1]) (Prinzătoarea muștelor) sau *Capcana Venerei*, cum a mai numit-o Ellis, un naturalist englez în anul 1765, și despre care el mai spunea că ea este un „miraculum naturale''. Iată cum descria încă dela 1834, doctorul Curtis, un botanist american, pe bază de observațiuni îndelungate, mecanismul organic de prindere al insectelor al acestei plante. „Fiecare jumătate de foaie prezintă cîte o suprafață internă, ușor scobită, înarmată cu trei delicate organe asemănătoare perilor, așezate în așa fel, încît este exclus ca o insectă care s'ar angaja să meargă pe frunză, să nu le atingă. La cea mai mică atingere a acestor peri, cele două jumătăți de foi, care funcționează ca două capace, se închid brusc și prind insecta aventurată cu atîta putere, încît ea nu mai poate scăpa. Perișorii care se găsesc așezați pe marginile exterioare ale acestor jumătăți de capace, dela extremitatea frunzelor se înlănțuiesc și se împletesc între dînșii..... Sensibilitatea plantei se găsește localizată numai în perii interiori ai celor două capace ale extremității frunzelor, deoarece orice atingere în altă parte a plantei în afară de ei nu produce niciun efect.

Insecta prinsă nu este însă de loc strivită sau brusc omorîtă, cum s'a presupus de multe ori, pentrucă eu, spune autorul acestor observații, deseori am dat drumul muștelor sau păianjenilor prinși înăuntru. Alteori însă am găsit insectele prinse, învăluite într'un lichid mucilaginos, care părea să joace rolul de disolvant, căci ele erau mai mult sau mai puțin disolvate [2]).

După unii autori, Dionea ar vîna numai coleopterele (goangele), pe care le-ar paraliza sau ameți cu lichidul secretat, după care apoi le digerează și absoarbe. De aceea acestea, odată prinse între cele două capace, nu sunt strivite, căci la această plantă natura nu procedează ca la Drozere, care își învăluiesc și îneacă victimele în lichidul secretat imediat. Canly a avut prilejul să observe toate sforțările unui coleopter pentru a scăpa din capcana celor două capace, sforțări inutile, deoarece ele nu i-au salvat viața. Lichidul secretat de perii dinăuntrul capacelor între care era ținut prizonier îl amețise aproape. Deși această gărgăriță (coleopterul de care este vorba era o asemenea insectă) reușise să facă o gaură în capacul frunzei, pe unde se strecurase afară, totuși, din cauză că fusese impregnată de lichidul secretat de frunză, ea n'a mai trăit decît foarte puțin timp după această evadare. Aceasta este o dovadă că lichidul omorîtor este secretat de plantă, iar nu de cadavrul animalului cum au crezut unii naturaliști [3]).

Ceea ce este interesant de remarcat pentru ingeniozitatea acestei plante, este că capcanele sale sunt întinse pe suprafața pămîn-

[1]) Această plantă trăește în Carolina de Nord și în Florida. Nu suntem siguri dacă ea crește și în țară la noi. In orice caz, în vocabularul botanic al lui Zaharia Panțu nu i-am întîlnit numele.

[2]) Paul Constantin, Les Plantes, vol. I, pag. 759.

[3]) Ibidem, pag. 760.

tului la îndemîna insectelor. Intr'adevăr Dionea are un singur luger lunguieț, care poartă florile, iar frunzele sale, în felul celor de pătlagină, purtînd la extremitățile lor capacele capcanelor, se întind în formă de raze pe fața solului. Dispoziția aceasta, de sigur, favorizează mult vînătoarea insectelor care ating perii capacelor sale.

Tot atît de curioase pentru conformația frunzelor, transformate în curse de prindere ale insectelor, sunt și plantele cunoscute sub numele de Nepete, din familia Nepentacee, Saraceniile și Darlingtoniile californiene din familia Sarraceniacee. Nepentele, de pildă, care cresc de obiceiu prin Australia tropicală și coastele Africei, sunt niște plante ierbacee sau niște copăcei suitori, prevăzuți cu frunze în formă de lame de 20—30 cm. lungime. Nervura mediană a acestor frunze la extremitatea lor se termină printr'un cordon de care atîrnă un fel de sac alungit în formă de cornet sau urnă care scoboară spre pămînt și care poartă deasupra sa, suspendat, un opercul sau copăcel de închidere. Pe fundul acestor urne se găsește întotdeauna un strat de lichid, iar pe pereții săi, prinse în acest lichid, numeroase cadavre de insecte. Animalele atrase de lichidul dulce, secretat de glandele de pe pereții urnelor, se încleiază și se îneacă în el, unde vor fi descompuse prin substanțe acide și apoi absorbite.

Nepentele ar fi prin urmare tot niște plante carnivore, înzestrate cu organe speciale pentru prinderea victimelor animale.

Hooker, a studiat și descris multe varietăți de Nepentes, dintre care, la unele, urnele atîrnătoare sunt destinate pentru insectele care zboară, iar altele pentru acele care se tîrăsc. „La unele specii, ceva mai mult, orificiul lor exterior se desvoltă într'un tub în formă de pîlnie, care scoborînd spre fundul urnelor, împiedecă insectele intrate să mai scape; la altele el prezintă un rînd de cîrlige încovoiate, care în anumite cazuri au destulă forță pentru a reține chiar o mică pasăre, dacă aceasta, încercînd să atingă apa sau insectele s'ar apleca prea mult spre locul unde stau suspendate de cordoanele lor lungi aceste urne''.

Pentru a verifica caracterul digestiv al lichidului care se găsește pe fundul urnelor, Hooker a experimentat, introducînd materii animale, ca: bucăți mici de fibrină, fragmente de carne, bucățele mici de cartilagii, etc. Toate acestea au fost repede disolvate și asimilate. El a obținut aceleași rezultate, pe care le obținuse Darwin în experientele sale cu Dioneele [1]).

Toate aceste fapte pledează în favoarea ideeii că Nepentele ar fi niște plante insectivore, iar urnele lor niște organe speciale pentru prinderea insectelor. Cu toate acestea, problema carnivorității „Nepentelor'', spre deosebire de ale celorlalte plante carnivore,

[1]) Hooker. Les plantes carnivores. Revue scientifique, 1874, 2-è série, t. XIV, p. 481. Cf. Pavel Constantin: Les Plantes, vol. II, pag. 390—394.

citate mai sus, nu este pe deplin lămurită, deoarece în urnele unora dintre aceste plante s'au găsit cadavre de insecte nedigerate. Ceva mai mult. S'a constatat că anumite furnici profită de adăpostul pe care-l oferă urnele, pentru a-şi depune ouăle. Ele nu par să sufere de loc de apropierea lichidului acid, secretat de glandele specifice ale acestor urne, deoarece larvele ieşite din ouăle depuse, se hrănesc cu materiile organice, dulci, pe care el le conţine în disoluţie. După naturalistul francez L. Mangin, acest lichid pare să fie în legătură cu variaţiunile de intensitate în transpiraţia plantei, iar urnele de care este vorba, n'ar reprezenta decît nişte rezervoare de apă create de plantă pentru a se apăra împotriva prea marei evaporări în caz de secetă.

Se înţelege că în cazul adevărului unei asemenea ipoteze, urnele Nepentelor n'ar mai putea fi socotite drept organe de prindere al insectelor. In orice caz rămîne în picioare cazurile acelor Nepente care digeră materiile organice şi insectele atrase de culorile lor strălucitoare şi gustul mieros al lichidului.

N'ar fi exclus, credem noi, ca Nepentele de care vorbeşte Mangin să reprezinte o specie adaptată la noi condiţii de vieaţă, la un fel de simbioză, de natura aceleia care se întîlneşte în apa mărilor, între anumite actinii şi crustaceul de specia Bernard Ermitul.

Aceste două animale trăiesc în simbioză, folosindu-se de aceeaşi cochilie de scoică. Crustaceul se adăposteşte înăuntrul scoicii de unde îşi pîndeşte victimele cu care se vor hrăni, atît el cît şi actinia care stă fixată afară pe suportul scoicii, urzicînd orice alt animal care ar îndrăzni să atace pe musafirul pe care-l protejează. Poate că asemenea condiţiuni de coabitare să existe şi între această plantă şi furnicile de care este chestiune.

In orice caz, obiecţiunile serioase de mai sus aduse carnivorităţii Nepentelor, nu îngăduiesc fără rezerve considerarea urnelor lor drept organe speciale pentru vînatul curselor.

Rezervele acestea nu trebuesc însă extinse şi la celelalte plante carnivore descrise înaintea Nepentelor. Iată, de pildă, cum conchid în această privinţă *J. Constantin* (membru al Institutului Franţei şi profesor la muzeul de Istorie Naţională din Paris) şi *F. Faideau*, colaboratorul său, în lucrarea deja citată mai sus: „trecînd cu vederea peste exageraţiunile ridicole (aceşti autori se referă la legendele care circulă prin ziarele populare din Statele-Unite, că „Nepentele'' ar fi capabile să digereze şi mici păsărele sau la acelea care vorbesc de existenţa unei plante miraculoase care ar trăi prin Madagascar şi care ar avea proprietatea de a prinde oamenii trecători prin apropierea sa, pentru a-i digera), nu-i mai puţin adevărat că rămîne rolul serios pe care-l au în prinderea animalelor Drosera, Dioneea şi Utriculariile. In urnele acestor mici plante acuatice se găsesc regulat prinse animalicule de apă, care, după ce s'au agitat încoace şi încolo, oarecare timp, sfîrşesc prin a înceta de a se mai mişca şi prin a fi digerate şi absorbite pe încetul. Mica familie a

Lentibulariceelor, cărora aparţin Utriculariile are de altmintrelea şi alţi reprezentanţi carnivori: Pinguicularile şi mai ales, pe Genlisea. Organizarea acestora din urmă este foarte extraordinară. Foile lor sunt în formă de ţevi cu două ramificaţiuni în unghiu drept, spre baza unde se găseşte o ampulă. Aceste ramificaţiuni în formă de pungi, au nişte crăpături, adevărate uşi de intrare prin care pătrund insectele care se prind în cursă. Inapoi ele nu mai pot ieşi, pentrucă perişorii crăpăturilor, bine orientaţi pentru a uşura pătrunderea, se opun cînd este vorba de ieşire [1])''.

4. ORIGINILE MINCIUNII SE GĂSESC ÎN CONDUITELE NATURALE DE CAMUFLARE, DE INDUCERE ÎN EROARE, VICLENIE şi ÎNŞELĂCIUNE, CARE SE ÎNTÂLNESC FRECVENT ÎN LUMEA ANIMALELOR ŞI MAI RAR ÎN ACEEA A PLANTELOR (PLANTELE CARNIVORE)

Ce concluzii generale ne impun faptele expuse până aici?

Mimetismul mulţumită căruia unele animale pot trece neobservate în mediu, culorile strălucitoare ale altora, mirosurile specifice şi sucurile dulci parfumate ale plantelor carnivore, care atrag insectele şi care camuflează prezenţa organelor de capcană şi acţiunea lor de prindere ca şi vicleniile felurite sub forma cărora deosebitele animale îşi ascund adevărul intenţiilor sau mijloacelor de acţiune, la care recurg fie pentru a-şi salva viaţa cînd este ameninţată, fie pentru a se hrăni, toate acestea reprezintă originile naturale ale minciunii şi formele elementare biologice sub care ea se întîlneşte în natură.

Camuflajul acesta pe care-l crează natura pentru a asigura acestor fiinţe condiţiunile de existenţă, şi pentru ca la adăpostul său acestea să-şi poată îndeplini cu mai multă siguranţă funcţiunile lor biologice, sau pentru a întreprinde anumite acţiuni folositoare lor, reprezintă o formă de inteligenţă elementară de natură fiziologică la aceste vieţuitoare.

In aceste cazuri poate fi vorba de inteligenţă elementară, pentrucă două din caracterele fundamentale ale acesteia există în aceste acţiuni, anume: adaptarea conduitei acestor vieţuitoare la un anumit scop şi invenţiunea de mijloace potrivite pentru realizarea acestei adaptări.

In modul acesta pusă problema, urmează că formele acestea primitive de deghizare ale exteriorului vieţuitoarelor şi tendinţelor de nutriţie fac parte din arsenalul de procese şi instrumente create de natură pentru îndeplinirea rosturilor vieţii, pe toate treptele sale nu îndeajuns de cunoscute.

Intr'un cuvînt ele reprezintă nişte tehnice elementare de acţiune puse în serviciul conservării vieţii şi al adaptării.

1) J. Constantin et F. Faideu, Les Plantes, Paris, Larousse, 1922, pag. 69.

Pentru a întări ideea că la origine minciuna derivă din acţiune vom aduce o dovadă de domeniul psihologiei animale, care credem că va lămuri şi mai mult foloasele acesteia pentru existenţa lor.

Iată de pildă cum vînează tigrul puii de elefanţi: „mai întâiu el începe să urmărească ascuns turmele de elefanţi şi aşteaptă un moment potrivit ca un pui imprudent să se îndepărteze puţin de mama sa. Când aceasta s'a întîmplat, deodată sare şi dintr'o singură şi fulgerătoare muşcătură îi smulge trompa, după care fapt imediat se retrage, avînd grijă să se pitească la oarecare distanţă în hăţiş, însă împotriva direcţiei de suflare a vîntului şi unde ochii miopi ai marilor elefanţi nu-l descoperă. Elefantul mic la cîtva timp după acest atac, moare din pricina hemoragiei. Turma de elefanţi se strînge în jurul puiului mort văitîndu-se în graiul lor, discută cauza morţii şi după cîteva cercetări zadarnice, ea pleacă mai departe părăsindu-l.

Indată ce aceştia s'au îndepărtat tigrul iese din ascunzătoarea sa pentru a-şi lua tînăra pradă în primire" [1]).

Nu mai puţin ingenios este atacul unor şerpi din ţinuturile ţărilor calde.

Aceştia pîndesc momentul cînd vreun crocodil deschide gura larg ca să caşte şi se strecoară cu îndemînare înăuntru, de unde repede scoboară în adâncimile corpului său pentru a-i devora maţele şi celelalte măruntaie. După ce s'a săturat profită de spasmele de durere ale crocodililor, care-l silesc să deschidă de nenumărate ori gura, pentru a ieşi afară tot cu atîta abilitate [2]).

Modul de atac al acestor două animale dovedeşte o vicleană şi ingenioasă născocire de acţiune. In ambele cazuri aceasta este disimulată, ascunsă şi făcută cu iuţeală pentru ca să reuşească sigur. Ce să zicem mai ales de atacul tigrului al cărui spirit de prudenţă şi înşelătorie merge pînă acolo, încît după atac el nu se aşează în direcţia curentului de aer care duce spre elefanţii mari ca să nu-şi trădeze prezenţa, ci dincolo de aceştia, de unde mirosul său de felină nu le poate veni.

Animalul acesta îşi lua toate aceste măsuri pentruca material vorbind să-şi nege cît mai mult prezenţa sa pe cîmpul de operaţie, cu un cuvînt să-şi mintă adversarii păcălindu-i şi înşelîndu-i. Ceea ce de fapt s'a şi întâmplat. Această viclenie impregnată de înşelătorie, reprezintă însă o acţiune şi chiar o tactică de acţiune.

Nu aminteşte ea pe departe furturile şi asasinatele borfaşilor şi criminalilor inteligenţi, care comit fără de legile cu sînge rece şi prevedere fără ca să lase nici cea mai mică urmă de trecerea şi prezenţa lor individuală pe locul crimei?

Procedînd în chipul acesta ei nu urmăresc altceva decît să înşele sau să încurce cercetările autorităţilor, să le împiedice să ajungă la descoperirea adevărului, adică a criminalilor sau hoţilor.

[1]) Maurice Magre, La Beauté Invisible, Cruauté des Bêtes, pag. 97

[2]) Maurice Magre, La Beauté Invisible. Cruauté des Bêtes, pag. 97, Paris, Fasquelle Editeurs, [f. d.].

Toată tactica lor de prudenţă în fapt este o minciună pentruca acţiunea lor neîngăduită de legi să nu fie descoperită.

Este deci logic să conchidem că minciuna înainte de a fi negaţiunea conştientă a adevărului (forma abstractă sub care ea apare în mod frecvent în relaţiile dintre oameni) este: 1) creaţiune de aparenţe înşelătoare în concordanţă cu mediul (mimetismul); 2) mimarea sau simularea de atitudini şi acţiuni înşelătoare (animalele care se prefac moarte sau imită pe altele); 3) momire şi invenţiune de situaţiuni atrăgătoare, dar înşelătoare.

Toate aceste forme primitive au însă o trăsătură comună, care le înrudeşte între ele: toate au ca urmare inducerea în eroare. Din punctul de vedere al cunoaşterii noastre, atît animalele care mulţumită mimetismului trec neobservate de acelea care ar vrea să le mănînce, cît şi acelea care se prefac moarte, care amăgesc pe altele cu momeli, sau care îşi pregătesc în mod ascuns acţiunile, toate induc în eroare. La nivelul acesta biologic eroarea este echivalentă cu minciuna, cu păcăleala şi ascunderea atacului sau întinderea unei curse pentru prinderea animalului care serveşte de pradă sau pentru ieşirea din încurcătură.

Dacă acţiunile de minţire sau inducere în eroare ale animalelor — sunt conştiente sau inconştiente — noi nu putem afirma nimic precis cu privire la aceasta. Analogia dintre mişcările şi procedeele observate la mamiferele superioare şi acelea omeneşti din cazuri asemănătoare, ne-ar da dreptul să presupunem existenţa unei cauze identice. Imposibilitatea unei verificări ne sileşte însă să păstrăm afirmaţiunii noastre numai un caracter ipotetic.

Dar indiferent de faptul dacă vietăţile acestea sunt sau nu conştiente de conduitele lor înşelătoare, faptul care se impune cu tărie minţii noastre este că ele au fost înzestrate de natură cu aceste forme de activitate.

CONSTANTIN GEORGIADE

S A T

M Ă T U Ş A

Părul nu îi era din zăpezi,
Ochii, mi se pare, verzi;
Trupul nu îi era uscat
In rochia sa de brocat.

Făceam nebunii împreună
Prin colburi de soare şi lună,
Bulgărind iazurile
Şi 'nflorind obrazurile.

Poveştile pe care le ştiu,
De cînd îi era trupul viu,
Le port cu mine 'n sertar
Ascunse 'n ţeasta de var . . .

A U T O B I O G R A F I E

Am fost în copilărie văcar
Şi-am luat bătaie dela pîndar
C'am scăpat vitele 'n zăvoi
Cu sămănături de popuşoi.

Mă 'ngînam cu buhaiul de baltă,
Tăind cu briceagul, în loc de daltă,
Tabla 'nmulţirii pe băţ,
Vrînd de creer s'o agăţ.

M'a plesnit învăţătorul în cap.
De-atunci lucrurile grele îmi scap.
Prind fluturii de pe cîmpie,
Scriu şi sînt fără meserie.

A R A T U R A

Un vlăjgan de țăran
Mușcă buzele cailor
Ce-au căzut pe tăpșan
In fața unui Isus de lemn,
Mincat de cari și vremi,
Rămas pămîntului, semn.

Brazda, ca un obraz
Rumenit, de fată
Dela sud,
Răsturnat' — așteaptă
Zămislirea noului bob
Care moare 'n rob...

I L E A N A

In poartă s'a oprit
Cu mîna'n șold
Și cîntă.

O floare 'n miini frămîntă
Ileana, care 'n sat
E zînă.

Un șuer la fîntînă
Și donițele-s pline
Cu apă.

Dureri și doruri sapă
In moina trupului de lut,
Adînc.

D. CORBEA

IDEOLOGIA TINERETULUI ŞI CULTURA

„Gîndurile sunt o otravă, un obstacol a „oricărei hotărîri".
EMIL CIORAN („Vremea")

„Orice gînd dus pînă la capăt înseamnă: „împuşcă!".
HANS IOST
(scriitor al Germaniei de azi)

Animismul, una din cele dintîi ideologii cunoscute nouă, deşi satisface conştiinţa şi curiozitatea omului primitiv — observă filosoful *Plehanov* — nu măreşte însă cu nimic, puterea omului asupra naturii'' [1]).

Pentru ca forţele naturii să fie în adevăr influenţate, omul trebue să descopere, ştiinţific, legile acesteia. Odată apărut însă, punctul de vedere ştiinţific exclude cu totul concepţiile animiste. Un exemplu. Omul primitiv sau sălbaticul de azi, se aşează la pămînt, implorind sufletul să se reîntoarcă în trupul bolnav, sau să-i crească puterile, pentru a învinge duşmanii. Este dela sine înţeles, că oricare ar fi argumentele invocate de sălbaticul nostru, ele nu pot influenţa cu nimic procesele fiziologice care se petrec în corpul său. Numai odată cu apariţia medicinii şi privirii ştiinţifice asupra vieţii organice, omul reuşeşte să influenţeze procesele fiziologice din organismul său, ceea ce exclude totodată reprezentările animiste din acest domeniu.

După cum remarcă cu justeţe un istoric al Greciei, cine cunoaşte adevărata cauză a rotaţiei aparente a soarelui în jurul pămîntului, acela nu va mai lua în considerare pe *Helios*, care urcă în fiece zi, în carul său de foc, drumul cerului şi coboară seara la apus pentru odihnă.

Şi totuşi... veacuri ne despart de legenda lui *Helios* şi unul din parlamentele Sud-africane a interzis demonstrarea cunoscutei experienţe cu pendulul lui *Foucaud*, pentrucă „teoria rotaţiei pă-

[1]) *G. Plehanov*. — Prefaţă la cartea lui *Deborin*. „*Introducere în materialismul dialectic*''. — Ediţia rusă, pag. 10.

mîntului în jurul axei sale, se află în contradicţie cu biblia şi poate servi drept bază ideilor ateiste şi bolşevice'' [1]).

Ne despart milenii de epoca primitivului, care „convingea'' duhurile, şi totuşi astăzi, putem citi, în cartea de căpătîi a unei mişcări politice de massă, că: „războaiele se cîştigă de acei care au ştiut să atragă din văzduh, din ceruri, forţele misterioasse ale lumei nevăzute..., sufletele morţilor..., care odată atrase te apără, îţi dau curaj şi introduc panică în duşmani''. Iar concursul acestor forţe, se poate asigura prin: „apelul fervent la ele. Cheamă-le, atrage-le, cu puterea sufletului şi ele vor veni'' [2]).

Astfel, reînvie, în veacul progresului ştiinţific nelimitat, nu numai legenda lui Helios, pe calea „oficioasă'' a unei legi parlamentare, dar şi sălbaticul însuşi, care face apel fervent şi convinge duhurile morţilor — sub înfăţişarea tristă a unui tineret intelectual, care se pregăteşte să conducă societatea.

In timpul marei revoluţii franceze, *Condorcet*, prevestea venirea secolului raţiunii, bunei stări generale şi a umanismului nelimitat. In cartea sa: „*Esquisse d'un tableau historique du progrès de l'espirt humain*'', el împărţise istoria omenirii în zece epoci, iar ultima etapă, a zecea, urma să fie „momentul în care pămîntul va fi locuit de oameni liberi, care nu vor recunoaşte nimic în afară de domnia raţiunii; cînd despoţii şi sclavii vor exista numai pe scenele teatrale''. Astăzi, suntem în plină epocă a zecea a lui Condorcet, în ultima etapă a desvoltării capitalismului. Numai că această etapă, în locul *bunei stări generale* şi a *oamenilor liberi*, ne-a adus *crizele economice* generale, *dictaturile totalitare* şi pregătirea febrilă a „*războiului total*''. Aceeaşi clasă socială, care proorocea în zorii istoriei sale, prin pana lui Condorcet, triumful raţiunii şi umanismului; astăzi, în ajunul dispariţiei sale, vesteşte — prin bombardarea oraşelor deschise, rugurile şi autodafèurile culturale — domnia rasială a cismei şi „stăpînirea strigoilor cumplită'' [3]). Dar ceea ce constitue poate aspectul cel mai îngrijorător al fenomenului, — este aderenţa tineretului la extrema dreaptă, sălbăticirea tinerei generaţii şi pregătirea ei pentru rolul de mercenar şi „strigoi'' al unei lumi, care nu vrea cu tot dinadinsul să dispară.

Am întrebuinţat pînă acum termenul de *ideologie* a extremei drepte. Auzim însă o obiecţiune prealabilă: există oare o ideologie a extremei drepte? Cavalerii zvasticei şi ai pistolului, posedă ei o ideologie şi o concepţie culturală? Democraţii refuză de obiceiu dreptei orice bază de idei. Dar nu numai ei. Căci şi „profesorii'' regimului „strigoilor'' au grijă să precizeze că „naţionaliştii nu au program şi nici ideologie'' [4]). In general, „ideologie este o chestie scornită de liberali şi democraţi'' [5]).

[1]) *Paul Lebrun: L'origine du monde*, 1936.
[2]) C. Z. Codreanu: Pentru legionari, p. 317.
[3]) I. Moţa: Cranii de lemn.
[4]) Nae Ionescu, în „Cuvîntul'' din 10 Februarie 1938.
[5]) Ibidem.

Nu ne vom însuși nici punctul de vedere al democraților care ignorează sensul exact al noțiunii de ideologie și, bineînțeles, nici acel al profesorilor de sofisme și de cinism. *Ideologia*, în fond, înseamnă procesul de gîndire, care apare în conștiința omului la o anumită fază a evoluției sociale, însă un proces greșit bazat pe o anumită conștiință declară neadevărată, care contrazice realitatea.

Numai atunci, cînd înțelegem cum vieața materială și realitățile sociale determină gîndirea ideologică, putem să ne eliberăm de aceste reprezentări ideologice, de ideile dominante ale epocii, care sunt întotdeauna ideile clasei conducătoare din acea epocă. Astfel, gîndirea ideologică, cu tot ceea ce se cuprinde întrînsa: religie, politică, drept, morală și filosofie, a fost întotdeauna un proces care denatura realitatea, impunînd tuturor, ideile și reprezentările claselor conducătoare, sau, după expresia lui *Engels*, „atîrnînd ca un balast greu asupra conștiinței oamenilor" [1]).

Nu poate fi vorba deci de lipsa unei gîndiri ideologice, la baza mișcărilor de extremă dreaptă. Dar lupta pe care o duce extrema dreaptă, atît practic cît și în cîmpul ideologic, nu este îndreptată numai împotriva ideologiilor revoluționare. In Germania, de pildă, alături de Marx, a fost ars și *Spinoza*, care, după cum se știe, n'a fost marxist. De asemenea, la noi operele lui Mihail Sadoveanu, *declarate tabu*, sunt desigur departe de revoluție și idealurile socialiste. Dreapta extremistă posedă deci o ideologie. Oricît de rudimentară și oricît de dușmană gîndirii în general, această ideologie există. Este doctrina antiraționalismului și a „forței sîngelui", ideologia distrugerii culturii și a „distrugerii ideologiilor", pe care le-a creat chiar burghezia, în perioada tinereții sale, în veacurile al 18-lea și al 19-lea.

„Renașterea a fost în realitate începutul agoniei vieții spirituale moderne" [2]), afirmă un proaspăt teoretician al dreptei noastre. Faptul că „renașterea a pus bazele civilizației materiale, că a însemnat progresul și victoria omului asupra naturii, că niciodată inteligența omului n'a fost mai fecundă și mai inventivă", nu înseamnă nimic, deoarece „toate acestea, s'au realizat cu prețul pierderii luminii adevărate. Omul și-a făcut vieața mai comodă, și-a rafinat simțurile, dar a pierdut sensul vieții... Iar știința nu poate avea o valoare metafizică"... Concluzia: doctrinarul nostru o pune chiar în motto-ul cărții sale, sub forma unui citat din *Unamuno: „ca și tine, simt și eu adesea nostalgia evului mediu"*. Deci, jos cu renașterea, progresul științific și victoria omului asupra naturii. Să ne reîntoarcem cît mai repede la evul mediu, ca să căpătăm iar „sensul vieții" și valorile „metafizice".

Dar ideologia extremei drepte mai posedă o caracteristică importantă: ea izvorăște din practica și acțiunea politică a mișcării. Intre teoria și practica mișcărilor de dreapta, de cele mai multe

[1]) Scrisoare către *Mehring*, din 1 Iulie 1893.

[2]) *Victor Șoimu: „Spiritul legionar"*, p. 16, București, 1938.

ori, nu există contradicție. Lăsînd la o parte, mistificările grosolane și demagogia înălțată la rangul de sistem, cînd proprietarii de mine vorbesc de „sensul *anti burghez* al revoluției naționale" [1]) și promit între altele: *„socializare"* sau *„pîine, pace și dreptate"* poporului — în liniile generale însă, ideologia dreptei izvorăște din practică, după cum, pînă la urmă, teoria influențează la rîndul ei acțiunea politică. Astfel, *nostalgia după evul mediu* este un rezultat direct al arderii cărților, după cum, această nostalgie odată îmbrăcată în haina unei „teorii" anti raționaliste, constitue un imbold în plus, la alungarea din universități a profesorilor nearieni, sau declararea unor scriitori drept pornografi și iudaizați.

Inceputul procesului dialectic de influență reciprocă între practica și ideologia dreptei, este însă hotărîtor și semnificativ. *Am Anfang war die Tat*. Privind evoluția istorică a ideologiei extremei drepte, nu trebue să uităm niciodată cuvintele lui Goethe. Conducătorul cel mai reprezentativ al mișcării noastre de extremă dreaptă, povestește cu candoare începuturile activității sale politice, care a fost pur și simplu aceea de agent provocator și spărgător de greve muncitorești [2]). De altfel și celebra generație din 22 s'a născut din manifestații și pogromuri, savant aranjate și părintește încurajate de anumite instituții. Mișcările de extremă dreaptă s'au impus la început numai prin dinamismul lor. Ele au oferit pretutindeni tinerilor flămînzi de pîine și acțiune, posibilitățile unei acțiuni imediate, unor manifestări exterioare (uniforme, exibiții, defilări, manifestații, tabere) și iluzia eroismului. „Unui ideal fără luptă — observă undeva un scriitor — tinerii preferă lupta fără ideal". In realitate, *lupta* a căpătat în curînd idealul corespunzător, determinat direct de obiectivele mișcării și suficient de închegat pentru a satisface curiozitatea intelectuală a băieților crescuți în tabere și cuiburi.

„Misticismul", „etica suferinței", „mesianismul", „apelul la sufletele morților" etc., să nu uităm că toate acestea au fost determinate de *practica* mișcării, cerute de țelurile ei politice imediate. (In același fel se poate explica și specificul național al mișcărilor fasciste).

Printre componentele ideologiei tineretului nostru de extremă dreaptă, găsim un caracter deosebit, specific, și anume: *religiozitatea*.

Extrema dreaptă face multă paradă de „creștinismul" ei (util între altele, din cauza caracterului țărănesc al populației, mai ușor de sedus „sub semnul crucii"). „Prin legionarism, neamul romînesc a realizat acest fenomen unic, în istoria modernă a Europei: o mișcare politică structurată religios" [3]). Pe de altă parte, dat fiind caracterul fascismului musolinian și mai ales al hitlerismului, adversar al bisericii — extrema dreaptă romînească crede că, grație acestei mistice creștine, scapă de învinuirea curentă de servilism și imita-

[1]) *Mihail Manoilescu* în „*Rînduiala*".

[2]) C. Codreanu, p. 21—30.

[3]) Victor P. Gîrcineanu: colecția „Rînduiala" Nr. 5, p. 25.

ţiune. „Prin aceasta (mistica creştină) se dovedeşte înc'odată reaua voinţă a celor ce pretind că naţionalismul romînesc este marfă de import", se apără d. Şoimu. Totodată, religiozitatea constitue un prilej nimerit pentru excitarea complexului de superioritate necesar mişcării şi compensarea unor neajunsuri şi perspective sumbre ale „destinului" romînesc. „Pe drumul reîntoarcerii oamenilor către Dumnezeu — ne asigură d. Gîrcineanu — neamurile ne vor găsi pe noi ca *învăţători*" [1]).

Recunoaştem că acest caracter pretins creştin, dovedeşte că ideologia romînească de extremă dreaptă nu este o „marfă de export". Dar tot acest caracter „creştin" este o dovadă — că fascismul romîn este totuşi o „marfă", şi anume una destinată a servi fascismului apusan. De ce, — ne vom încerca s'o explicăm mai la vale.

Religia creştină, în spiritul căreia nu există „elin sau iudeu", prezintă multe inconveniente pentru acţiunea extremistă. Aceasta a fost şi una din cauzele principale pentru care hitlerismul are un caracter anti-creştin.

In cartea sa „Războiul total", Generalul *Ludendorff*, analizînd *ideile* care ar putea asigura frontul în cazul unui măcel sălbatic şi de lungă durată, socoate că antisemitismul şi rasismul sunt insuficiente.

Isvorul rasismului este doară în primul rînd necesitatea politică de a convinge pe germani, oriunde s'ar afla, că trebue să servească în primul rînd scopurile rasei germane, adică să joace rolul de avantposturi pe căile expansiunii germane.

Ludendorff duce pînă la capăt aceste tendinţe şi proclamă necesitatea unei *religii* pur *germane*, adaptată la necesitatea de a servi drept unealtă a războiului. Iată cauzele reînvierii „zeilor germani", cultului lui Wootan, disolvării asociaţiilor religioase şi proceselor împotriva pastorilor bisericii catolice, care nu este dispusă să dea Cesarului ce este al Cesarului, pentrucă s'a substituit de multe ori, ea însăşi Cesarului.

Ce se întîmplă însă la noi? Faptul că biserica ortodoxă nu-i, ca papalitatea, o mare putere supranaturală, ci o simplă biserică naţională, care nu constitue o piedică în calea Statului totalitar, nu explică indeajuns însă, falsa religiozitate a mişcării romîneşti de extrema dreaptă.

Totalitarismul romînesc, imperialist şi antisemit, întîmpină multe neplăceri şi dificultăţi la „corijarea" şi „adaptarea" învăţăturilor creştine, la necesităţile acţiunii politice.

In presa extremei drepte, răbufnesc regulat discuţii periculoase pentru mişcare, în care comandanţii echipelor de gladiatori îşi aduc brusc aminte că „au căzut in păcat" faţă de învăţăturile Mîntuitorului.

Vom reproduce, foarte sumar, o discuţie purtată în „Buna Vestire" [1]), unde, pe lîngă fondul chestiunii, se descopere şi toată ironia „culmilor spirituale" la care se înalţă doctrinarii dreptei.

[1]) Victor P. Gârcineanu: „Rînduiala" Nr. 5, p. 27.

Unul din aceşti tineri cugetători declară că: „a fi naţionalist, este o grea cădere în păcat, din care nădăjduim să ne mîntuim prin ortodoxie". A intervenit însă imediat „profesorul", care poartă de grije ca „ideile" să nu încurce minţile băieţilor şi să devină cumva „o piedică pentru elanul acţiunii". Iată teoria profesorului: După ce recunoaşte că „naţiunea, ca o realitate istorică, e o consecinţă a păcatului originar, prin care s'a început istoria", asigură însă pe comandanţii de cuib că „nu există în chip normal în istorie feluri individuale, ci numai feluri naţionale de a trăi cuvintele lui Dumnezeu. Comunitatea de iubire a Bisericii se acopere structural cu comunitatea de destin a naţiei". Abilitatea profesorului nu mulţumeşte însă pe toată lumea. In discuţie intervine un alt „profesor", a cărui vieaţă şi profil „moral" ar putea figura cu succes cronicile de scandal... Acesta, într'un moment de căinţă şi autobiciuire, proclamă că „naţionalismul e profund biologic..., fiind o aprigă iniţiativă a omului, întru apărarea grupului său etnic" şi deci „trebue să meargă pînă la ură şi vărsare de sînge". Supărat că lucrurile se încurcă şi mai ales că încep să fie numite pe numele lor adevărat, primul profesor intervine iar, asigurînd că: „naţia păcat, e dela Dumnezeu, ca şi consecinţa ei firească, naţionalismul". La acest argument, celălalt — care se vede că ştie ceva — sezisează imediat unde vrea să ajungă profesorul şi întreabă: „în acest caz, devin indiferente din punct de vedere moral, a ucide, a trişa, fiindcă şi acestea sunt dela Dumnezeu". Iar observaţiei că „nu te poţi sustrage naţiei", răspunde: „bine, dar tot aşa nu te-ai putea sustrage nici beţiei"... şi încheie gîndul, declarînd că, în acest caz, „naţionalismul este o beţie dela Dumnezeu lăsată!...".

Interesant e că în urma acestei discuţii, un „ortodox" dela revista bucureşteană „Gîndirea" a sezisat tîlcul polemicii, afirmînd un lucru scandalos, pentru prestigiul profesorilor hitlerizaţi: „gîndirea profesorului Nae Ionescu, este total necreştină. Ea îndeamnă la cel mai deplin indiferentism moral. Iar în susţinerile celor doi polemişti, se citeşte printre rînduri, tendinţa de a înlătura din calea naţionalismului romînesc orice preocupare de discernămînt moral". (D. Stăniloae în „Gîndirea", Noemvrie 1937). Ceea ce este perfect adevărat.

După cum se vede, „creştinarea" bîtei întîmpină dificultăţi serioase. Cum se explică totuşi frazeologia „misticii creştie" şi mai ales care sunt avantajele pe care „creştinismul" corijat le oferă extremei drepte romîneşti?

Explicaţia trebue căutată în perspectivele *mesianismului* şi *destinului*, pe care extrema dreaptă le pregăteşte neamului romînesc.

Cuvintele: „destin", „mesianism", „sete de epic", „tragism al

[1]) „*Buna Vestire*", vara anului 1937: articolele d-lor: *Radu Dragnea, Nae Ionescu, Dragoş Protopopescu*: „*Naţionalism şi ortodoxie*".

istoriei" etc., care se întîlnesc în combinațiile cele mai nebuloase, dealungul articolelor doctrinare, au totuși un sens clar și bine precizat. Extrema dreaptă dela noi este, și ea, imperialistă, și are neapărată nevoie de „credința în misiunea romînească", sau „dimensiunea epică a destinului nostru", care este „un dithyramb al măririi romînești, ce oțelește fapta tineretului" („Sfarmă Piatră" Nr. 44).

Este clar, însă, că toți „dithyrambii" nu pot ascunde infirmitatea organică a imperialismului nostru, pe care îl contrazice nu numai realitatea obiectivă a raporturilor de forțe din Europa de după războiu, dar și toată istoria națională, sentimentele întregului popor.

Este adevărat că în ultimul timp, „din cauza crizei economice generale, care ne-a silit să ne descurcăm fără capitalul străin; restricțiile de import, accelerarea procesului de industrializare și stăpînirea absolută a pieții naționale, au provocat un complex de superioritate iluzoriu în rîndurile burgheziei romînești". (*Andrei Șerbulescu* — „Imperialismul țărilor mici", în „Viața Romînească", Iunie 1937). Decît asta e încă foarte puțin în comparație cu imperialismul, element organic al doctrinei tineretului de extremă dreaptă. Fudulia și pretențiile lui sunt mai mari. Pentru tinerii noștri, problema esențială a naționalismului romînesc se epuizează în întrebarea: „cum poate Romînia face istorie?" (E. Cioran, „Vremea"). Acest tineret protestează cu vehemență împotriva tuturor acelora care afirmă: „prostia enormă, că neamul acesta nu dorește decît să fie lăsat să trăiască liniștit între granițele tratatelor de pace" („Rînduiala", caietul 5). Iar „tuturor politicienilor și ideologilor, care au afirmat că neamul romînesc n'are veleități și că e un neam modest, de treabă și cuminte" — tineretul de extremă dreaptă le „răspunde simplu": „*mesianismul romînesc există*. Dincolo de toate discuțiile și interpretările istorice, ori psiho-etnice, mesianismul acesta este *o realitate*, este starea de conștiință a tineretului de dreapta" („Rînduiala", pag. 27—28).

Această argumentare nu trebue să ne surprindă. Ea este rezultatul firesc al metodei în care sunt educați acești tineri și pe care unul din părinții lor spirituali, a sezisat-o de mult: „Cu un tînăr de azi— spune d. Nichifor Crainic — trebue să fii prudent. El nu discută, el neagă sau afirmă. Iar dacă îl contrazici e — Doamne ferește, — gata să te împuște" („Gîndirea", Februarie 1937).

Și care ar putea fi direcția concretă a imperialismului nostru? Aci, frazeologia dreptei devine extrem de vagă și nebuloasă. Lucrurile nu sunt numite pe numele lor adevărat. Deși toată evoluția ideologică și practică a mișcării nu lasă niciun dubiu în această privință.

Imperialismul extremiștilor noștri este departe, bineînțeles, de imperialismul prusac și musolinian, care se pregătesc pentru o nouă împărțire a lumii. Imperialismul nostru, în configurația Europei post-belice, nu poate avea decît un singur sens: anti-comunist și deci anti-sovietic. Acest imperialism poate fi doar un pion de avantgardă

în mîna acelora care pregătesc „civilizarea" imenselor stepe ale răsăritului.

In lumina acestei perspective istorice, trebue căutată și explicația „specificului național" al extremei drepte romînești, pentru care „mistica creștină" poate servi drept singura armă ideologică pentru mobilizarea masselor țărănești, la o eventuală realizare a „destinului nostru".

„Spiritul general al doctrinei creștine, este dușman și în totul opus comunismului" [1]), oferind deci nenumărate avantaje unui anumit imperialism mai limitat; în schimb imperialismul hitlerist care vizează în egală măsură toată lumea (inclusiv Statele creștine), trebue să se debaraseze de balastul ideilor creștine.

Extrema dreaptă a primit cu mare bucurie fenomenul *Maglavit*, socotit drept o probă suficientă că „Romnia se află la nivelul Maglavitului", iar „mistica creștină" oferă posibilități nebănuite de mobilizare a masselor.

In corul sărbătoresc și frazeologia nebuloasă din jurul lui Petrache Lupu, n'a lipsit nici vocea sinceră a unui tînăr doctrinar, care a tras, în public, consecințele practice ale fenomenului, scoțînd un urlet de bucurie și cinism: „Acum știm că și Romînii pot fi amăgiți, că au lichidat cu un scepticism vulgar..., că sunt capabili de absurd" [2]). „Maglavitul ne-a dovedit odată pentru totdeauna cît suntem de primitivi", jubilează această mărcuță urlătoare, dar surprinzător de sinceră, a extremei drepte romînești. „Atunci ce avem de făcut?", se întreabă acelaș; și răspunde: „Totul! Căci dacă oamenii au făcut atîtea sacrificii pentru o viziune neverificabilă, ce nu vor face ei pentru o viziune terestră? *Psihoza Maglavitului trebue convertită și exploatată*". (E. Cioran, locul citat). Iar esența ideologiei extremei drepte romînești — vom adăuga noi — constă tocmai din convertirea și exploatarea misticei religioase, sinteză între creștinism și imperialism, mai precis: *„creștinismul" epocii imperialiste* într'o țară înapoiată, exploatată de forțele imperialiste și împinsă drept avantgarda expansiunii acestora.

„La christianisme, était à l'origine le mouvement des opprimés, il apparaissait tout d'abord comme religion des esclaves et des inffranchis, des pouvres et des hommes privés de droit, des peuples subjugués ou dispersés par Rome" [3]).

Pentru ce, creștinismul predică resemnare și răsplata pe lumea cealaltă? Cauza stă în faptul următor: sclavajul, este o formă de producție închisă, care nu oferă nicio ieșire și nicio posibilitate de transformare în mai bine. Sclavajul trebue să se prăbușească, la un anumit stadiu al evoluției sale; iar clasa sclavilor nu este purtătoare

[1]) F. Engels: Progress of social reform (1843), citat după „La religion", E. S. I., p. 74.

[2]) E. Cioran: „Maglavitul și cealaltă Românie" („Vremea", Oct. 1935).

[3]) F. Engels: Contribution à l'histoire du christianisme primitif, 1895. (Devenir social, t. I, p. 27, 28, 29).

a unor noi forme sociale. Ea nu poate clădi o altă societate, pe baza unor noi raporturi de producție și pe baza creșterii forțelor productive, cum a făcut-o, de pildă, burghezia, sau cum o face astăzi clasa muncitoare, acolo unde a cucerit puterea politică. Iată de ce, neexistînd, pentru sclav, perspective de îndreptarea în lumea reală, răsplata este mutată pe lumea cealaltă. Mai tîrziu, în evul mediu, răscoalele țărănești îmbracă și ele haina creștinismului.

„Ce soulèvement, — scrie *Engels* — ainsi que tous les mouvements de masses au moyen âge, porterent nécessairement un masque religieux et apparurent comme des restaurations du christianisme primitif, qu'une corruption avait envahi, mais derrière l'exaltation religieuse, se cachaient regulièrement de très positifs intérêts profanes" [1]).

Astăzi, extrema dreaptă încearcă să îmbrace în haină religioasă necesitatea ei politică de a mobiliza *massele țărănești*, pentru o acțiune îndreptată *împotriva intereselor acestor masse*. „Convertirea Maglavitului", faptul că „Romînii pot fi amăgiți", va servi unui imperialism patologic, care se pune în slujba imperialismului „sănătos" din apus.

Astfel sinteza dintre „non-rezistență" și acțiunea „împotriva Antihristului", „marfa" spirituală a extremismului nostru și tocmai „specificul ei național": „mistica creștină", orgoliul și mîndria băieților, — nu sunt altceva decît executarea unei comenzi din afară, determinată de interesele imperialismului apusean. Că această armătură ideologică, dictată din afară, se execută de către doctrinarii extremiști în mod conștient sau nu — în cazul de față nu are o importanță deosebită [2]).

După cum am arătat mai sus, procesul formării ideologiilor, strict determinat de necesitățile sociale, este caracteristic prin faptul că oamenii ignorează de cele mai multe ori adevăratele forțe motrice care îl pun în mișcare.

Cînd opera de artă exprimă o tendință sau servește o cauză, autorul, de cele mai multe ori, nu-și dă seama conștient de aceasta. Nu putem avea încredere în *cinstea subiectivă* a principiilor ideologice. Interesul de clasă și tot ceea ce e determinat de el — reprezintă o *categorie sociologică obiectivă*, ce nu este întotdeauna perceptă de *psihica individuală*.

Dar haina „creștină", pe care se silește s'o îmbrace extrema dreaptă, mai oferă un avantaj. In momentul realizării „destinului" romînesc, în ciocnirea formidabilă dintre forțele fascismului apusean și popoarele republicii din răsărit, este clar și pentru mintea

[1]) F. Engels, ibidem.

[2]) Atragem atenția cetitorului asupra faptului că „religiozitatea" și „creștinismul" extremei drepte romînești, sunt false și contrazic spiritul religiei creștine. Totalitarismul este pretutindeni dușmanul religiei creștine, iar dacă în Germania biserica este combătută pe față și păstorii înfruntă prigoana, la noi din cauza unor condiții speciale, după cum am arătat, învățăturile creștine sunt numai „corijate", și „convertite" în folosul cauzei.

cea mai obsedată, ce soartă ni se rezervă nouă. Mugurele verde romînesc de pe țeava de tun al axei războiului, desigur că va fi ars de focul primelor obuze. De aci, toată frazeologia asupra „sensului tragic" al destinului, „pecetea unei cruci de sînge în istorie" și filosofia „suferinței drept singura certitudine și singura realtate". Și din acest punct de vedere, nu este desigur întîmplătoare soluția oficială, în discuția asupra destinului neamului romînesc, pe care o reproducem mai jos. — „Țelul final al popoarelor este vieața? ... Dacă este vieața, atunci nu interesează mijloacele pe care neamurile le întrebuințează spre a și-o asigura. Toate sunt bune, chiar și cele rele. Țelul final nu este vieața. Ci învierea. Invierea neamurilor înaintea tronului lui Dumnezeu" ... [1]).

Nu se putea mai clar și mai semnificativ. Devenind teatrul de războiu, chiar de vom pieri ca națiune, vom cîștiga însă învierea, deoarece am luptat împotriva „Antihristului".

Aceste cuvinte, puse alături de concepția hitleristă cu al său „Deutschland über alles", căreia totul îi este permis, pentru *a trăi* și *stăpîni* lumea, ilustrează perfect deosebirea între imperialismul prusac și unealta sa din brîul Carpaților; precum și soarta pe care o pregătește acesta din urmă, poporului romîn.

De altfel, d. Emil Cioran a exprimat toate acestea în maniera d-sale, franc și fără reticențe. D. Cioran a trăit în Germania hitleristă, în exaltarea primului an de putere. In fața triumfului intern al imperialismului prusac, cu marșuri, defilări și parade ale batalioanelor de asalt, tînărul valah, fiul unui protopop ortodox din Ardeal, este pur și simplu strivit de invidie. „Nu este de loc comod, a te fi născut într'o țară de a doua mînă", suspină d. Cioran. „Și dacă nu te sugrumă o furie mesianică, sufletul se îneacă într'o mare de nemîngîiere" [1]).

Concluzia obsedatului cuprins de furia „mesianică": „Numai obsedații au răsturnat istoria", sau după cum o caracterizează d. Nichifor Crainic: „d. Cioran vrea un neam romînesc care să înceapă după sinuciderea sau după *uciderea actualului neam romînesc*" [2]). In aceeași linie, a „uciderii neamului romînesc" se integrează perfect și celelalte reflexii pe aceeași temă. „Niciodată — scrie d. Septimiu Bucur („Sfarmă Piatră") — noi n'am avut nevoie de acte iraționale ca acum. Să nu vă pară ciudat dacă Romînia va trece printr'o fază de îmbelșugată orgie de iraționalitate și fanatism".

„Furie mesianică", „nebunie în problemele centrale ale existenței noastre naționale", „uciderea neamului romînesc", toate acestea pentru a servi drept unealtă docilă expansiunii prusace — în schimb însă, asigurarea că „vom intra în istorie" și vom cîștiga „învierea"—

[1]) E. Cioran: „Schimbarea la față a României".

[2]) Nichifor Crainic în „Gândirea" Februarie 1937. Recenzînd cartea d-lui Cioran, și găsind că pînă la urmă ideea „destinului, misiunii și a imperialismului" este conținutul ei real, d. Crainic, după ce asigură că „o spuneam și noi, într'o formă mai precisă", ne propune „să închidem ochii pentru rest și să ne bucurăm că o disperare se odihnește însfîrșit la pieptul unei misiuni".

iată originea, conținutul și totodată scopul ideologiei extremei drepte romînești. Din nefericire nu este vorba numai de cîțiva exaltați pe care îi sugrumă „furia mesianică''. Ideile extremei drepte, s'au încuibat adînc în spiritul unei generații întregi, iar „orgia de iraționalitate'' a căpătat forma unei mișcări organizate. Această mișcare n'a reușit politicește. In motto-ul acestui articol se vede de altfel întreaga deosebire dintre hitlerismul ajuns la putere și cel care urcă abia „culmile disperării'' (Cioran). „Nu se poate proceda la faptă fără o hotărîre fanatică, fără o ardoare bestială, fără un minimum de inconștiență'', declară cu justețe d. Cioran. De aceea — adaugă d-sa — *„gîndurile sunt o otravă,* un obstacol al oricărei hotărîri''.

Intr'adevăr, pentru a devasta biblioteci, a ucide bolnavi pe patul de suferință, a împinge un popor întreg la un războiu de nimicire — gîndurile sunt o piedică serioasă, cu care extrema dreaptă trebue să ducă o luptă sistematică.

Dar aceasta este doar faza formării și creșterii mișcării. In schimb, eroul hitlerist al lui *Hans Iost,* — care a ajuns deja stăpînul societății — nu mai are de luptat cu astfel de complexe. El a rezolvat dilema. Pentru dînsul, gîndurile nu mai sunt o otravă și piedică pentru elan, ci, dimpotrivă: *„orice gînd dus pînă la capăt înseamnă: împușcă''* ...

Să nu uităm că ideologia extremei drepte romînești, in parte, și-a atins deja scopul. Tineretul nostru de extremă dreaptă, a trecut în mare măsură de stadiul *gîndurilor otravă,* și a atins, în parte, faza „superioară'', cînd *gîndurile înseamnă: împușcă!* Istoria vieții publice romînești din ultimii ani, este o mărturie dureroasă în această privință. Deaceea, problema schițată mai sus, nu mai este doar o chestiune de *ideologie.* Suntem în fața unui pericol național, care trebue înțeles și combătut ca atare.

(Va urma).

ILIE CONSTANTINOVSCHI

CRONICA LITERARĂ

CĂRȚI ROMÎNEȘTI

POEȚII TINERI BUCOVINENI

Luînd pildă dela d-l Zaharia Stancu, d-l Mircea Streinul întocmește în editura Fundației Regale o antologie a poeților bucovineni tineri. Ceva asemănător, dăduse mai înainte, în 1934, d-na Aspazia Munte și Neculai Pavel, sub titlul *Breviar de poezie bucovineană contemporană.* Culegerea de față ar avea, pare-se, rostul de a prezenta pe poeții bucovineni în absolut, trecuți prin vămile criticei de valoare.

Activitatea d-lui Mircea Streinul o cunosc de cîțiva ani, și d-sa a avut de multe ori amabilitatea de a supune operele sale, chiar și în manuscris, modestei mele judecăți. Pe cît m'am priceput, cu sinceritate, am încurajat ce era de încurajat și am judecat după criteriile mele. Nu pot să tăgăduesc dela început ardoarea d-lui Mircea Streinul și a celorlalți „iconari". Din punct de vedere cultural, într'o provincie ca Bucovina, lucrul e vrednic de admirație. Căci nu trebue să ne așezăm dela început dintr'un punct de vedere rigid estetic. Voința de poezie înaltă, pură, este ea însăși un semn că acea poezie este pe cale de a se naște. Și, într'adevăr, ceea ce izbește la această generație bucovineană este hotărîrea de a cultiva valorile pure, necontaminate de atitudini exterioare artei, de a-și face din această creațiune în libertate, o formă de afirmație națională. Este foarte frumos. Și mai lăudabilă este setea tuturor de cultură, toți, fie și prin mijloace proprii, fiind informați în tot ce formează complexul culturii contimporane. Dacă ne gîndim că Gh. Antonovici este preot, că G. Drumur e țăran autodidact, conducător al unui cor de săteni în comuna de naștere, că Teofil Lianu este învățător, că d-na Aspazia Munte trăiește la țară, că, în sfîrșit, mai toți acești tineri poeți sunt fii de țăran, trăind încă în legătură cu satul, măcar indirect, în calitate de profesori, atunci ne dăm seamă că, într'adevăr, în Bucovina este o vie mișcare culturală, un interes permanent pentru carte, care îmbrățișează toate clasele sociale. Nu degeaba Eminescu a pornit doar de aici, de prin aceste plaiuri verzi!

Unde este multă rîvnă se fac însă și greșeli, și eu, cu foarte multă sinceritate, cu prilejul recenzării poeziilor iconarilor, le-am scos în evidență. Nu am impresia că am fost înțeles și că s'a dat cuvîntului meu atențiunea cuvenită unui om de oarecare experiență literară. Unele erori sunt scuzabile dela început. Ardealul, Bucovina, au făcut înainte de războiu, o literatură simplă, de țărani cultivați, fiindcă oraș pentru romîni nu exista. Oricită artă ar fi fost în acea literatură, atitudinea este evidentă. Coșbuc, Goga, Iosif, Agîrbiceanu, mai înainte Slavici, căutau a introduce în cuprinsul artei, simțirile lor de țărani. Acum

după războiu provinciile noui au luat contact brutal cu Vechiul Regat, și după o scurtă rezistență s'au urcat pe calul lui, ba chiar au căzut dincolo. Acum, centrul încearcă a face un echilibru între experiența lui reală și artă, iar provincia a devenit puristă. Mai aproape de germani, poeții ardeleni și bucovineni au devorat expresionismul, apoi, deodată, ca să nu li se mai aducă continua învinuire că n'au informație franceză, au început a citi franțuzește și a cultiva nu pe Victor Hugo, ori pe Leconte Le Lisle, ori măcar pe Hérédia, cum s'ar fi căzut, pentru un început, ci pe Mallarmé, pe Rimbaud, pe Valéry și ceilalți puriști. Ei bine, rezultatul, deocamdată nu e îmbucurător. Am spus acest lucru în repetate rînduri iconarilor, dar antologia de față e o dovadă că n'au priceput. De altfel, adînca simțire națională, a bucovinenilor are o mică latură supărătoare. Bucovineanul e bănuitor, și în ardența lui vede gînduri ostile în orice critică desinteresată. Cînd un bucovinean reprobează ceva, el recurge la cuvinte grele, la blesteme iovice. Se poate un om mai civilizat în vieața de toate zilele decît harnicul istoric literar și editor Torouțiu? Cînd însă d-sa e nemulțumit de ceva și e în dreptul d-sale de a-și vădi această nemulțumire, atunci aruncă cuvinte care aici par grele ca „desgustător", dar care nu sunt pentru cine cunoaște pe bucovinean, decît o formă de apărare excesivă, care azi și-a pierdut rațiunea. Ardența în acțiune face pe bucovinean să primească fără simpatie critica. De pildă, peste tot, în această antologie, ni se spune că poetul cutare „activează", socotindu-se dar acțiunea, ca o valoare în sine, indiferent de rezultatele ei.

Dar, în sfîrșit, care sunt efectele rele ale contactului prea brusc cu arta absolută? Efectele sunt o vorbire încîlcită, pestriță, o goană după neologisme pe de o parte și după arhaisme, pe de alta, o gîndire abstrusă, o sentimentalitate turbure, un misticism bizar, un amestec de folklorism și modernism, ducînd nu rareori la grotesc. Nicăieri, ce e mai rău, din Blaga, din Barbu, din Arghezi, din poezia modernă în genere, n'a rodit mai viguros. Zic „ce e mai rău", în înțelesul de „interpretarea cea mai rea, cea mai abuzivă". Am găsit multe sclipiri la fiecare, dar mai niciodată n'a fost chip să rețin ca memorabilă, nu o poezie, ci măcar o strofă. Din acest morman de versuri, nu se poate desprinde o floare în întregime crescută. Deci, cu greu se poate alcătui o antologie a poeților bucovineni. Și totuși, tocmai aceasta, din nou, voiește să facă d-l Mircea Streinul, dealtfel cu o ardoare simpatică. Firește, că acolo unde e producție multă, e și interes pentru poezie, și atunci, în acel mediu prielnic, tragi nădejdea să se nască ceva de soiu. Prin urmare ar trebui să se ivească un poet în toată puterea cuvîntului, care ar aduce limpezire în acest haos. Afară de asta, trebue și spirit critic, pe care cu greu l-am putea cere unui grup de poeți aprinși, așa de aprinși încît ei cred că au descoperit o „poezie arboroseană", un „gotic moldovenesc".

Numai unei sublime ardențe, unite cu o lipsă de justă viziune critică, se poate datora judecăți ca acelea ale d-lui Mircea Streinul. De pildă, d-sa socotește că, printre acești tineri bucovineni, sunt cîțiva poeți mari, de circulație romînească totală, pe lîngă alții de interes local, cînd impresia noastră este că deocamdată totul are o valoare strict locală, adică culturală. „Iulian Vesper — zice editorul — s'a impus prin lirismul său rece, lucrat în metal tare, cu sunet nobil". De ce să ne mințim cînd adevărul este condiția ultimă a oricărei creații?

D-l Iulian Vesper nu s'a impus de loc, dar pentru puținii care urmăresc toată literatura noastră, e un nume local, care arată nobila aspirație către frumos. „George Drumur, utilizînd elementul de folklor bucovinean sau — odată, în „Oglindire 'n scuturi" — și german, dă o poezie rigidă, geometrică, într'o limbă de admirabilă puritate". Așa, zice iarăși editorul. Nu. Limba d-lui Drumur, nu-i de o admirabilă puritate, ba chiar e regretabil că un țăran, fie și autodidact, părăsește limba vie

a părinților, tuturor înțeleasă. Atît doar, putem să observăm, că limba d-lui Drumur e mai puțin sucită ca a celorlalți. „Teofil Lianu — continuă editorul — e un uluitor fenomen liric. Versurile lui, de factură populară, rafinat lucrate în primitivismul lor, ne desvăluie dintr'odată, un mare poet — original și sincer". Exagerațiune? Mai mult decît atît. Extravaganță. E foarte nechibzuit să răpești unui autor putința unei drepte percepții a realității, prin judecăți false. D-l Teofil Lianu nu este un mare poet, nu e nici măcar poet în mare parte a activității sale, dar are, pe ici, pe colo, cîteva versuri promițătoare. E adevărat că d-l Adrian Maniu, într'o gazetă, a remarcat așa zisul fenomen, dar d-l Adrian Maniu, se caracterizează el însuși, prin strîmba percepere a realității.

Să răsfoim puțin antologia. Poate că dintre toți poeții, cel mai aproape de adevăr este preotul Gh. Antonovici, prin un anume aer rece cîmpenesc și printr'o solemnitate biblică, bucolică:

Incă nu știau că-i zi dulăii....
Fluerul tăcea ascuns în brîu,
să'nvețe-a spune proaspăt cîntul văii
pentru mieii creți ca undele'n pîrîu.

In mantie de răcoare-am stat
ca un drumeț în umbra de măslin.
Fior de rouă trupul meu uscat
bău, iar sufletul senin.

Cînd ciocîrlia legăna'n
pridvorul dimineții viers ales,
făcură valuri spicele'n cel lan
și paznic nu striga în șes.

Dar când stai printre prieteni care fac poezie arboroasă, gotică, chiar preot fiind, îți pierzi cumpătul. Astfel tînărul poet preot își intitulează o poezie *Toast de seară* și apoi urmează:

Tremură în jghiaburile suburbiei
ploaia ca în fluier o eglogă, clar....
Șoseaua trece pe sub seară holtei
care chiuie în cinstea grîului din car.

Ce rost are bizarul cuvînt *toast*, nu înțeleg și probabil nici autorul însuși nu înțelege. Dar e o vorbă nouă care i s'a părut poetului foarte interesantă.

Și d-l Traian Chelaru e ceva mai limpede, mai spontan. Oricît de silnică ar fi încă forma, înregistrezi cu plăcere chiotul călărețului:

Cum se'ntreceau buieștrii înmlădiați sub șea,
în noi vieața multă mai aprigă creștea, —
și'n nări, și'n ochi, și'n sânge, năvalnică spori
atavica beție a multor călării....
Ciclon, stîrnit în stepe cu veacuri înapoi,
trăia o primitivă descătușare'n noi,
și apăsam pe chingă mai strîns, să coborîm
din vremea prea îngustă în neștiut tărîm.
In urma noastră cearcăn și peste noi întins
creștea numai văzduhul torid și necuprins.

Chiar în pornirile de mallarmeanism, nota serafică e prinsă cu oarecare delicatețĕ:

Știu un eden de umbră, — mirifice magnolii
și chiparoși serafici, — desen de pure talii....
Cresc lauri și oleandri sub nesfîrșite dalii
de pini, și palmierii cu ample evantalii.

Poezia d-lui George Drumur „țăran", e greoaie, nelămurită. In definitiv nu știi ce vrea poetul. Ce sinceritate ar putea să pună „țăranul" bucovinean în cîntarea feudalității?

Cavalerii stau sub domuri în zale
pentru marea cruciadă a morții
și-așteaptă cometa să treacă 'n furtuni,
ca să arunce războiului sorții.
Spada s'o 'ncovoaie'n pajiști și în noi
ca pe-un curcubeu în veșnicii de lut,
să nu treacă nimeni înaintea lor
de rugina sîngelui de nu-i umplut.

Cu cît mai netedă, mai impresionantă, slaba totuși poezie a lui Eminescu *La Bucovina?*

N'oiu uita vreodată, dulce Bucovină,
Geniu-ți romantic, munții în lumină,
Văile în flori,
Rîuri resăltînde printre stînce nante
Apele lucide'n dalbe diamante,
Peste cîmpii 'n zori.

Foltklorismul d-lui Teofil Lianu, e plin de falsitate în acea căutare de vocabule dialectale disgrațioase:

Cer albastru de oțel
S'a 'ndoit pe umezi măguri.
Prunii cresc lumina'n faguri,
Floare albă, *burdujel.*

Ciutură de soare, fir,
Pe ogor de *măldiște.*
Sună orele ca niște
Bani de aur în chimir.

Vorbele dialectale merg în proză, de pildă în *Amintirile* lui Creangă, dar nu pentru vreo pretinsă frumusețe intrinsecă, ci ca documente, ca niște conduite verbale ale eroilor. Cuvîntul dialectal caracterizează mai adînc adesea un erou. Fals este și humorul „țărănesc" silit:

Ce muiere, măi, și luna.
La ferești copaci de aur,
Cresc subțiri. Pe cer de plaur,
Pînă'n șolduri mătrăguna.

Luna muiere! Sau:

Oi ca mura, mițe moi,
Au dat iarba la pămînt;
Oi cu mițe de argint,
Măi, ș'un freamăt de cimpoi.

Și pe d-l Vasile I. Posteucă, îl văd îmbrăcat țărănește. Trăsăturile feței îi sunt energice, simpatice. Atunci, fiind d-sa născut într'un sat, ne-am aștepta să nu-și intituleze o poezie *Reverie*, și nu atît pentru neologism, cît pentru necompatibilitatea acestei atitudini romantice cu vigoarea sufletului rural. Tot astfel priveliștea proletariană mi se pare ieșită mai de grabă dintr'o atitudine teoretică, decît dintr'o condiție adevărată:

In mahalaua unde liniște crește'n floarea de meri,
Unde copiii livezi n'aleargă rîzînd după fluturi,
Unde vieața, cu apa, se zbate în ochiuri și ciuturi,
Șomeurii se tîrăsc pe caldarîmul cu-atîtea primăveri....

Cea mai îmbolnăvită de modernism, greșit înțeles, e poezia d-lui Neculai Roșca, și mi se pare c'am mai spus asta odată. D-l Roșca, pare a imita pe I. Barbu, dar într'un mod caricatural. E atîta beție de cuvinte în aceste versificații, încît nu pot decît să deplîng pe un tînăr intelectual bucovinean, că s'a lăsat contaminat de „poezia arboroasă". Judecați singuri:

Cu fiecare seară renunți la tine iar....
Instincte provizorii ațîță violente
coșmarul existenței tot mai inconsistente, —
un sector periferic, romantic și murdar.

Lumina retractării — în dioptrii egale —
să cadă pe deruta de vis inoperant,
suspendă așteptarea momentului prestant:
justificare goală suitelor banale.

Trafic apocaliptic în bloc de rău moral
spectaculos grefat pe-un minim de durere:

Recalcitrant, pămîntul din văi elementare
transmise'n reticență eșecul ancestral,
cînd pantei șerpuite și agere-i răsare
retroactiv zenit: vis cal și virginal.

Dilema rezolvată, topi în stadiu pur
complexul ezitării și-un trup de imprecizii.
Pe boltă din orbita identică astrizii
încrucișază săbii și drumuri de azur.

Azi toți s'au obișnuit cu poezia hermetică și niciun critic serios nu se va pune din punctul de vedere greșit al sănătății logice. Aici însă este numai elucubrație curată, eroare poetică dela început pînă la sfîrșit. Autorul n'a înțeles structura hermetismului.

Curios (deși de altfel nu rar la poeți), d-l Streinul, însuși nu și-a pus fragmentele sale cele mai caracteristice, ci ceea ce, în ciuda observației obiective, i s'a părut d-sale mai extraordinar. Dar acest extraordinar e compus dintr'un fel de balcanism barbian fals, silit:

Ochi trufași de levantin,
vraciu isteț la mueret,
bea doar soare'n loc de vin —
că e craiul și poet.

Frînge, seara, trup de pămițe:
„Ah! Ce dulci îs fetele muntene!
Au tot noapte deasă pe șuvițe
și sub fuste bun prilej de lene".

Tot aşa de preţios, de îmbătat de vorbe mari este şi d-l Iulian Vesper:

Zarul în veacuri ronde învălmăşi nubil
smirna orei albastre cu plopii nichelaţi.
Zarzări cu uragane în braţe de copil
cresc o nemărginire de ochi catifelaţi.

Endimion cu lira sub cerul unui vers
chemă agestru seara cu palmele 'nflorate.
Heroizi în alveole, deschid un univers
şi-i vînd lampadoforii, pe-o drahmă, în cetate.

Zarzării cu uragane în braţe ar merge. Dar *veacuri ronde, învălmăşi nubil, chemă agestru*, toate acestea ce vor să spună? Inclinarea la bizarerie este evidentă şi la d-l E. Ar. Zaharia, îmbrăcat şi dînsul ţărăneşte şi profesor, care a scris *Apoteoz, Minois, Marathon, Afania* şi pregăteşte *Acteon, Nerv, Mim*.

Cultivarea simţirii naţionale, prin creaţie este un comandament moral în Bucovina, dar ca nu se face numind „uluitor fenomen liric" un versificator greoiu, şi „prodigios ca formă" pe cel care compune *Apoteoz, Minois, Nerv* şi *Mim*. Tinerimea bucovineană să se'ntoarcă la limba adevărată şi la simţirea pură care duce la forme de artă mai complexe decît toate complexităţile de alambic, căutînd să lege prezentul cu trecutul. (Remarc bunăoară că traducerile din Li-Tai-Pe ale d-lui N. Teaciuc-Albu, om mai în vârstă, sunt mult mai luminoase). Altfel Bucovina devine un fel de cuib al preţiozităţii obscure şi bizare, un loc de încleire a limbii moldovene. Nu. O spun cu tot curajul, chiar dacă ar fi să-mi înstrăinez unele simpatii. Direcţia iconarilor, valabilă în forma ei generală de apetiţie spre cultură, este greşită şi păgubitoare în programul ei estetic. Ea este o şcoală a lipsei de gust. Cît despre antologia însăşi, o socotesc nefericită.

G. CĂLINESCU

CRONICA LITERARĂ

CĂRŢI STRĂINE

REEDITAREA UNUI BLESTEMAT

Despre Isidore Ducasse, căruia în literatură i-a plăcut să-şi aleagă sonorul pseudonim de Lautréamont, se ştiu foarte puţine lucruri.

Dacă se cunoaşte data naşterii şi aceea a morţii, nu se cunoaşte mai nimic din întîmplările acestei scurte vieţi. Lipsesc (pînă acum cel puţin), aproape cu desăvîrşire, mărturii contemporane despre acest scriitor. Nu există niciun portret de-al lui. Se ştie doar că, născut la Montevideo în 1846, Ducasse vine la Paris prin 1867, cu intenţia de-a intra la Şcoala Politehnică. Scrie „Les chants de Maldoror", pe care le tipăreşte în 1869. Moare în Noemvrie 1870.

„Cîntecele lui Maldoror", îngropate într'o totală uitare chiar dela apariţie, învie într'o ediţie din 1890. De data aceasta, ele sunt însoţite de o prefaţă a lui Rémy de Gournont. Lautréamont îşi capătă de acum un loc de frunte printre „poeţii blestemaţi", alături de Tristan Corbière, de Arthur Rimbaud, de Mallarmé.

Iată-l acum într'o nouă ediţie [1]), în care, pe lîngă „Maldoror", mai sînt cîteva scrisori şi un mănunchiu de pagini aforistice, sub titlul „Poésies". Un studiu al lui Edmond Jaloux, conştiincios, în care înţelegerea, prudenţa şi entusiasmul se înfrăţesc într'un dosaj bine echilibrat, deschide volumul. Prefaţat de un academician, blestematul de altădată capătă astfel o consacrare aproape oficială. In orice caz, dela ediţia înecată în tăcere dela 1869 şi pînă la cea de astăzi, este un drum imens.

Cu toate acestea, şi chiar dacă, după cum prooroceşte Jaloux, se vor scrie odată „teze ştiinţifice" despre Lautréamont, este puţin probabil că ciudata lui operă va depăşi marginile unui cerc de credincioşi, cerc nu prea larg, dar constant şi împrospătat mereu.

Ceilalţi cititori (nici aceştia prea mulţi, fireşte), se vor grăbi să declare că autorul lui „Maldoror" e nebun. Părerea aceasta, de altfel, este şi aceea a lui Gourmont şi a lui Thibaudet. Jaloux notează, cu multă dreptate, că „adevărata nebunie se manifestă numai prin neputinţa de a da o expresie. Unele din bucăţile lui „Maldoror" sînt scrise şi compuse cu o ordine şi un fast care aduc cîteodată aminte de scriitorii secolului al şaptesprezecelea".

1) Comte de Lautréamont: Oeuvres complètes. Librairie José Corti, Paris.

Și, într'adevăr, ceea ce în primul rînd isbește pe cititorul „Cîntecelor lui Maldoror", este vigoarea extraordinară a stilului și o putere de expresie fascinantă. Un suflet revoltat și rănit monologhează sarcastic și dureros în aceste masive și cadențate perioade, sonore și încărcate de sevă și de energie spirituală. Proza aceasta e vastă și încîlcită, ca o pădure tropicală cu liane și șerpi. Alteori, o lumină de aquarium, verde, te năpădește. La Lautréamont se întîlnesc foarte des imagini submarine. Fundul oceanelor și misterioasa lui lume de animale, cu trup de plantă, de crini și stele de mare, de moluște lăbărțate și de pești luminoși, e patria metaforică a sufletului lui. Iată, de exemplu, fragmente dintr'o mare invocație a oceanului:

„O, caracatiță cu privire de mătasă! tu, al cărei suflet e nedespărțit de-al meu; tu, cel mai frumos din locuitorii globului terestru și care poruncești unui serai de patru sute de ventuze; tu, în care stau boerește, ca în locașul lor firesc, într'un acord desăvîrșit și indestructibil legate, blînda virtute comunicativă și harurile dumnezeești, de ce nu ești acum cu mine, cu pîntecele tău de argint viu lipit de pieptul meu de aluminiu, stînd amîndoi pe vreo stîncă a țărmului, ca să privim priveliștea aceasta pe care o slăvesc!

„Bătrîn ocean cu valuri de cristal, tu semeni într'un fel cu semnele acelea vinete care se văd pe spinările stîlcite ale mușilor; tu ești o imensă vînătae pe trupul pămîntului; îmi place această comparație. Astfel, la prima ta vedere, un suflu prelung de tristețe, ce pare a fi șoapta adierii tale blînde, trece, lăsînd neșterse urme, peste sufletul cutremurat adînc, și tu aduci în amintirea îndrăgostiților tăi, fără ca aceștia să-și dea întotdeauna seama, grelele începuturi ale omului, cînd face cunoștință cu durerea, care nu-l mai părăsește. Te salut, bătrîn ocean!

„Bătrîn ocean, forma ta armonios de sferică, care înveselește chipul grav al geometriei, nu-mi amintește decît prea mult ochii mici ai omului, asemeni cu aceia ai mistrețului, în ce privește micimea, și cu aceea a păsărilor de noapte, în ce privește perfecțiunea circulară a conturului. Și totuși, omul s'a crezut frumos în toate timpurile. Eu bănuesc mai degrabă că omul nu crede în frumusețea lui, decît din amor propriu; dar că nu e frumos într'adevăr și că știe aceasta; căci de ce oare privește el chipul semenului său cu atîta dispreț? Te salut, bătrîn ocean!

„Aș vrea ca măreția umană să nu fie decît întruparea reflexului măreției tale. Cer mult, și această urare sinceră e glorioasă pentru tine... Tu ești mai frumos decît noaptea. Răspunde-mi, ocean, vrei tu să fii fratele meu? Zbuciumă-te cu putere... mai tare... tot mai tare, dacă vrei să te compar cu răzbunarea lui Dumnezeu; întinde-ți ghiarele livide, croindu-ți drum pe propriul tău piept... așa. Desfășoară-ți valurile înspăimîntătoare, ocean hidos, înțeles de mine singur, și în fața căruia cad, prosternat la picioarele tale. Măreția omului e împrumutată; el n'are să-mi insufle respect niciodată; tu, da. O! cînd pornești înainte, cu creasta zbîrlită și cumplită, înconjurat de cutele-ți întortochiate ca de o curte, magnetizor și crunt, rostogolindu-ți undele unele peste altele, știindu-te ce ești, în timp ce scoți, din adîncul pieptului tău, copleșit parcă de o remușcare grea pe care nu pot s'o aflu, mugetul acela înăbușit și veșnic de care oamenii se tem atîta, chiar cînd te privesc, la adăpost, tremurînd pe țărm, atunci văd că nu mi se cuvine dreptul strașnic de a spune că sînt semenul tău... Nu cunosc soarta ta ascunsă; tot ce te privește mă interesează. Spune-mi dacă tu ești locuința prințului întunecimei. Spune-mi... spune-mi, ocean (numai mie; ca să nu mîhnesc pe aceia care n'au cunoscut decît iluzii), și dacă suflarea lui Satan făurește furtunile care-ți ridică

apele sărate pînă la nouri. Trebue să-mi spui, pentrucă m'aș bucura să știu că iadul este atît de aproape de om...".

Este aici mai mult decît o declamație romantică. O cumplită mizantropie răsare pretutindeni în cîntecele lui Maldoror. Ea pare încă și mai impresionantă dacă ne gîndim că toată această revărsare de amărăciune vine dela un tînăr de douăzeci de ani. Este, fără îndoială, aici o reală înclinare spre melancolia mizantropică și spre meditațiile amare. Poza tenebroasă, moștenire byroniană, se aplică la Lautréamont, pe un bogat fond de adevărată ură de oameni. Vampirismul și diabolismul lui Maldoror sînt, indiferent de orice influențe (de altfel reale și ușor discernabile), niște consecințe ale acestei uri congenitale, bolnăvicioase poate, dar perfect explicabile fără ipoteza nebuniei, comodă și simplistă.

De sigur, în descripțiile lugubre, Lautréamont se arată continuator al multor romane tenebroase, dela „Călugărul" lui Lewis, pînă la „Han d'Islande" al lui Hugo. Totuși, o deosebire enormă există în ce privește noutatea expresiei. Metaforele bizare, asociațiile neașteptate și ciudățeniile de gînd, dau cîntecelor lui Maldoror o fizionomie originală, căreia nu i se poate găsi o comparație. Jaloux nu se sfiește să afirme, că „nimic nu explică această creație spontană de analogii, fără precedent în limba franceză".

Cu Lautréamont, facem o călătorie prin adîncuri și pe culmi, trecînd fulgerător, dela fundul întunecat al oceanului locuit de vietăți monstruoase, la ghețarii în care se oglindesc stelele. Fără îndoială, obsesia celui dintîi este mai puternică. De aici culoarea submarină a stilului, tonul frămîntat și fraza în amețitoare spirale.

Ciudățenia și disprețul sistematic pentru tot ce este prestabilit și convențional dau tonul fundamental al cîntecelor blestemate:

„Furtuni, surori ale uraganelor; cer albăstrui, a cărui frumusețe n'o privesc; mare ipocrită, imagine a inimii mele; pămînt, cu pieptul plin de taine; locuitori ai sferelor; univers întreg; Dumnezeule, care le-ai creat cu măreție, pe tine te chem: arată-mi un om care să fie bun!...".

„Eu, ca și cînii, simt nevoia infinitului... Nu pot, nu pot să-mi îndestulez această nevoie! Sînt copilul bărbatului și al femeiei, după cît mi s'a spus. Mă mir... credeam că sînt mai mult decît atîta. Dealtminteri, ce-mi pasă de unde viu? Eu, dacă ar fi atîrnat de voința mea, aș fi vrut să fiu mai degrabă copilul femelei rechinului, a cărei foame e prietena furtunilor, și al tigrului, cu cruzimea lui cunoscută: n'aș mai fi atunci atît de rău".

„Poezia mea nu va face altceva, decît să atace, cu toate mijloacele, pe om, bestie sălbatică, și pe creatorul care n'ar fi trebuit să zămislească asemenea păduche".

„O! cînd auziți avalanșa de zăpadă căzînd din vîrful recelui munte; leoaica plîngîndu-și, în pustia stearpă, puii pierduți; furtuna care își îndeplinește menirea; osînditul care urlă în închisoare în ajunul ghilotinei; și caracatița povestind valurilor mării izbînzile ei asupra înotătorilor și a naufragiaților, spuneți-mi, glasurile acestea maiestoase nu sînt mai frumoase decît rînjetul omului?".

„Doi stîlpi, pe care nu era greu și încă și mai puțin posibil să-i iei drept boababi, se zăreau în mijlocul văiei, mai mari ca două ace cu gămălie. Și într'adevăr, erau două turnuri enorme. Și, cu toate că doi baobabi, la prima vedere, nu seamănă cu două ace cu gămălie, nici chiar cu două turnuri, totuși întrebuințînd cu dibăcie sforile prudenții, se poate afirma, fără teama de-a greși (căci, dacă această afirmație ar fi însoțită de o singură părticică de teamă, n'ar mai fi o afirmație; deși același cuvînt exprimă aceste două fenomene ale sufletului, care înfățișează însușiri destul de deosebite, pentru a nu fi confundate

ușor), că un baobob nu se deosebește atît de mult de un stîlp, că nu poate fi comparație între aceste forme arhitecturale... sau geometrice... sau și una și alta... sau nici una nici alta... sau, mai degrabă, forme înalte și masive. Am găsit, n'am pretenția să spun contrariul, epitetele potrivite substantivelor stîlp și baobab: vreau să se știe că, nu fără o bucurie amestecată cu mîndrie, spun asta acelora care, după ce și-au ridicat pleoapele, au luat foarte lăudabila hotărîre de-a parcurge aceste pagini, în timp ce luminarea arde, dacă e noapte, în timp ce soarele luminează, dacă e ziuă...".

Mai ales ultimul pasaj citat, a făcut pui. Este un model clasic de scriere suprarealistă, în care automatismul și asociația pură dictează, fără controlul rațiunii. Pasajul conține chiar, totodată, și rețeta de aplicare a procedeului. Apare în același timp și humorul, care la Lautréamont este nelipsit și care neutralizează de atîtea ori declamația prea umflată.

„Cîntecele lui Maldoror" sînt o extraordinară evanghelie de vedenii. Anarhismul inuman este, dacă nu îndulcit, dar cel puțin făcut acceptabil, prin puterea magică a stilului. O mare vrăjitorie poetică se săvîrșește de-a-lungul acestor pagini. Lectura lui Lautréamont la care se poate reveni mereu ca și la Baudelaire (deși mai puțin des și pentru o hrană mai puțin substanțială decît hrana pe care o dă acesta), este un suprem medicament contra intoxicației cu banal și mediocru, ba chiar un preventiv.

AL. PHILIPPIDE

CRONICA LINGVISTICĂ

ATLASUL LINGVISTIC AL ROMÎNIEI

Primul atlas lingvistic al Romîniei, alcătuit la sfîrșitul secolului trecut de savantul german Gustav Weigand, a fost publicat într'un singur volum, apărut cîțiva ani mai tîrziu. Se culeseseră diferitele rostiri ale cuvintelor mai importante, în toate regiunile țării, se înscriseseră pe hărți, în dreptul comunelor de unde proveneau, și se obținuse, în felul acesta, un fel de panoramă a limbii romîne.

Defectul esențial al lucrării lui Weigand, a fost că materialul nu s'a adunat de pe loc, adică prin anchetă făcută în fiecare localitate în parte, ci prin chestionarea sătenilor adunați întîmplător în localități mai mari, în special la bîlciuri. Nimeni nu garanta că acești săteni reprezentau, într'adevăr, vorbirea din satul lor, unde poate nici nu erau băștinași, și pe de altă parte, nu era de loc exclus pericolul ca, scoși din mediul lor obișnuit, oamenii să nu vorbească tocmai limba lor normală, să se lase influențați unii de alții, sau cu toții, de graiul tîrgului unde erau cercetați.

N'au lipsit nici alte defecte mai mici, dar totuși supărătoare. Se citează astfel anecdota următoare: întrebînd pe un țăran „Cum se zice la asta?" (în același timp Weigand făcea pe obraz gestul rasului, așteptînd să i se dea ca răspuns numele briciului), acela i-a răspuns „Să radzie", adică, în graiul lui, „se rade". Weigand a notat liniștit, că în acea regiune *sădradzie* înseamnă „brici". Pentru aceasta și pentru alte scăderi, atlasul lingvistic al lui Weigand nu a jucat un rol prea mare în studiile asupra limbii romîne.

In același timp cu Weigand însă, savantul francez Jules Gilliéron pregătea și el un atas lingvistic, al Franței, după un plan și cu o metodă mult superioară. Neavînd încredere în propriul său auz, căci un cunoscător al istoriei limbii poate fi tentat să audă forma nu așa cum a fost rostită, ci așa cum prevedea el că ar trebui să sune într'o localitate dată, Gilliéron a însărcinat cu executarea anchetei pe E. Edmont, un negustor de țară, om cu o cultură destul de redusă, în orice caz lipsit de pregătire lingvistică, dar dotat cu o ureche excelentă, plin de zel patriotic și de dragoste pentru caracteristicile tradiționale și regionale, și gata să aducă la îndeplinire ordinele date de maestru.

Gilliéron care cunoștea admirabil cele mai multe din provinciile franceze, i-a alcătuit un chestionar, conținînd noțiunile uzuale peste tot. Cu acest chestionar, l-a trimes pe Edmont să colinde în lung și în lat Franța, să aleagă în fiecare localitate, aleasă pentru a reprezenta o regiune mai vastă, un locuitor băștinaș, pe cît posibil unul care n'a călătorit prea mult, căsătorit în localitate, astfel încît să ofere cele

mai bune garanții, că vorbește exact graiul local. Acestuia îi punea Edmond toate întrebările din chestionar, apoi înscria cu grijă răspunsurile într'un carnet, pe care în aceeași zi îl trimetea la Paris, lui Gilliéron, ca să nu fie tentat să corecteze vreun răspuns care i se păruse ciudat sau asupra căruia avea oarecare îndoială. Să mai adăugăm că punctele alese pe hartă nu erau anchetate la rînd, în ordinea așezării lor, ci în zig-zag, pentru ca urechea lui Edmont să nu se obișnuiască cu un anumit fel de rostire și să aibă impresia că îl regăsește chiar acolo unde el nu mai exista.

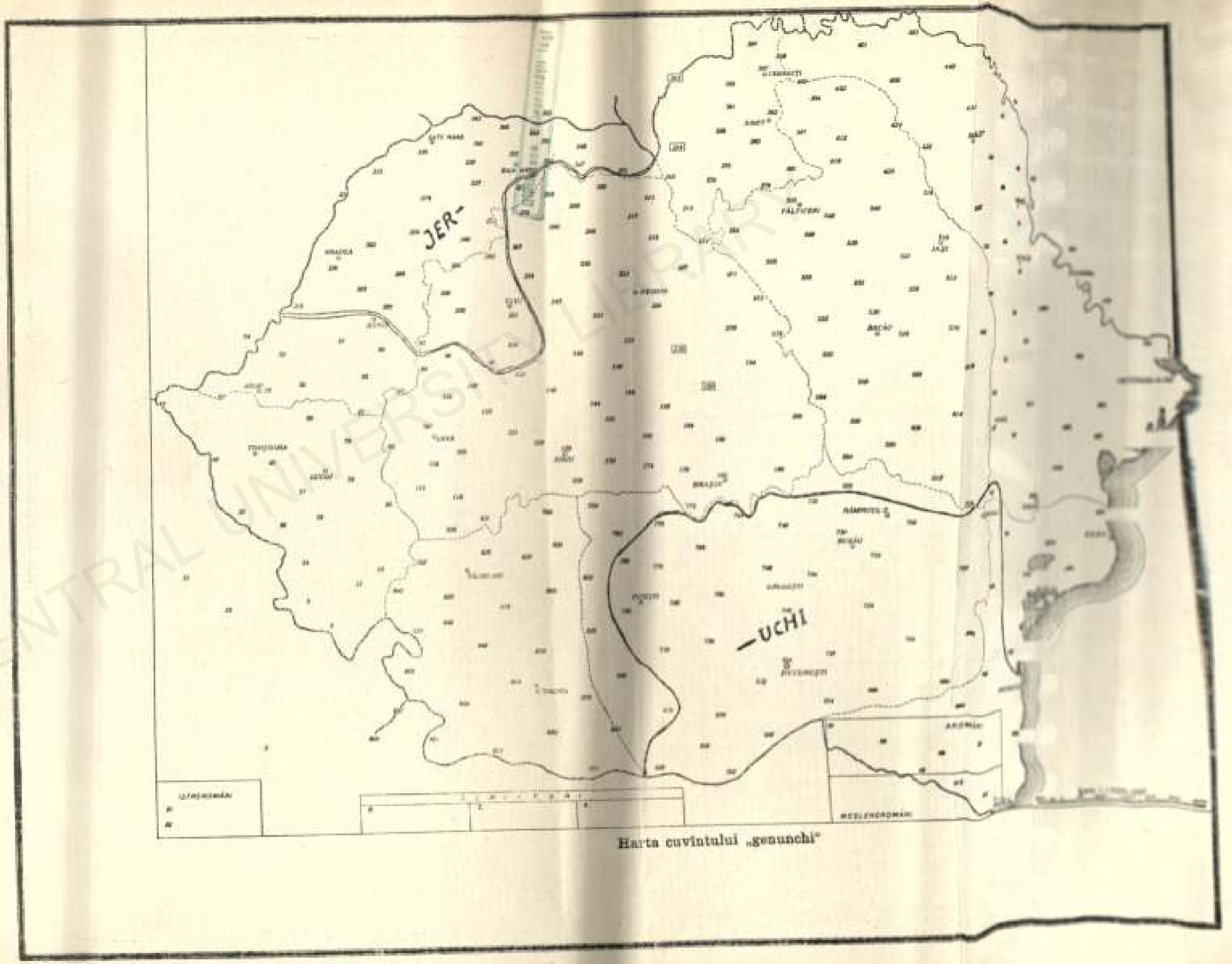
După ce s'a terminat această cercetare pe teren, s'au confecționat hărțile, în număr de 1.920, conținînd răspunsurile din 639 de localități ale Franței (Weigand nu făcuse decît 114 hărți). Fiecare hartă reprezintă repartiția unui singur cuvînt. Din anul 1902, cînd s'a început publicarea atlasului lingvistic al Franței, se poate zice că s'a creat o nouă disciplină: geografia lingvistică.

Bine înțeles, un atlas lingvistic nu poate da o imagine completă a limbii vorbite în toată țara. Pentru a avea o astfel de imagine, ar trebui să se cerceteze toate localitățile, apoi, în fiecare localitate, toți vorbitorii, asupra întregului vocabular al limbii, și încă nu ar fi de ajuns, căci fiecare dintre noi își schimbă necontenit felul de a vorbi, deci ancheta ar trebui să fie perpetuă. Cu metoda lui Gilliéron, adică alegînd pentru fiecare punct un singur martor, interogat după chestionarul stabilit dinainte, putem fi siguri numai de răspunsurile pozitive: dacă se dă răspunsul barză, de pildă, putem fi siguri că acest cuvînt este cunoscut în localitatea respectivă, dar nu avem nicio dovadă că alt vorbitor, sau poate chiar același, nu cunoaște și cuvîntul cocostîrc. Cîte odată cel interogat răspunde: „Se mai zice și în cutare fel", ceea ce, bine înțeles, se notează pe hartă.

Așa dar, atlasul nu trebue considerat ca un tezaur al vocabularului complet al unei limbi. Rolul acesta nu-l poate juca decît un dicționar desvoltat, deși nici așa nu ai siguranța absolută în ce privește neexistența unui cuvînt, decît dacă se specifică anume că e necunoscut tuturor locuitorilor. Dar dacă-i cerem numai ceea ce ne poate da, atlasul aduce servicii neprețuite studiului limbii. De altfel specialiștii au întotdeauna grijă să coroboreze datele atlasului cu învățămintele care se pot scoate din alte instrumente de lucru: glosare, studii istorice, geografice, cercetări demografice, etc., și în felul acesta remediază în mare măsură caracterul fragmentar a informațiilor atlasului.

Iată bunăoară un rezultat important cîștigat definitiv, grație studiilor de geografie. Examinîndu-se felul cum figurează pe hartă diferitele forme ale unui cuvînt, s'a putut constata că fiecare fenomen de pronunțare sau de morfologie are propriile sale limite. Astfel linia care desparte teritoriul de nord al Franței, unde *a* devine *e*, de teritoriul de sud, unde *e* se păstrează (în nord: *mère*, în sud: *maire* „mamă"), nu este aceeași cu linia care desparte teritoriul de nord, unde *ca* devine *che*, de teritoriul de sud, unde *ca* se păstrează (în nord: *chèvre* în sud: *cabra* „capră"). Există cu alte cuvinte, în zona unde se despart dialectele, sate care cunosc forme cu *ch* și cu *a*, sau care cunosc forme cu *c* și cu *e* etc. S'a putut astfel trage concluzia generală că nu se pot stabili limite precise între dialecte.

Tot pe baza studiilor de geografie lingvistică se pot trage și concluzii care variază dela țară la țară și dela cuvînt la cuvînt, adică se pot înmulți în măsura în care se înmulțesc cercetările. Voi da aici un singur exemplu. Studiindu-se pe hartă repartiția cuvintelor care denumesc aceeași noțiune, s'a putut stabili care dintre ele este mai vechi. Intre alte argumente, mi se pare mai interesant următorul: cînd un cuvînt ocupă toată zona centrală a țării, iar altul se găsește pierdut în

Harta cuvîntului „genunchi"

clasat de cei doi anchetatori, apoi au început lucrările tiparului. Partea d-lui Petrovici e încă în lucru, cea a d-lui Pop a început să fie publicată: luna trecută a apărut primul volum. Întreaga lucrare va avea probabil zece volume de hărţi (şase ale d-lui Pop şi patru ale d-lui Petrovici). S'a procedat în felul următor: S'au însemnat pe harta Romîniei, printr'un număr de ordine, toate punctele studiate. Apoi, în dreptul fiecărui număr s'a scris de mînă (tiparul a fost evitat din mai multe motive; cel mai important este lipsa semnelor diacritice) răspunsul exact al martorului ales. Harta astfel completată a fost apoi litografiată. Volumul I conţine 150 de hărţi de acestea, privitoare la termenii care denumesc părţile corpului şi boalele lor.

Pe o coloană alăturată la fiecare hartă, d. S. Pop a dat toate observaţiile necesare pentru a înţelege felul cum a pus întrebarea, apoi diverse amănunte în legătură cu răspunsul, care nu puteau figura pe hartă. Bunăoară „subiectul" s'a corectat sau completat singur: Se mai zice şi în cutare fel, sau: Bătrînii zic într'un fel şi tinerii într'altul. Alte ori răspunsul a fost dat după o şovăire, şi aşa mai departe.

Pe fiecare hartă figurează, în afară de pronunţările culese dela vorbitorii ţărani, pronunţarea a trei scriitori din trei regiuni diferite: d-nii Sadoveanu, Agîrbiceanu şi Brătescu-Voineşti. Apoi au mai fost înregistrate răspunsurile Aromînilor din Cadrilater, ale Romînilor din Serbia şi Bulgaria, ale Istro-romînilor, ale Romînilor din Ungaria, din Cehoslovacia şi din Uniunea Sovietică (aceştia din urmă, prin refugiaţi în Basarabia), şi în sfîrşit, în cîte două puncte, răspunsurile Secuilor şi ale Rutenilor, în limba lor.

Volumul mai conţine o hartă colorată care arată relieful ţării şi deci situaţia geografică exactă a fiecărei comune studiate, apoi o hartă pe hîrtie transparentă, conţinînd numai numele localităţilor: suprapunînd-o peste harta unui cuvînt, ne dăm imediat seama care este numele comunei corespunzător unei cifre.

Este evident că pentru a putea formula o judecată definitivă asupra Atlasului trebue să aşteptăm apariţia lui completă. Dar volumul care e gata ne permite să ne facem o idee destul de clară asupra operei întregi.

Intîiu, din punctul de vedere tipografic: hărţile pe formatul de 50 cm lăţime şi 37 cm înălţime, sînt perfect citeţe, pe hîrtie excelentă şi prezentate sub un aspect agreabil pentru ochi. Din păcate, s'au strecurat un număr de greşeli, datorite de sigur, în cea mai mare parte, unei roaderi a literelor la imprimare. Dar numai cineva deprins cu lucrările tiparului îşi poate da seama ce a însemnat corectura unei astfel de publicaţii. D. S. Pop a avut grija de a face o nouă corectură completă după ce se terminase imprimarea şi să adauge o erată a tuturor greşelilor.

Din punctul de vedere al conţinutului: examinînd hărţile apărute, am căpătat convingerea că d. Pop a prins rostirile exacte, cel puţin în imensa majoritate a cazurilor, şi că le-a redat întocmai, fără să se lase influenţat de vreo idee apriorică. Mai mult decît atîta, d-sa a ţinut să noteze uneori că nu e sigur de forma înregistrată, fie pentrucă pronunţarea nu a fost îndeajuns de perceptibilă, fie pentrucă, dintr'un motiv sau altul, nu are încredere în nota pe care a găsit-o în carnet. Aceste cazuri sunt destul de rare, dar ele trebuiau notate. Sper că nu se va găsi nimeni care să-i reproşeze autorului că a fost atît de scrupulos. Din potrivă, d-sa merită cele mai exprese laude, căci graţie acestei scrupulozităţi încrederea noastră în exactitatea hărţilor va fi absolută.

O ultimă chestiune, de ordin ştiinţific: cum se lucrează cu atlasul lingvistic? Cineva care studiază o problemă fonetică, morfologică sau lexicală trebue să ia o hartă mută, adică o hartă pe care sînt înscrise numai numerele de ordine ale punctelor anchetate (volumul apărut conţine la sfîrşit zece hărţi mute; dar, evident, oricine îşi poate confecţiona ori cîte vrea); se pune această hartă mută alături de harta unui cuvînt dat şi, urmărind pe aceasta diversele pronunţări ale unui cuvînt, se înconjură pe harta mută cu o linie, cu un cerc, întregul teritoriu care corespunde unei pronunţări unitare. Se înconjură cu altă linie, eventual de altă culoare, grupul de puncte care au altă pronunţare etc. Aceste linii despărţitoare poartă numele de isoglose. După ce s'au delimitat astfel toate grupurile pe harta mută (al cărei singur rost este să evite murdărirea hărţilor din atlas), se studiază raporturile diferitelor isoglose între ele, sau se compară isoglosele de pe harta aceasta cu cele de pe alte hărţi. Putem astfel stabili raporturile geografice sau istorice dintre două nume pentru aceeaşi noţiune sau dintre două variante ale aceluiaşi nume, şi putem de asemenea să cercetăm reacţiunile reciproce între cuvinte diferite şi să comparăm extensiunea unui fenomen fonetic sau morfologic în cuvinte diferite. Se descopere astfel că dintre două sinonime, unul este mai vechi, iar celălalt pornit dintr'un punct al teritoriului, tinde să-l înlocuiască; că pronunţarea nouă a unui sunet merge mai departe la un cuvînt decît la altul similar; că dintre două omonime numai unul este întrebuinţat într'o localitate dată (de multe ori dispar chiar amîndouă); că limba literară influenţează destul de serios graiurile locale, sau cel puţin pe unele dintre acestea, şi aşa mai departe. Pentru a arăta mai clar ce este o isoglosă, reproducem aici o hartă mută, pe care însemnăm două amănunte în legătură cu pronunţarea cuvîntului *genunchi:* în zona Munteniei însemnată pritr'o linie groasă, acest cuvînt se pronunţă fără cel de al doilea *n*, deci: *genuchi*, cu variantele *gienuchi, gĭănuchi, genuichi* etc., pe cînd în restul ţării, toate variantele au un al doilea *n: genunchi, genunche, jănunche, jărunche* etc., etc. Pe de altă parte, în zona de nord-vest însemnată prin două linii, primul *n* este înlocuit prin *r: jerunche, gerunche, jărunche*, etc., pe cînd tot restul ţării păstrează pe *n*. Evident, nu este locul aici să tragem vreo concluzie din aceste fapte.

AL. GRAUR

CRONICA PEDAGOGICĂ

MIŞCAREA PENTRU UN ÎNVĂŢĂMÎNT SUPERIOR MUNCITORESC ÎN FRANŢA

1. Intr'o lucrare apărută de curînd [1]) am arătat în puţine cuvinte întorsătura pe care a luat-o în Franţa evoluţia învăţămîntului popular pentru adulţi. Revenim aci cu oarecare preciziuni. Revenirea este prilejuită şi de unele manifestaţiuni recente în acest sens, menite să arate mai lămurit încotro înţelege să-şi croiască drum această nouă formă de educaţie şi instrucţiune publică.

Mişcarea pentru cultura maselor populare adulte datează şi în Franţa, ca în cele mai multe ţări ale Europei, din a doua jumătate a secolului trecut. Către sfîrşitul secolului s'a ventilat şi ideea înfiinţării de Universităţi populare, iar prima a şi luat fiinţă în anul 1898, în foburgul Saint-Antoine din Paris.

Primul gînd al oamenilor de cultură, care s'au dedicat ridicării maselor populare *prin educaţie* şi instrucţiune, s'a îndreptat, după cum vedem, către populaţia nevoiaşă a oraşelor, mici burghezi şi mai cu seamă muncitori. Personalităţile cele mai de seamă, profesori universitari şi scriitori eminenţi, n'au pregetat să se coboare din înălţimea catedrelor lor academice sau din olimpul creaţiei superioare, pentru a întinde o mînă de ajutor, luminîndu-i calea spre alte orizonturi de vieaţă, omului din popor, rămas în întunericul neştiinţei. Găsim astfel, printre entuziaştii şi generoşii luptători pentru luminarea poporului dela 1900, numele ilustre deja de pe atunci ale unui Anatole France sau Romain Rolland. In 1902, mişcarea devenise destul de puternică la oraşe. Parisul număra nu mai puţin de 19 instituţii de acest fel, pe lîngă alte 21 răspîndiri în diferite oraşe de provincie.

Pentru la ţară, mişcarea aceasta a fost susţinută de asemenea de oameni de cultură, cu origină muncitorească sau ţărănească. Un puternic sprijin i-a fost dat apoi de cooperaţie, care a dat naştere unui adevărat curent, concretizat în aşa zisa „cooperaţie a ideilor". Prin acesta, mişcarea pentru cultura poporului a luat un deosebit avînt, avînd şi o bază materială de susţinere [2]).

Activitatea depusă de toate instituţiile şi de toţi aceia care au la inimă educaţia maselor populare franceze, a dus la rezultate destul de apreciabile. Peste 200 de universităţi populare au luat fiinţă, din iniţiativa şi cu concursul lor efectiv. Ceva mai mult, de aproape

[1]) *Stanciu Stoian*, Şcoala superioară ţărănească, Buc., 1938.
[2]) *Ionescu-Paşcani*, Cooperaţia şcolară, Buc., 1931.

un sfert de veac toate aceste sforţări au dus la închegarea unei instituţii centrale care să coordoneze munca de pe teren. Aşa a luat naştere „Federaţia Naţională a Universităţilor Populare".

De cîţiva ani însă, în Franţa, a început să se vorbească de falimentul Universităţilor populare. Un scriitor francez nu se sfia să spună, de pildă, despre universităţile populare că ele sunt locuri „unde poţi vorbi despre ceea ce însuţi nu te pricepi prea bine".

Adevărul e că, pornite din entusiasm generos, adesea chiar numai dintr'o vagă şi romantică dorinţă de a fi folositoare poporului, Universităţile populare n'au dat decît înşiruire, fără sistemă, de conferinţe făcute de amatori. S'a ţintit în cel mai bun caz la o cultură generală, care era socotită eficace pentru a lumina în mod miraculos minţile celor fără cultură oficială. A fost o concepţie asemănătoare cu aceea care s'a împămîntenit şi la noi—şi care din nenorocire mai dăinue încă sub denumirea de „culturalizare" [1]).

2. Nu se poate spune că acum 30—40 ani, în apus, ca şi la noi, pedagogia nu ajunsese la ideea că nu trebue confundată formarea sufletească a individului, cu îngrămădirea de cunoştinţe generale în capul lui. Toţi marii pedagogi din epoca modernă — şi chiar mai dinainte — s'au străduit să arate deosebirea. Ceea ce însă era nelămurit, în concepţia pedagogică a secolelor trecute, era modul cum se poate realiza această „formare". Pentrucă se credea în existenţa unui suflet general, se socotea posibilă şi formarea unui „om general". Nici chiar cercetările psihologice asupra individualităţii n'au dus la un rezultat mai bun. Ele au încurcat — am putea zice — şi mai mult gîndirea pedagogică, făcînd să se cadă în extrema cealaltă. Individualismul psihologic a răspîndit părerea falşă că nu există de loc „om" şi „oameni". Această părere pentru pedagogie înseamnă anarhie. Programele şi modelele cu valabilitate mai întinsă nu-şi mai au niciun rost în lumina ei.

Din fericire însă eroarea n'a întîrziat să fie văzută, şi o nouă concepţie a început să-şi facă loc şi în psihologie, iar prin aceasta şi în pedagogie. Omul e om şi are un anumit conţinut sufletesc (chiar o anumită formă de vieaţă sufletească), numai prin trăirea unui mediu social. A cultiva, adică a îngriji de creşterea raţională a unei fiinţe umane, înseamnă a ţine seama şi de acest conţinut şi de această formă. A hrăni sufletul cuiva cu hrană spirituală, cu totul străină de experienţa pe care el şi-a acumulat-o deja, înseamnă a-i servi ceva nedigerabil şi neasimilabil. A-i forţa formele sale de gîndire, echivalează aproape cu a-i viola fiinţa sa spirituală, încercînd o desrădăcinare. In teorie, de sigur, se poate concepe şi desrădăcinarea, dar, în acest caz ea trebue să fi urmată de o replantare pe un sol asemănător nu o suspendare în vid sau lăsare în voia soartei.

Consideraţiile acestea ne duc la concluzia că pedagogia viitorului, fără a neglija învăţămintele psihologice individualiste, se va inspira mai ales dintr'o psihologie socială, precum şi din învăţămintele sociologiei. Pe aceste date trebue să construim o pedagogie socială, care să nu ignore că omul este purtător de spirit şi funcţie socială, deosebite după loc şi categorie socială.

In acest spirit lucrează azi gîndirea pedagogică franceză. De el ţine seama şi noua mişcare pentru promovarea învăţămîntului popular. Pedagogii acestei mişcări îşi impun să nu uite că au a se ocupa de o anumită clasă socială, că această clasă îşi are rosturile ei obşteşti naturale şi că, prin urmare, a da membrilor ei o educaţie de înstrăinare,

[1]) Vezi în această privinţă: *D. Gusti:* „Politica culturii şi Statul cultural" în „Sociologia Militans", Buc., 1936, p. 428.

înseamnă sau a nu isbuti, sau a face rău. Este ceea ce au cam făcut Universităţile populare.

Adevăratul scop al educaţiei este să crească pentru rosturile fireşti ale vieţii. „A face muncitori care să fie oameni şi care să rămînă muncitori", aşa sună un precept din „Reflecţiile asupra educaţiei" ale lui Albert Thierry [1]), pedagogul clasei muncitoare.

Cum se poate atinge această ţintă? Respectînd două principii, adevărate, pentru orice fel de educaţie: cînd cultivăm să dăm cultură adevărată, cînd educăm să nu uităm că numai acea educaţie e isbutită, care duce la formarea unei conştiinţe vii şi active. Léon Jouhaux, secretarul general al Confederaţiei generale a muncii, a spus, referindu-se la învăţătura dată de şcolile muncitorimii că nu mai e de loc vorba să se formeze semi-savanţi, reluînd eroarea Universităţilor populare". Invăţătura muncitorimii trebue să fie adevărată şi vie şi folositoare. După cum nu este iarăşi vorba nici de o confundare a educaţiei cu propaganda, — înţelegînd prin aceasta propaganda politică. Atît instrucţia cît şi educaţia maselor populare sunt cerute azi de reprezentanţii acestora, sub forma cea adevărată, respingînd surogatele de cultură şi educaţia care declasează sau clasează rău.

A forma o conştiinţă morală muncitorească va fi marea operă a educaţiei celei noi. Este însă şi o operă grea, pentrucă muncitorul conştient, făuritor al unei culturi noi şi originale, trebue să ajungă a se crede demn de aceasta. Şi, în genere, clasa muncitoare este departe de a cuteza a se crede ca purtătoare a unui atare destin. „Pentru o democraţie care se vrea socială, zice G. Lefranc, nu este o altă datorie mai urgentă, ca aceea de a lupta contra unui periculos sentiment de inferioritate, născut din mizerie, şi de a da maselor, prin sentimentul demnităţii, dinamismul şi elanul orelor mari ale istoriei noastre [2]).

Categoriile sociale lipsite de cultură şi fără conştiinţa misiunii lor, nu crează nici ele la rîndul lor nimic, care să adauge la patrimoniul culturii umane ceva original. Ele nici nu pot avea libertatea de a face, căci se simt dominate în sufletul lor de categoriile sociale cultivate şi se supun. Astăzi, spun teoreticienii pedagogiei proletare „masa vrea şi ea să cunoască lumea care o înconjoară, în toată complexitatea ei. Ea o cere pentru a-şi lua hotărîrile sale, responsabilităţile sale. Ea o cere pentru ca să-şi determine destinul propriu, în plină autonomie şi în plină cunoştinţă de cauză" [3]).

O pedagogie socială dreaptă şi adevărată pretinde aşa dar înfăptuirea de instituţii educative în care să se dea cultură adevărată şi educaţie adevărată pentru masele populare, aşa cum pînă acum s'a înţeles a se da numai pentru categoriile privilegiate ale societăţii. Atît educaţia cît şi instrucţia maselor muncitoreşti se cer pentru rostul social al acestora. Prin ele muncitorii să fie ridicaţi cu clasa şi în clasa lor, nu declasaţi sau predispuşi pentru evadare.

3. Gîndirea pedagogică înfăţişată în rîndurile ce preced, nu este, cum s'ar crede, proprie unei minorităţi a pedagogilor sau a vreunei categorii opoziţioniste, fără răsunet în cercurile conducătoare. Ea este, din contră, foarte actuală astăzi în Franţa şi cercurile şcolare oficiale şi-o însuşesc în bună măsură. Insăşi reforma şcolară preconizată şi în parte înfăptuită de actualul ministru al educaţiei naţionale, d-l Jean Zay, este în acest spirit.

---

[1]) *Albert Thierry*. „Reflexions sur l'Educaiton, Paris, 1923,

[2]) *E. et G. Lefranc*, Le syndicalisme devant le problème des loisérs Paris, p. 38,

[3]) *Ludovic Zoretti*, La réforme de l'enseignement, Paris 1937, p. 23.

Dar instituţia care militează mai ales în acest sens, înţelegînd să treacă şi la înfăptuiri practice, este Confederaţia generală a muncii (C. G. T.). In cadrul acesteia a luat fiinţă, nu de mult, un organism destinat în mod special educaţiei muncitoreşti. El poartă numele de „Centrul confederal de educaţie muncitorească" (Centre confédéral d'éducation ouvrière sau pe scurt C. C. E. O.). In sînul său se discută problemele generale şi tot aci se iau hotărîrile de înfăptuiri practice, în domeniul educaţiei muncitoreşti.

In linii generale, programul ce se urmăreşte a se realiza este cel adoptat şi de congresul pedagogic dela Bruxelles, din 1933. El cere: învăţămînt gratuit pînă la 18 ani; laicitate şi sens social dat şcolii; niciun privilegiu de avere sau sex; patru grade de învăţămînt (grădini de copii, şcoli primare elementare, şcoli secundare şi şcoli superioare sau de gradul III) pentru toată lumea. O şcoală *unică* deci atît în spirit cît şi în structură.

In concret Centru confederal de educaţie muncitorească a înţeles să coboare aceste principii în modul următor:

a) Să lupte pentru o şcoală primară de bază, aceeaşi pentru toţi copiii Franţei. Se ştie că pînă anul trecut exista în Franţa şi un învăţămînt elementar ataşat şcolilor secundare. Acesta era un fel de şcoală primară, destinată elitelor. El a fost desfiinţat prin legea Zay din 1936;

b) Să înfiinţeze el însuşi şcoli de gradul II pentru muncitorime, denumite colegii muncitoreşti (collèges du travail);

c) Să înfiinţeze chiar şi un învăţămînt superior de gradul III, destinat tot numai clasei muncitoreşti.

Deşi foarte tinere, colegiile muncitoreşti s'au impus deja în opinia oamenilor de şcoală. Pînă acum centrul confederal a isbutit să creeze în toată ţara 40 de colegii şi încă treizeci sunt pe punctul de a lua fiinţă.

Pentru învăţămîntul superior muncitoresc, Centrul confederal de educaţie muncitorească a înfiinţat „Institutul superior muncitoresc", iar în scrierile pedagogilor mişcării găsim aproape unanim exprimată dorinţa ca Statul să realizeze neîntîrziat universităţi muncitoreşti sau sociale. Una a fost şi înfiinţată din iniţiativa partidului comunist, dar aceasta este departe de a fi în vederile Centrului confederal, atît prin spiritul de partid ce domneşte aci, tinzînd la formarea de propagandişti, cît şi prin nivelul scăzut al celor ce-l urmează cursurile. Se pare că înşişi iniţiatorii nu prea sunt mulţumiţi de rezultatele obţinute pînă acum.

In concepţia celor ce militează pentru o Universitate socială sau muncitorească, aceasta ar urma să fie un adevărat aşezămînt de învăţămînt de al treilea grad. Nivelul cunoştinţelor şi mai ales ţinta discuţiilor, prelegerilor şi cercetărilor ar fi să nu se deosebească prin nimic de nivelul şi ţinuta din universităţile de pînă acum. Deosebit să fie numai spiritul în care să se realizeze această muncă, precum altele vor fi şi problemele ce se vor pune aci în discuţie. Universitatea muncitorească ar fi locul unde s'ar întîlni elitele gîndului muncitoresc pentru a da naştere unei vieţi spirituale, clădite pe nevoile unei societăţi ce ar avea la bază munca.

Pentru realizarea ţelului propus se imaginează un învăţămînt care să concentreze întreaga activitate de cercetări şi educaţie în jurul unei idei centrale: *istoria muncii*. Istoria muncii ar da material de gîndire pentru înţelegerea prezentului prin trecut şi ar face educaţia sentimentală a studenţilor muncitori, căci „toate emoţiile, cele

mai dureroase ca și cele mai reconfortante, pot să răsară în urma evocărilor cărora le va da naștere istoria muncii"[1]).

Programul, astfel înțeles, este de altfel valabil, în mai mic, și pentru colegiile muncitorești, nu numai pentru universități. El ar concentra în jurul obiectului de bază al studiilor munca de discuții a conferințelor cu subiect din alte domenii de știință uvrieră, biblioteca tineretului, cercetări monografice, diferite manifestări cu caracter social, literar, sportiv, muzical etc.

D-na Emilie Lefranc, dela Centrul confederal, într'o comunicare făcută de curînd la Conferința națională a colegiilor muncitorești, a arătat toată grija pe care organizatorii învățămîntului muncitoresc trebue s'o depună pentru a merge la scop. Un program bine alcătuit, spune d-na Lefranc, nu trebue să uite nici categoria socială căreea el se adresează, dar nici plinătatea ființei umane pe care trebue s'o aibă în vedere sub toate aspectele, atît fizic, cît și intelectual și moral.

Astăzi tineretul înțelege să-și consacre timpul său liber mai ales educației fizice, sportului. Este o greșeală, căci, la un corp sănătos muncitorul trebue să adauge o minte luminată și o moralitate nouă. El trebue să-și desvolte în primul rînd spiritul critic „pe care nu trebue să-l confundăm cu spiritul de critică"; să-și formeze o mentalitate în care să împerecheze obiectivitatea cu activitatea — o obiectivitate vie, activă; și să se obișnuească a gîndi cu metodă. Nu cunoștințe multe cu orice preț trebue să capete muncitorul de elită, ci o metodă de gîndire, proprie stării sale și de un nivel cît mai ridicat. In sfîrșit, o moralitate nouă, bazată pe fraternitate și demnitatea muncii, adăogată la vieața fizică și intelectuală, astfel formată vor duce neîndoios la netezirea drumului spre un nou umanism și prin aceasta la o nouă umanitate[2]).

— Un atare program, cu astfel de ambiții, cere, de sigur și noi metode de lucru. N'are niciun sens o școală pentru muncitori, în care scopul didactic s'ar realiza ca în școlile obișnuite, ținînd prelegeri măsurate, la care auditoriul să nu participe de cît pasiv. Pe lîngă faptul că muncitorii studenți vin la cursuri obosiți și că deci cursul trebue să le procure o atmosferă de destindere, dar chiar pentru scopul lor formativ, lecțiile trebue să facă apel la inițiativa personală. De aceea se recomandă ca metodă de lucru participarea activă a studenților muncitori la cursuri, punîndu-i în situația de a contribui și ei cu ceva la discuții, precum se recomandă și activitatea personală a fiecăruia, organizată în muncă pe echipe.

O astfel de metodă ne duce la necesitatea formării unui corp didactic propriu. Iată cum este văzută această problemă de Centrul confederal: „Invățămîntul adulților cere principii și metode particulare. El va avea deci un personal propriu, pe care va trebui să-l formeze, prin creearea unui învățămînt „normal" ce rămîne să fie organizat; recrutarea acestui personal poate să se facă jumătate dintre muncitori, jumătate dintre membrii învățămîntului"[3]).

Programul unui învățămînt muncitoresc ca și recrutarea personalului didactic, potrivit pentru a-l aplica, mai pun însă și o altă problemă: aceea a raporturilor dintre acest învățămînt și Stat. Centrul confederal și C. G. T-ul în general își dau seama că oricît de binevoitoare ar fi oficialitatea pentru ideile lor de reformă școlară, Statul francez, așa cum e el organizat azi, este totuși departe de a le înțelege aspirațiile. El are poziții spirituale pe care tinde să le conserve; de unde, o legătură prea strînsă între învățămîntul muncitoresc, așa cum îl preconizează Centrul confederal și între Stat n'ar putea decît să-l devieze dela rosturile lui. De aceea Centrul confederal cere ca Statul să ajute bănește și să patroneze în parte noile instituții de cultură muncitorească, dar acestea să-și păstreze totuși caracterul lor de instituții particulare.

[1]) *L. Clément-Connas*, „L'Université Sociale (în: Marcel Martinet: „Culture prolétarienne'', Paris, p. 113).

[2]) Conferența națională a colegiilor muncitorești a avut loc în zilele de 11—12 Martie c., la Maison de la Mutualité din Paris.

[3]) *E. et G. Lefranc*, Op. cit. p. 38.

„Numai pe baza unei gestiuni naționalizate, Statul nedispunînd însă de cît de o treime din influență, noi vedem drumul pe care se va mișca noul învățămînt", așa sună dezideratele autorizate ale C. G. T-eului.

4. Mișcarea pentru ridicarea culturală a maselor populare în Franța, ca și în celelalte țări democratice din apusul Europei (Belgia și Olanda), a avut și are încă, în mare măsură drept caracteristică faptul că este susținută mai mult de partidele politice, decît de Stat. Statul are în grija sa cele trei grade clasice de învățămînt, îngrijindu-se prea puțin de ceea ce noi cuprindem obișnuit sub denumirea de „cultura maselor populare".

Din această cauză, se înțelege, opera aceasta de cultivare a poporului are, în aceste țări, un aspect foarte împărțit. Școlile sau universitățile populare pentru adolescenți și adulți, bibliotecile, cercurile de tineret etc., lucrează sub egida cîte unui partid. Toate partidele își au instituțiile lor de cultură pentru adulți și mai ales pentru tineret.

Faptul acesta, pe lîngă o colaborare politică a tuturor acestor instituții, le-a influențat și calitativ. Cultura ce se capătă prin ele poartă pecetia „propagandisticului", adică a ceva vag și de suprafață, pentru nevoi ușoare, nu a ceva precis și de adîncime.

Acesta a fost și caracterul universităților populare din Franța, de pînă acum.

Noua mișcare, pentru un învățămînt superior muncitoresc, vrea să înlăture acest neajuns. Ea este, în primul rînd, pusă sub autoritatea Confederației generale a muncii, nu sub aceea a partidelor politice. Evident, partidele politice o încurajează, iar Confederația, ea însăși, nu este străină de spiritul militant politic al partidelor (al celor de stînga), dar scopul principal și special al Confederației nu este lupta politică, ci cea profesională. Ea militează pentru ameliorarea vieții muncitorilor, din toate punctele de vedere (fizic, sufletesc și profesional) și nu pentru cucerirea puterii. Datorită acestui fapt, noile instituții de educație muncitorească (colegiile și universitățile) sunt și mai puțin politice și se străduesc totodată să dea altceva de cît o vagă cultură generală.

Mișcarea e încă foarte tînără, negreșit, ca să putem să pronunțăm asupra ei o judecată precisă și definitivă. Se poate prevede totuși, de pe acum, că va mai avea încă de luptat, pînă să găsească pentru fiecare instituție forma cea mai convenabilă de lucru. Va mai trece de asemenea timp pînă să se delimiteze rostul politicei în activitatea lor, păstrîndu-se pentru ele doar informația și comentarul obiectiv, dar nu și atitudinea care rămîne să fie cultivată în afară de zidurile școlii. Dacă nu mai trebue să formeze semi-savanți, școlile superioare muncitorești nu trebue să pregătească nici propagandiști politici.

In sfîrșit, trebue să mai observăm că, în forma în care sunt concepute azi, colegiile și universitățile muncitorești din Franța sunt

făcute aproape numai pentru muncitorii din fabrici și mari întreprinderi, fără nicio preocupare specială pentru populația satelor. A le socoti valabile și pentru la țară, este, socotim noi, o greșală care nu va întîrzia să fie văzută.

Cu toate aceste scăderi, inerente oricărui început, nu se poate spune că mișcarea cea nouă pentru un învățămînt superior muncitoresc nu este o mișcare cu totul serioasă. Ea se întemeiază pe o ideologie, și-a format principiile ei pedagogice și a trecut și la fapte. I se cere numai stăruință și împrejurări normale de desvoltare pentru ca să prospere.

STANCIU STOIAN

CRONICA ECONOMICĂ

BUGETUL 1938/39

Principiul ultimelor bugete romînești seamănă cu acela al păcatului original. Odată săvîrșit nimeni nu mai poate scăpa de el, pînă la judecata de apoi.

După ce s'a ajuns în 1933/34 la cel mai mic buget imaginabil (19264 milioane lei), acesta a fost luat ca punct de plecare (adăugîndu-se în fiece an cheltuielile inexorabile impuse de apărarea națională sau de scumpirea materialelor). Acoperirile s'au făcut pe baza principiului „iau de unde pot mai ușor". Puțin din metalurgie, mult din textile, pe cît posibil nimic din veniturile industriei și comerțului și aproximativ tot din impozite indirecte sau din acela pe salarii. Incetul cu încetul am ajuns să avem bugete echilibrate într'o perioadă de conjunctură ascendentă (1935/36 și 1936/37), un buget aproximativ dezechilibrat în cel mai bun an al ciclului (1937/38) și un buget de prosperitate în anul de criză 1938/39.

Normal ar fi fost ca pe măsură ce venitul național creștea, sarcina fiscală, adică raportul dintre venitul național și încasările propriu zis fiscale, să se mărească.

De exemplu la 1.000.000 lei venit anual se suportă mai ușor o sarcină fiscală de 4% (400.000 lei) decît 20% (20.000) lei la 100.000 lei. In primul caz rămîn pentru consum și acumulare 600.000 lei, în al doilea numai 80.000 lei. Decît din tabloul următor se vede că lucrurile s'au întîmplat diferit.

	Venit național	Incasări fiscale	Sarcină fiscală
	(miliarde	lei)	
1929	313,6	36,8	11,7%
1930	265,1	39,2	14,8%
1931	214,7	32,1	15,0%
1932	178,5	23,1	12,9%
1933	178,5	24,0	13,4%
1934	189,4	24,8	13,1%
1935	201,8	27,5	13,6%
1936 *)	241,8	33,3	13,8%
1937 **)	290,0	37,7	13,0%

*) Provizoriu.

**) Evaluare sumară.

Dacă în 1937 sarcina fiscală, în loc să fie egală cu aceea a unui an de criză (1932), ar fi fost cel puțin la nivelul unui an mijlociu, încasările fiscale ar fi putut fi cu 4—5 miliarde mai mari. Acest rezultat se putea obține cu oarecare ușurință, modificînd structura bugetului. In loc de 71% venituri provenite din circulație și consumație și 29% venituri din impozitele pe avere (în acest grup este cuprins și impozitul pe salarii) să se fi ajuns la o distribuție mai echitabilă, de exemplu 50% și 50%.

Ceea ce nu s'a realizat în 1937/38, cînd situația era favorabilă, se încearcă în 1938/39, cînd depresiunea se adîncește dela o lună la alta și deci face imposibile încasări superioare celor din anul trecut. In adevăr, veniturile totale pe 1938/39 au fost evaluate la 35470 milioane lei, față de 33395 milioane lei în 1937/38, adică cu 6% mai mari. Admițînd că și veniturile pur fiscale se vor majora în aceeași măsură, acestea se vor ridica la aproximativ 40 miliarde lei. Venitul național nu va mai atinge însă cu certitudine nivelul din 1937, pentru bunul motiv că prețurile sunt în scădere, recolta din 1937,—valorificată în prima jumătate a anului 1938,—extrem de redusă, volumul construcțiilor incomparabil mai mic decît în 1937, exportul de petrol și lemn în simțitoare scădere ș. a. m. d. De aceea, credem că rămînem sub realitate evaluînd la 15% scăderea venitului național. In acest caz, sarcina fiscală se va ridica la 16%, de oarece venitul național ar fi de aproximativ 245 miliarde lei.

Sarcina fiscală nu se aplică însă întregului venit național, ci numai celui circulant. Impozitele nu se percep decît asupra veniturilor bănești, nu și a celor în natură. Veniturile produse și consumate în gospodărie, nu constitue și nu pot constitui massă impozabilă.

Pentru anul 1936, cînd venitul național total se ridica la 241 miliarde lei, partea circulantă era de aproximativ 180 miliarde lei. Cum în 1938, este puțin probabil ca venitul național total să depășească această cifră, putem admite că și venitul național circulant nu va depăși suma de 180 miliarde lei; ceea ce ar face ca sarcina fiscală să se ridice, pentru cei care o suportă, la circa 22% și nu 16%.

In țările industriale, unde venitul național pe cap de locuitor este de 3—4 ori mai mare decît în Romînia, sarcina fiscală este în medie de 25—35%. Numai în Germania, Italia și Japonia depășește aceste cifre, din cauza înarmărilor, însă se resimte puternic în standardul de vieață a masselor populare. Va putea atunci suporta economia romînească, într'o perioadă de depresiune, mai mult decît a suportat cu greu în anii de conjunctură ascendentă și decît suportă țările industriale cu venit național ridicat. De sigur că se poate, însă în acest caz trebue să ne așteptăm la reducerea consumului neproductiv și a investițiilor în ramurile de activitate destinate bunurilor de consum, sau încasările vor fi inferioare evaluărilor. S'ar putea chiar să asistăm la aceste efecte combinate.

La aceeași concluzie ajungem analizînd evoluția diferitelor categorii de venituri bugetare. Iată cum au crescut în ultimii ani, datorită conjuncturii și fiscalității, veniturile totale ale Statului în milioane lei).

	Impozite indirecte	Impozite directe	Alte venituri	Total
1933/34	9456	3457	6351	19264
1934/35	9099	3610	7893	20602
1935/36	12252	4111	10158	26521
1936/37	16459	4466	8319	29244
1937/38	19265	5086	9044	33395
1938/39 *)	19629	6855	8986	35470

*) Evaluări.

După cum se vede din acest tablou în care au fost însemnate veniturile la toate bugetele (ordin, F. A. N., etc.), în 1938/39, veniturile din impozite directe au fost sporite cu 1.769 milioane lei, cele din impozite indirecte numai cu 366 milioane lei, iar grupul „alte venituri" a suferit o scădere de 58 milioane lei. Cu alte cuvinte, ceea ce nu s'a făcut în 1937/38—mărirea veniturilor din impozite directe—s'a înfăptuit în 1938/39.

Să vedem dacă aceste previderi sunt realizabile, dată fiind situația economică probabilă în cursul acestui an. Experiența arată că, în ultimii șase ani, încasările din impozitele indirecte sunt 100% corelate cu prețurile de gros. Cresc și descresc proporțional cu acestea.

In ultimile 12 luni, prețurile materiilor prime pe piața mondială au scăzut cu 40—60%, iar pe piața internă cu 10—20%. Admițînd că situația nu s'ar mai agrava și că monopolurile interne vor menține unele prețuri, relativ rigide, este deci normal să ne așteptăm la o scădere de cel puțin 10% a încasărilor din impozitele indirecte, adică aproximativ 2 miliarde lei.

Grupul „alte venituri" provine în primul rînd din excedentele date de instituțiile Statului, care sunt direct afectate de mersul general al conjuncturei. Astfel, importantul excedent dat de Casa Autonomă a Monopolurilor, va fi cu certitudine mai mic decît în 1937/38, datorită scăderii consumului de tutun și țigarete. De asemeni, excedentul Casei Autonome a Pădurilor Statului este influențat defavorabil de scăderea valorii lemnului vîndut, ș. a. m. d. In total, credem că nu suntem sub realitate, evaluînd la 2—300 milioane lei reducerea încasărilor la grupul „alte venituri".

Impozitele directe vor da cu siguranță un spor apreciabil, poate cel sperat de 1.769 milioane lei. Un miliard suplimentul asupra salariilor este cert, datorită automatismului încasărilor. De asemeni și celelalte majorări sunt probabile.

Prin urmare, unui minus de aproximativ 2.200 milioane lei, provenit din impozitele indirecte și „alte venituri", s'ar opune un plus de 1.769 milioane lei din impozitele directe și rămîne o diferență de 4—500 milioane lei de acoperit din alte surse.

In realitate, s'ar putea ca diferența să fie mai mare, deoarece consumul de produse industriale care participă cu o cotă foarte însemnată la alimentarea bugetului, pare să fie în simțitoare scădere. De exemplu, în industria textilă nu este exclusă o reducere a producției cu 20—30%.

Acoperirea diferențelor între venituri și încasări se poate face, fie prin împrumut intern sau extern, fie printr'o adecuată manipulare a emisiunii de semne monetare. Sunt indicii că s'ar putea încerca, dată fiind tensiunea internațională, un împrumut pe piața Londrei și de asemeni sunt indicii că nu este exclusă și cealaltă soluție. Ortodoxia bugetară este un mit de vremuri pașnice.

UN PLAN DE 5 ANI PENTRU ROMÎNIA?

Din inițiativa unui distins exportator de vite și fructe se discută cu aprindere un plan economic de 5 ani pentru Romînia. Juriști, podgoreni, exportatori de ouă, studenți, teologi, fac propuneri. Și ce este mai interesant, e că au reușit să antreneze pe calea planificării și oameni de specialitate, pricepuți în ale economiei.

In Rusia, de unde a pornit ideea de economie planificată, această politică avea un sens. Intreaga industrie, aparatul bancar și comer-

ţul exterior, fiind socializate, după ce s'a colectivizat agricultura, planul trebuia să ia locul iniţiativei individuale. Pornind dela premiza că Rusia nu se va putea bucura de sprijinul străinătăţii şi că dimpotrivă trebue să se aştepte, mai curînd sau mai tîrziu, la o agresiune, concluzia care s'a impus era că planul trebuia să prevadă o creştere rapidă a mijloacelor de producţie (siderurgie, maşini etc.), şi una mai înceată a bunurilor de consum. Prin urmare, dela început, guvernul sovietic se aştepta, după cum spunea Stalin, „la oarecare înfometare". Ceea ce de altfel s'a produs, însă Rusia s'a industrializat. De unde şi necesitatea de a urma o politică de preţuri diferenţiate pe categorii sociale şi profesionale, precum şi o politică monetară inflaţionistă.

Odată puse aceste premize s'a discutat durata planului şi s'a ajuns la cifra de 5, de oarece ciclul agricol în Rusia durează 5 ani. Şi cum agricultura constituia sursă principală de acumulare, această cifră s'a impus.

Realizarea primului plan a fost complicată de pierderile suferite prin colectivizare, de lipsa de personal conducător şi muncitori calificaţi şi de lipsa de experienţă. De aceea, s'au constatat nenumărate disproporţionalităţi (în transporturi, construcţii, industria uşoară ş. a. m. d.), precum şi pierderi importante prin discalificarea mărfurilor, dezorganizare ş. a. m. d. De abia în cursul celui de al doilea plan cincinal, economia sovietică a început să progreseze normal, s'au menţinuţ proporţiile prestabilite între diferitele ramuri de producţie, schimbul dintre sat şi oraş s'a ameliorat şi acumularea este echitabil distribuită între diferitele sectoare ale vieţii economice.

Din cu totul alte motive, Germania a făcut şi ea un plan economic, însă de 4 ani. Pînă acum nu s'a aflat dece s'a fixat durata la 4 şi nu la altă cifră şi nici în ce constă planul. Este probabil că „planul de 4 ani" face parte din aceeaşi categorie propagandistică ca „partid naţional-socialist", steag roşu cu cruce încîrligată etc., etc. Sunt multe indicii că nu există nici plan propriu zis şi nici vreun motiv serios de a fi limitat la 4 ani.

Cancelarul Hitler a pornit dela ideea centrală că Germania nu trebue să depindă economiceşte de nimeni, în cazul unui războiu, pentru a face faţă cu anticipaţie unei eventuale blocade. Trebuia deci să producă pe teritoriul său toate materiile prime sau surogatele pe care le importă. De altă parte, trebuia să acumuleze din timp de pace atîta armament şi stocuri cît i-ar permite să facă un războiu scurt.

Aceste operaţii costă însă sume fabuloase de care Germania nu dispune şi nici nu poate spera să şi le procure din altă ţară. Se vor pulveriza deci toate organizaţiile care ar rezista intensificării muncii şi scăderii salariilor reale şi apoi se va proceda la o inflaţie masivă cu efecte tîrzii. De unde concluzia că se vor menţine preţurile constante orice s'ar întîmpla.

In afară de ideea că resursele naturale ale Germaniei trebuesc exploatate independent de rentabilitate şi consecinţe îndepărtate şi că Germania trebue să devie autarhică cu orice preţ, nu se află nimic în celebrul „plan de patru ani". Controlul riguros al devizelor şi comerţului exterior, al preţurilor şi salariilor, iată „planul de patru ani".

Contrar imaginei curente a profanilor, în Statele-Unite nu există plan, ci economie dirijată. Preşedintele Roosvelt nu se preocupă ce şi cît produc industriaşii, ci caută să menţie preţurile şi capacitatea de cumpărare a masselor la un nivel ridicat. In agricultură s'a încercat restrîngerea suprafeţelor însămînţate, însă fără succes. In colo producătorii se bucură de o libertate totală.

Prin urmare, singura ţară unde raporturile sociale permit realizarea unui plan economic este Uniunea Sovietică; în Germania este încorsetarea unei economii capitaliste într'o conjunctură de războiu; în fine, în Statele-Unite este dirijarea unei economii capitaliste prin ridicarea artificială a capacităţii de cumpărare a masselor. De sigur că dintre protagoniştii „planificării" nimeni nu se gîndeşte la sistemul sovietic, de oarece lipsesc condiţiile sociale necesare. De altă parte, ar fi absurd să încercăm o autarhizare de tip hitlerist, deoarece nu urmărim o expansiune militară de acelaşi tip şi nici nu dispunem de mijloacele necesare. Rămîne o economie dirijată, cu cîteva scopuri limitate, cum ar fi organizarea economiei naţionale în vederea dispariţiei petrolului ca produs de mare export, utilarea industriilor de războiu, construcţia de şosele ş. a. m. d. Preţurile romîneşti depind prea mult de piaţa mondială pentru a încerca altceva fără riscuri mari, cum ar fi inflaţia, înfometarea populaţiei şi anchilozarea producţiei. Acest program ar fi de realizat, graţie intervenţiei Statului şi în special a unor împrumuturi făcute în străinătate. Bugetul Statului, judeţelor şi comunelor şi unele măsuri administrative acceptate de massele populare, adăugate la împrumuturi şi investiţii făcute de capitalul străin, ar fi mijloacele adecuate pentru a face faţă situaţiei.

Aplicarea acestui program s'ar putea face în aproximativ şapte ani, cît durează ciclul agricol mediu în Romînia şi la cît evaluează geologii rezervele noastre mari de petrol. In niciun caz nu poate fi vorba de un plan de ansamblu şi nici de cifra fatidică de cinci ani. Program de investiţii cu măsuri dela caz la caz, pe bază de împrumuturi şi resurse bugetare pe timp de şapte ani. Atît se poate.

ANDREI ŞERBULESCU

CRONICA MILITARĂ

VICTORIA CHINEZĂ

In cronica trecută spuneam că soarta războiului chino-japonez se va decide pe cîmpurile de bătae, de către *armatele regulate*, şi că cine ar dori să ajute China, trebue să contribue prin orice mijloc la întărirea acestor armate *regulate*. Evenimentele recente vin să confirme şi să dea o puternică valoare acestor afirmaţiuni teoretice, lăsînd lipsite de orice substanţă şi suspendate în vînt teoriile contrarii, făcute cu vervă, cu entuziasm şi romantism. Realităţile de orice fel, dar mai ales cele militare, nu trebuesc judecate cu sentimentalism, nu trebuesc privite prin lentila deformatoare a unei sensibilităţi particulare, ci cîntărite, măsurate, analizate cu sînge rece.

Pătrunderea japoneză în China s'a izbit de un obstacol, primul pe care nu l'a putut trece şi de care s'a frînt, după o neîncetată înaintare de şapte luni. In provincia Shantung, la nord de fluviul Hwang-Ho, trupele chineze au repurtat o victorie strălucită, oprind provizoriu înaintarea aripei centrale a dispozitivului japonez, ale cărei trupe au fost silite să bată în retragere. Evenimentul a fost sărbătorit în întreaga Chină şi în întreaga lume, cu aşa însufleţire, încît nu ne este permis să trecem pe deasupra acestui fapt, fără să ne oprim o clipă şi să încercăm a descifra ce s'a petrecut pe malurile Fluviului Galben şi ce consecinţe pot urma.

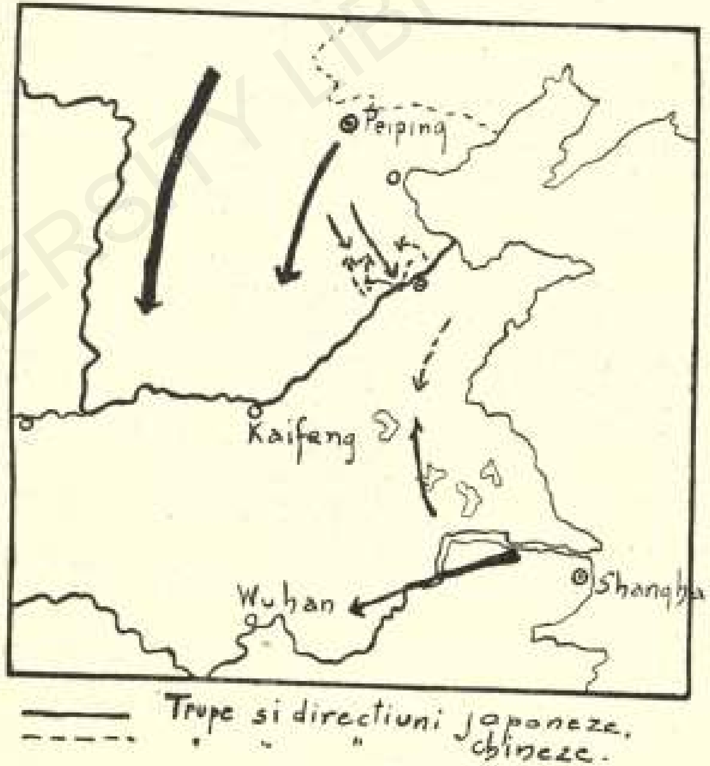
Sarcina nu e uşoară, date fiind lipsa de informaţiuni şi puţina preciziune, cîte odată chiar puţina seriozitate, a celor existente. De aceea ne vom vedea siliţi să astupăm unele goluri, în documentare, prin deducţii logice şi să anunţăm că judecata noastră este doar provizorie, urmînd ca mai tîrziu, cînd informaţiunile vor fi mai abundente şi mai nediscutabile, ea să fie reverificată şi completată.

Am arătat, încă din numărul trecut, că planul de campanie japonez a prevăzut trei căi de invazie. Una coborînd direct dela Nord la Sud, prin provincia Shansi, cu direcţia generală Chahar-Puchow; o a doua dela Nord-Est către Sud-Vest, cu direcţia generală Manciuria, Peiping, Tientsin, Kaifeng, Wuhan; în fine, o a treia, axată pe fluviul Yang-Tze-Chiang, în direcţia Shanghai, Nanking, Wuhan, Wanshien. Intenţiunile japoneze, după informaţiuni demne de crezut şi după concluziile acestui plan de campanie, sunt ocuparea şi stăpînirea, sub o formă sau alta a provinciilor Shansi, Hopei, Shantung, Honan, Anhwei, Kiangsu şi Hupei, şi nicidecum ocuparea întregii Chine, cum greşit se afirmă de unii.

Operaţiunile militare s'au desfăşurat pînă acum, conform planului de campanie, cele trei armate japoneze formînd un cleşte, ale

cărui braţe sunt armata de Nord din Shansi şi cea de Sud de pe Yang-Tse-Chiang, armata de centru, care coboară prin Hopei spre Kaifeng, avînd rolul de a face legătura strategică între celelalte două armate şi de a ajuta, prin înaintarea sa, înaintarea celor două aripi. Pentru îndeplinirea misiunii sale, această armată s'a văzut silită să cucerească provincia Shantung, de unde un grup de forţe chineze ameninţa flancul său stîng.

Provincia Shantung are o suprafaţă de aproximativ 100.000 kmp, terminată cu o peninsulă care, împreună cu peninsula Corea, închide marele golf Pechili. Capitala sa, Tsinan, este aşezată pe fluviul Gal-

ben, care udă această provincie pe o distanţă de aproape 360 km. Este brăzdată la Sud de fluviu, în direcţia W.-E. de munţii Taishan, ale căror înălţimi nu depăşesc 1.500 metri. Pentru cucerirea acestei provincii, o coloană secundară a armatei de centru, de aproximativ două pînă la trei divizii, a coborît dealungul marelui canal, încercînd să treacă fluviul, cam în direcţia Tungchang-Tunga, pentru a provoca, prin această învăluire căderea oraşului Tsinan, capitală a provinciei şi nod foarte important de comunicaţii. Odată acest punct cucerit, toate forţele chineze rămase în provincia Shantung ar fi fost silite să bată în retragere spre Sud, pentru a nu fi capturate. Concomitent cu această acţiune, dela Nord, la Sud, o altă coloană japoneză, făcînd parte din armata de pe Yang-Tze-Chiang (armata dela Sud), a mers

spre Nord, în direcţia Tsingkiangpu-Lincheng, pentru a ameninţa spatele forţelor chineze din provincia Shantung. Operaţiunile s'au început cam la începutul lunii Martie. Coloana de Nord japoneză a înaintat spre Sud, fără prea multă greutate, cu o viteză destul de mare. In faţa localităţii Tunga, pe fluviul Galben, a întîlnit grosul forţelor chineze, pe care crezîndu-le mult mai slabe şi gata să cedeze, le-a atacat direct, încercînd să treacă fluviul. Forţele chineze, compuse din 4—5 divizii, cu o numeroasă artilerie, aviaţie şi unităţi motorizate, au cedat la centru, învăluind cu aripile sale atacul japonez. O mişcare de învăluire şi mai largă făcută asupra aripei drepte japoneze, a completat încercuirea şi a determinat retragerea precipitată a întregii coloane. Urmărirea chineză s'a făcut cu foarte multă energie. Pierderile japoneze se cred a fi fost foarte mari. Retragerea trupelor s'a făcut în mod silit spre N.-E., în loc de N.-V., adică, depărtîndu-se de grosul armatei de centru, dinspre care venise. O coloană de ajutor trimisă dela armata de centru, nu a putut deci ajunge pe cîmpul de luptă şi interveni în timp util, distanţa fiind prea mare şi rezistenţa chineză dîrză. Odată victoria la Nord asigurată, comandamentul chinez a realizat un grup de forţe, cu care a atacat coloana japoneză ce venea spre Nord dinspre Sud, spre a-i cădea în spate. După lupte de cîteva zile, trupele japoneze au fost silite şi aci să bată în retragere, către bazele de unde porniseră.

Astfel apar faptele, în lumina săracelor informaţii primite pînă în prezent. Totuşi, învăţăminte de mare însemnătate se pot trage.

Comandamentul armatei japoneze de centru nu a cunoscut suficient situaţia trupelor chineze din Shantung şi, se pare, nu a dotat suficient, mai ales în aviaţie şi mijloace motorizate, coloana ce trebuia să opereze. Comandantul coloanei japoneze nici el nu a cunoscut situaţia mai bine şi a *comis eroarea de neiertat de a-şi subestima inamicul*. Din această cauză el s'a lăsat înşelat de înaintarea sa vertiginoasă şi nu a pregătit suficient bătălia, dînd un atac direct, frontal, în loc să caute a obţine avantaje prin manevră. De asemenea, datorită acestei grabe, el a făcut ca acţiunea coloanei sale să nu mai fie sincronă cu a celei dela Sud, şi astfel a permis chinezilor să le combată pe rînd, în loc de a o face simultan.

In faţa acestor erori, comandantul chinez a făcut în mod strălucit proba calităţilor sale. Meritele lui, ce trebuesc neapărat relevate, se pot enumera astfel:

1. Şi-a păstrat sîngele rece şi voinţa de a lupta şi birui.
2. A ştiut să mascheze însemnătatea forţelor sale şi intenţiunile operative, atrăgînd coloana japoneză departe de orice ajutor.
3. A ştiut să rezolve tacticeşte problema atacului japonez, pe fluviul Galben şi să obţină victoria.
4. A ştiut să exploateze acest succes.
5. Şi-a organizat, dotat şi instruit trupele în aşa fel, încît să fie la înălţimea grelei lor sarcini.

Smulgînd armatei japoneze aureola de invicibilitate, cîştigată timp de un secol, în numeroase campanii, dintre care patru contra Chinei, comandamentul chinez redă poporului şi armatei încrederea şi speranţa în victorie.

Şi totuşi bucuria a fost mai mare decît motivul. Pentrucă victoria chineză, oricît de strălucită ar fi ea, nu schimbă cu nimic situaţia generală a fronturilor. Intr'adevăr, presupunînd, printr'o mare exagerare, că două divizii japoneze au dispărut complet, paguba materială nu este prea însemnată, în comparaţie cu efectivele japoneze, ele putînd fi oricînd înlocuite. Şi, mergînd pe calea gîndului mai departe, şi presupunînd că întreaga armată de centru ar fi fost oprită

în loc şi respinsă, evenimentul încă nu ar fi însemnat schimbarea cursului războiului.

Efortul principal în această campanie este făcut de armata japoneză ce coboară prin Shansi, spre fluviul Galben, adică aripa dreaptă a dispozitivului şi braţul cel mai puternic al cleştelui japonez. Inaintarea sa spre Sud ar atrage după sine retragerea trupelor chineze ce s'ar opune armatei din centru, pentru a nu risca să fie atacate în spate. Şi, cu cît braţele cleştelui se vor apropia şi se vor închide, cu atît stuaţia forţelor chineze va fi mai critică. De aceea, *victoria chineză trebue să fie obţinută în Shansi, contra acestei armate, nu în Hopei sau Shantung*.

Victoria chineză din Shantung face proba calităţilor soldatului chinez, care, atunci cînd este bine înarmat şi bine condus, poate sta alături sau în faţa oricărui alt soldat al lumii. Mai face proba că în rîndurile armatei chineze se găsesc generali de valoare, care în curînd îşi vor face pretutindeni loc la marile comenzi. Victoria chineză din Shantung rămîne un episod eroic, un succes tactic foarte frumos, fără să aibă însă nicio importanţă şi nicio consecinţă strategică şi deci fără să poată însemna, ce a însemnat, în 1914,.... Marna.

Locotenent POPESCU TUDOR NICOLAE

CRONICA PLASTICĂ

Rolul unei cronici plastice într'o revistă este diferit de cel al unei dări de seamă într'un ziar. Ultima are menirea să atragă atenția publicului asupra unor manifestări existente, să-i ușureze înțelegerea lor, în ele însile și prin comparație. Cu articolul în mînă, vizitatorul unei expoziții poate controla afirmațiile criticului. Revista apare însă, în genere, — cum este cazul Vieții Romînești, — după închiderea expozițiilor. Articolul numai poate face apel decît, cel mult, la memoria cititorului. Tot ce era detaliu obișnuit, a dispărut din mintea noastră. Despre un artist sau o grupă de artiști nu ne mai rămîne decît o imagine fatal simplificată, compusă din trăsăturile pe care le cunoaștem din contactele noastre anterioare cu opera lor, la care s'au adăugat cel mult una sau două note noi. Aș îndrăzni chiar să spun că atîta vreme cît aceste „note noi", nu se pot „adăuga" portretului unui artist, el n'ar merita să mai intre în cronica noastră. Ceea ce hotărăște deci despre materia unui articol, este în primul rînd noutatea unei manifestații, neașteptatul sau neprevăzutul ei față de trecutul unei personalități, față de situația actuală a artei. Iar cînd este vorba de un grup sau de o expoziție generală, cum este cazul Salonului sau chiar al Tinerimei Artistice (ceva mai exclusivistă), atunci importanța lor, dreptul de a fi semnalate retrospectiv amatorilor, depinde pe de-o parte de caracterul atmosferei, al climatului artistic ce constitue, de posibilitatea ce oferă de a ne înfățișa un tablou general al epocii, pe de alta de individualitățile puternice, reale sau virtuale, adică în stare de promisiune, pe care le ajută să se semnaleze.

Pornind dela acest criteriu de judecată, luna Aprilie ne-a prezentat cîteva importante evenimente artistice: două expoziții de grup, cele mai însemnate din anul artistic bucureștean, cea a Tinerimii Artistice și cea a Salonului Oficial; o bună expoziție individuală, a lui Marius Bunescu, și o expoziție a picturii vechi extrem orientale, chineză și japoneză, care, într'un fel, constitue senzația sezonului artistic din primăvara aceasta.

Colecții de bună pictură chineză și japoneză, nu există prea multe pe continent, iar la noi nu cunosc niciuna. Cele cîteva, despre care se vorbește în afară de China, însăși și de Japonia — în aceasta mai numeroase și mai bine organizate, din pricina spiritului sistematic al Japonezului — sunt astăzi concentrate în mîinile cîtorva amatori englezi și americani. O astfel de colecție americană este cea pe care o putem admira astăzi la muzeul Toma Stelian. Ea parține Ministrului Statelor Unite la noi, d-lui Frank Gunther, și este fructul unui contact pasionat cu orientul, timp de aproape treizeci de ani, a posesorului ei actual. În posturi diplomatice sau de înaltă administrație culturală — ca director de institut de cercetări în Persia — d-l Gunther a avut ocazia să cunoască și să iubească vechile arte extrem orientale, în special pictura.

Și în acest domeniu, ca în numeroase altele, China este o inițiatoare. Ea a determinat astfel, pentru toți vecinii, dar mai ales pentru Japonezi, și materia, fondul unei opere pictate și felul în care ea se va executa. Astfel ea a decis că o pictură, fie că e vorba de o frescă pe un perete de templu, sau de o imagine pe o fișie de mătase sau de hîrtie, destinată tot unui templu sau unui amator, trebue să fie în primul rînd idealistă, însă pornind dela detalii observate în natură, deci realiste, dar combinate în vederea sugerării unor imagini care să ne înfățișeze existența miraculoasă a nemuritorilor", să ne înveselească vieața, să ne dispună la meditație, la o dulce reverie. Este destulă urîțenie și mizerie pe lume, au aerul să spună artiștii, fără ca arta la rîndul ei, să mai adauge scene noi, de acest fel, la cele care există. Și cum arta supremă, pentru estetica chineză, este cea a caligrafiei, a scrisului armonios în linii evocatoare de mulțumire prin înlănțuirea și curbele lor, pictura va avea menirea ca amintind fenomene concrete să producă aceeași stare de spirit pe care o produceau liniile abstracte ale formei literilor. De aceea baza picturii chineze și, prin imitație, a celei japoneze, va fi desenul. Culoarea va fi înțeleasă ca un element decorativ, în plus, care ne va distrage și ne va delecta, dar care nu este nici pe departe așa de încărcat cu putere sugestivă cum este desenul.

Panourile împrumutate de d-l Gunther, vreo douăzeci și cinci la număr, aparțin perioadelor celor mai strălucite ale școalelor celor două popoare. Ele se întind asupra epocii cuprinsă între secolul al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. De o calitate de conservare remarcabilă, unele semnate, ele ar putea figura în cele mai mari muzee, la Londra, la Paris, la New-York sau la Berlin. Cei care le-au văzut nu vor uita grandoarea aspră a figurii discipolului lui Budha, silueta lui înfiptă parcă în pămînt, desprinzîndu-se de pe fondul crem al hîrtiei, fața schițată în cîteva trăsături definitive, ochii ieșiți din orbite, proiectați oarecum în spre lumea exterioară, părul încîlcit și murdar de praful drumului, această imagine de vis rău în care toate detaliile sunt juste și copiate fidel din natură (forma unghiilor dela picioare, de pildă, ori a părului de pe glezne), ca să formeze însă o figură fără existență posibilă, însă de o putere de evocare halucinantă. Și, în vreme ce desenul ne face să cunoaștem pe acest om al deșertului, ființă teribilă care ne amintește de cosmogoniile asiatice, culoarea este cea mai dulce și mai armonioasă posibil: un negru catifelat, armonizat cu roz, albastru ca cerul, cu un roșu de carmin și cu un gri-verzui. Tot așa de valoroase erau imaginile lui Budha, pictate de Japonezi, sau pantheismul budhist, sau peisagiile compuse ca să ne facă să simțim aievea crîngurile unde le place filozofilor să se ospăteze și să viseze, ori vederile prin ceața dimineții a peisagiilor lui Hokusai, ori încă scenele, din care își trage poate originea Mikey Mouse, grotești, dar așa de desăvîrșit desenate și viu colorate ae lui Kiosai. Printre ele, de o valoare decorativă și evocatoare de alte lumi, egală cu cea a discipolului Budha, zeul însuși, cu aspect femeesc, călărind pe un animal fantastic, redat prin cea mai poetică armonie de culori.

Mai înainte de a trece la cele două expoziții mai importante din Aprilie, la Salonul Oficial și la Tinerimea Artistică, aș vrea să spun cîteva cuvinte despre Marius Bunescu. Ca în toți anii și de data aceasta harnicul și priceputul director al muzeului Simu, care, în 1937, ne-a chemat să admirăm tablourile ce conservă în noua și așa de plăcuta lor rînduire, a deschis o expoziție în chiar atelierul său. Sunt aceleași subiecte pe care le cunoaștem din trecut: peisaje, naturi moarte, portrete. Bunescu nu aleargă după motiv, cu pasiunea vînătorului care străbate cîmpia, în speranța unei întîlniri norocoase. El îl are la îndemînă, sub fereastra sa, sau încă, cînd îl apucă dorul de ducă, nu departe de locul unde s'a hotărît să poposească. Toate vederile dela Muntele Athos, din trecut, ori fiordurile norvegiene, sunt luate de pe vapor,

dela terasa hotelului, din pridvorul arhondăriei unde fusese găzduit. Mai adesea nici n'are nevoie să se uite pe fereastră, căci cîteva obiecte de natură moartă îi oferă tot atît interes. De fapt ultima temă este cea care-mi place mai mult în opera sa, acele fructe cu drag mîngîiate, nuanțate și reale și totuși obiecte de artă prin operațiile pe care le-au suferit din partea artistului, ca să devie demne de ochiul nostru. Examinîndu-le, mai mult chiar decît în peisaje, ne dăm seama de valoarea ca pictor a lui Bunescu. El nu e din neamul virtuoșilor, nici din acel al celor cu producția ușoară. Dintre ai noștri, ca temperament și ca metodă de lucru, se apropie de Petrașcu. De aceea nici arta sa nu-ți sare în ochi, nu te trage indiscret de mînecă. Ea se lasă pătrunsă pe îndelete, cîștigă din contactul cu omul și place cu atît mai mult, cu cît te familiarizezi mai deplin cu ea.

Culoarea lui Bunescu, era uneori cam prea întunecată, cam prea greoaie, mai ales în peisagele în aerul liber. In ultimii ani se mai limpezise, se mai luminoase. Un progres evident constatăm din acest punct de vedere, anul acesta. Cîteva scene de pe malul mării, un peisaj de iarnă, sunt o mărturie evidentă despre aceasta.

Salonul și Tinerimea artistică, nu fac ceea ce se cheamă „un double emploi". Ca multe instituții la noi ele își îndeplinesc menirea într'un chip nițel paradoxal. Tinerimea ar trebui să fie casa tinerilor, cînd de fapt ea aparține „membrilor fundatori". Iar dacă ne amintim că „fundarea" a avut loc în 1900, ne putea închipui care este vîrsta actuală a celor care au luat parte la acest important eveniment. Salonul, din contră, este o instituție oficială, cu un juriu, cu un regulament, cu principii, ca toate instituțiile similare, ține de Ministerul Artelor și, în fond, răspunde unei estetici ceva cam învechite. Dar prin forța împrejurărilor și a indiferenței cu care cei în vîrstă dintre artiștii noștri tratează Salonul, el a ajuns locul de întîlnire al tinerilor. La Tinerime vom găsi deci o seamă de artiști care au debutat cam acum patruzeci de ani și, prin îngăduință, un grup de artiști mai tineri invitați sau asociați; la Salon pe toți cei care n'au atins patruzeci de ani și, prin amabilitate și spirit de solidaritate, pe cei mai în vîrstă.

Tinerimea a jucat la noi nu numai un rol frumos, ci unul de prim importanță în evoluția artei, mai ales a picturii. Ea ne-a scos din făgașele în care ne vîrîseră reprezentanții artei oficiale din preajma lui 1900, ne-a deșteptat din letargia unui stil, în care legea celui mai mic efort era suverană, ne-a deschis ochii asupra altor subiecte și a unui altfel de ale trata, decît cele care ne duceau la ultima fază, destul de regretabilă, a marelui Grigorescu. Profitînd de vîlva trecătoare a Ileanei lui Luchian și Bogdan-Pitești, ea ne-a oferit o organizație mai serioasă, un fel de a vedea mai clar și mai în curent cu realitățile, a putut, mai ales, strînge în jurul ei pe toți cei tineri care, ori de unde veneau, dela München, sau dela Paris—mai ales de aici—doreau să răsufle liber, să se simtă fără cătușe și fără ochelari de cal în fața naturii. Public și artiști au sprijinit-o cu entuziasm. Cele mai mari nume de astăzi ale picturii s'au simțit onorați să facă parte din ea. Au venit apoi oarecari neînțelegeri și rivalități, cei tineri au devenit maturi și au început să sboare cu propriile lor aripi. Tinerimea a încetat de a fi pepiniera talentelor noi, rămăsese numai o citadelă în care era bine ca unii artiști să se simtă cot la cot cu alții, dacă nu pentru altceva, cel puțin ca să se poată opune primejdioasei arte moderne. Un vînt secetos a început să bată în expozițiile sale; tablourile erau cu atît mai ofilite și mai anemice, cu cît erau mai roze. Toți, pictori, sculptori și amatori, se depărtau de acele manifestări în care nu se mai simțea nimic altceva decît cel mult un parfum sentimental de romanță. Un președinte inteligent, mi se pare Kimon Loghi, și-a dat seama de situație și a convins, nu fără greutate, pe ceilalți „membri fundatori", să facă loc și tinerilor. De cîțiva ani Tinerimea și-a reluat locul în mișcarea noastră

artistică, iar expoziția de acum, cu puține excepții, este cît se poate de onorabilă.

Trebue să spunem, spre onoarea președintelui, a lui Verona, Artachino și a celorlalți membri mai vechi că au făcut tot ce au putut ca să mențină prestigiul unei generații, pe care toți o respectăm, și nu numai pentru serviciile aduse în trecut. Alături de ei, cei care stau în fruntea generației ajunsă la maturitate, sau a celei care acum se ridică, Vasile Popescu, Ghiață, Stoica, Miracovici, Ștefan Constantinescu, Jorgulescu, Phoebus, Olga Greceanu, Rodica Maniu, Ecaterina Delghios, Stella Nedelcovici, Florența Pretorian, Anghéluță, ne dau, cum este drept, impresia unei școli variate și serioase, în care se muncește, în care se gîndește, în care se fac experiențe și în care, mai ales, există o conștiință profesională și o mare dragoste de artă. Numai cine este în contact cu artiștii, cum împrejurările ne-au făcut să fim, cîțiva din noi, știm cîtă pasiune desinteresată există în mulți din ei, cît elan, cît optimism, cîte greutăți, au de înlăturat, cîtă mizerie chiar. De multe ori ar fi destul ca unul sau altul să renunțe la o convingere, la un fel de a picta, care-i vine din adâncul temperamentului său, pentru ca situația materială să se amelioreze. Ii costă însă să renunțe, preferă mai bine să sufere, dar să rămînă ceea ce sunt. Adesea, constatarea aceasta este ceea ce ne consolează cînd împrejurările sunt vitrege, cînd reclamagii și fructele seci sunt cocoțate acolo unde nu merită. Dar asta e altă istorie.

Salonul, ca pictură, este mai puțin interesant decît Tinerimea. In schimb, sculptura, ne-a făcut o mult mai bună impresie. Petrașcu, Sion, mai puternic, mai el însuși decît în toate expozițiile de cîțiva ani încoace, Bunescu, Mützner, reprezintă generația mai veche. Toți patru au ținut să onoreze casa celor mai tineri, cu prezența lor. Opera acestora, apare în același timp ca un model și ca o încurajare. Ea nu oferă însă niciun fel de surpriză. Surprizele vin dela ceilalți, de la Stoica mai ales, dela Ștefan Constantinescu, care au trimes fiecare cîte un portret, în care se simt și toate posibilitățile și toată conștiința lor de artiști. Ambele, se ridică cu mult, peste nivelul Salonului. Vasile Popescu, Jorgulescu, la oarecare distanță Vînătoru, Nichita, Mandia Ullea, alți cîțiva, printre care unele nume care acuma apar pentru prima dată în catalog, contribue la menținerea prestigiului acestei importante expoziții de primăvară. E păcat însă, că atîți pictori, dintre cei mai reprezentativi, s'au abținut de a expune. Și mai păcat că juriul a fost mai indulgent de cum s'ar fi cuvenit, deși avem impresia că lucrările perfect ridicule, cum erau unele în anul trecut, au fost acum eliminate.

Dacă în privința picturii avem oarecare rezerve, sculptura în schimb ne-a satisfăcut mai mult. Este chiar surprinzător să constatăm la noi, unde plastica nu se leagă de nimic tradițional și unde, în decursul secolului al XIX-lea, n'am avut pe nimeni de talia unui Grigorescu, unui Andreescu, nici chiar a unui Aman, cîte talente au apărut în perioada de trecere spre secolul actual și în timpul nostru. Nu mai vorbesc de Jalea, de Medrea, a căror personalitate interesantă, unul mai ales ca portretist, celălalt ca plăsmuitor de figuri nobile, era în destul cunoscută. Irina Codreanu, Boris Caragea, Plămădeală, Irimescu, Céline Emilian, Themeli, au trimes fiecare portrete, ori compoziții, ori figuri decorative, care ar onora orice expoziție străină. In special, torsul lui Plămădeală și figura Niobei, de Caragea, dovedesc, nu numai cunoștințe și posibilități plastice, ci — mai ales ultima — un fel de a gîndi natura în monumental, care ne dă cele mai bune speranțe pentru viitor.

*

* *

Luna aceasta, s'a stins unul din cei mai buni artişti ai generaţiei tinere. Bob Bulgaru, era poate cel mai modest şi cel mai blind dintre pictorii noştri. Conştiincios, deplin format ca desenator, îşi alegea subiectele portretelor sale, — genul în care mai ales s'a manifestat, — printre copii şi fete tinere. Nimeni la noi, nu ne-a lăsat imagini mai gingaşe, mai pline de mister, mai cu pătrundere şi cu dragoste observate, ca sfiosul tânăr, pe care-l vedeam venind din cînd în cînd la muzeu, cu cartonul subţioară. Avea încredere în puterile lui, dar îşi da seama cît de departe era de ceea ce ar fi dorit. Asculta ce i se spunea, şi la orice vorbă de încurajare, răspundea cu o privire în care se simţea toată candoarea sufletului lui. Unele din desenurile sale, amintesc de cele ale lui Carrière. El însă, nu şi-a dat niciodată seama de aceasta.

A murit moarte de mucenic. Scriind aceste rînduri, simt năpădindu-mă emoţia, dar şi revolta în faţa nedreptăţii vieţii. Bob Bulgaru era sortit să fie unul din crainicii generaţiei sale.

GH. OPRESCU

I. Teodorescu-Sion: D-na L. T. S.

George Vinătoru: Compoziţie.

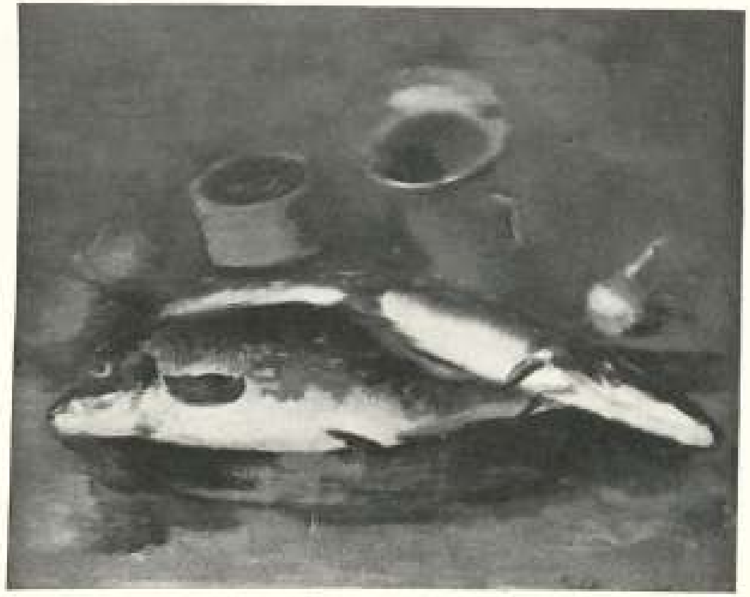
Ștefan Constantinescu: Autoportret.

Nicolae Stoica: Prietenul meu.

M. Banescu. Natură moartă.

Paul Miracovici: Natură moartă.

Alexandru Plămădeală: Tors.

Boris Caragea: Niobe.

I. Jalea: Nud.

A. Phoebus: În portul Oltenița.

CRONICA SPORTIVĂ

AVIAŢIA DE AZI ŞI DE MÎINE

Rămînem încă şi azi impresionaţi de sborul omenesc, deşi epoca eroică a aviaţiei, în curînd, va fi doar o amintire.

Cu fiecare an ce trece faptele minunate săvîrşite de precursori şi isprăvile de pomină ale îndrăsneţilor aşi ai războiului, se estompează şi intră în legendă.

Pentru omul modern, aviaţia însemnă, astăzi, biruinţa tehnicei şi realizarea de perfomanţe ce ieri păreau utopice, iar avionul este simbolul prin excelenţă al vremii în care trăim şi mijlocul neegalat de a prezenta, în civilizaţie, progresul epocii noastre.

Intr'adevăr, în niciun alt domeniu ca în aviaţie nu s'au înregistrat, dela an la an, ameliorări atît de fundamentale şi progresele realizate nu au înrîurit atît de adînc mentalitatea marilor mase.

Isbînzile sburătorilor din ultimul deceniu, ce au străbătut continente şi oceane în răstimpul în care în vieaţa noastră obişnuită se scurge doar o zi, au dărîmat complet o scară de valori clădită din pipernicia omului şi măreţia obstacolelor naturii.

Pămîntul şi-a micşorat dimensiunile de zeci de ori; ţări despărţite prin mii de kilometrii au devenit vecine.

Şi deşi sborul actual nu a ajuns încă să deslipească pe om de scoarta globului la depărtări destul de mari spre a-l vedea pe acesta ca pe o planetă oarecare, pentru un aviator ce face ocoul pămîntului în şapte zile — ca regretatul american Post — peisajele şi aspectele de civilizaţie se succed cu atîta iuţeală încît viziunea lumii seamănă cu aceea de care vorbeam, doar mult mărită.

Fără îndoială, aviaţia este astăzi isvor de preocupări cotidiene pentru majoritatea locuitorilor din ţările civilizate.

Prin radio, presă, literatură, încontinuu sunt difuzate noile ei cuceriri, ultimile perfecţionări, ultimile realizări.

Statele moderne în mod oficial îi sprijină desvoltarea, prin o mulţime de măsuri apropriate — instruind piloţii, organizînd expoziţii, instituind competiţii, dotate unele cu premii fabuloase — căci îi apreciază atît rolul civilizator, cît şi puterea distructivă.

Astfel încît, deşi oarecum paradoxal, doar în primele timpuri, aviaţia a fost pur sportivă, căci astăzi depăşeşte cadrul strict al sportului.

Primii sburători încercau o experienţă nouă, o diversiune omenească inedită — în care tradiţia era făurită doar din legende.

Incercările lor se terminau, cel mai adesea, aşa cum în niciun alt sport nu a fost hărăzit precursorilor, prin distrugerea fiinţei lor

şi a progresului săvirşit, materializat în şubreda maşinărie cu aripi
subţiri, încovoiate, de pasăre, cu roţi înalte de bicicletă străveche, cu
elice greoaie de aripi de mori de vînt.

Astăzi, viziunea unei astfel de maşini sburătoare ne isbeşte ca
actuale — obuze uriaşe înaripate — ce-şi ascund roţile de îndată ce
părăsesc pămîntul şi-şi îndreaptă aripile spre alte lumi fără gînd,
parcă, să se mai întoarcă vreodată.

Cită deosebire faţă de aspectul de bolid interastral al avioanelor
actuale — adevărate obuze uriaşe înaripate — ce-şi ascund roţile de
îndată ce părăsesc pămîntul şi-şi îndreaptă aripile spre alte lumi
fără gînd, parcă, să se mai întoarcă vreodată.

Acum, pe zi ce trece, avionul cucereşte încrederea maselor; şi
poate este cea mai de seamă biruinţă a lui.

Statistica securităţii e mărturia siguranţei cu care se îndeplinesc
transporturile aeriene, iar accidentele, raportate la numărul de kilo-
metri parcurşi, sunt mult mai puţine decît cele de automobil şi cale
ferată; în cît faptul că, în mentalitatea greşită a multora, sborul este
legat de riscuri mai mari decît sunt ele în realitate, nu trebue pus
decît pe seama elementului de senzaţional ce-l oferă întîmplările ne-
norocite, şi a publicităţii ce se dă la tot ce ţine de aviaţie.

In zilele noastre, uriaşe avioane, cîntărind zeci de tone de metal,
plutesc pe aripi de 50—60 metri, în vuiet de motoare, din care fiecare
ar avea puteri să dea vieaţă unei uzini cu mii de lucrători, şi duc cu
iuţeală de zece ori mai mare decît a vulturului, 40—50 călători şi zeci
de mii de kilograme încărcătură, dela un capăt la altul al lumii, fără
să ţină seamă de întinderea oceanelor, de înălţimea munţilor, străbă-
tînd întunericul nopţilor adînci şi învingînd furia furtunilor.

Un Lindberg, un Mermoz, un Costes, trei doar printre atîţia alţii
celebri, au fost pionerii eroici ai aviaţiei moderne, săvîrşind sboruri
care întreceau posibilităţile aparatelor ce aveau la îndemînă, verifi-
cînd astfel, cu temeritatea lor, progresele tehnice realizate sau în curs
de realizare, în vremea cînd isbuteau isprăvile lor.

Căci nu trebue uitat că acum zece ani, cînd Lindberg trecea Atlan-
ticul, vitesa avioanelor celor mai rapide, capabile să străbată distanţe
lungi, deabia atingea 200 km pe oră, adică mai puţin decît fac avioa-
nele minuscule de amatori şi de şcoală, jucăriile de sbor ale tinere-
tului sportiv din ziua de azi.

Navigaţia aeriană, utiliza, cu modificări neînsemnate, busola,
veche de mii de ani, primită moştenire dela chineji. Radio-ul era în
stadiul încercărilor, motoarele încă nesigure, aerodinamica şi ştiinţele
anexe sborului deabia la începutul lor, simple ştiinţe teoretice, clădite
în bună parte pe ipoteze, fără verificări practice.

De aceea performanţele aviatorilor — relativ uşor de realizat
astăzi — înseamnă depăşirea puterilor omului şi a materialului în-
trebuinţat graţie unui elan şi unei voinţe atît de excepţionale, încît
cu greu le mai putem înţelege.

In pagini de epopee, Antoine de Saint-Exupery — el însuşi
pilot incomparabil — a prezentat în „Vol de Nuit" un crîmpeiu din
epoca aceasta eroică a aviaţiei, în care noaptea era o piedică de te-
mut, ceaţa un mormînt sigur, oceanele barieră de netrecut şi insufi-
cienţa materialului lestul ce frîna vocaţia şi entusiasmul sburătorilor.

De atunci progresele s'au scurs în avalanşă.

Avionul modern, s'a transformat din smeul copilăresc în adevă-
rată uzină suburătoare.

Inarmat cu mai multe motoare, el îşi continuă drumul chiar
dacă unele din motoare se defectează; capabil să sboare cu vitese in-
comparabil mai mari decît ale celor mai puternice furtuni, străbate

nestînjenit prin uraganele deslănţuite în cale; înzestrat cu o mulţime de noi instrumente de orientare şi de sbor fără vizibilitate: busole magnetice, busole de inducţie, radio-compass, radio-goniometru, orizont-giroscopic şi altele, avionul poate răsbi cu vitesă de bolid, pe orice vreme, prin orice neguri, drept spre ţinta aleasă, fără să se abată din drum, mînat de dibăcia omului ce şi-a creat, prin unde, drumul imaterial ce-l fereşte de rătăciri.

Aviaţia a depăşit deci cadrul sportului; a devenit o adevărată ştiinţă, ai cărei savanţi vor fi în viitor şi cei mai buni şi norocoşi sburători. Totul se va reduce la rezolvarea unor probleme tehnice: alegerea aparatului cel mai potrivit raidului proiectat, înzestrarea sa cu instrumentele cele mai indicate şi utilizarea acestora în mod optim.

Pămîntul, ale cărui dimensiuni astăzi le măsurăm aviatic în zile, în curînd îl vom măsura în ore.

Căci admiţînd chiar că nu se va mai produce nicio inovaţie senzaţională, menită să revoluţioneze complet sborul omenesc prin aplicarea vreunui coeficient de progres cu totul extraordinar — cum ar fi avionul rachetă — vitesa avionului va atinge totuşi 1.300 km pe oră — vitesa sunetului — raza de acţiune va fi 25.000 kilometri, adică numai de două ori cifrele exprimate de recordurile de azi, ele însile fiind dublul celor de acum zece ani.

Are să fie atunci posibil — şi unii teoreticieni şi constructori socotesc că un astfel de avion va fi fapt îndeplinit în zece-cincisprezece ani — să se înconjoare pămîntul la latitudinea noastră, în 24 ore, adică în acelaşi timp în care soarele ne ocoleşte în mod aparent, fapt ce, deşi des citat de cei ce închină gîndurile lor aviaţiei de mîine, merită să fie amintit, pentrucă este deosebit de impresionantă imaginea unui avion ce decolează la Bucureşti în asfinţit şi trece odată cu soarele pe care nu-l pierde o clipă din ochi, peste Europa, Atlantic şi America, pentru a coborî, cu motoarele „au ralenti" 12 ceasuri mai tîrziu la San-Francisco, sau după încă 12 ceasuri din nou la Bucureşti, după ce şi-a întins încă umbra aripilor împurpurate de amurg, peste Pacific, Asia şi iarăşi Europa, în tovărăşia aceluiaşi „soare-apune".

Dar aviaţia nu-i numai halucinaţie şi viziune chaotică de roman. Alături de titanii masivi ai aerului, micile avioane de şcoală şi sport, uşoare şi svelte, cu linii fine de pescăruş agil, sunt supravieţuitorii romantici ai aviaţiei pur sportive.

In ele, cu acelaşi elan simţit de fiecare înaintaş, se avîntă spre cer cei noi, cunoscînd limpezimea aerului rece din înălţimi, strălucirea soarelui neumbrit din slavă sau adîncimea nemăsurată a mărilor de nori.

Sensibile, delicate, avioanele de sport „fac mîna pilotului". Vîntul le saltă pe umerii săi elastici, golurile de aer le afundă aşa cum valurile joacă barca, vijeliile le scutură cu violenţă, încît omul ia contact direct cu forţele misterioase ale văzduhului, într'o luptă în care, deşi are superioritate şi învinge, cunoaşte totuşi redutabila dificultate a adversarului.

Intreaga minunăţie a sborului se înţelege, de aceea, din carlinga deschisă a avionului svelt de sport, incomparabil mai bine decît din uriaşul transoceanic, cu cabine spaţioase, ultra-confortabile, insonorizate, cu aer la temperatură şi presiune constantă, cu radio, bar, cinema, fotolii adînci ziua şi paturi moi noaptea, avion care, prin greutatea lui de zeci de tone, vitesa considerabilă şi înălţimea mare la care sboară, este la fel ca un satelit, legat de pămînt doar prin forţa gravităţii.

Pentru toate aceste motive, şi în ciuda progreselor tehnicei aviatice, arta sborului pur are să dăinuiască mai departe.

Infundați în carlinga îngustă, îndrăgostiții aerului continuă să-și rotească aripile deasupra colțurilor frumoase ale pămîntului, scrutind cu ochii, prin „halo"-ul fascinant al elicii, orizonturile spre care se îndreaptă, alunecînd liniștit pe spinări de nori ondulați, legănați de vînturi blînde sau săltați violent de furtuni potrivnice.

Și, natural, pe măsură ce îmbătrînește, arta sborului se perfecționează.

Zi de zi, virtuozii aerului, pe mașini mai puternice și mai iuți, mai suple și mai ascultătoare, săgetează vijelios cerul pe traiectorii din ce în ce mai îndrăsnețe, nesocotind, în chip savant, legile fizicei.

Pilotul trăiește o vieață nouă, în clipa în care uruitul roților ce fug pe pămînt încetează, după cum cu totul nouă este vieața ce curge liniștit odată cu rotirea motorului în longeroanele de oțel și în cablurile avionului, sensibilizînd comenzile, fiecare manetă înviind și fiecare pîrghie.

Cu mișcări precise, el desenează, inspirat, pe cer, cu peste o sută de metri pe secundă, loopinguri, larg arcuite „vrille"-e violente, „tonneau"-uri rotunde pe-o aripă, legîndu-le între bolta cerului și peluza aerodromului.

Motorul cîntă în ritm inegal, cu vuiet prelung resonant cînd se înalță spre cer, cu sunet stins, înăbușit cînd se prăvale spre pămînt; aerul rămîne frămîntat, parcă, și ochii celui de jos caută încă urma invizibilă a arabescurilor fascinante lăsate pe cer de omul îmbrăcat în armură și cască de piele — cum spune Morand — ce, învingător sau învins în lupta lui cu neantul, rămîne cel mai reprezentativ erou al epocii în care trăim.

VIOREL NICOLESCU

CRONICA DRAMATICĂ

STUDIOUL TEATRULUI NAȚIONAL: „COBAIUL", PIESĂ ÎN 3 ACTE DE D. THEODOR SCORȚESCU

Nu știam că înainte de „Cobaiul", d-l Theodor Scorțescu mai scrisese teatru. Credeam că premiera dela „Studio" este prima d-sale încercare în acest domeniu — și o așteptam cu o sinceră curiozitate, în care intra în egală măsură, simpatie și încredere.

Citisem de acest autor o carte de neuitat, un mic roman apărut în 1930, („Popi" editura Cultura Națională), care fusese o lectură deadreptul încîntătoare. Bun gust, finețe, măsură, grație, un admirabil aliaj de emoție și ironie, nu știu ce înfiorare sensuală străbătînd o povestire luminoasă, totul era remarcabil în acea carte, scrisă just, nuanțat și cu o rară naturaleță. Puținele personaje ale romanului — care era mai mult o nuvelă decît un roman — erau schițate sumar, în cîteva trăsături, dar atît de precise, încît se decupau net pe fondul albastru al peisajului marin ce le servea drept cadru.

Intreaga povestire era scrisă animat, fără lungimi, fără ezitări. Rapiditatea incidentelor îi dădea ceva dramatic prin ritm, prin siguranță. Totul era liniar ca într'un scenariu.

Nu mi se părea greu de recunoscut în „Popi", anumite aptitudini pentru teatru. Darul de a expune direct faptele, fără insistență, fără prolixitate, ba chiar cu anumită conciziune, care sugerează, în loc să explice, arată în d-l Scorțescu un autor cu resurse naturale pentru scenă. Ceva de vodevil era dealtfel și în fermecătoarea carte din 1930.

Așteptam deci „Cobaiul", nu numai cu credința că va confirma strălucitele calități ale scriitorului, dar și cu speranța că, prin schimbare de cadru, le va da noi posibilități de mișcare și de expresie. Cu atît mai mult, cu cît, după o tăcere de cîțiva ani, d-l Scorțescu își făcuse nu de mult reintrarea în literatură, publicînd în Revista Fundațiilor Regale (Anul V, Nr. 3, 1 Martie 1938), un admirabil fragment de roman, în care regăseam un prozator și un psiholog egal de stăpîni pe arta lor.

Să o spunem fără ocol: „Cobaiul" nu este o operă demnă de condeiul care a scris „Popi" și „Concina prădată". Nimic din piesa d-lui Scorțescu nu suportă amintirea paginilor sale de roman.

Cînd fiecare din cuvintele sale arată deobiceiu o atentă grijă de adevăr, cînd ultimul adjectiv reprezintă în scrisul său o nuanță bine măsurată, e inexplicabil cum, scriind o piesă de teatru, autorul intră cu

atita imprudență în plin artificiu și cade cu atita ușurință victima proastei literaturi.

„Cobaiul" este o piesă făcută din două serii de probleme ce pot fi ușor desfăcute și izolate.

E în primul rînd în această piesă o dramă de iubire, care se joacă în triunghiu între un bărbat dezorientat, ezitînd între o femeie pasionată, pînă la viciu și o tînără fată drăguță, dar neinsemnată. Crezînd că o iubește pe tînăra fată, eroul va înțelege în cele din urmă că destinul îl întoarce totuși spre femeia părăsită. Pasiunea e mai puternică decît inocența.

E surprinzător că d-l Scorțescu, autor deobiceiu ironic și prevenit, se angajează într'o asemenea dramă fatală. E și mai surprinzător, că odată angajat pe acest drum, îl parcurge pînă la capăt, neștiind să evite niciunul din poncifele subiectului. Femeia fatală este declamatorie, cinică, melodramatică, plină de gesturi, plină de exclamații. Nu lipsește nici clasica scenă din actul al doilea, cînd cele două femei se înfruntă, pentru a-și disputa bărbatul iubit. Castitatea jignită și patima dezlănțuită stau față în față, ca în cele mai tipice melodrame.

Dar în afară de acest conflict, piesa d-lui Scorțescu mai urmărește un altul, care se dezbate nu între eroii propriu ziși ai dramei, ci între doi „raisonneuri". Sunt doi autori dramatici, care în căutare de subiect pentru piesele lor urmăresc, în calitate de observatori, jocul eroilor principali, sperînd să poată dobîndi astfel unul material pentru o dramă, celălalt material pentru o comedie. Ei vor interveni în mersul evenimentelor, le vor comenta și vor trage concluzii pe marginea lor. Eroii centrali fiind doar niște simpli „cobai" pentru o experiență literară.

Artificială prin ea însăși, drama d-lui Scorțescu este agravată de naivitatea acestui procedeu, care ni s'ar părea o penibilă caricatură pirandeliană, dacă nu ne-ar aminti mai de aproape o piesă a d-lui Ion Minulescu, la fel de naivă ca „problemă", dar scrisă cu mai mult scepticism și cu o mai puțin funestă dispoziție de a filozofa. Mă gîndesc la „Manechinul sentimental", care și el ne prezenta un autor în căutare de subiect — cu inevitabilele reflecțiuni asupra raporturilor dintre adevăr și ficțiune, viață și literatură etc., etc. Piesa d-lui Minulescu era însă în parte salvată de elementele ei de farsă: se vedea bine că nici d-sa nu lua prea în serios lucrurile. Cîtă vreme un autor rîde odată cu publicul, situația nu este definitiv compromisă. D-l Scorțescu a jucat însă cu prea multă gravitate, un joc pueril. E cu atît mai păcat, cu cît altă dată ne dovedise că are humor.

„Cobaiul" nu trebue totuși să-l determine pe d-l Scorțescu a părăsi teatrul. Se pare — am aflat-o mai tîrziu — că d-sa a mai scris în trecut două piese, jucate la teatrul Național din Iași, nu cu mai mult noroc decît piesa dela Studio. E desigur regretabil, dar nu este și nici nu trebue să fie descurajător. Convingerea noastră e că puțini scriitori au mai fericite dispoziții pentru teatru, decît autorul lui „Popi". Eleganța, detașarea, ironia discretă, desenul lapidar și decis, cu care d-l Scorțescu a schițat pe vremuri acea delicioasă povetire ateniană, pot desigur să fie regăsite și utilizate pentru scenă. Pentru aceasta, scriitorul va trebui însă să renunțe la temele de psihologie artificială, la problemele mai mult pretențioase decît mari, mai mult false decît profunde, și să se întoarcă la simplicitatea cu care debutul său literar a marcat în 1930 o frumoasă victorie.

Ceea ce este fundamental greșit în teatrul d-lui Scorțescu este punctul de plecare.

*

* *

„Cobaiul", a fost pus în scenă de d-l N. Kirițescu. Pentru a doua oară în decursul acestei stagiuni, Teatrul Național a făcut apel la cineva din afara cadrelor sale.

In principiu, măsura este excelentă. Teatrul este un domeniu în care, mai mult ca oriunde, obișnuințele, clișeele, tiparele, gata făcute, procedeele mecanice, sunt greu de urnit. Inerția lor este ucigătoare.

Nu e rău, ca din cînd în cînd, să pătrundă în această lume închisă, un om care să poată arunca o privire nouă asupra atîtor lucruri vechi. Nenorocirea teatrului sunt specialiștii. Mai multă libertate, mai multă îndrăzneală, mai multă imaginație, nu-i va aduce teatrului decît cineva care nu este „om de meserie", și care poate, deci, călca fără efort „legile" scenei, triste prejudecăți și poncife, transmise dela actor la actor, dela generație la generație.

Pe vremea în care lucra la punerea în scenă a piesei sale, „Suflete tari", d-l Camil Petrescu a declarat că principalul său obiectiv este de a „destreataliza" interpretarea. Formula a surprins, a intrigat, și a fost primită cu oarecare indignare. Ea lovea însă just și indica un proces de revizuiri, pe care teatrul actual e obligat să și-l impună, dacă vrea să rămînă în limitele artei. Nu de dragul paradoxului, spunem că salvarea scenei nu poate veni decît de dincolo de scenă.

In lumina acestor gînduri, încercarea d-lui Kiritzescu ne-a interesat, și tot în lumina lor, ne-a desamăgit.

D-sa s'a dovedit mai „teatralizant" decît orice regisor obișnuit.

Nu-i vom reproșa erorile tehnice: personaje care intră și ies pe aceeași ușă, fără să se întîlnească, flagrante inexactități de decor, sau costum..... Ele fac parte din meseria măruntă a regiei și cu puțină silință, se pot remedia. Mai grave, în experiența d-lui Kiritzescu, sunt erorile de atmosferă, de ton, de interpretare propriu zisă. Că se înșeală asupra unui detaliu de decor nu este important, dar că se înșeală asupra accentelor, pe care le dă textului, este într'adevăr regretabil.

Piesa d-lui Scorțescu era prin ea însăși artificială — dar artificiile i-au fost agravate de jocul actorilor. Abuzul de atitudini, excesul de voce, dublau tiradele, subliniau apăsat intențiile. Niciodată nu s'a vorbit pe scenă cu mai mulți bemoli, cu mai mulți dieji.

Nu putem atribui actorilor răspunderea acestor excese. D-l Kiritzescu dispunea de o echipă ascultătoare, și care în alte împrejurări s'a dovedit sensibilă la o indicație justă.

D-ra Elvira Godeanu joacă teatru cu un devotament, cu o convingere și cu o supunere, ce nu așteaptă decît să fie bine orientate, pentru a se realiza. D-l Valentineanu a fost victima dublă a unui rol fals și a unei regii exagerate. Este același actor care, în „Medicul în dilemă", sau în „Ca înainte, mai bine ca înainte", izbutise lucruri cu totul excepționale.

Ceea ce ne dă încă odată dreptul să afirmăm că teatrul suferă în primul rînd de o criză de direcție critică.

TEATRUL COMOEDIA: „IONESCU G. MARIA", COMEDIE ÎN 3 ACTE DE FODOR LASZLO, LOCALIZATĂ DE TUDOR MUȘATESCU ȘI SICĂ ALEXANDRESCU

Teatrul revine foarte adesea la vechile lui succese, pe care, după o trecere de timp, le poate utiliza din nou cu anumite schimbări.

Comedia lui Fodor Laszlo nu este în fond, decît o nouă ediție a „Institutorilor" lui Otto Ernst, bătrîna glorioasă comedie dinainte de

războiu. Totul se regăseşte aici: decorul, mediul, tipurile, atmosfera, conflictul.

Dacă ţin bine minte subiectul din „Institutorii", era neînţelegerea dintre profesorii tineri şi cei bătrîni, dintre spiritul generos al celor dintîiu şi spiritul tipicar al celorlalţi. O pedagogie plină de iubire şi înţelegere era în luptă cu o pedagogie făcută numai din rutină, severitate şi prostie.

Pe aceeaşi schemă, Fodor Laszlo reuşeşte să scrie trei acte mai mult decît abile, în care siguranţa scenică a unui bun meseriaş de teatru, nu exclude anumite accente de emoţie, ba chiar de poezie.

Ce e surprinzător în piesa aceasta nu este nici pitorescul tipurilor prezentate, nici varietatea lor. Şcoala, ca şi cazarma, este creatoare de tipuri. Orice mediu, care presupune o vieaţă de obiceiuri uniforme, creează în mod firesc gesturi tipice, expresii tipice, atitudini tipice. Intr'un birou de minister, într'o cancelarie de şcoală, pitorescul creşte în mod natural. Sunt medii de teatru predestinate. Ele îşi au limbajul lor propriu, moravuri distincte, superstiţii şi ticuri specifice. E un material care nu aşteaptă decît punerea în scenă, pentru a deveni dintr'o comedie zilnică, o comedie de teatru.

Piesa lui Fodor Laszlo e populată de o întreagă serie de figuri amuzante, care erau oarecum „incluse" în decorul cancelariei. Era deajuns ca autorul să se decidă a scrie o comedie şcolară, pentru ca această varietate de tipuri să-i fie impusă prin datele însăşi ale subiectului.

Prin urmare, nu elementele de strictă comedie — fie ele cît de reuşite — merită a fi remarcate în această piesă. Mai surprinzătoare, sunt uşoarele acorduri de poezie care se desluşesc dincolo de schema casnică a celor trei acte.

Unele replici sunt de o subtilitate ce întrece nivelul curent al genului.

Se înţelege că, în totul, piesa nu este mai mult decît agreabilă. Ea nu-şi pierde acel dozaj de caricatură şi duioşie ce face caracterul repertoriului vienez şi budapestan, care a păstrat măcar atîta lucru de pe urma operetei defuncte. E o alternanţă de sentimentalism şi comedie, prea sigură pe efectele sale ca să nu fie facilă.

Să ne amintim că dramele şcoalei, conflictul dintre elevi şi profesori, spiritul de teroare al pedagogiei, au dat literaturii cîteva cărţi, cu mult mai grave şi mai adînci decît plăcuta piesă dela Teatrul Comœdia. Să ne amintim cel puţin de admirabilul roman al lui Friederich Tolberg, „Bacalaureatul elevului Gerber", de care — mai e nevoie să o spunem? — Fodor Laszlo e foarte departe.

Dar, e un drum pe care nu vrem să ne lăsăm angajaţi — căci ar trebui să vorbim despre Roger Martin du Gard primul volum din „Les Thibault", nu este şi el în parte, un roman al şcolii?), ar trebui să vorbim despre André Gide şi despre atîtea lucruri în penibilă disproporţie cu micile jocuri ale teatrului.

Dacă piesa ce se joacă la Teatrul Comœdia este numai agreabilă, în schimb spectacolul este excelent.

E păcat că programul nu indică numele regisorului, căci nu vedem prea des pe scenele noastre, o interpretare care să aibă atît de mult simţul ansamblului. Aproape toate tipurile au fost realizate fericit — nu totdeauna fără şarjă, dar în orice caz fără prost gust. Cîţiva din interpreţi au avut ceea ce se cheamă „succese personale", (d-l Cazaban, d-ra Nora Piacentini), dar, fără a deplasa niciun moment greutatea spectacolului de pe linia lui de ansamblu.

Este, ceea ce am preţuit mai mult în această reprezentaţie de teatru, care nici prin text, nici prin regie, nici prin interpretare nu poate

fi un „eveniment", (căci nu pune, sper, nici actorilor, nici directorului de scenă, nici publicului probleme excepţionale), dar care ne-a încîntat prin imaginea ei unitară, prin tonul ei de justeţe. Nicio stridenţă de joc, de voce sau de gest în trei acte — e foarte mult, cînd ne-am obişnuit să-i cerem teatrului atît de puţin.

D-ra Leny Caler a îmbrăcat încă odată şorţul de şcolăriţă, în care nu mai departe decît anul trecut a repurtat un mare succes, pe care personal l-am regretat. Vocaţia şi posibilităţile de artă ale acestei actriţe sunt cu mult dincolo de repertoriul pe care îl alege sau îl suportă, dar în orice caz îl joacă. Cînd foarte rar are norocul de a primi un rol, pe măsura talentului său, atunci ceea ce isbuteşte este admirabil. Nu vom uita niciodată epilogul din „Cum vă place" al lui Shakespeare, spus de Leny Caler.

Din fericire, şcolăriţa din piesa lui Laszlo, nu este încă una din „fetele teribile", pe care publicul le-a aplaudat de atîtea ori. In orice caz, d-ra Leny Caler, nu o astfel de elevă ingenuă a vrut să joace de astă dată.

Fără niciunul din gesturile de bravură, care intră în jocul său obişnuit, fără acea volubilitate nervoasă, plină de gesturi, zîmbete şi încruntări, care a creat aproape un „stil de ingenuă", d-ra Leny Caler a jucat cu o simplicitate şi cu o emoţie, mai puternice decît orice exces teatral. Sunt în jocul său o sumă de lucruri imitabile şi într'adevăr nu odată se întîmplă să găsim în glasul, sau în ţinuta altor actori, gesturi şi intonaţii, a căror sursă e lesne de identificat. Ceea ce însă nu se imită, este sensibilitatea adevărată, emoţia, şi nu ştiu ce uşurinţă naturală care e poezia ingenuităţii.

TEATRUL REGINA MARIA: „FERESTRELE ALBASTRE", PIESĂ ÎN 5 ACTE DE D. VICTOR EFTIMIU

D-l Victor Eftimiu are în teatru o reputaţie legitimă de tehnician. Autor a numeroase piese, d-sa a trăit aşa e mult în intimitatea culiselor şi a scenei, pe care le-a cunoscut şi ca autor şi ca director, şi ca actor, încît e de presupus că stăpîneşte absolut toate secretele meseriei.

Cu o facilitate extremă, cu un ritm aproape mecanic de producţie, d-sa a scris în toate genurile posibile: feerie, dramă istorică, legendă mitologică, farsă, comedie de moravuri, melodramă, piese cu teză, comedie sentimentală etc., etc.

O asemenea activitate nu e posibilă fără o cunoaştere egală şi a publicului şi a scenei, cu toate resorturile lor de psihologie, de mentalitate şi de gust.

Totuşi, oricît pare de curios, piesa reprezentată de d-l Eftimiu la Teatrul „Regina Maria" păcătueşte, la primă vedere, nu prin abuz de tehnică, ci dimpotrivă prin nesiguranţă de construcţie. E o piesă cu defecte de debut, nu cu exagerări de virtuozitate. S'ar zice că autorul a ezitat, a pierdut drumul, s'a lăsat păcălit de prea multe subiecte, n'a ştiut cum să se descurce între ele, n'a reuşit să le găsească o soluţie şi în loc să le stăpînească, a fost purtat de ele cînd la dreapta, cînd la stînga, în derută.

E păcatul clasic al debutantului, acela de a voi să spună totul dintr'odată. Sunt aşa de multe lucruri în lucrarea d-lui Eftimiu, aşa de contradictorii şi aşa de confuze, încît ai crede că, luînd pentru prima

oară condeiul în mînă, d-sa a scris cu toate reminiscenţele, cu toate ambiţiile, cu toate subiectele de care dispunea. In cinci acte, d-sa a îmbulzit mai multe piese. Pînă la jumătatea actului al doilea, d-l Eftimiu a scris o comedie de moravuri provinciale. Dela acest punct mai departe, prin brusca intervenţie a unui personaj fantastic, („unchiul din America"), piesa devine o comedie de aventură. In actul al treilea, intrăm însă într'o dramă ibseniană. Puţin din Peer Gynt, puţin din Brand, puţin din Raţa sălbatecă. Nu lipseşte nici simbolul păsării de mare, care dă tîrcoale ţărmului — simbol tipic ibsenian.

Actul al patrulea schimbă încă odată conţinutul şi obiectivele piesei, căci ea se transformă într'o comedie politică, cu vădite ambiţii caragelești. In sfîrşit, actul al cincilea devine o dramă a educaţiei, conflictul dintre părinţi şi copii, neînţelegerea dintre generaţii etc., etc.

Dar, această enumerare nu epuizează toate temele şi subiectele din „Ferestrele albastre". Mai există cîteva conflicte de amor, mai există o dramă a bogăţiei romîneşti exploatată de străini (în speţă, un armean), mai există însfîrşit o sumă de idei, pretexte, subiecte şi jumătăţi de subiecte, care fiecare în parte putea constitui schema unei lucrări separate.

Este această abundenţă de material o simplă greşeală de tact? Să fie într'adevăr d-l Eftimiu un autor pe care îl dezorientează bogăţia propriei sale imaginaţii? Să fie, deci „Ferestrele albastre" o piesă de tinereţe, de debut şi de generoasă imprudenţă?

Cred că nu. D-l Eftimiu este totuşi un tehnician, iar aparentele sale imprudenţe sunt deliberate. La o mai atentă cercetare, „Ferestrele albastre" îşi arată fără greutate resorturile intime.

E o piesă scrisă pentru public. Dar, nu pentru un anumit public, cu gusturi, cu exigenţe, cu sensibilitate şi cu pregătire definită. E scrisă pentru toate genurile posibile de public. Şi pentru publicul de melodramă, şi pentru cel de farsă, şi pentru publicul care vrea „idei", şi pentru cel care vrea aventuri, şi pentru cel care vine la teatru ca să plîngă, şi pentru cel care vine să rîdă. E scrisă pentru mame, pentru copii, pentru sentimentali, pentru cinici, pentru tineri idealişti, pentru tineri sportivi, pentru curtizane, pentru fete caste — cu un cuvînt, pentru toată lumea.

E o formulă de teatru care cuprinde toate genurile, şi se adresează tuturor gusturilor. Să nu luăm deci, drept inexperienţă scenică, ceea ce în fond nu este decît tot o mare virtuozitate.

MIHAIL SEBASTIAN

SCRISORI DIN LONDRA

PAX GERMANICA ?

La 3 Februarie 1800, Pitt, respingînd propunerile de pace ale lui Napoleon Bonaparte, Primul consul al Franţei, declară în Camera Comunelor: „Ar trebui să aşteptăm ca experienţa şi faptele să ne convingă că un asemenea tratat este admisibil". „Ca unul care iubesc pacea, în mod sincer, nu vreau să o sacrific punînd mîna pe o umbră, cînd în realitate este departe de a fi atinsă".

Pitt nu declară însă că n'ar trebui discutat cu Napoleon, despre care spune că este „ultimul aventurier în loteria revoluţiilor".

Aproape în aceeaşi termeni, Eden îşi justifică demisia la 20 Februarie: „Inainte de a se începe discuţiile cu Italia, în vederea unui acord, trebuesc obţinute garanţii suficiente". In interesul păcii Eden doreşte ca discuţiile anglo-italiene să aibă loc, dar numai în urma unei pregătiri diplomatice, şi după ce se vor fi obţinut garanţiile necesare pentru a nu se mai repeta cele ce s'au întîmplat după semnarea acelui gentlemen's agreement, în Ianuarie 1937. Eden, adaugă însă, fără a insista, că deosebirile de vederi dintre el şi guvern nu se limitează numai la începerea discuţiilor cu Italia. Aluzia era făcută la pregătirea Reichului, pentru a înghiţi Austria, eveniment, faţă de care Londra ca şi Parisul erau hotărîte să reacţioneze prin elaborate necroloage, cu prilejul dispariţiei unui Stat independent.

In Martie 1801, însă, Pitt este silit să demisioneze, „din cauza pornirii lui George al III-lea, împotriva lui, pornire explicată prin faptul că acesta era minat mai mult de încăpăţînare decît de înţelepciune" (a şi murit nebun), după cum spune un istoric contemporan, pentru a reveni la putere, după trei ani şi a duce lupta împotriva lui Napoleon.

Rămîne de văzut dacă evenimentele de azi vor evolua în aşa fel încît să readucă pe Eden la putere. Un lucru neobişnuit s'a petrecut însă, acum cîteva zile, cînd Sir Archibald Sinclair, şeful opoziţiei liberale a cerut, în Camera Comunelor, readucerea fostului ministru de externe, fără întîrziere. Alegerea parţială dela West Fulham, pe care atît guvernul cît şi opoziţia o declaraseră ca o indicaţie dată de opinia publică, în chestiunea externă, s'a decis în favoarea candidatului lui Labour Party, care susţinea politica lui Eden.

Oricum azi, mai mult decît în pragul veacului al 19-lea, convulsiunile de pe continentul european pun în joc şi soarta Imperiului Britanic pe lîngă aceea a majorităţii Statelor mai mici.

Războiul modern nu va lăsa pe urma lui nici învinşi şi nici învingători. Războiul din 1914, deşi n'a mai continuat măcelul, după

1918, s'a prelungit sub alte forme, tot atît de sălbatice, pînă ce a dărîmat întreaga organizaţie materială şi spirituală a Europei şi a sdruncinat întreaga aşezare a vieţii omeneşti din lumea întreagă.

Organizarea învinşilor şi nemulţumiţilor, în adevărate lagăre militare, a dus, la 7 Martie 1936, la veritabilul „Sedan", al foştilor aliaţi, prin reocuparea Renaniei. Dela această dată, supremaţia germană asupra Europei devine o realitate obsedantă. Inarmările britanice încep atunci în mod serios, pentru a ajunge, cum a declarat d-l Neville Chamberlain „terifice", înghiţind sume astronomice de peste un milion şi jumătate de lire sterline pe zi. Supremaţia germană sileşte Italia să intre în tovărăşie cu Teutonii, pentru a-şi valorifica astfel forţa militară şi a obţine concesii în Mediterana şi în Africa, deşi prin această tovărăşie îşi primejdueşte iremediabil situaţia în Europa Centrală şi Sudică. Italia devine astfel anexa Germaniei, luînd locul pe care îl ocupa înainte de războiu Imperiul Habsburgic. La cîteva zile după absorbirea Austriei, de către Reich, mareşalul Goering ţine un discurs la Viena, în care spune: „Austria este legătura vie dintre Germania şi Italia". „Este baza de războiu comună a acestor State, împotriva inamicilor comuni, atît din răsărit, cît şi din apus". „Italia este puntea către Africa, apropiată şi bogată în materii prime, ca şi către libertatea mărilor". Ea este puterea maritimă a Europei Centrale (a Germaniei), în Mediterană". „Dinspre continent, ea acopere spatele şi flancul unui front central european, care este îndreptat spre apus", (citat în Camera Comunelor la 4 Aprilie).

Cuvintele mareşalului Goering au o însemnătate cu atît mai mare, cu cît sunt rezemate de realitatea geografică ce domină relaţiile germano-italiene. Deşi din punct de vedere tehnic, Italia făcea parte, la 1914, din Tripla alianţă, interesele ei, din cauza politicei austriace, dar mai ales din cauza dominaţiei britanice în Mediterana, îi dictau să lupte pentru triumful Puterilor centrale. Politica germană de expansiune maritimă, de sgomotoasă pregătire militară, de aroganţă diplomatică, reuşise într'adevăr să alarmeze complet opinia publică din Anglia, care vedea primejdia de a i se tăia comunicaţiile cu restul lumii, şi deci, sfîrşitul sigur. Dacă un Stat continental, oricare ar fi el, poate supravieţui unei ocupaţii militare şi unei dominaţii străine, mai îndelungate, Anglia, ar înceta de a mai exista ca factor politic, în urma unei astfel de situaţii. Inima corpului britanic, odată oprită, întreg organismul, care s'a desvoltat în toate părţile globului, este paralizat.

Politica germană, care este aşa de bine reamintită în ultimele capitole din *Mein Kampf:* apropierea germano-italiană, îndepărtarea Angliei de Franţa, care „este inamicul de moarte" şi care apoi, izolată, trebue atacată şi distrusă, „in aller Ruhe", cum spune cancelarul Hitler, adică fără teamă că va sări cineva în ajutorul victimei, este continuarea politicei lui Wilhelm al II-lea. Această politică însă, reuşise a ajunge tocmai la rezultatul contrar de cel urmărit. „Incercuirea", de care se plîngea diplomaţia Imperiului german, şi care a fost strigată cu exasperare de Germania hitleristă, devenise un fapt şi atunci, ca şi acum, din cauza temerii generale pe care o inspira politica germană. In 1914, Berlinul n'avea decît un singur aliat sigur, care de fapt îi era vasal: Austro-Ungaria. Acest aliat era însă frămîntat necontenit de luptele interne, pe care le duceau între ele popoarele din cuprinsul ţinuturilor sale.

Cînd se pune întrebarea dacă, în 1914, s'ar fi putut evita războiul, sau dacă Anglia, declarînd hotărît şi la timp politica sa, ar fi împiedecat Germania să deslănţuiască conflagraţia, se uită că Berlinul nu putea să mai aştepte, pentrucă s'ar fi produs descompunerea Imperiului Habsburgic şi atunci, încercuirea Germaniei ar fi fost desă-

vîrşită. Italia, joacă deci, faţă de Germania, acelaşi rol — superior, bineînţeles ca forţă şi ca unitate internă — pe care l-a jucat Austro-Ungaria în 1914 şi de aceea, cuvintele rostite la Viena de mareşalul Goering, prezintă, prin realismul lor brutal, o foarte mare însemnătate. Intr'adevăr, aşezarea Germaniei la Viena reprezintă rezultatul a unsprezece veacuri de evoluţie istorică a germanismului. „Ostmark", postul înaintat în răsărit al germanilor creştini, stabilit de Charlemagne, pe Dunăre, devine astăzi cel mai puternic centru de ofensivă a expansiunii şi dominaţiei în răsărit. Lupta uriaşă între Teuton şi Slav se întrevede în perspectivele unui cataclism. Cavalerii Teutoni, bătuţi de slavi la Tannenberg — unde soarta a făcut ca germanii să sfărîme invazia rusă în 1914 — reîncep lupta acum, pornind sub semnul crucii încîrligate, a păgînismului de rasă. Germanismul este unit azi pînă la funcţia de automat. Diferenţele de religie, de clasă, de cugetare — subordonarea completă a individului voinţei supreme a profetului rasei — sunt chinuite şi un fel de neoislanism animează lumea teutonică. Lupta dintre acele neamuri nu încetează nicio singură clipă, fiind dusă în profunzime şi aproape dela individ la individ, isbucnind la suprafaţă numai cînd se simţea o mai mare concentrare a forţelor de rasă. Unirea germanilor urmează însă un proces lent. După războiul de treizeci de ani, germanii sunt împărţiţi tot în atîtea State şi Stătuleţe, cîte zile sunt într'un an, iar la 1805 erau încă optzeci şi două de State germane. Umilinţa dela Iena şi discursurile lui Fichte către naţiunea germană se aseamănă, prin efectul exaltării patriotismului, cu Diktat-ul dela Versailles şi discursurile Führer-ului. Infrîngerea Franţei la 1870 consolidează unitatea germană. Bismarck însă, cunoscînd realităţile mai bine decît contemporanii săi, îşi dădea bine seama că unitatea germană este încă departe de a fi desăvîrşită şi de aceea rămîne adversarul anexării Austriei, pe care o socoteşte ca o pavăză pentru Germania, care încă nu trebuia să caute expansiune în Europa Sud-Estică, el socotind popoarele din aceste ţări ca nişte „hoţi de capre". Mai mult: unul din punctele cardinale ale politicei bismarckiene era păstrarea unei bune înţelegeri cu Rusia, care era nu numai forţa predominantă în răsărit, dar şi protectoarea tuturor slavilor, după cum s'a dovedit şi în 1914. Pe de altă parte, Austria era o adevărată citadelă a catolicismului — şi se ştie ce dificultăţi a avut Bismarck cu Roma — şi de aceea cancelarul de fier nu dorea să-şi sporească greutăţile interne prin alipirea Austriei la Germania.

Prăbuşirea Imperiului Ţarilor a fost însă fenomenul care a stimulat misticismul rasei germane şi a electrizat-o, făcînd-o să reacţioneze sub toate formele, ca un singur organism, pregătind reînceperea luptei uriaşe, pornite altă dată de Cavalerii Teutoni. Este interesant de adăugat că planul de a introduce pe Lenin în Rusia, trecîndu-l prin Germania în vagon plumbuit, a fost elaborat de un matematic şi filosof german, care se afla la Stockholm în 1916, plan care încă de atunci a fost supus Statului major german, care l-a pus în aplicare la timp. „Coranul" neoislamismului german, Mein Kampf, este inspirat, în ceea ce priveşte expansiunea în răsărit, de formidabila propagandă germană din timpul războiului, care tindea la ridicarea moralului şi la stîrnirea entusiasmului, punîndu-i înaintea ochilor perspectivele de cucerire a Rusiei, cu bogăţii fabuloase şi cu resurse alimentare nelimitate. In această carte, care tinde să înlocuiască, în Germania, Biblia, se fixează planul de dominaţie al Teutonilor în Europa de răsărit. Dacă totuşi, Cancelarul Hitler a caracterizat fulgerătoarea înghiţire a Austriei ca un „miracol", apoi aceasta a făcut-o din cauză că el însuşi nu se aştepta la completa lipsă a oricărui fel de complicaţii europene.

Germanismul are acum, în urma instalării la Viena, calea de pe valea Dunării deschisă către Marea Neagră și către Asia Mică. Desvoltarea tehnicei pentru comunicația rapidă și mai ales pentru punerea în mișcare a vastelor armate de mașini ucigașe, ca și de oameni — ceea ce încă nu era o realitate atît de brutală pe vremea cînd s'a scris Mein Kampf — face să se îndrepte gîndul de cucerire către vastele cîmpuri de petrol dela Mosul și pînă acolo la cele dela Baku. Sutele de mii de mașini pe apă, pe uscat și în văzduh și care sporesc necontenit, cer hrană, mai urgent decît hordele barbare care nu voiau să mai asculte de porunci, dacă nu era mîncare. Spre cheia Europei de Sud, deci, cetatea de unde porneau sultanii către cucerirea Vienei, trebue să se îndrepte acțiunea de expansiune germană. Dar, Valea Dunării mijlocii și de jos, care a fost bătută de toate hordele barbare, nu este încă pe deplin liberă. În flancul coloanelor de înaintare, mai rămîne încă platoul Bohemiei, care și-a căpătat însemnătatea principală în istoria Europei încă de pe cînd nu fusese cucerit de Marc Aureliu. Rămîne deci acest punct de întrebare: va fi investită fortăreața democratică — și uzina de arme a Europei Sudice — de pe platoul Bohemiei și se va continua ofensiva de expansiune și de dominație fără întîrziere pe valea Dunării, ori se va cuceri, mai întîi, acest post înaintat al slavismului?

*
* *

La această întrebare nu se poate răspunde, decît după ce se va cunoaște starea de spirit a opiniei publice din Anglia și Franța, singurele puteri care ar mai fi în stare să oprească prăvălirea germanismului către Sud-Est. Obiectivul principal al politicii hitleriste este — după Mein Kampf — să unească pe toți germanii într'un singur Stat. Această unire implică nu numai pe germanii din Austria, dar și pe aceia din Cehoslovacia, Polonia, Elveția, Belgia, Olanda, Danemarca și Italia. Chiar germanii care se află în State îndepărtate, ca: Brazilia, China, ori Ucraina, trebue să atîrne de „Marea Germanie", fie că vor deveni supușii ei cu pașport, fie că vor obține privilegii speciale, care ar face din ținuturile pe care le locuesc ei, adevărate posesiuni coloniale ale Germaniei.

În al doilea rînd, Mein Kampf prescrie asigurarea de *„Grund und Boden"*, adică pămînt de cultivat pentru germanismul unit. Trebue adăugat că nu e de loc vorba de colonii, pe care Cancelarul Hitler le crede inutile, ci de terenuri în continuitate cu ținuturile locuite de germani. Dacă Național Socialiștii au agitat violent în toamna trecută, apoi a fost pentru a trage atenția lumii asupra nevoii de expansiune germană. Este interesant de adăugat, că Times, dela 8 Aprilie, vorbind de agitațiile din Polonia, pentru colonii și instituirea unei „săptămîni pentru colonii" în acea țară, adaugă că această propagandă are o însemnătate adîncă (deep signification).

Germania, de altfel, a și prezentat — prin Hugenberg pe care Cancelarul Hitler îl luase la început în guvern împreună cu von Papen — un memoriu, prin care cerea expansiune în Rusia Sovietică, memoriu care apoi a fost retras.

Pentru a se ajunge scopurile de mai sus și pentru a nu se provoca alianțe și grupări de State care să împiedece realizarea idealului germanic, trebuia cu orice preț să se cîștige opinia britanică și cea italiană. Propaganda germană avea deci să administreze anestesicul necesar pentru adormirea opiniei publice din Statele care ar putea fi ostile planului german. Italia a fost cîștigată în împrejurările știute.

Opinia britanică a fost hrănită, încă dela încheierea păcii cu: „nedreptatea", „sălbăticia", „absurditatea" Tratatului dela Versailles. În nicio țară nu s'a dus o campanie mai violentă împotriva acestui tratat, decît în Anglia. S'a adăugat apoi ideea de „Krieg's Lüge", adică minciuna cum că Germania ar fi vinovată de deslănțuirea războiului european. Reparațiile, ocuparea teritoriilor germane, Coridorul polonez, răpirea coloniilor au atins de asemenea sentimentul de umanitate al poporului englez și au înșelat naivitatea și perfecta lui bună credință.

În ultimii trei ani campania în favoarea Germaniei a fost întărită prin formarea unui grup puternic de elemente conservatoare în jurul ziarului Times și apoi a ziarului de duminecă Observer.

Propaganda acestui grup este cunoscută sub numele de Clivdenism dela castelul și proprietatea Clivden, care aparține Lordului Astor, proprietar al ziarului Observer. (Acest castel a fost zidit de faimosul Duce de Buckingham, iar mai tîrziu a aparținut Ducelui de Wellington).

Clivdenismul înseamnează înțelegere și chiar alianță între Germania și Anglia. Între condițiile de căpetenie, Germania cere absolută mînă liberă în Europa răsăriteană și sudică. Dar pentrucă opinia publică engleză n'ar putea rămîne indiferentă dacă Germania ar ataca cu arma Statele mici, clivdenismul propovăduește schimbările „pe cale pașnică", adică așa cum s'a produs înghițirea Austriei. Trebue adăogat că propaganda germană a cîștigat teren în clasele bogate din Anglia, speriindu-le cu primejdia comunismului, iar Cancelarul Hitler apărîndu-le în strălucire de Lohengrin.

Deputatul de Paris, Henri de Kerillis, om de dreapta, observa acum în urmă că cei mai aprigi susținători ai politicii de expansiune germană în Europa Centrală și Sudică sunt tocmai elemente franceze de dreapta, ia ziarul săptămînal, Candide, tot de extremă dreaptă, publică, în ultimul număr (31 Martie) un articol semnat de publicistul cunoscut, Pierre Gaxote. Acest articol—o adevărată negare a spiritului francez de generositate și cavalerism, caută a demonstra că Cehoslovacia „nu este decît o tenie în corpul Europei Centrale și deci trebue să dispară". Profesorii francmasoni care au înșelat opinia mondială, sunt autorii acestei aberații, crede acest publicist.

Se mai publică articole semnate de oameni eminenți, aparținînd politicei de dreapta, pentru a se denunța trimeterea spre păstrare a aurului francez chiar în Germania. Ar fi, după acești autori, peste șaptezeci de milioane de franci aur trimeși de francezi — care sunt înfierați ca trădători de patrie — dincolo de Rin.

Desigur, sămănarea neîncrederii în propria lor țară este întrebuințată sub toate formele de către propaganda germană ca să slăbească rezistența franceză. Prin această metodă s'a reușit, aproape în toate Statele europene, să se învrăjbească opinia publică, paralizînd astfel orișice acțiune împotriva războiului sfînt al dominației, pe care îl începe germanismul. Luptele interne, din Statele care ar putea împiedeca realizarea planurilor germane, sunt stimulate după metoda faimoasă, dar infinit mai perfecționată a comuniștilor ruși.

În ceea ce privește Cehoslovacia, propaganda germană a reușit s'o prezinte lumii din apus, ca un cuib comunist, deși în realitate este un model de Stat democratic, plus învinuirea de a fi o creație pur artificială, fără nicio rațiune de a fi.

În acest sens este interesant de relevat cele publicate de ziarul *Sunday Times* dela 3 Aprilie, ziar inspirat oficial de marele industriaș Berry, și care scrie: „Este adevărat că politică externă franceză este influențată de greșelile din trecut, ca și de tradiția militară continentală, care n'a înțeles niciodată ce înseamnează puterea navală. Dar sunt motive serioase care ne fac să credem că *Franța va*

denunța angajamentele sale în Europa Centrală dacă i s'ar prezenta o bună scuză pentru aceasta". Această bună scuză pe care o așteaptă Sunday Times, ca și întreg grupul filogerman din Anglia, precum o așteaptă cu nerăbdare și cancelarul Hitler, este crearea unui nou front de apărare pentru Franța la Pirinei, în urma victoriei apropiate a lui Franco. „Atitudinea noastră (britanică), adaugă Sunday Times, ne pune însă la adăpost de orișice bănuială de a încercui Germania, ori de a-i *împiedeca* o expansiune, care n'ar depăși anumite limite și ar fi întreprinsă *cu moderație* și care probabil va fi spre folosul celor interesați și chiar al nostru".

Am arătat planul german popularizat în lumea politică din Anglia, pentru „organizarea" Statelor din bazinul dunărean, sub hegemonia Germaniei [1]).

La 24 Martie, cînd d-l Neville Chamberlain a declarat în Camera Comunelor că „Guvernul Maiestății Sale nu poate fi în poziția de a acepta obligații, față de un ținut (Cehoslovacia), unde interesele britanice n'ar fi atît de vitale ca acelea față de Franța și Belgia", au isbucnit tunete de aprobări. Ca o concesie însă, făcută opiniei publice, care devine din ce în ce mai neliniștită și care e condusă în primul rînd de instinct și care își dă seama că supremația germană în Europa înseamnează apusul Imperiului britanic, d-l Chamberlain, adaugă: „Dar, cînd e vorba de războiu și pace, nu intră în joc numai obligațiile de ordin legal, iar dacă războiul ar isbucni, ar fi imposibil să fie limitat numai la aceia care au contractat obligațiuni. Va fi cu neputință să se precizeze unde încep și unde sfîrșesc obligațiile legale. Acest lucru este adevărat, în special pentru țări ca Franța și Marea Britanie, legate prin prietenie și avînd interese atît de întrețesute, fiind devotate acelorași idealuri de libertăți democratice, pe care vor să le păstreze".

Aceste declarații reprezintă însă mult mai mult, decît ar putea să exprime un guvern britanic, dar mult mai puțin deci ar trebui ca să oprească acel *furor teutonicus*, despre care Cancelarul Hitler a ținut în cel mai recent discurs al său să reamintească Europei.

Winston Churchill, care are viziunea realităților și puterea de a zgudui lumea britanică, a prezentat însă primejdia pentru Imperiul Britanic, așa ca ea să se imprime în mintea și celui mai indiferent. După ce a arătat care sunt statele din Europa sud-estică, pe care Germania le va putea subjuga fără a întrebuința forța și le va înlănțui într'o „voalată alianță", pentru a obține tot ceeea ce-i trebue, în special cereale și petrol, Churchill, spune: „Dictatura germană impusă Statelor Dunărene, reprezintă o primejdie de supremă magnitudine pentru Imperiul Britanic". „Dacă nu ne vom opune acum acestei dictaturi vom fi siliți să ne opunem mai tîrziu cînd situația va fi infinit mai grea pentru noi". „Studiind istoria Romei și a Cartaginei, nu e greu să-și facă cineva o ideie clară despre Războaele punice; dar dacă o catastrofă mortală va sfîrși viața Imperiului și a poporului britanic, atunci istoricii ce vor veni peste o mie de ani vor rămîne încă nedumeriți de misterul care învăluește acțiunea noastră de azi". „Ei nu vor putea să înțeleagă niciodată cum s'a putut ca un popor victorios, avînd totul la îndemînă, să fi putut răbda a se vedea scoborît atît de jos părăsind tot ceea ce cîștigase prin sacrificii fără limite; cum toate roadele acestei victorii absolute să fie aruncate în vînt, iar victorioșii să ajungă învinși, iar acei care aruncau armele pe cîmpul de bătaie și cereau armistițiul, să pășească acum în triumf ca stăpîni ai lumii".

[1]) Vezi Viața Romînească, Februarie 1938.

Se pare că opinia britanică a început a-și da seama că politica pe care au urmărit-o, în ultimii ani, conducătorii ei va duce la supremația unui Stat, pe continentul european. De patru sute de ani încoace, politica și armele engleze au împiedecat mereu realizarea — indiferent cine ar fi încercat-o — a unei asemenea supremații, care ar fi însemnat apusul puterii Albionului. Afirmarea instinctului de conservare britanic face ca, în ultimul timp, întreaga viață publică engleză să fie dominată de chestiunile de politică externă.

„Timp de nouă săptămîni — a spus d-l Neville Chamberlain, în ultimele declarații făcute în Camera Comunelor — *treisprezece* ședințe speciale ale Parlamentului au fost consacrate politicii externe".

Se pune întrebarea: mai este încă timp ca politica britanică să mai poată împiedeca stabilirea dominației germane în Europa Centrală și răsăriteană?

Discuțiile anglo-italiene se termină însă între timp și acordul care se va semna în curînd pare a fi baza pe care se va așeza reînviatul *Pact al celor patru*, care va însemna o nouă „Teilung der Erde", pe care o urmărește Germania și care i-ar asigura dominația în Europa. Vor interveni alte accindete politice între timp? Se poate. Logica faptelor nu le poate însă descoperi.

D. N. CIOTORI

MISCELLANEA

DIN ANTOLOGIA SCRISULUI ROMIN

In revista „Sinzana", un mare poet romîn, d-l Carianopol, laudă precum se cuvine un mare poet sirb, d-l Iovan Ducici, poet. (Punctuația aparține autorului):

„*Versul său, adînc uneori, cu arderi de trăiri interioare, rare, iar alteori, rezumîndu-se numai la pastel și ironie, fac (fac ele, versul) din el (adică din d-l Ducici), un poet reprezentativ al spiritului slav*".

Așa dar, luați un rezumat de pastel și ironie, apoi ardeți-i vreo două-trei trăiri interioare, și aveți cea mai științifică definiție a sufletului slav.

Mai departe:

„*Adept neîntrecut al formei (!), nelăsînd să-i scape nicio silabă, poezia d-lui Iovan Ducici, etc., etc....*".

Ceea ce înseamnă că există și poeți, adversari ai formei, care tot timpul scapă silabe.

Pentru a ne convinge și mai bine, d-l Carianopol, ne dă un exemplu din opera poetică a d-lui Ducici, traducînd (firește, nu singur, ci cotizîndu-se cu un colaborator, d-l A. Balotă) o bucată intitulată *Bradul*.

„*Bradul — zice traducătorul — poezia aceasta de esență publicată mai sus, este una din perlele, etc....*".

După care poezia de esență (esență probabil tot de brad), este publicată de d-sa cîte-va rînduri.... *mai jos*, asigurîndu-ne că autorul ei, „*poet al saloanelor, este comparat uneori cu Densușianu la noi, sau în romanțele sale, cu Cincinat Pavelescu*", fără însă a ni se spune care din trei are dreptul să se considere cel mai ofensat. In tot cazul, aflăm că un poet poate fi comparat în două locuri: sau la noi, sau în romanțe.

„*Dar*, — se grăbește a adăuga traducătorul — *traducerea d-lui Iovan Ducici în romînește, nu este prima oară la noi*". Adică traducerea a mai fost și altă oară.

Iată, acum poezia.

BRADUL

Atît de uriaș de sus și singur,
Măreț dar anonim stă de oțel.
Ii cîntă un izvor sub rădăcină
Și seara, corbii-și fac culcuș în el.

Trist veșnic, sub umbrela-i largă
Se culcă singur obosit de cale
Și-aruncă peste coborîșuri însorite
Din umbra grea a disperării sale.

Pe înserat, privește către slavă
Vorbește stelelor și vîntului se 'nchină
Nu-i obosit, dar simte cum îl roade
Singurătatea aspră din lumină.

Trad. de A. Balotă și V. Carianopol.

După cum vedeți, autorul pretinde că bradul d-sale „*stă de oțel*". Credem însă că se înșeală. Căci tot d-sa ne comunică că „*îi cîntă un izvor sub rădăcină*"; și ultimul din inginerii silvici vă va spune că în asemenea condiții, cu apă la rădăcină, zisul brad nu poate sta multă vreme de oțel. Ș'apoi, afară de asta, credem că bradul în chestiune, nu stă nici de oțel, nici de loc. Căci tot autorul ne informează că el (bradul) „*se culcă singur, obosit de cale*". Și atunci, de vreme ce se plimbă, înseamnă că nu „*stă*".

In schimb, înțelegem perfect că „*trist veșnic, sub umbrela-i largă, se culcă singur*". Fiindcă nu numai oamenii, dar și brazii se întristează cumplit cînd sunt siliți să se culce singuri. Sentiment deopotrivă uman și conifer.

Ceea ce însă înțelegem mai puțin este chestiunea cu umbrela. Am fi recunoscători d-lor Ducici, Balotă și Carianopol, să ne spună unde am putea găsi brazi cu umbrelă.

De altfel, credem a putea afirma că aceasta n'ar fi unica ciudățenie din Jugoslavia. Căci dacă este într'adevăr exact că „*seara, corbii își fac culcuș în el*" (adică în brad), aceasta ar însemna că Serbia e singura țară din lume unde corbii consimt să-și facă cuib în brad (știut fiind că ei — și în genere toate păsările, refuză să-și facă cuib în două soiuri de pomi: în palmieri și în brazi).

Curios pom acest brad jugoslav. Nu mai știm ce să credem despre el. Fusese vorba că „se culcă singur, *obosit*", și pe urmă iată că ni se spune că: „vorbește stelelor, și vîntului se'nchină, și *nu-i obosit*, dar simte cum îl roade singurătatea". Mă rog: este sau nu este obosit? Impenetrabil brad jugoslav!

Din aceeași frumoasă poezie aflăm că bradul ce crește în vecina și aliata noastră are moravuri noctambule. Ziua doarme și seara veghează (din moment ce „*pe înserat privește către slavă, vorbește stelelor, se închină vîntului*", tot operațiuni care nu se pot face decît treaz). (Și nici măcar „nu-i obosit"; nu degeaba stă el „de oțel"). Dar vă veți întreba poate de unde știm noi că doarme ziua? Firește, tot dela cei trei co-poeți. Căci dacă bradul nostru, după ce și-a făcut mica plimbare ca orice brav conifer care se găsește, „*obosit de cale*, și-*aruncă*, *peste coborîșuri însorite, din umbra grea a disperării sale*", asta înseamnă că mersul la culcat are loc în plină zi. Altminteri n'ar putea fi coborîșurile însorite, afară poate de cazul unei transportări massive a Jugoslaviei la polul nord.

Dar ceea ce interesează cu deosebire în toate aceste operații, este cum umbra poate fi aruncată *peste* coborîșuri însorite. La noi se întîmplă de obiceiu invers: soarele e deasupra și umbra dedesubt.

Lucrul ne interesează, dar nu ne miră. Căci ne zicem că ne putem aștepta la orice dela un brad care „*se închină vîntului*". Și ne explicăm ușor de ce bradul, care la noi în țară nu se îndoaie cu niciun preț, în Jugoslavia se „*închină vîntului*". Foarte simplu: din cauza „*largii umbrele*". La noi el stă drept dintr'o pură întîmplare: fiindcă vîntul trece

prin sita de ace verzi a ramurilor. Dar de vreme ce bradul şi-a putut procura umbrelă, el se va arcui mai rău ca o trestie.

D-l Carianopol ne informează că „*Iovan Ducici, a început să scrie poezii, încă dela etatea de 12 ani*". Nici nu ne îndoim că fermecătoarea bucată „Bradul" a fost compusă la această frumoasă vîrstă, după cum suntem convinşi că d-l Carianopol a făcut traducerea ca adult. Şi dorim ca cercul cetitorilor marelui poet sîrb să crească neîncetat. Căci deocamdată acest cerc este relativ restrîns. Intr'adevăr, tot d-l Carianopol, ne informează că „nu va fi noapte frumoasă, nu va fi îndrăgostit, nu va fi jugoslav, care să nu murmure versurile lui Iovan Ducici". Şi veţi recunoaşte că un asemenea poet merită un public mai larg decît o biată clientelă compusă doar din nopţi, îndrăgostiţi şi jugoslavi.

INDIVIDUALISMUL D-LUI GEORGE STRAT

Intr'una din zilele acestei luni a avut loc lecţia de deschidere a cursului de Istorie a doctrinelor economice al d-lui G. Strat, profesorul de curînd numit la Facultatea de Drept din Bucureşti. D-l Strat este un colaborator al revistei noastre şi succesul său ne bucură şi ne cinsteşte. Succes care, pe lîngă alte merite, îl mai are şi pe acela de a nu fi fost cu nimic datorat stăruinţelor, intervenţiilor şi presiunilor de politică sau de familie. Lucru rar în moravurile universitare romîne, unde pistonajul, aliat cu tehnica umilitoare de „ţine-geantă", constitue armele cele mai eficace de parvenire în învăţămîntul superior. D-l Strat a izbîndit, fără a se fi folosit de influenţe politice sau de legături de rudenie, iar „ţine-taşcă" este o îndeletnicire pe care d-sa n'a practicat-o niciodată. Şi totuşi, a cîştigat partida, în faţa unui juriu de execuţie, pe care autorul acestor rînduri l-a văzut odinioară, cu proprii săi ochi, sculîndu-se respectuos de pe scaun, la intrarea în sală a candidatului, doar pentrucă acel candidat era secretar general la Ministerul de Finanţe. Acesta fiind climatul moral, devine aproape un miracol faptul că d-l Strat a obţinut victoria. Sau poate că oamenii sunt cîteodată, şi în modul cel mai neaşteptat, capabil de — cum să le zicem? — deliruri de cuminţenie şi decenţă, care, oricît de scurte ar fi, sunt tot mai bune decît de loc.

D-l Strat, în lunga şi completa lui carieră, universitară, în susţinuta sa activitate de conducător al excelentei reviste „Libertatea", precum şi în cei aproape zece ani, în care a lucrat ca membru al secţiei economice din Consiliul Legislativ, a fost propagandist fervent al aşazisei „şcoli clasice", libertare şi individualiste, şcoală întemeiată de fiziocraţi şi de Adam Smith, şi continuată de Ricardo, Mill, Bastiat, Leroy-Beaulieu, Guyot, doctrină ce face din individ pivotul activităţii economice şi combate cu străşnice etatismul, intervenţia Statului în comerţ, agricultură şi industrie. Era deci firesc ca prelegerea inaugurală să fie o expunere concentrată şi entuziastă a acestei concepţiuni.

In timpul conferinţei, ascultătorul din primele bănci putea nota cîteva amănunte destul de interesante ca valoare de document omenesc.

Astfel, la un moment dat, producîndu-se cîteva aplauze „la scenă deschisă", un profesor dela Facultatea de Drept, şopti unui coleg al său, aşezat alături: „Legionarii!..." arătînd cu ochiul spre tinerii manifestanţi). Ii cunoştea, pe semne ca atare. Iar interlocutorul, care, şi el, — probabil de la cursuri şi de la examene — cunoştea aceasta —, zîmbi aprobativ, dînd din cap. Nu păreau, nici unul nici altul, a fi special de miraţi de paradoxul situaţiei. Aveau aerul să li se pară

natural că partizanii cei mai feroci ai totalitarismului, pe care în clipa aceea vorbitorul îl combătea cu vehemenţă, să aplaude euforic. Cei doi profesori se mărgineau să-şi transmită o simplă informaţie asupra identităţii studenţilor în chestiune. Contradicţia din atitudinea lor era o idee care nu le deranjase niciun moment cursul, ca să zicem aşa al gîndirii. De altfel, această neutralitate spirituală la cei doi magiştri, era foarte firească, de vreme ce discipolii, ei înşişi o practicau cu atîta voie bună, discipolii la care reacţiunea era, doară, cu mult mai stranie. Căci fusese vorba de o doctrină care, pretind ei, le este scumpă, şi care acum era pusă la stîlpul infamiei de acela tocmai pe care îl aplaudau.

Explicaţia ciudăţeniei trebue — credem noi — căutată în următoarea împrejurare de psihologie. D-l Strat are fire de orator, fire vulcanică şi combativă. Tinerii ascultători, puţin sensibili la conţinutul discursului, puteau în schimb să fie relativ atenţi la sunetul lui exterior, la tonul protestator al tiradelor. Cum, pe de altă parte, amintiţii juni intelectuali sunt — în măsura în care sunt ceva — nişte protestatori ai oricărei situaţii, au tresărit plăcut în faţa muzicalităţii polemice a profesorului dela tribună. Pe cale pur fizică, vorbele d-lui Strat au găsit rezonanţa în idealista lor biologie personală. Si atunci, în chip reflex, au aplaudat.

Dar iată o altă mică întîmplare, încă şi mai pitorească.

Orideciteori cuvîntătorul rostea cele mai acuzative sentimente la adresa celor ce primesc remuneraţii pentru servicii ireale, remuneraţii posibile doar graţie parazitismului economiei de Stat, un ascultător din banca întîi izbucnea, infailibil, în aplauze. Era un domn de vreo şaizeci de ani, bine cunoscut mie, titular al unei sumedenii de sinecuri, al căror pretext e controlul de către Stat al muncii şi industriei romîneşti (sau „naţionale", cum se mai zice). De data aceasta, reacţiunea era încă mai paradoxală ca în cazul tinerilor studenţi. In fond, la aceştia, inocenţa intelectuală era scuzabilă. Fusese, doară, vorba de idei. Şi, din partea unui om care n'are obiceiul ideilor, panele de logică nu pot să surprindă. Pe cînd sexagenarul nostru comitea o contradicţie în chestiuni pur practice. Sistemul etatist, pe care d-l Strat îl combătea, se tradusese, ani dearîndul, pentru dînsul, prin avantaje materiale, cîştiguri băneşti, voluptăţi de comandă, aflare în treabă şi putere socială. Desfiinţarea sistemului ar fi însemnat pentru dînsul desfiinţare personală, civilă şi economică. Atunci de ce aplauda? Si încă cu un accent de spontanietate care nu putea fi simulat.

In realitate, ceea ce părea la el o întoarcerea a instinctului de conservare pe dos, era în fond o conduită foarte abilă, foarte utilitară. Mai întîiu, toate aceste personagii care trăesc, parazitar,, au interes ca lucrul să nu se ştie, ca prebendele fără contraprestaţie să rămînă ignorate de public. Al doilea, aceste persoane au interes ca beneficiarii sistemului să fie cît mai puţini posibil. Ei înţeleg bine că înmulţirea paraziţilor periclitează organismul parazitat. Regimul ideal pentru ei ar fi unul unde acest parazitism să nu fie practicat decît de ei singuri, şi aspru combătut cînd e vorba de colegi şi concurenţi. Aplaudînd vorbele unuia care înfierează sistemul, ei pe deoparte îşi dau aerul că nu-s ceea ce sunt, pe de alta împiedecă generalizarea regimului, generalizare care le-ar fi lor înşi-le fatală.

Pentru toate aceste motive, aplauzele de care vorbeam nu aveau nimic contradictoriu, iar spontaneitatea entuziastă cu care erau făcute, era perfect reală.

Ne mai rămîne să spunem cîteva cuvinte despre ideile apărate de d-l Strat. Iată-le, ca rezumate, în următorul pasaj din conferinţă, reproduse după note stenografe:

Luînd poziţie contra ideilor revoluţiei franceze, în care vedea cauza tuturor dezordinelor sociale, Hegel nu concepe un individ care să aibă drepturi faţă de Stat, ci numai datorii, pentrucă între umanitate şi individ, Statul reprezintă singurul organism viu, singurul sistem independent de valori, realizarea didactică a ideei.

Concluzia fatală a unei asemenea doctrine, nu poate fi decît subordoanarea individului forţei şi omnipotenţei Statului, proclamarea acelui primat al colectivului, al socialului, pe care-l vom regăsi in tot şirul de doctrine; dela socialismul utopic al unui St. Simon, ori al unui Tourier, al sistemului contradicţiilor unui Pronathou, al socialismului de toate nuanţele, dela colectivismul lui Marx şi pînă la bolşevismul lui Lenin şi Stalin, dela intervenţionismul, mai mult sau mai puţin accentuat al solidariştilor de toate speţele şi pînă la planificatorii din zilele noastre, adepţi ai economiei dirijate, cea din urmă formă a luptei dusă de un secol şi mai bine contra doctrinei individualiste.

Contra acestei omnipotenţe a Statului, în ordinea economică se ridică individualismul, pentru că vede în ea germenul unui socialism invadator, adevărat cancer al societăţii, care devorează econmia unei ţări, sterilizează bogăţia, epuizează întregul corp social, generalizînd mizeria şi suferinţa.

Şi nici nu s'ar putea să fie altfel, dacă analizăm rezultatele deplorabile ale economiei de după războiu, contaminată chiar în Statele liberale de morbul etatismului şi al economiei dirijate, în care birocraţia iresponsabilă tinde să devină o nouă feudalitate cu mult mai hrăpitoare şi mai devorantă decît cea din evul mediu, în care idealul e ca toţi producătorii să nu mai aibă decît un singur client, Statul, şi consumatorii un singur furnisor, tot Statul, lucrătorii un singur patron, acelaşi Stat, fără de care nimic nu se mişcă, nimic nu se creează.

Toate resorturile vieţii economice sunt astfel falsificate, toate legile echilibrului răsturnate, o concepţie primitivă de artificialism copilăresc pune săpînire pe mintea conducătorilor, care cred, că pe bază de statstici şi de curbe care privesc doar trecutul şi nu înseamnă nimic faţă de viitorul nedesluşit şi tainic, pot răsturna ordinea firească a lucrurilor, comandînd năburii ca şi oamenilor, după cum pune stăpînire şi pe sufletul maselor populare, gata să aclame lozincile ce o dispensează de munca susţinută, de economie şi prevedere, de ordinea şi disciplina liber consimţite, lozinci pe care i le servesc tot soiul de vrăjituri şi magi reformatori, pe care i le susură toate sirenele demagogiei şi ale revoluţiei.

Apărător al liberei iniţiative în ordinea economică, apărător al dreptului de proprietate („cet abrégé de toutes les vertus sociales"), cum îl numea filosoful Taine, în care individualismul vede o garanţie a libertăţii individului şi pîrghia indiscutabilă a progresului social, adversar al luptei de clasă, al revoluţiei, al demagogiei, (în care vede o formă socială a degenerescenţei intelectuale) duşman implacabil al socialismului, oricare ar fi forma ipocrită şi masca sub care s'ar prezenta, moderator şi conciliator al antagonismelor de clasă, de rasă, ori de naţiuni, individualismul liberal reprezintă, în momentul de faţă, doctrina de ordine şi de coherenţă, de raţiune lucidă, de realism verificat, de conservaţiune şi progres, de catalizare a voinţei creatoare, temelul şi armătura însăşi a ştiinţei economice, zăgazul, unicul şi cel din urmă, împotriva şuvoiului revoluţionar care, sub orice formă s'ar prezenta şi în orice albie ar curge, nu poartă decît germenii morţii, ai distrucţiei şi ai barbariei".

După cum vedem, d-l Strat plasează subt aceeaşi rubrică — pentru a le opune individualismului clasic — doctrine multiple şi considerate pînă acum ca foarte heterogene. Autorul identifică un socialism gen Saint-Simon, sau Fourier, sau Marx, cu totalitarismul contemporan al regimurilor de adoraţie, teroare şi mizerie. D-sa nu arată în deajuns — poate chiar nu arată de loc — că socialismul, aşa cum a fost el scris de clasicii lui întemeietori, nu era potrivnic individualismului. Fără să mai vorbim de doctrinele unor Bakunin sau Kropatkin, care poartă chiar şi numele de „socialism libertar" şi de „exasperare a individualismului", cele două sisteme tipice de socialism, cel zis utopic, tot atît cît şi cel zis ştiinţific, sunt, în fond, foarte individualiste, ba poate mai individualiste încă decît însăşi şcoala clasică a economiştilor apăraţi de d-l Strat. Economiştii clasici nu neagă importanţa „binelui general" a „intereselor colective", ci doar pretind că această prosperitate publică nu e decît rezultatul, scopul—mărturisit sau nemărturisit—către care tind eforturile individuale şi că individul, lăsat să lucreze liber şi nestînjenit de Stat, e cel mai bun, aproape unicul mijloc capabil să asigure binele tuturor. In această concepţie, individul, persoana omenească, e relegat la situaţia de instrument, de mijloc, de unealtă. Şi aci stă tocmai deosebirea faţă de şcolile socialiste. Pentru ele individul, personalitatea omenească, e scopul suprem al istoriei, iar societatea, organizarea acesteia, organizarea producţiei, consumaţiei, a guvernării şi a gospodărei, toate acestea sunt mijloace, modalităţi, unelte pentru atingerea unui ţel etic: ameliorarea persoanei umane, a individului. Un ilustru critic istoric al socialismului, Tugan Baranovski, într'o carte scrisă în 1896 şi foarte celebră înainte de războiu, căuta trăsătura comună a tuturor variantelor de socialism, şi credea a o găsi în imperativul categoric kantian: „consideră pe om ca pe un scop, iar nu ca pe un mijloc", concepţie în fond mult mai autentic individualistă, decît aceea a şcolii Smith-Ricardo-Mill, care nu numai că coboară pe individ la rolul secund de simplu mijloc, dar îl mai coboară şi altfel, depreciind încă odată această individualitate omenească, prin caricaturizare, reducînd-o la schema săracă a lui homo oekonomicus. Aşa încît, adevăraţii îndrăgostiţi ai individualismului îl vor găsi pe acesta mai degrabă în unele din doctrinele pe care d-l Strat le combate.

Aceasta însă nu vrea să spună că activitatea ideologică a profesorului dela Bucureşti nu-i foarte justificată. Intr'adevăr, individualismul are azi nevoie să fie apărat oricum, chiar subt forma atenuată a şcolii clasice. Ba poate chiar e mai bine să se înceapă aşa. In lupta împotriva totalitarismului, argumentele simpliste ale unor Smith ori Ricardo sunt mai pregnante decît complicaţiile sociologice ale doctrinelor mai evoluate de gen Marx sau Saint-Simon.

HECTANT

Se vorbeşte şi se scrie mult astăzi despre „criza" limbii romîne. Se afirmă că marele public, ziariştii şi chiar scriitorii sînt ignoranţi în matere de gramatică, ba chiar că nici profesorii de limba romînă nu ştiu să facă o frază. S'au citat greşeli enorme comise de candidaţii la examenul de capacitate pentru limba romînă, şi s'a propus înfiinţarea unei comisii pentru protecţia limbii literare.

Am stat de vorbă cu un tînăr care s'a prezentat la examenul de capacitate şi care, deşi recunoştea că el şi colegii lui au multe lipsuri, refuza să admită că vina acestui lucru o au candidaţii. Văzînd că examinatorul ocărăşte în public pe licenţiaţii celorlalte universităţi decît cea unde profesează el, interlocutorul meu şi-a spus că desigur preşedintele comisiei ştie toate mai bine decît ceilalţi specialişti. Şi cum din întîmplare el mai este şi autorul unui manual de lingvistică, se părea

evident că cel mai bun mijloc de a-ţi asigura reuşita la examen este studierea după numitul manual.

Dela început însă bunăvoinţa cititorului a fost pusă la grea încercare, din cauza întrebuinţării unor termeni ermetici. Astfel unele limbi sunt numite *hectante*. Ce poate însemna acest cuvînt, care se întîlneşte în tot cursul manualului? Cunoscutul meu, intrigat, a căutat într'un dicţionar romînesc, apoi într'unul franţuzesc, fără să se poată lămuri. A întrebat pe elevii autorului, care n'au ştiut nici ei. Cuvîntul acesta, *hectant*, a ajuns să-l obsedeze, să nu-l mai lase să doarmă. Toţi cunoscuţii pe care-i întîlnea tînărul studios erau solicitaţi să dea o explicaţie. Specialiştii au declarat că n'au întîlnit niciodată, în niciun manual, termenul de *hectant*. Disperat, candidatul a renunţat la citirea manualului, a renunţat şi la examen, iar acum ne întreabă pe noi: ce înseamnă *hectant?*

Cu riscul de a părea ignoranţi, a trebuit să mărturisim şi noi că nu cunoaştem un asemenea cuvînt.

Vedem o singură explicaţie posibilă: autorul a citit undeva greşit *hectant* în loc de *flectant*, iar *flectant* nu este decît o greşită adaptare germano-romînă a cuvîntului *flexionar*. Şi astfel *hectant* a pătruns în manual, peste tot, în locul lui *flexionar*.

Propunem ca autorul să fie imediat cooptat în comisia pentru protejarea limbii romîne.

PSIHOLOGIA POPOARELOR

Ştiam de mult că nimic nu este mai greu de pătruns ca psihologia unui popor străin. De cînd politica externă a ajuns o preocupare generală, a noastră a tuturor, luată din competenţa exclusivă a diplomaţiei, mi-am dat şi mai bine seama de greutatea pe care o întîmpinăm cu toţii în înţelegerea reacţiunii deosebite a fiecărui popor, în faţa aceloraşi evenimente.

Spre deosebire de alţii, mai prezumpţioşi, recunoscusem de mult că suntem atît de străini de mobilurile care pot declanşa, sub ochii noştri, acţiunile ofensive sporadice ale Japonezilor sau de cele care trezesc rezistenţa chineză, încît renunţasem a le mai înţelege. Sunt atît de departe de noi Ţara Soarelui Răsare şi Imperiul Ceresc, atît de diferite civilizaţiile lor de a noastră, că nu am suferit prea mult în amorul meu propriu, prin mărturisirea că nu pot înţelege complexităţile sufletului galben.

Nu toată lumea este aşa modestă ca mine în domeniul psihologiei popoarelor. Nu aţi întîlnit, ca şi mine, atîţia oameni care cunosc resorturile cele mai intime ale sufletului străin? Ei ştiu, de pildă, că leul britanic se mişcă greu, că odată urnit, e implacabil, că Albionul e perfid şi că Englitera cultivă arta de a cîştiga întotdeauna ultima bătălie. Şi îmbinînd toate aceste elemente, cunoscătorul psihologiei engleze se ridică pînă la sinteză: spiritul „insular" e fundamental deosebit de cel „continental".

Taina sufletului german a aflat-o mai uşor graţie indiscreţiilor unor Kant, Goethe sau Marx. Mai ales că, încă dela Tacit, sufletul germanic a fost obiect de atentă observaţie. Cît despre Francezi, cine nu le cunoaşte sufletul? De pe vremea lui Cesar îi ştim: certăreţi şi versatili, risipitori cu ideile şi sgîrciţi în chestiuni de bani, în decadenţă în timp de pace şi eroi în vremuri de războiu.

Fireşte, uneori psihologul desăvîrşit încearcă unele dificultăţi. Nu-i e întotdeauna uşor să împace între ele unele dintre ideile sale despre psihologia fiecărui popor. Milenara civilizaţie chineză, pe care o ştie „contemplativă" are uneori svîcniri care pun în grea cumpănă „dinamismul" japonez, dar mi-te, temeliile psihologiei. Nici „utilitarismul" specific englez nu se îmbină totdeauna în mod fericit cu rolul pe care, cum prea bine ştie psihologul, îl joacă în vieaţa spirituală a insularilor factorul etic.

In practica zilnică aceste aparente contraziceri sunt însă foarte folositoare. Oare nu datorează psihologul tocmai acestui pestriţ bagaj psihologic putinţa de a înţelege o realitate adesea plină ea însăşi de aparente contraziceri? De cît folos nu îi e, de pildă, să ştie că Germania eternă este, după necesitatea cauzei, tot aşa de bine ţara unui colectiv furror teutonicus, ca şi ţara care cuprinde „das Volk der Denker!".

Eu, unul, mi-am spus sincer: nu faci de psiholog al popoarelor. Ca o mîngîiere, îmi spuneam însă, pînă mai dăunăzi, că, dacă sunt slăbuţ în înţelegerea altor popoare, sunt cu atît mai pătrunzător cînd e vorba de cunoaşterea propriului nostru suflet.

Socoteam introspecţiunea ca un bun personal al meu.

Care nu mi-a fost însă desiluzia cînd, zilele trecute, trebuind să explic unui prieten reacţiunile opiniei noastre publice în actualele împrejurări internaţionale, am fost nevoit să constat că dacă introspecţiunea mea e pătrunzătoare, ea pare lipsită de darul de a convinge.

Prietenul meu, om simplu, care nu a făcut niciodată politică şi duce la ţară o vieaţă meditativă, îmi spunea că nu mai înţelege nimic din desfăşurarea evenimentelor externe.

— Nu pricep de ce Franţa, spunea el, cu armata ei atît de puternică, nu reacţionează; nu înţeleg de ce sunt bucuroşi vameşii italieni cînd colegii lor austriaci de pe Brenner sunt înlocuiţi cu vameşi germani; nu văd ce nevoie au Englezii de a fi mereu mai puternici, pentru a ceda mereu....

După modestia mărturisită de mine mai sus, în acest domeniu, veţi înţelege pentru ce nu m'am încumetat să-i disec lăuntrul sufletelor galice, italiene şi britanice.

Dar cînd şi-a exprimat nedumeriri faţă de reacţiunile sufletului romînesc, n'am vrut să scap ocazia de a înfăţişa roadele îndelungatei mele introspecţiuni.

— O ţară ca a noastră — am început eu — care şi-a realizat unitatea naţională, este, prin definiţie, conservatoare în politica ei externă. Ea nu se poate alătura decît acelora care, ca şi ea....

— Ştiu, mi-a spus prietenul meu. Incerci să forţezi uşi deschise. Sunt dinainte convins de logica ideilor tale. Dar ele nu exprimă faptele de observaţie din jurul nostru.

Şi pentru a mă convinge, mi-a înfăţişat lucrurile cam în felul următor:

— Doi oameni stau gata să se încaere. Unul din ei jinduieşte la proprietatea celuilalt. Dacă ar putea aşeza, după voia lui, pietrele de hotar, ar înjumătăţi şi moşia noastră. Aşi înţelege să sărim amîndoi în ajutorul celui care îşi apără brazda şi, odată cu o lui, şi pe a noastră. Dacă suntem prea slabi şi nu ne încumentăm a ne amesteca în luptă, aşi mai înţelege să ne mulţumim a dori, în taină, victoria aliatului firesc. In fapt însă ce facem? Indiferenţi la ceea ce urmăreşte fiecare dintre viitorii combatanţi, ne mulţumim a le inspecta fiecare muşchiu, a le cîntări şansele de victorie, spre a ne alătura celui mai vînjos. Iar ceea ce te rog să-mi explici, cu introspecţiunea ta, e mobilul pentru care, numai pentrucă este sau pare mai muşchiulos, ne dăm de partea unui căpcăun, deşi ştim prea bine că, rămas în viează, ne va înghiţi...

Nu am răspuns imediat. Am chibzuit o clipă. Am revăzut un şir de imagini fugare, cărora nu le dădusem pînă atunci toată însemnătatea.

Şi de atunci am renunţat şi la inrospecţiune.

LITERATURA OFICIALĂ

In această vreme a propunerilor de anchete linguistice şi de examene pentru dovedirea cunoştinţelor de limbă romînă, e interesant să menţionăm şi o altă latură a problemei limbii. Anume problema stilului oficial.

Căci dacă vechea afirmaţie a scriitorului francez, care pretindea că stilul e însuşi omul, mai este valabilă, atunci proza emanată dela autorităţile noastre de Stat l-ar pune pe bietul Buffon în grea încurcătură. Nu suntem partizanul înfiinţării unei censuri permanente pe lîngă fiecare autoritate, dar credem că, dacă s'ar trimite diversele decrete şi circulări, emanate dela principalele instituţii de Stat, spre examinare unui for alcătuit din profesori de limba romînă, autorii circulărilor ar fi, de cele mai multe ori lăsaţi?.

Ştim cum se alcătuesc aceste decrete şi circulări. Directorul dă dispoziţiile necesare subalternului său. Acesta dictează apoi textul la maşină. Il semnează pentru conformitate şi îl dă şefului său spre contrasemnare. Hîrtia o porneşte apoi spre sferele înalte ale ministerului, pentru a se odihni îndelung pe masa secretarului general sau chiar a ministrului. Şi ne întrebăm, cum, cu toată pregătirea acestei pleiade de competenţe — căci trebue să presupunem că toate aceste persoane au cel puţin bacalaureatul, dacă nu şi alte studii superioare — este cu putinţă să iasă în Monitorul Oficial texte care ar putea fi întrebuinţate cu haz în multe comedii ale autorilor noştri dramatici.

Acum cîteva zile, de pildă, Monitorul Oficial publica o serie de pedepse aplicate personalului sanitar. Intre altele, se anunţa că d-na Dr. H., medic de spital în oraşul R., este pedepsită cu transferarea ca medic de spital în oraşul D., pentru neglijenţă în serviciu şi lipsă de cunoştinţe medicale necesare. Urma o altă transferare, tot atît de savuros motivată, al cărei text însă l-am pierdut din nefericire. Dar motivarea cazului H., credem că, aruncă o lumină destul de vie asupra capacităţii logice şi stilistice a autorilor deciziei în chestiune.

Un alt exemplu: Ord. circular Nr. 470.554 din 13 Martie 1938, al Dir. Timbrului, care spune: „Art. 4, § 19, din legea timbrului, impune ţinerea de registre comerciale şi timbrarea lor, tuturor comercianţilor şi industriaşilor, fără nicio distincţiune de mare sau mic comerciant sau industriaş". Cum însă în timpul din urmă, s'a intervenit pentru dispensarea micilor comercianţi şi industriaşi de a ţine registre, întru cît foarte mulţi nu ştiu carte, Ministerul ţine să declare că, faţă de dispoziţiile categorice ale legii timbrului, nu poate acorda o scutire de taxe legal datorate.

„Ţinînd însă seamă de faptul neputinţei ţinerii la curent a registrelor comerciale, pentru a veni în ajutorul lor, Ministerul dispune ca, în schimbul unei taxe forfetare de 200 lei anual, să fie dispensaţi de a mai trece operaţiuni în ele, şi deci de a le ţine la curent".

Motivarea va fi fiind ea cum este, dar ne întrebăm atunci, care mai este rostul ţinerii obligatorii a registrelor, dacă taxa de 200 lei dispensează de această obligaţie?

Sau, alt exemplu de claritate, emanat dela aceeaşi Direcţiune, Serv. Impozitelor pe automobile: Ord. circular Nr. 7 din 1 Aprilie 1938: După ce se arată că excelenta lege a automobilelor se modifică, adăugîndu-se nişte texte confuze şi antieconomice, se dau organelor subalterne dispoziţiuni de aplicare în modul următor: „Dacă, în caracteristicile tehnice ale motorului s'a omis, sau din orice alte motive, nu s'a trecut capacitatea în litri a cilindrilor, după care se va stabili impunerea anuală, aceasta se va calcula astfel: alesajul în mm. la patrat se va înmulţi cu 3,14, iar produsul înmulţirii se va împărţi la 4, obţinîndu-se un cît, rezultat al primei operaţiuni. A doua operaţiune, va fi: cursa în mm se va înmulţi cu numărul cilindrilor, obţinîndu-se un produs. Produsul acestei înmulţiri se va înmulţi cu cîtul primei operaţiuni şi se va obţine, astfel, capacitatea în litri a cilindrilor".

Ne-am lămurit!

NICANOR & Co.

RECENZII

G. CALINESCU: Enigma Otiliei. Ed. „Naționala-Ciornei".

Incă dela „Vieața lui Eminescu", se putea vedea că G. Călinescu este un creator de atmosferă. In acea biografie atît de exactă ca informație și totodată atît de plină de culoare, nu numai figura lui Eminescu trăia, ci și toată epoca lui, toată atmosfera acelei epoci.

Trebue pentru asta însușiri de poet, o intuiție care scotocește sub ceea ce este pitoresc imediat, ca să dea de pături mai adînci, mai bogate și mai susceptibile de durată. G. Călinescu știe să descopere acest al doilea strat, de culoare locală, care este mai autentic decît cel dela suprafață, pentrucă poartă în el caractere permanente.

Dar crearea de atmosferă mai cere și o putere de auto-halucinare, care să deformeze puțin realitatea fotografică, și s'o devieze ușor spre fantastic. Darul acest nu se capătă, nici nu se învață. Este un dar enselțialmente poetic.

G. Călinescu îl are, din belșug. Datorită intuiției poetice și puterii de auto-halucinare, romanul „Enigma Otiliei", este, în primul rînd, o realizare de atmosferă.

Aceasta se recunoaște dela primele pagini, în care îl vedem pe tînărul Felix Sima, proaspăt sosit dela Iași, căutînd, într'o seară de Iulie, în anul 1909, o casă pe strada Antim.

Felix Sima a terminat abia liceul. Părinții lui au murit. El vine acum în București, la tutorele lui Costache Giurgiuveanu, cumnatul tatălui lui. Felix nu l-a văzut pe acest Costache Giurgiuveanu, decît cu mulți ani în urmă, cînd era copil. E un bătrîn maniac și plin de ciudățenii, sgîrcit cumplit și totuși cu elanuri de tandrețe, rareori realizate, sau realizate numai în limita unei totale gratuități. Casa lui Giurgiuveanu, cu uși grele, geamuri prăfuite, scări care scîrție, dușamele care trosnesc și vechi mobile care pocnesc noaptea, învălue dela început pe Felix într'o atmosferă de umezeală sufletească. Impresia aceasta, însă, este repede, dacă nu alungată, cel puțin trecută pe un plan subaltern, de verișoara Otilia, fata vitregă a lui moș Costache. Felix se îndrăgostește de ea. Dragostea aceasta formează unul din firele romanului. Alt fir, este acela care leagă pe Costache Giurgiuveanu de rudele lui: sora lui, Aglae, femeie ațoasă și hulpavă, dar fără puterea de a-și realiza intențiile de acaparare; Simion Tulea, cumnatul lui, maniac religios, paralitic progresiv, care se crede Isus și dă prilej la cîteva scene de un comic sinistru; apoi copiii acestei perechi: Titi, gligan nătărău și maniac, individ cu heredități apăsătoare și tragi-comice; Aurica, fată trecută, urîtă și isterică; Olimpia, placidă, vietate feminină și bărbatul acesteia, Stănică Rațiu, avocățel lăcrămos

și declamator, butoi de locuri comune, semidoct grandiloquent, mahalagiu spilcuit, intrigant cu candoare, rău cu seninătate, cu un cumplit simț al familiei și al rasei (e dintr'un neam de Macedoneni amarnici și tentaculari).

Toți acești scăpătați ratați, neputincioși și intriganți, trăesc cu nădejdea moștenirii lui moș Costache. Piedica în calea acestei moșteniri, ar putea fi numai Otilia, fata vitregă, pe care Costache Giurgiuveanu n'a adoptat-o încă; toți se tem că moș Costache are să-i lase averea prin testament. La această primă obsesie testamentară, se adaugă obsesia banilor ascunși. Toți membrii familiei sînt convinși că Costache Giurgiuveanu își ține averea într'o ascunzătoare în casă. Stănică Rațiu este dedectivul familiei în această misterioasă chestiune. El este totodată și cel mai convins de existența ascunzătorii. Firul al doilea (simultan în desvoltare cu primul), e agățat de piciorul lui Stănică Rațiu și acesta îl încîlcește și îl descurcă după cum îi place. Dintre toate personajele lui Călinescu (toate redate ca foarte isbutite vedenii, răspînditoare de atmosferă), hotărît, Stănică Rațiu este acela care poate pretinde, fără teamă de contestare, la titlul de atîtea ori uzurpat de „tip". Stănică Rațiu este unul din cele cîteva tipuri — nu prea multe — pe care le-a dat literatura romînească. Tip și totuși violent conturat și zugrăvit cu tocmai atît pitoresc cît trebue ca să nu se piardă în schematie.

Firul Otilia-Felix nu este nici el lipsit de încîlceli și noduri. La dragostea lui Felix, Otila nu răspunde decît tîrzu și vag. Un bun simț realist o face să privească cu înțelegere rece romantismul lui Felix. Otilia are credința că n'ar putea fi o bună tovarășe de vieață. Temperament aventuros, ea nu se simte atrasă de vieața pașnică și micburgheză. Un prieten al tatălui vitreg, bogatul moșier Pascalopol, văduv, mult mai în vîrstă decît ea, o iubește, dar este gata să se dea la o parte, în cazul cînd Otilia s'ar hotărî să-l iubească pe Felix. Dar ea nu ia deocamdată nicio hotărîre, făcînd lui Felix vagi făgăduieli, declarînd că și ea îl iubește, dar evitînd orice preciziune, în ce privește viitorul. Intre timp, Stănică Rațiu își continuă investigațiile și spionează pe Giurgiuveanu. Acesta, după un atac de apoplexie, se hotărăște să dea lui Pascalopol pentru Otilia, o sumă, pe care sgîrcenia lui, în ultima clipă, o reduce cu două treimi. Stănică Rațiu, dela o fereastă a văzut scena și a aflat unde își ține bătrînul banii. Intr'o zi, cînd moș Costache e singur, Stănică vine și ia pachetul de bani de sub saltea, în fața bătrînului, care moare pe loc de groază. După moartea lui Giurgiuveanu, Otilia se hotărăște să se mărite cu Pascalapol, precizîndu-și astfel atitudinea ei enigmatică și echivocă de pînă atunci.

Familia Tulea este zugrăvită de autor cu o rară vigoare. Figura sgîrcitului Giurgiuveanu este de asemenea tratată magistral.

Dar dintre toți, mai ales, Stănică Rațiu — care este de fapt eroul romanului — este acela care trăește cu mai multă intensitate. Este un personaj care nu poate fi uitat. Se impune atenției noastre și rămîne în amintire mai veridic și mai viu decît o ființă reală. Marea artă, creatoare de vieață, ne cucerește mai mult chiar decît vieața însăși. Este tocmai ceea ce se întîmplă cu romanul lui G. Călinescu.

PH.

G. M. CANTACUZINO: Pătrar de Veghe. Editura Cartea Românească.

D-l G. M. Cantacuzino a scris, cu „Pătrar de Veghe", o carte fermecătoare. Prin tema ei, prin stilul ei plin de putere evocatoare și de plasticitate „Pătrar de Veghe" este o carte bogată în idei, în conside-

raţiuni arhitectonice şi general filosofice, fără ca să lipsească nici elementul descriptiv, împletit fericit cu momente epice.

Autorul nu ne dă „descrieri", deşi subiectul cărţii este o călătorie întreprinsă în Orient. El cutreeră, plecat din Beyruth — colorata capitală a Syriei — o fişie cuprinsă între coasta estică a Mediteranei, înălţimile Libanului şi ţinuturile Ţării Sfinte. Trecînd deşertul, ajunge în valea cuprinsă între Eufrat şi Tigru, pînă la coasta golfului Persic, şi deacolo taie deacurmezişul Persia şi capitala ei, Teheran. Fără ca autorul să facă operă de reconstrucţie istorică, în faţa noastră se desfăşoară în imagini vii, vestigiile trecutului, crîmpee din istoria Imperiului asirian, din a măreţului Babilon, figura unui Alexandru-cel-Mare, Atarxerses, a Esterei şi a atîtor eroi care au trăit aici o vieaţă tumultuoasă şi tragică.

D-l Cantacuzino nu a privit monumentele, oraşele, peisajele, ca arheolog sau ca estet. D-sa mărturiseşte, că a voit să stabilească un nemijlocit contact cu opera arhitecturală, cu atmosfera şi peisajul oriental, nu pentru a le înregistra sau judeca. „Plecasem să cercetez, să învăţ, să cunosc şi din toate să deduc metode noi, sau să încheg un crez limpede, potrivit la zilnicul muncii".

Autorul caracterizează cît se poate de elocvent Orientul, ca să sublinieze apoi deosebirea dintre acesta şi Occident. „Acolo la noi în Europa, unde totul este precizat, vieaţa e atît de voită, de excesivă, încît moartea apare ca o întrerupere de curent, un accident al cărui înţeles religiile în zadar încearcă a-l însuşi sufletului. Aicea — în Orient — fiecare socoate cu dînsa. Cimitirele se întind peste tot. La fiecare răspîntie dai de un locaş funerar. Morţii şi vii se întîlnesc mereu într'un ciudat prezent".

Deşi Orientul impresionează puternic pe autor, cu plastica lui bogată, cu variatul lui colorit, totuşi, şi acest lucru ţinem să-l scoatem în evidenţă, el nu ia atitudine conservatoare şi nu priveşte cu nostalgie trecutul şi ruinile lui. D-l Cantacuzino n'a devenit o „victimă" a Orientului. D-sa nu renunţă să pună în justa ei valoarea tehnicei, a esteticei şi arhitecturii noastre. In aceste rînduri vorbeşte nu numai artistul, ci şi profesionistul, care cunoaşte valoarea betonului şi frumuseţea construcţiei de astăzi.

De sigur că ceea ce preocupă într'o măsură mai largă pe autorul lui „Pătrar de Veghe", este elementul arhitectonic, pe care-l analizează şi clasifică cu atîta competinţă. Iată cum descrie d-sa Moscheia lui Omar:

„Pe un plan de batisteriu bizantin, rezemîndu-se pe coloane romane, cu ziduri pardosite din marmoră grecească şi mozaicurile lucrate de meşteri din Constantinopole, avînd policandre de aur, lucrate în Spania şi grile de fier bătut, opera unor meşteri francezi, cupole de lemn croite de constructori de vase, urmaşi ai Fenicienilor, stucuri arabe, covoare şi faianţe persane, capela de proporţii modeste stă între porticurile sale ogivale în paza unor chiparoşi".

Deşi profesionist şi bun cunoscător al artelor plastice, ceea ce autorul a căutat să prindă, nu este numai forma rece a creaţiilor arhitectonice. El merge pînă la esenţa lucrurilor. „Intimitatea în monumental şi umanul în măreţie sunt însuşirile de seamă ale întregului Orient şi lecţia dată Evului Mediu de către acest Orient". Cu aceasta credem că autorul parvine să fixeze, dincolo de aparent, fundamentalul aport pe care cultura monumentală a Orientului apropiat îl aduce civilizaţiei care, istoric, îi urmează.

O mare parte din lucrarea d-lui Cantacuzino cuprinde crîmpee şi imagini din peisajul oriental. Pline de pitoresc şi de culoare locală,

apar acele pagini în care dincolo de arhitectură şi artă este descrisă vieaţa acelor ţinuturi.

Povestea lui Kimbir închide unele dintre cele mai frumoase pagini ale cărţii. Pare o frîntură din acele minunate 1.001 de nopţi în care misticismul oriental învăluie totul, istorie, oameni, credinţe, sentimente.

De altfel, nu o singură dată scrisul d-lui Cantacuzino capătă un puternic element epic, sugestiv şi emoţionant.

Stilul în care este scrisă cartea, am spus dela început, e unul din elementele importante ale farmecului ei. Cartea abundă în „găsiri" expresive. Vorbind de peisajul unui ţinut de pe platoul Iranului, autorul scrie: „Decorul e ordonat de o măiastră armonie naturală, urmau dezordinea şi haosul geologic în care e închegat sbuciumul ultimelor cataclisme. *Parcă, nemulţumit de opera lui neizbutită, Dumnezeu ar fi frînt acest continent, aruncîndu-l cu dispreţ în nisipuri*". Sau iată descrierea unei furtuni: „Lungi fâşii de nori zdrenţuroşi trec prin faţa piscurilor. Tunetul a început şi el să bubuie spre miazăzi. Spre miazănoapte, un alt bubuit a răspuns. Două tabere cereşti, adăpostite fiecare în dosul unui zid de munţi, îşi aruncă sfidări... o ploaie de fulgere cade pe creste, tunetul e un vuiet neîntrerupt, vocile nu se mai aud, totul pămîntul sună ca un vas gol. O stîncă se desprinde dintr'un pisc aprinzînd scîntei în prăbuşirea ei. O haită de hiene nebune de groază trec pe sub farurile automobilului".

Ne vom opri aici, deşi cu toată lungimea şi numărul mare al citatelor, ne dăm seama că nu am putut reda decît o palidă imagine a atîtor frumoase pagini pe care „Pătrar de Veghe" le cuprinde.

D-l Cantacuzino n'a voit să facă în cartea d-sale literatură şi nici nu a făcut. D-sa s'a mărginit să ne pună în legătură directă cu o întreagă lume de forme, imagini şi culori, lucru pentru care cititorul, atunci cînd lasă cartea din mînă, nu-i poate fi decît adînc recunoscător.

H. S.

MIHAI DIACIUC-DASCALESCU: Răscoala iobagilor dela Bobâlna. (1437). Tip. „Inainte", Piatra-Neamţ, 1938.

Cu prilejul aniversării a cinci sute de ani dela prima răscoală ţărănească din Ardeal şi ca o contribuţie la studiul mişcărilor ţărăneşti din Romînia, d-l Mihai Diaciuc-Dăscălescu, pe baza documentelor şi a isvoarelor istorice, culese de alţi autori, a scris o lucrare utilă pentru cunoaşterea frămîntărilor din trecut ale ţărănimii.

In prefaţa lucrării, autorul face unele constatări care trebuesc subliniate.

„*Studiind istoria, spune d-sa, — noi vom pătrunde mai bine cunoaşterea prezentului şi drumul pe care suntem sortiţi să-l urmăm..... Faptele trecutului romîn aşteaptă a fi redate, în scopul înarmării poporului în drum spre progres..... Numai adîncind istoria poporului nostru, pătrunzînd în cele mai tainice cute ale căilor străbătute de strămoşii noştri, generaţia de azi va putea mai uşor să parcurgă calea indicată de mersul istoriei*". In scopul cunoaşterii unei laturi din acest trecut, este scrisă această lucrare. Este vorba de contribuţia de jertfe, pe care a dat-o ţărănimea, în luptele pentru dreptate şi libertăţi, contribuţie care — în structura socială a ţării noastre, cu o ţărănime numeroasă, contînd ca factor principal în procesul economic şi social — este menită să aducă elemente hotărîtoare în stabilirea perspectivelor de ordin politic, pe care le cer vremurile de azi.

Inainte de a ajunge la subiectul lucrării, d-l Dăscălescu, pe bună dreptate, găseşte nimerit să cerceteze istoricul ţărănimii din Ardeal,

în prima perioadă a stăpînirii maghiare, scoţînd în relief, că sub influenţa factorilor social-economici ai feudalismului, combinaţi cu pătrunderea capitalului comercial la sate şi exploatarea ţărănimii de către biserica catolică, starea ţărănimii s'a înrăutăţit din ce în ce mai mult. Procesul acesta de transformare a ţăranilor liberi în iobagi s'a accentuat cu deosebire în secolul al XIV-lea, ca o urmare a pătrunderii economiei băneşti la sate, care a disolvat sistemele primitive de producţie, le-a desăvîrşit, dar în acelaşi timp a înrăutăţit situaţia ţărănimii. Este clar că în aceste condiţii, contradicţiile de clasă s'au ascuţit, degradarea ţărănimii avînd darul să ducă la plămădirea unei conştiinţe de clasă, mai cristalizată, care a împins clasele exploatate la luptă.

Ca să ajungă însă la forma superioară de luptă *organizată* şi *colectivă*, caractere pe care le-a avut răscoala din 1437, ţărănimea a trecut prin alte multe faze de lupte izolate, dezorganizate, care au constituit oarecum etapele de maturizare revoluţionară a ţărănimii. Iată de ce, pentru mai multă claritate, d-l Dăscălescu, în două capitole speciale — *Frămîntările sociale din Ardeal, în decursul veac. XII—XIII* şi *Luptele iobagilor în veacul XIV* — se ocupă de aceste etape, reliefînd că în trecerea anilor, cu perfecţionarea şi adîncirea sistemului de exploatare, se perfecţionau şi formele de reacţiune ale ţărănimii, sub influenţa creşterii conştiinţei de clasă, cît şi a experienţelor trase din luptele purtate pînă atunci.

Veacul al XV-lea a adus desăvîrşirea regimului economic feudal în Ardeal. Aceasta a avut ca urmare că ţărănimea şi poporul de jos din Transilvania au suferit o întreită exploatare: din partea Statului, către care plăteau darea anuală şi dări extraordinare în caz de războiu, din partea clerului catolic (zeciuiala obişnuită şi diferite taxe şi amenzi), şi din partea nobilimii, prin dijmă, corvezi etc. Este lesne de închipuit situaţia în care ajunsese ţărănimea, avînd pe umerii săi povara întregului edificiu de Stat şi a claselor privilegiate.

Din cauza năvălirii turceşti din 1435—36, ţărănimea iobagă rămăsese în restanţă cu plata îndatoririlor către stăpînii de moşie şi în special către clerul catolic. Episcopul catolic al Ardealului, posedînd domenii întinse, a ordonat să se strîngă în bani toată dijma. Sărăcia fiind mare în urma năvălirilor, ţărănimea a început să refuze plata în masă. Au urmat pedepse morale: excomunicări, oprirea slujbelor etc., care — pe acele vremuri de adîncă religiozitate — impresionau adînc masele.

Pe fondul acesta de condiţii obiective social-economice, la care s'a adăogat influenţa mişcărilor ţărăneşti din alte părţi, s'a produs ridicarea în massă a ţărănimii, extinzîndu-se în afară, şi adîncindu-se, din punct de vedere social. *„S'au ridicat*, spune autorul, *nu numai ţăranii şi iobagii unguri şi romîni, uniţi prin comunitatea de mizerie, nu numai meseriaşii din castelurile feudale şi din tîrguri, dar şi nobilimea de rînd, adică nobilimea mică, lovită şi apăsată şi ea de măsurile hrăpăreţe ale bisericii catolice"*. Această participare, în prima fază a luptei, a tuturor categoriilor de jos ale societăţii feudale, ne arată caracterul *general* şi adânc *popular* al mişcării.

Lupta dela Alparet are o importanţă istorică deosebită, în cadrul mişcărilor ţărăneşti din Ardeal, pentrucă a fost prima luptă în care ţărănimea răzvrătită a repurtat biruinţa asupra nobilimii. Ea încheie prima etapă a mişcărilor ţărăneşti din 1437—38, caracterizată prin solidaritatea categoriilor sociale, participînd la luptă, izvorînd din comunitatea de interese. Din analiza forţelor sociale în luptă, în prima perioadă a mişcării, autorul trage concluzia că elementul activ au fost meseriaşii dela oraşe şi cei de pe lângă castelurile şi domeniile nobilimii. Forţa motrice principală, însă, a fost ţărănimea.

Pactul încheiat în urma luptei dela Alparet lovise adînc în interesele politice şi economice ale nobilimii. Iată de ce, după aceasta, nobilimea urmăreşte să-l facă ineficace. Calea? Spargerea solidarităţii forţelor sociale care participaseră la luptă. Scopul n'a fost greu de atins, pentrucă, datorită faptului că pactul avusese un caracter pronunţat ţărănesc, nobilimea mică a putut fi scoasă din alianţă. A urmat o nouă luptă la Apati, în Septemvrie 1437, soldată cu un nou pact, prin care ţărănimea, din motive tactice (se apropia o iarnă grea, armata slăbise, nobilimea mică se retrăsese din luptă), a cedat ceva din revendicările ei, dovedind o mare pricepere politică: *„o retragere strategică, cu un cîştig minim, era mult mai mult decît o intrasigenţă sterilă, fără un rezultat practic"*.

Pactul a fost din nou călcat de nobilime şi mişcarea a reisbucnit. Din cauza greutăţilor iernii şi a concentrării de forţe în lagărul opresorilor, răscoala a fost reprimată în decursul anului 1438, continuînd doar lupte răzleţe pe întreg cuprinsul Ardealului. Potolirea definitivă a acestora a venit abia în anul 1439, prin acordarea libertăţii de a se muta de pe o moşie pe alta a iobăgimii (decretul regelui Albert), după achitarea tuturor datoriilor către proprietari.

Şi acum, care a fost caracterul mişcării ţărăneşti din 1437? Din analiza structurii social-economice a Ungariei din sec. XV, în care intra şi Ardealul, a forţelor sociale, care au participat la luptă şi a revendicărilor economice şi politice, se poate vedea că această răscoală, în conţinutul său social-economic, avea unele elemente proprii revoluţiei burghezo-democratice. Avea numai *elemente* proprii revoluţiei burghezo-democratice, dar n'a fost o revoluţie burghezo-democratică, deoarece condiţiunile social-economice existente atunci în Transilvania, erau încă departe de a fi coapte pentru transformarea regimului feudal într'un regim economic burghezo-capitalist. Ingustarea bazei sociale a mişcării, prin retragerea nobilimii mici, şi credinţa iobagilor în cuvîntul dat de stăpîni, au fost greşeli care au uşurat feudalilor maghiari să înăbuşe cu mai multă uşurinţă mişcarea din 1437—38. Totuşi, ea rămîne o pagină glorioasă în istoria luptelor duse de ţărănime.

Unii cercetători istorici arată că această mişcare a avut un caracter naţional, fiind o mişcare a iobagilor romîni. Este necesar de clarificat această problemă, pentrucă, pe pămîntul Transilvaniei şi astăzi convieţuesc ţărani de diferite naţionalităţi, situaţie care ridică o sumă de probleme de ordin capital, dela consideraţiile ideologice cele mai generale până la chestiunile practice de tactică.

Afirmaţia că mişcarea din 1437 a avut un caracter naţional, nu e sprijinită de niciun document istoric. Dimpotrivă, e contrazisă de toate şi de cea mai elementară logică. Inainte de toate, în sînul popoarelor, în acea perioadă, încă nu se cristalizase conştiinţa naţională. Credinţa în Dumnezeu, nu naţionalitatea decidea legăturile dintre popoare. Deosebiri în exploatare nu existau: iobagul ungur era exploatat în aceeaşi măsură, ca şi cel romîn. Acest sistem de exploatare a nivelat condiţiile, indiferent de naţionalitate, dînd naştere acelei solidarităţi de clasă, indiferent de naţionalitate, care s'a manifestat cu atîta tărie în decursul răscoalelor. Mai mult: din documente se vede că răscoala a fost începută de iobagii unguri, cu care s'au solidarizat apoi la luptă şi iobagii romîni. Afară de aceasta, la adunarea nobililor dela Kapolna, unde s'a încheiat actul unirii, care a condiţionat în parte înfrîngerea iobagilor, au participat şi nobili romîni, care şi-au renegat naţionalitatea, şi au trecut în tagma jefuitorilor. Iată de ce nu se poate susţine decît că răscoala din 1437 a fost o mişcare cu caracter social, conţinînd pronunţate revendicări ţărăneşti.

Invăţămintele trase din toate aceste adevăruri, sunt valabile şi astăzi, cînd se agită — cu atîta succes în spargerea solidarităţii de

jos — pe deoparte ideea națională, iar pe de alta — revizionismul, agi-
tație menită a profita — în ambele cazuri — numai claselor privile-
giate din cele două țări vecine.
Dacă în rîndurile de mai sus, dînd rezumatul cărții d-lui Dăscă-
lescu, n'am făcut decît să subliniem, prin aceasta chiar, calitățile lu-
crării, se cuvine să-i arătăm și scăderile. Inainte de toate, lucrarea este
lipsită de o bibliografie, care ar ajuta cercetătorului să se informeze
dela isvoarele folosite. Dragostea față de trecut și față de țărănime,
sunt motive serioase, care pot însufleți munca. Spre a fi rodnică însă,
această muncă se cere completată de o disciplină științifică serioasă.
Diletantismul în știință dăunează.
Afară de aceasta — și aici e o scădere de neiertat — limba în care
e scrisă cartea, lasă foarte mult de dorit, nu numai sub raportul sti-
lului și clarității, dar și al elementarelor reguli gramaticale. Greșelile
abundă la tot pasul și fac de multe ori de neînțeles textele. Trebue să
depui sforțări pentru adescifra înțelesul. Nu mai vorbim de condițiile
tehnice. Toate acestea scad considerabil valoarea lucrării și autorul
va trebui să țină seama de ele, în munca pe care o depune.

A.

SACERDOȚEANU AURELIAN: *Predosloviile cărților românești*. Vol. I, 1508—1647, București. „Librăria Universitară". I. Cărăbaș, 1938, in 8⁰, 129 p.

D-l A. Sacerdoțeanu, autorul unor interesante cercetări asupra
Evului mediu romînesc, dă la iveală o carte, a cărei lipsă se simțea.
E vorba de culegerea predosloviilor vechilor cărți romînești.
In acest prim volum, autorul ne înfățișează predoslovii și conețe
(epiloguri), a lucrărilor ce se cuprind între anii 1508, cînd Macarie dă
cu frumoasă literă, de felul celei venețiene, prima tipăritură pe pă-
mîntul romînesc, pînă la răspunsul dîrz al lui Varlaam, la Cate-
hismul calvinesc (ca. 1647).
Se pune astfel la îndemîna marelui public, aceste mărturii de
gîndire și simțire a înaintașilor, care s'au trudit, după puterile lor,
pentru a ne lăsa o limbă romînească, pînă acum ele găsindu-se doar
în colecții puțin accesibile nespecialiștilor.
D-l Sacerdoțeanu precede această antologie de o notă introduc-
tivă, în care schițează, într'o formă clară și nu lipsită de anumit far-
mec, liniile mari de desfășurare a literaturii noastre vechi și cauzele
generale ce au determinat-o.
Apoi, fiecare scriere este însoțită de prețioase indicații, iar o sumă
de lămuriri încheie voumul.
Cred că deosebita utilitate a acestei cărți, nu mai e necesare să
o subliniem, ceea ce vrem să relevăm însă, este seriozitatea științi-
fică cu care autorul a îngrijit această culegere, lucru care se simte la
tot pasul, cu toată aparența discretă ce i se dă.

E. C.

CORFUS, ILIE: *Mihai Viteazul și Polonii, cu documente inedite în anexe*, București, Academia Română. Studii și cercetări XXIX, 1938, in 8⁰, VIII + 398 p.

Curioasă a fost soarta lui Mihai Viteazul în istoriografia ro-
mînă. Deși, — așa cum era natural — el deține un rol însemnat în
preocupările istoricilor noștri, deși începînd cu inspiratul Bălcescu,

s'au făcut o serie de încercări de a i se scrie vieața și domnia, totuși, pînă la apariția (1935), aprofundatei monografii, plină de prețioase lumini a d-lui Prof. Iorga, nu aveam încă studiul care să cuprindă desfășurarea vieții și faptei lui Mihai.

Curînd după acea (1936), d-l Prof. Panaitescu aducea, odată cu formularea unor îndoieli, și o altă interpretare a rosturilor acestei domnii, căutînd totodată, să lărgească, cu bibliografie slavă și cu rezultatele cercetărilor în arhivele polone, baza de cunoaștere a viteazului Domn.

In aceeași sferă de preocupări, trebue situată și recenta lucrare a d-lui Corfus — Mihai Viteazul și Polonii, apărută în colecția de studii și cercetări a Academiei Romîne.

Autorul, sprjinit pe o îmbelșugată recoltă de documente, culeasă din bibliotecile polone, urmărește cu amănunțime mersul relațiilor dintre Mihai și Poloni, mai exact evoluția reacțiunii „Republicii", față de succesele voevodului romîn.

Intr'adevăr, dintr'un început, Mihai Viteazul, prin sensul pe care-l dădea acțiunii sale, era în calea obiectivelor ce hatmanul cancelar Zamoyski înțelegea să impună politicii patriei sale. Iar la un anumit moment, puterea lui Mihai și directivele care se desprindeau din evenimente, făceau pe Poloni să vadă în el, nu numai o piedică, ci și o amenințare.

Acestea toate, explică nu numai răceala cu care a fost respinsă vasalitatea pe care Mihai, desnădăjduit, o oferea în 1595, ci și dușmănia perseverentă de mai tîrziu, culminată, cu expediția din 1600.

Dar cred, că peste aparentul conflict dintre State, se poate întrezări ceva mai adînc, e lupta individuală dintre Mihai și Zamoyski. Aceasta lămurește caracterul personal a dușmăniei cancelarului și explică totodată căldura cu care a fost îmbrățișată cauza lui Mihai, nu numai de rutenii ortodocși din jurul cneazului Constantin de Ostrog, ci și de nobilii, dușmani ai poiticii hatmanului.

De aceea, lupta dela Bucov (1600), înseamnă nu atît victoria Polonilor contra lui Mihai, ci biruința lui Zamoyski împotriva unui adversar personal.

Acest pronunțat amestec a voevodului romîn în frămîntările interne ale regatului vecin. sunt o nouă dovadă a rolului său în istoria epocii.

Meritul lucrării d-lui Corfus, stă tocmai în bogăția informației polone, pe care o pune la dispoziție și pe care o folosește cu îndemînare. Se face posibil astfel, fie cunoașterea unor noi date asupra eroilor prinși în această tumultoasă epopee — de pildă planurile ce se legau, în 1598, de Marcu, fiul lui Petru Cercel — fie putința de a urmări cît de aproape unele episoade, cum e cazul cu operațiile militare polone din jurul Hotinului, sau și mai interesant, recrutările de cazaci, pentru Domnul muntean, totul, permițînd adîncirea înțelegerii epocii.

Autorul servindu-se de o metodă riguroasă, ajunge la bune rezutate, chiar dacă personal nu împărtășim unele concuzii, cum ar fi sensul ce se dă conversațiilor diplomatice din primăvara lui 1600, dintre Mihai Vodă și Taranowski, în care nu putem vedea decît simple propuneri, sau dacă am prefera ca, în arătarea cruciadei europene din 1593, accentul să cadă pe activitatea inițiatoare a papei Clement VIII — de ce latinescul Clemens? — cu tot ce reprezintă ea, mai mult decît cum o face autorul.

Dar aceste simple observații nu influențează valoarea reală a lucrării și tocmai de aceea, regretăm o oarecare neglijență, care se

manifestă în bizare împreunări de vorbe; de pildă: „aprofundă şi mai mult antipatia" p. 3, „potentatul cancelar" p. 5, „făcînd mari daune în ea" e vorba de cavalerie, N. N.) p. 94, sau în acel „lapsus calami", care sună astfel: „Radu, fiul lui Mihnea, fostul voevod moldovean" p. 135, fiind vorba de Radu Mihnea, fiul fostului Domn al Munteniei, Mihnea Turcitul.

E. C.

REVISTA REVISTELOR

ROMÎNEŞTI

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE: ***Anul V. Nr. 4.*** **Aprilie 1938.**

Ceea ce face tăria numărului pe Aprilie al Revistei fundaţiilor regale este de data aceasta bogăţia esseurilor şi cronicilor. Căci nici „Omul care s'a întors'' al d-lui *G. M. Zamfirescu* nu este la înlăţimea prozei d-sale, nici „Suferinţele bătrînului Werther'' de d-l *Tudor Muşătescu* nu ne dă o imagine reală despre verva şi spiritul acestui scriitor plin de haz şi fantezie. Iar capitolul de roman al d-lui *Gh. Brăescu* „Primii şi ultimii paşi'' este mai puţin concentrat decît celelalte apărute anterior.

Ne-a plăcut însă schiţa d-lui *N. Aloman*, intitulată *„Pascaneud''*. O schiţă de fină observaţie, de un dramatism reţinut şi de multă ponderaţiune.

Versurile d-lui *N. Crevedia* poartă caracteristica celor mai multe din poeziile publicate în timpul din urmă de d-sa. Sunt vulgare şi, prin tendinţa ce o au de a fi originale cu orice preţ, ajung a fi cu desăvîrşire apoetice, închizînd în ele ceva fals, greoiu, muncit, ceva de stil pamfletar.

Aceeaşi impresie de originalitate silită ne-o fac versurle domnişoarei *Anişoara Odeanu* care, şi în poezie e tot „Călătoare în Noptea de Ajun''.

Mai multă sensibilitate la d-l *Mihai Moşandrei*, fără ca poeziile acum tipărite să fie la nivelul celeilalte producţii poetice a d-sale.

D-l *Sextil Puşcariu* scrie despre „Gîndirea linguistică şi gîndirea filosofică'' accentuînd asupra neglijării de astăzi a studiului gramaticii. In concluzie, d-sa cere o anchetă la profesorii de limba romînă, cu privire la „cele mai obişnuite şovăiri de rostire şi de forme şi de nesiguranţă în întrebuinţarea anumitor construcţii''. Fără a ne indentifica cu criticile d-lui T. Pisani în ceea ce priveşte întocmirea dicţionarului limbii romîne, care e în grija d-lui Sextil Puşcariu, trebue să-i dăm însă dreptate, în ceea ce priveşte încetineala apariţiei fascicolelor de dicţionar, dacă ne gîndim că meotda pe care d-l Puşcariu o recomandă prin articolul de mai sus, d-sa o întrebuinţează şi la întocmirea dicţionarului. Şi ne întrebăm, de ce d-l Puşcariu şi-a adus aminte abia după treizeci de ani de folosul unei anchete printre profesorii de limba romînă!

D-l *Franz Babinger* discută „Originea şi fazele desvoltării istoriografiei otomane''.

D-l *Iulian M. Peter*, care, în afară de primar general mai este şi un fin intelectual, analizează în studiul d-sale „Intre două veacuri'' evoluţia gîndirii politice în secolul 20 în comparaţie cu veacul trecut, ţinînd seama şi de noile curente politice ale utimului deceniu.

D-l *Vladimir Streinu* şi-a luat greaua sarcină a reabilitării lui George Coşbuc, prin studiul d-sale merituos „Recitind pe clasicii noştri'' pe care d-sa nu-l concepe ca o reabilitare, ci mai mult ca o omagiere a poetului, pentru mulţi, cel

puțin desuet. Ca în toate studiile d-sale, d-l Streinu este și de data aceasta viu, entusiast și colorat. D-sa înlătură caracterizarea lui Coșbuc ca „poet al țărănimei'', arătînd că „a fi poet al țărănimii se pare că însemnează a exprima atît realitatea întreagă a sentimentelor țărănești, din care suferința din afara revendicărilor sociale și realismul nu lipsesc, cît și a fi simplu în expresie, a fi pe înțelesul ei''. Dar experiența pe care d-sa a făcut-o cu Coșbuc, citind țăranilor ceea ce „este mai specific țărănesc'' din Balade și Idile nu a dat rezultatul așteptat, asupra țăranilor nefăcînd nicio impresie versurile citite.

Tot atît de interesant este și eseul d-lui *Șerban Cioculescu:* „Femeia în societatea balzaciană'', în care cunoscutul critic examinează diferitele tipuri feminine în opera lui Balzac, arătînd concepția acestuia despre țărancă — personajul reprezentativ femenin fiind soția braconierului Tonsard, — despre mica burgeză în tendința ei de evoluare către burghezia mare — d-na Marneffe — și despre parisiană, pe care Balzac o iubea mai presus de orice, îndeosebi aristrocrata parisiană, pe care îl interesa mai mult. Mai ales se stărue asupra doctrinei matrimoniale a romancierului francez, un înflăcărat dușman al femeii celibatare și al inițitivelor proprii în materie de căsătorie, ale fetelor tinere.

Din bogatele cronici ale numărului pe Aprilie al revistei, amintim de cronica d-lui *Vladimir Streinu* „Baudelaire în romînește'', în care se face o spirituală critică a traducerilor d-lui I. Pilat din Baudelaire, de cronica d-lui Mircea Eliade „Religia evreilor nomazi'', precum și de aceea a d-lui D. I. Suchianu „Ideile lui Charles Morgan''.

INSEMNARI IEȘENE. Anul III, vol. VI, Nr. 4, (Aprilie 1938).

In articolul d-lui Gr. T. Popa (Noua Constituție a Romîniei) găsim bine cunoscuta d-sale critică la adresa regimului democrat, deși *Insemnările ieșene* și-au manifestat și în numărul de pe Martie chiar atașamentul față de o sumă de principii care nu pot izvori decît dintr'o democrație reală.

Este caracteristic pentru unii dintre intelectulii noștri, care — deși se afirmă a fi democrați — manifestă o atitudine de dispreț față de masele populare, îngrozindu-se de un pretins proces de „denivelare'' și de „formidabila presiune a ignoranței pretențioase de jos'', pe care le-ar presupune democrația.

Nu noi vom fi aceia care să încercăm a convinge pe d-l Gr. T. Popa de contrariu. Ar fi și greu, cînd d-sa se arată că este un aprig îndrăgostit al „elitelor''. Ne vom mulțumi să facem cîteva citate.

Despre mase, d-sa spune:

„Nu trebue presupus că cei care cîrmuesc sunt mai puțin patrioți decît mulțimea străzilor, nici că oamenii ajunși la guvern sunt mai cu seamă vînzători de nație și doritori de a-și vedea țara înjosită. Mai de grabă „masele'' pot fi înfluențate mai ușor decît pot fi individualitățile. „Masele'' nu merg după judecată, ci după impulsii sentimentale și pentru asta ele sunt mai lesne influențate decît indivizii izolați. Idolatrizarea masei'' este de fapt un semn de inferioritate. Ignoranța nu devine inteligență prin faptul că se multiplică''.

In spiritul acestor afirmațiuni, d-l Gr. T. P. se bucură că, potrivit noilor așezăminte s'a schimbat natura parlamentului, „care nu mai poate fi de acum încolo expresia „maselor'', că s'a întărit executivul, s'a eliminat justiția populară etc. După cum se vede, o mulțime de cazuri în care „masa'' a fost exclusă dela conducere, dîndu-se posibilități de afirmare elitelor, care — în această situație — după concepția d-lui Gr. T. P., se vor putea ridica deasupra acelui nivel comun de care d-sa a pomenit mai sus.

Concluzia articolului însă este de-a-dreptul uluitoare pentru felul de a gândi al d-lui Popa. D-sa afirmă că, după noua orînduire, se dau *„puteri uriașe în mîna oamenilor de conducere, care sunt, de... oameni de ai noștri. Ce vor face ei cu această enormă putere! Bine întrebuințată, această putere ar face minuni*

în reconstruirea societății romînești; rău întrebuințată însă ar putea și ea periclita ființa statului''.

Dar ce a cerut pînă acum d-l Gr. T. Popa și de ce această îndoială cînd vede, în sfîrșit, înlăturată „formidabila presiune a ignoranței pretențioase de jos''?

Materii prime, colonii și revizionism pașnic, un articol documentat de politică internațională semnat de d-l N. Dașcovici, aduce contribuții necesare la lămurirea problemei. Cît privește situația țării noastre, găsim că încheierile „instructive și folositoare'' pe care le face d-l Dașcovici, au un caracter prea general, fiind susceptibile de interpretări multiple. Imaginea cu marea bîntuită de furtună, după care statele sunt asemuite cu niște vase silite să plutească pe această mare, este frumoasă și sugestivă, dar nu face decît să scoată și mai mult în evidență necesitatea de a indica o soluție, de a adopta o atitudine pentru cîrmuirea vasului.

Proză și versuri semnează: Mihail Sadoveanu *(24 Iunie)*, Mihai Codreanu *(Poemul spectrului solar)*, G. Topîrceanu *(O „aventură'')*, Otilia Cazimir *(Versuri)*, Sandra Cotovu *(Divorțul Marianei)*, Enric Furtună *(Versuri)*, I. I. Mironescu *(Catiheții dela Humulești II)*, Titus Hotnog *(Insemnări ieșene)* etc.

Cronicile, Notele și Recenziile, ca deobiceiu, bogate și variate.

GINDIREA. Anul XVII, Nr. 4, Aprilie 1938.

Ultimul volum, este consacrat „spiritului autohton''. D-l Nichifor Crainic, după ce stabilește cu grije, că revista „Gîndirea'' a fost singură care a luptat pentru „spiritul autohton'', iar naționalismul nefiind posibil fără autohtonism nu este deci posibil, fără „gîndirism'' recte fără d-l Crainic — înșiră în zece pagini compacte o sumă de adevăruri, unele mai vechi, pe care le-am mai auzit— altele însă, constituind descoperiri recente și deadreptul uluitoare, pentru lagărul naționalist.

Aflăm astfel că „naționalismul cuzist'' a fost, nici mai mult nici mai puțin, decît: „un amestec hibrid de naționalizare și democrație marxsită'', osîndit firește la stîrpiciune'' „prin încadrarea lui în falsa și diabolica sociologie marxistă''. Cu ocazia acestei descoperiri ne amintim cu groază cum salutase d-l Crainic numai cu câteva luni în urmă triumful „democrației marxiste'' a d-lor Goga-Cuza, declarîndu-se chiar gata de a participa la guvernarea „diabolicei sociologii marxiste''. Ce noroc pentru d-l Crainic, că, „marxiștii'' pretinși naționaliști nu l-au primit atunci.

Dar analiza „ortodoxo-etnocratică'' nu se mărginește numai la „cuzismul" „marxist''.

Din acelaș articol aflăm că d-l Mihail Manoilescu, dacă nu este și dînsul „marxist'' apoi în tot cazul poate fi trecut în vasta galerie denumită plastic de „naționaliștii mai puțin doctrinari'', galeria „jodoviților''. Căci iată ce afirmă d-l Crainic: „Concluzile ei (este vorba de „Secolul corporatismului'' o carte a d-lui M. Manoilescu) induc în eroare pe naționaliștii nefamiliarizați cu aceste probleme. E de ajuns să spunem că evreii dela noi, ar subscrie cu amîndouă mîinile corporatismul propus de d-l Mihail Manoilescu''.

Așteptăm acum și replicile celor vizați ca să vedem dacă nu cumva și „etnografia autohtonă'' a d-lui Crainic, conține vreun filon „diabolic'' sau „marxist''.

In restul numărului un articol interesant „Baladă și eroism'', semnat Radu Gyr. Semnalăm aci și concluziile pe care încearcă să le strecoare prin contrabandă d-l Gyr — comentar la „Miorița'', „Meșterul Manole'', „Corbea'' și „Toma Alimoș''.

Ele sunt caracteristice pentru mentalitatea eroilor trimiși „la carte''.

„S'ar putea spune — sugerează d-l R. Gyr — că o generație eroică gravitează în orbitele acestei balade. Intr'adevăr, tinerețea noastră se recunoaște numai... în sufletul baladei populare. Descălecăm cu sufletul din ea. Dar nu pe plan abstract, de formule, de livresc, „ci pe un plan fosforescent de vieață — pe planul trăirii autentice''.

RAMURI: Anul 30, Nr. 2—3, Februarie—Martie 1938.

D-l *T. Păunescu-Ulmu* continuă cu publicarea studiului d-sale despre „Eminescu și poezia pură'' în curs de apariție în volum.

D-l *C. Gongopol* tipărește un alt medalion despre oamenii politici. De data aceasta este vorba de dl Gr. Trancu-Iași, prezentat în forma cea mai simpatică posibilă de acest talentat și sarcastic desenator al caracterelor politice.

D-l *Const. D. Ionescu* scrie despre specificul oltenesc și Gabrielle d'Annunzio.

Versuri publică d-nii: *D. Iov, Alexandru Struțeanu, Mihail Pricopie, Doina Bucur și I. U. Soricu.*

FAMILIA. Seria III, anul V, Nr. 1—2. (Ianuarie—Februarie 1938).

E aproape greu de închipuit o revistă ardeleană de cultură fără a-și presupune la bază o ideologie care să se inspire din ideile luminoase ale progresului, luminii și libertății. Și asta pentru motivul că Ardealul, prin situația sa de ieri, a trasat liniile unei glorioase tradiții de lupte pentru adevăr și dreptate; iar unirea s'a înfăptuit în spiritul și pe baza acelorași idei de aderență la un regim de libertate și dreptate socială.

Și cu toate acestea *Familia*, revistă de cultură a Asociației Scriitorilor Romîni din Ardeal, își trage ideologia din alte izvoare decît interesele vitale ale maselor populare din Ardeal, singurele care ar trebui să decidă asupra drumului cultural pe care îl au de ales scriitorii.

Articolul d-lui Vasile Cotruș asupra noilor orînduiri este un act de „aderență''. (Pentru acest soi de aderență, în actualele condiții, ar exista un termen mult mai calificat...). Il înțelegem. Nu e primul intelectual entuziasmat. Și — poate — nici ultimul. Dar de ce era nevoe de treizeci și ceva de pagini pentru un act de manifestare care ar putea fi rezolvat mai onorabil printr'o simplă declarație. Căci nu e nimic mai reprehensibil decît să-ți acoperi anumite sentimente puțin arătoase sub o pompoasă armătură științifică.

Ca să se vadă de ce spirit este călăuzit doctrinarul *Familiei*, este destul să facem cîteva citate. In judecarea mulțimii, a „celei mai numeroase clase a societății'', d-l Vasile Cotruș se inspiră dela ideile abatelui Mably.

Ascultați:

„Admirați împreună cu mine pe creatorul naturii, care se pare că a destinat în mod real această drojdie a umanității să nu servească, dacă mă pot exprima așa, decît ca lest în barca societății... Nu cereți acestui popor suveran să aibă un caracter: el nu va fi decît ușuratic și nesocotit...''.

In altă parte:

„Națiunea trebue să se decidă de a lăsa în mîna unui singur om grija erorilor ei celor mai grave''.

Citind toate astea și punîndu-l la loc de cinste pe Charles Maurras — în concepția autorului singurul „teoretician eminent'', „spirit din cele mai pure'', d-l Vasile Cotruș aplaudă și nu mai poate de entuziasm.

Drojdie a umanității, mulțimile din sînul cărora — dacă ne limităm numai la Ardeal — a răsărit un Horia, un Avram Iancu? Lest în barca societății poporul care a scris cu sînge pagini glorioase în istoria Ardealului, mîndria întregii noastre istorii naționale? Rămîi aproape dezarmat de atîta inconștiență.

In restul numărului semnează pagini de proză și poezie d-nii: Ion Minulescu *(Poveste scurtă)*, Paul Constant *(Semne dela Dumnezeu)*, Alice Soare *(Neursastenie)*, Constantin Stelian *(Ion Petrovici)*, Victor Eftimiu *(Poezii)*, etc.

La *Scriitori și cărți*, semnează cronici și dări de seamă asupra cărților, cu informații utile și bogate, d-l Octav Suluțiu. Se observă însă lipsa unui simț al proporțiilor reale, care e cît se poate de necesar în elaborarea judecăților asupra scriitorilor contemporani.

MUGURI LITERARI. Anul I, Nr. 2, Martie 1938.

Revista unui grup de tineri care anunță vajnic, în prima pagină: „nu mai vrem să admitem o tinerețe umilită și să nu se creadă nicio clipă că vrem să iscăm furtună într'un pahar cu apă''.

Intenția în sine e desigur lăudabilă, numai că în pagina a doua, chiar băieții anunță de pe acum, că „vom indica locul anumitelor fosile, de a căror burți umflate și majestos împodobite cu lanț de aur te împiedică la tot pasul și nu mai poți intra nicăeri''.

Cîntecul nu e nou. De ani de zile înregistrăm furia „mugurilor'' de tot felul, pe care nu-i lasă să doarmă gloria și chiar simpla existență a „bătrînilor''. Incercarea, de a pătrunde cu tot dinadinsul, prin toate ușile, în urma a cîtorva poezii mediocre, sau fiindcă ai avut noroc să fi alăptat numai cu douăzeci și cinci de primăveri în urmă, este desigur unul din rezultatele mișcărilor de extremă dreaptă.

Incepînd cu deja bătrîna „tînăra generație'' a d-lui Mircea Eliade, azi instalată prin legațiile noastre din străinătate și alte posturi rentabile, tinerii au fost în permanență educați în ideologia comodă și diversionistă a „luptei între generații''. Și măcar dacă „mugurii'' care pretind să distrugă „fosilele'' ar lovi într'adevăr, în cei rupți de popor și îmbătrîniți în placiditatea belșugului,, și mai ales de ar avea cel puțin talent și concepții mai largi, mai generoase și mai legate de vieața mulțimilor decît cele ale „bătrînilor''.

Din păcate însă, „mugurii literari'', în afară de copertă verde și frazeologie arogantă, nu vădesc nimic.

ȘCOALA BASARABEANA, anul VI, Nr. 3 (Martie 1938).

La împlinirea a douăzeci de ani dela unirea Basarabiei, redacția revistei semnează un articol în care amintește despre vremurile de sbucium, cînd *„se cimenta dorința norodului pentru libertate. Libertate în care cerea drepturi largi în vieața socială, în administrarea bunurilor, în exprimarea gîndului pe limba moldovenească''*.

Este nespus de trist însă că la trecerea a douăzeci de ani dela aceste timpuri, intelectualii dela o revistă basarabeană găsesc să constate că vremurile de azi sunt doar vremuri „de aducere aminte, de contemplare a sbuciumărilor petrecute pe pămîntul Basarabiei...''

In legătură cu nevoile de ordin profesional ale învățătorimii scrie rînduri pline de durere și justețe d-l N. Olaru, cînd constată necesitatea înființării unui serviciu de asistență medicală. Iată ce spune d-sa despre situația actuală:

„Mijloacele bugetare s'au dovedit insuficiente și adesea derizorii față de nevoile de tratament ale pacienților. Sumele care se dau drept ajutor medical dela „Asociație'' — între 300—1,000 lei — sau cele dela Banca „Spiru Haret'', între 2,000—3,000 lei, deși arată că organizațiile noastre profesionale simt deajuns durerile noastre și au fost oricînd gata să dea o mînă de ajutor fraților căzuți la grea încercare, totuși, trebue să recunoaștem că, față de nevoile învățătorului bolnav, în ceea ce privește condițiunile unui bun tratament, suntem cu totul desorganizați. Invățătorul bolnav este sortit să îndure pe lîngă durerile boalei, și durerea deprimării morale a lipsei de asistență, iar în cel mai bun caz e sortit să moară cu zile, recurgînd la curarisirea unor persoane lipsite de pregătirea necesară''.

La propunerile d-lui Olaru în legătură cu înființarea serviciului de asistență medicală, am avea de adăugat că mijloacele întrevăzute de d-sa — cotizația învățătorilor — sunt insuficiente în raport cu nevoile reale ale învățătorimii; pentru soluționarea revendicărilor juste trebue să-și dea contribuția și statul.

La *Cronică*, găsim un articol semnat de d-l Mih. Curicheru, despre *Chemarea femeii în educație*, în care d-sa, pentru o mai bună educație a copilului, pre-

-onizează scoaterea femeii din producție. *„Se impun deci obligațiuni și din partea conducătorilor, ca să găsească soluția prin care să asigure existența familiei numai prin puterile bărbatului, scoțînd femeia din fabrici, din funcțiuni și orice alte ocupațiuni care-i răpesc timpul ce ar trebui să-l jertfească educației copilului''*.

Lucrurile pe care le cere d-l Curicheru, nu sunt noi. Le-au mai cerut și alții. Nu ne vom opri asupra lor, pentrucă nu aici e locul să legăm o discuție. Ne interesează ceea ce spune d-sa mai departe:

„Sunt oameni mari ca Hitler, care și-au dat seama de importanța acestui mare factor educativ și cheamă femeia ca mamă cu 7 feciori și nu femeia soldat''.

Inainte de a se entuziasma și a adresa apeluri patetice către femee, din care nu lipsesc vorbe mari ca „chemarea ta înaltă'', „vei fi sfîntă'', d-l Curicheru ar trebui să se informeze și să vadă că ceea ce cere d-sa — scoaterea femeii din producție — fără a discuta fondul problemei, este — înainte de toate — o imposibilitate în actualul stadiu al desvoltării sociale și economice și că cei care încearcă să realizeze acest lucru — cum este, de pildă, Hitler — sunt mînați spre aceasta de alte necesități. E vorba de marile dificultăți economice în care se găsește regimul. Nevoind să dea soluția firească problemei șomajului, „marii oameni'' recurg la această diversiune: femeia în cămin, femeia la bucătărie!

Bine intenționat poate, dar lipsit de informație, d-l Curicheru, slujește alte scopuri decît acelea pe care i se pare că le urmărește.

In restul numărului mai găsim articole și studii, privind problemele de educație: Pozitivismul moralei actuale de Gr. Adam, Activitatea pedagogică a lui Ion Creangă de Petre Stratan, Individualitate și personalitate de prof. N. Dragomir, Imaginația factor educativ de Teodosia Vlas, Regionalism educativ de Vasile I. Chicu, etc.

Cronici, recenzii, revista revistelor, buletin profesional.

VIAȚA BASARABIEI. Anul VII, Nr. 3, Martie 1938

Revista asociației culturale „Cuvînt Moldovenesc'', continuă să rămînă neinteresantă și inactuală, sugerînd cu tot dinadinsul imaginea orășelelor în regină, pierdute undeva în provincia dintre Prut și Nistru.

In cele peste o sută de pagini ale volumului din Martie, au găsit loc, pînă și dialogurile lui Lucian — traduse din grecește — un studiu asupra politicei Germane și puțin, foarte puțin, despre „Viața Basarabiei''.

Sub titlul „Lămurirea unei mistificări istorice'', d-l Ioan Pelivan „pune la punct'' pe un oarecare P. T. St. asupra unor „năsbitii'' și „blasgonii'', afirmate de acesta din urmă, într'un articol asupra istoricului mișcării naționale din Basarabia, (apărut de altfel, în aceeași revistă).

Din articolul d-lui Pelivan aflăm că „sunt foarte mulți indivizi, care înainte de unire, combăteau cu vehemență mișcarea națională și mai ales unionistă... și care astăzi, profitînd de munca, abnegația și suferințele altora, îmbracă toga naționalistă și stau în fruntea bucatelor la înălțimi nemeritate și își atribue roluri importante în această mișcare''. De asemenea există „indivizi, care *absolut* fără niciun merit, au căpătat cîte 60 ha „pămînțel'' ca recunoștință din partea Statului'' diferite favoruri și diferite decorații, inclusiv „Ferdinand I al Unirii''.

Pentru stările din Basarabia de azi, cele afirmate de d-l Pelivan sunt edificatoare.

Este caracteristică mai ales discuția asupra meritelor din trecut; deși, am prefera bineînțeles, să ni se arate ce fac foștii membrii ai mișcării naționale, pentru Basarabia de azi, pentru țăranul basarabean, care și-a pierdut, în parte, pămîntul — căpătat prin expropriere — și a cărui situație materială, nu s'a îmbunătățit cu nimic dela 1905 și pînă astăzi... (Constatările d-lui Ghenzul, în același număr al revistei).

Singurul articol interesant: „Din viața cooperației a jud. Cetatea-Albă'', semnat V. Ghenzul, înfățișează un aspect deosebit de îngrijorător, al stărilor

din Basarabia: concentrarea pămînturilor în mîinile celor mai tari și creșterea rapidă a proletariatului agricol. D-l Ghenzul arată, în mod documentat, cum procesul de proletarizare împiedică încercările de a motoriza agricultura, munca brațelor fiind extrem de ieftină și transformă populația satelor în clienți ai Crucii Roșii.

Mai semnalăm articolul d-lui St. Popescu, „Agronomul ca factor social''.

In restul numărului, două fragmente literare și poezii mediocre.

Singura revistă lunară romînească din Basarabia ar merita, hotărît, o soartă mai bună.

BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE. (Anul XXVIII, Fasc. 85 și 86).

Această publicație trimestrială, deși apare uneori cu mari întîrzieri, este de o importanță deosebită pentru istoria artei romînești. In ultimele două fascicole apărute, sunt în deosebi 2 articole importante, cel al d-lui Dr. Rudolf Gassauer despre „Teracote Sucevene'' și ce al d-lui V. Brătulescu despre „Elemente profane în pictura religioasă''.

D-l Gassauer încearcă, pe baza noilor descoperiri făcute la Suceava, să rectifice părerile cercetătorilor de pînă acum, acordînd o mare importanță influenței occidentale, în deosebi sud-germane, care s'ar fi exercitat la noi prin meșterii pietrari care au lucrat în Moldova. Această ceramică nu era însă, importată, ci lucrată pe loc (d-l Gassauer menționează chiar 2 cuptoare necunoscute pînă acum), iar tehnica nu avea nimic specific german, așa în cît înrurirea occidentală s'ar limita la motive și la utilizarea reliefului, după cum arătase deja d-l Barbu Slătineanu în recenta sa lucrare „Ceramica romînească''.

In articolul intitulat „Elemente profane în pictura religioasă'', d-l Virgil Brătulescu arată legătura de continuitate ce există între iconografia păgînă și cea creștină și felul în care în pictura religioasă se utilizează elementele realiste profane. Motivul prin care autorul ilustrează aceste idei este cel al Sfîntului Ilie înălțîndu-se la cer în căruța trasă de cai de foc, pe care-l urmărește în cîteva dintre realizările sale în pictura noastră religioasă și care corespunde, în iconografia antică, motivului carului solar însoțit de Aurora. Acest din urmă personaj, în versiunile creștine se transformă uneori în înger.

Această exemplificare a paralelismului dintre iconografia creștină și cea greco-romană, cu teme dela noi, este deosebit de interesantă. S'ar putea cita pentru ilustrarea aceleiași idei, o mulțime de alte motive, dintre cele mai importante, cum ar fi Cristos tronind susținut de îngeri, bunul păstor etc.

Interesante sunt de asemenea articolele d-lui A. Sacerdoțeanu despre Inscripții și însemnări din Costești-Vîlcea, al d-lui Al. Bărcăcilă despre Mînăstirea Coșuștea-Crivelnicu, Mehedinți, și al d-lui M. Roska, La station stratigrafique de Ghiula-Virand, Arad.

MUSEION (N-rile 39—40).

Această revistă, pe care-o publică Oficiul Internațional al Muzeelor, se ocupă numai de ceea ce se numește astăzi muzeografie, adică știința conservării și presentării operelor de artă. Deși se adresează unui cerc restrîns de specialiști, în unele din numerele sale se desbat probleme de un interes mult mai general. In ultima vreme, una dintre principalele preocupări ale muzeografilor de pretutindeni este protecția operelor de artă în caz de războiu, atît din pricina acuității deosebite cu care această problemă se pune în Spania, dela isbucnirea revoluției, cît și pentrucă pericolul unei noi conflagrații europene o face actuală în toate țările care au ceva de conservat.

Mare parte din ultimul număr apărut este consacrată acestor preocupări.

In afară de un studiu despre apărarea muzeelor în caz de atacuri aeriene, al prof. Dr. A. Stix, directorul dela Kunsthistorisches Museum din Viena și de memoriul alcătuit de către societatea olandeză de arheologie, în timpul războ-

iului mondial, se mai publică 2 articole referitoare la Spania: „L'organisation de la défense du patrimoine artistique et historique espagnol pendant la guerre civile'', de José Renau, directorul general al Artelor Frumoase din Republica Spaniolă, şi „Les premières mesures de defense du Prado au cours de la guerre civile en Espagne'', de J. F. Sanchez Canton, subdirectorul muzeului Prado din Madrid. Aceste două din urmă articole, împreună cu raportul despre protecţia patrimoniului artistic în Spania, publicat în numărul anterior al aceleiaşi reviste de Sir Frederic Kenyon, fost director la British Museum şi preşedinte al comisiei britanice de cooperaţie intelectuală, constitue un material informativ extrem de preţios şi de o seriozitate indiscutabilă, referitor la activitatea guvernului republican spaniol, în acest sens. Merită să fie cunoscut efortul pe care, cu generozitate şi un spirit de adîncă înţelegere a faptului cultural, autorităţile spaniole nu l-au precupeţit, în orele tragice ale războiului, pentru apărarea tezaurului artistic al ţării lor.

Din primul moment al revoluţiei, sub conducerea direcţiei generale a Artelor Frumoase, s'a început adăpostirea colecţiilor statului (muzee, arhive, bibliotecI). Aceste operaţii, atunci cînd pericolul a crescut din pricina circumstanţelor războiului, au luat o mai mare amploare, transportîndu-se operele cele mai importante la Valencia, unde au fost adăpostite în edificii ale căror condiţii fuseseră studiate în detalii şi cărora li se aduseseră modificări importante în vederea obţinerii siguranţei absolute în privinţa lucrărilor adăpostite în ele. Pentru transportul dela Madrid a fost nevoe de o abnegaţie mergînd pînă la eroism. Transporturile se făceau noaptea, fără lumină, pe şosele bombardate continuu şi cu autocamioane sustrase transportului trupelor şi alimentelor, într'o vreme cînd un automobil valora cît un regiment.

Paralel cu această activitate şi încă mai importantă decît ea este cea desfăşurată de Comitetele pentru conservarea şi protecţia patrimoniului artistic, create tot dela începutul războiului şi conduse tot de către direcţia Artelor Frumoase. Aceste comitete aveau sarcina conservării obiectelor de interes artistic, istoric sau bibliografic, aparţinînd particularilor sau autorităţilor ecleziastice. Ele au descoperit, inventariat şi pus în siguranţă o cantitate enormă de opere de valoare indiscutabilă. Numai la Madrid au fost adunate 10.000 de tablouri (51 de Goya 13 de Zurbaran, 9 de Tiţian, 6 de Tintoretto etc.), 100.000 obiecte de artă de diverse categorii şi 500.000 volume, manuscrise, incunabile, etc. S'au descoperit cu această ocazie opere cu totul necunoscute, unele într'o foarte proastă stare de conservare şi care au necesitat restauraţii grabnice. Ce este curios e că s'au găsit, în colecţii particulare cunoscute, unele manuscrise extrem de preţioase, care dispăruseră din colecţiile statului.

Această operă imensă, desfăşurată cu concursul întregii populaţii şi pe baza unei propagande intense, prin afişe, broşuri, radio etc., a dat rezultate minunate. In unele locuri, în provincie, s'a ajuns chiar la crearea de noi muzee, foarte importante, datorită necesităţii de a se asigura condiţii bune de conservarea obiectelor strînse de comitetele locale.

Despre acest uriaş efort cultural, care onorează poporul spaniol, avem mărturiile sigure ale unor străini, de o imparţialitate în afară de discuţie şi, în momentele actuale, cînd strigăte de războiu ne vin din toate părţile, este reconfortant să constatăm că, în mijlocul celui mai îngrozitor tumult, se găsesc voinţi, energii şi spirite de jertfă, datorită cărora să se poată desfăşura nu numai o grandioasă operă de conservare, ci chiar o adevărată activitate creatoare

1938. — ANUL XXX Nr. 6 — IUNIE

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

DIRECTORI: M. RALEA ŞI C. VIŞOIANU

SUMARUL:

REDACŢIA ŞI PUBLICITATEA: STRADA AL. LAHOVARI Nr. 16

ADMINISTRAȚIA:
MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI
BULEVARDUL ELISABETA, 29
BUCUREȘTI I
TELEFON 5-1820

Giranți responsabili: M. RALEA și C. VIȘOIANU

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE
DIRECTORI: M. RALEA ȘI C. VIȘOIANU
REDACTOR ȘEF: D. I. SUCHIANU

ANUL XXX
IUNIE 1938

C. 3.665.

ÎNTOARCEREA

— Ei, frate-meu, acuma meriţi să te îmbrăţişez! spuse Dolinescu puţin mişcat, sărutînd amîndoi obrajii lui Pahonţu.

— Vezi, frate Barbule — zise apoi Pahonţu batjocoritor. Dacă eram intrasigent, nu mă expuneam la Rotaru să-mi facă reproşuri! Tu nu te-ai fi umilit nici pentru mine şi nici pentru nimica'n lume!

— Se poate! răspunse Dolinescu cu o încruntare trecătoare. Dar mai sigur e că, dacă te-aş fi servit, nu ţi-aş mai fi spus nimic!

Vru să plece în aceeaşi seară, să petreacă la Sinaia ziua de mîine, Sîmbătă, la unchiul său, iar Duminecă dimineaţa să fie la Braşov. Auzind de Sinaia, Pahonţu îşi aduse aminte deodată că nu s'a mişcat toată vara din Bucureşti. Il reţinu să plece mîine dimineaţă împreună. Tocmai atunci îşi vîrî născiorul la redacţie şi Tatiana pe care Pahonţu o încredinţă în seama lui Barbu, crezînd că o va desgusta şi va pleca. Tatiana însă află de Sinaia şi stărui să meargă şi ea măcar să dejuneze acolo, căci seara trebuia să fie înapoi la teatru. Toma încercă să refuze; totuşi trebui să cedeze în faţa promptelor şiroaie de lacrimi care înmuiară pînă şi pe Dolinescu, cît era el de misogin...

Pahonţu ştia de cîteva zile dela Teofil Drugeanu că Belcineanu s'a reintors la Sinaia şi spera să vază cel puţin de departe pe d-na Cristiana. Tovărăşia micii artiste i se părea, pînă la urmă, că are să-l facă mai interesant, mai cuceritor. Cînd însă rămase singur cu ea în hallul hotelului — Dolinescu se repezise dela gară pela unchiusău şi urma să vie la masă — îşi aduse bruse aminte de reproşul lui Teofil că se afişează în lume cu ea... Ne mai avînd încotro ieşiră în parc să se plimbe pînă la prînz. După cîţiva paşi îl cuprinse teama ca nu cumva, pe vremea asta frumoasă, să întîlnească pe alee pe soţii Belcineanu. Se îndreptă spre restaurantul din parc unde avea întîlnire cu Dolinescu, la aperitive, pe terasă... Nici nu apucă bine să se aşeze şi descoperi, numai la a patra sau a cincea masă, pe d-na Belcineanu împreună cu d-na Teleman şi un domn bătrîior, probabil generalul, soţul d-nei de onoare, în civil. Fiind lume multă, se linişti cu gîndul că poate să nu fie observat. Pentru mai multă siguranţă vru totuşi să-şi mute scaunul încît să stea cu spatele. Tocmai atunci

îl zări d-na Teleman. Trebui să salute. In clipa următoare întîlni și privirea d-nei Belcineanu care-l umplea totdeauna de fericire dar și de spaimă. Răspunse și ea cu un surîs fugar care lui i se păru nemai pomenit de dulce. Nu se mai putea să schimbe locul. Ar fi refuzat toate simțurile lui. Ochii îi rămaseră ațintiți asupra grupului, cu o căutătură de somnambul. D-na Belcineanu continua, cu animație și cu un aer de tristețe, convorbirea, adresîndu-se mai ales generalului.

— Da cine-s alea de-ai căzut în admirație? Pahonțu tresări parcă s'ar fi întors din altă lume. Vulgaritatea întrebării, și în glas și în cuvinte, îl înfurie. Ripostă cu scîrbă:

— Ascultă, fecioară! Nu te-am luat ca să mă plictisești, ci ca să te distrezi! Așa că distrează-te și lasă-mă în pace!

— O, o! rîse Tatiana atît de sgomotos că unele capete dela alte mese se întoarseră curioase. Urît mai ești cînd te strîmbi, micule!... Și nu e nevoie să faci urît că eu nu-s geloasă!...

Toma tăcu și se uita în altă parte. In schimb Tatiana aruncă ochiade împrejur fredonînd ușor ca să atragă atenția și să fie recunoscută, că adică ea e vedeta care a lansat șlagărul zilei cu refrenul „Hai să ne iubim pe iarbă verde"... Pe urmă deodată îi spuse iarăși cu o drăgălășie de teatru:

Micule mic, ești supărat pe fetița ta?... Ei, aide, fii drăguț cu fetița mică!

Iși apropiă scaunul și-i luă mîinile peste masă mîngîindu-le cu o răsfățare inadins exagerată... Pahonțu își retrase mîinile parcă i le-ar fi atins cu jăratec, uitîndu-se în același timp spre masa cealaltă și înțelegînd cu groază că d-na Belcineanu observase jocul de dragoste al artistei. Ar fi vrut să-i explice din ochi că Tatiana e o jucărie, că în inima lui nu mai poate pătrunde altă femee pînă la moarte, dar d-na Belcineanu iar nu-l mai vedea și aluneca peste dînsul cu privirea ca peste un loc gol...

In sfîrșit sosi Dolinescu pe care Toma îl aștepta acuma ca pe un salvator, socotind că Tatiana îl va mai ferici și pe el cu amabilitățile. In momentele acelea însă d-na Belcineanu dispăru cu Telemanii, atît de grăbit că nici nu i-a putut saluta. Smuls dintr'o vrajă, Pahonțu rămase cu o ură amară împotriva Tatianei. Strigă chelnerul să plătească și, pînă sosi, răbufni cu scîrbă:

— Să mîncăm, fetițo, și s'o ștergi imediat!... M'am săturat de giumbușlucurile tale nesărate!... Aide, aide, încetează cu teatrul că n'ai pic de talent!

Tatiana mîncă cu noduri, și se prefăcu de cîteva ori că-și șterge o lacrimă. Incetul cu încetul Pahonțu totuși se potoli și în semn că nu mai e supărat pe ea, o luă de gușe. Tatiana trebui să plece îndată după masă, să ajungă la timp la București, pentru spectacolul de seară.

Deși împăcat, Toma răsuflă cînd o văzu dusă:

— Drăguță fată, dar îngrozitor de obositoare!

Dă-i pașaport! zise scurt Dolinescu. Mie mi-e antipatică. N'aș ține-o nici servitoare... Dar gusturile oamenilor...

— Sau capriciile! completă Pahonțu. Bine c'am scăpat de ea!... Hai să ne mai mișcăm nițel!

Au hoinărit pînă tîrziu, dar numai prin parc. In sine Pahonțu trăgea nădejdea că va vedea iar pe d-na Belcineanu și, cine știe, poate să se întoarcă lucrurile așa încît să-i audă și glasul. Era și mai mulțumit că nici măcar nu trebuia să vorbească; Dolinescu îi amănunțea activitatea fraților de cruce din timpul verii cu atîta pasiune și într'un torent de fraze atît de volubil că chiar să fi vrut, n'ar mai fi fost chip să-l întrerupă... Aproape de înserat, cînd se îndreptau să iasă, întîlniră pe Belcineanu care însoțea pe d-na Utalea. Deși parcă puțin jenat, Belcineanu se opri să strîngă mîna lui Pahonțu, exclamînd cu o vioiciune exagerată:

— Ce bine-mi pare că te revăd!... Nici nu mă așteptam...

— Cu toate astea am avut onoarea să salut la amiazi pe d-na Belcineanu la restaurant — răspunse Pahonțu numai ca să pomenească de ea.

—Da? făcu Belcineanu confuz. Nu mi-a spus nimic... Ori n'am fost atent...

Toma își prezentă prietenul. Iubitor de toate încurcăturile politice, Belcineanu strigă încîntat:

— A, da ești fruntașul fraților de cruce?... Care ați asediat prefectura de Făgăraș... Foarte interesant!... Imi pare bine!... Ia spune-mi mai pe îndelete cum s'a ajuns la ciocnire?... Dacă n'aveți ceva deosebit, ne plimbăm cîteva minute, da?... D-ta ce crezi, Babila?... O să te intereseze Pahonțu... De altfel dumnealor sînt eroii zilei, cum au mai fost și altădată!

El porni înainte cu Dolinescu, iar Pahonțu după ei cu d-na Utalea care părea nedumerită și întrebă:

— Ce e cu d-l ăsta de l'a încîntat așa de mult pe Belcineanu?... Desigur ceva cu politică... Iacă eu habar n'am! Nici n'am auzit de numele lui...

Mai nedumerit era totuși Pahonțu că o vede fără Utalea. Auzise că Utalea s'ar mai fi răcit și de altă parte că frumoasa Babila și-ar fi luat oarecare libertăți. Le-a socotit bîrfeli obișnuite. Cînd află acuma că soțul ei e la București, nu-și mai putu ascunde mirarea:

— Și te lasă singură aici?... Pradă tuturor ispitelor și ispititorilor?

Babila rîse cochet. Dela nunta Corinei rămăsese cu credința că Pahonțu o place și ar vrea să-i facă curte, de altfel ca mai toți bărbații care se apropiau de ea. Cînd s'au mai întîlnit în lume de cîteva

ori, el a continuat a fi galant şi a-i şopti cîte-un compliment. De aceea îi răspunse acuma glumind, ca unui aspirant tainic:

— Mai întîi că nu-s singură... Belcineanu mă păzeşte aici, iar acasă e tatăl meu care nu mă scapă din ochi... Atunci ce ispite să mă prade?

— Bine, bine, dar soţul d-tale care acum doi ani uimise Bucureştii cu iubirea fără seamăn?

— Doi ani! Da... Care iubire rezistă doi ani neştirbită?

— A d-tale!

— Crezi?

— Sînt sigur, dacă-ţi face curte Belcineanu! surîse fără răutate Pahonţu.

— Descoperirea aceasta i se păru o completare a celor ce-i povesti Teofil despre căsnicia Belcineanu. Dolinescu trebuind să cineze la unchiul său, Pahonţu era hotărît să plece la Bucureşti cu un tren de seară. Se răzgîndi. Iar îi apăru speranţa că poate să o mai vadă la Cazinou. In locul Cristianei întîlni iar pe Babila tot cu Belcineanu, dar însoţiţi şi de bătrînul Goldstein. Stătură de vorbă întîi cu toţii, pe urmă Toma mai mult cu Goldstein, iar pe la miezul nopţii se retrase. Nu-i părea rău că n'a venit d-na Belcineanu.

— Barem cînd ne vom vedea să ne putem lămuri! se gîndea dînsul.

*

* *

A doua zi fiind duminecă, nu avea nicio treabă deosebită la Bucureşti.

— Adică de ce n'aşi rămîne şi mîine? îşi zise ieşind din Cazinou şi ocolind prin parc spre hotel. Aici cel puţin s'ar putea să am o surpriză de bucurie, pe când la Bucureşti mă aşteaptă viaţa de toate zilele...

Pe urmă în camera de hotel, în faţa patului alb, în lumina gălbuie îi apăru certitudinea că nu va putea avea odihnă în liniştea asta clară în care începea să-şi auză fîlfăitul gîndurilor. Trebuia să scape de asaltul gîdurilor. Luptele cele mai aprige în viaţă le-a susţinut cu propriile-i gînduri. De aceea chiar spunea, în chip de butadă, că gîndirea e cea mai perfidă otravă pentru existenţa omului.

Se plimbă un răstimp prin cameră, menţinîndu-se într'o nehotărîre plăcută, ca o legănare fizică, cu gîndurile amorţite parcă într'o tulburare ostenită. Una din etapele fericirii trebue să fie absenţa gîndurilor... Totuşi, îşi dădu seama că starea aceasta celestă nu poate dura şi începu să-şi adune puţinele lucruri în trusa de călătorie, zicîndu-şi:

— Am să iau primul tren cu vagon de dormit... Zgomotul roţilor risipeşte gîndurile...

Era o noapte călduţă, cu cerul senin încărcat de stele ca o mantie regească. Pahonţu, cu valiza în mînă, porni pe jos spre gara apropiată. La ora două noaptea Sinaia întreagă dormea păzită de jurîmprejur de crestele şi vîrfurile munţilor ca nişte cuiburi de străjeri voinici. Ici-colo, pe străzile adormite, becurile electrice parcă se înăbuşeau ca şi rarile ochiuri galbene somnoroase, prin hotelurile şi vilele mai mult închipuite decît vizibile în întunerecul gros care învăluia ca un covor moale toată împrejurimea. De jos, din vale, se ridica adormitor gîlgăitul Prahovei tinere şi sburdalnice, iar din gară, schiţată prin mai multe puncte lăptoase, ţîşneau arar şuerături de locomotive ca nişte florete nevăzute care încearcă să scormonească să sfîrtice sugrumarea beznei.

Pahonţu mergea agale, bălăbănindu-şi trupul în ritmul paşilor şi privind în neştire, cu ochii încă neobişnuiţi cu întunerecul, bolta vînătă ciuruită de miile de sclipiri turburătoare. La o cotitură de stradă se opri uluit, parcă de spectacolul ceresc pe care conştiinţa lui abia acum îl percepea aevea. In faţa lui, deasupra lui Orion, uriaşul vînător care mai atingea încă o creastă de deal cu vîrful piciorului, se înalţă constelaţia taurului, zodia lui, ajungînd cu pleiada pînă la picioarele lui Perseu... De cînd n'a mai privit el cerul aşa, direct, citind în stele? Poate de cînd veghea de mult în tranşeele războiului, cu ameninţarea morţii de jurîmprejur, cînd numai de sus picura speranţa şi încrederea pe razele reci de lumină din profunzimile nemărginirii. Atunci a învăţat el, singur, geografia cerească, recunoscînd încetul cu încetul constelaţiile după amintirile din şcoală. Pe atunci îşi întreba zodia, de acum o zărea pe cer, ce-i ascunde viitorul? Şi stelele lui vesteau numai lumină şi bucurie... Acuma aceleaşi stele şi mai mult roşiaticul Aldebaran, pîlpîiau ca nişte ochi iubiţi depărtaţi şi ispititori, iar chemarea lor era încărcată de speranţe.

— Am ajuns rău de tot cu sentimentalismul! bombăni dînsul deodată, pornind mai departe ruşinat de sine însuşi, dar cu privirea tot spre chemarea care şi din cer îl urmărea ca o obsesie.

In gară se plimbă pe peron frămîntînd iar gînduri şi planuri ca odinioară. I se părea că trebue să reînceapă viaţa, c'a pornit greşit şi că mai este timp să repare greşelile. Se ferea însă ca de foc să-şi precizeze ce fel de greşeli şi se mulţumea să plutească într'o tulbureală care permitea toate şovăirile.

Un tren de marfă sosi din jos şi inţepeni pe o linie lăturalnică. Apoi un personal dinspre Braşov, apoi un accelerat dinspre Bucureşti.

Se plimba mereu de colo pînă colo pe peron, în vreme ce gîndurile în creeri se învîrteau într'un cerc închis, obositor şi vrăjit. Nu voia, şi nici nu putea să clarifice în sufletul său ce va face, dar avea certitudinea că, atunci cînd va veni ceasul, va face neapărat ceea ce trebue. Îşi zicea că asta e lucrul cel mai mare fiindcă, pentru universul lui interior, singurul care-l interesa cu adevărat, ca pe

orice om, nașterea sau moartea unei iubiri are mai covîrșitoare importanță decît pentru omenirea întreagă, o conflagrație generală sau un cataclism care ar înghiți un continent...

Găsi patul făcut într'un compartiment liber și într'adevăr duduitul metalic, monoton al roților, îl adormi îndată. Nu se trezi decît, aproape de București, după ciocănitul repetat al conductorului în rama portierei sticloase. Coborî din tren proaspăt, înviorat, cu sufletul trandafiriu. Mergea acasă numai să se schimbe, să ia o baie și să frunzărească presa de dimineață; pe urmă avea să treacă pela *Romînia*, să...

De cum intră însă în curte, avea impresia că s'a schimbat ceva. Și parcă auzea niște glasuri de copii în casă...

In vestibul îl întîmpină Virginia surîzătoare și nevinovată:

— Am sosit Toma, vezi?... Dacă tu n'ai putut veni să ne iei...

— Cînd ai sosit? întrebă el aproape speriat.

— Eri, pe la amiazi... Probabil ne-am încrucișat cu trenurile... Cintia mi-a spus că ești la Sinaia. Știa dela servitoarele noastre...

Virginia vorbea foarte blînd și calm, ca totdeauna. Doar în ton și în privirea ei curioasă pîlpîia vag mai mult o mîndrie decît o imputare. Pahonțu însă, ca și cînd l'ar fi pălmuit cu fiece cuvînt, se umplu de o mînie care-i sfîșia toți nervii. Trebui să facă toate sforțările ca să nu se năpustească asupra ei, s'o zdrobească și mai cu seamă să-i înăbușe privirea și glasul, deopotrivă de exasperant pentru dînsul. Incepu să răcnească scos din minți:

— Și dacă veneai, de ce nu m'ai anunțat?... De ce mă plictisești cu surprize neroade?... Dar știu eu, înțeleg eu ce urmărești d-ta cu surprizele și controlurile!... Dacă-ți închipui că o proastă ca tine are să mă terorizeze, te înșeli! Auzi? Bagă bine la dovleac ce-ți spun, te înșeli! Am eu ac de cojocul idioților, n'ai frică!

Aruncă valiza într'un colț, pardesiul și pălăria deasupra, și se repezi în birou mai mult de frică să nu o lovească. Parcă în vieața lui n'a urît pe nimeni și niciodată cum o urăște acuma pe femeea asta, dușmanca cea odioasă, tocmai pentrucă nu-i opunea nicio rezistență. Toată fața i se roșise, vinele pe tîmple erau ca niște lipitori, iar ochii se făcuseră aproape albi de cît ieșiseră din orbite.

Virginia încremenise cu surîsul blajin pe buze. Nu pricepea nimic. Izbucnirea aceasta era așa de neașteptată și atît de inexplicabilă că, după cîteva clipe, întrebă cu glasul mai alb de cum îi devenise obrajii:

— Vai, Toma, dar ce-am greșit?... C'am venit acasă, că...

— Am venit acasă — miorlăi Pahonțu imitînd-o, mereu furios. Ai venit să mă spionezi! adăogă trîntind cu pumnul în masă. D'aia ai sosit pe neașteptate... Nu te cunosc eu, mironosițo?

Femeea, fără a mai căuta să înțeleagă, copleșită, se pomeni înecată de un plîns usturător. In picioare, răzimată de ușciorul ușii, se uita tot mai îngrozită la dînsul, ca la o vedenie, în vreme ce în gît i se svîrcolea un scîncet amarnic.

— Ia să nu mi te smiorcăi, cobeo! continuă dînsul cu un nou val de mînie. De ani de zile îmi mucezești inima și-mi împiedici orice avînt... Din pricina ta am vegetat ca un sevzec și...

Țipetele lui alarmară toată casa. Cei doi copii ieșiră din dormitor, alergînd către tăticul pe care nu-l văzuseră de două luni. Dînd însă peste mama lor plîngînd, se agățară de rochia ei, pornindu-se și ei pe plîns. Virginia se plecă, îi luă de gît pe amîndoi și amestecîndu-și lacrimile, căută să-i liniștească:

— Dragii măicuții dragi... puișorii măicuții...

Curînd apăru și Fräulein Erna. Speriată de înfățișarea furioasă și de strigătele domnului, vru să ica copiii, să nu asiste la asemenea scene:

— *Na, Kinder, was ist denn los?...*

— Aide, du-te cu copiii, Fräulein Erna, și lasă-ne că avem de vorbă! zise Pahonțu, desmeticindu-se puțin din mrejele furiei.

Virginia însă îi strînse mai tare la piept și răspunse printre lacrimi:

— Copiii nu-i dau... Mai bine plecăm cu toții...

Rezistența aceasta liniști de tot pe Pahonțu, care urmă împăciuitor:

— Atunci lasă, Erna, du-te și-ți vezi de treburi...

Acuma îi era rușine. Nu mai știa cum să șteargă urma întîmplării. Mai șezu un răstimp pe fotoliul dela birou, dărăbănind cu degetele pe marginea mesei și uitîndu-se la Virginia plecată pe un genunchiu și strîngînd în brațe copilașii care-și lipeau capul de obrajii ei, continuînd toți trei a lăcrăma cu suspine... In cele din urmă Toma se apropiă și zise încet, umilit:

— Iartă-mă, porumbiță dragă... M'am purtat ca un birjar...

Virginia, scofîlcită de plîns, se sculă în picioare, tot atît de mirată ca și adineaori cînd a început să răcnească. O sărută pe obrajii sărați de lacrimi. Incetul cu încetul se potoliră și copiii. Mai tîrziu ea îi reaminti cum s'au înțeles dinainte de plecare, ca el să vie negreșit în primele zile ale lui Septemvrie, să-i iea din pricina băiatului care împlinise șapte ani și trebuia dat la școală. Pentru orice siguranță ea i-a și scris de acum două săptămîni ziua și ora plecării lor spre București, dacă cumva el nu va putea veni să-i aducă... Toma recunoscu că are dreptate, dar că el s'a zăpăcit și a uitat toate, fiindcă a avut toată vara atîta bătaie de cap și atîtea necazuri cu gazeta și cu altele... Pacea se făcu deplină. Virginia îl și compătimi că n'a fost în stare să-și permită măcar cîteva zile de odihnă...

La amiazi, cînd el se întoarse din oraș, Virginia îi spuse că l-a căutat la telefon o doamnă care n'a vrut să-i spuie numele, iar cînd a revenit și a auzit că la aparat e d-na Pahonțu a răspuns ironic că pe ea o chiamă Tatiana.

— Dă-o dracului, porumbițo! făcu Toma, vrînd să treacă ușor. Trebue să fie vreo nebună care încearcă să ne plictisească, ori pe tine, ori pe mine!...

* * *

Vieața își reluă pe urmă mersul obișnuit în casa din strada Pietății, Toma pleca și venea ca și mai înainte, iar Virginia se devotă iarăși micilor griji ale gospodăriei de care scăpase în timpul cît a lipsit...

Cintia abia a așteptat-o ca să mai aibă cu cine să vorbească despre dragostea ei cu mai multe dureri decît bucurii. A stat în București pînă ce fratele ei și Ionescu au plecat cu falanga în campania de recunoaștere. Pe urmă a trebuit să meargă cu tatăl ei o lună la Mangalia, de unde s'a întors mai tristă sufletește, căci el nu i-a putut scrie decît de două ori și despre lucruri banale, ca nu cumva scrisoarea, căzînd în mîinile bătrînului, să-i trădeze secretul... De altfel despre toate acestea s'a jeluit ea Virginiei destul, în scrisorile săptăminale în care adăuga totdeauna cîte ceva și despre Toma, ce afla de pe la alții; ea însăși nu l-a mai văzut toată vara, de cînd s'au despărțit atunci în gară. Firește, îi comunica numai vești bune sau inofensive, în special în legătură cu ziarul, neîndrăznind să-i scrie, ca să n'o amărască mai mult, despre răutățile ce le auzea...

Virginiei i-a fost rușine să spuie în scris Cintiei cum n'a spus nici părinților ei, cît a fost Toma de rece la despărțire și presimțirea ei că n'o mai iubește... Acum însă, după izbucnirea de ură cu care a întîmpinat-o și cînd telefoanele batjocoritoare dela Tatiana se repetau aproape zilnic, încît îi era și silă să-i mai spuie lui, trebui să-și spovedească măcar Cintiei toată durerea și toate presimțirile cele negre. Cintia, la rîndul ei, se crezu datoare acuma să-i arate și ea ce a auzit întîi mai vag tatăl ei, iar mai tîrziu și mai precis dela d-na Niculina Herdelea care era revoltată de purtarea lui Pahonțu. Virginia, îngrozită, nu știa ce să facă, precum nici Cintia nu știa ce s'o povățuiască. Plîngeau împreună în fiecare zi și se consolau una pe alta cu speranțe...

Peste vreo două săptămîni Virginia primi o scrisoare adusă prin comisionar. Un binevoitor o înștiința că soțul ei trăește cu o artistă; dacă vrea să se convingă, să meargă după amiazi să-i surprindă. Se indica adresa unde se întîlnesc mereu, locuința artistei, și ora exactă a întîlnirii de azi... Rămase buimăcită, cu scrisoarea în mînă. Era prima anonimă. Se gîndi s'o arunce în foc. Se gîndi să se sfătuiască cu Cintia. Se gîndi să i-o arate lui Toma. Și se hotărî să meargă și să se convingă...

Toma veni la dejun, se culcă după masă un sfert de oră, apoi citi un răstimp, ca totdeauna. La cinci ieși. Virginia l-a examinat tot timpul, încercînd să-i citească gîndurile, dar n'a putut descoperi nimic deosebit. Ori era mincinoasă scrisoarea, ori el e un mare actor... Ezita dacă n'ar fi mai bine să renunțe la planul ei, să nu-i confirme... bănuielile că îl spionează. Cu o jumătate de oră înaintea celei fixate se afla pitită într'un gang de unde putea urmări intrarea la adresa din scrisoare... Cu întîrziere de vreo zece minute, Toma sosi nu ca la o întîlnire de dragoste întîmplătoare, ci ca acasă, liniștit, nepăsător, și dispăru în apartamentul indicat... Mai tîrziu se miră și ea cum a avut răbdarea să aștepte neclintită aproape două ceasuri pînă l-a văzut ieșind tot atît de calm și de familiar cum pleca de-acasă în fiecare zi...

După ce dobîndi certitudinea, rămase mai încurcată. N'o chinuia nicio gelozie, dar se simțea atît de înjosită și de murdărită ca niciodată în vieață... Văzîndu-l seara, la masă, vesel și jucîndu-se apoi cu copiii, ca și cînd nu s'ar fi întîmplat nimic, nu cuteză să-i arate scrisoarea și să-i spuie că a fost și s'a convins, cum se gîndise un moment. Dar pe urmă deodată, fără voie, izbucni într'un hohot de plîns și izbuti să-și oprească lacrimile. Observă dealtfel nici Toma nu stărui să afle pricina plînsului ei, ca și cînd ar fi fost absent sufletește, și mai străin de ea ca un străin...

Zilele următoare Virginia mai primi cîteva anonime, tot atît de precise, dar și injurioase. Apoi una îi spuse că Toma o urăște și a decis să se despartă de ea ca să se însoare cu Tatiana... Pînă acuma numai Cintia cunoștea taina scrisorilor, legată cu jurămînt să nu sufle nimănui o vorbă. De cînd era îndrăgostită, Cintia plîngea mai ușor ca Virginia, așa că, în loc s'o mîngîie, mai mult o îngrozea. Ultima anonimă o scoase din fire. Trebuia să se consulte cu cineva. Se duse la d-na Herdelea cu Cintia. Cînd văzu scrisorile, Niculina se aprinse ca un vulcan și o îndemnă poruncitor să ceară lui Pahonțu să rupă imediat cu pațachina, iar dacă s'ar codi, să-i pîndească și să-i desfigureze cu vitriol pe amîndoi deodată. Virginia făgădui să facă întocmai. Afară însă își pierdu îndată curajul și, în același timp cu Cintia, zise că totuși ar fi bine să întreb și părerea bătrînului Cumpănașu, om mai ponderat și liniștit. Și profesorul o sfătui să aibă o explicație cu Toma, dar pașnică, cuminte, fără să uite că sînt doi copii la mijloc și că răul nu poate decît să înrăiască lucrurile, cînd scopul este tocmai să se îndrepte.

A doua zi după amiazi Virginia, calmă, reținută, mărturisi bărbatului ei tot ce pătimește de cînd s'a întors, cum a stat în fața casei și a așteptat, cum și după aceea a ezitat să vorbească, sperînd necontenit că totuși poate să nu fie decît un capriciu, trecător. Acuma însă vine amenințarea cu despărțirea. Poate oare să n'o ia în serios cînd tot ce anunțau scrisorile se împlinea aidoma?

— Vreau să știu, Toma, ce ai de gînd?... Așa nu mai pot trăi, trebue să-ți închipui și tu... Cauți să te desparți de noi? Dar dacă față de mine crezi că n'ai obligații, nu te gîndești la...?

Pahonțu nu bănuise despre ce dorea să-i vorbească în patru ochi. După primele cuvinte s'a lămurit și s'a rușinat. Citi cu aten-

ție scrisorile murdare, clătinînd din cap, întunecat și însfîrșit îi zise, fără să se uite la ea și fără să bage de seamă că o întrerupea, cu un surîs placid:

— Cum să-ți treacă măcar prin minte că te-aș lăsa pe tine ca să iau o... o... Mă mir de tine, porumbițo! Tu ar trebui să...

Cînd ridică fruntea și-i întîlni privirea tristă și umedă, tăcu brusc. Simțea că trebue să pară fals. Se sculă și făcu cîțiva pași prin cameră, să-și mai potolească tulburarea ca să nu aibă o înfățișare prea umilită, dar mai ales ca să-și limpezească gîndurile. Abia într'un tîrziu continuă, dar tot șovăitor:

— O distracție de vacanță, dragă Virginia... (Se sfia să-i zică „porumbiță'' ca adineaori). Ai, firește, dreptul să fii supărată, și-mi închipui cît ai suferit, dar o greșeală prostească trebue trecută cu vederea și în orice caz nu merită să fie luată în tragic, crede-mă!

LIVIU REBREANU

(Fragment din romanul „Gorila").

DIN CHARLES BAUDELAIRE

VIS PARIZIAN

I

Acea priveliște ciudată,
Cum nimeni n'a putut vedea,
In dimineața asta, iată,
Vrăjește încă mintea mea.

Ce plin e somnul de miracol!
Dintr'un capriciu - original,
Gonisem din acel spectacol
Iregularul vegetal.

Și, plin acuma de mîndrie,
Gustam, pătruns de ireal,
O trîndavă monotonie
De piatră, apă și metal.

Cu mii de scări și de arcade,
Stătea un nesfîrșit palat,
Plin de havuzuri și cascade
Căzînd pe aur clar sau mat;

Și mari șuvoaie - apăsătoare,
Ca lungi perdele de cristal,
Se povirneau, strălucitoare,
Pe niște ziduri de metal.

Nu arbori, albe colonade
Domoale lacuri ingrădeau,
Unde gigantice naiade,
Ca niște fete, se - oglindeau.

Albastre pinze de - apă mare
Curgeau pe lingă maluri verzi,
Către - ale lumilor hotare,
Spre zări in care ochiu - ți pierzi;

Erau comori nebănuite
Și valuri magice; erau
Nemăsurate - oglinzi orbite
De tot ce ele răsfringeau!

Gangi taciturni, cu nepăsare,
Pe coama cerului gigant
Turnau din urna lor in zare
In văgăuni de diamant.

Zidar de visuri minunate,
Călăuzeam meșteșugit
Printr'un tunel de nestemate
Un ocean domesticit.

Lucios și clar se arăta
Orice, chiar cele'ntunecate;
Lichidul slova - și încrusta
In razele cristalizate.

Dar niciun soare și nici stele
De nicăieri nu s'arătau
Minunățiilor acele
Care din ele luminau!

Și peste - acest tărim vrăjit
Plutea (cumplită noutate!
Vis de văzut nu de - auzit!)
O pace de eternitate.

II

In păcătoasa - mi locuință
Din nou cu groază m'am trezit,
Cu blestemata suferință
In inimă ca un cuțit;

Un ceas cu glas de 'nmormîntare
Brutalul miez de zi bătea,
Și-o negură apăsătoare
Pe lumea lincedă plutea.

AL. PHILIPPIDE

TABLETE

F R A N C O

O fotografie publică l-a înfățișat pe șeful naționalist spaniol, lîngă grațioasa domnișoară Carmencita, fiica Generalului, și un cîine britanic, Dick. Idilica scenă, cu doi copaci decorativi în fund, surîsul tatălui și al copilei afirmă o stare sufletească de dragoste delicată și pare luată din grădina unei reședințe înflorite, în care soarele parcurge din răsărit în apus nuanțele formelor tihnite de strict interior.

Singură uniforma militară a noului Duce sau Führer dă indicația meditativă a evenimentelor printre care s'a strecurat, vizibil mulțumit, comandantul războiului civil, pînă acasă, pentru o gustare de pace și odihnă.

Evenimentele n'au variat aproape doi ani decît în intensitate, seria lor neîntreruptă fiind în categoria funestă, aceeași. Orașe, monumente distruse, vechi așezăminte pulverizate. Și încă n'ar fi nimic: piatra se reface, tencuiala se împrospătează. Dar s'au risipit căminurile, au murit mii și mii de părinți și alte mii de copile tot atît de fragede ca fata Generalului, au rămas pe drumuri. Poate că și aceste materiale, la urma urmelor, se refac fără cheltuială...

Vina cade asupra șefului din portret, aproximativ numai pe jumătate, împărțită egal sau inegal, proporția cauzelor interesează mai tîrziu, după ce sîngele s'a uscat și s'au înmulțit cimitirele și cerșetorii, între desordinea ieșită dintr'o revoluție de înaintare înapoi și o revoluție nouă, de dare înapoi, înainte... Două revoluții succesive. Ele pot să fie repetate, la un popor a cărui voie bună de sînge de taur se mîngîie în antracte cu spectacolul sîngelui de om.

Dintr'altă parte vine mirarea. Poate fi omul normal, omul de bine, atît de complicat încît să-și poată răsfăța nu numai copiii dar și cîinii, de prietenia cărora se leagă duioșia inimilor blînde și însuflețirile desamăgite — poruncind în același timp sabia, focul și prigoana împotriva pribegilor unui războiu, cu deosebire între frați? Ori a fi Spaniol e altceva? Ceva ca o supraumanitate, indiferentă la

senitmentele vulgare ale milei și remușcării și pasionată de teorii și concepții? Adversarii naționaliștilor se bat pentru Kropotkin și Marx.

Sau războiul intern din Spania e și el cu totul altceva decît ne închipuim, decît un războiu și decît un războiu civil? Ceva exagerat și amplificat de știrile agențiilor telegrafice, o variație a monotoniei unei vieți fără avînt, un joc de sinucigași — cine vrea moare, cine nu, trăiește — în evoluțiile căruia antagoniștii sunt niște parteneri, în cele din urmă și orișicum de acord?

G O L U R I

Trebuie, fără întîrziere provocată, zici, o reacțiune a simplificării și întoarcerea la minuscul. Metoda de vieață care de jos în sus dă greș în toate zilele și la toate nivelurile, trebue înlocuită cu altă metodă.

Prin aventură politică sau de cultură, generațiile au ținut să rodească tot mai mult mai sus de rădăcină. Dacă un cartof a putut prin legitimele capricii ale naturii să dea o piersică, odată, grădinăritul și-a permis să creadă că morcovii pot să facă artificial rodii în serie și păstîrnacul ananas. Era de ajuns o sămînță de dovleac și o seră. Dovleacul îl aducea omul și sera climatul. Nimănuia nu i-a mai plăcut profesia lui și pentru odrasle a pregătit cariere miraculoase. Începută de o generație, meseria părintească a și fost în aceeași generație abandonată și zigzagul aventurii s'a îndesit. Cîte nume pot să fie urmărite, stabilite pe o linie a familiei o sută de ani?

Lichidează în București o firmă de imprimerie, proprietatea unui brav bătrîn tipograf, obosit de o mare viează de activitate. E impresionantă descompunerea treptată, zi cu zi, a unui atelier bogat înzestrat. Mașinile pleacă una cîte una, încărcate de un cumpărător și altul. Dulapurile cu litere se împuținează, toate uneltele se risipesc. Firma dispare și odată cu ea o muncă afirmată 65 de ani. Cîtă noblețe organizată inutil!

Tipograful are un fiu, „un măgar de băiat", cum îl califică părintele, un fiu care nu vrea să rămîie tipograf și care n'a fost niciodată și nici altceva n'a izbutit să fie. Îi place politica... E o meserie încercată, nuanțată și singura profesie a eredului. Murdăria cinstită a muncii îl scîrbește. Dorește să aibă mîini fine și să participe la murdărie pudrată și la marochin.

Același e cazul unui tăbăcar din doi frați tăbăcari. Unul a trădat argăseala pentru un fotoliu politic. E și cazul unei lamentabile majorități intelectualizate de fii de muncitori și de mică burghezie provincială sau periferică, cu aptitudinile pierdute și cu altele fals asimilate.

Din toate aceste sărituri în gol se permanentizează golul care stă în conștiința publică de zeci de ani neacoperit în haosul unei lumi mereu improvizate. Tot ce se adună într'o viează se risipește; experiență, bunuri și timp.

ZIMNICEANCA

Spectacolul senzaţional dela Naţional: *Madame Sans-Gêne*; Sardou.

Am putea mărturisi că n'am părăsit de vre-o 30 de ani o sală de teatru cu aceeaşi incîntare ca în seara de spectacol, de pe vremea cînd umblam din stal în stal şi din galerie în galerie, prin ţări franţuzeşti.

Acum, în familie, ne îmbrăcăm pardesiile şi fleşflenderiţele în loja Nr. 19, copiii, Doamna şi Domnul, întinzînd mînile la cuier veseli şi satisfăcuţi şi pugilînd cu diminutive de vorbe.

Se întîmplă destul de rar ca martorii de vîrste şi sensibilităţi contradictorii ai unui divertisment care pretinde şi un grăunte de judecată, să fie influenţaţi identic la ruperea disciplinii şi a politeţei, cînd publicul, numerotat de două ori, la bilete şi garderobă, caută în destrăbălata debandadă a ieşirii val-vîrtej compensaţia interdependenţei organizate.

— Hai să bem în sănătatea cucoanei Mărioara şi a lui Nenea Mitică un pahar bun! a zis cineva.

Şi, pe cînd rubinul unei butelii de onoare era sorbit cu picătura, ne cercetam fiecare, ca nişte lăutari în pauza orchestrei coardele la scripcă, sentimentele, ca să pricepem cum de ne găseam la unison, şi copiii şi camarazii lor părinţi.

Cucoana Mărioara era Doamna Maria Zimniceanu, care întrecînd nepermis de mult toate cotele de talent femenin din teatru s'a depăşit astădată, dacă s'ar fi crezut cu putinţă, şi pe sine. E greu de crezut că teatrul parizian însuşi ar putea dispune azi de o Madame Sans-Gêne, de calitatea Zimnicencii.

— Incă un pahar, pentru cucoana Mărioara!

„Nenea Mitică'' era Domnul Dem. Theodorescu, autorul versiunii romîneşti a piesei lui Sardou. Uimitoarele juste echivalenţe inventate de inteligenţa rafinată a creatorului de limbă nouă în fiece literă pe care o zbîrleşte din vocabular incomparabila lui pană au dat repertoriului romînesc şi bibliotecii un text mai exact chiar decît originalul.

— Şi încă un pahar, pentru Nenea Mitică!

O beţie vine cu alta: după ovaţii vin.

DEGENERĂRI

Oamenii închişi, bolnavi şi morţi e inelegant să fie atacaţi, după ce i-ai admirat la vitrina socială, făcînd dintr'un leu doi şi din pol milionul, fără să te turbure magnifica lor îndemînare.

Cu o diplomă şi un ghiozdan şi fără nicio altă instalaţie, cîteodată cu o singură peniţă, în stare să contrafacă toate atitudinile,

să servească şi să le deservească pe toate, pe rînd, dar cu o plasticitate universală a conştiinţei, miracolul se săvîrşeşte sub ochii tuturor, în fiece zi.

Vieaţa zisă modernă ţine de cele mai multe ori izolat pe creator, ridicînd în apogeu imitaţia şi plagiatul, dar dă acţiunii şi culturii o personalitate sintetică şi abreviată, care îi poartă toată industria într'o servietă; materii prime, materiale lucrate, proiecte, idei şi reţete. Exemplar admirabil, atîta timp cît în dosarele şi tarifele ei nu intră abstracţiunile animate de un sentiment, motorizate de un moral, ea s'a multiplicat în temperatură proprice pînă la decadenţă, prezentă şi ieftenind scrupulozitatea pretutindeni; la cafenea, în anticameră, în aulă, pe catedră, în politică şi presă. Chiar în camera de culcare, în care s'a împuşcat în inimă un fiu de regent, se poate găsi strecurat acest enciclopedist: samsarul.

Existenţa lui inofensivă din punctele de vedere isprăvite, în un aspect de mare tragedie, dacă este examinată din poziţiile sufleteşti. Unde începe şi unde sfîrşeşte samsarul şi cîtă cantitate din el s'a divizat în politică şi cultură e delicat de analizat. Activa celulă e despărţită adeseori de celula temniţei printr'un perete transparent, ca în stupul cotropit pe jumătate de mucegaiu, unde albina muncitoare fixată într'o preocupare absorbantă, nu ştie ce se petrece în gingaşa ei încăpere poligonală. Pentru apărarea unui sector cucerit, necesitatea salvării personale pune totul în joc, tot ce poate dura şi unelti neştiut pe întuneric şi sinuciderea e ultimul act, pînă la care nimic nu a fost cruţat, nici ticăloşia.

Un ministru de justiţie a fost odată arestat şi alt ministru, din diplomaţie, a fost dus la cimitir, în aceeaşi zi. Bancheri, agenţi, ai Bursei din răspîntii, contrabandişti, figuranţi cu mai multe nume au escortat convoaiele, din care cel mai puţin interesant a fost alaiul de temniţă. Unul mai tînăr vrea să piară, nemaiputînd sta în vieaţă cu onoarea, poate că numai accidental ştirbită. Mai-bătrînul ţine la funcţiunile lui fiziologice cîte i-au mai rămas. Două sensibilităţi: obrazul şi buba.

Cînd se va face, dăruit epocii, bilanţul influenţelor care pun faţă 'n faţă două lumi, una abia în schiţă şi limpezire şi cealaltă, lipsită de linie, de elan şi credinţe, bună de orice şi pregătită pentru orice monstruozitate, volumul şi originile lor vor fi edificatoare şi multe calificări, reţinute de litera tiparului, vor fi şterse cu o trăsătură enervată din catalogul amintirii. Oameni acaparatori şi glorioşi, care un moment au concretizat o speranţă, vor fi identificaţi cu caria şi putregaiul şi monumentele lor comandate pietrarului încă din timpul unei vieţi încîlcită între făţărnicie şi neruşinare, se vor desface ca un mălaiu incoherent.

O U Ă L E

Cînd se întoarse Paraschiva dintre găini și numără ouăle pe masă, învelită cu o față de cînepă groasă, e o sărbătoare. De le-ar fi scos din cer așa de frumoase, bucuria ei n'ar fi mai îngerească. In coșul de răchită rotund, adus pe sus și jucat, stau grămadă cîte 15, 20, 30 de ovale de faianță. Găinile albe le dau albe, galbenele și roșieticile, ca fildeșul și pestrițe.

— Asta e al boghetei: fac prinsoare. Il cunosc după picățele! strigă Paraschiva. Cestălalt e al coțofenei; avem o găină coțofană... Pe astea le-a făcut picherile...

Paraschiva nu și-a stricat graiul răzeșesc într'atîta, încît să-i zică picherii bibilică și picheroiului bibiloi.

— Fetele mami!, cum se îngrijesc ele să nu dăm bani pe ouă.

Intr'un coș, de-asupra, iată un ou de patru ori mai mare decît celelalte.

— Ce-i cu ăsta, Paraschivuțo?

Familia e în dreptul ei să fie mișcată. Crezînd că avea un giscan și căutîndu-i o pereche vrednică de obîrșiile lui occidentale, ginerile s'a dovedit o giscă. Strigîndu-l Costache și el răspunzînd la Costache bucuros, acum o să-i trebuiască numele schimbat. E tot atît de greu să-l treci dintr'un nume într'altul, ca pe un creștin să-l lepezi de legea lui și să-l faci papistaș. La noi în casă nu se taie viețuitoare: giscanul e om, cîinii sunt oameni, oameni sunt și cotoșmanii.

— Știi ce să facem? Să-i zicem tot Costache!

Boghiata e o găină cu pălăria trasă pe ochi, peste un bariș, ca o beretă ciufulită, tricotată mărunt pînă la cioc. Ca să zărească puțin, ea trebue să se uite bine și să cerceteze de aproape, cum zice Paraschiva, ca o *nioapă*, cu o sfințenie încremenită a căutăturii, de domnișoară farmacistă. Foarfeca familiei tunde cu băgare de seamă, ochii de jurimprejur, acoperiți cu barbă, odată pe săptămînă, dar nu izbutește să biruie năvala.

„Puica" neagră dă oul cel mai glumeț, măruntică și de neam pitic. Bărbatul ei, plin de nazuri și cîrcotaș, e puricile neastîmpărat al cîrdului de găini, mic cît pumnul și necredincios dar ibovnic înfumurat al marilor mătuși înfoiate, cu patru fuste și crinolină. Are o pană 'n coadă de douăzeci de ori mai lungă decît el întreg, o creastă roșie aprinsă și harțag. Pune pe fugă corciturile vestite, de viță nobilă uriașe, orpingtoni și brahmi, cocoși molii ventriloci, și-i de temperament publicitar. După ce și-a scos dușmanul din ceeace i se pare circumscripția lui, piticul se lungește pe picioare, bate din aripi, se proslăvește și face evenimentul cunoscut, aruncînd în văzduh o proclamație trîmbițată. Niță din Vlașca, un dulău de cocoș, care ne-a venit de pe la Videle, i-ar fi scos ochii și mațele de mult, fără o pază severă. Fanfaronada marsilieză a Domnișorului scoate din fire vlăjganul, învățat cu personaje pline, cu bivolii și berbecii de-acasă.

„Doamna Ana" e-o găină anemică, palidă, ca o profesoară nemțoaică, iar mahalagioaica durdulie cu cațaveică și 'n tîrlici se chiamă „Cucoana Sultana".

Sărbătoarea ouălor cotidiană s'a potrivit cu floarea vișinilor, adunați în buchete mari date'n leagăn, înainte și 'nnapoi, de vînt, cu frînghia de rufe, cu peșchirile, cu năframele și șervetele, steaguri prinse între catarge de prăjini.

Am vroi să ne deprindem fără emoții cu prezența ouălor în gospodărie, cu fabricarea lor în serie; să nu ne turbure forma și substanța. Am voi și noi să cuprindem aceste miracole cu gălbenuș în mărfurile alimentare. Regularitatea predestinată a elipsei, cutia ei rotundă de piatră transparentă, căptușeala de mătase și catifea fragilă, totul lucrat cu meșteșugul secret din întocmirea gingașei petale și subtilului polen, al parfumelor, sunt de-o seamă pentru uimirea și temerea noastră de nevăzut, cu giuvaerele de lumină ale ochilor tăi, fiică a Maicii Fecioare, pensulați cu safir.

Cîteodată, Paraschiva descoperă pe undeva, într'un loc ascuns, o puzderie de ouă. Strigătul imprudent al tăinuitoarei, satisfăcută că-și adună comoară, o trădează.

— O să rămîie mîine Picuța, zice Paraschiva, cu gura căscată, că nu le mai găsește unde și le-a pus. Știu de două luni că mă înșeală și m'am ținut după ea. Iși pusese hoața de gînd să cadă cloșcă și să ne întîmpine într'o zi din burueni cu 25 de pui de aur, ca niște diaconi cu stihar.

Dar m'am răsgîndit. O să fiu mai șireată decît ea. Mă duc să-i pui ouăle la loc.

T. ARGHEZI

S O N E T

Iubirea — floarea vieții — de mult e 'nmormintată;
Apuse, triste doruri din nou azi mă frămîntă,
Și iarăși amintirea e-o simfonie sfîntă,
Dar inima-mi — sărmana! — se sbate sîngerată.

Și iarăși, furtunatic, spre viață mă avîntă
Speranța și credința. Zadarnic! Drept răsplată
Blestemul să le-ajungă, iar viața-mi revoltată
De tot ce este 'n lume, din nou blestem le cîntă!

Și parcă văd surîsul satanic ce m'așteaptă,
Dar nu mai simt durerea de-i plata chiar nedreaptă,
Răpită mi-e comoara și-acele clipe sfinte...

Ruină-i pretutindeni, un suflet nu mai crede,
Și cît mi-ai fost de dragă de nu te vei încrede,
Tu, rana mi-o întreabă: — ea singură nu minte!

AL. T. STAMATIAD

LA FONTAINE ȘI POEZIA PURĂ

Termenul de „poezie'', ca orice termen dealtminteri, n'a păstrat în decursul vremii o valoare absolută ci a variat mult, atît de mult chiar încît au fost epoci literare în care el a reprezentat în ochii cunoscătorilor realități deosebite. Astfel un contemporan al lui La Fontaine — dacă mi-ar face periculoasa cinste de a veni să citească aceste pagini scrise de un „paysan du Danube'', ar fi desigur foarte surprins, poate și indignat, de a constata căutarea de către noi a poeziei fabulistului dela Château-Thiery în părțile operei sale cele mai neașteptate pentru un om al secolului XVII-lea și a o refuza tocmai pasajelor care pe atunci întruchipau pentru toată lumea fenomenul poetic.

Intr'adevăr noțiunea de poezie nu ocupă în secolul lui Ludovic al XIV-lea pe harta spirituală a lumei aceleași poziții pe care l: acopere în veacul lui Paul Valéry —: pe deoparte astăzi ea s'a restrîns la domeniul curat liric, pe de alta s'a purificat în substanța ei însăși. Romanul și nuvela, memorialistica, istoria, geografia și deci cu atît mai mult științele naturale și medicina, s'au retras cu totul din domeniul versului. Astăzi un „Poème de la captivité de St. Malc'' în 548 de versuri didactice sau un „Poème du Quinquina'' în alte 328, cu pasagii ca acesta, în care La Fontaine descrie efectele febrei, nu mai ar fi posibile decît în proză.

Ayant parlé du pouls, le frisson se présente.
Un froid avant-coureur s'en vient nous annoncer
Que le chaud de la fièvre aux membres va passer.
Le coeur le fomentait, c'est au coeur qu'il s'augmente
Et qu'enfin parvenant jusqu'à certain excès
Il acquiert un degré qui forme les accès.

Si j'excellais en l'art où je m'applique,
Et que l'on pût tout réduire à nos sons,
J'expliquerais par raison mécanique
Le mouvement convulsif des frissons:
Mais le talent des doctes nourrissons

Sur ce sujet veut une autre manière
Il semble alors que la machine entière
Soit le jouet d'un démon furieux.
Muse, aide-moi; viens sur cette matière
Pihilosopher en langage des dieux.

Versurile sunt remarcabile, nu fiindcă sunt poezie în sensul actual al cuvîntului ci fiindcă ne arată ceea ce putea fi subiect de poezie pe atunci. Astăzi, demult nu mai „filozofăm în graiul zeilor" şi muzele nu mai au ce ajuta acolo unde cel mai simplu tratat de medicină poate fi deschis mai cu folos şi fără nicio pagubă pentru ele.

Această decantare a poeziei, această curăţire a ei de prozaismele logicei ca şi de patosul oratoriei o datorăm în mare parte simboliştilor, acestor poeţi care au căutat, după celebra formulă a lui Valéry: „de reprendre à la musique son bien" restabilind astfel primatul lirismului pur în domeniul tot mai închis, mai interiorizat, rezervat de acuma artei versurilor. In parte, această răsturnare de termeni fusese opera romanticilor. Spun în parte numai, căci dacă un Hugo, un Lamartine, chiar un Vigny—pe Musset îl rezervăm pe dreptate, cel puţin cel din „Comédies et Proverbes"—s'au războit cu ceeace chemau ei „le poncif classique", n'au reuşit totuşi să desbare poezia de acel patos exagerat al poetului-bard, patos tot atît de prozaic prin exces sentimental pe cît de nepoetic era prin deficienţă versul rece şi didactic al secolului al XVIII-lea.

Astăzi, o repet, versul s'a retras din mai toate poziţiile pe care le ocupase în domeniul prozei — dar ceea ce păstrează încă e esenţialul. A părăsit, pe rînd, în favoarea romanului tot domeniul epic, cea mai mare parte din cel dramatic — domeniul liric rămînîndu-i însă întreg. Ca un copac, lipsit de ramuri inutile, această restringere la trunchiul vital a dat poeziei posibilităţi noi de înălţare. Desigur că astăzi La Fontaine ar fi scris — dacă le-ar mai fi scris — în proză „captivitatea Sfîntului Malc", sau acel curios poem despre binefacerile chininei — probabil că tot în proză ne-ar fi dat, sub formă de romane sau nuvele galante, mai toate povestirile sale în versuri uşoare, acele „Contes" care au făcut atîta timp spaima moraliştilor şi deliciul liceenilor, dar ale căror libertinaj „à froid" şi rece sensualitate ne apar azi tot atît de perimate şi — reţin cîteva fermecătoare excepţii — tot atît de apoetice, cu cît admiraţia noastră se îndreaptă mai vie spre veşnica minune a Fabulelor, spre armonia pură a Elegiilor prea puţin cunoscute. Căci La Fontaine a fost un poet, cel mai „poet" în sensul modern al cuvîntului dintre toţi poeţii „Marelui Secol" — poate alături de Racine şi de Chénier, cel mai pur poet al limbei franceze. El a fost desigur cel mai caracteristic al acelei familii de cîntăreţi, care de la Théophile şi St. Amant la Gérard de Nerval, Verlaine oarecum şi pînă la Paul Fort,

Tristan Derême şi poeţii „fantezişti" actuali — au dat poeziei franceze o graţioasă, unică şi armonioasă îmbinare de sentiment adînc şi de spirit subtil într'o rară perfecţie formală. La Fontaine a fost prototipul acestei poezii specifice ieşite din inima, din insula Franţei. O poezie de nuanţe foarte subtile ca şi lumina spirituală a cerului vaporos ce palpită pe şirurile de plopi tremurători, oglindiţi în apele Senei, ale Marnei şi ale Oisei. Există un aticism al acestui ţinut binecuvîntat, nu aticismul Provansei, care e al Greciei, — ci aticismul „de l'Ile de France" — Champagne-a poetului nostru îi e vecină — care e de esenţă franceză şi care ne dă însăşi esenţa poeziei lui La Fontaine. Prin masca fabulei: „cette comédie aux cent actes divers", cu discreţie şi măsură dar cu cîtă putere de sinteză a subiectului şi cu cîtă sugestivă evocare a detaliului caracteristic, ea îmbracă toate patimile sufletului omenesc. Păstrează totuşi întotdeauna eleganţa şi perfecţiunea proprie geniului poporului său şi acea atitudine de moralist — adică de om căruia nimic din ce e omenesc nu îi e străin — atît de caracteristică literaturii franceze.

Mai misterios dar şi mai puţin grec în arta sa decît André Chénier — mai aproape de natură dar mai depărtat de focul lăuntric al versului racinian, La Fontaine ne dă în schimb cu prisos acel sentiment de experienţă particulară, de vieaţă trăită direct şi nu din cărţi, de sevă lirică care se hrăneşte bogat din comorile unei inimi largi şi a unui spirit ascuţit. La Fontaine oferc sufletului modern tocmai poezia la care aspiră epoca noastră dornică de un echilibru între antiteze: o poezie ordonată şi totuşi plină de fantezie spirituală şi sensibilă, optimistă fără vulgaritate şi adîncă fără patos, cu atît mai umană cu cît împrumută glasul şi trupul animalelor, dar lipsită de fals umanism—după cum e lipsită, cu toată morala ce creşte din fabulă firesc ca un rod, de didacticul sec şi supărător. In secolul atîtor convenţiuni—din care peruca nu e cea mai puţin caracteristică — în acel secol ce caută întotdeauna generalul sub particular, abstractul sub concret, omul sub individ, La Fontaine ne propune un personaj unic, „le Bonhomme", a cărui legendă de distracţie năucă şi de fecundă lenevie dacă dispare faţă de artistul conştient al marei sale opere lucrate pînă în cel mai mic detaliu — ne lasă totuşi viziunea reală a unui destin de adevărat poet, a unui om care n'a trăit convenţional în dosul legăturilor de saloane sau în învelişul legăturilor de cărţi. Prin desfăşurarea pompoasă a unei literaturi nobile şi grave, versul lui La Fontaine, în fabulă ca şi în elegie, în povestea uşoară ca şi în discurs sau scrisori, are ceva spontan, o atitudine pururi modernă care ne încîntă. El păstrează— şi aici e după mine cheia vrajei sale — ceva din legile şi ritmul vieţii, în amestecul acesta perfect şi unic de spontaneitate ordonată şi de imprevizibil fatal, marca definitivă a marilor creaţiuni. Acestui farmec datoreşte poate La Fontaine — el cel mai specific francez din-

tre toți poeții — să fie unul din cei mai universali — și nu cunosc altul să poată fi tovarăș mai de preț al unei vieți întregi.

Dacă exilat vreodată într'o insulă pustie de cărți mi s'ar da voe să iau cu mine un singur autor din fiecare literatură, la cea franceză m'ași opri îndată la trei poeți: Racine, La Fontaine și Baudelaire — ași renunța la ultimul în favoarea celor doi clasici și probabil la Racine „malgré Bérénice" în favoarea autorului des „Deux Pigeons", „ce plus que parfait de l'élégie" cum a botezat-o spiritual un cronicar literar modern.

Poetul, care a scris cu două veacuri înainte de romantici și cu aproape trei înainte de moderni: simboliștii verlainieni sau numai fanteziști, versurile următoare din „es Amors de Psyché et de Cupidon":

> Volupté, volupté qui fut jadis maîtresse
> Du plus bel esprit de la Grèce
> Ne me dédaigne pas viens-t'en loger chez moi;
> Tu n'y seras pas sans emploi:
> J'aime le jeu, l'amour, les livres, la musique,
> La ville et la campagne, enfin tout; il n'est rien
> Qui ne me soit souverain bien,
> Jusqu'au sombre plaisir d'un coeur mélancolique...

acest poet a fost un mare și desăvîrșit artist.

Și acela care a mărturisit în discursul către Doamna dela Sablière:

> Je m'avoue, il este vrai, s'il faut parler ainsi,
> Papillon du Parnasse, et semblable aux abielles
> A qui le bon Platon compare nos merveilles.
> Je suis chose légère, et vole à tout sujet;
> A beaucoup de plaisir je mêle un peu de gloire,
> J'irais plus haut peut-être au temple de Mémoire
> Si dans un genre seul j'avais usé mes jours;
> Mais quoi! je suis volage en vers comme en amours.

a fost un subtil observator nu numai al vieții altora dar și — lucru mai greu — un psiholog iscusit al propriului său suflet.

Iar poetul care a spus într'o elegie închinată fostului său protector Fouquet, ce se bucurase de toate fericirile hărăzite de înalta favoare a lui Ludovic al XIV-a și de imensa avere agonosită în slujbă, căzut acum în disgrația regelui și în nenorocirea temniței:

> „Et c'est être innocent que d'être malheureux".

n'a fost numai un artist și un psicolog neîntrecut, a mai fost și un om de suflet, un om de curaj moral, căci în toate vremurile, din nefericire, caracterul e un lucru și mai greu de găsit chiar decît

geniul, iar floarea recunoștinței nu-și prea arată buruiană nicăeri, nici chiar în sufletul sensibil al poeților.

In fine poetul care, vorbind de fabulele sale într'o epistolă trimeasă Episcopului din Soisson ne spune:

> Quelques imitateurs, sot bétail, je l'avoue,
> Suivent en vrais moutons le pasteur de Mantoue.
> J'en use d'autre sorte; et, me laissant guider,
> Souvent à marcher seul j'ose me hasarder.
> On me verra toujours pratiquer cet usage.
> Mon imitation n'est point un esclavage
> Je ne prends que l'idée, et les tours et les lois
> Que nos maîtres suivaient eux-mêmes autrefois.
> Si d'ailleurs quelque endroit plein chez eux d'excellence
> Peut entrer dans mes vers sans nulle violence,
> Je l'y transporte et veux qu'il n'ait rien d'affecté,
> Tâchant de rendre mien cet air d'antiquité.

acest poet nu e imitator servil, ci întrebuințînd numai un bun comun de tradiții populare sau de povești, strînse din antichitate: în Indii de un Pilpay, în Grecia de un Esop, în Italia de un Fedru, ca materialul unei broderii a cărei culoare și desen îi aparțin — el e un autor tot atît de original ca autorul contemporan al Andromachei sau Phèdrei.

Dealtminteri în artă subiectul nu contează decît în măsura în care creatorul reușește să-l însuflețească pentru vecie într'o formă atît de perfect adaptată conținutului — încît se condiționează mutual și nu se mai pot concepe separat. Iar in ce privește versul unui poet adevărat orice schimbare cît de mică, fie ea cu totul indiferentă față de sensul logic, neschimbînd cu nimic înțelesul sentimental, dacă alterează cît de puțin muzicalitatea îi distruge totuși, ipso facto, potențialul poetic.

Dar înainte de a intra în miezul problemei propuse voi face două observații ce vor lumina sper, poziția lui La Fontaine față de poezia pură așa cum o înțelegem noi astăzi. La Fontaine în versurile sale a fost înainte de toate un povestitor fără pereche și — aici e marea lui taină și originalitate — în același timp el a fost și un *elegiac* de cea mai pură și suavă muzicalitate.

Desigur toți contemporanii săi, precum și majoritatea încă a cititorilor lui de azi, — cu dreptate poate pentru „les Contes" și de sigur greșit pentru „les Fables mises en vers par Monsieur de la Fontaine", nu văd în fabulist decît pe povestitor. Dar tot mai numeroși sunt astăzi aceia care sub partitura fabulei descifrează — cu ce delicată și rară plăcere! — muzica secretă a unei elegii presimțite. Descopere astfel un mod armonic de a citi versuri pe care le credeau tocite de mult de amintirea amară a rumegărilor școlare, își

pot permite astfel satisfacţia intimă a unei interpretări noi — şi de sigur, ca orice interpretare, tot atît de valabilă ca şi cea veche, cea ortodoxă şi oficială a părinţilor noştri. Poate cel mai surprins de o astfel de citire a fabulelor şi chiar a lui Adonis sau Elegiilor sale — ar fi însuşi La Fontaine. Spun: „poate" căci prea sigur nici eu nu sunt, că tocmai această interpretare n'ar fi cea visată în taină de poet. Imi aduc aminte de o anecdotă: Wagner acoperind ochii unui prieten la o reprezentaţie a „Tetralogiei", ca, uitînd de fabulaţia textului să-şi lase sufletul răpit numai de vraja muzicii singure.

Să încercăm ceva analog cu o fabulă. Cred şi nădăjduesc că acest exemplu viu ne va lămuri mai bine adevărata natură a poeziei pure, decît atîtea teorii abstracte, fie ele consfinţite de numele ilustru al abatelui Brémond şi de autoritatea supremă a Academiei Franceze în sînul căreia au fost — acum 12 ani — rostite. Să luăm o fabulă la întîmplare — am luat-o într'adevăr la întîmplare — exemplarul meu s'a deschis la fabula a doua din Cartea IV: *Le Berger et la Mer:*

Du rapport d'un troupeau, dont il vivait sans soins,
Se contenta longtemps un voisin d'Amphitrite.
Si sa fortune était petite,
Elle était sûre tout au moins.
A la fin, les trésors déchargés sur la plage
Le tentèrent si bien qu'il vendit son troupeau,
Trafiqua de l'argent, le mit entier sur l'eau:
Cet argent périt par naufrage.
Sont maître fut réduit à garder les brebis:
Non plus berger en chef comme il était jadis,
Quand ses propres moutons paissaient sur le rivage;
Celui qui s'était vu Corydon ou Tircis
Fut Pierot et rien davantage.
Au bout de quelque temps il fit quelques profits,
Racheta des bêtes à laine;
Et, comme un jour les vents retenant leur haleine,
Laissaient paisiblement aborder les vaisseaux,
„Vous voulez de l'argent, o mesdames les eaux,
Dit-il, adressez-vous, je vous prie, à quelque autre:
Ma foi, vous n'avez pas le nôtre".

Ceci n'est pas un conte à plaisir inventé.
Je me sers de la vérité
Pour montrer par expérience
Qu'un sou, quand il est assuré,,
Vaut mieux que cinq en espérance;
Qu'il se faut contenter de sa condition;

Qu'aux conseils de la mer et de l'ambition
Nous devons fermer les oreilles.
Pour un qui s'en louera, dix mille s'en plaindront.
La mer promet monts et merveilles;
Fiez-vous-y: les vents et les voleurs viendront.

Mai întîi fabula ar putea să fie „un conte", o poveste, ne-o spune însuşi La Fontaine: *Cesi n'est pas un conte à plaisir inventé.* Poetul nu se serveşte aici de mijlocirea animalelor, ci ne dă spre delectarea noastră o succesiune de evenimente întîmplate unui păstor, cînd favorabile, cînd nenorocite, după cum dînsul se mulţumeşte cu soarta sa sau îşi apleacă urechea sfaturilor înşelătoare ale mării şi ale ambiţiei. Morala ce o trage pentru noi autorul e: *qu'il se faut contenter de sa condition.* Morală în cazul de faţă cam arbitrară, fiidcă nu era absolut necesar ca păstorul, transformat prin cupiditate în negustor, să fie neapărat ruinat de o furtună care-i îneacă vasele; nenorocul l-ar fi putut lovi tot atît de bine cînd îşi paştea mica lui turmă: oile puteau să-i piară de boală sau sfîşiate de lupi. Dar să lăsăm morala în sine a poveştii, care desigur n'a fost pentru La Fontaine scopul principal ci numai un accesoriu reclamat de geniul literar al Fabulei. Putem citi poezia, şi majoritatea lectorilor o va face astfel, ca o mică nuvelă în versuri, adică insistînd asupra acţiunii şi asupra personajelor, unii prezenţi ca păstorul şi turma sa, alţii numai virtuali ca toţi acei corăbieri, pe care — deşi ne numiţi — îi vedem debarcînd din sînul corăbiilor pe plajă atîtea comori. Ne vom putea bucura de soarta idilică şi fericită a păstorului şi apoi întrista de nenorocirile sale tragice aducătoare de înţelepciune tîrzie. Vom nota cu plăcere puterea neîntrecută a unui stil concentrat la extrem, un stil ce nu uită niciodată acţiunea principală dar care, prin detalii bine subliniate, cu un singur cuvînt aşezat la locul său, caracterizează o situaţie întreagă printr'o expresie justă şi spirituală totdeodată:

„Celui qui s'était vu Corydon ou Tircis
Fut Pierrot, et rien davantage".

Dar această fabulă poate să mai fie citită şi altfel nu ca o proză rimată şi ritmată, ci ca o armonie muzicală de esenţă poetică. La prima lectură ne-am oprit asupra sensului şi asupra acţiunii — adică asupra acelor elemente care puteau fi exprimate şi în proză. Acuma aşi dori să ne reţie numai poezia pură. Ne adresăm nu fabulistului La Fontaine, oricît de mare ar fi el, ci numai poetului, adică armonizatorului inimitabil al unor succesiuni de modulări sonore. In loc să citim alfabetul cuvintelor numai logic, să încercăm să-l pătrundem şi muzical — înţelegînd aici prin muzică acea melodie subtilă şi turburătoare care e în ultima analiză esenţa tainică, sufletul unei limbi, geniul creator al graiului. Muzică verbală

ce nu se poate disocia de sensul adevărat al cuvîntului — nu de cel aparent numai al utilului zilnic, ca care îi dă adîncimea și penumbra sufletească necesară. Și cum avem a face aici cu o poezie, adică o unitate ritmică organică, muzicalitatea nu va fi numai a cuvîntului ci a versului întreg luat aici ca un tot de sine stătător. Ca să pricepem mai bine, să ne reamintim „ilustrul vers'' al lui Racine:

„Dans l'Orient désert quel devint mon ennui'' !

despre care Paul Valéry, citîndu-l ca exemplu de poezie pură, spune — izolîndu-l de context: „l'accord magnifique de ces trois mots, quand le temps le trasporte et le fait traverser le dix-neuvième siècle, trouve un renforcement inattendu et une résonnance extraordinaire dans la poésie romantique; dans une âme de notre époque, il se mélange merveilleusement à quelques-uns des plus beaux vers de Baudelaire. Il se détache d'Antiochus, il prend une généralité pure et nostalgique. Son élégance finie se transforme en beauté infinie: cet „Orient'', ce „désert'', cet „ennui'', combinés sous Louis XIV, acquièrent un sens illimité, et la puissance d'un charme, par le fait d'un autre siècle qui ne peut plus les concevoir que dans sa couleur'' Verbul prestigios al lui Valéry aplicat versului racinian ne va ajuta să pătrundem și poezia pură a fabulistului nostru. In partitura poetică astfel citită nu vom mai considera: „Le Berger et la Mer'' decît ca o succesiune muzicală de imagini — ca o înlănțuire de tablouri evocate mintal de fluxul melodic al versului pur. Nu va mai fi o lectură continuă ci una discontinuă. Vom avea mai întîi un tablou în genul lui Teocrit, cu marea atică și albastră (cristalizată de cuvîntul „Amphitrite'') lovind pe o plajă cu turmă și păstor ca în idila greacă. Și aici versul pur și atît de evocator încît devine pentru noi ca un leit-motiv de ducă, aşi spune aproape baudelairian ca să fim pe placul lui Valéry:

A la fin les trésors déchargés sur la plage,

se izolează dela sine, aducîndu-ne nostalgie de comori fabuloase, de nävi și de corăbii cu pînze ca în picturile glorioase ale lui Claude Lorrain de la Luvru — adevărată „Invitation au Voyage''. Și trecînd peste fabulația ce deacuma nu ne mai poate reține, ne oprim la cele două versuri care condensează în ele prin sunet, culoare și nu știu ce tainică și unică vrajă verbală, toată poezia pură a bucății:

Et, comme un jour les vents retenant leur haleine,
Laissaient paisiblement aborder les vaisseaux.

In ce mă privește, nu cunosc reușită mai desăvîrșită de poezie pură în limba franceză. Puterea muzicală a distihului, atît de turburător sufletește, rezidă cred în dubla mișcare interioară care îi animă ambele versuri cu o palpitare liniștită de sbor în amurg. Mișcare

de reținere a vînturilor care-și oprese răsfularea — mișcare lină de apropiere spre țărm a corăbiilor împinse totuși de ele.

Și la sfîrșit, minunată încheiere de aliterații în *m* evocatoare de mări și de munți în primul vers, și de *v* mai uitoare în suflet ca vîntul și mai pieritoare ca averile furate:

„La mer promet monts et merveilles;
Fiez-vous-y: les vents et le voleurs viendront''

care de fapt e adevărata morală muzicală a poemei.

Ca să fiu sincer, nu cred că La Fontaine, care era un om al secolului al XVII-lea, a înțeles ast-fel această fabulă. Sunt chiar convins că nu. Dar sunt tot atît de convins că el a fost și rămîne un poet destul de pur și de muzical, ca astăzi să-i putem interpreta opera și sub acest aspect, reinoind ast-fel bucuria ce resimțim recitindu-i versurile, cu o plăcere nouă ce ne cere în plus un efort agreabil de pătrundere lirică.

Ceea ce am făcut cu poezia pură din „Le Berger et la Mer'', am putea să o repetăm și cu alte fabule, cu mai toate, aşi spune. Dar ar deveni repede, mi-e teamă, un joc fastidios pentru d-voastră, și cam pedant pentru mine. Prefer să vă las fiecăruia plăcerea să-și reia din raftul bibliotecii exemplarul „Fabulelor'' și să încerce singur descoperiri minunate. Va putea găsi atunci versuri ca:

„Sur les ailes du Temps la tristesse s'envole
Le Temps ramène les plaisirs''

din „La jeune Veuve'', în care însuși sborul nevăzut și fremătător al vremii alinătoare e parcă prins — nu în funcție logică ci în mod aproape sensorial. Parcă prin disimetria versului lung care, ca un sbor pierdut de cocori, ne răpește durerea — și al celui de al doilea vers mai scurt ce ne aduce, sfios și ca pe furiș, iar plăcerile înapoi — suntem împinși, muzical și tainic, să participăm la ființa însăși a timpului și a pendulării sale misterioase. Jocul subtil al consoanelor cu aliterații savante și totuși atît de firești, nu e întrecut aici decît de armonia vocalelor, de adaptarea perfectă dintre sunet, sens și sugestia imaginilor — toată arta marei poezii. Sau, urmîndu-și cercetările, se va opri fermecat asupra unui vers, static de data aceasta, dar care singur închide în el toată nostalgia unei zile frumoase de vară — unei zile ce presimțim că nu se va reintoarce poate niciodată cu aceeaşi plenitudine de cerești limpezimi. Il culeg — îl pescuiesc mai exact — din fabula „Le Héron'':

„L'onde était transparente ainsi qu'aux plus beaux jours''

ca să mă adîncesc cu totul în claritatea undei sale, în luminoasa şi larga lui sonoritate. Sau în fabula aşa de cunoscută „Le Chêne et le Roseau" după orchestrarea tainicului:

„Sur les humides bords des royaumes du vent",

maiestosul vers, unul din cele mai grave şi mai tragice, prin armonia lui funebră şi nesfîrşită:

„Et dont les pieds touchaient à l'empire des morts".

Dar mă opresc, căci descoperirile, ca să aibă preţ sufletesc, trebue să le facem singuri.

Vorbind despre fabule, La Fontaine ne spune undeva, la începutul uneia din ele: „Le Pâtre et le Lion":

„Les fables ne sont pas ce qu'elles semblent être"

ceea ce pînă la un punct, ne dă dreptul să căutăm a le privi şi prin altă prismă decît cea obişnuită — şi mai departe el adaogă:

„En ces sortes de feinte il faut instruire et plaire,
Et conter pour conter me semble peu d'affaire"

Versurile îmi par demne de relevat. El ne-ar îndritui să considerăm în La Fontaine mai ales pe poetul elegiac şi — cu învoirea expresă a autorului însuşi — să neglijăm puţin pe povestitor, minunat o recunosc cel dintîi. Să lăsăm deci pe fabulistul observator optimist şi sceptic totodată, dar spiritual întotdeauna al bietei comedii umane — şi să ne aplecăm mai ales asupra marelui elegiac presimţit de secolul al XIX-lea dar căruia abia veacul nostru i-a dat aprecierea cuvenită.

Patosul romantic îi era prea străin în greoaiele şi barbarele lui exagerări sentimentale ca să poată cumineca în această poezie, toată numai măsura divină, aluzie înaripată, lacrimă cerească. E ceva aerian, ceva din muzica unui Ariel şi în acelaşi timp ceva foarte uman, sincer pînă la confidenţă şi lipsit complet de orice convenţionalism, de orice poză, de orice încercare de a-şi îngroşa peste măsura firească glasul şi durerea — ceva foarte simpatic şi modern, ceva de tot străin maiestăţii cam pompoase şi reci a secolului său, în partea aceea elegiacă a lui La Fontaine. O găsim în unele fabule, care sunt adevărate elegii şi aşi spune elegii amoroase.

Intr'un veac unde poeţii toţi, sau mai toţi, ascundeau sub măşti mitologice o iubire ce împrumuta glasul lui Cloris sau al lui Tircis.

ca să se poată exprima şi aşa convenţional, La Fontaine are curajul să facă uz de persoana întîi a verbului *a iubi* şi să cînte personal despre amoruri care sunt numai ale lui. A cîntat regretele iubirii trecute ca nimeni altul:

Amants, heureux amants, voulez-vous voyager?
Que ce soit aux rives prochaines;
Soyez-vous l'un à l'autre un monde toujours beau,
Toujours divers, toujours nouveau;
Tenez-vous lieu de tout, comptez pour rien le reste.
J'ai quelquefois aimé: je n'aurais pas alors
Contre le Louvre et ses trésors,
Contre le firmament et sa voute céleste,
Changé les bois, changé les lieux
Honorés par les pas, éclairés par les yeux
De l'aimable et jeune bergère
Pour qui sous le fils de Cythère
Je servis engagé par mes premiers serments.
Hélas! quand reviendront de semblables moments?
Faut-il que tant d'objets si doux et si charmants
Me laissent vivre au gré de mon âme inquiète?
Ah! si mon coeur osait encore se renflammer!
Ne sentirai-je plus de charme qui m'arrête?
Ai-je passé le temps d'aimer?

Vremea iubirii însă pentru poeţi nu trece niciodată şi pentru La Fontaine, lucrul acesta e mai adevărat de cît pentru oricare altul. Spre fericirea noastră, căci îi datorăm astfel întreaga poezie elegiacă a poetului ce ne mărturiseşte cu o delicioasă sinceritate şi cu un pic simpatie de auto-ironie:

„Que faire! mon destin est tel qu'il faut que j'aime"

la care adaogă cu fineţe şi cu mult spirit:

„On m'a pourvu d'un coeur peu content de lui-même,
Inquiet, et fécond en nouvelles amours...."
(Elégie deuxème)

O antologie din versurile de iubire ale lui La Fontaine risipite cu dărnicie, cînd în strofe întregi, cînd pîlcuri răsleţe, sau numai izolate prin întreaga sa operă poetică, ar fi una din cărţile cele mai bogate de adevărată şi pură poezie. Sunt versuri ce păstrează şi astăzi aceeaşi putere de evocare ce le aveau pe buzele autorului lor. N'au îmbătrînit de fel şi trăesc tot mai proaspete cu tinereţea surprinzătoare a unei opere valabile şi pentru secolul nostru. Acest

veșnic amorez, ce a suspinat toată vieața după iubire și a cîntat-o atît de frumos nu numai în fabula „Les deux Pigeons“ căruia am împrumutat citatul pe drept celebru: „*Amants, heureux amants...*“, a făcut o ispravă poetică mai rară, a slăvit cu o neasemuită nobleță prietenia — sora mezină a amorului. O poezie ca „Les deux Amis“ din punctul de vedere al fineții de sentiment, al generozității de simțire ce presupune — ca și a mijloacelor de realizare — e o „capodoperă“:

> Deux vrais amis vivaient au Monomotapa
> L'un ne possédait rien qui n'appartînt à l'autre“

Există oare o definiție mai frumoasă a prieteniei? Desigur nu ace-a dată de Paul-Jean Toulet, părintele prea de vreme dispărut al „Fantezîștilor“ francezi de azi, în două versuri feroce și acide ca și spiritul său dezabuzat, versuri luate din „Contrerimes“. Vi le citez „en marge de La Fontaine“:

> „Deux vrais amis vivaient au Monomotapa
> ... Jusqu'au jour où l'un vint voir l'autre et le tapa.

Dar să lăsăm pe Toulet pentru o poezie infinit mai pură. Ce suav sună la La Fontaine:

> „Qu'un ami véritable est une douce chose....“

iar muzica interioară cu ecou adumbrit de elegie a ultimelor două versuri îmi pare incomparabilă:

> Un songe, un rien, tout lui fait peur
> Quand il s'agit de ce qu'il aime.

Parcă sufletul nostru întreg după „tout lui fait peur“ rămîne suspendat într'o delicioasă teamă și apoi se absoarbe în armonia deplină a versului următor care în acelaș timp îi oferă refugiul prieteniei.

Această rară delicatețã de sentiment se regăsește și în prea puțin cunoscutele de marele public: Elegii. Ele, dacă exceptăm „l'Elégie aux Nymphes de Vaux“ asupra nenorocirilor fostului său protector Fouquet, sunt în număr de patru și figurează printre „Operele diverse“ ale poetului. Au apărut prima dată în 1671, în volumul intitulat „Fables nouvelles et autres poésies“. Arta lor e atît de desăvîrșită încît ar putea inspira „Elegiile“ dedicate tot lui Clymène, al unuia din cei mai buni lirici ai Franței de azi Tristan Derême, și concomitent înflorirea unei arte poetice pe care generația trecută putea s'o creadă perimată.

Recitindu-le la lumina unui sentiment modern, aceste Elegii ale lui La Fontaine, nu știu ce să admir mai mult în ele: arta compoziției, jocul subtil al transițiilor, linia melodică ce le străbate ca un fir de aur ductil, țesătura verbală sau suavitatea unei dureri atît de armonioase. Ele sunt cîte și patru o adevărată confesiune lirică, sau mai bine zis cele patru părți ale unei simfonii intime. Nu partitură de operă, ci muzică de cameră, melodii pentru vioară, violă și clavecin care te face să le visezi cu acompagniament de Couperin. E greu să izolezi un citat sau un pasaj mai lung — trebuesc savurate în tihnă ca și muzica curatei lor poezii. Dar nu mă pot împiedeca să citez cel puțin primele trei versuri din Elegia a patra, de o modulație ritmică atît de pură:

> J'avais cru jusqu'ici bien connaître l'Amour
> Je me trompais, Climène; et ce n'est que d'un jour
> Que je sais à quel point peuvent monter ses peines...

și mai departe acest strigăt romantic „avant la lettre“, atît de prețios pentru cunoașterea numai a poetului dar și a omului însuși:

> Moi, cesser d'être Amant! et puis-je être autre chose?

La Fontaine se calomnia. El a putut fi, pe lîngă un admirabil poet al iubirii — alături de Racine și la acelaș nivel poetic — și un mare poet al naturii, poate singurul din secolul său, atît de opac pitorescului natural și atît de străin meditațiilor solitare în umbra pădurilor, în sihăstria munților sau pe țărmurile mării. Singur aproape în acest secol ce-și concentrase interesul numai asupra pasiunilor sufletului omenesc, La Fontaine — un veac înainte de Rousseau — descoperă dulcea otravă a priveliștei nostalgice. El, cel dintîi o îmbracă într'un văl de armonii, al căror ecou nu se va mai stinge:

> „Solitude, où je trouve une douceur secrète,
> Lieux, que j'aimais toujours, ne pourrai-je jamais,
> Loin du monde et du bruit, goûter, l'ombre et le frais?
> Oh qui m'arrêtera sous vos sombres asiles?
> Quand pourront les neuf Soeurs, loin des cours et des villes
> M'occuper tout entier....“

Orice comentar ar slăbi muzica acestor versuri mult slăvite din „Le Songe d'un habitant du Mogol“. Lamartine și Romanticii, două veacuri mai tîrziu, trebuiau să și-o reamintească — fără a regăsi însă acea sobrietate veșnic alusivă, acea concentrare savuroasă, acea suavitate spirituală a artei lui La Fontaine.

Un alt exemplu — mult mai puţin cunoscut şi pe care nu l-am găsit relevat de critici — e acest catren, primul dintr'un sonet intercalat, ca multe alte versuri, în romanul „Psyche". E una din bucăţile cele mai melodioase ale liricului nostru şi aproape fiecare din aceste patru versuri ar putea servi drept pildă de poezie pură — şi mai ales cel dintîi:

> Ruisseaux, enseignez-moi l'objet de mon amour,
> Guidez vers lui mes pas, vous dont l'onde est si pure.
> Ne dormitait-il point en ce sombre séjour,
> Payant un doux tribut à votre doux murmure.

Prin muzicalitatea lor misterioasă, prin acel somn adînc, incorporat ca şi iubirea, al cărui simbol îl împrumută, în transparenţa apelor curgătoare — versurile, nu ştiu de ce, îmi evocă tainicul „Narcis" al lui Paul Valéry. Valéry nu poate fi ocolit într'o conferinţă despre poezia pură şi cu atît mai puţin cînd e vorba de La Fontaine, pentru care Valéry care a scris în 1921 cu ocazia unei reeditări moderne a lui „Adonis", acele pagini de profundă intuiţie şi de înaltă înţelegere, cele mai hotărîtoare poate din cîte le-a suscitat vreodată arta poetului nostru. „Adonis" e o operă de tinereţe, din epoca aceea cînd La Fontaine nu părăsise încă versul alexandrin pentru versul atît de suplu în diversitatea liberă a metrului său pe care fabulistul avea să-l făurească mai tîrziu, dînd limbei franceze un instrument incomparabil dar în stare de a fi folosit cu folos deplin numai de geniul poetic ce-l născocise. Poemul se desfăşoară în linii nobile ca tapiţeriile vremii bogate în personaje mitologice şi care n'au părăsit, deşi poartă coiful lui Martie sau arcul Dianei, palatul dela Versailles, pădurile din Fontainebleau. Spiritul epocii e mult mai prezent aci decît va fi mai tîrziu în „Fabule", şi chiar în „Elegii". Dar printre versurile de curată decoraţie verbală sau de convenţională pictură epică, îşi fac loc sonorităţi neobişnuite, de o turburătoare puritate, de semnificare poetică nouă, versuri esenţiale care-şi poartă explicaţia şi puterea de evocare numai în propria lor vrajă muzicală:

> „Le son des cors se perd par un charme inconnu..."

Cine a furat cu trei secole înainte acest vers lui Valéry? Sau acesta de o muzicalitate mătăsoasă şi de un sens poetic atît de subtil:

> „Jours devenus moments, moments filés de soie"

sau supla mişcare ritmică, desfăşurare de valuri în vînt, suspin armonios:

> „Son écharpe qui vole au gré de leurs soupirs"

sau versul cu murmur de primăvară luminoasă:

> „Le vert tapis des prés et l'argent des fontaines",

sau încîntarea umbrită de nostalgie:

> „De ces plaisirs amis du silence et de l'ombre"

sau muzica pură a versului ceţos:

> „Le souvenir confus d'une douce imposture"...

Aceste citate aparţin poemului „Adonis" sau sunt culese din „La jeune Parque"? Avem dreptul să fim turburaţi. Cine a iscălit versurile admirabile de pură şi patetică pasiune, pe care le plînge Venus, pe trupul ucis de mistreţ al iubitului ei Adonis — e autorul „Phedrei" sau poetul „Fabulelor"? Am putea să ne întrebăm nedumeriţi dacă n'am şti că poemul lui La Fontaine a fost scris pe la 1657, cu vreo zece ani înainte ca Racine să-şi fi găsit melodia raciniană a propriului său vers. Iată citatul:

> „Tu me quittes, cruel! Au moins ouvre les yeux.
> Montre-toi plus sensible à mes tristes adieux;
> Vois de quelles douleurs ton amante est atteinte!
> Hélas! J'ai beau crier: il est sourd à ma plainte.
> Une éternelle nuit l'oblige à me quitter..."

Valéry se întreabă, cu oarecare regret, ce ne-ar fi putut da La Fontaine dacă ar fi urmat pe această cale. Ne mulţumim noi cu ce ne-a dat, cu poezia din „Les deux Pigeons", cu „Le songe d'un habitant du Mogol", cu atîtea alte minuni din care nu mai am timpul să spicuesc mai departe.

Bogata recoltă de poezie pură a lui La Fontaine nu trebue însă să ne facă să pierdem din vedere un adevăr, care nesocotit, riscă să producă oarecare confuzie în spiritele neprevenite. N'aşi dori să plecaţi dela această prelegere cu impresia că poezia e numai un joc gratuit de sunete goale, un *„aboli bibelot d'inanité sonore"* cum ar spune Mallarmé, să vă închipuiţi că La Fontaine n'a căutat decît crearea acestei muzice verbale independente — după teoria Abatelui Brémond — de orice conţinut noţional. Ar fi o profundă eroare şi un mare păcat contra poeziei însăşi, sărăcind-o astfel de aportul, singur roditor, al vieţii — transformînd-o în-

tr'un joc inutil de mandarin, în ceva uscat, steril și fatal hărăzit morții.

Dacă poezia lui La Fontaine trăește și astăzi, dacă ea ne mai încîntă cu veșnică tinerețe și dacă ne bucură după trei secole cu poezia ei pură — acest fenomen se datorește înainte de toate faptului că poetul n'a rămas străin vieții, ci i-a împrumutat direct în versurile sale sentimente și oameni, precum a luat și naturii înconjurătoare cadrul etern al Fabulelor și Elegiilor. O poezie lipsită de vieața reală, o poezie artificială nu poate dăinui — dar ca ea să poată impune universal, așa cum s'a impus poezia lui La Fontaine, îi mai trebui ceva: puterea de a turna această experiență vitală într'o formă perfect adecuată de care nimic să n'o mai poată despărți. Îi trebue arta, care face dintr'un șir de cuvinte particulare, ceva neașteptat și viu: un organism nou; îi trebue poezia pură a versului. Și ar fi un păcat tot atît de mare contra poeziei, un adevărat sacrilegiu, dacă ținînd cont de factorul vieață, poetul n'ar ține tot atît de mult seamă de aportul hotărîtor al artei. Numai dintr'o armonie perfectă, între vieața și arta poemei, armonie dăruită nouă de zei și pentru dobîndirea căreia omul nu poate nimic — se naște întotdeauna imprevizibilă deși voită: capodopera.

Și fiindcă ne gîndim la poezia pură a lui La Fontaine, ași vrea să isprăvesc cu o fabulă în care geniul poetului nu și-a închis numai întreaga artă poetică, ci însă-și filosofia tainică a vieții. Fabula e dealtminteri actuală și pentru noi Romînii și nu numai în poezie. Ea e intitulată: „Filosoful scit". Iat-o:

Un philosophe austère, et né dans la Scythie,
Se proposant de suivre une plus douce vie,,
Voyagea ches les Grecs, et vit en certains lieux
Un sage assez semblable au vieillard de Virgile,
Homme égalant les rois, homme approchant des dieux,
Et, comme ces derniers, satisfait et tranquille.
Son bonheur consistait aux beautés d'un jardin.
Le Scythe l'y trouva qui, la serpe à la main,
De ses arbres à fruits retranchait l'inutile,
Ebranchait émondait, ôtait ceci, cela,
Corrigeant portout la nature, ,
Excessive à payer ses soins avec usure.
Le Scythe alors lui demanda
Pourquoi cette ruine. Etai-il d'homme sage
De mutiler ainsi ces pauvres habitants?
„Quittez-moi votre serpe, instrument de dommage;
Laissez agir la faux du temps:
Ils iront assez tôt border le noir rivage.
— J'ôte le superflus, dit l'autre, „et, l'abattant,
Le reste en profite d'autant.

Le Scythe, retourné dans sa triste demeure,
Prend la serpe à son tour, coupe et taille à toute heure;
Conseille à ses voisins, prescrit à ses amis
Un universel abatis.
Il ôte de chez lui les branches les plus belles;
Il tronque son verger contre toute raison,
Sans observer temps ni saison.
Lunes ni vielles, ni nouvelles.
Tout languit et tout meurt. Ce scythe exprime bien
Un indiscret stoïcien.
Celui-ci retranche de l'âme
Désirs et passions, le bon et le mauvais,
Jusqu'aux plus innocents souhaits.
Contre de telles gens, quant à moi je réclame.
Ils ôtent à nos coeurs le principal ressort:
Ils font cesser de vivre avant que l'on soit mort.

Poezia lui La Fontaine ca și arta sa poetică nu sunt ale unui Scit, adică ale unui barbar — ele poartă pecetea disciplinei clasice, acelei autocritice singură creatoare de perfecții și singură în stare să asigure durata ilimitată a operei în spațiu și timp. La Fontaine, suflet hărăzit cu cele mai rare daruri de către Muzele generoase, dar cu oarecare tendințe spre improvizarea ușoară (vezi les „Contes") și cam leneș de temperament, grație acestei discipline, care noi am pierdut-o în mare parte, dar care era a epocii întregi, a reușit să ne dea o operă perfectă, echilibrînd armonic în versuri neperitoare vieața cu arta — și dăruindu-ne astfel din plin nectarul fără preț al poeziei pure.

ION PILLAT

CÎNTECE

Stele mici de cositor
Ard de dragul morților...
G. TOPÎRCEANU

NU MAI PLÎNGE...

Nu mai plînge, suflet mic
Rătăcit pe nu știu unde!
Uită spaima din nimic
Care 'n ochii reci s'ascunde.

Cîntec trist și fără glas
Mi te chiamă, pas cu pas.
Gînd străin, necunoscut,
Mi te-aduce din trecut:

Floare la ureche
Tînăra subt rouă,
Fericire veche, —
Suferință nouă...

Nu mai plînge, c'o să vie
Din adînc de veșnicie
Vremea lungă, vremea grea,
Să ne 'nvețe a uita:

Peste noi
Să scuture
Aripi moi
De fluture

Și-un paiajen mic, cuminte,
O să-ți depene pe gînd
Firu-i moale și plăpînd, —
Ca să nu-ți aduci aminte.....

CÎNTECUL APEI

Imi cîntă rîul pe 'nserat
Acelaș cîntec, ca demult.
De-atîta vreme l-am uitat
Și încă-l mai ascult....

In apa călătoare 'n vreme,
In care stelele se 'neacă,
Incerc — și mîna mea se teme —
Să-mi caut steaua mea săracă.

Dar valurile mărunțele
Se duc sălbatece și reci,
Se duc rîzînd, se duc pe veci,
Și sfarmă 'n cioburi alte stele.

Și bate 'n valuri vîntul viu
Cît încă nu e prea tîrziu....
Va bate iar și 'n altă zi,
Dar cine-l va mai auzi?

Voiu fi plecat și eu departe.
Că 'n pumnii lacomi am cules,
Din vremea fără înțeles,
Luceafăr negru,—stea de moarte.

F I N A L

Singură-s de vină
Că mi-e inima un ghem de umbră în lumină...
Cine-mi poate spune
Unde-i gîndul liniștit din vremuri bune?

Unde-i viața mea de pin' acum,
Cald să mi-o descînt,
S'o adun în pumni: un pic de scrum—
Și s'o suflu 'n vînt?

OTILIA CAZIMIR

LITERATURA ENGLEZĂ MODERNĂ

Prin amabilitatea d-lui secretar al „Anglo-Roumainian Society" am putut publica acest studiu iscălit de una din cele mai distinse scriitoare ale Angliei de astăzi.

Dintre scriitorii care dominau literatura engleză înainte de războiul mondial, nu mai rămîn decît doi: George Bernard Shaw și H. G. Wells. Dar domnul Bernard Shaw cu toate că nu este mort nu poate fi considerat ca o presență vie. Este ca și cum ar fi în curs de transferare în lumea zeilor — pe cînd e încă pe pămînt. Cu o înfățișare isbitoare la vîrsta de optzecișidoi de ani, cu o barbă olympiană și un corp încă superb — vegetarianismul său absolut i-a dat o piele albă și transparentă, cu totul deosebită de tenul unui muritor obișnuit — iar piesele și discursurile lui seamănă din ce în ce mai mult cu mesagiile criptice pe care zeii le comunică adoratorilor prin oracole. Dar dacă d-l Shaw își înstrăinează publicul prin tendința lui desvoltată spre supranatural, — d-l Wells deseori îl înstrăinează prin excesul său de natural. La șaptezecișiunu de ani este tot așa de convingător, capricios, certăreț, prolific, spontan și plin de viață, ca și cum n'ar fi trăit decît jumătate din anii săi. El continuă a lucra în felul unui Voltaire englez. Cu toate că n'are un program revoluționar specific, el este un corectiv constant al greșelilor conservatismului nostru, și cu o vehemență incompatibilă cu spiritul științific, ne îndeamnă să stăpînim viitorul nostru prin lumina calmă și limpede a științei.

Este un singur nume care dela războiu încoace a căpătat o recunoaștere aproape egală cu aceea a acestor nume ilustre: este numele lui W. S. Maugham. El își datorește distincția unei opere interesante care rezultă logic din împrejurările neobișnuite ale vieții lui. Aparține unei familii englezești instalată în Franța de mai multe generațiuni, nu a vorbit englezește pînă la vîrsta de nouă ani, și este de remarcat că scrie totdeauna despre englezi ca și cum ar fi străin și că are un simț al formei, neobișnuit pentru un scriitor englez. La moartea mamei lui se dusese să viziteze niște rude îndepărtate și antipatice, și desigur nu este o coincidență că, în toate operile lui, el critică viața și particularitățile din Englitera, cu cinismul și nostalgia unui copil susceptibil, care a fost trimis dintr'un cămin fericit în grija unor oameni indiferenți, într'o țară străină. Această asprime emoțională dă unitate unei opere dealtfel inegală. Maugham, a scris multe piese, deseori în genul lui Bernstein, dar cu rezultate

foarte inferioare și cîteodată ca în „Home and Beauty" și „Our Betters", în genul lui Bourdet. In nuvele și schițe arată aceeași diversitate. Multe din ele par scrise pentru un public, care deși cultivat, nu cere altceva unui autor decît un spirit superficial și ingenuitate. In cîteva dintre ele însă, a produs capod'opere de mînie și pasiune „Of Human Bondage" a marcat o nouă fază în istoria romanului englez prin recunoașterea tragediilor inerente existenței umane, și în „Cakes and Ale" a fost relevat talentul bogat și fără efort de a crea caractere vii, talent propriu unui romancier englez precum și o intuiție psihologică profundă, neobișnuită la romancierii englezi, pentru problemele ce confruntă pe om ca amant sau artist. Cu un stil simplu, indiferent oricăror idei altele decît cele simple și generale, prosaic în invenție, el pare un tovarăș curios al domnilor Shaw și Wells, iar felul lui simplu de a descrie cazuri particulare prezintă deseori o însemnătate universală.

Nu sunt alți autori care a căpătat după războiu acelaș renume. Sunt totuși unii care au devenit extrem de populari. Printre aceștia este Sir Hugh Walpole, unul din acei artiști găsiți în pictură și în sculptură mai deseori decît literatură, care ar trebui descriși nu ca buni sau răi, dar ca „oficiali". Enorma și conștiincioasa lui operă este ca frescile și statuile cu care o nație își împodobește clădirile publice. Fără aproape nicio arătare de idiosincrasie personală și cu nicio referire la tendințele artistice de astăzi, el exprimă cele mai nobile tradiții ale rasei sale, în termeni ușor de înțeles pentru toată lumea.

Tot atît de proeminent în cîmpul popularității este d-l J. B. Priestley. O dublă personalitate, deosebit de curioasă. El produce romane foarte lungi ca „The Good Companions", care se vînd cu sutele de mii, dar în care nu face decît să urmeze cu plăcere și fără nicio strălucire tradiția lui Dickens. Alături de aceasta, scrie piese extrem de originale, remarcabile prin temele lor experimentale și o observație vie a caracterelor. In acest fel, activitatea lui surprinde și în acelaşi timp place la două genuri de public diferite.

Mai este un autor care după războiu a cîștigat popularitate și o poziție de foarte mare autoritate asupra lumei intelectuale. Este Aldous Huxley, remarcabil pentru mai multe motive. Măsurînd aproape doi metri, el este singurul uriaș în istorie. A fost un copil minune, astfel că Marcel Proust vorbea de el ca de o figură în literatura europeană, încă de pe cînd era foarte tînăr. Ființă de o deciziune implacabilă, el devine, în ciuda obstacolelor de sănătate șubredă și de orbire parțială, cel mai cult autor englez de astăzi, cu o știință profundă a literaturii engleze care face din opera lui ceva unic în antologia cugetării, și cu cunoașterea aproape egală a literaturilor: Germană, Italiană, Latină și Greacă. De asemenea el are un spirit usturător, o putere de a descrie tipuri vii și o ură a diformități fizice și morale care fac din el un romancier extrem de dinamic. Aceste atribute intelectuale l-au făcut să scrie: „The Brave New World" probabil cea mai inteligentă carte scrisă în Anglia

despre „după războiu", carte care mai este și o remarcabilă realizare technică, deoarece cuprinde, într'un roman ușor de citit, o șarjă asupra civilizației europene cu mai multă substanță informativă și adîncă gîndire decît cele două vestite dar greoaie volume ale lui Spengler. Descriind ideile unui tînăr alb crescut printre sălbateci, pe care îl leagă de cultura din care procede numai operele lui Shakespeare, a știut să demonstreze cît sunt de barbare, desagreabile și iraționale ideile exprimate în Shakespeare și inerente civilizației noastre, pe cînd în descrierea lumii noi, clădite în afara teritoriului sălbaticilor, în cadrul unui pur raționalism științific, se arată cît de sterpe și respingătoare ar apărea instinctele noastre cele mai profunde în această lume nouă. După publicarea lucrării, cititorii lui au așteptat cu mare interes ce urmărea care ar putea să-i fie dată. Huxley distrusese temeliile edificiului cultural în care trăim și închisese singura poartă de ieșire. Se așteaptă acum ca el să indice o altă ieșire, care să poată fi întrebuințată cu mai mare siguranță. Era de altfel evident că de acum inainte se va înfățișa mai mult ca moralist decît ca artist; și în lucrările lui posterioare, romanul „Eyeless in Gaza", și în eseul „Ends and Means", a devenit un predicator pe față, preocupat numai cu răspîndirea credinței că omul nu se poate salva decît prin ascetism. Această fază de desvoltare are un substrat ironic pentru un educator. Intr'adevăr, e aci o tendință a sufletului spre religie. Ca nepot al marelui profesor Huxley, prietenul și apostolul lui Charles Darwin, Aldous Huxley, fusese crescut într'un strict agnosticism.

Mulți sunt scriitorii a căror nepotrivire cu lumea modernă i-a făcut să părăsească tabăra în care s'au născut. Cîțiva au fost primiți în biserica catolică. Cel mai însemnat printre aceștia este d-l Evelyn Waugh, ale căror romane „Decline and Fall", „Vile Bodies" și „A Handful of Dust", sunt o satiră a societății postbelice asemănătoare fantesiei cutezătoare a tînărului Cocteau. Un altul este d-l Graham Greene, care s'a dovedit a fi în „A Gun for Sale" cel mai talentat dintre tinerii noștri povestitori, în sensul sublim în care erau povestitori Wells în tinerețea lui, Conrad și Rudyard Kipling.

Mai sunt și alții care și-au schimbat nu religia, ci ideologia politică, cel mai adesea tinzînd spre stînga. Printre ei, un triumvirat de tineri poeți: Cecil Day Lewis, Stephen Sparder și W. H. Auden, care își cioplesc versul cu cea mai mare austeritate pentru ca să aibe o vieață intrinsecă prin însăși frumusețea organică și nu printr'o ornamentație adăogată. E. M. Forster romancier subtil și poetic în „Passage to India", arată Anglia sensibilizată prin experiențele în care a trecut în timpul războiului, privind într'o lumină nouă posesiunile pe care le-a dobîndit cu atîta simplicitate de spirit: Naomi Mitchinson, rudă cu neamul Haldane-ilor care a dat filosofi și savanți renumiți, o femee din rasa lui George Sand, scrie romane adesea nesfîrșite despre Grecia antică, în care dacă

este uneori lipsită de talent are totdeauna întipărită urma geniului. Abia atinsă de politică, marea îndepărtată Virginia Woolf, s'a desvăluit ca cel mai bun critic englez dintre cei azi în viaţă, prin cele două volume denumite „The Common Reader'', iar cu „Orlando'' a dat o capodoperă unde, sub haina de împrumut a nehotărîrii romantice, a povestit, cu o tărie clasică, alegoria desvoltării geniului nostru poetic din epoca elisabetană şi pînă astăzi. Pentru un astfel de spirit, politica nu poate însemna decît tot atît de puţin cît şi pentru Undine.

Această frămîntare nouă nu este un semn de decadenţă în Anglia. Căci niciodată tradiţia engleză nu a fost caracterizată prin rigiditate. Intr'adevăr, noi demonstrăm fidelitatea noastră către trecut creind figuri strîns asemănătoare cu acelea ce au înflorit în zilele cînd toţi ne recunosc o mărire neîntrecută şi neîntunecată. Aristrocraţii noştri, împovoraţi de îndatoririle publice şi solicitaţi de tot felul de diversiuni, au fost prea rar artişti de seamă; dar ei au adus, la îndeplinirea acestor îndatoriri şi diversiuni, un temperament şi o pregătire intr'adevăr artistică, observînd şi explicîndu-ne sensul acestor manifestări. Am profitat enorm de pe urma poemelor lor ocazionale, a scrisorilor, discursurilor şi memoriile lor. Exemplul Lordului Chesterfield este clasic astăzi. Un alt exemplu, tot atît de admirabil, este d-l Harold Nicolson. Fiu al unui nobil, fost ambasador, el este bărbatul lui V. Sackville West, poetă distinsă şi membră a familiei care se mîndreşte cu Knole, cel mai renumit castel al Angliei dintre cele care nu sunt în posesiunea regală. Nicolson a avut o distinsă carieră diplomatică şi este acum un politician activ. El a descris şi criticat toate împrejurările vieţii lui, manifestînd toate calităţile timpului pe care-l reprezintă atît de bine. Toată nonşalanţa firească a celui căruia nimeni nu-i este superior în viaţa socială, se îmbină cu modestia ce o dă educaţia severă care învaţă necesitatea auto-criticei, şi cu dorinţa pentru statornicirea eunei armonii universale, lucru firesc pentru un om care a cunoscut atît de puţin locuri în care să existe o stabilă armonie. D-l Nicolson, face parte dintre acei ce şi-au schimbat convingerile politice. El este astăzi în Camera Comunelor membru al Partidului Naţional-Laburist. Dar în toate operile sale, cum e recenta biografie a unchiului său Lord Dufferin, „Helen's Tower'', se desluşeşte continuitatea unei forţe care a jucat un deosebit rol în crearea şi menţinerea Angliei.

REBECA WEST

DIVANUL AD-HOC ŞI CHESTIA ŢĂRĂNEASCĂ

Divanul ad-hoc al Moldovei, îşi începe şedinţele la 24 Septemvrie, iar cel al Munteniei la 30 Septemvrie 1857. Pe ordinea de zi al celui muntean, în afară de chestia Unirii şi a domnitorului străin, nu figurează niciun punct privitor la organizarea lăuntrică. Elementele progresiste — foştii conducători paşoptişti în frunte cu I. C. Brătianu, C. A. Rosetti şi fraţii Golescu, proaspeţi întorşi din emigraţie — argumentau, mai ales lipsa chestiunii ţărăneşti de pe ordinea de zi a adunării, prin frica pe care o aveau să nu se producă în sînul celor aleşi o desbinare, primejdioasă Unirii.

Incercarea de a ocoli discuţia în jurul reglementării relaţiilor dintre marii proprietari şi ţăranii iobagi, în divanul ad-hoc al Munteniei, nu reuşeşte. Delegaţii ţărani au impus această discuţie. Ţăranul Lupescu, în numele celor ce l-au trimes, depune un amendament. După un aspru rechizitoriu făcut claselor stăpînitoare, „care au alungat pe ţărani din toate adunările ţării'', pentru a putea apoi făuri legi numai în propriul lor interes, se cere: „o singură adunare obştească, largă, alcătuită din înfăţişători luaţi din toate stările de oameni ai ţării care să înfăţişeze toate păsurile şi trebuinţele a tot norodului romîn''. Aceste cereri sunt pe larg argumentate, chiar în cuprinsul amendamentului, care cuprinde şi o înşirare a tuturor fără-de-legilor comise de boieri împotriva ţărănimii, cînd „dijmele şi angararelele de tot felul, fiind grele.... în mai multe rînduri creştinii săteni au fugit din ţară, iar alţii au căzut în ticăloşie'' [1]).

Amendamentul delegaţilor ţărani naşte în adunare vehemente proteste din partea reprezentanţilor marii proprietăţi. Dar nu numai din partea lor. I. C. Brătianu, luînd cuvîntul în şedinţa din 2 Noemvrie 1857, după ce se apără de acuzarea adusă de unii mari proprietari, că ar fi colaborat la textul amendamentului, se adresează ţăranilor cerîndu-le „să jertfească păsurile lor personale pentru ale ţării''. Să se dea din partea ţăranilor „pildă de desinteresare''. Cu toată intervenţia lui Brătianu, Lupescu îşi menţine pînă la urmă amendamentul, care este respins numai prin vot.

---

[1]) Acte şi documente relative la istoria Renaşterii Romîniei, vol. VI, partea II, pag. 85.

Atitudinea conducătorilor paşoptişti nu este întîmplătoare. In această atitudine se conturează de fapt prima încercare făţişă a liberalismului muntean de a împiedeca rezolvarea radicală a chestiunii ţărăneşti şi a tuturor problemelor strîns legate de desfiinţarea regimului iobag. Spunem numai un început, pentrucă liberalismul romîn în numele căruia vorbeau I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti, nu s'a oprit aici.

In divanul ad-hoc al Moldovei, discuţiile în jurul chestiei ţărăneşti este impusă tot de către delegaţia ţărănească, în fruntea căreia se găsea Moş Ion Roată. Această iniţiativă îmbracă, în Moldova, forma unei emoţionante expuneri. Iată cîteva pasaje în care este înfăţişată întreaga stare a ţărănimii iobage:

„Că pînă în ziua de azi toate sarcinile cele mai grele asupra noastră au fost puse, şi noi mai de nici unele bunuri ale ţării nu ne-am îndulcit, iar alţii fără să fie supuşi la nicio povară, de toată mana ţării s'au bucurat; că noi biruri grele pe cap am plătit; oameni de oaste numai noi am dat; ispravnici, judecători, privighetori numai noi am ţinut; drumuri, poduri şi şosele numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi şi havale numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voie şi fără voie, numai noi am dat..... Cîtu-i Dunărea de mare şi de largă, curge rîul sudorilor noastre, se duce peste mări şi peste hotare, acolo se prefac în rîuri de aur şi de argint şi curg iarăşi înapoi de se revarsă în ţara noastră; iar noi, nici rînduială, nici dreptate nu am avut. Cînd ne-am jăluit, cînd ne-am tînguit păsurile, cînd ne-am spus nevoile: ispravnicul ne-a bătut, privighetorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul ne-a bătut; cine s'a sculat mai de dimineaţă, cine a fost mai tare, acela a fost mai mare".

Cererile cu care delegaţii ţărani moldoveni îşi încheie întîmpinarea sunt — pe lîngă desfiinţarea bătăii, oborîrea tuturor beilicurilor şi havalelor şi înlocuirea lor cu un bir pe avere — desfiinţarea boierescului prin „răscumpărarea de robia în care suntem" şi asigurarea „dreptului d ea ne lucra pămîntul trebuitor pentru hrana noastră şi a vitelor noastre, fără să ne poată alunga nimeni de pe dînsul", pînă la concurenţa a 2/3 din marile moşii [1]).

[1]) Intreaga întîmpinare este citată de Radu Rosetti, în volumul „Pentru ce s'au răsculat ţăranii?", pag. 287. Radu Rosetti crede că autorii acestei întîmpinări nu trebuesc căutaţi în rîndurile sătenilor, ci a unora dintre deputaţii micilor proprietari, aleşi ai oraşelor. In special, îl crede autor pe Mălinescu. Argumentele pe care istoricul moldovean le invoacă nu sunt convingătoare. Asemănarea de conţinut între această întîmpinare şi amendamentul propus de un grup de deputaţi ai micii boierimi în frunte cu Neofil Scriban şi V. Mălinescu, poată să ducă la concluzia unei inspirări unice. Frumuseţea limbii şi cultura pe care o dovedeşte întîmpinarea nu sunt decît expresia nemijlocită a unor dureri şi nevoi simţite direct de masa ţărănimii iobage. Nu trebue uitat că în comisia pentru pregătirea legii agrare în 1848 sătenii Lipan, Scurtulescu Buga şi Cojocaru, au ţinut acelaş limbaj, într'o formă tot atît de minunată, ca şi aceea în care este scrisă întîmpinarea de mai sus.

Indiferent de controversa născută în jurul autorilor întîmpinării depusă de Moş Ion Roată, faptul important care trebue subliniat este iniţiativa pe care delegaţii ţărani au luat-o, pentru a cere, atît în Muntenia, cît şi în Moldova, oborîrea boerescului şi recunoaşterea dreptului ţărănimii asupra pămîntului.

Această iniţiativă — expresia frămîntărilor adînci care agitau întreaga populaţie rurală a ţării — va fi activă şi prezentă tot timpul în care, şi după dizolvarea celor două divanuri ad-hoc, se va desbate problema stăpînirii pămîntului şi a desfiinţării iobăgiei. Dar, lucrul de căpetenie, în toate forurile în care această chestiune va fi discutată, reprezentanţii aleşi ai ţărănimii nu vor mai fi de faţă. Căci deputaţii, în fruntea cărora se găseau Moş Ion Roată sau Lupescu, sunt ultimii aleşi ai ţărănimii iobage. In Corpurile legiuitoare, alese pe baza dispoziţiilor electorale cuprinse în Convenţia de la Paris din 1858, care încep să funcţioneze după 1857, ţărănimea nu va mai putea trimite niciun mandatar al ei. Din adunările chemate să-i hotărască soarta, ţărănimea a fost înlăturată. Iniţiativa celor cincisprezece ţărani moldoveni şi a numeroasei delegaţii ţărăneşti din Muntenia, fusese prea „inoportună" încît, pe viitor, asemenea manifestări să nu fie făcute imposibile...

Deşi exclusă din sînul „adunărilor naţionale" — aşa se numeau primele parlamente separate ale Moldovei şi Munteniei, care începuseră să funcţioneze încă la sfîrşitul anului 1858 — ţărănimea va continua totuşi să-şi spue cuvîntul. Nu dela tribuna unui parlament, ci din adîncul satelor în care mocnea flacăra revoltelor ţărăneşti, rod al împilării de veacuri. Spectrul acestor revolte a prezidat de fapt lungile desbateri care începute în 1859, au durat 5 ani, pînă la legiferarea din 1864. Şi nu o singură dată puţin a lipsit ca isbucnirile violente dintr'un colţ sau altul al ţării, să nu fie semnalul unei ridicări în masă a întregii ţărănimi.

In literatura sociologică romînească există o foarte răspîndită părere: ţărănimea iobagă a fost pasivă după 1848, adică tocmai în anii cînd se discuta mai aprig reforma agrară. Această pretinsă constatare a găsit formularea cea mai tranşantă în susţinerile unui cercetător, care vorbeşte în numele marxismului. Astfel d-l Lotar Rădăceanu, într'un studiu intitulat „Oligarhia romînă", scrie următoarele: „Ţărănimea n'a jucat niciun rol activ pe cît de infim în această epocă" [1]). O cercetare mai amănunţită a materiei ar fi înlăturat asemenea opinii cu totul eronate.

In 1858, starea spiritelor la sate era încordată; aşa de încordată, încît marii proprietari încep să-şi ia măsuri de apărare. „Curţile erau păzite de oameni de încredere înarmaţi; pe alocuri se făcuse tunuri din lemn de cireş, legate cu cercuri de fier, cu care se trăgea duminica probabil spre a impresiona pe săteni" [2]). Agitaţia

[1]) Arhiva pentru ştiinţe sociale, anul 1924.
[2]) Radu Rosetti, op. cit, pag. 327.

crește spre toamnă și trece și în Muntenia, unde guvernul se vede silit, în 1859, să ia anumite măsuri împotriva „instigatorilor". Turburări țărănești propriu zise au loc însă numai cu un an mai tîrziu. Pretextul va fi recrutarea. Cum motivează țăranii refuzul lor de a răspunde la recrutare? „De ce să dee țăranii oameni de oaste? Ei n'au nimic de apărat în această țară. Dee soldați cei ce au moșii! Dee boerii..." [1]).

Țăranii se înarmaseră. In ținutul Covurluiului, peste 40 de sate s'au răsculat. In sudul Basarabiei, la Ismail și Bolgrad, au loc de asemenea tulburări țărănești. Pretextul este acelaș. (Interesant de notat că locul în care isbucnesc aceste tulburări — țara de jos — este legat de porturile dunărene, ceea ce ar putea explica — în anumită măsură — influența centrelor orășenești asupra țărănimii). Numai datorită intervenției personale a lui Kogălniceanu, — venit în mijlocul țăranilor răsculați, — și a promisiunii oficiale, că deslegarea chestiei țărănești se apropie, spiritele țăranilor s'au liniștit pentru cităva vreme.

Trebue să subliniem însă că, în acelaș timp, isbucnesc sîngeroase manifestații de stradă și în unele orașe. Astfel, la Craiova „peste 300 de industriali și negustori" demonstrează pe străzile orașului, silind pe staroste să ușureze patenta. Autoritățile arestează capii demonstrației. Atunci, „a doua zi, grupe numeroase, după ce au devastat cîteva prăvălii și case, au venit armate cu puște și ciomege să dea năvală la prefectură" [2]). Armata i-a împrăștiat. Rezultatul împrăștierii: zece morți și răniți. Aceasta, după cifra oficială. Deși relatările sunt ale unui ziar guvernamental de pe vremuri, se poate totuși vedea seriozitatea ciocnirilor. Iar prezența „industrialilor" — nume dat elementelor proletare și semiproletare de atunci — arată și mai clar că nu numai o chestiune fiscală scoasese mulțimea pe stradă. Tulburări similare isbucnesc și la Ploiești, unde cad de asemenea morți și răniți. Și aici „pretextul fiind patentele; dar de fapt cei ce erau pe stradă la Craiova, erau mai ales oamenii ce nu plăteau patentă... la Ploiești patentarii sfătuiau liniștea, iar cei ce nu plăteau patentă erau pe stradă și sfărîmau casele patentarilor și mai ales a patentarilor liberali" [3]).

Aceste tulburări orășenești erau oare complet străine de starea de spirit a satelor? Acelaș ziar guvernamental, comentînd întîmplările dela Craiova și Ploiești, este silit să amintească de „cele trei baze pe care se reazimă astăzi naționalitatea romînă și prin care se poate întări: Unirea completă a principatelor, întinderea legii electorale, îmbunătățirea soartei țăranilor" [4]).

Că manifestațiile orășenești, cu un sfîrșit atît de sîngeros, reflectează starea de spirit din țară și nu simple nemulțumiri locale, se poate vedea mai bine din presa opoziției și, în special, din articolele publicate de către „Rominul". Astfel, acest ziar este constrîns să constate că nu impozitele noi sunt cauza mișcării, căci și „la alte epoci s'au pus impozite în țara noastră... ele n'au dat loc celui mai mic conflict". Amintind tulburările agrare și orășănești, ziarul scrie: [1]), toate acestea nu pot proveni deodată și în patru locuri, fiindcă s'au pus impozite mai mult sau mai puțin grele, sau pentru alte asemenea lucruri". Se ferește însă atît „Rominul", cît și presa guvrenamentală să pună în adevărată lumină cauzele turburărilor.

[1]) Idem, pag. 337.
[2]) „Naționalul" 10 Noemvrie 1860.
[3]) Idem, 17 Noemvrie 1860.
[4]) Idem, 24 Noemvrie 1860.

N'au fost lichidate bine aceste frămîntări și la începutul anului 1862 isbucnesc mișcări țărănești în județul Buzău. In fruntea lor este Mircea Mălăieru, fost deputat țăran în divanul ad-hoc al Munteniei și unul din susținătorii amendamentului Lupescu.

Cîteva sate din Buzău s'au ridicat sub conducerea lui Mălăieru, luînd drumul spre București, unde urmau să ajungă la 24 Ianuarie. Țăranii se pregăteau să ridice toate satele pe unde vor trece. Mălăieru și oamenii care-l însoțeau sunt opriți de către un subprefect. Acesta dă ordin jandarmilor să tragă în țăranii care se opuneau arestării. „Jandarmii nu se supun ordinului subprefectului". In schimb ,Mircea iese din casă și ordonă la oameni să bată pe subprefect. Oamenii se supun ordinelor sale și subprefectul cade rănit și fără cunoștință de mai multe lovituri de ciomege" [2]). După această primă victorie asupra puterii constituite, țăranii „intră în diferite case particulare și iau arme cu forța și prin amenințări; alții întîlnesc jandarmii pe drum, îi opresc, îi dezarmează și le iau hîrtiile avute asupra lor". Un procuror este maltratat de țărani. Pînă la sfîrșit însă, țăranii sunt înconjurați, dezarmați și 200 dintre ei arestați și încarcerați la București. Cu prilejul arestărilor 8 țărani au fost uciși.

Deși înăbușită, mișcarea lui Mircea Mălăieru, arată că despre pasivitatea țăranilor în preajma anului 1864 nu se poate vorbi. Tulburările țărănești și mai ales starea de spirit a satelor, nu numai că „au jucat un cît de infim rol", dar au exercitat în acel timp o puternică presiune asupra vieții publice a țării.

In tot cazul, nu în inexistenta pasivitate a țărănimii poate fi găsită explicația felului în care a fost concepută și realizată reforma agrară din 1864. Această explicație este cu totul alta.

Concluzia care se desprinde din analiza mișcărilor țărănești, isbucnite în preajma reformei agrare? *Din toate acestea se poate vedea că punctul de vedere al deputaților țărani, expus în divanul ad-hoc, puțin a lipsit să nu fie sprijinit și cu fapte, care ar fi putut deslănțui o violentă răscoală generală, dacă reforma cerută ar mai fi întîrziat mult.*

[1]) Ziarul „Rominul" din 11—15 Noemvrie 1860.
[2]) Din rechizitorul procurorului general, publicat în „Rominul" din 22 Septemvrie 1862.

ATITUDINEA GRUPĂRILOR POLITICE FAȚĂ DE CHESTIA ȚĂRĂNEASCĂ

Care a fost atitudinea pe care diferitele fracțiuni ale clasei stăpînitoare, ca și celelalte categorii sociale, au luat-o în fața mult discutatei chestiuni țărănești?

Ce voia țărănimea, am văzut.

Ce voia marea proprietate conservatoare, iarăși am stabilit. Străduința ei era de a rămîne deplin stăpînă pe întreg pămîntul țării, țărănimea fiind transformată în „vremelnic posesoare“, cu titlul de chiriașă. In numele acestei mari proprietăți, vor vorbi așa zișii „albi“, partidul conservator de mai tîrziu.

Elementele pașopiste, disparate ca origină socială, dar recrutate în mare parte dintre micii proprietari de moșie ai căror strămoși formau tagma a doua și a treia a boerilor, amestecați cu elemente negustorești și cu liber profesioniști, erau strînse în gruparea „roșilor“,—viitorul partid liberal. Această grupare, reprezentînd burghezia în formație, înscrisese pe steagul ei abrogarea privilegiilor, introducerea egalității înaintea legii, constituționalismul și impunerea unui regim de libertate civică. *Dar trebuește imediat adăugat că, totuși, nu în jurul acestor cerințe se desfășura de fapt conflictul fundamental care, în acel moment, despărțea în tabere adverse societatea romînească.* Dovada cea mai concludentă o avem în faptul, de pildă, că oborîrea privilegiilor politice în adunarea electivă a Moldovei, a întrunit unanimitatea deputaților [1]). Deci, nu din cauza unor dispoziții constituționale mai liberale sau mai puțin liberale se puteau produce conflicte serioase între „albi“ și „roșii“. Aceste conflicte — după cum vom vedea atunci cînd vom cerceta „monstruoasa coaliție“ — nu erau decît aparente. Realul conflict, pentrucă atunci aceasta era reala problemă, se putea naște numai din felul de a înțelege soluționarea chestiunii țărănești. Pentru sau împotriva țărănimii, pentru sau împotriva eliberării ei din jugul marii proprietăți, pentru sau împotriva transformării a 90 la sută din populația țării dintr'o clasă iobagă, într'una de cetățeni liberi — cu drept deplin asupra pămîntului — aceasta era problema centrală. Și în adevăr, numai împrejurul acestei probleme vor gravita toate frămîntările, după cum atitudinea luată în fața soluționării ei, va da adevărata culoare tuturor părtașilor la vieața politică, din acea vreme, a principatelor.

Prin prisma chestiunii țărănești vom trebui deci să judecăm și grupările sociale și fracțiunile politice și individualitățile. Lupta pentru sau împotriva respectării libertății presei, chestiunea prințului străin, neregulile financiare, atitudinea față de respectul statutului constituțional, toate aceste nu întunecă problema esențială de

[1]) In divanul ad-hoc al Moldovei, în ședința din 29 Octomvrie 1857, „adunarea consultată prin sculare și ședere, adoptează, în unanimitate și cu aclamații, desființarea privilegiilor de clasă“ .... Acte și documente, vol. VI, partea I, pag. 137.

mai sus. Cu atît mai mult trebue accentuat acest lucru, cu cît în mod voit s'a încercat, din sînul liberalilor de atunci și a istoricilor lor de astăzi, deformarea adevărului, ca să se ascundă atitudinea „roșilor“ față de țărănime și de lupta pentru libertate și pămînt, pe care aceasta, aproape singură, a trebuit s'o poarte.

In adevăr, în tot cursul anilor 1859—64 n'a existat problemă în vieața publică a Romîniei, care să nu fie legată, direct sau indirect, de chestia țărănească. In numeroasele crize de guvern, disolvări de adunări, conflicte parlamentare între Domn și adunări, admiteri și respingeri de legi propuse [1]), coalizări de forțe și ciocniri de interese înăuntrul și în afara Parlamentului, toate au pornit direct și indirect dela chestiunea agrară [2]).

Nu vom face aici nici istoricul desbaterilor parlamentare și nici nu vom înregistra desele schimbări de minister în acel răstimp. Luate cînd dintre „albii“ puri, cînd dintre „roșii“, cînd dintre partizanii personali ai Domnitorului, aceste ministere au încercat pe rînd să aducă o soluție în marea și frămîntata chestiune a timpului. Nereușita lor a dus la necesitatea loviturii de Stat, din 2 Mai 1864.

Dar să ne întoarcem la cercetarea atitudinii liberalilor, în chestia țărănească. Ea ne va da și deslegarea pentru ce reforma agrară n'a putut avea alt conținut decît acel pe care i l-au dat Kogălniceanu și Cuza.

In 1848, proclamația dela Izlaz promitea, odată cu desființarea privilegiilor și întronarea egalității înaintea legilor, desrobirea țăranilor și împroprietărirea lor.

In anii cuprinși între 1859 și 1864, foștii pașoptiști, fie că sunt la guvern, fie că în Parlament, ca opoziționiști, își spun cuvîntul, au luat o atitudine protivnică cerințelor țărănimii iobage. Intreaga activitate a liberalilor și a grupării lor își are ca obiectiv — desigur nemărturisit — împiedicarea descătușării țărănimii de iobăgie, printr'o largă împroprietărire, făcută pe seama marii proprietăți. Alături de reprezentanții moșierimii latifundiare și împreună cu ei, fie în alianță vremelnic și întîmplătoare, fie legați printr'o înțelegere durabilă și scrisă, liberalii anilor 1859—1866 au făcut totul ca marea proprietate să nu fie atinsă, iar desrobirea țărănimii să nu se realizeze [3]).

[1]) „Pînă și în organizarea militară a țării pătrundea închipuirea legii rurale, care forma substratul fundamental al cugetării timpului în clasele conducătoare“, Xenopol Istoria Romînilor, vol. XIII, pag. 229.

[2]) Cu drept cuvînt, remarca Xenopol: „Chestia rurală era adevărata piedică de care trebuia să se sfarîme toate încercările Principelui de a restabili armonia în mersul statului sdruncinat. Ea determinase mai întotdeauna crizele cele mari prin care trecuse pînă atunci domnia lui Alexandru Ion I. In jurul ei gravita toată viața politică a acelui timp“. Idem, vol. XIII, pag. 159.

[3]) Afirmarea pe care d-l N. Roșu o face în „Dialectica naționalismului“ Kogălniceanu se găsea în privința chestiunii țărănești în conflict nu cu liberalismul muntean, ci numai cu Brătianu și Rosetti, este complet falsă. Ținuta lui Dimitrie Brătianu, plasat la stînga grupării, concordă perfect cu acea luată de Ion Brătianu. Iar alte glasuri autorizate ale liberalismului muntean, care să ceară desrobirea țărănimii, nu s'au făcut auzite.

S'au falsificat de către istoricii liberali [1]) atît de mult faptele în ce priveşte atitudinea foştilor paşoptişti, încît afirmaţia de mai sus pare hazardată. Ea corespunde însă strictului adevăr. In paginile care urmează vom lăsa pe înşişi conducătorii „roşilor" să vorbească.

Am arătat mai sus care a fost atitudinea pe care I. C. Brătianu a luat-o în divanul ad-hoc. Şi după 1857, încercarea de a scoate dela ordinea de zi chestiunea ţărănească, constitue firul conducător al liberalismului muntean.

Astfel, în memoriul înaintat în 1859 de I. C. Brătianu lui Cuza, cu ocazia venirii acestuia în Muntenia, sunt enumărate „măsurile care nu suferă întîrziere" şi pe care el, în numele grupării roşilor, le recomanda noului domnitor. Care sunt aceste măsuri? Inarmarea ţării, organizarea Ministerului de Interne şi Justiţie, reorganizarea totală a administraţiei, un nou sistem fiscal, organizarea creditului public, adică înlesnirea circulaţiei capitalurilor" [2]). Rezolvarea chestiunii ţărăneşti nu făcea parte, după cum se vede, din chestiunile urgente, ea putînd încă suferi o întîrziere...

In 1862 se începe desbaterea legii agrare, votată de Comisia centrală şi adoptată de guvernul Barbu Catargiu. Legea avea un caracter net reacţionar şi corespundea întocmai dorinţii marilor proprietari de a desposeda, în masă, ţărănimea [3]). Inainte de începerea discuţiei în această mare chestiune, de a cărei rezolvare depindea structura viitoare a societăţii romîneşti, I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti, îşi dau, sub un şubred pretext [4]), demisia din Parlament. „Fapt este — remarcă just d-l Filiti — că lipsind din Parlament n'au sprijinit pe partizanii împroprietăririi, al cărui singur glas autorizat a rămas Kogălniceanu" [5]).

Datorită şi lipsei opoziţiei liberale, Barbu Catargiu a putut trece cu mai multă uşurinţă legea prin Parlament. Anghel Dumitrescu, în introducerea „Discursurilor" fostului fruntaş conservator, afirmă deschis că „adevărata cauză a retragerii celor doi conducători liberali, era poziţiunea lor falsă, căci dacă s'ar fi pronunţat pentru împroprietărire ar fi pierdut sprijinul puţinilor proprietari ce ţineau cu dînşii; în celălalt caz, ar fi nemulţumit pe ţărani" [6]).

---

[1]) D-l A. Ştefănescu-Galaţi comentînd viaţa lui C. A. Rosetti, socoteşte de pildă că emanciparea clasei ţărăneşti era fundamentul crezului politic pentru Rosetti şi Brătianu. (In „C. A. Rosetti, — o biografie critică, pag. 61).

[2]) Din scrierile lui I. C. Brătianu, vol. I, pag. 190.

[3]) După proiectul de lege al lui Barbu Catargiu, sătenii erau recunoscuţi embaticari (emfiteoţi) pe locurile lor şi pe sădirile de vii şi de pămînturi, obligaţi fiind să plătească în bani sau natură, embaticul proprietarului locului. Pentru pămînt arabil, fineţe şi păşune, urmează să se facă înţelegeri de bună voie cu proprietarul. Nicio legiuire nu trebue să intervie în reglementarea tocmelilor agricole. Legea realiza unele din vechile revendicări boereşti de pe timpul lui Ştirbey Vodă.

[4]) Retragerea din Parlament a fost făcută în chip de protest pentrucă ţăranii arestaţi cu ocazia manifestaţiei din Ianuarie 1862, nu fuseseră eliberaţi.

[5]) I. C. Filitti, proprietatea solului în Principatele Romîne, pag. 293.

[6]) Anghel Dumitrescu, „Discursurile lui Barbu Catargiu", pag. LXI.

Mai departe. In cuvîntarea pe care I. C. Brătianu o ţine în Parlament, la 11 Februarie 1863, afirmă: „De aceea am zis şi capului Statului pe cînd eram la guvern să nu atingă chestia proprietăţii, să căutăm mai întîi a înfrăţi spiritele, a lumina pe ambele părţi". In aceiaş şedinţă, conducătorul roşilor face şi o altă declaraţie: „Cînd ne făcea d-l Kogălniceanu imputarea de ce nu discutăm chestiunea proprietăţii, noi răspundeam că există încă în ambele părţi litigante prejudecăţi;... că trebue să aşteptăm pînă ce vor vedea proprietarii că modul proprietăţii de astăzi nu este cel mai profitabil pentru dînşii.. Să începem, ziceam noi, cu alte reforme: cu moralizarea funcţionarilor, cu garanţiile comerţului, cu instituţiile de credit".

Din ce sursă se inspira Brătianu, vorbind astfel? Cu doi ani înainte Barbu Catargiu, scria: „Domnia ordinului şi legalităţii lipsesc acum". Dacă acestea ar exista „capitalurile ce fug azi de noi... vor alerga de sine către noi din toate părţile şi creditul... va aduce şi la noi şoselele, canaluri, drumuri de fier şi exploatări de tot felul... de care noi din nenorocire suntem cu desăvîrşire lipsiţi" [1]).

Dar mai mult, I. C. Brătianu ia o atitudine hotărîtă împotriva ţărănimii: „A intrat în capul ţăranului ideea că toată cauza răului de care suferă ţara este proprietarul. Dacă bate piatra, dacă plouă broaşte, cauza este că proprietarii au proprietăţi" [2]).

Depunerea proiectului reformei agrare de către Kogălniceanu în Parlament, în primăvara anului 1864, naşte o vie desbatere. I. C. Brătianu, liederul „roşilor", ia din nou cuvîntul în şedinţa din 13 Aprilie 1864. „Şi dacă... te-ai pus domnule ministru ca singurul apărător al ţărănimii, adevăratul bine ce i-ai face nu stă în o bucată de pămînt cu un pogon mai mic sau mai mare, ci folosul real ce i-am aduce este să-i dăm mijloacele prin care să poată lua o educaţiune, să se facă un adevărat cetăţean". Şi iarăşi încheie „n'am văzut ce este o administraţie în ţara romînească" [3]).

Toate aceste idei sunt amplu demonstrate într'o serie de articole publicate de „Romînul" la mijlocul lui Aprilie 1864, sub iscălitura aceluiaşi Brătianu. El cere, amintind o lozincă paşoptistă, ca reforma agrară să fie făcută „în paguba nimănui şi în folosul tuturor".

După depunerea proiectului de reformă de către Kogălniceanu şi cînd era clar că se merge spre soluţionarea chestiunii ţărăneşti— sprijinul lui Cuza fiind asigurat, cel mai elementar simţ politic îndemna pe conducătorii liberali să ia şi ei atitudine. Felul cum este depus proiectul „roşilor", dovedeşte şi mai bine cît de puţin preocupa chestiunea agrară conducerea partidului liberal. „Totodată cer scuze onoratei adunări — spune Brătianu — că nu am avut timpul a-i prezenta o lucrare mai completă... am fost silit să mă pun la lucru în

---

[1]) Barbu Catargiu, „Proprietatea în Principatele Moldo-Romîne", în Acte şi Legiuiri, privitoare la chestia ţărănească.

[2]) Monitorul Oficial din 11 Februarie 1863.

[3]) Acte şi legiuiri, vol. II, pag. 830.

ultimul moment'' [1]). Declaraţia aceasta este făcută după şapte ani dela desbaterile din divanurile ad-hoc...

Care a fost atitudinea celui de al doilea corifeu al „roşilor'', C. A. Rosetti? In articolul program al „Romînului'', nu există un singur cuvînt despre necesitatea resolvării chestiunii ţărăneşti. In schimb, sunt asiguraţi cititorii că proprietatea va fi respectată „cu deplinătate''. In statutul societăţii „Romînul'', la art. 7, se specifică programul gazetei: se va susţine principiul progresului, se va apăra libertatea individuală şi constituţională, iar gazeta va fi organul comerţului şi industriei, ocupîndu-se însă şi de „toate chestiunile vitale ale ţării''. Despre chestiunea agrară niciun cuvînt. Şi „Romînul'' apare la 9 August 1857!

In sfîrşit, un ultim document. In 1861, cu ocazia alegerilor, Rosetti şi Brătianu publică „un mandat imperativ'', pe care propuneau ca cetăţenii să-l iscălească şi să-l înmîneze deputaţilor pe care-i vor vota. Ce trebuia să oblige cetăţeanul din 1861 pe deputatul său? Ce grabnice soluţii trebuia acesta din urmă să impună guvernului? Iată cele mai urgente cereri formulate în mandatul imperativ: Organizarea armatei, garda cetăţenească, întinderea legii electorale, garantarea libertăţii individuale, trimiterea de reprezentanţi în străinătate, lege pentru Camera de comerţ, crearea unei bănci naţionale, uşurarea impozitelor individuale etc. [2]). Ţărănimea — după părerea celor doi fruntaşi ai „roşilor'' — nu avea nicio revendicare cu caracter imperativ sau de urgenţă.

Putem să ne oprim aici. Cît de contrare adevărului apar declaraţiile făcute de Rosetti, cu 20 ani mai tîrziu, într'o cuvîntare ţinută în Parlament, cînd susţine că în ajunul zilei de 2 Mai „toţi proprietarii, toţi deputaţii au dat tot, în mod negreşit mult mai bun, decît orice lucru ar putea da o lovitură de Stat'' [3])!

Să păşim acuma la cercetarea activităţii politice a „roşilor''.

Cele două grupuri — conservatorii şi liberalii — se combăteau înverşunat în parlament şi în publicistică. Marii proprietari se temeau de „comunismul extremei stîngi'' al „roşilor'', căci îşi aminteau de anul 1848. „Roşii'' vedeau în „albi'' pe oamenii vechiului regim, plini de toate păcatele trecutului. Deci, între proprietarii feudali şi burghezia care se forma, nu putea să existe — din punct de vedere al conflictului de clasă — decît imposibilitatea compromisului. Nici împăcare, nici pace, nici răgaz în luptă. Aşa ar fi trebuit să fie. Boerii sunt inimicii poporului'' a declarat odată Kogălniceanu [4]). „Roşii'', care treceau drept reprezentanţii acestui popor, nu putea să se găsească decît în divergenţă profundă cu acei care reprezentau proprietatea feudală şi vechiul regim.

---

[1]) Idem, pag. 771.
[2]) Vintilă C. A. Rosetti, Amintiri istorice, pag. 151 .
[3]) Monitorul Oficial din 13 Februarie 1882.
[4]) Xenopol, Vieaţa lui Cuza Vodă, pag. 275. Notă.

Şi totuşi n'a fost aşa. Intre „albi'' şi „roşi'' intervine o înţelegere greşit botezată „monstroasă coaliţie'' [1]).

Care era platforma acestei coaliţii? Ce comunitate de interese a dus la încheierea ei? Presa partidului liberal, de atunci şi istoricii lui ulteriori au încercat să convingă posteritatea, că înţelegerea între conservatori şi liberali s'a încheiat pentru apărarea libertăţilor publice, ameninţate de domnia autoritară a lui Cuza. Aceleaşi motive vor fi invocate de altfel şi pentru a scuza complotul din 11 Februarie 1866.

Asemenea susţineri sunt însă contrazise de adevărul istoric. Nu împotriva autocratismului lui Cuza era îndreptată „monstroasa coaliţie''. Cele două partide s'au unit pentru ca să împiedece reforma agrară. Atît „albii'' cît şi „roşii'' se temeau ca nu cumva deziderantele ţăranilor să-şi găsească o prea radicală deslegare, în plănuita reformă a lui Kogălniceanu şi Cuza. In al doilea rînd, coaliţia a voit să saboteze şi votarea unei noi legi electorale, prin care s'ar fi îngrădit preponderenţa în aparatul de guvernare, a marilor proprietari şi a elementelor orăşăneşti bogate, recrutate din proprietari funciari, negustori, industriaşi şi liberi profesionişti înstăriţi.

Pentru marii proprietari şi exponenţii lor politici, cele două obiective principale urmărite de „monstruoasa coaliţie'', corespundeau întocmai intereselor lor de clasă. Dacă reforma lui Barbu Catargiu nu a putut fi trecută prin Parlament, cel puţin ţărănimii nu trebuia recunoscut vreun drept asupra pămîntului. Iar întregul aparat de Stat urma să rămînă şi sub noul regim constituţional, aşa cum fusese şi înainte de aplicarea convenţiei din 1858, la dispoziţia virfurilor păturilor posedante.

Dar pentru gruparea „roşilor'' şi a categoriilor sociale în numele cărora aceştia vorbiau, ce interese ar fi fost salvgardate şi ce avantaje cîştigate, dacă obiectivele „monstroasei coaliţii'' ar fi fost atinse? Nu erau oare desrobirea ţăranilor şi împroprietărirea dezideratelor paşoptiste? Nu figurau ele în proclamaţia dela Islaz? Iar cît priveşte dreptul de vot, „roşii'' trebuiau doar să fie pentru lărgirea lui, dacă nu chiar pentru introducerea sufragiului universal.

Totuşi partidul liberal a fost în 1862—1864 atît împotriva reformei agrare, cît şi a celei electorale. Luînd această atitudine, „roşii'' nu erau nici ilogici cu ei înşăşi, după cum nici coaliţia făcută nu era „monstroasă''.

Păstrînd proporţiile şi deosebirile caracteristice, asemenea coaliţii între elementele progresiste burgheze şi forţele reacţionare feudale s'au născut şi în alte ţări ale Europei. „In Franţa, mica burghezie şi fracţiunea republicană a burgheziei s'a unit cu burghezia monarhică împotriva proletariatului. In Germania şi Italia, burghezia victorioasă a apelat grabnic la ajutorul nobilimei feudale, a biurocraţiei statului şi a armatei, contra massei poporului şi a micei burghe-

---

[1]) Inţelegerea programatică scrisă pe baza căreia s'a făcut această coaliţie poartă, printre altele, următoarele semnături: C. A. Rosetti, G. M. Sturza, A. Panu, G. B. Ştirbei, Ştefan Golescu, I. C. Brătianu, C. N. Brăiloiu, Ion Ghica etc.

zii'' [1]). Motivele, care au împins clasele burgheze din centrul şi apusul Europei la o politică de compromis cu feudalitatea şi cu reprezen- tanţii ei politici, au fost de sigur altele decît acelea care au activat pentru formarea „monstroasei coaliţii în Romînia''. Dar puternice elemente de asemănare există totuşi, încît o comparaţie să fie posibilă.

Programul coaliţiei din 1863 era de fapt acceptarea din partea liberalilor, cu anumite atenuări, a punctului de vedere conservator. In ceeace priveşte reforma agrară, soluţia acceptată de ambele gru- pări este astfel formulată: *a)* „Incetarea oricărei reglementări şi amestec administrativ în relaţiile dintre proprietari şi cultivatori; *b)* Transformarea satelor în comune libere; *c)* Lăsarea în posesiunea lo- cuitorilor a pogoanelor legiuite de arătură, fînaţ şi păşune, cu drep- tul de a dispune de dînsele prin testament cu aceleaşi îndatoriri şi condiţii în care le deţin şi dînşii dela proprietari; *d)* Desfiinţarea clăcii şi a altor îndatoriri silite şi transformarea lor în dare de bani după preţuri, tratările de comisiuni de arbitri şi legiuite de Cameră. odată pentru totdeauna; cu facultatea însă pentru ambele părţi de a putea preface acele dări prin contracte individuale pe termen de cîte 5 ani în producte sau chiar şi în lucru de bună voie [2]). Cu alte cu- vinte, exproprierea şi împroprietărirea ţăranilor pe marile moşii, sunt soluţii înlăturate. Ţăranii urmau „să posede'' mai departe, cu titlul incert, ceeace deţineau atunci, rămînînd în picioare toate obligaţiile lor faţă de marii proprietari. Transmiterea acestei posesiuni prin testament, „în condiţiile în care deţin şi dînşii dela proprietari'', stabileşte permanentizarea tuturor îndatoririlor feudale, formal, mi- nus a celor avînd caracterul de silnicie. Iar răscumpărarea boerescu- lui, astfel cum este formulată, ascunde numai o înşelăciune. Clauze ultimă, că preţul răscumpărării va putea fi transformat în „lucru de bună voie'', înseamnă de fapt reîntoarcerea, sub o formă mascată, la munca iobagă, desfiinţată în primul aliniat. Această clauză antici- pează, de altfel, legea de mai tîrziu a sîngeroaselor tocmeli agricole. Termenul de 5 ani, pentru care „pot fi făcute'', contractele nu trebue să înşele pe nimeni, căci acelaşi termen a fost prevăzut şi în legea toc- melilor agricole din 1866. Ceea ce n'a împiedecat ca ţăranii, nici în 1907, să nu se fi putut elibera de obligaţiile de muncă contractate pe „cinci ani'', în anii 1865—1866.

In chestiunea ţărănească capitularea elementelor liberale era com- pletă.

In privinţa legii electorale se prevedea în pactul încheiat între „albi'' şi „roşi'', că se vor contopi toate colegiile electorale într'unul singur, bazat pe cens „care să reprezintă în contribuţii directe ex- trema limită de venit din Convenţie, cu condiţia însă ca alegătorii să ştie să citească şi să scrie''. Ce se ascunde sub această sibilică formu- lare? Să cercetăm textul convenţiei din 1859, în partea privitoare la legea electorală.

---

1) Revolution und Contre-Revolution in Deutschland, pag. 68.

2) Vintilă C. A. Rosetti, Amintiri istorice, pag. 159.

Limita extremă, prevăzută de Convenţie, era de 100 ducaţi venit fonciar, adică 1.175 lei noi, pentru electorii primari din districte şi 1.000 ducaţi sau 11.760 lei noi pentru electorii direcţi. In oraşe, se cerea un capital fonciar de 6.000 ducaţi sau 70.500 lei [1]). Ce se pre- vedea deci prin legea electorală a „coaliţiei monstruoase''? In primul rînd sunt excluşi dela vot toţi neştiutorii de carte, ceea ce însemna aproape întreaga massă ţărănească şi o bună parte din cea orăşă- nească. In al doilea rînd, se păstra un cens ridicat, prin care se asi- gura dreptul de vot unei minorităţi, nu mult deosebite de acea care era reprezentată în parlamentele existente. Faţă de legea electorală promulgată după lovitura de Stat şi care avea şi ea îngrădiri, fiind tot cenzitară, legea „ coaliţiei monstroase'', este net şi hotărît reac- ţionară.

Pateticele declaraţii ale şefilor liberali nu au putut ascunde con- ţinutul reacţionar al întregei „coaliţii monstroase''.

„Noi, dreapta şi stînga — spune Brătianu, în şedinţa din 11 Fe- bruarie 1863 — care am fost cei mai mari inimici...., cînd am văzut pericolul la uşa noastră, la porţile Romîniei, am uitat toate certurile noastre... Cînd am văzut că dreapta se pune pe terenul naţional n'am întrebat de unde vine, le-am întins mîna, le-am zis că cel puţin în ches- tiile cele mai de vieaţă să ne dăm o mînă frăţească''. („Romînul'' 17.II.63 supliment).

Despre ce pericol era vorba, nu aparent, ci în realitate? Reforma agrară şi lărgirea drepturilor electorale, adică cele două reforme care interesau aproape unanimitatea poporului romîn, ele „ameninţau'' plăpîndul organism al noului Stat. Era în adevăr un pericol, dar el nu bătea „la porţile Romîniei'', ci a atotputerniciei unei minorităţi posedante, reacţionare şi dornică de a-şi menţine privilegiile.

Cu drept cuvînt Kogălniceanu apostrofează pe conducătorii „ro- şilor'' şi le cere „în interesul ideilor şi principiilor liberale'', să rupă coaliţia cu dreapta. „Nu odată reacţiunea, spunea el, a împrumutat li- beralilor cuvintele şi armele lor, dar aceasta a făcut-o nu spre a face a triumfa, ci spre a ucide principiile liberale'' [2]). Răspunsul lui Bră- tianu, la aceste cuvinte: „noi credem în sinceritatea claselor avute'' [3]), manifesta în ce stare de spirit se găseau reprezentanţii liberalismului, în acel moment.

Aici este locul să deschidem o paranteză pentru ca să arătăm cu ce se ocupau unii dintre exponenţii cei mai autorizaţi ai „claselor avute'', în sinceritatea cărora fostul paşoptist Brătianu, credea cu atîta tărie.

---

1) Privitor la dispoziţiile electorale cuprinse în Convenţia dela Paris, Radu Rosetti, scrie: „Un mai exorbitant privilegiu în favoarea marei proprietăţi funciare — fie la oraş, fie la ţinut — nici că se poate concepe'', mai ales fiind valoarea întreită a banilor, faţă de ceea ce reprezentau aceste sume în veniturile de atunci. Op. cit, pag. 326.

2) Cuvîntarea din 9. II. 63, în suplimentul „Romînului'' din 15 Febr. 1863.

3) Cuvîntarea lui Brătianu din 11 Febr., publicată în suplimentul „Ro- mânului'' din 17.II.1863.

In Mai 1864 este descoperită corespondența purtată de către boerul Suțu, om politic avînd mari legături și multă influență în Parlament și în cercurile guvernamentale, cu d-rul Lambert. Acesta din urmă se găsea la Constantinopol și avea însărcinări deosebit de delicate. Obiectivul principal al străduințelor d-rului Lambert era — nici mai mult, nici mai puțin — să determine Poarta ca să ocupe militărește Principatele, împiedecînd astfel reforma agrară.

Iată două pasagii, dintr'o scrisoare trimisă de către cercurile conservatoare prin Șuțu d-rului Lambert. Șuțu, după ce arată că Domnul este hotărît „prin mijloacele cele mai perverse să ajungă la scopurile sale democratice", propune: „Pentru aceia zic dacă prea puternicul Impărat, are încă milă de aceste provincii, și nu voiește a le trăda în mîinile a niște tîlhari de drumul mare..., să se milostivească înainte de doua a viitoarei lune Mai, să ne isbăvească de bici prin biruitoarele sale oști și să scape principatele de lepra sans culoților a căror șef este prințul și adjutantul lui primul ministru".[1] Iar în altă scrisoare, este cuprinsă următoarea frază: „Astăzi s'a răspîndit huetul că directorul drumului de fier Kustendje, a încheiat cu guvernul otoman să transporte 10.000 soldați la Rusciuk, care să treacă Dunărea și să intre. Dee Domnul! Dee Domnul!!"[2]).

Cînd sunt scrise aceste scrisori? După ce Principatele se uniseră definitiv și după ce autonomia noului stat fusese oficial recunoscută de Poartă și de marile puteri! Clasele avute se dovedeau în adevăr, din nou, extrem de „sincere".

Cuvintele lui Bălcescu, spuse cu mulți ani în urmă, își păstrau întreaga lor savoare: „Les boyards ne sont pas roumains, ils ne sont pas mêmes russe: ils sont boyardas. Voila tout".

Inchizînd paranteza să ne reîntoarcem la activitatea monstroasei coaliții". Forțele unite conservatoare și liberale, avînd majoritatea parlamentară, au împiedecat discutarea și votarea atît a proiectului legii agrare cît și a celei electorale prezentate de Kogălniceanu. Ministerului prezidat de către acesta i s'a dat un vot de blam. Deci el urma să-și dea demisia, retrăgînd totodată și proectele depuse.

Lovitura de Stat din 2 Mai a fost răspunsul lui Kogălniceanu și Cuza, votului de blam dat de către „coaliția monstruoasă". Camera a fost disolvată, iar cele două proiecte au devenit legi, dintre care cea agrară a fost promulgată la 15 August. Un nou statut constituțional, care lărgea drepturile Domnitorului a fost supus unui plebiscit.

Cuprinsul și semnificația legii de reformă agrară vor fi analizate în capitolul viitor

Ceea ce voim însă să reținem de pe acum, este că reforma agrară și lărgirea dreptului de vot în loc să fi fost fructul străduințelor li-

[1]) Vintilă C. A. Rosetti, Actele dela 2 Mai, pag. 32.
[2]) Idem, pag. 33.

beralilor, deci a burgheziei pe care aceștia de fapt o reprezentau, au fost impuse printr'o lovitură de Stat, care a sprijinit astfel curentul reprezentat de Kogălniceanu.

Contrazicerile pe care le afirmam la începutul capitolului de față a dus la această situație aparent paradoxală. Inainte de a arăta cauzele care au creat-o, să cercetăm motivele și desfășurarea conflictului intervenit între reprezentanții păturilor posedante și Cuza, conflict care s'a terminat cu detronarea lui.

Și aici este nevoie să înlăturăm falsificările — conștiente sau nu — dar extrem de numeroase, de care este plină istoria oficială. Dar despre aceasta în numărul viitor.

ION C. ION

ORFANELE

Cu largi pelerine albastre
Inchise la gît sub bărbii,
Ne ducem făpturile noastre
Pe drumuri aproape pustii.

Ne duc în Dumineci de vară,
Departe, afară de-oraș,
Prin cîmpuri de maci și secară,
In rînduri, ca niște ocnași.

Ne mîngîie-a soarelui rază,
Și vînturi ne-alintă, fierbinți —
Dar ochi încruntați ne veghiază,
Și mergem alături, cuminți.

Ne duc pe cărări prăfuite,
Cu umede, calde simțiri,
Departe de orice ispite,
Ferite de orice priviri;

Prin cîmpuri cu zumzet de-albine,
Prin crînguri cu cîntec de cuc,
Prin parcuri cu roșii gherghine,
Ne duc înainte, ne duc.

Dar cînd, pe 'nserate, acasă,
Ne'ntoarcem prin lanuri de grâu,
In stoluri, pe suflet, se lasă
Ispite ținute în frîu.

Ne strîngem fricoase de mînă,
Și tainic privim spre ferești,
Și pofte ascunse ne mînă
Spre aspre făpturi bărbătești.

Și-atunci inimioarele noastre
In piept le simțim alergînd
Și largi pelerine albastre
Se umflă — purtate de vînt.

P I E T A T E

In bisericuța veche,
Ciung de-un braț, surd de-o ureche,
Dăscălește de un an,
Dascălul Ilie Bran.

Dimineața, lîngă ușa
Neagră, pune căldărușa,
Și așează lîngă scări,
Patruzeci de lumînări.

Lumînări subțiri de ceară,
Cu fitiluri lungi de sfoară,
Intr'o tavă de nuica,
Și cu fund de tinichea.

In bisericuța veche,
Ciung de-un braț, surd de-o ureche,
Dăscălește de un an,
Dascălul Ilie Bran.

Șterge praful pe icoane,
Și le-atîrnă cu zorzoane,
Și presară pe altar
Fire de enibahar.

Toarnă vinul în potire,
Pentru Sfînta Primenire,
Cîntă trist și monoton,
Kyrie Eleison.

Iar cînd slujba e sfîrșită,
Și biserica golită,
Pune lacăt și zăvor,
Ușii negre din pridvor;

Și se duce în grădină,
Unde zace în lumină,
Albă, crucea unui sfînt,
Ingropată în pămînt.

Pe o laviță întinsă,
Lîngă candela nestinsă,
Dascălul s'a așezat
Și la cruce s'a 'nchinat.

Și, cum simte-o rigîială,
Și un gust amar de smoală,
El trimite printre dinți,
Un scuipat, ca pentru sfinți.

In bisericuța veche,
Ciung de-un braț, surd de-o ureche,
Dăscălește de un an,
Dascălul Ilie Bran.

LAZĂR ILIESCU

PE MARGINEA SCRISORILOR LUI VAN GOGH CĂTRE THEO

Unii artişti cred că arta trebue să redea cu fidelitate natura şi susţin această concepţie asupra raportului dintre artă şi natură chiar atunci cînd arta lor însăşi, cînd propriile lor realizări infirmă teza. Alţii, puţin mulţumiţi de lumea în care trăesc, sau, în cel mai bun caz, mulţumiţi de anumite aspecte ale ei, pe care ar dori să le sporească şi să le amplifice, cred că arta are datoria să creeze alte tărîmuri, alte universuri. Unii imită „natura naturata'' — un produs; alţii imită „natura naturans'', felul în care forţele naturii lucrează, — un proces. Aceştia dovedesc astfel lipsa de satisfacţie cu cea ce există, dar şi un fel de gelozie admirativă. Iar concepţia lor este aceea a omului prometeic , şi prin aceasta destul de tîrziu apărută.

Ei sunt artişti conştienţi: iubesc distincţiile şi disocierile şi urăsc confuzia de planuri. Ştiind că arta nu poate merge împotriva firii, împotriva vieţii, (fiindcă arta este creaţia omului şi momentul în care lucrul acesta se uită este însuşi momentul în care acea artă începe să decline), ei accentuează specificitatea domeniului artistic şi luptă pentru autonomizarea esteticului. In acelaşi timp sunt artişti roşi de ambiţii de demiurg, dornici să creeze lumi pline de sens, dornici să creeze lumi fără racile. Şi, în continuare, ei vor să sustragă creaţiile lor vremelniciei, să le deslege de ceea ce este trecător, să le sustragă curgerii timpului, să le ferească de orice maculare posibilă.

Artiştii încep prin a imita natura sau a pastişa pe înaintaşi. Cu timpul, unii descopere în ei materiale pentru o lume nouă. Alţii, mai fericiţi, văd şi precizându-se planul viitoarei lor construcţii, al viitorului lor univers.

Din contemplarea naturii, din urmărirea proceselor care se desfăşoară în această natură, artistul a învăţat că el trebue să realizeze un univers unitar, armonios, un „cosmos'', că e nevoe de o logică interioară, de o dispunere a elementelor atît de sistematică, încît şi greşelile şi lacunele să-şi justifice existenţa.

Unii artişti păstrează din natură un anumit fel de a dispune, de a înlănţui elementele universului lor, o „anumită ordine a succesiunii''; alţii nu păstrează nici măcar atât. Acestora din urmă natura le sugerează totuşi alte feluri de a dispune elementele, altă ordine a succesiunii lor (a culorilor de exemplu). Aceştia ating astfel o independenţă şi mai mare.

Lumea interioară este haotică. Fără o ordonare, orice exteriorizare a ei, orice traducere în cuvinte, sunete, culori, forme sau gesturi este uneori imposibilă, iar când este posibilă rămîne de o imperfecţie insuportabilă. Iată prima ocazie în care artistul vede în tehnică singura salvare. Iar independenţa dorită cu atîta patimă nu e asigurată numai de noutatea materialului din spirit şi de posedarea lui, ci şi de posedarea materiei în care se concretizează opera spiritului. Căci acela care descopere legile fonetice ale limbii în care scrie, acela care inventează versuri noi, acela care descopere polifonia sau contrapunctul, acela care descopere legile culorilor, ale clar-obscurului sau invariantele plastice, este prin însăşi descoperirea lui mai puţin aservit naturii, mai puţin redus la imitaţia ei, mai independent. Iată deci a doua ocazie în care artistul vede în tehnică singura salvare.

Iar tehnica apare astfel ca un fel anumit de a construi, prin întrebuinţarea unui material anumit, a unui anumit fel de a exterioriza într'un material anumit. Cu alte cuvinte, artistul trebue să ţie seama atît de lumea interioară, cît şi de materialul cu care va lucra. Lumea interioară trebue, pentru a se revela nu numai celui în care sălăşlueşte, ci şi altora, să se obiectiveze asemenea fructului copt care se desprinde de pe ramură. Lumea interioară trebue să se ordoneze pentru a se putea obiectiva într'un univers armonios. Iar ordonarea ţine şi ea de ambele planuri, deci şi de tehnică. In fine, universul interior trebue să devină un univers care să poată fi contemplat de mai multă lume, fără ca prin aceasta să-şi piardă originalitatea primordială. Artistul trebue să întrebuinţeze materiale noi, practici noi şi să acordeze cele două serii de fapte într'un chip propriu. Tocmai pentrucă între aceste două fenomene, al concepţiei şi al expresiei, există o influenţă reciprocă, un joc dialectic bogat în consecinţe şi plin de nuanţe, artistul trebue să le acorde cu multă grije, cu mult simţ al corespondenţelor, al repercursiunilor, al armoniei. Şi iarăşi trebue să amintim că un artist lucrează în acelaşi timp cu spiritul, nu numai cu mâinile. Astfel numai, se evită operile infirme.

*
* *

Vincent Van Gogh ocupă un loc de frunte printre cei cari cred că arta are datoria să creeze alte tărîmuri, alte universuri.

Incepuse ca oricare altul prin a imita natura, dar repede își dă seama de calea cea adevărată.

„Nu o tăgăduesc, m'am consacrat ani întregi, aproape în deșert, și cu tot soiul de rezultate penibile, studiului naturii, luptei cu realitatea. Astăzi nu a-și dori să fiu lipsit de această eroare. Admit bucuros că ar fi fost nebunie și stupiditate dacă așì fi continuat; dar nu admit că am muncit în zadar.

„Incepi prin a ucide, sfârșești prin a vindeca", spun medicii".

Van Gogh căutase în lume sens și posibilitate de ajungere la plenitudine.

„Am recitit cu multă plăcere Zadig sau Soarta de Voltaire. E ca și Candide. Acolo cel puțin puternicul autor lăsa să se întrevadă că mai rămîne o posibilitate ca viața să aibă vreun sens oarecare „quoiqu'on convînt dans la conversation que les choses de ce monde n'allaient pas toujours au gré des plus sages".

Căutare fără rezultat imediat, dar de loc infructuoasă. Van Gogh nu va dispera, ci va crea, el, o lume mai plină de sens, mai frumoasă, mai bună. Iată cum începe creația. Și iată cum arta începe să suplinească lipsurile vieții, să o servească chiar.

„Au lieu donc de me laisser aller au désespoir, j'ai pris le parti de mélancolie active pour autant que j'avais la puissance d'activité, ou en d'autres termes j'ai préféré la mélancolie qui espère et qui aspire et qui cherche, à celle qui, morne et stagnante, désespère. Mais dans le chemin où je suis, je dois contineur. Si je ne fais rien, si je n'étudie rien, si je ne cherche plus, alors je suis perdu! Alors, malheur à moi!.

Voilà, comme j'envisage la chose: continuer, continuer, voilà ce qui est nécessaire" [1]).

Dar în timp ce un artist ca Cézanne clădește pe o revelație pur vizuală, un artist ca Vincent Van Gogh clădește pe temelii înainte de toate sentimentele. Se întreabă mereu asupra rostului omului, asupra destinului lui, asupra existenții răului în lume, asupra rostului lumii. Și, fără încetare, controlează măsura omului, punîndu-l mereu în fața naturii, în fața puterilor cosmosului, umilindu-l și în același timp alinîndu-l cu dragostea lui. Așa cum unii descopere fîntîni, zăcăminte, sau comori, el descopere în univers „drama" și, știind cît e de întinsă, o redă în proporțiile ei adevărate. Peisagiul este la el un „état d'âme" dar, în același timp animat de obiecte cu o existență proprie, care simt nevoia să se manifeste. Fiindcă pe de o parte el interpretează și remaniază, iar pe de alta încearcă să vorbească limba materiei, să vorbească glasul rocelor, plantelor, luminei și întunericului, să vorbească de va fi cu putință cît mai conform naturii lor.

Arta rămîne în veșnică întrepătrundere cu viața. Universul lui e pur de ori și ce idee a pieirii, el este o veșnică exaltare a vieții.

[1]) Vincent Van Gogh: Lettres à son frère Théo. — Ed. Bernard Grasset, 1937. In reproducerea textului francez s'a respectat ortografia lui Van Gogh.

De aceea universul lui nu e amenințat de atomizare, ca cel al altora, ci veșnic în așteptarea omului. Ințelegem acum dorința exprimată în pasagiul următor:

„Soit dans la figure, soit dans le paysage, je voudrais exprimer non pas quelque chose de sentimentalement mélancolique, mais un profonde douleur.

Somme toute je veux arriver au point qu'on dise de mon oeuvre: cet homme sent profondément, cet homme sent délicatement".

Și mai înțelegem de ce în felul acesta arta devine refugiu, atît pentru creator, cît și pentru contemplatori.

„Loin de m'em plaindre c'est justement alors que dans la vie artistique, quand bien même qu'elle ne soit pas la vraie, je me sens presqu'aussi heureux que je pourrais l'être dans l'idéal de la vraie vie".

Sau în altă parte, cînd e năpădit de o impresionantă mulțime de idei.

„Suis en train de lire Pierre et Jean, de Guy de Maupassant, c'est beau; as-tu lu la préface, expliquant la liberté qu'a l'artiste d'exagérer, de créer une nature plus belle, plus simple, *plus consolante*, dans un roman, puis expliquant ce que voulait peut-être bien dire le mot de Flaubert: le talent est une longue patience, et l'originalité un effort de volonté et d'observation intense"?

Din cele spuse pînă acum vedem cum artistul vrea să creeze o lume plină de sens și deci capabilă să încînte atît pe creator, cît și pe contemplator. Universul acesta va fi exteriorizat în forme și culori; din forme și culori va trebui să se desprindă o „atmosferă" dorită, o „Stimmung". Lucrul creat va trebui să declanșeze în contemplator stări inefabile și complexe, să fie prilej pentru o viață completă, pentru o ajungere la plenitudinea interioară.

Prin această apariție a „atmosferei", pictura se apropie de poezie și de muzică. Rembrandt crease el însuși o „atmosferă" greu de uitat, întrebuințînd clar-obscurul. Vincent Van Gogh va încerca același lucru, însă refuzînd să întrebuințeze clar-obscurul. El socotea că în pictură se întîmplase prefaceri mari care îi ușurau încercarea. Pictura devenise mai puțin sculptură și mai mult muzică. Apoi experiențele asupra culorilor se înmulțiseră. Delacroix vorbise despre legile combinării culorilor. Impresioniștii duseseră și mai departe aceste cercetări asupra perspectivei culorilor. Eugène Delacroix înzestrase culoarea cu puterea de a sugera, o făcuse „sugestivă". Impresioniștii pleacă exclusiv dela fenomenul vizual și poate dela o meditație asupra compoziției materiei. Pointilliștii vor continua direcția acestei „scrupulozități optice" și vor reuși numai datorită faptului că sunt buni coloriști. Dar sub aceste îndrăzneli se desfășura un proces de atomizare, un mers spre pulverizarea totală. Aici se inserează cubismul, fauvismul (care va degenera în cult al arabescului și al decorativului (Matisse), purismul (Kandinski). Printre cei care au cultivat satisfacția, nu numai vizuală,

prin pictură, a fost și Vincent Vang Gogh. Așa că, nu în arta lui se poate căuta începutul descompunerii, începutul acelui proces de îndepărtare de izvoarele vieții, plin de învățăminte pentru viitorul ce se anunță.

Așa dar cercetările tehnice se înmulțiseră, permițînd artiștilor crearea unor lumi, alături de cea în care trăiau, punînd capăt imitării naturii, permițînd o dispunere interioară a elementelor, a culorilor, mult mai liberă. Artiștii cîștigau în independență, pe măsură ce se perfecționau în tehnică.

Iată acum o serie de texte menite să sprijine afirmațiile acestea. Asupra muzicalizării picturii:

„La peinture comme elle est maintenant, promet de devenir plus subtile, plus musique et moins sculpture — enfin elle promet la couleur".

Intre pictură și „atmosferă" nu e nicio incompatibilitate. Și pictura poate fi o artă a atmosferei, ca și poezia, ca și muzica. Culoarea ascunde o seamă de armonii și de contraste care servesc de minune pentru realizarea „atmosferei".

„Il y a dans la peinture quelque chose d'infini — je ne puis te l'expliquer sans plus — mais c'est une chose si admirable pour l'expression d'une atmosphère.

Il y a dans les couleurs, des choses cachées d'harmonie ou de contraste, qui collaborent d'elles même et dont on ne pourrait tirer parti sans cela".

Artistul va căuta să exprime stările interioare prin culori, va căuta să deslege astfel problema decorativului, problemă pe care numai un artist ca Van Gogh, iubitor al lumii interioare și în același timp al culorilor puternice și al luminei, hotărît încă să nu sacrifice nici pe una, nici pe alta, o putea relua cu atîta vigoare, cu atîta disperare

„Exprimer l'amour de deux amoureux par un mariage de deux complémentaires, leur mélange et leurs oppositions, les vibrations mystérieuses des tons rapprochés.

Exprimer la pensée d'un front par le rayonnement d'un ton clair sur fond sombre.

Exprimer l'espérance par quelqu'étoile. L'ardeur d'un être par un reyonnement de soleil couchant. Ce n'est certes pas là du trompe l'oeil réaliste, mais n'est-ce pas une chose réellement existante"?

Fraze care ne arată că trăim în epoca stabilirii corespondențelor între diferitele arte. Peisajul va mărturisi sentimentele, culorile vor sugera totul. Ceva mai tîrziu, artistul, în prada aceleiași probleme a decorativului, a atmosferei redate prin jocul culorilor, comentînd cîteva din pînzele sale cele „mai voite", scrie fratelui său:

„Dans mon tableau de café de nuit, j'ai cherché à exprimer que la café est un endroit où l'on peut se ruiner, devenir fou, commettre des crimes. Enfin j'ai cherché par des contrastes de rose tendre et de rouge sang et lie-de-vin, de doux vert Louis XV et Veronèse, contrastant avec les verts jaunes, et les verts bleus durs, tout cela dans une atmosphère de fournaise infernale, de souffre pâle, à expirmer comme la puissance ds ténèbrs d'un assomoir.

Et toutefois sous une apparence de gaieté japonaise et la bonhomie de Tartarin. J'ai une troisième étude maintenant, d'un paysage avec usine et un soleil énorme dans un ciel rouge au dessus des toits rouges, où la nature semble être en colère un jour de mistral méchant".

Dar această tactică a interpretării realității, a selecției, a exagerărilor aducătoare de expresivitate, a remanierii realității, acest procedeu care permite închegarea unei alte realități, alături de cea cotidiană, în veșnică comuniune cu aceasta din urmă și care aduce potențarea elanului vital, nu a fost numai a lui Van Gogh.

Michel Angelo, Delacroix, Daumier, etc., au întrebuințat-o într'o măsură atît de precisă încît, dacă am afirma că Vincent Van Gogh se află pe linia artei tradiționale, nu am exagera cîtuși de puțin. Iar Vincent Van Gogh a arătat, de multe ori, poziția pe care o ocupă, cu multă limpezime, în ce se deosibește ea de „academism" și întrucît tehnica ocupă loc principal în realizarea ei.

„...Dar cînd Israels, sau cînd Daumier, sau cînd Lhermitte desenează o figură se simte mai mult decît forma corpului și totuși și pentru aceasta citez intenționat pe Daumier, proporțiile sunt aproape arbitrare, anatomia și structura nu sunt deloc bune în ochii academicienilor. Dar asta va trăi, și de asemeni mai ales la Delacroix. Dar nu m'am exprimat încă destul de lămurit. Spune-i lui Serret că ași fi disperat dacă figurile mele ar fi bune, spune-i că vreau să spun că dacă s'ar fotografia un om care sapă, el de sigur că nu va apărea săpînd. Spune-i că găsesc figurile lui Michel Angelo admirabile, deși picioarele sunt de sigur prea lungi, șoldurile și pulpele prea late. Spune-i că în ochii mei Millet și Lhermitte sunt pentru aceasta mari pictori, pentrucă nu pictează lucrurile așa cum sunt ele, după o analiză amănunțită și aridă, ci cum ei, Millet, Lhermite, Michel Angelo, le simt. Spune-i că dorința mea cea mai mare e să învăț să fac asemenea inexactități, asemenea anomalii, asemenea remanieri, asemenea schimbări ale realității, astfel că de aici să iasă, da, minciuni, dacă vrei, dar minciuni mai adevărate decît adevărul literal".

Vincent Van Gogh care la început socotește că independența se cîștigă printr'o tehnică a exagerărilor expresive, aducătoare de dinamism și viață, mai tîrziu va vedea în posedarea legilor combinării culorilor (legi care vor avea drept consecință refuzul de a realiza culoarea locală), instrumentul desrobirii rîvnite.

Adevăruri exprimate luminos în aceste rînduri:

„Totuși aceasta nu mă mulțumea. După mine cuvintele acestea: „Să nu faci culoare locală" ascund în dosul lor mult mai mult".

„Adevăraţii pictori sunt acei care nu fac culoare locală", aceasta fu obiectul discuţiilor dintre Blanc şi Delacroix".

„Oare nu am dreptul să înţeleg prin asta că un pictor procedează bine cînd pleacă dela culorile paletei sale, în loc să plece dela culorile naturii? Vreau să spun că atunci cînd doreşti, de exemplu, să pictezi un cap, priveşti odată natura şi apoi poţi să-ţi spui: capul acesta este o armonie de brun-roşu, de violet, de galben, totul în tonuri „rupte"; voiu pune violet, galben şi brun-roşu pe paletă şi le voiu amesteca. Eu păstrez din natură o oarecare ordine a succesiunii şi o oarecare precizie în plasarea tonurilor, studiez natura pentru a nu face lucruri fără sens, pentru a rămîne rezonabil, dar mă interesează mai puţin să fie culoarea mea precis identică, „à la lettre", din moment ce ea produce frumosul pe pînza mea, aşa cum cealaltă produce frumosul în viaţă".

„Dar sunt limite peste care nu poţi să treci, cu atît mai mult cu cît ele fertilizează. Culoarea în ea însăşi exprimă ceva, nu poţi să te lipseşti de aceasta, ci trebue să profiţi, ceea ce face frumosul, cu adevărat frumos, este la fel de adevărat".

„In schimb poţi uita culoarea locală, cum a făcut Veronèse în Nunta din Cana. Intreagă această arhitectură şi acest cer sunt convenţionale şi subordonate figurilor, sunt calculate pentru a reda pe acestea frumoase. Aceasta este într'adevăr pictură şi e mult mai frumos decît imitaţia exactă a lucrurilor înşile. Trebue să te gîndeşti la un lucru şi să redai anturajul indispensabil, să-l faci să decurgă din rest".

„Cunoaşterea legilor culorilor permite o serie de combinaţii care fac să crească independenţa creatorului. Dar există şi aici limite anumite: pe de o parte culoarea luată în ea însăşi, limită fertilizantă, pe de altă parte necesitatea sensului, lucru pe care l'am mai pomenit şi care determină pe artist să păstreze din natură o anumită ordine a succesiunii. In schimb faptul cunoaşterii legilor care determină jocul culorilor şi care facilitează diverse combinaţii, face ca respectarea culorii locale să devină superfluă".

Ce loc de frunte ocupă calculul, tehnica! Cît de intenţionat, cît de logic ne apare acum, sub influenţa lămuririlor lui Van Gogh, un artist ca Delacroix, ca Monticelli sau ca Van Gogh. Iată acele rînduri în care combinarea culorilor fundamentale, contrastul şi armonizarea lor sunt descrise în toată desfăşurarea lor dramatică.

„Travail et calcul sec et où on a l'esprit tendu extrêmement, comme un acteur sur la scène dans un rôle difficile, où l'on doit penser à mille choses à la fois dans une seule demi-heure".

Este o căutare înfrigurată, în care abstracţia joacă un rol mai mare decît îşi închipue contemplatorul vulgar care, necunoscînd procesul de creaţie, îşi permite să fie într'o continuă insatisfacţie şi să devină astfel factor de progres artistic.

„Ne crois donc pas que j'entretiendrais artificiellement un état fiévreux, mais sache que je suis en plein calcul compliqué, d'où

résultent vite, l'une après l'autre, des toiles faites vite, mais longtemps calculées d'avance".

El repetă astfel experienţa unor Monticelli, Delacroix sau Richard Wagner şi suferă ca şi ei consecinţele:

„Monticelli coloriste logique, capable de poursuivre les calculs les plus ramifiés et subdivisés relatives aux gammes de ton qu'il équilibrait, certes, à ce travail surmenant son cerveau, comme aussi Delacroix et Richard Wagner". Căci aceasta e cauza reală a nebuniei lui Monticelli, iar nu alcoolismul. „Il n'est que trop vrai qu-un tas de peintres deviennent fous, c'est une vie qui rend, pour dire le moins, très abstrait".

Toate drumurile duc spre tehnică. Ea ordonează desordinea pasională, ea face mai puţin penibile momentele în care inspiraţia s'a retras, ea face ca zilele în care inspiraţia este absentă să fie totuşi fertile. Vincent Van Gogh cunoaşte zile de inspiraţie năvalnică, precum şi zilele în care rămîne numai cu calculul tehnic şi de aceea iubeşte, poate şi din prudenţă, tehnica.

„Que veux tu, j'ai des moments où je suis tordu par l'enthousiasme ou la folie ou la prophétie, comme un oracle grec sur son trépied".

„N'est-ce pas l'émotion, la sincérité du sentiment de la nature, qui nous mène, et si ces émotions sont quelquefois si fortes qu'on travaille sans sentir qu'on travaille, lorsque quelquefois les touches viennent avec une suite et des rapports entre eux, comme les mots dans un discourrs ou dans une lettre, il faut alors se souvenir que ceia n'a pas été toujours ainsi, et que dans l'avenir il y aura aussi bien des jours lourds sans inspiration".

Intr'atît de mult crede în calculul treaz, rece, încît el refuză cîştigurile în sensibilitate, datorite excitantelor sau bolilor:

„Or, si je me refais, je dois recommencer et ne pourrai pas atteindre de nouveau ces sommets, où la maladie m'a imparfaitement entraîné".

Cît de mult iubeşte el tehnica! Mereu cere alte cărţi din care să o înveţe. Şi nu mai încetează de a lăuda cartea lui Fromentin asupra pictorilor olandezi. „Prin tehnică ceea ce simţi sau presimţi în chip instinctiv, devine luminos şi sigur, şi în acelaşi timp poţi ajunge să-ţi dai seama de ce găseşti frumos ceea ce găseşti frumos, în loc de a avea o credinţă instinctivă în marii maeştrii. Lucru foarte necesar acum, cînd te gîndeşti că judecăţile sunt teribil de arbitrare şi de superficiale", scrie el, schiţînd o estetică experimentală, „von unten", ca cea a lui Fechner.

Astfel, pictura devine o muncă, un meşteşug care cere efortul spiritului, dar şi pe cel al trupului; care necesită energii spirituale, dar şi energie fizică. Vincent Van Gogh înţelege arta, aşa cum a fost înţeleasă ea pînă la Immanuel Kant, ca produsul unui proces foarte asemănător, dacă nu identic, cu cel care se petrece în spiritul unui meşteşugar, aşa cum are să facă mai tîrziu Mallarmé sau Paul Valéry. Artistul, după această concepţie veche-nouă, este ca şi meşte-

şugarul, „cel care caută perfecţiunea fără să o găsească", opusul aceluia care zice „ştiu", „am găsit". Cu timpul Vincent Van Gogh vede în fiecare lucru o ocazie pentru un tablou, o ocazie pentru o serie de consideraţii tehnice şi de proiecte pentru tehnici noi. Viaţa nu merită să fie trăită decît prin prisma posibilităţii ei de a fi material pentru artă. Iată o atitudine pe care au atacat-o mulţi, pe care o critica J. M. Guyau la Flaubert şi la atîţia alţii, o atitudine care în secolul al XIX-lea se întîlneşte des şi de atunci din ce în ce mai mult. Artistul însuşi îşi dă seama de ea şi o consemnează în mai multe scrisori.

„De plus en plus d'autres choses me quittent et plus elles me quittent, plus rapide devient mon regard pour voir le côté pictural".

Iar mai tîrziu:

„Et j'en veux quelquefois à cette sale peinture. C'est Richepin qui a dit quelque part: „l'amour de l'art fait perdre l'amour vrai".

„Je trouve cela terriblement juste, mais, à l'encontre de cela, l'amour vrai dégoûte de l'art".

Acestea, deşi odată scrisese:

„Orişice s'ar cînta asupra tehnicei, cu vorbe de fariseu, găunoase şi ipocrite, adevăraţii pictori se lasă călăuziţi de această conştiinţă pe care o numim sentiment. Sufletul lor, spiritul lor, nu sunt în serviciul pensulei, ci pensula în serviciul spiritului lor. In felul acesta pînza se teme de pictorul bun, iar nu pictorul bun de pînză".

Vincent Van Gogh, pe baza legilor descoperite de Delacroix, pe baza experienţii impresioniştilor, pe baza refuzului de a realiza culoarea locală, întemeiase o tehnică nouă. Toate părerile lui asupra diferitelor tehnici emană din concepţia lui artistică, a raportului dintre artă şi natură, a rolului tehnicei în creaţie, a funcţiunilor ce ea îndeplineşte.

EUG. SCHILLER

IDEOLOGIA TINERETULUI ŞI CULTURA

II

Cercetînd specificul ideologiei extremei drepte romîneşti, am arătat cum pretins-a „mistica creştină", a fost dictată acesteia de interese străine, la fel cum aceleaşi interese ale fascismului apusean au reuşit să imprime unei organizaţii politice romîneşti, structura de cuib, cămăşi, alianţe „în 48 de ore" şi svastica pe tricolor [1]).

Am arătat atunci, pentru ce diferenţa specifică a ideologiei extremismului de dreapta romînesc, aşa zis-a „religiozitate", nu trebue considerată ca o „marfă" de import ci, dimpotrivă, ca o marfă confecţionată din material „naţional", destinată pentru a servi interese străine. Atunci însă, cînd privim celelalte aspecte ale ideologiei extremismului romînesc, caracterele secundare a ceeace constitue, de bine, de rău, Weltanschauung-ul cuiburilor, ne găsim în faţa unor articole străine, „made in Germany", importate şi adoptate în Romînia, bineînţeles, în ambalajul specific naţional şi desigur, cu o primă de export considerabilă. După cum vom vedea mai jos, „trăirile" de orice fel, — inclusiv cea „romîno-indiană" a lui Mircea Eliade — „primatul spiritului", „vocea sîngelui şi a străbunilor", „jertfa", „filozofia suferinţei", etc. — îşi află filiaţiune directă în revelaţiile „comandanţilor de ideologie" tip Alfred Rosenberg, după cum „omul nou", pe care-l pregăteau asiduu cuiburile gardiste, nu este decît o ediţie balcanică a bravului flăcău arian educat în perceptele lui Baldur von Schirach pentru misiunea „nouă" de membru disciplinat al batalioanelor de asalt şi viaţa de „mîine" în tranşeele „răsboiului total".

Ar fi greşit totuşi, să considerăm pe doctrinarii autohtoni, drept simpli compilatori neîndemînatici ai urmaşilor lui Wotan din centrul Europei. Perspectiva istorică a fascismului romînesc, evoluţia şi mediul specific, dar mai ales rolul pe care şi l-a asumat în ultimii

[1]) Vezi „Ideologia tineretului şi cultura", I, în „Viaţa Romînească", Mai, 1938.

ani, transformîndu-se într'un simplu pion de avantgardă și sacrificiu al unor forțe imperialiste străine, imprimă în mod necesar și ideologiei sale pînă în ultimele ei amănunte, un caracter deosebit de degradant, sau, cum ar spune doctrinarii noștri: „pecetea tragică a unei cruci de sînge" apasă asupra „destinului romînesc.

Acest lucru se vădește în orice moment, din cercetarea modului în care au fost adaptate la noi revelațiile ideologiei național-socialiste și deci, pentru a avea o perpectivă justă a evoluției și soartei melodramatice a teoriilor extremei drepte romînești, trebue să ținem seamă, în permanență, de originea ideilor pe care le cercetăm.

Să începem cu teoria culturii. Atitudinea practică a național-socialismului învingător, față de valorile culturale, este îndeobște cunoscută. Cuvintele eroului unei piese de Hans Iost, — în care e proslăvit spionul și diversionistul Leo Schlageter: „Cînd aud cuvîntul cultura, ridic piedica dela revolver", exprimă cel mai bine această atitudine. Pentru noi, este interesant că, în revelațiile sale ideologice, d-l Alfred Rosenberg anunță la un moment dat o „mare descoperire" istorică. După d-l Rosenberg, cultura tuturor timpurilor și a popoarelor, a fost creația „păturei arienilor nordici", descălecați din legendara Atlantidă în toate părțile lumii. Această „pătură nordică", după cum „știe precis" d-l Rosenberg, a condus și inobilat prin cultura ei, din toate timpurile și pe chinezi și pe indieni, pe babiloneni, ca și pe greci, pe romani, pe francezi, pe ruși, etc. etc. Acești „stăpîni arieni" au dăruit raselor inferioare cultura lor, iar acestea din urmă, n'au făcut altceva decît s'o denatureze, iar astăzi nu vor să recunoască și să se supună de bună voie „voinței rasei superioare germane". In fața acestui destin al „păturei arienilor nordici" bieții comandanți ai sufletului cuiburilor de pe malurile Dîmboviței, se simt inconsolabili și „sugrumați de invidie"; (Cioran) alteori însă, nu numai că se consolează de a nu fi și ei descălecați din Atlantida, dar reușesc chiar să devie originali.

Astfel, după lămuririle competente ale unuia dintre acești doctrinari, n'ar trebui să ne pare de fel rău că n'am fost creatori de cultură în trecut, deoarece, toată cultura, așa cum a fost ea înțeleasă pînă acum, este de esență ... judaică, născută din interpretarea cuvîntului judaic „coltora" care înseamnă „știința despre tot" [1]).

„Această *coltora* este adevărul substituit al culturii în viața noastră" [2]) „Cultura în înțelesul modern, se plînge același doctrinar, face pe nedrept, din oricine, la un moment dat, un inițiat" căci „adevărata cultura" este cu totul altceva, decît simpla inițiere în perfida știință judaică „despre tot" — adică: bibliotecile științifice, opere literare etc. Iar acest „pseudo-inițiat, poate ușor fura mințile unor oameni care nu au învățat, dar care trăesc tutuși susținuți de o

[1]) „Buna Vestire" din 16 Martie 1938.
[2]) Ibidem.

tradiție a cărei origine se pierde în negurile protoistoriei" [1]) și pînă la urmă, aflăm că însăși scopul acțiunii culturalizante „care a invadat lumea de un veac și jumătate", n'a fost decît „distrugerea omului", pentru a-l subjuga „forțelor anarhice ale biologiei" [2]).

Este remarcabilă sinceritatea doctrinarului nostru, cînd stabilește legăturile între falsa cultură care a rătăcit omenirea în ultimul secol și progresul societății umane, dar mai ales ridicarea masselor pentru o viață mai bună. Căci iată în ce constă, după acelaș doctrinar, „subjugarea omului forțelor anarhice": — „în numele unor argumente de ordin strict biologic, s'au ridicat „sans-culoții lui 89", după cum iarăși în numele cărnii s'au ridicat „besmeticii" revoluției ruse", — ca și a tuturor mișcărilor sociale — „primii fiind duși acolo de un veac de intensă cultură, ceilalți fiind purtați acolo, după alt veac de cultură pozitivistă materialistă" [3]).

Ca să completăm tabloul „naționalistului" nostru, ar mai trebui să adăugăm și pe „besmeticii" istoriei noastre naționale, pe Horia, Tudor, cît și pe cei din timpuri mai noi: Cogălniceanu, Rosetti, Ion C. Brătianu, care au lucrat sub influența obiectivelor și ideilor „anarhice" ale marei Revoluții franceze.

— „Omul nou lipsit de mituri — continuă acelaș reprezentant al „protoistoriei" devine cea mai abjectă fiară, lipsită de adevărata putere pe care i-o dădea tradiția. Numai așa poate fi stăpînit" [4])

Iată, vom adăuga noi, cum ura abjectă a ideologilor „revoluției naționale" — urmașii ciocoilor deposedați — față de mulțimile luptătoare pentru eliberarea socială, răbufnește liberă și nestăpînită, în pofida obișnuitei draperii de lozinci „revoluționare" și „socializante". Cînd este vorba de amenințarea ridicării poporului, fiara „protoistoriei", nu mai poate fi străpînită. Ceea ce se încadrează dealtfel perfect în „tradiție".

Să ne întoarcem însă la „cultura adevărată", predicată de profesorii cu nostalgia „protoistoriei". După cum am văzut, în această concepție, cultura, n'are decît foarte puțin aface cu bibliotecile, operile științifice, literare sau tehnice.

— „Omul de cultură — scrie d-l Nae Ionescu — nu este unul care știe mult sau multe — ci unul care trăește organic realitatea sprituală" [5]), sau, după cum lămurește prof. Crainic: — „Cultura e cultură — numai întru cît reprezintă raportul omului față de cer [6]).

Această concepție a fost desvoltată și concretizată de ideologii „tinerei generații" — care în fudulia și limbajul caracteristic, au ajuns chiar să procale că, „pentru noi romîni, cultura este sin-

[1]) „Buna Vestire" din 16 Martie 1938.
[2]) Ibidem.
[3]) Ibidem.
[4]) Ibidem.
[5]) Prof. Nae Ionescu în „Buna Vestire" Nr. 176.
[6]) Nichifor Crainic în revista „Axa" Nr. 10.

gurul mijloc de afirmare în faţa istoriei,'' [1]) — precizînd imediat, că este vorba bineînţeles de „cultura'', concepută ca o „expresie a spiritualităţii''. Iar sensul concret al acestei „spiritualităţi'' o lămureşte acelaş doctrinar, declarînd cu sinceritate că, „a ridicat şcoli primare..... este o operaţie fără de nicio eficacitate pentru cultura romînească'', ceea ce un alt doctrinar — spre deosebire de Eliade — încadrat în cuib — a lămurit mult mai concret: „Nu este greu să pervertești oamenii, cînd şcoala ţi-a deslegat limba. Ţăranul moare în întunerec, strigă falsii profeţi ai vastelor organizaţii, să-i culturalizăm pe ei, şacali ai veacului ştiinţei, să nu mai rămînă un suflet liber....'' [2]).

De altfel şi eroii romanelor lui Eliade, au exprimat acelaş lucru, mult mai concret, decît autorul, în articolele sale „ideologice''.

Unul dintre aceştia, e profund îngrijorat nu numai de existenţa şcolilor primare, dar şi de introducerea săpunului la sate: — „Să vedem dacă romînul „poate rămîne el însuşi, cînd va începe să se spele în fiecare zi...'' — Dar „cînd vom introduce şcoli înalte biblioteci, medii culturale — se întreabă îngrozit acelaşi tînăr, Dumnezeu ştie, ce se va alege atunci din fiinţa noastră romînească... [3]).

Să ne întoarcem însă, la lămuririle teoretice ale autorului citat.

In articolul asupra sensului „culturii adevărate'' — domnul Eliade ne lămureşte că este vorba de altceva „mai înalt'', „mai sublim'', decît ştiinţa de carte, şcolile primare sau alte nimicuri de acelaş fel. Nu poate fi vorba, cum credeam noi, de o „creaţie exprimată prin *opere* (de artă sau de gînd), ci de o creaţie de *fapte*, de rodire sufletească a fiecărui cetăţean... de armonizarea omului cu lumea şi cu sufletul său, de crearea unui echilibru firesc şi fertil'' [4]).

In ce constă acest „echilibru firesc şi fertil'' al *culturii* concepute ca o „expresie a spiritualităţii'', şi ce urmăreşte concret „armonizarea omului cu lumea'', am văzut-o mai sus, cînd spiritualiştii noştri denunţau falsa *„coltora''*, — clădită pe ştiinţă şi şcoli, —, care a dus omenirea la răbufniri „biologice'', de felul marei revoluţii franceze. Echilibrul „firesc şi fertil'', „rodirea sufletească'' a fiecărui cetăţean, cu un cuvînt „cultura adevărată'', trebue să joace deci, pentru „spirit'', cam acelaşi rol pe care-l joacă pentru „materie'' o pereche de cătuşe sau un bun lagăr de concentrare — pentrucă altfel „omul nu mai poate fi stăpînit'' să nu aibe răbufniri „biologice''. Iar modul practic, cum poate fi creată astăzi, o „cultură adevărată'', — devine clar, din moment ce „organizarea formidabilă a tinerimii poate scuza un gol în cultură'' [5]). „Cultura

[1]) Mircea Eliade în „Vremea'', Martie, 1936.
[2]) Legion „Actualitatea Culturală'', „Buna Vestire'' Nr. 313.
[3]) Mircea Eliade „Huliganii'', vol. I, pag. 225——226.
[4]) Mircea Eliade „Vremea'', Martie, 1936.
[5]) E. Cioran „Vremea'' Nr. 376, 1935.

noastră se închiagă astăzi în jurul arhistrategului oştirilor cereşti'', — şi „momentul de cultură pe care îl trăim îşi rezolvă actualitatea în jurul unui mit creator şi regenerator în istoria noastră...'' [1]), sau, după cum se exprimă însăşi reprezentantul „mitului'' şi strategul oştilor pămînteşti, domnul „căpitan'' Codreanu: „Legiunea nu este numai un sistem logic, o înlănţuire de argumente, ci *o trăire*'' [2]).

Prin urmare, se lămureşte concret, modul cum poate fi creată „cultura adevărată'', expresia „spiritualităţii'' şi „trăirii'', în cuiburile Căpitanului.

Iată cum, pornind dela perfida „coltora'' iudaică, pregătită de Renaşterea şi Secolul enciclopediştilor, trecînd apoi printr'o serie de elucubaţii „spirituale'', care se aseamănă într'adevăr „pădurii cu floare sălbatecă'', şi „mlaştinii desnădejdii'', cum e denumit, în „cărticica şefului de cuib'', drumul pe care trebue să-l parcurgă orice brav legionar, — ajungem pînă la urmă, să poposim în cuiburile gardiste, unde sunt întrunite toate condiţiunile necesare creării unei „culturi adevărate'', inclusiv regula atît de fericită ca „în şedinţele de cuib, să nu se discute în contradictoriu, nimic, să nu turbure majestatea tăcerii'' [3]), sau după cum se exprimă mai pe înţelesul tuturor şeful mişcării, într'o altă misivă, adresată discipolilor: *„să nu aud vorbe''* [4]).

Doctrinarii extremei drepte romîneşti, n'au de unde şti că un „învăţat'' dint'o ţară foarte depărtată, — şi totuşi înrudit în spirit — Prof. Işikawa, i-a întrecut de mult, stabilind că principala caracteristică a „ideologiei naţionale'' japoneze, trebue să fie *„tăcerea maximă*, nu numai în cuvinte, dar şi în gîndire''.

Astfel se întîlnesc pe drumul aceloraşi năzuinţe „sufletul samurailor'' din ţara soarelui răsare, cu „spiritualitatea'' „căpitanului'', din brâul Carpaţilor.

Să ne întoarcem acum, la modul specific „naţional'' în care sunt nevoiţi comandanţii noştri de ideologie să asimileze doctrina „păturii stăpînilor nordici''.

Dacă la noi, nimeni nu-şi poate permite luxul lui Rosenberg, de a „şti precis'' că toată cultura popoarelor a fost creaţia „nordicilor'' — ci dimpotrivă, suntem nevoiţi să denunţăm această cultură a trecutului drept o diabolică invenţie iudaică — atunci cînd este vorba însă de conţinutul „culturii adevărate'', necesare astăzi, tot domnul Rozenberg, este precursorul doctrinarilor noştri, în lupta pentru „eliberarea'' culturii „adevărate'', de tirania raţiunii ştiinţei şi a intelectualilor.

Preconizînd necesitatea „reconstrucţiei culturii'', care trebue să suprime valorile create în ultimele două secole, acelaş domn îşi ex-

[1]) „Buna Vestire'' Nr. 313.
[2]) C. Z. Codreanu „Pentru legionari'', pag. 299.
[3]) „Cărticica şefului de cuib'', pag. 7.
[4]) „Cartea circulărilor căpitanului'', pag. 40.

primă „marea durere'', pe care o resimte la vederea uzinelor şi marilor oraşe, care: „spurcă faţa peisajului german''.

Ura domnului Rosenberg, faţă de marile metropole şi uzine, se explică perfect, dacă ţinem seama de concentrarea maselor populare în oraşe şi uzine mari — masse de care se teme pe bună dreptate regimul reprezentat de domnul Rosenberg. In această privinţă, însă, elevii „nordicilor'', din cîmpia Dunării, sunt mult mai privilegiaţi. La noi marile oraşe şi uzine n'au ajuns încă în faza, de a putea „spurca peisajul ţării''. Astfel, în discursul său de recepţie la Academie, domnul Lucian Blaga, făcînd „elogiul satului'', a arătat că oraşele s'au desfăcut de neliniştea metafizică şi de contactul cu transcedentul, pentrucă s'au depărtat de contactul direct cu natura şi stihiile. In limbajul concret al doctrinarilor organizaţi pe cuiburi, aceasta înseamnă că toată „sterilitatea'' culturii noastre, se explică prin „lipsa sentimentului metafizic'' [1]). Cum însă „misticismul romînesc neavînd nevoie de dovezi fabricate'', fiindcă este dovedit de „fenomenul'' dela Maglavit, unde „un cioban simplu a văzut pe Dumnezeu, cu adevărat, pentrucă a crezut în el'' [2]), ajungem dela „elogiul satului'' la „„elogiul Maglavitului'' şi a lui Petrache Lupu, care „ne-a dovedit însfîrşit, cît suntem de primitivi'' şi că „Romînia se află la nivelul Maglavitului'' [3]).

In chipul acesta se dovedeşte, că suntem în unele privinţe superiori „nordicilor'' şi putem crea deci mai curînd decît dînşii, o „cultură adevărată'', bazată pe o „trăire'' curată, fără oraşe mari, uzine, şcoli înalte, etc., dar mai ales fără un proletariat numeros „marea durere'' a domnului Rosenberg.

Iată de ce, a avut dreptate şi domnul Eliade, afirmînd că în ceea ce priveşte cultura ca o „expresie a spiritualităţii'', este singurul mijloc pentru noi romînii, de afirmare în faţa istoriei.

Există deci, unele domenii, în care doctrinarii extremei drepte romîneşti, pot avea în linişte — după expresia lui Cioran — un „delir de grandoare'', iar „stăpînitorilor nordici'' le vine rîndul să fie „striviţi de invidie''.

In lumina aceleaşi concepţii a unei „culturi'' eliberate de tirania raţiunii şi celelalte arme iudaice — cărţile, şcolile, săpunul, — care „distrug'' fiinţa noastră romînească şi sufletul „„liber'' al ţăranului, devine înţeleasă şi atitudinea unor doctrinari ai extremei drepte romîneşti, faţă de ştiinţă.

In acest domeniu, este de asemenea semnificativă diferenţa de concepţie, faţă de „arienii nordici''.

Practica acestor arieni, faţă de oamenii de ştiinţă şi universităţile lor, este suficient de cunoscută. Lucrurile nu s'au oprit însă la izgonirea savanţilor „nearieni'' sau incomozi regimului. Ştiinţa

[1]) Victor Şoimu, „Spiritul legionar şi legiunea'', pag. 44—45.

[2]) Ibidem.

[3]) E. Cioran, „Vremea'', 6 Octomvrie 1935.

a intrat şi ea sub imperiul decretelor-legi. Cu ajutorul acestora, regimul a cerut şi a obţinut în cîţiva ani, „teorii'' ştiinţifice de justificare a politicii imperialiste din afară şi a celei autoritare din lăuntru. Problema neputînd fi, bineînţeles, desbătută în cadrul acestui articol, vom aminti numai că şeful ideologilor germani Günter, a declarat că *„forţa sîngelui scapă încercărilor de analiza raţională''*, ceea ce eliberează pe savanţii germani de necesitatea de a cerceta şi convinge.

In „ştiinţa'' astfel construită, întrebarea *„pentru ce?''*, nu se pune. Trebue să *crezi* că tipul superior de umanitate este „arianul nordic'' şi ca atare, lumea trebue să-i aparţină; după cum în Japonia, trebue să *crezi* că „samuraii turanici'' au tot dreptul să extermine „rasa inferioară'' a chinezilor.

S'a ajuns pînă acolo, încît un savant arian Filipp Lenard, a publicat, de curînd un tratat voluminos, asupra „Fizicei germane şi fizicei iudaice'', unde se face deosebirea „ştiinţifică'' între „fizica ariană'', creaţia „instinctului rasei germane'' şi „fizica iudaică'', a lui Einştein, Plank, Heisenberg, care după expresia unui alt „savant'' este numai „o şmecherie curată, destinată pentru mistificarea arienilor'' [1]).

Bineînţeles că nici ceilalţi „academicieni'' n'au rămas în urma fizicienilor. Astfel în medicină, Profesorul Erwin Lik, în opera sa „curat ariană'' — „Minunea în medicină'', se pronunţă pentru reînvierea farmecelor şi a babelor. — „Doctorul — proclamă savantul nostru — trebue să devină un vrăjitor, un mag''.

Efectele acestor teorii n'au întîrziat să se producă. Julius Streicher, — a susţinut în „Der Stürmer'', o campanie organizată împotriva *seroterapiei*, care, „otrăveşte rasa ariană'' — de unde şi lozinca „Răsturnaţi pe idolii evrei ai medicinei: Virchoff, Koch, Bering!''.

La noi, lucrurile stau însă cu totul altfel. Tînăra ştiinţă romînească, nu poate oferi un cîmp de activitate elevilor lui Streicher. Oricîtă sîrguinţă ar depune aceştia, n'ar putea găsi „idoli'' evrei de răsturnat. De aceea, doctrinarii noştri, se mulţumesc să discute „principial'' problema ştiinţei, care „nu poate avea o valoare metafizică'' şi nu poate „oferi omului mîntuirea'' [2]). După „Prof'' Nae Ionescu „în fond nu există o ştiinţă şi o ştiinţă positivă'' [3]). In tot cazul „positivismul şteintist nu oferea nevoilor metafizice ale omenirei decît pseudoevidenţe simpliste şi mărginite'' [4]), de aceia con-

[1]) Citatele din autorii germani, sunt făcute după: D. Zaslavsky — „Ruinele Ideologiei'', — B. Zolberfarb — „Pogromul culturei'' şi parte din presa cotidiană germană.

[2]) Victor Şoimu, „Spiritul legionar'', pag. 15.

[3]) Nae Ionescu „Ştiinţificii şi Teologia'' în *„Predania''*, Anul *I*, Nr. 10—11—1937.

[4]) Ibidem.

[5]) Dan Botta în „Sfarmă Piatră'' Nr. 31 din 1936.

chide acelaş iniţiat „să lăsăm în pace ştiinţa positivă. Ea nu conferă
ziei un fel de demnitate specială". Iar unul dintre metafizicieni,
anunţă pînă la urmă o „descoperire", care l-ar face pe Streicher,
să pălească de invidie: „învăţat în buna tradiţie romînească, în-
seamnă *pervertit, dedat la rele*" [1]). După lămuririle aceluiaşi „în-
văţat, e unul care şi-a pierdut puritatea genuină, unul care nu mai
poate să surprindă freamătul adîncului, chipul nedesluşit al pa-
triei în sufletul lui. E cel viţiat, deturnat dela legile organice, care
chivernisesc lumea, un rătăcit, un pierdut" [1]).

Şi ca să mîntuiască pe cei „pierduţi" din cauza ştiinţei, doi
profesori universitari — tatăl şi fiul — înrolaţi în cuiburi, au fost
trimeşi acum două veri, să păzească oile într'o tabără gardistă,
ceea ce trebue să recunoaştem, constitue un exemplu, care întrece
pînă şi tratatele „pur ariene" asupra „fizicei iudaice" şi celei „ger-
mane".

Inseamnă oare toate acestea, că se neagă în genere cercetările
ştiinţifice?

Atitudinea practică a extremei drepte, în această privinţă, coin-
cide perfect cu părerile unui brav colonel în rezervă Dementie Săa-
tocinăi, personaj cunoscut al marelui scriitor rus *Scedrin*. In pro-
iectul său, intitulat „Despre reforma lui „des-sciences" academie",
colonelul Dementie, scria încă acum optzeci de ani: „Cel mai bun
mijloc pentru asigurarea bunei stări — ar fi o totală abando-
nare a ştiinţei; cum însă, în urma desmăţului moravurilor, este re-
cunoscut ca adevăr, că fără ştiinţă, nu se poate trăi — trebue să ne
împăcăm şi noi cu acest gînd — pentru ca — în cazul contrar — să
avem de suferit prejudicii în iniţiativele noastre militare". Ceea ce
extrema dreaptă aplică întocmai, desvoltînd la maximum şi în primul
rînd ştiinţa şi tehnica războiului. Cu o singură deosebire că bravul
colonel Dementie, nu făcea şi demagogie — prin care excelează dis-
cipolii săi de astăzi — atît pe malurile Rinului, declarînd că: „învă-
ţămîntul ştiinţific duce la... formarea şi întărirea diferenţelor de
clasă şi de aceea cea mai bună cale spre naţional-socialism, ar fi o
totală lipsă de instrucţie...", cît şi pe malurile Dîmboviţei, cînd ne
asigură că: „şcoala desleagă limbile" şi ca atare ajută „trecerea
omului pe linia moartă („linia generală" îi zicea regisorul sovietic
şi jidan Pudovkin), linia definitivei lui înmormîntări" [2]).

Din concepţia „culturală" analizată mai sus, rezultă nu nu-
mai lupta împotriva ştiinţei şi savanţilor, consideraţi drept „pier-
duţi" şi „perverţiţi", — dar şi o cruciadă generală împotriva inte-
lectualilor.

De altfel, lupta împotriva raţiunii şi a intelectualismului, a fost
un mijloc necesar, pentru înjghebarea însăşi a organizaţiilor de
extrema dreaptă, care s'au desvoltat din acţiunile practice de

[1]) Dan Botta în „Sfarmă Piatră" Nr. 31 din 1936.
[2]) „Buna Vestire" Nr. 313.

provocaţiune şi diversiune politică — neputînd avea, în acel stadiu justificări şi principii „ideologice".

La începuturile ei, lupta împotriva raţiunii şi a intelectualismului s'a dus exclusiv prin procedee tehnice de sugestie colectivă: cînteeul, marşuri, jurăminte. După cum mărturiseşte şeful mişcării „nepornind pe drumul raţiunii — cu alcătuire de programe şi discuţii filosofice, conferinţe, singura posibilitate de manifestare a stării noastre lăuntrice, era cînteeul" [1]).

Mai tîrziu, anti-raţionalismul şi lupta împotriva ideilor, a îmbrăcat haina unei „ideologii".

Dar şi în această fază „filosofică" — lupta împotriva raţiunii şi a intelectualilor e înţeleasă în primul rînd, ca o acţiune practică împotriva gîndirii personale şi eventualelor critici ale membrilor mişcării.

Cărticica şefului de cuib, proclamă simplu „cît mai multă meditaţie", sau ca să uzităm stilul „căpitanului" — „să nu aud vorbe". La care doctinarii adaogă „misterul se poate integra firesc în lumea faptelor tangibile. Legionarul şi-a dat seama de incapacitatea logicului de a cuprinde antologicul". De unde rezultă şi „caracteristicile spiritului legionar, care, reacţionează împotriva iluminismului, a raţionalismului îngust şi a intelectualismului. El ştie bine rolul pustiitor şi disolvant al spiritului critic" [2]).

Şi dacă „arianul" Günter proclamă că „forţa sîngelui scapă încercărilor de analiză raţională", ceea ce eliberează de necesitatea de a convinge, un doctrinar romîn este de părere că, în general „convingerile nu se pot cîştiga prin argumente" [3])

Domnul Cioran, ridicînd problema la înălţimea „naţională", după ce declară că „viciul nostru naţional este cumpănirea raţională", dă dovada de o perfectă înţelegere a necesităţilor practice ale mişcării, proclamînd că „halucinaţiile trădează ce e mai adînc în noi". In felul acesta, d-sa reuşeşte să intuiască importanţa politică a „fenomenului" Petrache Lupu: „N'a înţeles nimeni că Maglavitul precede un mare fenomen politic?" de asemenea necesitatea „convertirii" fenomenului dela Maglavit — ceea ce comandanţii de cuib, se silesc s'o facă de atîta timp, făcînd „apel" în şedinţă la „sufletele morţilor" [4]).

Spre onoarea aceluiaşi doctrinar — trebue să menţionăm, că şi-a dat seama totuşi, că halucinaţiile nu pot servi la nimic pînă la urmă, declarînd că „o mişcare politică trebue să inspire teamă şi simpatie. De altfel, simpatia este trecătoare, numai teama e durabilă" [5]).

Ceea ce conducătorii mişcărilor de extrema dreaptă, de pretu-

[1]) C. Codreanu, „Pentru legionari", pag. 283.
[2]) V. Şoimu, „Spiritul legionar şi legiunea", pag. 45—47.
[3]) Ibidem.
[4]) „Cărticica şefului de cuib". — apelul la sufletele morţilor.
[5]) E. Cioran, „Maglavitul şi cealaltă Romînie".

tindeni, au înţeles de mult, ridicînd teroarea şi asasinatele la rangul de sistem.

In aceeaşi linie împotriva intelectualilor, se găsesc acestora şi alte vini grave. Aflăm astfel că „intelectualismul sterilizează curajul“ [1]).

— „Oricum — ne asigură acelaşi — este o observaţie deprimantă, aceia care constată simultaneitatea desvoltării intelectualismului şi laşităţii la oameni. Din contra, chemarea către iraţional s'a desvoltat odată cu valorificarea facultăţilor şi destoiniciilor fizice, cu plăcerea riscurilor, a aventurilor, a plenitudinii de viaţă“.... şi mai departe: „cercetările raţiunii, cît şi predilecţia pentru jocuri cerebrale, predispun la o viaţă capitonată în afara intemperiilor şi pasiunilor pămînteşti“ [2]).

Desgustul profund, pe care îl resimt cavalerii dreptei, obişnuiţi cu exerciţiile de tir, faţă de cei care se dedau la „jocuri cerebrale“ şi necesitatea de a educa tineretul prin „chemare către iraţional“ şi „valorificarea“ deplină a destoiniciilor fizice, pentru a-l transforma într'un instrument docil şi disciplinat, şi-a găsit astăzi valorificarea deplină într'un Stat din centrul Europei.

— „Mai înainte — scrie şeful tineretului nazist Boldur von Schirach — se credea că pentru educarea tineretului e nevoe de cunoştinţe. Societatea noastră e o pildă vie a contrariului. Tineretul nu are niciun fel de respect faţă de cunoştinţe. El respectă numai pe flăcăii bravi“.

La noi, flăcăii „bravi“, neavînd la dispoziţie întregul tineret, pentru a termina pe cale de decret cu predilecţia pentru „jocuri cerebrale“ — mînuitorii pistolului, sunt nevoiţi să mînuiască „idei“ şi să facă „rapoarte“ pentru distrugerea intelectualismului.

Iar unul dintre aceşti mînuitori ai „armei“ ideologice, a susţinut o campanie organizată în acest scop.

„In mentalitatea noastră actuală, se dă prea multă importanţă intelectualului“ [3]) s'a plîns „intelectualul“ amintit. Şi mai departe: „îngrozitoarea noastră prostie, îngrozitoarea noastră tendinţă de a promova intelectualismul“.

Apoi flăcăul brav, devine patetic: „Aş vrea să ştiu, dece respectăm intelectualitatea ? Dece trăim sub idealul ei, ca sub o stea mîntuitoare? Dece mai ales ne închinăm ei, noi, romînii, un neam de oameni, la care însăşi noţiunea de intelectual s'a infiltrat, abia de cîteva zeci de ani ?“... [4]). După această părere, pentru Europeni, intelectualitatea, mai poate merge pentru noi romînii însă, neam sănătos, vorba lui Cioran, „la nivelul Maglavitului“ — promovarea

[1]) Al. Cantacuzino: „Romînul de mîine“, raport prezentat studenţilor, Bucureşti, 1935.

[2]) Ibidem.

[3]) Victor P. Gărcineanu, „Inutile tragisme“, „Intelectualitatea şi omenia“, (Vremea), Martie, 1935.

[4]) Ibidem.

intelectualismului devine o „prostie“ îngrozitoare, dar mai ales o piedică pentru organizarea practică a „echipelor morţii“ şi pregătirea „destinului“ romînesc, în înţelesul pe care l-am văzut în prima parte a articolului de faţă [1]).

In acest fel deci, intelectualitatea, nu numai că este „cel mai rătăcit ideal pe care l-au putut formula vreodată romînii“, dar nici nu este de esenţă romînească.

Pe de altă parte şi „bravii“ flăcăi arieni, au stabilit de mult că *intelectul* e un fenomen „străin rasei germane“. Ceia ce unul din ei a exprimat chiar şi în versuri:

> „Niciodată nu poate fi bărbatul de rasă germană
> un om în care să fie viu intelectul“...

Se impune atunci o întrebare firească, ce fel de fenomen e şi mai ales de ce origine sunt intelectul şi intelectualul, negate atît de „cultura“ apusului de azi, cît şi de „spiritualitatea“ răsăritului Europei ?

Răspunsul ni-l dă incidental, tot un romîn verde, într'un studiu aşa zis litear asupra operei lui Tudor Arghezi.

Autorul acestui „studiu“, după ce îşi concretizează pretenţiile „estetice“, cerînd ca d-l Arghezi „să fie bătut pe la spate în piaţa publică“ [2]), face la un moment dat o afirmaţie, care rezolvă întrebarea de mai sus, — „ce a mai rămas drept calitate necontestabilă în opera d-lui Arghezi ? A mai rămas o calitate — *caracteristică iudaică şi aceea: a rămas inteligenţa!* — Dar inteligenţa mai înseamnă o mare calitate ? [3]).

Iată cum se lămureşte pînă la urmă că originea inteligenţii, implicit deci şi a intelectualismului — este şi ea iudaică. Afară numai dacă treponema fascismului, care face ravagii şi în rîndurile tineretului evreesc („cămăşile brune“ ale lui Jabotinsky) nu-i va hotărî pe aceştia din urmă să se lepede şi ei de fenomenul „străin“ rasei, — intelectul şi intelectualismul...

In discuţia asupra intelectualilor e bine să amintim şi observaţia şefului „intelectual“ al „tinerei generaţii“: „Dacă progresul ar fi destinul naţiei noastre şi numai acesta, am avea toate motivele să fim pesimişti“ [4]).

Iar domnul Gărcineanu conchide: „Să ne facem că uităm şi de această mare şi arătoasă valoare: intelectualitatea. Să ne că-

[1]) Vezi „Viaţa Romînească“ din Mai 1938.

[2]) V. P. Gărcineanu: „Tudor Arghezi şi spiritul iudaic în literatură“ (Rînduiala, vol. II, caietul 5, pag. 41—43).

[3]) Ibidem.

[4]) Mircea Eliade (Vremea).

[5]) V. P. Gărcineanu, „Vremea“, Martie, 1935.

tăm pe *noi*..., vechile valori romîneşti vor ieşi iar la lumină, împotriva mentalităţii şubrede a actualităţii....." [2]).

Acelaşi lucru l-a exprimat, de mult, bravul Caţavencu — care nu era mistic şi nici nu făcea parte din „tînăra generaţie": „Nu voiu stimabile să ştiu de Europa d-tale, eu voiu să ştiu de Romînia mea şi numai de Romînia... Progresul, stimabile, progresul! In zadar veniţi cu gogoriţe, cu invenţiuni auto-patriotice, cu Europa ca să amăgiţi opinia publică".

Cu singura deosebire că, onorabilul Caţavencu n'a trecut şi la fapte. Căci domnul Gîrcineanu „se face" numai că „a uitat" intelectualitatea. Cruciada „ideologică" împotriva raţiunii şi chemările „către iraţional", au cunoscut şi la noi valorificări practice de tristă memorie.

E drept că aceşti „doctrinari" n'au avut încă satisfacţia să-l vază pe domnul Arghezi bătut la spate în piaţa publică pentru literatura sa „iudaică", în schimb, au comandat desigur festinurile sălbatice din vara anului 1936, cînd scrierile lui Sadoveanu, Arghezi şi ziarele „iudaice" au fost tîrîte pe rug şi arse în piaţa publică.

Orgia valorificării „destoinicilor" tineretului de extremă dreaptă, a prilejuit chiar infectarea şi altor intelectuali, pînă atunci pasivi faţă de chemările „către iraţional" şi atmosfera politică din ţară.

In acele zile, s'a găsit un tînăr poet romîn, care văzînd spectacolul magnific al cărţilor confraţilor săi, mistuite de flăcările „auto-da-féurilor — a simţit nevoia nu numai să adere la această acţiune, ba chiar să facă „mea culpa" în piaţa publică.

„Se cade, —urla poetul Dan Botta, în acele zile încălzite de soarele lui Iulie şi rugurile cu slova aprinsă — asemuite de un alt mare poet „focurilor de pe culmi" — se cade, să fac *mea culpa*. Fiindcă n'am înţeles acest tineret. Eram un rafinat, un amator de prostii subtile, învăţat să respect, ca fetişele, vorbele de clacă ale apusului, ideologia lui libertară, universalistă. Ştiinţa mea m'a pierdut. Admir pe acei care n'o au, sau mai ales o detestă..." şi mai departe: „Reacţiunile acestor tineri, nu sunt oare expresia unui impuls, care vine de departe, al unui ordin al sîngelui, al străbunilor, la care numai cei puri pot fi sensibili?" [1]).

Iar reacţiunea lui Botta, frazele de mai sus, nu sunt ele expresia nu numai a ordinului sîngelui", dar şi a paraliziei mintale şi intoxicaţiei imaginaţiei?

Si nu este oare, acest urlet dement, al unui poet în faţa slovei incendiate — expresia cea mai caracteristică şi mai dezolantă, a degradării tineretului nostru intelectual, sub influenţa acţiunii criminale a organizaţiilor de extremă dreaptă?

ILIE CONSTANTINOVSCHI

(Sfîrşitul în numărul viitor)

[1]) Dan Botta în „Sfarmă Piatră" Nr. 31, 1936.

CRONICA LITERARĂ

OCTAVIAN GOGA

După ce s'a scris atît cu privire la d. Octavian Goga, ca figură simbolică a Ardealului, găsim că este momentul de a analiza puţin poezia lui, fireşte însă superficial şi provizoriu. Părerea tuturor, chiar a acelora care îl preţuesc artisticeşte, este că Goga este un poet reprezentativ al Transilvaniei, un poet cu alte cuvinte interesant prin conţinutul, adică în fond tot prin valoarea de simbol, căci niciodată nu vom accepta că un poet oricît de reprezentativ ar fi, trebue să fie numai atît. Cu alte cuvinte, cu vorbe mari şi întortocheate se tăgădueşte lui Octavian Goga meritul de poet pur. Este dezolant cum estetica cea mai pompoasă, cea mai catedratică, nu e în stare să ne scoată din locurile comune.

Că Octavian Goga este un poet rezistent, bine înţeles într'o anume latură a operei lui, pare un lucru indiscutabil, de vreme ce această operă produce emoţii şi acum cînd au dispărut motivele de exaltare străine de artă. De obiceiu poeţii caută să se prindă de elemente tari, universale, să se purifice de ceea ce apare ca prea contigent şi Goga cu Romînia. Azi nu mai sunt condiiţile care pot să ajute entusiasmul face poezie pură, aşa cum cel puţin se făcea atunci. Ei bine, acea poezie nu rezistă şi va fi uitată şi rămîne tocmai poezia naţionalistă. Faptul fiind fapt, rămîne numai a-l explica. Iată să luăm de pildă poezia Noi, compunere patriotică, ba chiar subversivă, fiindcă prin ea se sugera sub regimul austro-ungar că ardelenii tînjeau să se unească cu Romînia. Azi nu mai sunt condiţiile care pot să ajute entusiasmul naţional pentru astfel de compuneri şi totuşi poezia impresionează ca orice poezie pură:

La noi sînt codri verzi de brad
Şi cîmpuri de mătasă;
La noi atîţia fluturi sînt
Şi-atîta jale 'n casă.
Privighetori din alte ţări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sînt cîntece şi flori
Şi lacrimi multe, multe...

Pe boltă sus e mai aprins,
La noi, bătrînul soare,
De cînd pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...
La noi de jale povestesc
A codrilor desișuri,
Și jale duce Murășul
Și duc tustrele Crișuri.

La noi nevestele plîngînd
Sporesc pe fus fuiorul,
Și 'mbrățișîndu-și jalea plîng;
Și tata și feciorul.
Sub cerul nostru 'nduioșat
E mai domoală hora,
Căci cîntecele noastre plîng —
In ochii tuturora.

Și fluturii sînt mai sfioși,
Cînd zboară 'n zări albastre,
Doar roua de pe trandafiri
E lacrimi de-ale noastre.
Iar codri ce 'nfrățiți cu noi
Iși înfioară sînul,
Spun că din lacrimi e 'mpletit
Și Oltul nost 'bătrînul...

Aci ne izbește dela început mișcarea ceremonială, rituală. In fond descripția este numai aparentă, fiindcă țara de care e vorba e un fel de Eden trist, un soiu de Purgatoriu. Nimic nu e din cîmpul realității. Pe cîmpurile de mătase cresc fluturi în loc de grîne, apele jelesc, oamenii jelesc. Se petrece aici ceva catastrofal ca într'o vale a Iosafatului, lucruri procesionale cu vădit aer hermetic, semnificînd un mister. De ce cresc aici numai fluturi? De ce lumea toată cîntă aproape coral? De ce apele au graiu? De ce toți plîng ca într'un apocalips? Pentru ce toată această ceremonie? Acest hermetism dă valoare statornică poeziei și o scoate din grupul producerilor patriotice. Cînd nu e jalea grea de Purgatoriu este profetismul, un profetism din care acum nu mai rămîne decît mișcarea curată, fără interesul de conținut:

Rătăcitor, cu ochii tulburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad neputincios, stăpîne,
In fața strălucirii tale.
In drum mi se desfac prăpăstii
Ș 'n negură se 'mbracă zarea,
Eu în genunchi spre tine cînt:
Părinte — orînduie-mi cărarea!

In pieptul zbuciumat de doruri
Eu simt ispitele cum sapă,
Cum vor să-mi tulbure izvorul
Din care sufletul s'adapă.
Din valul lumii lor mă zmulge
Și cu povața ta 'nțeleaptă,
In veci spre cei rămași în urmă,
Tu Doamne, văzul mieu îndreaptă.

Desleagă minții mele taina
Și legea farmecelor firii,
Sădește 'n brațul mieu de-apururi
Tăria urii și-a iubirii.
Dă-mi cîntecul și dă-mi lumina
Și zvonul firii 'ndrăgostite,
Dă-i raza soarelui de vară
Pleoapei mele ostenite.

Alungă patimile mele
Pe veci strigarea lor o frînge
Și de durerea altor inimi
Invață-mă pe mine-a plînge.
Nu rostul mieu, de-apururi pradă,
Ursitei maștere și rele,
Ci jalea unei lumi, părinte,
Să plîngă 'n lacrimile mele.

Dă-mi tot amorul, toată truda
Atîtor dureri fără leacuri,
Dă-mi viforul în care urlă
Și gem robiile de veacuri,
— De mult gem umiliții 'n umbră,
Cu umeri gîrbovi de povară...
Durerea lor înfricoșată
In inimă tu mi-o coboară.

In suflet seamănă-mi furtună,
Să-l simt în matca-i cum se zbate,
Cum tot amarul se revarsă
Pe strunele înfiorate;
Și cum sub bolta lui aprinsă,
In smalț de fulgere albastre,
Inchiagă-și glasul de aramă:
Cîntarea pătimirii noastre.

Ce patimi sbuciumă sufletul furtunos al acestui Iov? De ce vifore, de ce robii, este vorba? Care este „pătimirea noastră"? E ușor a zice: se face aluzie la romînii robiți din Ardeal, dar în planul poeziei acest lucru nu este exprimat. Necesitatea discrețiunii a ajutat creațiunea și a dat acea stranie atmosferă de jale fără motiv aparent sau pentru un motiv pe care nimeni nu vrea să-l mărturisească. Fiu de preot, Octavian Goga a știut să dea versurilor lui acel miros solemn de cuminicătură și tămîie, înlăturînd colorile prea stridente. In poezia lui, exprimîndu-se prin imagini, sunt licăriri și ecouri și o sonoritate corală, liturgică. *Dela noi*, care este o rugăciune către Ștefan cel Mare, vibrează de aceeași jelanie ceremonială misterioasă, cu aceeași nemărturisită frămîntare:

Cu fruntea'n țărînă, plîngînd azi ne vezi
Din slavă, cerescule soare;
Rugămu-ne ție, azi sufletul nostru
Tu lasă-l departe să zboare.
Trimite și vîntul, pribeagul drumeț,
El crainicul bolții albastre,
Să ducă departe pe aripa lui
Cuvîntul strigărilor noastre.

Acolo, departe, spre soare răsare,
In freamăt de foi din dumbravă,
Pe veci cetluite în marmură rece,
Dorm clipele noastre de slavă.
Voi sînteți acolo, viteji pîrcălabi,
Și voi, prea cinstiților vornici,
Statornici în cinstea de lege și țară,
In focul credinței statornici.

Acolo dormi și tu, arhanghel bătrîn,
Tu Ștefane, sfînt Voevoade,
Ce-ai scris strălucirea norodului tău
Cu sînge dușman de noroade.
De sfînta ta dreaptă, de spada ta sfîntă,
Spun toate poveștile slovei,
— Să nu se 'nfioare de numele tău
Nu-i frunză în codrii Moldovei...

....

Noi sîntem drumeții piticilor vremi,
Pitici în putință și vrere,
Copii fără sprijin ne scurgem vieața
Din dor și din nemîngîiere.
A noastră moșie, frumoasă nespus,
Grumazul și-a 'ntins spre pierzare,
Căci brațele noastre azi spadă nu strîng
Și steag țara noastră nu are...

Măria Ta— Sîntem bătuți de nevoi,
La noi în zadar ară plugul,
Căci holdelor noastre cu spicul de aur
Străinul le fură belșugul.
Am vrea să purcedem cu jertfele laudei,
Dar n'avem nimica la casă...
Măria Ta! — Toate străinii le duc
Și numai cu lacrimi ne lasă...

Simțul limbii este la Goga magistral. Dela Eminescu nimeni n'a știut să scoată atîtea arome din cuvinte aproape obișnuite, cu un dispreț statornic de orice coloare. Ultima strofă citată este de pildă plină de abstracturi, dar acel bisericesc „jertfele laudei" umple de fum de tămîie toată poezia. Oricît am explica cititorului de azi, că poetul face aluzie la jalea politică a ardelenilor, rugăciunea aceea smerită, plîngerea aceea biblică, rămîne gratuită și misterioasă ca și *Blestemele* fără obiect ale lui Tudor Arghezi.

Ca și Eminescu, Goga are un inefabil al lui care depășește cu mult sonoritatea instrumentului. E ca și cînd un copil cîntînd pe pămînt, s'ar auzi deodată din cele patru puncte cardinale un cor de îngeri. Strofele sunt simple, discursive, ca și romanțele eminesciene, cîntînd prin misterioasa putere de creație a poeților mari pe care analizele nu-i pătrund. Acea nefabilă tristețe ardeleană, fiorul ca de clopote ușor clătinate, acestea mai mult decît ideea lirică, sunt tainele poeziei *Bătrînii*:

De ce m'ați dus de lîngă voi,
De ce m'ați dus de-acasă?
Să fi rămas fecior de plug,
Să fi rămas la coasă.

Atunci eu nu mai rătăciam
Pe-atîtea căi rezlețe,
Și-aveați și voi în curte-acum
Un stîlp la bătrînețe.

M'aș fi 'nsurat cînd isprăviam
Cu slujba la 'mpăratul,
Mi-ar fi azi casa 'n rînd cu toți...
— Cum m'ar cinsti azi satul...

Cîți ai avea azi dumneata
Nepoți, să-ți zică: Moșu...
Le-ai spune spuză de povești...
Cu împăratul roșu...

Așa vă treceți, bieți bătrîni
Cu rugi la Preacurata
Și plînge mama pe ciaslov
Și 'n barbă plînge tata...

De-o fi să mor, e un fel de *Mai am un singur dor*, în același stil testamentar, dar mai rustic, mai inocent:

De-oi muri la primăvară,
Să mă plîngeți tu și mama;
Amîndouă să mă plîngeți
Și să vă cerniți năfrana.

Nimeni altul nu jelească
Răposata voastră fală,
Și vă rog cu îngroparea
Nu vă faceți cheltuială...

Să-l chemați pe popa Naie
Să-mi citească din scriptură
Și să spună cuvîntare;
C'am fost om cu 'nvățătură.

Dar că m'am născut pe semne,
Intr'o zodie ciudată,
De m'a bătut nenorocul
De pe lumea asta toată.

Are să 'ntristeze satul
Rostul mieu atît de jelnic,
I-ar cădea și popii Naie
Lacrimi multe 'n molifelnic.

De obiceiu cuvintele „jale", „durere", care reprezintă mai curînd noțiuni de sentimente decît sentimentele însiși nu mai spun nimic sau duc la pathos.

La Goga jelania este reală ca și melancolia eminesciană, fără a fi dulceagă. Plîngerea, bocetul, sunt aici gratuite ca niște rituri misterioase și turburătoare. Octavian Goga este după Eminescu cel mai mare creator de ceremonii noi, cel mai adînc născocitor de fioruri inedite și durabile.

G. CĂLINESCU

CRONICA LITERARĂ

CĂRŢI STRĂINE

REFLEXIILE LUI ALBERT THIBAUDET

Cronicile lui Albert Thibaudet care, dela 1912 la 1914 şi dela 1919 pînă la 1936, au apărut în „Nouvelle revue française" au început să fie acum adunate în volum. Clasate după materia pe care o tratează, ele vor forma cinci tomuri. Primele două au apărut sub titlurile de *Réflexions sur le roman* şi *Réflexions sur la littérature* *).

Ceea ce face ca lectura lui Thibaudet să fie atît de atrăgătoare, este desigur mai cu seamă lipsa lui totală de dogmatism. Iată un om, înzestrat cu un gust aproape întotdeauna infailibil, cu o fină inteligenţă, cu o imensă lectură literară şi filosofică, care îţi propune, subtil şi amabil, explicări, soluţii şi puncte de vedere, fără altă intenţie decît aceea de a-ţi oferi cît mai multe posibilităţi de cunoaştere şi ajutîndu-te să vezi lucrurile sub cît mai multe aspecte.

Să stai de vorbă cu un asemenea om este o mare plăcere a spiritului. Am spus înadins „să stai de vorbă", pentru că într'adevăr citirea lui Thibaudet stimulează gîndul şi îndeamnă la discuţii, devenind astfel un continuu prilej de replici interioare. Thibaudet ştie să stîrnească idei, pe care nu caută să le impună, ci numai să le înfăţişeze cît mai favorabil şi să le explice cît mai expresiv. Omul acesta este un rar exemplu de critic care nu e nici autoritar, nici despotic, nici pedant, nici îngîmfat. Doar Sainte-Beuve, cîteodată şi numai atunci cînd vorbeşte de trecut, îi poate fi comparat. (Brandes de asemenea şi numai atunci cînd mai puţin preocupat de a-şi echilibra construcţiile critice în ritmul alternat al reacţiunii şi al revoluţiei, nu se gîndeşte decît să cerceteze adevărata fire a lucrurilor). Thibaudet (spre norocul lui şi spre deosebire în special de Sainte-Beuve), nu e pătimaş şi e lipsit de părerile preconcepute, care, ascunse de atîtea ori sub eticheta de „ideal" (ideal clasic îndeosebi), au făcut pe un Sainte-Beuve sau pe un Brunetière să calce în cele mai enorme străchini orideciteori au vorbit despre scriitorii timpului lor.

Preocupat mereu de ceea ce durează, Thibaudet caută să desprindă din actualitate un sens mai general şi să insereze într'o evoluţie producţia literară contemporană. Deşi ştie să observe orice detalii, deşi e sensibil ca nimeni altul la specificul unei opere şi cunoaşte toate ungherele şi tainiţele literaturii, el este mereu mînat în reflexiile lui de un avînt generalizator, ridicîndu-se dela individul la generic şi dela particular la general, însă fără să cadă niciodată în abstracţii,

*) Gallimard.

salvat fiind întotdeauna de un stil plin de imagini şi de culoare şi de o necontenită vervă.

Iată de ce articolele lui Thibaudet, deşi se referă la evenimente literare ale timpului nostru, şi comentează cărţi contemporane, sunt departe de a fi nişte cronici ale actualităţii literare şi capătă, prin preocupările doctrinare ale autorului, o importanţă generală. Aproape niciunul dintre aceste articole nu dă impresia de învechit. Iată, de exemplu, în *Reflecţii asupra romanului*, paginile despre romanul de aventuri, scrise în 1919, dată la care, în Franţa, a avut loc o bogată producţie de romane de aventuri. Fără îndoială, aproape toate aceste romane de care povesteşte Thibaudet sînt astăzi uitate (exceptînd doar, şi cu destulă moderaţie, *Atlantida* lui Pierre Benoît şi poate un volum sau două volume de Mac Orlan). Totuşi, reflexiile lui Thibaudet asupra acestei specii de roman (specie care nu e de loc pe cale de dispariţie) sînt mereu valabile. Vorbind despre deosebirea dintre romanul de aventuri francez şi romanul de aventuri englez, Thibaudet notează că cel dintîi nu este un roman de aventuri propriu zis ci o poveste romanescă, în care iubirea are un rol important. Dar în romanul de aventuri adevărat — aşa cum este cel englez — nu e niciodată vorba de amor:

„In romanele de aventuri care formează pînă acum un gen real, ordonat, abundent, cu maniera, limitele şi legile sale proprii, amorul nu are niciodată vreun loc decît doar întîmplător, episodic şi banal. Romanul de aventuri exclude amorul aşa cum tragedia clasică exclude personajul soţului înşelat".

Aşa cum a fost „fondat" de Daniel de Foë, „Romanul de aventuri este romanul energiei, al inteligenţei rodnice şi al acţiunii, şi tot aşa de altfel îl înţeleseseră şi Grecii în *Odiseia*. *Odiseia*, este ca şi *Robinson* cartea unui popor de marinari şi de colonizatori şi care se supune exact aceloraşi legi. Un erou îndrăgostit ar fi aici ridicul. Subiectul lui Robinson excludea în chip automat amorul şi iată de ce el realiza în chip automat elementul originar al romanului de aventuri. Cred însă că un romancier francez n'ar fi rezistat ideei de a face din Vineri o femeie".

Dacă în *Reflexiile asupra romanului*, prin înfăţişarea diverselor specii de roman: de aventuri, urban, domestic, catolic etc., cît şi prin analiza legilor romanului, avem o unitate de subiect, dacă nu de tendinţă, în schimb în celălalt volum de *Reflexii asupra literaturii*, unde editorul a adunat articole cu subiecte foarte diferite între ele, putem gusta conversaţia lui Thibaudet fără nicio constrîngere de plan sau de sistem, atunci cînd discută cu aceeaşi competinţă şi cu aceeaşi vervă bogată şi proaspătă despre Ronsand ca şi despre Spencer, despre Shakespeare ca şi despre Proust, despre ideea de generaţie şi despre modernism.

Cronicile lui Thibaudet vor salva poate dela uitare multe nume. Adică, mai exact, aceste nume, aparţinînd unor scriitori foarte cunoscuţi în primele trei decenii ale veacului nostru, vor rămîne numai în măsura în care sînt menţionate în *Reflexiile* lui Thibaudet. In schimb, discuţia problemelor fundamentale ale literaturii, pentru care pomeniţii scriitori nu sînt aici decît un pretext, va oferi întotdeauna amatorilor de idei literare generale o hrană abundentă şi aleasă.

AL. PHILIPPIDE

CRONICA LINGVISTICĂ

IARĂŞI NEOLOGISMELE

Articolul pe care l-am publicat anul trecut în „Revista Fundaţiilor Regale", cu privire la neologisme, s'a bucurat în presa romînă de o primire mai favorabilă decît m'aş fi aşteptat. S'a ridicat un singur glas discordant, acela al d-lui L. Rădăceanu. Revista „Gîndul Vremii" a publicat două articole intitulate *Despre problema neologismelor*. În primul, d-l Rădăceanu face generalităţi: Problema neologismelor nu e de resortul filologilor, ci de al oamenilor politici; specialiştilor le revine doar sarcina „să ne ajute punerea în aplicare" (sic!) a planurilor fixate de oamenii politici; cuvintele slave, maghiare etc., nu trebue îndepărtate, căci „au intrat adînc în limbă", numai cele intrate mai superficial trebue îndepărtate, după cum trebue oprită pătrunderea altora noi. Iată concluziile acestei prime părţi. Se impune:

„1. Îndepărtarea din limbă a tuturor cuvintelor străine netrebuincioase, adică a cuvintelor care au un corespondent romînesc. 2. Străduinţa de a înlocui — pe cît este cu putinţă — cuvintele străine cuvintelor vechi şi dialectale şi prin îmbogăţirea înţelesului cuvintelor existente".

O definiţie a omului de ştiinţă se poate da uşor; mi se pare însă mult mai greu de dat aceea a omului politic, aşa încît deocamdată nu sînt încă lămurit cine are şi cine n'are, după d-l Rădăceanu, dreptul de a se pronunţa în materie de limbă; ba, cine n'are dreptul, parcă aş înţelege: cei care se pricep în materie.

Oricît s'ar părea de surprinzătoare teoria, renunţ la discuţie, pentru a ajunge mai repede la al doilea articol, cel cu exemplificarea. Aici se vede că autorul n'a avut în vedere decît să critice ideile formulate de mine, căci dela început şi pînă la sfîrşit, cele 19 pagini (atîtea a avut şi articolul meu!) nu conţin decît critica teoriilor mele, care, bine înţeles, sînt considerate total greşite.

D-l Rădăceanu începe prin a declara că îi este permis să discute problema, „deoarece avem şi noi patalama academică la mînă că nu sîntem simpli diletanţi în filologie". Mărturisesc că pînă azi n'am auzit încă de o „patalama că nu eşti diletant". Titlul de savant nu se obţine prin certificate, ci prin publicarea de opere ştiinţifice. După cîte ştiu, d-l Rădăceanu n'a publicat pînă astăzi nicio lucrare de lingvistică, nici bună, nici rea, aşa încît, cu voia d-sale, eu voiu considera actuala încercare ca prima publicaţie de „diletant". Încă odată, nu ştiu ce „patalama" va fi avînd d-sa; dar eu îl judec după producţie (*„ne ajută aplicarea"; „limba noastră cunoaşte* de acum *această identitate..."*). După d-l Rădăceanu, se zice *oamenii se duce acasă* din

cauza unei „tendinţe de simplificare morfologică a conjugaţiei". Noi ştim că motivul este cu totul altul; dar cum ar putea fi o simplificare a „conjugaţiei" altfel decît morfologică? Ştiţi ce va să zică, pentru d-l Rădăceanu, un *idiotism?* Pur şi simplu o prostie. Nu mă credeţi? Iată: „Calcurile trebuesc evitate şi sînt chiar evitate de limbă, atunci cînd traducerea lor creează idiotisme ca de pildă: *Katzenmusik-muzică de pisici*...." Şi mai departe: „Toată lumea e de acord că idiotismele trebuesc evitate" etc.

A subjuga ar proveni, după d-l Rădăceanu, din fr. *subjuger* (sic!), care, dacă ar fi fost împrumutat exact, ar fi trebuit să sune în romîneşte *sijige!* Şi, pentru a nu ne lăsa posibilitatea de a crede într'o greşală de tipar, d-sa repetă la altă pagină aceeaşi enormitate. Expresia *bună ziua* ar avea cusurul că cere o „trecere greoaie dela un diftong la un vocal plin"; de unde ar rezulta că *i* este un diftong, iar *ua* un „vocal" plin. Vă asigur că citez exact; nici în această privinţă nu-l urmez pe d-l Rădăceanu, care ca să aibă dreptate, citează sau rezumă fals teoriile pe care vrea să le combată. Iată exemple:

După d-l Rădăceanu, eu am susţinut că „trebue mereu să introducem neologisme noi, chiar dacă avem cuvinte romîneşti pentru noţiunile respective". Mai departe: „....dacă s'ar urma sfatul d-lui Al. Graur şi s'ar înlocui calcurile cu cuvintele respective străine..." Unde am dat eu sfatul acesta? Apoi: „Medicii zic *cord* în loc de *inimă*, *vomita* în loc de *vărsa* etc...... Şi bine fac după d-l Graur". În realitate, imediat după pasajul discutat, eu ziceam: „Se mai întrebuinţează neologismele şi dintr'un motiv încă şi mai puţin lăudabil...". Asta înseamnă, după d-l Rădăceanu, „bine fac". Comentînd apoi alt pasaj din articolul meu, d-sa scrie: „Argumentul pare a fi într'adevăr ademenitor. E revoltător cum unii se îndărătnicesc să dea limbii noastre „ciobăneşti" o evoluţie de conţinut...". E clar că aici mi se atribue mie ideea expusă şi, mai mult, se pune cuvîntul „ciobăneşti" între ghilemele, aşa că oricine poate crede că provine dela mine. De aici numai e decît un pas pînă la afirmaţia că am insultat limba şi naţia romînă şi deci merit dispreţul public, dacă nu cumva şi o pedeapsă mai concretă [1]).

Deci d-l Rădăceanu, e contra neologismelor. Prima datorie pe care o are, în această calitate, este să le evite d-sa personal, şi numai apoi să certe pe cei care le întrebuinţează. Aceasta este calea pe care o urmează alţi iluştri purişti, ca d-l T. Pisani, sau ca Arhimandritul Scriban. În articolele acestor doi publicişti, mai uşor poţi descoperi sforţările făcute pentru a răsuci o frază în aşa fel încît să se mulţumească cu vocabularul indigen, decît un cuvînt de origine neo-latină. Pe cînd d-l Rădăceanu... Aş fi dispus să pun rămăşag că d-sa întrebuinţează mai multe neologisme decît mine. De curiozitate, am nu-

[1]) Acelaşi procedeu este întrebuinţat de un domn Petru Iroaie, care, în revista „Junimea literară", numărul pe 1937, scrie, vorbind despre o publicaţie a maestrului său, d. L. Morariu: „Studiul... n'are pretenţia „para-sintetică" a d-lui Al. Graur, care în articolul „Neologismele"... utilizează, fără să citeze, contribuţiile mari şi mici scrise la noi pentru lămurirea problemei...". În schimb d-l Iroaie citează, fără să utilizeze: cînd am pretins eu că articolul meu e „para-sintetic"? Cît priveşte acuzarea de plagiat, felicit pe d-l Iroaie pentru opera de asanare pe care o face, dar îi cer, în interesul moralei publice şi al culturii romîneşti, să nu se oprească pe drumul pe care a păşit cu atîta fervitate, şi să precizeze: ce şi cum am utilizat fără să citez. Aceasta cu atît mai mult, cu cît expresia „la noi" este ambiguă: la noi în revistă, la noi la Cernăuţi, la noi în Romînia? Dacă „Junimea literară" va continua să apară odată la 9 luni, ar fi de dorit ca precizările acestea să apară în altă parte, mai curînd. Cred că orice publicaţie se va grăbi să le facă loc imediat.

mărat toate neologismele care se găsesc pe prima pagină a articolului d-sale; în 25 de rînduri am găsit 52 de neologisme; şi nu numai termeni tehnici ca *fenomen*, *evoluţie*, *domeniu* etc., ci şi adjective, ca *fundamental*, *pur*, *complex*, verbe ca *a constata*, *a aproba*, substantive ca *seriozitate*, *intervenţie*, *apreciere*, etc., adică dintre acele pe care d-sa le condamnă cu toată asprimea, şi pe care le pretinde foarte lesne de înlocuit. Iată deci o primă şi gravă contradicţie. A doua, nu mai puţin gravă, este totuşi în acelaşi timp comică. D-l Rădăceanu a împrumutat dela puriştii consecvenţi spiritul ieftin care constă din corectarea unui cuvînt neaoş printr'un neologism, ca să nu se supere „neologiştii"; astfel d-sa zice: „Exemplele... sînt cît se poate de nedibaci (pardon: *neabil)* alese...."; şi mai departe: „Dacă luptăm pentru a păstra *(conserva*, ar zice neologiştii)... Cu cît mai multă dreptate am avea noi să facem operaţia în sens invers şi să corectăm, chiar în articolul d-lui Rădăceanu, prin cuvinte arhaice, profuziunea (pardon: *revărsarea)* de neologisme, cu atît mai mult cu cît, după cîte ştiu eu, nici un „neologist" nu s'a ridicat în potriva întrebuinţării cuvintelor autohtone (şi deci n'a corectat pe *păstra* în *conserva* sau pe *dibaci* în *abil)*, aşa cum puriştii se ridică în potriva întrebuinţării neologismelor (chiar atunci cînd ei înşişi le întrebuinţează fără nicio măsură).

Dar acesta nu este singurul amănunt care arată că d-l Rădăceanu nu este deprins cu gîndirea şi mai ales cu acţiunea consecventă în slujba ideei pe care pretinde că vrea să o apere. Iată alt citat care va arăta cum poate d-sa să militeze teoretic pentru o idee pe care o combate în practică:

„D-l Graur scuză sinonimele neologiste prin faptul că, în general, nu înlocuesc pe cele romîneşti. Asta ar mai lipsi: să le înlocuiască! Chestiunea e că ele nu numai că nu sînt trebuincioase, dar sînt dea-dreptul(?) de prisos. Şi asemenea neologisme care au sinonime romîneşti sînt foarte numeroase. Să le menţinem în limbă? Unde mai există o limbă care înlocueşte în masă propriile ei cuvinte?...". După cum vedeţi, întîi recunoaşte, împreună cu mine, că neologismele nu înlocuesc cuvintele romîneşti, ba chiar se indignează că poate să-i vie cuiva această idee; iar cu patru rînduri mai jos, se întreabă plin de indignare: unde mai există o limbă (ca a noastră), care înlocueşte în masă propriile ei cuvinte?

Tot aici se cuvine să relevez altă greşală de metodă, anume acea de a baza o teorie pe anumite exemple, apoi a renunţa la exemple, pentru că te-ai convins că sînt greşite, dar a păstra totuşi teoria bazată pe ele. D-l Rădăceanu mă ceartă pentru că am spus că nu se poate zice *creştere fizică*, *intelectuală*, în loc de *educaţie*. D-sa susţine că se poate lărgi sfera cuvîntul *creştere*, dîndu-i-se un nou înţeles. Apoi adaugă: „Nu vreau să pledez, prin aceasta, pentru înlocuirea lui *educaţie* cu *creştere* (bine că nu pledează !), ci să arăt numai o concepţie cu totul greşită". Cum să arăţi o concepţie greşită cînd renunţi la exemplul pe care ţi l-ai ales pentru a o arăta? Doar eu nu am discutat chestiunea în mod abstract, ci am întrebat precis dacă ar putea cineva să scoată pe *educaţie fizică* şi să-l înlocuiască cu *creştere fizică*. De altfel d-l Rădăceanu uită mereu că eu nu urmăresc să interzic anumite creaţii viitoare, ci numai să le apăr pe cele existente. Nu mă opun ca *parchet* să aibă un înţeles în mobilier şi altul în justiţie, deoarece aşa a vrut limba; tot aşa găsesc că e rău să ştergi pe *educaţie* şi să pui în loc pe *creştere*, lucru pe care limba nu l-a vrut. Mai departe: „Degeaba ni se invocă de d-l Graur că, azi, toată lumea înţelege anumite neologisme, ca *funcţie* şi *administraţie*, dar nu înţelege „neaoşisme" ca *dregătorie* şi *oblăduire*... Dacă oficialitatea întrebuinţa alţi termeni, aceştia erau înţeleşi azi şi nu neologismele... Prin aceasta, nu vreau însă să pledez în mod concret pentru *dregătorie* şi *oblăduire*... Vreau numai să dovedesc că este logic şi chiar necesar să se romînizeze cît mai mult terminologia meseriilor şi a ştiinţei". Cum pledezi pentru aceasta cînd îţi părăseşti singur exemplele care ţi-au servit de argumente? În cele din urmă, pledoaria se rezumă regulat la o simplă afirmaţie.

Nedeprinderea cu judecata dialectică mai transpare şi în altă parte, anume în discutarea (şi combaterea) unui text pe care nu ţi-ai dat osteneala de a-l înţelege bine. D-l Rădăceanu cheltueşte multă cerneală şi hîrtie pentru a dovedi că am ales rău exemplele de sinonime aparente: „Exemplele pe care le alege d-l Graur, pentru a-şi dovedi afirmaţia sînt cît se poate de nedibaci ...alese, pentru simplul motiv că cele mai multe nici nu sînt sinonime". „Exemplele cu care d-l Graur vrea să dovedească aceasta sînt cît se poate de greşite". „Tot atît de nefericit e exemplul cu *berceuse-legănătoare*, fiindcă, iarăşi, nu este vorba de sinonime", „... exemple, ca de obiceiu, tendenţios alese...". De altfel, după ce a încheiat discuţia asupra sinonimelor, şi a trecut la alt capitol, d-l Rădăceanu revine asupra chestiunii şi discută restul exemplelor mele: „Restul exemplelor aduse de d-l Graur nu sînt nici ele sinonime". Iată în fine un punct asupra căruia sînt perfect de acord cu d-l Rădăceanu. Şi ştiţi de ce? Pentrucă d-sa, fără să-şi dea seama, apără punctul meu de vedere. Intr'adevăr, ce am susţinut eu în chestiunea sinonimelor? Că sinonimele absolute sînt extrem de rare, şi că toate exemplele aduse de purişti, în potriva neologismelor, sînt false. Am avut chiar grija să citez, ce e drept, fără a da nume, deoarece nu urmăream să fac operă de polemică: un purist zice că nu trebue să introducem pe *incendia*, deoarece avem pe *arde*, sinonimul lui; altul cere să îndepărtăm pe *executa*, deoarece avem pe *omorî* etc. Toate aceste teorii am încercat să le combat, arătînd că aşa zisele sinonime nu sînt în realitate sinonime. Şi ce face acum d-l Rădăceanu în potriva mea?

Arată că exemplele sînt alese nedibaci; că sînt cît se poate de greşit alese, că nu sînt sinonime etc. De acord: sînt alese de colegii d-sale purişti.

In încheierea discuţiei asupra sinonimelor, d. Rădăceanu zice: „Iată deci că exemplele citate de d-l Graur în sprijinul tezei sale, că nu există sinonime, se dovedesc întru toate greşite. Căci fie că nici nu este vorba de sinonime, şi în cazul acesta nu s'a dovedit nimic, fie că e vorba de sinonime reale, şi în cazul acesta e dovedită tocmai teza contrară". Şi iacă aşa! Din această dilemă nu veţi putea ieşi: sau am dreptate, şi atunci n'am dreptate, sau n'am dreptate, şi atunci bine înţeles că n'am dreptate. Exemplele pe care le-am putut înlătura, ca nesinonime, nu dovedesc nimic în potriva sinonimelor, odată ce nu sînt sinonime; iar cele pe care (după judecata d-lui Rădăceanu) nu le-am putut înlătura (asupra acestora voiu reveni mai jos), dovedesc existenţa sinonimelor. De unde rezultă că dacă s'ar prezenta un milion de exemple, dintre care eu aşi reuş să înlătur 999.999 şi n'ar rămînea acceptabil decît unul, acela unul ar fi suficient ca să probeze împotriva afirmaţiei mele că sinonimele autentice sînt extrem de rare!

Iată acum şi exemplele care ar dovedi existenţa sinonimelor: într'o primă discuţie, un fel de introducere, d. Rădăceanu citează sinonime găsite de d-sa: *abdomen*, *abil*, *abis*, *aboliţiune*, *aborda*, *abreviaţiune*, *abces*, *absent*, *abundent*, *accelera*, *accepta*, *achita*, *achiziţionare*, *acumula*, *acvilă*, *acvilin*, pentru: *burtă*, *dibaci*, *prăpastie*, *desfiinţare*, *trage la ţărm*, *scurtare*, *buboi*, *lipsă*, *îmbelşugat*, *grăbi*, *primi*, *grămădi*, *plăti*, *cumpăra (dobîndi)*, *vultur*, *de vultur*. *Burtă* ar fi deci acelaşi lucru cu *abdomen*; îl vedeţi pe d. Rădăceanu la o solemnitate, la o recepţie, etc., spunînd: *„mă doare burta!"*? Se poate spune de un om gras

că „are abdomen"? Un cetățean este *abil* să facă testament, nu *dibaci*; *abise* interplanetare da, *prăpăstii* nu (luna umple de văpaie cereștile *abisuri*, zice Alexandri); se poate *desființa* o școală, *aboli* nu; două vase s'au *abordat*, nu s'au *tras la țărm*; un termen se *prescurtează*, nu se *abreviază*; *buboi* nu e *abces*, ci *furuncul* (nu mi-l închipui pe d. Rădăceanu ducîndu-se la dentist și spunîndu-i: „am un buboi la o măsea!); *absent* e adjectiv, iar *lipsă* substantiv (cînd cineva nu e atent, e ab*sent, cu mintea absentă*, nu *lipsă!*); *abundent* e neutru, pe cînd *îmbelșugat* e în general favorabil: urina e *abundentă*, nu *îmbelșugată*; țara e *îmbelșugată*, nu *abundentă*; trenul e *accelerat*, nu *grăbit*, oamenii sînt *grăbiți*, nu *accelerați*; *primesc* o vizită, nu o *accept*; acuzatul e *achitat*, nu *plătit*, cineva e *plătit* ca să facă o crimă, nu *achitat*; automobilul are *acumulator*, nu *grămăditor*, bolovanii sînt *îngrămădiți*, nu *acumulați*; un *achizitor* nu este un *cumpărător*, nici un *dobînditor*, libertatea se *dobîndește*, dar nu se *cumpără*, nici nu se *achiziționează*, se *cumpără* însă de doi lei floricele, dar nu se *dobîndesc*, nici nu se *achiziționează*; *acvila* romană zice Alexandri, nu *vulturul* roman; nu știu dacă d-lui Rădăceanu i-ar plăcea să vadă în pașaportul d-sale, printre alte semnalmente: Nasul—*de vultur!*

Am arătat foarte pe scurt, și fără cercetare amănunțită, că se pot găsi diferențe serioase între așa zisele sinonime citate. Poate părea curios că la unele perechi am arătat numai că unul dintre cuvinte nu poate fi pus în locul celuilalt. Prind aici ocazia de a completa un amănunt de care am neglijat să vorbesc în articolul trecut.

Se știe de multă vreme că ceea ce dă sens elementelor lingvistice este opoziția. Un sunet are valoare numai întru cît se opune altora, și la fel stau lucrurile cu sufixele și terminațiile morfologice, cu elementele de sintaxă și de vocabular. Pluralul și singularul: *casă*, *case*, se disting prin faptul că *ă* dintr'unul se opune lui *e* din celălalt. Tot așa se face distincția între persoana întîia și a doua: *dau*, *dai* (opoziția între *u* și *i*) etc. Dar se poate întîmpla ca numai unul dintre termeni să aibă o caracterizare pozitivă, cel de al doilea fiind caracterizat numai prin lipsa acestei caracterizări: singularul *lup* se deosebește de pluralul *lupi* prin faptul că nu are nicio caracterizare, sau, cum se spune în termeni științifici, are desinența zero. Același lucru se poate petrece în semantică: admițînd că *a aborda* are toate valorile lui *a trage la țărm*, pe cînd *a trage la țărm* nu le are pe toate ale lui aborda, sau că des*ființa* are toate valorile lui *aboli*, pe cînd *aboli* nu le are pe toate ale lui *desființa* (nu fac o afirmație precisă, pentrucă n'am studiat destul înțelesurile cuvintelor pomenite), aceasta nu ne-ar împiedeca de a le socoti nesinonime: după cum *desființa* se deosebește de aboli prin faptul că are unele înțelesuri în plus, tot așa *aboli* se deosebește de des*ființa* prin faptul că-i lipsesc unele înțelesuri, și deci îl putem întrebuința acolo unde vrem să insistăm numai asupra unei părți din conținutul lui *desființa*.

Dar să nu mă îndepărtez dela argumentele d-lui Rădăceanu. D-sa susține, după cum am văzut, că unele dintre sinonimele respinse de mine au într'adevăr același înțeles. Recunoaște că *patimă* nu e tot una cu *pasiune*. „Dar ar fi tot una, dacă nu am fi introdus cuvîntul pa*siune*". (Cunoașteți povestea cu: Dacă ai fi avut un frate, i-ar fi plăcut brînza?) „*Patima* e ordinară, *pasiunea* e nobilă (după cum *tinda* e țărănească și *antretul* boeresc)". Iată că d. Rădăceanu începe să înțeleagă lingvistica sociologică!—*Asasin* și *ucigaș* ar fi tot una după d-sa, „căci în cazul acesta făptașul n'a ucis, ci a omorît". De unde rezultă, evident, că Gr. Alexandrescu n'a scris *Ucigaș fără voie*, ci *Omorîtor fără voie!* Nu e adevărat — mai spune preopinentul meu — că între

armată și *oaste* ar fi o diferență, pentrucă acesta din urmă ar avea un parfum arhaic: se poate zice *armata lui Traian* și *oastea mareșalului Hindenburg*. Aici d. Rădăceanu se arată că n'a înțeles ce înseamnă „parfum arhaic". Nimeni nu mă poate împiedeca să vorbesc despre războiul din Spania în termeni arhaici, sau despre războiul troian cu expresii moderne. In cel mai rău caz voiu comite un anacronism. Ce e drept, n'am auzit vorbindu-se de *oastea* japoneză care a invadat China, nici de *oastea* motorizată germană.

Aceste trei exemple: *pasiune* care ar fi tot una cu *patimă* dacă..., *asasin* și *ucigaș*, *oaste* și *armată* îi permit d-lui Rădăceanu să tragă concluzia generală că exemplele citate de mine „în sprijinul tezei că nu există sinonime se dovedesc întru toate greșite". Sper că se poate închide discuția.

Voiu mai prezenta un ultim amănunt privitor la metoda de lucru a d-lui Rădăceanu. Pentru a ne arăta ce grozav de urît lucru sînt neologismele, d-sa recurge la o ipoteză ingenioasă. Ia să ne închipuim că Francezii ar împrumuta dela noi cuvintele *boală*, *burtă*, *dibaci* și ar zice *j'ai une boile de burte* în loc de *j'ai une maladie d'abdomen* (ce fel de franțuzească o fi asta?), sau ar zice *c'est un homme dibatch* în loc de *c'est un homme habile*, ori *cour de spargation* în loc de *cour de cassation*. Ar fi frumos? Ia să ne închipuim că și noi am împrumuta din nemțește pe *unterjochen* și am zice *a unteriohui*, sau am zice *je-demo*, *vorțspil* pentru „joc de cuvinte", *laufșrit* pentru „pas alergător" etc., etc. Ar fi frumos?

Nu e nicio dovadă că dacă aceste cuvinte ar fi împrumutate la noi ar suna într'adevăr așa cum pretinde d. Rădăceanu (mai ales pe cele din franțuzește le stîlcește rău de tot). Dar trec peste aceasta, și nu mai pomenesc de faptul că ni se par frumoase cuvintele cu care sîntem obișnuiți și urîte cele pe care nu le cunoaștem. Mă mulțumesc să semnalez numai că toate aceste împrumuturi nu s'au făcut. Și, cine știe—poate că nu s'au făcut tocmai pentrucă rezultatul lor ar fi fost urît, ceea ce ar dovedi că împrumuturile făcute au fost posibile din cauză că rezultatul lor e frumos. In orice caz, metoda care constă din a trage concluzii practice din fapte care presupui că s'ar fi putut întîmpla dar nu s'au întîmplat are în logică un nume bine cunoscut, chiar dacă nu tocmai măgulitor.

Adoptînd logica d-lui Rădăceanu, am putea raționa așa: prin imitarea învățămîntului francez, s'a introdus la noi bacalaureatul; rău, foarte rău! Ce ați zice dacă am adopta obiceiurile indigenilor din Africa și am umbla goi pe stradă? Nu e așa că ar fi urît? De aceea trebue să renunțăm la bacalaureat. Vi se pare că exagerez? N'am făcut decît să schimb exemplul, argumentarea a rămas aceeași.

Nu ne putem întinde mai mult cu examinarea argumentelor acestora; poate și așa am depășit măsura cuvenită. Să vedem însă care sînt propunerile practice pe care le face d-l Rădăceanu pentru a evita adoptarea de neologisme.

Intîi, înlocuirea cu sinonime, de care ne-am ocupat: *în loc de incendiu formidabil*, să zicem *foc puternic*. Apoi circumscrierea, perifraza, procedeu, după cum se știe, foarte elegant, foarte practic și mai ales ușor întrebuințabil. Pentru *ilegal: protivnic legii*; pentru *demonstrabil: care se poate dovedi*; pentru *anterioritate: faptul acesta s'a întîmplat înainte de... Aceasta...*; pentru *influențabil: lesne de schimbat*, etc. Simplu ca hocus-pocus. Și d-l Rădăceanu adaugă cu privire la *anterioritate*: „Iar dacă filosofii au neapărată nevoie de acest termen, să-l păstreze sănătoși. Dar pentru cei 10—20 filosofi, cu preo-

cupările lor esoterice, nu este nevoie să se stîlcească limba a 14 milioane de oameni". Nu este chestiunea dacă să rămînă sănătoşi sau bolnavi: se pune întrebarea dacă se poate vorbi şi scrie într'o chestiune de ştiinţă (toţi cei care participăm la vieaţa culturală sîntem mai mult sau mai puţin filosofi), înlocuind toţi termenii abstracţi prin perifraze. Incercaţi, sau mai bine să încerce d-l Rădăceanu, ca să ne dea un model. De exemplu să-şi scrie din nou articolul contra neologismelor, înlocuind toate neologismele cu perifraze. După succesul pe care-l va avea în această operaţie vom trage concluzii valabile pentru toată lumea.

Să nu se creadă de altfel că limba „filosofilor" este fără legătură cu cea a maselor. D-l Rădăceanu declară şi în alt pasaj că „nu se ridică împotriva terminologiei ştiinţifice, care, de altfel, în majoritatea cazurilor, nu este străină, adică de împrumut, ci internaţională şi de creaţie artificială savantă" (?). Totul este însă că termenii introduşi astăzi într'un manual de botanică, de fizică sau de psihologie vor fi întrebuinţaţi peste douăzeci de ani în cercuri care nici pe departe n'au avut de aface cu şcoala.

Alt mijloc preconizat de d-l Rădăceanu, calcul, adică copierea cuvintelor străine. „Cuvîntul *ţap*, întrebuinţat la noi pentru un vas cu bere (?), e fără îndoială un calc. Francezii au păstrat cuvîntul german *bock*. Noi, pentru nu ştiu ce motive, am adoptat traducerea — de o îndoielnică corectitudine — *ţap*. Nu ştiu, însă, prin ce procedeul limbii franceze a fost mai bun". Prin ce? Prin aceea că Francezii n'au făcut nicio greşală de interpretare, nu şi-au închipuit că Bock este acelaşi lucru ca „ţap", cînd în realitate e cu totul altceva, anume o formă dialectală a numelui de oraş *Einbeck*.

Altă soluţie: adoptarea de cuvinte dialectale. *Ploier* pentru „umbrelă", *aprinjoare* pentru „chibrituri", *aruncuri* pentru „impozite adiţionale" i se par d-lui Rădăceanu cuvinte foarte frumoase. Numai că ar fi greu de tot să convingi pe negustori să pună pe firmă cuvinte dialectale, de exemplu *cozondraci* pentru *bretele*, căci clientul vrea obiecte cu nume distinse, nu provinciale. De asemenea Ministerul de Finanţe nu ne va pune niciodată *aruncuri;* impozitele trebue botezate cu expresii cît mai „subţiri" cu putinţă, căci aşa par mai acceptabile. Să ne gîndim că guvernul francez n'a făcut niciodată devalorizarea francului, ci *reevaluarea, alinierea lui*, iar zilele trecute s'a vorbit de *repli*.

In fine, un ultim sfat pe care ni-l dă d-l Rădăceanu, şi de astă dată d-sa este cu adevărat original, este să nu mai imităm Franţa şi celelalte ţări latine, ci să ne luăm după Germania şi... Ungaria. D-sa admite că *joc bărbătesc* nu e tot una cu *joc viril;* dar vina reporterilor sportivi nu este că au tradus greşit, ci că ştiu franţuzeşte: „Ia să ne închipuim că reporterii sportivi nu ştiu franţuzeşte..." „Cînd spunem *maturul corp*, maimuţărim pur şi simplu pe Francezi. In limba germană, spre pildă, nu există acest cuvînt". Aşi putea adăuga că nici în limba franceză nu există acest cuvînt (care e două) şi nu ştiu dacă a existat vreodată; dar, în orice caz, Germania, după cîte ştiu, n'are nici senat, aşa dar n'ar fi avut la ce întrebuinţa expresia; — n'are afacε, dacă lipseşte din germană, trebue să lipsească şi din romînă. De altfel în tot cursul articolului ni se dă ca model limba germană, însoţită pe alocurea de cea ungară.

Argumentului adus de mine că neologismele, care contribue la unificarea europeană, sînt mai toate latine sau neo-latine, deci Romînii n'au decît să se bucure de introducerea lor, d-l Rădăceanu îi obiectează că această „unificare" nu există decît în închipuirea mea, căci, afară de limbile romanice, toate celelalte gonesc neologismele, nu

le primesc. Care toate celelalte? Poate engleza? Poate limbile scandinave, cum afirmă d-l Rădăceanu cu multă uşurinţă? Dacă adunăm populaţia Americei, de limbă spaniolă, portugheză sau engleză, cu populaţia coloniilor engleze, franceze, italiene etc., din celelalte continente, şi numărul total îl alăturăm la acela al locuitorilor din Europa latină şi din Anglia, ajungem la o cifră faţă de care populaţia reacţionară din punctul de vedere lingvistic a Germaniei şi a Ungariei devine o cantitate derizorie.

Ce e drept, d-l Rădăceanu nu admite că poziţia pe care o apără este reacţionară. Să observe însă în a cui companie se găseşte în presa romînă, şi de unde îşi ia modelul în afară de graniţele ţării. Poate că în felul acesta se va convinge...

AL. GRAUR

CRONICA PEDAGOGICĂ

CONGRESUL PROFESORILOR DE FILOSOFIE

Anul acesta, în zilele de 25, 26 și 27 Martie, profesorii de filosofie au ținut al doilea congres al lor. Primul a avut loc cu patru ani în urmă, cînd s'au și pus bazele societății „Gruparea profesorilor de filosofie".

„Gruparea profesorilor de filosofie" s'a născut, evident, în primul rînd din necesitatea, simțit de această categorie de profesioniști, de a avea un instrument de luptă în susținerea revendicărilor lor. La origine au fost deci interesele materiale.

Nu stă bine însă unor profesori, mai ales cînd sunt și de filosofie, să lase să se vadă prea mult asemenea lipsite de noblețe scopuri. Intelectualului îi place întotdeauna să se îmbrace în haina de azur a idealismului. Este apoi și obișnuința care îl determină să lucreze cu același bagaj de argumente, oricare ar fi natura obiectivului pe care-l are în vedere. Nu știm dacă n'ar fi de preferat ca și filosofii, cînd le e foame să ceară să mănînce, rămînînd să facă filosofie pe alte teme. Dar pentrucă nu este așa probabil că nu se poate să fie altfel.

Latura ideologică a luptei, pe care o duc azi profesorii de filosofie, pare a fi sprijinită pe tendința ce o are, de mai multă vreme, învățămîntul nostru secundar, de a se ridica peste spiritul mărunt pozitivist care l-a dominat înainte de războiu. Profesorii au adoptat această poziție, și pentrucă e mai conformă cu structura lor sufletească, dar și pentrucă ea e în aerul vremii, susținută de o bună parte a opiniei noastre gînditoare.

In ședința de deschidere a congresului, d-l profesor C. Rădulescu-Motru a sintetizat cum nu se poate mai bine gîndurile congresiștilor. In adevăr și acum, dar mai ales înainte de războiu, exista o profundă neîncredere, dacă nu un profund dispreț al profesorilor de științe exacte pentru filosofie. Toți aceștia aveau față de speculațiile filosofice aceeași atitudine pe care au avut-o mai bine de un secol oamenii de știință în cercetările lor. In laboratoare și în universități păcatul cel mai mare împotriva căruia s'a luptat, în tot acest timp, a fost socotit spiritul filosofic. Cine vroia atunci să treacă drept om de știință, cu adevărat, trebuia să-și taie aripile gîndului speculativ, să declare că-l consideră pe acesta nălucire sau prejudecată.

După războiu lucrurile s'au schimbat. In ultimul timp s'a trecut chiar la exagerarea în sens contrariu. In orice caz filosofia se simte acum din nou cu drept de cetate. Filosofii se simt cu un rol în vieața

culturală a societăților, iar profesorii de filosofie pot merge pînă la a cere concentrarea întregului învățămînt secundar, în jurul obiectului lor de studiu, așa cum, în 1927 a cerut-o d-l I. Petrovici, ca ministru de instrucțiune publică.

* * *

La congresul de anul acesta s'au marcat, deși nu tocmai lămurit, două poziții printre profesorii de filosofie. Pe una din ele s'au găsit mai ales profesorii mai în vîrstă, credincioși maestrului lor, profesorul C. Rădulescu-Motru. Pe cealaltă au stat, unii poate și din snobism, o bună parte din tinerii profesori, care și-au ales ca model pe d-l Nae Ionescu.

Impărțirea pe care am făcut-o noi, nu înseamnă că nu s'au găsit și nu se găsesc destui printre profesorii mai tineri care să nu primească tutela spirituală a d-lui Nae Ionescu. Aceștia însă nu sunt complet nici alături de cei dintîi.

D-l Rădulescu-Motru a apărat în congres, am putea zice, pozițiile amenințate ale raționalismului, precum și un anumit spirit științific, care nu este acela al pozitivismului exagerat. Sistemul filosofic al d-lui Motru începe să fie astăzi cunoscut. D-sa crede în existența unui proces de personalizare a existenței. Prefacerile lumii tind, după d-sa, spre transformarea energiei dela formele mecanice spre cele psihice, iar acestea spre cristalizarea în personalități ce ascultă de anumite comandamente morale. Pentru filosoful romîn conștiința nu este ceva deosebit ca natură de restul existenții. Esențial ea este răsărită din aceeași realitate, după aceleași legi ale determinismului, care conduc și restul fenomenelor naturii. Cine se interesează deci de perfecționarea omului, trebue să nu scape din vedere acest lucru. Trebue să fie pătruns de posibilitatea unei științe a naturii umane, pe care, posedînd-o, poți să-ți întemeiezi apoi, tot științific, acțiunea de transformare.

De aceea în congres d-l Motru a susținut cu atîta căldură metoda psihologică a testelor, împotriva acelora care se grăbesc să vorbească de falimentul acestei metode. De aceea a propus, iar congresul pînă la urmă a aprobat, dezideratul ca Ministerul Educației Naționale să înlesnească pregătirea profesorilor pentru aplicarea metodei testelor.

Filosofia, spune d-l Motru, a fost cultivată în decursul vremii cînd pentru partea ei teoretică, departe de legăturile cu vieața, cînd pentru partea de aplicație practică. D-sa înțelege să opteze pentru o filosofie care are un rost în promovarea vieții. Pentru acest motiv condamnă pe acei profesori ce se îndărătnicesc să predea o filosofie înaltă, teoretică. Misiunea lor ar fi din contră să pregătească elemente pentru vieața modernă care nu se pot cultiva decît sub semnul tehnicității, departe de vagul teoriilor searbăde și al entuziasmului fără obiect.

In afară de o parte a congresiștilor, profesorii secundari de filosofie, poziția d-lui Motru a fost și aceea a d-lui Fl. Ștefănescu-Goangă și a întregii sale școale psihologice dela Cluj.

* * *

Poziția contrară a fost afirmată de d-l Nae Ionescu. Nu este de altfel un lucru nou în aceasta. D-l Nae Ionescu s'a făcut mai de mult

— dela începutul carierei sale universitare — campionul unei atitu-dini filosofice pe care d-sa o numește realism, dar care nu poate primi această denumire decît dacă dăm acestui cuvînt înțelesul și cuprinsul pe care i-l dădea altădată filosofia scolastică. D-l Nae Ionescu soco-tește că realitate nu este ceea ce putem verifica riguros prin simțu-rile noastre, nici ceea ce putem demonstra, ci tot ceea ce se poate arăta ca prezent ființei noastre spirituale. Așa dar, aceea care simt aseme-nea prezențe nu mai au nevoie de niciun argument și de nicio verifi-care pentru a arăta altora ceea ce pentru ei este. Simpla mărturisire este suficientă.

Se înțelege ușor ce lesnicioasă dar și ce plină de pericol este o astfel de metodă. Oricine, plin de el însuși și de creațiile fanteziei sale, poate afirma existențe pe care mintea și bunul simț să nu le poată ad-mite.

D-l Nae Ionescu și-a susținut întotdeauna teoriile — nu prea ori-ginale de altfel — pe un ton de falsă modestie, cu un aer de căutată ștrengărie, care, trebue să mărturisim, a isbutit să facă prozeliți prin-tre naivi sau interesați.

In congres, în scurta sa cuvîntare, inută în ședința festivă, d-l Nae Ionescu n'a pierdut prilejul să arunce cîteva săgeți raționalis-mului și spiritului științific, condamnînd cultivarea lui de către școală, pe motivul că tineretului îi repugnă. In locul științei, în locul învățăturii exacte, d-sa propune să dăm elevilor teorii, răspunsuri vagi la marile probleme filosofice pe care și le-a pus și le va pune de-a pururea în primul rînd mintea tinerească. „Dragostea co-pilului pentru teorie — a spus d-l Nae Ionescu — e o necesitate nu atît științifică, ci lirică".

Nu putem nega că nu este mult adevăr în această afirmație. In-vățămîntul este chemat să facă însă întotdeauna un just echilibru în-tre cerințele actuale ale sufletului copilului și între ceea ce el va fi. De altfel, cînd școala este atentă, ea poate găsi sigur temeiuri psiho-logice pentru un învățămînt, în conformitate și cu idealul de vieață al omului matur. In fiecare din noi, încă din copilărie există germenii a ceea ce vom fi mai tîrziu. Meșteșugul este să știi să-i desvolți fără a-i forța.

Adepții realismului mistic se arată însă neîncrezători în orice so-luție „naturalistă". Pentru ei întocmai ca pentru imaginația aprinsă a veacului de mijloc, „natură" pare a însemna ceva necurat.

Credem și noi într'o existență care ne depășește. Nu putem avea îndrăsneala să afirmăm că nimic nu mai este dincolo de ce am putut noi cuprinde pînă acum. Ar însemna și o insuficiență de gînd în a-ceastă afirmare. Dar nu putem să acordăm titlul de realitate indepen-dentă decît la ceea ce poate avea și atributele unei existențe obiective.

D-l Nae Ionescu predicînd credința într'o realitate nenaturală, se face și campionul unei lupte de integrare — am putea spune chiar topire — a individului (pretențioasă existență naturală) în această mare existență de esență superioară. Este și aceasta o mică hoție, abil învăluită, pe care exponenții unei anumite poziții sociale au făcut-o teoriilor colectiviste. Dar pe cîtă vreme pentru gîndirea raționalist-colectivistă afirmarea exagerată a individualității este un păcat îm-potriva colectivității, pentru realiștii mistici acesta este un păcat în ab-solut. Omul pentru ei trebue să aspire la neant, în favoarea unei au-torități pe care n'are voie s'o cunoască nici s'o înțeleagă.

In congres punctul acesta de vedere a fost exprimat aforistic și — trebue s'o recunoaștem — cu multă eleganță, de către d-l Vasile Băncilă discipolul iubit al maestrului Nae.

Vieața nu-i un cadru neutral în care indivizii fac piruete după voie, a spus sentențios d-l Băncilă. Viața este existența spirituală în care noi nu suntem decît o picătură. Noi nu suntem măsura ei, ci ea este și ea dă măsura existenței noastre. Vieața este o scurgere cu o-istorie și această istoricitate a ei trebue să ne determine a da tinere-tului o pregătire potrivită timpului său.

*
* *

S'ar părea, la prima vedere, că nu este o mare deosebire între cele două concepții. In fond însă, după cum vedem, apropierea dintre ele se datorește mai mult unei confuzii căutate. Sunt adversarii rațio-nalismului care o vor. Pentrucă mintea ne silește să admitem un de-terminism, găsim că el nu este acela pe care-l putem verifica—poate chiar măsura cu precizie. Pentrucă gîndirea serioasă a condamnat definitiv în trecut speculațiile în vid, căutăm și găsim că este în adevăr o realitate, dar ea este vaporoasă ca o poveste sau ca un vis de om să-tul. Teza realismului mistic ne cere să ne lăsăm în voia acestor fan-tasme și să ne hrănim sufletul cu teorii care ar încînta și dinamiza sufletul — cînd ele nu fac decît să-l adoarmă.

Oricît de atrăgătoare ar fi pentru mulți această din urmă teză, ea s'a dovedit în congres a fi susținută numai cel mult cu talent, dar nu și cu argumente convingătoare. Pretextul luptei între cele două atitudini a fost metoda testelor — eficacitatea și utilitatea ei. In dis-puta angajată, partizanii realismului de gen medieval, siliți să opună ceva metodei testelor, pe motivul că aceasta e falimentară, s'au agățat cu disperare de așa zisa metodă F. O. V. (foaia de observație vocațio-nală), socotind-o poate pe aceasta mai în conformitate cu concepția lor filosofică. Pînă la un punct chiar și susținătorii testelor s'au lăsat înșelați de aparențe, combătînd cu prea multă îndîrjire metoda F. O. V. a profesorului Zapan, ca pe un semn al gîndirii „lirice" de care vorbise d-l Nae Ionescu.

In realitate însă și această metodă, împotriva aparențelor, este tot o metodă științifică sau țintește să fie. Dacă nu uilizează măsură-tori, în schimb utilizează statistica — și aceasta este tot o metodă can-titativă.

Noi socotim metoda F. O. V. nici așa de rea, dar nici așa de bună pe cît au arătat-o cele două tabere în luptă ale congresului. Este o me-todă mai la îndemîna profesorilor, dar care are numai o valoare di-dactică locală, înlăuntrul unui colectiv dat, dar nu și o valoare prog-nostică verificată.

Fapt este că nici această metodă nu poate fi revendicată de filo-sofii realităților închipuite sau îndrăsneț afirmate. Și faptul n'ar avea o importanță prea mare dacă el nu s'ar petrece în sînul unei categorii sociale cu atîta răspundere pentru structura noastră spirituală de mîine. E necesar să reacționăm; ideologiile răsărite din misticismul evului mediu să fie combătute. Ele înseamnă nu numai stilizarea ig-noranței, ci și minarea edificiului civilizației moderne, clădit cu trudă și risipă de energie gînditoare. Trebue să obișnuim pe tinerii de azi a deosebi adîncimea, de gîndirea încîlcită voit cu scopul a da aparența adîncimii. Intr'o apă limpede vezi pînă în adînc cu ușurință. Apele tulburi par adînci, cînd ele nu sunt decît învăluitoare de un fals mister și de multe insanități.

STANCIU STOIAN

CRONICA EXTERNĂ

PĂRERI DE RĂU — NĂDEJDI

Alarma pare să se fi potolit în Europa. Situațiunea rămîne însă gravă. Forțele psihologice ale războiului au fost, pentru un moment, împresurate de puterile înțelepciunii. Națiunile pacifice și-au unit mijloacele de rezistență și au oprit dinamismull totalitar. In locul resemnării de altădată, ambițiunile de expansiune și de hegemonie au întîlnit voința fermă a națiunilor democratice. Izbînzile fără riscuri de odinioară s'au isprăvit. Un sentiment de ocrotire mutuală s'a răspîndit în țările amenințate și solidaritatea lor activă ridică o barieră de netrecut în fața oricăriei încercări de cotropire.

Erau prea ușoare încălcările biruitoare de pînă acum. Ele costau prea mult pe marile Puteri care le acceptau. Și, repetate în zone diferite, le ruinau capitalul moral și politic, le sdruncinau condițiunile securității lor proprii. Victime fără capacitate de reacțiune, inapte pentru o politică solidară de apărare comună, Puterile democratice atrăgeau parcă asupra lor și asupra aliaților pofta de cucerire și de dominațiune a altora. Astfel, au hrănit cu propria lor substanță propășirea și înălțarea unor regimuri care aveau să le fie ostile. Lovite de un complex de inferioritate, și fiindcă erau dominate de un nobil sentiment de pace, ele pregăteau pe cale indirectă dar sigură triumful elementelor războinice. Vrînd să evite războiul, ele îl grăbeau. Fiindcă uitau că pentru menținerea păcii trebue tot atît curaj cît și pentru conducerea războiului. Rînd pe rînd, au părăsit pozițiunile de apărare înaintate și au îngăduit adversarilor să le ocupe. Era just și înțelept să li se acorde acestora satisfacțiuni însemnate fără de unele dispozițiuni de rigoare ale tratatelor. Germania trebue să-și recapete treptat libertatea interioară pe care i-o limita-se tratatul precum și situațiunea internațională la care îi dădeau dreptul marile ei calități de civilizațiune și importantele ei resurse. Dar, în aceiași vreme, trebuiau organizate în Europa instituțiunile păcii și garanțiile lor efective.

Nu e locul să reamintim aici istoria tristă a politicii internaționale de după războiu. Dar poate fi de folos să ne uităm, din cînd în cînd, cu părere de rău la atîtea grave erori. Acțiunea diplomatică din ultimele zile dă o nouă întărire părerilor celor care preconizau de multă vreme acțiuni asemănătoare. Reușind în faze diferite, cînd au de înfruntat puteri mai mari și cînd trebue a infirme un lung șir de precedente contrarii, această acțiune arată cît de binefăcătoare ar fi putut fi în împrejurări mult mai favorabile.

Franța, marea vinovată, va face desigur cele mai amare reflexiuni. Ea va medita cu gravitate asupra ocaziunilor pierdute. Și își va

aminti că acuma cîțiva ani a avut o putere pe care n'a mai cunoscut-o
decît pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, dar n'a avut conștiința acestei
puteri. Nu și-a servit nici propriile sale interese, nici pe ale păcii, în
măsura mijloacelor și răspunderilor pe care le avea. Și-a înclinat puterea și a repudiat chiar, pe vremea d-lui Laval, principiile esențiale,
ea care beneficiase de atîtea ori de forța lor de seducțiune și de dominație. Un sistem european se formase în jurul ei, în mod natural, pe
căile intereselor comune, ale unei sensibilități și ideologii asemănătoare. Ea răspîndea peste tot un sentiment de pace și de securitate.
Prin forța și bogățiile sale, prin legăturile firești și indestructibile cu
Anglia, prin direcțiunile și conținutul istoric al civilizațiunii sale, prin
vocațiunea sa pacifică, Franța se așeza în chip firesc în centrul noului sistem continental. Ii trebuia numai voința să mențină cîteva pozițiuni. E de prisos să amintim peripețiile prin care a trecut acest sistem. Să menționăm numai că Franța a asistat indiferentă și poate
neștiutoare la dislocarea lui.

La Geneva, în momentul cînd aproape toate Statele din lume se
alăturau la o doctrină pe care ea o alcătuise și o susținuse în mod
constant, Franța a părăsit-o, sub influența unui ministru de externe
nefast, care a încurajat dezorganizarea vieții internaționale și a condus țara sa la izolare.

In Europa, după ce a acceptat anularea zonelor sale de securitate, a tolerat și chiar a susținut, în Statele aliate și amice, oameni
politici și curente cari îi anulau influența și descompuneau o politică
elaborată și practicată în comun.

In ultima vreme, spiritul de discernămînt al acestei națiuni inteligente pare atenuat, mai ales la clasele superioare și devastat de
propaganda Statelor totalitare, care i-au impus o tendință către „realism", printr'o ridicolă și primară confuziune de termeni. La ele acasă,
în spiritul lor public, regiunile dictatoriale numesc „realistă" o politică viguroasă, de mîndră și puternică afirmare, de dominațiune, de
neînduplecată activitate. La ceilalți ele vor să fie „realistă" o politică
de concesiuni, de umilință, de acceptare a faptelor îndeplinite. Dreapta
franceză a primit acest punct de vedere, pe care îl vede confirmat de
cîte ori Franța sufere o nouă înfrîngere diplomatică. Acolo, ca și în alte
țări, categoriile de dreapta se laudă cu patriotismul și nu fac decît să
slăbească reflexul național, să nimicească virtuțile de rezistență și facultățile de reacțiune. Dealungul istoriei, pentru ca să-și salveze privilegiile, dreapta s'a înțeles cu oricine, a colaborat cu străinul dușman,
a înclinat independența națiunii, a adus în țară intervențiuni din afară.
O clasă socială încărcată de bunuri materiale nu mai poate susține
aspirațiuni morale. Avînd prea mult de pierdut, ea nu mai riscă nimic
și nobleța fără riscuri nu există.

Dar o țară mare ca Franța, cu un bogat trecut istoric, cu un puternic instinct de conservare, își adună puterile în fața primejdiei și
își regăsește calea propriilor sale interese. „Franța este ca marea: ea
are nevoie de furtună pentru ca să-și arate puterea". De pe acum, se
văd semnele unei îmbunătățiri. Guvernul francez, în preajma unei regrupări europene, dorește să facă un inventar al alianțelor și amicițiilor sale. Reprezentanții săi în străinătate măsoară întinderea și
trăinicia legăturilor cu diferite țări. Franța vrea să se angajeze într'un
sistem de servicii reciproce, dar cu condițiunea ca să găsească la asociații săi sprijinul pe care ea este gata să li-l acorde. Diplomația franceză pare să își recapete consistența, să redobîndească un spirit de
inițiativă. Rolul său esențial pentru menținerea unui echilibru pacific
în Europa devine mai evident de cînd raportul de forțe s'a schimbat

astfel încît fiecare ţară îşi vede existenţa ameninţată de aceeaşi voinţă de expansiune.

Legăturile Franţei cu Anglia s'au consolidat sub forma unei adevărate alianţe. Ele se sprijină statornic pe nevoia comună de a nu îngădui o hegemonie continentală şi, mai ales, pe faptul că fiecare din cele două ţări face parte din securitatea celeilalte. Existenţele lor sunt unite. Apărarea se va face în comun. Ultimele convorbiri dela Londra între reprezentanţii celor două guverne au putut conduce la rezultate pozitive, necunoscute pînă acum în istoria lor diplomatică.

Din ele isvorăsc drepturi şi obligaţiuni reciproce, care vor armoniza acţiunea celor două ţări printr'un joc de compensaţiune. In orice chestiune, fiecare din ele îşi va ridica nivelul pînă la poziţiunea celeilalte. Sistemul poate juca fără mari dificultăţi, fiindcă aceste două Mari Puteri nu au interese contrarii şi fiindcă ele sunt angajate, prin poziţiunea şi întinderea lor în lume, în aceleaşi zone vitale. Nivelarea prin compensaţiune se poate deci opera în mai toate problemele.

De Europa centrală şi răsăriteană, Franţa este legată prin angajamente pozitive. Sistemul său de apărare continentală se sprijină pe o serie de tratate de alianţă şi de amiciţie. Opinia publică din Marea Britanie a fost împărţită, rezervată şi chiar ostilă odinioară faţă de aceste angajamente ale Franţei, care îi puteau aduce riscuri noi de intervenţiune în Europa. Astăzi, aceste dispoziţiuni s'au atenuat. Franţa a atras încet naţiunea britanică în alte regiuni ale continentului, unde interesul ei nu apărea imediat. Operaţiunea este la început. Ea se poate desvolta, ajutată de politica Statelor din Europa Centrală şi balcanică şi precipitată de dinamismul german. In orice caz, strînsa colaborare franco-britanică dă noi libertăţi iniţiativei franceze în această parte a Europei. Numai dacă Franţa le-ar exercita.

Situaţiunea gravă din ultimele zile a arătat o întărire a sistemului anglo-francez, sprijinit pe alianţele continentale ale Franţei. Acţiunea comună a marilor democraţii a dovedit că puterea lor în slujba păcii poate fi decisivă. Acordurile dela Londra au dat primele lor roade. Ele au fost axa unei acţiuni diplomatice de mare importanţă, în care talentul, energia, înţelepciunea şi subtilitatea partenerilor au contribuit la evitarea unei catastrofe.

Piesa, dramatica piesă, se juca după modelul celei petrecută cu prilejul pieirii Austriei. O mare agitaţiune internă în jurul unei alegeri; grupuri de populaţiune, de astădată minoritară, se ridicau în contra autorităţii, dorind să creeze drepturi şi privilegii particulare, menite să disloce unitatea Statului; ajutor străin în favoarea acestor revendicări exorbitante, care putea să se transforme într'o intervenţiune militară, pe baza cîtorva incidente locale; ocupaţiune străină permanentă, care avea să fie cu atît mai largă şi mai masivă cu cît rezistenţa Statului ameninţat ar fi fost mai mică sau nulă. Statul ocupat putea să piară dacă nu găsea în energia naţiunii puterile de rezistenţă necesară şi în onestitatea alianţelor, sprijinul efectiv aşteptat.

Drama însă era cunoscută în toate actele sale. Ea venea după un şir de acte de forţă, ale căror beneficii ridicau în mijlocul Europei o ameninţare de hegemonie şi ale căror pierderi pentru alţii concentrau puterile de apărare ale acestora pe limitele actuale ale propriei lor securităţi.

Cehoslovacia a dat încăodată dovadă de calităţile sale de înţelepciune şi de hotărîre, de toleranţă şi de energie. Acţiunea sa de apărare este un model de fineţe, de abilitate, de curaj şi de onestitate. Ea a arătat în acelaşi timp aliaţilor şi adversarilor săi că politica Statului faţă de minorităţi este plină de toleranţă. Că minorităţile pot dobîndi o îmbunătăţire treptată a situaţiunii lor, într'un Stat cehoslovac, renumit

revendicările exorbitante ale pentru spiritul său de dreptate. Dar că revendicările exorbitante ale unor minorităţi au ca limită dreptul de existenţă al unui Stat unitar în care autoritatea trebue să funcţioneze liberă de orice amestec străin.

Ea a mai arătat că naţiunea cehoslovacă este hotărîtă să-şi apere drepturile împotriva oricui şi cu orice preţ. Mobilizarea parţială a fost un avertisment solemn. Forţa va întîlni forţa. Nucleul de rezistenţă dela Praga poate constitui punctul de sprijin pentru o acţiune militară internaţională, garantată de tratate de alianţă şi de prietenii sigure. Naţiunea cehoslovacă este hotărîtă să facă onoare propriilor sale destine. Astfel şi numai astfel, ea poate fi ajutată. Şi în adevăr, aliaţii săi au comunicat peste tot voinţa lor fermă de a respecta angajamentele luate.

In aceeaşi vreme, alegerile în Cehoslovacia au decurs cu o totală libertate, arătînd încă odată ce deosebire este între alegerile democratice şi vestitele plebiscite ale regimurilor totalitare.

Cehoslovacia a putut măsura cît de strîns sunt legate interesele europene de existenţa sa liberă şi ce sentimente de simpatie activă a deşteptat în naţiunile occidentale politica sa democratică, instituţiunile sale civilizate şi fidelitatea politicii sale externe.

Criza, ivită în unul din punctele cele mai delicate ale Europei, a avut totuşi avantajul să se desfăşoare în jurul unuia din Statele cele mai serioase şi care se bucură de încrederea opiniunii publice din cele două mari democraţii occidentale.

Guvernul britanic a găsit în sentimentele naţiunii faţă de Cehoslovacia un sprijin şi un stimulent pentru acţiunea sa diplomatică. Astfel el a putut da un caracter de energie intervenţiunilor făcute la Berlin, fără să fie slăbit de diviziunile interne. Iată recompensa justă a politicii cehoslovace.

Guvernele sovietic şi francez s'au mulţumit să afirme la Londra în termeni solemni hotărîrea lor de a executa obligaţiunile contractate prin tratatele de asistenţă mutuală, ce le leagă de republica cehoslovacă. Inconjurînd această afirmaţiune cu energia şi gravitatea pe care le merită, cele două guverne au renunţat la alte manifestaţiuni de solidaritate şi de paradă şi au lăsat Angliei rolul de mediator între Praga şi Berlin. Astfel, Marea Britanie putea exercita liberă influenţa sa, iar opiniunea publică participa din proprie voinţă la această nouă răspundere internaţională. Ea ar fi acceptat consecinţele, fără să aibă sentimentul că ar fi fost atrasă într'o catastrofă pe urma unor acţiuni străine. Simţul său de dreptate şi de lealitate ar fi fost satisfăcut.

Pericolul imediat pare evitat. Problema nu este încă lichidată. Activitatea exorbitantă a Sudeţilor va mai tulbura liniştea Europei. Totuşi, un mare cîştig s'a realizat şi un element esenţial de stabilitate se aşează în calea războiului.

Ţara noastră este atît de legată de Cehoslovacia, prin interesele şi prietenia sa, încît nu putem să stăm departe de niciuna din grijile ei. Nu este problemă cehoslovacă fără asemănare cu problemele noastre. Nu este pericol exterior care să ameninţe existenţa ei, fără ca independenţa şi integritatea noastră să nu fie angajate.

Să medităm, cu grija destinelor noastre, la ultimele întîmplări. Ele dovedesc încă odată că solidaritatea noastră cu Cehoslovacia este comandată de o identitate de interese şi că nu ne putem apăra decît împreună şi cu sprijinul marilor democraţii occidentale. Să facem deci o politică menită să servească aceste necesităţi naţionale.

CONST. VIŞOIANU

CRONICA ECONOMICĂ

COMERȚUL EXTERIOR AL AXEI BERLIN-ROMA CU ȚĂRILE DIN SUD-EST

In timp ce agențiile oficiale de presă anunțau noroadelor primirea imperială făcută cancelarului Hitler la Roma, conducătorii „axei" își împărțeau Basinul Dunărean și Balcanii, în zone de influență. De aici încolo, Germania și Italia vor conlucra pentru a împiedica intrarea oricărui concurent în zona cuprinsă între munții Bohemiei, Marea Egee, Marea Neagră și Adriatică, iar înnăuntrul acestui teritoriu Germania pare să-și rezerve Rominia și Ungaria, Iugoslavia, Grecia și Bulgaria, rămînînd în sfera de influență italiană. Ceea ce neflind în contradicție cu dreptul popoarelor de a decide de soarta lor, agențiile oficiale s'au mulțumit cu relatarea faptului.

In realitate, la Roma nu s'a inițiat o nouă politică a „axei" în basinul dunărean și balcani. Nouă, este numai hotărîrea de a coordona politica celor două dictaturi, de a lua măsurile necesare pentru a face față unei eventuale reacțiuni și de a delimita zonele fiecărui partener. Cu alte cuvinte, de a transforma Ungaria, Rominia, Bulgaria, Iugoslavia și Grecia în „chasse gardée" al celor două imperialisme. Expansiunea germano-italiană și în special cea germană, a fost organizată și condusă cu tenacitate încă din 1933. In adevăr, iată cu cît participau cele două autarhii (împreună cu Austria), în 1933 și 1937, la comerțul exterior al celor cinci țări vizate (în %):

Export în „axă" în %:

	Bulgaria	Grecia	Iugoslavia	Rominia	Ungaria
1933	54,8	23,7	57,1	26,4	46,8
1937	51,3	38,6	44,6	34,6	53,3

Import din „axă" în %:

	Bulgaria	Grecia	Iugoslavia	Rominia	Ungaria
1933	57,1	17,2	45,2	38,3	46,9
1937	63,2	32,5	50,9	44,5	51,1

In total, Ungaria, Rominia, Bulgaria, Grecia și Iugoslavia, vindeau în 1937 „axei" aproximativ 41% din totalul exportului, iar aceasta participa cu peste 50% la importul lor. La export, 34% aparțineau

Germaniei Mari și numai 7% Italiei; la import, Germania participa cu 41% și Italia cu 9%.

Adevărata însemnătate a „axei" în comerțul exterior din basinul dunărean și balcani, se va vedea însă de abia în 1938. In 1937, cele cinci țări exportau și cumpărau aproape de două ori mai mult decît în 1933. Urcarea mare a prețurilor materiilor prime în a doua jumătate a anului 1936 și în primele șase luni din 1937 a făcut ca exportul acestor țări în occident și basinul mediteranian, să se mărească simțitor odată cu exportul țărilor agricole transoceanice. Dimpotrivă, scăderea mare a prețurilor mondiale, simultan cu depresiunea importului în țările occidentale, provoacă o reducere simțitoare a exportului Ungariei, Rominiei, Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei în Occident. Chiar dacă alte țări, nu sunt în categoria Rominiei, care nu are disponibilități însemnate de export, vînzările în Anglia, Franța, Belgia, Elveția sau Olanda sunt extrem de greu de realizat din cauza diferenței de prețuri. Astfel, este absurd să ne închipuim că importatorii englezi sau olandezi vor cumpăra griu din Rominia, cînd îl pot cumpăra cu 15% mai ieftin din Argentina. De asemeni, lemnul romînesc pe piața Londrei este în dispariție din cauza diferenței mari între prețurile romînești și cele filandeze sau suedeze ș. a. m. d.

Cu totul altfel se prezintă situația acestor țări față de axa Berlin-Roma. In timp ce țările occidentale importă mai puțin din cauza depresiunii economice generale și a diferențelor mari de prețuri, Germania și Italia cumpără orice, la prețuri rentabile pentru exportatori.

De aceea, participarea axei Berlin-Roma la comerțul țărilor dunărene și balcanice va spori în mod fatal în decursul anului 1938.

Pe lîngă această cauză de ordin general, mai există una de ordin particular. Cu începere dela 12 Martie 1938, Austria făcînd parte din economia germană, comerțul regiunii „Ost-Mark" va trebui să ajungă la nivelul comerțului german. Ori, în intervalul 1933—1937 exportul Germaniei în Europa de Sud-Est crescuse cu 283%, pe cînd al Austriei numai cu 131%, iar importul din această regiune sporise cu respectiv 282% și 114%. Prin urmare, este natural să ne așteptăm aproape la o dublare a schimbului de mărfuri între vechea Austrie și țările dunărene (cu excepția Cehoslovaciei) și balcanice.

In fine, politica organizată a axei Berlin-Roma, după vizita cancelarului Hitler în Italia, nu va întîrzia să dea roadele așteptate, dacă nu se organizează și o reacțiune adecuată. In adevăr, poziția axei este astăzi mai avantajoasă ca niciodată. Dispunînd de 50% din importul și 41% din exportul unor țări care nu pot găsi debușeie rentabile în altă parte, Germania și Italia pot anunța că fără majorarea cotelor la export și import, renunță să mai cumpere, „făcînd sacrificii".

Este adevărat că realizarea unei asemenea amenințări ar provoca perturbări serioase și în economia germano-italiană. Ar fi însă mai ușor de suportat decît pentru țările exportatoare. Pe cînd „axa" participă cu 41% la exportul lor, acestea nu participă decît cu aproximativ 15% la importul axei. In plus, fiind țări producătoare de materii prime, întreaga lor economie depinde de export. Dimpotrivă, Germania și Italia fiind autarhii industrializate, pot renunța cu relativă ușurință la o cotă mică de comerț exterior. Lipsurile impuse poporului german și celui italian, pentru realizarea politicii externe a „axei", în decursul ultimilor cinci ani, sunt atît de mari, încît lipsa temporară a importului din Sud-Est nu ar putea provoca reacțiuni suplimentare. In schimb, cele cinci țări agricole, fără sprijin din Anglia și Franța, ar fi repede silite să ceară pace.

Iată motivele pentru care trebue să ne aşteptăm la o creştere simţitoare în 1938 a participării axei Berlin-Roma, la comerţul exterior al Ungariei, Rominiei, Bulgariei, Iugoslaviei şi Greciei.

Dacă guvernele acestor ţări sunt hotărîte să meargă pe linia celui mai mic efort, este sigur că foarte curînd „axa" va fi biruitoare. Există însă şi mijloace pentru a face faţă situaţiei. In primul rînd o politică de dirijare a exportului spre ţările cu valută forte şi liberă: (Anglia, Franţa, Olanda, Belgia etc.). Este o politică de sacrificii băneşti, larg răscumpărată însă prin independenţa naţională. Astfel, s'ar putea plăti prime suplimentare la export, pînă cînd preţurile mondiale vor fi din nou în urcare. După unele informaţiuni, exportatorii occidentali de produse industriale ar fi şi ei dispuşi la sacrificii pentru a menţine schimbul de mărfuri cu ţările din Sud-Est. In total, exportul celor cinci ţări în anul de mare export, care a fost 1937, s'a ridicat la eproximativ 64 miliarde lei. Sacrificiul total pentru a compensa diferenţa între preţurile interne şi cele mondiale s'ar ridica la cel mult 12%, adică 7,6 miliarde lei, ceea ce ar fi uşor de suportat, parte de importatorii de produse industriale, parte de exportatorii occidentali. Mai cu seamă, dacă se asigură, în prealabil, o strînsă colaborare între Anglia, Frana, Rominia, Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia şi Grecia.

Dacă nu se organizează într'un timp scurt o redresare viguroasă a întregii politici comerciale a ţărilor din Sud-Est, axa Berlin-Roma va sfîrşi prin a monopoliza comerţul lor exterior. Scopul principal al Germaniei şi Italiei fiind de a despărţi din puncte de vedere militar Occidentul de Orient, este natural ca „axa" să încerce transformarea ţărilor din basinul dunărean şi balcani, într'un vast „hinterland", la dispoziţia celor două dictaturi. In chipul acesta, autarhiile şi-ar crea un teritoriu continu, putînd servi în acelaş timp de bază pentru vaste manevre pe linii interioare, nu numai militare, dar şi economice. Concluzie, admirabil verificată de comerţul exterior al Germaniei cu cele cinci ţări de mai sus (în milioane RM):

Anul	Export	Import	Sold	Anul	Export	Import	Sold
1928	540,8	475,5	+ 69,3	1933	154,3	198,5	— 44,2
1929	585,0	516,1	+ 68,9	1934	170,6	248,2	— 77,6
1930	506,9	560,8	— 53,9	1935	252,6	319,1	— 66,5
1931	353,9	316,3	+ 37,6	1936	374,9	386,9	— 12,0
1932	199,2	233,7	— 34,5	1937	555,7	574,0	— 18,3

Din acest taboul rezultă că valoarea comerţului exterior cu Germania s'a mărit de aproape trei ori, însă pe cînd înainte de 1932, exportul Germaniei în Sud-Est era mai mare decît importul, cu începere din acest an, importul este mai mare decît exportul. Cu alte cuvinte, înainte de 1932, Germania exporta capital în ţările din basinul dunărean şi balcani, în timp ce din 1932 pînă în 1937, ţările agrare au exportat peste 12 miliarde lei în Germania. Naţional-socialismul a realizat un nou miracol: pentru prima oară în istoria modernă, Statele agrare finanţează un Stat industrial! Permanenţa excedentului balanţei comerciale, arată limpede continuitatea politicii naţional-socialiste. Cele 12 miliarde lei rămase blocate în Germania, neputînd fi restituite decît printr'un export suplimentar de aspirină, culori şi maşini, guvernul german le utilizează pentru a mări şi mai mult importul din Sud-Estul european. Germania face unele sacrificii oferind preţuri ridicate pentru produsele ţărilor agricole, apoi blochează sume mari pentru a le silî să importe mult şi cînd acestea convin, preţurile produselor chi-

CRONICA MILITARĂ

ARMELE SURPRIZĂ

Războiul este mijlocul brutal prin care un stat impune voinţa sa altui stat. Pentru a se ajunge la acest rezultat este necesară distrugerea totală sau parţială a forţelor inamice armate şi distrugerea sau neutralizarea tuturor mijloacelor sale de rezistenţă. De aceea, adevăratul obiectiv al războiului nu este ocuparea de teritorii sau de bogăţii naturale, acestea putînd forma finalul lui, ci zdrobirea materială şi morală a tuturor forţelor combatante. In această din urmă categorie intrau, pînă la războiul mondial, numai trupele propriu zise, cari, se mişcau şi se ciocneau pe zona teatrului de operaţii. Odată aceste forţe distruse, statul învins trebuia să primească condiţiunile oricît de draconice, ale învingătorului, acestuia din urmă nerămînîndu-i de executat decît marşul triumfal şi... „diktat"-ul. Evoluţia tehnicei moderne antrenînd după sine evoluţia conceptului de viaţă colectivă, a lărgit scena dramei în suprafaţă şi în adîncime. Astăzi şi în viitor, soarta războiului nu se mai decide pe un cîmp de bătălie izolat, ci pe întreaga suprafaţă cuprinsă între frontierele adversarilor. Şocul celor două voinţe contrarii nu mai este suportat exclusiv de trupele de operaţiuni, ci de întreaga populaţie a celor două ţări. Moartea nu mai planează deasupra unei văi sau unei ape, ci apasă uniform pe umerii tuturor membrilor colectivităţilor inamice. Este ceea ce a concretizat minunat într'o expresie lapidară, generalul Ludendorff, *războiul total*", adică, războiul care antrenează în atac şi în apărare toate forţele şi toate resursele unui popor, căutînd să impună voinţa sa cu orice preţ, oricît de scump sau de crud ar fi el. Acesta va fi aspectul războiului ce se apropie şi oricît de aspră şi hidoasă ar fi realitatea, trebue să avem curajul să o privim în faţă. A ignora războiul ca fenomen, a-i nega existenţa prezentă sau viitoare, nu înseamnă a-l îndepărta şi nici a-l îmblînzi, ci mai de grabă înseamnă, a oferi unui stat agresor prilejul ieftin de a-şi realiza planurile, oricît de nedrepte şi de absurde ar fi ele.

* * *

Este incontestabil că motorul războiului e dorinţa de a învinge, de a zdrobi şi de a îngenunchia pe adversar şi desigur, tot „dorinţa de a învinge" a fost şi elementul dinamic în evoluţia atît de rapidă a formelor războiului. Fiecare om, fiecare popor, au căutat dealungul mileniilor, zi cu zi şi an cu an, mijloacele cele mai bune pentru a-şi asigura lor superioritatea asupra adversarului real sau presupus. Această permanentă sforţare îşi are geneza în cele mai profunde instincte: instinctul conservării, al proprietăţii şi al perpetuării speciei. Pentru a

obține ceva sau pentru a păstra ceva, colectivitățile s'au luptat, iar pentru asigurarea rezultatului voit au recurs la mijloace din ce în ce mai complexe și mai puternice. Este bine demonstrat astăzi că nimic nu a stimulat mai mult inteligența umană, nimic nu a biciuit mai aprig forța creatoare în domeniul științei, decît necesitățile războiului. Prima fasonare a metalului a făcut-o omul pentru a crea din el o armă; și orice descoperire și-a găsit punctul inițial sau maxima desvoltare în cerințele luptei. Sunt o mulțime de invențiuni și perfecționări a căror viață propriu zisă începe în mijlocul morții.

Unul din mijloacele cele mai vechi și mai puternice de luptă este surpriza. Element de cea mai mare importanță, surpriza naște din faptul material al lovirii inamicului într'un mod sau la un moment neașteptat de el. Efectul material foarte mare, prin faptul că nu poate fi lesne parat, este amplificat de depresiunea morală pe care surprinderea o aruncă în sufletul luptătorilor. Frica și descurajarea se transformă în panică, iar panica în dezastru. Acest element a fost în toate timpurile cunoscut și exploatat de comandanții armatelor, în toate felurile și pe toate tărîmurile. Adeseori, ingeniozitatea în a realiza o surpriză suficientă a oferit victoria decisivă. Cu cît știința a luat un avînt mai mare, cu atît posibilitatea de surpriză a devenit mai întinsă și mai variată! Nu există ramură a războiului în care un comandament conștient să nu caute a surprinde pe inamic. Astfel, în perioada pregătirii militare premergătoare conflictului, se caută a se forma un luptător ale cărui calități să fie mult deasupra celor ale inamicului și deasupra așteptărilor lui. Se realizează astfel o surpriză de mare importanță. Este bine știut astăzi că M. St. Major Japonez a subestimat mult calitățile soldatului și comandamentului chinez în actualul război, lucru care l-a costat eforturi numeroase și pierderi grele. Organizarea armatei precum și dotarea ei cu materiale, dacă sunt urmărite în timp de pace cu energie — toate măsurile fiind luate pentru menținerea secretului — poate oferi de asemenea o surpriză. Un exemplu tipic este acela al armatei germane care a știut să țină timp de 40 de ani absolut secretă existența unui mare număr de corpuri de armată de rezervă, zise *corpuri de armată fantomă*, cari au apărut doar la izbucnirea conflictului din 1914, surprinzînd pe aliați, răsturnîndu-le proiectele operative și apăsînd balanța războiului pînă aproape de victorie. Nu mai puțin interesantă este surpriza ce se poate realiza prin măsurile de pregătire a mobilizării propriu zise, adică sistemul de recrutare, încorporare, afluire a oamenilor la unități, mijloacele și iuțeala cu care această mobilizare se poate realiza. Și în acest domeniu găsim un exemplu tipic în conflictul chino-japonez. La Shangai și în Provincia Kiangsu, fiecare stat are dreptul de a ține, pentru apărarea intereselor sale, conform convențiilor internaționale, un număr restrîns de soldați. Toate statele au făcut în cursul anilor eforturi pentru a mări efectivele lor respective, cu excepția Japoniei care le-a micșorat. In schimb, această din urmă țară a organizat pe toți cetățenii japonezi valizi din provincia Kiangsu, comercianți, funcționari, etc., în unități militare complete, și a dat fiecărui om să păstreze acasă, în ladă, tot armamentul și echipamentul, fără ca cineva să aibă cunoștiință de acest lucru. Cînd conflictul a isbucnit, acești cetățeni pașnici au ieșit din casele lor complet echipați și înarmați, realizînd o divizie și jumătate gata concentrată.

In fine perioada cea mai bogată în posibilități de surpriză începe odată cu concentrarea în vederea operațiunilor. Din acest moment, surprizele pe care un comandament încearcă să le realizeze sunt de două feluri: *surprize operative*, strategice și tactice, adică privitoare la

felul în care vor fi conduse operațiunile, și *surprize tehnice*, adică armele, lucrările și orice altă posibilitate de ordin tehnic, pe care o poate opune pe neașteptate inamicului. Surprizele operative, strategice și tactice sunt desigur cele mai importante, de ele depinzînd în cea mai largă măsură victoria. Ele sunt un efect al geniului militar mai mult decît ale unei temeinice pregătiri din timp de pace. Aproape toate victoriile napoleoniene s'au bazat pe combinațiuni operative, realizînd pe deplin dezideratul surprizei. Celebrul plan de operații „von Schlieffen" cu care Germania a plecat în războiu în 1914, a realizat surpriza prin invadarea Belgiei, silind comandamentul francez să părăsească proiectele sale de operațiuni ofensive, să-și modifice complet dispozitivul și să bată în retragere pînă la Marna. A fost o *surpriză strategică*, operațiunile petrecîndu-se în cîmpul strategic, angajînd aproape totalitatea armatei și desfășurîndu-se pe teritorii foarte întinse. Ajunși pe Marna, generalul Joffre aruncă în flancul stîng și spatele dispozitivului german, format de armata I-a, Gen. Von Kluck, armata VI-a franceză sub comanda generalului Maunoury, care stătuse pînă atunci ascunsă în cîmpul întărit al Parisului. Surpriza a fost completă, înaintarea germană oprită și strălucita victorie dela Marna înscrisă în analele armatei franceze. Multe din victoriile războiului mondial au fost asigurate grație acestui element. Am mai putea aminti ca reprezentativă bătălia de pe Vistula, în care gen. Pilsudsky a învins trupele sovietice comandate de Kaminiev, Tuckachewski și Boudieny. Intr'adevăr, la un pas de victorie, trupele ruse au fost surprinse de ofensiva poloneză pornită în flancul stîng cu circa patru divizii și care a dus, într'un timp extrem de scurt, două zile, la completa înfrîngere și derută a trupelor bolșevice. Tot atît de lămuritor este și exemplul atacului dat de Reg. 32 Mircea la Mărășești într'un moment, cu o vigoare și sub o formă la care inamicul nu se aștepta, el crezînd trupele noastre definitiv învinse. *Surpriza aceasta de ordin tactic* a avut ca efect retragerea precipitată a trupelor germane, dincolo de bazele de plecare.

Surprizele de ordin tehnic au un caracter diferit prin acela că ele se pregătesc în timp de pace în laboratoare, arsenale și uzine, fiind scoase și întrebuințate numai pe cîmpul de bătălie. Cînd războiul are o durată mai lungă, surprizele acestea nasc spontan, din necesitățile cîmpului de luptă și din dorința de a obține deciziunea. In terminologia militară sunt bine cunoscute sub numele de „arme surprize". Problema armelor surpriză nu e veche. Ea este fructul posibilităților imense pe care le are știința și industria de azi. De aceea, epoca apropiată antebelică este considerată ca fiind începutul lor. Războiul mondial ne-a oferit o sumă de astfel de surprize tehnice, născocite de ambele partide, pentru a sparge frontul occidental. Celebrul tun german care bombarda Parisul dela 90 km distanță a pus forțele aliate în fața unei probleme extrem de dificile. Surpriza realizată de acest tun a avut un efect moral foarte mare asupra armatei și mai ales asupra populației civile. In satul Flers, la bătălia dela Cambrai, englezii au atacat pentru prima oară cu tancuri, armă nemaivăzută încă. Efectul material și moral a fost teribil. In fața acestor monștri care înaintau învăluiți în ceață artificială, trecînd peste obstacole de tot felul, trupele germane au părăsit pozițiile. S'a constatat că mulți dintre soldați germani s'au îmbolnăvit serios de nervi. Frontul a fost rupt și numai nepregătirea Englezilor cari nu au putut și nu au știut să exploateze succesul, a refăcut situația. Un alt exemplu nu mai puțin interesant îl formează batalioanele de asalt germane. Războiul de stabilizare dusese la crearea unor organizațiuni defensive extraordinar de puternice a căror distrugere necesita o pregătire de artilerie înspăimîntătoare, de zile și

de săptămîni întregi. Cu tot bombardamentul infernal aceste organizațiuni nu puteau fi cucerite de oarece garnizoanele lor de infanterie stăteau ascunse în adăposturi subterane foarte adînci și foarte tari, de unde ieșeau imediat ce artileria lungea tirul. Infanteria atacatoare, care, mergea în spatele bombardamentului la o oarecare distanță, era primită de focurile apărătorilor ieșiți din adăposturi și respinsă. In fața acestei situații, Germanii au imaginat următorul procedeu: Au ales dintre soldații cu trei ani de războiu pe front, pe cei mai curagioși și mai obișnuiți cu toate grozăviile luptei și cu bombardamentul. I-a organizat în unități numite *batalioane de asalt* și i-a instruit astfel încît să înainteze în mijlocul bombardamentului propriu, printre obuzele de tot felul. Pierderile în oameni erau mult mai mici decît cele cauzate de armele inamice. Aceste trupe ajungeau în poziția inamicului odată cu barajul artileriei, surprinzînd garnizoanele în adăposturi, distrugîndu-le sau capturîndu-le. Batalioanele de asalt și-au făcut apariția în vara anului 1918. Rezultatele deși foarte importante, nu au mai putut însă aduce deciziunea. In timpul războiului trecut au mai existat și alte arme surpriză... Dar mai interesant este de știut la ce ne putem aștepta pentru viitor.

Caracterul de surpriză implică un secret absolut, premergător întrebuințării armei. Altfel, nicio surprindere nu se poate realiza, oricărui mijloc de atac găsindu-i-se un antidot al apărării. De aceea, din tot lucrul, din toată creația febrilă a diferitelor laboratoare, nu răzbat decît incidental zvonuri sau informațiuni necomplete cari, nu ne lasă să aruncăm decît o slabă privire asupra lor. Este bine știut însă că toate statele dispunînd de o industrie puternică lucrează la obținerea armelor care să tragă cît mai mulți sorți de izbîndă de partea lor. In fruntea acestor state stau desigur cele militariste și revanșarde, Italia, Germania, Japonia, urmate apoi de Anglia, Statele-Unite, Franța, Cehoslovacia etc. Se cunosc astăzi și liniile generale pe care merg studiile laboratoarelor.

In domeniul aviației Statele-Unite studiază avionul militar stratosferic. Ridicîndu-se la o altitudine de 14—17.000 m, el poate atinge viteza de 1.000 și peste 1.000 km pe oră. Viteza uriașă, raza de acțiune considerabil sporită vor aduce servicii imense pe teatrele de operații americane, atît de depărtate și mai ales în probabilele operațiuni din Pacific.

Germania lucrează febril pentru punerea la punct a unui motor de avion fără zgomot. Un rezultat practic pozitiv ar duce la suprimarea oricărei posibilități de apărare antiaeriană. La o altitudine superioară celei de 4.000 m., un avion este practicește invizibil cu ochiul liber, întregul sistem de pîndă și alarmă bizuindu-se pe captarea zgomotului motorului. Odată acesta suprimat, avioanele de bombardament vor putea veni, bombarda și distruge nestînjenite orice obiectiv.

Eforturile engleze s'au îndreptat în altă direcție. S'a ajuns să se miște în perfecte condițiuni pe pămînt, în aer sau în apă un vehicul cu ajutorul undelor hertziene. Greutatea era în conducerea acestor vehicule în raport cu obiectivele de atins, odată ce ele ieșau din cîmpul de vedere al postului emitent. O soluție se crede a fi definitiv găsită de învățații englezi. O formațiune de avioane de bombardament, fără pilot și observator, acționate prin unde, își iau zborul de pe aerodrom, avînd în mijlocul lor un *avion ghid*. Acest avion nu are bombe. El are însă o instalație completă și personalul necesar pentru a capta undele și a le trece apoi celorlalte aparate. Personalul său comandă aceste unde și, prin ele, întregei formații de avioane, pe care le face să evolueze și să bombardeze conform necesităților. Invenția, în tot ansamblul ei, rezolvă grava problemă a personalului navigant foarte greu de înlocuit în timp de războiu.

Nici în direcția gazelor eforturile nu au fost mai mici. Ideia generală este de a găsi un gaz imposibil de filtrat prin mijloacele de protecție cunoscute pînă acum. Aproape fiecare stat a obținut, prin chimiștii săi, formula unui gaz propriu, satisfăcînd mai mult sau mai puțin deziderațul de mai sus. Au circulat diferite zvonuri, unele mai fantastice decît altele, punînd în seama Germaniei și Rusiei descoperiri de gaze foarte puternice, aproape imposibil de oprit prin vreun mijloc oarecare, satisfăcînd și condițiunile economice necesare.

Un american d-l K. Taffery Barist, care a locuit mulți ani în Japonia, a afirmat că Japonezii au găsit formula unui nou gaz intitulat N. Y. O. Proprietățile lui sunt dintre cele mai interesante. Astfel, gazul N. Y. O. este format din două părți. Partea I-a intitulată N., nu este otrăvitoare. Sub formă gazoasă saturează atmosfera în care stau trupele proprii fără să producă vreun rău și fără să se facă simțit. In momentul în care aceste trupe părăsesc poziția sau zona cedînd-o inamicului, se lansează partea doua, Y. O., tot gazoasă și tot nevătămătoare, care intră imediat în reacție cu partea întîia. Noul gaz rezultat N. Y. O. este foarte otrăvitor, imposibil a fi simțit chiar cu detectoarele cele mai perfecționate actuale, foarte insidios, efectele lui apărînd numai după circa 1—1,30 ore, pătrunzînd prin toate materialele obișnuite care formează îmbrăcămintea sau protecția omului și prin toate măștile. Nu se știe încă ce organe atacă. Moartea celui intoxicat însă se produce în intervalul de maximum 95 secunde dela declarare. O caracteristică interesantă este că acest gaz are o foarte mare aderență cu solul și obiectele înconjurătoare, neîmprăștiindu-se sub acțiunea agenților atmosferici decît cu foarte mare greutate. Cu aceste perspective, ce trupă ar mai avea curajul să ocupe o poziție de pe care a izgonit pe inamic?

In contradicție cu perfidia și ferocitatea gazului japonez, Statele-Unite au creat un gaz poreclit „gazul uman", pentrucă el nu omoară și nici nu produce leziuni grave decît după repetată gazare. Aruncat asupra inamicului el are un efect foarte rapid. La a 10 sau pînă a a 18 inspirație, efectul s'a produs. Atacînd inima și sistemul nervos, omul are o comoție care îl lasă în nesimțire timp de 6 ore, după care își revine, fiind însă incapabil de eforturi — chiar mici — pentru un timp de 5—11 ore. Și acest interval trecut, gazatul devine un om absolut normal, fără să fie nevoie de niciun tratament. In 12—17 ore însă se poate cîștiga o victorie.

Tot în domeniul chimiei s'a construit un aparat incendiar individual. Materia chimică sub formă de lichid în picături, arde un timp destul de îndelungat, circa 4 minute, desvoltînd o căldură relativ foarte mare și neputînd fi stins cu mijloace obișnuite. Acest aparat, ușor purtat de un singur om, va servi la atacul infanteriei, coloanelor de materiale, dar mai ales la incendiarea tancurilor.

Un domeniu oferind imense posibilități îl formează undele electro-magnetice sau de altă natură. Această descoperire de dată recentă a fost dela început mobiliziată pentru crearea noilor arme de luptă. Se știe aproape cu preciziune că Germania a descoperit o undă electromagnetică capabilă să oprească funcționarea motoarelor. Avioanele în sbor lipsite de motor și elice nu ar avea altceva de făcut decît să aterizeze imediat. In sarcina experiențelor cu aceste raze s'a pus acum cinci pînă la șase ani de cercurile militare și aviatice, prăbușirea fără motiv a unui avion romînesc deasupra Germaniei. Tot în laboratoarele germane se crede a se fi descoperit o undă — a cărei natură nu se cunoaște încă — cu proprietatea bizară și foarte importantă de a rupe echilibrul chimic al explozibilelor. Sub acțiunea acestei raze armele de foc actuale ar deveni inutilizabile, proectilele de tot felul explodînd în țevi sau în depozite, înainte de a fi întrebuințate.

O surpriză dintre cele mai puțin plăcute și dintre cele mai păgubitoare vor oferi într'un viitor războiu, microbii care de acum, se știe că au și început antrenamentul pentru luptă. Medicii și chimiștii caută de data aceasta mijlocul cel mai facil și mai sigur de a provoca epidemiile cele mai păgubitoare și mai demoralizante în rîndurile inamicului. Nu putem să lăsăm neamintită o armă grozavă care, fiind însă deja suficient cunoscută, pierde caracterul de surpriză: „Torpila-om", japoneză. Este o torpilă acționată de un motor foarte puternic și condusă de un ofițer. Ea se îndreaptă cu cea mai mare viteză spre vasul de războiu ales ca victimă, fără să poată fi oprită prin nici un mijloc, și-l ciocnește în punctul voit. Odată cu pilotul torpilei piere și vasul inamic.

Am enumerat mai sus cîteva exemple, dintre cele mai caracteristice, mai importante și mai certe, de „arme surpriză" pe care adversarii de mîine și-le pregătesc cu egală asiduitate. Multe altele în cele mai diferite specialități răsar în fiecare zi în grădina științei și a războiului, rămînînd de văzut cîte dintre ele vor rămîne ca ceva pe care se poate efectiv conta.

Este de făcut o observație extrem de interesantă menită să împrăștie o greșită impresiune. S'a spus și s'a crezut că războiul spaniol a servit țărilor intervenționiste ca cel mai propice teren de experiență al armamentului. Eroare completă. Materialul trimis ambelor tabere spaniole a fost din cel mai slab, niciunul din Statele alimentatoare neînțelegînd să arate adevăratele sale posibilități. De abia la finele anului 1937 Italia și Rusia au trimis cîteva avioane într'adevăr moderne, iar Germania la începutul aceluiași an a trimis teribilul tun antiaerian de 37 mm, care a adus servicii imense. Aceeași situație se poate afirma că există și în China.

Constatarea ne împinge să deducem „a fortiori" că toate Statele presimt conflictul cel mare ce va zgudui lumea și civilizația noastră și că în vederea lui, fiecare își păstrează toate energiile și toate surprizele.

Locotenent POPESCU TUDOR NICOLAE

CRONICA PLASTICĂ

GRAVURA ȘI CARTEA ILUSTRATĂ GERMANA LA MUZEUL TOMA STELIAN

Expoziția care s'a deschis în ziua de 15 Mai, face parte din seria celor rînduite de Muzeul Toma Stelian pentru a face cunoscută la noi opera grafică a marilor artiști ai Apusului. Intr'o capitală, în care nu se găsesc decît prea puține tablouri din epocile însemnate ale istoriei artelor și în care, pe de altă parte, nu-s nici localuri încăpătoare și nici fonduri pentru a se putea cel puțin organiza expoziții de pictură sau de sculptură aduse din străinătate, cum a fost, de pildă, cea a portretului italian, din Belgrad, nu rămînea decît o singură posibilitate pentru a cunoaște în original lucrările maeștrilor: să se recurgă la desen, ori la foile lor grafice. Pentru cine înțelege și știe să vadă, există printre operele produse de artiști ca Rembrandt, ca Dürer, ca Leonardo sau Michel Angelo gravuri și desenuri, care nu-s cu nimic inferioare picturilor de chevalet și care, în plus, se pot transporta cu ușurință și fără primejdie, în cîteva cartoane. De format mic, ele se potrivesc mai bine și fac mai mult efect într'o încăpere mai modestă, cum sunt cele dela Muzeul Toma Stelian, decît în săli de vaste proporții. De aceea, din 1931 pînă azi, am ținut să dau publicului în fiecare an o astfel de expoziție, începînd cu școala franceză, trecînd prin cea italiană și engleză, pînă la cea germană. Celelalte manifestări, cum au fost cea a Pictorilor inspirați de Africa, a Artiștilor italieni contemporani, a Artei Daneze în ultimii cincizeci de ani, au avut un alt caracter.

Se cunoaște succesul obținut cu toate aceste expoziții, realizate cu înaltul concurs al guvernelor țărilor respective și puse sub protecția M. S. Reginei Maria. Imagina care ne-a rămas astfel dela arta Apusului ar fi fost însă, mai ales pe terenul grafic, incompletă, dacă din tot ce s'a organizat pînă acum, ar fi lipsit opera acelor minunați și neîntrecuți mînuitori ai liniei și tehnicieni ai gravurii cu dălțița sau în lemn, care au fost artiștii germani din secolul al XV-lea și al XVI-lea. Este destul să pronunțăm numele lui Dürer, genial comentator prin imagini al unui text sacru, fantezia cea mai aripată, mîna cea mai sigură și ochiul cel mai făcut să judece armonia și frumusețea rezultată dintr'o combinație fericită de linii, Holbein, portretistul cel mai plin de simplicitate și cel mai adînc, Cranach, inspirat de cavalerii și pădurea germană, Baldung Grien, gotic și baroc în același timp, Aldegrever, Altdorfer, poate primul interpret al muntelui și al cerului german, pe plaiurile de pe malurile Dunării, pentru ca să în-

țelegem cu cît se vor îmbogăți cunoștințele noastre despre artă după ce-i vom fi văzut.

Gravura în lemn și gravura în aramă, săpată cu dăltița, sunt foarte vechi în Germania. Este chiar probabil că aici ele au văzut lumina zilei, inventate în mai multe centre deodată și ajunse apoi o îndeletnicire favorizată de gustul public. Una, gravura în lemn, se tăia astfel încît, în relief, unsă cu cerneală tipografică, și aplicată pe o bucată de hîrtie, să reproducă un desen, prin procedeul imprimării. De aceea, atunci cînd se va ajunge la descoperirea literilor mobile și la răspîndirea pe o scară din ce în ce mai largă a operei tipărite, chipul cel mai obișnuit de ilustrare a cărților va fi gravura în lemn, care se tipărea odată cu textul. In expoziția dela Muzeul Toma Stelian se găsesc cîteva din volumele venerabile, ieșite din teascuri germane, incunabule atît ale tipografiei, cît și ale gravurii, apărute în Augsburg, în Ulm, în Lübeck, în Nürnberg sau în Strasburg, între 1470 și 1500. Gravura în aramă este un procedeu contrar: pe o placă din acest metal, frumos lustruită, se sapă cu o dăltiță imagina, care va apare ca și cum ar fi constituită dintr'o serie de adîncituri, adică de șănțulețe, în care se va introduce apoi cerneala. Tot prin presiune, dar nu sub presă, ci sub un rulou, hîrtia în prealabil umezită se va lipi de placa de aramă, va adera la acele șănțulețe și va suge negreala depusă în ele. Astfel, ca și în cazul gravurii în lemn, vom avea o imagine inversată, în care linia neagră și spațiul alb al hîrtiei, vor fi deopotrivă importante.

Cartea și gravura se desvoltă puternic în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Fiecare oraș mai mare și mai bogat are pretenția să se semnaleze printr'o lucrare de seamă: Biblii, Cronici, Viețile Sfinților, comentarii ale Vechiului și Noului Testament, parafrazări ale rugăciunilor mai însemnate, sau chiar literatură, originală sau în traduceri. Niciodată hîrtia n'a fost mai trainică, mai strălucitoare și mai plăcută ca nuanță, mai durabilă. Uneori opera era tipărită cu blocuri de lemn care ocupau întreaga pagină, și care se săpau ca și o gravură obișnuită. Alteori literele erau mobile. Inițialele, ca o reminiscență a vechilor texte iluminate, se lucrau cu mîna și cu cerneli deosebite, cînd nu erau de-a-dreptul pictate. Iar gravurile, la început fără umbre și reduse la linii expresive, niciodată n'au avut un caracter mai monumental, n'au amintit mai mult statuele care se ridicau mărețe și severe la fațada bisericilor. De multe ori ele erau colorate cu mîna, în tonuri vii, care atrăgeau privirea: roșu, verde, violet, brun, mai rar albastru. In cazul acesta ele au o mare asemănare cu icoanele noastre pe sticlă. Din toate aceste categorii, tot ce s'a tipărit mai important la finele secolului al XV-lea, se găsește în expoziția dela Muzeul Toma Stelian, unele exemplare trimise din Berlin, dela Biblioteca de Stat, altele împrumutate din Biblioteca Dr. I. Cantacuzino, cea mai bogată și mai valoroasă colecție la noi în țară.

In afară de Cronica din Nürnberg, din 1493, din colecția Cantacuzino, cu vederea faimoasă, din nefericire cu totul fantezistă, a Valahiei, și cu sute de alte imagini, se găsesc și cîteva cărți de conținut istoric și anume: O istorie a lui Vlad Țepeș din 1499, din biblioteca consulului nostru la Berlin, d-l Karadja, sau Cronica lui Thurocz, cu portretul, tot din imaginație, a lui Ioan de Huniade. Cele mai nemerite și mai desăvîrșite ilustrații de texte, vor veni însă ceva mai tîrziu și vor fi opera lui Dürer: Apocalipsa lui Ioan, viața Fecioarei sau Patimele Mîntuitorului, în trei serii: una mare, pe lemn, și două mici, una pe lemn, alta pe aramă, sau Dansul Macabru de Holbein, Icoanele Vechiului Testament ale aceluiași artist, sau încă portretul faimos,

capod'operă de eleganță, de naturalețe, de adevăr, al lui Erasm, din ediția operilor sale din 1540.

Treizeci și una de volume, printre care mai multe Biblii, una, din Nürnberg, din 1483, dela Muzeul Brukenthal din Sibiu, sunt expuse în vitrine. Pe pereți sunt cele peste o sută șaizeci de gravuri în lemn, (cele mai numeroase) în aramă sau în apă tare. Cele mai vechi sunt din secolul al XV-lea, icoane sfinte, simple, conturate puternic, cu acele trăsături hotărîte și energice, inimitabile, care delimitează o figură și o fac să ne apară cu evidența unei statui. Multe sunt colorate. Una, un S-tul Mihail cu balanța sufletelor, este o piesă curioasă, în metal, tăiată însă ca și cum ar fi o gravură în lemn, adică cu desenul în relief, ca o muche, și cu niște ornamente care se repetă: o stea cu mai multe colțuri, o floare, niște figuri în formă de valuri, care apar în porțiunile unde hîrtia ar fi trebuit să rămînă albă, deci în cea mai mare parte a cîmpului gravurii. De aici numele de „manière criblée", adică semănînd cu o sită ciuruită, care se dă acestei tehnice.

Ce ne izbește la cei cîțiva maeștri anonimi arhaici, la Martin Schongauer, la Maestrul E. S. este preciziunea trăsăturii, siguranța experinței lor de gravori, calitatea melodioasă a liniei, suplețea ei, așa încît să exprime în același timp delicateța unui obraz de fecioară, desenul unei mîini îngrijite, ca și rigiditatea lucioasă a unei armuri de oțel, sau un peisaj stîncos. Schongauer, modelul lui Dürer, îi întrece pe toți. El are imaginație și știe cum s'o exteriorizeze. Desenul său este exact și sensibil. In Cădelniță, reprezentînd un vas de ars smirnă și tămîie, adică un subiect de natură moartă, frumusețea meșteșugului cu care sunt redate ornamentele complicate, luciul părților de metal luminate, detaliile ținute în umbră, lănțișoarele grele și mlădioase care atîrnă în jurul obiectului și cad apoi pe masă, sunt imagina realității însăși și n'ar putea fi de nimeni mai sugestiv redate. Cele patru foi dintr'o Patimă a lui Christos au grandoarea unor basoreliefuri de mari dimensiuni. Ele au rămas însă gotice, nițel aspre și colțuroase în compoziția lor, constituite mai ales din unghiuri ascuțite, cum gotică este și Tentația S-tului Anton, sau nobila gravură a lui Christos purtîndu-și Crucea, de un stil sobru și dramatic, foarte impresionant.

De aici pornește Dürer, pentru a se ridica la cele mai înalte culmi atinse de arta germană și, în ce privește calitatea execuției sau pătrunderea unui text, ori redarea lui sub formă plastică, poate la cele mai înalte culmi atinse vreodată de artă, cu excepția numai a lui Rembrandt. Avem în expoziție nu numai cele mai însemnate opere ieșite din puterea sa de invenție și din îndemînarea mîinei sale, ci cam două treimi din opera sa totală. Apocalipsa, în care spiritul gotic ia cele mai nobile și mai mișcătoare forme, de o grandoare supraumană, măreț ca un portal de catedrală, repertoriu nesecat de imagini, ultima sommă plastică a acelei mari epoce. Il vedem apoi, din ce în ce mai pătruns de spiritul nou al Renașterei, care însă nu se opune celui vechi gotic, ci se topește cu el, pentru a determina tipuri umane mai bine proporționate, mai armonioase, dar tot așa de expresive și de individualizate, în peisaje romantice, complicate și pitorești, de o finețe de execuție, care n'a mai fost de atunci atinsă. Din cînd în cînd se mai amestecă cîte o aluzie mitologică, cîte o reminiscență clasică, ori deadreptul nevoia de a recrea un canon al frumuseții, echivalent cu cel antic, în Adam și Eva. Viața Fecioarei, din Grosse Passion, adică Patima Mîntuitorului, în format mare, sunt drame cu multiple personaje, în care furnică tipurile umane de tot soiul, unul mai real decît altul, complete și definitive fiecare, întocmai ca un basorelief de Donatello, însă într'un stil în care tradiția gotică n'a fost cu totul uitată. Alteori Dürer este interesat de viața țăranului, de preocupările, de bucuriile

lui grosolane, de imagina lui niţel caricaturală. In gravuri de mărimea unei cărţi de joc, fie că dansează, că stau la taifas sau că se tocmesc la tîrg, acele grupuri de ţărani au ceva monumental, ca nişte atlanţi ce susţin bolţile unui arc de triumf. Două portrete numai, gravate în lemn, dar care nu se pot uita: unul aristocratic, aproape dispreţuitor, al Impăratului Maximilian, altul în culori, adică obţinut prin mai multe planşe de lemn, imprimate succesiv, fiecare într'un alt ton, al unui om tînăr, energic, văzut din profil. Din contra, un mare număr de portrete în aramă, unul mai subtil şi mai pătrunzător decît altul. Astfel, din cele aproape şaptezeci de foi de Dürer nu e niciuna indiferentă, iar majoritatea constitue cea mai sigură glorie a şcoalei germane. Exemplarele trimise din Berlin sau cele împrumutate din colecţia Cantacuzino sunt printre cele mai frumoase, mai bine păstrate, mai proaspete din cîte există astăzi. O gravură ca Dracul, Cavalerul şi Moartea, ori Adam şi Eva, ori Fortuna, ori Răpirea Amimonei, ori Fiul Risiptor, ori Ţăranii dansînd, nu s'ar putea nicăeri admira în mai bune condiţii. Intru cît mă priveşte, pot afirma că deşi am văzut în viaţa mea mii şi mii de astfel de opere, cred că sunt printre cele mai bine păstrate, mai neatinse de vreme, mai argintii, din cîte am întîlnit vreodată. Tot aşa şi gravurile în apă tare, pe fier. Tunul, Pînza Veronichei, Christos pe Muntele Măslinilor, Omul Durerilor.

Cranach este şi el bine reprezentat. Compoziţia sa este însă mai puţin clară, mai încărcată, pătrunsă uneori de o nuanţă de humor. Este evident că ne găsim cu o treaptă mai jos, că ţinuta severă din opera lui Dürer s'a mai slăbit, deşi execuţia este minunată, iar operile din expoziţie de primul ordin. In Sfîntul Gheorghe, aşa de nobil şi de săvîrşit ca desen, în Melanchton, în portretul lui Luther, Cranach ne arată cît de mare artist ar fi putut fi, dacă n'ar fi cedat adesea la sugestii venite din public, şi n'ar fi sacrificat unor zei mai îngăduitori. Severitatea şi asceza nu erau virtuţile lui capitale.

Burgkmair, Aldegrever, unul în lemn, celălalt în aramă, ne dau lucrări remarcabile, deşi la amîndoi se simte decadenţa. Primul, spre deosebire de toţi ceilalţi artişti germani, rămîne neinfluenţat de Dürer. El are un stil absolut deosebit, mult mai pitoresc şi mai decorativ. Iar celălalt, Aldegrever, elegant şi manierat, se serveşte de una din execuţiile cele mai delicate şi mai precise, cu rafinamente ne mai întîlnite, în opere de foarte mic format. Seria Dansatorilor de nuntă este un model de graţie şi în acelaşi timp un document asupra costumelor şi moravurilor timpului. Baldung Grien e romantic, cu ceva aspru şi ţărănesc în imaginaţie, preocupat de ideea morţii, de misterul vieţii şi înclinat să dea forme brusce şi ceva cam angulare imaginaţiei sale. Altdorfer este un visător, încîntat de pădure, de rîu, de munte, în peisagiile sale de mici dimensiuni, văzute pe valea Dunării, şi redate într'o tehnică din cele mai fericite, în cursivitatea ei rezumativă. In jurul lui se grupează cîţiva alţi amatori de peisagiu, care iubesc aceste teme pentru ele şi nu pentru profitul ce pot trage, introducîndu-le ca fond de decor, într'o scenă cu personagii. In sfîrşit, expoziţia se încheie cu un gravor în lemn, un călător în Orient, poate şi prin ţările noastre, care a lăsat o sumă de tipuri şi de vederi de monumente din contactul său cu Turcia, sec. al XVI-lea: Lorich.

O atît de importantă expoziţie n'ar fi fost posibilă fără concursul guvernului german. El a fost acordat cu multă bunăvoinţă, graţie şi intervenţiilor d-lor miniştri Fabricius şi Comnen, acesta pe atunci reprezentantul ţării noastre la Berlin. Cele mai însemnate instituţii: Cabinetul de Stampe şi Biblioteca de Stat din Berlin, cum şi alte biblioteci şi cabinete de stampe: din Viena, Hamburg, Nürnberg, Dresda, Wolfenbüttel, Göttingen ne-au dat concursul lor preţios. Un reprezentant al direcţiei muzeelor, dr. N. von Holst, a venit la Bucureşti şi a ajutat la organizarea şi aranjarea expoziţiei. Este cea mai nimerită şi utilă colaborare între două popoare, care doresc să trăiască în relaţii amicale şi în respectul reciproc al manifestărilor lor culturale. Civilizaţia noastră mai nouă nu poate decît profita de pe urma contactului cu epoca cea mai înaltă, din punct de vedere plastic, a unui popor de mare cultură, cum sunt germanii.

* * *

Perioada expoziţiilor de artă este pe sfîrşite. Totuşi, într'una din sălile Atheneului, un tînăr pictor ne aduce o serie de vreo cincizeci de pînze, impresii dintr'o călătorie în Orient, mai ales în insulele Greciei, sau naturi moarte. Ţuculescu este un debutant, nu numai pentru că se află la primul său contact cu publicul, ci, mai ales, pentru că cea mai veche din pînzele sale nu datează de cît de un an. Totuşi, dela prima vedere rămîi uimit de puterea, de temperamentul, de instinctul care au călăuzit aşa de sigur pe acest tînăr, care i-au dictat acea pictură suculentă, rafinată şi aspră în acelaşi timp, în care se simte încă inexperienţa, dar şi darurile cele mai preţioase. Nu-mi aduc aminte, de cînd am început să scriu cronicele mele artistice, să fi întîlnit debut mai promiţător. Numele unui Monticelli, al lui Van Gogh chiar — fără acea latură de nebunie genială — îţi vin în minte, atît de mare este simţul artistului pentru culoarea caldă, pentru o pastă abundentă şi strălucitoare ca un smalţ, sau îndrăzneala lui cînd dă piept cu cele mai grele probleme pe care le pune pictura modernă sau cu cele mai neprevăzute armonii de culori.

GH. OPRESCU

CRONICA MUZICALĂ

FILARMONICA. — ORCHESTRA DIN FRANKFURT

Cu concertul simfonic dirijat de Albert Volf și închinat memoriei lui Maurice Ravel, filarmonica a intrat în vacanța sfîrșitului de an muzical. Cercetînd cu aducerea aminte concertele ei săptămînale, vom constata dela început că viața noastră muzicală nu acuză la această încheiere de bilanț nici un beneficiu. In felul cum ele s'au desfășurat, în zadar am așteptat lună după lună să întrezărim măcar intenția de a da proporție, sens, și unitate unei activități care se cere orientată. Dar filarmonica s'a descărcat de obligațiile ei cu indiferență și cu o vădită predilecție pentru linia de minimă rezistență; cu foarte puține excepții concertele simfonice se resimțeau în alcătuirea programelor de economia de sforțări noui. Ni s'a oferit Brahms și Strauss, de pildă în cantități tolerabile doar la comemorări de centenare. A trebuit ca d. M. Jora, să dirijeze un concert pentru a auzi și altceva. Variațiile pe o temă de Haydn de pildă. Despre anemia programelor nu-și făceau iluzii nici diriguitorii instituției care alegeau cu deosebită grijă, calitatea soliștilor străini meniți să stimuleze curiositatea și să utilizeze credulitatea publicului; explicația fiind firește, că altfel publicul nu vine la concerte. Obiecția aceasta ar avea o valoare cel puțin practică, dacă filarmonica ar trebui să lupte pentru existență și să se acomodeze cerințelor pieței. Dar nu este cazul: filarmonica are, — sau ar trebui să aibă, — o suverană independență, întărită în autoritatea ei ca instituție, de prestigiul Fundațiilor Culturale Regale cărora aparține.

Obligațiile ei față de public sunt în linii generale, cel puțin două: prima este fără îndoială de ordin artistic; filarmonica trebue să servească frumosul muzical cu cele mai bune și mai curate puteri ale ei; dar ea este departe de a corespunde acestui comandament.

Dacă unui virtuoz îi este de multe ori iertată o ușoară scăpare sau imperfecțiune tehnică, care își află o largă răscumpărare în frumusețea gîndirii muzicale sau în energia generală a mișcării, nu tot astfel se prezintă cazul pentru o formațiune simfonică. Aci efortul individual este cu totul altul, iar inițiativa și răspunderea sînt ale dirijorului. O elementară regulă de igienă și de bunăcuviință muzicală cere imperios ca instrumentele orhestrei să fie riguros acordate și emisiunea lor riguros justă. Totuși credem că se poate afirma fără exagerare că la *nici-un* concert simfonic al stagiunii încheiate, — indiferent dacă dirijorul era indigen sau străin, — nu am fost scutiți de acea penibilă și devastatoare crispare cauzată de emisiunea unui sunet impur, provenit în general din tribul instrumentelor de lemn sau al suflătorilor. Nu știm în ce măsură această stare de lucruri neplăcută se datorește unei insuficiențe de ordin tehnic, sau vreunei imixtiuni administrative, care ar avea ca efect ultim in-

diferența și declinarea răspunderii din partea celor indicați s'o revendice. Oricum, viciul acesta fundamental al orchestrei filarmonice se cere grabnic și radical extirpat. Ne îndoim totuși că-i vom putea saluta dispariția în toamna viitoare.

Cînd această regulă elementară este permanent călcată, e improbabil să găsim primei noastre orchestre calități de ordin muzical mai înalt. Foarte rar ne-a fost dat să apreciem altfel decît răzleț, realizarea frumoasă a vreunui detaliu; de cele mai multe ori cizelarea acestora căpăta un fel de existență ideală, fruct al unei triple colaborări; orchestra furnizînd materialul, ca să zicem așa, brut, gestul dirijoral în măsura în care se întîmpla să fie expresiv și pentru public, indicînd sensul în care materia se cerea rafinată, iar imaginația ascultătorului împlinind restul. Un exemplu care prin contrast va fi convingător în această privință: orchestra de proporții reduse pe care a condus-o Hans von Beuda, a fost o sărbătoare rară pentru toți însetații de muzică curată; și totuși nimic excepțional în arta dirijorală a lui Beuda, nimic excepțional în calitatea individuală a instrumentiștilor; un concert de Mozart executat la una din audițiile orchestrei germane a dovedit-o; împreună însă, activînd ca echipă, instrumentiștii germani s'au ridicat cu mult mai presus decît s'ar fi putut bănui.

Ce împiedică orchestra noastră, care prenumără între membrii ei atîția eminenți instrumentiști, ce-i lipsește pentru a se putea ridica ceva mai aproape de frumusețile consacrate, stabilizate, imuabile care-i constituesc repertorul?

In ordinea materială a lucrurilor cu siguranță că-i lipsește un număr suficient de repetiții. Este drept că o bună parte din instrumentiști trebue să-și împartă timpul și munca între operă și concertele simfonice; aceasta constitue din punct de vedere artistic un abuz, a cărui consecință imediată este surmenajul, degradarea dela calitatea de artist la acea de meseriași al instrumentului. Urmările acestei exploatări nu se fac așteptate; niciodată ascultătorul nu are impresiunea, — cînd a putut surprinde un moment muzical fericit realizat, — că acesta s'ar datora oarecum respirației artistice a întregii orchestre, ci mai curînd că era zmuls cu forța sau obținut prin șiretenia dirijorului din inerția masei.

Promptitudinea de-a înțelege și de a realiza nu numai indicațiile brute ale măsurii și ale diverselor intrări de instrumente, dar și nuanța, modelajul materiei sonore, cizelarea celei ritmice, sînt necunoscute la noi. Pare să lipsească cu totul dragostea pentru lucrul cît mai bine făcut, conștiinciozitatea măcar profesională, dacă nu artistică. In indiferență sau resemnare, în comoditate sau lipsă de curiozitate, în acapararea autorității de vreun necalificat sau din anularea ei prin divizare trebue căutată explicația unei stări de lucruri descurajante pentru viitorul unei mai bune calități a muzicei noastre.

Un alt aspect al chestiunii se oglindește în programe; evident, considerate separat, și cu preocuparea de a le face plăcute unui număr cît mai mare de ascultători, oricare din ele sunt perfect justificate și nimeni nu se gîndește să conteste o simfonie de Brahms, sau un poem de Strauss; dar dacă s'ar face suma acestor programe și am compara-o cu aceea a anilor precedenți, modicitatea efortului de înoire, s'ar demasca cu luminoasă evidență. Intr'un cuvînt viața filarmonicei noastre pare să fi eșuat în apele stagnante ale funcționarismului, în „cultul incompetenței și al oroarei de responsabilitate".

A doua obligație mare a filarmonicei noastre constă în a participa activ și cît mai larg la promovarea talentelor și lucrărilor romînești, căci există și un aspect romînesc, oricît de modest ar fi el,

al vieții noastre muzicale; aspect care s'ar încadra minunat în suma activităților culturale ale Fundațiilor Regale. Este rostul conducătorilor marilor noastre instituții muzicale de a formula și de a preciza această participare. In orice caz ea trebue să existe. Dar vom căuta în zadar, cercetînd activitatea filarmonicei, semnele coherente ale unei astfel de participări. Obiecția ar fi desigur că între tînăra noastră generație de compozitori și public există un decalog prea mare, că publicul nostru se desinteresează de creația muzicală contimporană și că nu gustă cu adevărat decît lucrările consacrate de un mare număr de ani. Dar indicațiile succesului de public nu trebuesc urmate cu servilitate de o instituție de artă, confortabil la adăpost de orice criză financiară. A căuta obținerea de rezultate bănești favorabil, adică în specie deficite cît mai mici, și a le prezinta ca supremă justificare de existență, este fals, ridicol și steril.

Totuși am avut multe seri frumoase de muzică, ar fi ingrat să nu o recunoaștem, dar să nu ne facem iluzii; strălucirea pe care o dau unui sezon muzical marii virtuozi de circulație internațională nu ne aparține; aceste păsări călătoare care aduc cu ele primăvara oriunde se opresc, merită o ospitalitate muzicală dacă se poate spune, mai potrivită cu tradițiile noastre. De cîte ori nu am avut de regretat duritatea, inerția unui acompaniament de orchestră care punea plumb în aripile solistului?

După atîția ani de activitate, care au permis amplu, formarea și selecționarea elementelor, întărirea unei discipline și a unei tradiții, înzestrarea cu instrumente și partițiuni, sîntem în drept a cere ca prima noastră orchestră să fie cu mult mai aproape de nivelul celor din marile centre apusene, de cum se găsește ca astăzi. Posibilitatea există. In stare latentă orchestra filarmonicei e bună, dar ca și vestitele noastre bogății, calitățile ei sînt mai ales potențiale. La rari intervale, atunci cînd de pildă prestigiul și autoritatea unui Enescu, biciuește amorul propriu al instrumentiștilor, avem revelația de ceea ce ar putea fi și da orchestra filarmonicei. Dar aceste tresăriri au viața scurtă și în concertul următor e sigur că vom vedea dirijorul frămîntînd cu gesturi largi aluatul rezistent și viscos al unei masse orchestrale lipsite de spiritualitate și cu participarea aproape nulă.

Poate că un început de îndreptare s'ar produce dacă s'ar da Operei posibilitatea de a-și organiza o orchestră care să-i aparțină în întregime și care să aibă posibilitatea materială de a încerca măcar să realizeze ceea ce a putut realiza orchestra redusă a Operei din Frankfurt cu prilejul reprezentării pentru prima oară la noi a Tetralogiei lui Richard Wagner.

Eveniment considerabil pentru viața noastră muzicală și mai ales neașteptat. Cine ar fi îndrăznit să spere în deplasarea întregului ansamblu artistic și technic al Operei din Frankfurt pentru o singură reprezentație a Ringului și mai ales cine și-ar fi putut închipui că atîtea piedici aparent insurmontabile vor fi totuși învinse.

Așteptarea noastră a fost lungă: 55 de ani au trecut dela moartea lui Richard Wagner și aproape o sută dela concepția Inelului Nibelungului. Inceput ca o critică socialistă a capitalismului, poemul sfîrșește cu largi concesii făcute dramei de „operă mare". Comentariul socialist al „Aurului Rinului" pe care-l face G. Bernard Shaw, este irezistibil în argumentarea lui și împrejurările din viața lui Wagner care au precedat concepția Tetralogiei, ca și activitatea lui de revoluționar și violent pamfletar, întăresc în totul această interpretare. Dar revolta kapelmaistrului răzvrătit din Dresda s'a canalizat repede în creație poetică și muzicală așa cum mai tîrziu tot prin creație muzicală s'a desintoxicat de o dragoste adîncă și neîmplinită; pînă și re-

Die walachey

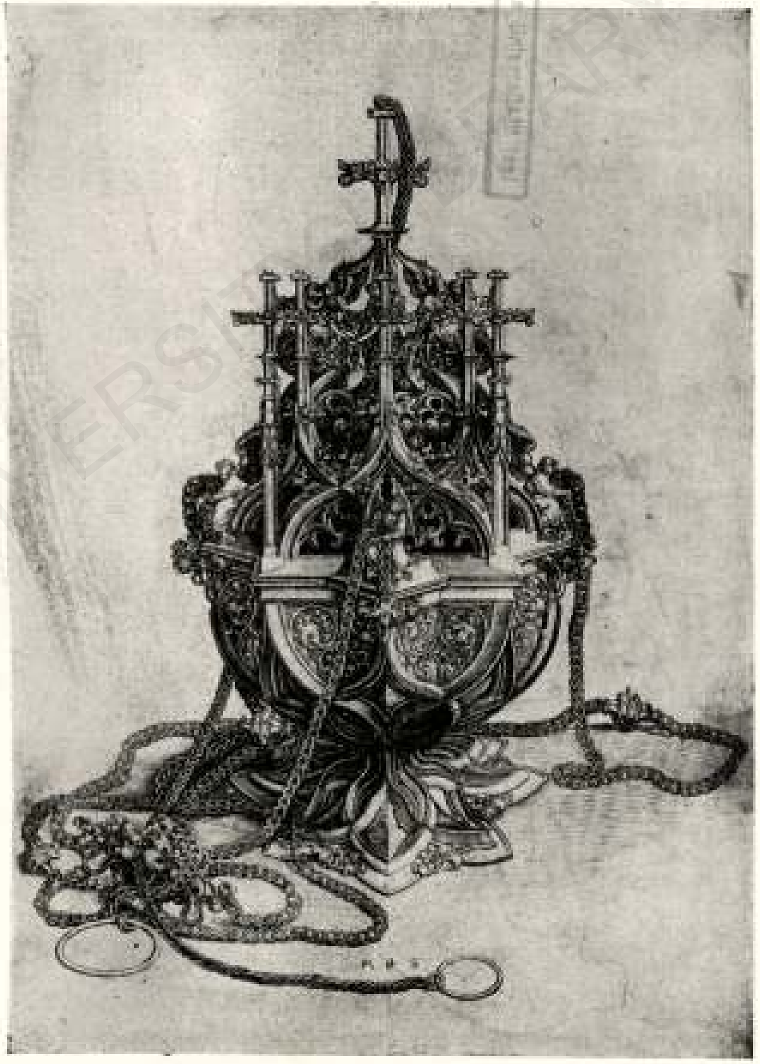
Walachey ist gar ein preyte gegent von den Sibenburgern anfahende bis zu dem Euxinischen meer raichen de schier gantz eben vnd der wasser dürftig gen mittag die Thonaw. vnd gein mitternacht die Reussen vnd gegen dem fluss Tiram Nomades das Scitisch geschlechte die Tartern genant habende. In disem land haben etwen gewonet das volck Gethe die den könig Darium den sun Histaspis in flucht gepracht vnd das land Traciam mit vil eynderlegung bekömert haben. Zu letst sind sie von den römischen waffen eyndergetruckt vnd abgenligt vnnd alda ein statt zu wonung der römer (die die Dacos bezwunge) auffgericht. vnder dem Römischen hawbtman Flacco. von dem sie Flacci. vnd darnach vber lange verwerlung der zeit auss verwandlung irs namens Walachia genãt. vnd also sie Flacci Walachi geheyssen worden. Diss volck sprache ist nochmals römisch wiewol zum maysten tail verwandelt vnd einem welschen menschen kawm verstentlich. zu vnsern zeiten sind vnder den Walachen zwo aufsrür gewesen. eine des volcks Danorum. die ander des volcks Dragularum. nach dem aber Dragule an der mechtigkeit den Danis vngleich ward vnnd mancherlay weyss von in bedrangt warden do fordreten sie in die Türcken zu hilff mit derselben beystannd nigten sie die danos schier gar ab. Aber Johannes hunades oder hunianisch racher auss gepruch des hungrischen gewalts den danis hilff vnd bracht sie nit allain herwider sunder erlangt auch inen selbs daraus rům vnd reichthumer. Die walachen wonen auch bey den inseln der Thonaw. vnder welchen insseln ich Peucem die inseln bey den alten geschichtschreibern als narnhaftig gemerckt hab. Sie haben auch in Tracia wonung. Ein tail der Walachen sind den Türcken. ein tail den Hungern vnderworffen. Nu ist vnuerborgen das gar mühsam ist die prouintzen zebeschreiben. so doch die geschichtschreiber den man nachfolgen muss nicht allain mancherlay sunder einander widerwertig vnd fast misshellig gefunden. vnd die örter der prouintzen nach gestalt vnnd gewalt irer herrscher zum dickern mal verwandelt werden. dan ettliche vor zeiten gar weyte prouintzen vnd land sind zu vnsern zeiten gar eng vnd klain. hin

Cronica din Nürnberg: Valahia

Hie facht ſich an gar ein grauſſem liche erſchrockenliche hyſtorien von dem wilden wütrich. Dracole wayde. Wie er die leüt geſpiſt hát. vnd gepraten, vnd mit den haübtern yn einem keſſel geſoten. vñ wie er die leüt geſchunden hat vñ zerhacken laſſen als ein kraut. Item er hat auch den müterñ ire kind gepratẽ vnd ſy habẽs müſ-ſen ſelber eſſen. Vnd vil andere erſchrockenliche ding die in diſſem Tractat geſchriben ſtend. Vnd in welchem land er geregiret hat.

Anonim, sec. XV: Vlad Țepeș la masă, în vecinătatea unor trași în țeapă (Dracole...)

Schongauer : Cădelniță

Dürer: Cei patru cavaleri ai apocalipsei

Dürer: Portretul lui Varnbüler

Lucas Cranach: S-tul George

Baldung Grien: Sabat ie vrăjitoare

Holbein: Erasm

mice sau metalurgice sunt atît de ridicate încît avantajele realizate la export, se pierd la importul „pilulelor de asudat"! Practic, Germania reuşeşte să finanţeze ocuparea economică a Romîniei, Bulgariei, Iugoslaviei, Ungariei şi Greciei, cu diferenţele de preţuri plătite de consumatorii: romîni, bulgari, iugoslavi, unguri şi greci. Mai mult, unele din produsele importate: (petrol, grîu, porumb etc.), le revinde în Anglia, Olanda, Belgia şi Suedia, procurîndu-şi astfel devizele libere de care are nevoie, pentru a cumpăra cauciuc, bumbac, metale colorate etc.

Monopolizarea comerţului exterior din Sud-Extul european se va accentua probabil atunci cînd acordul anglo-italian va intra în vigoare şi va deveni total la semnarea mult aşteptat-ului acord anglo-german. Atunci, Roma şi Berlinul vor fi probabil abundent aprovizionate cu credite dela Londra şi Paris, ceea ce va permite axei să cumpere tot ce se va găsi de cumpărat între Dunăre, Marea Neagră, Marea Egee şi Adriatică. Nu ar fi oare mai normal să se încerce direct acordarea de credite anglo-franceze la Bucureşti, Budapesta, Sofia, Belgrad şi Atena? Oare aceste ţări s'au dovedit debitoare mai puţin serioase decît Germania şi Italia?

CAPACITATEA DE EXPORT A ROMÎNIEI.

Neuitata politică „prin noi înşi-ne", a avut drept rezultat să fiecare din cei aproape 20 milioane descendenţi ai lui Traian, este convins de imensele bogăţii naturale ale Romîniei. Iată însă că experienţa ultimilor ani este menită să dovedească tocmai contrarul. Astfel, rezervele noastre de ţiţeiu păreau inepuizabile pînă în 1936. De atunci, sondele de explorare, puţine cîte s'au pus, sunt într'o largă măsură sterile, iar zăcămintele mari cunoscute, pe cale de rapidă epuizare. Din prospecţiunile geofizice pe care le-am putut analiza, majoritatea arată că, regiunile bănuite petrolifere, sunt cel puţin dubioase.

De aceea, este îndoelnic ca producţia anuală de ţiţeiu a Romîniei să mai atingă vre'odată 8,6 milioane tone, cît a fost în 1935/36. De aici încolo trebue să ne aşteptăm la o medie anuală de cel mult 6—6,5 milioane sau poate şi mai puţin.

In timp ce producţia de ţiţeiu scade, consumul intern este însă în creştere. Prin urmare, exportul de produse petrolifere nu va mai atinge niciodată nivelul din 1935/36. Dimpotrivă, trebue să ne aşteptăm la dispariţia treptată (8—10 ani) a capitolului „petrol" din exportul Romîniei. Aceasta înseamnă aproximativ 40—60% din valoarea totală exportată.

Al doilea capitol important în exportul Romîniei îl formează cerealele. In condiţiile tehnice actuale ale agriculturii noastre, ce am exportat în medie în ultimii zece ani, constitue aproximativ un maximum. Suprafeţele însămînţate nemai fiind mult extensibile, la o populaţie în creştere continuă, este normal ca disponibilităţile de export să fie în scădere. Numai o mărire a randamentului la hectar ar spori şi capacitatea la export. Aceasta însă nu se poate realiza decît într'un interval relativ lung, aşa încît, în anii care vin, disponibilităţile de cereale exportabile vor fi în scădere lentă, dar sigură.

Lemnul, care constitue al treilea mare capitol al exportului, a depăşit de mult limita naturală. Exploatarea de jaf a pădurilor noastre în ultimii patruzeci de ani, a dus la o despădurire masivă. Majoritatea pădurilor exploatabile sunt sub limita de vîrstă.

In fine, animalele, al patrulea capitol însemnat al comerţului exterior, deşi se pot înmulţi relativ repede, totuşi exportul este dificil. A

fost suficientă o ușoară intensificare a exportului și consumului intern, ca numărul vitelor să descrească. Astăzi, Romînia Mare are mai puține vite decît înainte de războiu, iar numărul lor pe hectar sau cap de locuitor, este cu mult inferioară cifrei din 1900.

Petrolul, cerealele, lemnul și animalele constitue aproximativ 90% din exportul total și credem că nu exagerăm dacă evaluăm scăderea cantităților exportabile în următorii cinci ani la cel puțin 25% din ce au fost în 1936. Cu ce vom plăti atunci importul indispensabil de mașini și materii prime? Nu este vorba de o problemă îndepărtată, ci una de mare și imediată actualitate. Iluzia imenselor noastre bogății, riscă să ne ducă la o criză structurală de lungă durată. Dacă nu se organizează repede înlocuirea produselor noastre obișnuite de export, riscăm să nu avem cu ce cumpăra produsele străine necesare economiei naționale, să se reducă simțitor încasările bugetare și ale căilor ferate și să se anchilozeze o mare parte din economia națională.

ANDREI ȘERBULESCU

semnarea, oboseala de a trăi și-au găsit expresia muzicală aptă la acest creator, izvor al celei mai cotropitoare inundații muzicale din cîte a cunoscut secolul trecut.

Dacă pentru țările germane „complexul Wagner" continuă să iradieze, să influențeze și să stimuleze cu toate aspectele lui, pentru restul omenirei valoarea, semnificarea lui ei mai ales muzicală. Astăzi cînd entuziasmul fanatic și exclusivist nu mai poate fi conceput, cînd reacțiunea și mai apoi snobismul antiwagnerian au trecut de modă, ascultătorul onest față de el-însuși, se poate lăsa furat fără grijă și fără prejudecată de vraja cuceritoare a celei mai vaste revărsări de muzică din cîte a produs geniul omenesc. E cu neputință a lua parte la o reprezentare a Tetralogiei fără a nu rămîne multă vreme după aceea sub farmecul ei atotstăpînitor. La prima vedere s'ar fi putut crede, că multe din dificultățile de executare, la noi, ar fi insolubile, și totuși sîrguința, ingeniozitatea, grija minuțioasă a unei perfecte puneri la punct, au triumfat. Tetralogia a fost pentru inițiați ca și pentru neinițiați prilej de adîncă și totală desfătare niciodată pînă acum, credem, și au avut bucureștenii ocazia de-a privi și asculta drama muzicală wagneriană mai unitar și mai credincios redată, de cum a făcut-o ansamblul Operei dela Frankfurt.

Sunt multe elemente, care trebuesc echilibrate între ele pentru a izbuti să se creeze și mai ales mențină, atmosfera de farmec, de legendă, în care se mișcă, trăiesc și cîntă personagiile de basm ale Ring-ului.

In primul rînd orchestra. Era greu de crezut că numai 68 de instrumentiști, (atîți cît pot încăpea) și în ce condiții!... în groapa orchestrei dela Opera Romînă, vor putea suplini ansamblul impunător al celor 140 de instrumentiști dela Bayreuth! Ce amputări dureroase au trebuit să se facă și cu cîtă grijă, pentru a nu slăbi peste măsură vitalitatea și unitatea organismului. Operațiunea a fost însă magistral executată și orchestra, care este cu mult cel mai important personagiu din drama wagneriană, s'a dovedit bună mai presus de așteptările noastre, care erau mari. Bineînțeles înjumătățirea ei a trebuit să fie plătită; în general preludiile, precum și marile tablouri simfonice, începutul actului II și III, sfîrșitul actului III din Walküre, începutul din Rheingold de pildă, s'au resimțit de lipsa massei instrumentale care nu putea fi în niciun chip escamotată. Dar cu puțină bunăvoință și cu puțină imaginație, ascultătorul și mai ales cunoscătorul entuziast putea suplini această lipsă. In schimb ce perfectă desfătare ne-a fost dat să avem, ascultînd o orchestră cu instrumente perfect acordate, cu emisiuni riguros juste, în special alămurile și lemnele care au rol așa de important, în orchestra wagneriană, au fost de-o perfecțiune, curentă, în Germania, dar foarte rară la noi. Avînd deci un material prim fără cusur, dirijorul și-a putut îndrepta toată grija și atenția la dozarea justă a volumului sonor, la păstrarea echilibrului între voci și orchestră, în fine la modelarea neîntreruptă și mereu schimbătoare a leit motivelor care însoțesc și întregesc cuvîntul sau acțiunea dramatică de pe scenă. In rolul acesta de covîrșitoare importanță, orchestra Operei din Frankfurt s'a arătat la înălțimea prestigiului muzicei germane și a tradiției wagneriane. Comentariul ei simfonic a fost întotdeauna expresiv, reliefat dar fără emfază, foarte simplu și precis totodată în numeroasele schimbări de tempi, pe care le aduce după sine, desfășurarea dialogului de pe scenă. Intr'un cuvînt orchestra a reușit să ne facă a nu-i purta de grijă și ascultătorii încîntați într'o totală relaxare, se lăsau purtați de valurile ei mișcătoare.

Cu mult mai greu, considerată individual, este sarcina cîntăreţilor. In afară de resurse vocale excepţionale şi de o rezistenţă fizică de atlet a corzilor vocale, cîntăreţul wagnerian trebue să fie format şi impregnat de spiritul şi stilul propriu acestei muzici. Vocea lui trebue să se încorporeze orchestrei cu precizia unui instrument; intonaţia să fie riguros justă, iar dicţiunea perfectă. Ca şi cînd nu ar fi deajuns, i se mai cere încă ceva: mişcări care să aibă un sens şi o ţinută plastică. Acestea sunt cu atît mai greu de realizat cu cît nu există nicio corespondenţă, în timp, între vorbele încetinite în emisiunea lor de muzică şi gestul care în chip firesc le-ar însoţi.

Mişcarea deci, atît cît este, nu mai poate fi „naturală", ci gîndită, stilizată, şi în neîntreruptă corespondenţă cu muzica. Dar nici aceasta nu e deajuns; se mai cere o mare omogenitate a valorii artistice a vocilor; drama wagneriană nu suportă „stele" vocale la un loc cu modeşti sateliţi; prezenţa unei asemenea stele ar strica echilibrul vocal şi odată cu el s'ar risipi şi vraja muzicii.

Infine, ultima şi nu cea mai mică dintre dificultăţi, a fost realizarea decorurilor, luminilor şi întreaga punere în scenă, într'un local care ar încăpea confortabil cu sală cu tot, pe scena teatrului din Beyreuth! Şi de data aceasta, priceperea, ingeniozitatea şi desăvîrşita pregătire au învins. Nimic n'a fost lăsat întîmplării sau improvizaţiei grăbite; deaceea în ciuda atîtor dificultăţi de tehnică scenică cu care e presărat Ringul, nicio clipă aproape, nu am fost readuşi pe pămînt de stridenţa vreunui detaliu neizbutit. Dar, de foarte multe ori am fost fermecaţi de frumuseţea şi de gradaţia desăvîrşită a luminilor, de nobleţea sau asprimea peisagiilor, de cerul schimbător care urmăreşte atît de atent ce se petrece între zei, oameni şi orchestră.

Dacă am stăruit atît asupra greutăţilor care stăteau în calea unei realizări, frumoase a Tetralogiei, pe scena Operei noastre, e pentru a putea spune că ele au fost învinse de artiştii şi tehnicienii dela Frankfurt mai bine de cum credeam că este omeneşte posibil. Rezultat cu atît mai remarcabil, cu cît nu s'ar putea spune despre niciun artist în parte, că este excepţional de valoros; dar aci este cazul de a spune că întregul e mai mare decît suma părţilor. Ceea ce a realizat ansamblul Operei dela Frankfurt este fără îndoială, suma eforturilor individuale, dar reprezintă tot aşa de bine şi tradiţia în cultură, adîncă seriozitate cu care artiştii germani servesc idealul în artă totala supunere la voinţa şi intenţiile marelui vrăjitor.

Idealul wagnerian nu poate fi servit altfel. Dela mibemolul grav care vesteşte în orchestră apropierea Rinului şi pînă la apoteoza finală a zeilor care pier în Walhala, farmecul a tot stăpînitor n'a fost o clipă zdruncinat sau micşorat. Muzica, vorba şi mişcarea, se desfăşurau, armonic, organic, fără nicio imperfecţiune, fără cea mai mică ezitare, fără privire şi fără întîrziere. Nu se poate semnala puritatea, fluiditatea cu care au cîntat fetele Rinului fără a nu pomeni de Alberich şi de Minu, de Wotan şi Frika, de Flèa, Fasolt, Fafner, de Zoge, Froh şi Donner.

Cele două ore cît a durat Aurul Rinului, au trecut ca un vis, cu toate că e mai puţin reprezentată, decît celelalte opere ale Tetralogiei. Aurul Rinului, e totuşi cea mai închegată şi proporţionată ca acţiune dramatică şi muzica curge mereu proaspătă şi nouă. E de altfel şi singura operă din ciclu, care e lipsită de acele dialoguri rezumative şi explicative cu care sunt îngreuiate serile următoare ale Tetralogiei. Wagner, care nu îndrăznise să spere în anul cînd a scris poemul Nibelungilor, că uriaşa lui zămislire dramatică, va fi reprezentată vreodată în întregime, a dat fiecărei drame muzicale o oarecare autonomie pentru a face posibilă reprezentarea separată. Aceasta este pro-

venienţa acelor mai mult decît copioase dialoguri care frînează şi muzica şi acţiunea dramatică, cum este cazul de pildă în actul II din Walküre, dialogul dintre Wotan şi Brünhilde, dar în asemenea cazuri frumuseţea limbii salvează situaţia, mai ales dacă recitativele sunt cîntate cu acel amestec de nobleţe şi de energie caracteristică stilului wagnerian, şi aşa de apropriată specificului limbii germane. De aceea orice încercare de traducere a Ring-ului este dinainte sortită, în cel mai bun caz, unei victorii foarte parţiale, iar ca să nădăjduim că vom avea vreodată o echipă de cîntăreţi formaţi şi desăvîrşiţi în stilul wagnerian, ar fi deşertăciune curată; iubitorul de muzică entuziast se va fi întrebînd cu melancolie cînd oare îi va fi dat să asculte Tetralogia la noi, în condiţiuni care fac cinste multă Operei din Frankfurt şi care umple inima de recunoştinţă pentru acei care s'au gîndit să ofere o astfel de incomparabilă sărbătoare muzicală

RADU GEORGESCU

CRONICA DRAMATICĂ

LA O NOUĂ DIRECȚIE A TEATRULUI NAȚIONAL

In momentul în care scriu aceste rînduri, nu se cunoaște încă numele noului director al Teatrului Național. E cu atît mai bine. Ne vom putea astfel adresa nu persoanei menite să preia succesiunea recent deschisă, ci funcțiunii însăși. Nou director pentru noi însemnează nu *nou titular*, ci *nouă direcție*.

Expresia este de altfel greșită. Teatrul Național n'a avut de multă vreme direcție. Mi se pare că dela Alexandru Davilla și Pompiliu Eliade, conducătorii acestei instituții n'au mai fost propriu zis directori, ci numai administratori.

Spun acest lucru, fără sentimentul de a fi neplos față de memoria lui Paul Prodan, a cărui moarte de om tînăr am deplîns-o sincer.

A fost un bun gospodar, un om cumpănit, un spirit ponderat, fără mari îndrăzneli, dar și fără mari erori. Singura sa greșeală—greșală de principiu — a fost de a crede că funcțiunea sa este în primul rînd de ordin administrativ. Prin aceasta, Paul Prodan, reducea importanța propriului său post, îi limita orizontul, îl minimaliza. Printr'o modestie rău plasată, direcția Teatrului Național și-a pierdut caracterul de post central în cultura romînească, și a devenit cu timpul un fel de mică regie autonomă — cum este de exemplu „Cassa Muncii C. F. R.".

Trebue să recunoaștem că acest fel limitat de a înțelege o direcție de Teatru Național, nu i se datorează exclusiv lui Paul Prodan. El nu a făcut decît să continue cu un surplus de modestie temperamentală, o stare de lucruri de mult instaurată acolo.

Nu numai lungul directorat al răsposatului Mavrodi, dar toată conducerea dela războiu încoace a stabilit în Teatru o mentalitate de serviciu administrativ. Problemele specifice de teatru, problemele de cultură și de artă, au fost lăsate pe planul al doilea, ba chiar foarte adesea complet nesocotite, singura preocupare permanentă privind mecanismul juridic, bugetar și administrativ al instituției. Cînd acest mecanism era pus la punct, cînd el funcționa fără accident și fără deficit, titularul postului își considera misiunea îndeplinită. Este în firea oricărui organ biurocratic să uite obiectivele pentru care a fost creat și să considere propria sa existență, drept unic scop. Orice administrație își creează false probleme, pe care le rezolvă, transformîndu-le apoi — printr'un abil sofism — în obiective principale.

In 20 de ani, condus așa cum a fost, Teatrul Național a uitat că funcțiunea sa este de a crea o literatură dramatică originală, de a menține vii operele noastre clasice, de a păstra contactul cu marea literatură universală, de a crește generații noi de actori, de a face din prima noastră scenă punctul de intîlnire al scrisului romînesc cu plastica și muzica romînească, în sfîrșit, de a întreține în existența teatrului un climat de cultură. A uitat toate aceste obligații care fac parte din esența lui, din structura, din rațiunea lui de a fi — și și-a redus întreaga existență la elementarul „bun mers" al ruajului său tehnic, întocmai ca un dinam care funcționează de unul singur, în vid, deși rostul său este de a pune în mișcare o întreagă uzină.

Teatrul Național trebue să fie redat culturii romînești. El trebue să-și asume din nou funcțiunile dela care de bună voie s'a demis. E momentul să se înțeleagă că această instituție nu trăiește pentru a realiza anual previziunile unui capitol bugetar. Cifra încasărilor sale nu poate fi nici un obiectiv, nici un criteriu. Sunt bugete înfloritoare care se plătesc cu inexorabile deficite de ordin intelectual.

Un director de Teatru Național nu este răspunzător numai față de Inalta Curte de Conturi. Există alte instanțe de control, al căror verdict este mai grav, chiar dacă se pronunță mai tîrziu și chiar dacă nu se consemnează în niciun dosar oficial.

Am mai observat și altă dată: între teatrul nostru de astăzi și celelalte arte (literatură, plastică, muzică), este o deosebire de nivel care echivalează cu scoaterea teatrului din cultură.

Fără a relua aici o întreagă serie de exemple, pe care cu oarecare amploare le am expus, altă dată, în altă parte [1]), e deajuns să observăm că dela războiu încoace scena românească nu numai că nu a dat nimic echivalent marelor opere create în roman și poezie, dar nu a participat nici prin efort, nici prin tendință, nici prin atmosferă generală, la desbaterile de idei, la bogăția și diversitatea de preocupări care a însuflețit celelalte domenii ale culturii noastre actuale.

In timp ce în roman, în esseu, în poezie, am asistat la o schimbare radicală de tehnică și de stil, teatrul a rămas străin de această mișcare înoitoare, în așa măsură încît se poate spune că dela un moment anumit, el nu a mai avut niciun punct de contact cu gîndirea, cu arta și cu sensibilitatea timpului nostru, de care nu s'a apropiat și din care s'ar zice că nu face efectiv parte.

„*Teatrul cu punțile tăiate*", am scris odată și îmi permit să repet formula, care mi se pare de două ori exactă, căci drumurile teatrului sunt tăiate și spre lucruri și spre oameni. Nicio idee nouă n'a pătruns de multă vreme în această obosită artă, niciun om nou n'a bătut de multă vreme la această poartă veche.

Să nu reluăm aici un proces prea mare, spre a fi desbătut în întregul lui. Să facem însă cea mai simplă dintre constatări: gîndiți-vă ce ne-a dat teatrul nostru în decursul stagiunii ce se încheie și puneți alături tot ceea ce în acelaşi răstimp ne-a dat literatura.

Cînd în roman apare o carte de dimensiunile și greutatea operei d-lui G. Călinescu. *Romanul Otiliei*, teatrul ni-l oferă pe „Ion al Văduvei". Cînd în poezie, un tînăr cu totul necunoscut, d-l Emil Botta, aduce cu întîiul său volum, *Intunecatul April*, un extraordinar mesaj liric, ce ne permite să recunoaștem dela primele acorduri un poet,

---

[1]) Banca H. sau Despre o direcție critică în teatru'' (5 articole în „Rampa'' din Septemvrie 1935). „Notă despre literatura dramatică'' (Revista Fundațiilor Regale, Septemvrie 1936). „Notă tot despre literatura dramatică'' (Revista Fundațiilor Regale, Noemvrie 1936).

teatrul ne dă „Glumele destinului", ale d-lui Aslan. Cînd în mai puțin de un an, cîteva nume noi de romancieri și poeți (Cella Serghi, Gh. Banea, Mircea Gestirone.......), isbutesc să afirme dela început incontestabila lor vocație literară, teatrul nu isbutește nu numai să cheme niciun condei nou, dar nici măcar să și le păstreze pe cele vechi.

In decursul unei stagiuni care presupune o considerabilă cheltuială de timp, de muncă, de bani, de oameni și de material, care este singurul moment de artă realizat pe scenele noastre? Unul singur — și poate tot ar fi de ajuns să scuze, dacă nu să justifice, atîta vreme pierdută, atîtea așteptări căzute..... Unde este, nu zic piesa pe care să ne-o fi revelat această stagiune, dar unde este cel puțin experiența de regie, pe care să o fi încercat, unde este marea încercare actoricească, pe care să o fi făcut posibilă, unde este noua viziune decorativă pe care să ne-o fi propus?

Dacă există răspunderi, ele nu îi pot reveni decît Teatrului Național. El e presupus a constitui conștiința de sine a teatrului nostru; el e obligat a exercita prin simpla sa existență, controlul critic al întregii vieți de teatru, și poate că nu e exagerat să spunem, al întregii noastre vieți de cultură. Teatrul poate fi punctul de întîlnire, de fuziune, de clarificare a tuturor tendințelor și posibilităților de sensibilitate și gîndire ce se manifestă în felurite domenii de expresie, dar care își pot găsi în teatru conștiința unității lor de stil.

Noul director va găsi, se pare, la Teatrul Național, o gospodărie prosperă, o deplină securitate materială a instituției, un mecanism administrativ fără cursur.

Dacă va considera că misiunea sa exclusivă este de a menține toate acestea în bună stare, ca și cum ele ar constitui valori în sine, atunci Teatrul Național își va fi căpătat încă un bun administrator, în seria aproape tradițională a foștilor conducători. Dar dacă va avea curajul să-și pună deschis problema funcțiunii ce îi revine Teatrului Național în ansamblul unei culturi, atunci e posibil să intrăm nu numai într'o nouă direcție, dar poate într'o nouă epocă. Cuvîntul nu mi se pare excesiv.

UN MOMENT REPREZENTATIV DE TEATRU

Am văzut cu mare întîrziere, la una din ultimele ei reprezentații, *Actrița*, piesă ce s'a jucat cu mare succes, în decursul întregei stagiuni, la Studioul Teatrului Național.

Se înțelege, e prea tîrziu pentru o cronică și de altfel nici nu ar fi mare lucru de spus despre această melodramă, pe care publicul din Capitală și provincie a ratificat-o cu lacrimile lui.

Dar este în acest spectacol un moment care definește un întreg stil teatral. E o adevărată scenă documentară. Ea indică în același timp și o concepție de regie și o tehnică actoricească și o mentalitate de public.

In puține cuvinte, iată despre ce e vorba. O mare actriță are o fiică tînără, pe care, în parte din iubire, în parte din gelozie, voiește s'o împiedice a deveni și ea la rîndul ei actriță. Tînăra fată, pentru a obține consimțămîntul refuzat, o imploră pe mama ei s'o asculte cum recită un monolog dintr'o piesă de Knut Hamsun, pentru a-și da seama dacă are sau nu talent. Dacă da, va face teatru; dacă nu, va renunța. Mama acceptă (mai ales că monologul acesta a fost pe vremuri unul din marile ei triumfuri personale), iar fata recită monologul.

„Nu e rău", spune marea actriță, după ce și-a ascultat ca la un examen fiica. „Nu e rău, dar acuma ascultă-mă cum spun eu același monolog, și vei înțelege ce înseamnă o actriță".

Zis și făcut. Mama recită la rîndul ei lunga tiradă, dar cu așa de mare artă, încît fiica izbucnește în plîns, copleșită de emoție și cade la picioarele mamei actrițe, exclamînd: „da, mamă, acum văd bine că nu am talent".

Cortina cade și cu aceasta se termină actul al doilea. Ce se întîmplă mai tîrziu nu are nicio importanță. Dar mica scenă pe care v'am povestit-o, este în schimb plină de tîlc. Fără voia autorului, fără voia regisorului și poate chiar fără voia interpretelor, ea ne prezintă două maniere de a înțelege teatrul, și scoate din confruntarea lor o concluzie care valorează cît un simbol.

Pe actrița-mamă o joacă d-na Marioara Voiculescu. Pe fiica ei, o joacă d-na Marietta Deculescu. Amîndouă spun același text, dar într'un fel, așa de diferit, încît cuvintele — deși sunt aceleași cuvinte — își pierd sensul, se modifică, devin absolut altceva. Nu este numai distanța dintre două temperamente dramatice deosebite, este prăpastia dintre două limbi străine. S'ar zice că cele două interprete vorbeau nu numai cu alte accente, dar cu alt vocabular, cu altă sintexă.

Textul în sine este lipsit de interes. E un adevărat „monolog de examen", în care gradațiile de ton se acumulează ca gamele în exercițiile de pian. Nici nu se poate visa ceva mai declamator și mai teatral. Tot monologul e făcut din arpegii scriitoare.

Imi iau libertatea de a-l transcrie, cel puțin în măsura în care l-am putut nota la spectacol. Se va înțelege astfel și mai bine, jocul celor două interprete:

„Așa dar tînără, frumoasă, iubită de toți și liberă, mai ales liberă... Te-am dorit, te-am iubit, te-am ales... Pentru tine am respins pe cei din rassa mea, din țara mea, mi-am nesocotit prietenii, am îndepărtat pe cei cărora le eram dragă, pe toți ai mei... Pentru tine, în jurul meu, am făcut un gol imens, am rămas singură, în fața ta, a ta, amanta ta, sclava ta... Și m'ai trădat, m'ai părăsit, într'o seară, ca un hoț, fără să-mi spui nimic, fără un cuvînt... Ai plecat. Mi-ai adus această jignire. Mi-ai pricinuit această durere. Mi-ai făcut acest dar... Și te iubeam... și te iubeam. Te-am iubit, chiar după ce ai plecat, fără să-mi dau seama, din instinct. Am fost mereu a ta, cu inima, cu gîndul. Te-am urmat, te-am căutat, te-am găsit însfîrșit... Mizerabile! Mizerabile! Pînă acum te-am iertat. Am uitat tot. Aceasta însă n'o voi îndura... n'o voi îndura... n'o voi putea îndura".

D-na Deculescu joacă întreaga scenă cu o mare simplicitate: aproape fără gesturi, fără ridicări de voce, fără lacrimi.

Acolo unde textul este cu totul melodramatic („Mizerabile! Mizerabile!"), nu știu ce intensitate intimă de emoție îi permite acestei tinere interprete să evite strigătul. Totul este spus dela început pînă la sfîrșit cu o sinceritate convinsă și convingătoare. Nimic exterior, nimic apăsat, nimic excesiv.

Da, dar „asta nu este teatru". Nu așa se joacă teatru. D-ra Marietta Deculescu se înșeală. Sinceritatea jocului său este o eroare. Adevărul emoției sale este inutil. I-o spune autorul, i-o spune regisorul, i-o spune partenera și i-o spune însfîrșit publicul.

Dacă d-ra Deculescu vrea să afle cum se joacă teatru, atunci să ia aminte la d-na Voiculescu. Va învăța dela d-sa cum să plîngă, cum să strige, cum să se bată cu pumnii în piept, cum să desfacă mari brațele, cum să se despletească și cum să se lamenteze. Lecția este completă.

Intr'adevăr, cînd îi vine rîndul mamei actriţe de a repeta tirada, d-na Voiculescu se instalează într'un fotoliu, începe să-şi frîngă mîinile, să-şi crispeze figura, să-şi închidă ochii, să-şi umfle toracele. După această preliminare „punere în nervi", monologul este declamat patetic, într'o adevărată explozie vocală, cu gîfîieli, suspine şi ţipete, ce ridică brusc textul cu cinci tonuri mai sus de portativul său normal.

„Asta da, teatru!", pare să zică cu satisfacţie toată lumea, dela directorul de scenă pînă la ultimul spectator. Căci într'adevăr, ce e absurd în această scenă, este caracterul ei demonstrativ. Ni se oferă două versiuni actoriceşti ale aceluiaşi moment dramatic şi suntem invitaţi să dezaprobăm jocul simplu şi natural al primei actriţe, pentru a aproba furtunos jocul fals, exagerat şi factice al celei de a doua.

Este o întreagă mentalitate de teatru în această experienţă, un întreg program, o întreagă şcoală în această exhibiţie.

Se înţelege, nu-i vom face nicio vină d-nei Voiculescu. D-sa e o comediană cu prea bogate resurse, pentru ca un singur rol să ne dea dreptul de a emite judecăţi globale.

Nu interpretarea d-sale ni s'a părut regretabilă în cadrul piesei de care vorbim, ci sensul reprezentativ pe care această interpretare îl capătă. Era mai mult şi mai grav decît o compoziţie bună sau rea: era o recomandare, un exemplu, un stil oficial. Jocul d-nei Voiculescu nu angaja numai talentul d-sale, ci punea în cauză o concepţie de teatru. Din excesele unui temperament de tragediană, făcea o lege de scenă. Această lege promovează poncifele de joc, artificiile de gest şi voce, pentru a descuraja glasul timid — şi care se aude, la teatru, din ce în ce mai rar — al sensibilităţii adevărate.

MIHAIL SEBASTIAN

VECINII NOŞTRI

MINORITATEA GERMANĂ ÎN CEHOSLOVACIA

Statul Republicei Cehoslovace creat dintr'o parte a teritoriilor ce aparţineau înainte Imperiului Austro-Ungar, a moştenit dela acesta şi caracterul etnografic multicolor. Intr'adevăr, minorităţile în Cehoslovacia reprezintă, în populaţia ţării, un procentaj extrem de important.

Primul loc îl ocupă minoritatea germană, care exprimă circa 23% din populaţia Statului Cehoslovac. Acesteia îi urmează ungurii (circa 6%), ruşii (3%), polonezii (0,6%) etc.

In ce priveşte minoritatea germană, aceasta nu este risipită pe teritoriul Cehoslovac, ci formează insule compacte, concentrate în cea mai mare parte în lungul graniţelor nordice şi apusene ale Republicei.

Graţie unei politici interne pline de prudenţă, s'a ajuns ca toate categoriile etnice ce locuesc pe teritoriul statului cehoslovac, să colaboreze pentru propăşirea şi apărarea Republicei. Ideea şi cuvîntul *„Cehoslovacia"* predomnesc peste orice antagonism de caracter naţional sau confesional.

Libertatea de desvoltare a fiecărei ramuri etnografice pentru manifestările spirituale a fost şi este un quid caracteristic statului cehoslovac, principala grijă a conducătorilor Republicei fiind întotdeauna colaborarea leală cu minorităţile.

Aşezarea geografică însă, extrem de nefavorabilă, a minorităţii germane, care a rămas expusă canalizării şi influenţei misticismului naţional-socialist din Reich, a făcut ca colaborarea prietenească cu minoritatea germană să devie un punct nevralgic al politicei interne cehoslovace.

In această ordine de idei, de un interes şi importanţă deosebite, apare discursul rostit de d-l Dr. Milan Hodza, şeful guvernului cehoslovac.

Insemnătatea acestui discurs devine şi mai clară dacă luăm în seamă ultimele evenimente din Europa Centrală şi din Cehoslovacia, însăşi ca: Anschlussul Austriei cu Germania, mişcarea nemţilor sudeţi conduşi de d-l Henlein, ieşirea din guvernul cehoslovac al reprezentanţilor activiştilor etc.

In magistralul său discurs, d-l Hodza a afirmat şi a subliniat că toţi cetăţenii cehoslovaci, fără nicio deosebire de origine etnică, se bucură şi se vor bucura de protecţia Statului Cehoslovac. Guvernul cehoslovac niciodată şi sub nicio formă nu va practica represalii faţă de minorităţile de pe teritoriul cehoslovac.

In ce privește în special minoritatea germană, d-l Hodză a relevat că Cehoslovacia a fost întotdeauna foarte binevoitoare față de această parte a populației ei. Ca dovadă: germanii din Cehoslovacia au școlile lor: inferioare, secundare și superioare. Conducătorii Statului Cehoslovac au păstrat germanilor din Cehoslovacia vieața lor culturală, creînd școlile germane în ținuturi unde sub regimul antebelic nici nu existau.

Pentru precizarea însă a politicei Republicei Cehoslovace față de minoritățile ei, politicei care ar putea fi prezentată ochilor necunoscători sub o formă falsă, guvernul cehoslovac a hotărît, conform declarațiilor d-lui Hodza, a întocmi „Statutul minorităților din Statul Cehoslovac", în care se vor preciza și consacra drepturile acordate acestora.

Astfel se va căuta a pune capăt propagandei dușmănoase îndreptate contra muncii cinstite și binevoitoare a guvernului cehoslovac, care își va putea continua liniștit munca constructivă. Iar baza acestei munci o va forma și mai departe colaborarea democratică cu toți cei ce, înlăuntrul statului cehoslovac, doresc liniștea, ordinea și pacea. Realitățile și faptele vor înlocui deci discuțiunile.

Dorința guvernului cehoslovac de a colabora și mai departe cu minoritățile etnice este evidentă. Colaborarea aceasta însă trebue să aibă la bază loialitatea și solidaritatea. Date fiind aceste baze, colaborarea cu minoritatea germană, în special, va putea servi drept garanție a durabilității drepturilor acordate.

Ințelegerea pașnică care va conduce la colaborarea loială cu minoritatea germană, iată problema la ordinea zilei a politicei interne cehoslovace.

DESVOLTAREA RELAȚIUNILOR ECONOMICE ÎNTRE STATELE MICII ÎNȚELEGERI

Cu ocazia conferinței Micii Ințelegeri, care a avut loc la București, întreaga presă cehoslovacă relevă din nou importanța acestei uniuni, menită să devină baza și apărarea păcii în Europa Centrală.

Cu multă bucurie și satisfacție ziarele și revistele cehoslovace subliniază progresele realizate în ce privește desvoltarea relațiunilor economice între cele 3 țări. Căci desvoltarea relațiunilor economice scoate la iveală odată mai mult solidaritatea politică și economică, ce formează baza și dă vitalitatea Micii Ințelegeri.

Astfel revista „Zemédélské druzstevné Listy", una din cele mai interesante reviste economice cehoslovace, publică următoarele cifre, care dovedesc că ideea creării Micii Ințelegeri Economice n'a fost ceva utopic, un deziderat menit să rămînă veșnic nerealizat, ci o necesitate dictată de timpurile noastre, necesitatea care a luat forme concrete și tinde mereu către progres. Aceste cifre sunt:

	Importul Cehoslovaciei din		Exportul Cehoslovaciei în	
	Iugoslavia	Romînia	Iugoslavia	Romînia
	(în mii coroane)			
1933	164.566	176.462	197.157	221.465
1934	199.758	185.713	257.819	270.615
1935	362.553	260.093	318.142	383.217
1936	346.912	361.430	429.762	379.970
1937	410.000	532.000	596.000	654.000

Analizînd aceste statistici, revista susnumită subliniază că meritul și importanța creșterii de mai sus apare și mai mare la o cercetare mai amănunțită a caracterului economic al celor trei state amice.

Intr'adevăr, dacă ținem seama de caracterul economic al Cehoslovaciei, Romîniei și Iugoslaviei, aceste trei țări ne apar ca formînd două tabere economice: pe de o parte Iugoslavia și Romînia, țări cu un caracter economic aproape identic, cu predominarea elementului agricol, iar pe de altă parte Cehoslovacia, țara unui echilibru economic aproape perfect și cu tendință progresivă spre o autonomie economică. Este deci dela sine înțeles că multe piedici s'au pus în calea perfectării schimburilor economice între aceste state.

Bunăvoința, perseverența, loialitatea și solidaritatea, iată cele patru elemente care au înlesnit rezolvarea problemei.

Prelucrarea și perfecționarea planului de desvoltarea și mai mare a relațiunilor economice dintre Romînia, Cehoslovacia și Iugoslavia, desigur este astăzi mult ușurată față de acum cinci ani și credem că Mica Ințelegere Economică își va afirma și în viitor rațiunea ei de a fi.

EUG. V. TORGAȘEV

SCRISORI DIN LONDRA

PAX GERMANICA?

II

Puțin după încorporarea Austriei, Dr. Goebbels, ministrul propagandei Reichului, ne-a amintit versurile lui Schiller, *„Die teilung der Erde"* — Impărțirea pămîntului — reafirmînd și în felul acesta hotărîrea nestrămutată a Germaniei de a cîștiga pămînt, adică de a-și întinde dominația în răsăritul european. Schiller spune însă în această poezie că „Poetul" sosind prea tîrziu înaintea lui Dumnezeu și după ce pămîntul fusese împărțit, Creatorul l-a invitat în cer, lîngă dînsul, ca să cînte pentru restul oamenilor.

Pe vremea aceea însă Divinitatea nu fusese înlocuită prin Stat, iar religia creștină prin cultul sângelui și al pămîntului. *(Blut und Boden).* Creștinismul nu era socotit ca „prima teroare a spiritului, în lumea antică unde era mai multă libertate", după cum se spune în Coranul germanic, *Mein Kampf* (p. 507). Doctrina pauliană a creștinismului pentru care nu există „nici grec, nici evreu, nici Scit și nici barbar, sclav, ori om liber, ci Christos este totul și întru totul", nu fusese înlocuită prin cultul rasei. Poezia sublimă și mitsicismul creștin, sunt însă înlocuite prin materialismul feroce și exaltarea instinctelor sîngelui „arian".

Divinitatea național socialistă — Statul — poruncește, prin urmare, ca pămîntul să fie împărțit din nou de către „Spada germană care trebue să cucerească pămînt pentru plugul german" *(Mein Kampf*, p. 154). Poetul a dispărut odată cu divinitatea creștină, iar pentru Germania de azi, „dreptul cel mai sacru, este dreptul la pămînt" (M. K. 754).

Bodenpolitik este deci la baza întregei politici național-socialiste, iar mai precis, *Ostpolitik*, adică: „Dacă azi vorbim de noi pămînturi în Europa, atunci ne gîndim numai la Rusia și la Statele de lîngă hotarele ei răsăritene". „Misiunea noastră este deci cucerirea solului necesar pentru poporul german". (M. K. p. 743). „Astăzi — glăsuește mereu Cartea Cărților național-socialiste — sunt, în Europa, numai 80 milioane de germani; peste un veac însă vor fi 250 milioane, și nu vor trăi ca iloți ai uzinelor, ci ca țărani și lucrători, asigurîndu-și reciproc existența prin muncă, ce va însemnă ajutor mutual. (M. K. p. 767).

Și ținta aceasta grandioasă va fi ajunsă numai prin „politica forței *(Machtmittel)* și printr'o spadă puternică". Pentru a ajunge atît de tare, așa încît să-și poată realiza planul politic, Germania

trebue, în primul rînd, să-și înmulțească populația și să purifice rasa. In al doilea rînd, să-și cîștige aliați.

* * *

La 20 Februarie, printre realizările pe care Cancelarul Hitler, le-a expus în fața Reichstagului, a fost faptul că dela instalarea regimului său, nașterile au sporit cu 1.200.000, ceea ce constitue o mare mîndrie pentru dînsul.

Ajutoarele pentru noii căsătoriți — cam de 350 mărci — au fost date la 560.000 de familii, iar beneficiarii au fost peste *trei milioane de copii.*

Teoriile rasiste și mitul arian — adevărate falsificări ale științei — dau un formidabil impuls mișcării pentru înmulțirea populației, pentru desvoltarea fizică și sănătatea națiunii. Cultul forței înlocuește ori și care alte preocupări, iar desvoltarea individualității pe care o cere pedagogia germană antehitleriană este subordonată cu totul scopurilor Statului. Din timpul Faraonilor nu s'a mai văzut încă o sclavie bazată pe cultul și adorația unui om. *„Das völkische Reich"* — Statul rasist — are la bază numai voința Führerului", scrie un mare jurist hilterian, profesor la Universitatea din Kiel. „Legea este voința Cancelarului Hitler; el încheie alianțe, semnează tratate și declară războiu". „Este o eroare să se mai vorbească de puterea Statului". „Nu există decît puterea Führerului". Și Führerul crede și voește ca „poporul care practică religia purității sîngelui și desvoltarea rasei trebue să ajungă într'o zi stăpînul lumii întregi". (M. K. p. 782).

Lumea întreagă e uimită de fenomenul german de azi și ori și care ar fi simpatiile oamenilor de știință străini, care vizitează Germania, un lucru însă îi silește pe toți să ajungă la aceeași concluzie exasperantă: întregul popor german, ca un singur individ, nu trăiește decît în funcție de pregătire febrilă pentru războiu.

Führerul a reușit să hipnotiseze complet întreg germanismul și ori și ce speculații asupra ceea ce va face sau nu va face poporul german, sunt o adevărată pierdere de vreme. Cancelarul Hitler, este azi ca resortul unei arme de foc și care e destul să fie atins pentru a se produce detunătura.

Pe altă parte, teroarea de „a nu" comite un sacrilegiu, punîndu-se în contradicție cu voința divină a Führerului, stăpînește întreg sufletul german, precum triburile păgîne erau stăpînite de groaza de a nu călca porunca divinităților lor.

Academicianul Georges Goyan, scria acum decurînd: Cînd în 1900 auzeam, la Viena, pe agitatorul Schoenerer, predicînd lupta contra lui Iehova și a evreilor și blestemînd venirea Sf. Bonifaciu, care a subjugat pe Germani, divinităților palestiniene, și cînd îl auzeam vorbind profesorilor și institutorilor și preconizînd întoarcerea Germanilor, la vechile culturi nordice, nici nu visam că într'o zi se vor instala solemn și cu cea mai mare pompă, la Viena, maximele și practica rasistă".

Religia rasistă care exaltează ca popor ales, ostracizînd restul, pe dolichocefalul cu ochii albaștri duce la concepția de viață a triburilor care trăiau în caverne. Aceasta este realitatea cea mai brutală și s'ar comite o crimă dacă ar fi ascunsă.

* * *

Pentru cine cunoaște bine starea de spirit din Germania de azi este aproape o platitudine să se mai aducă citații din „Coranul" național-socialist pentru a trage oarecare concluzii cu privire la acțiunea pe care o va întreprinde Grossdeutchland, în viitorul apropiat. Propaganda formidabilă și despre care Führerul, scrie că „dacă e abilă și persistentă poate face poporul să vadă iadul în locul cerului, și cea mai mizerabilă existență să apară un adevărat paradis" (M. K. p. 302), orbește încă pe multă lume asupra scopurilor pe care le urmărește germanismul. Dr. Goebbels, spune *(Signale der neuen Zeit)*, că poporul nu este decît un instrument ce trebue folosit, ori cu care trebue să știi să cînți", iar propaganda nu trebue să fie cîtuși de puțin onorabilă *(Soll gar nicht auständig sein)*. Ca atare deci, poporul trebue îngrijit, selecționat după aceleași metode după care se selecționează și diferitele rase de animale, stimulat să se înmulțească, întărit printr'o viață fizică severă pentru a putea deveni cel mai formidabil instrument în mîna conducătorului. Educația nu-i de nici un folos dacă nu-i pusă exclusiv în serviciul național socialismului. *„Scopul unei mișcări de reformă politică* — spune Führerul — *nu este ajuns niciodată prin educație, ori prin influențarea forțelor conducătoare, ci numai prin stăpînirea puterii politice*".

Dr. Frick, ministrul de interne al Reichului, în circulara dată în 1934, către toate școlile și instituțiile de cultură cere, între altele, ca istoria culturală să fie lăsată în umbră dîndu-se precădere celei politice. Istoria Grecilor și Romanilor, trebue să înceapă — spune circulara — totdeauna în *Europa Centrală*, iar decăderea Imperiului Roman, trebue explicată numai ca fiind determinată de pierderea caracterului nordic. Germanii, care trăiesc în afară de frontierele Reichului, să fie mereu puși în evidență. Aceasta, de sigur, cu scopul de a întări conștiința solidarității germanice. Führerul, își dă bine seama că în lupta pe care o propovăduește numărul va juca rolul de căpetenie. Războiul totalitar, pe care Ludendorf, l-a preamărit în ultimii ani ai vieții sale, este bazat pe număr și pe cea mai perfectă oranizare a întregei populații. Nu trebue uitat că și în trecut acest principiu își avea însemnătatea deosebită și că Franța lui Ludovic al XIV-lea putea rezista tuturor atacurilor, fiindcă avea o populație de 25 de milioane de locuitori — mai mult decît adversarii ei la un loc — fiind mai bine organizată și avînd unitatea pe care i-o dăduse Richelieu.

* * *

Dar sporirea populației și organizarea ei exclusivă în vederea războiului, nu este suficientă pînă ce nu se va ajunge la completa unitate de acțiune germanică. Bătălia uriașe contra Bisericii, fie protestantă, fie catolică, țintește de-a-dreptul la eliminarea religiei din lagărul răsboinic al Teutonilor. Religia rasistă pe care o propovăduesc apostolii crucii încîrligate, începînd cu Alfred Rosenberg și sfîrșind cu Baldur von Schirach, conducătorul „Tineretului lui Hitler", nu are la bază *credința*, ci sîngele. Și păcatul cel mai mare — după aceasta nouă religie germanică — este amestecarea sîngelui. Este ca și cînd creștinii ar arunca Sf. cuminecătură în locurile cele mai spurcate. Sîngele trebue să fie de o puritate „ariană" pentru ca să dea dreptul sfînt pentru intrarea în comunitate care este Statul.

Alfred Rosenberg, care are influența oficială decisivă în organizarea învățămîntului, pe lîngă că este preotul spiritual al național socialismului, scrie în cartea lui *„Der Mythus des XX-ten Jahrhunderts"*: „Nicio acțiune nu poate fi aprobată de o biserică germană, dacă nu va servi, în primul rînd, să asigure rasa" (p. 616). El cere ca Vechiul Testament[1]) să fie înlocuit cu legendele nordice din Saga germanică. Apostolul Paul — spune Rosenberg — nu este decît un rabin materialist care a pervertit Evanghelia prin aroganța și intoleranța evreiască. Răstignirea Domnului trebue eliminată din „religia" rasistă și înlocuită prin propovăduirea „flacării spiritului eroului în cel mai înalt sens al cuvîntului".

Evident, lupta feroce pe care o duce național socialismul pentru a face din întreg germanismul un uriaș care să se miște apoi hipnotizat de gesturile Führerului nu poate fi încununată de succes pînă ce nu se va ajunge la unitatea desăvîrșită în credința pentru adorarea divinității care va duce la victorie poporul ales al crucii încîrligate. *Kulturkampf* de pe vremea lui Bismarck care voia să împiedece amestecul Bisericii catolice în politica internă a Germaniei apare, față de lupta de azi împotriva lui Dumnezeu ca un lucru neînsemnat.

Cu toată violenta campanie a hitlerismului împotriva Bolșevicilor, lupta împotriva creștinismului pune ambele dictaturi în aceeași categorie a epidemiilor politice și sociale și va servi, de sigur *pentru fatala apropiere germano-rusă care trebue să se întîmple mai curînd ori mai tîrziu*. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît revoluția nazistă pe punctul de a înlătura întregul strat al civilizației pe care creștinismul îl așezase peste lumea germanică, adîncește prăpastia dintre ea și restul popoarelor din apus.

* * *

Al doilea mijloc prin care Grossdeutschland își poate asigura dominația este cîștigarea de aliați. Axioma lui Bismarck: într'o lume dominată de cinci mari puteri, Germania trebue să facă tot posibilul ca să fie totdeauna *à trois*,—rămîne, bine înțeles, în fruntea catechismului pentru politica externă germană. „O alianță — zice Meinkampf — care nu conține intenția războiului n'are niciun sens și este absolut inutilă", (p. 749). Scopul alianțelor este dublu: mai întîi izolarea și apoi *anihilarea* Franței „care este și rămîne archi-inamicul ireconciliabil al poporului german" (p. 699) și al doilea expansiunea în răsăritul Europei.

Pentru a-și ajunge acest scop, „Germania trebue să cîștige de partea ei *Italia* și Anglia, două organisme sănătoase și pline de expansiune și care nu doresc heghemonia franceză în Europa". *„După ce se vor fi cîștigat aceste două puteri și se va fi deschis calea expansiunii germane în răsărit, atunci se vor face pregătirile necesare (vorbereitungen) pentru definitiva lichidare cu Franța, lucru care se va putea desăvîrși în toată liniștea (in aller ruhe)*.

Programul fixat prin Meinkampf a fost adus la îndeplinire pînă acum cu o desăvîrșită punctualitate. In ceea ce privește alianțele, realizarea este însă parțială. Italia a fost cîștigată complet, iar spectacolele recente dela Roma, Neapole, Florența, organizate în onoarea Führerului și „eternității" axei Berlin-Roma consfințesc, într'adevăr triumful politicei germane, deși unii scriitori italieni s'au grăbit să spună că formarea blocului germano-italian n'ar fi decît reînvierea Sf. Imperiu Roman. Poate că niciodată vorbele lui Voltaire cu privire la acest imperiu nu s'au potrivit mai bine decît azi: „il ne fut ni saint, ni empire, ni romain", deși acum o mie de ani era vorba de o înțelegere

[1]) Asociația religioasă din Turingia a și purificat Biblia în acest sens și a „isgonit" pe Apostolul Paul.

politico-religioasă între Papa și Impărații Germaniei creștini, pe cînd azi Reichul înlocuiește religia prin păginismul rasist. Totuși asemănarea pe care o descopere scriitorii fasciști poate fi exactă și simbolică pentrucă împărații Germaniei au luptat mai toți contra Papei și au ajuns să subjuge întreaga Italie. In tot cazul, vorbele scripturii național-socialiste se 'mplinesc. Dacă Germania n'a reușit să cîștige și Anglia de partea ei pentru a se găsi *à trois* — cum spunea Bismarck — ea a atras însă Japonia care devine un formidabil element în serviciul politicei de dominație germană, atît în ceea ce privește manevrele Reichului împotriva Sovietelor, cît și împotriva Angliei.

In Anglia, Germania a reușit să-și cîștige simpatia și chiar sprijinul unei părți din clasele bogate care văd în hitlerism un zid de fier împotriva primejdiei comuniste care ea însăși a fost exploatată pînă la exasperare de propaganda germană. Această parte a opiniei britanice încă nu-și dă seama că toate regimurile dictatoriale duc la urma urmei, la distrugerea sistemului capitalist de azi, ci se sperie — ca un prieten al meu — snob exasperant, nu că era să fie strivit de un automobil, ci pentrucă acest vehicul era un Ford prost și nu un Rolls-Royce.

Pînă acum nimeni nu poate, prin urmare, să acuze Germania hitleristă că ar fi avut o politică externă învăluită în mister. Mein Kampf e deschis oricui știe să priceapă ceea ce citește. Totuși este uimitor cum oamenii politici ai Europei și biata diplomație care încă trăiește în lumea apusă de mult a formelor, formulelor și saloanelor n'au știut ce să vadă și n'au priceput fenomenul german.

Multe dintre Statele Europei au adoptat ele singure și au repetat în mod inconștient și delirant toată doctrina propagandei germane.

Astfel Reichul care n'are decît 1% minorități (înainte de absorbirea Austriei) putea foarte ușor să ducă o campanie împinsă pînă la isterie colectivă împotriva oricărui element străin din corpul național, fără a-și primejdui liniștea internă și a-și distruge însuși echilibrul ca Stat. Organizația economică și financiară a Reichului, cît și relațiile sale exterioare sufereau, de sigur, din cauza politicii rasiste; dar Statele mici și neconsolidate urmînd exemplul Germaniei își periclitau însăși existența. Chestiunea minorităților din Europa — după cum spunea Stresemann într'o conversație particulară încă din 1927— oferea Germaniei o serie infinită de inițiative în politica europeană. Scopul celor dela Berlin era *să împiedece cu orice preț consolidarea Statelor din Europa sudică și răsăriteană*, adică din acele părți unde trebuia să se întindă cîndva dominația germanică.

*

* *

Minoritățile din Europa sunt în număr de peste 32 de milioane. A fi championul acestor „oprimați" însemna, în aparență, a juca rolul lui Lohengrin, iar în realitate a determina din interiorul fiecărui Stat prăbușirea ordinei politice de după războiu. Se știe sprijinul pe care i-l dădea Germania cînd era la Geneva Statelor care aduceau înaintea forului de acolo cazuri de oprimare a minorităților și în special Ungariei. Părăsind Liga, Reichul și-a luat libertatea de agitație sub toate formele și mai ales încurajînd și ajutînd curentele de naționalism extrem, ca și pe cele antisemite. Efectele n'au întîrziat să se producă: anarhia, dezordinea, terorismul și atentatele au clătinat bazele statelor care erau destinate să cadă apoi pradă dominației germane. Mai mult: suveranitatea națională care era opusă „amestecului" Ligii Na-

țiunilor în chestiunile interne ale statelor care aveau obligațiuni față de minorități este astăzi nesocotită de Germania care a făcut din germanii care locuiesc în afară de frontierele sale adevărate state în statele unde se găsesc ca minoritari. Ceea ce este destul de grav pentru statele care au minorități și împotriva cărora s'au dus violente campanii de revizuiri teritoriale este că urmărind o politică de naționalism sgomotos și de vexațiuni — mai mult verbale în unele state — ele și-au pierdut sprijinul opiniei luminate din Franța, Anglia, Statele-Unite, precum și a popoarelor din Europa care au rămas credincioase regimului democratic. Argumentele principale ale acelora care cereau revizuirea frontierelor erau că minoritățile sunt oprimate și chiar torturate și că din cauza aceasta pacea este necontenit amenințată. Nemulțumirile pe care în mod fatal le produce o politică de sgomotos naționalism influențează necontenit opinia occidentală în favoarea acelora care cer schimbarea frontierelor. Firește că ori și cine studiază în mod serios situația minorităților din Europa își dă seama că este absurd să se creadă că tragerea de noi fruntarii — oricare ar fi ele — ar rezolvi problema minorităților. Rațiunea însă este dominată de sentiment cînd e vorba de opinia publică și, din nenorocire, sentimentul opiniei din țările libere a ajuns să se aprindă pentru minoritățile care ar fi amenințate chiar în existența lor. Acesta este rezultatul la care a contribuit, de sigur, propaganda germană ca și a celor interesați, dar, în cea mai mare măsură tocmai statele care aveau interesul să confirme prin politica lor că toți locuitorii din cuprinsul hotarelor lor sunt mulțumiți și că tratatele n'au fost „nedrepte și absurde".

Grossdeutschland a reușit deci nu numai să împiedece consolidarea statelor din Europa răsăriteană și sudică, dar să provoace și o profundă învrăjbire în însăși națiunea majoritară din aceste state pe chestiunea așa ziselor „ideologii" care au servit, în primul rînd, drept paravan adevăratelor scopuri ale dominației germane. (Napoleon le numea idiosincrasii).

Din cauza luptelor interne din fiecare stat, politica generală de orientare și de apărare devine confuză și chiar primejdioasă.

Dar propaganda germană a mai dus o campanie de o sălbătecie fără precedent împotriva regimului din trecut ca fiind cel mai corupt, mai imoral, mai criminal și mai mare vrăjmaș al patriei.

Exact aceleași acuzații le aduceau propagandiștii revizionismului împotriva statelor formate ori mărite după marele războiu. „Balcanizarea Europei", distrugerea civilizației milenare, întronarea hoției etc., erau arme puternice împotriva noilor state naționale. Acum însă tocmai aceste state, în mod inconștient și după influența germană, duc cele mai desfrînate campanii împotriva regimurilor și conducătorilor de ieri — pentru a justifica situațiile în care au ajuns — confirmînd și justificînd astfel pe deplin acuzațiile pe care le aduceau dușmanii lor. In asemenea situație, niciun om de stat și nicio personalitate culturală din apus nu va mai avea argumente de ordin moral, social, umanitar ori religios pentru a susține atunci cînd se va discuta noua „Teilung der Erde" despre care vorbea Dr. Gobbels, menținerea acestor state în cuprinsul hotarelor. Iar Germania va avea prilejul să stabilească o nouă ordine politică pentru a nu mai avea surprize ca în trecut. Propaganda ei va apărea în acele vremuri tragice ca o glumă sinistră pe socoteala statelor victime. Și dacă se uita cineva cu atenție la ceea ce propovăduiește și ceea ce, de fapt, face Reichul, observă multe pozne. Se știe că „farsa parlamentarismului" și mai ales cheltuielile inutile care se fac cu „circul" parlamentar a fost unul din succe-

sele batjocurei național-socialiste. De fapt Reichul cel de al treilea are mai mulți deputați decît Imperiul care, bine înțeles, sunt favoriții partidului și sunt plătiți aproape îndoit decît sunt plătiți deputații englezi. Un deputat englez are 400 livre sterline pe an și pentru aceasta trebue să depună o muncă foarte grea; un deputat național-socialist primește echivalentul a 600 livre sterline pe an, fără a depune vreo muncă decît să strige și să ridice brațul la cel mult două ședințe pe an.

*

* *

Dacă politica germană va urma nestînjenită și de acum înainte programul fixat în *Mein Kampf* atunci nu numai soarta popoarelor din Europa răsăriteană și sudică este în joc, dar însăși viața întregului continent va fi înăbușită.

Exaltarea colectivă produsă prin divinizarea Führerului — Herr Kerrl ministrul cultelor, declara că „s'a ridicat o nouă autoritate prin care vedem ce este Christos și creștinismul: Adolf Hitler—, prin religia „Rasei, singelui și pămîntului" creată de el s'a deslănțuit uraganul german care nu se mai poate opri. „Coranul Teutonic" este azi cea mai citită carte din Germania, unde s'au vîndut peste trei milioane și jumătate de exemplare.

In asemenea situație, deci, pe zi ce trece, îngrijorarea opiniei publice din Anglia sporește. Absorbirea Austriei — spunea Winston Churchill care este adevăratul exponent al sentimentului britanic — a fost numai un început de ceea ce pregătește Germania. In Parlamentul britanic, desbaterile cu privire la înarmările aeriene au sguduit puternic întreg poporul și au determinat nu numai o formidabilă organizare împotriva atacului aerian, dar chiar procurarea imediată de avioane din America, pe lîngă cele care le va produce vasta industrie britanică. In afară de aceasta, s'au luat măsuri pentru instalarea de uzine în Canada pentru ca Marea Britanie să aibă — înapoia frontului european — uriașe rezerve de apărare.

Ceea ce trebue menționat este că în desbaterile dela 13 Mai din Camera Lorzilor, tocmai Lordul Lothian, exponentul de altă dată al propagandei germane în Anglia a declarat: „Producția germană a avioanelor este, într'adevăr de neînchipuit: „600 de avioane pe lună". „După informațiile pe care le am, Germania va avea, la anul, 8.000 de aeroplane de prima linie, afară de rezervele necesare". „Astfel, aviația Reichului va putea dispune cu totul de 12.000—15.000 de avioane". Generalul Duval care este socotit ca cel mai de seamă critic militar, scria în Journal des Debats că „ocuparea Austriei dă Germaniei supremația definitivă în domeniul aviației, asupra întregei Europe de răsărit". „Aerodromurile din țările vecine pot fi dominate și vor deveni inutilizabile de către adversari chiar înainte de începerea ostilităților". Și acesta este numai un aspect al forței germane.

Winston Churchill care mai mult decît ori și care om de stat din apus a luptat pentru alianța Anglo-franceză, cerea, în discursul ținut la 9 Mai la Manchester, colaborarea tuturor statelor care doresc pacea și vor să-și păstreze independența, adică: Romînia, Ungaria, Grecia, Iugoslavia, Turcia cu Franța și Anglia. Intrebarea se pune însă în mod firesc: mai este oare timp pentru această cooperare? Discursul Ducelui dela Genova, la 14 Mai, în care spune: „Franța dorește ca să biruiască Republicanii în războiul civil din Spania". „Eu doresc victoria lui Franco". „De aceea ne aflăm în cîmpuri opuse". Aceasta este cheia înțelegerii Hitler-Mussolini la Roma: Franța trebue ocupată în

Mediterană și Spania și încercuită pînă ce se va termina cu Europa Centrală. Cum va trebui să se producă înaintarea germană în centrul Europei, *fără războiu*, o sugerează *Times* într'un articol de fond dela 16 Mai: „Argumente puternice pot fi aduse în favoarea neutralității Cehoslovaciei așa cum a devenit Belgia și acum în urmă Elveția". „Un astfel de status nu numai că ar da satisfacție minorităților dar ar satisface și Polonia (care spune Times, la 14 Mai, concentrează trupe la frontiera Cehoslovaciei). Neutralitatea Cehoslovaciei va face să cadă în mod automat toate alianțele pe care le are. Republica lui Masaryk va deveni apoi vasală și după ea statele din basinul dunărean „pînă la Marea cea mare", cum spunea bătrînul Mircea Vodă.

Dacă înarmările Angliei și Franței sunt într'adevăr terifiante, voința Londrei este: evitarea războiului cu orice preț. De aceea Cancelarul Hitler a trimis pe Henlein la Londra, pentru a da asigurări că nici dînsul nu dorește războiul dar că trebue cu orice preț să înghită Europa Centrală „*in aller ruhe*".

D. N. CIOTORI

MISCELLANEA

DIN ANTOLOGIA SCRISULUI ROMIN

Se numeşte „prostie" proprietatea naturală de a pricepe lucrurile pe dos. A nu le înţelege de loc este cu totul altceva şi nu intră în cadrul definiţiunii. Prostia e un proces activ, al cărui obiect nu-i o absenţă, ci tocmai prezenţa unui curios mecanism ce duce la o înţelegere greşită a realităţilor.

Una din sursele cele mai fecunde ale comprehensiunii eronate este confuzia punctelor de vedere, confuzia bunioară a eticului cu esteticul sau a punctului de vedere ştiinţific cu cel religios sau cu cel politic;

de pildă, dacă cineva ar contesta, în numele Papalităţii, frumuseţea operelor lui Beaudelaire sub motiv că adeseori el invocă pe Satan şi i se roagă ca unui stăpîn;

sau dacă cineva ar duce o campanie împotriva artei lui Carageale, fiindcă în nuvelele sale arată preoţi care trag la măsea şi strivesc capete de ţiri cu bustul lui Cicero, dublă profanare, una a religiei, alta a culturii clasice;

sau dacă cineva, ca de curînd, d. Pisani, ar tăgădui orice merit estetic lui Topîrceanu sub pretext că în poeziile sale un băieţaş odată stricase un cuib de coţofană, sau fiindcă Popa din Rudeni are, atîrnată de oblîncul şeii, o căldăruşe cu ţuică;

sau dacă cineva ar cere scoaterea din manualele de şcoală a „Doinei" lui Eminescu, sub cuvînt că ar conţine atacuri subversive care subminează înalta instituţie a Regiei Autonome a Căilor Ferate („Şi cum vin cu drum de fier, Toate cîntecele pier");

etc., etc....

Principial, prostia nu constitue ceva infamant. Este o particularitate personală, ca aceea de a fi, de pildă, blond sau bariton. Prostul n'are niciun drept să se supere cînd i se dovedeşte această calitate. Totuşi, prostia poate constitui în anumite împrejurări, unul din elementele unui delict. Dacă acel ce înţelege pe dos realităţile nu se mulţumeşte să comită aceasta pentru uzul său strict intim, ci, prin felurite mijloace de difuziune, încearcă a mistifica populaţia în acelaşi sens, şi dacă şi reuşeşte în opera sa de inducere în eroare a publicului, toate aceste elemente reunite întrupează o infracţiune din familia înşelătoriei. Fireşte, în exemplele citate de noi (cu Beaudelaire, Carageale şi Topîrceanu), nu există delict, căci nu credem să existe un singur om major care să se lase înşelat de asemenea opiniuni. Nu oricine poate fi mistificator. E o meserie subţire, şi nu d. Dragomirescu va putea vreodată compromite pe Carageale, nici d. Popescu pe Sadoveanu, nici d. Pisani pe Topîrceanu.

Dar toate aceste consideraţiuni sunt oarecum în afară de subiectul nostru. Ni-au fost sugerate prin simplă asociaţie de idei. Căutind material pentru prezenta rubrică a „antologiei scrisului romîn", am găsit, zilele trecute un articol al d-lui Pisani, unde d-sa tocmai se ocupă de valoarea poetică a lui Topîrceanu. Cum spuneam, nu opiniile d-lui Pisani asupra versurilor lui Popîrceanu ar putea interesa pe cineva vreodată; în această rubrică nu ne ocupăm decît de ceea ce prezintă un oarecare interes obiectiv, un interes general cultural. Şi cronicile ca să zicem aşa linguistice ale amintitului autor tocmai prezintă un asemenea interes cultural, o valoare generală de simptom pentru cultura romînească din timpul ultimelor ei prefaceri. Intr'adevăr, nu există o singură cronică de a acestui eminent grămătic, în care să nu se găsească importante şi variate greşeli de gramatică. Explicam, mai de mult, pentru ce d. Pisani se ocupă exclusiv cu franţuzismele; de gramatica propriu zisă d-sa are bunul gust să nu se ocupe niciodată pentru foarte cinstita pricină că această gramatică a limbii romîne d-sa nu o prea cunoaşte.

Astfel, în ultima d-sale cronică, autorul spune: *„poetul, văzînd o fată, şi-ar bătea dinţii şi ar zice..."*. Foarte frumos acest „şi-ar bătea". De sigur, dela verbul romînesc *a bătea-bătere*. Vedeţi d-voastră, verbele astea, scornite de latini, au tot soiul de capricii. Uneori aparţin conjugării a doua, alteori le vine fantezia să ţină de conjugarea treia, fără ca nefericitul îndreptător de limbă să fi fost prevenit.

Mai departe, autorul nostru scrie: *„cine să mănince prepeliţile"*. In fond de ce nu „prepeliţile"? De ce adică articolul plural femenin *le* să aibă, înaintea lui, neapărat un *e* (ca în case-casele), cînd alteori poate fi precedat de un *i* (femei-femeile, sau reguli-regulile)? Pentru ce toate aceste complicaţii, cînd este tot atît de frumos să spui *fe meele*, sau, cum zice d. Pisani: *prepeliţile* (eu, personal, aş zice „prepeliţili"). Un singur lucru însă nu pricepem. Linguiştii pretind că această înlocuire a lui *e* prin *i* constitue un ţigănism (casile, mamile etc.); şi ni se pare extrem de ciudat să întîlnim deformaţiuni dialectale ţigăneşti la d. Pisani, care în definitiv, este grec.

Iată şi un alt gen de abatere dela convenţiile gramaticale. Pe drept sau pe nedrept, lumea scriitorilor a căzut de acord ca, atunci cînd se reproduce un nume propriu de persoană, să se respecte ortografia pe care a ales-o această persoană însăşi. Aşa, bunioară, Topîrceanu a hotărît să emneze cu î din i. A-l iscăli pe Topîrceanu cu î din a — cum face d. Pisani — este exact ca şi cînd am scrie *Lars Hoche-Fouquot*, în loc de La Rochefoucauld sau *a* Zane în loc de Pisani. Şi, prin asociaţie de idei cu d. Pisani, îmi amintesc de un eminent gurist (sau cum li se mai zice acum „dizeur"—pronunţaţi ca „ghiaur"), dela o grădină de vară din Bucureşti, care nu se mulţumea cu arii romîneşti, ci „diza" şi „în franceză" şi care poseda un mic caeţel unde îşi însemna textul romanţelor. Răsfoind acest carnet, am putut citi următoarea splendidă frază: *„tium dictiuper tabel jonesă"*, care nu era altceva decît „tu me dis que tu perds ta belle jeunesse".

Dar iată şi a patra greşeală de gramatică a d-lui Pisani, de asemeni foarte diferită de celelalte trei.

Traducînd din Chateaubriand, d. Pisani scrie: *„Unii cară fire lungi de paie în gaura unui vechiu zid"*. In romîneşte *un zid vechiu* şi *un vechiu zid*, înseamnă două lucruri foarte deosebite. In cazul întîi — şi care este sensul din Chateaubriand — vrea să zică un zid care s'a învechit; în cel de al doilea, e vorba de un zid cu valoare istorică şi estetică de vechime, adică într'un fel, contrariul semnificaţiei din prima expresie, unde învechirea arată o micşorare de valoare. Adeseori plasarea adjectivului înainte de substantiv indică o calitate exact

contrarie celei exprimate prin așezarea adjectivului după substantiv („o anumită persoană" e sinonim cu o persoană „oarecare"; „o persoană anumită" înseamnă invers, o persoană bine determinată; în cazul întîi impreciziune, în celălalt maximum de precizare). Sunt și cazuri cînd poziția adjectivului în frază nu schimbă sensul. Astfel „un vechiu prieten" și „un prieten vechiu" înseamnă același lucru.

Dar să revenim la „vechiul zid" al d-lui Pisani, care dovedește două lucruri egal de grave. Intîi că d. Pisani nu simte deosebirea dintre „un vechiu zid" și „un zid vechiu", ceea ce indică, din partea-i o insuficientă familiarizare cu limbajul articulat în genere, independent de insensibilitatea d-sale la limba romînească în special. Căci rostul limbajului zis articulat este ca fiecare expresie să desemneze altă noțiune. Acei ce nu-s obișnuiți cu acest limbaj articulat, vor zice, de pildă „nu ești un om condițional", în sensul de „care se ține de condiție", sau „eu sunt o femee acceptabilă", în sensul de "care am acceptat toate pretențiunile d-tale".

In al doilea rînd, „vechiul zid" al d-lui Pisani, dovedește că d-sa, care nu știe romînește, se ajută traducînd din franțuzește, căci „un vechiu zid" este traducerea fără discernămînt a franțuzescului „un **vieux mur**". Și fiindcă e vorba de francezi, amintim de un foarte înțelept proverb al acestora, care se potrivește în chip remarcabil cu situația de care ne ocupăm: „on est puni par ce que l'on a péché". Ceea ce în romînește nu înseamnă nici de cum: „ești pedepsit prin ceea ce ai pescuit", cum ar putea eventual traduce d. Pisani, ci: „ești pedepsit prin ceea ce ai păcătuit". Și, într'adevăr, d. Pisani, care a luptat ca un tigru împotriva unor franțuzisme în fond foarte inocente și admisibile, cade la rîndu-i în franțuzisme de o speță mult mai vinovată, cade în greșala „traducerii libere", reciprocă a păcatului Coanei Chirițe care zicea „tambour d'instruction" sau „laver le baril".

Cititorul ne-ar putea pretinde, de vreme ce am vorbit de diferența dintre „un vechiu zid" și „un zid vechiu", să spunem, la rîndu-ne, care este regula aici și întru cît o asemenea regulă există. Problemă foarte interesantă, care, însă reclamă oarecari desvoltări, ce nu avem destul loc pentru a le da acum. Sperăm însă că vreunul din colaboratorii revistei va scrie, în vreun număr viitor, un articol special asupra topicii adjectivului în romînește. Pînă atunci, poftim pe eminentul grămătic al Universului să cugete adînc pentru ce în romînește se poate spune „un vechiu mîncător de rahat", și nu se poate spune „un mîncător de rahat vechiu".

Incă o observație, înainte de a termina. Numeroși cititori ai noștri au fost isbiți de ironia faptului că în ziarul d-lui Pisani o rubrică specială linguistică, scrisă cu asprime și neînduplecare, este înconjurată de alte coloane ale aceluiași ziar, unde limba romînească e massacrată masiv și temeinic. Credem că acei cititori se înșală cînd văd în aceasta un fapt comic. Faptul nu-i nici comic, nici fapt. Textul cronicii conține tot atîtea greșeli de limbă, cît și textele circumvecine. Pretinsa contradicțiune este, ca să spunem așa, o calomnie.

REMUNERAȚIA SCRISULUI

Una din marie noastre dureri este remunerația cu totul derizorie care, în Romînia, se acordă scrisului. La aceste tristeți ale noastre ni se răspunde adesea cu exemplul Statelor Unite, unde situația intelectualului e încă mai precară. Nenumărați oameni foarte învățați sunt, acolo, constrînși, pentru a trăi, să care lemne, apă sau pietre.

Dar să nu ne pripim a disprețui America, măcar subt această privință. Lumea de la noi, și în genere din Europa, cunoaște imper-

fect societatea americană. O cunoaște după cîte-va obiecte de reclamă, ca de pildă „corpul expediționar de soldați, de telefoane și femei I. M. C. A., cele 14 puncte ale lui Wilson, muzica de jazz, cocktail-ul, Lindbergh, sistemul Taylor, Charlie Chaplin și Douglas Fairbanks, automobilul Ford, chewing-gum-ul, chestiunea datoriilor de războiu, Josephine Baker, prohibițiunea alcoolului, fox-trotul, omnipotența valutară a dolarului, țigaretele Lucky Strike" — la care se mai pot adăuga părul platinat al vedetelor și instituția economico-financiară a gangsterismului. Fără îndoială, lista aceasta e bogată și diversă. Dar nu completă. In deosebi viața politică și intelectuală din Statele-Unite prezintă particularități instructive.

Am în fața mea un volum plin cu foarte serioase reportagii asupra vieții americane. La capitolul „Artei", găsim un document ce dă mult de gîndit asupra moravurilor din acea țară.

„Un anunț de gazetă new-yorkeză cuprindea următoarele:

BIROUL SCRIITORILOR-FANTOME
Punem la dispoziția Onor. Publicului scriitorii cei mai experimentați.
Articole, rapoarte, declarațiuni importante, discursuri, scrisori cu caracter foarte special, ajutor literar, lucrări de redacție, lucrări de cerectare științifică
NOI scriem: D-VOASTRĂ iscăliți.

Ultima linie a făcut să înceteze orice echivoc. Nu-i vorba de o agenție de plasare, prin diverse periodice, a operelor dv., ci de însăși fabricarea acestora.

„La Nr. 17 al străzii East 49, printre diversele tăblițe cu inevitabili Sullivan și Clerk, apare deodată una pe care scrie nici mai mult nici mai puțin decît: „*Ideas Unlimited, Inc.*", adică „Societate anonimă de idei nelimitate". Incîntat de aceste „idei ilimitate, caut în anuarul telefonului la litera G, cu speranța de a întîlni ceva ca de pildă: „Geniu și suflet, s. a., capital deplin vărsat". Și găsesc printre abonați: „Gostwriters Bureau", „biroul scriitorilor-fantomă".

Curios să vadă cum stau fantomele la birou, reporterul se suie la al șaselea, și intră în vorbă cu onorabilul director al intelectualei întreprinderi. Interesul pe care jurnalistul îl poartă prăvăliei îl măgulește, dar nu din cale afară, căci e conștient de propria-i valoare.

— D-ta ai avut ideea?

— Mi-a venit cam prin primăvara lui 1933, tocmai înainte de alegerea lui Roosevelt. Infectă epocă! Toate se duceau dracului. Mi-am adus aminte de gazetăria pe care o făceam înainte de războiu. (Dela armistițiu încoace mă apucasem de redacție publicitară). Și mi-am adus aminte de vremea de odinioară cînd marii oameni de afaceri nu făceau declarații presei. Pe urmă, după războiu, trăncăneau toată ziua. Dar acum, cu criza asta, iar o să'nceapă să tacă. Ce o să mă fac eu atunci, biet scriitor de publicitate? Și așa, tot gîndindu-mă la meseria mea, mi-a venit o idee. Primul anunț pentru societatea noastră l-am dat în 1933, just înainte de krahul cel mare. Și cu toate astea, afacerea — fără să fie ceva extraordinar — se desvoltă curățel. Are și ea, piața ei. Sunt 7 milioane de oameni în New-York. Este o mică mină care trebue exploatată.

— Cum procedați?

— Cîmpul nostru de acțiune e foarte vast. Ni s'a întîmplat să primim, în cursul aceleiași zile, vizita unei chelnărițe de cafenea care

trebuia să pronunțe un discurs în fața sindicatului ei, și vizita unui om foarte bogat care voia să ia cuvîntul la o reuniune a clubului său, unul din cluburile cele mai șic din New-York.

— Ce soiu de materii tratați?

— Tot soiul! Articole asupra unor subiecte comerciale pentru oameni de afaceri, articole de medicină pentru reviste medicale, pe care doctori practicanți ni le cer. Desigur, oamenii aceștia își cunosc foarte bine meseria, dar ce vrei? Sunt ocupați, ș'apoi îi plictisește să-și piardă vremea prin biblioteci ca să facă cercetări. Și atunci ne însărcinăm noi cu asta în locul lor.

— Ce soiu de marfă vi se cere cel mai adesea?

— Redactăm foarte multe articole pentru revistele-magazine. Magazinele astea sunt publicate de societăți industriale și comerciale. Ca să atragă clientela, directorii acelor societăți chipurile scriu articole (de politică, literatură, artă, etc.). Bine-înțeles, ei nu prea-s siguri de condeiul lor. Și atunci ni se adresează nouă. Pentru cluburi executăm o mulțime de lucrări: discursuri, rapoarte, alocuțiuni. Ni se cere să scriem toasturi ce urmează a fi pronunțate la dineuri de celibatari. De asemenea lucrăm rapoarte pentru trusturi, firește, nu tot raportul, în întregime, ci numai preambulul și concluziunea. Clientului nu-i mai rămîne atunci decît să intercaleze cifrele; cît despre elocință, în asta suntem ași. De asemeni redactăm recenzii și dări de seamă despre cărți, pentru cluburile de cocoane; asta evită acelor doamne o lectură uneori obositoare. Alteori, scriem teze universitare.

— Aveți mulți colaboratori?

— Vreo 120 în fișe. Cînd primim o comandă, consultăm fișierul și tragem afară fantoma care se potrivește cel mai bine cu subiectul cerut. Cele 120 de fantome de care îți vorbeam sunt toți specialiști: unul cunoaște agricultura, altul chimia, altul porțelanul, altul literatura portugheză, etc., etc.

— Și cum îi recrutați?

— Aproape exclusiv prin anunțuri. In fiecare săptămînă vin patru, cinci persoane să ne ofere serviciile. Sunt, în cea mai mare parte, scriitori debutanți. Firește, există printre ei, unii care au și talent. Dar ce vrei? Nu știu să facă altceva decît să scrie.

— Și cum îi plătiți?

— Cu bucata, bine-înțeles. După ce ne învoim din preț cu clientul, calculăm cam cît am putea oferi colaboratorului. Niciodată nu dăm procente asupra afacerii. Citeodată iese mai mult, alteori mai puțin. Noi ne dăm seama ce greu este să scrii, de aceea ne silim totdeauna să fim cît se poate de corecți cu fantomele.

— Presupuneți că vi se cere un articol despre arta chinezească în veacul al X-lea....

— Atunci —, consult fișele. Și dacă nu găsesc un specialist, caut unul în afară de cei 120 din fișe. Vreți să împingem exemplul și mai departe? Iacă: să presupunem că nu există fantomă în New York, pentru cutare chestie. Atunci ne învoim cu o persoană care are obicinuința să lucreze prin biblioteci (indiferent de ce specialitate are), și o punem să strîngă de prin cărți datele necesare. Cu ele, punem un scriitor, să redacteze articolul, Trebue să vă informez că lucrările astea de cercetare sunt în genere făcute de femei, pe cînd, din contră, 70% din colaboratorii noștrii sunt bărbați. Ca, de altfel, 99% din clienți.

— Și aveți mulți clienți?

— Trebue să-i socotim cam vre-o douăzeci pe săptămînă.

— Și plătesc dinainte?

— Depinde. Dacă-i un om de afaceri, cineva care are scrisori bune de recomandație, ne achită la predarea mansucrisului. De nu, îi

cerem o treime din cost avans. In chipul acesta, suntem siguri că clientul se va întoarce. Altfel, ar fi în stare să nu mai dea semn de viață.

— Aveți un tarif?

— Trebue să socotiți între un cent și jumătate și șase cenți cuvîntul; depinde de felul lucrării. Dacă e nevoie și de cercetări, este și mai mult. Dacă-i vorba doar de un discurs de bun-venit sau de cîteva vorbe înaripate pe un mormînt proaspăt, atunci aplicăm tariful minimal.

— Care-i prețul mediu?

— Făcînd abstracție de comandele importante, trebue să socotiți cam la 40—50 de dolari bucata. Nu-i scump pentru un om de afaceri.... Pentru simple scrisori, tariful e mai mic: 5 dolari bucata.

— Și ce soiu de scrisori vi se cer?

— Aproape totdeauna cereri de slujbe. Vă dați seama, este o materie foarte delicată, unde trebue să știi s'o aduci bine din condeiu. Cîteodată oameni foarte bogați recurg la noi. Deunăzi, directorul unei afaceri importante căuta un post în Vest.

— Primiți vreodată reclamațiuni?

—Da, se întîmplă și asta. In asemenea cazuri, reluăm manuscrisul ca să-l revedem. Ințelegeți bine că nu putem accepta bani pentru un serviciu care n'a satisfăcut pe client. Orice client are un drept sfînt de a fi satisfăcut.

— Primiți vreodată felicitări?

— Asta niciodată. Toți cei care vin aici se simt jenați ca și cînd ar face un lucru rușinos. Cel mai adesea, ei nici nu ne spun ce anume întrebuințare vor da comenzii. Cînd sosesc pentru întîia oară, se fîstîcesc și nici nu știu cum să înceapă. E sarcina noastră să-i punem la largul lor. Și după ce dînșii preiau marfa, dispar. Dar..... se întorc, ei, cînd au din nou nevoie de noi.

— Nu vi se cer niciodată opere de imaginație?

— Ba da. De obiceiu clienții de acest fel ne propun pur și simplu să împărțim cu dînșii onorariile eventuale. Bine-înțeles, refuzăm net asemenea tranzacțiuni; la noi se tratează totdeauna ferm. Astfel, într'o bună zi, un om foarte bogat m'a chemat să-mi spue că avea în cap ideea unui roman. Imediat l-am pus în legătură cu una din fantomele noastre cele mai eminente. Iar la urmă, închipue-ți d ta că d-l acela voia să ne dea un atît-la-sută din încasările lui viitoare! In condițiile astea, înțelegeți prea bine că nu se poate trata o afacere.

„Toată lumea își face iuzia că poate scrie — adause patronul. Dar nu-i adevărat. (Aici, puțină amărăciune în voce și foarte multă resemnare), vezi d-ta, mai e și afurisita aceea de chestie... a talentului... (Tace un moment, dus pe gînduri; dar onestul comerciant, care d-sa este, se ridică iute iară, reluîndu-și superioritatea asupra eventualului tînăr-fantomă de 16 ani, care compune versuri și visează glorie): „In manuscrisele pe care le predăm clientelii, garantăm în mod absolut ortografia, retorica și punctuația; dar declinăm orice răspundere pentru chestia talentului".

*

* *

Am reprodus toate aceste pasagii fiindcă ni s'a părut că este primejdie ca lucrurile să fie înțelese greșit. Suntem siguri că cetitorul, în genere indignat de sistemul acela tipic american de a comercializa valorile ideale, va vedea în faptul divers povestit mai sus o pildă culminant-simbolică a amintitului detestabil obiceiu. Și credem că cetitorul totuși nu ar avea dreptate.

Desigur, e adevărat că faptul e deosebit de reprezentativ cu privire la tendinţa de confuzie între economie şi estetic; dar, pentru odată, indignarea nu-i justificată. Acela care s'a gîndit, intro bună zi, să înfiinţeze o societate de „Gostwriters" a adus prin aceasta un real serviciu intelectualităţii, culturii, gustului pentru idei, gustului pentru artă, ştiinţă şi literatură. Căci el a găsit prin aceasta, mijlocul să ţină mai departe, lipiţi de meseria de intelectual, pe o mulţime de oameni care altfel ar fi trebuit, pentru a avea ce mînca, să pună mîna pe sapă, sau pe tîrnăcop, sau să se facă portar, ori vînzător de salată, sau om-sandwitch, sau cine ştie ce altceva. Sunt numeroşi aceia care în Statele-Unite, după o instrucţie liceală şi universitară aleasă, se văd nevoiţi să accepte muncile cele mai puţin în legătură cu ce au învăţat ei. Instituţia „scriitorului-fantomă", oricît ar părea de caraghioasă, permite totuşi intelectualului să-şi cîştige existenţa şi, prin aceasta să aştepte un moment mai prielnic pentru a cîştiga şi gloria pe care o rîvneşte. Dacă, pentru a se întreţine, ar fi nevoit să se dedea unor îndeletniciri străine de preocupările şi aptitudinile lui artistice sau ştiinţifice, ar risca atunci să se înstrăineze treptat el-însuşi de acestea din urmă. Pe cînd un „gostwriter" păstrează privilegiul de a lucra mai departe — deocamdată desigur fără glorie — în atmosfera care-i place, ba chiar cel mai adesea în stricta lui specialitate.

Iar dacă comparăm toate acestea cu situaţia din Romînia, meritele americanilor sunt încă mai mari. Căci plata pe care o primeşte o fantomă (în mediu 4 centime de dolar pe cuvînt), înseamnă că o pagină — nu de revistă, ci de carte format-roman, care are circa 240 de cuvinte) se retribueşte cu vreo 960 de cenţi, adică peste 9 dolari şi jumătate, adică minimum 1.800 de lei romîneşti. Un articol de zece pagini de acestea, pe care o revistă ca a noastră plăteşte — spre ruşinea noastră — cel mult 1.000 lei (şi în asta intră şi preţul iscăliturii) —, acolo, unor simple fantome li se onorează cu aproximativ 18 mii de lei. Ceea ce-i foarte satisfăcător, costul vieţii fiind doar dublu pentru unele articole, sau chiar mai ieftin pentru multe altele. Şi faptul că un articol de „negru", de anonim, de mărunt auxiliar, se vinde cu de 20 de ori cît la noi, dovedeşte că nu noi am avea dreptul să ironizăm instituţia condeiului-fantomă şi să zeflemisim o situaţie care-i, strict aritmetic, de 20 de ori mai bună decît a noastră.

MONUMENTE

Ne-a venit o ştire (care ne-a făcut atît de fericiţi, în cît ne-am temut — şi de altfel ne temem încă şi acum — să nu fie falşă) — am fost cum spuneam informaţi că o listă de subscripţie a fost deschisă din iniţiativa marei societăţi „Mica" şi a unui grup de intelectuali, foşti membri ai fostului cabinet al d-lui Octavian Goga — listă la care „Mica" a şi subscris deja 5 milioane, iar fiecare ministru cîte 100.000 lei, pentru ridicarea a două monumente, unul la Bucureşti, altul la Cluj, închinate marelui nostru poet naţional Mihail Eminescu. Era, într'adevăr, inadmisibil ca oraşul nostru Capitală, plin de busturi de tot soiul, să nu aibă o singură statuie a lui Eminescu.

Graba entuziastă cu care aproape zece milioane au fost acoperite pentru Eminescu, ne dă curajul să stimulăm zelul aceloraşi subscriitori, amintindu-le de un alt mare romîn, pe care ţara a avut durerea să-l piardă în chiar această lună, un om care, prin spiritul său strălucit făcuse să se vorbească des despre dînsul în străinătate şi ne dăduse marea voluptate de patriotism de a vedea cum, prin el, Romînia era tratată pe picior de egalitate în marile ţări din apus. Acest om este: profesorul doctor G. Marinescu.

JUXTELE, GRAMATICA şi SPIRITUL LIMBII

Un mare critic literar şi profesor universitar de literatură (şi chiar un fel de şef de şcoală), publică într'o revistă de studii clasice un articol în care susţine că autorii latini nu trebue citiţi de elevi decît prin intermediul juxtelor. E şi acesta un mijloc de a face propagandă pentru clasicism. Dar să dăm cuvîntul ilustrului autor:

„Nu pot sfîrşi aceste rînduri fără să nu scot o învăţătură pentru şcoala noastră. Infundaţi în reguli gramaticale şi sintactice, profesorii noştri le urmăresc pînă în ultima clasă de liceu şi nu dau voie şcolarilor să întrebuinţeze juxtele. Mare greşală. Latina stă în spiritul limbii. Iar spiritul limbii nu se dobîndeşte decît citind des şi mult. Dar aceasta nu se poate face de un elev din pricina topicei încurcate a autorilor, care, pedeasupra, fiecare îşi are limba lui proprie. Elevului îi trebue un ajutor ca să poată trece dificultăţile. Şi acest ajutor nu poate fi decît juxta. Numai cu juxta poţi ceti un autor. Şi în loc, încurcîndu-te în reguli gramaticale, să traduci şase şapte capitole dintr'o operă, e neapărat necesar să le dai să cetească, cu juxta, întreaga operă".

Foarte instructive aceste rînduri. Aflăm mai întîi din ele că profesorii, deşi înfundaţi în reguli gramaticale şi sintatice (oare sintaxa nu face parte şi ea din gramatică?), totuşi le urmăresc, aceste reguli, pînă în ultima clasă de liceu; desigur însă, cînd regulile ajung în ultima clasă, profesorii renunţă de a le mai urmări; se vede că se conving că nu le vor putea niciodată ajunge din urmă. Dar, culme a perversităţii, din cauză că sînt înfundaţi în regulile pe care le urmăresc, profesorii nu dau voie şcolarilor să întrebuinţeze juxtele. Se vede deci clar că întrebuinţarea jutxelor stînjeneşte înfundarea în reguli. In sfîrşit, aflăm că latina, spre deosebire de toate celelalte limbi, nu stă nici în gură, nici în cărţi, ci în spiritul limbii. In spiritul limbii latine, fireşte, deci în propriul ei spirit. Dar cum se dobîndeşte acest spirit? Ne-o spune tot distinsul critic literar: citind des şi mult. Aşa dar latina întîi trebue să se citească des şi mult pentru a se dobîndi spiritul limbii, şi numai pe urmă are în ce să stea. Dar elevii nu pot citi des şi mult, din pricina topicei încurcate a autorilor, care, etc., etc. Soluţia ar fi să se ceară autorilor să aibă o topică mai puţin încurcată, mai ales odată ce fiecare autor îşi are limba lui proprie.

Mai interesantă încă este concluzia, anume că, în loc, încurcîndu-te în reguli gramaticale, să traduci şase şapte capitole, este mai practic să te scapi de această osteneală punînd pe elevi să citească. Bine înţeles, dacă elevii citesc întreaga operă, şi încă cu juxta, nu te vei mai încurca în reguli gramaticale, aşa cum s'ar întîmpla dacă ai traduce singur, şi mai ales dacă ai traduce numai şase, şapte capitole. Căci, evident, regulile gramaticale de asta sînt făcute, ca să te încurci în ele.

PREMIUL NAŢIONAL DE LITERATURA

Un asemenea premiu are o semnificaţie oarecum superlativă. A-l decerna unor talente secundare înseamnă a scobori prestigiul atît al răsplăţii, cît şi al instituţiei. Dacă, într'un an, nu se găseşte un adevărat „mare scriitor", s'au dacă, atunci cînd se găseşte, nu se premiază (cum e cazul lui Arghezi), cei 100.000 lei să se dea unor debutanţi promiţători, premiul să se intituleze „Burse de ajutor", iar premiatul să nu figureze de drept în tribunalul care are puterea să decidă nepremierea lui Arghezi.

RECENZII

PETRU NEAGOE: Drumuri cu popas. Ed. Cultura Romînească, Bucureşti, 1938.

Formaţiunea culturală a Occidentului este profund urbană. Cultura estetică a scriitorului de acolo este sincronizată cu toate transformările adînci în stilul comun de vieaţă, aduse de civilizaţie. Ultimii mari reprezentanţi ai literaturii bucolice fac graniţă cu romantismul care spărgea dintr'odată forma şi conţinutul literaturii, împingînd-o pe drumul urbanizării amintite.

In mediul acesta evoluat al gîndirii estetice şi într'o vreme cînd din multe părţi se vesteşte o criză de nestrăbătut a literaturii burgheze, este explicabil succesul cărţilor lui Petru Neagoe, care aduc documentele unui alt stil de vieaţă, simplist, patriarhal, propriu mediului rural romînesc.

„Drumuri cu popas", expoziţie a credinţelor şi obiceiurilor specifice poporului nostru, este şi un roman bine împletit. Autorul a dat o egală atenţiune şi naraţiunii. Ion Codreanu, fiu de ţărani ardeleni şi păstor în munţi, pleacă spre America, dornic să întîlnească o soartă mai bună şi să uite o dragoste nefericită. Este însă respins la vizita medicală şi silit astfel să-şi amîne plecarea pînă-şi va vindeca ochii de conjuctivită. Imprejurările fac ca acest popas să-l petreacă în casa lui Anghel, cu speranţa ascunsă a acestuia că va reuşi să-l căsătorească pe Ion cu nepoata sa, Saveta. Ion se îndrăgosteşte însă de Zamfira, soţia lui Anghel, căruia, ca bun prieten, îi spune starea în care se află.

In casa lui Anghel, bună-starea şi liniştea sunt tot mai des chinuite de lipsa unui copil. Vinovatul e Anghel şi pe cît de mult îşi iubeşte soţia, tot pe atît e şi nenorocit că nu-i poate da bucuria de a naşte. Impuns neîntrerupt de gîndul că Zamfira se va ofili în cele din urmă ca o floare fără rod şi că averile adunate nu-şi vor găsi mînuitorul pe mai departe, Anghel e hotărît să aibă dela Ion copilul care-i lipseşte.

Din dragostea de o noapte între Zamfira şi Ion, femeia rămîne însărcinată. Acum începe gelozia soţului. Anghel se luptă cu sine însuşi, să se stăpînească. Se teme că între nevastă-sa şi Ion legăturile nu s'au rupt. Zamfira observă acest sbucium ascuns şi caută să-l liniştească, să-l convingă că pruncul care se naşte e al său şi nu al lui Ion, că între ea şi Ion nu s'a întîmplat nimic. Totul e în zadar însă. Anghel e tot mai abătut şi în casă plutesc neguri. Zamfira e la fel de îndurerată şi ziua naşterii o găseşte atît de şubrezită, încît moare născînd. Ion simte că aici sfîrşeşte şi marea lui dragoste, îşi pune desaga pe umeri şi porneşte, în sfîrşit, spre Lumea nouă, spre uitare.

Eposul acesta e încărcat însă cu o sumedenie de documentări asupra vieţii ţăranilor ardeleni, care nu cad de loc rău pentru cititorul strein de vieaţa noastră rurală. Este vorba despre o vieaţă atît de idilică, idealizată, încît cititorul romîn, cunoscător cît de cît al gravelor realităţi rurale, nu-i poate găsi lui Petru Neagoe decît scuza că, văzute din depărtare şi din amintire, trecute prin nostalogia despărţirii de locurile şi oamenii ştiuţi, din lucruri nu rămîn decît frumosul şi poetizarea. Petru Neagoe este pe direcţiunea literară Slavici, Coşbuc, Agîrbiceanu, în spiritul şi puţin îmbîcsit şi puţin didactic, moralizator, al vechii tradiţii ardeleneşti. Iar tipul de ţăran din „Drumuri cu popas" este perfect semănătorist, al ţăranului bun de prezentat la expoziţii şi la sărbători naţionale. Poate că în cursul călătoriei pe care a făcut-o de curînd prin ţară, autorul să fi cunoscut realităţile, să nu mai confunde alcoolizarea cu vieaţa de belşug şi voe-bună, să nu mai confunde fatalismul populaţiei noastre rurale cu o binecuvîntată înţelegere a vieţii şi a legilor ei eterne.

„Drumuri cu popas" e o carte contaminată însă şi de înfăţişerile noui ale romanului occidental, cînd este vorba despre elementele care intră în naraţiune. Autorul are o tehnică modernă a înodării şi desnodării temelor psihologice. Zamfira, tip rural al femeii, se menţine cu străşnicie în cadrul îndatoririlor sale de soţie, chiar cînd îşi dă seama că Ion nu îi este indiferent.

„Ion simţi că-şi pierde cumpăna minţii, şi luă pe Zamfira în braţe şi o sărută. Tremura din tot trupul ca o vargă şi nu era în stare să scoată niciо vorbă. Zamfira nu se apără, dar nici nu rămase moale în braţele lui, ci se lăsă să o sărute. Pe urmă îi apucă obrazul în palme, cu multă blîndeţe (mîinile flăcăului le simţea în jurul mijlocului), şi privindu-l drept în luminile ochilor, îi spuse: Ascultă Ioane, tu eşti un flăcău foarte cumsecade. Şi Anghel te iubeşte din toată inima".

„Ion se simţi copleşit de ruşine şi de furie neputincioasă. Dorinţele lui care-i pîrjoleau trupul, se răsvrătiră. Ar fi fost în stare să o sdrobească. Scrîşnind din dinţi, o strînse cu toată puterea la piept, apoi îi dete drumul şi se lovi cu amîndouă palmele peste obraz".

„Zamfira îi trecu braţele în jurul gîtului, şi-i culcă obrazul pe sîn.

— Ioane, linişteşte-te, Ioane!

„Flăcăul începu să plîngă cu sughiţuri. Zamfira îl ţinea strîns la sîn şi cu mîneca iiei îi şterse lacrimile de pe obraz, mîngîindu-l blînd: Ioane, Ioane!".

Zamfira luptă împotriva acestei iubiri noui care îi umple sufletul, sprijinită pe ideea datoriilor sale de soţie şi pe dragostea mare a lui Anghel. Cînd acesta o îndeamnă să aibă un copil cu Ion, Zamfira stă mută şi nu poate crede că trebue să facă pasul acesta. Cînd Ion, pentru a doua oară încearcă să se apropie de ea, „ochii i se umplură de lacrimi, dar cu toate acestea, glasul i se auzi destul de liniştit: Lasă-mă, Ioane, nu mă ţine aşa. Hai să plecăm". Supunerea în faţa iubirii, ca în faţa unui destin greu de înlăturat, va veni însă ceva mai în urmă. „...Cînd încerca însă să trezească în mintea lui ceea ce se întîmplase, Ion îşi pusese de multe ori întrebarea: Mă aştepta să vin? Ştia dinainte, sau bănuia că voi veni?... Se uitaseră unul la altul, ca doi prieteni care se întîlnesc, după o lungă despărţire. Par'că ar fi vrut să se întrebe unul pe altul: Eşti tu, cu adevărat? Nu pentrucă s'ar fi îndoit de ceea ce ochii vedeau, ci pentru a întări cu atît mai mult dorinţa întreruptă: „Te-am dorit şi te am aşteptat, tot cum te-am visat şi te-am purtat în suflet şi în gînd...". Ion simţise năvala de fiară a dorinţelor lui cum îl mînă înainte, şi în îmbrăţişarea lor, în timp ce Zamfira repeta în şoapte: „Drăguţul meu, mult dorit", în spasmul

lor de dragoste nu tremura patima dorinţei, ci glasul sfios al vieţii care începea să se înfiripeze şi să cînte în sufletul lor".

Pînă la sfîrşit, firul acesta epic se desfăşoară după cele mai bune reguli ale romanului contemporan. Silită să-şi ascundă definitiv o dragoste care creştea tot mai mare, îndurerată şi de suferinţa morală a soţului, Zamfira nu mai are, la naştere, sănătatea strălucitoare de pe vremuri. Moartea ei desleagă toate firele. Ion „îşi îngropă capul în perne şi începu să plîngă. Glasul bocitoarelor ajungea pînă la el. Nu putea înţelege ce spun, dar cînd nu mai putu plînge, începu să îngîne cu glasul stins: Zamfiră, Zamfiră în grea amărăciune m'ai lăsat".

„Plînsul părea că i-a mai limpezit mintea. Se apropie de lădiţa în care Saveta avusese grijă să-i aşeze cămăşile. Scoase desagii cu care plecase de acasă, cu gîndul să se ducă în America, îşi băgă hainele în desagi şi închise lădiţa la loc. Luă şi biblia de pe policioară. Cînd dete să-şi ia şi comanacul din cuiul de după uşă, văzu căciula lui Anghel şi i se păru că se găseşte chiar în faţa lui, „Doamne Atotputernice", păru că tresare ceva într'însul".

— „Vă las cu Dumnezeu Anghele, zise el şi întinse mîinile spre căciulă, par'că ar fi vrut să o mîngîie".

„Trecu repede prin bucătărie, unde două femei tocmai atunci scoteau pîinea din cuptor... După ce ajunse în grădină, se întoarse cu faţa spre casă. Se opri şi se uită la pereţii văruiţi în alb, la crucea ferestilor, lucrată din dălţiţă, apoi îşi făcu o cruce şi murmură: Aici îmi las eu inima".

„Dagătul clopotelor din turnul bisericii însoţi pe Ion pînă departe, după ce ieşi din Miercurea. Pe urmă începu să se însereze şi se făcu linişte".

In episodul acesta din „Drumuri cu popas", Zamfira este eroul central, chiar dacă nu se vorbeşte prea mult despre dînsa. Limitat la această treime din numărul paginilor, romanul lui Petru Neagoe este al unui scriitor modern. Celelalte două treimi sunt ale culorii locale, ale expoziţiei de datine, superstiţii, bigotism, cu tot pitorescul lor.

Desigur că autorul n'a jinduit să aparţină niciunei congregaţiuni spirituale şi-a urmărit numai realizarea esteticei proprii, independente. Niciun meşteşug, niciun artificiu tehnic la modă nu străbate în „Drumuri cu popas". Povestirea e cursivă, simplă, grandioasă, ca şi oamenii despre care se vorbeşte. Cititorul poate fi şi odihnit şi mulţumit.

M. B.

IORGA N.: Originea şi desvoltarea Statului austriac, zece lecţii făcute la Iaşi în 1917, ediţia a II-a, Bucureşti, Institutul de Istorie universală, 1938, în 8°, 134 p.

Sunt anume clipe de răspîntie în viaţa popoarelor, cînd reexaminarea trecutului se impune, pentru a găsi, sau nu, o justificare prezentului, în orice caz, pentru a lămuri unele date ale problemei.

Un astfel de prilej, ne oferă şi evenimentul politic din 11 Martie 1938, cînd Austria înţelege să abdice dela independenţa ei, pentru a intra, — ca simplă provincie, — în masa germană. De aceea trebue socotită ca binevenită, hotărîrea Institutului de Istorie universală de a reedita această carte mai veche a d-lui Prof. Iorga, întregind astfel,

imaginea pe care acelaşi autor, ne-a dat-o în ultimul timp, asupra diferitelor aspecte ale vieţii autriace[1]).

Lucrarea de faţă cuprinde 10 lecţii ţinute la Iaşi în momentele grele din 1917. Ea ne apare, ca o desminţire netă, pe care însuşi trecutul îl dădea iluziilor optimiste a cercurilor conducătoare din Viena.

Intr'adevăr, în lungul acestor pagini, sunt unele realităţi care se cer subliniate. In primul rînd, apare caracterul de mandatar cu misiune de convertire, apoi şi de luptă pentru biruinţa crucii, pe care-l dă Austriei, Biserica romană a cărei creaţiune este, se observă de asemenea rolul şters jucat de monarchia habsburgică în desvoltarea neamurilor cuprinse sub faldurile culorilor ei şi însfîrşit modesta contribuţie a germanismului la desăvîrşirea acestui organism, faţă de influenţa spiritului latin, ce se întîlneşte la tot pasul.

Sprijinit de cele dintîi din adevărurile de mai sus, d-l Prof. Iorga, putea să prevadă, încă de pe vremea biruinţelor austriace din 1937, apropiata ei desmembrare.

Cea din urmă constatare, rămîne un temeiu istoric, cu valoarea lui ca atare, oferind prilej de folositoare meditaţii, chiar şi în ceasul actual.

Văzut organic în cadrul larg a istoriei universale, trecutul Austriei e prezentat cu puterea de evocare şi abundenţa de idei şi interpretări noi, cu care ne-a obişnuit autorul. Avem şi de astădată o pătrunzătoare sinteză, în care se integrează la locul şi momentul, pe care li-l hărăzeşte importanţa avută, toate acele neamuri ce şi-au unit, sub coroana habsburgică, vieţile cu rosturi de multe ori deosebite.

E. C.

M. SEVASTOS: Monografia oraşului Ploeşti. Tip. „Cartea Romînească", Bucureşti.

Monografia oraşului Ploieşti, o lucrare de peste 900 de pagini, este rezultatul muncii de cîţiva ani a mai multor specialişti, care — împreună cu autorul — au lucrat la strîngerea materialului documentar privind trecutul Ploieştilor şi activitatea socială cea mai variată din vieaţa acestui oraş.
acestui oraş.

O simplă enumerare a principalelor capitole care formează cuprinsul lucrării va scoate în evidenţă importanţa ei pentru vieaţa unui oraş principal al ţării.

Monografia are cinci părţi: *Trecutul Ploieştilor* (istoricul, galeria oamenilor de seamă şi arhitectura), *Teritoriul şi populaţia* (geografie, fizică, geologie, mişcarea populaţiei şi catagrafia oraşului Ploieşti), *Politica şi administraţia* (conducerea politică, galeria primarilor, administraţie, finanţe şi poliţie, armata, justiţia, igienă şi sănătate publică, asistenţa socială etc.), *Economia* (comerţul şi industria, munca) etc.

Este de notat că pe lîngă anexele care însoţesc fiecare capitol cu materialul documentar referitor la materia studiată, lucrarea cuprinde şi la sfîrşit o parte documentară, în care sunt publicate toate documentele din trecutul oraşului.

Este interesantă în deosebi partea istorică a monografiei, care a strîns în paginile ei toate documentele, toate urmele sforţărilor colec-

---

Iorga, N. — L'esprit français au XVIII-e siècle en Autriche în *Revue historique du Sud-Est européen*, vol. XV, 1938, Nos. 1—3, şi de acelaşi — Austria ţară latină, comunicare făcută la Academia Romînă în 8 Aprilie 1938.

tive ale unei populaţii cu tradiţii de protestare şi luptă pentru dreptate încă dela întemeierea oraşului.

Multe din evenimentele care au tulburat vieaţa oraşului Ploieşti, pe care eram deprinşi să le privim într'un anumit fel, sunt prezentate sul o lumină nouă, lumina pe care ne-o oferă numai prezentarea şi interpretarea documentului istoric.

Ca pildă n'avem decît să luăm tulburările din August 1870.

Cine n'a rîs cînd a auzit despre faimoasa republică dela Ploieşti, cu al său erou de carnaval, Candiano-Popescu?

Şi cu toate acestea mişcarea ploieştenilor din 1870 a avut un caracter serios. In istorie, o mişcare de asemenea proporţii, la care au luat parte masele mînate de năzuinţa către o zi mai bună, nu poate fi calificată de „neserioasă", indiferent de faptul că aceste năzuinţe şi dorinţa poporului de a lupta sunt canalizate în alte direcţii, streine de interesele poporului Acest adevăr ni-l arată documentele publicate în legătură cu mişcarea din 1870 şi interpretarea lor.

S'a susţinut că eroul principal al „revoluţiei" a fost Candiano-Popescu. In această privinţă, autorul monografiei stabileşte:

„Revoluţia a foost organizată de Carada, împreună cu Costache Ciocîrlan şi dr. Sergiu. Au cutreerat ţara o lună de zile. Revoluţia trebuia să izbucnească la Tecuci în ziua de 8 August, cînd tabăra de acolo urma să pornească asupra Bucureştilor. In ultimul moment, Tecuciul, cerînd o amînare de cîteva zile, s'a telegrafiat în toate părţile. Candiano, în dorinţa de a fi el eroul revoluţiei, a deslănţuit acţiunea (care astfel era prematură), pretextînd apoi că n'a primit telegrama".

De aci au decurs toate situaţiile comice care au format şi isvorul de inspiraţie pentru Carageale. Chiar aşa însă, întîmplarea n'a fost o „copilărie", „farsa unor zănatici afumaţi de băutură".

Cum spune autorul monografiei, „dacă evenimentul dela Ploieşti nu găsea condiţii favorabile — subiective şi obiective — nu s'ar fi putut ca un grup de chefiii să antreneze într'o acţiune subversivă pe mulţi demnitari ai oraşului şi mai ales o mulţime de peste trei mii de oameni, care au ocupat toate instituţiile din oraş, arestînd pe reprezentanţii poliţiei şi ai prefecturii, intrînd în cazărmi şi înarmîndu-se, eliberînd din temniţă pe deţinuţii politici etc.".

ELENA MATASĂ. Oropsiţii — nuvele. Editura „Luceafărul" — Bucureşti, 1938.

Intr'o binevoitoare prezentare, despre cartea d-nei Elena Matasă, d. Liviu Rebreanu scrie că este „o carte cinstită, izvorîtă dintr'o inspiraţie cinstită, realizată cu mijloace cinstite". Şi citind volumul, îţi dai seama cît aedvăr cuprind rîndurile d-lui Rebreanu, nu numai ca o apreciere aplicabilă cărţii de faţă, ci ca un îndreptar pentru toţi scriitorii.

Carte cinstită, realizată cu mijloace cinstite? Ce sens pot avea aceste cuvinte în literatură?

Scriitorul, punîndu-şi ca scop înfăţişarea unei laturi a vieţii, nu poate porni decît dela propriul său nivel de cunoaştere şi înţelegere a acestei laturi de viaţă, adică dela nivelul său cultural şi ideologic şi pentru realizarea scopului întrebuinţează posibilităţile de scris, pe care i le-au dat experienţa în acest domeniu, talentul şi pe care i le mai poate da munca de prelucrare a materialului adunat.

Abordarea unor teme care întrec posibilităţile acestui nivel cultural şi ideologic, care nu pot fi susţinute de experienţa de viaţă a

scriitorului, credem că ar avea de rezultat o carte „necinstită", realizată prin mijloace necinstite.

Evident, toate astea nu vor să însemneze că trebue să fixăm graniţe fiecărui scriitor, potrivit desvoltării sale. Nivelul cultural şi ideologic poate fi ridicat, posibilităţile de lărgire a orizontului, de îmbrăţişare a altor domenii din viaţă pot fi mărite.

In acest sens, *Oropsiţii* este o carte „cinstită". Nu punem în discuţie nivelul ideologic şi cultural al scriitoarei. D-sa este abia la începutul carierei...

In nuvela care dă titlul volumului, *Oropsiţii*, găsim o întîmplare tristă din viaţa amară a unei familii nevoiaşe de mici slujbaşi. Este vorba de pătura socială mijlocie, cu o psihologie atît de caracteristică, pe care — în general — o cunoaştem sub numele de psihologia micii burghezii. In viaţa acestei pături, pe vremuri de criză şi curbe de sacrificii mai ales, găsim multă sărăcie, multe privaţiuni de ordin material, dar şi o mare doză de visuri şi înclinări spre iluzionism, isvorite din tendinţa acestei pături de a se agăţa cu disperare de pulpana celor de sus, de a-şi păstra „prestanţa" şi de a apărea pe scara valorilor sociale altceva decît este în realitate.

Micul burghez, pe vremuri de criză, suferă de foame în casa lui, acolo unde nu-l vede nimeni, dar nu încetează nicio clipă de a clădi visuri şi iluzii, fără a avea în vedere măcar minimul de condiţii obiective necesare realizării lor. El visează. Iar cînd iesă în stradă, îşi umflă pieptul şi strigă: „sunt boer"!

Aceste caracteristici psihologice le-a prins bine d-na Elena Matasă.

Iată-l pe eroul nuvelei, un mic slujbaş de minister, concediat sub nu ştiu care pretext. Realitatea este aspră, acasă aşteaptă pîine o soţie şi un copilaş — perspectivele sunt sumbre. Refugiul? Iluzia.

La un pahar de bere, pe care i-l o feră un cunoscut, prilejul de „manifestare" e binevenit:

„Prelins pe lîngă pereţi, se apropie. Salută cu zîmbetul întins pînă la urechi şi se aşează pe marginea unui scaun. Scotocind prin buzunare, scoate fiţuicile păturite şi citeşte jalbele, spunîndu-i toată povestea. Soarbe rar din paharul ce i s'a întins.

Am scuipat în obrajii ministrului! Hm. Ticălosul"... (In realitate singura reacţiune fusese că-i strigase „ticălosule"! ministului n. n.).

„Dela ură se înduioşează, înbunîndu-se molatec: „Imi face mie dreptate Vodă! Am vorbit cu El, cum vorbesc cu d-ta; mi-a făgăduit".

„S'a legat de minciuna asta, ca de un talisman aducător de noroc, şi cînd se întîmplă ca cel ce-l ascultă, înfrăţit cu durerea, să-l creadă, surîde aproape fericit".

Pe această cale însă, dreptatea nu se lasă cucerită şi — pînă la urmă, foamea e aceia care decide. Din coşul unui oltean păcălit prin leşin adecuat, soţia sa fură alimente şi le ascunde. O vede de pe geam, însă cînd olteanul protestează făcîndu-i calici şi hoţi, bărbatul sare, îl bate şi-l aruncă în stradă. Pentru lumea care s'a adunat „bărbatul se scutură; îşi umflă pieptul, îşi îndreaptă trupul. — „Suntem boeri, mă! Aşa! Să ştii de altă dată, pungaş mincinos ce eşti"!

Posibilităţile scoase în evidenţă cu ajutorul acestei bucăţi se întrevăd şi în celelalte şi pot fi desvoltate. — E necesară însă o adîncire a subiectelor îmbrăţişate.

RADU BOUREANU: Enigmaticul Baïkal. Ed. Cartea Romînească, Bucureşti, 1938.

Ştefan Hornet, agent de percepţie, ratat şi îmbătrînit înainte de vreme, strînge ban lîngă ban, duce o vieaţă de cîine, cu privaţiuni fără număr, numai şi numai spre a-şi putea îngădui mai tîrziu o evadare în lume, o călătorie princiară în Orient. În taşca sortită proceselor-verbale ale profesiunii, Hornet înfundă prospecte de călătorie şi itinerarii. Pentru colegii de birou e o enigmă omul acesta şi tot ceea ce pot surprinde din ascunzişurile vieţii lui, este un colţ de prospect în care se deluşeşte cuvîntul Baïkal. Hornet este de acum enigmativul Baïkal, pe care colegii îl spionează zadarnic.

La vitrina unei companii de voiaj Ştefan Hornet cunoaşte pe Andrei Andricu, actor, dornic de voiaj, cît şi eroul nostru. Pentru Andricu însă nu transatlanticul e un vis, ci barca lui Alain Gerbault. Mai are de făcut un turneu în provincie şi, cu banii pe care îi va fi strîns pînă atunci, poate porni. Dacă e de acord, Hornet îi poate fi tovarăş.

Cînd Hornet reuşeşte să adune în sfîrşit suma necesară voiajului, banca la care făcuse depunerile e declarată falită. Lui Hornet nu-i rămîne decît speranţa că va putea totuşi pleca în tovărăşia lui Andricu. Dar acesta se îmbolnăvise grav în turneu şi şi-a distrus astfel deopotrivă visul.

Pentru Hornet, călătoria propusă devenise o necesitate, ca aerul, ca vieaţa însăşi. Trebue să plece. Işi însuşeşte banii percepţiei şi fuge la Constanţa, unde este arestat, la îmbarcare.

Acesta este, în linii generale, conţinutul celor vreo douăsute şi treizeci de pagini ale romanului, cu unele adausuri care nu sporesc însă economia cărţii. Conflicul între Hornet şi Lena care ar fi vrut să-l vadă pe Fan al ei fermier cu banii pe care i-a adunat, toată povestea cu Constantin Pop şi surorile sale, nu dovedesc nimic nou, deosebit, în cursul lucrurilor.

Ştefan Hornet însuşi nu trăeşte în paginile Enigmaticului Baïkal; şi, oricît de mult ni se vorbeşte despre dînsul, rămîne abstract, ca un prospect de voiaj. Celelalte personagii, Lena, care ar fi putut încălzi puţin totul, surorile Pop, Andricu, nu sunt decît nume fără conţinut.

Autorul n'are însuşirile romancierului şi lucrul se vădeşte din construcţia hibridă a temei, lucrată din brodeli nenaturale, strîmb. Invenţiunea este ca însăşi în deficit. Lena şi Constantin Pop cu surorile par introduşi numai spre a mări numărul paginilor. Felul în care scrie autorul, cu repetiţiuni şi rotogoale, răspunde aceleeaşi nevoi: „Dar biata Lena. Uneori aştepta ziua întreagă, pînă după miezul nopţii, pînă să se arate el. Avea de lucru în cugetul ei şi lucrul acesta o făcea să i se sugă obrazul sub ochii pudraţi de umbre, ce nu se luau pe niciun fel de batistă".

S'ar mai putea proba şi stîngăciile surprinzătoare ale d-lui Radu Boureanu: „...un om rătăcea pe străzi, cu timpul uitat în ceasul de prisos în buzunarul dela vestă", şi asta chiar pe prima pagină.

„Enigmaticul Baïkal" nu face să crească de loc numele literar al autorului. Noi optăm încă pentru poetul Radu Boureanu.

M. B.

ISVOARE BOGOMILICE. Predica prezviterului Cosma. Traducere de Alexandru Iordan, doctor în litere. Editura „Librăriei Universitara" — 1938.

Traducătorul acestei predici a plecat dela convingerea că textul va servi cercetătorilor care se ocupă de influenţa bogomilică în folklorul şi literatura noastră veche, dat fiind că pînă acum s'au comis greşeli atribuindu-se numeroase legende cu conţinut religios sectei bogomilice, greşeli isvorîte din necunoaşterea doctrinei acestei erezii.

Or, *„Predica nevrednicului prezviter Cosma, împotriva nou apărutei erezii bogomile"*, formează cel mai complet izvor referitor la această sectă şi, totodată, cel mai documentat, întru cît Cosma şi-a cules informaţiile dela foşti prozeliţi ai bogomilismului, reîntorşi la credinţa ortodoxă. Pe lîngă aceasta, *Predica* este şi cel mai vechi document în această materie: Cosma a murit către sfîrşitul veacului al X-lea, adică a fost contemporan cu începuturile bogomilismului.

Valoarea acestei lucrări constă şi în faptul că formează unul din cele mai vechi izvoare în legătură cu viaţa socială a Bulgariei din sec. X.

Predica lui Cosma este divizată în două părţi: prima o filipică împotriva bogomililor, iar a doua critica adusă şi sfaturile pe care le dă tagmei preoţeşti.

Doctrina bogomilică este înfăţişată de Cosma sub forma de întrebări şi răspunsuri: Cosma expune fiecare punct din crezul ereziilor, după care urmează imediat răspunsul, în sprijinul căruia aduce totdeauna texte din Sfînta Scriptură.

Stilul „nevrednicului prezviter" este colorat şi presărat de imagini foarte sugestive. Iată, de pildă, cum îi prezintă pe bogomili, adepţii preotului „cu nume Bogomil, dar mai drept ar fi trebuit să se numească Bogo-nemil (lui Dumnezeu neplăcut)":

„La înfăţişare ereticii sunt ca mieii; blînzi, supuşi şi tăcuţi. Privindu-le faţa sunt palizi de postul făţarnic. Vorbă nu grăesc, nu rîd cu voce, nu sunt curioşi, şi se păzesc de privire străină. La înfăţişare fac totul ca să nu-i deosebească de adevăraţii creştini, iar în lăuntrul lor sunt „lupi şi fiare".

Sau, mai departe:

„Mai repede vei cuminţi animalele decît pe eretici. Porcul trece pe lîngă perlă, dar adună gunoiul. Tot astfel şi ereticii îşi înghit murdăriile lor şi se feresc de învăţăturile lui Dumnezeu. Ei asemenea aceluia, care trage în marmoră, nu numai că n'o va goni, dar săgeata, cînd va sări, va lovi pe acela care stă în urmă, aşa şi cu acel care predică ereticului, nu numai că nu-l va lumina, dar va zăpăci pe unii dintre cei mai slabi la minte.

Cu cine să-i socotim? Cui să-i asemuim? Mai răi sunt decît idolii cei surzi şi orbi. Idolii, deoarece sunt din lemn sau piatră, nici n'aud nici nu văd. Ereticii însă pentrucă au gînduri omeneşti, de bunăvoie s'au împietrit şi n'au cunoscut adevărata învăţătură".

Traducerea este însoţită de o bibliografie şi de note.

A.

LUCIA DEMETRIUS, Marea Fugă, roman. Editura „Naţionala Ciornei".

Marea Fugă vine să confirme adevărul că talentul singur nu e suficient la un scriitor spre a condiţiona o operă de artă. Pentrucă aşa stau lucrurile: scriitoarea Lucia Demetrius dă dovadă de sufi-

ciente mijloace de tehnică a scrisului, pe care le utiliează fericit în analiza psihologică a personajelor, înfățișarea situațiilor și a caracterelor. Le posedă, și cu toate astea, pînă la urmă, rămîne impresia că n'a știut cum să le utilizeze, în locul unei opere întregi, cu personaje întregi care să trăiască, pe care să le poată vedea și cititorul, nereușind să dea decît o serie de tablouri, situații, descrieri de stări sufletești etc.

Sub acest raport, s'ar putea spune că romanul de față e util doar prin latura negativă pe care o conține, pentrucă deschide perspective și arată cum nu trebue să se scrie.

Despre ce e vorba în *Marea Fugă*?

In atmosfera închisă și apăsătoare a unui hotel își tîrăște existența un grup de artiști — bărbați și femei —, cu preocupări limitate exclusiv la mîncare, băutură, somn și dragoste. Mai ales dragoste. Din cînd în cînd, digestia tihnită a locatarilor este tulburată de crizele de nervi sau de accesele de nebunie ale unei locatare, după care totul reintră în normal: lumea discută banalități, mănîncă, se culcă, etc. Niciun gînd mai luminos, nicio existență care să se ridice cu ceva deasupra nivelului comun, care să depășească pragul hotelului.

Eroul principal al romanului, pe care-l ghicim ca atare doar din grija pe care o depune autoarea de a ni-l face simpatic, din lumina în care ni-l prezintă, este actorul Tony Bracinski. Din păcate, nu reușește, pentrucă Tony este un animal sănătos, care se scoală satisfăcut din patul unei femei — Julienne — și aleargă în patul alteia — Marie, umilindu-le și călcîndu-le în picioare pe amîndouă, după care judecă:

„Natural, Marie rămăsese aceeași, ea nu e Julie. Ea nu ia bun tot ce-i dai. Cere eforturi. Poate o jignise. Adevărat, pentru ea era o zi deosebită cea de azi. Dar ce vrea în fond? Despre lucrurile astea nu se vorbește, decît cînd nu le trăești. Femeilor le lipsește o anumită măsură. Un lucru bun ca ăsta, să-l strici prelungindu-l dincolo de el, de saturație! Să-l urățești cu vorbe. Era încheiat, trecuse. Fusese bun". (pag. 83).

Și, lucru curios, deși amîndouă știu de existența celeilalte în viața lui Tony, își dăruesc trupul cu atîta ușurință, sunt atît de obsedate de dorințe de a se lăsa mereu posedate de Tony, încît ai crede că parcă la atît se reduce întreaga viață a femeii.

„Fiecare bucată din carnea ei, care cunoștea mîna lui Tony, țipa furată, durea. Orice putea atrage atenția lui Tony, putea să-i placă. Tot ce-i plăcea era chin, era sărăcie, era amputare a ei". (pag. 61).

Reacțiunea sufletească pe care autoarea o presupune în sufletul celor două femei este neverosimilă. Iată, de pildă, ce gîndește Marie, cînd Tony s'a sculat de lîngă dînsa și a plecat la hotel, să se culce, poate, cu Iulie:

„Se întinse pe pat și încearcă să-și aducă aminte cum fuseseră mîinile lui Tony pe pîntecul ei gol?... Cum fusese prima mișcare neobișnuită a lui Tony? Cum se simte exact lucrul acesta?" (pag. 89).

Și Julie?

„Tony se deșteptă, visase că un cîine mare îi linge mîinile... In întuneric se mișca cineva lîngă el, ceva umed și ușor îi atingea mîna. Era Julienne... Nu-l atingea cu mîinile, numai buzele ei urcau acum încet de pe mînă pe braț. Il săruta pe întuneric, ușor"...

Trezit, Tony face un raționament care-l duce la concluzia că nu trebue s'o oprească și se preface că doarme:

„Julienne își apropie gura de tîmplele lui, de obraji, n'are curaj să întîrzie pe ei, se coboară toată, Tony n'o mai simte un moment de loc, apoi iar obrazul ei pe picioare. Ii simte pe laba piciorului tîmpla, ochii prea umezi, buzele deschise". Și Tony adoarme din nou.

Aceste două femei, în intenția autoarei, nu sunt anormale. Și cu

toate astea nicio pornire de gelozie, niciun pic de demnitate în sufletul lor. Mereu prezentă, doar obsesia cărnii, gîndul posesiunii.

Deși nu e cazul, s'ar putea presupune că autoarea și-a ales anume această temă, pentru ca să ne ofere imaginea unei laturi a vieții de azi, care manifestă evidente semne de decadență și descompunere. Pentru aceasta însă, i se cerea să fie conștientă de acest lucru, să înțeleagă această latură a vieții și să știe ce să aleagă din ea.

Conștiința acestei descompuneri și luciditatea de a privi lucrurile în față i se cereau pentrucă, prin concepție, autoarea să nu rămînă la nivelul lui Tony. E bărbat frumos acest Tony, puternic și sănătos, dar greu poate inspira simpatie și cititorului, numai din afirmațiile autoarei.

Apoi, viața pe care și-a ales-o autoarea pentru prezentare, nu se cerea toată înfățișată. Erau suficiente laturile caracteristici pentru tratarea unei probleme și reliefarea caracterelor. Așa însă, autoarea a luat cîțiva artiști, i-a pus să se miște, să vorbească, să facă dragoste de dimineața pînă seara, de alungul a trei sute de pagini, cu amănunte și descrieri care, în loc să întregească fizionomia personajelor, o întunecă prin banalități, uneori provocînd chiar desgust cititorului, cum e scena cu sărutul picioarelor. Și mărturisim că nu e singura din roman.

A.

ION ȘIUGARIU: Trecere prin alba poartă. Ed. librăriei Pavel Suru.

D-l Șiugariu este un însetat de viață. Poezia d-sale e un strigăt de bucurie, de dragoste, de amintiri avîntate. Un panteism covîrșitor stăpînește culegerea d-sale de versuri, dela prima poezie „Cîntec de pornire la drum".

Drum nou, drum sfînt,
Mi-am îmbrăcat gîndul în azur și muselină
Și mi-am scăldat condeiu'n boare cristalină;
Buzele mi le-am cuminecat cu mustul gliei
Să crească'n inimă cicoarea poeziei

și pînă la ultimul vers din „Incantații".

Versificator abil, d-l *Siugariu* nu cade în păcatul atîtor poeți tineri, de a-și clădi poezia numai pe vers. Ideea rămîne predominantă. Și d-sa o îmbracă într'o haină strălucitoare, vie, gîlgîitoare de viață. Iată de o pildă începutul poeziei „Sete":

Mi-e sete de viață......
Aș vrea să-i sorb umflatele isvoare
Cu gît de cerb și suflet de mioare;
Aș vrea să gîlgîie spumoasă'n mine,
Cu tot noianul ei de ape cristaline;
Să-mi circule pe jghiaburi albe de simțire,
In rîuri pline, pline; și să se resfire......

Sau, din „Rugăciunea verde":

Vreau
Să fumege viața astăseară
In gîndurile mele, ca o primăvară,
Prea tînără și prea bogată,
Să cânte'n mine beată
Tinerețea
De ieri,
De azi,
De mâine
Și de totdeauna.
Din fiecare zi, din fiecare om
Ce poartă'n trupul lui din Universul veșnic un atom.

Ciclul „Incantații pentru zîna mică", vădit influențat de „Cîntarea cîntărilor", cuprinde totuși versuri de strălucitoare frumusețǎ:

„Deschide cerul ochilor cu lumi albastre,
Să curgă soare tînăr și argint de astre,
Din creștet pînă'n talpă, peste mine.......
Sărutul meu, aprins în noi rubine,
Să-l culc pe gura ta de fagure și miere.

Bogăția de imagini a d-lui *Șiugariu* și autenticul d-sale talent ne fac să trecem mai greu peste unele imagini și licențe care ar putea lipsi din versurile publicate. Spre exemplu:

Drum nou, drum lung,
Pe care niciodată toate gîndurile nu-l ajung,
Mai alb ca un obraz de fată mare,
Mai ispititor decît *berea care*
Fierbe în sînii fecioarelor dela țară.

sau din acea splendidă „Rugăciune verde":

Doamne,
Dă-mi traiul crud să-l sug ca vinul dintr'o cană
Și să mă'mbăt în fiecare zi *de alba lui tizană.*

In orice caz, „Trecere prin alba poartă", din care, după cum se vede în postscriptum-ul volumului, nu s'au tipărit decît trei sute de exemplare, este o foarte merituoasă și recomandabilă carte de vizită pentru d-l *Ion Șiugariu*, pe care ne vom bucura să l citim și altădată.

L. I.

O ediție a lui Dioscurides.

Pedanius Dioscurides a publicat în secolul întîi după Christos o carte de medicină care, în secolul al VI-lea, a fost tradusă în latinește. Din această traducere, interesantă pentru limba ei care conține numeroase vulgarisme, cum și pentru faptul că ne este cunoscută din manuscrise relativ vechi (sec. al VIII-lea și al IX-lea), nu există încă o ediție completă. Cartea întîi a fost publicată de mult, cu defecte. Celelalte cărți au fost publicate mai târziu, în condiții mai bune, în mai mule volume ale unei reviste de studii romanice.

D-l H. Mihăescu, asistent la Facultatea de litere din Iași, a ținut să umple această lacună. D-sa publică într'o broșură cartea I-a a lui Dioscurides, cu prefață în limba italiană și cu note critice (Dioscoride Latino, *Materia Medica*, Libro primo, a cura di H. Mihăescu, Iași, 1938, VIII, 72 de pag.).

D-l Mihăescu se ocupă mai de mult de textele medicale și de latina vulgară; cam în același timp cu ediția de text, a apărut și un studiu al d-sale asupra limbii lui Dioscuride, publicat în *Ephemeris Dacoromana*, VIII. Contăm să ne ocupăm de acesta într'unul din numerele noastre viitoare. Deocamdată e bine să arătăm că ediția cărții întîia a lui Dioscuride e bine alcătuită și că publicarea ei aduce un real serviciu studiilor asupra latinei vulgare.

G

REVISTA REVISTELOR

ROMÎNEŞTI

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE, Anul V, Nr. 5, Mai 1938.

Am relevat încă de mai demult, preponderenţa cronicilor şi eseurilor, asupra părţii curat beletristice. In numărul pe Mai al revistei am putea merge chiar mai departe şi afirma că producţia literară propriu-zisă este inexistentă. In afară de poezia excepţională a d-lui *Alex. A. Philippide*, intitulată „Seară cu fulgere'', nu avem nicio altă bucată lierară de remarcat. Este adevărat că poezia aceasta a d-lui *Philippide* răscumpără ca singură toată lipsa amintită. Pentru a da o idee de înălţimea de inspiraţie, de atmosfera baudelairiană a versurilor d-sale, cităm ultimele două strofe:

In catedrala despletită-a ploaiei
Declamă vîntul imnul lui păgîn,
Şi visurile noastre răzleţite,
Ca nişte pasări ameţite
De vuetul furtunii, în urmă-ne rămîn.

Spălaţi de zgura vorbelor, amară,
Cînd oare vom ajunge, plutind în nesfîrşit,
Să stăm în faţa noastră iară
Cu suflet fără margini, limpezit
Ca după ploaie un văzduh de vară!

D-l *N. Davidescu*, ex-candidat la premiul naţional de poezie, publică din ciclul „Renaşterea'' cîteva poezii, în care nu ştii ce să admiri mai mult: jocul greoiu al imaginilor silite:

Ies stelele de-asupra lui
Şi strălucesc bronzat în noapte
Ca nişte portocale coapte
Pe creştetul unei statui

sau cacofoniile din „Arlechinadă'':

Trec regine şi trec regi asemenea
Cu-ai cărţilor de joc
Şi privirea lor aruncă foc
Ca fierul şi ca cremenea.

D-l *Davidescu* a fost întotdeauna un virtuos al rimei, dacă socotim virtuozitate, dexteritatea împerecherii uşoare a cuvintelor rimate. In ultimele sale versuri, d-sa confirmă această părere. Dar mai confirmă şi o alunecare totală înspre un manierism rece, rigid, cu desăvîrşire lipsit de acel suflu cald al inspiraţiei, care face farmecul oricărei poezii.

O cronică interesantă prezintă d-l *M. Sebastian* asupra debuturilor în Revista Fundaţiilor Regale.

Din restul materiei nu putem cita decît studiul erudit al d-lui *P. Comarnescu* asupra lui „Louis Lavelle şi dialectica participării'' şi articolul filosofului Lavelle despre „Arta ca revelaţie''.

REVISTA DE FILOSOFIE. Ianuarie-Martie 1938.

Număr închinat d-lui I. Petrovici. Colaborează: N. Bagdazar: I. Petrovici (omul şi opera); I. Brucăr: I. Petrovici şi Logica: Pierre Mesnard: Ion Petrovici, Le philosophe parmi ses pairs; Sorin Pavel: Ion Petrovici, Incercare caracterologică. La recenzii, între lucrările recenzate este şi vol. I din „Istoria filosofiei moderne'', operă de mari proporţii, închinată şi ea tot d-lui Petrovici, cu ocazia sărbăoririi ce i s'a făcut de curînd. Numărul se încheie cu „Note şi informaţii'', cuprinzînd cuvîntările ce s'au rostit cu ocazia aceleeaşi sărbătoriri de către d-nii: C. Rădulescu-Motru, D. Gusti, C. Kiriţescu, M. Sadoveanu, C. Stoicescu, Fl. Ştefănescu-Goangă, Dan Bădarcu, Al. Ieşan, C. Narly, N. Popescu, Paul Prodan, Ştefan C. Ioan, Al. Tzigara-Samurcaş, Nichifor Crainic, Ion F. Buricescu, Ion Antohi, Petre Andrei şi răspunsul d-lui Petrovici.

Filosofia romînească este încă la începuturile ei. Singurul nostru gînditor care a isbutit pînă acum să-şi creeze un sistem închegat de gîndire cu privire la lume şi viaţă este d-l Motru, după ce mai înainte, cu mai puţină originalitate, încercase aceasta Vasile Conta.

D-l Petrovici nu are nici d-sa un sistem închegat, şi lucrul acesta l-a recunoscut el însuşi în faţa celor ce-l sărbătoreau. O atitudine filosofică da, — aceasta nu lipseşte filosofului ieşean. Mintea sa ascuţită, unită cu un remarcabil talent de a îmbrăca în forme înaripate gîndirile cele mai aride, ne-au dat pagini din care personalitatea şi gîndirea sa răsar bine conturate. Lucrarea de sinteză însă, care să poată trăi apoi desprinsă de om, operă de sine stătătoare, pe aceea d-l Petrovici ne-a promis-o şi o aşteptăm.

Prin ceea ce a scris şi predicat pînă acum d-l Petrovici s'a definit ca un raţionalist. Prin aceasta d-sa continuă nobila tradiţie dela Junimea şi pe maestrul său venerat Titu Maiorescu, pentru care a manifestat întotdeauna un cult. De această poziţie raţionalită ţine şi preocuparea sa pentru problemele de logică, la lămurirea şi adîncirea cărora a adus preţioase contribuţii; de această poziţie ţine şi gustul pentru istoria filosofiei.

Căci pentru d-l Petrovici istoria filosofiei nu este o înşirare de date şi doctrine, nu este, cum prea adesea s'a spus, „un cimitir de sisteme'', ci istoria încercărilor repetate şi neostenite, prin care mintea omenească tinde să se descătuşeze de pîcla misticismului şi prejudecăţilor. Noi nu vom uita că profesorul ieşean, el însuşi, fire de artist, se lasă dus nu odată de valul dulcilor eresuri ale vieţii; dar preţuim efortul cu care încearcă să se scuture de ele şi măestria cu care isbuteşte să ne croiască pîrtii de lumină spre un viitor mai puţin întunecat. Am preţuit de asemenea gîndul său de a ne da, în calitate de ministru, un liceu, în care filosofia să ocupe şi ea un loc însemnat. Centrarea întregului învăţămînt secundar pe filosofie, ca obiect de bază pentru studii, este de sigur discutabilă; discutabilă este şi filosofia (sistemul anumit) care avea să fie adoptat de programe. Ceea ce era însă de o valoare incontestabilă, era faptul însuşi: strădania unui gînditor, raţionalist în liniile lui mari, de a orienta învăţămîntul nostru pe alte căi decît acela al materialismului didactic sau ale misticismului exaltat.

SOCIOLOGIE ROMINEASCĂ. An. III, Nr. 1—3. Ianuarie — Martie 1938.

Numărul de față al revistei „Sociologie Romînească'' repune indirect problema, nici astăzi încă definitiv rezolvată, a legitimității sociologiei pe latura ei practică. Folosesc cu alte cuvinte la ceva cercetările sociologilor sau ele nu mulțumesc decît un anumit gust de coordonare a științelor sociale parțiale?

D-na Christina Galatzi, în studiul asupra sociologiei americane și rolul ei în organizarea Statelor-Unite, ne arată cum în America sociologia a ieșit de mult din faza studiilor teoretice și tinde spre tehnicitate. Tendința Statelor de peste ocean de a prinde într'o organizare dirijată rațională cît mai mult din manifestările vieții sociale, a fost și ea un puternic imbold spre acest țel.

Ceea ce se petrece în America se petrece de altfel pretutindeni unde suflul reformator, într'un sens sau altul, se resimte mai mult. In toate țările unde Statul își asumă rolul de prefacere sau de organizare mai riguroasă a societății după anumite tipare, conducătorii simt nevoia cunoașterii realității cu care au a lucra, precum și găsirea metodelor de lucru celor mai eficace și mai adaptate acestei realități. Chiar sociologia franceză, care pînă ieri ambiționa să fie mai mult constatatoare, caută azi ieșiri spre concepții mai dinamice, care să unească ideea cu fapta.

La noi școala sociologică dela București lucrează dela început în acest sens. Profesorul Gusti, întemeietorul acestei școale, a fost dintru început pentru o sociologie „militans''.

In numărul de față al revistei de care ne ocupăm, găsim exprimată această idee nu numai ca o enunțare de principii, ci cristalizată cu precizIune într'un „plan de acțiune pentru 1938''.

Complexitatea vieții moderne, spune d-l prof. Gusti, impune conducătorului de azi mai multă perspicacitate. De unde nevoia de cercetări ale acestei vieți, cercetări ce urmează să se facă prin instituții speciale, încadrate cu oameni pregătiți pentru aceasta. „Celor ce au în viața națiunii funcțiunea de a face știință socială, le revine o întreită misiune: să înlesnească, prin cercetări, guvernarea națiunii; să ajute prin publicații formarea conștiinței de sine a națiunii; în sfîrșit, să crească tineri capabili să continue opera de cercetare a realității naționale''.

Deci: instituții de cercetare a realității sociale, stat major cu suficientă pregătire tehnică și o atmosferă de înțelegere a acestui metod de lucru.

Se înțelege că nu e de ajuns cunoașterea realității pentru a ști și în ce sens trebue direcționată activitatea în sînul ei. Știința a fost utilizată întotdeauna și pentru scopuri lăudabile, dar și pentru distrugere, oprimare și suferință. Sociologia este și ea o sabie cu două tăișuri. Ea-și poate îndrepta lumina ei lămuritoare și spre viața celor ce pot forma temelie de așezări sănătoase și drepte, dar poate fi armă de strunire a vieții adevărate și de împingerea ei cu sila pe făgașuri nefirești și poate neumane.

Noi ne mîngîiem cu speranța că știința socială, care se închegă la noi, va folosi aspirațiilor de mai multă umanitate ale poporului nostru. Faptul că ea se îndreaptă cu predilecție către viața satelor, ar fi o chezășie.

ȚARA DE MAINE, revistă de probleme sociale, politice și economice. Anul IV, Nr. 1—2 (1938).

In *Școala Statului nostru de mîine*, d. I. Georgescu discută problema reformei învățămîntului nostru de toate gradele.

Despre locul pe care-l ocupă învățămîntul în organizarea Statului, d-sa scrie:

„Nu putem concepe realizarea Statului romîn de mîine, atît timp cît învățămîntul nostru public rămîne cu organizarea de azi. Chiar dacă am izbuti să schimbăm în întregime toate instituțiile Statului, afară de învățămînt, n'am

realizat Statul care-l vrem. Pentrucă reacțiunea va avea o instituție puternică prin care va zădărnici toate sforțările de reformă prin această școală''.

Stabilind aceasta, autorul trece la analiza celor trei temeiuri aflate la baza unei organizări sau reforme școlare: pedagogic, cultural și social-politic.

„Din punct de vedere pedagogic, școala se orientează după specificul individualității... Cantitatea, calitatea și gradul de cunoștințe se dau potrivit individualității școlarului. Dar școlarul e purtător și de calități sociale. Cu aceasta, problema pedagogică a școlii se încadrează în complexul realităților sociale''.

Cuvinte pline de adevăr are autorul și cînd vorbește despre ignorarea factorului social, situație care a dus la falsificarea punctului de vedere pedagogic: „Individul nu este o realitate abstractă individuală, ci se încadrează în ordinea socială și materială și trăește în acest mediu, cu preocupările și interesele sale spirituale și materiale... Ramurile de activitate ale Statului s'au desvoltat în mare măsură străin de realitățile structurale și de nevoile colectivității sociale, străin de evoluția firească a Statului. Rezultă că învățămîntul să pătrundă adînc în realitățile sociale, pe care să le transforme, să creeze o ordine socială nouă și o spiritualitate nouă. Este periculos a pleca numai dela psihologie, care ar putea să prejudicieze asupra realităților și tendințelor sociale''.

Ca principiu social, școala trebue să fie pusă în slujba ridicării poporului, să se înlăture, prin urmare, privilegiile de clasă, oferind condiții materiale suficiente pentru oricine e capabil din punct de vedere al aptitudinilor să urmeze orice școală. Și acest lucru se poate înfăptui „extinzînd gratuitatea completă, pînă și întreținere și haine, la toate școlile post-primare. Condițiile materiale sunt vitale pentru o orientare și selecție științifică a capacităților. Atîta timp cît nu sunt condițiuni materiale de învățămînt egale, cît gratuitatea învățămîntului nu se va extinde asupra tuturor școlilor, Statul exercitînd un control riguros, spre a garanta promovarea elementelor dotate; cît viața publică nu se va democratiza, școala romînească nu va putea da rezultatele pe care le așteptăm încă de mult dela ea. In sistemul de azi nu facem decît să consolidăm și mai mult poziția unei restrînse minorități sociale, indiferent de naționalitate, care deține monopolul învățămîntului. Căci în zadar vom îndruma un copil lipsit de mijloace materiale către o anumită profesiune prin școală, dacă nu-i permit mijloacele materiale și moravurile ce se practică în școală''.

Interesant și documentat studiul d-lui dr. Augustin Tătaru, care discută problema refacerii economice a țărilor din bazinul dunărean.

Restul numărului cuprinde: „Avertisment Europei'', de Victor Jinga, Libertatea de gîndire și Insemnări asupra problemelor de actualitate.

VREMEA ȘCOLII — revista învățătorilor ieșeni. Anul XI, Nr. 1—2 din 1938.

In *Inteligența Rominului*, d. Șt. Bîrsănescu, profesor universitar, pornind dela transformările adînci politice din vremurile noastre, marcînd o nouă orientare, cu repercursiuni și în pedagogie, care „vrea să fie o pedagogie a nației luată ca tot, ca unitate'', analizează caracterele pe care le prezintă inteligența Rominului. Folosindu-se în acest scop de fapte luate din lumea școlii și a preocupărilor pedagogice și în lumina unor considerații de psihologie, d-sa ajunge la următoarele concluzii:

„Pus în fața temelor, Rominul găsește repede un răspuns: o formulă, el o traduce repede; o expresie, el caută să și-o lămurească, dacă nu printr'o traducere, măcar printr'o parafrazare, iar, în fața unei teme, oricît de dificilă și pretențioasă, el acceptă repede s'o îndeplinească. Rominul dă astfel dovadă de inteligență *deschisă* tuturor ideilor și problemelor... Din repeziciunea cu care el dă răspunsul la întrebările puse, reiese că Rominul nu simte nevoia să se documenteze, să studieze, să meargă la izvoare pentru a căuta — nu un

răspuns oarecare — ci un răspuns documentat. Inteligența lui pare să se menține pe linia superficialității.

„Inteligența Rominului se mai înfățișează apoi ca o inteligență *reproducătoare*, în sensul că ea primește idei chiar dacă între ele nu există un raport de armonie". De pe urma acestui caracter al inteligenței sale, Rominul are un avantaj: spirit deschis informațiilor, el ajunge să cunoască multe lucruri, să se miște ușor în sfera problemelor și să se angajeze în toate discuțiile; dar și un desavantaj: lipsa de gîndire mai adîncă și de spirit creator îl face să nu se simtă legat de idei și, ca urmare, să fie un om fără convingeri tari".

La zece ani de apariție a revistei scriu: Gh. Chirițescu, Const. Florea, Vasile Uglea.

In restul numărului: Vasile Tătaru *(Cooperativele școlare)*, Petru Munteanu *(Echipele regale studențești)*, Crișu Vasile *(Plantele medicinale)*.

Cronica, revista revistelor, cărți.

STRĂINE

BULLETIN LINGUISTIQUE publié par A. Rosetti. Vol. I—V. Paris-București, 1933—1937.

Deși aproape cea mai tînără dintre publicațiile periodice de filologie romînească, *Bulletin linguistique* al d-lui Rosetti ocupă un loc de frunte în activitatea noastră științifică. Și aceasta, datorită unor anumite calități, pe care cred util să le arăt din capul locului.

Ceea ce impresionează înainte de toate este perfecta obiectivitate a tuturor colaboratorilor. Asupra acestei însușiri trebue stăruit mereu, fiindcă, din nefericire, considerații lăturalnice, izvorîte mai cu seamă din intenții politice, au început să tulbure iarăși seninătatea care se cere unui om de știință. Revizionismul maghiar, întreținut nu numai printr'o abilă campanie de presă internațională, ci și prin cercetări științifice numeroase și, în general, serioase, zdruncină din cînd în cînd poziția istoricilor și filologilor noștri (în special pe a celor dintîiu), determinîndu-i la atitudini nu totdeauna conforme cu adevărul. Faptul că învățații unguri păcătuesc în acest sens nu este un motiv să cădem și noi în aceeași greșală. Afară de asta, nu văd de ce să amestecăm două domenii de activitate diametral opuse, cum sînt politica și știința. Să combatem argumentele politice ale adversarilor noștri cu argumente politice și să ne menținem pe teren strict științific în cercetările științifice. Curios este, în această ordine de idei, faptul că unii savanți romîni sînt antirevizioniști cînd fac știință, dar susțin, cel puțin indirect, revizionismul în politică!

Din aceeași obiectivitate a colaboratorilor d-lui Rosetti izvorăște altă calitate, care impresionează cu atît mai plăcut, cu cît se întîlnește cam rar printre noi: lipsa spiritului polemic. Deseori părerile diferă dela un specialist la altul, și nici nu-i posibil altmintrelea. Acest lucru iese necontenit la iveală chiar din contribuțiile publicate în *Bulletin linguistique*. Totuși combaterea punctului de vedere opus se face în chipul cel mai civilizat cu putință. Un exemplu pentru ilustrarea afirmației mele. In vol. II d-l Graur s'a ocupat de cuvintele țigănești din limba noastră. Valoroasa d-sale lucrare, pe care lingviști romîni și străini au apreciat-o foarte favorabil, a fost criticată, sever și nedrept, de un tînăr filolog bucureștean. Firesc era ca d-l Graur să răspundă acolo unde-și tipărise studiul incriminat. A preferat totuși să recurgă la o revistă de cultură generală, tocmai pentrucă, oricît de senin s'ar fi silit să fie într'o discuție care-l privea foarte de aproape, s'a temut să nu se abată dela principiul obiectivității desăvîrșite, indispensabilă unei publicații riguros științifice, cum este *Bulletin linguistique*.

Foarte probabil, mai intervine ceva în această atitudine cu adevărat civilizată. Anuarul d-lui Rosetti se adresează nu numai specialiștilor romîni,

ci și, cu deosebire celor străini. Așa se explică de ce toate contribuțiile sînt scrise în franțuzește sau (mult mai rar) în nemțește. Datorită acestui fapt revista d-sale este citită de numeroși învățați cărora limba noastră li-i inaccesibilă, și, evident, nu ne putem plînge de asta. Dimpotrivă. Calitățile arătate mai sus și altele despre care va veni vorba impun în cel mai înalt grad străinilor, ceea ce înseamnează că publicația de față aduce și un serviciu de ordin național.

Asupra informației și a metodei de lucru nu găsesc necesar să mai insist. Cine cunoaște lucrările d-lor Rosetti și Graur, principalii colaboratori ai acestui buletin, știe dinainte la ce trebue să se aștepte. Anii petrecuți la Paris, sub conducerea atitor lingviști celebri, în frunte cu incomparabilul Antoine Meillet, le-au format pentru totdeauna o mentalitate științifică pe care le-o poate invidia oricine.

Spre deosebire de celelalte reviste similare romînești, *Bulletin linguistique* este consacrat, precum anunță și titlul, în mod exclusiv cercetărilor de limbă. Pe zi ce merge lingvistica se desparte de filologia, în sensul că aplică metodele ei speciale, altele decît ale disciplinelor înrudite, cu care mult timp a fost pusă la un loc, ba adesea chiar confundată. Procedînd astfel, d-l Rosetti și colaboratorii d-sale, toți lingviști adevărați, atît ca spirit, cît și ca pregătire, dau dovadă că se conformează tendințelor care stăpînesc astăzi acest domeniu de activitate, ceea ce iarăși constitue un merit.

O caracteristică interesantă și vrednică de remarcat este atenția mare care se acordă limbii vii. Fără să ne ridicăm împotriva cercetărilor istorice, trebue să recunoaștem că vreme foarte îndelungată stările lingvistice actuale au fost neglijate, și aceasta în dauna unei concepții juste despre limbă. Căci vorbirea din jurul nostru prezintă marele avantaj că poate fi observată și urmărită, întocmai ca un fenomen natural, care se desfășoară dela sine sau provocat de noi. Și modul cum o modificare lingvistică se produce în momentul de față ne ajută să înțelegem în ce condiții s'au produs cele anterioare. Prin urmare, maxima, tălmăcită dealtfel greșit, că istoria este învățătoarea prezentului, trebue răsturnată cînd e vorba de studiul limbii. Evoluția unui idiom oarecare trebue, evident, s'o cunoaștem, și încă foarte bine, fiindcă altmintrelea nu ne putem da seamă de aspectele lui actuale. Ea este de asemenea indispensabilă pentru o bună și sigură orientare în mulțimea de fapte care alcătuesc existența totală a unei limbi omenești. Dar procesul însuși al prefacerilor lingvistice nu poate fi prins decît „pe viu" decît observînd fenomenele la producerea cărora asistăm și, involuntar, participăm. De aceea, dacă astăzi concepția specialiștilor despre limbaj este mai justă, mai aproape de realitate, aceasta se datorește progresului pe care l-a făcut și-l face mereu studiul limbilor vii în sensul strict al cuvîntului: graiurile populare, de care se ocupă în deosebi geografia lingvistică, și vorbirea zilnică, a tuturor păturilor sociale, dar în special a celor inferioare, mai libere în manifestările lor, mai puternic stăpînite de stări sufletești afective.

Numărul celor ce colaborează la buletinul d-lui Rosetti este foarte restrîns. Cu puține excepții, toate contribuțiile provin dela director și dela d-nii A. Graur și J. Byck. Incă o caracteristică interesantă și simpatică a acestei publicații. Iar cine știe cîtă înțelegere, plină de prietenie sinceră, domnește între acești oameni și cît de strîns este contactul lor științific își explică ușor perfecta unitate de vederi pe care n'o întîlnim aiurea.

O singură obiecție aș avea de făcut: prea puține recensii (șase în cele cinci volume apărute pînă acum). Această constatare surprinde cu atît mai mult, cu cît activitatea lingvistică romînească (nu mai vorbesc de cea străină) este foarte înfloritoare. Este drept că alte publicații dela noi, apoi unele din străinătate (ca *Bulletin de la Société de linguistique de Paris*, *Zeitschrift für romanische Philologie)* își informează regulat cititorii despre lucrările publicate de Romîni în acest domeniu. Dar asta nu justifică neglijarea rubricii „Recenzii", care constitue, la orice revistă, partea oarecum actuală, vie a contribuțiilor. Fiecare recensent aduce sau poate aduce în discuție elemente nouă, menite să clarifice, să completeze și, eventual, să modifice spusele autorului

recensat. Să fie tot obiectivitatea, de care vorbeam mai sus, cauza acestei rezerve față de activitatea confraților în ale filologiei?

După aceste aprecieri de ordin general s'ar cădea, poate, să trec la prezentarea și discutarea conținutului celor cinci volume ale buletinului d-lui Rosetti. Acest lucru nu-i însă nici posibil, nici potrivit într'o revistă care se adresează unui public larg. De aceea mă limitez să arăt, din fugă, conținutul ultimului volum, ieșit acum de curînd, fiind sigur că simpla înșirare a problemelor tratate va întări unele din afirmațiile făcute pînă aici. D-l Graur se ocupă de genul neutru în romînește, susținînd, contra altora, că limba noastră posedă, într'adevăr, un asemenea gen, propune numeroase și, deobiceiu, convingătoare etimologii, revine asupra mult discutatei chestii a postpunerii articolului definit, dă cîteva întregiri la lucrări anterioare despre argot, iar împreună cu d-l Rosetti răspunde la unele critici aduse de d-l Ov. Densușianu studiului scris împreună cu directorul buletinului și avînd de obiect evoluția grupurile fonetice lat. *ct* și *cs* în romînește. Tot d-l Graur publică o contribuție de mare folos specialiștilor (și care i-a cerut, cu siguranță, o muncă grea și puțin plăcută): lista (cuprinzînd 30 pagini, imprimate cu petit și pe două coloane) a greșelilor de tot soiul privitoare la cuvintele romînești din *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, ediția III, de W. Meyer-Lübke.

D-l Rosetti se ocupă aproape exclusiv de probleme fonetice, lucru firesc la un specialist în știința sunetelor articulate: interpretarea grafiilor duble (transcrierea în două feluri a unuia și aceluiași fonem), particularități în tratamentul lui *e* deschis latinesc în limba noastră, originea lui *ă* final la participiul trecut, clasificarea vocalelor romînești (completare la un studiu mai vechiu), originea subst. *jupîn* (pe care-l consideră împrumut slav), etc.

D-l Byck publică două articole de stilistică: unul despre întrebuințarea afectivă a pronumelui personal (în construcții populare *(a veni el tata, a veni el vremea aceea*, etc.), celălalt despre cuvinte cu însemnarea "urît, neplăcut s. a.", utilizate pentru întărirea expresivității unor subsantive, adjective, etc.

D-l D. Șandru, asistent la catedra d-lui Rosetti, continuînd ancheta pe care a întreprins-o, cu metodele cele mai moderne, asupra graiurilor populare dacoromînești, tipărește deastădată rezultatele obținute în Banat (valea Almăjului).

Colaboratori dinafară sunt d-nii: Gr. Nandriș (despre postpunerea pronumelui personal romînesc), Leo Spitzer, profesor la Baltimore și foarte bun cunoscător al limbii noastre (explică izolarea *a făgădui marea cu sarea)* și J. Kurylowicz, profesor la Lemberg (despre timpurile compuse în limbile romanice).

IORGU IORDAN

REVUE DES ETUDES INDO-EUROPÉENNES

Armenii din Romînia desfășoară o lăudabilă activitate culturală: în afară de ziarele în limba armeană, de Revista de cultură armeană (în romînește), din care a apărut de curînd volumul al III-lea (anul al doilea), ei au decis să subvenționeze o revistă de studii indo-europene, publicată în limba franceză, de d-l Vlad Bănățeanu, profesor suplinitor la Universitatea din Cernăuți, care a publicat mai multe studii asupra limbii armene și a ținut conferințe despre Armenii din Romînia.

Prima fasciculă din *Revue des Etudes indo-européennes*, apărută în Aprilie, cuprinde articole de profesori străini: francezii J. Vendryes, A. Cuny; belgianul M. Leroy irlandezii: M. Dillon, W. Couvreur și romînii: S. Pop, regretatul M. Nicolau și V. Bănățeanu. Un singur articol tratează despre limba armeană, cel al d-lui Leroy, unul singur despre limba romînă, al d-lui Pop. Celelalte studiază fapte latine, grecești, irlandeze, etc.

Fascicula se încheie cu o revistă (incompletă) a activității lingvistice în Romînia. Franțuzeasca redacției lasă de dorit. Dacă va putea să-și continue în chip regulat apariția, această publicație va aduce desigur foloase reale studiilor indo-europene în Romînia.